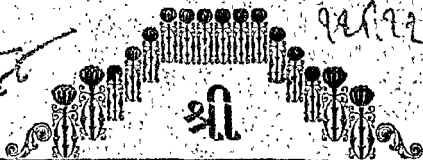


મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યો ।

૧
૨૫

૧૪૬૧૨



જૈન ધર્મ પ્રકાશ



પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૧ લો

વીર સંવત ૨૪૬૮

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સમાજ

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૮

જૈન

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સમાજ

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને ભેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું
અંક ૧ લેા

ચૈત્ર

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧ આત્મહિત પદ (મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧
૨ પેટકી વેઠ: પદ (રાજમલ ભંડારી)	૨
૩ ઉપદેશક પદ (ઉ. યશોવિજયજી)	૨
૪ છઠ્ઠી અશુચિ ભાવના: પદ (સ્વ. મ. ક. વિ.)	૩
૫ નવું વર્ષ (કુંવરજી)	૪
૬ મહાન્ યોગી આનંદધનજીકૃત પદ પૃથુ. વિવેચન સાથે (મૌકિક)	૭
૭ શ્રી સિદ્ધચક્રસ્તોત્રે ઉપાધ્યાયપદ સ્તોત્ર.		
સ્પષ્ટાર્થ યુક્ત (આ. શ્રી વિજયપદમસરિ)	૧૨
૮ દિવ્ય પ્રભાત: પદ (કોઠારી ચીમનલાલ જીવરાજ)	૧૫
૯ શ્રી શાંતિનાથના સ્તવનમાં કર્તાએ કરેલો પરમાત્મા		
સાથે પોતાનો મુકાબલો (કુંવરજી)	૧૬
૧૦ વિદ્યાભ્યાસંગ (કુંવરજી)	૧૭
૧૧ પ્રશ્નોત્તર (પ્રશ્નકાર—ભાષ દેવચંદ કરશનજી)	૧૮
૧૨ તાત્ત્વિક ને યોધક વચનસંગ્રહ (મુનિ શ્રી પુષ્પવિજયજી)	૨૩
૧૩ પ્રભાવિક પુરુષો: શ્રદ્ધાભવસ્વામી (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૨૫
૧૪ હિતકારક દૂહા (સં. સ્વ. મ. ક. વિ.)	૨૬
૧૫ જૈન ધર્મ પ્રકાશ (મૌકિક)	૩૦

માસિકના લવાજમના વેલ્યુ શરૂ થશે

ગયા અંકમાં સૂચના આપ્યા પ્રમાણે શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ પુ. ૫૭-૫૮
મે વર્ષના મં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૮ ના ફાગણ મુધીના લવા-
જમનું વેલ્યુ અર્થે ને ભેટના પોસ્ટેજ સાથે રૂા. ૩૩૫૦ તા. ૧૫ મી એપ્રી-
લથી શરૂ કરવામાં આવશે તે જરૂર સ્વીકારી લેશે. શરતચૂકી પાછું
ફેરવીને સભાને ફાગણના અર્થમાં ઉતારશે નહીં. મનીઓફરથી લવા
જમ મોકલનારે રૂા. ૩૩૫૦ મોકલવા. તેમને પાંચ આનાનો ફાયદો થશે.

ભેટની બુકો—૧ વનિતા વિનોદ (સ્રીજીવનના પ્રમોની તલસ્પર્શી
સાત કથાઓ). ૨ જૈનનૃત્યપ્રવેશક જ્ઞાનભાગા.

	છૂટક નકલ	સો નકલના
મુનિપતિ ચર્ચા (મસિક કથા)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
સાદા ને સગ્ધ પ્રશ્નોત્તર બાગ ૨ જો.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
" " બાગ ૩ જો.	૦-૬-૦	૨૦-૦-૦
મંવેગમાળા સાર્થ (વૈરાગ્યવાદક)	૦-૬-૦	૧૦-૦-૦
તત્ત્વવાર્તા અને લક્ષ્મી સરસ્વતી સ્તવાદ.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
ધનપાળપચ્ચારિકા ટીકા આયુર્ધ્રુજ	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
નવાણું પાત્રોત્તર અનુભવ.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
બ્રાહ્મણ મુખોધ (ખાત્રી શ્રી ઉપયોગી કથાસંગ્રહ)	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦

આભાર અને વિજ્ઞપ્તિ

“શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ”ના ગતાંકમાં ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહાયક ક્ષેત્ર’ સંબંધી વિજ્ઞપ્તિ કરવામાં આવી હતી. ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ પ્રત્યે પ્રેમભાવ દર્શાવનારા તથા તેની ઉપયોગિતા જાણનારા સખીદિલ ગૃહસ્થોએ અમારી વિજ્ઞપ્તિનો સારો જવાબ વાળી અમારા ઉત્સાહમાં અભિવૃદ્ધિ કરી છે. આ મળેલ રકમ ઉપરાંત, ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે, વિશેષ સહાયની અપેક્ષા રહે છે તેથી સભાના માનવંતા સભાસભેને તથા ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ના સુચ આહવાને જણાવવાનું કે તેઓ યથાશક્તિ પુષ્પપાંખડીરૂપ મદદ મોકલવાનું ન ભૂલે. અત્યાર સુધીમાં જે મદદ પ્રાપ્ત થઇ છે તેનું હીરટ નીચે પ્રમાણે છે. વિશેષ હર્ષની ખીના તો એ છે કે ઉદારદિલ ધર્મશ્રદ્ધાળુ શેઠ સર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ એકી સાથે જ રા. ૫૦૦)ની મદદ આપી છે. મદદ આપનાર દરેક સફળસ્થોનો આભાર માનીએ છીએ.

- ૫૦૦) શેઠ કીકાભાઈ પ્રેમચંદ રાયચંદ-મુંબઈ
- ૫૧) શેઠ બાદવજી નરશીદાસ-મુંબઈ
- ૫૧) શેઠ ભોગીલાલ મગનલાલ-ભાવનગર
- ૫૧) પરી ચુનીલાલ દુર્લભજી-ભાવનગર
- ૫૧) શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ-ભાવનગર
- ૫૧) શેઠ જીવણભાઈ ગોરધન-ભાવનગર
- ૫૧) શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ-ભાવનગર
- ૫૦) એક સંભાવિત સફળસ્થ-મુંબઈ
- ૫૦) ભાઈ મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા-મુંબઈ
- ૫૦) બહેન ચંચળબા કુ. શેઠ પન્નાલાલ ઉમાભાઈ-અમદાવાદ
- ૩૧) પરી હીરાલાલ મોતીચંદ-ભાવનગર
- ૩૧) વોરા પરમાણુદાસ તારાચંદ-ભાવનગર
- ૨૫) શેઠ કુંવરજી આણંદજી-ભાવનગર
- ૨૫) શાહ બાદવજી રવજી-ધોરાજી
- ૨૫) શાહ અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર
- ૨૫) શેઠ હીરાચંદ રામચંદ-મુંબઈ
- ૨૫) શેઠ છોટાલાલ જમનાદાસ-અમદાવાદ
- ૧૫) શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી-ભાવનગર
- ૧૫) દોશી જીવરાજભાઈ ઝોધવજી-ભાવનગર
- ૧૧) શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ-ભાવનગર
- ૩) દોલતરામ જૈની-નોહર

૧૯૮૭

૧૯૮૮

સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તકે ૫૮ સુ }
અંક ૧ લેા }

ચૈત્ર

{ વીર સં. ૨૪૬૮
{ વિ. સં. ૧૯૯૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાલેખ)

આત્મહિત પદ

(ચેતો જરા યુવાનો જિન્દગાની એ ફના છે-એ ટેક)

જયપન ગયું રમતમાં, મધ્યવર્ત જિન્દગાની;
પ્રોઠા અવસ્થા પામી, કષ્ટ ભાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૧ ॥
ધગ્ધગ લાપા પડતો, વિનય નહિ જરા તો;
મદમાતો તુંડિ ફરતો, કષ્ટ ભાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૨ ॥
હોટલમાં આય પીતો, ફેનુ એ આફ્ર સુનતો;
પર્ધાની એ ઉપાધિ, કષ્ટ ભાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૩ ॥
મસ્તકપે હેટ ધરતો, ઝીવામાં નેકટાઈ;
હાથ પર વોચ રખતો, કષ્ટ ભાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૪ ॥
નાટક સિનેમા જોતો, દિનરાત તુહી જાગે;
તનુની થઈ ખુવારી, કષ્ટ ભાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૫ ॥
પધિમાં મળ્યા શુરુ તો, હાથે ન ઊંચા કરતો;
અભિમાનમાં તું ચાલે, કષ્ટ ભાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૬ ॥
વૃદ્ધાવસ્થા આવી, અવયવો એ જીર્ણ થાયે;
આશા કણી ન જીર્ણ, કષ્ટ ભાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૭ ॥
નેમિ ઉદય અમારો, જીતો જગતના મોહો;
વિદ્યા એ નંદ કહે છે, કષ્ટ ભાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૮ ॥

મનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયભ

पेटकी वेठ

पेट की ही वेठ में, घरवाद की है जिन्दगी ।
 नाम प्रभु का नहीं लिया, नहीं और की है वन्दगी ॥ १ ॥
 ध्येय आने का हमारा, क्या रहा है विश्व में ? ।
 फिर हमने आकर क्या किया ?, सोचा नहीं यह खानगी ॥ २ ॥
 खाने कमाने भोगने का, जो बनाया ध्येय है ।
 इस ध्येय में नहीं श्रेय है, यह बात है ऐक मर्म की ॥ ३ ॥
 दिनरातरूपी चक्र तो, चलते रहेंगे विश्व में ।
 पर पा नहीं सकते समय, जो व्यर्थ ही घरवाद की ॥ ४ ॥
 नर जन्म दुर्लभ पायकर, समझे न इसके मर्म को ।
 हीरे को समझे काच ही, इसकी नहीं पहिचान की ॥ ५ ॥
 देहरूपी महल तो, नश्वर यहां हो जायगा ।
 होगी दशा क्या राजकी ? इसकी नहीं परवाद की ॥ ६ ॥
 राज के पीछे लगा, वह कर्मरूपी मल्ल है ।
 मल्ल से पाना विजय ही, बात है यह ध्येय की ॥ ७ ॥
 अस्तित्व जय मिट जायगा, उस कर्मरूपी मल्ल का ।
 फिर भान होगा राज को, यह शक्ति है परमात्म की ॥ ८ ॥
 पेट की ही वेठ में, समझो न इति कर्तव्यता ।
 निज रूप को पहिचानना, यह बात है सिद्धान्त की ॥ ९ ॥
 संसार में ऐसे अनेको, बार जन्मे मर गये ।
 यह सार नीकला कुछ नहीं, यह बात है अफसोस की ॥ १० ॥
 है विनय अथ राज तुम, निज रूप को पहिचान कर ।
 पुद्गल की मूर्च्छा त्याग कर, पावो गति शिवधाम की ॥ ११ ॥

राजमल भंडारी-आगर

उपदेशक पद

ज्ञानादिश्च शुणु तेरा, अनंत अपर अनेरा;
 वही प्रीति भुन भेरा, चित्त हुं लख गायो ऐ ॥ ज्ञान० ॥ १ ॥
 तेरा ज्ञान तेरा ध्यान, तेरा नाम भेरा प्रान;
 धारण धारण सिंधी, ध्याता ध्येय छहरायो ऐ ॥ ज्ञान० ॥ २ ॥
 छूट गयो भ्रम भेरा, दर्शन पायो भे' तेरा;
 अरजुन भल तेरा, भुजस रंगायो ऐ ॥ ज्ञान० ॥ ३ ॥

છટ્ટી અશુચિ ભાવના

દાહરા

- ૬૦ મહાવીર જિનેશ્વરા, શાસનનાયક નાથ;
સંઘ ચતુર્વિધ સેવતાં, હરખે જોડી હાથ. ૧
- આજ્ઞાએ ચાલે સદા, શ્રમણ શ્રમણી સમુદાય;
શ્રાવક ને વળી શ્રાવિકા, દૃઢ કરી મન વચ કાય. ૨
- સમકિત રત્ન લહી લલુ, હૃદય જ્ઞાન સુપ્રકાશ;
યાતાં ભાવે ભાવના, છટ્ટી સહજોદ્ભાસ. ૩
- કાયા મળ મૂત્રે ભરી, તે મોહિ નર નાર;
અર્ચ્ય ચેષ્ટા કરે, ધિક્ક ધિક્ક વિષયવિકાર. ૪
- ભિન્ન સદા સહજાત્મરૂપ, સત્ ચિન્મય આનંદ;
અજ્ઞાને નવિ ઝોળખે, અહો મોહના કંદ. ૫
- વિવેક લહી ગુરુ વિનયથી, સમજીને શિવ પંથ;
ચાલે ચલવે અન્યને, ધન્ય તેહ નિર્થક. ૬

(પુનમ ચાંદની એ ગરખાની રાહ)

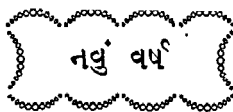
છટ્ટી ભાવો ભગ્યો અશુચિ નામની ભાવના રે,
વિધવિધ મળથી ભરીયું અશુદ્ધ દેહ જલ્પાય;
જોતાં તત્ત્વદ્વિધી જ્ઞાની શાસ્ત્રે જોલતા રે,
મિથ્યા મોહ મમત્વ મટે આત્મા ઝોળખાય. છટ્ટી૦ ૧

સાખી—સુગંધી ચંદન આદિ જે, ગહમૂલા વપુ લેપ;
મલિન થાય વપુયોગથી, જેમ જોગનો ચેપ.
એમજ શુચિને પણ અશુચિ કરનાર શરીરને રે,
જ્રમ છે જળથી શુદ્ધ થવાને શાસ્ત્રસંજોષ. છટ્ટી૦ ૨

સાખી—પેટ વિષે પરમાત્મના, વર્ણાદિક જદલાય;
નોંહારથી અનુભવવડે, પુદ્ગલ ભાવ જલ્પાય.
એવા વિચિત્ર પર્યાયે આ દૃશ્ય સ્વરૂપનું રે,
ભાન લલુ સુવિવેકે કરે લેહ સમજાય. છટ્ટી૦ ૩

સાખી—કાળ અનાદિથી અરે!, એ અશુચિ સંજોગ;
છોડ્યો છૂટી જતો નથી, અગમ્ય મિથ્યાં રોગ.
જિન આજ્ઞા ઝોળધિથી ભાવથી નીરોગી થવું રે;
જેન સેવકને પુન્યે મળે સદા શુભ યોગ. છટ્ટી૦ ૪

સ્વ૦ સદ્દ૦ સ. ક. વિ.



શ્રીપરમાત્માની કૃપાથી આજે (સં. ૧૯૯૮ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ મે) આ માસિક ૫૮ મા વર્ષમાં શુભ પ્રવેશ કરે છે. આટલું દીર્ઘાયુષ્ય નિર્વિઘ્નપણે ભોગવવું તે કાર્યવાહકોની પુણ્યપ્રકૃતિનું સ્વયં ને ઘોતક છે. અત્યારે જૈનમાં કે જૈનેતરમાં આટલું દીર્ઘઆયુષ્ય ભોગવનાર 'બુદ્ધિપ્રકાશ' સિવાય કોઈ માસિક કે ત્રૈમાસિક દષ્ટિગોચર થતું નથી. જ્યારે જૈનસમુદાયમાં એક પણ માસિક પ્રગટ થતું નહોતું ત્યારે આ માસિકનો જન્મ થયો છે અને પરમાત્માની કૃપાથી, જૈનસમુદાયની સદ્દૃષ્ટિથી અને એક સરખી શાસ્ત્રશૈલી અનુસાર પ્રવૃત્તિ કરી રહેલું હોવાથી જૈન વર્ગમાં સારી પ્રખ્યાતિ મેળવી શક્યું છે. અમુક વર્ષથી તો વર્તમાન સમાચાર ને વર્તમાન ચર્ચાના વિષયને લખવાનું પણ છોડી દીધું છે, કારણ કે એમાં કેટલીક વખત સ્વપરને કપાયના કારણોનો ઉદ્ભવ થતો જણાય છે. પ્રાચ્ય શાસ્ત્રાનુસાર આત્મદિત કરે એવા લેખો લખવાનું તેમજ તેવા લેખો આવે તેને જ દાખલ કરવાનું ધોરણ રાખ્યું છે, જેથી સર્વ પ્રકારે શાંતિનો અનુભવ થયા કરે છે.

પ્રારંભમાં ગત વર્ષમાં આવેલા લેખોનું સરવૈયું આપવામાં આવે છે કે જેથી લેખક મહાશયોને પોતે લખેલા લેખોનું સ્મરણ થાય, તેનું મહત્ત્વ સમજાય, આગળ વિશેષ લખવાનો ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામે અને અન્ય લેખકો પણ તે માર્ગે ચાલવા ઉત્ક્રાંત થાય.

આ માસિકને અગે હું તો પ્રારંભથી યથાશક્તિ સેવા કરતો આવ્યો છું, પરંતુ ત્યાર-પછી ૨૫૦ સન્મિત કર્પૂરવિજયજીએ અને બાપ્તશ્રી મોતીચંદે તેને ઉચ્ચ પંક્તિમાં લાવી મૂક્યું છે.

હાલમાં આચાર્યશ્રી વિજયપદ્મસૂરિ, મોહનલાલ દીપચંદ ચોટસી, ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા, રાજમલ બાંડારી, રાજપાળ મગનલાલ વહોરા તથા મુનિ વિદ્યાનંદ-વિજયજી, મુનિ પુણ્યવિજયજી અને મુનિ પ્રેમવિમળજીએ પણ સારા સાથ આપ્યો છે. સારા લેખકોના સ્વાસ્થ્ય ને ઉપદેશવાહક લેખો એ જ માસિકનો સાચો શૃંગાર છે.

ગત વર્ષમાં ૫૯ લેખો ૪૭, ધાર્મિક, નૈતિક તેમજ સામાજિક ગદ્ય લેખો ૧૨૨ ને પ્રકીર્ણ ૧૧ એમ કુલ ૧૮૦ લેખો આપેલા છે. ૫૯લેખો ૪૭ માં ૭ મુનિ વિદ્યાનંદ-વિજયજીના, ૭ મુનિ જ્ઞાનનંદના, ૫ સ્વર્ગવાસી મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજીના સીલકમાં હતા તેમાંથી, ૫ રાજમલ બાંડારીના, ૩ રામચંદ મૂળજી પારેખના, ૨ મુનિ હેમેંદ્રસાગરના, ૨ યા અમૃતલાલ માવજીના, ૨ આચાર્ય વિજયપદ્મસૂરિના અને વિવિધ ૧૪ લેખકોના એકેક છે.

૫૯ લેખોમાં આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિના, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયના, રાજમલ બાંડારીના તેમજ મુનિ જ્ઞાનનંદના લેખો ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવા છે. મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજીએ ૧૨ ભાવનાઓ લખવા માંડેલી તેમાંથી બે પુ. ૫૬ માં આવી છે, ૩ ગત વર્ષમાં આપી છે ને ૧ આ અંકમાં આપી છે, બાકીની ૬ તેઓથી લખી શક્યા જણાતા નથી.

ગઢ લેખોમાં મોટી સંખ્યા તો મારી છે, કારણ કે મારું તો એ કાયમનું કાર્ય છે. ન્યારે કાષ્ઠપણ ભીમિ નળે ત્યારે નાના નાના લેખ લખું છું. એવા લેખો ૨૮ છે. પ્રશ્નોત્તરો તો સતત લખાયા જ કરે છે. સીલકમાં પણ ઘણા રહેલા છે. એવા લેખો ૧૯ છે. અને એક આભાણુ (કહેવત) શતકના કાર્યાત્તરનો લેખ છે. કુલ ૪૮ લેખ છે.

આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિના મૂળ લેખો તો ૩ છે, પણ તેના પેટા વિભાગ ૧૧ છે. આત્મશુદ્ધિકુલક ત્રણ અંકમાં આપેલ છે, શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તોત્ર પાંચ અંકમાં આપેલ છે અને અગ્નિતશાંતિ સ્તવના જ છંદમાં લખેલા શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્રના નવ વિભાગમાંથી અરિહંત, સિદ્ધ ને આચાર્ય એ ત્રણ પદના સ્તોત્ર અનુવાદ સાથે આપવામાં આવેલા છે. તેમાં વિશેષતા એ છે કે માગધી દરેક નામવાળા છંદની કૃતિ તેના છંદશાસ્ત્રાનુસાર ગતાવવામાં આવી છે.

ભાષા મોતીચંદ મુખ્ય ત્રણ મથાળા નીચે ૧૦ લેખો લખેલા છે. શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ પપ મું ને પક મું એ બે અંકમાં આવેલ છે. વીરવિલાસ ત્રણ વિભાગે આવેલ છે અને મહાવીરસ્વામી અને ગૌતમસ્વામીવાળો લેખ ત્રણ અંકમાં આવેલ છે. એ રીતે દશની સંખ્યા થાય છે.

મોહનલાલ દીપસંદ ચોકસીના મુખ્ય બે પ્રભાવિક પુરુષના લેખ દશ અંકમાં આવેલ છે, છ અંકમાં જંબૂકમારનો લેખ છે ને ૪ અંકમાં પ્રભવસ્વામીનો લેખ છે.

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાષા મહેતાનો તો પરમેષ્ઠી સ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર વિવેચન સાથે નવ અંકમાં આવેલ છે. મુનિ પ્રેમવિમલના જુદા જુદા વિષય પર ૮ લેખ છે અને મુનિ પ્રુષ્યવિજયજીના ૭ લેખ છે. તેમાં તાર્વિક ને બોધક વચનસંગ્રહનો લેખ ૬ અંકમાં આવેલો છે ને એક લેખ ચોથા ને પાંચમા ગુણગણને લગતો છે. રાજપાળ મગનલાલ વહોરાના ૬ લેખ છે, તેમાં સુભાષિત વચનમાળાનો લેખ ૪ અંકમાં છે અને ખાકીના બે ખીન્ન છે. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજીના ૪ લેખમાં હિતકારી વચનોનો લેખ ૩ અંકમાં છે ને એક સન્નિવચિત્તવલ્લભ કાવ્યના કાર્યાત્તરનો લેખ છે. બે લેખ રાયચંદ મૂળજી પારેખ ચુમગીવાળાના છે અને ખાકીના ૭ લેખ જુદા જુદા ૭ લેખકના છે. એ રીતે કુલ ૧૨૨ ગઢ લેખો છે.

પ્રકીર્ણ લેખો ૧૧ માં એક નવા વર્ષનો, ૩ પુસ્તકોની પહોંચના અને ૭ છૂટક છૂટક છે. આ બધા લેખો મારા લખેલા જ છે.

આ તો વ્યતીત વર્ષની વાત થઇ, હવે પ્રવૃત્ત વર્ષના અંગે જણાવવાનું કે હું તો યથાશક્તિ સેવા કરવાનો છું એટલે પ્રશ્નોત્તર દરેક અંકમાં આવશે ને ખીન્ન ભીમિ નળે સારે લખેલા બે બે લેખ દરેક અંકે આવશે. આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિનો સિદ્ધચક્રસ્તોત્રનો લેખ ખાકીના ૬ પદનો છ અંકમાં આવશે. સારપઠી તેજોશ્રી ખીન્ન લેખ લખવા કૃપા કરશે.

ભાષા ભૌતિકને આનંદધનજીનાં પદો વિવેચન સાથે લખવાનું શરૂ રાખ્યું છે. ૬ પદો તો આવેલા છે તે બે બે અંકમાં આવશે. ઉપરાંત વ્યવહારકૌશલના નૂતન લેખો પણ ૨૫ મોકલાયા છે તે અનુક્રમે દાખલ કરશું. ચોકસીએ તો પ્રભવસ્વામીનો લેખ પૂરા કરી શ્રી સમ્બલવસ્વામીનો લેખ શરૂ કર્યો છે. ડૉ. ભગવાનદાસ અરિહંત સ્તોત્ર પૂર્ણ કરી આગળ

ખીજી પરમેષ્ઠીનું રતોત લખશે. શ્રી રાજપાળ મગનલાલના લેખો પશુ આવ્યા કરશે. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી, પુણ્યવિજયજી, પ્રેમવિમળજીના લેખો તો સીલીકમાં છે જે થયાવકાશ દાખલ થયા કરશે. લેખોની આવક વધારે રહે છે અને નાખવામાં યોગ્ય આવે છે તેથી કેટલાક લેખકબંધુઓને જગ્યાના અભાવે પૂરેપૂરો ન્યાય આપી શકાતો નથી. અત્યારે પુણ્ય લેખો સીલીકમાં છે.

આપણી સભા પ્રત્યે અનુરાગ ધરાવનારા સભાસદો તથા શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના બ્રાહ્મકેને એક હકીકત ખાસ રોશન કરવાની કે-અત્યારે કાળજીના ભાવ લગભગ યોગ્યતા યદ્ય ગયા છતાં માસિકનું લવાજમ વધારવાની કે ફરમ ઘટાડવાની વૃત્તિ પસંદ પડી નથી તેથી શ્રીમંત ગૃહસ્થોનો સહકાર મેળવી નિયમ પ્રમાણે ચાર ચાર ફરમ આપવાનું શરૂ રાખવાનું છે. શ્રીમંત ગૃહસ્થોના તથા સમાના સભાસદો તેમ જ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના બ્રાહ્મકેના સહકાર માટે ગયા અંકની સાથે એક વિશ્વસિ-પત્ર મોકલ્યું હતું. દરેક સભ્યને વ્યક્તિગત ન લખતાં સમગ્ર રીતે લખ્યું છે તો આશા છે કે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશમાં રસ લેતા દરેક ગૃહસ્થો પોતાની શક્તિ અનુસાર પુષ્પપાંખડીરૂપ સહાય કરી કૃતાર્થતા અનુભવશે.

સારું અને પૂરતું વાંચન આપવાની અભિલાષા કાયમ રહ્યા કરે છે. વર્તમાન સમય તો ભયોત્પાદક ને ઉપાધિપૂર્ણ જણાય છે, કાળનો તે પ્રભાવ છે, ભાવી ભાવ ખન્યા જ કરે છે પરંતુ પરમાત્માની કૃપાથી આપણે તો નિર્વિદ્યપણે નવું વર્ષ વ્યતીત કરીએ તેવી શાસનદેવ પ્રત્યે નમ્રભાવે પ્રાર્થના કરીએ.

જૈનશાસન જ્યવંતું છે. શાસનના અધિષ્ઠાપકો જાગૃત છે તેથી જૈનતીર્થો, જૈનમંદિરો અને અન્ય ધર્મસ્થાનોને ઉપાધિ નહીં આવે એવો સંભવ છે.

અત્યારનો સમય સંસારના સ્વરૂપને યથાર્થ સમજનાર સુત્રો માટે તો ખાસ ધડો લેવા લાયક છે, કારણ કે લાંબા વખતના ભેળા થયેલા પાપોનું અત્યારે પરિણામ જોવાય છે. લાંબો મનુષ્યોને અને કરોડોની મીઠકતનો વિનાશ થાય છે. ખીનઅપરાધી મનુષ્યો દુઃખોતે મરે છે. ખાનગી મીઠકતોને પણ વિનાશ કરવામાં આવે છે. અત્યારે તો એવી સ્થિતિ યદ્ય પડી છે કે તેમાં બચબચા બાન બૂલી ગયા છે. હિંદુસ્થાનને પણ ઉપાધિ પ્રાપ્ત થવાનો સંભવ છે, પરંતુ વિચક્ષણ મનુષ્યોની જુદી પશુ અત્યારે કામ કરી શકે તેમ નથી. સંસારની અનિત્યતા જ્ઞાની પુરુષોએ તો વારંવાર બતાવી છે અને તેનો વિશ્વાસ ન કરવા ઉપદેશ આપ્યો છે પરંતુ મોહાસક્ત શ્રેણી તે શિક્ષાને અમલમાં મૂકી શકતા નથી. અત્યારે મુખી કેને દહેવો ! દ્રવ્યવાન તો વધારે ઉપાધિમાં પડ્યા છે. તેને જાળવવાની ચિંતા યદ્ય પડી છે. સામાન્ય સ્થિતિવાળાને આજીવિકાની મુશ્કેલી નજરે તરે છે. અત્યારે પરમાત્માનું શરણ ને સમરણ જ ઉપયોગી થાય તેમ છે. શબ્દજંતુર ને ચપળા સદ્મીનો ધર્મકાર્યોમાં સહયોગ કરી તેની માર્ગદર્શતા અનુભવી લેવી એ જ આજના મુદ્દોનો મોહપાક છે. સુઘને વિશેષ જાણવવાની જરૂર ન હોય જે મનુષ્ય મોહ પરાશરે તે દાંષક આત્મ-શાંતિ અનુભવશે. ખાણના શ્રેણીને તો શાંતિ શોધી મળી શકે તેમ નથી. સૌને નૂતન વર્ષ સુખદાયી નીવડે એ અભ્યર્થના માથે વિરમું છું.

કુંવરજી

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ સત્તાવનમું: અદ્ભુત નાટક ખેલ

(રાગ આશાવરી.)

દેખો એક અપૂરવ ખેલા;

આપહી બાણ, આપહી બાણગર, આપ ગુરુ આપ ચેલા. દેખો ૧

લોક અલોક બિચ આપ બિરાજિત, આન પ્રકાશ અકેલા;

બાણ છાંડ તહાં ચઢ બેઠે, જિહાં સિંધુ કા મેલા.

દેખો ૨

વાગવાદ ખટ નાદ સહુમે, કિસકે કિસકે ખેલા ?

પાહાણુ કો ભાર કાંઠી હિંચત, એક તારેકા ચેલા.

દેખો ૩

પટપટ પદકે જોગ સિરિ બસ, કયોં કર ગજ પદ તોલા ?

આનંદધન પ્રભુ આપ મિલો તબ, મિટ જાય મનકા ઝેલા. દેખો ૪

૧. એક અલૌકિક ખેલ તો જુઓ ! પોતે જ બાણ છે અને પોતે જ બાણગર છે; પોતે જ ગુરુ છે અને પોતે જ ચેલા છે.

૨. પોતે લોક અને અલોકની વચ્ચે બિરાજમાન થાય છે અને માત્ર જ્ઞાન પ્રકાશમય છે. બાણને છોડીને ત્યાં જઈને બેઠા છે જ્યાં (સુખ) સમુદ્રનો સંબંધ-મેળ થાય છે.

૩. (અહીં તો) સર્વમાં જકવા અને કજીઆ જંજળ છે. એમાં કોના બોલની વાત કરવી ? (ચેતન !) પરંપરનો ભાર શા માટે બેઠાવે છે ? (અતે તો) એક તારનો-એકવડો ચેલો જ છે. (બાકી પરંપરનો ભાર છે.) અથવા એક તારનું-આસનું શરીર છે.

૪. ભગવાના પગ નીચે ચંપાઈ મરે છે, દબાઈ જાય છે અને યોગલક્ષ્મી ખસી

૧. દેખો-જુઓ. અપૂરવ-અસાધારણ-અલૌકિક. આપહી-પોતે જ. બાણગર-બાણ જમાવનાર.

૨. લોક અલોક-જૈન ભૌતિકાત્મિક પારિભાષિક શબ્દ છે. વિવેચન જુઓ. બિચ-વચ્ચે. આન-જ્ઞાન. સિંધુ-સમુદ્ર. અકેલા-નિઃકેવળ, એકલો. છાંડ-છોડીને, છોડીને. મેલા-સંબંધ.

૩. વાગવાદ-અજવા. સહુમે-સર્વમાં. ખેલા-બોલવું. ખટ નાદ-છ રાગ, ખટરાગ, જંજળ. કજીઓ. કિસકે કિસકે-કોનું કોનું, જેનું તેનું. પાહાણુકો-પરંપરનો. એક તારેકા-એક તારના એકવડા અથવા એક આસોઆસ. ચેલા-કડિયું (પહેરવાનું વસ્ત્ર).

૪. પટપટ-ભમરો, ભમર. જોગ-મન, વચન અને કાયાના યોગ. ખસ-ખસી જાય છે. ગજપદ-હાથીનું પગલું. આપ-આવીને. તબ-ત્યારે. મનકા-મનના. પદકે-ચંપાઈ-મરે. દબાઈ જાય છે. સિરિ-શ્રી, લક્ષ્મી. કયોં કર-કેમ, શા માટે ? તોલા-તોળે છે, ઉપાડે છે, કાંટે ચઢાવે છે. મિલો-મળો. મીટ જાય-મટી જાય, દૂર થાય. ઝેલા-ભ્રમણા.

ગય છે; તો શા માટે હાથીના પગને તોળે છે-કાંટે ચઢાવે છે ? (આવા સંયોગમાં તો) હે આનંદમન પ્રભુ ! આપ પોતે આવીને મળો તો મારા મનની ભ્રમણા મટી ગય.

વિવેચન ૫—અત્યારે મહા લોકોને નાટક-સિનેમા જોવાનો ખૂબ શોખ થાય છે અને વખત મળે અને પૈસા હોય તો તેનો લાભ લેવા ચૂકતા નથી. એવા પ્રાણીઓને ઉદ્દેશીને કહે છે કે અહીં તો ભારે અદ્ભુત નાટક ચાલી રહ્યું છે. એવું નાટક આશ્ચર્ય છે કે જેની સરખામણીમાં બીજું કોઈ નાટક લાગે જ મળી આવશે. આ અધૌકિક નાટક (Comedian Divina) તમે જુઓ, તમારે બીજા નાટક જોવાની જરૂર નહિ રહે, કારણ કે એમાં જે હકોકતો અને છે તે ખરેખર અસાધારણ છે; તમે કોઈ નાટકમાં એવી પાત્રવત્તા કે રસીકતાનેરી કદાપિ જોશો નહિ.

આ નાટકમાં બાજુ પડ્યું પોતે છે અને બાજુ ખેંચનાર પણ પોતે છે. સાધારણ નાટકમાં સૂત્રધાર અલગ હોય છે અને પાદ ભગવનાર અલગ હોય છે—અહીં તો બાજુ પણ પોતે અને ખેંચનાર પણ પોતે, રમત પણ પોતે અને રમતનો રમનાર પણ પોતે, ખ્યાલ પણ પોતે અને ખ્યાલને સલાવનાર પણ પોતે. આવી રીતે બાજુ પણ પોતે અને બાજુગર પણ પોતે હોય એવી અદ્ભુત બાજુ તમે ક્યાંય જોઈ છે ? આવો અપૂર્વ ખેલ તમે અન્યત્ર નીકાળો છે ? આવો તદ્દન નૂતન પ્રકારનો પ્રયોગ તમે અરલોક્યો છે ? છતાં એ ખેલ આખો વખત ખેલાઈ રહ્યો છે, તમે પોતે જ તેનાં કેન્દ્ર છો અને એ ખરી વાત છે.

નાટકમાં પાના (કાર્ડ) હોય છે, બાજુમાં ખ્યાલો કે સોગડાં હોય છે પણ બન્નેમાં ખેંચની વસ્તુ અને રમનારા બૃહદાં હોય છે ત્યારે તે પોતે જ બાજુ માંડી છે તેમાં તો રમનાર અને રમન એક જ છે, બાજુનો માંડનાર અને બાજુની રમતનાં ખ્યાલો પોતે જ છે એ લારે નૂતનતા છે, છતાં અવલોકન અને પૃથક્કરણને અભાવે આપણે એને એ સ્વરૂપે જાણતા નથી.

દુનિયામાં જન્મ્યા, ઉઠ્યાં, કેળવણી લીધી, વ્યાપાર કે નોકરી કરી, ધન કમાયા, ધરખાર માથા, પરણ્યા, પસ્તાયા, સંતતિ શરૂ, તેને પરણ્યા, વરપોડા ચઢાવ્યા, ખરખરે ગયા, કોઈના વરપોડામાં ચઢાવ્યા, કોઈની રમસાનવાત્રાએ ગયા, લાકડી સમીપે માથા, ઉમરાનો કુંગરો થયો, નોકરોથી કામ લીધું વિગેરે વિગેરે આખી બાજુ પોતાની વાદ કરી ન. એ બાજુ માંડનાર કોણ ? અને બાજુમાં પાદ ભગવનાર કોણ ? એમાંની એક પણ રમત તારા વગર ચાલે છે ! અને એ આખી રમતમાં કેન્દ્રસ્થાને—મધ્ય વર્તુલે તું ન દો. તો તારે તે બાજુ સાથે લેવાદેવા પડે શી ? એમ તો અમેરિકા અને યુરોપમાં દરેકજ સંકેતો બાજુ માંડાય છે, તારા ગામમાં કે પ્રાંતમાં દાગરો બાજુઓ દરેકજ રમાયા કરે છે, પ્રત્યેક બક્ષિની બાજુઓ દોય છે, પણ તારી બાજુનો માંડનાર પણ તું છે અને તારે તેની માથે ખામ મંજૂ છે. આ બાજુનો જેમ જેમ તું અવધારા કરીશ, એના દાર્દમાં જેમ જેમ ઊતરીશ, એની વિમતોત્તું અને તેમાં મૂળોત્તું જેમ જેમ પૃથક્કરણ કરીશ તેમ તેમ તેમાંથી પછું મળશે, તે બાજુ માથે તારો તાદાત્વ સંજ્ઞા યદ્યથે છે તે તારા ખ્યાલમાં આસમે અને એનો ખેલનાર તું જ છે એની તને ખાતરી થશે.

બાજી પૌદ્ગલિક હોઈ એ ક્યાંથી મંડાણી ? એની પછવાડે તેં શું કર્યું હતું ? એને તૈયાર કરવા માટે તેં કેવાં સારાં માકાં કૃત્યો કર્યાં હતાં એ વિચારોશ એટલે એ બાજી, એનો કરનારો, એમાં ભાગ લેનારો અને એના કેન્દ્રમાં રમનારો તું—એ સર્વની વચ્ચેનો એકીભાવ તને સમજશે.

પોતાની નાનકડી સૃષ્ટિને પોતે વિધાયક છે, પોતે રમનાર છે અને આખા અતુર્ગતિ-રૂપ સંસારને જમાવનાર અને સરજવનાર પોતે જ છે એ અપૂર્વ વાત છે, એટલું જ નહિ પણ અશ્રુતપૂર્વ કે અઘાતપૂર્વ હોઈ અદ્ભુત છે. વસ્તુજ્ઞાન બતાવે છે કે કર્મોનો કરનાર પોતે છે, બાજી કર્મજન્ય છે, કર્મોનો ભોક્તા પોતે છે, બાજી કર્મજન્ય હોઈ ખેલમાં તેને ઉતારે છે, ભોગવતી વખત કર્તાપણુના કાળનો ખ્યાલ ન હોય ત્યારે બાજી અને પોતાનો સંબંધ જાણુતા ન હોવાથી વિશ્વમમાં પડે છે. યોગજ્ઞાન કે દિવ્યજ્ઞાન ન હોય તો પણ ક્રિયાનુયોગના જ્ઞાનથી એ બાજી અને બાજીગરની એકતા અનુભવી શકે છે.

એ વાત શીખવનાર પણ પોતે છે અને શીખનાર પણ પોતે છે. પોતે જ ગુરુ છે અને પોતે જ શેફો છે. જ્ઞાન આપે તે ગુરુ એટલે ચેતન પોતે જ્ઞાનમય હોઈ જ્ઞાન આપનાર પણ એ જ થાય છે અને સામે બેસીને બાજીનું જ્ઞાન મેળવનાર પણ પોતે જ છે. વિશિષ્ટ દૃષ્ટિએ કોઈ કોઈને શીખવી શકતું નથી. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે જ્ઞાન મળે છે, ગુરુ તો નિમિત્તમાત્ર છે. એક ગુરુના દશ ચેલા વ્યવહારમાં હોય, એ દશેને ગુરુ એક સાથે જ્ઞાન આપે, છતાં દશેના જ્ઞાનમાં ફેરફાર થશે રહે છે એ બતાવે છે કે બાજીના ફેરફાર પ્રમાણે જ્ઞાનની તરતમતા હોય છે, તેથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવનાર ગુરુ ખરેખર રીતે કોઈ પણ નથી, પણ પોતે તૈયાર કરેલી કર્મના ક્ષયોપશમરૂપ બાજી જ છે અને તેથી પોતે જ ગુરુ છે અને પોતે જ શેફો છે. અને આ અપૂર્વ પ્રકારનો ખેલ છે.

આ વાતમાં જરા નિશ્ચય સ્વરૂપ ધ્યાનમાં રાખવાનું પ્રાપ્ત થાય છે અને તે દૃષ્ટિ આગળ જતાં આ પદમાં વધારે આવવાની છે, તેથી અહીં ખાસ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે. વ્યવહારથી ગુરુ અને ચેલા એક હોઈ શકે નહિ, પણ એ વાતના મૂળ સુધી જતાં ચેતન પોતે જ ગુરુ છે અને પોતે જ શેફો છે એમ લાગ્યા વગર રહે તેમ નથી. એમાં વ્યવહાર-ગુરુના કાર્યને રથાને મૂળ કારણ સુધી પહોંચતાં ત્યાં ગુરુ અને ચેલાનું મૂળ એક જ રથળે જડી આવશે અને ત્યાં ગુરુ શિષ્યભાવનો અબેદ દેખાશે અને તે અપૂર્વતા હોઈ ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે અને તે મૂળગત હોઈ નિશ્ચય નયને અવલંબે છે. જેઓ બાજીમાં પડ્યા છે અને બાજી માંડીને બેઠા છે તે સર્વની આ દશા છે એમ સમજવું.

૨. આ બાજીથી પર-બાજી છોડી ગયેલાની જરા વાત કરી લઈએ. બાજી છોડી બાજીગર મટી જે એનાથી વિરામ પામ્યા છે તે લોક અને અલોકની વચ્ચે બેસે છે અથવા ત્યાં બિરાજમાન થઈ જાય છે. આખી બાજી તો લોકમાં મંડાય છે અને તેવા લોક ચૌદ રાજનું સ્વરૂપ લે છે. અધોલોક સાત રાજપ્રમાણુ છે, ત્યાં મુખ્યત્વે નારક જીવો અને બ્રુવન-પતિ તથા બ્યંતરદેવોની બાજી મંડાયેલી હોય છે, સાતમાની ઉપરના ભાગમાં મર્ત્યલોક છે, તેમાં અસંખ્ય દ્વીપ સંયુદ્ધની વચ્ચે અઢીદ્વીપમાં મનુષ્ય લોકોની બાજી મંડાય છે, અને

ઉપગ્ના માત રાજમા જ્યોતિષ અને વૈમાનિક દેવોની બાજુ મડાય છે આવી રીતે ચૌદ ગજલોકમા બાજુ મડાયેલી છે અને બાજુગર એમાં ઉપર નીચે આડોઅવળો લખ્યા કરે છે, પણ જ્યારે એ બાજુ છોડી દે છે અને પોતે બાજુગર મગી જાય છે ત્યારે ચૌદ રાજલોકની ઉપર-લોકને છેડે એ મિગજમાન થઈ જાય છે લોકને છેડે અલોક આવે, ત્યા અર્ધ ચંદ્રાકાર સિદ્ધશિલા છે, તેની ઉપર એક યોજનાના ૨૪ લાગ પૈકી છેલ્લા ચોવીશમા ભાગમા એ પૂર્વપ્રયોગથી જાય છે, હોડી જાય છે, પહોંચી જાય છે જેમ બાધેન લાકડાની એક છૂટતા એ પાણી ઉપર સ્વત આવી જાય છે, તેમ કર્મબંધનથી મુક્ત થતા ચેતન મંસારની ઉપર ચાંદ્યો જાય છે ત્યા જવા માટે તેને પ્રયાસ કરવો પડતો નથી, પણ બંધન છૂટી જવાનું એ અનિનાય પરિણામ છે જેમ અટકાયતનો નાશ થતા લોકો વગરપ્રવાસે પાણી ઉપર ચાલુ આવે છે, તેમ ગોઠવી રાખેલા બાજુના પ્રયોગને તે અનુસરે છે અને ધનુષ્યમાથી છટકતા એ દૂર જાય છે બાજુમાથી છૂટ્યો એટલે બાજુની ઉપર એ પહોંચી જાય છે એ ચૌદ રાજલોકને છેડે બાજુ નથી કે રમત નથી, એટલે પોતે બાજુગર પણ મગી જાય છે ત્યારે ત્યા હોય છે શું? તે વિચારીએ.

બાજુગર મગી જઈ એ લોક અને અલોકની વચ્ચે મિરાજમાન થાય છે ત્યારે એનામા માત્ર જ્ઞાનનો પ્રમણ હોય છે અનત જ્ઞાન એ એનો સહભાવી ધર્મ-ગુણ હોઈ એ એની સાથે ગૂંદે છે અને પોતે જ્ઞાનમય થઈ જાય છે અથવા તો તે મૂળ સ્વરૂપે આવી જાય છે એની આખી બાજુ નધ થઈ જાય છે અને એનું બાજુગર તરીકેનું સ્વરૂપ પણ અલામ થઈ જાય છે જ્ઞાન આત્માનો ગુણ છે અથવા જ્ઞાનમય એ પોતે છે અને એના મૂળ સ્વરૂપે ત્યારે એ આવે છે ત્યારે એનો ખરો પ્રકાશ જામે છે, જણાય છે, જનવલ્લભાન થાય છે અનતધર્માત્મક સત્સ્વરૂપ આત્મા જ્ઞાનરૂપ છે, જ્ઞાન એનો ગુણ છે અને જ્ઞાન ઉપાય પણ છે અને ઉપેય પણ છે અને તેમ છતાં અનેકાતવાદમા એ વાતમા જગ પણ વિરોધ આવતો નથી નિશ્ચય દૃષ્ટિએ જોઈએ તો આત્મા પોતે જ જ્ઞાનપ્રકાશમય છે બાજુ છોડી દે ગગ્ગપથી મુક્ત થાય, લોકને છેડે એક સમયમા પહોંચી જાય ત્યા એનો જ્ઞાનપ્રમણ તો કાયમ ગૂંદે છે, કારણ કે એ એનું સાધ્ય છે અને સાધક છે, એ એનો ઉપાય છે અને ઉપેય છે, એ એનો ગુણ છે અને એ ત-મય બની જાય છે

આના ચેતનગજ જ્ઞાનપ્રમણ છે, જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, જ્ઞાનપ્રકાશમય છે અને તે ઉપ-
નાત એ 'એકના' છે, એનું વ્યક્તિત્વ કાયમ છે અને કાયમ રહેવાનું છે એ રાગદ્વેષથી મુક્તિ મેળવી જ્યારે બાજુ છોડી લોકને અતે વામ કરે છે ત્યારે ત્યા પણ એનું વ્યક્તિત્વ ગૂંદે છે, એક મોટો બડો હોય તેમા એક વિસ્ફુર્લિલગ-તણુખો મળી જાય એમ બનતું નથી અથવા મોટા મધુદ્રમાથી જૂદા પડેલા એક પાણીના ડીપાનો સમુદ્રમા પાત થતા તે મધુદ્રમય થઈ જાય છે અને પડી એનું વૈકલ્પિકપદ્મ નાશ પામે છે એમ થતું નથી પણ એ બીજા અનત આત્માથી અલગ-સ્વતત વ્યક્તિરૂપે કાયમ ગૂંદે છે એનું સ્વરૂપ સર્વમામાન્ય હોય અને અત્યારે પણ છે, પણ એનું વ્યક્તિત્વ તો કાયમ ગૂંદે છે મસા-
મા અહોનદી -ખ-નો હોય ત્યારે પણ એ વસ્તુતો એકલો જ છે, પણ એને અનેક

પ્રાણી તથા પુદ્ગલ સાથેના સંબંધમાં આવવાનું બને છે, અને 'ન્યારે સર્વ' સંબંધ છોડી, બાહ્યને છંડી-ત્યજી ઉપર જાય છે, ત્યારે એ ખરેખર 'અકલો' બને છે. આ રીતે સ્વરૂપે અલેદ હોવા છતાં એ વ્યક્તિરૂપે કાયમ રહે છે અને તેથી જૈનનો અનેકાંત પક્ષે બેદાબેદ મત 'અકલા' શબ્દથી બતાવ્યો છે.

આ રીતે બાહ્ય છોડી દમને એ લોકને અંતે ચડી બેઠા છે એટલે ત્યાં ગયા છે એમ સમજવું. આપણે હાથી પર કે ઘોડા પર બેસીએ તેવી રીતે ત્યાં જવાનું નથી, પણ ઉપર જણાવ્યું તે પ્રમાણે પૂર્વપ્રયોગથી ચાલ્યો જાય છે. બાહ્ય સાથે સરખામણી કરવા 'ચદ બેઠે' એ શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે, ચેતનને ત્યાં જવા પ્રેરણા મળે માટે એ શબ્દનો ઉપયોગ છે, બાકી ત્યાં એનું ગમન ગતિપરિણામે સ્વતઃ જ થઈ જાય છે, એને ત્યાં જવા માટે ઇચ્છા, પ્રયત્ન કે પ્રયાસ કરવો પડતો નથી, પણ એ ત્યાં જાય છે તે હકીકત બતાવવા માટે એ ચઢી બેસે છે એવું વ્યવહારુ વાક્ય બતાવ્યું છે. અથવા 'અકલા' નો અર્થ નિષ્કેવળ કરીએ તો ત્યાં એ માત્ર જ્ઞાનસ્વરૂપ-જ્ઞાનપ્રકાશમય છે એ ભાવ તો સ્પષ્ટ જ છે. એ બાહ્ય છોડીને એવી જગ્યાએ જાય છે કે ત્યાં સુખસમુદ્રનો એને મેળાપ થાય છે. સર્વ પ્રકારના વ્યાકુળપણનો અભાવ ત્યાં હોય, અને એ જ્ઞાનના પરિણમનરૂપ હોય, પોતે અનંત શક્તિમય બને છે. વ્યવહારમાં તો ખાવા, પીવા, પહેરવાની અનુકૂળતાને સુખ માનવામાં આવે છે. આત્મિક સુખ વ્યાકુળતા રહિત છે અને બાહ્ય છોડ્યા પછી તો અંત વગરનું છે. આ સુખસમુદ્રમાં અવગાહન કર્યા પછી જ્ઞાનમય આત્મા અનંત સુખનો આસ્વાદ કરે છે અને એ સુખ નિર્ભેળ અને અનંત હોય, દુનિયાની કોઈ ચીજ કે ભાવ સાથે અનુપમેય છે. આવી અદ્વિત રિયતિ એને પ્રાપ્ત થાય છે, પણ એ બાહ્યગર અત્રે માંડેલી બાહ્ય છોડી રમત પૂરી કરી, આ સિધ્ધ-સમુદ્રમાં અવગાહન કરે ત્યારે તેને એ મળે છે. અત્યારે તો એણે બાહ્ય માંડી છે, બાહ્યગર પણ પોતે છે અને બાહ્ય પણ પોતે છે, એને સમજનાર પણ પોતે છે અને છોડનાર પણ પોતે છે, એનો સારો ઉપયોગ કરી ઉપાય તરીકે તેનો લાભ લઈ પોતાનું સાધ્ય સિદ્ધ કરનાર પણ પોતે છે અને સાધ્ય સિદ્ધ થતાં એ બાહ્યને ફગાવી દેનાર પણ પોતે છે. આવો અપૂર્વ ખેલ એ ખેલી રહ્યો છે અને પોતે શુદ્ધ અને પોતે ચેલો બની રમત રમી રહ્યો છે, એની બાહ્યને જેમ ઝોળખશો તેમ તેમાંથી નવી નવી જાણવા જેવી બાબતો મળી આવશે અને ચેતનને નવા નવા સ્વરૂપે ઝોળખતા થશો. આ ઝોળખવાની રીત દુર્ઘટ નથી. એક વાર પ્રયત્ન કરી મનને મજબૂત બનાવો, તેનું પરિશીલન કરો અને તેને આચરણમાં ઉતારવા પ્રયાસ કરો તો જે શ્રેણીએ ચઢી અનંત આત્માઓ લોકાએ ગયા છે તેની પંક્તિમાં બેસવાનો લાભ તમે પણ પ્રાપ્ત કરી શકશો. માત્ર દૈવ મનોબળ ને શુદ્ધ આધ્યાત્મિક જીવન નોઈએ. (અપૂર્ણ).

મૌલિક



શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(૨૫૫૮૪૯ સહિત)

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૯૬ થી શરૂ)

૪ ઉપાધ્યાય પદ સ્તોત્ર

રાગ—સત્તે અ સયા અજિઅં ॥

સજ્ઞાયગુણી પસમે, દબ્બેણાયરિણ વિદમે ।

મુણિપુજ્ઞમહ્યકમે, વંદમિ મંગનયાહમમે ॥ મુઅગપરિરિગિઅયં ॥ ૧૬ ॥

૨૫૫૮૪૯—શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ—સજ્ઞાયગુણી=સ્વાધ્યાય એટલે વાચના, પૃચ્છના આદિ પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાયરૂપ ગુણને ધારણ કરનાર છે. પસમે=ઉપશમ ગુણવાળા તથા દબ્બેણ=દ્રવ્યથી આયરિણ=આચાર્ય કહેવાય છે. કારણ ઉપાધ્યાય મહારાજ ભાવીમાં આચાર્યપદની યોગ્યતાવાળા હોય છે માટે તે દ્રવ્ય નિષ્ણેપથી આચાર્ય કહેવાય. તથા વિદમે=સંપૂર્ણ રીતે ધન્વિયોને દમન કરનાર છે, તથા મુણિપુજ્ઞ=મુનિવરોને સેવવા લાયક છે ને મહ્ય=કદ્યાણ કરવામાં નિપુણ એટલે કુશળ છે કમે=ચરણક્રમણ જેમનાં અથવા ક્રમ એટલે કદ્યાણ કરનારી છે રીતભાત જેમની એવા છે. તથા મંગનયાહમમે=સમભંગી આદિ ભંગ નૈમભાદિ તથા અને ગમ-અનેક અપેક્ષાવાદોને જાણનારા છે. અથવા ગમ-સાત નય વગેરે તત્ત્વના બોધવાળા છે. એવા શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવતોને હું વંદમિ=વંદના-નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧૬ ॥

આ શ્લોકમાં ભુજગપરિરિગિતક નામનો છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના પહેલા પાદમાં ને ત્રીજા પાદમાં ક્રમસર તગણ, ટગણ, લઘુઅક્ષર અને શુરુ અક્ષર હોય અને બીજા પાદમાં તથા ચોથા પાદમાં ક્રમસર પગણ, ટગણ, બે લઘુ અક્ષર, એક શુરુ અક્ષર હોય તે ભુજગપરિરિગિતક નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—સોમગુણેદિ પાવદ ન સં ॥

આગમવિણે સુદ્ધચરણે ગણહિયરસિણ ।

સંસદ્ધિવિણે ગચ્છસરણે સુદ્ધમહલસિણ ॥

ધમ્મવિહિણે વૃત્તકરણે ગુણચયતસિણ ।

મગુણકિણે તિત્થવરણે નયદુગમદ્દ ॥ ૧૭ ॥ ચિહ્નિઅયં ॥

૨૫૫૮૪૯—૫મી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ આગમવિણે=આગમના જ્ઞાની હોય છે, અને સુદ્ધચરણે=વિશુદ્ધ આદિત્રને ધારણ કરનારા હોય છે. તથા ગણહિયરસિણ=

ગણનું-ગચ્છનું હિત ચિંતવવામાં રસ(લાગણી)વાળા હોય છે. તથા સંસદ-
 ઘિણ્ણે=સંસારથી ખેદ પામેલા હોય છે, તેમ જ ગચ્છસરણે=ગચ્છવર્તી મુનિ-
 સમુદાયને શરણ કરવા લાયક હોય છે, તથા સુહમદ્ભસિષ્ણ=શુભ મતિવડે દીપતા
 (શુભ મતિવાળા) હોય છે, અને ઘમ્મવિદ્ધિણ્ણે=શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મ એ બન્ને
 ધર્મની વિધિના બળુકાર હોય છે, વુત્તકરણે=આગમમાં કહેલી ક્રિયાને કરનારા
 હોય છે, ગુણચયતસિષ્ણે=શુભવૃદ્ધિની (શુભોને વધારવાની) તૃપાવાળા-આકાંક્ષા-
 વાળા હોય છે, સમ્ગુણકિણ્ણે=મદ્ગુણોથી સંકીર્ણ-ભરેલા હોય છે. તિત્થવરણે=
 સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચતુર્વિધ સંઘરૂપ તીર્થને તરવાના સાધનરૂપ
 (નાવ) સરખા હોય છે, અને નયદુગમદ્વચ્ચાર્થિક, પયાચાર્થિક અથવા દ્રવ્ય-
 નય, ભાવનય ઇત્યાદિ રીતે બે પ્રકારના નયોની વિચારણા કરવામાં બુદ્ધિવાળા
 હોય છે (પરંતુ એક નયવાદી-એકાન્તવાદી હોતા નથી) એવા શ્રી ઉપાધ્યાયજી
 મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧૭ ॥

આ શ્લોક ખિદ્ધતક નામના છંદમાં રચ્યો છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળુનું.
 જે છંદના ચારે પાદમાં અનુક્રમે મગણુ, રગણુ, નગણુ, મગણુ, નગણુ, એક
 લઘુ અક્ષર અને એક શુરુ અક્ષર હોય, તથા ત્યાં દશમા અક્ષરે વીસામો લેવાતો
 હોય, વળી જેના ચારે પાદના છેલ્લા અક્ષરો યમકવાળા હોય તે ‘ખિદ્ધતક’
 નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—તિત્થવરણવત્તચં ॥

સિરકળમેયદેસગે વચનિયમરણ ।

ઉત્તમજળપૂરણ કયમયવિલણ ॥

મેયપમેયમાસિણ હયકવહમણ ।

મઘે નમેહ વાયગે નિયપરસુહણ ॥ ૧૮ ॥ લલિત્રયં ॥

સ્પષ્ટાર્થ—વળી તે શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ-સિરકળમેયદેસગે=અહણુ-
 શિક્ષા અને આમેવનશિક્ષા એ બે પ્રકારની શિક્ષાને સમન્વવનારા છે. તથા
 વચનિયમરણ=પંચ મહામતોની સાધના અને ઉત્તમ નિયમો પાળવામાં અત્યંત
 ઉત્સાહવાળા છે. અને ઉત્તમજળપૂરણ=પ્રવર્તક, ગણાવચ્છેદક, સ્થવિર વગેરે ઉત્તમ
 જનોવડે પૂજ્યએલા છે. તેમ જ કયમયવિલણ=એમણે આઠ મદનો નાશ કર્યો છે
 એવા છે. અને મેયપમેયમાસિણ=શ્રુતના અને ચારિત્રના મૂળભેદોને તથા તેના
 ઉત્તરભેદો વગેરેને કહેનારા છે એટલે ભવ્યજીવોને સમન્વવનારા છે. તથા હય-
 કવહમણ=એમણે કપટ માયારૂપી હાથીને હર્યો છે, એવા એટલે માયા રહિત
 છે, અને નિયપરસુહણ=પોતાને અને પર જીવોને આત્મિક સુખ આપનારા અથવા
 સ્વપરનું કલ્યાણ આહવાનારા એવા શ્રી વાયગે=વાચક ભગવંતોને(ઉપાધ્યાયને)
 મઘે=હે ભવ્યજીવો! તમે નમેહ=નમસ્કાર કરો. ॥ ૧૮ ॥

આ શ્લોકની રચના લલિતકે નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળુવું. જેમાં શરૂઆતના ત્રણ પાદની અંદર ક્રમસર ચાર ટગણ, એક લઘુ અક્ષર, એક શુરુ અક્ષર આવે, અને ચોથા પાદમાં અનુક્રમે ટગણ, ત્રગણ, બે ટગણ, એક લઘુ અક્ષર અને એક શુરુ અક્ષર આવે તે ‘લલિતકે’ નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—વિળઓળયસિરિં ॥

મમયાહિવિસપસરણદ્વમદ્ભવિયવોહણ સુહણ ।

સુયતોસિયસુયગુણમવિયણપવયણભાવણે પવણે ॥

હયદુગ્ગદ્ગમનકસાયગણમયણવાયગે સરમો ।

જિણસાસણગયરયગયણવિહાસણમરકરે સયયં ॥ કિસલયમાલા ॥ ૧૯ ॥

રૂપેષ્ટાર્થ—વળી તે શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ મમયા=મમતારૂપી અહિ=સર્પના વિસ=વિષના પસરણ=પ્રસારથી-વિસ્તારથી-દ્વેષાવાથી જદ્વમદ્=નાશ પામેલી મતિવાળા (બેશુદ્ધ થયેલા) મવિય=મત્ત્ય જીવોને વોહણ=મોઘ આપનારા છે. (શુદ્ધિમાં આણનાર છે.) તથા સુહણ=તેમના કદ્દા મુજબ વર્તનારા જીવોને મુખ આપનારા છે. તથા સુયતોસિયસુયગુણમવિયણ=જેઓ માર્ગાનુસારિતાદિ ગુણોને ધારણ કરનારા ભવ્યજીવોને શ્રુતજ્ઞાન દઈને પરમ સંતોષે છે. એટલે ઉપાધ્યાયજી ભાવદયાના ભંડાર હોય છે ને તમામ જીવો પરમ સંતોષે શુણને પાસીને ધર્મારાધન કરી પરમ મુખમય મોક્ષને પામે એવી ભાવનાવાળા હોય છે. તથા પવયણમાવણે=પ્રવચનની (જૈન શાસનની) માવણે=પ્રભાવના-ઉત્તતિ કરવામાં પવણે=તત્પર હોય છે અને ઉપદેશ દઈને શ્રી જિનશાસની ઉત્તતિ કરાવે છે, કરતા હોય તેની અનુમોદના કરે છે. તથા દુગ્ગદ્ગમન=દુર્ગતિમાં ગમન કરાવનાર જે કસાય-ગણ=કપાયોનો સમૂહ અને મયણ=કામદેવ એ સર્વને જેમણે દ્વય=હણી નાખ્યા છે એવા છે, તથા જિણસાસણ=જૈન શાસનરૂપી ગયરય=રજરહિત-નિર્ભંજ ગયણ=ગગનમંડળને-આકાશને વિહાસણ=સાદી રીતે પ્રકાશિત કરવામાં એટલે વિકસ્વર બનાવવામાં મરકરે=ભારકર-સૂર્ય જેવા જે ઉપાધ્યાયજી છે એવા વાયગે=ઉપાધ્યાય મહારાજને અમે સયયં=નિરન્તર સરમો=સ્મરણ કરીએ છીએ. ॥ ૧૯ ॥

આ શ્લોકની રચના કિસલયમાલા છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળુવું. જેમાં દરેક પાદમાં સત્તાવીશ માત્રા હોય, ને અનુક્રમે પાંચ ટગણ, ત્રગણ, ૧ લઘુ અક્ષર અને ૧ શુરુ અક્ષર આવે તે ‘કિસલયમાલા’ નામનો છંદ બાળુવો.

રાગ—અમુરગકલપરિવંદિઅં ॥

નિરુવમવયણપરુવણે, દમણાદ્ધપરિવજણે ॥

વંધમોરકાદ્ધપમાસણે, જમમિ વાયગગુરુ સયા ॥ સુમુદં ॥ ૨૦ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ—નિરુવમવયણપરુવણે—શ્રી અરિહંત પ્રભુના આગમનાં નિરૂપમ વચ્ચનોને સમજાવે છે અને દુસળાઈપરિવજ્જણે નિર્મલ સંય-માહિની સાધનામાં લગાર પણ દોષ લગાડતા નથી. તથા વંધમોક્ષાદ્યમાસણે—ગંધ-મોક્ષ વિગેરે તત્ત્વોને દેશના દધને જણાવે છે એવા વાયગગુરુ=શ્રી વાચક ગુરુવર્યોને (શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવંતોને) હું સયા=નિસ્તર જામમિ=તમસ્કાર કરું છું. ॥ ૨૦ ॥

આ શ્લોકની રચના સુમુખ છંદમાં છે. તેતું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જે છંદમાં પહેલા પદની અંદર અનુક્રમે ૨ લઘુ અક્ષરવાળા ચગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ અક્ષર, ૧ ગુરુ અક્ષર હોય, તે ખીજા પાદમાં અનુક્રમે ૨ તગણ, ૧ લઘુ અક્ષર, ૧ ગુરુ અક્ષર હોય. તથા ત્રીજા પાદમાં ૧ પગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ અક્ષર, ૧ ગુરુ અક્ષર હોય. તેમ જ ચોથા પાદમાં ૨ ચગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ અક્ષર અને ૧ ગુરુ અક્ષર હોય તે સુમુખ નામનો છંદ જાણવો. અહીં દરેક પાદમાં ૧૩-૧૩ માત્રા હોય છે. વિશેષ ખીના પ્રાકૃત સ્તોત્ર પ્રકાશમાં જણાવી છે.

॥ ઇતિશ્રી ઉપાધ્યાયપદ વર્ણનાભિધાનશ્ચતુર્થઃ પ્રકાશઃ ॥



∴ દિવ્ય પ્રભાત ∴



શાં દિવ્ય પ્રભાત, એ દિવ્ય પ્રભાત—

અંતર્યામી તુમ દરણારે, નજરે દીકાં દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત...શાં દિવ્ય પ્રભાત.
તિમિરદળ યોગરદમ ફેલાયું, નજર કરું ત્યાં કાણું કાણું,
વસમી થઇ પડી વાટયુ, ત્યાં તો દીકાં દાદા તુમ દરણારે;

સુવર્ણમય ને દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત.....શાં દિવ્ય પ્રભાત.
ઉત્તુક ધ્વનિ વચ્ચે લેહે શાન્તિ, રેલે લીધણતા ને બ્રાન્તિ,
અને રજની આખી અંધારી, ત્યાં દીકાં દાદા તુમ દરણારે;

મંગળમય ને દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત...શાં દિવ્ય પ્રભાત.
નિદ્રામાંહે જગ જધું ઘોરે, પંધીજન આ ચક્રો ચગડોળે,
મળે વિસ્રામો એને કઇ પોળે, ત્યાં દીકાં દાદા તુમ દરણારે;

મંગળ વાળાં દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત.....શાં દિવ્ય પ્રભાત.
શીતાંગ કરે છે મંદ સમિર આ, તમરું નાદ લેહે કર્ણ પડદા,
મારગ ક્યાંઈ ના મળતા, ત્યાં દીકાં દાદા તુમ દરણારે;

અમર આશાભર્યા દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત...શાં દિવ્ય પ્રભાત.
લાલ પીળાં ને અમીય ઝરણાં, મધુર પ્રભાત એ શામનાં હરણાં,
એ સાચી વાતનાં સમણાં, એવાં દીકાં તુમ દરણારે;

દાદા મેં તો દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત...શાં દિવ્ય પ્રભાત.

કેડારી ચમનલાલ શ્વરાજ—પાલણપુર.

શ્રી શાંતિનાથના સ્તવનમાં કર્તાએ કરેલો પરમાત્મા સાથે પોતાનો મુકાબલો

શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ ! હું તમારા ગુણનો રાગી થયો છું, પરંતુ તમે તો નિરાગી છો એટલે મારો ને તમારો મેળ કેમ મળશે ?

મારાને તમારામાં કેટલો તફાવત છે ? તે હું જણાવું છું:—

- ૧ હું ક્રોધરૂપ કપાયથી ભરલો છું અને તમે તો ઉપશમ રસના સમુદ્ર છે.
- ૨ હું અજ્ઞાનથી આવરિત છું અને તમે તો કેવળજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મીને વરેલા છે.
- ૩ હું તો વિષયરસની આશાવાળો છું અને તમે તો તો વધયજીવિને જ નિરાશ કરી છે.
- ૪ હું તો કર્મના ભારથી ભારેલો છું અને તમે તો તેનો ભાર ઊતાર્યો છે.
- ૫ હું તો મોહને વશ પડેલો છું અને તમે તો મોહને જ હણી નાખ્યો છે.
- ૬ હું ભવસમુદ્રમાં ખૂચી ગયેલો છું અને તમે તો શિવમંદિરમાં પહોંચી ગયા છો.
- ૭ મારી ઉપર તો જન્મ મરણનું જોર છે અને તમે તો તેનો દોર તોડી નાખ્યો છે.
- ૮ મારું પડખું રાગ છોડતો જ નથી અને તમે તો વીતરાગ થયા છો.
- ૯ મને માયાએ પોતાના પાશમાં બાંધી લીધો છે અને તમે તો સર્વ બંધનથી રહિત અવિનાશી થયા છો.
- ૧૦ હું તો સમક્રિતથી પણ અધૂરો છું અને તમે તો સર્વ જ્ઞાન, દર્શન ને આસ્ત્રિયથી પરિપૂર્ણ છો.

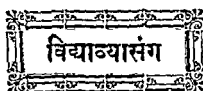
- ૧૧ મારે તો તમે એક જ સ્વામી છો અને તમારે તો મારી જેવાં અનેક સેવકો છે.
- ૧૨ હું તો મનમાથી માનને મૂકતો નથી અને તમે તો માન રહિત ભગવાન થયા છો.
- ૧૩ મારું ક્યું કાંઈ થઈ શકે તેમ નથી અને તું તો શંકને પણ રાજ કરી શકે છે.

આ પ્રમાણે હોવાથી હું અરજ કરું છું કે મારો મુજરો સ્વીકારો અને એક વાર મીઠી નજરથી મારા તરફ જુઓ એટલે હું તમારી જેવો થઈ જઈશ, પછી નિરંતર તમારા ગુણનું જ ગાન કરીશ.

આ સ્તવનના કર્તા શ્રી ઉદયરત્ન કહે છે કે હું તો એટલું જ માગું છું કે ભવોભવમાં મને તમારા ચરણની સેવા પ્રાપ્ત થજો.

મારું—આ સ્તવનનું રહસ્ય એ છે કે-હે પ્રભુ ! મારામાં કોઈ પણ એવા ગુણો નથી કે જેથી હું આપની પાસે મારા ઉદારની વિનંતિ કરી શકું, પરંતુ મને આપના ગુણ પ્રત્યે રાગ થયો છે તેથી હવે જો આપ મારી તરફ નજર કરો તો જરૂર મારો ઉદાર ધાય એમ હું માનું છું.

કુવરજી



શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના રજત મહોત્સવ સંગ્રામી અંકમાં ઉપરના થાળાવાળો એક લેખ લાઇ મોતીચંદ ગિરધરલાલે લખેલો છપાણો છે, તે વાંચતાં પાનંદ થાય છે. એમાં જણાવેલ સાચા આનંદની, સાચા સુખની અને સાચા મહાયુદ્ધની ચાલી તરીકે વિદ્યાવ્યાસંગ એટલે કે વિદ્યાનો પરિચય, વિદ્યા તરફની ખલિકૃતિ, વિદ્યાની વારંવાર સ્મૃતિ કહી છે. એ ચાલી અમોઘ તેમ જ અમૂલ્ય છે. હું મારા બલિઅનુભવથી કહું છું કે બાલ્યાવસ્થાથી જેને વિદ્યા તરફની ખલિકૃતિ બળેલી હોય છે તેને ખાતાં, પીતાં, સૂતાં, ખેડતાં, ચાલતાં, હાલતાં તેમ જ ઉઘમાં પણ તેની જ સ્મૃતિ થયા કરે છે. તે સર્વત્ર વિદ્યા, વિદ્યા ને વિદ્યાને જ જુએ છે. જ્ઞાન, જ્ઞાન ને જ્ઞાન ઉપર જ તેને પ્રેમ ઉપજે છે, તેના કૃણ તરીકે સદાચાર, વિવેક અને વિનયને જ તે પોતાના અંતરમાં સ્થાપન કરે છે અને જ્યાં જાય ત્યાં તે તેનો જ ઉપદેશ કરે છે. લૌકિક ધનની તે સ્પૃહા કરતો નથી, ધનવૃષ્ટાને વર્ચ્ય ગણે છે અને સાચું અને પ્રધાન ધન વિદ્યાધન જ માને છે. તેને મેળવવા, તેમાં વૃદ્ધિ કરવા, તેને જાળવી રાખવા તે સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે, એમાં જ એને આનંદ ઉપજે છે, અન્ય સાંસારિક આનંદને તે તુચ્છ ગણે છે.

વિદ્યાવ્યાસંગ વિનાના મનુષ્યો ધન મેળવવામાં, સ્ત્રીસંસર્ગમાં, ખાણકને સ્માઠવામાં, સારા ખાનપાનમાં, સિનેમા તથા નાટકો જોવામાં ઇત્યાદિ પૌદ્ગલિક લાવોમાં આનંદ માને છે, જ્યારે વિદ્યાવ્યાસંગી મનુષ્ય તે આનંદને અદ્ય, તુચ્છ, વિનાશી, સાચા સુખની બ્રાંતિવાળો અને પરિણામે દુઃખ ઉપજાવનાર માને છે, કારણ કે સંસારના સંયોગ માત્ર વિયોગાંતવાળા છે. એટલે તેની પ્રાપ્તિ-સંયોગથી યતું સુખ અવશ્ય અદ્ય કાળમાં વિનાશ પામનાર છે એ ચોક્કસ છે. એમ હોવાથી જ પારાવાર પૌદ્ગલિક સુખને પામ્યા છતાં સુત્ર, વૈરાગી અને માર્ગાનુસારી મનુષ્યો તેનો ત્યાગ કરે છે, તેના ત્યાગમાં જ ખરો આનંદ માને છે અને તે સાચે સાચી હકીકત છે. એવા સમજપૂર્વકના ત્યાગથી પ્રાપ્ત યતું સુખ અવિનશ્વર છે, વૃદ્ધિ પામનારું છે અને આત્મિક છે.

આવા સાચા સુખને, સાચા આનંદને અને સાચી મોજોને મેળવવા ઇચ્છનારે પૌદ્ગલિક સુખમાં આસક્ત થવું નહીં અને વહેલું કે મોડું તેને તણ દેવાની જ લાવના રાખવી. આ પરિણામ વિદ્યાવ્યાસંગી જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સદરહુ લેખકે તો તે લેખમાં ઘણો વિસ્તાર કર્યો છે, મેં તો માત્ર તેનું રહસ્ય જ અહીં દાખવ્યું છે.

કુંવરભ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ દેવચંદ કરશનજી—રાધિણીપુર)

પ્રશ્ન ૧—સાતે નરકના ૪૯ પ્રતરોમાં જે શરીરપ્રમાણ ને આયુષ્ય કહેવ છે તે પ્રમાણે દરેક પ્રતરે દરેક નારકી જીવોનું એકસરખું જ હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—દરેક પ્રતરે શરીરપ્રમાણ ને આયુષ્યમાં તરતમતા હોય, કેમ કે તેનું જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટપણું કહ્યું છે તેથી મધ્યમ અનેક પ્રકારે હોય.

પ્રશ્ન ૨—નારકી અને દેવતા જાનેનું શરીરપ્રમાણ ઉપજતાં એક અંતર્મુહૂર્તમાં બેટલું થઈ જાય તેટલું સ્વયંન પર્યાંત હોય ?

ઉત્તર—એટલું જ હોય. તેથી વધઘટ થાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩—નારકી જીવોમાં સમક્રિતી ને મિથ્યાત્વી જીવોને વેદના સરખી હોય કે ઓછીવત્તી હોય ?

ઉત્તર—શારીરિક વેદના તો પ્રાયે સરખી હોય, પરંતુ માનસિક વેદના મિથ્યાત્વી કરતાં સમક્રિતીને વધારે હોય. તે પૂર્વભવે કરેલા પાપોનો પશ્ચાત્તાપ કર્યા કરે છે તેથી મનથી વધારે વેદે છે.

પ્રશ્ન ૪—સ્થાનર્થિ નિકા ચારે ગતિમાં ઉદયમાં હોય ?

ઉત્તર—નરકગતિ ને દેવગતિમાં ન હોય, મનુષ્ય ને તિર્યંચગતિમાં હોય.

પ્રશ્ન ૫—નારકી જીવો સમયે સમયે ૭-૮ કર્મ જાંધે ?

ઉત્તર—ચારે ગતિના દરેક જીવો સમયે સમયે સાત આઠ કર્મ જાંધે.

પ્રશ્ન ૬—સાતે નારકીનાં નામ ને ગોત્ર શાશ્વતાં છે ?

ઉત્તર—સાતે નારકીનાં મૂળ નામ ને ગોત્રના નામ શાશ્વત છે.

પ્રશ્ન ૭—નારકીમાં દુહક સંસ્થાન છે તે દરેક જીવોને સરખું હોય ?

ઉત્તર—દરેકને સરખું ન હોય, અનેક પ્રકારની તરતમતાવાળું હોય. પહેલી નરક કરતાં સાતમી નરકના નારકી જીવોનું સંસ્થાન અત્યંત કનિષ્ઠ હોય.

પ્રશ્ન ૮—ચારે પ્રકારના દેવોનું સમયતુરસ્ત્ર સંસ્થાન હોય છે તે બધા દેવોનું સરખું હોય કે તરતમતાવાળું હોય ?

ઉત્તર—સરખું ન હોય. એ નામકર્મની પ્રકૃતિ છે. તેના ઉદય પ્રમાણે તરતમતાવાળું હોય. વ્યંતરદેવો કરતાં અનુત્તર વિમાનના દેવોનું અત્યંત નુદર હોય.

પ્રશ્ન ૯—અબળ જીવો આઠ કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિ કેટલી જાંધે ?

ઉત્તર—એ જીવો કાયમ મિથ્યાત્વ શુણ્ઠાણે વર્તતા હોવાથી તે શુણ્ઠાણા પ્રમાણે તેને ચારે ગતિમાં ઉત્તરપ્રકૃતિનો બંધ સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૦—નિગોદમાંથી એટલે અવ્યવહારરાશિમાંથી નીકળેલા જીવો વ્યવહારરાશિમાં આવીને પાછા અવ્યવહારરાશિમાં જાય ત્યારે અવ્યવહારીની સાથે એક નિગોદ(શરીર)માં ઉત્પન્ન થાય કે જુદી જ નિગોદમાં ઉત્પન્ન થાય ?

ઉત્તર—અવ્યવહારીઆની સાથે એક જ નિગોદમાં ઉત્પન્ન થાય, પણ તે વ્યવહારીઆ કહેવાય અને અમુક કાળે તેમાંથી નીકળી જાય.

પ્રશ્ન ૧૧—સાતમી નરકના જીવો મનુષ્યગતિનો બંધ કેમ કરતા નથી ?

ઉત્તર—મનુષ્યગતિના બંધ યોગ્ય શુભ અધ્યવસાયસ્થાન તે જીવોને હોતા નથી તેથી તે મનુષ્યગતિ કે મનુષ્યનું આયુ બાંધતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૨—તેઉકાયને વાયુકાયના જીવો શા કારણે મનુષ્યગતિમાં ઉપજતા નથી ?

ઉત્તર—તેઉકાય ને વાયુકાયના જીવો કાયમ અવ્યક્તપણે હિંસક હોવાથી મનુષ્યગતિમાં જવા યોગ્ય શુભ અધ્યવસાય તેને હોતા નથી તેથી તે મનુષ્યગતિનો બંધ કરતા નથી અને મનુષ્યમાં ઉપજતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—એકેન્દ્રિય જીવોને સ્ત્યાનર્દિ નિદ્રાનો ઉદય હોય ?

ઉત્તર—ન હોય. એ નિદ્રાનો ઉદય મનવાળા જીવોને જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૪—પ્રદેશબંધમાં જે દળિક હોય તેમાં રસ હોય ?

ઉત્તર—રસ વિનાના પ્રદેશો કે દળિકો હોય જ નહીં. દરેક કર્મપરમાણુ રસવાળા જ હોય, રસની તરતમતા હોય છે અને તે શ્રદ્ધા કર્યા પછી તેમાં વધારો થતાડો પણ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૫—આયુષ્ય બંધાય ત્યારે જ સોપકમી ને નિરુપકમી બંને પ્રકારનું બંધાય કે કેમ ?

ઉત્તર—જા ને પ્રકારનું બંધાય. તેમાં પણ અપવર્તનીય ને અનપવર્તનીય એવા બે પ્રકારનું હોય. અનપવર્તનીય આયુને ઉપક્રમ લાગે છતાં તેની અપવર્તના ન થાય.

પ્રશ્ન ૧૬—એક નિગોદમાં રહેલા અનંતા જીવો બધા એક સાથે જ મૃત્યુ ને નવા ઉપજે ?

ઉત્તર—એક નિગોદમાં રહેલા અનંતા જીવોનો અસંખ્યાતમો લાગ પ્રત્યેક સમયે આયુ પૂર્ણ થવાથી મૃત્યુ ને નવા જીવો ઉપજે, અસંખ્યાતા સમયે બધા જીવો બદલાઈ જાય.

પ્રશ્ન ૧૭—એક નિગોદમાં રહેલા બધા જીવોના આઠે કર્મ સરખાં હોય ?

ઉત્તર—સરખી સ્થિતિનાં ન હોય, જોછીવત્તી સ્થિતિનાં હોય.

પ્રશ્ન ૧૮—દરેક નિગોદમાં અર્નતા છવો હોય તે બધા નિગોદમાં સરખા જ હોય કે ઓછાવત્તા હોય ?

ઉત્તર—સહજ ઓછાવત્તા હોય, મોટો ફેરફાર ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૯—દરેક નિગોદમાં ઉપજતા છવો અવ્યવહારરાશિના જ હોય કે વ્યવહારરાશિના પણ હોય ?

ઉત્તર—વ્યવહારરાશિમાં આવેલા પણ હોય, પરંતુ તે વ્યવહારીઆ કહેવાય અને અમુક કાળે તેમાંથી નીકળી વ્યવહારરાશિમાં આવે.

પ્રશ્ન ૨૦—કયા કર્મના ઉદયથી દશ પ્રકારના ચતિધર્મની પ્રાપ્તિ થાય ?

ઉત્તર—પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કપાયના ક્ષયોપશમથી ચતિધર્મની પ્રાપ્તિ થાય.

પ્રશ્ન ૨૧—કયા કર્મના ઉદયથી બાહ્ય અભ્યંતર તપ થઈ શકે ?

ઉત્તર—વીર્યાંતરાય અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કપાયના ક્ષયોપશમથી બાહ્ય અભ્યંતર તપ થઈ શકે.

પ્રશ્ન ૨૨—મનુષ્યનું આયુ કેવા અધ્યવસાયથી બાંધે ?

ઉત્તર—એને માટે આયુબાંધની ચારે ગતિ આશ્રયી ગાથાઓ કર્મઅંશમાં છે, તે વિચારો. યુગલિક ને સંમૂર્ચિતમ મનુષ્યનું આયુ બાંધવાનાં તેમાં જુદાં કારણો જતામાં નથી તે ગુરુગમથી જાણવાં.

પ્રશ્ન ૨૩—પહેલી, બીજી, ત્રીજી વિગેરે નરકનું આયુ કેવા અધ્યવસાયથી બાંધે ?

ઉત્તર—એને માટે પણ ઉપર જણાવેલી ગાથાઓ વાંચો અને ઉપર ઉપરની નરકના આયુ માટે અશુભ અધ્યવસાયની તીવ્રતા હોય એમ સમજો.

પ્રશ્ન ૨૪—એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિય તેમ જ તિર્યચેન્દ્રિયનું આયુષ બાંધવાનાં કારણો જણાવો.

ઉત્તર—એને માટે ખાસ જુદાં કારણો મારા વાંચવામાં આવ્યાં નથી.

પ્રશ્ન ૨૫—મનુષ્ય યુગલિકની જેમ તિર્યચ યુગલિકને પણ એક વખત જ ગર્ભ રહે કે કેમ ?

ઉત્તર—એક વખત જ જવના પ્રાંતભાગે ગર્ભ રહે.

પ્રશ્ન ૨૬—પાંચે પ્રકારના તિર્યચો યુગલિક હોય ?

ઉત્તર—સ્થળચર ચતુષ્પદ ને પક્ષીઓ એ બે પ્રકારના તિર્યચો જ યુગલિક હોય, બીજા ત્રણ પ્રકારના ન હોય.

પ્રશ્ન ૨૭—મહાવિદેહમાં થાયો આદિ કેટલા પ્રભાવનો હોય ?

ઉત્તર—મહાવિદેહના ચોથા આરાના પ્રારંભના ભાવ કાયમ જ હોય છે. એને માટે કાળના પ્રમાણનો નિયમ છે જ નહીં.

પ્રશ્ન ૨૮—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં તિર્થચની કાયાની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કેટલી હોય?

ઉત્તર—અહીં ભરત ઐરવતમાં ચોથા આરાના પ્રારંભમાં હોય તેટલી ત્યાં કાયમ હોય.

પ્રશ્ન ૨૯—ભરત ઐરવતક્ષેત્રમાં પહેલા, બીજા ને ત્રીજા આરામાં મનુષ્ય યુગલિકની જન્મતી વખત કાયા કેટલા પ્રમાણવાળી હોય ?

ઉત્તર—એનું ચોક્કસ પ્રમાણ જાણ્યું નથી, પરંતુ પહેલા આરામાં ૪૯ દિવસે, બીજા આરામાં ૬૪ દિવસે ને ત્રીજા આરામાં ૭૯ દિવસે તે આરાના પ્રમાણ પૂરતી કાયા થઈ જાય.

પ્રશ્ન ૩૦—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ચોથા આરાના પ્રારંભમાં ભાવ કાયમ હોય છે તે ચોથો આરા અવસર્પિણીનો સમજવો કે વૈસર્પિણીનો સમજવો ?

ઉત્તર—અવસર્પિણીનો સમજવો.

પ્રશ્ન ૩૧—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સર્વ તીર્થકરોનું આયુષ્ય ને શરીરપ્રમાણ સરખું જ હોય કે જોડુંવતું હોય ?

ઉત્તર—બધા તીર્થકરોનું આયુષ્ય ચોરાશી લાખ પૂર્વનું જ હોય. અન્ય મનુષ્યોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ કોડપૂર્વનું હોય. તીર્થકરોનું શરીર પાંચશે ધનુષ્યનું હોય.

પ્રશ્ન ૩૨—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મુનિને કેટલાં મહામત હોય ?

ઉત્તર—કાયમ માટે ત્યાં ચાર મહામત હોય.

પ્રશ્ન ૩૩—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ચૌદપૂર્વી સર્વ મુનિઓને આહારકલણિધિ હોય ?

ઉત્તર—બધા ચૌદપૂર્વીને ન હોય.

પ્રશ્ન ૩૪—એક ભવમાં આહારક શરીર કેટલી વાર કરી શકે ?

ઉત્તર—એક ભવમાં બે વાર કરી શકે અને આખી ભવશ્રેણીમાં ચાર વાર કરી શકે.

પ્રશ્ન ૩૫—એક જીવ એક ભવમાં વેદના, કપાય, મરણ ને તૈજસસમુદ્ધાત કેટલી વાર કરે ?

ઉત્તર—મરણસમુદ્ધાત તો એક જ વાર કરે, વેદના ને કપાયસમુદ્ધાત અનેક વાર થાય. તૈજસસમુદ્ધાત માટે સંખ્યા જાણી નથી. તે તો કોઈ જીવ જ કરે.

૩૬—શાશ્વતો જિનગિજ જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ કેવડાં હોય ?

ઉત્તર—જઘન્ય સાત હાથનાં ને ઉત્કૃષ્ટ પાંચશે ધનુષ્યનાં હોય.

પ્રશ્ન ૩૭—નવઐવેયકના દેવો હરેકરે છે કે સૂડ જ રહે છે ?

ઉત્તર—હરતાકરતા હોય એમ જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૩૮—મહાવિદેહમાં પાંચે પ્રકારના નિર્જીવો હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—પાંચે પ્રકારના હોય.

પ્રશ્ન ૩૯—મહાવિદેહક્ષેત્રના ચોથા આરામાં ને ભરતક્ષેત્રના ચોથા આરામાં કઈ કઈ જાળત સરખી હોય અને કઈ કઈ ફેરફાર હોય ?

ઉત્તર—ભરતક્ષેત્રના ચોથા આરાના પ્રારંભમાં અહીં જે જાળ વર્તતા હોય તે પ્રમાણે મહાવિદેહમાં કાયમ હોય. ફેરફાર ન હોય.

પ્રશ્ન ૪૦—સત્તામાં ઠગો ઠયારથી ગણાય ?

ઉત્તર—જ્યારે જીવ ઠગ પાંધે ત્યારથી તે સત્તામાં હોય અને જ્યાંસુધી તે જાણે ઠગો ઉદયમાં ન આવે ત્યાંસુધી સત્તામાં હોય જોમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૪૧—પ્રયોગસા, ગિજસા ને વિજસા પુદ્ગલોનું સ્વરૂપ કહે.

ઉત્તર—તેને માટે ષડ્દ્રવ્ય સંજ્ઞાથી ગ્રંથો કે પ્રકરણો વાંચો. અહીં દૂકામાં લખી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૪૨—મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં પાંચ પ્રકારના તિર્થચોળી ઉત્કૃષ્ટ આયુ-સ્થિતિ કેટલી હોય ?

ઉત્તર—જીવવિચાર પ્રકરણમાં અહીં દ્રીપ માટે જણાવ્યા પ્રમાણે હોય.

પ્રશ્ન ૪૩—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મનુષ્યનું આયુષ્ય કોડ પૂર્વથી અધિક હોય ?

ઉત્તર—પૂર્વ ને પશ્ચિમ મહાવિદેહની ડર વિજયમાં મનુષ્યનું આયુષ્ય કોડ પૂર્વનું જ ઉત્કૃષ્ટ હોય, પરંતુ દેવકુરુ ને ઉત્તરકુરુક્ષેત્ર પણ મહાવિદેહમાં જ છે, ત્યાંના યુગલિકનું ત્રણ પદ્યોપમનું હોય.

પ્રશ્ન ૪૪—ધાસોન્નજ્વાસ લેવામાં સર્વ કાળે સર્વ જીવોને સરખો કાળ જ હોય કે તેમાં ઓછોવત્તો હોય ?

ઉત્તર—એક સરખો કાળ ન હોય, ઓછોવત્તો હોય.

પ્રશ્ન ૪૫—તિર્થચપચોદ્રિય ગર્ભાવાસમાં જન્મ્ય ને ઉત્કૃષ્ટ કેટલા કાળ રહે ?

ઉત્તર—એનું ચોક્કસ પ્રમાણ જાણવું નથી, કારણ કે તેમાં અનેક પ્રકારના જીવો છે, તેની ગર્ભસ્થિતિ એક સરખી હોતી નથી.

પ્રશ્ન ૪૬—અધકાર, ઉદોત, પ્રભા, છાયા, આતાપ ને શબ્દ એ છ પ્રકારનાં પુદ્ગલો કેવા કહેવાય ?

ઉત્તર—એ જાણ વિશ્વમા પુદ્ગલો કહેવાય.

પ્રશ્ન ૪૭—દેવોના ચરીરનો આકાર કેવો હોય ?

ઉત્તર—મનુષ્યની જેવો જ હોય, પણ ધણો જ સુંદર હોય.

તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૪૧૯ થી શરૂ)

૧૯૯. શાસ્ત્રમાં કહેલી આત્માઓ પરોક્ષ છે અને તે જીવને અધિકારી થવા માટે કહી છે, મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની આગા આરાધવો જોઈએ.

૨૦૦. અધમાધમ પુરુષનાં લક્ષણો આ પ્રમાણે હોય-સાચા પુરુષને દેખી દેખ ઉત્પન્ન થાય, તેનાં સાચાં વચન સાંભળી નિદા કરે, સાચી બુદ્ધિવાળાને દેખી રોષ કરે, સરળને મૂર્ખ કહે, વિનય કરનારને ખુશામતીઆ કહે, પાંચ ઇન્દ્રિયો વશ કરી હોય તેને ભાગ્યહીન કહે, સાચા ગુણવાળાને દેખી રોષ ધર્ષા કરે, વિષયાસક્તિમાં લયેલીન રહે, અને નિત્ય વિકૃત કરે-આવા જીવો અશુભ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે.

૨૦૧. સાંભળવા યોગ્ય સાંભળવું, પ્રશંસા યોગ્યની પ્રશંસા કરવી, પરિહાર યોગ્યનો પરિહાર અર્થાત્ ત્યાગ કરવો અને આદરવા યોગ્યનું આચરણ કરવું-એ ચાર આત્માઓના અમલ એ સાધુતા અને એ ચાર આત્માઓના અમલનો અભ્યાસ એ આવકપણું. આ ચાર આત્માઓનો અમલ ન થયો, અભ્યાસ ન થયો તેથી જ જીવ અનંતો કાળ સંસારમાં રખજો અને હજુ પણ તેમ નહીં જ થાય તો સંસારમાં અનંતો કાળ પરિભ્રમણ કરવું પડશે.

૨૦૨. સાંભળવા યોગ્ય તત્ત્વ સાંભળવાની ઉત્કટ ઇચ્છા, સતસાસ્ત્રનું શ્રવણ, પ્રશંસા યોગ્ય અને ધર્મને વિષે રચિત રહેલા સત્પુરુષોને ઓળખી તેમની હૃદયથી સાચી પ્રશંસા કરવી.

૨૦૩. સત્પુરુષોની પ્રશંસા તે છે કે-ગુણવાન મહાત્માઓની ગુણવાન તરીકેની ઓળખાણપૂર્વક તેમને યથાયોગ્ય પ્રણામ-નમસ્કાર કરવો અને અંતઃકરણમાં પૂન્યબુદ્ધિ ધરાવવી.

૨૦૪. એકી વખતે લખવા કે બોલવામાં બધી બાબતોની પૂર્ણ હકીકતો આવી શકતી નથી. એક લખાતી કે બોલાતી બાબતમાં બીજી કહેવાની કે લખવાની બાબતો ઘણી રહી જાય છે, પણ મુખ્ય ગૌણપણે જ્યારે જે પ્રસંગ ચાલતો હોય કે જે અધિકારને ઉદ્દેશીને વાત ચાલતી હોય તે જ રીતે બોલાય છે. આથી તેના હૃદયમાં બીજી બાબતો કહેવાની નહોતી કે આ જ વાત કહેવાની હતી અને બીજી નિષેધવાની હતી એવું ધોરણ કદી નક્કો કરી ન નાંખવું. સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્મા અપેક્ષાને સમજી ગૌણ, મુખ્ય, અધિકારી, અનધિકારી બાબતનું મધ્યસ્થ દૃષ્ટિએ નિરાકરણ કરનારા હોય છે.

૨૦૫. દૃષ્ટિવિષયો ભાગ પછી ગમે તે શાસ્ત્ર, ગમે તે અક્ષર, ગમે તે કથન અને ગમે તે વચનથી અથવા ગમે તે રચને થાય, પરંતુ અહિંતનું કારણ થતું નથી.

૨૦૬. અજ્ઞાદિ ભેદને નિર્વહવા-નાના પ્રકારના વિકલ્પો સિદ્ધ કરવા તે આત્માને આવરણ કરવા બરાબર છે.

૨૦૭. જૈનધર્મનો આશય, દિગંબર તેમ જ શ્વેતામ્બર આચાર્યોનો આશય ને દ્વાદશાંગીનો આશય માત્ર આત્માને સનાતન ધર્મ પમાડવાનો છે અને તે જ સારરૂપ છે. આ વાતમાં કોઈ પ્રકારે ઘાનીઓને વિકલ્પ નથી અને તે જ ત્રણ કાળમાં ઘાનીઓનું કહેવું છે, હવું અને હશે.

૨૦૮. અન્ય દર્શનીના વેદાંતાદિ કોઈપણ ગ્રંથોને જો સમ્યગ્દષ્ટિ તથા પ્રકારના દષ્ટિભેદ ત્યાગી વાંચે તો સમ્યગ્રૂપે પરિણમે છે, કારણ કે તેઓ પુરુષ તે તે ગ્રંથમાંનું હેય, જેય ને ઉપદેશના વિભાગનું સ્વરૂપ શું શું છે તે સમજે છે. અને શ્રી જિનેશ્વરના અથવા ગમે તેના ગ્રંથો કુદૃષ્ટિ વાંચે તો તેને મિથ્યાત્વરૂપે પરિણમે છે.

૨૦૯. જેનામાં સાર અસારનો, મદ્દલ કરવા યોગ્ય તથા ત્યાગ કરવા યોગ્યનો, આચાર તથા અનાચારનો, પુણ્ય તથા પાપનો, ધર્મ તથા અધર્મનો અને સમ્યક્ત્વ તથા મિથ્યાત્વનો વિવેક ન હોય તેવા પુરુષને ઘાની ચેતન વગરનો કહે છે.

૨૧૦. જેઓના હૃદય ઉપર મોહની અસર થઈ હોય, મંદતા ન પામી હોય તેઓનું શાસ્ત્રગાન વાદવિવાદને માટે થઈ પડે છે અને મોહવિનાના વિદ્વાનોએ સંપાદન કરેલ શાસ્ત્રગાન તેના આત્માના ઉદ્ધારને માટે થાય છે.

૨૧૧. ખાણિકિયા તે સદાચાર નથી પણ સદાચાર ઉત્પન્ન થવાનું સાધન છે. સાધ્ય સિદ્ધ થતું હોય તો તેમાં સાધનનો સમાવેશ થઈ જાય છે, પણ સાધન હોય ત્યાં સાધ્ય હોય જ એમ બનતું નથી.

૨૧૨. સાધ્યને લક્ષમાં રાખી સાધ્યની સિદ્ધિ થાય તેવી રિયતિપૂર્વક સાધનનું સેવન થાય તો સાધન સાર્થક છે.

૨૧૩. જે કારણ કાર્યને પહોંચાડે તે જ કારણ કહેવાય. કાર્ય તરફ લક્ષ્ય રાખી નિરામદરૂપે કારણ સેવે તો કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, પરંતુ કારણમાં જ (સાધનમાં જ) આમદ રાખી તેને કાર્યભાવે માની કારણને સેવે તો તે કારણભાસ થાય છે.

૨૧૪. ઘાની પુરોહોએ તિથિઓની મર્યાદા આત્માર્યે કરી છે. જે ચોક્કસ દિવસ નિશ્ચિત ન કર્યો હોત તો આવશ્યક વિધિઓનો નિયમ રહેત નર્દો માટે આત્માર્યે તિથિની મર્યાદાનો સામ સેવો, ખાણી રાગદેષની કલ્પના કરી ભંગમળમાં પડના આત્માને તો તે આવશ્યક થાય છે.

૨૧૫. પૂર્વાચાર્યોએ જીવોનો સ્વભાવ પ્રમાદી ગુણોને તથ્ય તથ્ય દિવસને આંતરે નિયમ પાળવાની આજ્ઞા કરી છે. તિથિને માટે ઉપવાસ નથી, પણ આત્માને અર્થે ઉપવાસ છે. દિનકારી શું છે તે સમજવું જોઈએ. આક્રમ વિશે તિથિની તપશ્ચર તિથિ અર્થે કરવી નર્દો, પણ હીલોતરી આદિના રક્ષણ અર્થે કરવી. (ચાતુ)

પ્રભાવિક પુરુષો

શશ્યંભવસ્વામી

ચારે જાણુ-જ્યાં જુઓ ત્યાં-આવી પડનારા મહાદુઃખની ગ્લાનિ પથરાઈ રહી છે. અંજાણ માતાના ચકલામાં વસતા નાના-મોટા પ્રત્યેક માનવીના હૃદયમાં ગર્ભ રાત્રિ ભટ્ટ મહાશંકરે જે દુઃખમાં વ્યતીત કરી છે એ ઉપરથી નિશ્ચિત થઈ ચૂક્યું હતું કે ભૂદેવ મહા-શંકર હવે થોડા કલાકના મહેમાન છે. એમના પિતા શિવશંકરે દુનિયા પર જે વર્ષે વીતાવેલા એના પ્રમાણમાં મહાશંકર અડધે પહોંચ્યા ગણાય. ગર્ભ સંધ્યા સુધી અનુભવીઓનું માનવું હતું કે પથારીમાંથી ભટ્ટ મહાશય જરૂર ઊઠશે; પણ રાત્રિના રોગે જે રીતે પડેલા લીધે એ જોતાં આશા નિરાશામાં પરિણમી અને તેથી જ આજે સવારથી સારા ચ લતામાં દુઃખની કાલિમા પ્રસરી રહી હતી. મહોદ્દલાના લોકો ભટ્ટજીની પથારી પાસે ખડા પગે ઊભા રહી સેવા કરતા. એના કારણમાં દિવ્વમહાશયની શ્રીમંતાઈ પ્રથમ નજરે આંખે ચઢે; પણ જરા જારિકાઈથી તપાસ કરવામાં આવે તો એ વિચાર ગઢલવો પડે. પિતાની દોલત-મંદી કરતાં તેના પુત્ર શશ્યંભવની સૌમ્ય પ્રકૃતિ, સરળવૃત્તિ અને પરમાર્થપણે જીવન જીવવાની લાલસા અગ્રભાગ ભજવતી જણાઈ આવે. મહોદ્દલાના જ નહિ પણ, સારા ચ શહેરનાં ઉપયોગી કાર્યોમાં આ

ભાઈશ્રીની આગેવાની ખરી જ. કેટલાય દિવ્વકુટુંબોમાં આ શ્રીમંત પુત્ર છૂપી રીતે મદદ પહોંચાડતો-સામાન્ય લોક-વાયકામાં પ્રાણજીવનિ લોભી મનાય છે. એ દાન ગ્રહણ કરવામાં જેવો લાગ ભજવે છે તેવો દેવામાં નથી દાખવતી. એ માપે માપતાં અને દાદા તથા પિતાની રહેણી-કરણી સાથે તુલના કરતા શશ્યં-ભવ દિવ્વનું વર્તન અપવાદરૂપ લેખાય. પ્રાણજીવનની તૃષ્ણા કરતાં ક્ષત્રિયોચિત સાહસિકતા એના જીવનમાં વધુ તરતી દૃષ્ટિગોચર થતી. એમાં એક વશિકૃતનય સાથેની મૈત્રીનાં ઘેરા છાંટણાં છંટાયાં હતા જે ખીના આગળ આવવાની હોવાથી હાલ આપણે પ્રસ્તુત વિષયના પ્રવાહમાં આગળ વધીએ.

જીવ્વશશ્યમાં પડેલા પિતાએ ઇશારો કરી, દવા તૈયાર કરી રહેલ પુત્રને પાસે બોલાવ્યો. પોતાના તકીયાને અઢલીને બેસવા તેમ જ પોતે જે કંઈ કહે તે શાંતિથી સાંભળવા સ્વેચ્છા વ્યક્ત કરી.

શશ્યંભવે મરજીનુખ વડિલની ઇચ્છા પ્રમાણે સર્વ વ્યવસ્થા તેરત જ કરી દીધી. થોડાં આસનન સિવાયના સૌ આપમેળે અડખેપડખે થઈ ગયા. કમરામાં એક સોય લોંચ પર પડે તો પણ ખગર પડે એવી શાંતિ પથરાઈ. ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીણ થતી જતી

દેહશક્તિને સંચડી, સ્વસ્થ થઈ મહા-
શંકરે કહેવા માંડ્યું—

“પુત્ર ! મારા જીવનમાં તારા વિનય,
બહુમાન અને આશ્ચંકિતપણાએ ખરેખર
સુવાસ પ્રગટાવી છે. વેદમાં કહેલા યજ્ઞ-
યાગ સંગ્રહે તારા વિચારોમાં ભિન્નતા
હોવા છતાં તેં એ સામે પ્રત્યક્ષ વિરોધ
દાખવ્યો નથી. વિપુલ લક્ષ્મી, વિશાળ
સમૃદ્ધિ અને સુલક્ષણી ગૃહિણી મળવા
છતાં તેં એક સાચા પ્રાણીને શોભે
તેવું જીવન જીવવામાં આનંદ માન્યો
છે. કુમાર્ગનો પડછાયો સરખો પણ
લીધો નથી. કુળને ઝાંખપ લાગે તેવું
કાર્ય તારા હાથે લવિષ્યમાં થવાનું નથી
એની મને પૂરી ખાતરી હોવાથી મારે
એ માટે કંઈ શિખામણ આપવાપણું
છે જ નહિં.” આટલું બોલતાં વૃદ્ધનો
શ્વાસ ઘેરાયો એટલે જરા વાર ચૂપ
રહ્યાં. આંગળું પાણી પીધું અને પુનઃ
બોલવાનો આરંભ કર્યો—

“માત્ર બે વાત જણાવવાની છે—
એક તો મેં આપણે આંગણે મહાયાગ
કરવાની આશા સેવેલી પણ હવે તે મારા
હાથે ક્ષણભૂત થાય તેમ નથી જ. તે
કાર્ય મારી પાછળ તું કરે તો જ મારી
આશા પૂર્ણ થાય તેમ છે. અલગત, એમાં
અથ આદિ જનવરની હિંસા સમા-
યેલી છે, પણ તારા સરખો આશ્ચંકિત પુત્ર
મૃત્યુશય્યાએ પડેલા પિતાની આશા-
પૂર્તિ અર્થે, વેદવિદિત એ ધર્મકર્તાની
દરવામાં માત્ર સ્વમંત્ર્યના કારણે પીછે-

હક કરશે એમ માનવાની મારી બુદ્ધિ
સાફ ના પાડે છે, છતાં આ સ્નેહીવૃંદ
સમક્ષ તારા મુખે બહોરાત થઈ જાય
તો વધારે સારું. બીજું કાર્ય તો કર્મા-
ધીન હોવાથી એ માનવશક્તિના હાથની
વાત નથી. અલગત, મારા નેત્રો એ ન
જોઈ શકે તેથી હું તદ્દન નિરાશ નથી
બનતો. કયો પિતા પૌત્રસુખદર્શનનો
અભિલાષી ન હોય ? પોતાના અંગજના
ખાળક કે બાળિકાને ખોળામાં બેસાડી, ઘડી-
ભર લાડ લડાવવાની ઉત્કંઠા સંસારવાસી
હરકોઈ વૃદ્ધને અવશ્ય હોય જ. એમાં
વળી પવિત્ર ગંગામૈયા જેવા નિર્મળ અને
ગંભીર દૃઢયવાળી પુત્રવધૂ ગંગાલક્ષ્મીના
અંકમાં, દ્વિજવંશમાં ચંદ્રસમી કીર્તિને
ધારણ કરનાર, શિવશંકરના વંશને વિરતા-
રનાર અર્હત રમતો જોવાના કોઠ માત્ર
મને એકલાને જ નહિં પણ ક્ષણિયાના
નાના મોટા દરેક માનવીને અવશ્ય હોય,
પણ યમરાજની હોકલ પડી રહી છે એટલે
હું તો એ કોઠ અણપૂર્યો મૂકી વિદાય
લઈશ, પણ મારી એ આશિષ ભોળાનાથ
શંકર અણપૂરી નહિં રાખે. સુલક્ષણી
ગંગાને જરૂર માતૃપદમી અલંકૃત કરશે.”

“કાકાશ્રી ! તમારી વાણી જરૂર ક્ષણશે.
મારી બાણીની જે શરીરરચિતિ સંગ્રામી
દરીકત હું બાળું છું ત્યાં સુધી મને
કહેવામાં વાંધો નથી કે જરૂર તેજી ગર્ભ
ધારણ કરી ચૂકી છે અને થોડા દિવસ
વ્યતીત થતાં એ વાનગી ખાતરી પણ થઈ
જશે. મારું મન સાક્ષી પૂરે છે કે આપ

જેવા વૃદ્ધતા આશીર્વાદ જરૂર ફળશે. ”

સમીપમાં જિલ્લેલી, પોતાના પિતરાઈ લાઈની દીકરી મંજુલાના કર્ણપ્રિય શબ્દો સાંભળીને આ કોઈને હર્ષ ઉપજ્યો, પથારીવશ મહાશંકરે પૌત્રમુખદર્શન જેટલું જ મુખ ક્ષણ પૂરતું અનુભવ્યું અને શય્યાલવની પત્ની ગંગાનું મુખ લગભગથી અવનત થયું.

એક વાતની પૂર્ણતા આમ આકસ્મિક રીતે થતી નિરખી ડોસાનાં નેત્રો પુત્ર યજ્ઞ કરવા સંબંધમાં શું ઉત્તર આપે છે એ સારું ગીટ માંડી રહ્યાં.

શય્યાલવને હકાર ભણતા વિચાર થઈ પડ્યો આ ધર્મસંકટમાંથી કેમ સહી-સલામત બહાર નીકળવું એ માટે વિચાર થઈ પડ્યો. આભરી વડિલની ઇચ્છા પૂરવાનો એક કુદ્દીન વંશજ તરિકેનો એનો ધર્મ હતો. બીજી બાબુ આજ કેટલાક વર્ષોથી એના વિચારો ધર્મના ઓધા તળે આલી રહેલી આ જાતની હિંસાથી ભિન્ન માર્ગે વહી રહ્યા હતા. એ કાર્યમાં ધર્મનું બુદ્ધ સરખું દેખાતું નહોતું. કેવળ અજ્ઞાનતા અને નિર્દયતાના સ્પષ્ટ દર્શન થતાં. આ જાતના ભય-કર ક્રિયાકાંડ સામે નિર્જય એવા શ્રમણો તરફથી વિરોધનો વટોળ તો કોઈ ચૂક્યો હતો. તેઓની યુક્તિપુરસ્કરની દલીલ સામે ધણાખરા પંડિતમાનીને નમતું તોળવું પડ્યું પણ હતું અને એ કાર-ણથી કેટલાક સ્થાનોમાં આ જાતની પાપ-મય પ્રવૃત્તિનો અંત આવ્યો પણ હતો;

છતાં અજ્ઞાનતાનું પ્રમાણ નાનુસૂતું ન હોવાથી તેમ જ રાજદરબારમાં અને વહોંના સમૂહ ઉપર પ્રાણાણવર્ણની લાગવગ સવિશેષ હોવાથી યજ્ઞ-યાગો આજે પણ ધર્મનાં કાર્યોમાં લેખાતા. એના મહિમાના સ્તોત્રોનો ધોષ હજી પણ દિગંત સુધી પહોંચતો. પોતાના વંતનમાં એથી વિપરીત વિચાર કરનાર તરિકે પોતે એકલો જ હતો. સ્થિતિ વ્યાઘ્રતટી ન્યાય જેવી થઈ પડી.

પિતાની ઇચ્છા આવા સમયે કેમ પાછી ઠેલી શકાય ? તો પછી વર્ષોથી જે વિચારનો સધિયારો લીધો એનો એકા-એક આમ ત્યાગ પણ કેમ કરી દેવાય ? મનોપ્રદેશમાં ઘણી ગડબાંજ થઈ. ગણ-ત્રીની ક્ષણોમાં ત્યાં તો જાતજાતના સમ-સંગણો ખેલાયા. જ્ઞાનીને ગમ્ય એ વિષયના આલેખન માનવીની કલમથી અણચીતરાયેલ જ રહેવાના. આખરે વિનીત પુત્રનું મુખ જિઘક્યું. જે શબ્દો એમાંથી પ્રગટ થયા તે આ પ્રમાણે હતા-

“ પૂજ્ય વડિલ ! આપશ્રીની ઇચ્છા પૂરી કરવાનો મારો ધર્મ છે અને જરૂર હું તે બજાવીશ. વેદવિહિત એ કરણી માટે મારો મનફેર છે છતાં એની ચર્ચા કરવાનું આ સ્થાન નથી તેમ એ માટે આ સમય યોગ્ય પણ નથી. એ માટે હું વિદ્વાન પંડિતોને આપણા આંગણે નોત-રીશ. તેઓની સાથે શંકાનું સમાધાન કરી લઈશ અને મહાયાગ કરવાનો જે મનોરથ આપે ચિરકાળથી સેવ્યો છે એને

સંપૂર્ણપણે બર આણીશ. આપ સંતો-
પથી જીવનની છેલ્લી ઘડીઓ આત્મ-
શ્રેયતા વિચારમાં વ્યતીત કરો. હજી પણ
કોઈ વાત રહી જતી હોય તો વિના
શંકાએ કહી દો.

“પિતાની ઇચ્છા પૂરી કરવી એ પ્રત્યેક
પુત્રની ફરજ છે. માતાપિતાના ઉપકા-
રોનો બદલો નીતિકારો કહે છે તેમ પુત્ર,
પોતાના દેહની ચામ શીવડાવે તો પણ
વળી શકે નહીં. એ કથન પાછળનો
આશય સમજતાં એમાં જરા માત્ર અતિ-
શયોક્તિ નથી જણાતી.

“આપે કહેલ કાર્યમાં તો મારો
પરિશ્રમ માણુલી લેણાય. આપના જ
પરસેવાની લક્ષ્મી ઘરમાં ભરી પડેલી
છે. આપના જ પાડોશીઓ કામ કરવા
ખડે પગે તૈયાર છે. એમાં તે મારે કયો
લોભ આપવાનો છે ? મારા હૃદયમાં
તમન્ના તો એવી વર્તે છે કે હું કોઈ
એવું કાર્ય દુનિયામાં કરી જઈ કે
જગતના અન્ય જીવો એમાંથી પ્રેરણા
મેળવે. અરે ! જાત ઘસાય પણ એના
દ્વારા સર્જિત થયેલ કામ ન ઘસાય.
કદાચ વંશજના અભાવે આ ભાગ્યાધીન
વંશ-વેલડી કરમાય પણ પેલી કૃતિરૂપ
દીર્ઘિ-કે જેનો આધાર વંશધારક પર
નથી બલતો પણ જેનું સ્થાન જનદૃઢ્યમાં
સ્થપાયેલ છે-એ અમરતાને વરે. વર્ષો
સુધી ગવાય, પૃથ્વી પરથી અદૃશ્ય થયા
પછી અને યુગોના વહાણાં વાયાં પછી
પણ એને સંભારનારા મળી આવે.”

“દીકરા તારી મહત્વાકાંક્ષા પ્રભુ પાર
ઉતારે. મને હવે કોઈ વસ્તુની અભિલાષા
નથી રહી. એક કવિએ કહ્યું છે કે—
કલ્યાણરો છે દીકરો, ગુણવંતી છે નાર;
જેના ઘરમાં એ વસે, ધન્ય તેનો અવતાર.

એ કથન સર્વથા આપણા ઘરમાં તો
સાચું પરચું છે. મને ‘શિવ’ સ્મરણ
કરતાં આ દેહ છોડવામાં હવે સંતોષ છે.”

x x x

ઉપરના બનાવ પછી થોડા કલાકમાં
જ મહાશંકર દિગ્ગજુ પ્રાણપંચેરું આ
માનવભવરૂપી પિંજરમાંથી ભડી ગયું.
આત્માવિહુણા જોગિયાને વૈદિક વિધિ
અનુસાર અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો.
સ્નેહીવર્ગની આંખો અશુભીની ધર્મ,
જગતમાં આવતું સૌને વહાલું લાગે છે
પણ જતું તો થોડું પેદા કરે છે.
એટલે કુદરતી કાનૂન સામે કોતું અંતર
હાલ્યા વિના રહી શકે ? દંપતીના શિરે,
છત્ર જતાં ઘરનો, વ્યવહારનો અને
સંસારનો સાર સહજ આવી પ્રત્યો,
‘દુઃખનું ઓસડ દહાડા’ એ ઉક્તિ
અનુસાર વડિલનું મૃત્યુ ધીમે ધીમે વિસ્મૃ-
તિનો વિષય બની રહ્યું. બૂદ્ધેલો વૃદ્ધતા
મરણને કેવી રીતે ઉજવવું એ સંબંધી
સલાહસૂચન કરવા લાગ્યા. પૂર્વે આપણે
જેયું છે તેમ આ કુટુંબનો નંબર ગર્ભ-
શ્રીમંતમાં આવતો. વળી પ્રાદ અવસ્થામાં
પાંગરતા દંપતીને હજી સુધી કંઈ ફર-
જ નહોતું એટલે લક્ષ્મીનો બ્યય આ
પ્રસંગે છૂટથી કરવામાં આવે તો વાંધા

નેવું પણ નહોતું. આવા સમયે વગર માંગી સલાહ આપનારા તો સહજ મળી આવે છે. પ્રાક્ષણસમાજમાં ઘણીજરી વેળા મરણ પાછળ જ ધન ખરચાતું દષ્ટિ-ગોચર થાય છે. જેના મરણની ન્યાતમાં છૂટી 'વાદી'એ ઘી પીરસાય એની વાહવાહ સ્વર્ગમાં ખિરાજમાન દેવો સુધી પહોંચે છે. બીજા દાનમાં દિવ્યમહાશયની લક્ષ્મીનો નંગર હો કિંવા ન હો, તો પણ મરણ પાછળની શય્યા ભરવામાં અને પ્રક્ષણોજનમાં એ અગ્રપદ ભોગવે છે. શય્યાલવ ભટ પણ એ વિધિમાંથી બકાત ન રહ્યાં. ધન ખરચવામાં એમણે રંચમાત્ર કૃપણતા ન દાખવી. દેવામાં એની વૃત્તિ જન્મથી જ વિશેષ હતી. અધાપિ સુધી

કોઈપણ યજમાન પાસે એણે હાથ ધર્યો નહોતો કિંવા ધરવાનો પ્રસંગ પણ આવ્યો નહોતો એમ કહીએ તો ખોટું નથી. જ્ઞાતિખુશ્માના પેટ ઠંડાં કરાવ્યા પછી મહત્ત્વતું જે એક કામ બાકી રહ્યું તે પિતાની અંતિમ આશા પૂરવાતું- મહાયાગ કરવાતું. શય્યાલવે એ દિશામાં દેશ-પરદેશના પ્રસિદ્ધ વેદજ્ઞો અને વેદા-લંકારોને આમંત્રણ મોકલવાનો આરંભ કર્યો. પિતાની આજ્ઞા પાળવામાં એ જોટલો ચુસ્ત હતો એટલો જ ચુસ્ત એ અર્થાદાર યજ્ઞનું રહસ્ય જાણી લેવામાં હતો. એટલે આ વેળાની તૈયારી સંગીન હતી. એતું પરિણામ કેવું આવ્યું તે હવે પછી જોશું.

ચોકડી

હિતકારક દુહા

સુખને છેડે દુઃખ છે, દુઃખ છેડે સુખ છાંય;
જે સ્થળ છાંયે દેખીએ, ફરી ત્યાં તાપ તપાય. ૧
કંબુસ પુણ્ય કરે નહિ, કદી કરે તો અદ્ય;
જનને છાંયા તાડતી, સુખ આપે તો સ્વદ્ય. ૨
કંબુસ કૂલે તે થકી, અદ્ય ન ધરીએ આશ;
આવળ કૂલે અતિ ઘણી, નહિ ફળ કે સુવાસ. ૩
લોભી જન ઉપકારીતું, સર્વસ્વ લેવા રહાય;
જેમ ચણાના છોડને, સમૂળ ખેંચી જાય. ૪
લોભી જન લાલચવડે, મોંપે સર્વ કમાય;
જેમ પડે ખગ જાળમાં, ચણ ચરવા લલચાય. ૫
ભાવ ભેદથી ધર્મના, ભાસે ભેદ અનેક;
સર સરિતા વાવો ફવા, નીર એકતું એક. ૬
શુણ દેખી દેખી બળે, થાય ખુશી ન ગમાર;
દેવમહીં બળતો રહે, ખુશી ન કદી થનાર. ૭

—સંચાલક સ્વ. સ. ક. વિ.

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

થોડા વખત પહેલા એક વિદ્વાન બહુ માથે ચર્ચા ચાલી પ્રગતિ જૈન ધર્મ પ્રકાશમા આવેલ એક સામાજિક લેખ પરત્વે ઉપરિચિત થયો હતો. તેના વિચાર પ્રમાણે જૈન ધર્મ પ્રકાશમા માત્ર ધર્મ સબધી લેખો જ આવવા જોઈએ એમા કોઈના મરજીની નોંધ કે સલાતો હિમાય કે માધુ મર્યાદાની ચર્ચા કે ગરબાદની વાતો કે એવું કાંઈ ન આવવું જોઈએ મે જ્યારે એમની પામે ધર્મ શબ્દની વ્યાખ્યા કરી, તેમા રહેલી વિશાળતા રજૂ કરી, તે લગભગ જીવનના સર્વ ક્ષેત્રોને સ્પર્શે છે એ વાત જણાવી અને જૈનમતમા એ જૈનધર્મનું જીવન અંગ છે એ વાત સ્પષ્ટ કરી ત્યારે તેમના આશ્ચર્યનો પાર ગણી નહિ મતાવન વર્ષની જે ધ. પ્રકાશની સેવા પછી ધર્મ શુ છે? અને તેનો વિસ્તાર કેટલો છે? તે પર ચર્ચા કરવાની જરૂર રહે તે જગા ખેંદનો વિષય તો ખરો, પણ ધર્મ મબધી ધણીખમનો ખ્યાલ એટલો બધો ઉપરછડતો, અસ્પષ્ટ અથવા મદિગ્ધ હોય છે કે એ મબધી જગા વિસ્તારથી વિચાર કરીએ તો અસ્યને કે અપ્રસ્તુત નહીં ગણાય તેથી આ સીધુંક નીચે પ્રથમ ધર્મ શબ્દની વિવિધ દિશા, એનું ક્ષેત્ર, એનો અવકાશ અને એમા ગહેન રહસ્ય પર કાંઈક વિચારણા કરીએ ત્યાગપછી જૈન ધર્મ પર વિચારણા કરશું અને ત્યાગ્યાદ એના પર આ માસિકે કેવી રીતે પ્રકાશ નાખ્યો છે? એની પદ્ધતિમરની નીતિ કેવી રહી છે? અને એની પાછળ ભાવના શી હતી? તે કેવી રીતે જળવાઈ છે? અને એના પર અકુળો કેવા ચાલુ રહ્યા છે? શા માટે ચાલુ રહ્યા છે? અને તેની ઉપયુક્તતા અને ઉપયોગિતા કેટલી છે? તે સર્વ હકીકતો પર વિચાર કરશું

આ રીતે વિચારક્ષેત્ર તો બહુ મોટું થઈ જાય છે અને તેમ કરતા તો કદાચ માસિકનો હિરક મહોત્સવ પણ આવી જાય, પરંતુ આવા વિષયમા ભાવના ઉત્કટ રાખીએ તો કાંઈક કાર્ય તો જરૂર થાય, સાધ્ય સુધી પહોંચાય નહિ તો રસ્તે તો ચઢી જવાય, એ દૃષ્ટિએ કાંઈક પ્રયત્ન કરવાનું મુયોગ્ય ધાર્યું છે એમાં અદ્યતા રહેશે જ, તે પૂરી કરવાની વિગતિ સચાલકોને કરવી પણ ઉચિત જણાય છે, જૈન ધર્મ પ્રકાશની મર્યાદા, ઉદ્દેશ, નીતિ અને સેવા પરત્વે એક દળદાર સ્મારક અંક એના હિરક મહોત્સવ વખતે તૈયાર થાય ત્યારે એનો મેવાનો ખ્યાલ જરૂર આવી શકે આ સૂચનાનો અમલ કરવા વિગતિ કરી, આગળના નરીન વર્ષ (૫૮ મા)ના માસિક પ્રસંગે પ્રથમ ધર્મ શબ્દ પર વિચારણા કરીએ

જો કાંઈ પણ શબ્દ અનેક અર્થમાં વપરાતો હોય તો તે ધર્મ શબ્દ છે સ્વભાવ, પ્રતિ, ગુણ કર્તવ્ય, સુદૃન, સુખ, મદામાર, લક્ષણ, દાન-પુણ્ય, મત્કર્મ એટલા અર્થ તો એને માટે એક કોશમા આપ્યા છે અને વિદ્યાર્થીના ટેરામા ખામા સાત તો સીધા અર્થ આપ્યા છે —

(૧) નીતિ મદાચાર વિગેનું તથા મગ્ન, આપરાય, ઇશ્વરગદિ ગૃહ તરવો વિગેનું જ્ઞાન, શ્રદ્ધા કે માન્યતા

(૨) જાઓકા વિધિનિયમ-આચાર

- (૩) પુણ્ય; દાન. (૪) ફરજ; કર્તવ્ય.
 (૫) ચાર પુરુષાર્થમાંનો એક. (૬) શુભ; લક્ષણ; સ્વભાવ.
 (૭) ઔદાર્ય વિગેરે.

આ તો એ શબ્દ છૂટો હોય ત્યારે તેના થતાં અર્થો છે, પણ એ સમાસમાં આવે ત્યારે તો ગળાય કરે એટલા એના ભાવ બેઠે છે. એક ધર્મ ઔદાર્ય (Tolerance) પર વિચાર કરવા બેસીએ તો જીવન પૂરું થાય એવી વાત છે અને આટલું સર્વ છતાં ધર્મસ્ય તત્ત્વં નિહિતં ગુહાયામ્ એટલે ધર્મનું ખરું રહસ્ય તો ગુહામાં છુપાઇ રહેલું છે. એ તો કોઇ ભાગ્યવાનને સાંપડે, બાકી ઘણાખરા તો એના સંજ્ઞામાં ગોઠાં જ ખાધાં કરે છે અને આખી જિંદગી ધર્મસેવાનો દાવો કરે તો પણ એ ગુહાની નજીક પણ પહોંચી શકતા નથી અને તેમાં પ્રવેશના તો ફાંફાં જ મારતા જણાય છે. આ વાત જરાજર ખ્યાલમાં લેવા માટે વધારે જોડા ઉતરવાની જરૂર છે અને તેની સ્પષ્ટતા થતાં જૈન ધર્મ પ્રકાશનો અવકાશ જરાજર ધ્યાન પર આવી જશે.

સર્વથી મહત્ત્વની 'ધર્મ' શબ્દની વ્યાખ્યા 'નીતિ મદાયાર વિષય પરત્વેનું તથા મરણ્ય, સાંપરાય, ઇશ્વર વગેરે ગૂઢ તત્ત્વોનું જ્ઞાન શ્રદ્ધા કે માન્યતા' એ છે. અહીં સાંપરાય એટલે મરણોત્તર જીવન છે કે નહિ તે મંજૂ થી વિચાર અથવા પરલોક સમજવો.

અહીં ધર્મ શબ્દમાં જ્ઞાન, શ્રદ્ધા કે માન્યતા એ ત્રણેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. શ્રદ્ધા જ્ઞાન ઉપર રચાયેલી હોય કે માત્ર ગતાનુગતિકપણે કે પરંપરાગત ઊતરી આવેલ હોય તેને સંજ્ઞા નથી. તેવી શ્રદ્ધા માત્ર હોય તેનો સમાવેશ પણ ધર્મ શબ્દમાં થાય છે. ઘણા વિદ્વાનો શ્રદ્ધા અને અધ્ધશ્રદ્ધા વચ્ચે તફાવત પાડે છે, તેમાં માત્ર ભેદ એ શ્રદ્ધાનો પાયો જ્ઞાન પર રચાયેલો છે કે એ ગતાનુગતિક છે, એના તફાવત પર નિર્ભર થતો હોય એમ લાગે છે. ધર્મમાં શ્રદ્ધાનું તત્ત્વ અચૂક હોય છે એ તો ખીજી અનેક રીતે બેસે તેવી વાત છે. ઐત્હોક્તિક ભાવો ઘણીવાર માત્ર જ્ઞાન કે તર્કવિચારણાથી જડી શકતા નથી, ત્યાં કેટલીકવાર એવા ભાવનું નિરૂપણ કરનાર પુરુષનું સિદ્ધવક્તાપણું કે સત્યવક્તાપણું જોવાય છે અને પછી એવી ખામતમાં પુરુષવિશ્વાસે ઘચનવિશ્વાસનું સૂત્ર સ્વીકારાય છે. આનો હેતુ એ છે કે લોકલોકના જાન નગરે જોઇ શકાતા નથી અને માત્ર પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને જ માનવાનો સ્વીકાર કરવામાં આવે તો વ્યવહાર અશક્ય થઇ પડે છે, તેથી કેટલીક થાતો અનુમાનદ્વારા અને કેટલીક એના પ્રણેતાના વિશિષ્ટ જ્ઞાન અને નિઃસ્વાર્થપણા ઉપર નિર્ભર રાખવાનું થાય છે.

આ પ્રકારની વ્યાખ્યા ધર્મ શબ્દની કહીએ ત્યારે જીવ જગત અને ઇશ્વરતત્ત્વના મંજૂધર્મો વિચાર કરવાનો પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રાપ્તિ અહીં આવ્યો છે તેનો જગત સાથે શો સંજ્ઞા છે? શા માટે છે? કેટલા વખત સુધીનો છે? એના કૃત્યાકૃત્યનો સરવાળો આ ભવ-પર્વતનો જ છે કે આગળ પાછળના એના દિસાળ ચાલ્યા કરે છે? એને અહીં સુખસગવડ-સામગ્રી મળ્યાં છે કે દુઃખપરંપરામાં સજા કરે છે? તેની પાછળ અકલ્પમાં ઊતરે તેનું કોઇ કારણ છે કે એ સર્વ માત્ર આકસ્મિક હકીકત છે? આ સર્વ વિચારણા ધર્મશબ્દમાં આવી જાય છે. આ પ્રાથમિક વ્યાખ્યામાં જ્ઞાન કે શ્રદ્ધાની જ વાત કરવામાં આવી છે તે

તરફ ખાસ ધ્યાન ખેંચવા યોગ્ય છે. એમાં કોઈ પણ પ્રકારની ક્રિયા-કરણીની વાત નથી. એ ધર્મ શબ્દની એક બાબુ છે. આ વાતનું નિરૂપણ ધર્મશબ્દના બીજા અર્થો વિચારતાં આગળ કરવામાં આવશે. અહીં નોંધ કરવા લાયક વાત એ છે કે માત્ર જ્ઞાન અથવા માત્ર શ્રદ્ધા અથવા માન્યતા એવો પણ ધર્મશબ્દનો અર્થ શક્ય છે. એટલે કે એક વ્યક્તિ અમુક ધર્મનું જ્ઞાન ધરાવતી હોય અને કોઈ ક્રિયા સદર ધર્મની ન કરતો હોય છતાં પણ તે સદર ધર્મની છત્રછાયામાં આવી શકે છે. આ હકીકત ધર્મરચના પ્રચાર અને પ્રગતિને અંગે બહુ મહત્વની હોઈ, ધર્મશબ્દની આ સર્વ સામાન્ય વ્યાખ્યામાં દાખલ કરી છે એ પર લક્ષ્ય રહે.

આ વ્યાખ્યા પરથી એક બીજો અર્થ ફલિત થાય છે અને તે એ છે કે નીતિ કે સદાચાર એ ધર્મની વ્યાખ્યામાં જરૂર આવે છે, પણ નીતિ (morality) ના નિયમો કે સુદાઓ ઉપરાંત ધર્મશબ્દમાં બીજા અનેક ગૂઢ તત્ત્વોનો સમાવેશ થાય છે. જીવ જીવનો સંબંધ, જીવનો પરસ્પર સંબંધ, કર્મની મર્યાદા, જીવની શક્તિ તથા અમુક અંશે પરાધીનતા અને છતાં સ્વાધીન થવાની અનંત શક્તિ વગેરે અનેક બાબતો આ વ્યાખ્યામાં આવે છે. વાત તેથી એ થઈ કે નીતિ કે સદાચારનો કુલ સમાવેશ ધર્મમાં થાય છે એ તદ્દન ખરું છે, પણ તે ઉપરાંત શ્રદ્ધા માન્યતા કે જ્ઞાનને અંગે બીજા અનેક બાબતો ધર્મની વ્યાખ્યામાં આવે છે. ટૂંકામાં કહીએ તો સદાચાર વધતા કાંઈક એટલે સદાચારે ધર્મ થાય. યાદ રાખવા જેવું એ છે કે નીતિ-સદાચારને ધર્મ સાથે જરાપણ વિરોધ નથી, પણ નીતિ ઉપરાંત ધર્મ તત્ત્વમાં કાંઈક સવિશેષપણું છે. તે વિશેષતા શી છે? કઈ છે? અને ક્યાં છે? તે શોધવું એ જીવનનો ઉદ્દેશ છે. આટલી હકીકત સાથે એક વાત ધ્યાનમાં ઉતારવા જેવી જણાય છે કે નીતિને માન્ય હોય અને ધર્મને અમાન્ય હોય એ વાત બનવી ન શકે. કોઈવાર એ બનને વિરોધ દેખાય તો કોને અગ્રસ્થાન આપવું એવી મૂંચવણ થાય. એવા પ્રસંગમાં શું કરવું? એ વાતનું નિરૂપણ આગળ જતાં થશે. એવા અપવાદિક પ્રસંગો કદાચ શક્ય છે અને તેના રસ્તા પણ એટલા જ શોધ્યા મળે તેમ છે. હાલ એ ઝીંજીવટમાં ઉતરવાની જરૂર નથી. સામાન્ય રીતે નવાણું ટકા જીવનપ્રસંગોમાં ધર્મને અને નીતિ-સદાચારને વિરોધ હોતો નથી. ધર્મશબ્દની આ એક વ્યાખ્યા થઈ.

(આહુ)

મૌકિક

મહામંગળકારી

શ્રી સિદ્ધચક્ર (નવપદ) આરાધનના આ શાશ્વત અઠ્ઠાઈરૂપ નવ દિવસો પુણ્યપ્રાપ્તિના અમૂલ્ય દિવસો છે. યથાશક્તિ તપ, જપ, ક્રિયાનુષ્ઠાન કરી તેની સાર્થકતા કરવી એ પણ માનવજીવનની લક્ષણ છે. શ્રી સિદ્ધચક્રનો પ્રભાવ અચિંત્ય છે તેથી આધિભૌતિક સૃષ્ટિ વિના તેની સમ્યગ્ પ્રકારે આરાધના કરવી.

નવા સભાસદોના નામ.

૧ શ્રી વિજયદાનસુરિજ્ઞેનદાનમદિર-સાવરકુડલા	લાઇફ મેમ્બર
૨ ગેઠ દામોદરદાસ ત્રિભુવનદાસ-સાતાકુઝ	"
૩ લાઇ રતિનાન ઉકડબાઇ-ગોધાખંદર	વાર્ષિક મેમ્બર.
૪ શા માળાગ્યયદ તવચ્યદ વસા-ગોડવ	"
૫ શા નરીનચદ ગોચગ-મનાગા	"

બે સભાસદોનો ખેટકારક સ્વર્ગવાસ.

૧. મેતા મોતીલાલ અમરસી-સાણંદ.

આ બધુ મૂળ સાણંદનિવાસી હતા ઘણા વર્ષથી મુળસ્થ રહેતા હતા ગયા ફાગણ વદિ ૧૧ રો લાના વખતની માદગી ભોગવી સાણંદખાતે સ્વર્ગવાસી થયા છે. તેઓ બહુ વર્ષથી આ સભાના લાઇફ મેમ્બર હતા. સભા તરફ પ્રીતિવાળા હતા ધર્મશ્રદ્ધાળુ ને સરવ સ્વભાવી આ બધુનો અભાવ થવાથી સભાને એક લાયક મેમ્બરની ખામી પડી છે અમે સદ્ગતના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ

૨. શા. લક્ષ્મીચંદ મગનલાલ-ભાવનગર.

આ બધુ ભાવનગરમા જ રહેતા હતા થોડાક જ દિવસોની માદગી ભોગવી ફાગણ વદિ ૧૧ રો ૬૪ વર્ષની વયે પચત્વ પામ્યા છે તેઓ આ સભાના લાઇફ મેમ્બર હતા મહા તરફ પ્રીતિવાળા હતા તેમના પુત્ર લાઇ દિમતલાલ તથા ચ પક્ષલાલ વિગેરે પુત્રોને, પુત્રીઓને તેમજ તેમના સબધીઓને અમે અત કમળથી દિલાસો આપીએ છીએ મદ્દગતે પોતાના શિક્ષક તરીકેના જીવનમા વિદ્યાર્થીઓને સારો આહ મેળવ્યો હતો તેમના આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

સભાના છપાવેલા ખાસ ખરીદ કરવા લાયક સૂચો ને ગ્રંથો

૧ શ્રી આત્મપ્રબોધ મય-સંસ્કૃત	૧-૮-૦
૨ શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર-સંસ્કૃત પદ્યબધ	૧-૦-૦
૩ શ્રી વૃહદ્વેદમમાસ શ્રીમદ્વિગિરિજીત મોટી ટીકા યુક્ત	૩-૪-૦
૩ શ્રી વર્ધમાન દેવતા પ્રાકૃત-સંસ્કૃત છાંયા સાથે ભાગ ૧ ભો ૩ ૩) ભાગ ૨ ભો	૨-૦-૦
૫ શ્રી સમવાપાગ સત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ યુક્ત	૩-૦-૦
૬ શ્રી યાતાસુત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ સાથે ભાગ ૨ ભો	૪-૦-૦
૭ શ્રી અતગુદ્ધરાગ ને અનુત્તરોવવાઇ સુત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ સાથે	૧-૮-૦
૮ શ્રી નિગ્ધાવલી સત્ર (પાંચ ઉપાગ)	૧-૮-૦

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર.

૧. શ્રી સેનપ્રશ્ન સાપાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસુરિને પૂજાયેલા પ્રશ્નોના તેઓ સાહેબે આપેલા ઉત્તરોનો સેનપ્રશ્ન નામે સંસ્કૃત મંથ છે. તેનું બાપાંતર આ. શ્રી વિજય-કુમ્ભસુરિએ કર્યું છે. આસ પ્રમાણિક ગણાતો આ મંથ છે. તેનું બાપાંતર મળી શકતું નહોતું તે દાહબો મહેલુ છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુલમારગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગવળમ આ મંથ આસ આખ્યાનમાં વાચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે શુભવાળો છે. શ્રીતાને સારી અસર કરે તેવો છે. મંપાદક આ. શ્રી વિજયમોહનસુરિ શિષ્ય આ. વિ. પ્રતાપસુરિ. કિંમત રૂ. ૨) પ્રતાકારે બાર પેજ સોળ ફારમનો મંથ છે. જરૂર મંગાવો.

૩. વૈરાગ્યરસમંજરી—પ્રણેતા શ્રી વિજયવલ્લભસુરિ. પ્રતાકારે બાર પેજ ચાર ફારમ છે સંસ્કૃત પદ્યમંથ છે. વાંચવા લાયક છે કિં માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિક્રમણાદિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી આખતોનો સમ્રદ. સંપાદક મુનિરાજ શ્રી દક્ષવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી જૈન મથ પ્રકાશક સભા—અમ-દાવાદ. કિ. રૂ. ૧-૮-૦ સમ્રદ જલ્દ સારો કર્યો છે. આસ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી દુરિકાદસુરિવિરચિત અષ્ટક પ્રકરણ—અનુવાદ મુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય—મુંબઈ. કિંમત માત્ર ચાર આના. આસ વિદ્યાર્થીઓએ ઠર અષ્ટકો અર્થ માથે વાંચી સાર મદલુ કરવા યોગ્ય છે.

૬. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી મદારાજના પોતાના લખેલા અર્થ સાથે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર પંડિત ભગવાનદાસ હરખચંદ. નામ પ્રમાણે શુભવાળો આ અષ્ટકો જલ્દ સરળ છે. તે કંઠસ્થ કરીને વારંવાર પાઠ કરવા લાયક છે. કિંમત રૂ. ૧ આના. છુક પાકી આધેય છે

દ્રવ્યાનુષંગના અભ્યાસીઓ આસ મદલુ કરવા યોગ્ય

શ્રી પ્રકરણ રત્ન સમ્રદ—ભાગ ૧-૨-૩. આ ત્રણે ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે પ્રકરણોની રત્નોનો સમ્રદ કરવામાં આવ્યો છે. સાખી શ્રી લાલશ્રીજીની પ્રેરણા ને પ્રવામથી છપાયેલ છે.

૭ ભાગ પહેલો. જેમાં ખાસ સદ્ગુણોપરવાળા ૧૬ પ્રકરણ અર્થ સાથે આપેલા છે. કિ. રૂ. ૧-૪-૦ પેરેજ ૭ આના.

૮ ભાગ બીજો. જેમાં દ્વીપસાગરપ્રણમિ ને જીવાભિજમસમદલ્લી પ્રકરણ વિગેરે દાખલ કરેલ છે. કિંમત આઠ આના પેરેજ ૭ આના.

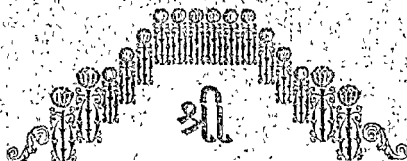
૯ ભાગ ત્રીજો. તેમાં મમયસગ પ્રકરણ, લઘુપ્રવચનસારોદ્યા ને ત્રણ અંતરિક્ષક પુસ્તકો અર્થ અદિન દાખલ કરેલ છે. અત્યંત ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.

૧૦. શ્રી યુગાદિ દેશના વાપાંતર.

“શ્રી મોમમંદનગણિવિરચિત સંસ્કૃત મંથનું” અદ્યારાઃ વાપાંતર સેનકલ્પનું, પદ્યરસિક દોવા મંથે આનુયાયક પ્રાપ્ત મારે તેનું છે. કિંમત માત્ર ચાર આના.

મુદ્રક: દદ ગુલામચંદ સામુકાર્થ-શ્રી મરોતપ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાહાપીઠ-અમરનગર

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।



जैन धर्म प्रकाश



पुस्तक-५८ अ

अंक २ ले

वीर संवत् २४६८

श्री जैन धर्म प्रसारक समाज

विक्रम संवत् १९८८

वैशाख

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

लावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું
અંક ૨ જે

વૈશાખ

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી શુતદેવતા સ્તુતિ-સંસ્કૃત (સં. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૩
૨ શ્રી અનુભવપરચીશી. હુહા. (સં. સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૪
૩ ઉપદેશક હુહા. (" " ")	૩૫
૪ શ્રી સિદ્ધચક્રસ્તોત્રે શ્રી સાધુપદ તથા દર્શનપદ સ્તોત્ર. અનુવાદ સાથે (આ. શ્રી વિજયપદમચરિ)	૩૬
૫ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ પાઠ મું. અદ્ભુત નાટક જેલ (મૌકિક)	૪૧
૬ શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ ચીરાયુ હો-પદ (રાજમલ ભંડારી)	૪૬
૭ પરમતસહિષ્ણુતા ને સમભાવવૃત્તિ (વક્રીલ ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૪૭
૮ આધારીશીના વ્યાધિને પ્રસંગે થયેલી વિચારણા (કુંવરજી)	૫૦
૯ શ્રી વીરપ્રભુના આનંદાદિ દશ શ્રાવકોનું સમાનત્વ (કુંવરજી)	૫૧
૧૦ પ્રશ્નોત્તર... .. (પ્રશ્નકાર-ભાષ દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર)	૫૨
" (પ્રશ્નકાર-શા. જગનલાલ દેવચંદ-સોલાપુર)	૫૪
૧૧ સંઘસ્વરૂપકુલક-સાર્થ (સં. મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી)	૫૭
૧૨ વીરવિલાસ (૪) (મૌકિક)	૫૯
૧૩ હિતકારી વચનો (મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૬૧
૧૪ પ્રભાવિક પુરુષો: શમ્ભલવસ્ત્રામી (૨) (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૬૩
૧૫ સ્વ. આનંદશંકરભાઈ (સુશીલ)	૬૮

માસિકના લવાજમના વેલ્યુ રાશિ થશે

ગયા અંકમાં સૂચના આપ્યા પ્રમાણે શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ પુ. ૫૭-૫૮ જે વર્ષના સં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૮ ના ફાગણ સુધીના લવાજમનું વેલ્યુ અર્થ ને ભેરના પોસ્ટેજ સાથે રૂ. આઠાનું તા. ૧૦ મી મેથી રાશિ કરવામાં આવશે તે વડેર સ્વીકારી લેશે. રાશિતચૂકથી પાછું ફેરવીને સખાને ફાગળના અર્થમાં ઉતારશે નહીં. મનીગોર્ડરથી લવાજમ મોકલનારે રૂ. આઠ મોકલવા. તેમને પાંચ આનાનો ફાયદો થશે.

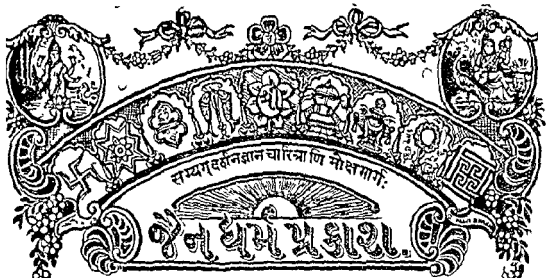
લેટની છુટો-૧ વનિતા વિનેલ (ગ્રીજીવનતા પ્રશ્નોની તલરપર્શી સાન કથાઓ). ૨ જૈનનવપ્રવેશક જ્ઞાનમાળા.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહાયક ફંડ.

“શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ” માટે સહાયક ફંડની વિસ્તૃત દર્શાવતા તેના મુંદર જવાબ તરીકે જે મદદ મળી તેમના નામો ગતિક્રમા દર્શાવ્યા બાદ જે વિશેષ મદદ મળી છે તે સાબાર સ્વીકાગવામાં આવે છે

૧૧૮૭) પ્રથમ અક્રમા આપેના લીસ્ટ પ્રમાણે

૫૧) બાઇ પત્રાલાલ ચુનીલાલ વીગ્યદ	રાધનપુર
૫૦) શેઠ મેધજીભાઇ સોજીપાળ	મુબઇ
૨૫) ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ	લાવનગર
૨૫) ગાંધી અમરચંદ ધેનાભાઇ	"
૨૫) ગાંધી વમતલાલ વૃજલાલ	"
૧૧૮૮) શાહ જેચંદ ધુળાજી	કલાપરા
૧૧) શેઠ જયસુખજીત ગમચંદ	મુબઇ
૧૦) શાહ આશાભાઇ જેમચંદ	ખરોદરા
૫) શાહ દેવચંદ હરખચંદ	ઉપલેટા
૫) શાહ ગતનચંદ લધાજી	કાવીદા
૫) વકીત ગુલામચંદ વાષજી	વઢવાણ કાંપ
૨) શાહ ગુનાગચંદ માણેચંદ	ભરૂચ
૨) શાહ નગીનદાસ હેમચંદ	વઢાજ
૨) પારેખ રાવચંદ મૂંગજી	રાજકોટ
૨) શાહ જગજીવન પ્રેમજી	કાલકી
૧૧૧) શાહ લખમશી કેશવજી	કુશ-પત્રી
૧૧૨) શાહ ગતીનાલ કેશવલાલ	ઉદોર
૧) પારેખ મોતીલાલ ચતુરદાસ	ખેડા



पुस्तक ५८ भु } वैशाख { वीर सं. २४६८
अंक २ ले } वि. सं. १८९८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्रालेख)

श्रुतदेवतास्तुति

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

कचमरालविहङ्गमयाहना सितदुकूलविभूषणगोपना ।
प्रणतभूमिरुहामृतसारिणी प्रचरदेहविभावरधारिणी ॥ १ ॥
अमृतपूर्णकमण्डलुहारिणी त्रिदश-दानय-मानवसेविता ।
भगवती परमैव सरस्वती मम पुनातु सदा नयनाभ्युजम् ॥ २ ॥
जिनपतेः प्रथितापिलवादमयी गणधराननमण्डपनर्तकी ।
गुरुमुपाभ्युजरोलनहंसिका विजयते जगति श्रुतदेवता ॥ ३ ॥
अमृतदीधितिभिम्बसमाननी त्रिजगतीजननिर्मितमाननां ।
नयरसामृतवीचिसरस्वतीं प्रमुदितः प्रणमामि सरस्वतीम् ॥ ४ ॥
धिततकेतकपत्रविलोचने विहितसंस्मृतदुःखविमोचने ।
धवलपक्षविहङ्गमलाञ्छिते जय सरस्वति ! पूरितवाञ्छिते ॥ ५ ॥
भवदनुग्रहलेशतरंगितास्तदुचितं प्रचदन्ति विपश्चितः ।
नृपसभासु यतः कमलायलकुचकलारुलनानि विनम्यते ॥ ६ ॥
गतधेना द्वि जनास्त्वदनुग्रहा कलितकोमलवाक्पयसुधोर्मयः ।
चकितवालकुङ्गविलोचना जनमनांसि हरन्तितरां नराः ॥ ७ ॥
करसरोरुहरोलनचंचला तव विभाति घरा जपमालिका ।
श्रुतपयोनिधिमध्यविकस्वरोच्छलतरंगकलाग्रहसाग्रहा ॥ ८ ॥
द्विरदकेसरिमारिभुजंगमज्वलनतस्करराजहजाभयम् ।
तव गुणावलिगानतरंगिणां न भविनां भवति श्रुतदेवते ॥ ९ ॥

सं० मुनि विद्यानंदविजय

શ્રી અનુભવ પચવીશી

- પ્રભુમી ભગવતી ભારતી, પ્રભુમી જિન જગણંધુ;
આતમ અનુભવ કારણે, રચું પચવીશી પ્રણંધ. ૧.
- યહ શત્રુ યહ મિત્ર હે, યહ મુજ પરિવાર;
જળ લગ બુદ્ધિ એહવી, તળ લગ હે સંસાર. ૨.
- પરસ ગે રંગી સદા, અનુભવ લહે ન કોય;
અનુભવ આતમ કારણે, ગહિરાતમ પદ ખોય. ૩.
- ઉંચ નીચ અજ્ઞાનસે, જળ લગ જાને તેહ;
તળ લગ હે સંસાર સ્થિર, લહે ન ભવકો છેહ. ૪.
- ઉંચ નીચ આતમ નહિ, અજ્ઞાન ભરમ કો દોષ;
ઉંચ નીચ સમજે નહિ, કૈસે લહે મુખ પોષ ? ૫.
- ત્રિલિંગમે ધરમ નહીં, જો માને સો મૂઠ;
વસ્તુ સ્વભાવે ધર્મ હે, યહ પરમારથ ગૂઠ. ૬.
- ધર્મ અરૂપી આતમા, જાને ધ્યાની રાય;
અનુભવ સ્વાદકું તે લહે, અદ્ય ભવે શિવ જાય. ૭.
- આતમ સ્વરૂપ સમજે નહીં, સમજે નહી નયવાદ;
ક્રિયાકાંડમે પચ રહે, લહે ન આતમ સ્વાદ. ૮.
- લોખે જન સમજે નહીં, આતમ ધર્મ સ્વરૂપ;
આતમ અનુભવ જ્ઞાન વિન, રૂમે ભવજળકૂપ. ૯.
- યશ દીર્ઘિ વંછે ઘણી, એલા પુસ્તક માલ;
તય કિરિયા વિરથા કહી, જોલે ઉપદેશમાલ. ૧૦.
- આતમ ધર્મ અગમ્ય હે, જાને નહીં વહ લેશ;
તપ જપ ક્રિયાકાંડમે, છૂટે નહીં કલેશ. ૧૧.
- આતમ ધ્યાને મુનિરાયને, મન-કપિ જાંધ્યો લાય;
સાહ-તાર લગાય કે, લિયા શિવપદ જાય. ૧૨.
- વિપયોકા અભ્યાસમે, લહે ન અનુભવ જ્ઞાન;
નિર્વિદ્ય અનુભવ લહે, પ્રગટે આતમનાળ. ૧૩.
- જ્ઞાની આતમ અનુભવ લહે, રાગ દ્રેષ કરી નાશ;
અદ્ય ભવે ભવિ તે લહે, અવિચલ પુરકો વાશ. ૧૪.

આત્માનુભવ ધ્યાન ણિન, લહે ન સુખકી ખાન;
 આત્મ અનુભવ જ્ઞાનસે, લહે મોક્ષકા સ્થાન. ૧૫.
 પઠે ગ્રન્થ અનુભવ ણિના, કટે ન મોહકી જાળ;
 આત્મ અનુભવ જ્ઞાનસે, નાસે યહ તત્કાળ. ૧૬.
 ગ્રહણ યોગ્ય હૈ આત્મા, ત્યાગ યોગ્ય હૈ કર્મ;
 જ્ઞાન ધ્યાન સંયોગસે, પ્રગટે આતમધર્મ. ૧૭.
 શુદ્ધ અનુભવ યોગસે, લહે ભવિક જન મુક્તિ;
 પરભાવે સંસાર હે, થેહી જ સાચી મુક્તિ. ૧૮.
 મુખ્ય અનુયોગ આરમે, દ્રવ્યાનુયોગ જિનનામ;
 સદ્ગુરુની કૃપાથકી, સમજે આતમરામ. ૧૯.
 આતમ જ્ઞાને આતમા, લહે મુક્તિ આવાસ;
 પરમે બુદ્ધિ નિહાળતા, હોવે પુણ્નલ દાસ. ૨૦.
 પરભાવે રમતા થકા, લહે ન શુદ્ધ સ્વરૂપ;
 લેહ જ્ઞાનકી દૃષ્ટિ, કોઈક લહે સ્વરૂપ. ૨૧.
 આતમ અનુભવ જ્ઞાનસે, ટળે મતિભ્રમ દોષ;
 અનુભવ ખીન જાને નહીં, બહિરાતમ મતિશોષ. ૨૨.
 આધિ વ્યાધિ મીટ ગઈ, મીટ ગઈ ઇચ્છા આશ;
 શત્રુ મિત્ર એક ભાવસે, જેલે અનુભવ પાસ. ૨૩.
 દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર હૈ, રતનત્રયી પદ સાર;
 ચિદ્ધન આત્મ સ્વરૂપ હૈ, ગુરુગમ લહે નિરધાર. ૨૪
 અનુભવ પચવીશી કહી, ભવ્ય જીવ હિતકાર;
 આનંદધનગુરુ કૃપાથકી, જીવ લહે ભવપાર. ૨૫
 સં. સ્વ. સ. ક. વિ.

ઉપદેશક હુહા

ગુણ દેખી દેખી બળે, થાય ખુશી ન ગમાર;
 દ્રેષમહીં બળતો રહે, ખુશી ન કદી થનાર. ૧
 જનની જણ તો ભક્ત જન, કાં દાતા કાં શૂર;
 નહિ તો રહેને વાંઝણી, મત ગુમાવીશ નૂર. ૨
 ધન મેળવતાં દુઃખ છે, સાચવતાં પણ દુઃખ;
 જો આવેલું જાય તો, જાય સમૂળું સુખ. ૩
 માલ જેહમાં જેટલો, અંતે સર્વ જણાય;
 હીરાને જન જંગલી, કંકર કહે શું થાય? ૪
 સાત વેંતના સર્વ જણ, કિંમત અક્ષલ તુલ્ય;
 સરખા કાગળ હુંડીના, આંક પ્રમાણે મૂલ્ય. ૫

શ્રીવિજયપદ્મસૂરિવિરચિતાજિતશાન્તિસ્તવવૃત્તાનુસારિ

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૫ થી શરૂ)

૫. શ્રી સાધુપદ સ્તોત્ર

રાગ—અમર્ય અણહં ॥

મમણે સમિષ, વિરણ વિમણ ।

પસમે પદમે, પળમામિ મુળી ॥ વિજ્ઞુવિલસિઅં ॥ ૨૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—પાંચમા પરમેષ્ઠી પદમાં રહેલા મુનિવરો સમણ=તપસ્વી છે, અને સમિષ=પાંચ સમિતિને પાળનારા છે, તથા વિરણ=સાવધ યોગોને ત્યાગ કરનારા હોય છે, તેમ જ વિમણ=આઠ મદનો ત્યાગ કરે છે, વળી પસમે=પ્રશાન્ત ચિત્તવાળા હોય છે અને પદમે=ઈન્દ્રિયાદિકને અતિશય દમનારા છે, એવા મુળી=મુનિમહારાજોને હું પળમામિ=પ્રણામ કરું છું. ॥ ૨૧ ॥

આ શ્લોક વિદ્યુદ્વિલસિત નામના છંદમાં રચ્યો છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળવું. જેના દરેક પાદમાં અનુક્રમે ૨ લઘુ અક્ષર, ૧ શુરુ, ૨ લઘુ અક્ષર, ૧ શુરુઅક્ષર હોય તે “વિદ્યુદ્વિલસિત” નામનો છંદ બાળવો. અહીં દરેક પાદમાં છ અક્ષરો અને માત્રા આઠ હોય છે.

રાગ—આગચાવરવિમાળ ॥

દુરુક્વિચરણપચલપ્પસુહૃપણવિદ્-વિમયપયતદ્વેરગગણ ।

પવંદમો મરણોદયવરચરણપસાહમે, હયપમાયસત્તૂ સયલણગારે ॥ વેદુઓ ॥ ૨૨ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—વળી તે શ્રી મુનિવરો દુરુક્વિચરણ=જે દુઃખ આપવાને પચલ=અમર્થ છે એટલે દુઃખ ધણું આપનારા અને અપ્પસુહૃ=શાસ્ત્રપ્રેમી મુખ યોડું આપનારા છે, એવા જે પળવિદ્=પાંચ પ્રકારના વિસયપયતદ્=પાંચ ઈન્દ્રિયોના શબ્દાદિ વિષયોની શ્રેણી (એટલે પાંચ ઈન્દ્રિયોના ૨૩ વિષયો) તેનાથી વેરગગણ=વેરાગ્ય પામેલા (તે મુનિવરો) છે. તથા મરણોદય=મરણ છોડવાને શરણ કરવાને લગિત છે (શરણ કરવા યોગ્ય છે) અને વરચરણ=ઉત્તમ ચારિત્રધર્મના પસાહમે=પ્રાપ્તનારા છે, તથા હયપમાયસત્તૂ=જેમણે આઠ પ્રમાદ અથવા પાંચ પ્રમાદ૩૫ શત્રુઓને હારી નાંખ્યા છે (એટલે પ્રમાદ રહિત) એવા સયલણગારે=સર્વ અનગારોને-સાધુ મહાત્માઓને અગો પવંદમો=વિધિપૂર્વક પરમ ઉશ્મશી વંદન કરીએ છીએ ॥ ૨૨ ॥

આ શ્લોકની રચના વેદક છંદમાં કરી છે, તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળવું—

જેમાં અનુક્રમે ૨ તગણ, ૪ ટગણ, ૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૩ તગણ, ૧ લઘુ અક્ષર, ૧ શુરુઅક્ષર, ૧ પગણ, ૨ ટગણ, ૨ શુરુઅક્ષર હોય, તે વેદક છંદ કહેવાય. આ ત્રીજી ભાતનો વેદક છંદ છે.

રાગ—જં સુરસંખા સાસુરસંખા ॥

ઉણચભાવા ચત્તવિહાવા, સંજયજોગા નાસિયસોગા ।

ગિમ્મલદંસણસાસણસેવણ-તપ્પરચેયણમન્વસહાવા ॥

પાવણમન્વગુણગણવિરાહ્યપંચમહાવ્યપાલગસાહ ।

કમ્મસમુચ્ચયણિજ્જરણામય-સોહણવિત્તિપવિત્તિપયારા ॥ રચણમાલા ॥ ૨૨ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે સુનિવરે ઉણચભાવા=ઉદાર સ્વભાવવાળા હોય છે (દિન દિન પ્રત્યે વૃદ્ધિ પામતા આત્મસ્વરૂપને ધારણ કરે છે) અને ચત્તવિહાવા=જેમણે વિલાવોનો એટલે પૌદ્ગલિક સંગતિથી ઉપજતી પરલાવરમણુતાનો ત્યાગ કર્યો છે એવા છે, તથા સંજયજોગા=સમ્યક્ પ્રકારે નિયામિત કરેલ છે મન, વચન અને કાયાના યોગો જેમણે એવા છે. તથા નાસિયસોગા=શોકનો નાશ કરે છે. તેમજ ગિમ્મલદંસણ=નિર્મળ દર્શન-સમ્યક્ત્વને ધારણ કરે છે. તથા સાસણસેવણતપ્પર=શ્રી જિનશાસનની સેવામાં તત્પર છે સેવણ=આત્મા જેમનો એવા છે તથા મન્વસહાવા=સુંદર જ્ઞાનદર્શનાદિ સ્વભાવને ધારણ કરનારા છે, તથા પાવણમન્વગુણગણવિરાહ્ય=આત્માને ખવિત્ર કરનાર જે સમ્યક્ત્વાદિ મનોહર શુભનો સમૂહ તેના વડે શોભાયમાન જે પંચમહાવ્ય=પાંચ મહાવ્રત, તેને પાલન=પાળનાર એવા સાહ=સાધુઓને નમસ્કાર કરું છું, તથા તે સુનિવરે કમ્મસમુચ્ચયણિજ્જરણામય=આ કર્મના સમુદાયની નિબળેશવાળી સોહણવિત્તિ=જે શોભન વૃત્તિ-વિશુદ્ધ અધ્યવસાયોને ધારણ કરનારા અને પવિત્તિપયારા=તેથી જ નિર્મલ ને વિવિધ પ્રવૃત્તિને કરનારા છે, આવા સાધુ મહાત્માઓને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૨૩ ॥

આ શ્લોકની રચના રત્નમાળા નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળુવું—જેના પહેલા પાદમાં કંમસર ૧ ટગણ, પછી ૨ શુરુઅક્ષર, આ રીતે સાત વાર આવે, અને ધીજા ત્રીજા ચોથા પાદમાં પહેલા સાત ટગણ, છેવટે ૨ શુરુઅક્ષર આવે તે રત્નમાળા છંદ કહેવાય. અહીં દરેક પાદમાં બત્રીશ બત્રીશ માત્રા હોય છે.

રાગ—વંદિકુળ યોક્કળ ॥

પત્તસંજમે મહસાહમે, તવવિહાયમે જળપ્પવોહમે ॥

ગિહિલવેયણાપલાહિવારમે, મવવને સયા સરણસાહુળો ॥ ૨૪ ॥ સ્વિત્તયં ॥

સ્પષ્ટાર્થ—પગી તે સુનિવરે પત્તસંજમે=નિર્મલ ચત્તર પ્રકારના સંયમને પાળે છે, તથા મહસાહમે=પોતાનું અને પરનું કલ્યાણ કરે છે, અને તવ-

વિદ્યાયગે=ખાર પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરે છે, તેમજ જળપ્પયોદ્ધમે=લોકને અનુચ્છ-
બુદ્ધિથી ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે, વળી ણિહિલવેયણાયલાહિવારગે=ખાલીશ પરિ-
પક્ષ (અને ઉપસર્ગ) વિગેરેની વેદના લોગવવામાં અચળ-સ્થિર રહે છે અને
મનમાં ખરાણ ચિંતા કરતા નથી તથા મવવને=સંસારરૂપી અટવીમાં સયા=હમેશાં
સરણ=શરણ કરવા યોગ્ય છે એવા સાહુળો=સાધુઓને હું નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૨૪ ॥

આ શ્લોકની રચના ક્ષિપ્તક છંદમાં કરી છે, તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે
જાણવું—જે છંદના દરેક પાદમાં અનુક્રમે પગણ, બે ટગણ અને છેવટે એક
શુરુઅક્ષર આવે તે “ ક્ષિપ્તક ” નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—તં મહામુર્ણિ ० ॥

દુરક્સુરક્ષણ સ્વળે સમે સમે, વંદગમ્મિયરમાણવરે ॥

લરકરરક્તો સુધમ્મદેસગે, તિત્થમાસગે મુળી જમામિ હં ॥ ચિત્તચં ॥ ૨૫ ॥

૨૫ટ્ટાર્થ—દુરક્સુરક્ષણ રાજે=દુઃખના સમયમાં અને સુખના સમયમાં
સમે સમે=જે સર્વે મુનિવરો સમતાભાવ રાજે છે, અથવા દુઃખ સુખ આપનારા
સર્વે ક્ષણો-પ્રસંગો જેમને મન સરળ છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ કે તેઓ દુઃખના
સમયે ઉદ્વેગ પામતા નથી ને સુખના સમયે રાહ થતા નથી એવા, તથા વંદગમ્મિ-
યર=વંદન કરનાર અને વંદન ન કરનાર (કષ્ટ આપનાર) એ જન્મનેમાં તથા
માણવરે=માન આપનારા ભવ્ય છવોની ઉપર તેમ જ અપમાન કરનારા હુર્નનોની
ઉપર સમદૃષ્ટિવાળા છે, તથા લરકરરક્તો=આત્મસાધન અથવા મોક્ષપ્રાપ્તિરૂપ જે
લક્ષ્ય તેનું જ માત્ર રક્ષણ કરનારા છે, તથા સુધમ્મદેસગે=ઉત્તમ શ્રુતધર્મ અને
ચારિત્રધર્મનું ખરું રહસ્ય સમજાવે છે, તથા તિત્થમાસગે=તીર્થના શ્રી જૈનશાસનના
ભાસક-ઉપદેશક અથવા ભાસક-પ્રકાશક છે તેવા મુળી=મુનિમહાશયોને હં=હું
જમામિ=નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૨૫ ॥

આ શ્લોકની રચના ક્ષિપ્તક નામના છંદમાં કરી છે. ૨૪ મી ગાથાના છંદનું
લક્ષણ અને આ છંદનું લક્ષણ અલગ અલગ સમજવું. આ પચીશમી ગાથાના ક્ષિપ્તક
છંદનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના દરેક પાદમાં કમસર રગણ, નગણ, રગણ,
૧ તપુ અક્ષર, ૧ શુરુઅક્ષર આવે તે “ ક્ષિપ્તક ” નામનો છંદ કહેવાય.

॥ ઇતિસાધુપદવર્ણનાભિધાનઃ પંચમઃ પ્રકાશઃ ॥

૬. શ્રી દર્શનપદ સ્તોત્ર

રાગ—અંબરંતરવિઆરણિઆદિ ० ॥

દંમર્ણ સુપરિણામમહાવં, જિણયમામિયતત્તં વરમારં ।

મધમેયં નિ વિમિદ્ધવિચારં, દુવિહતિવિદહચપંષપયારં ॥ દીવયં ॥ ૨૬ ॥

રૂપાર્થ—વંસજન=શ્રી સમ્યગ્દર્શન ગુણ આત્માના સુપરિણામસહાવં=ઉત્તમ પરિણામરૂપ છે. સમ્યગ્દષ્ટિ છવોને સમ્યગ્દર્શન ગુણના પ્રતાપે એવા વિચાર આવે છે કે-જિણ્યમાસિયતત્ત્વ=શ્રી જિનેશ્વરોએ જે કંઈ (તત્ત્વ) કહ્યું છે “ સચ્ચમેયં તિ” વિસિદ્ધવિચાર=તે જ સાચું છે, નિઃશંક છે, ઉત્તમ વિચારવાળું છે અને એવા પ્રકારના વરમાવં=ઉત્તમ રહસ્યથી ભરેલું સમ્યગ્દર્શન છે. તથા સમ્યગ્દર્શનને લઈને જ સમ્યગ્જ્ઞાન-ચારિત્રની ક્રીમત અંકાય છે, એટલે જો તેવા જ્ઞાનચારિત્રની સાધના શ્રદ્ધાપૂર્વક કરાય તો જ તેનાથી મુક્તિના સુખ મળી શકે છે તે દર્શન દુર્વિદ્ધ=દુર્બલ અથવા ભાવથી અથવા નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી અથવા નિર્ગર્જ તેમજ અધિગમથી અનેક રીતે જ પ્રકારનું છે અથવા ક્ષયોપશમ, ઉપશમ અને ક્ષાયિકલેદે અથવા કારક, રોચક તથા દીપકલેદે તિવિદ્ધ=ત્રણ પ્રકારનું છે. અથવા ક્ષયોપશમાદિ ત્રણમાં સાસ્વાદન લેણવતાં વજ્રવચાર=ચાર પ્રકારનું છે, અથવા એ ચાર લેદમાં વેદકને ગણતાં પંચવચાર=પાંચ પ્રકારનું સમ્યગ્દર્શન છે. ॥ ૨૬ ॥ આ શ્લોકની રચના દીપક છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—ક્ષિપ્ત છંદના ચારે પાદ જો યમકવાળા હોય તો તે દીપક છંદ બને છે. આ છંદનું બીજું નામ મંડિલ છે.

રાગ—વીણતિરંતરચનમરં ॥

જાયઙ્ તં પરિણમયતિકરણણુકમભાવં ।

વિચમોહસમપમુહજોગયલરક્ષણપંચમભાવં ॥

ભવમંતિવિણાસગસિવસુરપયદયણદ્વિહાવં ।

જિણવદ્ગદ્યપમૂસણદૂસણાસિયતાવં ॥ ચિત્તચ્ચરા ॥ ૨૭ ॥

રૂપાર્થ—તં=એ સમ્યક્ત્વ પરિણમય=આત્માના તથા પ્રકારના પરિણામરૂપ જે તિકરણ=ત્રણ કરણ (યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ અને અનિવૃત્તિ) તેના ણુકમ-ભાવં=અનુક્રમે કરીને ઉત્પત્તિ છે જેની, આ રીતે જાયઙ્=ઉત્પન્ન થાય છે. તથા વિચમોહ=એકઠો કરેલ મોહનો જે સમપમુહ=ઉપશમ વિગેરે તેના જોગય=યોગે પ્રકટ થાય છે. અને તે પંચલક્ષણભાવં=ઉપશમ, સંવેગ, નિર્વેદ, આસ્તિક્ય ને અનુકંપા આ પાંચ લક્ષણથી ઓળખાય છે માટે પાંચ લક્ષણવાળું તે કહેવાય છે. તથા ભવમંતિવિણાસગ=ભવપ્રભવનું નાશ કરનારું છે તથા સિવસુરપયદય=મોક્ષસુખ અને વૈમાનિક દેવતા સુખને આપનાર છે. અને જાદુવિમાવં=વિભાવ-દયાનો ધીમે ધીમે નાશ કરનારું છે. તથા તે જિણવદ્ગદ્ય=શ્રી જિનેશ્વરોએ કહેલ પ્રમૂસણ=પાંચ ભૂષણ (વિધિકુશળતા-તીર્થસેવા-શુભક્રિત-દંડતા-પ્રભાવના) વાળું છે તથા તેના દૂસણ=શંકા-કાંક્ષા-વિચિકિત્સા-અન્ય પ્રશંસા-અન્ય-સંસ્તવ-આ પાંચ દૂષણ જણાવ્યા છે તેનું અને નાસિયતાવં=આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિના તાપને નાશ કરનારું છે. ॥ ૨૭ ॥

આ શ્લોકની રચના ચિત્રાક્ષરા છંદમાં કરી છે, તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જણાવું—
 જે છંદના પહેલા પાદમાં ને ચોથા પાદમાં ક્રમસર પાંચ ટગણ અને છેલ્લા
 બે શુરુ અક્ષર હોય, તથા બીજા પાદમાં ને ત્રીજા પાદમાં ક્રમસર ૬ ટગણ, ૧ શુરુ
 અક્ષર હોય તથા જેના ચારે પાદ યમકવાળા હોય તે ચિત્રાક્ષરા છંદ કહેવાય.

રાગ-દેવસુંદરીહિં પાયવંદિઆર્દિં ॥

તિત્થનાહદેવા જમ્મિ મહસેવા, ચત્તમામિણીપસંગદઘ્મોહણા ।

સગ્ગુરુ વિણટ્ટસેવા વાયણાહસંગઈ પળટ્ટાકામણે ચેવ ॥

પહાણસુહદઓ ધમ્મો તિમેયજુત્તો સવચંગો અપ્પસુદ્ધિદાણે દંસણં ।

સમપ્પયં નિરંતરં તં સંસિદ્દેમો સયા મવે મવે ॥ ૨૮ ॥ નારાયણો ॥

રૂપરથ—જમ્મિ=સમ્યક્ત્વમાં મહસેવા=જેમની બહુમાનપૂર્વક કરેલી ભક્તિ મહાકથાણું કરનારી છે, એવા તિત્થનાહદેવા=શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોને દેવ તરીકે માનવાનું હોય છે. તથા જેમણે મામિણીપસંગ=સ્ત્રીઓનો સંગ અને દઘ્મોહણા=ધનનો મોહ ચત્ત=ત્યાગ કર્યો છે એવા અને જેમણે વિણટ્ટસેવા=ક્ષેપ એટલે ચિત્તની અસ્થિરતાને કરનારા દારણોનો નાશ કર્યો છે એવા સગ્ગુરુ=સદ્ગુરુઓને શુરુ તરીકે માનવાનું છે, તે સદ્ગુરુઓ વાયણાહસંગઈ=વાચના, પૃચ્છના વિગેરે પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાયના યોગે પળટ્ટ=નાશ પામી છે આકામણા=તમામ જાતની કુવાસના જેમની ચેવ=એવા પ્રકારના હોય છે. તથા જેમાં શ્રી જિનેશ્વરે કહેલ હોવાથી શ્રેષ્ઠ અને સુહદઓ=ઉત્તમ દયાદ્રુપ ધમ્મો=ધર્મને ધર્મ તરીકે માનવાનું છે. તે તિમેયજુત્તો=ત્રણ લેદવાળો (સમ્યક્ત્વ, દેશવિરતિ અને સુવર્ણવિરતિવાળો અથવા ઉત્તમ દર્શનાદિ ત્રણ લેદવાળો) છે. અને અપ્પસુદ્ધિદાણે=આત્માને ચોખ્ખો કરનાર છે. તથા સવચંગો=ગીત સર્વ ધર્મોમાં અત્યંત સુંદર ધર્મ છે, એ રીતે ઉત્તમ દેવશુરુધર્મની શ્રદ્ધાવાળું આ દંસણં=છઠું દર્શનપદ નિરંતરં સમપ્પયં=નિરંતર આત્માને શાન્તિ આપનારું છે. તં=તેને મવે મવે=મવોભવમાં સયા=ક્રમેથી સંસિદ્દેમો=અમે આવીએ છીએ. ॥ ૨૮ ॥

આ શ્લોક નારાયક છંદમાં છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જણાવું—જેમાં ક્રમસર ૧૧ ચગણ, ૧ શુરુ અક્ષર, ૧૪ ચગણ, ૧ નગણ, ૧૬ ચગણ, ૧ ટગણ, ૩ ચગણ હોય, તે નારાયક છંદ કહેવાય. ચોક્કસ ગાથાના રૂપરથમાં જે નારાયક છંદનું લક્ષણ જણાવ્યું છે, અને ૩૧ મી ગાથાના રૂપરથમાં જે જણાવીશ તેના કરતાં આ નારાયક છંદનું લક્ષણ વધુ પડે છે; કારણ કે આમાં ચગણ વધારે પ્રમાણમાં આવે છે.

ઈતિ સમ્યગ્દર્શનવર્ણનાભિધાનઃ ૫૪: પ્રકાશઃ

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

૥ પદ સત્તાવનમું : અહ્મુત નાટક ખેલ ૥

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૧ થી ૨૩)

૩. આ તો બાહ્ય છાંડીને તેનાથી પર થયા તેની વાત થઈ, હવે અહીં બાહ્ય માંડ-
નારના કેવા પ્રસંગો થાય છે અને તેની બાબતમાં કેવા કેવા ભવાડા ઉદ્ભવે છે તે પર ધ્યાન
ખેંચે છે. અહીં નો સર્વ વાણીનો વિકાસ છે. જેને મનમાં જે આવે તે થાપે છે, ઉત્થાપે
છે અને મનગમતા ઊઠાવ કરી બાહ્યને બદલાવે છે. બુદ્ધિબળનો સારો વા તો ખરાબ લાભ
ઊઠાવી પોતાના મતના પ્રચાર માટે અનેક તર્કની જાળો, અવ્યવસ્થિત ચર્ચાઓ અને ગમે
તે પ્રકારે પોતે સાચા છે એમ બતાવવા માટે ખાલી બકવાદ કરે છે. પ્રત્યેકનો દાવો સત્ય
શોધવાનો હોય છે, પણ એ સત્યના ઝંડા તમે અત્યંત આકરો દુરાગ્રહ અને પોતાને સાચા
મનાવવાના તનતોડ પ્રયત્ન સિવાય કાંઈ દેખાતું નથી અને જરા વિશિષ્ટ આત્મિક નજરે
જોવામાં આવે તો એમાં ખાલી બકવાદ જ જણાય છે. એવા વાગવાદ-બકવાદના દાખલા
જોવા હોય તો કોઈ ધર્મની છાયા નીચે ચાલતા વાદવિવાદ કે ચર્ચા સાંભળવા કે વાંચવા.
એમાં પોતાના પક્ષને ગમે તેવી દલીલથી સિદ્ધ કરવાની વાત જ હોય છે અને સત્ય શોધનની
જરા આત્મિક નજરે જોઈએ તો એમાં છળ, હેતુભાસ અને બકવાદ જ લાગશે.

એ સર્વમાં તો ખટરાગ જ જોવામાં આવશે. આ ‘ખટરાગ’ શબ્દ ખાસ સમજવા
જોવો છે. સંગીતના ધોરણ પ્રમાણે રાગ છ છે: ભૈરવ, માલકોશ, હિંડોળ, શ્રીરાગ, કેદાર
અને મહાર. એની રાગણી, ઉપરાગણી અને તેના પરસ્પર મેળાપથી હજારો રાગ-રાગણી
થાય છે, પણ મૂળ રાગ છ છે. ખટ એટલે ષટ્ અથવા છ. આ છ રાગનો મેળાપ સુંદર
થવો જોઈએ, છતાં ગુજરાતી ભાષામાં ખટરાગ એટલે કલેશ, અણબનાવ, કડાકૂટ એવો
અર્થ થાય છે. સંગીત જેવા આકર્ષક વિષયના છ રાગ ભેગા થાય ત્યારે આનંદના
ઉછાળાને બદલે અણબનાવ કે કલેશ કેમ થાય ? અને ‘ખટરાગ’ નો આવો અર્થ કેમ
થયો હશે ? એવું વ્યવહારુ જ્ઞાન સમજવા જેવું છે. એક રાગ હોય તો પાલવે, એના ઉપર
મન કેન્દ્રિત થાય, એમાં એકાગ્રતા થાય, પણ જ્યાં છ રાગ થયા ત્યાં અંદર અંદર કલેશ,
ખેંચતાણ, સ્વમતાગ્રહ અને ધામધૂમ જ ચાલે. દરેક રાગ-રાગી પોતપોતાનું ખેંચે અને
તે એટલે સુધી ખેંચે કે તાણતાં તૂટી જાય તેના પણ તેને ખ્યાલ ન રહે-ધ્યાન ન રહે.
આવો ‘ખટરાગ’ અહીં છે. શ્રીરાગવાળો પોતાનું ખેંચશે અને મહારવાળો પોતાનું ખેંચશે.
આ પ્રમાણે આત્માને સમજ્યા વગર એના બેદાબેદવાદ પર કે દૈત અદૈતની ચર્ચા પર
એ ઊતરી પડશે ત્યારે પોતાના રાગ પર એ ખેંચાતો જ રહેશે. એને સત્યશોધનની
કાંઈ પડી નથી, એને આત્મારામનું અંતે શું થશે અને એ ક્યાં જશે તેની પરવા નથી;
એને તો અખાડો જમાવવો છે, મડ ચણાવવો છે અને પોતાના મડ સિવાય અન્ય
કોઈ સ્થાને સત્ય કે સમજણ નથી એ વાતનો પ્રચાર કરવો છે. આવો બકવાદ સર્વજ
છે. આ વાત જેમ મડધારી માટે સત્ય છે તેમ વ્યક્તિરૂપે લગભગ સાર્વત્રિક છે. કોઈ

સ્વમાનના દેખાવ નીચે તો કાંઈ પોતાની કીર્તિ જમાવવા માટે, કાંઈ નામ કાઢવા માટે તો કાંઈ પ્રથમ ખુશી મેળવવા માટે 'અપની અપની ગાવે' અને એ અટરાગના જાનમા ચેતનજી પોતે ગૂંચવાઈ જાય, સ્વાડે ચઢી જાય કે વિસરાઈ જાય આ સ્થિતિ મર્વવ્યાપી છે એટલું જણ્યું અને તેમા અપવાદ છે તે ધણા ઓછા અને દુનિયાને નહીં જણાયલા છે એ વાત આખ બિધાડી રાખી જોઈએ તો અગત્ય દેખાય તેવી છે.

આવા મંથોગોમા કોની વાત કરીએ ? શુ બોલીએ ? કેની રીતે બોલીએ ? ચોતગ્દ નગ્દ કરતા બોલવાની ઇચ્છા થતી નથી, શુ બોલવું એ જ્ઞાનવું નથી અને બોલવાથી કાંઈ લાભ થાય એમ જણાવું પણ નથી. અને વિનાશકારણ બોલવું એનો કાંઈ અર્થ નથી બહુ મંક્ષેપમાં આ સ્થિતિનું પરિણામ રજૂ કરતા ટૂંકમાં કહી દે છે કે હે ચેતન ! તુ આવો પથ્થરનો ભાગ નકામો થા માટે ઉપાડે છે ? જો મંસાગમા નગ્દ કરશે તો જણાશે કે આ પ્રાણી એમ જ માને છે કે એના ઉપર જ દુનિયા ચાલે છે, એ નાની મોની દરેક નાતમા પોતાની જાતને મધ્યબિંદુએ મણે છે અને જાણે એ નહિ હોય તો એના પુત્ર કે પુત્રીઓ કે એની મંરંધાઓ કે એના રીતરિવાજોનું શુ ને શુ યદ જશે એમ માની એ ક્ષપનાના જોર પર વેપારનો, ધરનો, ઝાતિનો, મંરંધાનો કે કાંઈ પણ પ્રકારનો ભાર પોતાની પર મણી કાઢે છે અને જાણે પોતે ન હોય તો દુનિયા વિનાશ પામી જશે કે શીર્ણ-વિશીર્ણ થઈ જશે એમ માની એ વિનાશકારણ બધી ભાગ ઉપાડીને ચાલે છે. ધરમા સ્ત્રી દશે તો તે એમ માનશે કે એના વગર ઘર ચાલે જ નહિ, બાર રૂપિયાનો પટ્ટાનાજો મેળી કે અમલદારની આંદિમ પોતે હોય તો જ ચાલે એમ માને છે, રેલ્વેનો ગાર્ડ જાણે પેસેજરનો મોદ હોય એમ મમજે છે અને પોતાથી જ ગાડી ચાલે છે એમ માને છે કાંઈવર પણ એ જ ધોરણે પોતાના મનમા મલકાયા કરે છે ત્યારે માધાવાજો તો મમજે છે કે એના દાથમા મેકડોના જીવન છે અને રેસનમાસ્તર સમજે કે એ ન હોય તો ગાડી આવી શકે નહિ અને ઉપડી શકે નહિ. આમ મર્વ પોતપોતાના તાનમા મરત ચઢી ખાલી પોતાને માથે નકામો બોલો ઉપાડીને ચાલે છે અને આ દુનિયામા ' હું પણ કાંઈક છું ' એમ માની કાંઈ પોતાને મોટો જણે છે, કાંઈક છું એમ માની મોટા થાય છે અને કાંઈ રીતે પોતાની દયાની સ્વીકારાવવાનો દાવો કરે છે. કૂતરો એમ મમજે છે કે એ મેરીનો ગળા છે અને એના પદાધિકારના સ્થાનમા અન્ય કૂતરાને પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર નથી. આવા તો પાગવગના દાખવા આપી શકાય આ મર્વ ફોગટ પથ્થરનો ભાગ ઉપાડના અગત્ય છે

અને તો મર્વને એક નાગવાળું કપડું ઓઢાવું છે. ત્યારે પ્રાણી મળ્યું પામે છે ત્યારે તેને એકનારુ બિંદુ કપડું ઓઢાવવામા આવે છે. હિંદુ હોય તો એને નનામીમા વધ જનક, મુસલમાન હોય તો જનાદામાં લઈ જાય, પણ એના સર્ગી પર એકનારુ કપડું વડર ઓઢાવવાનો ગિવાજ છે. એટલે તુ જમે તેટલો પથ્થરનો ભાગ ઉપાડ, 'મારું મારું' કરીને જમે તેટલું ધન મેળવ કે સંપત્તિ વમાવે, અને તેને માટે જમે તેટલો ભાગ વેદાગ, પણ અને તો તારા નર્સજમાં એકનારુ મોશો જ છે આ વાત યાદ મળીશ તો બાજની

અજ્ઞતા અને બાહ્યગતી શુદ્ધિમતા કે મંદતા યા મૂર્ખતાનો તને પોતાને જ ખ્યાલ આવી જશે. આવી અજ્ઞ બાહ્ય માંડી છે અને તેનો બાહ્યગર નકામો તથાઈ મરે છે.

અહીં એક બીજો ભાવ પણ એસે છે. વાણીનો વિલાસ તો સર્વવ્યાપી છે, દરેક દર્શનકાર કે મતવાળા એમાં મસ્ત બને છે, એમાં કાની વાત કરવી અને કાની છોડવી ? એને સમજવતાં કહે છે કે એ સર્વ પથ્થરનો ભાર છે, નકામી માથાકૂટ છે, સમજવા વગરની વેવણ છે, અકલવગરની અથડામણ છે. તું બરાબર વિચારીશ તો તને સમજશે કે એ સર્વ એકતારના વિવિધ પ્રકારો છે એટલે તંબૂરાના એક તારમાંથી વિવિધ સૂરો નીકળે છે, પણ અંતે મૂળ તાર તો એક જ છે અને પ્રત્યેક સૂરનું મૂળ ત્યાં જ છે. એટલે ચેતનજનું સ્વરૂપ સમજવામાં આવે, એને બરાબર ઓળખવામાં આવે, એની વર્તમાન સ્થિતિનાં કારણોનો અભ્યાસ કરવામાં આવે, એની રિથિતિમાં મહાન પલટો આણી શકાય તેમ છે તે વાત સમજીને તેનો સ્વીકાર કરવામાં આવે તો કામ ચર્મ જાય તેમ છે. આ સર્વ જુદા જુદા સૂરો એક જ તારમાંથી નીકળે છે એ વાત સમજતાં બાહ્યગતી આખી બાહ્ય સમજી જવાય અને એ બાહ્ય છોડી સર્વથી ઉપર જઈ એસાય તેમ છે, માટે આ સર્વ અંતે તો એક તારના ચોલા-શ્ષો છે એ વાત સમજી મૂળ તારને પકડી લેવા પ્રયત્ન કરવા જોવો છે. અને એમ થશે ત્યારે આ વાગવાદ-બકવાદ દૂર થઈ, પથ્થરનો ભાર જિતરી જશે અને કાની વાત કરવી એવો સવાલ પણ જોમો નહિ થાય. તારમાંથી 'સા' 'રિ' 'ગ' 'મ' 'પ' 'ધ' 'ની' કામળ, મધ્યમ કે ધૈવત આદિ અનેક સૂરો નીકળે તેની ખટપટમાં પડવા કરતા મૂળ તારને જ પકડી લેવો, એને સમજવો, એના વિવિધ આવિર્ભાવોનું રહસ્ય જાણવું અને વિવિધ સૂરની અંદર એકતા રહેલી છે એને સમજવી. એ સમજાય તો બાહ્ય પકડી લેવાય છે અને ગૂંચવણોનો છેડો આવે છે. આવી અપૂર્વ ખેલવાળો બાહ્ય ચેતનજી ખેલી રહ્યા છે, અને એ બાહ્યની અંદર જોતાં આવડે તો એકતા છે એ સમજવા જેવી હકીકત છે.

'ચોલા' તો અર્થ પહેડો પણ થાય છે. સ્ત્રીઓ પહેરે તે પાંચ વારનો સાડલો કે સાડી કહેવાય, છતાં લુગડાં છોકરીઓ પહેરે તેને 'ચોલો' કહેવામાં આવે છે. ઉપરના અર્થને મળતો જ તેનો ભાવ હોય તેને માટે વધારે વિવેચનની આવશ્યકતા નથી.

એક હિંદી ભાષા જાણનાર સાથે પ્રસંગ પડતાં એમણે આ પકિતનો નવીન અર્થ સૂચવ્યો. હિંદી ભાષામાં 'ચોલા'નો અર્થ શરીર થાય છે. શરીરનો સર્વ આધાર તાર પર-આસોઆસ પર રહે છે. એ એમ કહે છે કે હું ચેતનરાજ ! આસોઆસને બાદ કરીએ તો શરીર તો પથ્થરના બોગ જવું છે. આસોઆસ પૂરા થતાં સાડાતણ મળીને ભાર-પથ્થરનો બોગે બાકી રહે છે. આવો પથ્થરનો ભાર તું શા માટે વેંદારે છે ? શા માટે વહન કરે છે ? શરીરને ઉપાડનાર-ચલાવનાર અને એનો ભાર વહન કરનાર તો તું પોતે જ છે, ત્યારે આના એક તાર ઉપર આધાર રાખનાર શરીરનો ભાર શા માટે વહે છે ?

ચોલા શબ્દનો આ અર્થ આગળપાછળનો સંબંધ જોતાં મને સુસંગત લાગે છે. સર્વ મતવાળામાં કે દર્શનકારોમાં તો ખટરાગ છે, એમાં કાની વાત કરીએ અને કોને શું કહીએ ? તું તો ખાલી પથ્થરનો ભાર ઉપાડી 'મારું મારું' કૂટ્યા કરે છે, પણ અંતે એ

તો એમ શ્વામેશ્વામ ઉપર આધાર રાખનાર શરીર છે એની ખાતર આ મર્મ ખરપટ ન થતે. તુ આના તાગ ઉપર લટકી રહેલા શરીર ખાતર અજબ એન ખેલી રહ્યો છે એમા તારી ગાભા નથી ખાલી નાટક માડ્યુ છે અને એ તદ્દન અર્થવગ્નુ છે, એ જગ અવલોકી લે, મમજી લે અને ઉડો ઉતર.

૪ તારી પોતાની યોગલક્ષ્મી છે, મન, વચન, કાયાના યોગને અદુશમા રાખનાર મહાનક્ષ્મી છે, તાગમા એ લક્ષ્મી ભરેલી છે પરમ મુક્તિની સાથે આત્માને જોડી દે અને આખી બાહ્યને છેડો આણી મૂકે તેને યોગ કહેનામા આવે છે એના યમ નિયમ આદિ આદ પ્રકારો પર અન્યત્ર વિવેચન કર્યું છે એ તારી યોગનક્ષ્મીને તારે બરાબર મમજી નરે. આખા જૈનશામનના નીતિવિભાગનો સાર 'અહિંસા, સયમ અને તપ' એ ત્રણ શબ્દોના વર્તનમા આવી જાય છે એમા યોગ ને સયમ માથે સીધો સબધ છે અને અહિંસા તથા તપ સાથે આડકતરો મબધ છે આ જોગ (યોગ) મહાન નિજૂતિ છે, સમજના યોગ્ય આત્મતત્ત્વ છે, આચરવા યોગ્ય જીવનકળા છે અને તેટલા માટે એ માયી લક્ષ્મી છે શ્રી હેમચદ્રાચાર્ય વિગેરે મહાન લેખકોએ એ યોગલક્ષ્મીને ખૂબ બદનાથી ભાષાગમ્ય મનાવી છે અને છેવટે એને અનુભવગમ્ય' કહી છે

એ યોગનક્ષ્મીનો ભાગ ભમરાના પગ જેટલો છે એમા વસ્તુત નામનો ભાર છે અથવા કાઈ ભાગ નથી એમ કહીએ તો ચાને એની એ મહામૂલ્યવતી લક્ષ્મી છે યોગમા મુખ્ય વાત લાગતી છે અને ત્યાગમા બોલ્ને વધતો નથી પણ ઘટતો જાય છે એટલે ખરી રીતે એનો કાર કાષ્ટ નથી અને ભાર હોય તો ભમરાના કે માખીના પગ જેટલો છે હા ત જગ વિચારીએ કે 'આજે ઉપવાસ કર્યો છે' એમ આપણે બોલીએ છીએ દવ ઉપવાસમા કરવાનુ શુ? ખાવાનુ નહિ એટલે ઉપવાસ કર્યો છે એમ કહેના પૂરતુ જ નથી, વગ્નુત થણુ કરવાનુ બધ મ્યું છે એટલે ઉપવાસ એ ખરી રીતે તો નકારાત્મક પ્રયોગ જ છે એવી જ રીતે યોગમા સયમની મુખ્યતા હોય, એમા ભાગ કે બોલ્ને કાઈ નથી, પણ પનાં માનીએ કે એમા મહજ ભાર છે તો તે માખી કે ભમરાના પગ જેટલો મજાપ એટલો ભાગ સ્વીકારવાનુ કારણુ એ છે કે આ પ્રાણીની સમારવામનાદણુ એટલી ઊંડી છે કે એ મલમ કે ત્યાગ નરે ત્યારે શરૂઆતમા એના મમજ પગ બોલ્ને રહે છે, જરા ત્યાગ કર્યો છે એ વાત એના મન પર આવ્યા કરે છે અને એ દિલ્લિએ માખીના પગના જેટલો ભાર કરનાર યોગલક્ષ્મી-જોગમિત્રી તો તારી ખસી જાય છે આ બાહ્ય માર્ગવામા કે ખેવવામા તારી આખી યોગલક્ષ્મી દૂર ચઈ જાય છે તને એમ ઉપવાસ કરતાં કે ધનનુ દાન દેતા જનજે મો મજુનો ભાગ લાગે છે, પણ એ વાત બોલી છે એમા ભાગ જ નથી અને દુનથી લાગે છે તે પણ દેખાવ માત્ર છે અંતે થોડો વખત શરૂઆતમા ભાગ લાગશે તે પણ માખીના કે ભમરાના પગ જેટલો જ જણાશે આવી આખી યોગલક્ષ્મી જેનો ભાગ વધારેમા વધારે ભમરાના પગ જેટલો છે તે તો ખરી જાય છે અને છતાં તુ તો બાહ્ય ખોલા જ દે છે, પણ ખ્યાનમાં રાખ કે એમ કરવામા યોગલક્ષ્મી જેવી અદ્ધુન અપૂર્વ સ્ત્રીજ જ ખરી જાય છે

આમ છે ત્યારે હાથીના પગ જેટલો કર્મનો ભાર તું શા માટે તોળી રહ્યો છે ? એવોડો મોટો ભાર શા માટે ઉપાડે છે ? ત્યાગમયમરૂપ જ્ઞાનલક્ષ્મી કે યોગલક્ષ્મીથી તું દૂર ખસી ગય છે અને મોટા મેરુપર્વત જેવો કર્મનો ભાર ઉપાડે છે, વેંઢારે છે અને તેમાં રચોપચો રહે છે. તારી બાજુ કેટલી ખોટી છે તે તું સમજી લે, વિચારી જા, પચાવી દે. મંસારમાં અકબ્રમણ કરાવે, તારો છેડો આવવા જ ન દે, એક ખાડામાંથી બીજામાં નાખે-એવી કર્મની ભારભૂમિને તું તોળી રહ્યો છે અને માખીના પગના ભાર જેવી યોગલક્ષ્મીને ખેસવી રહ્યો છે-આવી તારી બાજુ છે, આવી તારી રમત છે, આટલી તારી અક્ષલ છે. તું પોતે બાજુગર અને બાજુ પથ પોતે એનો વિચાર કરીશ ત્યારે તને સમજશે કે એ તો કોઈ અપૂર્વ વાત છે, ન અને તેવી વિચિત્ર હકીકત છે, અક્ષલનું પ્રદર્શન કરાવે તેવો અપૂર્વ ખેલ છે. આ પ્રમાણે મોટા વિરોધ પડ્યો છે. એક બાબુએ લખરાના પગ જેટલા ભારવાળી મહાન લક્ષ્મીનો ભાર આકરો લાગવાથી તેને ચેતનરાજ ખસેડી મૂકે છે, તેનાથી દૂર ભાગે છે, તેને સમજવા, ઝોળખવા કે સ્વીકારવાના અખાડા કરે છે અને બીજી બાબુ મેરુપર્વતના જેટલો કર્મનો ભાર તોળી રહ્યો છે, તેમાં રસ લઈ રહ્યા છે, તેમાં ઓતપ્રોત થઈ ગયો છે.

આવા અપૂર્વ ખેલનાર ચેતનને આ રીતે ખેલ ખેલતો અનુભવાય છે, એ ખેલ અજાણ્ય છે, એનો રમનાર અને ખેલનાર તથા ખેલાવનાર ચેતનરાજ પોતે જ છે અને આખી બાજુમાં મધ્યવર્તી વર્તુલમાં કેંદ્રસ્થાને એ પોતે જ છે.

આવી રીતે અપૂર્વ ખેલ ખેલાય છે, વિનાકારણનો ભાર ઉપાડાય છે અને ખટરાગના સોદા થાય છે. હવે તો હે આનંદધન પ્રભુ ! સમિચ્છાનંદ સ્વરૂપ ચેતનરાજ ! તમે આવીને મળો તો આ મનની બ્રમણા દૂર થઈ જાય અને અજાણ્ય ખેલ ખેલાતા અટકી જાય. અત્યારે તો ચેતનરાજ પોતે ખટરાગમાં પડી ગયો છે, દુઃખમાં ફસાઈ ગયો છે, લવાટવીમાં ભૂલો પડ્યો છે, એને લોક અને અલોકની વચ્ચે બેસાડવા માટે એનો આનંદધન પ્રભુ સાથે મેળાપ કરાવવાની જરૂર છે, તેમ થાય તો ખેલની સમાપ્તિ થાય અને સુખસિંધુ સાથે એનો મેળ જામે.

આનંદનો સમૂહ ચેતન પોતે જ છે. એ સ્વરૂપ એણે બહારથી મેળવવા જવું પડે તેમ નથી, કોઈ તેને તે લાવી આપે તેમ નથી, અને તે માટે કોઈની પ્રાર્થના કરવી પડે તેમ નથી. અનંત આનંદનો ધણી ખોટી બ્રમણામાં પડી ગયો છે, ખોટા વાદવિવાદના ચક્રરે ચઢી ગયો છે, ખોટા નાદમાં તણાઈ ગયો છે અને માનસિક બ્રમણાનો ભોગ થઈ ગયો છે.

એને તો હવે સાધ્યરૂપે રહેજી અનંત જ્ઞાનમય મહાપ્રભાવશાળી શુદ્ધસ્વરૂપી પરમાત્માનું દર્શન થાય, એને એ સ્વરૂપનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ થાય અને એનો એ સ્વીકાર કરે ત્યારે એના અત્યારના માનસિક બ્રમણો સર્વથા દૂર થાય. એ નાટકમાં એવો તો રસ પર ચઢી ગયો છે કે રમતાં રમતાં એ નાટકની વાત જ જૂલી ગયો છે, નાટકીઆની રીતિ હોય છે કે એ રાગનો કે મહારાજનો પાઠ બજાવે છતાં પોતે તો થોડી રૂપરૂતીના પગારદાર નોકર છે એ વાત એના ખ્યાલમાં નિરંતર રહે છે; પણ આ વાત ચેતનરાજ જૂલી ગયો છે અને જાણે નાટક, નાટકની બાજુ, નાટકનો સાજ પોતે હોય, પોતાનો હોય, પોતે તદ્દપ

હોય એવી બ્રમણ્યામાં પડી ગયો છે. જ્યારે એ બ્રમણ્યા દૂર થાય ત્યારે એનું નાટક અટકે. એ બ્રમણ્યા દૂર થવા માટે નાટકનું નાટક તરીકેનું સ્વરૂપ એને સમજવું ઘટે અને તેને માટે પોતાનું શુદ્ધ સાધ્ય તેના સમક્ષ રજૂ થવું જોઈએ. આનંદના સમૂહરૂપ, શુદ્ધ કાંચનમય ચેતનરાજ-આનંદમૂર્તિ એને આવી મળે, એ સ્વરૂપને પામે ત્યારે એને અત્યારે થતી બ્રમણ્યાઓ મટી જાય. ચેતનની માનસિક બ્રમણ્યા પણ ચેતનને જ થાય છે, બાહ્ય પણ એ જ માંડે છે, બાહ્યર પણ એ જ છે, ખટરાગ કરનાર પણ એ જ છે, એને છોડનાર પણ એ જ છે, પથ્થરનો બાર ઉપાડનાર પણ એ જ છે અને એક તારવાળા શરીરનો મામેક પણ એ જ છે અને છેવટે આનંદસ્વરૂપી અનંત શક્તિમય ચેતનરાજ પણ એ પોતે છે. અત્યારે એ દુનિયાની જગ્યામાં ફસાઈ-અટવાઈ ગયો છે અને ખોટે રવાડે ચઢી ગયો છે. જ્યારે એ આનંદસ્વરૂપ આત્માને ઓળખશે, એનો અસલ સ્વરૂપે મેળાપ કરવાની એનામાં તીવ્ર ભાવના થશે, એ સ્વરૂપ પ્રકટ કરવાનો એના મનમાં નિર્ણય થશે અને વિવેકપૂર્વક એ પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા એ પુરુષાર્થ કરશે ત્યારે એ આનંદસ્વરૂપને મળશે અને ત્યારે આ મનના સર્વ ગુંચવાડાનો છેડો આવી જશે. આવે આ ચેતનજીનો અપૂર્વ ખેલ છે, અદ્ભુત નાટ્યરંભ છે અને બાહ્યની વચ્ચે પોતે રહી એ બાહ્ય ખેલી રહેલ છે, એના માનસિક બ્રમણ્યા અત્યારે તો ચાલ્યા કરે છે અને હવે તો એનું આનંદસ્વરૂપ એને આવી મળે તેની રાહ જોવાય છે.

મૌહિક

શ્રીજૈનધર્મપ્રકાશ ચિરાયુ હો

શ્રી વીર પ્રભુ મહાવીરને, અધર્મ મિટાયા ॥ ૧ ॥
 જૈનકા વહ સત્યરવિ, આકે પ્રગંટાયા ॥ ૨ ॥
 ન માનતે થે આત્મ કો, ઉનકો મી યતાયા ॥ ૩ ॥
 ધર્મ કે ઉન મર્મ કો, સત્ય કરકે દીઘાયા ॥ ૪ ॥
 રહેના સદા દિલમિલકે, જગત કો મી સીચાયા ॥ ૫ ॥
 મત પ્રાણ હરો મૂક કે, ઉનકો મી યચાયા ॥ ૬ ॥
 પ્રભુને નિજાત્મશક્તિસે, મારત કો ઉઠાયા ॥ ૭ ॥
 કોયર થે પરાધીન થે, સ્વાધીન યનાયા ॥ ૮ ॥
 શંકેન્દ્રને શંકા કરી, તો મેઠ દિલાયા ॥ ૯ ॥
 ચિન્તા હુઈ થી માત કો, તથ ઉસકો મિટાયા ॥ ૧૦ ॥
 રાજા ધ્રેણિક મૂપ કો, નિજ સમ હી યનાયા ॥ ૧૧ ॥
 યુ કરકે પ્રભુ વીરને, સથ જગ કો જગાયા ॥ ૧૨ ॥
 હોકર પ્રકાશ મતઃ પ્રી, વીર શર્ણ મેં યાયા ॥ ૧૩ ॥

રાજમલ મંઢારી

પરમતસહિષ્ણુતા અને સમભાવવૃત્તિ

વિશ્વખંડુત્વની ભાવનાને જે હૃદયમાં કંઈક ઉચ્ચ સ્થાન આપવાની વૃત્તિ રહેતી હોય તો પરમતસહિષ્ણુતાની વૃત્તિને વધારે સારા સ્વરૂપમાં-વધારે મોટા પ્રમાણમાં ખીલવવાની જરૂર છે એટલું જ નહિ પણ તેની ખીલવણી એટલી હદ સુધી લઇ જવી જોઈએ કે તે છેવટે સહેજે સમભાવવૃત્તિનું સ્વરૂપ ધારણ કરે અને સમસ્ત પ્રજાગણનો મોટો ભાગ સમભાવવૃત્તિને અગ્રપદ આપે તો આ દુનિઆમાં હજારો મનુષ્યોનો નાશ નોતરતી ધાર્મિક ઝગડા કરનારી વૃત્તિનો અંત આવે.

આખી દુનિયા ઉપર પ્રચલિત મેળવવાની વૃત્તિથી, દુનિયાભરનો વ્યાપાર અને રાજ-કારણ એકેકથ્ય સત્તાને હાથ કરવાની ભાવનાથી, સામાન્યપદની ટોચે પહોંચવાના મનોરથો સેવતા જુદી જુદી પ્રજાના નાયકોએ વિશ્વયુદ્ધમાં અંબલાવી, હજારો અને લાખો મનુષ્યોનો સંહારચક્ષુ ખડો કરી, લાખો અને કરોડો રૂપિયાની મીલકતોનું બલિદાન આપતું તે મહાન વિશ્વયુદ્ધ આપણી નજર સન્મુખ આવી રહ્યું છે અને તેથી જનસમુદાયમાં હદ ઉપરાંતના ભય, ત્રાસ, ગભરાટની લાગણી ઉત્પન્ન થતાં તેના બચકર પરિણામો માટે અખિલ વિશ્વને કદાપણ ન અનુભવેલી તેવી શીકર-ચિંતામાં મૂકી દીધેલ છે. તેની ચર્ચામાં ઉતરવાનું અત્ર સ્થાન નથી; પરંતુ સંકુચિત દૃષ્ટિના ધર્મગુરુઓએ અને કેવળ ક્રામીય લાગણીપ્રધાન આગેવાનોએ, અજ્ઞાન અને અધ્યક્ષદાણુ પ્રજાજનોના ધાર્મિક અનુનતે આડે માર્ગે દોરી, હજારો મનુષ્યોના જાન-માલ જોખમમાં મુકાય તેવા ક્રામીય-ધાર્મિક ઝગડા ઊભા કરી, ધાર્મિક હુકેડોની યોજનાઓ ખડી કરી, આજ સુધીમાં સંખ્યાબંધ આંતરવિગ્રહોથી જન-સમુદાયને જે પારાવાર નુકસાન કરેલ છે તે મહાન ઐતિહાસિક પ્રશ્ન છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આવા ધાર્મિક ઝગડાઓનું અને તેના કારણો તેમ જ લયકર પરિણામોનું વર્ણન કરવા જતાં, પાનાનાં પાનાં ભરાય તેમ છે.

આવા ધાર્મિક ઝગડાઓથી ત્રાસી જઈને કેટલાક ઉદ્દામ વિચારકો, સામુદાયિક હિન આગળ કરી, જનસમાજના કલ્યાણની દૃષ્ટિને પ્રાધાન્યતા આપી, ખાસ ધર્મતત્ત્વની જરૂરીઆત માટે જ શંકા ઊઠાવતાં ચલા છે અને પોતાના મતવ્યને આગળ કરવા માટે એટલી બધી મજબૂત દલીલો રજૂ કરે છે કે તેનો જવાબ આપવાનું-તેને તોડી પાડવાનું ધણું જ મુશ્કેલ થઈ પડે. આવા સંયોગો વચ્ચે પરમતસહિષ્ણુતા-સમભાવવૃત્તિની કોમત વધી પડે છે.

સામાન્ય રીતે સૌ કોઈ પોતપોતાની માન્યતા મુજબનો ધર્મ ખરો તથા આદરણીય અને અન્ય જનોની માન્યતા મુજબનો ધર્મ ખોટો અને અનાદરણીય માનીને પોતાની પ્રવૃત્તિ કર્યે જાય છે અને તેથી પ્રવૃત્તિ જ્યારે પરમ ધાર્મિકતાના ઓહા નીચે ધર્મઅનુનનું નોંધ-સ્વરૂપ ધારણ કરે છે ત્યારે તેમની ભાષામાં અશિષ્ટતા અને કટુતા હદ ઉપરાંત વધતી જાય છે. સમાજને અનેક રીતે ઉપયોગી થઈ પડે તેવી કાર્યશક્તિ અને દ્રવ્ય-સંચયનો પુષ્કળ દુબ્બંધ થાય છે અને પરિણામે સમાજમાં ગુંડાગીરી અને દાદાગીરી અત્રસ્થાન પચાવી પાડે છે.

જૈનો તમામ જૈનેતર ભાઈઓને મિથ્યાત્વના ઉપનામથી સંબોધે છે, હિંદુ ભાઈઓ અન્ય ભાઈઓને નારિતક-અનાર્થ કે અધર્મોની કોરીમાં મૂકવા તૈયાર થઈ જાય છે અને મુસ્લીમ ભાઈઓ અન્ય સૌ ભાઈઓને કાફરની ગણનામાં મૂકી દે છે. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિથી પરમ દેશહિતના રાષ્ટ્રીય કાર્યમાં તેમજ સામાજિક ઉત્કર્ષના કાર્યમાં ખભેખભા મેળવીને કામ કરવાને બદલે એકબીજાથી દૂર દૂર ખસતા જાય છે અને એક બીજા કામ કે ધર્મના ભાઈઓ વચ્ચે વૈર-વિરોધની લાગણી પ્રદીપ્ત થઈ જાય છે. તેવી સ્થિતિ ઉપર યોગ્ય અંકુશ મૂકી શકે તેવું કોઈ પ્રયત્ન સાધન હોય તો તે પરમતસહિષ્ણુતા અને સમભાવવૃત્તિ જ છે.

પોતાનો જ કક્ષો ખરો એવો કદાચહ આ જમાનામાં નબી શકે તેમ નથી. યતકિંચિત્ વાંચન, વિચાર ને અભ્યાસના પરિણામે-પોતે જે પ્રકારના નિશ્ચય કરી રાખ્યા હોય-જે જાતનો મત પૂર્વગ્રહ (prejudice) ની અસર તળે બાંધી દીધો હોય તે જ ખરો અને અધૂર એવા પ્રકારના આગ્રહથી આપણી સિદ્ધિ નથી. મારું તે જ સાચું તે સિદ્ધાંત ધરીબર પણ ટકી શકે તેમ નથી. જ્યાં ત્યાંથી સાર વસ્તુ તથા આવે તે ગ્રહણ કરવાની જ્ઞતિ જ આપણને લાભદાયી થઈ પડે તેમ છે. શુદ્ધ ધર્મતત્ત્વની બાબતમાં શ્રી કુમારપાળ મહારાજએ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યને પૂછતાં તેમણે ચાર સંજ્ઞાની ન્યાયને આગળ કરી શુદ્ધ ધર્મતત્ત્વની શોધ માટે પ્રયત્ન કરવા ઉપદેશ આપેલ છે. કયા શુદ્ધ દેવને નમસ્કાર કરવો તે બાબતમાં પણ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે જણાવેલ છે—

મયવીજાંકુરજનના રાગાયાઃ ક્ષયમુપગતા यस્ય ।

ગ્રહા યા ચિષ્ણુર્વા હરો જિનો યા નમસ્તસ્મે ॥

શ્રીમદ્ હરિભદ્રચરિ મહારાજે પણ દેવતત્ત્વની વ્યાખ્યા તીચે મુજબતા શ્લોકોથી કરી છે.

યસ્ય સંકલેશજનનો, રાગોનાસ્ત્યેવ સર્વથા ।

ન ચ દેવોઽપિ સત્ત્વેષુ, શમેન્ધન શ્વાનલઃ ॥ ૧ ॥

ન ચ મોહોઽપિ સદ્ભ્રાન્તચ્છાદનોઽનુદ્વચ્છ્રુત્ ।

ત્રિલોકત્યાતમહિમા, મહાદેવ સ ઉચ્યતે ॥ ૨ ॥

યો યીતરાગઃ સર્વદો, યઃ શાશ્વતસુયેશ્વરઃ ।

હિમ્પ્રકર્મકલાતીતઃ, સર્વથા નિષ્કલઃ તથા ॥ ૩ ॥

યઃ પૂજ્યઃ સર્વદેવાનાં, યો ધ્યેયઃ સર્વયોગિનામ્ ।

યઃ સ્મૃષ્ટા સર્વર્મતીનાં, મહાદેવઃ સ ઉચ્યતે ॥ ૪ ॥

શ્રીમાન્ આનંદપત્ન્ય મહારાજા ' પાંડરોન જિન અંગ બળીને ' એ રતન આ વિષયમાં ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે.

ઉપર જણાવી ગયા મુજબતા મંત્રનો કાલ ધરેલ વિષયને અનેક રીતે પુષ્ટિ આપે છે અને અધીને વખતે, શીટમાયાદારા પરમનમદિધ્યુનાપૂર્વક, યુક્તિપુગઃમર પોતાના મંત્રનો આમગી કરવામાં આવે તો તે સર્વમાન્ય થઈ પડે છે.

પોતાના મંત્ર્યોની પ્રજિ માટે ન્યાયપૂર્વકની દલીલ આગળ કરવામાં પણ ને ભાષા ઉપર સંયમ જાળવવામાં ન આવે, પોતાના-કે સામાજીકના મંત્ર્યોની ચર્ચા બાબત ઉપર રાષ્ટ્રી અંગત દ્વેષને ઉત્તેજન મળે તે રીતે સામાજીકની અંગત વર્તણૂક અને તેમના વર્તન ઉપર ઝડી વર્ણવવામાં આવે તો મુદ્દાની ચર્ચા બાબત ઉપર રહી જતાં ઝગડામાં ઉતરવાનો પ્રસંગ આવી પડે અને તેના પરિણામે શાસનની હીલના થાય. પોતાના મંત્ર્યો માટે કદાચ રાખવો તે સત્ત્વન પુરુષનું લક્ષણ કહી શકાય નહિ. વસ્તુવસ્તુ અનેક દષ્ટિએ અવલોકન કરવામાં આવે, સમન્વયવૃત્તિનો વધાર્થ રીતે સદુપયોગ કરવામાં આવે, ભુદીભુદી અપેક્ષાથી કરવામાં આવતાં મંત્ર્યોની યોગ્ય અવગણનાપૂર્વક તુલના કરવામાં આવે તો ધણાખરા ઝગડાઓનો અંત આવી જાય. પતિત સ્થિતિમાંથી ઉદ્ધાર કરનાર, અનેક પ્રકારની ઉપાધિઓથી ભરપૂર દુઃખમય સંસારનો પાર પમાડનાર, ભવવૃદ્ધિને અટકાવનાર ધર્મ જેવી વસ્તુ જ અનેક પ્રકારના કલેશનું કારણ થઈ પડે-ધર્મને નામે વાગ્યું અને પરસ્પર ગાદીપ્રદાનમાં પરિણમતા લેખનપુદ્ધના મોરચાઓ માંડવામાં આવે, વ્યહરચનાઓ ગોઠવવામાં આવે, મુગ્ધ ભક્તજનોને પોતાની મોરલી ઉપર નાચતા કરી, તેમને કલેશમય વાતાવરણમાં ઝંખલાવી, તેમની શક્તિની અને સુકૃતની કમાઈના દ્રવ્યનો દુર્વ્યય કરવામાં આવે તે સ્થિતિ કેવળ ધૂણાજનક છે.

આહુ જમાતો વ્યક્તિગત સુખની ભાવનાને ગૌણપદ આપી સામુદાયિક સુખ અને કલ્યાણની ભાવનાને પ્રધાનપદે મૂકે છે. હાથમાં હાથ મીલાવીને, ખભેખભા મીલાવીને, સર્વને સમાન કહી તેની સાધના માટે સૌ કોઈને પ્રયાસ કરી છૂટવાનો આદેશ આપે છે. તેવા સમયમાં અંદરઅંદરના ઝગડાને કંઈ રીતે રચાત હોય તે સમગ્રનું નથી. આહુ જમાનાને અનુરૂપ તોડ-ભેદ થા છૂટછાટ વૃત્તિ, ઉદારભાવ, સાપેક્ષ ભાવના, સર્વમાહી દષ્ટિ, સમન્વય શક્તિ વગેરે શુભવૃત્તિઓનો આશ્રય લઈ, પરમતસહિષ્ણુતાના ગુણને સર્વાંશે ખીલવવાની જરૂર છે. સત્કાર્યમાં-સામાજિક કલ્યાણમાર્ગમાં જેટલો વધારે સહકાર મેળવી શકાય તેટલા પ્રમાણમાં કાર્યસિદ્ધિ વધારે સફળ થઈ શકે અને તેવા સહકાર (Co-operation) માટે કદાચદત્યાગવૃત્તિને આગળ વધારતા પરમતસહિષ્ણુતાના ગુણની પ્રથમ દરજ્જે આવશ્યકતા છે. પરમતસહિષ્ણુતા વૃત્તિમાં પોતાના મત-ધર્મ કે માન્યતાને કંઈક પ્રાધાન્યતા અપાવે-અગાધ અપાધ જાય છે અને ધીમ્વનતા મત-ધર્મ કે માન્યતાને ગૌણતા આપવામાં આવે છે છતાં પણ તે તરફ તિરસ્કાર ન બતાવતાં-તેને સહન કરી લેવાનો આદેશ જણાય છે અને તેથી ઉચ્ચ કોટીમાં જઈએ તો સમભાવવૃત્તિની ઝંખી થાય છે. સર્વ ધર્મ પ્રત્યે, અન્ય કોઈની હરેકોઈ માન્યતા પ્રત્યે સમભાવવૃત્તિ ધારણ કર્યાથી આપણો ધર્મ કે આપણી માન્યતા કંઈ નીચી કોટીમાં ઊતરી જતા નથી તેમજ અન્યની માન્યતાને કંઈ સર્વોત્તમ પદ પ્રાપ્ત થઈ જતું નથી; પરંતુ કલેશ, વાદવિવાદ અને ધર્મઝડનથી ઉત્પન્ન થતાં ઝગડાઓ તદ્દન અદશ્ય થાય છે અને એકબીજા વચ્ચે સહકારવૃત્તિ વધતી જાય છે, તેના પાષણમાં જ વ્યક્તિ તેમજ સમાજનું પરમ દિત રહેલું છે. વિશાલ દષ્ટિ અને ઉદાર નીતિપૂર્વકની સમભાવવૃત્તિ જીવનને ક્રમે ક્રમે ઉચ્ચ કોટીનું બનાવે છે અને પરમત-

આધારીશીના વ્યાધિને પ્રસંગે થયેલી વિચારણા

આ ઔદારિક શરીરમાં અનેક પ્રકારના વ્યાધિ ભરેલા છે, તેમાંથી જ્યારે જે વ્યાધિ ઉદયમાં આવે છે ત્યારે જો તે પૂર્ણ રૂપમાં હોય છે તો મનુષ્યને અકળાવી મૂકે છે. આધારીશીનો વ્યાધિ જો કે માત્ર ૩ દિવસનો ગણાય છે (કોઈને વધારે દિવસ રહે છે) તે સાથે માત્ર સવારના ૩-૪ કલાકનો જ હોય છે, છતાં તેની વ્યથા વધારે જણાય છે. આ વ્યાધિ મને થતાં તે પ્રસંગે થયેલી વિચારણા આ નીચે આજેખી છે.

આ છવે પૂર્વે ચારે ગતિમાં શુ' શુ' દુઃખ અનુભવ્યાં છે અને કેટલા કાળ સુધી અનુભવ્યાં છે ? તેનો વિચાર કરે તો આ વ્યથા કાંઈ હિસાબમાં નથી. નરકગતિમાં અસંખ્ય કાળ સુધી અનેક પ્રકારની અસહ્ય વેદના આ છવે અનુભવી છે કે જેમાં એક શ્વાસોચ્છવાસ જેટલો વળત પશુ શાંતિ હોતી નથી. તિર્યંચગતિમાં આખી જિંદગી મૂંગાપણું છે. ગમે તેટલું દુઃખ થાય, પીડા થાય, કોઈ દુઃખ આપે તો તે કહેવાનો માર્ગ નથી. આખો દિવસ ને રાત આહારસંજ્ઞાને લઇને પવિત્ર ને અપવિત્ર સ્થળમાં મોઢું નાખ્યા જ કરે છે, તેમ જીલ કોઈ વાતનું પ્રાયે લાન હોતું નથી. આ વ્યથા કાંઈ જેવી તેવી નથી, તે તેને સહન કરનાર આત્મા જ જાણી શકે છે.

દેવગતિમાં જો કે શારીરિક વેદના હોતી નથી, પરંતુ માનસિક વેદના અનેક પ્રકારની હોય છે. ઈર્ષ્યા, સ્પર્ધા, લોગતૃષ્ણા, એવકલાવ વિગેરેની વ્યથા પારવિનાની છે. મનુષ્યગતિના દુઃખના પ્રકાર એટલા બધા છે કે તે લખી શકાય તેમ નથી. આ બધું સહન કરીને ભમતો ભમતો આ છવ મનુષ્યજિંદગી પારખે છે. ભવિતવ્યતાની અનુકૂળતાથી જીલ પશુ આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુળ, દીર્ઘ આયુષ્ય, આરોગ્ય, પાંચ ઈંદ્રિયો પૂર્ણ, ધર્મની જોગવાઈ, ધર્મ શ્રવણેચ્છા વિગેરે સામગ્રી પામ્યો છે, ધર્મ સાંભળે છે; પરંતુ તેનો છેલ્લો પ્રકાર જે સદાચરણને વર્તનમાં ઉતારવાનો છે તે કરી શકતો નથી, તેથી શ્રવણ કરેલું નકારું જાય છે, માટે હે બધાત્માઓ ! જો તમને ભવભય લાગ્યો હોય, જન્મ મરણથી ઠંડાવ્યા હો, દુઃખ લોગવવા અકારા લાગતા હોય તો પરમાત્માની આજ્ઞાનુસાર યથાશક્તિ શક્તિને ગોપવ્યા સિવાય ધર્મસાધન કરો. મનુષ્ય જન્મ ને તેને લગતી ઉત્તમ સામગ્રી જે પ્રાપ્ત થઈ છે તેને સદ્ગુણ કરો. કરીકરીને આવી જોગવાઈ મળવી મુશ્કેલ છે. આ જોગવાઈ સદ્ગુણ મળી નથી, અનેક ભવમાં કરેલા પ્રયાસનું આ ફળ છે એમ જાણી તેને સાર્થક કરો એટલી વિજ્ઞાપિ છે.

કુંવરજી

મદિષ્ટતાની જાવનાથી આગળ વધી સમભાવજ્ઞાનીની પરમોત્કૃષ્ટ ભાવનાને હૃદયમાં ગોચર્યાન આપવામાં આવે તો મર્ત્ય સંતિનું વાતાવરણ કૃતપ્રત થતાં, સમાજના ઉદ્યાનકાર્યને ચારે બાજુથી પ્રવૃત્તિ મળતી રહે અને પ્રત્યેક માનુષ્યિક કાર્ય મરણતાથી પાર પાડી શકાય.

વડીલ ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ

શ્રીવોરપ્રભુના આનંદાદિ દશ શ્રાવકોનું સમાનત્વ

૧ પોતપોતાની નગરીમાં મહાવીર પરમાત્મા સમવસરતાં દરેક શ્રાવક પ્રભુ પાસે વંદન કરવા ગયો, ઉપદેશ સાંભળ્યો અને પ્રભુ પાસે શ્રાવકનાં બાર મતો અંગીકાર કર્યા.

૨ વિશુદ્ધપણે બાર મત પાળવા સાથે પ્રાંતે શ્રાવકની અગ્યાર પડિમા વહેવામાં દરેક શ્રાવકે વીશ વર્ષો વ્યતીત કર્યાં.

૩ વીશ વર્ષો પૈકી પંદરમા વર્ષના મધ્ય ભાગમાં વિશેષ વૈરાગ્યથી પોત-પોતાના પુત્રને ઘરનો ભાર સોંપી દરેક શ્રાવકે પડિમા વહેવાનું શરૂ કર્યું અને સાડાપાંચ વર્ષમાં (૬૬ માસમાં) દરેક શ્રાવકે ૧૧ પડિમાનું વહન કર્યું.

૪ શ્રી ઉપાસગદશાંગમાં પ્રાંતે કહ્યા પ્રમાણે દરેક શ્રાવકને પડિમા વહેતાં અવધિ-જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. ને તેથી જિર્વ સૌધર્મ દેવલોક સુધી, અધો પહેલી નરકના લોઉચ્ચ નામના બીજા પાથકા સુધી, ઉત્તરે સૂક્ષ્મિમવંત પર્વત સુધી ને ત્રણ દિશાઓમાં-પૂર્વ, પશ્ચિમ ને ઉત્તરે લવણસમુદ્રમાં પાંચસો યોજન સુધી દેખવા લાગ્યા.

૫ ભવના પ્રાંતભાગે દરેક શ્રાવક એક માસનું અણુશણ કરી પ્રથમ દેવલોકમાં જુદાં જુદાં નામનાં વિમાનોમાં ચાર ચાર પડ્યોપમને આચુપે દેવ થયા.

૬ દેવપણામાંથી ચ્યવી, મહાવિદેહકેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ, દશે શ્રાવકો ચારિત્ર અંગીકાર કરી મોક્ષે જશે. **વિસદૃશપાણું**

૧ દશેનાં પોતાનાં નામ, માતાપિતાનાં નામ, નગરીનાં નામ, મુખ્ય સ્ત્રીનાં નામ વિગેરે પ્રાયે અલગ અલગ જ છે.

૨ દશે શ્રાવક પાસે ઋદ્ધિ પુષ્કળ હતી પણ ઓછીવત્તી હતી. આનંદ પાસે બાર હિરણ્ય કોટી, કામદેવ પાસે અઠાર, ત્રીજા સુલહીપિતા પાસે ચોવીશ, ચોથા, પાંચમા ને છઠ્ઠા સૂરદેવ, સુદૃશતક ને કુંડકૌલિક પાસે અઠાર અઠાર કોટી, સાતમા સદાસપુત્ર શ્રાવક પાસે ત્રણ, આઠમા મહાશતક પાસે ચોવીશ અને નવમા નંદિનીપિતા ને દશમા સાલહીપિતા પાસે બાર બાર હિરણ્ય કોટી દ્રવ્ય હતું. તે દ્રવ્ય ત્રીજે ત્રીજે ભાગે ભંડારમાં, વ્યાજમાં ને વેપારમાં દરેકે રોકેલું હતું.

૩ દશ હબ્બર ગાયોનું એક ગોકુળ એવા ગોકુળ ચાર, છ, આઠ, છ, છ, છ, એક, આઠ, ચાર અને ચાર અનુક્રમે દશ શ્રાવક પાસે હતા.

૪ આનંદ શ્રાવકને ઉપસર્ગ થયેલ નથી. કામદેવને એક પિશાચે પ્રાણાંત ઉપસર્ગ કરેલ છે. ત્રીજા, ચોથા ને પાંચમા શ્રાવકને દેવોએ ઉપસર્ગ કર્યા છે. છઠ્ઠા ને સાતમા બે શ્રાવક ગોશાળાના ભક્ત હતા તે પ્રભુથી શુદ્ધ ધર્મ પામ્યા છે. આઠમા શ્રાવકને તેની સ્ત્રી દેવતીએ અનુકુળ ઉપસર્ગ કર્યો છે. નવમા દશમાને ઉપસર્ગ થયેલ નથી. ઉપર પ્રમાણે ઉપસર્ગ તે શ્રાવકના પ્રતિભાવહનકાળે થયેલ સમજવા. વધારે હકીકત બજાવા માટે શ્રી ઉપાસગદશાંગ સૂત્ર જોવું.

કુંવરભ

પ્રશ્નોત્તર

અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૨ થી

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ દેવચંદ કંરશનજી—રોધિયુપુર)

પ્રશ્ન ૪૮—સંભૂત્તમ મનુષ્યપચેંદ્રિયને, સંભૂત્તમ તિર્થચપચેંદ્રિયને અને એકેંદ્રિયને હિતોપદેશિકી સંજ્ઞા હોય ? ન હોય તો તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—ન હોય. તેનું કારણ એ કે તેને તે પ્રકારનો ક્ષયોપશમ હોતો નથી.

પ્રશ્ન ૪૯—દેવાંગનાના શરીરનો આકાર કેવો હોય ?

ઉત્તર—મનુષ્યની સ્ત્રી જેવો જ હોય, પણ ગાંડુ સુંદર હોય. સમચતુરસ્ર સંસ્થાન હોય.

પ્રશ્ન ૫૦—નારક જીવોના શરીરનો આકાર કેવો હોય ?

ઉત્તર—હુંડક સંસ્થાનવાળા મનુષ્ય જેવો હોય, પણ અત્યંત હીન હોય.

પ્રશ્ન ૫૧—નપુંસક મનુષ્યના શરીરમાં નવ જ દ્વાર હોય કે વધારે હોય ?

ઉત્તર—નપુંસક મનુષ્યે પુરુષાકૃતિવાળા ને સ્ત્રી આકૃતિવાળા એમ બંને આકૃતિવાળા હોય છે. તેમાં જે પુરુષાકૃતિવાળા હોય તેને નવ દ્વાર હોય અને સ્ત્રી આકૃતિવાળા હોય તેને ૧૧ કે ૧૨ ગાર દ્વાર હોય.

પ્રશ્ન ૫૨—વૈક્રિયલ્પિધથી જે રૂપ વિકૃર્વામાં આવે તેમાં અસ્થિરૂપ સંધયજી હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—વૈક્રિયલ્પિધથી ચક્રવર્તી વિગરે જે પોતાના બીજા રૂપો વિકૃર્વે છે તે ઔદારિક વર્ગજ્ઞાના હોય છે. તે વડે સ્ત્રીસમાગમ કરે છે જેથી પુત્રોત્પત્તિ પણ થાય છે તેથી તેમાં અસ્થિ વિગરે સાત ધાતુઓ સંબંધે છે. દેવાદિક જે વૈક્રિય રૂપ વૈક્રિયવર્ગજ્ઞાથી વિકૃર્વે તેમાં અસ્થિ વિગરે ન હોય.

પ્રશ્ન ૫૩—વૈક્રિયરૂપ વિકૃર્વે તેમાં લેશ્યા, ક્ષપાય, સંજ્ઞા, યોગ વિગરે મૂળરૂપમાં હોય તે જ પ્રમાણે હોય કે ફેરફાર પણ હોય ?

ઉત્તર—ફેરફાર હોવાનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૫૪—આદારક શરીરનું સંસ્થાન કેવું હોય ?

ઉત્તર—સમચતુરસ્ર હોય.

પ્રશ્ન ૫૫—આહારક શરીર કરનારનું જે સંસ્થાન હોય તે જ નવા આહારક શરીરમાં હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—આહારક શરીર ચૌદપૂર્વી જ કરી શકે છે. તેનું સંસ્થાન પણ સમચતુરસ જે હોવાનો સંભવ છે તેથી આહારકમાં પણ તે જ સંસ્થાન હોય.

પ્રશ્ન ૫૬—આહારક શરીર કરનારમાં જે લેશ્યા, સંજ્ઞા, કષાય, કૃષ્ણિ, યોગ વિગેરે હોય તે જ નવા વિકુર્વેલામાં હોય કે તેમાં ફેરફાર હોય ?

ઉત્તર—ફેરફાર હોવાનો સંભવ નથી, પરંતુ આહારક શરીરને યોગ્ય હોય.

પ્રશ્ન ૫૭—આહારક શરીરમાં સંઘયણ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—વૈકિયની જેમ તેમાં પણ સંઘયણનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૫૮—સ્પર્શેન્દ્રિય વિગેરે દ્રવ્યેન્દ્રિયની ભાવઈન્દ્રિય શરીરના કયા ભાગમાં હોય.

ઉત્તર—લંબિધ ને ઉપયોગરૂપ ભાવઈન્દ્રિય તો ક્ષયોપશમપણે સર્વત્ર હોય, પરંતુ તેનો વ્યાપાર તો જ્યાં તે તે દ્રવ્યેન્દ્રિય હોય ત્યાં જ હોય.

પ્રશ્ન ૫૯—મહાદેવને ત્રણ લોચન હોવાનું કહેવાય છે તે ખરાબ છે ?

ઉત્તર—અગ્યારમા રૂદ્ર સત્યકીને ત્રીણું નેત્ર હતું એમ તેના ચરિત્રમાં કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૬૦—કાગડાને ચક્ષુઈન્દ્રિય એક ને છિદ્ર બે હોય એમ કહેવાય છે તેમ બીજા કોઈ જીવોને હોય ?

ઉત્તર—બીજા કોઈ માટે જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૬૧—દરેક રોમે પોણા બે રોગ કદા છે તે યુગળીઆને પણ હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—એ તો રોગની સંખ્યાને સાઠાત્રણ કોડ રોમ સાથે ભાગાકાર કરીને પોણાબેની ઠરપના કરી છે. યુગળિકને એવા રોગ હોવાનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૬૨—લેશ્યા ને પરિણામ એકાર્થવાચી છે ?

ઉત્તર—લેશ્યા, પરિણામ, અધ્યવસાય એકાર્થવાચી છે.

પ્રશ્ન ૬૩—બાહર પૃથ્વીકાય, અપ્કાય ને વનસ્પતિકાય કેટલા રાજમાં હોય ?

ઉત્તર—ચૌદે રાજમાં તેના અમુક ભાગ હોય. અપ્કાય ને વનસ્પતિકાય ઉપરના ૧૩ મા તથા ૧૪ મા સિવાય બાર રાજમાં હોય.

પ્રશ્ન ૬૪—કેવળી અલોક દેખે છે તો તેનો અંત દેખે ?

ઉત્તર—અલોકનો અંત ન હોવાથી ન દેખે. જે વસ્તુ ન હોય તે ક્યાંથી દેખે ? કાળનો પણ આદિ અંત ન હોવાથી ન દેખે.

પ્રશ્ન ૬૫—પ્રદેશબંધમાં કઈ વર્ગણા ગ્રહણ કરે? અનુભાગ શેમાં હોય?

ઉત્તર—કાર્મણ્યવર્ગણા જ પ્રદેશબંધમાં ગ્રહણ કરવાની છે. તે અનંતાત્મ પરમાણુવાળા સ્કંધોની બનેલી હોય છે તે જ ગ્રહણ થઈ શકે છે, તેથી એ પરમાણુસ્કંધોવાળી ગ્રહણ થઈ શકતી જ નથી. અનુભાગ એટલે રસ તે પ્રદેશો જ હોય છે. અનુભાગ જુદો ગ્રહણ થતો નથી.

પ્રશ્ન ૬૬—વિનય ને વૈયાવચ્ચ એ અભ્યંતર તપમાં જુદા ગણ્યા છે તેનું શું કારણ? તે બંનેથી નિર્જ્ઞા થાય છે.

ઉત્તર—વિનયતપમાં માનસિક સંબંધ વધારે છે, વૈયાવચ્ચતપમાં શારીરિક સંબંધ વધારે છે. વણી બાળતમાં બંનેનું મિશ્રણ હોય છે.

પ્રશ્ન ૬૭—જીર્ણ થઈ ગયેલ અંદરવા પુઠીઆમાંથી કશા વિગેરે ધૂળ પાડીને કાઢી લેય તો તેમાં મૂર્તિ વિગેરે હોય તેના વિનાશનો દોષ લાગે

ઉત્તર—એમાં વિનાશ કરવાની બુદ્ધિ ન હોવાથી દોષનો સંભવ નથી

(૨)

(પ્રશ્નકાર:—શા હગનકાલ દેવચંદ-સોડાપુર)

પ્રશ્ન ૧—હાલ કિંપાક વૃક્ષ લભ્ય છે?

ઉત્તર—જાણવામાં આવ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૨—માનસરોવર કયાં આવ્યું? હાલ ત્યાં હંસો હશે?

ઉત્તર—જૈનશાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે અસંખ્ય દ્વીપસમુદ્રો પછીના એક દ્વીપમાં અસંખ્ય રોજનતા પ્રમાણવાળું માનસરોવર છે. ત્યાં હાલ પુષ્કળ હંસો રહે છે

પ્રશ્ન ૩—દેવ અને નારકીને પાણી પીવાની જરૂર ખરી?

ઉત્તર—એ વૈકલ્ય શરીરી છે. એને કવળાહાર જ નથી. એ મનુષ્યનો જન્મ અથવા પાણી મુખદ્વારા લેતા નથી.

પ્રશ્ન ૪—પાખી અતિચારમાં દેવદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય વિગેરે કહેલ છે તેમાં ગુરુદ્રવ્ય કોને કહીએ?

ઉત્તર—ગુરુગહારાજની ભક્તિ માટે વાપરવા ધાવકે કાઢેલું દ્રવ્ય તે ગુરુદ્રવ્ય કહેવાય છે, કારણ કે જ્ઞેનગુરુઓ તો નવવિધ પરિચ્છેદથી દ્રવ્ય રાખતા જ નથી

પ્રશ્ન ૫—જન્મન્ય કાળે અઠીદ્વીપમાં દશ તીર્થંકરો હોય એમ કહેલ છે તેવો કાળ કયારે હોય?

ઉત્તર—તેવો કાળ કયારે હોય તે સંબંધી વાંચ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૬—શ્વિતરવામીની પ્રતિમા કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જે પ્રતિમા તે પ્રભુની હયાતીમાં યનાવવામાં આવી હોય તે શ્વિતરવામીની પ્રતિમા કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૭—અગ્યારમે ગુણઠાણેથી પડે તો શ્વ તે ભવમાં પણ મોક્ષે જાય ખરો ?

ઉત્તર—જો અગ્યારમેથી પડીને ક્ષપક્રોણી માંડે તો તે ભવમાં પણ મોક્ષે જાય.

પ્રશ્ન ૮—તીર્થંકર દીક્ષા લે છે ત્યારે ઇંદ્ર તેમના ખલા ઉપર દેવદંધ્ય વસ્ત્ર શા માટે મૂકે છે ?

ઉત્તર—ઈંદ્રનો એ આચાર (કલ્પ) છે અને એ વસ્ત્ર વર્તમાન શૈલીશીમાં વીરપ્રભુ સિવાયના ૨૩ તીર્થંકરોને નિર્વાણ પામતાં સુધી રહ્યું હતું.

પ્રશ્ન ૯—તીર્થંકર ગૃહસ્થપણમાં દેવપૂજા, ગુરુવંદન, સામાયિક, પ્રતિક-મણાદિ ક્રિયા કરે ?

ઉત્તર—કરતા હોય એવો ઉદ્દેશ વાંચવામાં આવ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—તીર્થંકર વાર્ષિક દાન આપે ત્યારે હિંસક મનુષ્યને પણ આપે ?

ઉત્તર—હિંસકનો નિષેધ નથી. અભવ્ય તો લેવા જતા જ નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—કુમારપાળરાજના વખતમાં મુસલમાનો જકરી ઇંદ્રમાં હિંસા કરતા હશે ?

ઉત્તર—કુમારપાળના વખતમાં કોઈપણ મનુષ્ય હિંસા કરી શકતો નહોતો.

પ્રશ્ન ૧૨—યુગળિઆ દેવલોકમાંથી આવીને થાય ?

ઉત્તર—દેવમાંથી, નારકીમાંથી કે અસંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા મનુષ્ય તિર્યંચમાંથી આવીને યુગળિઆ થતા જ નથી. માત્ર સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા તિર્યંચ કે મનુષ્યમાંથી આવીને જ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૩—છઠ્ઠા આરાના પ્રારંભમાં બધા મનુષ્યો ને તિર્યંચો મરી જશે તો પછી ઉત્સર્પિણીમાં તેની ઉત્પત્તિ શી રીતે થશે ?

ઉત્તર—તમામ મરી જવાના નથી. વૈતાલ્યપર્વત પાસે ગંગા સિંધુને કિનારે આવેલા ૭૨ બીલમાં અનેક મનુષ્યો અને તમામ જાતિના તિર્યંચો બીજરૂપે રહેશે.

પ્રશ્ન ૧૪—યુગળિયાના વખતમાં સૂર્ય કેવો તપે ?

ઉત્તર—સામાન્ય રીતે તપતો હોય તેવો જ તપે, પરંતુ કલ્પવૃક્ષોનું આગ્રહાદન એટલું ગાઢ હોય છે કે તે યુગળિયાને દેખાતો નથી અને તેનો તાપ પણ તેને લાગતો નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—સૂર્યના પ્રકાશમાં વધઘટ થાય છે તેમ ચંદ્રના પ્રકાશમાં વધઘટ થાય છે કે નહીં ?

ઉત્તર—ચંદ્રની તો શુક્લપક્ષ ને કૃષ્ણપક્ષમાં તેજની વધઘટ થયા જ કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૬—ચક્રવર્તીનું સ્ત્રીરત્ન પૂર્વે જાંધેલા નિયાણાથી થાય છે ? અને તે છઠ્ઠી નરકે શા કારણે જાય છે ?

ઉત્તર—તે નિયાણાબદ્ધ હોતી નથી. કામવાસનાના અતિ તીવ્રપણાથી તે છઠ્ઠી નરકે જાય છે એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭—શાશ્વતા એત્યમાં રહેલી મૂર્તિઓ નિરંતર પૂજાય છે ? ન પૂજાતી હોય તો તેનો દોષ કોને લાગે ?

ઉત્તર—શાશ્વત એત્યની મૂર્તિ કાયમ પૂજવાનો નિયમ નથી. તે અપૂજ્ય રહેવાનો દોષ કોઈને લાગતો નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—ચક્રવર્તી ને વાસુદેવ વિગેરેને જેટલી સ્ત્રીઓ હોય તેટલીને ભોગવવા માટે તેટલા રૂપ જનાવી શકે ? જો જનાવતા હોય તો તે કઈ શક્તિથી ?

ઉત્તર—ચક્રવર્તી જ સ્ત્રીઓની સંખ્યા પ્રમાણે રૂપો જનાવે છે. તેને સ્વાભાવિક જ એ શક્તિ પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે. વાસુદેવ વિગેરે રૂપો વિકુર્વતા હોય એમ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—પ્રતિવાસુદેવને વાસુદેવ જેટલી સ્ત્રીઓ હોય ? અને સ્ત્રીરત્ન હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—પ્રતિવાસુદેવને માટે સ્ત્રીઓની સંખ્યાનો નિરધાર જણાયો નથી. તેને સ્ત્રીરત્ન હોતું જ નથી. વાસુદેવને પણ હોતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—દેવ, મનુષ્ય ને તિર્થંચમાં પુરુષ કરતાં સ્ત્રીઓનું રૂપ વધારે હોય એવો નિરધાર છે ?

ઉત્તર—હીનાધિક ગમે તેવું હોય, અધિક હોવાનો નિરધાર નથી.

પ્રશ્ન ૨૧—અજ્ઞાનથી કર્મજંઘ થાય છે તો અજ્ઞાનનો સમાવેશ આશ્રવ તત્ત્વના કયા ભેદમાં છે ?

ઉત્તર—આ તત્ત્વના બધા ભેદ અજ્ઞાનમિશ્રિત જ સમજવા, એને માટે ખાસ ભુદો ભેદ નથી.

પ્રશ્ન ૨૨—અપરિબ્રહ્મિતા દેવીઓ વૈમાનિકની જેમ બચનપતિ, વ્યંતર ને જ્યોતિષીમાં પણ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—એને માટે સ્પષ્ટ વાંચ્યું નથી, પરંતુ હોવાનો અંશ છે. કુવંરજી

૧ પૂર્વાચાર્યવિરચિત્ ૬

૨ સંઘસ્વરૂપકુલકમ્-સાર્થ ૬

કેઈ ઉમ્મગ્ગઠિયં, ઉમ્મગ્ગપરુવં વહું લોયં ।

દહું ભળંતિ સંઘં, સંઘસરુવં અયાણંતા ॥ ૧ ॥

સુહસીલાઓ સચ્છંદચારિણો વેરિણો સિવપદ્મસ્ત ।

આણામદ્ધાઓ વહુજણાઓ, મા ભળંહ સંઘુત્તિ ॥ ૨ ॥

સંઘના સ્વરૂપથી અજ્ઞાત લોકો ઉન્માર્ગમાં સ્થિર રહેલા તથા ઉન્માર્ગની પ્રરૂપણા કરતા ઘણા મનુષ્યોને ભ્રમને સંઘ કહે છે. ૧.

પરંતુ તે સંઘ કહેવાતો નથી, કારણ કે મુખશીલીઆ, સ્વચ્છંદચારી, મોક્ષ-માર્ગના વૈરી અને જિનેશ્વરની આજ્ઞાથી બાહ્ય એવા સમૂહને સંઘ ન કહેવાય. ૨.

અમ્માપિયસારિત્થો સિવઘરથમ્મો ય હોઈ સુસંઘો ।

આણાવજ્ઞો સંઘો, સપ્પુવ્વમયંકરો ઇણિંહ ॥ ૩ ॥

સુસંઘ માતાપિતાની સરખો છે, મોક્ષરૂપી ઘરના સ્થંભભૂત છે અને શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞાથી બાહ્ય સંઘ આ સંસારમાં લેયંકર સર્પ જેવો છે. ૩.

અસંઘં સંઘં જે, ભળંતિ રાગેણ અહવ દોસેણ ।

છેઓ વા મૂલં વા, પચ્છિત્તં જાયપ્પ તેસિં ॥ ૪ ॥

રાગ અથવા દ્વેષથી અસંઘને સંઘ કહેનારને છેદ અથવા મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે. ૪. (દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તમાંથી આ ૭ મું ને ૮ મું પ્રાયશ્ચિત્ત છે.)

કાઝણ સંઘસદ્-અવવહારં કુળંતિ જે કેઝવિ ।

પપ્પોહિયસઝળીઅંઢગં વ તે હુંતિ નિસ્સારા ॥ ૫ ॥

સંઘ શબ્દને વાપરે છે અને સંઘને પ્રતિકૂળ વ્યાપાર કરે છે અર્થાત્ અશુદ્ધ વ્યવહાર ચલાવે છે તે છવો કૂટી ગયેલા પક્ષીના ઇંડાની જેવા નકામા છે-સાર વગરના છે. ૫.

સંઘસમાગમમિલિયા જે સમણા ગારવેહિં કજ્ઞાઈ ।

સાહિજ્ઞેણ કરિંતી, સો સંઘાઓ ન સો સંઘો ॥ ૬ ॥

સંઘની અંદર મળેલા સાધુઓ રસ તથા ઋદ્ધિ આદિ ગારવના કારણુવડે સંઘને સ્વાધીન કરે તો તે સંઘાત છે, પરંતુ સંઘ નથી. ૬.

જો સાહિજ્ઞે વટ્ટદ, આણામંગે પવટ્ટમાણાણ ।

મળવાયાકાણ્હિં, સમાણ દોસં તયં વિતિ ॥ ૭ ॥

આજ્ઞાભંગમાં પ્રવર્તતા એવા સાધુની સહાયમાં મન-વચન-ક્રયાના યોગવડે જે સાધુ વર્તે છે તે ણંનેને આજ્ઞાભંગ સમાન દોષવાળા કહ્યા છે. ૭.

આણામંગં દદ્ધું, મજ્જતથા ણો ઉત્તંતિ જં તુસિણી ।

અવિદ્ધિઅણુમોયણાપ, તેસિપિ ય હોદ વયલોવો ॥ ૮ ॥

આજ્ઞાભંગના પ્રસંગને જોઇને જે મધ્યસ્થ પુરુષો તેનું નિવારણ કરવા ઊઠતા નથી અને મૌન ધારણ કરે છે તેમને પણ અવિધિની અનુભોદનાવડે મતનો લોપ થાય છે. ૮

તેસિપિ ય સામન્નં, મદ્દમગ્ગવયાય તે હંતિ ।

જે સમણ કજ્ઞાદ, ચિત્તરક્કપાપ કુલ્લવતિ ॥ ૯ ॥

જે સાધુ ચિત્તની અનુકૂળતા માટે સ ધને સ્વાધીન કાર્યો કરે છે, અર્થાત્ સ્વ ૨૦ દપણે કાર્યો કરે છે તે સાધુનું શ્રામણ્યપણુ બ્રહ્મ થયું છે, તે ભક્ષ્યમતવાળા થયા છે. ૯

તા તિત્થયરાહણપરેણ, સુયસંઘમત્તિમેતેણ ।

આણામદ્વજનમિ ય, અણુસદ્દી સવ્વહા દેયા ॥ ૧૦ ॥

શ્રી તીર્થ કરની આગધનામા તત્પર, તેમ જ શ્રુત-સંધની ભક્તિમાં તત્પર એવા મધે આજ્ઞાબ્રહ્મ એવા જનને શિક્ષા હુમેશાં આપવી ૧૦

સવ્વોડ્ધિ નાણદંસણવરણગુણવિભૂસિયાણ સમણાણં ।

મમુદાઓ હોદ સંઘો, ગુણસંઘાઉત્તિ કાઝણં ॥ ૧૧ ॥

મર્વ એવા જ્ઞાન, દર્શન, આગ્નિગુણથી વિભૂષિત સાધુઓનો સમુદાય જ મધ થાય છે, કાળુ કે મંધ તે શુભથી જ યુક્ત લેવાનો છે ૧૧

દ્ધકોડ્ધિ નાયવાદ્ધ, અલલ્લત્તો વિશુદ્ધવવહાર ।

સો હોદ ભાનસંઘો, જિણાણમાણં અલલ્લત્તો ॥ ૧૨ ॥

એક પત્તુ ન્યાયવાદી વિશુદ્ધ વ્યવહારને અવલગન કરતો અને શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞાને નહિ ઉલ્લંઘન કરતો હોય તે ભાવસ ધ થાય છે (ઉદ્ધવાય છે) ૧૨

દ્ધકો સાહ્ દક્કા સાહ્ણી, સાવઓ ય મહ્દી ય ।

આણાજુત્તો સઘો, સેસો પુણ અદ્ધિસંઘાઓ ॥ ૧૩ ॥

એક માધુ, એક માધ્વી, એક શ્રાવક અને એક શ્રાવિકા જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞાથી યુક્ત હોય તો તે મધ છે, મિવાયના-નિનાજ્ઞાથી રહિત હાડકાનો હગલો છે ૧૩

નિમ્મલનાણપદ્ધાણો, દંસણસુદ્ધો ચરિત્તગુણવત્તો ।

તિત્થયરાણ વિ પુજ્ઞો, વુચાર પંપારિસો સઘો ॥ ૧૪ ॥

નિર્મળ જ્ઞાનથી પ્રધાન, દર્શનથી શુદ્ધ, આગ્નિગુણવાળો, શ્રી તીર્થકરને પણ પૂન્ય એવા પ્રકારના મધને સ ધ કહેવાય છે ૧૪

આગમમણિય જો પમ્પેદ્ધ, સદ્દદ્ધ કુણ્ણ જહ્સત્તિ ।

તયલુકવંદણિજ્ઞો, દુમમપ્પાલેડ્ધિ સો સંઘો ॥ ૧૫ ॥

આગમમાને કદુ ટોય તે દહે, તેની ઘડા ધારણ કરે અને શક્તિ મુજબ આચરણમાં મૂકે એવા સ ધ દ્વપમકાળમાં પણ મત્તે લોકને વદન કરવા યોગ્ય છે ૧૫

વીરવિલાસ

(૪)

સેવાનાં કૃળ સંસારમાં કરે લીલા, હાં રે રમણી ધન સુંદર બાલા.

આ પદ ખૂબ રસથી ગવાય છે. એ નવાણુ પ્રકારી પૂજામાં છેલ્લી પૂજનનું છેલ્લી ગાથાનું પ્રથમ પદ છે અને અસલ જ્યારે કાંસીઓની ઝૂક બોલતી હતી અને તે પદ્ધતિએ પૂજા બાણાવવામાં રોમાંચ થતા હતા ત્યારે આ પદનું ઉચ્ચારણ વારંવાર થતું હતું. એ પદમાં કહેલ વાત ખૂબ ચર્ચા કરવા યોગ્ય છે. પ્રથમથી આશાતનાનું માફું કૃળ બતાવી હવે સેવાનું શુભ કૃળ બતાવે છે.

સેવા-પૂજનનું કૃળ શું? સારી સારી સ્ત્રીઓ મળે, ખૂબ પૈસા મળે અને સારી સંખ્યામાં સંતાન થાય અને સંસારમાં લીલા લહેર થાય અને મોટી નામના થાય. આ વાત બરાબર છે? એમાં કાંઈ ભૂલું રહ્યું છે? કે એ જ આશયે પૂજા કરવાની હોય છે? ધરબાર મળે, ધરનાં વાડી બગીચા થાય, હેંપાંછોકરાં થાય અને ધનની રેલમહેલ થાય તો તો પછી સંસારમાં પણ મોજ લાગે.

એટલે પછી તો જેને છોકરા ન થતા હોય તે પૂજા બણાવે, દરરોજ સ્નાન બણાવે, પર્વપણમાં ધરે ઘોડિયાપારણાં પધરાવે અને પૈસાની ઇચ્છાવાળા લક્ષ્મીદેવીના સુપનને માથે લેવા સેંકડો મણુ ઘીની બોલી બોલે. બજારમાં સદાનો દા' બેલતા પહેલાં કપાળે કે માથા પર નમણુ લગાડે અને મંત્રવાળા ચોખ્ખાની પડીકા પાઘડીના અંતરપટમાં રાખી મૂકે. છોકરા સારુ માનતા માને, મંદવાડ થાય ત્યારે મલ્લનાથ મહારાજના પસમાં રૂપીઓ સવા કે સવા પાંચ મૂકવાનો નિર્ણય કરે અને કેશરીઆજી મહારાજને કેશર ચઢાવવાની બાધા રાખે. આ વેપાર નફાનો પણ ખરો, સવા રૂપીઆ કે સવાપાંચ રૂપીઆમાં તંદુરસ્તી મળતી હોય કે છોકરાં મળતાં હોય તો એ બાવનો વેપાર પણ ખોટો નહિ !!

આ પદનું રહસ્ય ખૂબ વિચારવા યોગ્ય છે. એની પાછળ મોટો ઇતિહાસ છે અને એ સમજવાની આ યાનકાળમાં બહુ જરૂર છે. ચાર્વાકો (નાસ્તિક-પરબત નહીં માનનારા) અર્થ અને કામ પુરુષાર્થને જ માને. 'ઇન્દ્રિયોની તૃપ્તિ કરો, ભોગવાય તેટલું ભોગવો અને આ ભય મીઠા તો પરબત કોણે દીઠા' એ એનો મત હતો, ચાર વેદના વૈદિક ક્રિયાકાંડ પ્રવર્તક મતમાં ધર્મપુરુષાર્થ વધ્યો. એણે પરબતમાં સ્વર્ગ, અપ્સરા, નાટકો અને અમૃતની વાત બતાવી. તેથી વધારે નિવર્તક ધર્મોમાં-વેદાંત, સાંખ્ય, ન્યાય, જૈન અને જૈનોમાં મોક્ષ પુરુષાર્થ વધ્યો. એમાં નિષ્કામભાવે-ફલાસક્તિ વગર સેવાની વાત થઇ અને એ રીતે પરમ પુરુષાર્થ-મોક્ષ સાધવાની બાવનાને પ્રાધાન્ય મળ્યું.

અહીં સેવાનાં કૃળમાં રમણી, ધન ને સુંદર બાળકો મેળવવાની વાત કરી છે તે બાળ-શ્યોને માટે અને પ્રવર્તક માર્ગ સુધી ગયેલાની અપેક્ષાએ સમજવી. જેઓનો આત્મવિકાસ પૂરતો થયો નથી, જેઓને સંસારનો મોહ છૂલ્યો નથી, જેમની ઇન્દ્રિયશુદ્ધિ જરાપણ ઓછી થઈ નથી, જેમને ખાવાપીવામાં જ જિંદગીનું સાર્થક્ય દેખાય છે, જેને સ્ત્રી સાથે ભોગ-વિલાસમાં સ્વર્ગનાં સ્વપ્ન આવે છે, જેમને મન ધરનાં ધર તે જાણે યાવચ્ચંદ્રિયાકરૌ

પોતાનાં રહેવાનાં છે, જેમની દૃષ્ટિમા મરણ કે પરભવનો વિચાર કા તો ત્રાસ ઉત્પન્ન કરે છે અથવા તો મગવાની વાત કરવી એ પણ જેમને અપ્રહણ્ય લાગે છે, જેમને જોખન કરતી વખત સખડા ક્ષેતાં અવક્રમવદ્ધુ સૂઝી આવે છે, જેમને ગમે તેટલી વૃદ્ધ વયે પણ ચોપડાનાં પાના ફેંચવામાં નિરાત વળે છે, જેને એક દિવસ દુકાને ન જવાય તો જાણે મહાન ત્યાગ કરવો પડ્યો હોય એવું લાગે છે તેવાને મેવાના લાભો ગણાવવા હોય ત્યારે આવી વાત થાય.

બાળજીવો અતિ સામાન્ય દક્ષા પર હોય તેને ધર્મ મન્યુષ્ય કરવા માટે આ રમણી ધન સુંદરબાળાની વાત છે, પછી જેવો એ પૂજન-સેવાનો શુદ્ધ સાચો આશય સમજે એટલે આ દક્ષામાથી ઊંચો આવે છે અને તેને ત્યારપછી 'શુભ વીર વિનોદ રસાળા, મંગળ શિવમાળ' ની કાંટિ આપે છે એ ધર્મ પુરુષાર્થદ્વારા ત્યારપછી વિચાર કરે છે કે જેનો ત્યાગ કરવા હું હાથ વિચાર કરું છું તેને જ પરભવમા ધર્મદ્વારા મેળવવાનો હું વિચાર કરી શકો છું. આ તો ચોખો વિસંવાદ છે વીતરાગનો નિવર્તક ધર્મ-જેમાં રાગ દ્વેષ એછો કરવાની વાત જ હોય, જેમા વિષયકપાયની મંદતા કરવાનો એકધારો ઉપદેશ સતત પ્રવાહરૂપે આવું રહેતો હોય તેમા વળી 'ગમણી ધન સુંદર બાળા' ની વાત હોય ? આની વિચારણાને પરિણામે એ ખીંગવિનોદમા મગ્ન થાય છે, એને શ્રી વીરપરમાત્માની વિભૂતિ-ઓનું ભાન થાય છે, એને ગમ્ય તથા ધનત્યાગના દાખવા સૂઝે છે, એને ગમણીત્યાગનો પવિત્ર ખ્યાલ આવે છે અને મગ્ન શિવમાળ વરવાની-પહેરવાની સ્પષ્ટ આવી નજર પડે છે. આ વિશિષ્ટ આત્મદર્શન અને સાધ્યલક્ષ્ય ધર્મપુરુષાર્થમા પડી ગયા પછી થાય છે અને તેની સમ્યક્તા ત્યા હોવાથી સેવાની જરૂરીઆત અને ઉપયોગિતા છે, બાપી મેવાના ડળની આદક્ષા ગ્રહે કે મહિલાનાથ મહાગજ મ દવાડમાથી ઊભા કરશે કે કેશરીઆજીમાં માનેવ કેશર સરીગમા ગરમી ઉત્પન્ન કરી શરદી કે ન્યુમેનીઆ મટાડી દેશે એ માન્યતા જૂલમરેલી છે, લોકોત્તર મિથ્યાત્વ છે, મમાગ વધાગતાર છે, છતાં બાળજીવો આટલી વાત સરઆતમા સમજે નહિ એની પાસે મોક્ષની વાત યથાસ્વરૂપે જતાવવામા આવે તો તે માભગવા કે સ્વીકારવા નિમા પણ ગ્રહે નહિ અને પુષ્ટ સાધન વગર એનો આખો વિકાસ કમ જમડી કમ એટલા માટે સરઆતમા આવું પ્રતોભન સમુચિત છે.

બાપી બગજા વાદ રાખવાનું છે કે આપણા પ્રભુ રાગદ્વેષ ગદ્દિત છે, સૈદ્ધ અને નિદેહ વચ્ચેનો તફાવત ન ગણનાર છે, એ કહી શકાય વસ્તુ આપના નથી અને આપી શકો તેવી ગિમનિમા પણ નથી, એ તો માત્ર આદર્શ છે, એમને પથે ચાલવાની દીવાદાંડી છે અને સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ અતિ ઉપયોગી સાધ્યસ્થાનને પ્રાપ્ત થયેન પરમ વિભૂતિ છે એનું આપ્તું દાંષ મળવાનું નથી અને એમને આપવાની અપેક્ષા પણ નથી, એમનો એવો દાવો પણ નથી અને બાલભાવના મરપર્ષ માથે એમનો સંબંધ પણ નથી 'ચિત્ત પ્રમન્ને કે પૂજન દુષ્ટ કરું કે' એ માત્રી પૂજન છે અને 'કપટ સ્થિત યજ્ઞ આગમ અગ્નિ' એ માત્રી ભાવ છે એમા તો આત્મમર્ષજન જ દોષ, એમાં તો સર્વત્રાણની જાવના જ દોષ, એમા નો આત્મરિમગ્ન જ દોષ. ત્યાં 'ગમણી ધન સુંદરબાળા' તો

હિતકારી વચનો

(અનુસંધાન પુ. ૫૭ ના ૫૪ ૨૧૩ થી)

૮૧. અમૂલ્ય જિંદગીના કિંમતી સમયનો સદુપયોગ કરો.
૮૨. અનીતિ આદરનાર ગમે તેવો ધનવાન અને સત્તાવાળો હોય તો પણ આખરે તે દરેકનો તાબેદાર થાય છે.
૮૩. અવિવેકી જન અધમ દશાને વશ થયા વિના રહેતો નથી.
૮૪. આખરની કિંમત પૈસાથી નથી પણ પ્રામાણિકતાથી થાય છે.
૮૫. આનંદના ઝરાતું મૂળ વિચારશુદ્ધિમાં અને શાંતિના ઝરાતું મૂળ નમ્રતામાં છે.
૮૬. આશા અથવા તૃષ્ણા એ મર્વ પ્રકારના અધર્મ તથા દુઃખનું મૂળ છે.
૮૭. આત્મિક અને શારીરિક શક્તિનો પ્રતિદિન વધારો કરવો એ સ્વેતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવાનો રાજરસ્તો છે.
૮૮. દુઃ અને મારાપણનો અહંભાવ દૂર કરીને નિતેન્દ્રિયપણું શીખો એટલે સ્વર્ગીય આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકશો.
૮૯. મન જ્યાં સુધી આત્માના ઉદ્ધારની શુદ્ધ ભાવનાઓને દલતાથી ગ્રહણ કરે નહિ ત્યાં સુધી શાંતિની આશા કદી રાખશો નહિ.
૯૦. પારકા દોષ જોયા પહેલા પ્રથમ પોતાનું અંતઃકરણ તપાસવું એ સુજનતાનું લક્ષણ છે.
૯૧. કાં તો કાંઈ કામ માથે લેવું નહિ અને લેવું તો જીવના જોખમે પણ પાર ઉતારવું.
૯૨. જે માણસ ગરીબ છે પણ નીતિવાન છે તે જ ખરેખર શ્રીમંત છે. જે નીતિવાન નથી તેની તો ખૂરી દશા થાય છે.
૯૩. જ્ઞાનનો સદુપયોગ કરવાથી સંસારજન્ય ધન કપાશે પણ દુરુપયોગ કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાશે.
૯૪. પૂર્વકર્મોથી દીન અને ગરીબ યદ્ય ગયેલા માણસને આશરો આપવો એ સર્વજન માણસનું કર્તવ્ય છે પણ તિરસ્કાર કરવો એ તો દુર્જનનું કર્તવ્ય છે.
૯૫. મહાન સંકટ વેઠવા વિના દિવ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી.
૯૬. દેવી લોકો ખોટી પ્રશામત કરે તેથી બોળવાઈ જવું નહિ, કારણ કે એથી કોઈ વખત મહાન સંકટ પ્રાપ્ત થાય છે.

ઉપાધિરૂપ જ લાગે. છતાં વ્યવહારમાં પ્રાથમિક ભૂમિકાએ અપેક્ષાની નજરે આ પદનો ઉપયોગ છે, બાળજીવો માટે એ આશીર્વાદરૂપ છે અને આગળ વધવાના પગથિયાનો પાયો છે. વ્યવહાર અને નિશ્ચયનો સમન્વય કરતાં આવડે એ જોન ધર્મ છે, એ અનેકાંતવાદ છે અને એની સાવી સૂઝી આવે કે પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જોન નિવર્તક માર્ગમાં પ્રવેશ, પ્રગતિ અને સાધ્યપ્રાપ્તિ હસ્તામલકવત્ છે.

મૌલિક

૯૭. હલકા માણસોની વાતચીત માંભળવાથી કુષુદિ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેની સોખત કરવાથી પણ આત્માને ખોટી અસર થાય છે તેથી તેવાની મોખત છોડવી વધારે સારી છે.

૯૮. પૂર્વના પુણ્યથી ઉપાર્જન કરેલ લક્ષ્મી જે માણસો મત્પાત્રમાં આપે છે તેની જ લક્ષ્મી સાર્થક છે—જેઓ સત્પાત્રમાં આપતા નથી તેની સાગર શેકની જેમ હલકી ગતિ થાય છે.

૯૯. ખીમ્બની સુખસંપત્તિ અને અબ્યુઝ દેખીને શોક કરવો નહીં, શોક કરવાથી શરીરને હાનિ પહોંચે છે.

૧૦૦. ઊંચી પદવીને જ્ઞાન અને ગુણોવડે શોભાવીએ નહિ તો તે પદવી નિરર્થક થાય છે

૧૦૧. કોષ્ઠપણુ કાર્ય ઉત્સાહ અને ધીરજથી બહુ સારું થાય છે

૧૦૨. કોષ્ઠપણુ કાર્યમાં કંટાળવું અને ચીડાઇ જવું એ મનની સખ્ત નબળાઈ છે. કંટાળવાથી અને કોષ્ઠના પર ક્રોધ કરવાથી કાર્યની શુદ્ધિ થતી નથી. શાન્ત પ્રવૃત્તિથી બધા કાર્યો મિદ્ધ થાય છે.

૧૦૩. અહકાર, ગર્વ અને ઉદ્ધતાઈ જેમ જીવનને હાનિકારક છે તેવી જ રીતે કોષ્ઠની ખુશામત કરીને દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવું તે પણ હાનિકારક છે.

૧૦૪. કોષ્ઠપણુ ઉત્તમ પ્રકારનો ઉદ્યમ અને વિવેક નિર્ધનને સુખી બનાવે છે.

૧૦૫. ગુમાવેલા પૈમા પાછા મળી શકે છે પણ ગયો સમય પાછો આવતો નથી.

૧૦૬. મારામા વધારે હઠાપણુ છે એવું દેખાડવાને કોષ્ઠની વારંવાર બૂન કાઢવાના સ્વભાવથી હમેશાં દુર રહેવું તે વધારે ઉત્તમ છે.

૧૦૭. હમેશા ઊંચા પ્રકારના આશ્ચર્યથી કામ કરો. ગરીબાઈમાં પણ ઉત્તમ પ્રકારની બાવના ગખવાથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે.

૧૦૮ જે મનુષ્ય સારી મલાહ સાબળે છે તે મલાહ આપનાર કુરતા વધારે ડાહ્યો છે.

૧૦૯ જે ખીમ્બને સુધાગવાની બાવના રાખે છે તેણે પ્રથમ પોતે સુધાગવું તે વધારે મારું છે. પોતે ગુણોથી સંપન્ન હોય તો જ ખીમ્બને અમર થઇ શકે છે.

૧૧૦ ધન અને સંસારી વિષયોમા અમતોષ એ જ જન્મ-મરણમા વધારો કરનાર છે, તેથી અમારી રિપયો અને ધનથી મુક્ત થવું એ વધારે સારું છે.

૧૧૧. દરેક છવોની માથે શ્રેનોભાવ ગખવો તે જ ઉત્તમ છે, દ્વેષજુદિ ગખવી એ પાપ છે.

૧૧૨. પોતે પોતાના આત્માને ઝોળખવો એ જ પરમાત્માને ઝોળખવાની કૃત્તિ છે

૧૧૩. ખીમ્બોની ખગજ કાર્ય માટે નિન્દા કરી એ જેટલા અંગે મહેલી છે તેટલા જ અંગે પોતે માગ કામ કરવા એ મુશ્કેલ છે

૧૧૪. ખીમ્બના પરાપમાર માટે પોતાના સ્વાર્થનું અવિદાન આપવું અને ફળી કમ્બા ગખવી નહીં એ જ ખન મન્દગતનું કર્તવ્ય છે

૧૧૫. માનમિત્ર અને ધાર્મિક સમિતો મોટે આધાર સંપ્રત્યક્ષ ઉપર જ છે સ્વદેશરથી પ્રેરિત રામમૂર્તિ જેમમા ગાવતી મોટરને શાષ્ટી દેતો દત્તો અને જાજુકુમારે પોતાના બ્રહ્મ સર્વના પ્રતાપથી જ પાચનો મોગને પજુ રથભિત કરો દીધા દત્તા. સુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

પ્રભાવિક પુરુષો

શશ્યંભવસ્વામી (૨)

મધ્યાકાળના આગમનની પ્રતીતિ કરાવતી ઠંડી સમિર-લહરીઓ ચોતરફ વાઈ રહી છે. વાતાવરણમાં આજના દિવસની પ્રતિભા તેમ જ પવિત્રતાને લઈ કોઈ અનેરા ઉલ્લાસને પ્રગટાવતી છાયા પથરાઈ રહી છે. નર-નારી અને બાળક-ના વૃંદો સુંદર વસ્ત્રાભૂષણમાં સુસજ્જિત થઈ એક દિશામાંથી બીજી દિશામાં હર્ષાન્વિત બની ગમનાગમન કરી રહેલા છે. સારા ય માનવસમુદાયમાં અને આજના સુપ્રસંગમાં કેન્દ્રસ્થાન ભોગવતાં જળ-મંદિરની શોભા અવર્ણનીય થઈ પડી છે. કાચ જેવા નિર્મળ સરોવરના જળમાં કમળના પુષ્પોની પ્રકૃષ્ટિતતા દૃશ્યમાં અનુપમ ભાવ પૂરે છે. મધ્યભાગે આવેલ રમણીય પ્રાસાદ સ્વર્ગભૂમિના એકાદ વિમાન સમો લાસે છે. એના શિખર પર રહેલા ધ્વજાદંડની પવનના વેગથી હાલતી ઘંટડીઓ જે સ્વ પેદા કરે છે એ એવી તો સુંદરતા ને મનોહરતાથી વાતાવરણને ભરી દે છે કે જે અનુભવી જ સમજી શકે. જો કે કાર્તિક માસની અમાસનો [શિખરાતીઆસો(વદિ ૦)]નો દિવસ હોવા છતાં હજુ અધિકારના ઓળા ઉતરવાની વાર છે, પણ જાણે એનો હૃદયથી સામનો કરવાનો નિરધાર કરીને જ ઊભા હોય એવા-જળમંદિરને જોડતાં પૂલ પર તેમ જ એની આસપાસના વર્તુળ પર ઢાટેલા

સ્થંભો ઉપરના જ્ઞાનસમાં સ્થાપિત કરેલા દીપકો પ્રત્યક્ષિત થઈ ચૂક્યા છે.

મંદિરની દિશા પ્રતિ પગલા માંડી રહેલ ભાવિક પથિકના હૃદયમાંથી આ મનોરમ દૃશ્યને નિરખી એકાએક ઉદ્ગારો બહાર પડે છે.

“અહા ! કેવો રમ્ય એ કાળ હશે ! દેવ, માનવ અને તિર્યચના સમૂહ વચ્ચે વિરાજમાન થઈ, પ્રભુશ્રી વર્ધમાને અહીં જ પોતાની અંતિમ દેશના આપેલી. એ દેશનામાં ભરેલા અનુપમ રહસ્યથી એક બે નહિ પણ સંખ્યાબંધ આત્માઓનાં હૃદય-કમળ વિકસર બનેલાં. ચોતરફ જ્ઞાન-રવિનો ઉદ્યોત પ્રસરી રહેલો. સમ્યક્ જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્ર્ય અભ્યૂહા રત્નોની પ્રભા પથરાઈ રહેલી. જેમણે એમાં સમજપૂર્વક અવગાહન કર્યું, એ તો સ્વયમેવ શ્રીમહાવીરની માફક વીર બની ગયા. આત્મત્વ પરમાત્મત્વરૂપે પરિણુ-માળ્યું. અહા ! પણ જેમનો એ કાળે જન્મ સરખો નહોતો થયો એવા જીવોને સારુ પણ એ મહાસાધ્યવાડે જે વારસો મૂક્યો છે તે ઓછો કિંમતી નથી. ”

અંતરના નાદને, જગતની હવામાં તરતો મૂકી રહેલા આ પથિકને પાછળ આવતા પોતાની જેવા બીજા એક પથિકનું જ્ઞાન સરખું પણ નહોતું. મનના તરંગની

શ્રેણી હજી પણ આગળ વધી હોત, પરંતુ પેલા પથિકે પ્રથમના પથિકના ખલા ઉપર એકદમ હાથ મૂકીને, એવા તો જોરથી શબ્દોન્યાર કર્યો કે જેથી તેના મનો પ્રદેશના દ્વાર બંધ થઈ ગયા. ઉભય અવહારુ હુનિયાના માનવી બની ગયા.

“મિત્ર જિનદાસ ! તું અહીં ક્યાંથી ? ક્યાં હસ્તિનાપુર અને ક્યાં પાવાપુરી ? વળી એકલો કેમ દેખાય છે ? આજના પવિત્ર દિવસે તારી સાથે કેમ ચારુશીલા લાભી નથી દેખાતા ? ”

“અરે ! હું શું જોઈ રહ્યો છું ? આ તે સ્વપ્ન છે કે સત્ય ? સુહૃદ્ય શમ્યંભવ, તું એકાએક આ નિર્વાણભૂમિમાં ક્યાંથી આવી ચલ્યો ? પ્રાણલુપ્તકૃતિનો પૂજક યમલોના પૂનિત ધામમાં પગલાં માંડે એ તે કેવું આશ્ચર્ય ! ”

“મિત્ર જિનદાસ ! જળમદિરના આ પવિત્ર પગાયયા પર થતો આપણો મેળાપ એ જોટલો અકસ્માતિક છે એટલો જ રહસ્યપૂર્ણ છે. ખરેખર એમાં કુદરતનો સંકેત જ છે. હજી નિશાકાળની આરતિને વિલંબ છે તો ચાલ, પેલા વિરામાસન પર બેસી પરસ્પરની કુશળ-વાર્તા જાણવાનો પ્રયાસ કરીએ. ”

“મિત્ર શમ્યંભવ ! સંસારી જીવની કુશળતા એ તો ડાળના અમલાગ પર રહેલ જળગિંદુ જેવી ક્ષણિક છે. પવનનો એકાદો સપાટો લાગતાં તે ગિંદુ હતું ન હતું થઈ જાય તેમ એકાદ કાળનો ધક્કો

લાગતાં એ કુશળતા માટીમાં મળી જાય છે. ખરી રીતે એને કુશળતા કહેવાય જ કેમ ? દુઃખનો અભાવ એતું નામ જ સુખ. તે પણ નામ માત્ર. જાકી સર્વત્ર દુઃખ ને દુઃખ જ છે. તેથી જ જ્ઞાની ભગવંતો સંસારને અસાર કહે છે. જો ને કેવા ઉમંગભરે અમો દંપતી હસ્તિનાપુર વિગેરેની યાત્રાએ નીકળેલા. એ પેળા જુદા જુદા સ્થળોમાં પરિભ્રમણ કરવાનો નિશ્ચય પણ કરેલો પણ ‘આરંભયા અધવચ્ય રહે અને દૈવ કરે સો હોય’ એ વચન પ્રમાણે કંઈ જુદું જ બની ગયું. શેલડી રસથી અક્ષય તૃતીયાના દિવસે ચારુશીલાએ હસ્તિનાપુરમાં વાર્ષિક તપનું પારણું તો કર્યું પણ ત્યારથી જ એનાં ગાત્ર લીલાં પડવામાં આં અમારો તપ એટલો લાઈ ! તું જાણે તો છે જ કે એમાં ફરાળ જેવું તો હોય જ નહીં કેવળ ઈચ્છા હોય તો ઉકાળેલું અચિત પાણી પીવાય, પણ તારી લાભી એટલે શ્રદ્ધાની સાક્ષાત્ પ્રતિમા પ્રભુશ્રી વીરે જેમ નકોરડા-જળ સરખું પણ લીધા વગરના ઉપવાસો કરેલા તેમ કરવાનો નિયમ એજે રાખેલો. પારણા પૂર્વેના ચારે ઉપવાસ નિર્જળ કર્યા એ કે એની પ્રતિજ્ઞા તો અણનમ રહી પણ એમાં એની કાયાએ સાથ ન પૂર્યો. શરીરમાં નળખાઈ વધી પડી. ખીબત યાત્રાધામોમાં ફરવાના મનો રથ જાકી રાખી માટે ફરજિયાત મહિનાઓ સુધી એ બારનવર્ષની પુરાણી પાટનગરીમાં જ રહેવું પડ્યું. એ સ્થાનનું મહત્ત્વ અમારી ધાર્મિક નજરે આજે

તો નથી જ. ઘણા વર્ષો પૂર્વે અમારા આઘ તીર્થપતિ શ્રી ઋષભદેવને એક વર્ષના ઉપવાસોને અતે શ્રેયાંસક્રુમારે એ જ સ્થળમાં ઇંદુરસથી પારણ કરાવેલું. એ પછીના કાળમાં આ પવિત્ર નગરીમાં મોળમા તીર્થપતિ શ્રી શાંતિનાથ, સત્તરમા શ્રી કુંથુનાથ અને અઢારમા શ્રી અરનાથ-એમ ત્રણ ભગવંતો થયેલા. એ દરેકે ચક્રવર્તીપણાની ઋદ્ધિસિદ્ધિઓ પણ ભોગવેલી અને પ્રાંતે એ સર્વને તણ દર્ધ સંયમ સ્વીકારેલો. એ દરેકના ચયન, જન્મ, દીક્ષા અને કેવલજ્ઞાનરૂપ આર આર કલ્યાણકો આ પવિત્ર ભૂમિમાં જ ઉત્તવાયેલા. આ પુનિત શહેરમાં કારણવશાત્ મારે ઘણો સમય રોકાવું પડ્યું વહાલી એવી વલ્લભા ચાંદ્રશીલાએ ત્યાં જ પ્રાણ છોડ્યા. તેણીનો જીવન-દીપ ત્યાં જ જુગાપો. હસ્તિનાપુર તીર્થ મારે માટે અનેાળા ધામ સમ બન્યું. પત્નીના વિરહે પ્રથમ તો મારો સંસાર ખારો બનાવ્યો પણ જેમ જેમ હું એના સ્મરણમાં ઊંડો જિતરતો ગયો તેમ તેમ મને એના મૃત્યુમાંથી અવનવા બોધપાઠ મળવા માંડ્યા મુસાફરખાતા જેવા આ સંસારની અસ્થિરતા ઓખળી સમજાવા માંડી એના જેવી દૃઢશ્રદ્ધા કેળવી, માનવભવની સાર્થકતા કરવાની ભાવના પ્રગળા બની. એકલું શ્રમજીવન જ બચરહિત ભાસ્યું. 'શ્રમણ-ત્વં રમણીયતરમ્' એ પદ યાદ આવ્યું.

લોકઃ પૃચ્છતિ મે વાર્તા,
શરીરે કુશલં તવ ? ।

કુતઃ કુશલમસ્માકમ્ ?

આયુર્યાતિ દિને દિને ॥

શ્રાદ્ધમુખ્ય આનંદે જેમ પોતાની કુશળતા પૂછનાર સ્નેહીવર્ગને ઉપરનો શ્લોક કહી, આયુષ્યની ચંચળતા દર્શાવી જે ઉત્તર આપ્યો હતો તે મને વ્યાજબી જણાયો અને તેથી હે મિત્ર ! મેં પણ તારા પ્રશ્નના જવાબમાં મારી કહાણી વર્ણવી, સસારની નશ્વરતા દર્શાવી, મારો ભાવી-રાહ કેવા પ્રકારનો છે એનો ખ્યાલ કરાવ્યો છે. ચારિત્ર અંગીકાર કરતાં પૂર્વે વ્યવહારીજીવનના પાસા સરખા કરવા માટે જ હું પાછો દુર્યો છું. એમાં દીવાળીપર્વ આવતાં એક વાર આ દેહે શ્રી મહાવીર-દેવનું નિર્વાણકલ્યાણક ઉજવવાની ભાવના ઉઠાવી તેથી જ આજે સવારે અહીં આવી ચઢ્યો. નિર્વાણપણે થતું છત્રસંચાલન નિરખવાના ઈરાદાથી કંઈક વહેલો આવ્યો."

"જિનદાસ ! તારી કથની જેમ દુઃખ પ્રગટાવે છે તેમ એનો અંત ભાવી જીવનની સુવાસ સૂચવતો હોવાથી હર્ષ પણ જન્માવે છે; છતાં મારી કહાણી તો કેવળ દુઃખપૂર્ણ છે. અહીંનાં મારા આગમનથી આશ્ચર્ય થાય એ સહજ છે પણ એની પાછળ જે તિમિરના પટો છવાયા છે એ જ્યારે તું સાંભળશે ત્યારે તને પણ અવસ્થ દુઃખ ઉદ્ભવશે.

"પિતાશ્રી થોડા દિવસની માંદગીમાં ગુજરી ગયા આત્માની અમરતાને પિછાનનાર વ્યક્તિ એવા પ્રસંગમાં અતિશય હતાશ ન બની જાય, કેમ કે જન્મમરણ એ તો વિશ્વ-

ની પ્રચલિત રીતિ છે. વળી મારો સ્વભાવ તું સારી રીતે જાણે છે કે હું મરણથી ડરનારો નથી—એ તો મંસારની પ્રકૃતિ છે, પણ એ વડિલે મૃત્યુશય્યા પરથી મને એક જે કપરી આજ્ઞા આપી છે કે જે મારે મારે આજે જીવલેણ દર્દ સમ જાની ચૂકી છે. એમના અવસાન નિમિત્તે મારે મહાદ્રઃ યજ્ઞ કરવાનો છે. યજ્ઞ પાછળની હિંસા મારે મારા શા વિચાર છે તે તું જાણે છે, છતાં પરલોકપ્રયાણ કરી રહેલા વડિલની આજ્ઞા શિરોધાર્ય કરવા મારે એ ‘પણ’ મેં લીધું. મારા વિચાર ફરજના બોલ નીચે દળાયા. આજ્ઞા મુરુગામ્ અનુલંબનીયા। એ સૂત્રે જોર પકડ્યું.

“યજ્ઞ કરવાનો નિશ્ચય કરી મેં જુદા જુદા પંડિતોને આમંત્રણ પાઠવ્યું. કેટલાકના આવવા સંબંધી નિશ્ચિત ઉત્તરો પણ મને મળી ગયા. નાલંદાના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન તર્કભૂષણ શ્રીધરશાસ્ત્રીએ લખ્યું કે ‘એક વાર મારે જાતે તેમને નાલંદામાં મળી જવું. ત્યારપછી જ પોતાના આગમનની મિતિ નિશ્ચિત થઈ શકે.’ મારે એ વિદ્વાનને મળવા જાતે જવું પડ્યું પણ ‘પ્રથમમાસે મશિકાપાતઃ’ જેવું થયું. અર્થાત્ મુલાકાત થતાં પહેલાં જ ધડાકો એ ક્યો કે—‘જો શબ્દગણ! તારે યજ્ઞ કરવો જ હોય તો અત્યાર પૂર્વના તારા અદિંસા સંબંધીના મંત્રોને તિલાંજલિ આપી દેવી પડશે. આ પ્રસંગે તારા પેલા વલ્લિગમિત્રને કે કોઈ જૈનને તારા આંગળે નોતરવા દેવામાં નહીં આવે.

વેદના પાઠના ધ્વનિ સિવાય અન્ય કોઈ પ્રકારની વાત જ નહીં થઈ શકે. જો આ શરત કબૂલમંજૂર હોય તો જ હું આવું.’

‘વ્યાઘ્રતટીન્યાયે’ ઘડીભર થયું કે આ ભૂદેવને ન બોલાવું, પણ એ મહાશય તો જાણે અધૂરું હોય તેમ મારો ઉત્તર મળે તે પૂર્વે ગઈ જિજ્ઞાસા કે—

‘રખે મનમાં ધારી લેતો કે શ્રીધરશાસ્ત્રી વિના યજ્ઞ આટોપીશ, પણ મારી ન આવવા સંબંધી વાત જહાર પડતાં જ જેમણે હા પાડી હશે તે પણ ના કહેશે. મારું એક ફરમાન થતાં જ તારું કાર્ય અટકી પડશે. મારા કમનનો વિનય એ જ મારું જીવનકાર્ય. શ્રમભૂ-સંસ્કૃતિ સામે જાળવેા જાળવેા એ જ મારું ધ્યેય. અદિંસાની પ્રતિષ્ઠા મારી હાજરીમાં થઈ શકે જ નહિ. આ વચન એક શાસ્ત્રના છે કે ઘર્ષણાં દ્વાલ્પણો મુગ્ધ! એમાં મીન-મેષ ધનાર નથી. વેદવાક્યોમાં શંકા કરવી એવું જ નામ નાસ્તિકતા. એવું સત્યયુગ, દ્વાપર કે ત્રેતામાં ન બને પણ આ હડહડતા ‘કલિયુગ’માં જાળી રહ્યું છે, છતાં જો દિવસંતાન! તું એ વાત જરા પણ લક્ષ્ય જહાર જવા દઈશ નહીં કે જેના પૂર્વજેએ ‘દક્ષિણ તાલ્પ માનોડપિ, ન ગચ્છેત્ જૈનમંદિરમ્’ જેવા સૂત્ર અનુસાર જીવન ગાળ્યું છે તેવું સંતાન કદી પણ પોતાની નજર સામે શંકાસ્પદ વાતાવરણ ન તો જાણું કરશે કે ન તો અન્ય કોઈને કરવા દેશે. એને મન વેદના વાક્ય એ શિલામાં કોતરેલા શબ્દો કરતાં

વધુ કિંમતી હતા. એ માટે ચર્ચાની અગત્ય જ ન હોય. ’

“ વહાલા મિત્ર ! ભૂદેવ મહાશયની આ જલતી જ્યોત સમી વાણી શ્રવણ કરી હું તો ઠંડો જ થઈ ગયો. ચક્ષુ સામે ધર્મસંકટ ઝડું થયેલું નિરખી ગ્લાનિ અનુભવવા લાગ્યો. તૈયારીઓ થઈ ચૂકી હોવાથી-પ્રતિજ્ઞાપાલનનો અન્ય માર્ગ ન હોવાથી એ જ સ્થળે પડિતની ‘ હા ’ માં ‘ હા ’ ભેળવી, પધારવાની તિથિ નક્કી કરી, મ્હાન વદને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. રસ્તે મારી જાત પર મને તિરસ્કાર ઉપજ્યો. પોતાના મંતવ્યમાં આ રીતે નમતું મૂકવા ગઢલ પશ્ચાત્તાપ થયો, પણ એ સર્વ ‘ પાણી પીધા પછી ઘર પૂછવા જેવું ’ નિરર્થક હતું. થોડી માનસિક ઘડસાંજ કરી એક જ નિરધાર કર્યો કે એક વાર અહિંસાના ફિરસ્તાની નિર્વાણ-ભૂમિના દર્શન તો જરૂર કરવા, અને તરત જ આ દિશા પ્રતિ પગલા માંજ્યા. સ્વપ્ને પણ એ વેળા તારો મેળાપ થવાની આશા નહોતી, પણ ‘ વિધિના વિધાન તો ન્યાય જ છે. ’ અણુધાર્યો તારો મેળાપ થયો અને અંતર ખોલવાની તક પણ સાંપડી અને તારા દુઃખી હૃદયને દિલાસો દેવાની પળ પણ પ્રાપ્ત થઈ. ”

“ શમ્પલવ ! તો પછી તારે હાથે યજ્ઞક્રિયા થવાની એમ જ ને ? કેઈ ખીજ પાસે એ ક્રિયા ન કરાવાય ? ”

“ જિનદાસ ! માત્ર ક્રિયા જ નહિ પણ વેદમાં કહેલ અન્નમેધ પણ મારા હાથે જ કરવાનો-દિલ હો કિંવા ન હો પણ વિધિ પ્રમાણે પિતાના શ્રેયાર્થે એ કરુણા-જનક નાટકમાં મારે મુખ્ય નટ તરીકેનો સંપૂર્ણ પાઠ લજવવો પડશે. ”

“ અરર ! જાણી જોઈને એક પંથે-દ્વિય જીવનો વધ કરવાનો અને તે પણ ધર્મના ચોઠા તળે. કેવું વિચિત્ર ! પણ જ્યાં ખીજે ઇલાજ ન દેખાતો હોય ત્યાં થાય પણ શું ? જો અંતર જોડી શકાતું હોય તો આજે તારી સામે એમ કરી જાત્રી કરી આપત કે મિત્ર ! તેં જે દયાતું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે તે ઉખર-ભૂમિ પર નથી પડ્યું. એને અંકુર તો ઊગ્યા જ છે. અફસોસ એટલો જ કે હાલ તો એ અંકુર કરુણાવારિના સિંચન વિના ચીમળાવા લાગ્યું છે; છતાં આશા અમર છે. ”

“ મિત્ર ! નામરજીયો કાર્ય કરવું પડતું હોય તો અમારા સિદ્ધાંત પ્રમાણે એમાં મંદ પ્રકારનો દોષ લાગે છે. એનું શુરુ પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ શકાય છે, એને માટે ગળામિયોગેનં આગાર છે. ”

આ પ્રમાણે વાત થાય છે ત્યાં તો જળ-મંદિરમાં થતી આરતિનો સ્વર ઠરુંપટ પર અથડાયો અને ઘંટાના મધુર તેમજ આહ-લાહક નાદથી વાતાવરણ ડોલાયમાન થયું. (ચાલુ)

ચોકસી

સ્વ. આણંદશંકરભાઈ

સાત વર્ષ ઉપર આ સમાના ઉજવાયેલા સુવર્ણ મહોત્સવ પ્રસંગે જેમણે પ્રમુખ સ્થાન સ્વીકાર્યું હતું તે શ્રીયુત આણંદશંકર આપુભાઈ દ્રુવનું અમદાવાદ મુકામે અચાનક અવસાન થયું છે તે જાણીને દુઃખ થાય છે. જી. ધ. પ્ર. સમાનો ૫૦ વર્ષનો ઉત્સવ ઉજવવાનું અને દેશભરમાં સન્માનનીય એવા કોષ વિદ્વાન પુરુષને ખાસ એ પ્રસંગે આમંત્રવાનું નક્કી થયું ત્યારે જે એ ચાર અગ્રગણ્યોનાં નામ લેવાતાં હતાં તેમાં શ્રી આણંદશંકરભાઈનું પણ નામ હતું. ખીન્ન વિદ્વાનો બહુ દૂર હોવાથી-ખીન્ન કામકાજોમાં પેરાવાયેલા હોવાથી, અલભ્ય લાગ્યા. શ્રી આણંદશંકરભાઈ દૂર હોવા છતાં નજીક લાગ્યા, ખીજી ઘણી પ્રવૃત્તિઓમાં સંકળાયેલા છતાં અમારા સદ્ભાગ્યે તેમનો યોગ સુલભ થયો. એમણે અમારી વિનંતિ સ્વીકારી લીધી. તે વખતે તેઓ કાશી હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયના મુખ્ય આચાર્યપદે હતા. ત્યાંથી છૂટીને અહીં ભાવનગર મુકામે આવવાનું અને ત્રણેક દિવસ રોકાવાનું ખીન્ન કોષને મુશ્કેલ લાગે, પરંતુ આણંદશંકરભાઈએ અમારા ઉત્સવનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું એટલું જ નહિ પણ અહીં આવીને વિદ્વાતાલય જે એક-જે વ્યાખ્યાનો એમણે આપ્યા અને મહાના મળ્યો તેમ જ શહેરીઓ માથે સંપર્ક સાધવા જે સદ્દાનુસૂતિભરી પ્રશ્નોત્તરી સમાના મહાનમા ચલાવી હતી તે એ પુરુષના અગાધ પાકિત્ય સાથે રહેલી હલોહક મરણના અને મધુરતાની દરપણે પ્રતીતિ દરાવતી હતી. અમારી સમાના જન્મમંથોગોની વાત માંભળી તેઓ બોલી બેઠેલા કે:

“તમારા એટલે કે સમાના મંરથાપકોના યુવાનીના ઉદ્ભાવ જોતાં તો મને ફરી જુવાન જનવાનું મન થઈ આવે છે.” આ મહાના સ્થાપકો, સંચાલકો અને સદાયકો માટે તેમણે ખૂબ પ્રશંસાના ઉદ્દગાર કાઢ્યા હતા. ભાવનગરખાતે મહુમ મર પદ્મણી સાહેબનો સમાગમ થતાં તેમને બહુ આનંદ થયો હતો અને તે બંનેનો સંયોગ ધારેલા દાર્બની મફળતા બહુ વિશેષ થઈ હતી.

સ્વ. આણંદશંકરભાઈને આજસુધીમાં અનેક ભક્તિની અંજલિઓ અર્પાઈ છે. એમની તલરપથી વિદ્વતા, એમની મન-વચનવી અને કોષને પણ કંઈ ન લાગે છતાં દિતકર-સત્ય ઉચ્ચારવાની સાદી છતાં બધી પદ્ધતિ આજે તો જાણે કે આણંદશંકરભાઈના અવમાન મથે અસ્પ થઈ છે. પોતે સુરત મનાવતી હોવાનો દાવો કરતા છતાં મદાત્મા ગાંધીજી સાથે એમને એવો મધુર મૈત્રીમંજંપ હતો કે જે મદોદર વચ્ચે પણ એવો સુમેળ બાગ્યે જ મંભવે.

ગુજરાતમાં આણંદશંકરભાઈ એક જ હતા-એક જ એવા હતા કે જેમને માદિત્ય પરિવહના પ્રમુખપદે એમારી સકાય તો વળી મન્નૂર-મદાનનના ઝગડા વખતે મરપંચ તરિકે પણ મુઠી સકાય; હિંદુધર્મની મહામાં આગેવાની લઈ શકે તેમ જ જીન અને ખીજી કોમોના ઉત્તર વખતે પણ એટલી જ મરણતાથી બળી જાય. જે પુરો હવનમન્ની માધનાથી ગુજરાતને, ગુજરાતી માદિત્યને મમ્મદ ક્યું નેમના દેવલિલયથી આજે ગુજરાત સાથે જ દીન બન્યું છે. એમના સરકારી આત્માને પરમ શાંતિ મળે એમ પ્રાર્થાએ. મુશીક

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૮ ફાગણ તથા ચૈત્ર માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ થઈ રહેલ છે. ફા. શુ. ૧૩ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓ છ ગાઉની પ્રદક્ષિણા અર્થે તેમજ ચૈત્રી પુનમે સઘળા વિદ્યાર્થીઓ યાત્રાથે ગયા હતા. ફા. શુ. ૮ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓએ આંખેલ વ્રત કર્યું હતું.

ઓળીનું આરાધન:—ચૈત્ર માસમાં નવપદ આરાધક સમાજ તરફથી યોજાતી ઓળી પ્રસંગે સંસ્થામાંથી ૧૨ વિદ્યાર્થીઓએ અત્રે નવપદનગરમાં ઓળી કરી હતી. ચાર વિદ્યાર્થીઓએ ક્રિયા સહિત ઓળી કરી હતી. ઓળી દરમિયાન હંમેશા છૂટક આંખેલ વીશથો પચીશ થતાં હતાં. એક દિવસ એકીસાથે બધા વિદ્યાર્થીઓએ આંખેલ કર્યાં હતાં. આ ઉપરાંત વ્યાખ્યાનશ્રવણ, શ્રીપાળ-ચિન્તના રાસનું વાંચન, ભાવના, પૂજા, શુરુવંદન વિગેરેનો લાભ પણ લીધો હતો.

મહાવીર જન્મ જયંતિ:—ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓને શ્રી મહાવીરસ્વામીનું જીવનરહસ્ય સમજાવવામાં આવ્યું હતું તેમજ સામુદાયિક જયંતિ ઉત્સવમાં અને ભાષણમાં ભાગ લેવા સૌ વિદ્યાર્થીઓને લઈ જવામાં આવ્યા હતા.

આવક	ફાગણ	ચૈત્ર
શ્રી જ. નિ. ફંડ	રૂ. ૧૧૫-૧૦-૬	૧૪૮-૦-૦
શ્રી ભોજન ફંડ	રૂ. ૯૪-૧૨-૦	૨૨૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ	રૂ. ૦-૦-૦	૧-૦-૦
શ્રી કાપડ ફંડ	રૂ. ૭-૦-૦	૦-૦-૦
શ્રી સ્વામી ટ્રસ્ટ ફંડ	રૂ. ૦-૦-૦	૨૫૧-૦-૦
શ્રી દૂધ ફંડ	રૂ. ૦-૦-૦	૧૦૧-૦-૦
શ્રી દેરાસર સા-ખાતે	રૂ. ૧૨-૭-૦	૧૪-૦-૦
શ્રી દેરાસર ખાતે	રૂ. ૧૭૫-૦-૦	૦-૦-૦

ઉપરની મદદ પૈકી રૂ. ૨૫૧ ની મદદ વડોદરાવાળા શાંતિલાલ જનનાદાસ પેઢના પુત્ર સ્વર્ગસ્થ ચંદ્રકાંતના સ્મરણાર્થે તિથિ નોંધાવતાં મળી હતી.

લેટ:—ચોઠા આત્મારામ નથુલાઈ ગામ અમદાવાદ-ધારી શેર ૨૮. મહેતા હીરાચંદ ફુલચંદ ગામ વળા-જ. સિ. થાળી ૧, લોટો ૧, વાટકો ૧ વિગેરે. શ્રી ભાવનગર જૈન સંઘ-સંભાર મણુ ૦૧ હા. શા પેલચંદ જેઠાલાઈ. ગાંધી વસંતલાલ વૃજલાલ ગામ ભાવનગર-તુવેર દાળ મણુ ૧૫. શા છોટાલાલ વસ્તારામ ગામ ખરશીયા-ચોખા મણુ ૫. મુનિ મહારાજ શ્રી દર્શનવિજયજી-જૈન પંચાંગ પદ્ધતિની છુક ૧.

ભાષણો:—સંસ્થામાં જુદા જુદા પ્રમુખસ્થાને રીવાજ મુજબ ભાષણો ગોઠવવામાં

આવ્યા હતા. તેમાં વિષય સ્વાતંત્ર્ય દિન, અર્વાચીન 'યુદ્ધ' અને ભારતનું કર્તવ્ય, દિન્દની પડતી દશા, ખાદી, સંપ, શ્રી મદાવીરસ્વામીનું જીવન-એ રાખેલા હતા.

જમણવાર:—(ફાગણ તથા ચૈત્ર માસ દરમિયાન)

૧. શેઠ ત્રિભુવનદાસ બાણજી. ભાવનગર
૨. ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ, ગાંધી હરગોવિંદ મોતીલાલ તથા પારેખ સુનીલાલ દુર્લભદાસ, સિદ્ધવગુનં ભાટુ. ભાવનગર.
૩. શેઠ ચક્રાભાઈ સુનીલાલ. અમદાવાદ.
૪. બાણ ભગવાનલાલ પત્રાલાલ. મુંબઈ.
૫. પારેખ ખોડીદાસ હેમચંદ. ભાવનગર.
૬. શેઠ આતમચંદ રણછોડ. મુંબઈ.
૭. બાઈ આધારબેન તે શેઠ મૂળચંદ દહીયંદની વિધવા. અમદાવાદ.
૮. બેન ચંપા તે ઝવેરી દલસુખભાઈની વિધવા. અમદાવાદ.

સાદાં બોજન—(મુદ્દર તિથિએ આપવા ઉપરાંતની નોંધ.)

૧. શેઠ ક્રીસનલાલજી સંપનલાલજી ફા. શુ. ૮ ના આંખેલનો ખચ. પાર્શ્વ.
૨. શેઠ ઇશ્વરલાલ વાડીલાલ. એક ટંક. મુંબઈ.
૩. શાહ હીરાચંદ હરગોવનદાસ. " ભાવનગર.
૪. શેઠ નગીનદાસ બાલાભાઈ. " લોખંડી.
૫. શેઠ ઓધાભાઈ રામજી (સંધ લખને આવતાં.) " ભાવનગર.
૬. શેઠ પ્રેમજી હીરજી. " પરેલ.
૭. શેઠ લાલભાઈ ભોગીલાલ. ડા. નરેન્દ્રભાઈ બને ટંક. અમદાવાદ.
૮. શેઠ બનેચંદજી હીરાલાલ. એક ટંક. ખીકતેર.
૯. નવપદ આરાધક સમાજ. (આંખેલ માટે.) મુંબઈ.

મુલાકાત:—મુરગબેન નરોત્તમદાસ બાણજી ભાવનગર, મણિભાઈ ઝીણાભાઈ કલકત્તા, રમણલાલ ડાયાભાઈ અમદાવાદ, રાયલી ખોડીદાસ હેમચંદ ભાવનગર, શેઠ હીરાચંદ હરગોવન ભાવનગર, શાહ અમરચંદ કુંવરજી ભાવનગર, પારેખ સુનીલાલ દુર્લભદાસ ભાવનગર.

હિન્દીશિક્ષણ:—અને ચાર થતા દિન્દીસિક્ષણના વર્ગોમાં સંસ્થાના એકત્રીય વિદ્યાર્થીઓ જોડાયા છે.

સંસ્થાની વર્ષગાંઠ:—ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦ ના રોજ સંસ્થાની ૩૬ મી વર્ષગાંઠ હોખને તે દિવસે સપ્તમા વિદ્યાર્થીઓને મિટાન આપવામાં આવ્યું હતું, તેમ જ તે દિવસે રાત્રે સંસ્થાના સ્થાનિક મંત્રોએ શા. શાંતિલાલ ચાંપશીભાઈ શાહ તથા શા. ડૉક્ટર પ્રાગજીભાઈ પાનાચંદ મહેતાની દાનવીમાં મીટીંગ મેળવતાં યોગ્ય બાધજો યથા બાદ સંસ્થાની પ્રગતિ ઇચ્છવામાં આવી હતી.

મોંધવાડીના મુશ્કેલીભર્યા વખતમાં સંસ્થાને સંભારી ગુપાત્રદાનનો હવાવ લેવાનું ચૂક્યો નહિ.

એક સભાસદનું ખેટકારક પંચત્વ.

સાઈ શ્રી લીખાસાઈ ગાંડાલાલ—લાવનગર.

આ બધું મંવત ૧૯૪૫ માં વરતેજ મુકામે આ સભાના સ્થાપન સમયથી જ સભાસદ હતા. તેઓ ૭૨ વર્ષની ઉંમરે વૈજ્ઞાનિક શુદ્ધિ પામે યોગ્ય દિવસના વ્યાધિથી પંચત્વ પામ્યા છે. શરીર જુદાવસ્થાને લઈને નરમગરમ તો રહેતું હતું. તેઓ સભા તરફ પૂરા પ્રેમવાળા હતા. ધર્મના રાગી હતા. ધર્મપરાયણ વૃત્તિવાળા હતા. તેઓ બે પુત્ર બાઈ જીવરાજ તથા યુનીલાલને અને બીજા કુટુંબ પરિવારને પાછળ મૂકીને કુદરતના નિયમને વ્યાધીન થયા છે. અમે તેમના કુટુંબને દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માને શાંતિ પ્રદીએ છીએ.

સભાના અને અન્યના છપાવેલા ખાસ ખર્ચાદ કરવા લાયક સૂત્રો ને અર્થો.

૧ શ્રી આત્મપ્રબોધ ગ્રંથ-સંસ્કૃત મૂળ...	૧-૮-૦
૨ શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર-સંસ્કૃત પદ્યબંધ	૧-૦-૦
૩ શ્રી જુદાસેનસભાસ. શ્રીમલ્લગિરિજીવિત મોટી ટીકા યુક્ત	૩-૪-૦
૪ શ્રી વર્ધમાન દેશના. પ્રાકૃત-મંસ્કૃત છાયા સાથે. ભાગ ૧ લો ૩.૩) ભાગ ૨ નો ૩	૨-૦-૦
૫ શ્રી સમવાયંગ સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ યુક્ત.	૩-૦-૦
૬ શ્રી જ્ઞાતાધર્મિકથા સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ સાથે. ભાગ ૨ નો	૪-૦-૦
૭ શ્રી અંતગડશાગ ને અનુત્તરોવવાઈ સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ સાથે...	૧-૮-૦
૮ શ્રી નિગ્ધાવલી સૂત્ર (પાંચ ઉપાંગ)	૧-૮-૦
૯ શ્રી વામુપૂજ્ય ચરિત્ર સંસ્કૃત ગદ્યબંધ	૫-૦-૦
૧૦ શ્રી વિક્રમ ચરિત્ર મૂળ પ્રતાકરે	૫-૦-૦
૧૧ શ્રી ચંદ્રાનનો રાસ. અર્થયુક્ત	૪-૦-૦ ના	૩-૦-૦
૧૨ શ્રી શ્રોપાળ રાજનો ગસ અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૧૩ શ્રી આચાર દિનકર ગ્રંથ મૂળ. ભાગ ૧ લો. ૨ નો	૧૬-૦-૦ ના	૧૦-૦-૦
૧૪ શ્રી ઉપદેશપદ મૂળ ભાગ ૧ લો તથા ભાગ ૨ નો દરેકના	૩-૪-૦
૧૫ શ્રી ઉપદેશ રત્નાકર મૂળ ને ભાષાંતર	૨-૦-૦
૧૬ શ્રી ઉપદેશપદ મૂળ ને ભાષાંતર	૨-૦-૦
૧૭ શ્રી ઉપામંગ દર્શાંગ સૂત્ર મૂળ ટીકા અને મૂળ ને ટીકાના ભાષાંતરયુક્ત	૨-૦-૦
૧૮ " મૂળ સટિક	૧-૪-૦
૧૯ શ્રી ઉવવાઈ સૂત્ર મૂળ સટિક	૩-૦-૦
૨૦ શ્રી ઉપદેશમાળા હેમોપાદેયા ટીકાયુક્ત	૨-૮-૦
૨૧ શ્રી કદંબસૂત્ર મુખોધિકા ટીકાયુક્ત	૪-૦-૦ ના	૩-૦-૦
૨૨ શ્રી કૈન ગમાયણ ગદ્યબંધ સંસ્કૃત	૩-૦-૦
૨૩ " " પદ્યબંધ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યયુક્ત	૧-૮-૦

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર.

૧. શ્રી સેનગ્રંથ બાષાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસુરિને પૂજાયેલા પ્રતીતી તેઓ આપેલા ઉત્તરોનો સંસ્કૃત અર્થ. તેનું બાષાંતર આ. શ્રી વિજયકુમુદસુરિએ કયું છે. ખામ પ્રમાણિક ગણાતા આ અંચની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુલસાગરગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગણપદ આ અર્થ ખાસ બ્યાખ્યાનમાં વાચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે ગુપ્તવાળા છે. શ્રીનાને મારી અસરકારે તેને છે. ~~મં. રૂ. ૧-૮-૦~~ શ્રી વિજયગોડનસુરિચિત આ. વિજયપ્રતાપસુરિ. કિંમત રૂ. ૨)

૩. વૈરાભ્યરસમંજરી—પ્રણેતા શ્રી વિજયવલ્લભસુરિ. પ્રતાકારે આ પેઠા ચાર દારમ. સંસ્કૃત પદ્યપદ વાચવા લાયક છે કે માત્ર ચાર આના.

૪. વિવિધુદ્ધ પદ્યપ્રતિક્રમણાદિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બામતોનો સંગ્રહ. ગપાદક મુનિરાજ શ્રી દક્ષવિજયજી, પ્રકાશક શ્રી જૈન અર્થ પ્રકાશક સભા—અમ દાવાદ. મિ. રૂ. ૧-૮-૦ અગ્રહ બહુ સારો કયો છે. ખામ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિભક્તસુરિવિરચિત અષ્ટક પ્રકરણ—અનુવાદ સુત. પ્રકાશક શ્રી મદાસીર જૈન વિદ્યાલય—સુવર્ણ કિંમત માત્ર ચાર આના.

૬. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી મદાગજના પેતાના લખેલા અર્થ માથે ૭૫લી પ્રસિદ્ધ કરનાર ૧ દિન જગવાનદામ દગ્ધઅર્થ. નામ પ્રમાણે ગુપ્તવાળા આ અંચની કિ. રૂ. ૦-૧૦-૦

દબ્યાનુયોગના અભ્યાસીએ ખાસ અદ્યજ કરવા યોગ્ય

શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંગ્રહ—આમ ૧-૨-૩. આ ગણે ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે પ્રકરણોની ગતોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે.

૭ ભાગ પાહેસો. જેના ખામ સુદ્ધમણેપવાળા ૧૬ પ્રકરણ અર્થ માથે આપેલા છે મિ. રૂ. ૧-૪-૦ પોરટેજ ૭ આના

૮ ભાગ ખીન્નો. જેમાં અર્થ દ્વિપદ ગરપ્રશ્નિ તે જ્ઞાતિયમસંગ્રહથી પ્રકરણ વિગર લખા કરેલ છે કિંમત આઠ આના પોરટેજ ૭ આના

૯ ભાગ ત્રીન્નો. જેમાં નમવમ ૭ પ્રકરણ અર્થ. લાભુપવનમગ્ગેદક સાધં તે ૧૭ અપ્રસિદ્ધ કૃતોના અર્થ લખા કરેલ છે નક્કર ઉપયોગી છે. કિંમત ૫.૨ આના.

૧૦. શ્રી ગુર્ગાદિ રજાના બાષાંતર.

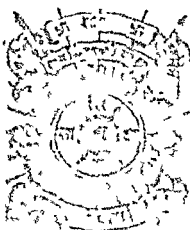
શ્રી ગોમમંડનગણિવિરચિત અષ્ટક અર્થનું અકારણ બાષાંતર સોળ કામક પુસ્તક ગણિત દેવા સાથે બામમને લખા પ્રાપ્ત કરાવે તેની કિંમત માત્ર આઠ આના

પુસ્તક ૬૬ કુવાજયદ લાભુગર્ભ—શ્રી પ્રદાવે પ્રિન્ડિએ પ્રેસ, કમ્પાઈ ૬-૭૭૭૭૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ



પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૩ લો

બીર સંવત્ર ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત્ર ૧૯૯૮

જ્યેષ્ઠ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

બાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું
અંક ૩ નો }

જ્યેષ્ઠ

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૨૮

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી ચીતરાગાદક સંસ્કૃત	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૬૯
૨ શ્રી વીરજિન વિનતિ-પદ	(ઝવેરચંદ છગનલાલ-મુસ્તાફા)	૭૦
૩ કરુણાદક-પદ...	(બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ)	૭૧
૪ ત્યાગવૃત્તિ-પદ	(દુર્લભજી સુલાખચંદ મહેતા-વળા)	૭૨
૫ શ્રી સિદ્ધચક્રસ્તોત્રે જ્ઞાનચારિત્રતપપદસ્તોત્ર વિવેચન યુક્ત	(આ. શ્રી વિજયપદમચરિ)	૭૩
૬ ત્રણે સમકિત આદે ગતિમાં હોય ?	(કુંવરજી)	૭૭
૭ મહાન યોગી શ્રી આનંદઘનજીકૃત પદ અકાવનમું	(મોખિતજી)	૭૮
૮ પાંચ ઇન્દ્રિયોના ૨૬ લેહ	(કુંવરજી)	૮૩
૯ પ્રશ્નોત્તર	(પ્રજાકાર-ભાઈ દેવચંદ કરચનજી-રાંધણપુર)	૮૪
૧૦ સમ્યક્ત્વવિચાર	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૮૬
૧૧ જૈન યાત્રાનુસાર જૈન માન્યતા	(કુંવરજી)	૯૨
૧૨ નિત્યોત્સવ	(રાજપાળ મગનલાલ બોરા)	૯૩
૧૩ પ્રભાવિક પુરુષોઃ શય્યાંભવસ્વામી (૩)	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૯૬
૧૪ ભૂલનો મુધારો	૧૦૦

માસિકના લવાજમના વેદ્યુ રાફ છે

ગતાંકમાં સૂચના આપ્યા પ્રમાણે શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ પુ. ૫૭-૫૮
મે વર્ષના સં. ૧૯૨૭ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૨૮ ના ફાગણ સુધીના
લવાજમનું વેદ્યુ ખર્ચ ને ભેટના પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩૩૩ નું
કરવાનું રાફ છે તે જરૂર સ્વીકારી લેતા. કેરણક ખર્ચેના પ્રથમથી
ના લખતા નથી અને વેદ્યુ પાણું ફરવે છે. તેમને વિનંતિ છે કે
વેદ્યુ ન સ્વીકારવાનું કાંઈ હાજર હોય તો પ્રથમથી જણાવવું જોઈ
ખોલ ખર્ચમાં ઉતરવું ન પડે.

सत्यगुरुदशनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः

नैम धर्म प्रकाशः

पुस्तक ५८ भुं
अं ३ ले

नयेष्ट

{ वीर सं. २४६८
वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्राक्षेप)

श्रीवीतराग-अष्टकम् ।

न संगोऽस्ति यस्याखिलकर्मकर्ता, न चांगं न चेच्छा न देवो न विद्या ।

शिवं शुद्धबोधं परं विश्वनाथं, चिदानन्दरूपं नमो वीतरागं ॥ १ ॥

न बंधो न मोक्षो न रागातिरेको, न योगो न भोगो न दुःखं न शोको ।

न क्रोधो न मानं न माया न लोभो, चिदानन्दरूपं नमो वीतरागं ॥ २ ॥

न हस्तौ न पादौ न प्राणा न जिह्वा, न नेत्रे न कर्णे न वस्त्रं न निद्रा ।

न राजा न मृत्यो न बंधुर्न मर्त्यो, चिदानन्दरूपं नमो वीतरागं ॥ ३ ॥

न जन्म न मृत्युर्न मोहो न चिन्ता, न भावो न भीतिर्न काश्यं न तन्द्रा ।

न चाक्षं न खेदो न वर्णं न मुद्रा, चिदानन्दरूपं नमो वीतरागं ॥ ४ ॥

त्रिदण्डं त्रिराण्डं हरं विश्वनाथं, हृषीकेशनिध्वस्तकर्मारिनालम् ।

न पुण्यं न पापं न चाक्षादितापं, चिदानन्दरूपं नमो वीतरागं ॥ ५ ॥

न बालो न वृद्धो न तुच्छो न मूढो, न दैन्यं न भेदं न मूर्तिर्न मोहः ।

न कृष्णं न शुक्लं न काष्ठो न शीलं, चिदानन्दरूपं नमो वीतरागं ॥ ६ ॥

न चाद्यं न मध्यं न चांतं न मग्न्या, न द्रव्यं न क्षेत्रं न दृष्टा न साक्षी ।

न गुरुर्न शिष्यो न हीनो न दीनो, चिदानन्दरूपं नमो वीतरागं ॥ ७ ॥

निरीहं निराकारमूर्तिं विशालं, स्वयं ज्ञानरूपं न नैत्यस्वरूपं ।

स्यतेजोमयं भास्करं विश्वरूपं, चिदानन्दरूपं नमो वीतरागं ॥ ८ ॥

सं० मुनि विद्यानन्दविजयजी

શ્રી વીર-જિન-વિનતિ

સ્વપાપેનું અદ્ય નિવેદન

(ઓધવળ સદેશો કેને સ્વામને—એ દેશી)

વીર જિનેશ્વર ! શરણું છે હવે તારું, જગમાં બીજો મારે નહીં આધાર જો;
કરુણા લાવી સેવક સન્મુખ લાળજો, કરગરી કરું કર જોડી દીનદયાળ જો. વીર૦ ૧

આ ભવમાં મેં પાપકરમ કીધાં ઘણાં, તુજ આગે ને કહેતાં આવે લાજ જો;
વતણો છો સઘળું જ્ઞાને હે સાહિબા !, તો પણ સંશ્લેષે કરું છું હું આજ જો. વીર૦ ૨

હવતણા વધ ચિત્તે ચિતવીયા ઘણા, પંચેન્દ્રી આદિના તે નહીં પાર જો;
તીરથની કીધી મેં અતિ આશાતના, જ્ઞાની શુરદેવોની વારંવાર જો. વીર૦ ૩

દેવશુરનું જૂરું બહુ મેં ચિંતવ્યું, ને કહેતાં મુખડું મારું શરમાય જો;
સાધવીઓનાં શીલ મનથી મેં ભાંગીયાં, પરમભણીમાં મનડું બહુ મલકાય જો. વીર૦ ૪

નિજ નારીમાં પણ સંતોષ ન રાખીઓ, પાડ્યું નહીં શીલવ્રત મેં નિરતિચાર જો;
પ્રીતે વ્રત પચ્ચણાણુ વળી નહીં પાળીઆ, મૂઢપણે ભાંગ્યાં મેં વારંવાર જો. વીર૦ ૫

ગોઘો બહુ મિથ્યાત્વે મારા નાથ છ !, અજ્ઞાને થઈ અંધ અરે ! અરિહંત ! જો;
તું નિર્દોષી દેવ નહીં મુજને ગમ્યો, ઓધિદાયક ભવભંજન ભગવાન જો. વીર૦ ૬

વદને કેઈક જૂઠું વચન વદિયાં ઘણાં, પરનિંદા કીધી પ્રેમે બહુ વાર જો;
ક્રોધ માન માયા લોભવશ હું પડી, પગલે પગલે કીધાં કર્મ અપાર જો. વીર૦ ૭

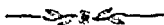
ઈર્ષ્યાથી મેં પરને આળ ચડાવીયાં, વ્યસનવશ પડીયો હું હે જગતાત ! જો;
અહનિશ આઠ મઠે અક્કડ થઈને ફરું, વિષયોમાં આસક્ત રહું દિનરાત જો. વીર૦ ૮

એ વિભુ કર્મ અશુભ કીધાં બીજાં બહુ, કહેતાં નાચે પાર હે મારા કંત ! જો;
લેશ નહીં શુભ મુજમાં અવશુભ અતિઘણા, શી રીતે ભવજળનો પાગીશ અંત જો. વીર૦ ૯

પાપીમાં છું એક જ હું શિરોમતિ, પણ સાહેબ છ ! નામ ધરાવું દાસ જો;
કરુણાવંત કરી કરુણા ઉદારજો, માફ કરી અવશુભ સહુ પૂરજો આશ જો. વીર૦ ૧૦

નિર્ભય મેં નિરખ્યા શુભ જાણે શોભતા, અપ્રાદશ દેવે ખાલી થી જિનરાય જો;
દાસ અવેરને શરણું છે એક આપનું, ભવોભવ કરજો દહાય તુમે મહારાય જો. વીર૦ ૧૧

અવેરચંદ હગનલાલ-ગુરવાડ



દોહો

યોગ્યતા નમ્રતા કીડીએ, અધિક ક્યેં ઉપદાસ;
વાટે કરનાં દંડગત્, લોક હને આપાસ. ૧

કરુણાપ્રક

(શિખરિણી)

પ્રભુ હે દેવેશ ! પ્રચૂર સુખદાતા જિનપતિ !
 તને વંદું ભાવે તુજ વિન ન દિસે મુજ ગતિ;
 પડ્યો હું અંધારા નિગિઠ ભવકૂપે રખડતો,
 છતી આંખે અંધો થઈ ભટકતો હું રવડતો. ૧
 પડું કષ્ટે ઊઠું ઘડીઘડી થતી જે વિકલતા,
 નિરાશા વર્ષાવે મુજ નહિ દિસે માર્ગ દ્વિતા;
 થયો જે બ્રાંતિનો અનુભવ કટુ સર્વ જગમાં,
 થઈ તેથી કાયા મન સહિત તે શીર્ષ ભવમાં. ૨
 ગદો સાથે કીધી કટુતમ લડાઈ જગતમાં,
 વર્ષા રોયો મોટા અમિત જનના જે વિષ સમા;
 મળ્યા જે સયોગો મુખ હરણ સંસારભરમાં,
 થયો ભીતિકેરો અનુભવ કટુ સર્વ જનમાં. ૩
 નહીં દિસે તારા વિષ્ણુ જગતમાં તારક દુજો,
 થયો છું હું આજે અગતિક ન આધાર સમભયો;
 હણાયો છું ક્રોધે મદભર થયો માન-અરિથી,
 સદા માયા લોભે શરત થઈ હણાયો રિપુથકી. ૪
 જુઓ હાં ભાસે છે ભવદવળે ભીતિ વિષમા,
 પ્રભો ! દિસે શાંતિ તુજ ચરણમાં એક જગમાં;
 જિગે પાણીમાંથી કમલદલ જાણ્યું જગ ભમ્યો,
 સ્વે શાંતિ-ગંગા ચરણકમલોથી તવ વિભો ! ૫
 નદી ગંગા હિમાલય નગથકી વારિ સ્રવતી,
 પ્રભો ! વિદ્યા ગંગા તવ મુખથકી શાંતિ ઝરતી;
 નદી દિસે બીજું તુજ વિષ્ણુ સુખાલંબન જગે,
 પ્રભો ! દીનાનાથ ! પ્રબલ સુખદાતા જગપતે ! ૬
 ક્યારે દૂરે જ્યારે પટલ સહુ વિદ્યામદતણા,
 પ્રભો ! કીધા ત્યારે ગણધર મુનિ ગૌતમતણા;
 સુણી દુઃખી આર્ત સ્વન કરણુ શ્રી ગૌતમતણા,
 દયા લાવી આપ્યું અમૃત ફલ કૈવલ્ય ઘટના. ૭
 ઘણો ક્રોધાવેશી રૂણિધર હતો કૌશિક અહીં,
 પ્રભો તેને તારો અતિ કરુણભાવે જગમહીં;
 દયાસિધુ ! તારો મુજ ગરીબને સંસૃતિથકી,
 વિનંતિ આ તારા ચરણકમલે બાલ-મતિથી. ૮
 બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ

ત્યાગવૃત્તિ

(કથાથી આ સંભળાય મધુર સ્વર કથાથી આ સંભળાય-એ રાગ)
 ત્યાગવૃત્તિ મુશ્કેલ જગતમાં, ત્યાગવૃત્તિ મુશ્કેલ;
 કાળ અનાદિના મોહથી બચવું, એ તો નથી કાંઈ સહેલ ૧૦ એ ટેક
 ચક્રવર્તી મંથમન્ત્રીરિ વરીયા, પટખંડ ઋદ્ધિ વરેલ; (૨)
 છોડવી ન ગમે ૧૨૧૨ કંથા, જુઓ જગતના જેલ. ૧૦ ૧
 દુ.ખ દારિદ્ર પ્રતિકૂળ સયોગો, વશ હોઈ સપડાએલ, (૨)
 મહન કરત સકટ અતિ ચેતન, મન તૃષ્ણાએ ભરેલ ૧૦ ૨
 આગ્નિપદ આગધન પૂરવે, ભાગ્યવશાત્ બનેલ, (૨)
 આવી ઉદયમા એ ભવિષ્યનો, અત્પ સંસાર કરેલ ૧૦ ૩
 કર્મવિવશ કોઈ ત્યાગ સ્વીકારી, હોય શિથિલ બનેલ; (૨)
 તો પણ નિન્દવા યોગ્ય ન મુનિવર, લાવી મનમા મેલ ૧૦ ૪
 ગય રક સુખિયો કે દુ.ખિયો, બાણો ન ભેદ ભરેલ, (૨)
 અનુમોદન કરવા લાયક એ, ત્યાગવૃત્તિ પામેલ ૧૦ ૫
 ધરમે શૂન કરમે શૂન, કરેભિ ભતે ઉચ્ચરેલ, (૨)
 માત્ર ત્યાગવૃત્તિના પ્રભાવે, કંઈક છવો ઉદ્ધરેલ ૧૦ ૬
 ધન્ય ભૂમિ આ વલ્લભીપૂરની, પુસ્તકારૂઢ થયેલ, (૨)
 'કર્પૂ', ભક્તિ, સિદ્ધિ, ભદ્ર, કાન્તિ, જ્યતિવિજય નીકળેલ ૧૦ ૭
 ભાસ્કર, રતનાકર, મુનિ અહિના, લાવણ્યવિજય નીકળેલ, (૨)
 વતની વળાની આધીઓ દશ, એ શુભ પથે ચરેલ ૧૦ ૮
 ઓગાળી અકૂળ વિક્રમમા, ભાગલિક્ય પ્રમજ બનેલ, (૨)
 જગજીવન ભાર્ગવદ ઝાઝમેના, ત્યાગવૃત્તિ પામેલ ૧૦ ૯
 પાગી જ્યતિવિજય શુભચન્દ્રા, ભાગ્યવશાત્ મળેલ, (૨)
 વૈશાળ મુલ મસગી શુભાદે, તજ મંત્રારી જેલ ૧૦ ૧૦
 પેળી અનુમોદન કરે અદિનો, અઘણો મંથ મળેલ, (૨)
 તીર્થાયુષ્મદી શુભ કાર્ય એ, સકૂળ કરો આદરેલ ૧૦ ૧૧
 ધન્ય ધન્ય થઈ ત્યાગવૃત્તિ જસ, મોહ પિશાચ હોલ, (૨)
 જન્મ જન્મ મૃત્યુના બચથી, એ ભવિ છવો બચેલ ૧૦ ૧૨
 સર્વવિગ્નિ કે દેશવિરતિમા, જે ભવિ છવો રહેલ, (૨)
 દુર્લભ નન્દન મદન થાય તમ, તીર્થપતિ ઉચ્ચરેલ ૧૦ ૧૩
 દુર્લભજી શુભાચર્યદ મરેતા-વળા

• ૧ મનિમ ૧ કર્પૂ-સિદ્ધિ, ૨ ભક્તિસિદ્ધિ, ૩ પન્થમ મિદ્ધિ
 સિદ્ધિ, ૪ ભદ્રાસિદ્ધિ ૫ મોક્ષસિદ્ધિ, ૬ મુનિ જ્યતિવિજય,
 ૭ ભારતસિદ્ધિ, ૮ રતનાર્કસિદ્ધિ ૯ નર્મ લાભ્યસિદ્ધિ એ માર્ગ
 જાના નિર્મલ મુનિજો

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૪૦ થી શરૂ)

૭. શ્રી જ્ઞાનપદ સ્તોત્ર.

રાગ—તમહં જિણવંદં ॥

સયયં પળમેઅં । રઅહં વરનાળં ॥

સુહૃત્તત્તવિચોહં । વિહિણા પળમામિ ॥ નંદિઅયં ॥ ૨૯ ॥

સ્પષ્ટાર્થ:—સાતમું શ્રી સમ્યક્જ્ઞાન પદ પળમેઅં=પાંચ લેહવાણું (મતિ-શ્રુત-અવધિ-મન:પર્યાવ-કેવળ) છે, તથા રઅહં=કર્મરૂપી રજને હરનારું (દૂર કરનારું) છે, તેમજ સુહૃત્તત્તવિચોહં=ઉત્તમ તત્ત્વોનો (જીવાજીવાદિ તત્ત્વોનો) વિશિષ્ટ ઓધ (ઓળખાણ, પરિચય) કરાવનારું છે આવા તે વરનાળં=મતિજ્ઞાનાદિસ્વરૂપ ઉત્તમ જ્ઞાનને હું સયયં=નિરન્તર પળમામિ=પરમ ઉદ્ધાસથી વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કરું છું. ૨૯.

નંદિતક છંદમાં આ સ્લોકની રચના કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના દરેક પાદમાં ક્રમસર-૨ લઘુઅક્ષર, ૧ શુરુઅક્ષર, ૨ લઘુઅક્ષર અને છેવટે બે શુરુઅક્ષર આવે તે નંદિતક નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—શુભવંદિઅસ્સારિસિગ્ગણદેવગણેહિં ॥

વિસઆવહારં વિણયવિવેગવિયારં । મરકેયરસારં સમયં દુહપસંગે ॥

કજ્જડવકજ્જવિવેયપયાસં । નાસિયમોહતમાદિવિલાસં ॥ દંસણસંજમગં વરમુત્તં ॥

પળમામિ પડિણમુત્તમનાળં ॥ માસુરયં ॥ ૩૦ ॥

સ્પષ્ટાર્થ:—વળી તે ઉત્તમ જ્ઞાનપદ વિસમાવહારં=પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં થતા રાગને દૂર કરનારું છે, વિણયવિવેગવિયારં=વિનય અને વિવેકના વિચારને પ્રકટાવે છે તથા મરકેયરસારં=લક્ષ્ય ને અલક્ષ્યના તત્ત્વને પમાડનારું (લક્ષ્યાલક્ષ્યને જણાવનારું) છે, વળી તે દુહપસંગે=દુઃખના સમયમાં સમયં=શાન્તિ ઉપજાવનારું છે, તેમજ કજ્જડવકજ્જવિવેય=આ કાર્ય કરવા જેવું છે અને આ અકાર્ય છે એવા વિવેકશુભને પયાસં=પ્રકાશનારું-જણાવનારું છે. તેમજ મોહતમાદ=મોહરૂપી અંધકાર વિગેરેના વિલાસં=વિલાસને (આત્મામાં સ્વછંદે રમતા મોહાદિકને) નાસિય=નાશ કરનારું છે, તથા જે જ્ઞાન દંસણસંજમગં=સમ્યક્ત્વ અને આદિત્રવાણું હોય તો જ ઉત્તમ ગણાય છે; કારણ કે શ્રી જિન-

શાસનમાં તેને ૯ વસ્તુત્તં=ઉત્તમ (જ્ઞાન) કહ્યું છે એવા ઉત્તમનાણં=ઉત્તમ જ્ઞાનપદને પદ્ધિનં=દરેકના પળમમિ=નમસ્કાર કરું છું. ૩૦.

આ શ્લોકની રચના ભાસ્કરકે છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—
જેમાં ક્રમસર=૧ તગણ, ૧ પગણ, ૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ તગણ, ૧ ટગણ,
૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ શુરુઅક્ષર, ૧ પગણ, ૨ ટગણ, ૧ શુરુઅક્ષર અને છેવટે
૧૨ ટગણ હોય તે ભાસ્કરકે છંદ કહેવાય.

॥ ઇતિ શ્રી સંયમજ્ઞાનવર્ણનાભિધાનઃ સસમઃ પ્રકાશઃ ॥

૮. શ્રી ચારિત્રપદ સ્તોત્ર.

રાગ—વંસસદતંતિતાલ ॥

સંજમો મણુણમુત્તિમુત્તિ, નિયપ્પરાગસંતિકંતિકિત્તિસત્તિ અ ।

ગયકસાયમેયકાયરક્ષણે મહવયાહસાહજે ॥

સમિદ્દસોહિય તિગુત્તિમંદિય નિસિદ્ધરત્તિમુત્તિસેવણે અ ।

જમ્મિ અદ્ધ સિદ્ધાસમ્મુણા પળદ્ધકામમોગસેવા ॥

મામિણીસુયાદ્ધકારણોહુપ્પણપ્પત્તિવ્વદુરુક્કણાસમે ણિવાણઈ ।

ળ મોયણાહંચિત્તણા નિઅપ્પસાહણા ॥

પમમ્મસુરુક્કલાહમાણપૂયણા ધરેમિ તં પસત્થમોયઅં ॥ નારાયઓ ॥ ૩૧ ॥

રૂપદાર્થઃ—આઠમા શ્રી ચારિત્રપદની આરાધનામાં રહેલો જે સંજમો=સંયમ શુણ (ચારિત્રપદ) તે મણુણમુત્તિમુત્તિ=સુદર સુદ્ધિભોગ-મોક્ષના સુખને દેનારો છે, અ=તથા તે નિયપ્પરાગ=નિજશુણુરગણતા દરાવે છે અને સંતિ=શાન્તિ શુણને પમાડે છે, તથા કંતિકિત્તિસત્તિ=આત્માની મનોહર ક્રાંતિ, કીર્તિ તથા શક્તિને આપનારો છે, તથા ગયકસાયમેય=ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના ક્રોધાદિ દુષ્ટાચેને દર દરનાર છે, તથા તે સંયમશુણમાં કાયરક્ષણે=છકાય છવેતુ રક્ષણ કરવાનું હોય છે, તથા મહવયાહસાહજે=મહામતાદિ યગનિયમોરૂપ સાધનોની સેવના કરવાની હોય છે. તેમ જ સમિદ્દસોહિય=પાંચ સમિતિઓવડે શોભતો છે, તિગુત્તિમંદિય=ત્રણ શુભિવડે મંડિત છે, અ=તથા નિસિદ્ધરત્તિ-મુત્તિસેવણે=સંયમશુણમાં રાત્રિભોજનના સેવનનો નિપેધ કરેલો છે [કારણ કે પાંચ મહામતની ઉપર છકું મત રાત્રિભોજનત્યાગરૂપ હોય છે], તથા જમ્મિ=સંયમશુણમાં (સંયમના) અદ્ધ મિદ્ધામગ્ગુણા=આઠ શેષ શુભો દ્રવા છે. (તે આગળ જણાવ્યો) તથા જેમાં પળદ્ધકામમોગસેવા=કામ ભોગોની સેવા સર્વથા નાશ પાતી છે એવો સંયમશુણ છે. તેના આઠ શુભો આ

પ્રમાણે જાણવા. ૧-મામિળી=શ્રી, સુચાઈ=પુત્ર વિગેરે કારણોદ્ધ=કારણોના સમૂહ-થી ઉપ્પન્ન=ઉત્પન્ન થયેલ વ્યતિવદુસ્ક=પોતાના આત્માના ત્રીવ દુઃખનો નાસનો નાશ કરનાર સંયમ શુભ છે. તથા ૨-સંયમના જ પ્રભાવે જિવાઈ=રાજાઓને પણ નમસ્કાર કરવો પડતો નથી એટલે સંયમીને રાજા પણ નમે છે, તથા ૩-જ મોયનાઈચિત્તના જે સંયમશુભમાં લોજન પકાવવા વિગેરેની કંઈ પણ ચિંતા હોતી નથી, તથા ૪-જેમાં નિઅવ્વસાહના=આત્માની હિતકર ઉત્કૃષ્ટ સાધના કરી શકાય છે, તથા ૫-પસમ્મસુક્કલાહ=ઉપશમશુભથી ઉત્પન્ન થતા આત્મિક સુખનો લાભ થાય છે, ૬-સંયમીને રાજા વિગેરે તરફથી માણ=માન-સત્કાર મળે છે, અને ૭-પૂયના=રાજા વિગેરે પણ સંયમી જીવોની પૂજા-ભક્તિ કરે છે તથા ૮-પસત્થમોયમં=ઉત્તમ સાત્ત્વિક શુભ આનંદને આપનારો સંયમ-શુભ છે. એવા સંયમને હું પરમ ઉદ્ધાસથી ધરેમિ=ધારણ કરું છું. ॥૩૧॥

આ શ્લોક નારાયક છંદમાં બતાવ્યો છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેમાં ક્રમસર ૧૩ ચગણ, ૧ નગણ, ૬ ચગણ, ૧ નગણ, ૩૦ ચગણ, ૧ શુરુ અક્ષર અને છેવટે ૧૮ ચગણ આવે તે ત્રીજા નંબરનો “ નારાયક છંદ ” કહેવાય. પૂર્વે જે પ્રકારના નારાયક છંદનું લક્ષણ જણાવી દીધું છે.

રાગ-હત્તચામરપદાગ ॥

ચક્રધારગવિસિદ્ધસમસુહદાયગં, જિણવડસમુવગયમવયસંકડપાયગં ॥
કમ્મપયારકદ્વદહનાળસંનિહં, વંદમિ પળપયારચરણં વલિણિવદ્દં ॥ લલિઅયં ॥૩૨॥

૨૫૪૫—વળી તે સંયમ (ચારિત્ર) શુભ—ચક્રધારગ=ચક્રવર્તીના સુખ કરતાં પણ વિસિદ્ધસમસુહ=ચંદ્રી જાય એવા ઉત્તમ સમતાના સુખને દાયગં=આપનાર છે; કારણ કે ચક્રવર્તીપણામાં તેનું સુખ હોતું નથી. તથા જિણવડસમુવગય=શ્રી તીર્થંકરોએ પણ તે ચારિત્રને અંગીકાર કરેલ છે, તથા મવય=ભવથી ઉપજતાં-સંસાર સંજાંધી સંકટ=સંકટોથી પાયગં=રક્ષણ કરનાર છે, તથા કમ્મ-પયાર=મોહનીય વગેરે કર્મોના લેદરથી કટ્ટ=કાકડાંને-ઈધનને વહન=જાળવામાં અળસંનિહં=અગ્નિ સરખો તે ચારિત્ર શુભ છે. વલિ=મલવાન-સાત્ત્વિક પુરુષોથી જ જિવ્યવહ=નિર્વાહ થઈ શકે (સાધી શકાય) એવો પળપયારચરણં=પાંચ પ્રકારના સંયમને એટલે સામાયિક-છેદોપસ્થાનીય-પરિહારવિશુદ્ધિ-સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રને હું વંદમિ=પરમ ઉદ્ધાસથી વિધિપૂર્વક વંદન કરું છું ॥૩૨॥ આ શ્લોકની રચના લલિતક છંદમાં છે, તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું.

જેના દરેક પાદમાં ક્રમસર ૧ ચગણ, ૪ ટગણ અને છેવટે ૧ શુરુઅક્ષર, તે લલિતક છંદ કહેવાય. ૧૯મી ગાથાના ૨૫૪૫માં જે લલિતક છંદનું લક્ષણ જણાવ્યું છે. તેનાથી આ લક્ષણ જૂદું પડે છે.

॥ ઇતિ શ્રીચારિત્રપદવર્ણનાભિધાનોઽષ્ટમઃ પ્રકાશઃ ॥
૯. તપપદ સ્તોત્ર.

રાગ—સહાવલદ્વા . સમપ્પદ્ધા ૦ ॥

મહપ્પહાવં વહુસ્સહાવં, વિણટ્ટકામં પમોયગામં ॥

સ્વમાહવાસં ગુણપ્પયાસં, જમમો જિચં તવમુણ્ણહયં ॥ વાળવાસિયા ॥ ૩૩ ॥

૨૫૯૪—મહપ્પહાવં=નવમું તપપદ મહાપ્રભાવવાળું છે, વહુસ્સહાવં=ધણી સ્વભાવવાળું=ધણી ભેદવાળું છે તથા વિણટ્ટકામં=કામવાસનાનો નાશ કરનારું છે, કારણ કે ઇચ્છાનિરોધ એ જ ખરો તપ કહેવાય છે. તે પમોયગામં=પ્રમોદના સમૂહરૂપ સાત્ત્વિકાતંદ્રને આપે છે, એટલે આત્માના તાત્ત્વિક સ્વરૂપને પ્રકટાવનારું છે. તેમ જ સ્વમાહવાસં=ક્ષમા વગેરે ગુણોના ધર જેવું છે કારણ કે ક્ષમા વગેરે ગુણો રાખીને તપશ્ચર્યા કરવાથી તપનું સંપૂર્ણ ફળ મળી શકે છે. વળી ગુણપ્પયાસં=આત્માના ગુણોને પ્રકાશમાં લાવનારું તપ છે. તેમજ ઉણ્ણહયં=આત્મિક ઉત્થતિને પમાડનાર છે એવા તત્ત્વ=નવમા તપપદને અમે જિચં=નિત્ય જમમો=નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૩૩ ॥

આ શ્લોકની રચના વાનવાસિકા છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળવું. જેના દરેક પાદમાં ૪ દગણ હોય અને નવમો તથા બારમો અક્ષર લઘુ હોય તે વાનવાસિકા છંદ કહેવાય.

રાગ—તે તવેજ ઘુમસન્વપાવયા ૦ ॥

સીલરુક્કગણવુટ્ઠિવારિયં, સમ્મસિદ્ધિસુહસુરુક્કસંદયં ॥

લદ્ધિપંકયપયાસદરુક્કયં, તં તવં યુગમિ હં જયપ્પયં ॥ અપરાન્તિકા ॥ ૩૪ ॥

૨૫૯૪—વળી તે તપ ગુણ-સીલરુક્કગુણ=શીલ એટલે શિયળ અથવા સર્વ પ્રકારના ચારિત્રાચાર(૧૮૦૦૦ શીલભેદ)રૂપી વૃદ્ધોના સમૂહને તુટ્ટિ=વધારવામાં વારિયં=મેધ જેવો છે, તથા સમ્મસિદ્ધિ=સ્વર્ગનાં અને મોક્ષનાં સુહસુરુક્ક=શુભ-ઉત્તમ સુખોને સંદયં=આપનાર છે, તથા લદ્ધિપંકય=૨૮ પ્રકારની લઘિધરૂપી કમલને પયાસદરુક્કયં=વિકસેલ કરવામાં કુશળ (સમર્થ) છે અને સમ્મયં=સમતા ગુણને આપનાર છે, તથા જયપ્પયં=સંપૂર્ણ રીતે જા'ને પ્રકારના જયને (કપાયાદિકના વિજયને અને ૧૭ ખાંડ વિગેરેના વિજયને) આપનાર એવા તં તવં=તે નવમા તપ-પદને હં=હું યુગમિ=સ્તવું છું-તેની હું સ્તુતિ કરું છું. ॥ ૩૪ ॥

આ શ્લોકની રચના અપરાન્તિકા છંદમાં છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળવું. જેના દરેક પાદમાં કમસર ૮ માત્રા, દગણ અને છેવટે ૧ લઘુ અને ૧ શુભગણ અક્ષર હોય તે અપરાન્તિકા છંદ કહેવાય.

॥ ઇતિ શ્રી તપોવર્ણનાભિધાનો નવમઃ પ્રકાશઃ ॥

ત્રણે સમકિત ચારે ગતિમાં હોય ?

મથાળાના પ્રશ્નનો ઉત્તર ‘હોય’ એવો જ છે; પરંતુ ચારે ગતિમાં શી રીતે હોય ? તે સમજવા જેવું હોવાથી તે સંક્ષેપમાં નીચે ગતાવેલ છે.

૧. નરકગતિમાં પ્રથમની ત્રણ નરકમાં ક્ષાયિક તો પૂર્વભવથી લાવેલ હોય, કારણ કે તેનો પ્રસ્થાપક મનુષ્યગતિમાં જિનેશ્વરના સમયે જ હોય છે. તે લઈને અહીં આવે છે અને અપૂર્ણ હોય તો પૂર્ણ પણ કરે છે. ઉપશમ સમકિત નવું પ્રાપ્ત થાય છે અને ક્ષયોપશમ સમકિત પૂર્વભવનું તેમ જ તે ભવનું એમ બંને પ્રકારે હોય છે. ચોથીથી સાતમી નરક સુધીમાં ક્ષાયિક ન જ હોય. ઉપશમ તદ્દભવિક હોય અને ક્ષયોપશમિક તદ્દભવિક ને પૂર્વભવિક બંને પ્રકારનું હોય.

૨. દેવગતિમાં વૈમાનિકને પ્રથમની ત્રણ નરક પ્રમાણે ત્રણે પ્રકારના સમકિત સમજવા. ભવનપતિ, વ્યંતર ને જ્યોતિષી માટે ક્ષાયિક સિવાયના બે સમકિત ઉપર પ્રમાણે હોય. ક્ષાયિકસમકિતી ભવનપત્યાદિ ત્રણે નિકાયમાં ન ઉપજતા હોવાથી તે ન હોય.

૩. મનુષ્યના બે પ્રકાર છે : ૧ સંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળા ને ૨ અસંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળા. સંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળાને ક્ષાયિક સમકિત પરભાવિક ને તદ્દભવિક બંને પ્રકારનું હોય. તદ્દભવિક પ્રસ્થાપકની અપેક્ષાએ અને પરભાવિક નારકી કે ક્ષાયિક સમકિતી દેવ તેમાં આવે ને મોક્ષે જાય તે અપેક્ષાએ જાણવું. ઔપશમિક તદ્દભવિક ને ક્ષયોપશમિક બંને પ્રકારનું જાણવું. અસંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળા મનુષ્યને ક્ષાયિક પૂર્વભવિક હોય, ઔપશમિક તદ્દભવિક હોય અને ક્ષયોપશમિક કર્મ-અંતકારની અપેક્ષાએ તદ્દભવિક જ હોય, સિદ્ધાંતકારની અપેક્ષાએ બંને પ્રકારનું હોય.

૪. તિર્યંચપંચેન્દ્રિય ગર્ભજ અસંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળાને ક્ષાયિક પૂર્વભવિક હોય, ઔપશમિક તદ્દભવિક હોય અને ક્ષયોપશમિક મનુષ્યવત્ બંને પ્રકારનું હોય. સંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળા તિર્યંચપંચેન્દ્રિય સ્ત્રી અને પુરુષને ક્ષાયિક ન જ હોય. ઔપશમિક તદ્દભવિક હોય ને ક્ષયોપશમિક બંને પ્રકારનું હોય. શેષ એકેન્દ્રિયાદિકને ત્રણેમાંથી એક પણ સમકિત ન હોય.

આ બધો અધિકાર ‘શ્રી પ્રવચનસારોદ્ધાર’ના ૧૪૬ મા દ્વારમાંથી ઉદ્ધરીને સંક્ષેપથી લખ્યો છે. વિસ્તારથી જાણવાના જિજ્ઞાસુએ તે સ્થળ જોવું. કુંવરજી

દોહરા

કદી અપૂર્ણ ઉપાયથી, કામ ભડું નહિ યાય;
સાધ્યો કાગળ થુંકથી, જોતાં ઉગડી જાય. ૧

અસત્ય કદી ન જોલજો, થતું મહાદુઃખ હોય;
સેવન કરજો સત્યનું, સાચે સદા સુખ હોય. ૨

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

॥ પદ અઠાવનમું: વિરહવ્યથા-મેળાપ ॥

(રાગ-વસંત)

ધારે આય મિલો કહાં ચેતે જાત, મેરો વિરહ વ્યથા અકુલાત ધાત. ધ્યારે ૧
એક પૈસાહાર ન ભાવે નાજ, ન ભૂપણ નહીં પટ સમાજ. ધ્યારે ૨
મોહન રાસ ન દૂસત તેરી આસી, મદનો ભય હૈ ધરકી દાસી. ધ્યારે ૩
અનુભવ જાપકે કરો વિચાર, કદ દેખે દૈ વાકી તનમેં સાર. ધ્યારે ૪
જાય અનુભવ જઈ સમજાયે કંત, ધર આયે આનંદધન ભયે વસંત. ધ્યારે ૫

૧. વદાલા ! આવીને મળો. આમ (બહાર) ક્યાં જાઓ છો ? વિરહને લઇને થતી મારી પીડાની અકળામણનો ધાત કરો-નાશ કરો.

૨. (વિરહવ્યથાને લીધે) એક પૈસાહાર અનાજ ભાવતું નથી, ધરેણું ગમતાં નથી, વસ્ત્રો ગમતાં નથી કે કોઇ સામગ્રી પસંદ પડતી નથી.

૩. મનોહર રાગ ગમતા નથી, પારકાં દોષ કાઢવાં પણ ગમતાં નથી. હવે તારી આરા છે. વળી કામદેવનો ભય છે અને આખરે તો હું તમારી પોતાની ધરની દાસી છું.

૪. અનુભવ ! જરા જઈને વિચાર તો કરો કે આ શરીરમાં સારભૂત બન્ને આંખો (એને-નાથને) ક્યારે દેખશે ?

૫. અનુભવે પોને જઈને પતિરાજને સમજાવ્યા એટલે સ્વામીનાથ ઘેર આવ્યા અને વસંતનો મોટો આનંદ-મસ્ત ઉત્સવ થયો.

૧. ધ્યારે=વદાલા (સંબોધન)	સમાજ=સામગ્રી	વાકી=આંખો
મિલો=મળો	નાજ=અનાજ, દાણો	જાપકે=જાપને
ચેતે જાત=આવીને જાઓ છો	પટ=વસ્ત્ર	દૈ=મને
વિરહ=વિરહ પડતું તે	૩ મોહન=મનોહર, મનગમતાં	તનમે સાર=શરીરમાં સારભૂત
અકુલાત=અકળામણ	દૂગત=દૂરજાય	૫ જાય=જાઓ
આય=આવીને	આમી=આરા	કંત=પતિને
કહાં=ક્યાં	ધરકી દાસી=આપની પોતાની	ભયે=ધયો, ધરો
મેરો=મારો	દાસી, ચરણોટી દાસી	સમજાયે=મનગમે
વ્યથા=ગીડા	મદનો ભય=કામદેવની ખીંક	આયે=આવે
ધન=નાશ	રાસ=રાગ, ગાયન	વસંત=તીલા લહેર, ઝડપ
૨ પૈસાહાર=પૈસાહાર (૭૨	તેરી=તારી	રાજનું કાસનું કાસનું તે
પૈસાહારનો એક રોર થાય)	૪ અનુભવ=જીતક (સંબોધન)	૨૫ આનંદ
જાપજ=આજીવજ, ધરેણું	કં=કદા, ક્યારે	

વિવરણ—આ પદમાં વિશુદ્ધ ચેતનાની વિરહદશાનું સચોટ વર્ણન કર્યું છે, અને આખું પદ ચેતનાના મુખમાં મૂક્યું છે. એકાવનમા પદમાં રાત્રિની વિરહવ્યથા વર્ણવી છે, આ પદમાં અહોનિશ કેવી દશા થાય છે તે બતાવ્યું છે. ચેતના શુદ્ધ સંસ્કારી આર્થ અબળાને રધાને છે. એના જીવનનો હિદેશ પતિ છે, એને હરીફરીને પતિની સામે જોવાનું છે. એનું આખું તોફાન પતિ ઉપર છે અને એના સૌભાગ્યનો આધાર પતિના જીવન પર છે. આવી સાધ્વી ભાર્યાનો પતિ પોતાની પત્નીને વિસારી રાત્રે રખજા કરે છે, પારકે ઘરે આચડ્યા કરે છે, પરત્વોઓ પર પ્રેમ રાખે છે અને ધરની બૈરીને પૂરી ઓળખતા પશુ નથી, એના લાડકોડ પૂરતા નથી, એની સાથે પરિચય કે પ્રેમ વધારતા નથી. સંસ્કારી આર્થ બાળાની કેવી દશા થાય અને તે અનુભવ જેવા સંસ્કારી મિત્રને વચ્ચે પડી નાચને ઘેર લલ્લ આવવાનું—સમગતી લાવવાનું કહે તે અહીં લાક્ષણિક રીતે બતાવે છે.

૧. પતિ ઘેર આવ્યા નથી, રાતદિવસ ચેતના એમની રાહ જોયા કરે છે, એકાંતમાં ખૂંદે છે, કોઇ વાર નિઃસાસા નાખતી ગણુગણે છે. આ સર્વ પતિની ગેરહાજરીમાં અને તદ્દન એકાંતમાં બને છે એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું. શરીરે કૃશ થઇ ગયેલી, ઊંઘ વગર અકળાઇ ગયેલી, માથાના બાલ વેરવિખેર સ્થિતિમાં ધારણ કરનારી, પોપચાં ઊપસી આવેલ દશામાં હાથ લાંબા કરીને ચેતના વસંત રાગમાં ગાય છે. પ્રસંગ દિવસનો છે, વાતાવરણ વિચિત્ર છે અને આખા ઘરમાં ચેતના એકલી છે. ઘરમાં ઉપરના ભાગમાં અનુભવ મિત્ર રહે છે તે કોઇ કોઇ વાર ચેતનાને આશ્વાસન આપે છે અને ધીરજ ધરવાનું સચવે છે. એકાંત મહેલમાં વિરહીદશામાં ચેતના એકલી એકલી ખૂંદે છે.

શુદ્ધ દશાવાળી ચેતના અને સંસારરસપરાયણ ચેતનજીનો કોઇ રીતે મેળ મળતો નથી. ચેતનજીને આચારે વિભાવમાં ભટકવું છે, એને સંસારના ભોગો ભોગવવા છે, એને ખાવા-પીવામાં મેળ માણવી છે, એને કપડાં ધરણાં પહેરવાના લ્હાવા લેવા છે, એને સ્ત્રીઓ સાથે અને એ સ્ત્રીરૂપે હોય તો પુરુષ સાથે કામચોષ્ટાઓ કરવી છે, એને રંગરાગના ફાગ ઉડાવવા છે, એને સમાજના ખડતલ વહેવારમાં રસપૂર્વક ભાગ લેવા છે, એને આનંદલહેરમાં વખત વીતાડવો છે, એને પાર વગરના અંદરના ગૂંચળામાં અટવાઇ જવામાં આનંદ માણવો છે, એને અભિમાન, ફલ અને આકાંક્ષામાં મદત માનવી છે, એને ધન, હવેલી, ગાડી, વાડીના સંગ્રહમાં જીવનનું સાર્થક્ય માનવું છે અને આવી રીતે અનેક બાબતોમાં એને પરભાવમાં રમણ કરવાપૂર્વક રમ્યાપમ્યા રહેવું છે, એટલે શુદ્ધ ચેતનાનો અને એનો મેળ જ મળતો નથી. ચેતના તો અનેક રીતે ખૂંદતી જ રહે છે અને ચેતનરાજ માટે વલખા મારે છે. આવી સ્થિતિમાં સંસ્કારી આર્થબાળાની કેવી દશા થાય તેનો ચિતાર આપવાની ભાગ્યે જ જરૂર હોય. જો એને રથાને નવયુગતી સ્વચ્છંદી સ્ત્રી હોય તો એ પતિને વિસારી બીજો માર્ગ ઊતરી જાય, પણ આ તો આર્થસંસ્કારી બાળા છે, પતિમાં જીવન-સર્વસ્વ અર્પણ કરનાર પતિભક્ત શુદ્ધ પતિવ્રતા છે, ઉન્નત ભાવનાશીલ આર્થકુળની અબળા છે. એના વિચારપદ્યમાં અન્યત્ર જવાની કે અન્યને ઇચ્છવાની વાત તો આવે જ નહિ. અને પતિરાજ તો જ્યાં ત્યાં ગમે ત્યાં ભટક્યા કરે, પણ ઘેર જ આવે નહિ. એવી

ભયંકર બીપણ દશામાં આર્થસંરક્ષારી અબળા યોગ્ય ભાષામાં કટખાટ કરે, વિરહદુઃખનાં ગાણાં ગાય, કપાળે હાથ દહ ચિંતામગ્ન થાય કે ઓળખીતા રનેહીને વચ્ચે પડી પતિશબ્દને સમજાવવા અને સમજાવીને ઘેર લઇ આવવા વિનવે. આપણા દેશની આ પ્રાચીન પદ્ધતિ બદલીતી છે, આર્થ સ્ત્રી છૂટાછેડા કરવા માટે ન્યાયની અદાલતનો આશ્રય લેતી નથી, પણ પતિને સદેશા પાઠવે, પતિના માથા રનેહીને વચ્ચે પડવા વિનવે, પોતે બોલો પાથરે અને કાંઈ ન બને તો એકલી ઝૂરી ઝૂરીને ગરે, આ આર્થભાવના અન્ય કોઈ દેશમાં મળે તેમ નથી, એની ઝાંખી પણ અન્યત્ર અશક્ય છે અને એ ભાવના આવતા યુગમાં રહેશે કે નહિ તે અત્યંત રમખાંડ વિષય હોવા છતાં અહીં અપ્રસ્તુત છે. શ્રીમદ્ આનંદધનજીએ આ વિરહદશાનું વર્ણન અનેક સ્વરૂપે ચીતર્યું છે, એણે અપૈયાને બોલાવ્યા છે, એણે અધારી રાતોએ એકાંતમાં વિઝીની દશા વર્ણવી છે, એણે ચેતનાને રાહ બોલી ઓટલી કે પરસાળમાં બેસારી છે. આ તેમની ઉત્તમ ભાવ બતાવનારી વિરહગાથા અહીં તદ્દન વિશિષ્ટ પણ અનન્ય સ્વરૂપે ગાઈ છે.

અહીં એકાંતમાં ઝૂરતી શુદ્ધ ચેતના જાન કરે છે, પોતાની વિરહદશાનું જ્ઞાન કરતાં માણસ ભલે એકલો હોય તો પણ એક જાતની શાંતિ અનુભવે છે. કેટલીક વાર મનમાં હોય તે બોલી બતાવવાથી મનની બધા હોય તે શાંત થઈ બેસી જાય છે અથવા કાંઈ નહિ તો અદ્ય નિગ્રંન થાય છે. ચેતના ભલે ગમે તેટલી વિશુદ્ધ હોય, એનાં ઉદ્ભવન ગમે તેટલાં આત્મિક હોય, એના આદર્શો ગમે તેટલા મંભારાતીત હોય, પણ એને વિરહકાળનું વર્ણન કે પોતાની મનોદશાનું દિગ્દર્શન તો હૃન્નવી ભાષામાં જ કરવું પડે છે. એટલી વાત ધ્યાન-મા રાખી આપણે આ પરમ સાધ્વી અને ભાવનાશાળી આર્થ અબળાની વિરહકથા સાંભળીએ.

ચેતનરાજ ! તમારી પાછળ દુઃ પ્રાણ પાથરું છું, તમને મળવા તલમી રહી છું, તમારી રાહ બેઠીને રાતદિવમ કાઢું છું; માટે પ્રભુ ! નાથ ! પ્યારા ! હવે આવીને મળો. આમ બદાર ને બદાર ક્યા જશે ? ક્યા ભટક્યા કરશે ? આપના વિરહમાં મેં બહુ કાળ પસાર કર્યો, આપને પધારવા માટે અનેક રીતે વિચિત્ર કરી, આપ અહીં આવી મારી મેનડી મોજાવો એ માટે અનેક પ્રયત્નો કર્યા; પણ આપ તો હજી બદાર જ રૂઠી કરો છો, આપનું મુખ જોવાનું પણ જાગ્ય માંપડનું નથી, આપની સાથે વાત કરવાનો પ્રસંગ પણ મળતો નથી, આપની સાથે રમઝગે મળવાની તક મળતી નથી અને મારા મનની વાત તમને કરવાનો પ્રમંગ પણ પ્રાપ્ત થતો નથી. આપ તો બદાર જાઓ છો કે ખડી આપના દર્શન થતાં જ નથી, આપને ઘર પાદ આવતું નથી, ઘર છે કે ઘરવાળો છે એ પણ આપની નજરમાં હોય એમ જણાતું નથી. આપ આવીને મળો અને મારી વિચિત્ર ધ્યાનમાં લો.

મારી વિરહની પીડાથી મને ભારે અકળામણ રહી છે. જેના પતિ યે ન આવે, ઘર છે કે નહિ ને વાત પણ મન પર ન મરે. ઘરને મદી મંકરે પણ નહિ અને ઘરવાળોને પાદ પણ ન રહે એની નંદો મે શું થતું દમે, એના દિવસ કેવા દોળવા જતા દમે, એનું ખાવું પીવું કેવું થતું મળતું દમે, એની આખમાં આવજી બાદવા કેવા ચાલતા દમે તેનો ખ્યાલ કરો. એ પરમાં શું મળી દમે, એની નાંદો કેમ જતી દમે, એના મગમાં કેવા આદર-દેહદ પતાં દમે અને એ મંદો એને માનમિક પીડા કેવી થતી દમે તેનો ખ્યાલ કરો અને હવે

દયા કરીને આ વિરહવ્યથાનો ઘાત કરો, એનો છેડો લાવો, એના પર હડતાળ મૂકો. મારે માથે ખૂબ થઈ છે, મેં ખૂબ સહન કર્યું છે અને મારી અકળામણને હવે તો કાંઈ સીમા રહી નથી, એની હદ પણ સમજતી નથી, તો આવી મારી અકળામણનો આપ ઘાત-નાશ કરો. એમ કરવું એ તમારા હાથની રમત છે, તમારા કબજાની વાત છે, તમારા મગજનો ઇલમ છે. હવે બહુ થઈ ખૂબ સહ્યું ! પારાવાર ઉપાધિ થઈ અને હૃદયપારની હેરાનગતિ મારે બોગવવી પડી છે. હવે તો આપ એ અકળામણનો ઘાત કરો, એનો છેડો લાવી દો, એના પર પડો નાખી દો અને એ વાત કદી ન અને તેવી પરિસ્થિતિ બીજી કરી આપો.

૨. મારી વિરહવ્યથા કેવી આકરી છે તેનો આપ ખ્યાલ કરો. વિરહી જનની પીડા તો વિરહી જ સમજે. જે આનંદગમતમાં પડ્યા હોય તે વિરહીની વેદના સમજી શકતા નથી. દુનિયાદારીમાં એક વિરહીનું વર્ણન સાંભળશે કે કલ્પશે તો એને દિનકર આનંદ નથી, રાત્રે એના નિઃસાસાનો પાર નથી, એને ખાતું, પહેરવું, ઓઢવું ગમતું નથી, કોઈ કામમાં એનું ચિત્ત લાગતું નથી, એને કોઈની સાથે વાત કરવાનું મન થતું નથી, એને નિરંતર માનસિક ઉકળાટ અને શારીરિક શોક-ગ્લાનિ ચાલ્યા કરે છે, એની ગતિમાં મંદતા, એની આંખોમાં લગ્નાશ, એના સામાન્ય દેખાવમાં નિરસતા અને એના જીવનમાં ઉદ્ધામનો અભાવ સામાન્ય જોવારને પણ જણાઈ આવે છે અને માનસ-વિદ્યાના અભ્યાસીને તો એના જીવનને દેખીને એક જાતની દયા આવે છે. આવી વિરહીનું વર્ણન અનેક કવિઓએ કર્યું છે, ખૂદ શ્રીમાન આનંદધન મહારાજે વિરહવ્યથાના વર્ણન અનેક રીતે કર્યા છે. એકતાળીશમાં પદમાં વેલાવલ રાગમાં બહુ વિસ્તારથી વિરહીનું વર્ણન કર્યું છે. વિરહીના હૃદયમાં મોટી હોળી સળગતી ખતાવી છે,^૧ તેત્રીશમાં પદમાં ચાતકની વિરહ-દશા વર્ણવી કમાલ કરી છે,^૨ સુડતાલીશમાં પદમાં વિરહીની ઝૂંરણા વર્ણવી છે^૩ અને એકાવનમાં પદમાં ભાદરવાની રાત વર્ણવીને તો તાદશ્ય ચિત્ર ખડું કર્યું છે.

આ વિરહવ્યથાના વર્ણનને આ પદમાં તદ્દન શુદ્ધ દષ્ટિગિન્દુથી રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. એમાં પતિ ઘરે આવ્યા નથી, પણ જાણે સામે બેઠા હોય તે રીતે તેને ઉદ્દેશીને ચેતના પોતાની માગણી રજૂ કરે છે, પછી અનુભવદ્વારા એને સમજાવવા ગોઠવણ કરે છે અને પછી તેનું પરિણામ ખતાવે છે. આ વસંત રાગમાં બહુ મુંઝર રીતે ગાઈ શકાય તેવા પદમાં ભારે ગોજ માણી છે. એમાં જીવદારની બાજુ વાતોનો આંતરભાવ તો શોખવાનો હોય જ છે અને તે સાંપડે ત્યારે મારે આંતરશાંતિ થાય છે. એ હકીકત સર્વ પદોને માટે સામાન્ય રીતે ધ્યાનમાં રાખવાની જ છે. એના પર જેમ જેમ વિચાર થાય તેમ તેમ ભારે ઊંડાણના બેદો સૂઝે છે અને માનસિક ગમેપણીને પરિણામે આંતર આત્મશાંતિ થાય છે. આ વાત સર્વ પદોને અંગે લાગુ પડતી છે એમ અનેક વાર ખતાવ્યું છે. કોઈ પણ પદ લખ્યા પછી ગાવા ખાતર લખાયું નથી, એ તો હૃદયના ઉદ્ગારો છે, ચેતનરાજની હલામણ છે, એકાંતની બિર્મિઓ છે, આંતરનાં યુગ્મ છે, ભારગર્ભિત આત્મગુજના નાચ છે.

એને દુન્યવી દૃષ્ટિએ જોતાં એમાંથી કંઈ સાર ન જણાય, પણ રહસ્ય તો શોધવાં જ પડે તેમ છે. ગુરુદ્વારા અને એકાંત વિચારણાદ્વારા સૂઝવું તે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

ચેતના પોતાની વ્યથા વર્ણવતાં કહે છે કે અત્યારે વિરહકાળમાં નથી ભાવતું અનાજ, નથી પહેરવાં ગમતાં કપડાં, નથી શરીર પર આબૂપણો લાદવા ગમતાં કે નથી કોઈ જાતની શરીર પર શોભા-સામગ્રી કરવી ગમતી. શરીરની શોભા કરવા છૂંદણું કરવાં, મેંદી લગાડવી, આંખમાં અંજન આંજવું, ચોટલામાં તેલ નાખવું વગેરે અનેક પ્રયોગો જાણીતા છે. શરીરસ્નાન માટે હળદર, ભૂતડો, આમળાં, ફૂલેલ તેલ વિગેરે વપરાતાં હતાં, હાલ સાખૂ વિગેરે અનેક શારીરસામગ્રી વપરાય છે. ચેતના કહે છે કે મને અત્યારે અનાજ ભાવતું નથી, પહેરવું ચોટવું ગમતું નથી કે કોઈ પ્રકારની શરીરસામગ્રીની તૈયારી કરવી પણ પસંદ પડતી નથી. વિરહકાળમાં જાણે આખું શરીર જ પારકું હોય તેમ લાગે છે, એમાં એની દરકાર કે એના પોપણની વાત હોય જ નહિ. સ્થૂળ દૃષ્ટિએ વિરહીની આવી દશા થાય છે અને આત્મિક દૃષ્ટિએ ચેતન પોતે અરૂપી હોઈ, એને અનાજ ખાવાની કે વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવાની વાત સંભવે જ નહિ. એટલે ચેતના એની શુદ્ધ દશાની વાતોમાં સોણલાં સેવ્યા કરે છે, અત્યારની દશાએ ચેતનરાજ પરભાવમાં ભટક્યા કરે છે અને ધરને, ધરની સ્ત્રીને કે પોતાની જાતને ખરી રીતે પીછાનતા નથી.^૧ (ચાલુ) ભૌતિક

દોહરા.

અન્યતાણું કરશે ભણું. શુભ તમારું ધાય;
જન્યા હજારે દાખલા, એ કુદરતનો ન્યાય. ૧
વસ્ત્ર ધરે વિધવિધ વળી, કરે ધણું શણગાર;
સાચો શું શણગાર છે, સમજી કરે વિચાર. ૨
ચહણું કરે સદૃશણ સદા, દુર્ગુણ તજે તત્કાળ;
કરી સાર્થક આ છવનું, સફળ કરે અવતાર. ૩
ન્યાં ભરતી ત્યા એટ છે, જળ ત્યાં સ્થળ નિરધાર;
કાળતણી ગતિ દારમી, હર્ષ શોક નવ ધાર. ૪

૧. સમાજનો અર્થ માગ ગુરુમહાગુરુ લખાવ્યો તે અર્થ લખ્યો છે. કાશ્યાપી તે અર્થ નીકળતો નથી મંજવ જોનાં તે અર્થ કીક લાગે છે. બીજી રીતે 'સમાજ' એટલે સમુદાય કે જનતા અર્થ કરીએ તો અમુદાયના રીતરિવાજો કે વેષવચન ચેતનાને ગમતા નથી એવો અર્થ નીકળી શકે છે. વાત એક જ છે કે ચેતનાને બાહ્યસાન ગમતા નથી અને સંમાગમાં રમીપત્ની પોલ ચેતનગણને એ ઊડવા ગમતા નથી એટલે ચેતનાનો અને ચેતનનો મેળ ખાતો નથી અને પંખિાએ ચેતનાની વિન્દ-મુખા પ્રતી નથી

પાંચ ઇન્દ્રિયોના ૨૯ લેહ

પાંચ ઇન્દ્રિય-સ્પર્શેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુઇન્દ્રિય અને શ્રોત્રેન્દ્રિય એ દરેકના દ્રવ્યેન્દ્રિય ને ભાવેન્દ્રિય એવા બે લેહ છે.

શરીરનો અમુક વિભાગ કે જ્યાં તેના વિષયોને જાણવાની શક્તિ રહેલી છે તે પૌષ્ઠાલિક દ્રવ્યેન્દ્રિય અને આત્માને થયેલા ક્ષયોપશમથી તે તે વિષયને જાણવાની શક્તિ તે ભાવેન્દ્રિય.

દ્રવ્યેન્દ્રિયના નિર્વૃત્તિ ને ઉપગરણ એવા બે બે લેહ છે અને તેના બાહ્ય ને અભ્યંતર એવા બે બે લેહ છે એટલે ચાર ચાર લેહ છે.

ભાવેન્દ્રિયના લઘિ અને ઉપયોગરૂપ બે બે લેહ છે એટલે દરેક ઇન્દ્રિયના છ છ લેહ થાય છે. એ પ્રમાણે પાંચ ઇન્દ્રિયના છ છ લેહ ગણતા કુલ ૩૦ લેહ થાય છે તેમાં સ્પર્શેન્દ્રિયનો બાહ્ય અને અભ્યંતર નિર્વૃત્તિરૂપ લેહ જુદા ન હોવાથી તેના પાંચ લેહ હોવાને લીધે કુલ ૨૯ લેહ થાય છે.

નિર્વૃત્તિ-એટલે રચના-ઇન્દ્રિયોની રચના-તેમાં બાહ્ય નિર્વૃત્તિ તો મનુષ્યોની અને અનેક પશુ-પક્ષીઓની કાન વિગેરેની જુદા જુદા આકારની હોય છે. અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ ઘઘા જીવોની એક સરખી હોય છે. તેમાં કણ્ઠેન્દ્રિયની કદંગના પુષ્પાકારે ગોળ માંસપેશીરૂપ અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ છે. ચક્ષુઇન્દ્રિયની અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ મસુરના દાણા જેવી ગોળ છે. શ્રોત્રેન્દ્રિયની અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ અતિમુક્તાકના પુષ્પાકારે હોય છે. આ ત્રણે ઇન્દ્રિયો અંશુળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે. રસનેન્દ્રિય-જિહ્વા જે દેખાય છે તે બાહ્ય નિર્વૃત્તિ છે. તેની ઉપરના ભાગનું અંશુળના અસંખ્યાતમા ભાગરૂપ જે પ્રતર છે તે અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ છે. તેનો આકાર વાળંદના પુરપ્રાના અર્થાત્ લંગગોળ લટપટીઆના આકાર જેવો છે સ્પર્શેન્દ્રિયનો આકાર દરેક જીવના શરીર પ્રમાણે હોય છે. સ્પર્શેન્દ્રિયની બાહ્ય ને અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ એકસરખા આકારની છે, તેમાં લેહ નથી.

હવે નિર્વૃત્તિ ઇન્દ્રિયને જે ઉપકાર કરે તે ઉપકરણેન્દ્રિય કહેવાય છે. તેના પણ બાહ્ય ને અભ્યંતર એવા બે પ્રકાર છે. તેમાં અભ્યંતર નિર્વૃત્તિરૂપે ગોઠવાયેલ સ્વચ્છ પુષ્કળોમાં રહેલી જે શક્તિ-તેના તેના વિષયને જાણવારૂપ તે બાહ્ય ઉપકરણ અને તે તે ઇન્દ્રિયના પરિણમન પ્રમાણે પરિણમેલા સ્વચ્છ આત્મપ્રદેશોમાં રહેલી જે તે તે વિષયને જાણવાની શક્તિ તે અભ્યંતર ઉપકરણેન્દ્રિય. આ પ્રમાણે શ્રી આચાર્યસંગ સૂત્રની વૃત્તિમાં કહ્યું છે. કેટલાક આચાર્યો ઉપકરણેન્દ્રિય એક જ પ્રકારની કહે છે.

આ દ્રવ્યેન્દ્રિયના ચાર ચાર લેહના સંબંધમાં જુદી જુદી અનેક પ્રકારની વ્યાખ્યાઓ છે તે વિશેષ અર્થવાળા લોકપ્રદાશાસ્ત્રિ ગ્રંથથી જાણવી.

ભાવેન્દ્રિયના બે પ્રકાર-લઘિ ને ઉપયોગ. તેમાં તે તે ઇન્દ્રિય સંબંધી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ દેવચંદ કરશનજી—રાંધણપુર)

પ્રશ્ન ૧—બાહર વાયુકાયને વૈક્રિય શરીર હોય છે તે સાથે વૈક્રિય અંગોપાંગ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—તેને વૈક્રિયાંગોપાંગ ન હોય.

પ્રશ્ન ૨—તૈજસ ને કાર્મણ્ય શરીરને અંગોપાંગ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—ન હોય. તે બે શરીર દરેક જીવને હોય, તેથી તે જીવનાં ઔદારિક કે વૈક્રિય શરીરનાં અંગોપાંગ તે જ તેનાં સમજવાં.

પ્રશ્ન ૩—વિષ્ણુકુમાર મુનિએ નમુચી પ્રધાનના વિનાશ માટે લાખ યોજનનું વૈક્રિય શરીર કર્યું તે મૂળના ઔદારિક શરીરને જ વધાર્યું કે ભુલું કર્યું ?

ઉત્તર—વૈક્રિય શરીર બંને પ્રકારે કરી શકાય છે. શરીર સંગ્રહ ને અગ્રહ તેથી વિષ્ણુકુમારે ઔદારિક શરીર સાથે સંગ્રહ વૈક્રિય શરીર વિકુચ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪—ચકવર્તી, વાસુદેવ, પ્રતિવાસુદેવ ને જળદેવ થાય છે તે કઈ પુણ્ય-પ્રકૃતિવડે થાય છે ?

ઉત્તર—એને માટે ખાસ પુણ્યપ્રકૃતિ જુદી જુદી કહેલી નથી તેથી ૪૨ પુણ્યપ્રકૃતિમાં જેમ ગણધરનામકર્મ જુદું કહ્યું નથી, છતાં તેને તીર્થંકરનામકર્મ અંતર્ગત સમજવામાં આવે છે તેમ જ આનો પણ કોઈપણ પ્રકૃતિની અંતર્ગત સમાવેશ સમન્વય છે.

દાયોપચમથી તેમાં જાણવાની-વિષયને ઝાળખવાની જે શક્તિ તે લઙ્ઘિ લાવેંદ્રિય અને તે તે ઇન્દ્રિયને પ્રાપ્ત થયેલ લઙ્ઘિનો જે વ્યાપાર તે ઉપયોગ લાવેંદ્રિય પચેંદ્રિય જીવોને લઙ્ઘિ તો પાચે ઇન્દ્રિયની હોય છે પરંતુ ઉપયોગ એક કાળે છદ્મસ્થને એક ઇન્દ્રિયનો જ હોય છે, પાંચેનો એક સાથે હોતો નથી.

આત્મા મન સાથે જોડાય, મન ઇન્દ્રિય સાથે જોડાય અને ઇન્દ્રિય તેના વિષય સાથે જોડાય ત્યારે તે તે વિષયનો જોધ થાય છે, પરંતુ મનની ગતિ ઘણી રીતે હોવાથી કેટલીક વખત જીવ પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને સમકાળે અનુભવું ખું એમ જાણે છે, પણ તે એક પ્રકારનો ભ્રમ છે.

એકેંદ્રિય, બેઇન્દ્રિયાદિ વિવશા દ્રવ્યેન્દ્રિયને લઇને જાણવી. અન્યથા બહુતાદિ વસ્તુપ્રતિમાં પાંચે ઇન્દ્રિયનો ઉપયોગ સંભવે છે.

કુવંરજી

પ્રશ્ન ૫—ચક્રવર્તી જન્મથી જ ચક્રીપણને યોગ્ય શક્તિવાળા હોય છે કે ઐદ રત્નની પ્રાપ્તિ થયા પછી તેવી શક્તિવાળા થાય છે ?

ઉત્તર—ચક્રવર્તીની માતા ૧૪ સ્વપ્નો દેખે છે એટલે જન્મથી જ ચક્રી યોગ્ય શક્તિવાળા હોય છે. તે શક્તિની વ્યક્તતા ઐદ રત્નની પ્રાપ્તિ થયા પછી થાય છે.

પ્રશ્ન ૬—ચક્રવર્તી પોતાના ઔદારિક શરીરવડે ચોસઠ હજાર સ્ત્રીઓને લોગવે ?

ઉત્તર—સ્વશરીરવડે તો સ્ત્રીરત્નને જ લોગવે છે; બીજી સ્ત્રીઓને વૈક્રિય શરીરવડે લોગવે છે.

પ્રશ્ન ૭—જો બીજી સ્ત્રીઓને વૈક્રિય શરીરવડે લોગવતા હોય તો તેને પુત્રોત્પત્તિ શી રીતે થાય ? વૈક્રિય પુદ્ગળોમાં તો તેવી શક્તિ નથી.

ઉત્તર—વૈક્રિયશરીરવડે લોગવે છે, પરંતુ વીર્યના પુદ્ગળો ઔદારિક સંક્રમાવે છે એવી તેની શક્તિવિશેષ છે.

પ્રશ્ન ૮—સ્ત્રીરત્નને પુત્રોત્પત્તિ થાય ?

ઉત્તર—ન થાય. તેની ચોનિ શંખાવર્તા છે. તેમાં એટલી ગંધી ઉખળતા હોય છે કે તેમાં ઉત્પન્ન થનારા જીવો તરત જ વિનાશ પામી જાય છે.

પ્રશ્ન ૯—વાસુદેવ મૂળ શરીરે પટ્ટરાણીઓને જ લોગવે ને બીજી સ્ત્રીઓને વૈક્રિય શરીરવડે લોગવે કે કેમ ?

ઉત્તર—એને માટે સ્પષ્ટતા વાંચવામાં આવી નથી કે અમુક સ્ત્રીઓને સ્વશરીરે લોગવે ને બીજીને વૈક્રિયશરીરવડે લોગવે; પરંતુ તેને પણ ઘણી સ્ત્રીઓ હોવાથી વૈક્રિય શરીરનો સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૧૦—આઠ વર્ગણીઓ પૈકી કઈ વર્ગણી વિશ્રસા, મિશ્રસા ને પ્રયોગસાપણે પરિણમે છે ?

ઉત્તર—વિશ્રસાભાવે તો ગંધી પરિણમેલી હોય છે. તે મિશ્રસા ને પ્રયોગસાપણે ઔદારિક શરીરદ્વારા ગ્રહણ કર્યા પછી પરિણમે છે.

પ્રશ્ન ૧૧—રાત્રિ પ્રતિક્રમણમાં સિદ્ધાયણતું ચૈત્યવંદન કઈ દિશા સામે રહીને કરવું ? તેની ખાસ દિશા કઈ ગણવી ?

ઉત્તર—અમુક દિશા સામે રહીને સિદ્ધાયણતું ચૈત્યવંદન કરવું એવો નિરધાર વાંચવામાં આવ્યો નથી. પ્રતિક્રમણ કરવા જે પ્રમાણે બેઠા હોઈએ તે પ્રમાણે રહીને જ એ ચૈત્યવંદન કરાય છે.

પ્રશ્ન ૧૨—મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં પુષ્કળાવતી વિજયમાં શ્રી સીમંધરસ્વામી

ગિરાજે છે તે આપણાથી ઇશાનખૂણામાં હોવાથી તેનું ચૈત્યવંદન ઇશાનખૂણા સન્મુખ દિશિ રાખીને કરવું કે કેમ ?

ઉત્તર—એને માટે પણ ચોક્કસ નિરધાર જાણેલ નથી. જાને ચૈત્યવંદનો સ્થાપનાજી સામે જ કરાય છે, પણ સ્થાપનાયાર્થને છોડી દઇને તે તે દિશા સન્મુખ ચૈત્યવંદન કરવું ઠીક જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—પહેલે આરે મનુષ્યનું શરીર ત્રણ ગાઉનું હોય છે. તે ગાઉ કઇ અંગુળના સમજવા ?

ઉત્તર—જીવમાનના શરીરનું જે પ્રમાણ કહ્યું છે તે ઉત્સેધાંગુળનું જ જાણવું.

પ્રશ્ન ૧૪—પહેલે આરે શ્રી શત્રુજય એંશી યોજન પ્રમાણ કહેલ છે તે યોજન કઇ અંગુળના સમજવા ?

ઉત્તર—શાશ્વતા પદાર્થોનું પ્રમાણ તો પ્રમાણાંગુળના યોજનાદિવડે જાણવાનું કહ્યું છે. શ્રી શત્રુજય પ્રાયે શાશ્વત છે તેથી તેનું પ્રમાણ ઉત્સેધાંગુળે સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૫—સવારના પોસહમાં પડિવેહણ કયા પછી સજ્જાય કરતાં ‘ સજ્જાય સંદિસાહું ? ’ એ આદેશ કેમ માગવામાં આવતો નથી ?

ઉત્તર—એ આદેશ માગવાની એમાં જરૂર ન લાગવાથી ન માગવાનું કહેવું છે. ખાસ કારણ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—સ્રી બેઠેલી હોય ત્યાં શીલવંત પુરુષે બે ઘડી ન બેસવું અને પુરુષ બેઠેલ હોય ત્યાં શીલવંત સ્રીએ ત્રણ પહોર સુધી ન બેસવું એમ કહ્યું છે તો તે જાનેમાં વિશેષ અંતરનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એ હપ્તકત જ્ઞાનીની કહેલી છે. તેઓએ પુરુષસંસર્ગની અસર વધારે વખત રહેવાની જાણી હશે તેથી તેમ કહ્યું હશે.

પ્રશ્ન ૧૭—તીર્થંકરનામકર્મ જેમ પાછલે ત્રીજે બવે નિકાચિત કરે છે તેમ ચક્રવર્તી, વાસુદેવાદિ યવા માટે પાછલા કયા ભવમાં નિરધાર થાય છે ?

ઉત્તર—એમાં ભવનો નિરધાર જાણ્યો નથી, પરંતુ પાછલા ત્રીજા ભવે નિરધાર થતો હોય એમ જણાય છે, તેને માટે ખાસ વાંચવામાં આવેલ નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—પાખી, ચોમાસી ને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં મધ્યના ભાગમાં પાખી, ચોમાસી ને સંવત્સરી ગ્રજ કુટલાક સૂત્રોમાં બોલાય છે, આગળ પાછળના ભાગમાં દૈવસિક ગ્રજ જ બોલાય છે તો પ્રતિક્રમણ આખું પાખી, ચોમાસી ને સંવત્સરી કેમ કહેવાય છે ?

ઉત્તર—એના મધ્યમાં જ પાખી, ચોમાસી ને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ સંગંધી ક્રિયા કરાય છે, આગળ પાછળનો ભાગ દૈવસિક પ્રતિક્રમણનો જ છે. મુખ્યતા પાખી વિગેરેની હોવાથી તે નામથી તે તે પ્રતિક્રમણ ઓળખાય છે.

પ્રશ્ન ૧૯—જેમ દૈવસિક પ્રતિક્રમણમાં દૈવસિક પ્રતિક્રમણ ઠાવામાં આવે છે તેમ પાખી વિગેરે પ્રતિક્રમણમાં આદેશ માગીને તે પ્રતિક્રમણ ઠાવામાં કેમ આવતું નથી ?

ઉત્તર—પૂર્વપુરુષોને તેવી જરૂર ન હોવાથી તેવી ગોઠવણ કરેલી જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—ઘડીયાળમાં સેકન્ડનો ખટખટાટ થાય છે તે શાથી થાય છે ?

ઉત્તર—મનુષ્યના કરેલા ચાવી દેવારૂપ પ્રયોગથી થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૧—ઘડીઆળમાં યતા અવાજમાં શબ્દના પુદ્ગળ ગ્રહણ કરવા, પરિણામવા ને મૂકવાપણું ખરું ? જો હોય તો તે કેણુ કરતું હશે ?

ઉત્તર—એ પુદ્ગળના સ્વભાવે થાય છે. પુદ્ગળોની પણ અચિંત્ય શક્તિ છે.

પ્રશ્ન ૨૨—કેનોઆક્રમાં જે પુદ્ગલો ગ્રહણ કરવામાં આવે છે અને તે પાછા પ્રયોગવડે વારંવાર સંભળાય છે તે કઈ વર્ગણા સમજવી ?

ઉત્તર—એ બધી પ્રથમ તો ભાષાવર્ગણા સમજવી. પછી તેનાં સ્કંધ બંધાતા હોય અને ઘર્ષણ થતાં એ પુદ્ગળો જ અવાજ આપતા હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૩—પુદ્ગળના સ્કંધોમાં બીજા સ્કંધોને ઇવપ્રયોગ સિવાય ગ્રહણ કરવાની શક્તિ છે ?

ઉત્તર—પુદ્ગળસ્કંધોમાં અન્ય પુદ્ગળસ્કંધોને ગ્રહણ કરવાનો ને છોડવાનો સ્વભાવ છે તેથી તે ગ્રહણ કરે છે ને છોડે છે.

પ્રશ્ન ૨૪—ધાતુના વાસણ કે જેની ઉપર નામ લખેલ (કેરેલ) હોય તે વાસણ ખાવા માટે વાપરતાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય એમ કહે છે તો તે નામ ઘસાવી નાખવું ઠીક કે નહીં ?

ઉત્તર—ઘસાવી નાખવા કરતાં નામ વિનાના વાસણ વાપરવા ઠીક છે.

પ્રશ્ન ૨૫—લખેલ પુસ્તક તથા ચોપડા વિગેરે સડી જવા વિગેરે કારણથી નિરુપયોગી થયેલ હોય તેનું શું કરવું ?

ઉત્તર—જમીનમાં ઊંડે દાટી દેવા અથવા જળ શરણુ કરવા ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૨૬—શરીરમાં કામોત્પાદક વિભાગો છે તેમ કામને શમાવે તેવા કોઈ વિભાગ છે ?

ઉત્તર—એવો વિભાગ કદ્યો નથી. કામની શાંતિ તો સારા વિચારને સારા વાંચન વિગેરેથી જ થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૭—નવકારવાળી શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—નવકારવાળી—નમસ્કારોની શ્રેણી—નમસ્કારાવાળી, તે શબ્દનો અપ-બ્રંશ ધર્મને નવકારવાળી શબ્દ થયો છે.

પ્રશ્ન ૨૮—યુગળીઆને કેશ ને નખ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—હોય, પણ તે અમુક (૪૯-૬૪-૭૯) દિવસમાં જ પૂર્ણ શરીરવાળા ધર્મ જતા હોવાથી તે વખતમાં જેટલા વધવા યોગ્ય હોય તેટલા વધે, પછી કેશ કે નખ વધતા નથી. તે શોભીતા લાગે તેટલા જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૯—વૈક્રિય લઘ્વિથી એકેન્દ્રિય કે વિગળેન્દ્રિય એવો નીપજ્જની શકાય ?

ઉત્તર—જીવ નીપજ્જવાની તે લઘ્વિની શક્તિ નથી, પરંતુ એકેન્દ્રિય, વિક-ળેન્દ્રિયના શરીરો જેવી ઉત્પત્તિ કરી શકે, અન્ય મનુષ્યો તે રૂપે જ તેને દેખે.

પ્રશ્ન ૩૦—અગ્નિકાય એવાની વિરાધના કંઈ કંઈ રીતે થાય છે ?

ઉત્તર—સ્વકાયશસ્ત્રથી, પરકાયશસ્ત્રથી અને ઉભયકાયશસ્ત્રથી તેની વિરાધના થાય છે. અગ્નિ અગ્નિવડે નાશ પામે એ સ્વકાયશસ્ત્ર, અગ્નિ જળાદિવડે નાશ પામે તે પરકાયશસ્ત્ર, અને અગ્નિ સંયુક્ત કોઈ વસ્તુના સંયોગથી નાશ પામે તે ઉભયકાયશસ્ત્ર બધુલું.

પ્રશ્ન ૩૧—રૂશનાહીમાં અપ્કાય એવો ઉપજે ?

ઉત્તર—રૂશનાહી સચિત્ત પાણીમાં બીજા પદાર્થોને નાખીને જનાવવામાં આવે છે તે અચિત્ત થાય છે, પણ પાણી સચિત્ત ક્યારે થાય તેનો કાળ બાણવામાં ન હોવાથી મુનિ તેને અડતા નથી. વળી લાંબે દિવસે તેમાં લીલ-કુલ થયેલી ઘણી વખત જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૩૨—પુસ્તક બાંધનારા લોટની લાદી જનાવે છે તેમાં શું પદાર્થ નાખવાથી જીવોત્પત્તિ ન થાય ?

ઉત્તર—મોરચુથુ નાખવાથી જીવોત્પત્તિ થતી નથી.

પ્રશ્ન ૩૩—પગાલેલા ચુંદરમાં શું નાખવાથી જીવોત્પત્તિ ન થાય ?

ઉત્તર—મીંદર નાખવાથી જીવોત્પત્તિ ન થાય.

કુંવરજી

સમ્યક્ત્વવિચાર

[જ્ઞાતુધી આત્મા સમ્યક્ત્વના પરમાર્થ સ્વરૂપને સમજે નહિ-એના પ્રાપ્તિક્રમને જાણે નહિ, ત્યાં સુધી યથાર્થ પ્રવૃત્તિ કરી શકે નહિ, તેથી એ જાણુ પશુ અતિ જરૂરનું છે એનું જોટલું વિવેચન-વર્ણન થાય તેટલું જોણું જ છે યદ્યપિ સમ્યક્ત્વ વિષે આજ સુધીમાં અથો તથા જોષોદ્ધારા ઘણી વાર કહેવાયું છે, તથાપિ ઉક્ત લેખ સક્ષિપ્ત પશુ કષ્ટદ્વીક જણાવાથી પૂર્વ મહાપુરુષવિરચિત "સમ્યક્ત્વ વિચારગર્ભિત વીરજિન સ્તવનાધારે" તેમાનો કેટલોક ભાગ લખેને, તેમ જ કાષ્ઠક પૂરવણી કરીને અહીં આપવા પ્રયત્ન કરેતો છે ભવ્ય જીવો એના યથારચિત સ્વરૂપને જોળખી યથાયોગ્ય લાભ લે એ જ આકાંક્ષા]

મગલાચરણ—અચકા મહાપુરુષ સમ્યક્ત્વવિચારગર્ભિત શ્રી વીરજિન સ્તવનના પ્રારભમાં મગલાચરણ કરતા કહે છે કે જગતના જીવોને સુખ આપનારા એના શ્રી જિનેશ્વરના ચરણોને નમસ્કાર કરીને અનુપમ એવા સમ્યક્ત્વગતનું શ્રી વીરબ્રહ્મએ ખાર પર્ષદામાં જે રીતે સ્વરૂપ કહ્યું છે તે રીતે જ શુદ્ધ-મત્ત સ્વરૂપ વર્ણવીશ, મારી મતિકલ્પના પ્રમાણે કહીશ નહિ

સમ્યક્ત્વના ભેદ—સમ્યક્ત્વ ૧ પ્રકારનું, ૨ પ્રકારનું, ૩ પ્રકારનું, ૪ પ્રકારનું, ૫ પ્રકારનું અને ૧૦ પ્રકારનું પશુ છે એ સમ્યક્ત્વ મોક્ષરૂપી વૃક્ષના બીજ સમાન છે. ૧-૨-૩-૪-૫-૧૦ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ કેવી રીતે છે તે આગળ દર્શાવાશે (તેમાં ૫ અને ૧૦ પ્રકારના સમ્યક્ત્વનો કેવળ નામોલ્લેખ જ જણાવ્યો છે, કારણ કે એ બધા સમ્યક્ત્વો એક બીજામાં અન્તર્ગત થતા હોઈ રુકાવવામાં આયા છે)

૧-૨ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ—‘આચાર્ય’ એટલે શ્રી જિનેશ્વર દેવની આચાર્ય ઉપર અવિરત પ્રીતિભાવ તે એક પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ છે અને બે પ્રકારનું તે ‘દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ’ અને ‘ભાવ સમ્યક્ત્વ’ અથવા ‘નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ’ અને ‘નિવહાર સમ્યક્ત્વ’ છે

દ્રવ્ય અને ભાવ સમ્યક્ત્વનો અર્થ—જે જીવ શ્રી જિનેશ્વર દેવના આગમનો પરમાર્થ જાણતો નથી, પરંતુ જિનાગમની શુદ્ધ શ્રદ્ધા છે તેવા જીવનું સમ્યક્ત્વ તે ‘દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ’ જાણુ અને જે જીવ જીવતત્ત્વને અર્થાત્ આત્મતત્ત્વને યથાર્થ જાણે છે-જોળખે છે તેવા જીવનું ‘ભાવ સમ્યક્ત્વ’ જાણુ અથવા મિથ્યાત્વના શુદ્ધ થયેલા પુદ્ગલોનો એટલે સમ્યક્ત્વમોહનીય કર્મનો ઉદય તે ‘દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ’ કહેવાય અને તે જ સમ્યક્ત્વ મોહપિપ્પના ઉદયથી પ્રગટ થયેલો જે તત્ત્વરૂચિપરિણામ તે ‘ભાવ સમ્યક્ત્વ’ કહેવાય

તથા રૂપી સમકિત એટલે પૌદ્ગલિય સમ્યક્ત્વ અને અરૂપી સમકિત તે અપૌદ્ગલિય સમ્યક્ત્વ, એ રીતે પશુ સમ્યક્ત્વ બે પ્રકારનું જાણુ. ત્યાં ક્ષયોપશમ અને વેદક મં પૌદ્ગલિય સમકિત છે, કારણ કે એ બે સમ્યક્ત્વમોહનીય પુજના ઉત્પત્તિ થાય છે અને શેષ ઉપશમ

મને ક્ષાપિક સમ્યક્ત્વ તે અપૌદ્ગલિક છે; કારણ કે ઉપશમ તથા ક્ષાપિક સમક્રિતમાં જ્ઞાનમોહનીયના પુંજનો ઉદય નથી.

તથા આત્માના જ્ઞાનાદિ-જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ શુભ પશ્ચિમ તે 'નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ' મયના આત્મા પોતે પણ નિશ્ચય મં ૦ કહેવાય અહીં આત્માનો નિશ્ચય સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણામ । ગુણ છે અને આત્મા પોતે ગુણી છે. તે ગુણ અને ગુણી એ બેમાં ભેદ નથી એમ જણીએ ત્યારે આત્મા નિશ્ચય સં ૦ કહેવાય અને મિથ્યાદષ્ટિ દેવ, ગુરુ, ધર્મ અને ધર્મીઓની વચમાં-સ્તુતિનો ત્યાગ કરવો તથા મિથ્યાદષ્ટિ દેવાદિકને વંદનાદિ વ્યવહારનો અંતરની ઉત્કટ રમિથી ત્યાગ કરવો અને જિનેન્દ્રદેવાદિકનો અત્યંત આદર કરવો ઇત્યાદિ કરણીરૂપ 'વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ' જણવું તથા નિર્મલ અને અધિગમ મં ૦ એમ પણ બે પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ જણવું.

નિર્મલ અને અધિગમ સં ૦ રૂપ—જીતિરમરણાદિકથી જે સમ્યક્ત્વ પાપ તે 'નિર્મલ સં ૦' જણવું, અને ગુરુમહાગજના ઉપદેશ વિગેરેથી પ્રાપ્ત માપ તે 'અધિગમ સમ્યક્ત્વ' જણવું. જેમ માર્ગમાં જૂલો પડેલો કાંઈ મુસાફર આમતેમ મટકો લાટકો એટલે કાંઈએ માર્ગ દેખાયા વિના પણ ખરા માર્ગે આવી ગયે છે, તેમ કાંઈ જીવ સંસારમાં રખડતા રખડતા કાંઈ વખત ભગ્યત્વના પરિપાકથી કર્મનિર્મલ પતાં સહેજે-પોતાની મેલે જ (કાંઈના ઉપદેશ વિના પણ) ખરા ધર્મ પામે છે તે નિર્મલ સમ્યક્ત્વ કહેવાય અને કાંઈક જીવો ખીજના ઉપદેશ વિગેરેથી ધર્મમાર્ગ પામે તે 'અધિગમ મં ૦' કહેવાય. કેટલાક જીવો તો નિર્મલ-સ્વાભાવિક રીતે તેમ જ ઉપદેશથી પણ ધર્મમાર્ગ પામતા નથી.

મનુષ્યને જીવન-તાવ આવે છે, તેમાં પણ કાંઈક જીવર ઔષધના પ્રયોગથી જીતર છે અને કાંઈક જીવર તો ઔષધના પ્રયોગથી પણ જીતરતો નથી અને કાંઈકને કાંઈ પાક્યે ઔષધ વિના સ્વાભાવિક રીતે પણ જીતરી જાય છે. તેવી રીતે મિથ્યાત્વરૂપી જીવર કાંઈકને સ્વાભાવથી જીતરી જાય તો તે 'નિર્મલ સં ૦' કહેવાય અને કાંઈકને ઉપદેશાદિ ઔષધથી જીતરે તો તે 'અધિગમ મં ૦' કહેવાય અને કાંઈકને મિથ્યાત્વરૂપી જીવર કાંઈ પણ ઉપાયે જીતરતો નથી. એ પ્રમાણે માર્ગમાં જૂલો પડેલો મુસાફરના દશાથી તથા જીવરના દશાથી સમ્યક્ત્વ નિર્મલ અને અધિગમ એમ બે પ્રકારનું જણવું.

ત્રણ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ—વળી તે સમ્યક્ત્વ કાંક, રાચક અને દીપક એમ ત્રણ પ્રકારે પણ કહ્યું છે અથવા ઉપશમ, ક્ષોપશમ અને ક્ષાપિક એ રીતે પણ ત્રણ પ્રકારનું કહ્યું છે. શ્રી જિનેન્દ્ર દેવે જે પ્રમાણે કહ્યું છે તે જ પ્રમાણે કહ્યું-સાત્તમાં કહેવા મનુષ્યોની જેની રમિ તેવી જ ક્રિયા. આ સમ્યક્ત્વ મર્વસાવયોગનો ત્યાગ કરી, મર્વવિરતિનો આદર કરી પદ્ધતિ જીવોનું રક્ષણ કરનાર છતાં માત્રા ગુણકાણાવાળા મુનિઓને જ દોષ છે તે 'કાંક સમ્યક્ત્વ' કહેવાય છે તથા જે સમ્યક્ત્વથી ત્રિજિહ્વાદિકની પેઠે મનુષ્યનામાં તીવર રમિ થાય (શ્રી જિનેન્દ્ર દેવે તરવોમાં વાગતવિક રમિ થાય) પણ તે પ્રમાણે આચરણ ન થાય તે 'રાચક સમ્યક્ત્વ' કહેવાય છે કાંઈ કહેશે કે ત્રિજિહ્વા મદાગજને તો ક્ષાપિક

હતું અને તમે તો રાચક કહો છો તો એ વિષે જાણવું કે જ્યાં ક્ષાયિક હોય ત્યાં ક્રસ રાચક હોય જ અને રાચક હોય ત્યાં ક્ષાયિકની ભગ્નતા જાણવી. તથા પોતે મિથ્યા-જે હોય તો પણ ધર્મકથા વિગેરે ધર્મોપદેશ યથાર્થ રીતે કરે કે જેથી બીજા જીવો મ્યક્ત્વ પામે તો તેઓ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ દીપક-દીવા સરખા જાણવો. તે બીજાને દીપાવે તલે બીજાને શુદ્ધ ધર્મમાર્ગે ઓળખાવે તે મિથ્યાદષ્ટિ જીવનું 'દીપક સમ્યક્ત્વ' સ્વારથી કહેવાય છે. હવે બીજાનું ત્રણ પ્રકારનું ઉપશમ આદિ સમ્યક્ત્વ જીવ જે રીતે શોં છે તે પ્રકાર વિસ્તારથી કહે છે.

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવા પહેલાની દશા-ભવચક્રના દુઃખ—“વીર જિનેશ્વર હિથ સુજીને, નિજ સેવક અરદાસ રે”...એ ત્રીજી ઢાળની પ્રથમ કડીની શરૂઆત રતાં સ્તુતિકાર મહાત્મા સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવા પૂર્વે આ સંસારી જીવ અનંતા કાળથી વચક્રમાં રખજો છે અને અનંત દુઃખ પામ્યો છે તેનું વર્ણન શ્રી વીરપ્રભુને અરજરૂપે રી, ત્યારબાદ ઉપશમ આદિ સમ્યક્ત્વનું વિસ્તારથી વર્ણન કરે છે—

હે શ્રી વીર જિનેશ્વર સાહિબ-સ્વામી ! તમારા સેવકની અરજ સાંભળો. હે દીન પરવા કરનારા સ્વામી ! મને તમારા ચરણમા નિવાસ આપો. હે અવિનાશી ! હું આ ભાકાકાશમાં અનાદિ અનંતકાળ સુધી ભવમાં-સંસારમાં વસ્યો, અને હે ભગવંત ! ભવચક્રના ઘણાં ઘણાં દુઃખો મેં સહન કર્યાં-ભોગવ્યાં. હે સ્વામિન્ ! જેનું નામ અનાદિ નિરૂપતિ એટલે અનાદિ નિગોદ છે એવી સૂક્ષ્મ નિગોદમાં હું અનાદિકાળ રહ્યો છું મને ત્યાં હે સ્વામિન્ ! તમારી સેવા વિના મેં અનંત પુદ્ગલપરાવર્તન કર્યાં છે. એટલે અવ્યવહારરાશિમાં હું અનંત પુદ્ગલપરાવર્તન જેટલા કાળ સુધી રહ્યો છું. એ પ્રમાણે કર્મપરિણામ રાગના આદેશથી અર્થાત્ કર્મની પ્રગળતાથી અને તેવા પ્રકારની ભવિતવ્યતાના યોગે અનંતાનંત કાળના ભોગે એટલે અનંતકાળ વ્યતીત થતાં સુધી તે અવ્યવહારરાશિમાં અનાદિ સૂક્ષ્મ નિગોદમાં રહ્યો છું. તે સૂક્ષ્મ નિગોદમાં રહીને મેં એક આસોશ્વાસમાં ૧૭ થી પણ અધિક લગલગ ૧૭૫ જેટલા ભવ કર્યાં છે, તો હે સ્વામિન્ ! તારા વિના એ નિગોદના દુઃખ તથા મારા આ ભવચક્રના ફેરા કાણ ટાળે અને તેમાંથી કાણ છોડાવે ?

પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે અનાદિકાળથી અવ્યવહારરાશિમાં ભટકી ભટકીને ત્યારબાદ વ્યવહારરાશિ પામ્યો, ત્યાં પણ ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાળ સુધી બાદર નિગોદમાં એટલે સાધારણ વનરૂપિતામાં, પૃથ્વીકાયમાં, અપ્રકાયમાં, અમિકાયમાં, વાઉકાયમાં અને બેઈદ્રિયાદિથી પંચેન્દ્રિય સુધી ત્રસકાયમાં રખજો. એ પ્રમાણે હે પ્રભુ ! તમારી સેવા વિના વ્યવહારરાશિમાં પણ હું અનંતકાળ સુધી રહ્યો, તેમજ વ્યવહારરાશિમાં ત્રસકાયને વિષે આપની સાચી સેવા વિના મિથ્યાત્વના જોરવડે વિધ્યુ, મહાદેવ ઇત્યાદિ સંસારી દેવોને મેં દેવરૂપે માન્યા, પરંતુ તે વખતે હે પ્રભુ ! મારા મનમાં તું ન આવ્યો અને મારા હૃદયમાં તું ન આવવાથી પૃથ્વીકાય આદિના ભવોમાં અને ત્રસકાયના બળદ વિગેરે ભવોમાં અનેક વાર હેન-હેન-તાડન-ક્ષુધા-તૃપા-અત્યંત ભારવહન-ઘણો ભાર વહેવા રૂપ અનેક દુઃખ પામ્યો તથા ગર્ભાવાસ, જન્મ અને જૂઠાવરથા ઇત્યાદિ ઘણા દુઃખો મેં ભોગવ્યાં. (ચાલુ)

શનિ-પુણ્યવિજય

જૈનશાસ્ત્રાનુસાર જૈનમાન્યતા

એ: જિજ્ઞાસુને આપેલા ઉત્તરો

આ જગત અનાદિ છે. તે કાષ્ઠનું કરેલું નથી નેમ તે અનંત કાર્ણથી આવું ને આવું જ છે. જીવ અનાદિ છે. કર્મો અનાદિ છે. જીવ ને કર્મોનો સંયોગ અનાદિ છે. કાષ્ઠ કાળે જીવ કર્મ રહિત હોતો જ નહીં. નિર્મળ આત્માને કર્મ લાગતાં જ નથી. જીવ પ્રથમતાં કર્મો બોગવે છે ને નવાં આંધે છે, તેની કર્મ રહિત દશા તો ત્યારે તે સમ્યક્ પ્રકારે જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્રનું આરાધન કરે ત્યારે થાય છે. તે કર્મ રહિત સિદ્ધદશાને પામ્યા પછી તેને કર્મ લાગતા નથી અને તે ફરીને અવતાર પણ લેતા નથી.

કેવળજ્ઞાન પરિપૂર્ણ જ્ઞાન છે, અપૂર્ણ નથી; પરંતુ જેની આદિ ન હોય તેની આદિ તે ક્યાંથી જાણે? એટલે જગતની આદિ તે જ્ઞાન જાણીશું નથી.

જ્યોતિષશાસ્ત્રો સૂર્યપ્રગ્ભિ, ચંદ્રપ્રગ્ભિ વિગેરે જૈનમાન્યતાવાળા છે. તે તો જુદી જુદી બાબતના સૂચક છે. સૂર્યોદિ મહો કાષ્ઠનું શુભ કે અશુભ કરતા નથી. અન્ય દર્શનીઓએ રચેલ જ્યોતિષશાસ્ત્ર સંબંધી કું કંઈ જાણ્યો નથી.

જેને દીક્ષા આપવાની હોય તેની યોગ્યતા જાણવાના અનેક લક્ષણો શાસ્ત્રમાં ક્યાં છે. તદનુસાર યોગ્યતા જાણીને દીક્ષા અપાય છે. એમાં જન્મપત્રી વિગેરેની જરૂર પડતી નથી.

ચારે વેદોનાં નામ જૈનશાસ્ત્રમાં આવે તેથી તે માન્ય ગણાય નહીં. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શંકર વિગેરેને દેવ માનવાનું કે તેની પૂજા વિગેરે કરવાનું જૈનશાસ્ત્રમાં કહેલું નથી.

તમે જૈનસંપ્રદાયના તદ્દન અજ્ઞાન જણાઓ છો, તેથી તમે જૈનશાસ્ત્રો વાંચો, તેના વિદ્વાન આચાર્યોને મળો અને તેમના દ્વારા જ્ઞાન મેળવો. તે સિવાય તમારા વિચાર બદલ ન પાડો.

દુનિયાના અનેક ધર્મો જૈનધર્મમાથી નીકળેલા છે જ નહિ, તેના કાઠનારાઓએ સ્વમતિરૂપનાથી કાઢેલા છે.

અન્ય દેવદેવી જે સમક્ષિતી હોય તેને માટે ભક્તિ કરવાનું જૈનશાસ્ત્રમાં સ્વામીશાહ તરીકે કહેલું છે. મિથ્યાત્વી દેવદેવીની ઉપેક્ષા કરેલ છે.

સોનાનો ને ચૂંચનો સંયોગ અનાદિ છે, તે કાષ્ઠનો કરેલો નથી. તેની આદિ નથી. તેમાંથી પ્રયોગવડે સોનું પ્રગટ થયા પછી તે માટી સાથે ફરીને મળી જતું નથી. જુદાં ને બીજાં બંને જેમ અનાદિ છે, તેમાંથી એકની આદિ કહી શકાતી નથી તેમ જગન માટે ગમજી લેવું.

જૈનમતનું રહસ્ય જાણવા માટે અનેક શાસ્ત્રો વાંચવા જોઈએ. અનેક મુદ્દા ગૃહસ્થો નેમજ મુનિઓના મંત્રર્થમાં આવતું જોઈએ. મધ્યસ્થભાવે વિચારવા શરૂ કરો ને કાંઈક જાણી શકાય.

કુંવરજી

નિત્યોત્સવ

સુમિશ્ર, નિત્યસુખ અને નિત્યોત્સવ કોને પ્રિય ન હોય ? એ ત્રણે વાનાંને આપું જગત સદા માગે છે. જીવન-આરોગ્યતા એ તેનું પ્રતિક હોય તેની આહવા સહુ કોઈ કરે એ સ્વાભાવિક પશુ છે. એક સંસ્કૃત કવિ એ ત્રણ વસ્તુઓને તદ્દન ટૂંકામાં-એક શ્લોકમાં વર્ણવે છે એ જાણવા યોગ્ય હોય અત્ર ઉદ્ધૃત કરી તે પર યથામતિ બે શબ્દો લખ્યા છે. કાઢને તે થોડે અંશે પણ ઉપયોગી જણાશે તો લખવાની સાર્થકતા થશે.

સુમિશ્રં કૃષિકૈઃ નિત્યં, નિત્યં સુખમરોગિણાં ।

માર્યાં મર્તુઃ પ્રિયા યસ્ય, તસ્ય નિત્યોત્સવં ગૃહમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—કૃષિકારને ત્યાં નિત્ય સુમિશ્ર-સુકાળ છે, નિરોગી શરીરવાળાને નિત્યસુખ છે અને જે પુરુષને તેની સ્ત્રી પ્રિય છે-પ્રીતિપાત્ર છે તે ઘરમાં નિત્યોત્સવ છે.

સુભાષિતના આ શ્લોકનું રહસ્ય સહેજ વિસ્તારથી જોઈએ. સુમિશ્ર કે દુર્ભિશ મુખ્યત્વે ધાન્યના ભાવાભાવ-હોવા નહિ હોવા પર અવલંબે છે. જીવનની નિસ-જરિયાતની એ વસ્તુના ઓછા-વત્તાપણાની અસર સહુને થાય છે પણ તેમાં ખેડૂતને અપવાદરૂપ ગણી શકાય; કારણ કે ભયાનક દુષ્કાળમાં ધાન્ય દુર્લભ થઈ પડે છે ત્યારે પણ ધાન્યના ઉત્પાદક ખેડૂતને ત્યાં વર્ષાવર્ષાતને સંગ્રહ હોય છે અને તેથી જ તેને ત્યાં કવિએ નિત્ય સુકાળ કહ્યો છે.

કૃષિકારને ઉદ્દેશીને કહેવાયેલ આ બાબત સર્વ માટે ભારે વિચારણીય છે. ધાન્યસંગ્રહ વિપુલ પ્રમાણમાં આગળ-પાછળ રહ્યા કરતો હોય તો ક્યારેક તેવો સંગ્રહ ભારે ઉપયોગી અને જીવનદાતા થઈ પડે છે. ધનસંગ્રહ કરતાં ધાન્યસંગ્રહની વધુ આવશ્યકતા બતાવવા એક સ્થાને રામને ઉદ્દેશીને કહેવાયું છે કે—

ધાન્યાનાં સંગ્રહો રાજનુત્તમઃ સર્વસંગ્રહાત્ ।

નિશ્ચિન્નં હિ મુક્તે રત્નં, ન કુર્યાત્ પ્રાણધારણમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—હે રાજન્ ! સર્વ પ્રકારના સંગ્રહમાં ધાન્યનો સંગ્રહ ઉત્તમ છે. મુખમાં રત્ન મૂકવાથી કાંઈ પ્રાણ રહેતા નથી (પણ ધાન્યથી પ્રાણ ટકે છે માટે રત્નાદિ ધન-સંગ્રહથી વિવિધ અનાજરૂપી ધાન્યમંગ્રહ શ્રેષ્ઠ છે.)

પચાસ વર્ષ પહેલાના જૂતકાળમાં જો ડોકિયું કરશું તો આપણને જણાશે કે વિપુલ પ્રમાણમાં ધાન્યસંગ્રહ કરવાની પ્રથા સર્વ કોમોમાં પ્રવર્તતી હતી. પણ દેશકાલની પરિસ્થિતિ બદલાઈ જતાં આજે ધાન્ય-બંકારોના દર્શન દુર્લભ બન્યા છે; છતાં એ પ્રથાના થોડા દર્શન હજી ગ્રામિણ જનતામાં જોઈ શકાય છે. મુંબઈ જેવા શહેરોમાં તો પાલી કે અડધી પાલી અનાજ મંગાવાય છે, તેમાં જો દૈવશાસ્ત્ર હુકમ જેવો કોઈ પ્રમંગ પ્રાપ્ત થાય તો એટલું અનાજ કેટલા દિવસ જીવનદાન આપે ?

આપણા પૂર્વજે સુખની ગણતરીમાં “કેહિએ નર”ને પણ ગણતા હતા એ કેટલું બધું યથાર્થ અને દીર્ઘદૃષ્ટિભર્યું જણાય છે ?

શ્લોકના બીજા ચરણમાં નિરોગી મનુષ્યને સુખી ગણેલું છે તે યોગ્ય છે, કેમ કે મુંઝવેર મહાલક્ષ્ય હોય, તેને યોગ્ય લક્ષ્મી હોય, તેના કળસવરૂપ આકર્ષક રાતરચીલું પણ હોય અને વિસ્તારયુક્ત કુટુંબ-કુળીયો પણ હોય; આ રીતે સર્વ પ્રકારના ભર્થાભાદર્થ ધરમાં પણ જે યુદ્ધપતિ પોતે કાયમ ગિમાર જ રહેતો હોય તો એ સર્વ સુખ-સાધનો તેને શા કામના છે ? તેથી જ કહેવત ગવાયેલ છે કે ‘પહેલું સુખ તે જાતે નર્થા.’

નિરોગી મનુષ્ય યદિ નિર્ધન હોય તો પણ તે પ્રશસ્ત છે, કારણ કે શારીરિક તન્દુરસ્તીના યોગે તે ગમે ત્યાં જીવનયોગ્ય વૃત્તિ કરી લેશે અને શાંતિ ભોગવશે; પરંતુ વ્યાધિયુક્ત મનુષ્યને કહેવાતા સુખોમાં શાંતિનો અંશ પણ પ્રાપ્ત થતો નથી. અનાધી-મુનિને શું અપૂર્ણતા હતી ? પુત્ર-દુઃખે દુઃખી થનાર માત-તાત હતા, પતિના દુઃખે દુઃખાર્ત થતી-આંસુ મારતી સુરીલ પત્ની પણ હતી, આંધવને દુઃખે દુઃખી થતી ભગિની પણ હતી, અપાર સુખ-વૈભવ હતો, બાહોશ વૈદ્ય-હકીમો તેમના ભાપાનક ચમુદ્રોગની ચિકિત્સા કરવા અને સારવાર કરવા ખડે પગે ઊભા હતા, પડતા બોલને ઉપાડી લેનાર દાસ-દાસીઓ પણ તેમની સાનિધ્યમાં હતા અને પાણીની માફક પૈસાનો વ્યય તેમની રોગ-શાંતિ અર્થે થતો હતો છતાં તેમના આત્માને લેશ પણ શાંતા નહોતી, કારણ તેઓ રોગી હતા. નિરોગીપણાનું સુખ આવા પ્રસંગે જ જણાય છે. શ્રી નમિ રાજર્ષિને પણ શું અધૂરું હતું ? મહાન્ રાજ્ય અને તેના કળસવરૂપ અનેક પ્રકારનો વૈભવ અને એકએકથી ચડીવાતી દેવાંગના જેવી અનેક રાણીઓ હતી. પણ તેમના મરતકને જ્યારે રોગે ધેરી લીધું ત્યારે આનંદની એ સર્વ વસ્તુઓ તેમને સંતાપવા લાગી. રાજનીની મરતક વેદના ઉપશમાવવા ગણીઓ જાતે ઉત્તમ પ્રકારના ચંદન ધસી રહી છે. આથી રાણીઓના હૃત્પ્રદાયકા રહેલ કંકણોનો, આપમમાં અજ્ઞાવાથી નાદ થાય છે-કે જે અન્ય મમળે સુખદાયક જણાયો હોત તે જ આજે-નમિરાજને ભારે દુઃખોત્પાદક અને મરતક-વેદનામાં રૂદ્ધ કરનાર યજ્ઞ પડ્યો. પરિણામે અવાજ થવાનું કારણ ગણી એક એક સૌભાગ્ય કંકજ રખાય છે. આ પ્રમંગભાથી ભારે બોધ જન્મે છે અને નમિરાજ આંતરુંખ થાય છે, જગત્પંથ જાતે છે અને ઈશ્વર પણ તેને વ્રતમાંથી ચળાવી શકતા નથી.

અત્ર આપણા પ્રસંગને અનુરૂપ વાત એ છે કે રોગ વખતે અદ્યતન બીલું સુખ પણ દુઃખારૂપ યજ્ઞ પડે છે તેથી જેને નિરોગી સરીરની પ્રાપ્તિ યજ્ઞ હોય કે સામાન્યનઃ જેને સદા આરોગ્ય રહેતું હોય તે સુખભાગી ગણાય. આપણા આત્મશુદ્ધિના ‘લોગરસ’ જેવા શત્રમાં પણ આરોગ્ય-આરોગ્યની યાચના શ્રી મિદ્ધભવતો પામે કરવામાં આવી છે.

લૌકિકમા પણ કશું છે:—

ધર્માધિજામમોદાણામારોગ્યં મૂલમુત્તમમ્ ।

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થનું મૂળ ઉત્તમ આરોગ્ય છે.

હવે આપણે શ્લોકના ત્રીજા-ચોથા અર્થોમાં જણાવેલ નિત્યોત્સવ તરફ વળીએ.

કવિત્વં આ વચન પશ્ય અનુભવસિદ્ધ અને વાસ્તવિક છે કે “ જે ભર્તારને તેની ભાર્યા પ્રિય હોય તે ધરમાં નિત્ય ઉત્સવ વર્તે છે. ”

સામાન્ય રીતે ધરનો માલીક પુરુષ મનાય છે. આ સ્થિતિમાં તેને પ્રાપ્ત થયેલ સ્ત્રી કોઈ અવગુણના કારણે અથવા પુરુષના દષ્ટિભેદથી પતિને મન અપ્રિય હોય તો તે ધરમાં ગોળાના પાણી સુકવનાર કલેશ જન્મે છે, એક ખીજાની આંખો લડવા માંડે છે અને અપ્રીતિકારક એવી તે સ્ત્રી પ્રત્યેના વર્તનમાં પુરુષ આપખુદ બને છે. આમ જનતાં વાતવાતમાં અણુછાજતા શબ્દપ્રહારો થયા કરે છે. એક સ્થાને એવો પ્રસંગ આ પ્રમાણે આલેખાયો છે.

રે ઘોરનિદ્રે ! કલહમસક્તે ! રે પ્રેતરૂપે ! નીતરા કુરૂપે ! ।

રે દુર્મતે ! માત્યવિવર્જિતે ! રે, ઉત્તિષ્ઠ દુષ્ટે ! સલિલાય ગચ્છ ॥

રે ઘોર નિદ્રાવાળા ! રે કલહમાં રાચનારી ! રે પ્રેતરૂપી ! રે સાક્ષાત કુરૂપા ! રે અભાગણી ! રે સદ્ભાગ્યવર્જિત ! રે દુષ્ટા ! ઊડ અને પાણી ભરવા ગા !

આવી હલાહલ ઝેર સમાન વાણી ગૃહપતિના મુખમાંથી નીકળે ત્યારે સ્ત્રીનો મિત્તજ પશુ ઊકળી જાય અને ગરમીનો પારો ૧૦૫ ડીગ્રી વટાવી જાય તેમાં શું નવાઈ ? પરિણામે એ ધર ધર મરીને તમાશાધર બની જાય અને હાથવારે કણવાના દર્શન થાય એ સ્વાભાવિક છે, સદા અશાંતિથી ધમધમતા એ ધરમાં લક્ષ્મીદેવીનો તો વાસ જ ક્યાંથી સંભાવે ?

સારાંશ કે જે ધરમાં સ્ત્રી તેના પતિને અપ્રિય થઈ પડે છે તે ધરમાં જીવનકલહ સદા આડ્યા જ કરે છે. પરિણામે આપઘાત જેવા અનિષ્ટો બનવા પામે છે. અત્ર પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે સ્ત્રી તેના પતિથી ત્યક્તા હોય-અપ્રિય હોય-પતિને આંખના પાટા જેવી લાગતી હોય તેના નિવારણનો ઉપાય શું ? આ પ્રશ્ન જરૂર નિરાકરણ માગે છે.

સૌથી પ્રથમ તો એ જાણવું જરૂરી છે કે આ જાગૃતિના યુગમાં સ્ત્રીપુરુષોના લગ્ન માત-પિતાની ઇચ્છાનુસાર લાકડે માંકડું વળગાડવા જેવા ન થવા જોઈએ પણ પરસ્પરની સંમતિથી લગ્નજીવન આરંભાવું જોઈએ. આ બાબત આખા ભાવી જીવનને સ્પર્શનારી હોઈ તેમાં લેશ પણ શરમતે સ્થાન ન જ હોવું જોઈએ. માતા-પિતાઓએ પણ યુગને ઝોળખી, બનેના માનસ પારખી મેળ મળે ત્યાં જ લગ્નગ્રંથીથી બાળકને જોડવા જોઈએ. આટલું કરવા છતાં પાછળથી કારણવશાત પરિસ્થિતિ વિપરીત બને તો સ્ત્રીની ફરજ છે કે તેણે પતિનાં સ્વભાવનો અભ્યાસ કરી તદ્દનુકૂળ વર્તવું. એક લેખકે એ વિષે લખ્યું છે કે-પુરુષો એ મોટી વયના બાળકો છે, તેમને કેમ મનાવી-પટાવી લેવા એ સ્ત્રીને આવડવું જોઈએ. આ કળા સ્ત્રીઓને સહજ લભ્ય છે, કારણ સ્ત્રીઓમાં કામજતા, શાંતતા, સહનશીલતા, મનોહરતા, સેવાશ્રુતિ વિગેરે કેટલાક ગુણો સ્વાભાવિક હોય છે કે જે દ્વારા અણુધડ પતિને પણ તે વશ કરી શકે. ત્યાં પુરુષને મન સ્ત્રી વડાલતું પાત્ર બની ત્યાં પછી નિત્ય ઉત્સવ પ્રવર્તે એમાં શું આશ્ચર્ય ? રાજમાલ મગનલાલ બહોરા



પ્રભાવિક પુરુષો

શાશ્વત્વસ્વામી (૩)

“શાસ્ત્રી મહારાજ ! આપ ગમે તેમ માનો, પણ મને આ વેળા કોઈ મહાન સંકટ ઉપસ્થિત થશે એમ લાગે છે.”

પ્રાતઃકાળની સંધ્યામાંથી પરવારતાવેંત ભૂદેવ રામશંકરના મુખદ્વારા ઉપર વર્ણવ્યા અશુભ સમાચાર શ્રવણ કરતાં જ શ્રીધરશાસ્ત્રીની લૂકુટી એકાએક ચઢી ગઈ અને નેત્રોમાં રતાશની ટશરો ફૂટી નીકળી. તેઓ તાડુકીને બોલ્યા :

“તમને આવી આગાહી કરવાનું કોણે શીખવ્યું ? તમારો અધ્યાસ કેટલો ? કેવળ ‘સ્વાહા સ્વાહા’ કરતાં આવડ્યું એટલે શું તમારી જાતને પડિત માની બેઠા કે સ્વયંમેવ ત્રિવેદો જાની ગયા ? યજ્ઞસ્તંભના આરંભકાળથી જ આ જાતની કુશંકાઓ તમે કરતા આવ્યા છો. આજે યજ્ઞની પૂર્ણાદિતિનો દિવસ છતાં તમારા પેટમાં રમતા શંકાના કુરકુરિયા દૃશ્ય પણ ન મળ્યા ! તમે મને કેવો શાસ્ત્રી સમજો છો ? વારંવાર આવી રીતે દોડી આવવાનો તમારો અધિકાર જ શું છે ? આજના પવિત્ર દિવસે પ્રાતઃકાળની મંગળઘટિકામાં આવા અપશુકન શા સારું કરી રહ્યા છો ? કઈ જ્યોતિષની ગણતરીએ તમે આમ પવો શકો છો ?” શાસ્ત્રીમહારાજની લાપાના રસ સગી પિકલી પ્રશ્નાવળી

સંભળીને રામશંકરના મોતીઆ મરી જ ગયા. ‘ક્યાંસુધી તો મુખમાંથી એક હરફ સરખો ન ઉઠ્યારી શક્યા. માથા પરની ચક્કરડી પાઘડીને બરાબર ગોઠવતાં ને ઉભય હસ્તોને અંજલિબદ્ધ કરતાં નમ્ર સાદે મહાકષ્ટપૂર્વક તે બોલ્યા-

“તર્કભૂષણ મહોદય ! આપ ગુરુસે ન થાઓ. નાલંદા સરખા પવિત્ર વિદ્યાપીઠમાં વેદાંત પર પ્રવચન કરનાર આપ જેવાની વિદ્વત્તા હું નથી જાણતો એમ ન માનતા, પણ વારંવાર વિઘ્નના પડછાયા પડતા જણાય ત્યારે મારી ફરજ આપને માહિતગાર કરવાની ખરી કે નહીં ? વિઘ્નની આપને ખબર હોય તો જ એના નિવારણ સંબંધમાં મંત્રતંત્રનું શરણ લઈ શકાય.

“મહાશય ! પ્રથમ દિવસે મંગળાચરણમાં જ શિયાળણીના શબ્દો સંભળાયા હતાં. વેદિકાની સ્થાપના કરતાં ભૂમિશોધન પ્રસંગે હાડકા પણ નીકળ્યા હતા. યૂપ પર રાત્રિના ચીંજરી બોલે છે એ તો આપને પણ ખબર છે અને પરમદિવસે વિધિ ચાલી રહી હતી તે વેળા અચાનક ધક્કો લાગવાથી યજ્ઞસ્તંભના બે ટુકડા થઈ ગયા. ગઈ કાલે તો અવધિ થઈ, ઠોને ખબર હતી કે એકાએક યજ્ઞમાન બેમાન થઈ જશે. દરિ ! દરિ ! મારી આટલી ઉમ્મરમાં આવી વિગ્રાદેવી આ સ્થાને જ

મેં પહેલી વાર જોઈ. શિવ ! શિવ !
શાસ્ત્ર મુજબ એના નિવારણનો ઉપાય ન
થાય તો કેવું લયંકર પરિણામ આવે !

“ કરનાર અને કરાવનાર ઉભય પર
સાડાસાત વર્ષની પનોતી બેસે કે નહીં ?
મારા સરખા માંડ આલુવિકા મેળવનારના
શા હાલ થાય ? છોકરાં ભૂખે મરે.
બાપજી ! એનો ઇલાજ શોધો. ‘કિરિયામાં
વિધન’ એ તો મહાલયંકર ! આટલા સારુ
તો હું સંધ્યા કર્યા વિના કહેવા આવ્યો
છું. સાંભળ્યા પ્રમાણે હજુ ગઈ રાતના
યજ્ઞમાનને પણ કંઈ ચેન પડ્યું નથી.”

“રામશંકર ! રંચ માત્ર ગભરાશો નહીં.
એનો ઉપાય તો મારી મુઠીમાં જ છે.
તમે સત્વર જઈ સંધ્યાથી પરવારો અને
હવનની તૈયારી કરો. મારી પાસે બાનુ-
શંકર અને ગણેશચંદ્રને મોકલી આપો.

હિંસા સ્વભાવો યજ્ઞસ્થ-મન્થપુરાણ

યજ્ઞ હોય ત્યાં હિંસા તો હોય જ.
અને સારા કામમાં સો વિધન આવે.
‘થેયાંસિ વદુવિન્તાન્તિ’ એ સૂત્ર યાદ છે ?
બાજો થોડા સમયમાં જ આનંદમંગળ
વર્તાવી દઈ છું.” રામશંકરને વિદાય
કરી તર્કભૂપણજીએ ખડીયો કલમ ઉપાડી
યજ્ઞની મહત્તા દર્શાવનાર અને તેમાં હિંસા
છતાં પુન્યક્રમનો શ્રેષ્ઠતા દર્શાવનાર એક
સુંદર લખાણ તૈયાર કર્યું અને તેને
પૂરતા પ્રમાણમાં આપ આપ્યો.

પછી કલમને બાનુ પર મૂકી શાસ્ત્રી
મહોદય જ્યાં બેસ્યું બુલે છે ત્યાં બાનુશંકર

અને ગણેશચંદ્રને સામે બેસેલા બેયા.

“અરે ! તમે ક્યારના આવ્યા છો ?”

“અમેને આવ્યાને કંઈ આઝી વેળા
નથી થઈ, આપ લખતા હતા એટલે
અમે મૌન રહ્યા.”

“બુજો, ત્યારે તમારે આજે ચપ-
ળતાથી તેમજ અતિ શુભ રીતે મારી
સૂચના પ્રમાણે કેટલાંક કાર્યો કરવાના
છે. એ સંબંધમાં કંઈપણ વાત આપણા
સમુદાયમાં કે યજ્ઞમાનના સ્વજનવર્ગમાં
પણ પ્રગટ કરવાની નથી. બાનુ ! યજ્ઞના
સ્વરૂપ તેમજ વર્ણનને સૂચવતી મેં
જે નકલ તૈયાર કરી છે તેની સારા
અને સુંદર વર્ણુષાળી આઠ નકલો
બનાવી મંડપની ચાર દિશામાં અને
ચાર વિદિશામાં ટાંગી દે.

“ગણેશ ! તારે જલદીથી શહેરમાં
જ્યાં મારો ઉતારો છે ત્યાં પહોંચી જવું
અને મારા ચિરંજીવી મહેશને કહેવું કે
નાલંદાથી આવતી વેળા જે સામાન જોડે
લાવ્યા છે એમાં એક ચંદનની મંજૂષા
પણ છે તે શાસ્ત્રીજી મંગાવે છે. મંજૂષા
લઈ જલદીથી અહીં આવીને યજ્ઞસ્થળ
નીચે એ મંજૂષા સમાય તેટલો બોડો
ખાટો જોડવો દરમિયાન બાનુ પોતાના
કામથી પરવારી તારી પાસે આવે. ઉભયે
ગળી પેલી મંજૂષા બરાબર સન્મુખ દાર
રહે એ રીતે પેલા ખાડામાં ઉતારવી.
આસપાસ માટી પૂરી પૂર્વવત્ કરી દેવું
અને ઉપલા ભાગમાં કુમકુમના છાંટણા
અને અક્ષતના હગલા કરવા.

“આ દરેક કાર્ય જલદીથી આરોપવા અને એવી ગુપ્ત રીતે કરવા કે આપણા સિવાય અન્યને એની ગંધ સરખી પણ ન આવે. હું યજ્ઞમાનને ઘેર જઈ છું અને હોમ-વિધાનના આરંભકાળે એને સાથે લઈને આવી પહોંચું છું. સમય થતાં આપણા સાધીદારો તેમજ બીજા શાસ્ત્રીઓ આવી જશે. એ વેળા કોઈ પ્રશ્ન કરે તો પણ જાણે તમે એ સંબંધમાં અજાણ છો એ રીતે જ વર્તવું.”

“તર્કભૂખલુ છો ! આપ મુખેથી પધારો. આપના કદા મુજબ કાર્ય જલદીથી કરી દઈએ છીએ.”

વાર્તાપ્રવાહમાં ગરાળર ભાગી જઈ આગળ વધવા સારુ આપણે જળમંદિરના વાર્તાલાપ પછી શું ગન્યું એ તરફ જરા ઊડવી નજર ફેરવી લઈએ અને તર્ક-ભૂખલુ શ્રીધરશાસ્ત્રી યજ્ઞમાન શય્યંભવ ભટ્ટની પાસે આવી પહોંચે તે પૂર્વે ત્યાં હાજર થઈએ.

પાવાપુરીમાં ત્રણ દિવસ સાથે રહી ઉભય મિત્રો પોતપોતાને કામે લાગી ગયા. એકે સંસારી છવ તરિકેની લેણ-દેણ પતાવી રાજગૃહીને ગાર્ગ લીધો અને પ્રભવસ્વામી બ્યારે નાલંદા તરફ વિદાર કરતાં પધાર્યા ત્યારે ભાવપૂર્વક તેમની પાસે આશ્રિત બદલુ થયું. કેટલાક દિવસ રાજગૃહીમાં ગમેછાપીશની સ્થિતતા થઈ. તેઓથી જે દિવસે રાજગૃહીથી વિદાર કરી એના પરા જેવા નાલંદાવિદારમાં

આવ્યા તેને બીજે દિવસે તર્કભૂખલુ મહાશય પોતાના શિષ્યોના રસાલા સાથે ભટ્ટ શય્યંભવના નિમંત્રણથી અશ્વમેધ યજ્ઞ કરવાને ઉપજ્યા. કથોપકથુ આ વાત નવદીક્ષિત મુનિના જાણવામાં આવી અને જળમંદિરને વાર્તાલાપ સ્મૃતિપટમાં તાજે થયો. પોતાના મિત્રના અહિંસા સંબંધી મંતવ્યમાં પિતાની મરણપથારીની માગણીએ મોટું ગાળડું પાડ્યું અને એમાં નાલંદાના શ્રીધરશાસ્ત્રીની હઠે એવી ગંભીર પરિસ્થિતિ જન્માવી કે પોતાના મિત્રને નમતું આપવું પડ્યું. સમય એવો આવ્યો કે વેદોક્ત હિંસા સામે વરાળ ઠાલવનાર અને દ્વિજસંતાન છતાં શ્રી વીરની અહિંસાની તરફેણ કરનાર એ શય્યંભવના હાથે જ પ્રજળ હિંસાના આંધળુ મૂકાવાના! પોતે મિત્રના શિરે આવેલ આપદા ટાળવામાં શો ભાગ ભજવે અથવા તો એવી તે કંઈ યોજના હાથ ધરે કે જેથી પોતાનો દ્વિજમિત્ર અહિંસા સંબંધી પોતાના મંતવ્ય પર દૃઢ રહી શકે? થોડા કાળની વિચારણાને અંતે નવદીક્ષિત સાધુને એક વાત સ્ફુરી. સારું ય વૃત્તાન્ત ગુરુદેવને કહી સંભળાવવું અને એ સંબંધમાં તેઓ જે સલાહ આપે તેમ વર્તવું. તરત જ તે ઊડીને ગુરુદેવ પ્રભવસ્વામી પાસે ગયા. આચાર્યશ્રી નાલંદામાં ભૈન-ભૈનેતરોની વિશાળ પરિવટમાં દેશના દઈ દમણાં જ પાછા ફરી આશ્રન પર વિરાજી આરામ લેના હતા. એમણે નવદીક્ષિત સાધુના મુખથી

સર્વ વ્યતિકર શ્રવણ કર્યો. જાણે લાંબા સમયની ચિંતા અચાનક દૂર થવાનો યોગ સાંપડ્યો તેથી રહેજ મુળ મલકી ગયું. તેઓશ્રી શાંતિથી બોલ્યા ‘લાઈ ! તારા મિત્રની દહતા ટકી રહે તેવો પ્રબંધ હું કરીશ. એ માટે તું હવે બેઠીકર રહે.’ શુરદેવે નવદીક્ષિત સાધુની વાત સાંભળી, દ્વિજ શમ્ભવના દયા સંબંધી વિચારો ટકી રહે એ સારુ કેવા પગલાં ભર્યાં એ તો સાધુમંડળીમાં કોઈ ખાસ જાણી શક્યું નહોતું, પણ ચોથા દિવસની મંગળપ્રભાતમાં બે સાધુને શમ્ભવ ભટ્ટના નિવાસસ્થાન તરફ વિહાર કરાવ્યો ત્યારે સૌના મનમાં એટલી તો ખાત્રી થઈ કે નવદીક્ષિત મુનિની વાત નકામી નથી ગઈ. દુક સમયમાં જ કંઈ નવું બનવાનું.

તર્કભૂષણ, ભટ્ટ શમ્ભવ પાસે આવ્યા ત્યારે નિશાકાળની તંદ્રામાંથી માંડ બિછાતું ત્યજી તે દંતધાવનવિધિ પતાવતા હતા શરીર સ્વસ્થ નહોતું તેમ મન પણ આગલા દિવસના વિમનથી જાતજાતની શંકાઓના વમળમાં પડ્યું હતું; છતાં શાસ્ત્રી મહારાજ પધાર્યા એટલે ઘટતો વિવેક યજમાને કરવો બેઠ્યો તેમ કર્યો.

પહેલો સવાલ એટલો જ કર્યો કે—

“શુરજી ! યજ્ઞપૂર્ણહુતિનું કાર્ય બીજા શુભ સુદર્ત પર રાખીએ તો ન ચાલી શકે?

શ્રીધરશાસ્ત્રી તરત જ બુલંદ અવાજે જુસ્સાથી બોલી બીઠ્યા—“કલી પણ નહોતું. આજે કાર્યની પૂર્ણહુતિ થવી જ બેઠ્યો.

સારા કામમાં વિન્યા તો આવે જ, પણ એથી ગભરાવાનું ન હોય ? ભૂતકાળમાં આવા યજ્ઞમાં દાનવો ઓછા ઉપદ્રવ નહોતા કરતા. હિંસા-અહિંસા કે પાપ-પુન્યની વાતો એ કાળે પણ થતી, તેથી સનાતન કાળથી ચાલી આવતી આ યજ્ઞવિધિ કદાપિ અટકી નથી અને અટકી શકે પણ નહોતું. તારા મગજમાંથી દયાનુ ભૂત તું દૂર કર એટલે જેને તું હિંસા માની બેઠો છે તે વસ્તુતઃ હિંસા નથી પણ ધર્મ છે એમ સહજ સમજશે. તારું વંદોળે ચઢેલું મગજ ઠેકાણે આવશે. વેદોક્ત કરણીમાં દોષ સંભવે જ નહોતું. મારી સાથે વજ્ર સજી ચાલ એટલે આપણા વેદ ને શ્રુતિઓ આ યાગનું સ્વરૂપ કેવું દર્શાવે છે તે હું તને બરાબર સમજાવું.”

શાસ્ત્રીજીનો વાત સાંભળી, પ્રથમ તો ભટ્ટજીને મનમાં શુસ્સો આવ્યો. ગઈ કાલની બેશાન અવસ્થામાંથી હજુ સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યાં આચાર્યની આજ્ઞા સામે જ બિંધી છે. પણ અત્યારે ગમ ખાધા સિવાય ચાલે તેમ હતું જ નહોતું. પ્રતિજ્ઞાપાલનમાં આજનો દિવસ વીતે એટલે ‘ગંગા નાદ્યા’ જેવું હતું. એકાદ ભૂલ થાય તો ખેલ ખલાસ થઈ જાય. શુરજી રીસાઈ જાય તો સર્વ હતું ન હતું થઈ જાય. એટલે માનસિક વ્યથા પર પડેલો પાડી, શાસ્ત્રીમહાશયની સાથે શમ્ભવ ભટ્ટ યજ્ઞમંડપમાં આવ્યા પ્રથમ નજરે સુંદર અક્ષરે ચાલે. આયેલા વચનામૃતો પડ્યા. અશ્વમેધની પ્રશસ્તિ પણ એમાંથી વંચિત નહોતી.

વેદના આલાપોથી અંતિમ દિવસની વિધિ આરંભાઈ, નર-નારી ને બાળકોના વૃંદથી મંડપની ભૂમિ ભરાઈ ગઈ. વારંવાર હોમાતા ધૃત આદિ દ્રવ્યોથી, જે ધૂમાડો વેદીમાંથી ભભૂકી ઊડી આકાશ-ગામી બનતો એની મધુરી વાસથી આરે દિશા ભરાઈ જવા લાગી.

જાત-જાતના ટીલા-ટપકા કે ત્રિપુંડ્ર આદિથી જેમના કપાળો સુશોભિત બન્યા હતા એવા લાંબી શિખાધારી ભૂદેવોના પહાડી નાદોથી અને 'સ્વાહા સ્વાહા'ના પોકારોથી સંપૂર્ણ વાતાવરણ છવાઈ ગયું. યજ્ઞસ્થાન આગળ ણાંધેલા બકરાની કારમો ચીસ વા જેતી સામે યમરાજના ઓળા ઉતરવાનો ઘડીઓ ગણાઈ રહી છે એવા અશ્વના ગભરાટની લાગ્યે જ કોઈને

પડી હતી. આચાર્યનો ઇસારો થતાં જ યજ્ઞમાનના હાથમાં રહેલી નાગી તરવાર એ મૂંગા પશુઓની ગરદન પર ફરી વળવાની હતી. એ વેળા લોહીના જે કુવારા ઊડવાના હતા અગર તો માંસના જે લોચા ભૂમિ પર પડવાના હતા એ ગમે તેવા સખત હૈયાને પણ ખુલ્લવે તેમ હતું; પણ આ વિદ્વાન ગણાતા મહાથો-એ એ કૃત્ય પાછળ ધર્મને એવી રીતે જડી દીધો હતો કે હાજર રહેલા કોઈના પણ મન પર એ વિષાદની છાયા સરખી દેખાતી નહોતી. પરંતુ એ બંને તે પૂર્વે અચાનક નિમ્ન શબ્દો કાને પડ્યા—

મહો કષ્ટમ્ મહો કષ્ટમ્ ।

તત્ત્વમ્ ન જ્ઞાયતે પરમ્ ॥

(આહુ) ઓકડી

ભૂલનો સુધારો.

યૈત્ર માસના અંકમા પ્રશ્નોત્તરમા પ્રશ્ન ૩૫ માના ઉત્તરમાં ' એક જ વાર એક ભવમાં ૭૨ મરણસમુદ્ધાત કરે ' એમ ઉત્તર આપ્યો છે, પરંતુ શ્રી ભગવતીસૂત્રના શતક છઠ્ઠામા ને લોકપ્રકાશ સર્ગ ત્રીજામા કોઈ ૭૨ જે વાર પણ કરે એમ કહેવ છે.

પંચાષ્ટાના અકમા પ્રશ્ન ૪૮ ના ઉત્તરમાં મંમૃષ્ઠિમ તિર્થંચપચેદ્રિયને અને મંમૃષ્ઠિમ મનુ'ભ્યેદ્રિયને પણ દિનોપરેશિક્ષા ગંતા ન હોવાનું લખ્યું છે, પરંતુ સંમૃષ્ઠિમ તિર્થંચ-પચેદ્રિયને હોવ છે સંમૃષ્ઠિમ મનુ'ચપચેદ્રિયને મંભવતી નથી, કારણ કે તેનું આયુષ્ય જ અંતર્મુદ્દર્શનું છે અને માત્ર આક્ર પ્રાણ હોવ છે.

પ્રશ્ન ૫૫ ના ઉત્તરમા ઔદ્યૂર્ણિ મમચતુસમરયાન જ હોવ એમ જણાવ્યું છે પરંતુ તેને કદાચ ખીજું મંરયાન પણ હોવ આત્મકશરીરને તો મમચતુસમ જ હોવ.

જેમ વૈદિક શરીર વીજગ્રાહ તત્ત્વ છે તેમ ઔદારિક પુદ્ગલોથી બનેલ શરીર પણ મમચતુસમ જેમ વીજગ્રાહ જવા મંભા છે.

પૃષ્ઠ ૫૫ પ્રશ્ન ૮ ના ઉત્તરમાં ૨૪ તીર્થ કરને નિર્વાણ પામતા સુધી દેવદમ્ય વચ્ચે રહેવાનું શ્રી સમનિચતરયાન પ્રશ્નજ્ઞને આપારે લખ્યું છે, પરંતુ શ્રી જંબુકીપત્રમિતિ રતિમાં શ્રી તપાસદેવને ૧૧ દિવસ પ્રાગ્રેષ્ટ ગ્યુ છે એમ જણાવેલ છે.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૮૮ વૈશાખ માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—વેકેશન હોવાથી વિદ્યાર્થીઓ રજા પર ગયા છે. અક્ષયત્રીજ પર સૌ સાથે શ્રી સિદ્ધાયળની યાત્રાએ ગયા હતા. બપોરના વરસીતપનું પારણું કરતા તપસ્વીઓના દર્શનાર્થે ગયા હતા.

આવક:—	રૂ. આ. પા	રૂ. આ. પા.
શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ ખાતે ૧૩૬૪-૦-૦	શ્રી સ્વા૦ ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે ૧૨૫૫-૦-૦	
શ્રી લોજન ફંડ ખાતે ૩૮૭-૦-૦	શ્રી મકાન ફંડ ખાતે ૧૦૦૧-૦-૦	
શ્રી કેળવણી ફંડ ખાતે ૨૪-૦-૦	શ્રી દૂધ ફંડ ખાતે ૧૦૧-૦-૦	
શ્રી વાર્ષિક મદદ ખાતે ૬૦૦-૦-૦	શ્રી દેરાસર ખાતે ૪૫૪-૦-૦	
સ્વ૦ કુંવરજી મૂળચંદ શાહ	શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે ૨૧-૦-૦	
સ્મારક વ્યાયામશાળા ખાતે ૨૮૮-૦-૦		

નોંધ:—આવેલી મદદ પૈકી શ્રી મોતીના ધર્મના કાંટા તરફથી સં. ૧૯૬૭ની સાલની આનંદના રૂ. ૬૦૦) મળ્યા છે તે બદલ તેના પ્રમુખ સાહેબનો આભાર માનીએ છીએ. શેઠ છગનભાઈ લલ્લુભાઈના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ કન્યાબાઈ તથા ચમનભાઈ મુંબઈવાળા તરફથી રૂ. ૧૦૦૧) મકાન ફંડ ખાતે.

સ્વા૦ ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે:—૨૫૧) શેઠ મનુભાઈ મૂળચંદ-મુંબઈ, ૨૫૧) શેઠ મનસુખલાલ મણીલાલ-મુંબઈ, ૨૫૧) શેઠ માધવજી દેવજી હા શેઠ સાકરચંદ માધવજી-વડાણી, ૨૫૧) શેઠ ગિરધરલાલ દામોદર સ્મરણાર્થે હા. શાન્તિલાલ ગિરધરલાલ-બેંગલોર, ૨૫૧) શ્રી રંગીલદાસના સ્મરણાર્થે હા શેઠ છબીલદાસ હરખચંદ-મુંબઈ, ૨૦૧) મેઘજી સોજપાળ કાયા-મુંબઈ, દૂધની તિથિના.

લેટ:—સુરચંદભાઈ પુરુષોત્તમદાસ બદામી, આઈ. આઈ. આ. નેલશી કુંવરજી, મીઠાઈ મણુ ગા, શેઠ જોહાભાઈ શેર ૧૫, અવેરચંદ દેવરાજ ગામ લાસ, મીઠાઈ હર્લદાસ-ભાવનગર, પ્રભુજીની આંગી માટે રૂ. ૨૦૦૦ ઉપાન્ન, શેઠ ખાલાભાઈ સાકરચંદ અમદાવાદ, શ્રી

સુલાકાત:—સુરચંદભાઈ પુરુષોત્તમદાસ સુરત. ડૉ. જયંતિલાલ સુરચંદ બદામી શ્રી મહારાજ સાહેબો તથા મુનિરાજશ્રી

પોપટલાલ અમદાવાદ, મણિખેન તથા સુભદ્રાખેન તથા લીલાવંતીખેન તથા શેઠ રમણલાલ બાલાભાઈ અમદાવાદ, શેઠ ચીતુભાઈ લાલભાઈ તથા શ્રી વિદ્યાખેન તથા શ્રી રમણકાંત કાન્તિલાલ નાણાવટી અમદાવાદ, ચતુર્ભુજ મોતીલાલ ગાંધી ભાવનગર, શેઠ હર્ષદરાય નરોત્તમદાસ મુંબઈ.

જમણવાર તથા સુકરર તિથિ સિવાયના લોજન:—

- | | | |
|---|------------|------------|
| ૧. શેઠ જેઠાભાઈ કુરળ | ભાવનગર | મિષ્ટ લોજન |
| ૨. શેઠ જેઠાભાઈ ધરમશી | પોરબંદર | " |
| ૩. બાઈ ઉજમ, શેઠ ભાઈચંદ કાળાની પત્ની | મોટા સુરકા | " |
| ૪. બેન ચકરીબેન હા. હિંમતલાલ તલકચંદ—અમદાવાદ સાદું | લોજન | એક ટંક |
| ૫. શા. પરશોતમ લાલચંદની વિધવા બાઈ કાંતા—વીરમગામ બંને ટંક સાદું | લોજન | |

અમૂલ્ય લાભ:—મુનિ મહારાજશ્રી દર્શનવિજયજી, મુનિ જ્ઞાનવિજયજી, મુનિ ન્યાયવિજયજી તથા મુનિ જ્ઞાનભદ્રવિજયજીએ સંસ્થામાં પધારી, સંસ્થાનું નિરીક્ષણ કરી વિદ્યાર્થીઓને પ્રવચન આપ્યું હતું. સંસ્થાના દહેરાસરમાં શેઠ ચીતુભાઈ લાલભાઈ તરફથી બજાવાતી પૂજામાં પણ ભાગ લીધો હતો.

વાર્તાલાપ—સુરતથી શ્રી સુરચંદભાઈ પી. બદામી તથા શ્રી જયંતિલાલ સુર-ચંદભાઈ બદામી પધારતાં તેમણે પોતાના કેળવણી વિષયક પરદેશના અનુભવો જણાવ્યા હતા તથા વિદ્યાર્થીઓને પોતાના તરફથી બપોરના આઈરફીમ પાર્ટી આપી હતી.

ખાસ મુલાકાત:—સંસ્થાની સ્થાનક કમિટીના પ્રમુખ શ્રી ચતુર્ભુજભાઈ મોતીલાલ ગાંધી ચાલુ માસમાં પધાર્યા હતા અને મોંઘવારીના કારણે ઉપસ્થિત થતી સુસ્કેલીના ઉકેલ માટે સ્થાનક કમિટીની મીટીંગ બોલાવી ચર્ચા કરી હતી. શ્રી વીરચંદ પાનાચંદ શાહ પણ આ માસમાં આવી ગયા. ત્યારબાદ સંસ્થાના માનદ મંત્રી શ્રી ચીતુભાઈ લાલભાઈ શેઠ સંસ્થાના ખાસ નિરીક્ષણ અર્થે પધાર્યા હતા. તેમણે સ્થાનિક કાર્યકર્તાઓ સાથે જરૂરી બાબતોની છણાવટ કરી હતી.

નવા વિદ્યાર્થીઓ:—દાખલ થવા માટે આવેલી લગભગ એકઝો અરજીઓ પૈકી વીશથી પચીસ અરજીઓ પાસી જગ્યા મુજબ મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

—મોંઘવારીના વિષય સમયમાં પોતાની ફીકર સાથે કૌન સમાજની આ સંસ્થાને પોતાની સંસ્થા ગળી, તેના નિભાવની ફીકરને પોતાના હિલમાં રચાવ આપી ફૂલ નરિ તે ફૂલની પાંખડી જરૂર મોકલી આપ્યોજી. મુંબઈના જે ગૃહસ્થોએ આ સંસ્થાને અનાજની જે મદદ કરી છે તે ધન્યવાદને પાત્ર છે

૧ શા. સુનીલાય બીખાભાઇ	ભાવનગર	લાઈફ મેમ્બર
૨ શા. દેવજી ગોવિંદજી ધરમશી	ઈંદોર સીટી	પ્રથમ વર્ગના મેમ્બર
૩ વકીલ શાંતિલાલ મનસુખલાલ	સાદરા	" "

પહેલા વર્ગના મેમ્બરોને ખાસ સૂચના

(બે વર્ષની ફીના વેલ્યુ કરવામાં આવશે)

આ વેલ્યુ તા. ૨૫ મી જુનથી શરૂ કરવામાં આવશે. સં. ૧૯૬૭ ના ચૈત્રી સં. ૧૯૯૯ ના ફાગણ સુધીના બે વર્ષની ફીના રૂ. ૬૫૦ તથા બેટની નીચેની ૬ છોકરા પોસ્ટેજના પાંચ આના અને વેલ્યુ ફીના ત્રણ આના મળી રૂ. ૭૭૦ માંથી બેટના પોસ્ટેજના બે આના બાદ કરીને રૂ. ૬૫૦ નું વેલ્યુ કરવામાં આવશે મનીઓર્ડરથી મોકલનાર બધુઓએ રૂ. ૬૫૦ જોડવા. વેલ્યુ આવેથી પાંચ ન ફેરવવું, કેમકે તેમ કરવાથી સભાને આઠ આનાનું નુકશાન થશે.

૧ વનિતા વિનોદ અથવા શ્રી ઉપયોગી કથાસંગ્રહ [સાત 'સુન્દર' અને સીટીવનને સ્પર્શતી રોચક કથાઓ]

૨ અધ્યાત્મ બારાક્ષરી ૩ સુમિત્ર ચરિત્ર સાપાંતર

૪ આઠ દૃષ્ટિની તથા સમકિતના સહસ્ર બોલની સજ્જાય-સાર્થ

૫ શ્રી પંચસંયત પ્રકરણ-ગુજરાતી સાપામાં પ્રશ્નોત્તરરૂપે

૬ સાદા અને સરળ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૪ થી

બક્ષીસ આપવાનું છે.

ફાંના ઘોડીયાપાળણા જરૂરતવાળા રથને બક્ષીસ આપવાના છે જે ગામ મા તો ચહેરો જરૂર હોય તેમજે શા. ધુલચંદ બકોર, રાંધનપુરી બજાર, ભાવનગર એ સિરનામે લખવું.

શ્રી જૈન ધર્મપ્રકાશ સહાયક ફંડ

૧૪૨૨૧ અગાઉના સ્વીકાયેલ.

૧૧) શા. ત્રીકાલાલ મગનલાલ	ગધનપુર	૩) શા. પેશરાજ ઠાળાભાઇ	સીંદણ
૫) વકીલ ચતુર્જી જ્યેષ્ઠભાઇ	ભાવનગર	૫) શેઠ રામચંદ વીરચંદ	આરવી
૧૨) શા. પુરુષોત્તમ સોમચંદ	ખભાત	૩૨) શા. લખુભાઇ ચાંપશી	સુબધ
૩૦) શેઠ બીપીનચંદ શાંતિલાલ	મુંબઇ	૧૧) શા. જગજીવન-ચિવલાલ	
૬૨) શા. પોપજીવન હરચંદ	મુંબઇ	૬૦. વર્મતલાલ જુઝલાલ	મુંબઇ
૧) શા. દિપતલાલ સુનીલાલ	પુનાદરા	૬૧. નાનાલાલ ભાઈલાલ	અમલવાદ

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર

૧. શ્રી સેનપ્રમ્લ ભાષાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસુરિને પૂજાયેલા પ્રશોના તેઓ માહેણે આપેલા ઉત્તરોનો મંસ્કૃત મંથ. તેનું ભાષાંતર આ શ્રી વિજયકુમુદસુરિએ કર્યું છે. ખાસ પ્રમાણિક ગણાતા આ મંથની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુલસાગરગણિવિરચિત મંસ્કૃત ગદ્યબંધ આ મંથ ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો છે. શ્રીતાને સારી વ્યસન કરે તેવો છે. સંપાદક આ. શ્રી વિજયમોહનસુગિણિય આ. વિજયપ્રતાપસુરિ. કિંમત રૂ. ૨)

૩. વૈરાગ્યરસમંજરી—પ્રણેતા શ્રી વિજયલલિતસુરિ. પ્રતાપદે બાર પેજ ચાર દારમ. મંસ્કૃત પદ્યબંધ. વાંચવા લાયક છે. કિં. માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિકમણાદિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બાબતોનો સંમદ. સંપાદક મુનિરાજ શ્રી દક્ષવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી જૈન મંથ પ્રકાશક સભા—અમદાવાદ. કિં. રૂ. ૧-૮-૦. સંમદ બહુ મારો કર્યો છે. ખાસ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિસદસુરિવિરચિત અષ્ટક પ્રકરણ—અનુવાદ યુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મદાવીર જૈન વિદ્યાસય-મુળાષ્ટ. કિંમત માત્ર ચાર આના.

૬. શ્રી યથોવિજય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી મદારાજના પોતાના લખેલા અર્થ માથે ૭૫ની પ્રસિદ્ધ કરનાર પંડિત બગવાનદામ દરખાસ. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો આ મંથની કિં. રૂ. ૦-૧૦-૦

દ્રવ્યાનુયોગના અભ્યાસીએ ખાસ મદદ કરવા યોગ્ય

શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંમદ—ભાગ ૧-૨-૩. આ ત્રણે ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે પ્રકરણોરૂપી રત્નોનો સંમદ કરવામાં આવ્યો છે.

૭ ભાગ પહેલો. જેમાં ખાસ મુદ્દમળોધવાળા ૧૬ પ્રકરણ અર્થ સાથે આપેલા છે. કિં. રૂ. ૧-૪-૦ પોરટેજ ૭ આના.

૮ ભાગ બીજો. જેમાં સાર્ય દોષમાત્રપ્રવૃત્તિ ને જીવાભિગમમંદજી પ્રકરણ વિગેરે દાખલ કરેલ છે. કિંમત આઠ આના પોરટેજ બે આના.

૯ ભાગ ત્રીજો. જેમાં સમયસાર પ્રકરણ માર્ય. લઘુપ્રવચનમારોદાર સાર્ય ને ત્રણ અપ્રસિદ્ધ કુલો માર્ય દાખલ કરેલ છે. અન્યંત ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.

૧૦. શ્રી યુગાદિ દેશના ભાષાંતર

શ્રી શોભમંડનગણિવિરચિત મંસ્કૃત મંથન અક્ષરશઃ ભાષાંતર સો. ૩૨.૫૫૦, ૫૫૦ ગણિક દેવા સાથે આત્માને ભાગ પ્રાપ્ત કરાવે તેનું છે. કિંમત માત્ર આ આના.

મુદ્રા: રૂ. ૬ મુદ્રાજમદ લાલુભ.ઈ-શ્રી મદોલ્લ પ્રિન્ટિંગ પ્રેમ, દાજીપીઠ-આવનગર

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનશ્રદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ



પુસ્તક ૫૮ અં

અંક ૪ થી

વીર સંવત ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૮

અશાહ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને ભેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું
અંક ૪ થો }

અશોડ

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી શાંતિજ્ઞિન સ્તુતિ(રાજમલ ભાંડારી)	૧૦૧
૨ કાળ તાંડવ-પદ	(કવિ ખાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ)	૧૦૨
૩ બાર વ્રતના હુંહા	(સુખલાલ રવજીભાઈ ઝીંજુવાડા)	૧૦૩
૪ શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્ર-સ્પર્શક યુક્ત	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ)	૧૦૪
૫ અજ્ઞાનીને બોધ ન થાય-પદ ૨	(અમૃતલાલ માવજી શાહ)	૧૦૬
૬ મહાન્ યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ અક્રાપનમું	(મૌકિતક)	૧૦૭
૭ પ્રશ્નોત્તરસાધ્યશતકમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(મં. કુંવરજી)	૧૧૨
૮ વિશેષશનકમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(")	૧૧૫
૯ એક લઘુ મંદિરની બશેંમી વર્ષગાંઠ	(કુંવરજી)	૧૧૭
૧૦ મહાપુરુષોની આચરણા તે આજ્ઞા જ છે	(")	૧૧૮
૧૧ તાત્ત્વિક ને બોધક વચનસંગ્રહ	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૧૧૯
૧૨ મનોમન્થન	(મોહનલાલ દરિયંદ-શીહોર)	૧૨૨
૧૩ હિતકારી વચનો	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૨૩
૧૪ પ્રભાવિક પુરુષોઃ સચ્ચંભવસૂરિ-૪	(મોહનલાલ દીપચંદ યોદ્ધાસી)	૧૨૫
૧૫ વ્યવહાર દૈયત્વ લેખ ૨ [૨૦૧-૨]	(મૌકિતક)	૧૩૦
૧૬ પ્રભુ પ્રાર્થના-હુંહા	(અમીચંદ કરશનજી ગેહ-વાંકાનેર)	૧૩૨

નવા સંભાસદોના નામ

- ૧ રાવજીદાદર રોક નાનજી લખાભાઈ જી. પી. નાનીખાખર-કચ્છ. લાલક મેમ્બર
- ૨ જૈન નવયુગ મંડળ દા. બગનિલાલ ઝાંગી. ફનીન્ડ. પહેલા વર્ગના મેમ્બર
- ૩ શા. રતિલાલ જનલલાલ. વાળુકડ-દાસ ભાવનગર.

શા. ટોસજીભાઈ નગીનદાસ-પાલણપુર

આ ચુદરથ મજાના વાર્ષિક મેમ્બર દના. તેઓ પ્રથમ નેક સુદિ ૭ શુક્રવાર પંચત્ય પામ્યા છે. તેઓની ૧૫ ૭૦ વર્ષની હતી. તેઓ એક પુત્ર ને ત્રણ પુત્રીને મુદ્રાને સ્વર્ગવામી થયા છે. તેઓ ધર્મચુગલ દના. અનેક શુભ કાર્યમાં દ્રવ્યનો બચ ક્યો દત્તો. યાત્રાઓ કરી છે અને મુંબઈની જીવદલા મંડળી વિગેરેમાં શારે ગાય આપ્યો છે. અને એમના કુટુંબને દિવાળો આપ્યો છે અને તેમના આત્માને શાંતિ પ્રગટીએ છીએ.

सम्यग्दर्शनज्ञानवारिजाणि मोक्षमार्गः

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक ५८ भु
अं ४. थे।

अ॥३

{ वीर सं. २४६८
वि. सं. १९२८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्रालेख)

श्रीशान्तिजिनस्तुति ।

(तर्ज-जय जय प्यारा वीर जिनेश)

ॐ जय जय जिनघर शान्ति जिनेश ! शान्तिकर्ता विघ्ने हरता,
शान्तिदाता शान्ति जिनेश ॥ ॐ जय० ॥
विश्वसेन के नंद बुलारे, अचिरा के नयनों के तारे ।
प्रिय वल्लभ हो नाथ हमारे, गजपूर के अपिलेश ॥ ॐ जय० ॥ १ ॥
महामारी का उपद्रव भारी, व्यापा था जग में दुःखकारी ।
गर्भ में आकर उसको निधारी, त्रास मिटाया है विश्वेश ॥ ॐ जय० ॥ २ ॥
चक्रवर्ती ब्रह्मि को पाये, सोलवें तीर्थकर कहलाये ।
एक भव में दो पद शोभाये, ऐसे जग में श्रेष्ठ महेश ॥ ॐ जय० ॥ ३ ॥
मेघरथ राजा के भय में, कीनी थी परीक्षा देवोंने ।
प्राण पारेया कारण अर्पण, आप हुये थे है करुणेश ॥ ॐ जय० ॥ ४ ॥
ऐसे दयानिधि आप कहते, संकट जग का सर्व हटाते ।
फिर शान्ति जग में प्रगटाते, शान्ति शान्ति शान्ति जिनेश ॥ ॐ जय० ॥ ५ ॥
अशान्ति जग में फिर व्यापी है, चारों दिशा चिन्ता छाई है ।
अशान्त ज्वाला शांत बना कर, भय को मिटाना है जगतेश ॥ ॐ जय० ॥ ६ ॥
मंगलकारी हो हितकारी, प्राता जग के हो उपकारी ।
राज विनय कर जोड़ पुकारी, विघ्न हरो विश्वेश ॥ ॐ जय० ॥ ७ ॥

राजमल भंडारी-आगर

કાઠ-તાંડવ

(મંદારમાલા)

સંહારવા કાળ સંચાર વિકરાળ, વર્ષાદ અગ્નિતણો વર્ષતો,
આબ્યો કળિકાળ સાક્ષાત બહુ વેગથી, સંચરે સર્વ પૃથ્વી છતો;
પૃથ્વીતણો ગોળ મોટા કડા છે, બુચો ઉકળે છેક કાળાશિમાં,
જ્વાલા લભૂકે અંદે આસને બાઇ, સાક્ષાત અગ્નિ રમે લોકમાં. ૧
પાતાળથી નર્કથી હૃત આવ્યા, દિસે મૃત્યુના સર્વ ભેગા મળી,
સ્વચ્છંદતા દાખવે તાંડવે વેગ, મૃત્યુતણો ફૂરતામાં ભળી;
હા! હા! કરાવે સહુ માનવોમાંહિ, ચીત્કાર કોલાહલો સંચરે,
આક્રંદ તે સાંભળી મૂછઆ દેવતા, આભમાંહે સુખો સંહરે. ૨
આકાશથી બોમ્બ અગ્નિતણાં, ગોળ વર્ષાદ થાયે મુન્ને માનવો,
પૃથ્વી વિષે દીર્ઘ અગ્નિતણા, ગોળ વારી સમા વર્ષતા તાંડવો;
બાળો ઓળો દુખળા ને વળી, છેક નિર્દોષને સંહરે વેગથી,
દિસે નહી ભેદ સંહારમાં રક્ત-તૂણા વધી કાળની ગર્વથી. ૩
માતા રહે પુત્ર માટે પતિ કેઈ, લાર્યા વિયોગે બહુ કંદતા,
માતા વિયોગે રહે બાળ આકોશ, પાપાણને લાવતા આર્દ્રતા;
નાચે ઘણા હૃત મૃત્યુતણા ગર્વથી, તાંડવે ભીતિ સંચારતા,
થાયે હવે શું અમારું દિસે કોઇ, ત્રાતા ન જોડે જગે રક્ષિતા. ૪
ઇન્દ્રાંડ બાપાન ને જર્મની તેમ, રીસે ચઢ્યું રૂસ કોથે ભયું,
આસ્ત્રેલિયાડમેરિકા કાનડાઈડિયા, ને ઇટાલી વિષે સંચયું;
દાવાનળો હોમ સર્વસ્વનો વિશ્વ-વ્યાપી રચાયો ઘણા વેગથી,
તેમાં પડે આહુતિઓ બુચો, નિત્ય માયાદયા નાથ યર્ષ શીઘ્રથી. ૫
આકાશમાંહે વિમાનો અને ટેંક, વેગે મહીમાં ફરે સંહરે,
છે સાગરોમાંહિ અગ્નિતણા ગોળ, ડુબાવતા વાહણો સંચરે;
ચારે દિશાએ દિસે અગ્નિ ગોળો, છુપાએ જનો નીચ ભૂમિ વિષે,
અંધાર રાત્રિ કરી ધ્રુવતા ધારો, પૂરી કરે શુભ મૂઢી વિષે. ૬
કોઈ ન ત્રાતા દિસે જે કરે, શાંતિનો સૂર મુખોયકી ઉચ્ચરે,
કોધાગ્નિમાં સંચર્યા સર્વ દિસે, ન સૂઝે કામા કોઈ જે આચરે;
ખાવા ન મોટે મળે અન્ન વસ્ત્રો-તણો ફૂર દુકાળ ધ્રુવવતો,
સર્વે મળી હૃત મૃત્યુનળા વેગથી, આવિયા કાળ વેગે જતો. ૭
શું ઇંદ્ર સ્વર્ગીય આતંદમાં મદાલના, નહિ સિદ્ધાસનો દંપના,
દયાં છે અધિષ્ઠાયકો ઊઘતા, શીઘ્રઆવોગઇ પૃથ્વીની શાંતના;
આવી પ્રવર્તાવને કોઈ શાંતિ, ખરા ધર્મની સ્થાપના દારણે,
નેથી ટળે ધોર સંહાર મૈત્રી-તાળી લાવના લાવને બારણે. ૮
કવિ બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ

વાર વ્રતના ઢુહા

પૂર્વભવની પુન્યાઈથી, પામ્યો સુખ અપાર;
 આવતો ભવ ઉત્તરવળ કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૧
 આર્ય ક્ષેત્રમાં આવીઓ, બ્રિંચ કુળે અવતાર;
 દીર્ઘાયુષ નિરોગી દેહ, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૨
 સશ્વરુ સંયોગ સાંપડયો, સમકિત રતન જ સાર;
 જૈનાગમ વાણી સુંણો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૩
 દયા દિલમાં ધારીએ, સત્ય બોલીએ સાર;
 ચોરી કદાપિ નવ કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૪
 શીલ વ્રત સોહામણું, ધરીએ નર ને નાર;
 પરિભાણ પરિગ્રહનું કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૫
 બ્રહ્મ અથો તિર્થમહિં, દિશી વિદિશી ધાર;
 છટું વ્રત એમ આદરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૬
 ભોગ ઉપભોગની વસ્તુઓ, વાવરો કરી વિચાર;
 કર્માદા ન હરે કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૭
 અનર્થદંડને ઓળખી, બિભા ન રહો લગાર;
 કર્મ નકામાં નવ કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૮
 મુદૂર્ત્ત એક મંગળકરુ, સા મા યિક શ્રી કાર;
 સદા સમભાવે કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૯
 ચૌદ નિયમ ચંગ ચિત્તથી, લો સંક્ષેપો સાર;
 નિત્ય વ્રતે નિયમ ગ્રહો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૧૦
 પર્વતિથિ પૌષધ કરી, ધર્મની પુષ્ટિ વધાર;
 ચારિત્ર પદ અનુભવ કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૧૧
 અતિથિસંવિભાગ આદરો, શ્રાવકના વ્રત ખાર;
 સુખલાલ રનેહે સેવીએ, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૧૨

સુખલાલ રવજીભાઈ-ઝીંજીવાડા

ગર્વ ન કરીએ શુભંતણો, ગર્વે ન શુભ ગવાય;
 પય સાકરમાં વિખ બળે, તો તે વિખ સમ થાય... ૧
 કાયા માયા કામિની, તણે લગિની ગણાય;
 તન મન દઈ રક્ષણ કરે, તો પણ વિણસી ન્તય... ૨

રરરર”=શ્રી રાજનગરમાં બનાવેલા આ થવળ-શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્રને તમે સચય=
દરરોળ માવા=બહુમાન અને વ્વમોચમરા=ધણા હર્ષપૂર્વક પદદ્વ=લણો અથવા સુણેદ=
સાંભળો. અથવા વ્વમોચમરા મઘા !=અત્યંત પ્રમોદને ધારણ કરનારા હે લબ્ધ છવો!
તમે આ સિદ્ધચક્ર સ્તોત્રને લાવથી લણો અને સાંભળો. ॥૪૦॥ અહીં ગાથા છંદ છે.

॥ અંતિમ મંગલમ્ ॥

રાગ—શાન્તિ શાન્તિનિશાન્તં—આર્યાવૃત્ત ॥

જિણસાસણણિસ્સંદો, કપ્પલઅવ્મહિઅપુણ્ણમાહપ્પો ॥

સિરિસિદ્ધચક્રમંતો, હોડ સયા તિત્થમદ્દયરો ॥ ૪૧ ॥

રૂપધર્થ—શ્રી સિદ્ધચક્ર મંત્ર જિણસાસણણિસ્સંદો=શ્રી જૈનશાસનના ગરણા-
(રહસ્ય-સાર)રૂપ છે તથા કપ્પલઅવ્મહિઅ=કદપલતાથી પણ અધિક વાંછિત આપનાર
અને પુણ્ણ=પવિત્ર અથવા સંપૂર્ણ માહપ્પો=પ્રભાવવાળો છે. આવો સિરિસિદ્ધચક્ર-
મંતો=આ શ્રી સિદ્ધચક્રનો મંત્ર (સ્તોત્રરૂપી મંત્ર) સયા=હંમેશાં તિત્થમદ્દયરો
હોડ=અતુર્વિધ સંઘરૂપ તીર્થનું પરમ કલ્યાણ કરનાર થાઓ. ॥ ૪૧ ॥

॥ સમાપ્તં તપોગચ્છાધિપતિ—પરમગુરુ આચાર્ય મહારાજશ્રીવિજયનેમિસૂરીશ્વર-
ચિનેયાણુવિજયપદ્મસૂરિવિરચિતં મંગલમાલાપરાભિધાનં અજિતશાંતિ-
સ્તવાનુસારિ—શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રમ્ ॥

અજ્ઞાનીને બોધ ન થાય

(રાગ-વેણુક)

કહા રે અજ્ઞાની છવકું, શુરુ જ્ઞાન બતાવે;
કળહુ વિપધર વિપ તને, કહા દ્વધ પીલાવે. કહા ૧
બિખર ઇચ્છુ ન નીપજે, કહાવો ધન બવે;
સમ્મલ છર ન છાંડી, કહા અંગમે નાવે. કહા ૨
કાલી ઉન કુમાલુસાં, રંગ દ્વલે ન આવે;
શ્રી જિનરાજ કોઠ કહા, વાકો સહજ મિટાવે. કહા ૩

ઉપદેશક ૫૬

મળ સ્નારથ કે મિત્ત દે, કોઠ નાંદી તિહારા;
સાહિબ નામ સંભારીએ, તાતે નિસતારા. સળ ૧
ચેનન તું સમજે નહોં, ચાહે ધન દારા;
જળદી મૂજ આધમે, તળદી અધિયારા. સળ ૨
તાતા સ્રીરા કોયલા, તૈસા સંસારા;
જિતરંગ ધન્યવો પુરવદે, જિને આપુ સંભારા. સળ ૩

મં અમૃતલાલ ભાવજી શાહ

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

પદ અઠાવનમું

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૮૨ થી)

૩. એ જ લયમાં આગળ વધતાં ચેતના પોતાની વિરહદશા વ્યક્ત કરતાં જણાવે છે કે-પોતાને સુંદર 'રાસો' ગમતા નથી. રાસડા લેતી વખતે સ્ત્રીઓનો આનંદ કેવો હોય છે એ તો અનુભવ કર્યો હોય ત્યારે જણાય તેવું છે. એના રસની રમઝટમાં એ પોતાનાં મૃદુકાર્યને કે પોતાનાં બાળબચ્ચાને પણ ભૂલી જાય છે અને રાસ રમવામાં કલાકોના કલાકો ગાળી નાંખી તેમાં આનંદ માણે છે, માને છે. વિરહી સ્ત્રીને તો એમાં પણ આનંદ આવતો નથી. એના તો હાથ ચાલે નહિ, પગ ઠેકા આપે નહિ, હાથ તાળી આપે નહિ, શરીર વળાકાર લે નહિ અને ફેરફાર ફેરવી એને પાલવે નહિ.

એટલું જ નહિ પણ અન્યને દૂધ પણ દેવા પણ ગમતાં નથી. સ્ત્રીઓ ચાર ભોગી થાય ત્યારે પારકી વાતો કરવી અને નકામી કુથલી કે નિંદા કરવી એ ઘણું બનવાબોગ છે અને તે યુગમાંથી તો કહેવત ચાલી આવે છે કે 'ચાર મળે ચોટલા તો ભાંગે બે-ચાર ચોટલા' એટલે એક બે ધરમંગ થાય કે કુળઆ થાય. કેળવણીના પ્રચારથી હવે સ્ત્રીઓને પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવાના અન્ય માર્ગ મળતા જાય છે, તેની આ સ્થિતિમાં આ યુગમાં સુધારો જરૂર થતો જાય છે. સ્ત્રીસમાજમાં આ દુર્ગુણ સ્વાભાવિક છે એવું તો ઘણી વાર અત્યારે પણ લાગે છે, પણ આ શુદ્ધ ચેતનાને તો વિરહકાળમાં એવી મનોદશા થઈ ગઈ છે કે એને ખીજી સ્ત્રીઓ સાથે મળીને વાતો કરવી પણ ગમતી નથી. શુદ્ધ દશાવળાની એ સ્થિતિ હોય પણ નહિ-એટલે, એ તો માત્ર પોતાની દશા કહી બતાવે છે અને ગાઇ સંભળાવે છે.

ચેતનરાજ ! મારા નાથ ! હવે તો તારી આશા છે, તું મારે ઘેર જલદી આવે એટલે મારી વિરહદશા પૂરી થાય. હું તો તારા નામનું રટણ કરું છું, તારા પર મીટ માંડી બેસી રહું છું, તારા ઉપર મારો સર્વ આધાર છે અને મારા વિરહકાળનો છેડો લાગવો એ તારા હાથમાં છે. મારા નાથ ! જરા વિચારો અને આ તરફ નજર કરો. વિરહી સ્ત્રીને મદન-કામદેવનો બચ હોય છે. એની વિરહદશામાં જ્યારે એને કામદેવ આકુળઆકુળ કરે છે ત્યારે તેના ગ્રવહારમાં કેવા હાલ થાય છે એ અત્યારે તમારી વહેવારુ દશા છે એની નજરે જુઓ. આપને મારી બાળનનો જરૂર વિચાર કરવો પડે તેવું છે. તેનું એક બીજું પણ કારણ છે. હું તો તમારા ઘરની દાસી છું, તમારી માતૃકૃતિની દાસી છું, ભાકુત કે માગી લીધેલી દાસી નથી. તમારી છું અને તમારી રહેનારી છું, શુદ્ધ પતિવ્રતા આય-સંસ્કારવાળી છું અને આપની આશાએ જીવન ગાળી રહેલી છું. તમે કામદેવના ભયની નજરે

૧. 'રાસ' શબ્દનો અર્થ કરતાં કાશકર કહે છે કે-'ગાતાં ગાતાં ગોળાકારે ફરવાપૂર્વક કરાતો નાચ કે તેમાં ગવાય એવું ગીત.' (એકાદશી કાશ પૃ. ૪૮૯ આદિતિ ત્રીજી) એ પ્રમાણે ઉપરનો અર્થ સમીચીન જણાય છે.

ભુજો અને પોતાના ચરણની દાસીને યાદ કરો, હે નાથ ! હવે મને આવીને મળો. તમે જ્યાં ત્યાં રખડ્યા કરો છો તે બંધ કરી મારી વિરહદશાની અકળામણનો અંત લાવો.

શુદ્ધ ચેતનાને મદનનો ભય ન હોય, પણ ચેતનરાજ સંસારદશામાં વર્તે છે તેન મનમાં જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન કરવા માટે આ પ્રકારની ધમકી વખતસરની લાગે છે. પતિરાજ ગમે ત્યાં ભટકનારા હોય, પણ એને પોતાની શ્રી અન્ધ પુરુષની સાથે વાત કરે એ પણ ગમતું નથી, એવા સંસારી જીવડાને મદનના ભયની ચેતવણી આપવામાં આવે ત્યારે તે જરૂર અસરકારક નીવડે છે. આ પ્રમાણે અકળાયલી ચેતનાએ પોતાની વિરહદશા એકાંતમાં વણીવી પરધેર રખડતાં પતિરાજને ઉદ્દેશીને તેની ગેરહાજરીમાં તેને ઘેર પધારવા વિચિત્ર કરી.

વિરહી શ્રીઓને માટે આ સ્વાભાવિક અને લેવો ભેદનો માર્ગ છે. આર્પણદયને જાજતો દરેકજા બનતો આ પ્રસંગ છે.

૪. ત્યારે અબળા શ્રીનો દોષ ઉપાય રહેતો નથી ત્યારે એ મિત્ર અનુભવને ઉદ્દેશીને કહે છે. અનુભવને ઉદ્દેશીને અનેક વાત ચેતનાએ આ પદોમાં કહી છે. અનુભવ મિત્ર છે અને ગૂંચવણના પ્રસંગોમાં એ વચ્ચે પડી પતિપત્ની વચ્ચે રસતો કઠાવી આપનાર, સાચી મૈત્રી દાખવનાર દિતરવી પાત્ર છે. અનુભવસાક્ષી જાગે ત્યારે પતિની કેવી સારી સ્થિતિ થાય છે એ વાત અગાઉ અનેક સ્થળોએ કરી છે તે વાતનું અત્ર પુનરાવર્તન ન કરતાં માત્ર અનુભવનું વિકાસમાં સ્થાન સમજી લઈએ. એ વૃદ્ધ પુરાણ પાત્ર છે. વસ્તુતરવનો વિચાર કરતાં મન ન્યા વિશ્રાંતિ પામે, મનની અસ્તવ્યસ્ત દશા જીડી જાય અને જોતો સ્વાદ કરતાં અખંડ નિર્વિકલ્પ સુખ ઉપજે એનું નામ અનુભવ છે. એમાં બાલભાવ અને ઉપરજીજ્ઞા ખ્યાલનો નાશ કરતાં આંતરભાવમાં જીતરવાનું થાય છે, એમાં ખોટી દોડાદોડીને બદલે અખંડ શાંતિમા પ્રવેશ થાય છે અને એમાં ચેતનરાજ ઘેર આવી પોતાનું શુ છે અને પારકું શુ છે એની ખોજ પોતાનાં વીતકને આધારે વિચારવા લાગે છે. આ અતિ મુંદર આંતરદશા છે અને એમાં ધ્યાન, વિચારણા અને શાંતિને મુખ્ય સ્થાન હોય છે. અનુભવ માટે દરેક યોગીએ ખૂબ લખ્યું છે અને યોગીરાજ આનંદધનજીએ તો અનેક પદમાં એનો ઉપયોગ કર્યો છે. ચેતના પણ ચેતનની છે, અનુભવ પણ ચેતનનો છે, પણ એ એના જુદા જુદા પર્યાયો અલગ પાડી સકાય તેવા દોષ તેના અત્ર ઉપયોગ બતાવે છે.

અનુભવ મિત્ર છે, સાચો મંબંધી છે, પતિરાજ અને પત્નીને વાધો પડે ત્યારે વચ્ચે પડીને પતાવટ કરનાર પાકા પંચાતીઓ છે અને જનને પવિત્ર દોષ અતિ વિશ્વાસપાત્ર છે. ચેતના અનેક રીતે ઝૂંબ્યા કરીને પોતાની સ્થિતિ વાજ પડ્યાં પડ્યાં અનુભવને કહે છે કે : બાઈ અનુભવ ! હવે તો તમે જઈને મારા પતિરાજને મળો ને સમજાવો.

હવે માગ આખા શરીરમાં મારજૂત આ મારી બે આંખો છે અને જે અત્યારે ઝૂંબી રહી છે, તે માગ પતિના દર્શન કરારે કરશે ! પતિનું મુખ જોયું પણ અત્યારે તો દુર્લભ મધ પડ્યું છે, નાથ તો મને જૂવી મરા છે, મને તદ્દન વિમારી મૂકી છે અને હું તેમની પતિનના પત્ની છું એ વાત પણ નેમના મનમાંથી નીકળી મધ દોષ એમ લાગે છે. તમે ભુજો માગ આખા શરીરમાં આ મારી બે આંખો જ મારજૂત છે, અવદાર મુખાધિનમાં પણ કશું છે કે :

મુક્તમર્ચે શરીરસ્ય, સર્વં ચા મુક્તમુચ્યતે । તત્રાપિ નાસિકા શ્રેષ્ઠા, નાસિકાપિ ચ લોચને ॥

‘શરીરનો અરથો ભાગ મુખ છે, અથવા તો મુખ તે સર્વસ્વ છે, એમાં પણ નાસિકા શ્રેષ્ઠ ગણાય છે અને તેનાથી પણ વધારે શ્રેષ્ઠ જે આંખો છે.’

મારા આંખા શરીરની સારભૂત આ મારી આંખો અત્યારે તો ખૂરી રહી છે અને જેમાંની એકમાં શ્રાવણ અને બીજીમાં ભાદરવો વહી રહ્યો છે તે બન્ને મારા નાથને ક્યારે દેખશે ? મિત્ર અનુભવ ! ભાઈ અનુભવ ! અત્યારે મારે પતિરાજના દર્શન દોહવાં થઈ પડ્યાં છે, પતિ ઘેર આવતા નથી, પરધેર રખા કરે છે અને મને મળીને મારી સેજડીમાં રંગ આણે એ વાત તો દૂર રહી પણ મને એના દર્શનનો લાભ પણ મળતો નથી. મારી આ બન્ને આંખો મારા પતિનું મુખકું દેખી ક્યારે શાંતિ મેળવશે ? ક્યારે મને મારી આંખોની પ્રાપ્તિનું ફળ (પતિદર્શન) પ્રાપ્ત થશે તેનો તો તુ પતિરાજ સાથે વિચાર કર. હવે તો તુ પતિરાજને કહીશ ત્યારે જ મારા વિરહકાળનો અંત આવશે અને આ આખી રાતના ઉઘાડાનો અંત આવશે. અત્યારે તો બીજું કંઈ નહિ તો છેવટે મને પતિરાજનો મેળાપ થાય તેટલું તો કરી આપ અને છેવટે એ પણ ન જને તો હું પતિનાં દર્શન કરી મારી આંખને ટાઢક વાળું એટલું તો જરૂર કરી આપ આ વાત વિચારવા જેની છે, વિચાર કરવાથી રસ્તો સહે તેવી છે અને મારી સાથે પતિરાજ વિચાર કરે તો મારી વ્યથાનો છેડો આવે તેવી છે, માટે સખા અનુભવ ! આંખો પતિને ક્યારે દેખે ? દેખીને ક્યારે એનો ઉપયોગ કરે ? એનો તુ વિચાર કર, પતિની સાથે મળી તેનો તેમની પાસે વિચાર કરાવ અને મારી આંખોનો સાર-લાભ મળે તેની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવી આપ. અત્યારે તો પતિરાજ જડમાં લુપ્ત થઈ ગયા છે, એમને પુદ્ગળમાં આનંદ આવે છે, પુદ્ગળની વાત મને છે, પુદ્ગળની શુદ્ધિમાં એ પોતાને સમૃદ્ધ માને છે, જડના સંબંધમાં આવે છે ત્યારે પોતે રાજી રાજી થઈ જાય છે, એને ખાવાપીવામાં રસ છે, એને પહેરવા ઓઢવામાં મેળ છે, એને સંસારી સ્ત્રી-સંબંધમાં જીવનનું સાર્થક જણાય છે અને એણે ઈદ્રિયના ભોગોમાં પોતાપણું માન્યું છે. આ સર્વ વાત ભારે અનિષ્ટ બની છે, છતાં પતિરાજ તો પરધર ભટકવામાં ખૂબ રમ લેતા જ રહ્યા છે. હવે તો એમને કાંઈ રીતે મળવાનું બની આવે તો સારું અને અનુભવ ! તું એમને મળીને કાંઈ વિચાર કર તો રસ્તો નીકળી આવે હું વિરહદશામાં ગાંઠા જેની થઈ ગઈ છું. એનો છેડો લાવ અને મારા આ રથવાટને હવે દૂર કર. ૧

‘પં, અહીં આખું’ દ્રશ્ય ફરે છે. એતનાની વિસ્તૃતિથી અનુભવ પતિરાજ પાસે જાય છે. પતિ-એતનજી અને અનુભવ એકકા થાય એટલે શું બને એની અહીં વાત કરી છે. પતિ-રાજને પછી વિચાર આવે છે કે આપણે તો અત્યાર સુધી ઈદ્રિયસુખમાં માણ્યા અને ધન, માલ, હવેલી, સ્ત્રી પુત્રાદિકને પોતાના ગણ્યાં, ધન જરા ઓછું થાય ત્યાં રડવા બેઠા અને પત્ની પુત્ર કે મિત્રની પાસે ચોક મૂકવા બેઠા, શરીરને પોતાનું માન્યું અને એ જરા માંદું

૧. આ ગાથામાં ‘દિવાકરો’ અર્થ મને પં. શ્રી ગંગોવિજયજી મહારાજે લખાવ્યો તે પ્રમાણે કર્યો છે. તેવો અર્થ કાંઈ કાશમાંથી મળ્યો નથી. વધારે તપાસ કરવા યોગ્ય છે.

પડે ત્યારે અનેક પ્રકારનાં દુધ્યાન કરી, એની સેવા ચાકરી કરી, દુનિયામાં માનપ્રતિષ્ઠા મેળવવા ખાતર અનેક કૌભાંડો રચ્યા અને ખોટા દંભ સેવી અનેક જાતના દેખાવો કર્યાં, ધન, માલ, ધર, હાટ, હવેલીના ઢગલા થયા તો પણ તેમાં વધારો ઇચ્છ્યો અને આખો વખત તેની શુલાભી કરી. જડ વસ્તુઓમાં અને મનોવિકારની વૃત્તિમાં સર્વસ્વ માન્યું અને એનો વિયોગ થતાં જ્યારે જીવન દારી જવાનું હોય એવું મનને મનાવ્યું પણ આ તો આખી રમત જ ખોટી મંડાણી છે. કાંઈ પરવસ્તુ પોતાની નથી, પોતાની ચંદ્ર નથી અને થોડો વખત માલીકી હક્ક મોગવાવે તો પણ અંતે તે પારકી ચંદ્ર જવાની છે. વળી પરભાવો તો ભારે અજગડ કરનારા છે. કયાય કે નોકપાય, વેદોદય કે કામવાસના એ તો માત્ર ઉપલક્ષ આનંદ આપે છે, પણ પોતાની પાછળ ભાવકર દુધ્યાનની સેના મૂકી નય છે. એ જાનની ટેવને લઈને પોતે કેવા ટુચ્છ વિચારો કર્યાં, પોતે કેટલો હલકટ બન્યો, પોતે ક્યાંતો ક્યાં સંકેવાઈ ગયો અને પોતે એમાં લપટાઈ જઈ પોતાની જાતને જ બૂલી ગયો અને જાણે એ પરભાવરમણ્યતા જ પોતાનો સ્વભાવ હોય એમ પોતાને લાગવા માંડ્યું-એ સર્વ વાત એને યાદ આવે છે.

અનુભવ એને એ સર્વ પરિસ્થિતિ ચોખવટથી ફોડ પાડીને બતાવી આપે છે, એને પોતાને જ પોતાનું નાટક જોવાનું પ્રાપ્ત થાય છે, એને પોતાના આખા ભવમાં પરભાવ-રમણ્યતા જ દેખાય છે, સાર વગરની વસ્તુ કે ભાવો પાછળ પોતે મારેલાં બધોડાં અને અનેક વખતે સદન કરેલાં ઘોઘા અને પ્રાપ્ત કરેલ-વહોરેલ સંતાપ અને નિઃસાસાની પર-પરા એનું હલ્લ બેઠી નાખે છે, એને જીવન એળે ગયું જણાય છે, એને વચ્ચે વચ્ચે મીઠી મેરામણ એ વિચારણામાં મળી આવે છે. કાંઈવાર એતનને ધ્યાયો, શુદ્ધ વિચારણા કરી, બાહ્ય કે આંતર ત્યાગ કર્યો એનું દેખાય છે, પણ એ વિચારણામાં પોતે એકંદરે પરભાવ તરફ ખેંચાઈ ગયો હતો એમ તે સ્પષ્ટ જોઈ શકે છે. અને ત્યાં એ ઝોટા વાળવા માંડે છે અને પોતાના નાના ત્યાગને વધારે પડતું રૂપ આપવા લાગે છે ત્યાં અનુભવ તુરંત અટકાવે છે અને કહે છે કે હજી તારી સંસારદશા ગઈ નથી, હજી તારો જડ વસ્તુઓમાં રસ ધણો નથી, હજી તારો પુદ્ગલજ્ઞાનંદ ઝોસર્યો નથી. આવી રીતે અનુભવ સાથે મમજનવટ થાય છે. અનુભવ એને સમજાવે છે, અનુભવ એને પૃથક્કરણ કરી બતાવે છે, અનુભવ એને નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુ અને ભાવોનું સ્વરૂપ પ્રકટ કરી બતાવે છે અને ત્યાં ત્યાં એતનજી સંસાર તરફ જવા પ્રયાસ કરે છે ત્યાં ત્યાં એને રોકે છે, રોકે છે અને મોગ્ય પ્રસંગ જણાય તો ધમકાવે પણ છે અને તેમ કરીને એને સામ્ય સંમુખ કરી દે છે.

આ અનુભવની મમજનવટ કેવી હોય તે પર વિચરણની જરૂર ન હોય. પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાનું આખું જીવન વિચારી નય, તે એને પાર વગરના બોધપ્રદ પ્રસંગો યાદ આવશે. માનની અસિધરતા કે રાગાંઓના વેધવચકા, જ્ઞાનની પરાકાષ્ટા કે ફંભની નિરસના, કાંઈતો મમજનવટ કે કામરેવની એટાઓ, વેપારની ધમાયો કે રોડના મગજના ટ્રાટાઓ, રખડપટ્ટીની અજગડો કે માની લીધેલી મદતાઓ-આવા આવા અનેક પ્રસંગો એને યાદ આવશે. જીવનના પ્રત્યેક પ્રસંગોના વાર્તામાં ઉતરનું અને એને વધારવરૂપે વિચારવા, એમાં પોતે જડ તરફ કેટલો ખેંચાઈ ગયો હતો અને આત્મિક જાગૃતમાં પણ એની રાજદેવની પરિજી-

તિઓએ કેટલું નુકશાન કર્યું હતું અને પોતે કેવાં કેવાં નાટકો ભજવ્યાં હતાં એનો યથારૂપે ખ્યાલ કરવો એનું નામ 'અનુભવજ્ઞાન' છે. કેટલીક વાર એ નાતી વયમાં પણ આવી શકે છે, પણ દુનિયાના ખડકો સાથે અથડાયલાને એવું જ્ઞાન થવાનો સંભવ પ્રમાણમાં વધારે છે. અનુભવજ્ઞાનનો મહિમા પાર વગરનો છે અને એની મહત્તા યોગી-ઓએ ખૂબ ગણે છે અને તે તદ્દન વાસ્તવિક છે. ચેતનને એ જરાબર લાઇનસર કરનાર અંદરનું આત્મિક તત્ત્વ છે અને તેથી એને ચેતના અને ચેતનની વચ્ચે જોડાણ કરાવી આપનાર સાંકળનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. બાકી ખરી રીતે તો ચેતના અને અનુભવનો ચેતન સાથે એકાંગી હોય છે અને ચેતન જેમ સંસારમાં રખડે, જડ પદાર્થના કે ખીણ વ્યક્તિઓના સંબંધમાં આવે કે મનોવિકારને વશ થઇ અનાત્મિક ચેષ્ટાઓ કરે હારે તે પણ એના જુદા જુદા પર્ચાએ છે (આવિર્ભાવો છે), તેમ જ અનુભવ-વિચારણાને અંગે એ પરભાવમાંથી ઓસરવા માટે છે તે પણ એનો પર્ચાવિભાવ. ચેતનરાજ તો એ સર્વ પ્રસંગોમાં ધ્રુવરૂપે અંદર ખિરાજમાન થયેલા જ છે, વ્યક્તિગતે એક જ, અવિભાજ્ય છે, અજર અમર છે અને તેના એ સ્વરૂપને સમજવાનો આ સર્વ પ્રયત્ન છે.

અનુભવને ચેતના કહે છે તે પ્રમાણે એ સારપંથી પતિ પાસે જાય છે, એને અનુભવ સમજાવે છે. એ ચેતનરાજને કહે છે કે-તમે જેને તમારાં માની રહ્યાં છો, જે વસ્તુઓ ધરત્યારે કે દોલત સંપત્તિને પોતાની સમજે છે અને જે મનોવિકારોને તમે આધીન પડી ગયા છો તે તમારાં નથી, તે તમને રખડાવનાર છે, ઊંઘા ઊતારનાર છે, ફસાવનાર છે. તમે તો અલખ નિરંજન ન્યોતિસ્વરૂપી છે, અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય, ઉપયોગ વિગેરે અનંત ગુણોથી ભરેલા છો અને અત્યારે પરભાવમાં ફસાઇ ગયા છો, તમારું એ કામ નથી, તમારી એ શુદ્ધ દશા નથી અને તમારો એ માર્ગ ઉદ્ધાર નથી. એને શુદ્ધ દશાનો ખ્યાલ આપી કુમતિ કે પરભાવરમણતામાં રહેલી અસારતા અને રોગરોપ આદિ મનોવિકારની વિષમતા સમજાવી એને ચેતના પાસે લઇ આવે છે.

ચેતનરાજને આ રીતે અનુભવ ટુકાણે લાવે છે અને આનંદધન ઘેર પધારે એટલે ચેતનાને તો વસંતનો આનંદ થાય છે. ચેતનાના આનંદમાં શુભાલ ઉડાવવાના હોય નહિ, એમાં શું હોય ? એ સમજાવવું જરૂરનું પણ ન હોય, અને એમાં જે હોય તે આપણું સાધ્ય છે એટલે જો ખ્યાલ બેસી જાય તો પછી, ચેતનાને તો વસંત છે, જીવનની સંજ્ઞા છે, પરમ પવિત્ર પત્ની માથે પતિનો મેળાપ છે અને આ સંસારના ચક્રમણ્યુનો છેડો છે. એ દશા પ્રાપ્ત કરવા માટે આ સર્વ પ્રયાસ છે અને તેનો સરળ માર્ગ અનુભવ જ્ઞાન છે. આંખ ઊધાડીને ચાલીએ અને યતી હેરાનગતિઓ અને પડતા ત્રામેને એના યથાર્થ સ્વરૂપમાં સમજીએ એટલે આખી રખડપટ્ટીનો છેડો આવે તેવું છે અને ત્યાં જો કે ધમાલ નથી, કાવાદાવા નથી, દંભમય દેખાવો નથી કે અભિનંદનના મેળાવડા નથી, પણ ત્યાં એની વસ્તુ છે કે જે દુનિયાના કોઇ પ્રસંગમાં નથી, જે અનુભૂત છે અને જે ન મળે ત્યાંસુધી ઉપર નીચે હેરાફેરા કરવાના છે અને ધક્કા જ ખાવાના છે.

ચેતનાએ ચક્રચાત્રમાં ચેતનને ઉદેશીને પોતાની વિરહવધા વર્ણવી, અનુભવને

શ્રી પ્રશ્નોત્તરસાધર્શતકમાંથી

કેટલાક બાણવા યોગ્ય પ્રશ્નોના ઉત્તરો

૧. પ્રશ્ન ૪૭—પરમાધારી અલબ્ધ હોતા નથી એમ અલબ્ધકુલકાદિમાં કહ્યું છે, પરંતુ શ્રી હીરપ્રશ્નમાં એ પ્રધાપને અસત્ય કહ્યો છે.

૨. પ્રશ્ન ૫૫—નારમા ગુણકાણાને અંતે કેવળી અને ચૈદમા ગુણકાણાને અંતે સિદ્ધ નિશ્ચયનયથી બાણવા અને વ્યવહારનયથી એક સમયને અંતરે એટલે તેરમા ગુણકાણાના પ્રારંભે કેવળી અને સિદ્ધસ્થાને બધ ત્યારે સિદ્ધ બાણવા.

૩. પ્રશ્ન ૬૫—અસુરકુમારના દેવો વૈમાનિક દેવોનાં રત્નો ચોરીને નાસી જાય છે ત્યારે વૈમાનિક દેવો તેને પકડી પાડીને પ્રહાર કરે છે કે જેની વેદના તેને જાન્ય અંતર્મુદ્ધર્ત તથા ઉત્કૃષ્ટ છ માસ પર્યંત રહે છે. એમ શ્રી ભગવતી વૃત્તિમાં કહ્યું છે. યોગશાસ્ત્ર વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે દેવોને સાતાવેદનીનો ઉદય જ હોય છે. કથંચિત્ અસાતાવેદનીનો ઉદય હોય તો અંતર્મુદ્ધર્ત જ હોય છે, વધારે વખત હોતો નથી.

૪. પ્રશ્ન ૬૬—તિર્થચતુર્થક દેવો બ્યંતર જાતિમાં છે. તે ૧૭૦ દીર્ઘ પૈતાલ્ય ઉપરનો બે બે શ્રેણિમાં, કંચનગિરિ એક હંજાર છે તેની ઉપર તેમ જ ચિત્રવિચિત્ર અને યમક સમક નામના જે ૨૦ પર્વતો છે તેના ઉપર વસે છે એમ શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં કહ્યું છે.

૫. પ્રશ્ન ૬૭—એમ ચક્રવર્તીની સોળ હંજાર દેવો સેવા કરે છે તેમ વાસુદેવોની આઠ હંજાર દેવો સેવા કરે છે એમ તીર્થાદ્યગારપ્રકીર્ણકમાં કહ્યું છે.

ચેતનગજ સાથે વિચાર કરવા મોક્ષ્યો અને ઉચ્ચે અનુભવનો સમજવેલ કંથ ધેર આવ્યો એટલે એને વસંતોત્સવ થઈ પડ્યો, એની વિરહબધા દૂર થઈ અને એને છેડા વગરનું શાશ્વતરથાન પલિના સહચાર સાથે પ્રાપ્ત થઈ ગયું. આ પદમાં આનંદધન આત્મા-આનંદ-સ્વરૂપી ચેતનરાજ છેરે ધેર આવ્યા એમ જણાયું છે અને તેમાં અનુભવની-સ્વાત્માનુભવની દરમ્યાનગિરી કારખરૂપ જણાવી છે એ આખી દક્ષીણ વરાખર લક્ષ્યમાં રાખવા મોગ્ય છે. આનંદધન-ચેતનરાજ ધેર આખા પાંચી દેવી રીતે વર્ત્યાં તે આજગના પદમાં જતાવરો.

અનુભવનું અદ્ભુત રથાન સમજી ચેતનજીને ધેર લઈ આવવા જેવી વસ્તુ ખાસ કર્તવ્ય છે, યોગ્ય પ્રવલ્લથી સાધ્ય છે અને તેની પ્રાપ્તિમાં મોક્ષ્ય છે એ વાત વારંવાર દર્શાવવાની જરૂર નથી. આ વર્મત રાગના પદમાં પણ દર્શાવ કરી છે. 'આનંદધન' માટે અનેક પ્રમતે લખાઈ ગયું છે અને એનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ સ્વર્ગ સેખદારા થવાનો પણ છે. મોક્ષિક

૬. પ્રશ્ન ૧૩૦—પડશિતિ કર્મઅંધમાં અનાહારે મનપર્ચવજ્ઞાન ને અક્ષુ-
દર્શન એ બે સિવાયના દશ ઉપયોગ હોય એમ કહ્યું છે. તેમાં પ્રથમના ત્રણ
જ્ઞાન અથવા ત્રણ અજ્ઞાન ને અવધિદર્શન તો પરભવથી લઈને આવે તે જીવને
વિવ્રહગતિમાં અનાહારકપણામાં હોય ને કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન એ બે કેવળી-
સમુદ્ઘાતમાં મધ્યના ત્રણ સમયે અનાહારક હોય છે ત્યારે હોય. હવે જો
અણાહારે અક્ષુદર્શન ન હોય તો અવક્ષુદર્શન કેમ હોય ? તેને માટે કહ્યું છે
કે શેષ ઇદ્રિયોને આશ્રયીને સામાન્ય ઉપયોગરૂપે અવક્ષુદર્શન હોય.

૭. પ્રશ્ન ૧૩૧—બધા યુગલિકોને અપત્યનો જન્મ તો છ માસ શેષ
આયુ હોય ત્યારે જ થાય. તે પહેલા, બીજા ને ત્રીજા આરાના નિયમ પ્રમાણે
૪૬, ૬૪ અથવા ૭૬ દિવસ પાળે, પરંતુ ત્યારપછી છ માસ પૂરા થતાં સુધી
જીવે તે પછી મરણ પામે.

૮. પ્રશ્ન ૧૩૨—ત્રણ ગાઉના શરીરવાળા યુગલિકને ૨૫૬, બે ગાઉના
શરીરવાળાને ૧૨૮ અને એક ગાઉના શરીરવાળાને ૬૪ પૃષ્ઠિકરંડક હોય એમ
કહ્યું છે. તેમાં પૃષ્ઠિકરંડક શબ્દે આપણી જેવા લઘુ શરીરવાળાને જેમ વાંસોના
મધ્યમાં એક વંશાકાર હાડ હોય છે તે પ્રમાણે તે યુગલિકોને ૬૪-૧૨૮ ને
૨૫૬ વંશરૂપ હાડ સમજવા.

૯. પ્રશ્ન ૧૩૩—જન્મદ્રીપના મહાવિદેહમાં પશ્ચિમ બાજુએ એક હજાર
યોજન નીચાણ છે, ત્યાં પશ્ચિમે એક હજાર યોજન ઊંચી ભીંત છે, તેની ઉપર
આઠ યોજનની જગતિ સમજવી અને સીતાદા નદી જગતિની નીચેની હજાર યોજનની
ભીંત નીચેની જમીનને લેદીને લવણસમુદ્રના મધ્યભાગ સુધી જઈ તેને મળે છે.

૧૦. પ્રશ્ન ૧૩૪—પુષ્કરવર્ષ દ્રીપની માનુષોત્તર પર્વત તરફ વહેતી
નદીઓ માનુષોત્તર પર્વત નીચેની જમીનમાં જ સમાઈ જાય છે, એમ શ્રી ક્ષેત્ર-
સમાસવૃત્તિમાં કહ્યું છે. શ્રી કાણ્ડાંગસૂત્રમાં માનુષોત્તર પર્વતને લેદીને પુષ્કરવર
સમુદ્રમાં જઈને મળે છે એમ એક ગાથામાં કહ્યું છે, પરંતુ માનુષોત્તર પર્વત
પછીના અર્ધ દ્રીપમાં નદીઓનો જ અસંભવ હોવાથી સમુદ્ર સુધી ગમન સંભવનું નથી.

૧૧. પ્રશ્ન ૧૩૫—આ જીવે પૂર્વે દેવત્વ, નૃપત્વ વિગેરે ભાવો અનંતી વખત
પ્રાપ્ત કર્યાનું કહ્યું છે તેમાં ઇદ્રત્વ, ચક્રવર્તીત્વ, તીર્થંકરત્વ અને ભાવિતાત્મા
અણુગારત્વને મૂકીને બાકીના ભાવો પામ્યાનું સમજવું. આદિ શબ્દથી વાસુદેવ
બળદેવાદિ પણ સમજવા. તીર્થંકરત્વ તો એક ભવમાં જ પમાય છે, ભાવિતાત્મા
અણુગારત્વ ઉત્કૃષ્ટ આઠ ભવ સુધી પ્રાપ્ત થાય છે. આઠમે ભવે તો તે મોક્ષ
ભવ જ છે. ઇદ્રત્વ ને ચક્રવર્તીત્વ વિગેરે ભવશ્રેણીમાં કેટલી વાર પામી શકાય

૮. પ્રશ્ન ૩૩—શ્રાવકે જિનપૂજમાં સ્થેત વસ્ત્રો જ પહેરવા એમ શ્રી શ્રાદ્ધદિનકૃત્યમાં કહ્યું છે.

૯. પ્રશ્ન ૩૪—પ્રેત ને અથિત સુંદર સુગંધી પુષ્પોવડે શ્રાવક જિનપૂજ કરે એમ શ્રાદ્ધદિનકૃત્યમાં કહ્યું છે.

૧૦. પ્રશ્ન ૩૫—જિનમંદિર માટે પુષ્પાદિ કે ધનાદિ સંગંધી કાર્ય હોય તો શ્રાવક ભાવસ્તવરૂપ સામાયિક ન કરતાં દ્રવ્યસ્તવ કરે, કારણ કે તે અવસરે તે દ્રવ્યસ્તવનું પણ મહાપુણ્ય છે એમ શ્રી શ્રાદ્ધદિનકૃત્યમાં કહ્યું છે.

૧૧. પ્રશ્ન ૩૬—તામલી તાપસ જે ઇશાનેંદ્ર થયા તેમણે અંતસમયે સાધુના દર્શનથી સમકિત પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેથી થયા છે એમ શ્રી વિચારસાર-વૃહદ્ધંધમાં કેટલાક આધાર સાથે કહ્યું છે.

૧૨. પ્રશ્ન ૩૬—મુનિને પુસ્તકનું ગ્રહણ કારણિક છે, ઔત્સર્ગિક નથી; કારણ કે પુસ્તકના ગ્રહણમાં અનેક દોષો રહેલા છે એમ શ્રી વૃહત્કલ્પલાખ્યમાં કહ્યું છે.

૧૩. પ્રશ્ન ૪૦—શ્રાવકે સામાયિક કરતાં નામાંકિત સુદ્રા પણ તથા દેવી એટલે જીવ આભૂષણ તો રખાય જ કેમ ? પૌપધમાં તો વિશેષે તજવાનું સમજવું. આ હકીકત શ્રી ઉપાસગદશાંગ સૂત્રમાં કહેલી છે.

૧૪. પ્રશ્ન ૬૫—અનાદિ મિથ્યાત્વી બે પ્રકારના હોય છે, તેમાંથી અતિ-વિશુદ્ધ જીવ પ્રથમ ક્ષાયોપશમિક સમકિત પામે તે અપૂર્વકરણમાં ત્રણ પુંજ કરે અને અનિવૃત્તિકરણમાં શુદ્ધ પુંજના ઉદયે ક્ષાયોપશમિક સમકિત પામે. મંદવિશુદ્ધ જીવ અનિવૃત્તિકરણને પામીને અંતરકરણ કરી તેના પ્રથમ સમયે ઔપશમિક સમકિત પામે. તે મંદવિશુદ્ધ હોવાથી અપૂર્વકરણમાં ત્રણ પુંજ કરી ન શકે, એમ શ્રી વૃહત્કલ્પમાં કહ્યું છે.

૧૫. પ્રશ્ન ૯૧—અનાદિ અવ્યક્તમિથ્યાત્વી જીવમાં અવ્યવહારશિમાં પ્રથમ શુણ્ઘ્યાન હોતું નથી, પ્રથમ શુણ્ઘ્યાન તો વ્યક્તમિથ્યાત્વીને હોય છે. (અહીં પ્રજ્ઞી વક્તવ્યતા છે તે વિશેષતઃકથી જાણવી.) સં. કુંવરજી

જાણવા ચોખ્ખું હકીકત

ચારતી એક વાર થયા પછી પ્રથમ નરકે એક માગરોપમને આડખે ઉપજી ફરી મનુષ્ય થઇને ચારતી થઇ શકે. એટલે ચારતીપણાનું જન્મનું અંતર એક માગરોપમ ઝાઝેકું કહેલ છે તે, મળી ગયે છે. ચારતી જો મંગાર હોય તો મળી પામીને પહેલીથી માનથી સૂત્રી દરેક નરકમાં જાય છે. આ પ્રમાણે થી ભગવતી સ્વતંત્ર બારમાર્માં કહેવ છે. ચારતી થયા મારે પાછલા અનંતર ભવે જ પ્રવેશ માંડવાની જરૂર નથી એમ આ શ્રી વિજયોત્તમુરિ જણાવે છે.

ૐ એક લઘુ મંદિરની બસોમી વર્ષગાંઠ. ૐ .

લાવનગર શહેર વિ. સંવત ૧૭૭૬ માં મહારાજા શ્રી ભાવસિંહજી બહાદુરે વસાવ્યું છે. તે વખતે કાયમની પ્રવૃત્તિ અનુસાર રાંધણપુરથી ત્યાંના નગરશેઠ કુંવરજી લાધાલાઇને બોલાવીને તેને હાથે શહેરનું તોરણ બાંધાવ્યું હતું. ત્યાર-પછી આ શહેરની આબાદીમાં દિનપરદિન વૃદ્ધિ જ થતી આવી છે.

આ શહેરમાં શિખરણધ ચાર જિનમંદિરો છે. તેમાં મુખ્ય મંદિર રાજમહેલની પાસે શ્રી આદીશ્વર ભગવાનનું છે. તે મંદિરમાં બીજા ત્રણ મોટા મંદિર અને એક લઘુ મંદિર છે. મુખ્ય મંદિરની જમણી બાજુએ બે મંદિર છે જેમાં નીચે મૂળનાયક શ્રી અભિનંદનસ્વામી છે, અને ઉપર મૂળનાયક શ્રી શાંતિનાથજી છે. ડાબી બાજુએ એક લઘુ મંદિર છે તે તેની ડાબી બાજુએ નીચે પૂજા ભણાવવાનો મંડપ અને ઉપર મૂળનાયક શ્રી પાર્શ્વનાથજીનું મંદિર છે. લઘુ મંદિરમાં ચોવીશે તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ અને તે ચોવીશે પ્રભુના પગલાંઓ છે. આ લઘુ મંદિર સર્વથી પ્રાચીન છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૭૬૮ ના જેઠ શુદ્ધિ ૧ મે થયેલ છે. તેને બસો વર્ષ થવાથી લાવનગરના શ્રી સંઘે તેની બસોમી વર્ષગાંઠ બહુ સારી રીતે ઉજવી છે. સવારમાં શ્રાવિકાઓએ પ્રભાતીયા ગાયા, બપોરે બહુ આનંદપૂર્વક સંગીત સાથે સત્તરસેદી પૂજા ભણાવી, પ્રભાવના કરી, બધા દેરાસરોમાં તમામ પ્રતિમાઓને આગી કરાવેલી હોવાથી સાંજે દર્શન કરવાનો લાભ પણ મોટી સંખ્યાનાં શ્રાવકશ્રાવિકાઓએ લીધો. ભાવના બેઠી હતી અને ગીતગાન થયું હતું! બાદ એ સંબંધમાં શ્રાવકશ્રાવિકાઓ સમક્ષ કેટલુંક વિવેચન કરીને એવી પ્રેરણા કરવામાં આવી કે-આપણા ઉપકાર માટે આપણા વડીલોએ આવા જિનમંદિરનાં સાધનો કરેલા છે તો તેનો સતત દર્શન પૂજા વિગેરે કરવાવડે લાભ લેવો તે આપણી તેના સાચા વારસ તરીકેની દ્રશ્ય છે.

આ દેરાસરમાં મુખ્ય મંદિરની પ્રતિષ્ઠાનો સંવત ચોક્કસ જાણવામાં નથી તેથી તે જણાવી શકાય તેમ નથી, પરંતુ તે દેરાસરમાં એક ઘંટ અભિનંદન-સ્વામીનું દેરાસર બાંધાવનાર અને સ. ૧૮૧૫ ના વૈશાખ શુદ્ધિ ૬ કે ત્યાં પ્રતિષ્ઠા કરનાર શેઠ કુંવરજી લાધાએ બાંધ્યો છે તેની ઉપર સં. ૧૮૧૭ નાં માગશર શુદ્ધિ ૧ મે શેઠ કુંવરજી લાધાએ આ ઘંટ બનાવ્યો છે એવા લેખ છે તે ઉપરથી સં. ૧૭૬૮ ને ૧૮૧૫ ના મધ્યમાં થયાનું સંભવે છે પ્રતિષ્ઠાની તિથિ તો બહુ વર્ષોથી તેની વર્ષગાંઠ પોસ વદિ ૫ મે થતી હોવાથી તે સંભવે છે.

શ્રી શાંતિનાથજીની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૮૬૦ ના વૈશાખ શુદ્ધિ ૫ મે શેઠ હેમજી કુંવરજીની ભાર્યા શ્રાવિકા લાડુબાઇએ કરી છે. તેના લેખમાં શ્રીમાળી જ્ઞાતિય લઘુશાખામાં એટલે દશાશ્રીમાળી જ્ઞાતિવાળા એમ જણાવ્યું છે. પ્રતિષ્ઠાકારક આચાર્ય તપાગમ્હીય શ્રી વિજયજિનેંદ્રસૂરિજી છે.

॥ મહાપુરુષોની આચરણા તે આજ્ઞા જ છે ॥

અસદ્વાદ્વનવળજં, ગીઅત્ય અવારિયંતિ મજ્જત્યા ।

આચરણા વિ હુ આણંતિ, વયણઓ સુવહુમનંતિ ॥ ૧ ॥

“અશઠ-પંડિત પુરુષોએ આચરેલી, અનવધ-નિરવધ, ગીતાર્થોએ અનિ-
વારિત એટલે નિવારેલી નહીં એવી મધ્યસ્થ આચરણા તે આજ્ઞા જ છે.
વચનથી પણ તેને બહુ માને છે-બહુમાન આપે છે.”

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-જે આચરણા પૂર્વપુરુષોએ આચરેલી હોય તે
આચરણા લાભકારક જ હોય, કારણ કે તે વિના પૂર્વપુરુષો આચરે જ નહીં,
વળી જે આચરણા નિરવધ હોય-પાપ રહિત હોય એટલે હિંસા, મૃપાવાદાદિ દોષ
રહિત હોય, કપાય ઉત્પન્ન કરે તેવી ન હોય. વળી જે આચરણાને પૂર્વના ગીતાર્થ
મહાત્માઓએ નિવારી ન હોય-અટકાવી ન હોય એટલે જે આચરણા અટકાવવા
લાયક હોય તેને તેવા પુરુષો જરૂર અટકાવે જ છે, અટકાવી શકે છે, ચાલવા દેતા
નથી આવા ત્રણ વિશેષણોવાળી મધ્યસ્થ આચરણા એટલે કોઈપણ પક્ષ તરફથી
પ્રવર્તવિલી ન હોય એવી આચરણાને જ્ઞાની પુરુષો આજ્ઞા જ કહે છે; કારણ કે
તેઓ એમ માનનારા હોય છે કે અમારા મહાપુરુષો મહાવિદ્વાન હતા,
મુક્ત હતા. દીર્ઘદર્શી હતા, લાભાલાભને બાંધનારા હતા, તેવા મહાપુરુષોએ
જે આચરેલ હોય-પ્રવૃત્તિમાં મૂકેલ હોય તે લાભકારી જ હોય, તેમાં હાનિનો
અંશ માત્ર પણ સંભવ ન હોય; તેથી તેવી આચરણાને આજ્ઞારૂપ માની તેને
અનુમરવું, તેવી પ્રવૃત્તિને અમલમાં મૂકવી, તેવી આચરણાને બહુમાન આપવું,
તે પ્રમાણે વર્તવા અન્યજનોને પણ પ્રેરણા કરવી તે સર્વ રીતે યોગ્ય છે.

જેઓ એમ કહે છે કે-‘આમ આચરણા તો છે, પરંતુ તેવી શાસ્ત્રાજ્ઞા ક્યાં
છે ? શાસ્ત્રમાં તેવો ઉલ્લેખ ક્યાં છે ?’ એમ કહેનારને નિરુત્તર કરવા માટે ઉપર
જણાવેલી સિદ્ધાંતોક્ત ગાથા અર્થ સાથે આપી છે. કુંવરજી

પ્રતિષ્ઠાની નિયિ શિક્ષાલેખમાં ઉપર પ્રમાણે છે છતાં તેની વર્ષગાંઠ કોઈપણ
કારણસર ભુદી તિથિએ થાય છે શ્રી અભિનંદનસ્વામી કાગળ શુદ્ધિ ૪ થે અને શ્રી
શાંતિનાથજીની પોસ વદિ ૮ થે થાય છે. એ મૂળ તિથિએ કરાવવાની જરૂર છે.

શ્રી પાર્શ્વનાથજીના મદિન્ની પ્રતિષ્ઠા પ્રથમ સંવત ૧૯૩૬ ના શ્રાવણ શુદ્ધિ
૩ ને ચર્મ હતી અને ફરીને સં. ૧૯૯૦ ના માગસર શુદ્ધિ ૬ થે થઈ છે. એ
નિયાય એક કરચલોયા પનામાં ને એક સ્ટેશન ઉપર (વાગડીઆનું) એમ બે
દેગસર છે ને બે ઘરદેગસર છે. કુંવરજી

તાર્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૪ થી ૩૩)

૨૧૬. વસ્તુતઃ વિચારીએ તો મમતાના વશથી જ અષ્ટાદશ પાપ સેવવામાં આવે છે.
૨૧૭. કોઈપણ વસ્તુમાં અહંત્વની સૂક્ષ્મ કલ્પના પણ ન બેઠે તો ખરેખર આત્મા સમતાને પરિપૂર્ણપણે ધારણ કરી શકે.
૨૧૮. કોઈ પણ વસ્તુ વાંચી અને સાંભળી એટલે કાંઈ જ્ઞાની બની જવાતું નથી. તે તે વસ્તુઓના સ્વરૂપનો અનુભવ કરવાથી જ જ્ઞાની થવાય છે.
૨૧૯. આત્માની વાતો કરી કરીને કંઈ બેસાડવામાં આવે, પણ જ્યાં સુધી આત્માના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા ચારિત્રનો યથાશક્તિ ભાગ પકડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી શુદ્ધ જ્ઞાનીપણું છે.
૨૨૦. કહેવું તે રૂપું અને કરવું તે સોનું છે તેમ જ તેનો અનુભવ થેવો તે રત્ન સમાન છે.
૨૨૧. ગમે તેવી વિશાળ ભુદ્ધિ હોય પણ આત્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા ન હોય તો તેવી ભૂખી ભુદ્ધિથી સત્ય સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી.
૨૨૨. પોતાના જ્ઞાન અને શક્તિની બહાર હોય તેવા કાર્ય માટે માથું મારવું તે ખરેખર પોતાના અધિકારથી ભ્રષ્ટ થવા બરાબર છે.
૨૨૩. એટલા જ માટે પૂર્વાચાર્ય ભગવાનો કહે છે કે-શક્ય કાર્યનો આરંભ કરવો અને શુદ્ધ પક્ષનો સ્વીકાર કરવો. તેનાથી બિલટો પોતાથી અશક્ય કાર્યનો આરંભ અને અશુદ્ધ પક્ષનો સ્વીકાર એ આત્મવિકાસનારૂપ હોઈ અહિતકારી છે.
૨૨૪. આત્મપ્રસન્નતા 'સત્યગુણ'નું ચિહ્ન છે, પરિતાપ ઉપગમવો એ 'રન્નેગુણ'નું ચિહ્ન છે અને દીનતા ક્રોધ પ્રમુખ 'તમેગુણ'નું ચિહ્ન છે.
૨૨૫. પાપાણુનો ભાર જેમ રત્નોની પ્રાપ્તિ થતાં ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે તેમ જ્ઞેન-દર્શનરૂપ રત્નની પ્રાપ્તિ થતાં મનુષ્યો અન્ય દર્શનોના પાપાણુભારને તથા દે છે.
૨૨૬. એકેક નયના આગ્રહથી ઉત્થિત જ્ઞેનેતર દર્શનોનો સર્વ નયોની માપેક્ષતાએ જેમાં સમાવેશ થાય છે, એવા અનેકાન્તનયપ્રતિપાદ્ય તત્ત્વને મૂકીને પથર બાર સમાન જ્ઞેનેતર દર્શનોને કોણુ સેવે ? અર્થાત્ કોઈ સેવે નહિ.
૨૨૭. જગતમાં મનુષ્યોનો કોઈપણ વિષય સંબંધી એક સરખો મત હોતો નથી, સર્વના વિચારો લુદા લુદા હોય છે, છતાં અપેક્ષાવાદ-અનેકાન્તવાદથી બિન્નબિન્ન વિચારોમાં રહેલું સત્ય તારવી લેવું અને જે જે અસત્ય વિચારો હોય તે સંબંધી મૌન રહી સહન-શીલતા ધારણ કરવી. વિચારોની બિન્નતાથી વ્યક્તિ ઉપર દ્રેષ ન કરવો. અનેકાન્તવાદ દ્રેષને સમાવવા માટે જ ભગવાને પ્રરૂપ્યો છે.

૨૨૮. મિથ્યામતિના પાશમાં સપડાયલા જીવો એક નયની દૃષ્ટિવડે અમુક વિચારને ધર્મ તરફે રવીકારીને અન્ય નયોના સાપેક્ષ વિચારો સામું ન જોતાં મિથ્યા વિચારની ધૂનમાં તે ધૂનમાં રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ કરે છે.

૨૨૯. સંયમના બાદ હેતુઓનું અવલંબન પણ અંતર્મુખવૃત્તિ માટે જ છે. પ્રભુ-પૂજન-ભક્તિ, ગુરુનું અવલંબન, પ્રતિક્રમણ, પ્રતિબેખના અને તીર્થયાત્રા વિગેરેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ અંતર્મુખવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો છે.

૨૩૦. મનમાંથી પરવરતુઓ પ્રત્યે મમતાની વાસનાઓને દૂર કર્યા વિના બાદ પદાર્થોની સાથેનો સંબંધ છૂટતો નથી. બહિર્મુખવૃત્તિનો જે જે અંશે નાશ થાય છે તે તે અંશે અંતર્મુખવૃત્તિ પ્રગટ થતી જાય છે. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ અને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે અંતર્મુખવૃત્તિનો આદર કરવો જોઈએ.

૨૩૧. વરતુતઃ જોઈએ તો બહિર્મુખવૃત્તિ એ જ સંસાર છે. બહિર્મુખવૃત્તિમાં રાગ અને દ્વેષનો રસ હોય છે, તેથી આત્માને કર્મ પણ ચીકણા બંધાય છે.

૨૩૨. સંસારમા આસક્તિ હોય છે ત્યાંસુધી બહિર્મુખવૃત્તિનું વિશેષ પ્રાબલ્ય હોય છે, આત્મજ્ઞાન-સમ્યગ્દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ થતાં આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખે છે અને તેથી અંતર્મુખવૃત્તિની સાથે રમણતા કરે છે.

૨૩૩. સાધુઓને ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવાની આવશ્યકતા પણ અંતર્મુખવૃત્તિને માટે જ છે. ધાર્મિક ક્રિયાના રહસ્યોને અવજોખ્યા વિના અંતર્મુખવૃત્તિનો પ્રયત્ન સિદ્ધ થતો નથી.

૨૩૪. સાધુઓને અગર શ્રાવકોને સદા અંતર્મુખવૃત્તિ રહેવી દુર્લભ છે, કિન્તુ સતત અભ્યાસજળથી અંતર્મુખવૃત્તિને અમુક કાળાવન્છેદન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

૨૩૫. બહિર્મુખવૃત્તિથી બાદ આધનોમાં પડેલા બેદોની લગાઈઓ અને તેના વિવાદોમાં જોઈએ જીવનસમય વ્યતીત કરે છે તેઓ અંતર્મુખવૃત્તિનો સ્પર્શ પણ કરી શકતા નથી.

૨૩૬. જોઈએ બાદ ગન્ઠાદિ ક્રિયાના બેદે સાધ્યશૂન્ય દૃષ્ટિએ લડે છે તેઓ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

૨૩૭. શાસ્ત્રોનું વાંચન અને મનન જેમ જેમ વિશેષ કરવામાં આવે છે તેમ તેમ અંતર્મુખવૃત્તિ વિશેષ પ્રકારે ખીલતી જાય છે.

૨૩૮. મૈત્રેયજને ખીયત્યા વિના અંતર્મુખવૃત્તિના સાધક બની શકાતું નથી.

૨૩૯. અંતર્મુખવૃત્તિને સાધવા માટે જે જે નિમિત્ત શરણોને અવલંબવા પડે અને જે જે થતો તથા બાદ ક્રિયાઓ કરવી પડે, તેને વ્યવહારથી અંતર્મુખવૃત્તિ દેદવાય છે.

૨૪૦. રાગદ્વેષના પરિબામની મંદના અને આત્મામાં મનની રિધરતાવડે જે જે અંગે આત્મરમણતા થાય અને મનની અમુક આધનોવડે એકાગ્રતા થાય તેને નિષ્કલ્પી અંતર્મુખવૃત્તિ દેદવાય છે. આત્માશિશુખવૃત્તિને અંતર્મુખવૃત્તિ દેદવામાં આવે છે.

૨૪૧. બાહ્ય સંયોગોના નિમિત્તે જીવોની વૃત્તિ જ્યાં જેવા સંયોગો મળે છે ત્યાં તેવા પ્રકારની યથ જાણ છે.

૨૪૨. જેની જેવી મનોવૃત્તિ હોય, તદ્વત્કુળ-મનોવૃત્તિ પ્રમાણે વદવાથી યા પ્રવૃત્તિથી મનમાં આનંદ પ્રગટે છે અને તેવી મનોવૃત્તિથી પ્રતિકુળ વદવાથી યા તેવા આચરણથી મનમાં અરુચિ ઉત્પન્ન થાય છે.

૨૪૩. અસમ્યગ્ જાણતમાં સામાને અનુકૂળ થવું તે અહિતકારી હોય ત્યાજ્ય છે.

૨૪૪. અમુકનો ઉપકાર કરીશ તો તેનાથી અમુક જાતનો મને લાભ થશે એવી શુદ્ધિ રાખીને જે ઉપકાર કરે છે તે ઉપકાર નથી પણ એક જાતનો લેવડદેવડનો વ્યાપાર છે.

૨૪૫. 'હું' અને 'મારું' એવો અધ્યાસ જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી મનની સ્થિરતા થતી નથી. બાહ્ય પદાર્થોની વાસના જ્યાં સુધી હોય છે ત્યાં સુધી મનમાં સંકલ્પવિકલ્પ થયા જ કરે છે.

૨૪૬. દેશમમત્વ, કુળજાતિમમત્વ, કુળધર્મમમત્વ, ગચ્છમમત્વ, શિષ્યમમત્વ, પુત્રમમત્વ, પત્ન્યમમત્વ, રથાનમમત્વ અને ભક્તમમત્વ ઈત્યાદિ મમત્વોમાં બધાએલો જીવ કર્મપાશથી છૂટી શકતો નથી.

૨૪૭. હું ત્યાગી છું એવું અહંભાવરૂપ મમત્વ પણ જ્યાં સુધી આત્મામાં આરોપવામાં આવે છે ત્યાં સુધી ખરેખરું ત્યાગીપણું પ્રગટતું નથી, વ્રતાદિમાં પણ મમત્વભાવ રાખવાથી નિશ્ચયથી આત્મા છૂટી શકતો નથી, વેષાદિકમાં પણ મમત્વભાવ રાખવાથી આત્મા પરિગ્રહબંધનમાંથી છૂટી શકતો નથી.

૨૪૮. જે મનુષ્યો તત્ત્વજ્ઞાનમાં કંઈ પણ સમજતા નથી, જેઓને શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મનું જ્ઞાન નથી તેઓ પરમાત્માના સાચા સેવક જની શકતા નથી, જેઓને મુક્તિની ઇચ્છા નથી અને જેઓ પરમાત્માની આરાધનામાં પાળતા નથી તેઓ પણ પરમાત્માના સેવક જની શકતા નથી.

૨૪૯. જ્ઞાનપક્ષી સર્વથી આરાધક છે અને દેશથી વિરાધક છે અને ક્રિયાપક્ષી દેશથી આરાધક છે અને સર્વથી વિરાધક છે. જ્ઞાન અને ક્રિયા બંનેને માનનાર અનેકાન્તવાદી હોવાથી આરાધક છે.

૨૫૦. મોક્ષાભિમુખ આત્માઓ પોતાના જ્ઞાનનો ઉપયોગ સમજાવની પુષ્ટિમાં કરે છે, સાંસારિક વાસનાની પુષ્ટિમાં કરતા નથી. તેથી તેમનું જ્ઞાન ગમે તેટલું અત્ય હોય તો પણ સમ્યગ્દર્શનપૂર્વકનું હોવાથી તે સત્ય જ્ઞાન છે. તેથી જિહ્વદું સંસારાભિમુખ આત્માનું જ્ઞાન ગમે તેટલું વિચળ અને રપજ્ઞ હોવા છતાં સાંસારિક વાસનાનું પોણું કરનાર હોવાથી મિથ્યા-જ્ઞાન-અજ્ઞાન કહેવાય છે.

૨૫૧. આત્માને અજ્ઞાન અને વિષયો બંધન આપે છે અને જ્ઞાન મુક્તિ આપે છે. જ્ઞાન વિના કેવળ શાસ્ત્રનો અધ્યાસ કરે તો તે શાસ્ત્રના પુદ્ગલોથી મુક્તિ થતી નથી.

૨૫૨. જ્ઞાનની સાથે એકબંને પામેલ તપ આત્માને નિર્જરા કરાવે છે; તે સિવાયનો તપ વસ્તુતઃ કપારે પણ નિર્જરા કરતો નથી.

મનો મંથન

જગતમાં જેમ મનુષ્ય અનેક પ્રકારના છે તેમ તેઓના મનની રુચિઓ પણ જુદા જુદા પ્રકારની હોય છે. માનવદેહમાં મન એ સર્વ ઇન્દ્રિયોનો રાજા છે, અને તેના દ્વારા તે સઘળા વિષયોનો ઉપભોગ કરે છે. મનથી જ સંસાર સ્વર્ગનું દાર અને છે અને એ જ મનવડે સંસાર નરકદ્વાર સમું બની જાય છે. મન જો અંકુશમાં રહેલું હોય તો તે દાસ બને અને જો નિરંકુશિત હોય તો શત્રુથી પણ વધારે દુષ્ટ બને છે. મનુષ્યનું મન મહા-મદોન્મત હાથીના કરતાં પણ ઘણું બળવાન છે, પરંતુ સહ્યમ હોવાથી તેને વશ કરવું ઘણું કઠિન છે. આથી મોક્ષાભિલાષી મનુષ્યોએ પ્રથમ તો મનને વશ કરી તેને સ્થિર કરવાની આવશ્યકતા છે. જેમ દર્પણને ઘોષ્ટ સ્વચ્છ કર્યું હોય તો તેમાં આપણું પ્રતિબિંબ યથાર્થ પડે છે પણ જો તે સ્થિર હોય તો જ પડે છે તેમ મન જો શુદ્ધ હોય છતાં પણ જો તે સ્થિર થયું ન હોય તો તે પોતાના આત્મસ્વરૂપને યથાર્થ જોઈ શકતું નથી, માટે મુમુક્ષુ-જનોએ તેને સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

મન ભારકણ છે, જળતરંગ જેવું ચંચળ છે, અસ્થિર છે, બહુ પ્રમાદી છે—એ બધું ય હોવા છતાં મન બળવાન અને દ્રઢ પણ છે, દ્રઢ મનોબળથી ઘણા મહાપુરુષોએ આત્મકલ્યાણ સાધ્યું છે. મુશ્કેલી એક જ છે કે તે એકાએક સ્થિર થઈ શકે તેવું નથી. તેને સ્થિર કરવા ઘણા સખ્ત પ્રયોગો કરવા પડે છે. શરીર સાથે મન દ્રઢ સંબંધવાળું હોવાથી તેને વશ કરનારા સર્વ પ્રયોગો પ્રથમ તો શરીરદ્વારા જ કરવા પડે છે. તે પ્રયોગોમાં વ્રત, તપ, જપ મુખ્ય છે. ચર-આત્મા મુશ્કેલી નડે તો તે વેડીને પણ તે પ્રયોગો આચરવાથી મન વશ થાય છે. ઉપરાંત પર-દ્રવ્ય તથા પરસ્ત્રી તત્ત્વ તિરસ્કાર દાખવવો, પારકી નિંદા અને પોતાની સ્તુતિ તરફ અરુચિ બતાવવી, પરમાર્થ પ્રતિ લક્ષ રાખવું તથા પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે દયાવૃત્તિ દાખવવી ઇત્યાદિ ક્રિયા કરતાં શરીરને દૃષ્ટ પડે તો પણ તે વેડીને તે પ્રત્યેક આચરણ કરવાથી મન વશ થાય છે. વ્રત-તપ-જપ વિગેરે કરવાથી ઇન્દ્રિયોનું બળ ઝાણું થતાં મન પણ આપોઆપ નરમ પડી વશ થાય છે.

માનવદેહ જન્મ, જરા, વ્યાધિ અને મૃત્યુથી ઘેરાયેલો છે. ઉપરાંત તે મનને પણ આધીન છે, તેથી શાશ્વત સુખની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોએ જન્મ-જરા-વ્યાધિ-મૃત્યુ ઇત્યાદિ ઉપર વિજય મેળવવા માટે પ્રથમ તકે જ મન શુદ્ધ કરી સ્થિર કરવા તરફ પ્રયામ કરવો. આટલા માટે જ કહ્યું છે કે 'મન સાધ્યું તેજે સધળું સાધ્યું' મન જો પ્રકારનાં હોય છે: શુદ્ધ અને મલિન. તપશ્વર્ધાથી ઇન્દ્રિયદમન થાય છે, ઇન્દ્રિયદમનથી મન વશ થાય છે. આટલું કર્યા બાદ મનને સ્થિર કરવાની પણ ખૂબ આવશ્યકતા છે. તપશ્વરી ધણું કરીને ક્રોધી હોય છે તેનું કારણ મન વશ કરેલ નથી તે છે. વશ થયેલ મનને નિદિબ્યાસન, મત્તંગ, શ્રદ્ધા અને ત્યાગથી સ્થિર કરી શકાય છે. આવી રીતે મનને સ્થિર કર્યા પછી કરવામાં આવેલ પ્રણીપૂજન, ભજન, મનન કે જપ અતિ લાભદાયક થાય છે. શુદ્ધ તેમ જ સ્થિર મન-વડે કુદેલી કોઈ પણ ક્રિયા તુરંત ફળવતી થાય છે. મદાન્ પુણ્યોએ પ્રાપ્ત થયેલ માનવજાતી માણસના માટે સૌથી પ્રથમ માનસિક શુદ્ધિની આવશ્યકતા છે, જેમ પવન

હિતકારી વચનો

૧૧૬. મૌન, ગંભીરતા અને ધૈર્ય ધારણ કરવાની જરૂર છે; કારણ કે મૌન રહેવાથી કલહ થતો નથી, ગંભીરતા રાખવાથી પોતાની પ્રતિષ્ઠા વધે છે અને ધૈર્ય રાખવાથી દરેક કાર્યો સાધ્ય થાય છે.

૧૧૭. લક્ષ્મીની ઇચ્છાવાળાએ પ્રથમ સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે, કારણ કે સદ્ગુણો હોવાથી લક્ષ્મી એની મેળે જ આવી આવે છે,

૧૧૮. લોકપ્રિય થવાની કાળજી રાખવા કરતાં પ્રભુપ્રિય થવાની વધારે કાળજી રાખવી, કારણ કે લોકપ્રિય થવાથી અહીંને જ માટે સુખ છે પણ પારલૌકિક સુખને માટે તો પ્રભુપ્રિય થવું તે જ ઉત્તમ છે.

૧૧૯. સુખ અને દુઃખ એ પોતાની કરણીનું પરિણામ છે એટલે તેને માટે કાંઈને દોષ દેવો તે તો આપણી ભૂલ છે.

૧૨૦. તન-મનનો નિરંતર ઉદ્યોગ, અનુભવ, યોગ્ય સાધન અને એક સરખો ઉત્સાહ કાયમ રહે તો કોઈ પણ કાર્ય સિદ્ધ થવા વગર રહેતું જ નથી.

૧૨૧. જે વર્તણૂક હું ખીજા પ્રત્યે ચલાવવા ઇચ્છું છું તે વર્તણૂક મારા પ્રત્યે ચલાવવામાં આવે તો મને કેવી લાગણી થાય ? જે નિરંતર વિચારવાથી હમેશાં પાપથી બચાય છે.

૧૨૨. કાર્ય કરતી વખતે અને મનની અશાન્તિ હોય ત્યારે મનથી કરેલી પ્રાર્થનાનો સમય અને શ્રમ વ્યર્થ જાય છે માટે મન સ્થિર રાખી પ્રત્યેક કાર્ય કરવું તે ઉત્તમ છે.

૧૨૩. ખીજના કમાયેલા ધનથી મેળવેલું પુણ્ય મોટા ભયમાંથી બચાવી શકતું નથી.

૧૨૪. જે સુખના સમયમાં લવિષ્યના દુઃખનો વિચાર કરીને તેના નિવારણ માટે પ્રયત્નથી જ ગોઠવણ કરે છે તે સર્વદા સુખી રહે છે.

૧૨૫. કોઈ પણ કામ મુકરર કરેલા સમયે અને એકચિત્તે કરવાથી કાર્યમાં ફેનદ અને આનંદ મળશે તેમજ વખતનો પણ બચાવ થશે.

વાદ્ધાને ખેંચી લાવી વરસાદ લાવવામાં ઉપયોગી છે, છતાં તે જ પવન ચાલુ વરસાદનાં વાદ્ધાને વીખેરી નાંખનાર પણ છે તેમ મન કર્મનો બંધ કરનાર છે તેવી રીતે તે જ મન કર્મની નિર્ગર કરવામાં પણ આધારભૂત છે, માટે જ શાસ્ત્રકારો ભાખી ગયા છે કે 'મનઃ ઇવ મનુષ્યાણાં, કારણં ચંદ્રમોક્ષયોઃ' માણસ જેમ પશુને દોગડાથી બાધી વશ રાખે છે તેમ મનને વ્રત-તપ-જપ છત્વાદિથી વશ કરવું જરૂરનું છે, કારણ કે મન દેહાદિક સઘળા વિષયપ્રપંચમાં રાગ-પ્રીતિ ઉપજાવી આત્માને બંધનમાં નાખે છે તે જ મન સાંસારિક વિષયોમાં વૈરાગ્ય ઉપજાવી આત્માને મોક્ષમાર્ગ તરફ પણ ખેંચી જાય છે. એટલા જ માટે માત્ર માનસિક શુદ્ધિના પ્રત્યેક શક્ય પ્રયાસો માનવમાત્રે અવશ્ય આચરવા જોઈએ. તેનો જ મનુષ્યજન્મ મરણ થયો જાયો તેવું મન વશ અને સ્થિર છે. "

શાહ મોહનલાલ હરિચંદ-શીહાર

હિંસક કૃત્યોમાં ધર્મ જેવી પવિત્ર વસ્તુને અંશ સરખો પણ ન હોઈ શકે એવી માન્યતા જાંઘાઈ ચૂકી છે, એ જાણતના મને પુરાવા પણ ઓછા નથી મળ્યા. એ માટે આપણા વિપ્રસમાજ તરફથી મને નાસ્તિક તરિકેતું ઉપનામ પણ પ્રાપ્ત થઈ ચૂક્યું છે. એથી મને કંઈ શુભાવવાનું નહોતું. અજ્ઞાન જનતાના એવા ગિરુદની મને કંઈ જ પરવા હતી નહીં અને આજે પણ નથી જ. અહિંસા જેવી અમોઘ વસ્તુ પ્રત્યેની મારી શ્રદ્ધા આજે પણ કાયમ છે અને એ વાત મારું અંતર જાણે છે તેમ મારો એક વલ્લિકમિત્ર પણ પિછાને છે.

મરણપથારીએ ખડેલ પિતાનો આશ્રય અને એ સત્વર પૂર્ણ કરવા સારુ વહાલી એવી પ્રિયાનો સતત આલતો ઉપદેશ નહોતો તો આ શય્યાંબવ નાલદામાં આપની પામે ન જ આવ્યો હોત. મારે તો વેદની આ દ્વિંસાવિધિ સંગંધમાં આપ સરખા પડિતો સાથે ચર્ચા ચલાવવાના ઠોડ હતા. એ દ્વારા નિચોડ આજુબાનો અને જગતભાથી આ મહામારીને હાંડી દાઢવાનો અભિલાષ હતો. પણ એ તર્કબૂલબુલ ! આપે મને પ્રથમથી જ જાંધી લીધો-પહેલી ગુલાકાતમાં જ મારી આશાનો કિલ્લો ધગશાયી થઈ ગયો ! દુનવનજરનો સપડેલો અમૃત ભંડાર પળવારમાં લૂંટાઈ ગયો ! ખેર થવાનું થઈ ગયું ‘મતં ન શોચ્યમ્’ એ સૂત્રનો સધિવારો લઈને એ જપુ હું ભૂલી જઉં છું, પણ અત્યારે માર મૂડીને

આપને વિનંતિ કરું છું કે પેલા મુનિઓ કહી ગયા તેમ આ સર્વ કરણી કેમ કદરૂપ છે અને જે સત્ય છે અર્થાત્ નિશ્ચય તત્વરૂપ છે તે કઈ વસ્તુ છે ? હજીસુધી આપ મને કેમ સમજાવતા નથી ? શા સારુ જતાવતા નથી ? ”

શ્રીધરશાસ્ત્રી બોલ્યા : “યજમાન શય્યાંબવ ! આ તું શું વહે છે ? વેદશાસ્ત્રોમાં જેતું જાહુ પુન્ય દર્શાવવામાં આવ્યું છે એવો યજ્ઞ કરાવતાં મને પળિયા આવ્યા છે, મારા જાપદાદાઓની જિંદગી પણ એમાં જ વ્યતીત થઈ છે, છતાં અદ્યાપિ કોઈએ આવો પ્રશ્ન નથી કર્યો. આ પવિત્ર વિધાનનું કળ સ્વર્ગ છે એ લાગ્યે જ કોઈ દિવસંતાનથી અનુષ્ઠ્યું હોય ! તારા સરખો એક ઉત્તમ વંશોત્પન્ન બ્રાહ્મણસંતાન પેલા નિર્ઝયોના મામૂલી શબ્દોથી આકર્ષાઈ આવો પ્રશ્ન કરવા તત્પર થાય એ જ આશ્ચર્ય છે. અરે ! આગળ વધીને કહું તો એ અયુક્ત છે અને શુરુના અપમાનરૂપ પણ છે ‘માતા ગુરુણામનુલ્લેચનીયા’ એ વચન સાંભળ્યું છે કે કેમ ? જ્યારે મને આચાર્ય તરિકે યજ્ઞનું સર્વ વિધાન સોંપ્યું ત્યારપછી તેમાં શંકા કરવાનું શું પ્રયોજન ? આવો પ્રશ્ન ઉઠાવાય જ કેમ ? પેલા અરિહંત ઉપાસક વલ્લિકમિત્રની સંગતિનું જ એ પરિણામ છે. અડગ શ્રદ્ધાજનની અપૂર્ણતા જ એમાં કાગજરૂપ છે. યજ્ઞનિમિત્તે થતી દ્વિંસા એ દ્વિંસા જ નથી. એમાં પાપ ચંબાવતું જ નથી.

એમ નિઃશંકપણે માન્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી જ. વેદનું એ દરમાન છે, એ પરત્વે રચમાત્ર સંશય ધરનાર રૌરવ નરકગામી બને છે.”

શર્યભવ બોલ્યા: “તર્કભૂષણુ ! દલીલના અભાવે આ જાતનો ભયદ શાંતી સ્વમંતવ્યનું સમર્થન કરવું તે બીજાને ભલે શોભાતું હોય પણ આપ સરખા વિદ્યાકોવિદને અને જગતપ્રસિદ્ધ એવા નાલંદાવિદ્યાપીઠમાં વસનારને નથી શોભાતું. વચન તો યુક્તિવાળું હોય તે જ ગળે ઊતરી શકે. અધશ્રદ્ધાની દોરીએ બાંધેલા વાડા ઝાઝો કાળ નહીં ટકે સાચી શ્રદ્ધા તો સો ટચના સુવર્ણ જેવી છે. એની સામે જેમ ઝંઝાવાત ઊઠે તેમ એ ઔર પ્રકાશી ઊઠે જવા દો બીજી ત્રીજી વાતો. મને સમજાવો કે આવા પવિત્ર વિધાનમાં આટલા બધા ઉપદ્રવ શા કારણે જન્મ્યા ? નિષ્ણાત ક્રિયાવંતના હાથે આવા અપશુકનો કેમ સંભવે ?”

શ્રીધરશાસ્ત્રી—“વત્સા! સારા કાર્યમાં વિધ્નો તો આવે જ, દરયુ અને હુદ્રો તરફથી ભૂતકાળમાં ઓછા ઉપદ્રવ નહોતા થતા આજે એ જાતનું કાર્ય—મંત્રતંત્રની જાળ ગિછાવી પેલા શ્વેતવસ્ત્રધારી સાધુઓ કરી રહ્યાં છે. એવા નાસ્તિકોના ઉપદ્રવોથી ગભરાવાનું હોય જ નહીં.”

શર્યભવ ભટ્ટ—“આચાર્યશ્રી! મૂળ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવામાં આમ ગોટા ન વાળો જે વિધ્નો ઉપસ્થિત થયા એમાં આ શ્રમણોનો હાથ કેવી રીતે

કદવી શકાય ? તેઓ તો માત્ર આજે પ્રથમ જ વાર દેખાયા છે અને માત્ર થોડા શબ્દો ઉચ્ચારીને ચાલી ગયા છે. વળી અહીં દરયુ કે હુદ્રોના પ્રશ્ન સાથે આ સાધુઓનો સંબંધ જોડવો અથવા તો મંત્ર તંત્રની વાત જોડવી એ અયુક્ત છે. અલગત, ચરમ તીર્થંકરના ઉપદેશનું પાન કરવાથી આમજનસમૂહમાં આ પ્રકારની હિંસા પ્રત્યે ગ્લાનિ ઉદ્ભવી છે—ધૃષ્ટા પેદા થઈ છે અને હુદ્રોનો કંઈ હક કે અધિકાર નથી—કેવળ તેઓ નીચ છે એટલે જાંચ વર્ણની સેવા કરવા જ સરજાયેલા છે એવા આપ સરખાના ઉચ્ચાર અને આચરણથી એ જાતિઓમાં અસંતોષ જન્મ્યો છે—એ બધા ચાલુ વિધાન અંગેના વિરોધમાં નોંધી શકાય. અહિંસા એ જ સર્વશ્રેષ્ઠ છે અને આત્મત્વની નજરે કોઈ જાંચ-નીચ નથી એવા ઉમદા અને ઉદાર વચનોના પ્રમાણિક અને ચારિત્રસંપન્ન શ્રમણોના હાથે થઈ રહેલા પ્રચારથી વર્ણનામ્ બ્રાહ્મણો ગુરુ: જેવા અધિકારનું અપમાન થઈ રહેલું છે એ તો ઊઘાડી વાત છે, પણ એમાં એ અજ્ઞાનવર્ગને દોષ દેવા કરતાં આપણા જ વિદ્વાનો ધ્રુવભૂતિ—સુધર્મા આદિ દલીલોનું હીવાળું નીકળવાથી આ બધું ત્યજી દઈ, જૈન દર્શનમાં બળી ગયા અને તેના સુખ્ય પ્રચારક બન્યા એ વધારે ગંભીર ફટકા સમાન છે. ક્યાં તો આ ક્રિયા દોષ-પાત્ર લેખાય અથવા તો આપણે આ

વ્યવહાર કૌશલ્ય

(મૌખિક)

(૨૦૧)

“ હાથમાં ઝાડું હોય કે કલમ હોય; ફરેલ કાર્યના મૂલ્યાંકનમાં એને કાંઈ સંબંધ નથી. વસ્તુનો ઉપયોગ શો થયો છે અને તેની પાછળ અંદરનો ઉદ્દેશ શો હતો, એ હકીકત હથિયારને મૂલ્યવાન કે મૂલ્ય વગરનું બનાવે છે. ”

રાડા જેવા કાઠાંની અનેલી કલમથી મોતીના દાણા જેવા અક્ષર લખી શકાય છે, જેવા તેવા ભેડાથી કાંટાવાળું જંગલ પસાર કરી શકાય છે, ફાટી જતાં કાગળ પર આખા યુદ્ધના ભાષીની રેખા આકૃષ્ટી શકાય છે. ત્રણસો-ચારસોની સાડી પહેરતાં ન આવડે તો તેની આરપાર કુવડપણું તરવરી આવે છે અને વદ્ધલને પણ મક્કાઈથી પહેરવામાં આવે કે ખાદીની સાદી સાડી પદ્ધતિસર પહેરવામાં આવે, તો તેમાંથી નમણાપણું ઝળકી જાય છે. આ તો બાહ્ય વસ્તુની વાત થઈ, પરંતુ કોઈ પણ કાર્ય હાથ ધરવામાં આવે તો તે કાર્ય કયા સાધનોથી થયું તે વાત બહુ મહત્તા ધરાવતી નથી, પણ એ કાર્ય પાછળ ભાવના કેવી હતી, એનો અંદરનો આશય શો હતો અને એમાં વપરાયેલ વસ્તુ-સાધનોનો બરાબર ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો કે નહિ? એ વાત કાર્યની કિંમત આંકી આપે છે. કોઈ પાતળી ટાંકે ઝીણું લખે કે કોઈ કલમથી જગડા અક્ષર કાઢે, કોઈ સવારથી સાંજ સુધી મહેનત કરે અને છતાં ચાર આના પણ ન મેળવી શકે, અને કોઈ મહજમાં હજારો પેદા કરે એ સર્વમાં વસ્તુની પાછળ પરિશ્રમ અને તે સેવામાં રહેલ આંતરનો આશય એ મહત્ત્વની બાબતો છે. ધાન્યને ધૂળ કરીને પણ ખવાય છે અને ગામડામાં શાક ન મળે તો નદીના પાંચિકાને સાફ કરી-ધૂળને ધાન્ય બનાવી શકાય છે. આ સર્વમાં કામ કરનારની આવડત, સરળતા, સુકરતા અને એ કાર્ય કરવામાં રહેલ ભાવના અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. કામની કિંમત એને બનાવનાર સાધન-દહિયારની કિંમત પર થતી નથી, પણ એ હથિયારનો કેવો ઉપયોગ કર્યો અને તે ઉપયોગ પાછળ મુદ્દો શો હતો તે પર જ ચાલે છે. કલમ ચારામાં સારી હોય, પારકરની પેન હોય, પણ તેનાથી ઉશ્કેરનારી ભાષામાં અધમ વાતો, ગાળાગાળી કે આછોપની વાતો લખવામાં આવે, ખોટા દસ્તાવેજ તૈયાર થાય કે નિંદા સુગંધી લેખાવ તો તે કલમ નકામી છે, કાર્ય નિર્ણયક બને છે; જ્યારે હાથમાં ઝાડું હોય, પણ તેનાથી સફાઈ વધારવામાં આવે, કચરો દૂર કરવામાં આવે અને આરોગ્ય વધે તેવું વાતાવરણ જમાવવામાં આવે તો એ વસ્તુ સુયોગ્ય છે, પ્રશસ્ય છે, આદરણીય છે.

અરી દટીકન કાર્યની પ્રશસ્યતા અને આદરની મહત્તા પર ટકી રહે છે. વસ્તુનો આરો ઉપયોગ કરવામાં આવે અને એ ઉપયોગ પાછળ ઉપકાર કે જનસુખરૂઢિની ભાવના હોય તો સાધન-દહિયાર કિંમતની કે અલ્પ મૂલ્યવાન હોય તેમાં કાંઈ ફેર પડતો નથી. વગર મૂલ્યની મગી પણ કોઈવાર મહાન કાર્ય કરી શકે છે. દહિયાર વાપરનારની દરતઝગા અને હલજાવના પર કામની કિંમત અને ક્ષેત્રી છે. કુચલ માણસ દહિયાર કે સાધનની કિંમત વિચારે જ નહિ, એને તો કામ માથે જ કામ હોય, એને કાર્યના અંતર્ગમાં રહેલ વિશ્લેષ વહેંચ માથે જ કામ હોય. એ રજને મોનું બનાવે, એ હોગમાંથી

દરિયો ખનાવે, એ બટન દાખીને આખા વિશ્વને ચક્રિત કરે. સાધનધર્મોમાં મૂંઝાણ નય તે ઉપરચોટીયા સમજવા, સાધનતા પેટાળમાં ઊતરી તેનો ઉપયોગ સમજે અને તેનો હેતુ વિચારે તેને સમજવા કુશળ.

“Whether the hand holds a bloom or a pen, it has nothing to do with the value of the work accomplished. It is the use to which the tool is turned, the purpose that is put into it that makes it worthwhile or worthless.”
(6-2-40.)

(૨૦૨)

“કાઈ વસ્તુને અડધી અડધી કરેલી જોવી એ વાતનો મને તિરસ્કાર છે; જો એ બરાબર હોય તો ભેરથી કરે, અને એ ખોટી હોય તો ન કરે.”

સંસ્કૃત ભાષામાં એક સુલાખિત છે: તેમાં કહે છે કે ‘કાર્યનો આરંભ ન કરવો એ પહેલું બુદ્ધિનું લક્ષણ છે અને આદરેલ કામને અંત સુધી પહોંચાડી તેને પૂરું કરવું એ બીજું બુદ્ધિલક્ષણ છે.’ મેં એવા ઘણા માણસો જોયા છે કે જેઓ પોતાની કંપના-શક્તિ પર આધાર રાખી, ક્ષણિક તરંગને આધીન થઈ અનેક કામનો આરંભ કરી દે છે, પણ વચ્ચે પોતાનો એ કાર્ય તરફ આદર ધરી જતા, અથવા બીજું કામ આવી પડતાં, પેલા આદરેલ કામને અડધે રસ્તે રખડાવી દે છે અને એ કામ પૂરું કરતા જ નથી. આવા વ્યવસ્થા વગરના માણસો પોતાની શક્તિનો ઘણો દુર્વ્યય કરે છે. એની કામ પરત્વે શરૂઆતની ધમસ જોશો તો જાણે એમ જ લાગશે કે આ દુનિયામાં એ કાર્ય કરવા માટે જ એ જન્મેલો છે, પણ શરૂઆતનો ઉત્સાહ મંદ પડી જાય એટલે એ કામને આંખાચોકમાં-અડધે રસ્તે રખડાવી બીજા કામમાં પડી જાય છે અને પછી જાણે પેલા કામની સાથે એને કોઈ જાતનો સંબંધ જ નહોતો એવી વિચિત્ર રીતે એ વર્તે છે. આ રીતે અનેક લેખો અપૂર્ણ રહ્યા છે તે આ જીવનમાં પૂરા થયા નથી, અનેક સગપણનાં સાટાં થયાં તેનો અમલ થયો નથી, અનેક વેપારની શરૂઆત કરી અન્ય વ્યવસાયની જાગમાં ગુંચવાઈ જતાં મોટી ખોટમાં કે દેવાળામાં આવી પડ્યા છે. આ આખી જીવનપદ્ધતિ ખુબ ખોટી છે, અત્યંત દાનિ કરનાર છે અને શક્તિ અને સમયને બરબાદ કરનાર છે.

કામ આદરતાં પહેલાં તેને માટે વિચાર કરવો. એ કાર્ય પોતે ઉપાડવા જેવું છે કે નહિ તેનો ખ્યાલ કરવો, લાભાલાભની ગણતરી કરવી, પોતાના જીવન ઉદ્દેશ સાથે એનો મેળ ખાય છે કે નહિ તે વિચારવું અને પછી લાગે કે એ બરાબર કરવા યોગ્ય છે તો આદરવું, પણ એક વાર આદ્યું એટલે તો એને પાર પહોંચાડે જ છૂટકો. કાર્ય અકર્તવ્ય લાગે, બરાબર લાગે અથવા પોતાની તે માટે અંગત અશક્તિ લાગે તો તે આદરવું જ નહિ, પણ એક વાર હાથમાં લીધું, એટલે તો પછી જીવ સટોસટની જ વાત. એ તો ‘કાય સાધયામિ, કિંવા દેહં પાતયામિ’ એટલે ‘એ કામ સાધું અથવા તો મારો દેહ પડી જવા દઉં’ આવા નિશ્ચયજનકાળા માટે જ આ દુનિયા છે. પવન આવે તેમ કરી જાય, અડધું ગળેલું હોય તેની ઊસડી કરી નાખે, માથાફાડ કરી અડધે રસ્તે આવી બેસી જાય, એ તો બધી રીતે અકુશળ ગણાય. એમાં આગર જાય, ધન જાય અને ઘણી વાર આખા જીવનને અસર કરે તેવું પડાવપણું લાગ પડી જાય. માટે કોઈ પણ કામ ઉપાડવા પહેલાં તે કાર્યની કૃતવ્ય-

ગણના પૂરતો તેને માટે ખૂબ વિચાર કરવો, પોતાની શક્તિની ગણતરી કરવી, પોતાનાં સાધનો ક્યાં સુધી પહોંચશે તેનો ક્યાસ કરવો અને એમ ક્યાં પછી એ કાર્ય કરવાનો નિર્ણય કરવો. કાર્ય શરૂ કરાય ત્યારપછી તો 'માથા માટે માંસ'ની વાત ચાલે ન આદરવામાં વાંધો નથી, એમાં નયજાઇ ગણાય તો શરમાવાનું નથી, પણ આદરીને અધૂરું મૂકવું એ તો કોઇપણ રીતે બચાવ ન થઇ શકે એવી સ્થિતિ છે; માટે ખૂબ વિચારીને કોઇ પણ કાર્ય આદરો, ન ગમે તો શરૂ ન કરો, પણ એક વાર માથે લીધું, પછી તો એને પાર ઉતારે જ છૂટકો. કુશળતા કામને છેડે પહોંચવામાં છે, કુશળતા કામનો આદર ન કરવામાં છે. કુધામાં બંને જાય. 'ન મળ્યા રામ, તે ન મળી માયા' એ સ્થિતિ કુશળ મનુષ્યની ન હોય.

"I hate to see a thing done by hues; if it be right, do it boldly; if it be wrong, leave it undone." GILPIN. (20-3-40)

પ્રાર્થના

દોહરા.

- હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! શું કહું, દીનાનાથ દયાળ; હું તો દોષ અનંતનું, ભાજન છું કરુણાળ. ૧
- શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી, નથી અંતર શુદ્ધ રૂપ; નથી લઘુતા કે દીનતા, શું કહું પરમ સ્વરૂપ ? ૨
- નથી આજ્ઞા શુરદેવની, અચળ કરી ઉરમાંધ; આપતલો વિશ્વાસ દ્રઢ, ને પરમાદર નાય. ૩
- આગર છે કરુણાતણા, દીનળાંધુ જગનાથ; પાપી પરમ અનાથ હું, ઝાડો પ્રભુ મુજ હાથ. ૪
- અનંત લવચી આથકું, ભાન વિના ભગવંત; જાણ્યા નહિ શુદ્ધ સંતને, તબયું નહિ અભિમંત. ૫
- સંતતણા આશ્રય વિના, પાપાંડ કર્યાં અનેક; સદ્ભતિ ધર્મ નહિ માહરી, આગ્યો નહિ પિવેક. ૬
- મુજ સાધન બંધન થયા, રહ્યો ન કોઇ ઉપાય; સત્સાધન સમજ્યા વિના, બંધન ક્યાંથી જાય ? ૭
- તીન થયો નહિ ભક્તિમાં, પડ્યો નહિ તુજ પાય; દોષ દીઠા નહિ માહરા, તો તરું કોણ ઉપાય ? ૮
- અધમાધમ અધિકો વળી, વિશ્વ જગમાં હુંય; એ સમજું જાણ્યા વિના, સાધન કરશે શુંય. ૯
- પરનાવો મુજ દોષનો, હે પ્રભુ મુજને યાય; સેવક સુરેષ્ઠ પ્રભુ, ગદ ગદ ગદ કહેનાય. ૧૦

અમીચંદ કરસનજી મેહ

જેઠ માસનો અંક જોઈ જ છપાયેલ છે. અધિક માસનો અંક
આપવામાં આવતો નથી.

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર

૧. શ્રી સેનપ્રથ્મ ભાષાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસુરિને પૂજાયેલા પ્રશોના તેઓ
સાહેબે આપેલા હિતરોનો સંસ્કૃત મંથ. તેનું ભાષાંતર આ. શ્રી વિજયકુમુદસુરિએ કર્યું
છે. ખાસ પ્રમાણિક ગણાતા આ મંથની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—૫. શ્રી કૃતસાગરગણિવિરચિત સંસ્કૃત મત્તખંધ આ મથ
ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો છે. શ્રીતાને સારી ખસર કરે
તેવો છે. અંપાદક આ. શ્રી વિજયમોહનસુરિસિધ્ધ આ. વિજયપ્રતાપસુરિ. કિંમત રૂ. ૨)

૩. વૈરાગ્યરસમંજરી—પ્રણેતા શ્રી વિજયલક્ષ્મિસુરિ. પ્રતાકારે ખાર પેજ ચાર ફારમ.
સંસ્કૃત પદ્યખંધ. વાચવા લાયક છે. કિ. માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિક્રમધ્યાદિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બાબતોનો
સમઢ. સંપાદક મુનિગજ શ્રી દક્ષવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી જૈન મથ પ્રકાશક સભા—અમ-
દાવાદ. કિ. રૂ. ૧-૮-૦. સમઢ બહુ સારો કર્યો છે. ખાસ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિભદ્રસુરિવિરચિત આદ્યક પ્રકરણ—અનુવાદ યુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મહાવીર
જૈન વિદ્યાલય—મુળક. કિંમત માત્ર ચાર આના.

૬. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અદ્યક. ઉપાધ્યાયજી
મદારાજના પોતાના લખેલા અર્થ સાથે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર પડિત ભગવાનદાસ હરખચંદ
નામ પ્રમાણે ગુણવાળો આ મંથની કિ. રૂ. ૦-૧૦-૦

દ્રવ્યાનુષાંગના અભ્યાસીએ ખાસ મહત્ત્વ કરવા યોગ્ય

શ્રી પ્રકરણ ચેત્ત સંઘટ્ટ—ભાગ ૧-૨-૩. આ ત્રણે ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે
પ્રકરણોરૂપી ગતોનો સમઢ કરવામાં આવ્યો છે.

૭ ભાગ પહેલો. જેમાં ખાસ સૂક્ષ્મભોષવાળા ૧૬ પ્રકરણ અર્થ માથે આપેલા છે
કિ. રૂ. ૧-૪-૦ પોરટેજ ૭ આના.

૮ ભાગ બીજો. જેમાં સાર્થ દોષસાગરપ્રગતિ ને જીવાભિગમ્યમદજી પ્રકરણ
વિગેરે દાખલ કરેલ છે. કિંમત આઠ આના પોરટેજ બે આના.

૯ ભાગ ત્રીજો. જેમાં સમયસાર પ્રકરણ સાર્થ. લઘુપ્રવચનમારોહાર સાર્થ ને તળ
અપ્રસિદ્ધ કુતો સાર્થ દાખલ કરેલ છે. અત્યંત ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.

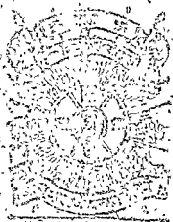
૧૦. શ્રી સુમાદિ દેશના ભાષાંતર

શ્રી સોમમંડનગણિવિરચિત સંસ્કૃત મંથનું અક્ષરશઃ ભાષાંતર
સોજ કરવાનું, મહુ મહિદ દે તા સાથે આખાને લાભ પ્રાપ્તકરવે તેનું છે કિંમત માત્ર આઠ આના

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ



પુસ્તક ૫૮ મું

આંક ૫ મો

વીર સંવત ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૮

આવણ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

મહારામ માટે બાર અંક ને હેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું }
અંક ૫ માં }

શ્રાવણ

{ વીર સં. ૨૪૬૮
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી અજિતપ્રભુદી આરતિ...	...	(રાજમલ બાંડારી)	૧૩૩
૨ આત્મશુદ્ધિ લાવના	...	(આ. વિજયપદ્મસુરિ)	૧૩૪
૩ શ્રી શાંતસુધારસકુંડની સજ્જાયા	...	(સં. મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૧૩૫
૪ શ્રી આનંદધનજીકૃત ૫૬ પદ્યમું. વિવેચન સાથે	...	(મૌકીતક)	૧૩૭
૫ શ્રી ગણધરકદંબલતા	...	(આ. વિજયપદ્મસુરિ)	૧૪૧
૬ પ્રશ્નોત્તરપ્રદીપમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોનાં ઉત્તરો...	...	(સં. કુંવરજી)	૧૪૬
૭ પ્રશ્નોત્તરરત્નાકરમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોનાં ઉત્તરો	૧૪૬
૮ સાધુસંસ્થા અને તેની ઉપયોગિતા...	(ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ વકીલ)		૧૫૨
૯ વીરવિલાસ (૫)	(મૌકીતક)	૧૫૮
૧૦ દેહાધ્યાસીને (અશુચિ લાવના)...	...	(આ. વિજયકસ્તૂરસુરિ)	૧૬૦
૧૧ યુવાન સ્ત્રીપુરુષોને સાથે અભ્યાસ કરાવવો તે હિતાવહ છે ? (કુંવરજી)	...		૧૬૨
૧૨ પ્રથમરતિની ટીકાઓ	...	(કુંવરજી)	૧૬૩
૧૩ પ્રભાવિક પુરુષો-શબ્દજલસુરિ (૫) ...	(મોહનલાલ દીપચંદ મોહસી)		૧૬૪
૧૪ પૂજ્ય પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજીનો સ્વર્ગવાસ	૧૭૦

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહાયક ફંડ

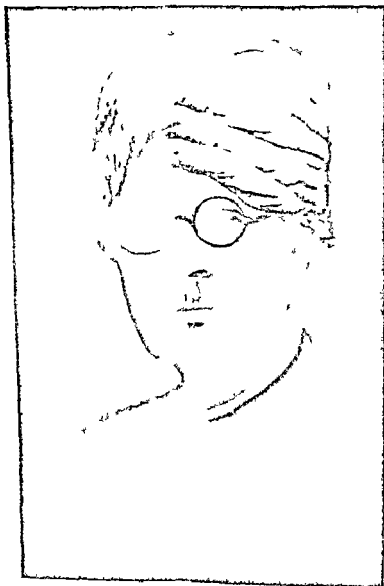
પ્રથમના રૂ. ૧૪૭૩૩૩૩ ઉપરાંત આવેલા તે.

૨૫) ભાઈ વાડીલાલ મનમુખરામ દલાલ	અમદાવાદ.
૧૦) શ્રી પુરુષોત્તમદાસ અમરશી	કલ્કત્તા.
૩) દોશી દકમચંદ કુંવરજી	આદરખા.
૨) ગાંધી નંદલાલ ગિરધરલાલ	દોસ્તી.

શ્રાવણ શુદ્ધિ ૩ ની સભાની ૬૧ મી વર્ષગાંઠ

આપુ વર્ષમાં દાસમાં ભાવનગર રોટમાં મોપવારી વિષે કારજીથી ૪૦ માણસ ઉપરાંતનો જામજીવાર જાંબ કરેલ દોવાથી ૬૨ વર્ષની માફક ચીદોર જાળે આનંદભોજન કરવાનું બની શકે તેમ ન દોવાથી તે દિવસે ભાવનગરખાતે સભાની ઓશિમર્મા પ્રજા પસારીને પૂજા બાજીવવાનું કરાવવામાં આવ્યું છે.

સભાના નવા પેઢીન—



ગાયબહાદુર શ્રી નાનલભાઈ લખાભાઈ

રાવળહાદુર શેઠ નાનજીભાઈ લઘાભાઈ

કચ્છી પ્રજા સાહસમાં અને વાણિજ્ય-વિકાસમાં અગ્રપદ ધરાવે છે. કચ્છ-નાની ખાખરના શેઠ નાનજીભાઈ લઘાભાઈએ પણ આત્મ-ખળથી ઉત્કર્ષ સાધી અત્યારે મુંબઈના શાહ સોદાગરોમાં પોતાનું સ્થાન નિયત કર્યું છે. તેઓ જાસ કરીને ચોખાના મોટા વ્યાપારી છે અને કુરખાજ હરશીની કુા. તથા નાનજી શામજીની કુાં. એ પ્રમાણે જો મોટી વ્યાપારી પેઢીનો વહીવટ ચલાવી રહ્યા છે.

તેઓ એકલા વ્યાપારમાં જ મશગૂલ છે એટલું જ નહીં, પરંતુ તેમની ધાર્મિક શ્રદ્ધા અને કાર્યો પણ જાણીતાં છે. તેઓ ભાતગજરમાં આવેલા શ્રી આદીશ્વરજીના દેગસરના મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી છે. કચ્છ-મુંબઈની શેઠ રણશી દેવશી ઇંગ્લીશ સ્કૂલના ટ્રસ્ટી છે. આ ઉપરાંત નાની ખાખરના કેટલાએક ધર્માદા ખાતાઓમાં ટ્રસ્ટી છે અને તે સર્વનો વહીવટ વ્યવસ્થાપૂર્વક મુંદર રીતે ચલાવી રહ્યા છે.

ધાર્મિક ખાતાઓની સાથેસાથ તેમનો પ્રેમ સામાજિક સંસ્થા અને કાર્યો પરત્વે પણ દૃષ્ટિગાચર થાય છે. આપણા સમાજની જેવા ગજવતી શ્રીમતી જૈન સ્વેતામ્બર કોન્કર સની વર્કીંગ કમિટીના સં. ૧૯૬૪-૬૫ માં તેઓ પ્રમુખ હતા. મુંબઈની કચ્છી વીંશા ઝોસવાળા જૈન પાઠશાળા કમિટીના પ્રમુખ તરીકે ઘણા વર્ષો પર્યન્ત તેમણે જેવા ગજવતી હતી અને પુર જૈન કન્યાશાળા કમિટીના પ્રમુખ તથા મેકેટરી તરીકે પણ સરસ વ્યવસ્થા સાચવી પોતાની કાર્યશક્તિનું સારું દર્શાવત પૂરું પાડ્યું હતું.

તેઓ સ્વભાવે પરગજુ, ધર્મપ્રેમી, લાગણીવાળા, હીર્ષ દૃષ્ટિવાળા તેમજ ધાર્મિક અને સામાજિક જ ને કાર્યોમાં પોતાનો સાથ આપનાર છે. આ ગુણો ઉપરાંત તેમની એક્ય માટેની ઝંખના વિશેષ પ્રશંસા-પાત્ર છે. તેમના આવા ગુણોની કદર તરીકે નામદાર સરકારે તેમને "રાવળહાદુર" નો માનવ તો દેહાજ આપી યોગ્ય વ્યક્તિને યોગ્ય માન આપ્યું છે. ઉદાસ્તામાં પણ તેઓ જાણી પંકિતમાં છે.

તેમની ઉમર હાલ પચાસ વર્ષની છે. આવા સદૃઢ અને ધર્મ-શ્રદ્ધાળુ તેમજ દેવ-શુભક્તિદારક સદ્ગુણસ્યે સભાના કાર્યથી આકર્ષાઈ સભાના પેટ્રનપદનો સ્વીકાર કર્યો છે તે જણાવના અમને અત્યંત હર્ષ થાય છે. પરમાત્મા તેમને હીર્ષાયુ જશે અને જ્ઞાનોદારનાં તેમજ શાસ્ત્રપ્રભાવનાનાં કાર્યો કરવા માટે સદા ઉદ્યમવંત રહે એ જ અભ્યર્થના.

सम्यग्दर्शनदानचारित्राणि मोक्षमार्गः

वै न धर्म प्रकाश

पुस्तक ५८ सु'
अंक ५ भा

श्रावण

{ वीर सं. २४६८
वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्राक्षेप)

श्रीअजितप्रभु की आरती ।

(तर्ज-जय जय आरति आदिजिनंदा)

जय जय आरति अजित जिनंद की, चिपद हरे श्रीसंघ सकल की ॥ जय०
तात जितशत्रु व विजया माता, अजित अजित पद के हैं दाता ॥ ज० १
जग जयकारी हो हितकारी, आये शरण अय नाथ तिहारी ॥ जय० २
नाथ देवाधिदेव कहावो, जनम-मरण के फंद हटाओ ॥ जय० ३
नाथ अरति के भय को हरीजे, अजितप्रभु अब अजित करीजे ॥ ज० ४
नाथ मुद्रा तुम लागे पियारी, है मनोहारी दुःख हरनारी ॥ जय० ५
देव अनेक है हमने देखे, आये नजर नहीं आप के जैसे ॥ जय० ६
सुनर इन्दर सेवा कर के, जन्म छुटारथ अपना करते ॥ जय० ७
चारों गति का फैरा निवारो, नाथ अजित अब तारो तारो ॥ जय० ८
संघ सकल की अरज सुनीजे, चरण शरण में राज को लीजे ॥ ज० ९

राजमल भंडारी-आगर

धृति नेषु परतुषु, तेषु पीतातु थाय;
न भानो तो इरी लुब्धो, नेधी एत नृणां १

આત્મશુદ્ધિ ભાવના

(રાગ—પ્રભુ ! આપ અવિચલ નામી છે)

શાસનનાયકના શુભ સમરી,	સમતા વિનયાદિક ચિત્ત ધરી;
મોહ શત્રુયશી ડરીએ ન જરી,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧
રંગે જિન આણા દિલ ધરીએ,	મિથ્યાત્વ ક્રિયાને પરિહારીએ;
દૃઢ દર્શનના ધારક થઈએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૨
દ્રવ્યાદિક ચારે પારખીએ,	દાનાદિક ચારે આદરીએ;
આવશ્યક છે કાળે કરીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૩
પર્વે પૌષધ ના વિસરીએ,	સજ્જાય કદી ના ચૂકીએ;
પરમેષી નમસ્કૃતિ ધ્યાઈએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૪
પરના ઉપકારે રત બનીએ,	કરતા કંઈ યતના પાળીએ;
દો ભેદે પ્રભુને પૂજીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૫
ઉપકારી શુરુ પદ સેવીએ,	સાહુમીવચ્છલ અનુસરીએ;
વ્યવહારે શુદ્ધિ સાચવીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૬
રથયાત્રા હોશે આચરીએ,	યાત્રા કરી તીર્થ જુહારીએ;
કોધાવસરે ઉપશમ ધરીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૭
આવંતા કર્મો રાકીએ,	દેહ આત્મ જુદા માનીએ;
સાચાં હિત મિત વચનો કહીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૮
દ્રવ્ય ભાવ દયા રસિયા થઈએ,	શુભીજનના સંગે નિત રહીએ;
પાંચે ઇન્દ્રિય હયને દમીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૯
ભાવ સંયમીને અનુમોદીએ,	તેવા જનવા ઉદમ કરીએ;
જિન સંઘ ચરણે સેવીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૦
જિનબાપિત સૂત્ર લખાવીએ,	જિનશાસન ઉત્તતિ સાધીએ;
નિજશક્તિ મુજબ વ્રતને ભજીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૧
ભોગતૃષ્ણાને ઝટપટ તણીએ,	જિનની હિતવાળી નિત મુણીએ;
મદ માયા મૂર્છા પરિહરીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૨
ભણનારને ઉત્તેજન દઈએ,	ભૂલચૂકને જલ્દી ખમાવીએ;
દુષ્ટન નિદા મહા કરીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૩
કૃતમૃત અનુમોદના કરીએ,	ચારે ચરણાં અંગીકરીએ;
અડ પવયજુમાતાને ભજીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૪
રાગદેવના દારણ પરિહરીએ,	ખટપટથી અજગા નિત રહીએ;
શાંતિ દઈને શાંતિ ચહીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૫

ભાવના સાથે સંભારીએ, સ્પર્ધા કર્મો સાથે કરીએ;
 સૌની સાથે સંપી રહીએ, એ જિનશાસનની બલિહારી. ૧૬
 શુભદૃષ્ટિ ધરી શુભને લઈએ, શુભનો સંચય પ્રતિદિન કરીએ;
 દોષદૃષ્ટિ ન હિતકર બાણીએ, એ જિનશાસનની બલિહારી. ૧૭
 સૌ કુમતિ કદાચહને તજજો, “ગુરુ નેમિસૂરીશપદને” ભજજો;
 ભાવના એ આતમશુદ્ધિતણી, કહે “પદ્મસૂરિ” દો શિવરમણી. ૧૮

(હરિગીત છંદ)

ઇમ રાજનગરે હસ્તિ નિધિ નવ ચંદ (૧૯૯૮) વિક્રમ વર્ષના,
 પર જોઈ માસે શુક્લ છઠે આતમશુદ્ધિ ભાવના;
 શ્રી નેમિસૂરિ ગુરુના પસાયે ભવ્ય જનોના આગ્રહે,
 રચતા ઉમંગે પદ્મસૂરિ સ્વપરહિતના આશયે...૧.

આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

ઉ. શ્રી સકલચંદ્રલક્ષ્મી

શાંતિસુધારસકુંડની સજ્જાચ

(રાગ-સ્વામી સીમંધરા વિનતિ)

[આ સજ્જાચમાં પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજે સાધુશિક્ષાને
 યોગ્ય ટૂંકામાં બહુ બહુ વાતો કરી છે જેનો વિસ્તાર કરે તો એક-
 અન્યરૂપ બને. તેઓશ્રી મહર્ષિ પૂજ્ય શ્રી હીરવિજયસૂરિજીના શિષ્ય
 હતા. તેઓશ્રીનું ચારિત્રજીવન ઘણું ઉચ્ચતાને ભજતું હોતું જોઈએ,
 તેમ ઉક્ત સજ્જાચ કહી આપે છે; કારણ પૂર્વ મહાપુરુષોની એ
 સ્થિતિ હતી કે-જેવો ઉપદેશ દેવામાં કુશળતા ધરાવતા હતા તેવા જ
 આચારમાં પણ કુશળતા ધરાવતા હતા-સખતા હતા અને તેથી
 જ આપણે મહર્ષિ કે મહાપુરુષ શબ્દથી તેમને સંબોધીએ છીએ.]

શાંતિ-સુધારસકુંડમાં, તું રમે મુનિવર હંસ રે;
 ગારવ રેણુશું મમ રમે, મૂકજે તું શિથિલ મુનિસંગ રે.-શાં ૧
 સ્વહિત કર મ કર ભવપ્રણા, મ કરતું ધર્મમાંહિ કુદ રે;
 લોકરંજન ઘણું મત કરે, જાણતો હોઈ ઇમ મુગ્ધ રે.-શાં ૨
 જો યતિવર થયો જીવહા, પ્રથમ તું આપને તાર રે;
 આપ સાથે મુનિ જો તર્યો, તો પછી લોકને તાર રે.-શાં ૩
 તુજ ગુણવંત બાણી કરી, લોક દીયે આપણા પુત્ર રે;
 અશન વસનાદિક ભરી દિયે, ખોટડું મ ધર મુનિસુત રે.-શાં ૪

૧. મને કોઇ ક્ષેત્રે ધારો, મારે તો મારા પ્રાણપતિનું એકલાનું કામ છે, ખીજા બાલે કાવે તેમ બોલો.

૨. હું તો હે પ્રભુ ! તમારે શરણે આવ્યો છું, માટે હવે કોઇ રાગાદિકનો ધક્કો-માર લાગે નહિ; હાથ ઉઠાવીને ખીજાને કહું છું કે તમારાથી ચાપ તે કરી લો, તમે કરી શકો તે કરી લો.

૩. અપરાધી ચિત્તનું સ્થાન હે જનો ! જગત-સંસાર છે, કેરા પદાર્થ (મન) પર ખરાબર જાત ઉપસાવી-પાટી શકાય છે. હે આનંદધન પ્રભુ ! આપ નક્કી માનો કે આ જન-કુલ પોતે આપનાધકી છું-આપનો છું.

વિવેચન.

૧. નિઝર આત્માને જગતનાં બંધન નડતાં નથી. એને દુનિયાના વેષવચ્ચકા, ટીકા કે અભિપ્રાયની દરકાર હોતી નથી. એને દુનિયાના લોકોના વર્તણૂક સાથે સંબંધ હોતો નથી. એ તો પોતાની ધૂનમાં રમ્યા કરે છે અને તે વખતે એ જાણતો પણ હોય છે કે દુનિયા એને લાગડખૂત ગણે છે, પણ એને એ વાતની લેશમાત્ર પણ દરકાર હોતી નથી. દુન્યવી અપેક્ષાવાળા દુનિયાના મતને માટે બહુ ચીવટ રાખે છે અને તેની ખાતર પોતાની આનંદતાને બાજુએ મૂકી બ્યવહારમાં પોતાનું સ્થાન જે રીતે જળવાઈ રહે તે રસ્તે પોતાનો જીવનક્રમ જોઈવે છે અને દુનિયાની નજરે 'કરમી' દીકરા ગણાવામાં જીવનસફળતા માને છે; પણ પ્રગત આત્માની દશા તદ્દન જુદી જ હોય છે. એને દુનિયાના અભિપ્રાયની દરકાર હોતી નથી, એને માટે કોઈ સારું બોલે કે ખરાબ બોલે તેના તરફ એનું લક્ષ્ય પણ હોતું નથી અને એ તો પોતાના અભિપ્રાયમાં મસ્ત રહી પોતે નક્કી કરેલ ચીજે ચાલ્યો જાય છે. જ્યારે જગતની પ્રથંસા કે સ્તુતિથી ઉપરવટ ચાલ્યા જવાની તાકાત પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે બહિરાત્મ ભાવમાંથી અંતરાત્મદશામાં જવારૂપ પ્રગતિ થાય છે, જ્યારે પુદ્ગલાનંદીપણામાંથી આત્માનંદીપણાની સ્થિતિ જામતી જાય છે ત્યારે આ ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. પછી એના જીવનનું ધ્યેય લોકપ્રથંસા કે બાહ્ય અભિનંદનોને બદલે અંદર જોવાનું થાય છે, પછી પરમ અંતિમ ધ્યેય તરફ ચેતનરાજે પોતે કેટલું પ્રયાણ કર્યું એ જોવાનું લક્ષ્ય થઈ જાય છે, પછી દુન્યવી વખાણનું ત્રાજવું વગરમૂલ્યનું યર્થ જાય છે અને પછી ખીજા પોતાને માટે શું કહે છે તે વાત પર લક્ષ્ય પણ જતું નથી.

બહિરાત્મદશા છૂટી ગયા પછી જ્યારે આ દશા પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે અંદરથી એક જાતની નીડરતા આવી જાય છે, પછી એને અન્યના અભિપ્રાય ઉપર કોઈ પ્રકારનો મદાર બાંધવો રહેતો નથી, પછી એક નાનું કામ કર્યું તે માટે ખીજા શું ધારે છે એ જોવાનું એને રહેતું નથી, એટલે પછી તો એની અંતર ખુમારી વધી જાય છે, પછી એના તેજમાં અને મનોરાજ્યમાં વિશિષ્ટતા આવી જાય છે, પછી એના વર્તનમાં એક પ્રકારની કામળતા સાથેની જન્ય ગમ્મતા આવી જાય છે, પછી એની નજરમાં બેદરકારી સાથે અતિ ઉચ્ચ ભાવના આવી જાય છે.

જગતના અભિપ્રાયની બેદરકારી એ પ્રકારની દેખ છે : એક નિરન્કારજન્યા દેખ

છે અને બીજી અનાવશ્યકતાના નિર્ણયને પરિણામે જન્મેલ હોય છે. પ્રથમ પ્રકારની અનિ-
ચ્છનીય છે, હલંકા પાડનારી છે, પ્રગતિને અટકાવનારી છે. 'મારે મન યોગ્ય લાગશે તે
કરીશ, દુનિયા બલે મારે માટે ગમે તે બોલે, મારે એની દરકાર નથી.' આ બેદરકારી
તિરસ્કારજન્યા હોષ ધણું નુકશાન કરે છે, સામાન્ય વ્યક્તિને માટે સમાજમાં ગેરઆચરનો
ભય એ પણ અધમ માર્ગે જીતરી પડતાં અટકાવનાર બંધન તરીકે કાર્ય કરે છે, અને
મધ્યમમાર્ગિને એવા પ્રકારની અટકાવતો લાભકારી છે. જેઓ તદ્દન નિરપૃથ્ક વૃત્તિએ આત્માર્થો
ચલા હોય, જેઓ દુનિયાની સ્તુતિ કે નિંદાની દરકાર ન કરવાની બાબતને આત્મિક દૃષ્ટિએ
વિકસાવવાની હદે પહોંચી ગયા હોય તેને બાહ્ય જગતની સ્તુતિ નિંદાની દરકાર નથી હોતી.
તેમાં આશય કે બાવના તદ્દન જુદા હોય છે. આવી ઉચ્ચ દશાએ પહોંચેલ પ્રાણી દુનિયા-
ની નજરમાં રહેલ પૌંદ્રગલિક ભાવ, દુન્યવી ભાવ અને અંતિમ આદર્શનો અભાવ જોઈ
શકે છે અને તેને અગે તેવા અભિપ્રાયની તેઓ દરકાર કરતા નથી. આવી બેદરકારીની
અંદર તોછાકાઈ નથી, અભિમાન નથી, પ્રભુત્વ સ્થાપના નથી, પણ એ દુનિયાના ત્રાજવાની
અંદર રહેલ અદ્વિતા જોઈ શકે છે અને એવા પ્રકારની અદ્વિતાની અંદર રહેલી આત્મ-
લઘુતાનો એને સ્પષ્ટ ખ્યાલ હોવાથી આત્મગૌરવચાળી મહાન વિભૂતિઓ અન્યના અભિ-
પ્રાયની દરકાર ન કરતાં એથી વધારે ઉચ્ચ ભૂમિકા પર જાય છે.

આવો ભવ્ય પ્રગતિશીલ આત્મા અથવા એવી ચેતના અહીં કહે છે કે-મારે તો
મારા પ્રાણજીવન-મારા નાથ-મારા પ્રભુ સાથે કામ છે, મારે માટે અન્ય ગમે તે ધારો
અને મારે માટે ગમે તેવું સમજણ વગરનું બંધન, મારે તેની દરકાર પણ નથી, મારી
તેની ઉપર નજર પણ નથી, અને મારો તેના ઉપર આધાર પણ નથી. મારે તો આખી
દુનિયામાં મારા પ્રાણજીવન, મારા મુકુટમણિ પ્રાણનાથ સાથે કામ છે. આમ કરવામાં કોઈ
મને પતિધેલી કહે, કોઈ મને ઘરની કુકડી કહે, કોઈ મને સ્વાર્થો કે ગાંડી કહે તેની મને
દરકાર નથી, મારે કોઈના મત સાથે કામ નથી, કોઈના અભિપ્રાય માટે અથવા તે પર
અસર કરવા માટે હું મારો જીવનક્રમ ચલાવવા કે ગોઠવવા ધ્વંજીતી નથી. આર્થ સ્ત્રીની
ભાવના એના પતિ સામે જ જોવાની હોય છે, એનો જીવનદીપ પતિના હાસ્ય પર અવલંબે
છે, એનો જીવનવ્યવહાર પતિની મીઠી નજર પર રહે છે. એ શુદ્ધ સંસ્કારી આર્થભાવનામાં
હું માનું છું અને મારે માટે બીજા ગમે તેમ બોલે, પણ મારા જીવનનો દોર, મારા અંતરનો
ઉકેલ, મારા શૃંગારનું કેન્દ્ર અને મારું જીવનસર્વજ્ઞ મારા પતિશાજ જ છે.

આર્થસ્ત્રીભાવનાની બીતરમાં રહેલ પાતિશ્રત્ય પર અહીં વ્યાખ્યાનને સ્થાન નથી,
પણ એમાં રહેલ ઉચ્ચ દશાનો સ્વીકાર છે. રખડેલ-વૈટેલ સ્ત્રીઓ આવી પતિપરાયણ
સતી સાખીની મરકરી કરે, એને માટે ગમે તેવું બોલે, એની સતી દરકાર ન કરે. એની
નજરમાં તો દુનિયામાં એક જ માણસ હોય, એના કાર્યની અંદર એક જ વ્યક્તિ વણાવેલી
હોય, એની નજરમાં પ્રસન્ન કરવાના પાત્રમાં એકના તરફ જ મીઠ મંડાય, એને સુખે એ
સુખી, એની મીઠી નજરે એ આનંદી, એના ચઢી ગયેલા મુખે એ હતાશ, એના કોષે
એ બીબી બગી મરતી, એના વિયોગે એ ખૂરતી (પદ ૪૭ મું), એના મરણે એ સાથે

બળી જતી અને 'એના નામનું અહિંસા રટણ કરતી એ આર્યજાણા આખા જીવનનું એક જ ધ્યેય રાખે છે, એ (ધ્યેય)ની ઘેર આવવાની રાહ જોવા કરે છે (૫૬ ૧૬ મું), એના પર વારી જાય છે અને એના વગરની એની રાતો ભયંકર પસાર થાય છે. (૫૬ ૫૧ મું). વ્યવહારની નજરે આ અર્થ જરાજર જેસનો આવે છે. પતિપરાયણ પતિવ્રતા આર્યસંસ્કારી ભાવનાને વળગી રહી ખીજ કાઢતી દરકાર ન કરતા પતિને વચ્ચ રહે છે, પતિનું ધ્યાન ધરે છે અને પતિ સિવાય અન્ય કોઈ તેના મંજધી વાત કરે તો તેને તે બકવાટ માને છે, ખીજ શું જોલે છે તેની તે દરકાર કરતી નથી.

આ પ્રમાણે અર્થ જરાજર જેસે છે, પણ એમાં બીજી અને ત્રીજી ગાથા સાથે મેળ મળતો નથી. એ જન્મે આજ પદની ગાથાઓમાં મર્વન પુલિંગ પ્રયોગ છે, એમાં 'આપો' વિગેરે શબ્દો દા. ત.—'રાવશે થકો' એમાં નરમતિનો પ્રયોગ રપટ છે, એમાં ખીજ અર્થને અવકાશ નથી કે પાઠાંતરને સ્થાન નથી. એમ ધારીએ તો પ્રથમની ગાથા ચેતનની ચેતના ઉચ્ચારે છે અને બાકીની વાત આનંદધન કહે છે એમ અર્થ લેવો પડે. એક પ્રતમાં 'કેસી' પાઠ છે તે જરા અધખેસતો જણાય છે, પણ ઘણે સ્થાને 'કેસી' પાઠ જ વપરાયો છે.

એક બીજો અર્થ શક્ય છે. આનંદધન મહારાજ કહે છે કે મને કોઈ ગમે તેવો ધારો, મારે તો માત્ર પ્રાણજીવનરૂપ મારા નિજસ્વરૂપનું અથવા આત્માનું કામ છે, પછી જગતના લોકો ગમે તે બકે તેનો મને દરકાર નથી. આ અર્થ જરાજર મેળ ખાય છે, પણ એમાં 'કેસી'ની સ્ત્રો-જ્ઞતિને ન્યાય મળતો નથી. ચેતન અને તેની ચેતના વચ્ચે અભેદ માની ધાટ જેસાડીએ તો ઉપરનો અર્થ શક્ય છે. કહેવાની વાત એ છે કે લોકોના બોલવા ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવે તો આત્મસાધન થાય જ નહિ, માટે જન્મને ખરેખર પોતાનું સ્વરૂપ જાણવું અને સાધવું હોય તેમણે નીડર થઈને આત્માનું ધ્યાન કરવું, આત્માનો વિચાર કરવો અને તેનું સતત રટણ કર્યા કરવું. એ પ્રમાણે કરવામાં આવશે તો અનાદિ કાળથી નહિ જણાવતું પોતાનું સ્વરૂપ જાણવામાં આવતાં, પોતે જાણ્યું નહિ સિદ્ધિ ધન માન મેળવવા પ્રયાસ કરે છે તે સર્વ, આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ થતાં, પોતાની મેળે પોતામાં જન્માદિ આવતાં પોતે કૃતકૃત્ય થયો છે એમ દેખાશે. આ પ્રમાણે અર્થ કરવામાં ચેતન અને ચેતનાનો અભેદ ધારવો પડે છે. જાણી એ ભાવનો અર્થ વધારે મખીચીન લાગે છે.

અમલ અર્થ પ્રમાણે પતિવ્રતાની આર્ય સંસ્કારી ભાવનાને યોગ્ય સ્થાન મળે છે. એ અર્થ સીધો અને રપટ છે. આર્યશ્રી સુખીઓના કે અન્ય બીજી સ્ત્રીઓના, ખીજ પુરોનો કે દુનિયાના કોઈના બોલવા પર આધાર રાખતી નથી કે એની દરકાર કરતી નથી. લોકોના લનામંડપમાં સતી સીતાને કાંઈ દુઃખ નહોતું, એને મર્વ મળતું હતું, પણ જતાં એની ત્યાંની દશાનું આંતરજ્વળન વાંચતાં 'મેરે કામ એક પ્રાણજીવનમ્'ની ભાવના કેવી પ્રજગ હોય છે તેનો ખ્યાલ આવે છે. (ચાતુ)

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

॥ મંગલાચરણ-આર્યાવૃત્ત ॥

વંદિય વીરજિનિંદં, મહાપ્રહારં સળેમિશ્વરિગુરં ।

સિરિગણહરકલ્પલયં, રણમિ જહ સુત્તમાણંદા ॥ ૧ ॥

અનંતગુણરત્નરત્નાકર, પ્રાતઃસ્મરણીય, તેરમા સયોગી ગુણસ્થાનકે તીર્થ કરનામકર્મના રસને લોગવનાર, દેવાધિદેવ, ભાવઅરિહંત પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવે પ્રકાશેલા પદાર્થતત્ત્વોની સ્યાદ્વાદશૈલીએ જેમ જેમ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી વિચારણા કરીએ તેમ તેમ કંઈક અપૂર્વ રહસ્ય જાણવાનું મળે છે. આ ભાવનાની આંશિક સિદ્ધિ ગણધરવાદથી જરૂર થઈ શકે એમ ધારીને અગિયારે ગણધરોના જીવનચરિત્રના મધ્યમાં તે ગણધરવાદને ગોઠવીને જણાવું છું.

૧. લખિધનિધાન શ્રી ગૌતમસ્વામીનો પૂર્વભવનો સંબંધ—

ચરમ તીર્થ કર પ્રભુ શ્રીમહાવીરદેવ પૂર્વે કરેલા નિયાણાના પ્રભાવે ૧૮ મા ભવમાં ત્રિપૃષ્ઠ નામના વાસુદેવ થયા હતા અને મથુરાનગરીમાં મુનિરાજની હાંસી કરવાથી ગાંધેલ કર્મોના ઉદયે ઘણા ભવોમાં ભટક્યા બાદ, તે વિશાખાનંદીનો જીવ સિંહપણે ઉત્પન્ન થયો હતો. પૂજ્ય શ્રી ગૌતમમહારાજનો જીવ એ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના સારથીપણે ઉત્પન્ન થયો હતો. તે સિંહ (વિશાખાનંદીનો જીવ) અનેક માનવોને ઉપદ્રવ કરતો હતો, તેથી (ગૌતમસ્વામી થનાર જીવ) સારથીને સાથે લઈને ત્રિપૃષ્ઠકુમાર (મહાવીરસ્વામી થનાર જીવ) તે ઉપદ્રવનું નિવારણ કરવા માટે રથમાં બેસીને વનમાં ગયા. કુમારે સિંહને પકડાર કર્યો એટલે તે જલ્દી કુમારની સામે ધસ્યો અને યુદ્ધમાં છેવટે ત્રિપૃષ્ઠકુમારે તેને હણી નાખ્યો. મરતી વખતે સિંહે ખેદપૂર્વક વિચાર્યું કે—‘અહો ! આ એક સામાન્ય મનુષ્યે મારી આ સ્થિતિ કરી !’ આ પ્રસંગે તે સારથીએ તેને શાંત કરવા માટે કહ્યું કે ‘હે સિંહ ! જેમ તું તિર્થંત્રપણે સિંહ છે તેમ આ ત્રિપૃષ્ઠકુમાર પણ મનુષ્યલોકમાં સિંહ જેવા છે, તું સામાન્ય પુરુષના હાથે મરાયો નથી, પણ સિંહ જેવા નરસિંહના હાથે મરાયો છે માટે ખેદ ન કર !’ આ પ્રમાણે સારથીનાં વૃત્ત સાંભળીને હર્ષિત થઈ સિંહ શાંતિપૂર્વક મરણ પામ્યો.

અહીં યાદ રાખવું જોઈએ કે આ જ સિંહ વચમાં ઘણો કાળ ભગીને પ્રભુ મહાવીરના સમયમાં હાલિક (ખેડૂત) તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે કે જેને પ્રભુના કહેવાથી શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રતિબોધ આપે છે. આ ખીના આગળ વિસ્તારથી જણાવવામાં આવશે.

જન્મ, માતા, પિતા, કુટુંબ—

ઘણો કાળ વીત્યા બાદ એ સારથીનો જીવ મગધદેશના ગોખર નામના ગામમાં વેદાદિ શાસ્ત્રોના પારંગત વસ્તુભૂતિ બ્રાહ્મણના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તેમનું નામ ઇન્દ્રભૂતિ રાખવામાં આવ્યું. તેનું ગોત્ર ગોતમ હતું. તેમનો જન્મ જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં અને વૃશ્ચિક રાશિમાં થયો હતો. એમની પૃથ્વી નામે માતા હતી. વજ્રમ્બલનારાય સંઘયણ અને સમચતુરસ સંસ્થાનના ધારક આ ઇન્દ્રભૂતિને અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ નામના બે નાના ભાઈ હતા. તે ત્રણે જાંબુઓ બાકરાણ, ન્યાય, કાવ્ય, અલંકાર, પુરાણ, ઉપનિષદ, વેદ વિગેરે સ્વધર્મશાસ્ત્રના પારંગત બન્યા હતા. તે હમેશાં પાંચસો પાંચસો શિષ્યોને ભણાવતા હતા. આવા પંડિત હોવા છતાં સમ્યગ્દર્શનના અભાવે તેઓ ખરા જ્ઞાની ન જ કહેવાય, કારણ કે શુદ્ધ શ્રદ્ધાયુક્ત જ્ઞાન જ સાચું જ્ઞાન કહેવાય છે. તે એમની પાસે નહોતું.

ભગવાન મહાવીરનો સમાગમ અને દીક્ષા—

એ પ્રમાણે શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ ૫૦ વર્ષની ઉંમર સુધી મિથ્યાત્વીપણે રહ્યા. શ્રી મહાવીરદેવને કેવલજ્ઞાન થયા બાદ તીર્થની સ્થાપના કરવાના પ્રસંગે શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે અગિયારે બ્રાહ્મણો ગણધરપદને લાયક જણાયા, તેથી પ્રભુ વિહાર કરી મધ્યમ અપાપાનગરીના મહાસેન નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. ત્યાં સમવસરણમાં બેસી પ્રભુ દેશના આખી રહ્યા હતા.

તે વળતે અપાપા નગરીમાં સોમિલ નામના ધનાઢ્ય બ્રાહ્મણે પોતાને ઘેર યજ્ઞ કરવા યજ્ઞક્રિયામાં વિચક્ષણ ઘણા બ્રાહ્મણોને ગોલાવ્યા હતા. તેઓમાં ચૈદ વિધાના પારંગામી એવા ઇન્દ્રભૂતિ, અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ નામના ત્રણે ભાઈઓ પાંચસો પાંચસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે આવ્યા હતા. તથા વ્યક્ત અને મુધર્મા નામના બે પંડિતો પણ પાંચસો પાંચસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે આવ્યા હતા, મંડિત અને મૌર્યપુત્ર નામના બે ભાઈઓ પોતપોતાના અલગ અલગ સાસરાત્રણસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે આવ્યા હતા, તેમજ અકંપિત, અચલપ્રાતા, મેતાર્ય અને પ્રભાસ નામના ચાર પંડિતો ત્રણસો ત્રણસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે આવ્યા હતા.

આ અગિયારે પંડિતોમાં (૧) ઇન્દ્રભૂતિને ‘જીવ છે કે નહિ ?’ એવો સંશય હતો. (૨) અગ્નિભૂતિને ‘દર્મ છે કે નહિ ?’ એવો સંશય હતો. (૩) વાયુભૂતિને ‘શરીર એ જ જીવ છે કે શરીરથી ભુદો જીવ છે ?’ એવો સંશય હતો. (૪) વ્યક્તને ‘પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ ભૂત છે કે નહિ ?’ એવો સંશય હતો. (૫) મુધર્માને ‘આ જીવ જેવો આ ભવમાં હોય છે તેવો જ પરભવમાં યાય છે કે ભિન્ન સ્વરૂપે યાય છે ?’ એવો સંશય હતો. (૬) મંડિતને ‘આ જીવને દર્મનો જાંઘ અને દર્મથી મુક્તિ (મુક્તિ) છે કે નહિ ?’ એવો સંશય હતો. (૭) મૌર્યપુત્રને ‘દેવો છે કે નહિ ?’ એવો સંશય હતો. (૮)

અકપિતને ' નારદી છે કે નહિ ? ' એવો સંશય હતો. (૯) અચલબ્રાતાને ' પુણ્ય અને પાપ છે કે નહિ ? ' એવો સંશય હતો. (૧૦) મેતાર્થને ' પરલોક છે કે નહિ ? ' એવો સંશય હતો અને (૧૧) પ્રલાસને ' મોક્ષ છે કે નહિ ? ' એવો સંશય હતો.

આવી રીતે તે અગિયારે પડિતોને એક એક જાળતનો સંશય હોવા છતાં પોતે સર્વજ્ઞ હોવાનું અભિમાન ધરાવતા હતા, તેથી પોતાના સર્વજ્ઞપણના અભિમાનને લઈને તેઓ પોતપોતાના સદેહ વિષે માહોમાંહે પૂછતા નહોતા. આ પ્રમાણે તે અગિયારે પડિતો તથા તેમના યુગ્મમાલીસઓ શિષ્યો યજ્ઞમંડપમાં આવ્યા હતા. તે સિવાય ણીલ્લ ઘણા બ્રાહ્મણો યજ્ઞમંડપમાં એકઠા થયા હતા.

આ અવસરે શ્રી મહાવીરપ્રભુને વંદન કરવાના ઇરાદાથી આકાશમાંથી ઉતરતા દેવોને જોઈને તે બ્રાહ્મણો પરસ્પર બોલવા લાગ્યા કે—“ અહો ! આ યજ્ઞનો પ્રભાવ તો જુઓ ! આપણા મત્રોથી આકર્ષિતો આ દેવો પ્રત્યક્ષ થઈ યજ્ઞમંડપમાં આદ્યા આવે છે. ” આવી રીતે યજ્ઞમંડપમાં દેવોના આગમનની રાહ જોઈ રહેલા બ્રાહ્મણો આકાશ તરફ દૃષ્ટિ કરીને જોઈ રહ્યા હતા તેવામા તો તે દેવોને યજ્ઞમંડપ છોડીને પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવની પાસે જતા જોઈ બ્રાહ્મણો ઉદાસ થઈ ગયા. સ્વારપછી લોહિના મુળથી તેઓએ સાંભળ્યું કે ‘ આ દેવો સર્વજ્ઞ પ્રભુને વંદન કરવા જાય છે. ’ ‘ સર્વજ્ઞ ’ એવો શબ્દ સાંભળતાં જ ઇન્દ્રભૂતિ કૌપ કરીને વિચારવા લાગ્યો કે—“ અરે ! હું પોતે સર્વજ્ઞ હોવા છતાં આ કૌંઈ બીજો પણ પોતાને સર્વજ્ઞ તરીકે ઓળખાવે છે ? કાનને અસદ્ધ આવું કહ્યું વચન કેમ સાંભળી શકાય ? કદાચ કોઈ ધૂતારો આવી મૂર્ખાઓને ઠગી જાય, અને તેવા મૂર્ખ લોકો તેની પાસે જતા હોય તો ભલે જાઓ; પણ આ દેવો તો સમજી છતાં તેની પાસે કેમ જાય છે ? અહો આશ્ચર્યની વાત છે કે આ પાખંડીએ તો દેવોને પણ ઠગ્યા જણાય છે કે જેઓ સર્વજ્ઞ એવા મને અને આ પવિત્ર યજ્ઞમંડપને છોડીને તેની પાસે આદ્યા જાય છે ! આ દેવો નિર્મળ જળને છોડી દેનારા કાગડાની જેવા અને અગાધ જળથી ભરેલા સરોવરને છોડી દેનારા દેડકાની જેવા લાગે છે. વળી સુગંધી ચંદનને છોડી દેનારી માખીઓની જેવા, સ્વાદિષ્ટ ફળવાળા સુંદર વૃક્ષને છોડી દેનારા ઉટની જેવા અને ગ્રિષ્ઠ દૂધપાકને છોડી દેનારા ભૂંડની જેવા લાગે છે. તેમજ સૂર્યના ઝળહળતા પ્રકાશને છોડી દેનારા ઘૂંવડની જેવા જણાય છે, માટે જ જાતિ પામેલા આ દેવતાઓ પવિત્ર યજ્ઞમંડપને છોડી એ પાખંડી પ્રાસે આદ્યા જતા હોય એમ લાગે છે; અથવા જેવો એ સર્વજ્ઞ હશે તેવા જ આ દેવતાઓ પણ હશે. સરખે સરખાનો મેળાપ થયો હશે. જેમ આંગાના સુગંધી મહેર ઉપર સુગંધને પીછાણનારા વિચક્ષણ ભમરાઓ જ સુંતરવ કરતા એકઠા થાય, પણ કાગડા તો કડવા લીંબડા ઉપર જ એકઠા થાય તેમ આ પવિત્ર યજ્ઞમંડપમાં તો સમર્થ, વિચક્ષણ અને સમજી દેવો જ આવે, આવા હલકા અને

અણુસમન્વુ દેવો તો એવા આડંબરી પાખંડી પાસે જ નય; કેમ કે જેવો યજ્ઞ હોય તેવો જ તેને બલિ મળે છે; તો પણ હું તેના સર્વજ્ઞપણાના આડંબરને સહન કરી શકું નહિ; કારણ કે—

‘વ્યોમ્નિ સૂર્યદ્વયં કિં સ્યાદ્ ?, ગુહાયાં કેસરિદ્વયમ્ ।

પ્રત્યાકારે ચ સ્વદ્ગૌ દ્વૌ, કિં સર્વજ્ઞાવહં સ ચ ? ॥ ૧ ॥

રૂપદર્શ—“આકાશમાં શું બે સૂર્ય હોઈ શકે? એક ગુફામાં શું બે સિંહ રહી શકે? એક ગ્યાનમાં શું બે તરવાર રહી શકે? તેવી રીતે હું ય સર્વજ્ઞ અને તે પણ સર્વજ્ઞ એમ બે સર્વજ્ઞ શી રીતે હોઈ શકે?” ખરેખર આ કોઈ પરદેશી સર્વજ્ઞપણાનો આડંબર કરી લોકોને અને દેવોને ઠગનારો ઇન્દ્રજીનો લાગે છે; એટલામાં પ્રભુને વંદન કરી ઘણા લોકો પાછા આવતા હતા તેમને ઇન્દ્રજીએ હાંસીપૂર્વક પૂછ્યું કે—‘હું મનુષ્યો! તમોએ તે સર્વજ્ઞ જોયો? કહો તો ખરા, તે સર્વજ્ઞ કેવો છે? તેનું રૂપ કેવું છે?’ તેઓએ કંઈ કંઈ—

“યદિ ત્રિલોકી ગણનાપરા સ્યાત્, તસ્યાઃ સમાપ્તિર્યદિ નાયુપઃ સ્યાત્ ।

પારે પરાદ્ ગણિતં યદિ સ્યાદ્, ગણેયો નિઃશેષગુણોઽપિ સ સ્યાત્ ॥૨॥

રૂપદર્શ—જો ત્રણે જગતના લોકો તેમના ગુણો ગણવા એકઠા થાય, તેમના આયુષ્યની સમાપ્તિ ન હોય અને પરાધર્મી ઉપર ગણિત હોય, તો કદાચ તે સર્વજ્ઞ પ્રભુના ગુણો ગણી શકાય.

ઇત્યાદિ પ્રકારે લોકોએ પ્રભુની સ્તુતિ કરી. તે સાંભળી ઇન્દ્રજી વધારે વિચારમાં પડી ગયો અને ચિંતવવા લાગ્યો કે—‘ખરેખર આ મહાધૂર્ત તો માયાનું ઘર જણાય છે! અરે! તેણે આ સમગ્ર લોકોને કેવી રીતે પ્રાંતિમાં નાખી દીધા? પરંતુ જેમ હાથી દમનને ઉભેડી નાખે, કુહાડો ઘાસને કાપી નાખે અને સિંહ હરણિયાને હણી નાખે, તો તેમાં તેણે શી બહાદુરી કરી ગણાય? તેમ આ ઇન્દ્રજીનો આવા ભોળા અને મૂર્ખ લોકો પાસે પોતાને સર્વજ્ઞ તરીકે ઓળખાવે તો તેમાં તેનો શી મોટાઈ ગણાય? તેનું એ મિથ્યાભિમાન ત્યાંસુધી જ છે કે જ્યાં સુધી મારી સાથે વાદવિવાદમાં તે ભિતર્યો નથી, પરંતુ હવે તો હું એ સર્વજ્ઞને ક્ષણમાત્ર પણ સહન કરીશ નહિ, કારણ કે અધિકારના સમૂહને દૂર કરવા સૂર્ય જરા પણ વિલંબ કરતો નથી. જેમ અગ્નિ હાથના સ્પર્શને, સિંહ પોતાની કૈશવાળી ખેંગનારા માણસને, અને ક્ષત્રિય યવુધી યતા પરાભવને દહી પણ સહન કરી શકતો નથી તેમ સર્વજ્ઞ એવો હું આવા સર્વજ્ઞપણાનો આડંબર કરનારા પાખંડીને દહી પણ સહન કરી શકું નહિ. જેણે પ્રખર પંડિતોની સભામાં મોટા મોટા વાદીઓને વાદવિવાદમાં ભોળા બંધ કરી દીધા છે એવા મારી પાસે પરમા જ મુરવીર બનેલો આ સર્વજ્ઞ કોણ છે? આ હિસાબમાં છે? કઈ ગણતરીનો છે? જે

અગ્નિએ મોટા પર્વતોને પણ ગાળી નાખ્યા હોય તેની આગળ વૃક્ષો કોણુ માત્ર ? તથા જે વાયુએ મદોન્મત્ત હાથીઓને પણ ઉડાડી મૂક્યા છે, તેની આગળ રૂની પૂણીતું શું ગણ્યું ? દરેક દેશના પંડિતોને છતી જગતમાં વિજયપતાકા ફરકાવનારા મારી આગળ વળી સર્વજ્ઞ તરીકે અભિમાન કરનાર આ વાદી કોણુ માત્ર છે ? આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં ઇન્દ્રભૂતિએ પોતાના લાઈ અગ્નિભૂતિને કહ્યું કે—‘હે અગ્નિભૂતિ ! મગ પકાવતાં જેમ કોઈ કોરડુ પાક્યા વિનાનો રહી જાય તેમ દરેક વાદીઓને છતવા છતાં આ વાદી રહી ગયો લાગે છે, માટે હું તેને વાદમાં પરાસ્ત કરવા જાઉં છું.’

અગ્નિભૂતિ જોલ્યો કે—‘હિ વહીલ ગંધુ ! કીડા સરખા દમ વગરના એને છતવા માટે આપને પ્રયાસ લેવાની શી જરૂર છે ? અરે ! કમળને ઉખેડવાં ઐશવલ્ય હાથીની જરૂર હોય જ નહિ, માટે મને જ આજ્ઞા આપો, હું હમણાં જઈ તેને પરાસ્ત કરી નાખું છું.’ તે સાંભળી ઇન્દ્રભૂતિએ કહ્યું કે—‘જો કે તે તો મારા એક વિદ્યાર્થીથી પણ છતી શકાય તેવો છે, પણ તે વાદીનું નામ સાંભળીને મારાથી અહીં રહી શકાતું નથી ! જેમ ઘાણીમાં તલ પીલતાં કોઈ તલ રહી જાય, ઘંટીમાં અનાજ દળતાં કોઈ દાણો રહી જાય, ખેતરમાં ઘાસ કાપતાં કોઈ તરણું રહી જાય અને અગસ્તિ ઋષિએ સમુદ્ર પીતાં કોઈ ખાળોચિયું રહી જાય, તેમ જગતના સર્વ વાદીઓને છતતાં આ વાદી રહી ગયો હોય એમ જણાય છે; પણ સર્વજ્ઞ હોવાનો ખોટો ડોળ રાખનારા આ વાદીને હું સહન કરી શકતો નથી, કેમ કે જો આ એક પણ વાદી છતવો ગાંડી રહી જાય તો સંમત વાદીઓ ન છત્યા જ કહેવાય. શ્રી એક વાર પણ સતી-મતથી બ્રહ્મ થાય તો તે હમેશાં અસતી જ કહેવાય. વળી જો આ એક પણ વાદી છતવો ગાંડી રહી જાય તો સમગ્ર જગતમાં વિજયપતાકા ફરકાવીને મેં મેળવેલો યશ પણ નષ્ટ થઈ જાય; કારણ કે શરીરમાં રહેલું નાનું પણ શબ્દ પ્રાણુવાતક થાય છે, વહાણમાં પડી ગયેલું નાનું પણ છિદ્ર આખા વહાણને ડુગાડી દે છે, છતી ન શકાય એવા મજબૂત કિલ્લાની એક જ ઇંટ ખસેડવાથી પરિણામે આખો કિલ્લો પડી જાય છે; માટે હે અગ્નિભૂતિ ! જગતના વાદીઓને છતી અત્યાર સુધી મેળવેલી કીર્તિના રક્ષણ માટે આજે તો આ વાદીને છતવા મારે જ જવું ઉચિત છે.”

આ પ્રમાણે કહીને કરેલાં છે બાર તિલક જેણે એવો, સુવર્ણની જનોઈથી વિભૂષિત ઘયેલો અને ઉત્તમોત્તમ પીળાં રેશમી વસ્ત્રોના આડંબર સુક્રત ઇન્દ્રભૂતિ પાંચસો શિષ્યોથી પરવરેલો શ્રી મહાવીર પ્રભુની સાથે વાદ કરવા આવ્યો. (ચાલુ)

આ. શ્રી વિજયપદસૂરિ



કરે કંઈમાં પાડવા, હર્જન કોડ ઉપાય;
પણ ભાગ્યેદય પાધરો, વોકો વાળ ન થાય. ૧
કુળહીણાની આંકરી, હર્જનકરે સંગ;
પરનારીની પ્રીતડી, જાણ ગળીના રંગ. ૨

પ્રશ્નોત્તરપદીપમાંથી કેટલાએક પ્રશ્નોનાં ઉત્તરો

પ્રકાશ પહેલો

૧. મોક્ષનાં અઢાર નામો-૧ મહાનંદ, ૨ અમૃત, ૩ સિદ્ધિ, ૪ કેવલ્ય, ૫ અપુનર્બંધ, ૬ શિવ, ૭ નિઃશ્રેયસ, ૮ નિર્વાણ, ૧૦ બ્રાહ્મ, ૧૧ નિવૃત્તિ, ૧૨ મહોદય, ૧૩ સર્વ દુઃખક્ષય, ૧૪ નિર્વાણ, ૧૫ અક્ષર, ૧૬ સુક્તિ, ૧૭ મોક્ષ અને ૧૮ અપવર્ગ.

૨. આર્ય ને અનાર્ય દેશ પંદરે કર્મભૂમિમાં હોય. દરેક વિજય ને ભરત તથા ઐરવતમાં રપાા દેશ આર્ય ને ૩૧૬૭૪૧૧ અનાર્ય હોય. ભરતક્ષેત્રમાં રપાા દેશ આર્ય છે, તેના ને તેની મુખ્ય નગરીઓનાં નામ શ્રી ત્રિપષ્ઠિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર વિગેરેમાં છે. તે આર્યદેશોમાં ૪ તીર્થંકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ વિગેરેનો જન્મ થાય છે.

૩. તીર્થંકરનામકર્મની સ્થિતિ કોઠાકોઠ સાગરોપમની હોય છે ને અબાધા-કાળ અંતર્મુહૂર્તનો હોય છે. અબાધાકાળ પૂર્ણ થયે પ્રદેશોદય થાય છે, રસોદય તો તીર્થંકરના ભવમાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી જ હોય છે.

૪. ઐરવતક્ષેત્રમાં વર્તમાન ચોવીશીમાંથી ૨૦ તીર્થંકરો ત્યાંના સુપ્રતિષ્ઠ નામના ગિરિ ઉપર મોક્ષે ગયા છે.

૫. શ્રી મહાવીરસ્વામીના તીર્થમાં નવ જીવોએ તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું છે, તે આવતી ચોવીશીમાં નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે તીર્થંકર થવાના છે.

૧. શ્રેણિકનો જીવ મહાપદ્મ નામે પ્રથમ તીર્થંકર થશે.
 ૨. સુપાર્શ્વનો જીવ સુરદેવ નામે બીજા તીર્થંકર થશે.
 ૩. ઉદાયીનો જીવ સુપાર્શ્વ નામે ત્રીજા તીર્થંકર થશે.
 ૪. પોદ્દિલ અણુગારનો જીવ સ્વયંપ્રભ નામે ચોથા તીર્થંકર થશે.
 ૫. દદાયુનો જીવ સર્વાનુભૂતિ નામે પાંચમા તીર્થંકર થશે.
 ૬. શંખ ધ્રાવકનો જીવ ઉદય નામે સાતમા તીર્થંકર થશે.
 ૭. શતક ધ્રાવકનો જીવ શતકીર્તિ નામે દશમા તીર્થંકર થશે.
 ૮. સુલસાનો જીવ ચિત્રગુપ્ત નામે સોળમા તીર્થંકર થશે.
 ૯. રેવતી ધ્રાવિકાનો જીવ સમાધિ નામે અઢારમા તીર્થંકર થશે.
- આ દ્વિકીકૃત થી સમવાયાંગ સૂત્રને આધારે લખી છે.

૬. આવતી ચોવીશીના ચોવીશે તીર્થ'કરે રેવતાચળ ઉપર મોક્ષે જશે, એમ પં. શ્રી વીરવિજયશુક્રત દેવવંદનમાં કહ્યું છે.

૭. ઉત્સર્પિણીના ચોવીશમા તીર્થ'કરતું તીર્થ ઋષભદેવના કેવળીપર્યાય પ્રમાણે એક લાખ પૂર્વ સુધી ચાલશે એમ શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં તથા પ્રવચન-સારોદ્ધારમાં કહ્યું છે.

૮. પંડિત વીરવિજયશુક્રના કરેલા પ્રશ્નચિંતામણિ ગ્રંથમાં ૭૨ સ્વપ્નોનાં નામો છે.

પ્રકાશ બીજો

૧. ગૃહવાસમાં રહેલા શ્રીઅન્વિતનાથ તીર્થ'કરે પોતાના પિતાનો દીક્ષા મહોત્સવ કર્યો છે.

૨. વાસુદેવના સઘળા કાર્યમાં આઠ હજાર આભિયોગિક દેવો સહાય કરે છે, એમ શ્રી તીર્થોદ્ધારપદ્યનામાં કહ્યું છે.

૩ કૃષ્ણ વાસુદેવને ૧૬૦૦૦ સ્ત્રીઓ શ્રી અંતકૃતદશામાં કહેલ છે અને શ્રીજ્ઞાતાસૂત્રમાં ૩૨૦૦૦ કહી છે.

૪. પ્રતિવાસુદેવની માતા ત્રણ સ્વપ્ન દેખે એમ સપ્તતિશતસ્થાન પ્રકરણમાં કહ્યું છે. રાવણની માતા કૈકસીએ એક સ્વપ્ન દીધું છે એમ શ્રીજૈનરામાયણમાં કહ્યું છે.

૫. સીતા જનક રાજની પુત્રી છે એમ જૈન રામાયણમાં કહ્યું છે. વસુદેવ-હિંડીમાં રાવણની પુત્રી કહી છે.

૬. દ્રૌપદી પાંચમા દેવલોકમાં ગઈ છે એમ શ્રી શત્રુજય માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે અને શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં બારમા દેવલોકે ગઈ છે એમ કહ્યું છે.

૭. જ્ઞતિસ્મરણવાળો પોતાના પાછલા સંજ્યાતા ભવ દેખે એમ શ્રીઆચાર્ય રાંગ બૃહદ્વૃત્તિમાં કહ્યું છે અને શ્રીચંદ્રાચાર્યકૃત યોગવિધિમાં ૧-૨-૩ ચાવત નવ ભવ દેખે એમ કહ્યું છે.

૮. હાથીનું મસ્તક, બીલાડીના દાંત, શ્વાન ને વરાહની દાઢ, વરસાદનું પાણી, સાપની ફણી, વાંસ અને મત્સ્ય (છીપ) એટલા સ્થાનમાં મોતી ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રકાશ ત્રીજો

૧. ભવ્ય જીવતા પ્રતિજોધેલા કરતા અભવ્ય જીવના જોધ પમાડેલા ભવ્ય જીવો અનંતગુણ મોક્ષે જાય, કારણ કે ભવ્ય જીવને પ્રતિજોધ કરવાના વખત કરતા અભવ્ય જીવને પ્રતિજોધનો વખત અનંતગુણો હોય છે.

૨. ભવ્ય જીવો ને અભવ્ય જીવો એમ બંને પ્રકારના જીવો પરમાધામી

યાય છે, એમ હીરપ્રશ્નમાં કહેલ છે અને ૧૪ માર્ગણામાં પણ અભવ્ય માર્ગણામાં પરમાધામી વિકલ્પે કહ્યા છે.

૩. સાધ્વીને નવકલ્પીને બદલે પાંચકલ્પી વિહાર હોય છે—એક ચાર માસનો ને ચાર બેબે માસના એમ શ્રીગૃહ્યકલ્પમાં કહ્યું છે.

૪. કેવળજ્ઞાન પામેલી સાધ્વીને છન્નસ્થ શુરુ ન વાટે એમ શ્રીઆવશ્યક ગૃહ્યવૃત્તિમાં કહેલ છે. તેજ કારણથી અર્ધિકાપુત્ર આચાર્યે વૈયાવચ્ચમાં રહેલા પુષ્પચૂલા સાધ્વીને કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી વાંદેલ નથી.

૫. શ્રીપત્રવણાસૂત્રના કર્તા શ્યામાચાર્ય તત્ત્વાર્થાધિગમાદિ ગ્રંથના કર્તા શ્રીઉમાસ્વાતિ વાચકના શિષ્ય છે એમ શ્રી નંદીસૂત્ર વિગેરેમાં કહ્યું છે. તે વીર પરમાત્મા પછી ૩૭૬ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા છે.

પ્રકાશ ચોથો

૧. સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિયમાં એક અપર્યાપ્તાની નિશ્રાએ સંખ્યાતા પર્યાપ્તા હોય તેમ શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં કહ્યું છે અને શ્રીઆચારાંગ ગૃહ્યવૃત્તિમાં અસંખ્યાતા કહ્યા છે.

૨. મોતીને ઉપજવાના અનેક સ્થાનો ઉપર કહ્યા છે. તે સર્વને પૃથ્વીકાયપણું શ્રીસુયગડાંગ સૂત્રમાં કહેલ છે. તે સ્થાનમ્યુત યયા પછી અચિત્ત થાય છે.

૩ અપકવ (ઉષ્ણ કર્યા વિનાના) ગોરસ(દૂધ, દહીં ને છાશ)માં કઠોળ ખાવું તે અભદ્ય છે એમ જૈનશાસ્ત્રો ઉપરાંત મહાભારત વિગેરેમાં પણ કહેલ છે, છતાં સ્થાનકવાસીઓ તેને વર્ત્ય ગણતા નથી.

આ સ્થળે પુરાણમાં કંદમૂળ, રાત્રિભોજન વિગેરેના ત્યાગની હકીકત કહેલી છે તે જતાવવા માટે તેનાં પ્રમાણો પૃષ્ઠ ૧૩૦ થી ૧૩૭ સુધીમાં આપ્યા છે.

પ્રકાશ પાંચમો

૧. પાંચમા આરાને અંતે વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર પણ ઘણા અનિષ્ઠ વરસાદો વરસશે, તેથી ત્યાંના વિદ્યાધરે ને તેના નગરો નાથ પામશે એમ શ્રી લોકપ્રકાશમાં કહ્યું છે.

૨. અંધને કેવળજ્ઞાન થાય તે વળતે તેના નેત્રો પણ ખુલી જાય.

૩ અચિત્ત દરેકું પાણી પણ ગળ્યા વિના પીવું ન ઠપ્પે એમ શ્રીહીર-પ્રશ્નમાં કહ્યું છે.

૪. શ્રી જ્ઞાનપંચમીના દેવવંદનમાં કહ્યું છે કે—

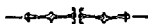
નિદ્રા સ્વપ્ન જાગરદશા, એ સર્વિ દ્વરે હોવે; ચોથી ઉત્તમરદશા, તેનો અનુભવ જોવે.

આ ચાર દશા ચેતનની અવસ્થા કહી છે. તેમાં પહેલી નિદ્રા દશા પ્રથમના ત્રણ ગુણુઠાણા સુધી હોય, બીજી સ્વપ્નદશા ચોથા, પાંચમા ને છઠ્ઠા ગુણુસ્થાને હોય, ત્રીજી જાગરદશા સાતમાથી બારમા ગુણુઠાણા સુધી હોય અને ચોથી જાગરદશા તેરમે ચૌદમે ગુણુઠાણે હોય આતુ' વિશેષ સ્વરૂપ ગીતાર્થોથી જાણવું.

પહેલી દશામાં મિથ્યાત્વ હોય છે, બીજી દશાઓમાં નહીં. બીજી દશામાં પ્રમાદ હોય, ત્રીજીમાં ન હોય ત્રીજી દશામાં કપાય, હોય, ચોથીમાં ન હોય. (અહીં કપાય દશમા ગુણુઠાણા સુધી હોય એમ જાણવું.)

આ પ્રશ્નોત્તરપ્રદીપ ગ્રંથ બુકાકારે છપાયેલો છે. તેમાં પ્રશ્નો સ્વયં ઉદ્ભવ કરેલા છે. ઉત્તરો શુજરાતી ભાષામાં આપ્યા છે. પાંચ પ્રકાશના મળીને કુલ પ્રશ્નો ૩૩૮ છે. તેના કર્તા પંન્યાસજી શ્રી મણિવિજયજી ગણિના પ્રશિષ્ય સુનિ લક્ષ્મીવિજયજી છે. તમામ પ્રશ્નોના ઉત્તરો શાસ્ત્રના પાઠ સાથે આપ્યા છે. જિજ્ઞાસુએ ખાસ વાંચવા યોગ્ય છે.

કુંવરજી



શ્રી પ્રશ્નોત્તરત્નાકરમાયી કેટલાક જાણુવા યોગ્ય પ્રશ્નોનાં ઉત્તરો

૧. શ્રી સીમંધરસ્વામીના માતાપિતાના નામ ગ્રેયાંસ રાજા ને સત્યકી રાણી પ્રસિદ્ધ છે. તદુપરાંત અપ્રસિદ્ધ કુળશેખર રાજા ને સુનંદા રાણી પણ છે.

૨. ઐરવત ક્ષેત્રની વર્તમાન ચોવીરીના ૨૪ મા તીર્થ કર નાગકુમારમાંથી આવીને થયા છે. એ ત્યાં થયેલા દશ અંશેરામા એક આશ્ચર્ય જણ્યું છે. શ્રી વસુદેવ-હોડી ને પ્રવચનસારોદ્ધારમાં નાગકુમારમાંથી પણ તીર્થ કર થાય એમ કહેલ છે.

૩. રાવણ ને લક્ષ્મણ ચૌદમે ભવે તીર્થ કર થઈને મોક્ષે જવાના છે. રાવણનો જીવ ૧૪ મે ભવે મહાવિદેહમાં તીર્થ કર થશે. સીતાનો જીવ તેના ગણધર થશે ને મોક્ષે જશે. લક્ષ્મણનો જીવ પુષ્કરવરદ્વીપાર્ધના મહાવિદેહમાં તીર્થ કર થઈને મોક્ષે જશે.

૪. દેવોને પણ દેવભવના પ્રાંત ભાગના છ માસ બાકી રહે ત્યારે મનુ-ધ્યની જેમ જરાવસ્થાનો સફલાવ હોય છે.

૫. વીરપ્રભુની ગર્ભાસ્થિતિ નવ માસ ને સાત દિવસની જાણવી. સાડાસાત દિવસ જે કલ્પસૂત્રમાં કહ્યા છે તે સૂર્યોદી સમજવી એમ સેનપ્રશ્નમાં કહ્યું છે.

૬. તીર્થંકર સિવાય બીજા પશુ કેઈ જીવ ત્રણ જ્ઞાન સહિત, માતાના ગર્ભમાં આવે છે એમ કહેલ છે. જુઓ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર.

૭. ઉપશમશ્રેણી ને આહારક શરીર જે ભવમાં ચોથી વાર કરે તે ભવમાં મોક્ષે જાય જ એમ સમજવું.

૮. શ્રી સુપાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને પાંચ ફણા કરવાનું કારણ એ છે કે—તેમની છદ્ધસ્થાવસ્થામાં વંદન કરવા આવેલા ઇંદ્રે પ્રભુને વરવૃક્ષ નીચે કાયોત્સર્ગ ધ્યાને બિલેલા જોઈ કોઈ પક્ષી વિગેરે તેમના પર ચરક ન કરે તેટલા માટે પોતાનો પાંચ અંગુળીવાળો હાથ પ્રભુના મસ્તક પર ધરી રાખ્યો હતો તે જોઈને લોકોએ તેમની પ્રતિમાને માથે પાંચ ફણાનો આકાર કરેલ છે.

મ્ર૦ ૮૭—શ્રી નેમિનાથજી સાથે દીક્ષા લેવામાં કૃષ્ણવાસુદેવના ૧૦૦ પુત્ર, ગણભદ્રના ૭૨ પુત્ર, વસુદેવના ૫૬૩ પુત્ર, એક વરદત્ત રાજા, સમુદ્રવિજયના ૨૮ પુત્ર, ઉચ્ચસેનના ૮ પુત્ર, આઠ મોટા રાજા, દેવકારાજના ૭ પુત્ર, ૨૦૫ યાદવકુળના સામાન્ય પુત્રો અને ૮ સામાન્ય મનુષ્યો મળીને એક હજાર પુરુષો હતા.

મ્ર૦ ૮૪—વીરપ્રભુના જીવે નંદનસુનિના ભવમાં એક લાખ વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં સતત માસખમણ કરવાથી ૧૧૮૦૬૪૫ માસખમણ કર્યા હતાં.

મ્ર૦ ૧૦૧—વીરપ્રભુનું ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય એ રીતે મેળવેલ છે કે—તિથિપત્રમાં જોતાં વર્ષે વર્ષે ૧૧ દિવસ ને ૧૫ ઘડી વધે છે તેમાંથી વર્ષે વર્ષે ૧૫ દિવસ ઘટે છે તે બાદ કરતાં સવાળે દિવસ વધે તેને ૭૨ સાથે ગુણતા ૧૬૨ દિવસ થાય એટલે પાંચ માસ ને બાર દિવસ વધે તે અવન તિથિમાં ઉમેરતાં લગભગ ૭૨ વર્ષ પૂરાં થાય છે—જન્મદિવસથી આયુષ્ય ગણવું તે યોગ્ય નથી. શ્રી સમવાયાંગ સૂત્રમાં તો સાધિક ૭૨ વર્ષનું આયુ કહેલ છે. તત્ત્વ દેવળીગમ્ય.

મ્ર૦ ૧૦૪—સામાયિકત્વતાદિનું આરોપણ કરનારા (દીક્ષા આપનારા) પ્રમાણકાચાર્ય ૧, સચિત્તઅચિત્તાદિ વસ્તુની અનુજ્ઞા આપનાર દિગાચાર્ય ૨, પ્રથમથી શ્રુતનો ઉદ્દેશ કરનારા તે ઉદ્દેશાચાર્ય ૩, ઉદ્દેશ કરેલા શ્રુતનો સમુદ્દેશ ને અનુજ્ઞા કરે તે સમુદ્દેશાનુજ્ઞાચાર્ય ૪, આત્મા સંજોંધી ઉત્સર્ગ અપવાદ-સ્વરૂપે પ્રવચનાર્થને કહેવાવડે જે અનુગ્રહ કરે, અક્ષ તથા નિપઘાદિ અનુજ્ઞા આપે તે આત્માચાર્યવાચકાચાર્ય ૫.

આ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારના આચાર્ય એક સાધુ સંબંધે હોય છે. એ કારણથી સાધુ સ્થાપનાચાર્યમાં પાંચ આચાર્ય રાખે છે. આ હકીકત શ્રી વિચારસાર વિગેરેમાં કહી છે.

મ્ર૦ ૧૦૫—શ્રી ઉપકેશગરુડની પદ્મવળીમાં કહ્યું છે કે—શ્રી પાર્શ્વનાથના પદ્મધર શ્રી શુભદત્ત ગણધર, તેમના શિષ્ય શ્રી હરદત્તસૂરિ, તેમના શિષ્ય

આર્યસમુદ્રસૂરિ, તેમના શિષ્ય શ્રી કેશીકુમાર ગણુધર-મહાનાસ્તિક પરદેશી રાજાને પ્રતિબોધ કરનાર, તેમના પદે શ્રી સ્વયંપ્રભસૂરિ, તેમના પદે શ્રી રત્ન-પ્રભસૂરિ, તેઓ મહાપ્રભાવશાળી હતા. તેમણે પ્રતિબોધ આપીને અનેક ક્ષત્રીઓ(ત્રણ લાખ)ને શ્રાવક કર્યા ત્યાંથી શ્રી ઉપકેશગચ્છની વિશેષ પ્રખ્યાતિ થઇ.

પ્રાં ૧૦૬—શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય મરણ પામીને ચોથા માહેદ્ર દેવલોકમાં દેવ થયા છે અને કુમારપાળ રાજા વ્યંતર દેવ થયા છે. આ પ્રમાણે શ્રી વિચારસંગ્રહ ગ્રંથમાં કહ્યું છે.

પ્રાં ૧૦૭—શ્રી વસ્તુપાળ મંત્રી મૃત્યુ પામીને મહાવિદેહક્ષેત્રમાં પુષ્કળા-વતી વિજયમાં પુંડરીકિણી નગરીમાં રાજપણે ઉત્પન્ન થયા છે. તે ત્રીજે ભવે મોક્ષે જવાના છે. અનુપમાદેવીનો જીવ એક શ્રેણિની પુત્રી થઇ હતી. તેણે આઠ વર્ષની વયે શ્રી સીમંધરસ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી. તે દેશે જીણું કોડ પૂર્વ ચારિત્ર પાળી મોક્ષે જશે. અત્યારે કેવળીપણે વિચરે છે. વસ્તુપાળ મંત્રીના ગુરુ શ્રી વર્ધમાનસૂરિ કાળ કરીને વ્યંતરનિકાયમાં ઉપજ્યા. તેમણે પોતાના જ્ઞાનથી વસ્તુપાળ મંત્રીની સ્થિતિ ન જાણી તેથી શ્રી સીમંધરસ્વામી પાસે ગયા ને પૂછ્યું. તેના ઉત્તરમાં પ્રભુએ ઉપર પ્રમાણે કહ્યું. આ હકીકત શ્રી વસ્તુપાળ-મંત્રીપ્રગંધ વિગેરેમાં કહેલી છે.

પ્રાં ૧૦૮—શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચકને વાચક શબ્દે આચાર્ય સમજવા, (ઉપાધ્યાય ન સમજવા) કારણ કે વાચક, વાદી, દિવાકર ને ક્ષમાશ્રમણ શબ્દ પૂર્વધર માટે જ વપરાય છે. આ હકીકત શ્રી આચારપ્રદીપમાં કહેલી છે.

પ્રાં ૧૦૯—જિનપ્રતિમાના અભાવે મુનિ સ્થાપનાચાર્ય સમીપે ચૈત્યવંદન કરે ત્યારે પ્રથમ પંચ નમસ્કાર(નવકાર)વડે અનાકાર અક્ષની સ્થાપનામાં જિનેશ્વરની સ્થાપના (આરોપણ) કરે. આ પ્રમાણે વૃહદ્ ભાષ્યમાં કહ્યું છે.

છેલ્લા ૧૧૧ મા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પાંચમા આરાના સાધુઓની અપેક્ષાએ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં વર્તતા સાધુઓનો આહાર, તેમના મુખતું પ્રમાણ ને મુખવાત્રિકાતું પ્રમાણ વિગેરે બહુ વિસ્તારથી આપેલું છે તે ત્યાંથી જ વાંચી લેવા વિનંતિ છે.

આ પ્રશ્નોત્તરરત્નાકર ગ્રંથ પંચાસ સૌભાગ્યવિમળના શિષ્ય પંચાસ મુક્તિવિમળે રચેલો છે. તેમાં એકંદર એક સો ને અગિયાર પ્રશ્નો સ્વયંઉદ્ભવ કરેલા ઘણા ઉપયોગી, શાસ્ત્રાધાર મુક્ત ઉત્તરવાળા આપેલા છે. ભાષા સંસ્કૃત છે.



સાધુસંસ્થા

અને તેની ઉપયોગિતા

આપણા જૈનસમાજનો સાધુવર્ગ જૈનેતર સમાજના સોધ, સંત, અતીત, લેખધારી, ખાવા, ફકીર, ઓલિયા, ત્રિદંડી વિગેરે જુદા જુદા નામધારી, કેવળ ભિક્ષાવૃત્તિ ઉપર જ પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરનારા વર્ગ કરતાં ચારિત્ર, ક્રિયા-નિષ્ઠતા, જીવનવ્યવહાર વિગેરે બાળતમાં અનેક દરજ્જે અડિયાતો હોઈ સવિશેષ આદરમાન અને પૂજાને પાત્ર છે. કંચન અને કામિની સંસારવૃદ્ધિમાં મુખ્ય કારણભૂત ગણાતા હોઈ તે બંનેના ત્યાગ માટે જૈનસમાજમાં જેટલો આગ્રહ રાખવામાં આવે છે તેટલો આગ્રહ અન્ય કોઈ જૈનેતર સમાજમાં રાખવામાં આવતો નથી. વળી આ બંને વસ્તુના સર્વથા ત્યાગ ઉપરાંત જીવનનો નિર્વાહ, ખાનપાન, વસ્ત્રપરિધાન, રહેણીકરણી, ક્રિયાકાંડ, અમુક ધોરણ સુજળના વિધિ-વિધાન, ગ્રામાનુ-ગ્રામ પાદચારી પર્યટન વિગેરે ઘણી ઘણી બાળતોમાં વિશુદ્ધ સંયમપૂર્વકનું વર્તન જૈન સાધુઓને રાખવાનું હોય છે. હંમેશાં માટે રાત્રિભોજનનો સર્વથા ત્યાગ, સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ, બેંતાડીશ દોષ વર્જિત ગોચરી, સર્વસપત્કરી ભિક્ષાની કક્ષામાં આવે તેવી, જરૂરી વસ્તુ માટે ગૃહાનુગૃહપર્યટન, પ્રચ્છન્ન ભોજન વિગેરે વાતો ખાસ કરીને સમસ્ત જૈન સાધુસંસ્થાની ઉત્તમતા માટે ગૌરવનો વિષય છે. આવા પ્રકારની સાધુસંસ્થાના સભ્યો પોતાનું કલ્યાણ કરવા ઉપરાંત સમાજનું પણ અનેક પ્રકારે કલ્યાણ કરી શકે છે અને તરણતારણના વિશેષણની યથાર્થ સાર્થકતા કરી શકે છે. જૈનશાસ્ત્રકારોએ જૈનસાધુના જીવન માટેની યોજના કેવળ પરમાર્થબુદ્ધિથી એવા પ્રકારની ઘડી કાઢી છે કે તેમા સામાન્ય જનસમુદાયની નજરે માની લેવામા આવતી સુખ-સગવડોનો વિચાર રાખવામાં આવ્યો હોય તેમ જણાતું નથી. અને તેથી કરીને જૈન સાધુને પોતાની સંયમયાત્રા છેવટ સુધી દોષ રહિત નલાવી રાખવાનું સામાન્ય નજરે ઘણું જ મુશ્કેલ જણાય છે. જૈનેતર સમાજમાં કમાવાની અશક્તિના કારણે અગર તો કંઈ વિપાદનું કારણ બનતાં દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યથી પ્રેરાઈને ઘણા મનુષ્યો સંસાર છોડી ચાલી નીકળે છે તેવી સ્થિતિ જૈન સમાજ માટે નથી શકે તેમ નથી. જૈન શાસ્ત્રકારોએ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યને જ મોક્ષના સાધન તરીકે પ્રરૂપેલ છે.

ઉપર જણાવ્યા સુજળની જૈન સાધુસંસ્થાની ઉપયોગિતા માટે કદી પણ બે મત હોઈ શકે નહિ. આ સંસ્થાના સભ્યો પોતાની સચોટ ઉપદેશ પદ્ધતિથી પ્રવચન અને વ્યાખ્યાન આપવાથી જૈનસમાજને જેટલો લાભ કરી શકે છે તે કરતાં પણ વધારે લાભ-Example is better than precept એ સૂત્રને અનુસારે

પોતાના ઉત્તમ આરિત્ર અને પ્રશંસનીય રહેણીકરણીથી આપી શકે છે એ વસ્તુ કદી પણ ભૂલવા જેવી નથી. લગવાન મહાવીરસ્વામીના સમયથી તેમ જ તે પહેલાનાં સમયથી પણ અવિચ્છિન્ન રીતે ચાલી આવતી સાધુસંસ્થાના સભ્યોએ, ધુરંધર આચાર્યોએ, પ્રભાવિક પુરુષોએ, ધર્મના સ્થંભ સમાન ગણાતા મહાનુભાવોએ પોતાની જીવનભરની, સમાજોત્થાન માટેની કાર્યવાહીથી કેવળ નૈનસમાજને જ નહીં પરંતુ દુનિયાભરના સમસ્ત પ્રબળજીને જે અમૂલ્ય લાભ આપેલ છે તેની સવિસ્તર હકીકતની ગણના કરવા બેસીએ તો આ લેખ ઘણો જ વિસ્તૃત થઈ જાય, તે લખથી તે ન કરતા તે તરફ અંશુલીનિર્દેશ કરી સદર સંસ્થાની અનેક દૃષ્ટિએ ઉપયોગિતા પ્રતિપાદન કરવા માટે વધારે દલીલો કરવાની જરૂર જણાતી નથી.

નૈનસમુદાયમાંના ઉદામ વિચારકોને—નવયુગનો પ્રકાશ ઝીલતા વિચારશીલ નૈનજંધુઓને, તેમની દૃષ્ટિએ કોઈ કોઈ જાળતમાં સાધુસંસ્થાની ત્રુટીઓ જણાય તો પણ એકંદર રીતે તે સંસ્થાની ઉપયોગિતા તો તેમને પણ કબૂલ કરવી જ પડશે. અસુક ત્રુટીઓ આગળ કરી અનોડ સાધુસંસ્થા જેવી સંસ્થાને ઉતારી પાડવા માટે તૈયાર થવું અગર તો એક જ જાણુ આગળ કરી તેમની નિંદા કરવા માટે કમર કસવી તે વિચારશીલ નૈનજંધુ માટે કોઈ પણ રીતે શોભાસ્પદ કહી શકાય નહિ. નૈન તરીકેના ધાર્મિક સંસ્કારોને જીવન-વ્યવહારમાં કેટલે દરજ્જે ખીલવવાની જરૂર છે તેમ જ આપણી પોતાની ગૃહસ્થ તરીકેની રહેણી-કરણીમાં, જાનપાનાદિ વ્યવહારમાં સુધારણાને કેટલો અવકાશ છે તે જાળતની યોગ્ય વિચારણા નહીં કરતાં, સામાન્ય જાળત આગળ કરી સાધુસંસ્થાની વગોવણીના કાર્યમાં કૂદી પડવું તે કેવળ વિચારસ્વાતંત્ર્ય તેમ જ વાણીસ્વાતંત્ર્યનો દુરુપયોગ કરવા જેવું છે. તદન શુદ્ધ બુદ્ધિથી, કેવળ સમાજહિતની દૃષ્ટિએ શિષ્ટ ભાષામાં, જ્યાં જ્યાં સુધારણા માટે અવકાશ હોય તેવા ઈસ્સાઓમાં નીહરતાથી, હિંમતપૂર્વક ત્રુટીઓ તરફ સમાજનું ધ્યાન ખેંચવું અને શાસ્ત્ર-સિદ્ધાંતને બાધ ન પહોંચે તે રીતે યોગ્ય ઉપાય સૂચવતી, કોઈ સંગીન-સુઘટિત ચોજના રચી કરવી તે ઘણી રીતે હિતાવહ છે.

જેમના ચરણયુગલમાં સ્વાભાવિક રીતે જ કુળક્રમાંગત ધાર્મિક ફરજ સમજીને સાદાત્રણ મણની કાયાને ઝુકાવવાની ભાવના પ્રબલિત રહે છે તે સાધુસંસ્થાના સભ્યોએ પણ પોતાની સમાજ પ્રત્યેની ફરજ અને જવાબદારી તેના ચકાર્થ સ્વરૂપમાં સમજી લેવી જોઈએ. વળી તેઓએ સમજી લેવું જોઈએ કે, ‘જાળા વાક્ય’ પ્રમાણે ‘નો યો તો અંધશ્રદ્ધાનો આ જમાનો નથી. સમાજ પ્રત્યેની જવાબદારી ખરેખર અદા કરવાની ભાવના હૃદયમાં રહેતી હોય તો વહેલે મોંઢે જે ત્રુટી હોય તે દૂર કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે.

.. સાધ્વીસમુદાયને હાલ તુરત ઘડીબર જાણુ ઉપર રાખીએ તો પણ નૈન-સમુદાયમાં મૂર્તિપૂજક શ્વેતાચાર સંઘમાં જ ૫૦૦ કરતાં પણ વધારે સંખ્યા

સાધુમુનિરાજોની છે અને તેમાં પણ ૪૦-૫૦ જેટલા આચાર્ય પદવીધારક છે. આ આચાર્યમહારાજને પંચ પરમેષ્ઠીની સ્તુતિમાં—આચાર્ય જિનશાસનોન્નતિકરાતરીકે મુક્તકંઠે વર્ણવવામાં આવેલ છે અને સાધુવર્ગમાં મોટો ભાગ શક્તિશાળી સમાજના મોટા ભાગ ઉપર ઘણી સારી લાગવળ ધરાવનારો અને પોતાની ઉપદેશાદિ પ્રખર શક્તિદ્વારા સમાજોત્કર્ષના કાર્યમાં ઘણો સારો હિસ્સો આપી શકે તેમ છે, પરંતુ શાસનહિતની ખરેખરી તમજા તેમનામાં જાગૃત થવી જોઈએ. સમાજભરમાં ઐક્ય અને સંગઠન હોય તે સુઘટિત રીતે આગળ વધારવું જોઈએ. એક પક્ષને મનાવી લેવા જતા ખીજા પક્ષને શુભાવી ખેસવા જેવું થવું જોઈએ નહિ. ઐક્ય સાધનાના ઓઠા નીચે વિરુદ્ધ વાતાવરણને અવકાશ આપવો જોઈએ નહીં. ચાલુ જમાનાને અનુરૂપ શાસનોન્નતિના કાર્યને પ્રત્યેક દિશામાં ધપાવવું હોય તો જૈનસમાજના કોઈપણ પક્ષને અલગ કરી નાખવાનું ખાલવે તેમ નથી. પ્રત્યેક જૈનમંદુએ વિચારલેદ માટે—પરમતસહિષ્ણુતાના ઉમદા શુભને પૂરેપૂરો ખીલવવો જોઈએ.

સામાજિક સ્થિતિના ખરેખરા અને ઊંડા અભ્યાસીઓને અને દીર્ઘદષ્ટિ-ધારક વિચારશીલ આગેવાનોને મોટા દેખાવોથી લેશમાત્ર આત્મસંતોષ થતો હોય તેમ જણાતું નથી. તેથી તેવા દેખાવો કરવાની આવશ્યકતા નથી.

વળી કોઈપણ જાતની સંગીન દલીલ આગળ કર્યા સિવાય કેળવાયેલ વર્ગને એક-દમ ધર્મવિમુખ અને શાસનદ્રોહી માની લેવામાં એક પ્રકારનું સાહસ જ ખેડવામાં આવે છે અને તેવી સ્થિતિ પ્રવર્તતી હોય ત્યાં અમુક અંશે ત્રુટી જ માની લેવી જોઈએ. આવી આવી અનેક પ્રકારની ત્રુટીઓ છતાં પણ સાધુસંસ્થાની ઉપયોગિતા તો ઘણું અંશે કાયમ જ રહે છે.

સદર સંસ્થામાં કોઈપણ પ્રકારની ત્રુટી જ નથી—સુધારણાનો અવકાશ જ નથી એમ માની લેવું તેને તો કેવળ ખુશામતજન્ય ધૃષ્ટતા જ કહી શકાય.

આવી આવી અનેક પ્રકારની ત્રુટીના સંબંધમાં વધારે વિવેચન કરવાનું હાલ તુરંત મુલતવી રાખી તે બાળતમાં ખૂદ સાધુવર્ગના અગ્રગણ્ય નાયકોએ જ ઊડી—વિચારણાપૂર્વક સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરી એ સંસ્થા સમાજને વધારે ઉપયોગી કંઈ રીતે થઈ શકે તે બાળતમાં પુખ્ત વિચારણા અને પુષ્કળ ઊદ્ઘોષ કરવાની જરૂર છે. અનુકૂળ પ્રસંગે યોગ્ય સ્થળે એકઠા ધર્મ છૂટથી ચર્ચા કરવાની જરૂર છે. ખૂદ સાધુવર્ગમાં જે મુનિ સ્વયં વક્તા હોય તેના વિચારો જાણી સંસ્થામાં યોગ્ય યાં વધારે અંશે થયેલો મોટો અટકાવવાની જરૂર છે. આગેવાન જીનમંદુઓએ વિચાર અને એકતાને મહત્ત્વ આપી, ખુશામતવાળી વૃત્તિ ઉપર જન્ય ચેતવણી, દાંભિક છંવનનો નિવૃત્તિ કરી, દાંભેશા સત્ય વસ્તુસ્થિતિ સમજી લેવા અને તે આગળ કરવા આમદ સળવો જોઈએ. આ પ્રકારના આમદને અભાવે ત્રુટીઓ

કાયમ રહે છે એટલું જ નહીં પણ વધારે મજબૂત થતી જઈ ઘર કરી બેસે છે, સમાજમાં કુસંપ અને વિરોધ વધતો જાય છે, દીક્ષાપ્રકરણ તથા તિથિવિચાર જેવા પ્રશ્નો મહત્વનું સ્વરૂપ ધારણ કરી, સમાજની કાર્યશક્તિ, ધનશક્તિ વિગેરે અનેક રીતે ઉપયોગી શક્તિઓ કે જેનો સમાજોત્થાનના કાર્યમાં સારામાં સારી રીતે ઉપયોગ થઈ શકે તેનો, ઉપર બતાવેલ પ્રશ્નોના અંગના અઘડામાં કેવળ અપવ્યય થતાં સમાજોત્થાનનું કાર્ય સ્થગિત થઈ જાય છે. શાસનની ધૂરાના ધારકોએ, શાસન માટેની ખરેખર ધગશ હોય તો સમાજોત્થાનના કાર્યને તાકીદે હાથ ધરવાની જરૂર છે. કેળવાયેલ વર્ગ, વિચારક વર્ગ, નવયુગનાં સ્વપ્ન સેવતો વર્ગ, ક્રિયામાર્ગમાં કંઈક અંશે પશ્ચાત્ છતાં પણ શાસન માટે અભિમાન અને ગૌરવ ધરાવતો વર્ગ વધારે વધારે વિમુખ થતો જાય તેવા દરેક કાર્યને છેવટની તીલાંજલી આપી, સદર વર્ગ વધારે સન્મુખ આવતો જાય તેવા ઉપાયો યોજવાની જરૂર છે.

વળી એક જ ધારાએ ઉપદેશપદ્ધતિ ચાલુ રાખવાને જદલે તેમાં દેશ-કાળનો દીર્ઘદષ્ટિથી વિચાર કરી, યોગ્ય પદો લાવવાની જરૂર છે. આનો અર્થ એ નથી કે તેમણે શાસ્ત્ર-વિરુદ્ધ ઉપદેશ આપવા તૈયાર થવું, પરંતુ એટલું સૂચન જરૂરનું તો છે કે તેમણે સામાજિક પ્રશ્નોના વિશાળ દષ્ટિથી જરાખર અભ્યાસ કરી, સામાજિક હિંસ થતો અટકાવવા માટેના કારગત લાગે તેવા ઉપાયો યોજવાની જરૂર છે. અઘાપિ પર્યંત સમાજના ધુરંધર આગેવાનો તરીકેનું પદ જેઓ ભળવી રહ્યા છે, તેમણે સામાજિક પ્રશ્નોના તલસ્પર્શી અભ્યાસ માટે તેમજ તેની-યોગ્ય છણાવટ માટે એટલી બધી બેદરકારી અને બેપરવાઈ બતાવેલ છે કે હવે તે સ્થિતિ લાંબો વખત નલાવી લેવાનું પાલવે તેમ નથી. સામાજિક ઉત્થાન માટે જનતો સઘળો પ્રયાસ કરવા તેમને જોઈએ તેટલો અવકાશ છે, સમાજની નાડ હજી તેઓના જ હાથમાં છે. વળી વર્ષના આઠ મહિના તેમને આમાનુશ્રમ વિહાર કરતા રહેવાનું હોવાથી સમાજના મુખ્ય મુખ્ય પુરુષોના સીધા સંપર્કમાં આવવાની તેમને જોઈએ તેટલી અનુકૂળતા છે. પ્રશ્ન ફક્ત સામાજિક હિતની સાધના માટેની યોગ્ય તમજા હોવાનો જ છે. સમાજહિતની સાધનામાં જ ખરી પરોપકારવૃત્તિનો આવિર્ભાવ છે. જય વીરરાય સૂત્રમાં પરસ્પરકરણને ઉચ્ચ સ્થાન તેટલા માટે જ આપવામાં આવેલ છે.

સમાજને આધુનિક સમયમાં મુખ્યતાએ ખાસ કંઈ વસ્તુની જરૂર છે, અને તે સરલતાથી કંઈ રીતે પૂરી પાડી શકાય તેમ છે તે સંબંધમાં પુષ્કળ જિહ્વાપોહ અને સ્વતંત્ર ચર્ચાની જરૂર છે. સમાજની નાડ ઉપરથી તેને લાગુ પડેલ વ્યાધિનું ચચાર્થ નિદાન કરવામાં આવે અને તેની યોગ્ય ચિકિત્સા કરવામાં આવે તો જ સમાજને તંદુરસ્ત અને કોઈપણ પ્રકારની પીડા વગરનું પુનર્જીવન આપી શકાય તેમ છે. અજાણત જીવન ગુજારનાર પ્રાયઃ વનવાસી મુમુક્ષુ જનો પાસેથી સમાજ પોતાના ઉત્કર્ષ માટે કોઈ જાતના સીધા પ્રયાસની આશા રાખતી નથી, પરંતુ

સમાજની અંદર રહી જે સાધુપુરુષો પોતાનો જીવનવ્યવહાર ચલાવી રહેલ છે અને સમાજનો લક્ષિતલાવ અને આદરસત્કાર મેળવી રહેલ છે તેમની સમાજ પ્રત્યેની જવાબદારી કોઈ પણ રીતે ઓછી આંકવી જોઈએ નહિ. હવે વખત એવો આવતો જાય છે કે આ પ્રગતિશીલ જમાનામાં ઉપર જણાવ્યા મુજબની જવાબદારીમાં જેટલી શિથિલતા દાખવવામાં આવશે તેટલે દરજ્જે તેઓ સમાજ તરફનો આદર-સત્કાર ગુમાવી બેસશે.

સ્વાર્થ ત્યાગ, સેવાલાવી પરોપકારવૃત્તિ કોઈપણ પ્રકારના ધાંધલ વગરનું નિર્દોષ જીવન, વિવેકપૂર્વકનું માર્ગદર્શન, ઉદાત્ત લાવના, સામાજિક હિત માટેની ધન્ય-વિગેરે ઉમદા ગુણોની કિંમત સમાજ હવે બરાબર સમજતી થઈ છે અને તેથી જ સમાજના આગેવાનો પાસેથી સમાજ કંઈક વધારે સંગીન વસ્તુની અપેક્ષા રાખી રહેલ છે. યોગ્ય અવસર જતો કરવામાં આવશે અને સમાજને આગળ વધારવા માટે કંઈપણ તજવીજ ન કરતાં કેવળ કાળબળ ઉપર જ છોડવામાં આવશે તો પછી ભવિષ્યની પ્રબલ એવો આશ્વેષ મૂકવાનો પ્રસંગ આવી પડશે કે હવે કાર્ય વિનાશ થયા પછીનું ડહાપણ નકામું છે. સાધુસંસ્થાની વિચારણામાં સમાજ-હિતના પ્રશ્નને આટલું બધું મહત્વ આપવાનું કારણ સાધુસંસ્થા એ સમાજનું એક મહત્વનું અને ઉપયોગી અંગ છે અને શાસનોત્થતિનો મુખ્ય આધાર તેમના ઉપર જ રહેલો છે એમ સૌ કોઈને કબૂલ કર્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી તે છે. શ્રીમદ્ ઉમચંદ્રાચાર્ય જેવા પ્રખર સમાજહિતચિંતકોની અત્યારે સમાજને જરૂર છે.

સાધુસંસ્થાની વિચારણા પ્રસંગે એ સંસ્થાના સભ્યોની સંખ્યા-ગણનામાં સાધ્વીસમુદાય મોટો ભાગ લગવતો હોવાથી તેમને ઉવેખી શકાય તેમ નથી. તેઓ પણ સમાજને ઘણી રીતે ઉપયોગી છે અને પોતાનું આત્મકલ્યાણ સાધવા ઉપરાંત સમાજને જે લાભ આપી રહેલ છે તેના કરતાં પણ વધારે લાભ આપી શકે તેવી સ્થિતિ પણ કદી શકાય તેમ છે. આ સમુદાયનો મોટો ભાગ કેળવણીના ઉચ્ચ સંસ્કારોથી ઘણું અંશે જોનસીબ રહેલો હોવાથી અમુક જ ઘરેડમાં પોતાનો જીવનનિવાહ કર્યો જાય છે ઉત્તમોત્તમ ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને વિધિ-વિધાનનું ખરું રહસ્ય અને પરમતત્ત્વ તેઓ વધારે સારા પ્રમાણમાં બરાબર સમજતી ધાય તો તેઓ-સ્વપરહિત વધારે મોટા પ્રમાણમાં સાધી શકે. તેમની હાલની પરિસ્થિતિ તો કંઈક અંશે ઘટ્ટાજનક છે. દિવસ અને રાત્રિના વખતમાં તેમને જ્ઞાન-ધ્યાન અને અભ્યાસ માટે પુષ્કળ વખત છે. તેના સદુપયોગ કરવાનું ખાસ મન ઉપર હોય અને ધાર્મિક અભ્યાસમાં આગળ વધે તો ખાસ કરીને સ્ત્રી-સમાજને તેઓ ઘણું લાભ આપી શકે અને મોટા ભાગમાં પ્રવર્તતી નિરક્ષરતાને ઘણી ઓછી કરી શકે; પરંતુ તેમણે પરસ્પરનો કુરોધ અને સંસારીના અધડામાં પેસવાનો ટેવ છોડી દેવી પછી તો જ દાર્શનિક ધર્મ.

સામકારીએ સાધુજીવન અને ગૃહસ્થજીવન એમ બંનેનું પ્રતિપાદન કરેલ છે

અને તે બંને જીવનની વિશુદ્ધિ દિનપ્રતિદિન વધતી જાય તેમાં જ શાસનની ઉત્તતિ અને શોભા રહેલી છે. ગૃહસ્થ જીવન વધારે ઉચ્ચ અને વધારે વિશુદ્ધ હોય તો- તે સમુદાયમાંથી જ સાધુવ્રત અંગીકાર કરવાવાળા નીકળતા હોવાથી-તેમનું સાધુ-જીવન ઘણું જ પ્રશંસનીય થઈ પડે અને સર્માજને પરમ ગૌરવ ધારણ કરવાનું કારણ બને. સર્માજમાં અજ્ઞાનદશા અને અધ્યશ્વર્યા ઓછા થતા જાય છે. સવેગી સાધુઓ પાસેથી પણ સમાજ વધારે ઉચ્ચ પ્રકારનું ધાર્મિક જીવન માગી રહેલ છે. જડવાદ, ઈશ્વરવાદ, નિરીશ્વરવાદની 'શુષ્ક ચર્ચાનું' સ્થાન, લોકશાસન-વાદ, સોશિયલવાદ, સમાજવાદ, એકહથ્થુ સત્તાવાદ જેવા વાદોએ સમાજહિતની દૃષ્ટિએ હાથ ધરેલ છે. વ્યક્તિગત-અંગત હિત કરતા સામુદાયિક હિતને પ્રધાનપદ મળતું જાય છે. તેવા પ્રવૃત્તિમય જમાનામાં આવા વિષયોની ચર્ચા અનેક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે.

૧. અત્યારે જૈનસમાજ પોતાના ઉત્કર્ષ અને ઉત્તતિ માટે, સાધુસંસ્થા ઉપર કેટ-કેટલા મહાર ખાંધી રહેલ છે ? જરૂર છે કદાચ સાધુસંસ્થાના પ્રત્યેક સભ્યને જાત્રા થવાની અને સમાજ પ્રત્યેની પોતાની ફરજ અને જવાબદારી ખરાબર સમજીને અદા કરવાની.

આધુનિક કેળવણીમાં કેટલીક ત્રુટીઓ છે અને તે દૂર કરવા માટે આગેવાન દેશનાયકો ઉપર જ આધાર રાખવાનો રહે છે, પરંતુ જ્યાંસુધી ત્રુટી વગરની કેળવણીની યોજના આપણી સામે ખડી થઈ નથી ત્યાંસુધી આધુનિક કેળવણીથી બેનસીબ રહેવાનું આપણને પાલવે તેમ નથી અને તેથી કરીને આધુનિક કેળવણીના સાધનોને હરેક રીતે પુષ્ટ જનાવવાની જરૂર છે. આવા મહાભારત કાર્યમાં સાધુસંસ્થાની મદદની આપણને અનેક રીતે જરૂર છે તેઓ તેમના સચોટ ઉપદેશદ્વારા ઘણું ઘણું કરી શકે તેમ છે. તેમને માત્ર દૃષ્ટિકોણ Anglo of vision બદલવાની જરૂર છે અને તે બદલાતાં તેઓ દાનપ્રવાહની આખી દિશા બદલવામાં ઘણો મોટો ફાળો આપી શકે તેમ છે. આટલું જો થઈ શકે તો શામનોત્તતિના કાર્યમાં, શાસનનો જયજ્ઞકાર ઓલાવવામાં સગીન વધારે થઈ શકે કેળવાયેલ વર્ગને આગળ વધારી ખરું દિશાસૂચન સમજાવવામાં આવે તો આજ સુધી કેળવણીના કાર્ય તરફ જે બેદરકારી કે ઉપેક્ષા બતાવવામાં આવેલ છે તેનો પૂરેપૂરો બદલો મળી જાય.

શાસનોત્તતિના કાર્યમાં મહાન્ ફાળો આપી શકે તેવી શક્તિ ધરાવતી ઘણું જીવો સાધુસંસ્થા, એવી લાવતા સાથે વિરમું છું.

વકીલ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ

બી. એ. એલ. એલ. બી. સાદરા (મહીકાંઠા)



વીરવિલાસ

(૫)

‘નહિ વાર અચળ સુખ સાધતે, ધડી દાય મળો જો એકાંતે.

‘જે ધડી જો ભગવાન સાથે એકાંતમાં મેળાપ થાય તો અચળ સુખ સાધવામાં વખત લાગે તેમ નથી.’ આ સદો અર્થ છે. એમાં મહિમા ધ્યાનયોગનો ગાયો છે. ધ્યાન-હૃતાશનવડે બ્યારે કર્મોને પાળવામાં આવે છે ત્યારે તે એકદમ દગ્ગ થઈ જાય છે એટલે અનેક ભવનાં કરેલાં કર્મોની નિર્જરા કરવામાં આવે છે. તે કર્મ પ્રદેશાદયથી ભોગવી લેવામાં આવે છે. આ બધો મહિમા ધ્યાનયોગનો છે. વાત એ છે કે કર્મોના વિનાશનો એટલે ખાસ કરીને તેની નિર્જરા કરવાનો રસ્તો તપ સિવાય અન્ય નથી અને તપમાં પણ બાહ્ય તપ કરતાં અભ્યંતર તપ એ કામ ધણું વધારે સારી રીતે અને બહુ ઓછા વખતમાં બળવે છે. ધ્યાન એ અભ્યંતર તપ છે.

એમાં એક વાત તો એ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે પ્રત્યેક સમયે સાત આઠ કર્મો ચેતન બાધે છે અને આઠે કર્મ ભોગવે છે, પરંતુ બાધ્યા કરતાં બહુ અલ્પ કર્મ ભોગવાતાં હોવાથી કર્મોના બાર તો વધતો જ નય છે. એ રીતે જીવ વધારે વધારે કચરાતો અને ભ્રાંતો જાય છે, પરંતુ સમજણપૂર્વક તપ કે ત્યાગ કરે ત્યારે તેનાં ધણાં કર્મો ખરી પડે છે-પ્રદેશાદયથી ભોગવાઈ જાય છે. તે રીતે એ ઢળવો થાય છે. આ તપના પ્રકારમાં પણ ધ્યાનયોગ તો અજ્ઞાન કામ કરે છે. જો ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનના પ્રકાર અથવા પાયા ચાર ચાર વિચાર્યા હોય તો એ વિષયની મહત્તા સમજાય છે. એ અતિ આકર્ષક વિષય પર ખાસ કરીને અનેક ગ્રંથો લખાયા છે, તે વાંચવાની સૂચના કરી અત્ર પ્રભુધ્યાનનો મહિમા વિચારીએ.

પ્રશ્નને એ ધડી ભગવાનું થાય ત્યારે પ્રાણી શું વિચારે ? શી વાતો કરે ? ક્યાં ગિત લગાડે ? એને કાંઈ પરમેશ્વરની તબિયતના ખબર પૂછવાના ન હોય કે અત્યારે ગરમી ઠંડી કેટલી છે ? એવા અર્થવગરના મવાલો માન વખત કાઢવા બારે પૂછાય છે તે પ્રજ્ઞાલિંગને અનુસરવાનું ન હોય. આજે રૂશિયા આગળ વધ્યું કે નહિ ? જાપાન ક્યાં સુધી ચાલી પહોંચ્યું ? તે વાત પણ ચર્ચાવાની ન હોય, ત્યારે ત્યાં કદાચ વાત વિચારાય ? તે કહે છે. ત્યાં આત્મસ્વરૂપ-અદિગત્મભાવનો ત્યાગ, અંતરાત્મદશામાં લગની અને પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત કરવાનો આદર્શ વિચારાય છે. પરમાત્મા પોતે જે દશા પામ્યા છે તેની ભાવ્યતા, મહત્તા અને આદેયતા સમજી-રહીકારી એમાં પ્રગતિ કરવાની જ વિચારણા થાય છે અને પછી તો આવડત અને પ્રયાસ પ્રમાણે તેમાં વધારો જ થતો જાય છે. પ્રાયગિક દશામાં માત્ર ઝાટક જ થાય, પ્રભુમૂર્તિને હૃદયમાં રથાપવાનું બને, મૂર્તિ ન માનતાં હોય તેમને માનસિક મૂર્તિ હૃદયવાનું બની આવે અને એ રીતે વધનાં પછી તો ચેતન શેણ ? ચેતનના ગુણધર્મો કયા ? એમ

૧ બાર મનની પૂજા દસમી, મન નવમું, ગાયા છેલી (સાતમી) નો છેવટનો ભાગ.

વિચારતાં છેવટે એની પરમાત્મદશામાં એટલી બધી લીનતા થઇ જાય કે જ્યોતા, જ્ઞાન અને જ્યેષ્ઠ એ ત્રણે એક થઇ જાય, પોતે પરમાત્મસ્વરૂપમય થઇ જાય, પરમાત્મા સાથે અબેદ થઇ જાય અને અનનુભૂતપૂર્વ અતિ વિશિષ્ટ આત્મદશાનો અનુભવપૂર્વક સાક્ષાત્કાર થાય.

આવી પ્રગતિ જ્ઞાનદશામાં પરમાત્માને માત્ર બે ધડી એકાંતે મળી શકાય તો છેવટે બેડો પાર થયા વગર રહે નહિ. આની શરૂઆત સામાયિકથી થાય છે. બે ધડી (૪૮ મિનિટ) સુધી સ્થિર આસને બેસી જ્ઞાન કે જ્ઞાનમાં સમય ગાળવો, એને સામાયિક કહેવામાં આવે છે. એ સાધુજીવનની વાનગી છે. સંસારમાં રહ્યારહ્યાં વિશિષ્ટ દેશાનો અનુભવ કરાવનાર એ સીધો સરળ ત્યાગમાર્ગ છે અને જ્ઞાનયોગનું એ પહેલું પગથિયું છે. વાત એ છે કે બે ધડી જેટલો કાળ દરરોજ આ રીતે કાઢવામાં આવે અને તે સમય જ્ઞાન કે જ્ઞાનમાં જ વાપરવામાં આવે તો ચેતનની પ્રગતિ ભારે જળથી થાય છે. એક વખત ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનયોગ થઇ જાય, પ્રભુ સાથે બે ધડી વાતચીત થઇ જાય એટલે ચેતનરામ-સમિચ્છાનંદ પરમાત્માના સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થઇ જાય તો બેડો પાર થઇ જાય તેવું છે. એનો અભ્યાસ પાઠવા માટે સામાયિકથી શરૂઆત થાય છે. ચોવીશે કલાક ત્યાગ ન થાય કે ચોવીશે કલાક જ્ઞાન ન થાય તો આટલો બે ધડીના સમયપૂરતો અભ્યાસ પણ બહુ લાભકારક નીવડે છે. એની મહત્તા પર અન્યત્ર ધણું લખાઇ ગયું છે એટલે અત્ર પુનરાવર્તનની આવશ્યકતા નથી.

પ્રભુને 'એકાંતમાં' મળવાની વાતમાં ભારે મર્મ છે. એકાંતરચાન હોય, અન્ય કોઇનો અવરજવર ન હોય, શાંત વાતાવરણ હોય, આસનની સ્થિરતા હોય, મનમાં મોજ હોય, અંતરાત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન થયેલું હોય ભારે પરમાત્મા સાથે વાતો કરવાની ભારે મોજ આવે છે. ત્યાં તો આત્મકલ્પલોભનાં મોજાં ચાલે, ત્યાં બાહ્યભાવના ત્યાગના નિર્ણયો થાય, ત્યાં પૌદ્ગલિક પરતાનો પરમ પ્રત્યય થાય અને આખી જિંદગીમાં બેધડી પણ આવી દશા એક વખત પ્રાપ્ત થઇ જાય તો અવિચળ સુખ સાધતાં વાર ન લાગે. એ એકાંતમાં વાતચીત-આંતરચિતવન એ જ પરમકલ્યાણરૂપ છે, જન્મજન્મનાં દુઃખ મટાડનાર છે અને અવિચ્યુત પરમાનંદ સ્વરૂપ છે. એ 'સુખની ઝાંખી કરવાનું' પ્રાયમિક પગલું સામાયિક છે.

સંસારથી વિરક્ત થઇ હૃદાસીનભાવે કરાતી સામાયિક કે પૌષ્ઠ જોવી કિંવાવડે જ પરમાત્મા સાથે એકાંતે મળવાનું થાય છે. ચિત્તની એકાગ્રતા અભ્યાસવડે જ થાય છે. તેને માટે લાંબા વખત સુધી અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે, કારણ કે અનાદિ કોળના પરિભ્રમણથી ચિત્તની ચપળતા સ્વાભાવિક થઇ ગઇ છે, તેના નિવારણ માટે જ, પ્રપત્ત 'કરવાનું' આ વાક્યમાં સ્થવન છે અને તેનું અત્યુત્કૃષ્ટ ફળ બતાવ્યું છે.

મૌઝિક



યુવાન સ્ત્રી પુરુષોને સાથે અભ્યાસ કરાવવો તે હિતાવહ છે ?

કેટલાક સુચર્મીઓ સ્ત્રીપુરુષોને સહશિક્ષણ આપવાની હીમાયત કરનારા છે. તેઓ એમાં લાભ દેખે છે. વર્તમાન વ્યવહાર પદ્ધતિવાળીની ખે દલીલ છે કે-૧ એમાં વિકાસોત્પત્તિનો સંભવ છે અને ૨ તે બંનેને એકસરખું શિક્ષણ આપવાનું નથી. આ બે દલીલ પૈકી પ્રથમની દલીલના જવાબમાં નવા વિચારવાળા કહે છે કે 'એક ઘરમાં' લાઇબ્રેરી વરસો સુધી સાથે રહે છે છતાં તેમને વિકાર કેમ થતો નથી ?' પરંતુ એનું કારણ પુરુષની સ્વભાવિક માન્યતા જ માતા, બહેન કે દીકરી તરફ એવી દૃઢ છે કે જેમાં વિકારનો સંભવ જ નથી. એમાં એની માન્યતા દૃઢ મૂળવાળી હોય છે અને અન્ય સ્ત્રીના સંબંધમાં તો તે એમ માને છે કે એને પરણી શકાય, એની સાથે વિષયવિસ્તાર કરી શકાય. વળી સ્ત્રીના કેટલાક અંગોપાંગ કામદેવના નિવાસ જેવા છે. કામીપુરુષો તેમાં કામને જુએ છે. પુરુષના શરીરમાં કોઈ એવો પ્રગટ વિભાગ નથી કે જેને જોતાં સ્ત્રીજાતિને કામવિકાર ભગે, માટે એ બંનેનો કોઈપણ ઉમરમાં સાથે સહવાસ લાભકારક નથી. યુવાનવયમાં એવા સહવાસને અંગે રાખેલી બેદરકારીનાં ફળ આપણે અત્યંત કડવાં ચાખ્યાં છે. એકાંત મળતાં અને સ્ત્રીનાં અંગોપાંગનો સ્પર્શ થતાં ચિત્તને નિશ્ચળ રાખનારા બહુ વિરલ હોય છે. વળી એવી રીતે બેળા રાખીને પરિણામ જોવું એ ઝેરનું પારખું કરવા જેવું છે.

કાલેજના કે ઊંચા અભ્યાસમાં જ્યાં સ્ત્રી પુરુષો માટે જુદા જુદા ક્લાસ રાખવાનો ખર્ચ ન પોસાય, સંખ્યા નાની હોય ત્યાં અભ્યાસ સાથે કરાવવો પડે, પરંતુ ક્લાસમાંથી છૂટ્યા બાદ પરિચયમાં રહેવા દેવા નહીં, એ બાબત ખાસ ખ્યાલ રાખવો.

બીજી દલીલ બંનેને એકસરખું શિક્ષણ આપવા યોગ્ય નથી તે છે, એ દલીલ ઘણી મજબૂત છે. કારણ કે સ્ત્રીજાતિને ધરકામનું, રસોઈ કરવાનું, ગર્ભસંરક્ષણનું, બાળઉછેરનું વિગેરે શિક્ષણ પ્રવીણ સ્ત્રીશિક્ષકદ્વારા આપવાની જરૂર છે. પુરુષને આવા શિક્ષણની જરૂર નથી. પુરુષને તો વ્યાપાર ઉદ્યોગના શિક્ષણની જ આવશ્યકતા છે. વાંચવા લખવા પૂરતો અભ્યાસ સ્ત્રીજાતિને જરૂર કરાવવો. એ ઉપયોગી છે, પરંતુ શ્રીમંતના ઘરમાં ગયેલ કન્યા પણ જો ધરકામ કે રસોઈ કરી જાણતી ન હોય તો કેવી મુશ્કેલીમાં આવી પડે છે તે તેના અનુભવીઓ જાણે છે.

આપણી સ્ત્રીઓને ઉદ્યોગ કરવાની જરૂર છે. એને માટે નાના મોટા અનેક પ્રકારના ગૃહઉદ્યોગ શીખવવા, પણ તેને વેપાર કરવા જવું નથી તેથી વેપારના શિક્ષણની જરૂર નથી.

આવી બાબતમાં બીજા પાશ્ચાત્ય દેશો સાથે આપણો મુકાબલો કરવા યોગ્ય નથી. ત્યાંના દવાપાણી, ખાનપાન, શરીરના બાંધા, રહેણીકરણી, નીતિનું ધોરણ વિગેરેમાં બહુ તફાવત છે. એના વિવેચનની અહીં જરૂર નથી, પરંતુ સુઘડતોએ તે વાત ખ્યાનમાં રાખવાની છે. આપણા આયર્લેન્ડમાં સિગ્નનું ને બ્રાઇથર્નનું જે મહત્વ બનાવેલું છે અને

તેને માટે સ્ત્રીઓએ અને પુરુષોએ પ્રાર્થના કર્યા છે. એ ધોરણ અન્ય દેશમાં પ્રાપ્ત નહોતું નથી. આપણે આપણી ચાલી આવતી શુદ્ધ પ્રણાલિકા પ્રમાણે વર્તવાનું છે. આ જાગૃત વધારે કહેવાની જરૂર નથી. ઉપર લખેલી બધી જાગૃતો વિચારતાં યુવાન સ્ત્રી પુરુષના સહશિક્ષણમાં સંમત થવું એ યોગ્ય લાગતું નથી.)

કુંવરજી

પ્રશમરતિની ટીકાઓ

દશપૂર્વધર શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચક વિરચિત શ્રી પ્રશમરતિ ગ્રંથ ઉપર અ નેક ટીકાઓ થયેલી છે. તેમાંની એક ટીકા કે જેના કર્તાનું નામ ઉપલબ્ધ નથી તે અમે સં. ૧૯૬૬ માં અવચૂરિ સાથે છપાવેલી છે. એ ગ્રંથ ઉપર શ્રી હરિભદ્રસૂરિ (૧૪૪૪ ગ્રંથના કર્તા નહીં) એ ‘વિવરણ’ (ટીકા) કરેલ છે તેને અવચૂરિ સમજીને અમે સદરહુ ટીકા સાથે છાપેલી અવચૂરિના કર્તા તરીકે શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું નામ લખેલું છે, પણ તે લખવામાં અમારી ભૂલ થયેલી છે.

હાલમાં ઝવેરી દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી ગ્રંથાંક ૮૮ તરીકે શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત વિવરણ સાથે સદરહુ ગ્રંથ છપાવેલ છે. તેની પાછળ અમે છપાવેલી અવચૂરિ પણ આપેલી છે. તેની પ્રસ્તાવનામાં તેમણે લખ્યું છે કે અમે છપાવેલી ટીકા શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત વિવરણમાં સૂચવેલી બૃહદ્વૃત્તિ અથવા બીજા કોઈ આચાર્યની કહેલી પ્રાચીન વૃત્તિ છે. શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત વિવરણમાં પ્રાંતે આપેલી પ્રચલિત ઉપરથી તેના કર્તાના નામનો નિર્ધાર તો થાય છે. અવચૂરિના કર્તાનું નામ તો તેમને પણ લઘ્ય થયું નથી.....સં. ૧૯૮૮ માં અમે ‘પ્રશમરતિનું લાપાંતર અમે છપાવેલી ટીકાના લાપાંતર સાથે છપાવેલું છે. તે લાપાંતર મુનિરાજ શ્રી કપૂરવિજયજીનું કરેલું છે ખાસ વાંચવાયોગ્ય છે. પ્રશમની ઉત્પત્તિના અમોઘ ઉપાયરૂપ છે. મૂળ ગ્રંથમાં શ્લોક ૩૧૩ છે. અમે તેનો ભાવાર્થ (શબ્દાર્થ)ને વિવેચન બહુ વિસ્તારથી છપાવેલ છે. મૂળ ગ્રંથના કર્તા મહાપુરુષ છે તેથી આ ગ્રંથના વાચનનો લાભ જરૂર લેવા વિનંતિ છે.

આ ગ્રંથમાં કર્તાએ જુદા જુદા અધિકારોમાં તે તે વિષયને એવી પુષ્ટિ આપી છે કે જે વાંચતા કર્તાના અપૂર્વ બોધનું ભાન થાય છે અને તેની અસર આરપાર ઊતરી જાય છે. આ ગ્રંથની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી થોડી છે.

કુંવરજી

પ્રભાવિક પુરુષો

શાશ્વત્વસ્વામી (૫)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૦ થી)

‘ગુપ્તા ધામથી રૂપ માઈલ-પૂર્વે વિંધ્યાચલની છેલ્લી કડીરૂપ’ પાંચ સુંદર ટેકરીઓ આવેલી છે. ગૃધ્રકૂટ, ઋષિગિરિ, વૈભાર, વિપુલ અને પાંડ્યગિરિ એ આ ટેકરીઓના ઔદકાળના પ્રચલિત નામો છે. એમની વચ્ચે એક નાનો સરખો સમતલ પ્રદેશ આવેલો છે ને તે ટેકરીઓમાંથી વહેતી ત્રણ નાની નાની સરિતાઓથી શ્લાષિત થાય છે. ૬૬ કુદરતી રક્ષણ, અપ્રતિમ પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય અને વિપુલ જળથી પરિપૂર્ણ આ અદ્વિતીય સ્થળે જરાસંધના વડવા વસુએ રામ-રાવણના યુદ્ધની પણ પૂર્વે ગિરિમજપુરી નામની નગરી વસાવી હતી. મગધદેશની એ રાજનગરીને મગધપ્રજા ‘રાજગૃહ’ કહેતી ને એ નામથી જ તે જગપ્રસિદ્ધ બની હતી.

નાલંદા એ આ રાજગૃહનું એક સમૃદ્ધ પરું (ગાહિરિકા) હતું. શિશુ-નાગવંશના રાજ્યકાળ (ઈ. પૂ. ૬૦૦ થી ૩૬૦)માં એ વસેલું. જુદા જુદા થયોમાં તેનાં ‘નાલ’ ‘નાલંદ’ ‘નાલક’ એવાં વિવિધ નામો મળી આવે છે, અને ત્યાં જુદા ભગવાનના પટ્ટશિખ્ય (અથ શ્રાવક) સારિપુત્રનો જન્મ થયાનો ઉલ્લેખ મળે છે.

‘નાલંદા’ નામની ઉત્પત્તિ શી છે? તે નિશ્ચિત રીતે કહી શકાય તેમ નથી. દર્શન-વર્ધનના રાજ્યકાળ (ઈ. ૬૦૬-૬૪૮)માં

નાલંદામાં અભ્યાસ કરવા આવેલો ચીનો પ્રવાસી યુવાનચ્યાંગ જણાવે છે કે-આ સ્થળે પૂર્વકાળમાં નાલંદા નામનો નાગ રહેતો હોવાથી તે સ્થળનું એ નામ પડ્યું હતું. ‘નાલંદાનું’ ઔદકામ કરાવનાર ડૉ. હીરાનંદ શાસ્ત્રી એમ પ્રતિપાદિત કરે છે કે ‘નાલંદા’ની મુખ્ય વિશેષતા કમળોથી ભરચક તેનાં અનેક સરોવરો હતાં. નાલ એટલે કમળની ડાંગળી અને જે સ્થળ એ આવતું હોય તેનું નામ તે નાલંદા-નાલદા.

અનેક વનાશ્ચાદિત પર્વતશૃંગો, અતિ રમણિય ને કમળપુષ્પોથી પરિપૂર્ણ સરોવરો અને વનવેલીઓથી શોભતી ગિરિશૃંગાઓથી શણગારાયેલી રાજગૃહની આ ભૂમિ જેવી રીતે રસિકજનોના હૃદયમાં રસનો સંચાર કરતી તેવી જ રીતે પરિપ્રાજ્ઞોને પણ તપ કરવા માટે આકર્ષતી. નિર્સર્ગની સુંદર લીલાનો પ્રભાવ માનસિક તેમ જ આધ્યાત્મિક વિકાસ માટે ઘણો સહાયક થઈ પડે છે. આ દૃષ્ટિએ રાજગૃહપુરી આખા મધ્યદેશ ઉત્તર દિંદ (માં તે સમયે અજોડ હતી ને તેના આ ગુણને લઈને જ મહાવીરસ્વામી ને જુદા ભગવાન તેના આંગણે સર્વપ્રથમ તપશ્ચર્યા કરવા આવ્યા હતા.

કાશી પાસે ચારનાથ આગળના વનમાં

‘ધર્મચક્રપ્રવર્તન’ કરીને ભગવાન બુદ્ધ ત્યાંથી ૧૨૫૦ ભિક્ષુઓનો શિષ્યસંઘ લઈ રાજગૃહ આવ્યા. મગધપતિ રાજા જિંજિ-સારે તેમને રાજગૃહની નિકટ આવેલું વેળુવન અર્પણ કર્યું ને નગરજનોએ રાજગૃહની ઉત્તરે આવેલ પ્રાવારિકામ્રવન નામનું ઉદ્યાન તેમને લેટ કર્યું. અહીં બુદ્ધ ભગવાન શિષ્યમંડળ સહિત રહ્યા. નાલંદામાં જેનો જન્મ થયેલો તે સારિ-પુત્ર અને મોગ્ગલાયન અહીં તેમના પટ્ટશિષ્યો થયા. સારિપુત્ર નાલંદામાં જ નિર્વાણ પામેલા ને તે સ્થળે એક ચૈત્ય બાંધવામાં આવેલું, તેથી એ સ્થળ બૌદ્ધ-સંઘમાં પહેલવહેલું મહત્વ ધરાવતું થયું.

નાગાર્જુન નાલંદામાં આચાર્ય તરિકે રહેતા હોવાથી એ સ્થળ મહાયાન- (બૌદ્ધ સંપ્રદાયની એક શાખા) નું કેન્દ્ર થઈ પડ્યું. હીનયાને પાલીભાષાને પસંદગી આપી હતી જ્યારે મહાયાને સંસ્કૃતને અપનાવી હતી, એટલે નાલંદા સંસ્કૃતનું પણ કેન્દ્રસ્થાન બન્યું હતું. નાગાર્જુન પછી તેમના શિષ્ય આર્યદેવ નાલંદા વિહારના આચાર્ય થયા હતા.

ઈ. સ. ૪૧૩ થી ૬૦૭ સુધીનો નાલંદાનો ઇતિહાસ ચીની પ્રવાસી યુવાન-ચ્યાંગની નોંધપોથીમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. એ યુવાનચ્યાંગ પાંચ વર્ષ નાલંદા વિદ્યાપીઠમાં યોગશાસ્ત્ર, વેદાદિ બ્રાહ્મણ ગ્રંથો અને મહાયાનનો અભ્યાસ કરવા રહ્યો હતો. તે લખે છે કે- ‘હિંદમાં જો કે બીજા અસંખ્ય સંધારાઓ (વિહારો) છે, પણ તે સર્વેમાં વૈભવ, વિસ્તાર

ને ઉચ્ચ કેળવણીની દૃષ્ટિએ નાલંદા અત્યંત છે. એમાં ૩૦ કુટ જિંચી બુદ્ધની કાંસાની એક પ્રતિમા ભિભેલી છે. ત્યાં ૬ મહાવિહારો, ૧૦૦ અધ્યાપન માટેનાં ગૃહો, ત્રણથી ચાર હજાર ચાર ચાર માળ-વાળાં ભિક્ષુઓનાં આવાસગૃહો, અનેક સ્તૂપો અને બીજી ઇમારતો છે. નાલંદાનું મહાન પુસ્તકાલય ત્રણ મોટા ગૃહોમાં આવેલું છે. તે દરેક ગૃહને નવ નવ માળ છે. આ ત્રણે અનુક્રમે રત્નસાગર, રત્ન-રંજક અને રત્નોદધિ કહેવાય છે. નાલંદા મહાવિહારની ચારે બાજુ ઘણા જિંચો ફાટ બાંધેલો છે. તેના દ્વાર પર દ્વારપાલ પંડિતો હાજર રહે છે. પ્રવેશ કરનાર પંડિત કે વિદ્યાર્થીની તેઓ પરીક્ષા લે છે ને તેમાં પસાર થાય તો જ પ્રવેશ મળે છે. વિહારમાં દશ હજાર વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે. ૧૫૧૦ મહાપંડિતો તેમને અભ્યાસ કરાવે છે. બધા વિદ્યાર્થીઓ ધીર, ગંભીર, પ્રતાપી ને ચારિત્ર્ય-શુદ્ધ છે, અને વિદ્યાપીઠની ૭૦૦ વર્ષની કારકીર્દિ દરમ્યાન એક પણ વિદ્યાર્થીને શીસ્તભંગ માટે શિક્ષ કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો નથી. મહાવિહારના ખર્ચ માટે રાજ્ય તરફથી ૧૦૦ ગામ મળેલાં છે.’

અમૃતલાલ વ. પંડ્યાના ‘પ્રાચીન ભારતનું સંસ્કૃતિકેન્દ્ર નાલંદા’ (કુમાર માસિક, અંક ૨૨૨) નામના લેખમાંથી ઉપરનો ઉતારો ઉદ્ધૃત કરવાનું કારણ એટલું જ કે નાલંદાનું ગૌરવ પરમાત્મા મહાવીર દેવના સમયમાં જેમ સવિશેષ હતું તેમ ત્યારપછીના કેટલાક સૈદ્ધાંતો

સુધી એની મહત્તા ચાલુ રહી હતી, એ વાતનો વાચકને ખ્યાલ આવે. ‘કુમાર’માં લેખ તો ઘણા લાંબો છે અને ઉપર જે અવતરણ મૂક્યું છે એમાં માત્ર એક જ સ્થળે શ્રી મહાવીર પ્રભુનું નામ આવે છે; જાકી જૈનધર્મની વાત વધારે છે; છતાં જેમને ઇતિહાસના અકોડા મેળવવાની ખબર છે તે એ ઉપરથી સહજ તારવી શકે તેમ છે કે એક ઠાળે નાલંદા વિદ્યાપીઠમાં જૈન-દર્શન પણ વધારે જોર પર હતું. ભગવાન મહાવીર દેવના બે ચાર નહિ પણ ચૌદ ચોમાસાં એ ભૂમિ પર યયાં હતાં અને જૈન સાહિત્યમાં રાજવી શ્રેષ્ઠિક યાને જિંજિસારનો ઉલ્લેખ જૈનસાહિત્યને ટપી જાય તેવી રીતે સંખ્યાબંધ સ્થાને કરાયેલ દૃષ્ટિગોચર થાય છે એ વાત એની સંગીનતામાં વધારો કરે છે. પ્રારંભમાં જિંજિસારનું વલણ જૈનધર્મ પ્રતિ હતું પણ પછીથી તે ચુસ્ત જૈન બન્યો હતો. એક રીતે કહીએ તો ભારતવર્ષનાં ત્રણ દર્શનો-જૈન, જૈન અને વૈદિક એક સાથે પાંગર્યાં હોય એવી કોઇ ભૂમિ હોય તો તે નાલંદા વિદ્યાપીઠ. ટૂંકમાં કહીએ તો એ ધામ ભારતભૂમિની પ્રાચીન સંસ્કૃતિઓ-૩૫૧ ત્રિવેણીના સંગમસ્થાન સમું હતું, અને સૈકાઓ સુધી એ પ્રકારની એની દીર્ઘિપતામાં જગતભરમાં ફરકતી હતી.

આપણે જે ઠાળની વાત કરી રહ્યા છીએ એ સમયે ઉપાકાળની મીઠી મોજ માણતો અને અંતરના કોઈ અગમ્ય ઉમંગથી પગલાં ભરતો એક પ્રૌઢ ભૂદેવ નાલંદાની મનોરમ ભાગેળ સમીપ આવી

રહ્યો છે. એની ચાલ જોતાં આ સ્થાન એને મન અનુષ્ઠન નથી એમ સહજ સમજાય છે. ત્યાં તો એણે એકાએક અવાજ સાંભળ્યો-“શય્યંભવ કે ?”

પાછું વાળી જોતાં જ એક શ્રમણને પોતાની નજીક આવી પુનઃ વદતા દીઠા-“મિત્ર શય્યંભવ! આજરે આવ્યો ખરો.”

“વહાલા સુહૃદ ! મુનિપણના આ વેષ હેઠળ તું એવો તો ફેરવાઇ ગયો છે કે પ્રથમ નજરે ઓળખાયો પણ નહીં. અહા ! પાવાપુરીના જળમંદિરમાં આપણે મળ્યા હતા એ વેળાની તારી દેહસ્થિતિ કયાં અને અત્યારની કયાં ?”

“મહાનુભાવ ! અરિહંતમાર્ગનું ચારિત્ર એ નથી તો શરીરના સત્કાર અર્થે ઉપદેશાયેલું કે નથી તો વેષ-ભૂષા પોષવા સારુ બનાવાયેલું. ઉપસર્ગ અને પરિપક્વ-સહન કરી કાયને દમવાનું કાર્ય ત્યાં મુખ્ય છે. એ વિના આત્મતત્ત્વની યથાર્થ ઝાંખી ન થઇ શકે. કહ્યું છે કે-સંયમ પથ અતિ આકરો, ત્રત છે ખાંડાની ધાર; છતાં જ્ઞાન-ધ્યાનમાં મારું જીવન એવું તો સુંદર રીતે વ્યતીત થઈ રહ્યું છે કે અને પૂર્વજીવનની કંઇ જ સ્મૃતિ થતી નથી. કદાચ તને મારી દેહસ્થિતિમાં શુદ્ધતા વાસતી હશે છતાં આત્મસંતોષની જે મગ્નદશા હું અનુભવી રહ્યો છું એમાં મને એ જાતનો કદી વિચાર સરખો પણ ઉદ્ભવ્યો નથી.”

“વારુ, એ ચર્ચા અન્ય સમયે કરશું પણ મને એ તો દર્શાવો કે આચાર્ય પ્રભવસ્વામી નાલંદાના વિવિધ વિદ્યારો પૈકી કયા વિદ્યારમાં વસે છે ?”

“યજ્ઞવિધાનની આખરી પળે, જો કોઈએ પણ મારું ચિત્ત આકર્ષ્યું હોય તો એ મહાત્માના બે શિષ્યોએ જ. એ દીર્ઘદર્શી સંતે પદોપકારબુદ્ધિથી એ શ્રમણોને મોકલ્યા ન હોત તો મારા હાથ નિર્દોષ પશુઓના લોહીથી રંગાત અને બૂદ્ધવનો સમૂહ એને પવિત્ર સમજી ઉભાણીમાં ઉઠાવત. પણ મારા સફલાગ્યે ‘તત્ત્વમ્ ન જ્ઞાયતે સ્વલુ’ એ અતિમ પદે હૃદયમાં જળરો ફોલ પ્રગટાવ્યો. દળાઈ રહેલ ઊર્મિ પુનઃ ધનગની ઊઠી અને તત્ત્વ જાણવાની જિજ્ઞાસા એટલી હદે તીવ્ર બની કે એ મહાયાગને મરણાંત ક્રુટકો મારી, હું ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. એ શ્રમણયુગલનો પત્તો મેળવી, ભેટો કર્યો. તેમના મુખેથી બણ્યું કે ‘એ શ્લોકનું રહસ્ય તો ગુરુદેવ પ્રભવસ્વામી સમજાવશે. તેઓશ્રીની આજ્ઞા અનુસાર તેઓ તો માત્ર યજ્ઞમંડપ આગળ ઉચ્ચારનાર જ હતા.’ જિજ્ઞાસા કોઈ ભૂદી જ ચીજ છે. તરત જ ત્યાંથી હું ઉત્સાહભેર ચાલ્યો આવું છું અને સૌથી પ્રથમ ગુરુવર્યનો મેળોપ કરવા ચાહું છું. તમે એમાં માર્ગદર્શક બનો એવી મારી પ્રાર્થના છે.”

“ભટ મહાશય ! એમાં પ્રાર્થનાની અગત્ય જ નથી. અમારા ગુરુદેવ પણ એ જ છે. અમે સાધુઓ સ્થંડિલ જઈ આવી, એ વસતીમાં જ પાછા ફરી રહ્યા છીએ. તમે રખે માનતા કે ચારિત્ર લીધા પછી લાંબા સમયની આપણી મિત્રતા હું તદ્દન વીસરી ગયો છું. મૈત્રીની એ ગાંઠે જ ગુરુજી સમક્ષ તમારું નામ ઉચ્ચાર્યું અને જ્ઞાનના સાગર

સમા એ સંતે જ તમારા પ્રતિજોધાર્થે શ્રમણયુગલને મોકલવાની વ્યવસ્થા કરી.”

‘પરોપકારાય સતાં વિમૂતયઃ’ એ નીતિસૂત્રનો અમલ કરનાર શ્રમણો! મારા શાસ્ત્રીજીએ તો ગોઠવી દીધું હતું કે યજ્ઞના પવિત્ર કાર્યમાં વિરતો નાળવા સારું આ સાધુઓ અજ્ઞાન અને ક્ષુદ્ર વર્ગને ઉશ્કેરે છે અને એ માટે જ્યાં યજ્ઞ થવાનો હોય છે એની નજદિકમાં ફરતા રહે છે. કેવું જૂઠાણું !”

“શાસ્ત્રીજી ભલેને કલ્પનાના ઘોડા દોડાવે. દ્વિજવર્ગ ગમે તેમ અમારા માટે બોલે તેથી કંઈ સત્ય અવરાવાનું નથી. અમારો માર્ગ ખુલ્લો છે. અમારો જીવનક્રમ આ પ્રકારે છે—પવિત્ર આચારના પાલનદ્વારા જીવન શુદ્ધ બનાવવું અને અહિંસા જેવા સર્વશ્રેષ્ઠ તત્ત્વનો પ્રેમપૂર્વક પ્રચાર કરવો. સકળ વિશ્વમાં મૈત્રીભાવનાનો વિસ્તાર વધારવો. ક્રીટથી માંડી કુંજર સુધીના અર્થાત્ નાના મોટા સર્વ જીવોને અભય પ્રાપ્ત થાય તેવો બોધ દેવો.”

“મુનિવરો ! મારે કળૂલ કરવું જોઈએ કે તમારા આવા સુંદર ચારિત્ર અને પવિત્ર જીવનનો સાચો જ્યાલ આપવાને બદલે અમારા તર્કબૂબણો અને વેદાલંકારોએ ધરાદાપૂર્વક આમજનતામાં કોઈ ભુદો જ ભાવ જન્માવ્યો છે. મારા ભતિલાઈઓના એ અપરાધનું પ્રાયશ્ચિત્ત મારે કરવું જ જોઈએ એમ મારું મન પોકારી બેઠે છે.”

“મહાનુભાવ ! તમારી એ આશા સત્વર ફળો. આપણે અમારા સ્થાનમાં આવી પહોંચ્યા છીએ. જુઓ, સામેના કમરામાં

પાટ ઉપર વિરાજમાન છે એ અમારા ગુરુદેવ-સૂરિયુંગવ પ્રભવસ્વામીજી. ”

શશ્યંભવ ભટ, આચાર્ય મહારાજની સમીપ પહોંચી, દંડવત્ પ્રણામ કરી, જિજ્ઞાસાવૃત્તિથી કર જેડી થોડે દૂર ગુરુ સન્મુખ બેઠા. પ્રભવસ્વામીજી ભટજીની મુખાકૃતિ જોતાં જ જાણી ગયા કે આ વ્યક્તિ કોઈ સામાન્ય નથી. એનો ભાલ-પ્રદેશ જે ભતની તેજસ્વિતા દાખવે છે એ જોતાં એ કોઈ મહાનુ વ્યક્તિ ધવાની સા-ભિતી આપે છે. માનસશાસ્ત્રને અવલંબતી આ વિચારણામાંથી આચાર્યશ્રી ધર્મ-ભાલનો આશીર્વાદ આપીને જ્યાં વ્યવહાર જગતમાં ઉતરવાની શરૂઆત કરે છે ત્યાં તો મિત્ર સાધુએ આવી જણાવ્યું કે-

“ગુરુદેવ ! પેલા યજ્ઞકર્તા શશ્યંભવ ભટ તે આ ગૃહસ્થ પોતે જ. આપે મોકલેલા શ્રમણુગલની પ્રેરણાથી તેઓ અહીં જેંચાઈ આવ્યા છે. તેમને ‘તત્ત્વ’ જાણવાની ઉલટ ઉભારાઈ રહી છે. એક સમયના મોરા એ મિત્રની આશા આપ પૂર્ણ કરશે. ”

“ઓહો, આપ જ ભટ શશ્યંભવ કે ? ”

“હા. ‘યજ્ઞક્રિયામાં કેવલ મહા-કષ્ટની પરંપરા છે અને તત્ત્વની ઝોળખાણ સરખી નથી’ એવો ધ્વનિ આપશ્રીના શિષ્યદ્વારા ધ્રુવણ કરી હું એકાએક મૂંઝાઈ ગયો. મારા મિત્રના સંસર્ગથી મને યજ્ઞમાં ધની પશુદિંસા પ્રત્યે મૂળથી જ વિરોધ તો ઉદ્ભવ્યો હતો એમાં મુનિ-પચનથી ઉમેરો થયો. પશુની મરદન પર

ફેરવવાની તલવાર યજ્ઞ કરાવનાર શાસ્ત્રી સામે ધરી તત્ત્વ જતાવવા મેં હાકલ કરી, ત્યારે જ યજ્ઞસ્થંભ હેઠળથી એક મંભૂ-પાની પ્રાપ્તિ થઈ. એ ઉઘાડતાં જ અતિ મનોહર અને કેવળ વીતરાગ દશાસૂચક મૂર્તિનાં દર્શન થયાં. ”

પ્રશમરસન્નિમગ્નં દષ્ટિયુગ્મં પ્રસન્નમ્ ।
વદનકમલમંકઃ કામિનીસંગદાન્યઃ ॥
કરયુગમપિ યત્તે શસ્ત્રસંવંધવન્ધ્યમ્ ।
તદસિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેવ ॥૧॥

આ શ્લોકમાં દર્શાવેલ ભાવો મારા હૃદયકમળમાં રમવા માંડ્યા. એ સ્થળ ત્યજી દઈ તરત જ હું આપના શિષ્યોની શોધમાં નીકળી પડ્યો. મેળાપ થતાં જ તેઓએ આપનાં તરફની દિશા જતાવી. આપનાં દર્શન થતાં જ અગાઉના કોઈ વખતના મેળાપનો અભાવ છતાં, મારા રોમાંચ ખડા થાય છે. જાણે કે એક માર્ગભૂલેલા પથિકને ભરજંગલમાં માર્ગ-દર્શક લોભિયાની ભેટ ધામ એથી અધિક આ આનંદ આપની કેવળ મુખાકૃતિ જોતાં થાય છે. આ મૂર્તિના દર્શનથી અહિંસામાં રહેલી અદ્ભુત શક્તિનો ખ્યાલ આવી ગયો હતો એમાં આપના આ સમાગમથી ઉમેરો થયો છે. ”

“ભટજી ! મને પણ તમારું જાળ-સ્થળ જોતાં જે માનસિક વિચાર જન્મ્યો હતો એ વાતચિત્ત પરથી સાચો જણાય છે. તેજી તુખારને ઈસાદે જ ભસ થઈ પડે, એ ચાલુકના ઝપાટાને પાત્ર ન લેખાય. એમ તમારા સરખા વિદ્વાન દિવને

જ્ઞાનનું સાચું જ્ઞાન કરાવવા સારું ઝાઝું શાસ્ત્રો ઉકેલવાનાં ન હોય. એકાદ વાક્યથી જ હૃદયદ્વાર ખુલી જાય છે. પણ ક્રિયા વંધ્ય નથી હોતી એ કોણ નથી જાણતું ?

યુગં કૃત્વા પશૂન્ દત્ત્વા,
કૃત્વા રુધિરકર્દમમ્ ।

યદ્યેવં ગમ્યતે સ્વર્ગે,
નરકે કેન ગમ્યતે ? ॥૧॥

એ શ્લોકનો અર્થ અવધારતાં શું કૃતિતાર્થ નીકળે છે એ વિચારણીય છે. જો અન્ય જીવનો વિનાશ કરી, લોહી માંસનાં ખાખોશિયાં ભરી, કરવામાં આવતાં એ પિશાચી કાર્યનો બદલો સ્વર્ગનાં સુખોમાં થતો હોય તો નરકમાં લઈ જનારી કરુણી કેવા પ્રકારની સમજવી ? ‘સારી કરુણીનાં સારાં ફળ અને માઠીનાં માઠાં ફળ’ એ તો અનુભવની એરણે ઘડાયેલી લોકોક્તિ છે. એથી ઊલટું માઠી ને હિંસાપૂર્ણ કરુણીના ફળરૂપે સ્વર્ગ મળતું હોય તો નરક સ્થાને કોણ જશે ? પણ જ્યારે જ્ઞાનદ્રષ્ટિ યથાર્થપણે ઊઘડે અને તર્ક-શુદ્ધ વાતની લાભાલાભની નજરે વિચારણા કરવામાં આવે ત્યારે આજના ભૂદેવોએ યજ્ઞ પાછળ જે હિંસાસમારંભ ગોઠવ્યો છે તે અર્થશૂન્ય જણાય છે એટલું જ નહિ પણ આત્માને અધો-ગતિનું ભાજન બનાવનાર લાગ્યા સિવાય રહેતો નથી. એટલે જ પરમાત્મા મહાવીર

દેવને એ તરફ સમજાવવા કમર કસવી પડી. ઇંદ્રભૂતિ આદિ અગિયાર મહા-પંડિતોને સૌથી પ્રથમ એ વાત ગળે ઊતરાવી. પ્રભુનો ઉપદેશ પામીને જે સૂત્રોની રચના એ ગણધરદેવોએ કરી એની સંખ્યા બારની છે. દ્વાદશાંગીના નામથી એની ખ્યાતિ સવિશેષ છે. આ મૂર્તિ શ્રી શાન્તિનાથ ભગવાનની છે. તીર્થપતિ શ્રી મહાવીરની પૂર્વે એ થયેલા તીર્થ-કરના કમમાં તેમનો અંક સોળમો આવે છે, જ્યારે શ્રી મહાવીર દેવનો ચોવીશમો યાને છેલ્લો છે. એ સંબંધી સવિશેષ જાણવાના જિજ્ઞાસુએ સંસારની લાલસા અને બંધન છોડીને સંયમપથે પળવું જોઈએ; કેમ કે રાગી ને ત્યાગીના પંથ નિરાળા હોય છે. જિજ્ઞાસુવૃત્તિ એમાંના એક માર્ગને પકડે તો જ કાર્યસિદ્ધિ સત્વર થાય. ત્યાગી યાને સાધુનો માર્ગ અનુભવીને શીઘ્ર આગળ વધવાનો છે. શ્રાવક યાને રાગીનો માર્ગ ધીમેધીમે પ્રગતિ કરવાનો છે. તમે કયા માર્ગના અર્થી છો ?”

શમ્ભવ-“હું તો આપનો શિષ્ય થવા ઇચ્છું છું.”

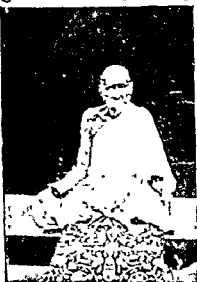
“પાછળનું કંઈ બંધન નહતરૂપ હોય કિંવા દુન્યવી બાળતોની કંઈ તોડબેડ બાકી હોય તો એમાંથી પરવારીને આવો અમારાં દ્વાર સદા ડ્રધાડાં જ છે”

“સાહેબ ! મારે કંઈ કરવાનું બાકી નથી.”

(ચાલુ) ચોકસી

પૂજ્ય પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજનો સ્વર્ગવાસ

આચાર્ય શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજના હસ્તદીક્ષિત અને ત્રેસઠ વર્ષ જેટલા દીર્ઘ સંયમધારી પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ પાટણખાતે અશ્વત્થ શુદ્ધિ ૧૦ ને શુક્રવાર તા. ૨૩-૭-૪૨ ની રાત્રે સ્વર્ગવાસી થયાના સમાચાર મહાર આંવતાં શોકની ઘેરી છાયા સમસ્ત જૈન આલમમાં પ્રસરી ગઈ.



તેમનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૦૭ માં વડોદરામાં થયો હતો. તેમનું સંસારી અવસ્થાનું નામ છગનલાલ હતું. કુટુંબીજનોના આગ્રહથી પરિણીત જીવન શરૂ કર્યું, પરંતુ ઉચ્ચ કોટિનો આત્મા હોવાથી તેમનું ચિત્ત જળકમળવત્ સંસારાસક્તિથી નિર્લેપ જ રહેવા લાગ્યું. ધીમે ધીમે વૈરાગ્યની ભાવના બળવત્તર ગળી અને વિ. સં. ૧૯૩૫ માં પંક્તળખાતે આવેલા અંગાલા શહેરમાં જઈ પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી આત્મારામજી મહારાજ પાસે પાવની પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારી.

તેમના સમગ્ર જીવન પરત્વે દૃષ્ટિપાત કરતાં તેમની સંયમરુચિ, વિશુદ્ધ આચાર-પ્રિયતા ઉપરાંત સાહિત્યોદાર અને સાહિત્યસંરક્ષણ એ એમના જીવનકાર્યનાં મુખ્ય કર્તવ્યો હતાં. સાહિત્ય ગમે ત્યાંથી પણ એકત્ર કરી તેનો સંગ્રહ કરવો તે તેમની અનુપમ ભાવના હતી, અને એ ભાવનાનું જ્વલન્ત દૃષ્ટાન્ત તેઓશ્રીનો વડોદરાનો અંધલંકાર પૂરું પાડે છે. તેઓશ્રીએ એકલું સાહિત્ય એકત્ર કરીને જ શાંતિ રાખી નહોતી, પરંતુ આમ જનતા પણ તેનો લાભ લઈ શકે તે હેતુથી તે સારી રીતે શોધીને પ્રદર્શિત કરાવ્યું. છેવટે તેમના તે ભગીરથ કાર્યને તેમનાં વિદ્વાન શિષ્ય સ્વ. મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજીએ તથા પ્રશિષ્ય મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજીએ ઉપાડી લીધું. આજે જૈનસમાજ તેમની સાહિત્યસેવાથી અજ્ઞાત નથી.

પાટણ, લીંબડી, છાણી વિગેરે સ્થાનોના જ્ઞાનભંડારોને વ્યવસ્થિત કરવા માટે તેમણે અત્યંત લોગ આપ્યો છે અને તેમની જ પ્રેરણાથી પાટણખાતે નવીન જનનું જ્ઞાનમંદિર ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું છે.

આવા શાંત, તપસ્વી, ચારિત્રપાત્ર અને એકવચન ઇચ્છક મુનિરાજના આત્માની શાંતિ ઇચ્છના તેમના પવિત્ર પરમાણુઓ જૈનસમાજને શાંતિ આપે એ જ અવધર્મના.

શ્રી સિંહક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦)

સં. ૧૯૮૮ : પ્રથમ જેઠ તથા દ્વિતીય જેઠની પત્રિકા



ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—જાને માસમાં સામાયિક, દેવસી-પૃષ્ઠી પ્રતિક્રમણ, શુરુવંદન, તીર્થયાત્રા, તલાટી દર્શન તથા આયંગિલ વ્રત નિયમાનુસાર થયેલ છે. દિ. જેઠ વ. ૧૪ ના રોજ આયંગિલ તથા પારણું અમદાવાદનિવાસી બેન સુભીના સ્મરણાર્થે હા. મયાભાઈ ત્રિકમલાલ તરફથી કરાવવામાં આવેલ છે.

આવક:—	પ્રથમ જેઠ	દ્વિ જેઠ
શ્રી જનરલ નિ. ફંડ	રૂ. ૭૭-૬-૬	૧૦૩-૮-૦
શ્રી લોજન ફંડ	રૂ. ૧૩૧-૭-૦	૨૬૨-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ	રૂ. ૧-૦-૦	૩૬-૦-૦
શ્રી આંગી ફંડ	રૂ. ૫૧-૦-૦	,૦-૦-૦
શ્રી દેરાસર ફંડ	રૂ. ૩-૦-૦	૧૨-૧૩ ૦
શ્રી દૂધ ફંડ	૦-૦-૦	૩૦૩-૦-૦
શ્રી સ્વાં ટ્રસ્ટ ફંડ	૦-૦-૦	૫૦૨-૦-૦

જમણવાર:—૧. સ્વં ગાંધી ચંપકલાલ હરગોવિંદદાસના સ્મરણાર્થે

હા. ચતુરબેન.... શાંતાકુંઝ.

૨. મદ્રાસના નવા દે. પંચ મહાજન મદ્રાસ

૩. ગાંધી પોપટલાલ હરગોવિંદદાસ શાંતાકુંઝ.

લેટ:—કપાસી ગોરધન જગજીવન-પાલીતાણા જ. સિ. યાત્રી ૧, ટપુડી ૧, જૈરાંની પૂજની જેઠ ૧, પં. ભગવાનદાસ જૈન-જયપુર સિટી. ચોપડી ૨, ડા. બાલાભાઈ જમનાદાસ-અમદાવાદ. પહેરવાનાં કપડાં ૧૪, ગ્રામાયટર ઊંઝા ફાર્મસી-ઊંઝા સુદર્શન વિગેરે દેશી દવાઓ આશરે રૂ. ૨૦) ની.

મેટ્રિકની પરીક્ષાનું પરિણામ:—ગયા વરસે ૧૧ માંથી ૬ પાસ થયા હતા, તે સુજળ ચાહુ વરસે યુનીઝની મેટ્રિકની પરીક્ષામાં બેઠેલા ૧૩ વિદ્યાર્થી-ઓમાંથી ૧૨ જણ પાસ થયા છે.

મુલાકાતે પધારનારા ગૃહસ્થો:—શ્રી જનરલ કમિટિના મેમ્બરો-
 શેઠ રતિલાલ સારાભાઈ-અમદાવાદ, શ્રી પ્રસન્નમુખ સુરચંદ્રભાઈ બદામી,
 બેરીસ્ટર-એટ-લૉ-સુરત, સમર વેકેશન દરમિયાન મુલાકાતે પધાર્યા હતા. તથા
 શેઠ રમણલાલ ડાયાભાઈ-અમદાવાદ, શેઠ દેવચંદ કુકીચંદ-મુંબઈ, શેઠ અમુ-
 લખ લાલચંદ-વળા, શેઠ ભીખાલાલ બેચરદાસ-હિંમતનગર, શેઠ ગોવિંદજી
 પુરુષોત્તમ-વેરાવળ, શેઠ મજલાલ મગનલાલ-રૂપાલ, શેઠ છોટાલાલ અંદરજી
 માંગરોળ, શેઠ વાડીલાલ નાનચંદ-અમદાવાદ, ગં. સ્વ. કપુરજીન પીતાંબરદાસ
 સાવરકુંડલા, પોપટલાલ હરગોવિંદદાસ ગાંધી-શાંતાકુંઝ તથા શ્રી મકનજી
 જૂઠાભાઈ મહેતા બેરીસ્ટર-એટ-લૉ-મુંબઈ, શેઠ મનસુખલાલ મણિલાલ-મુંબઈ.

ખેદજનક અવસાન:—પાલીતાણાનિવાસી શ્રીયુત પાનાચંદ ગાંડાભાઈ
 વેરા જેઓ સેવાભાવી હોઈને સ્થાનિક કેટલીક સંસ્થાઓમાં કાર્ય કરતા હતા
 તેમનું એકાએક અવસાન થતાં સંસ્થામાં શોકસભા ભરવામાં આવી હતી અને
 સદ્ગતના આત્માની શાંતિ ઇચ્છી હતી.

અં. ધો. પહેલાનો નવો વર્ગ :—સ્થાનિક હાઈસ્કૂલમાં એડમિશન
 માટે પડતી મુશ્કેલીના કારણે ચાલુ વર્ષે અં. ધો. પહેલાનો વર્ગ અત્રે ખોલ્યો
 છે. મોંઘવારીના આવા મુશ્કેલીવાળા સમયમાં ચાલુ ખર્ચના નિભાવની શ્રીકર
 જિભી છે તે સમયે આ ખર્ચ સંસ્થાને માટે સાહસરૂપ ગણાય, પરંતુ વિદ્યાદાનની
 જરૂરિયાત સમજનાર સમાજની હરકેઈ વ્યક્તિ નવા વર્ગનો એક વર્ષનો
 ખર્ચ આપી અપૂર્વ દહાવો લઈ શકે છે.

પર્વાધિરાજ પર્યુપણુ પર્વ પ્રસંગે

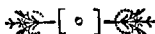
મળેલી લક્ષ્મીને સદ્વ્યય કરી દાનધર્મનું પાલન કરવાનો શુભ
 પ્રસંગ-પર્યુપણુ પર્વ નહક આવે છે. ‘હાથે તે સાથે’ અને દાન કરશે તે
 પુન્યની બેઠકમાં આવતા ભવ માટે જમા કરાવવા જરાગર છે. એ જાળત
 મુર નેનોને ખ્યાલમાં જ હોય. તેથી પર્યુપણુ પર્વની ખુશાલીમાં સંસ્થાને
 સ્મરણમાં લાવી ઉચિત મદદ અવશ્ય આપશે.

આજના એકનો વધારો

જગપ્રસિદ્ધ, નવયુગ પ્રવર્તક, સ્વ. શાસ્ત્રવિશારદ-જૈનાચાર્ય
શ્રી વિજયધર્મસૂરિ મહારાજની ૨૦મી જયન્તીના
ઉપલક્ષમાં, સાધુ સાધ્વીઓને સુલભતાથી
મળી શકે, ગ્રંથ ભંડારોમાં થોડા ખર્ચે
અમૂલ્ય પુસ્તકો રાખી શકાય
એટલા માટે

શ્રી યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગરનાં પુસ્તકો
ઓછામાં ઓછી કિંમતે આપવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

આ લાભ સં. ૧૯૯૮ની દીવાળી સુધી ખરીદનારને મળશે.



સંસ્કૃત વિભાગ

સેટ નં. ૧

ક્રમ	શ્રી કિં. ધ. કિં.
૧ રત્નાકરાવતારિકા, ન્યાય ૬-૦-૦ ૬-૦-૦	
૨ રત્નાકરાવતારિકા ટિપ્પણ	
૫ ગ્રંથિકા-એ પરિચ્છેદ. ૧-૦-૦ ૦-૮-૦	
૩ સંમતિતર્ક પ્રથમ ,, ૧-૦-૦ ૦-૮-૦	
ભાગ ,,	
૪ ન્યાયાય મંજૂષા. ,, ૬-૦-૦ ૪-૦-૦	
૫ પ્રમાણ પરિમાણ. ,, ૧-૦-૦ ૦-૧૨-૦	
૬ ધર્મદીપિકા (બ્યાકરણ) ૨-૦-૦ ૧-૮-૦	
૭ સિદ્ધાન્ત રત્નિકા (,,) ૦-૧૨-૦ ૦-૧૦-૦	
૮ સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસન	
મૂળ ,, ૦-૬-૦ ૦-૪-૦	

૯ સિદ્ધહેમ અકારાદિ

સૂત્ર પાઠ ,, ૦-૪-૦ ૦-૨-૦

૧૦ છંદોનુશાસન.	૧-૦-૦ ૦-૧૨-૦
૧૧ ર્યાદિ સમુચ્ચય	૦-૧૨-૦ ૦-૧૨-૦
૧૨ કવિકલ્પદ્રુમ.	૦-૪-૦ ૦-૪-૦
૧૩ વૃદ્ધર્શન સમુચ્ચય	૦-૪-૦ ૦-૪-૦
૧૪ જૈનતત્ત્વ પ્રદીપ.	૧-૦-૦ ૦-૮-૦
૧૫ પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ	૨-૦-૦ ૧-૦-૦
૧૬ ક્રિયારત સમુચ્ચય, બ્યા. ૨-૦-૦ ૧-૦-૦	
	૨૫-૧૦-૦ ૧૮ ૧૨-૦

આ આખો સેટ ખરીદનારને રૂ. ૧૫-૦-૦
થી આપવામાં આવશે.

સેટ નં. ૨

સંસ્કૃત વિભાગ

નામ	મૂ. કિં.	ધ. કિં.
૧ શાન્તિનાથ મહાકાવ્ય	૩-૦-૦	૩-૦-૦
૨ ઉપદેશ તરંગિણી	૩-૦-૦	૨-૦-૦
પત્રાકાર		
૩ નવાયન (કુબેર પુરાણ)	૯-૦-૦	૧-૦-૦
૪ અભિધાન ચિંતામણિ		
કોશ.	૧૦-૦-૦	૧૦-૦-૦
૫ ગુરુગુણ રતનાકર કાવ્ય.	૦-૮-૦	૦-૪-૦
૬ શીલદ્રુત.	૦-૪-૦	૦-૩-૦
૭ ધર્મમહોદય	૦-૪-૦	૦-૨-૦
૮ પૃથ્વીચંદ્ર ચરિત્ર (પદ)	૨-૦-૦	૧-૮-૦
૯ મનઃકથા	૦-૮-૦	૦-૬-૦
૧૦ પર્વકથા સંગ્રહ	૦-૬-૦	૦-૪-૦
૧૧ સુદ્રિત કુસુદયંદ પ્રકરણ	૦-૮-૦	૦-૬-૦
૧૨ ગુર્જાવલી	૦-૪-૦	૦-૩-૦
૧૩ જૈન સ્તોત્ર સંગ્રહ		
ભા. ૨ જો.	૦-૧૨-૦	૦-૮-૦
૧૪ ત્રિવિધ ગોષ્ઠી	૦-૮-૦	૦-૪-૦
૧૫ મમસંધાન મહાકાવ્ય	૧-૦-૦	૦-૮-૦
૧૬ દરિબદ્ધચરિત્ર ચરિત્ર	૦-૮-૦	૦-૪-૦
	૩૨-૬-૦	૨૫-૧૨-૦

આ આખો સેટ ખરીદનારને રૂ. ૨૦-૦-૦ થી આપવામાં આવશે.

સેટ નં. ૩

હિન્દી વિભાગ.

નામ.	મૂ. કિં.	ધ. કિં.
૧ સૂરીશ્વર ઓર સમ્રાટ	૪-૮-૦	૩-૦-૦
૨ ધર્મદેશના	૨-૮-૦	૧-૮-૦
૩ જૈન તત્ત્વ દિગ્દર્શન	૦-૩-૦	૦-૨-૦
૪ આત્મોપનિશિ દિગ્દર્શન	૦-૪-૦	૦-૨-૦
૫ તેરાપંથી દિનચિંતા	૦-૮-૦	૦-૪-૦

૬ શિક્ષા શતક (કવિતા)	૦-૧-૦	૦-૧-૦
૭ વિજય પ્રશસ્તિસાર	૦-૬-૦	૦-૪-૦
૮ આદર્શ સાધુ	૧-૪-૦	૦-૧૨-૦
૯ ગંગાધરજી કે અસત્ય		
આલોપી કે ઉત્તર	૦-૧-૦	૦-૧-૦
૧૦ અર્ધિસા દિગ્દર્શન	૦-૮-૦	૦-૪-૦
૧૧ સુજન સમ્મેલન	૦-૧-૦	૦-૧-૦
૧૨ જૈનધર્મ પ્રકાશ		
સ્તવનાવલી	૦-૨-૦	૦-૧-૦
૧૩ બાળ નાટકો	૦-૨-૦	૦-૧-૦
૧૪ શ્રાવકાચાર	૦-૪-૦	૦-૪-૦
૧૫ વિજયધર્મચરિત્ર અષ્ટ		
પ્રકારી પૂજા	૦-૧-૦	૦-૧-૦
૧૬ બ્રહ્મચર્ય દિગ્દર્શન	૦-૮-૦	૦-૬-૦
	૧૧-૫-૦	૭-૪-૦

આ આખો સેટ ખરીદનારને રૂ. ૬-૦-૦ થી આપવામાં આવશે.

સેટ નં. ૪

ગુજરાતી વિભાગ.

નામ.	મૂ. કિં.	ધ. કિં.
૧ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ	૩-૮-૦	૨-૮-૦
૨ પ્રાચીન શ્વેતાશ્વર		
અર્ચાચીન દિગ્દર્શન	૦-૨-૦	૦-૨-૦
૩ સમયને ઓળખો		
ભા. ૧ જો.	૧-૮-૦	૦-૮-૦
૪ ઐ. રામસંગ્રહ ભા. ૩ જો	૨-૦-૦	૧-૦-૦
૫ ઐ. રામસંગ્રહ ભા. ૪ જો	૨-૮-૦	૧-૮-૦
૬ પ્રાચીન તીર્થમાળા મંથન	૨-૮-૦	૧-૮-૦
૭ જૈન શિક્ષા દિગ્દર્શન	૦-૨-૦	૦-૨-૦
૮ ધર્મદેશના	૧-૮-૦	૧-૦-૦
૯ દ્વિધિ પરાત્પ દિગ્દર્શન	૦-૬-૦	૦-૪-૦
૧૦ ધર્મ પ્રવચન	૧-૦-૦	૦-૧૨-૦
૧૧ દેવકૃત પાટક	૦-૧-૦	૦-૧-૦

૧૨ તત્ત્વાખ્યાન પૂર્વોદ્ધર્ધ	૧-૦-૦	૦-૧૨-૦
૧૩ તત્ત્વાખ્યાન ઉત્તરોદ્ધર્ધ	૨-૦-૦	૧-૦-૦
૧૪ ધર્મપ્રદીપ	૦-૬-૦	૦-૪-૦
૧૫ સમ્યક્ત્વ પ્રદીપ	૦-૪-૦	૦-૨-૦
૧૬ સપ્તભંગી પ્રતીપ	૦-૮-૦	૦-૮-૦
૧૭ ધર્મજીવન પ્રદીપ	૧-૦-૦	૦-૮-૦
૧૮ વિહાર વર્ણન	૧-૦-૦	૦-૧૨-૦
૧૯ અંગભાષાપદેશિકા		
ભા. ૨ જો	૧-૦-૦	૦-૮-૦
૨૦ મહાક્ષત્રપરાગ્ન રૂપદામા	૨-૦-૦	૧-૦-૦
૨૧ મધુરાનો સિંહધ્વજ	૧-૦-૦	૦-૮-૦
૨૨ પ્રાચીન ભારતવર્ષનું		
મિંહાવલોકન	૧-૦-૦	૦-૧૨-૦
૨૩ અશોકના શિલા લેખો		
ઉપર દષ્ટિપાત	૦-૪-૦	૦-૩-૦
૨૪ જગત અને જૈનદર્શન	૦-૨-૦	૦-૧-૦
૨૫ વિજયધર્મસૂરિ જીવન	૦-૪-૦	૦-૨-૦
	૨૬-૧૫-૦	૧૬-૫-૦

આ આખો સેટ ખરીદ કરનારને કેવળ રૂ. ૧૦-૦-૦ માં આપવામાં આવશે.

સેટ નં. ૫

અંગ્રેજી વિભાગ

નામ	મૂ. કિં. ધ. કિં.
૧ રેમિનિસેન્સીઝ ઓફ વિજયધર્મસૂરિ	૨-૦-૦ ૧-૦-૦
૨ સેપ્ટેન્સ ઓફ વિજય-ધર્મસૂરિ	૦-૪-૦ ૦-૨-૦
૩ જૈનધર્મનું ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ (ગુજરાતી સાથે)	૦-૨-૦ ૦-૧-૦
૪ ટીચર ઓફ હુમિનીટી	૦-૪-૦ ૦-૨-૦
૫ ફેવીડોસ્કોપ ઓફ જૈન વીરક્રમ	૦-૮-૦ ૦-૪-૦

૬ ધી હેરીટિજ ઓફ ધી લાસ્ટ અર્હન્ટ	૦-૮-૦ ૦-૪-૦
૭ એન ઇન્ટરપ્રીટેશન ઓફ લૉગીક	૦-૮-૦ ૦-૪-૦
૮ જૈનીઝમ-વોરનનું	૧-૦-૦ ૦-૮-૦
૯ જૈનીઝમ-લેટ્ટુનું	૧-૦-૦ ૦-૧૨-૦
૧૦ લાઇટ ઓફ ધી સોલ (ગુજરાતી સાથે)	૦-૮-૦ ૦-૪-૦
૧૧ લીટરેચર ઓફ ધી ચેતા અમરાજ ઓફ ગુજરાત	૨-૦-૦ ૨-૦-૦
૧૨ પંચાખ્યાન વાર્તિક	૩-૧૨-૦ ૩-૦-૦
૧૩ ભરતક દ્વાનિ શિક્ષા	૩-૦-૦ ૩-૦-૦
૧૪ ડીસ્કોરસીઝ	૦-૧૨-૦ ૦-૮-૦
	૧૬-૨-૦ ૧૨-૧-૦

આ આખો સેટ ખરીદનારને રૂ. ૧૦-૦-૦ થી આપવામાં આવશે.

અન્ય ગ્રંથો

૧ વિશેષાવસ્યકભાષ્ય	૬૦-૦-૦
૨ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર	૩-૮-૦
કમલસંયમી ભાગ ૨ જો	
૩ " " ભાગ ૩ જો	૩-૮-૦
૪ " " ભાગ ૪ થો	૩-૮-૦
૫ શૃંગાર વૈરાગ્ય તરંગિણી	૦-૨-૦
૬ આખૂ (ગુજરાતી)	૨-૮-૦
૭ અર્જુન લેખ સંગ્રહ (આખૂ ભા. ૨ જો)	૩-૦-૦
૮ બ્રાહ્મણવાડા	૦-૪-૦
૯ સુભાષિત પદ્યરતનાકર ભા. ૧	૧-૪-૦
૧૦ " " ભા. ૨	૧-૪-૦
૧૧ " " ભા. ૩	૧-૪-૦
૧૨ " " ભા. ૪	૧-૪-૦
૧૩ " " ભા. ૫	૦-૧૦-૦
૧૪ હૈમચંદ્ર વચનામૃત	૦-૮-૦

૧ નવનિર્મિત	૦-૩-૦	૧૮ દીક્ષા-મતવિધિ	ભેટ
૨ પુણ્યપ્રાપ્તિના વ્યાખ્યાન	ભેટ	૧૯ શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ	૧-૪-૦
૩ વિજયધર્મસૂરિએ વચન કુસુમ	૦-૧-૦	૨૦ સંસ્કૃત પ્રાકૃત સ્તવન સંધેર	૦-૩-૦

મૂલનાઓ



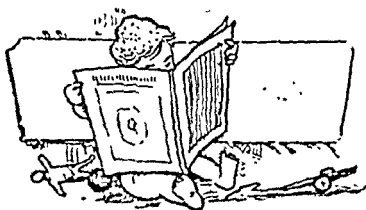
- ૧ છૂટક પુસ્તક પોસ્ટથી મંગાવનારને પોસ્ટ ખર્ચ ખરીદનાર ઉપર રહેશે.
- ૨ આખો એક કે એકથી વધારે સેટ ખરીદનારને રેલ્વે ચાજ લેવો પડશે.
- ૩ કુલ પાંચ સેટોની મૂળ કિંમત રૂ. ૧૧૨-૬-૦ છે, ને ઘટાડેલી કિંમત ૮૦-૨-૦ છે. છતાં પાંચે સેટો એક સાથે ખરીદનારને ૭૫-૦-૦ની કિંમતથી આપવામાં આવશે.
- ૪ જો કોઈ પુસ્તક સેટમાં લખેલું સિલીકમાં નહિ હોય, તો તેટલી કિંમતનું ખીનું પુસ્તક મૂકવામાં આવશે.
- ૫ અમારી અંધમાળા ઉપરાંત જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા, જૈન આત્માનંદ સભા, વિજયધર્મસૂરિ જૈન અંધમાળા ઉત્તર, ગાયકવાડ ઓરિયેન્ટલ સીરીઝ-વિગેરે સંસ્થાઓનાં પુસ્તકો પણ મેળવી આપવા પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

લખો:—

અભયચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી

O/o શ્રી યશોવિજય જૈન અંધમાળા

હેરીસ રોડ, ભાવનગર.



શ્રી પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

આપણી સભા તરફથી ઉપર જણાવેલી ખૂંટ ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાકા બાઇન્ડીંગથી બધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત નવ સ્મરણ, તમામ પચ્ચપ્પખાણો, તમામ વિધિઓ, અનેક ચૈલવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તથા સંજ્ઞાઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ખૂંટના પૃષ્ઠ ૩૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓએ અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી હાલ કાગળની મોંઘવારીને લઈને ખીજા ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સગવડને માટે તેમ જ વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે સો અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે કિંમત નકલ સોના રૂ. ૩૫) રાખવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્કિંગથી યોગ્ય ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છૂટક નકલની કિંમત છ આના. પોસ્ટેજ સવા બે આના.

શ્રી મહાવીર 'પરમાત્માતુ' મંદિર જીવનચરિત્ર

કેવળીપણાના ૩૦ વર્ષના વિદ્યારત્ન ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ સાથે વર્ણન, છદ્મસ્થા-વસ્થાના ૧૨૦ વર્ષના વિદ્યારત્ન વર્ણન, ઉપસર્ગોની હકીકત તથા વિદ્યારવર્ણન ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળો સાથે, ૧૨૦ વર્ષના તપત્તુ વિસ્તૃત લીસ્ટ, ઉપસર્ગોની મોંઘ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થપણાના ૩૦ વર્ષનું મંદિર ચરિત્ર-આ લઘુ ખૂંટમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એ જ પરમાત્માના સંતાવીશ બવના તથા પંચકલ્યાણકના મોટા બળ્યે સ્તવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની ખૂંટ તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. સામટી નકલ મંગાવનારને યોગ્ય કિંમતે આપશું. નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પસંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પર્યુષણ જેવા પવિત્ર પ્રસંગે પ્રભાવના કરો. આ ખૂંટ લખવા વિગેરેનો પ્રયાસ સભાના પ્રમુખ શ્રીયુત કુંવરજી આચાર્યજીએ કરેલો છે. એ સંબંધમાં વધારે લખવાની જરૂર નથી.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર લાખાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦; વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું લાખાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીમદ્વલ્લભ, અનિતનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીસંબવનાથથી શ્રીહિનિસુવતરવાળી સુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મુ. જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મુ. શ્રી મહાવીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.

* શ્રી રાધનપુરનિવાસી શેઠ ગિરધરલાલ ત્રિકમદાસ મુળપ્રખાતે અશ્વત્થ વદિમાં સ્વર્ગવાસી રયા છે. તેઓ સભાના લાંબક મેમ્બર હોવાથી તેમની અવસાન-નોંધ આવતાં અંકમાં આપરામા આવશે.

અવશ્ય મંગાવે.

વિદ્યપરંપરાવિહારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક શ્રીપાળ રાજનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન બાળક પણ લાગ્યેજ અજણ્ય હશે. તે શ્રીપાળ મહારાજનો રામ ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસની ઝોળીમાં ઘેર ઘેર વંચાય છે. આ રાસમાં મિદ્ધચક્રના માહાત્મ્યનું વર્ણન સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે તેમ જ પ્રસંગે પ્રસંગે દ્વિતીયશાસ્ત્રીઓના આપવામાં આવી છે. આસો માસ નજીક આવતો હોવાથી સૌ કોઈ તેની છટકી લાલ લાલ રોકે તે માટે પાકા પૂકાના આઠ પેજ સાધકના ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામાં આવી છે. આ પુસ્તકમાં રાસ ઉપગન નવપદ્ધતી ચૈત્યવંદનો, રતવનો, રતુતિઓ, રનાત્રો, નવપદ્ધતી પૂજાઓ તેમ જ તેના ઉત્તમણનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને ટકાવે બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપગત પાકું પાઈડિંગ કરાવવામાં આવ્યું છે. પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો પણ રચે રચે આપવામાં આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને હાલમાં બે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઆ ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૭-૦ જુદું.

૨૬ કાગળ પર છપાએલ શ્રીપાળ ગંગના રામની કેટલીક કોપીઓ પણ અમારી પાસે છે, તે ઝોળી કિંમતે આપી દેવાની છે. તેમાં પણ પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો આપવામાં આવેલ છે ૩૪૦ પૃથ્થવાળા આ ગસની કિંમત ઘટાડીને મવા રૂપીઆને બદલે ચૌદ આના ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦ લખો-

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-સાવનગર.

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં રચના ૨૪ ને બ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક બ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૦-૨-૨-૨૦-૨૦ ફુલ રૂ. ૧૧૧ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ ભેળા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે. આ ગ્રંથ અત્યંત છે. આવો વર્ષના દિવસપ્રમાણ બ્યાખ્યાનવાળો ખીજો કોઈ ગ્રંથ નથી. ભાષાંતર પણ સગલ ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રવાસ બહુ સારો કર્યો છે.

શ્રી ઉપમિતિ લવપ્રપંચ કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર મપૂર્ણ આવે છે. આ પત્ર એક અપૂર્ણ અને અત્યંત ગ્રંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરિક્તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધચિંત્વર્ણી ચંદ્રિય પાતું વિરનારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩૦ છે. ચારે ભાગ એકા લે ૧૨ પાનેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે. નવ મંગાવે તે વાનો

મુદ્રક: શાહ મુલાખચંદ લાલુભાઈ-શ્રી મહેશ્વર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાજાપી-સાવનગર.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ



પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૬ થી

વીર સંવત્ ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૯૮

ભાદ્રપદ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

સાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

મહારામા માટે બાર અંક ને લેરના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાઈમ ડા. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું }
અંક ૬ કો }

ભાદ્રપદ

{ વીર સં. ૨૪૬૮
{ વિક્રમ સં. ૧૯૮૮

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી મહાવીર જિન સ્તુતિ...(રામચંદ મૂળજી પારેખ)	૧૭૧
૨ આત્મભાવના પરચીશી(મુનિ ચરણવિજયજી)	૧૭૨
૩ પર્યુષણ પર્વ-પદ(મુખલાલ રવજીભાઈ)	૧૭૩
૪ શાંતમુધારમકુંડની સજ્જાય. અનુવાદ સાથે...(અનુવાદક કુંવરજી)	૧૭૫
૫ ગણધરકટપલતા (ગૌતમસ્વામી)...(આ. વિજયપદ્મસરિ)	૧૮૨
૬ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ ઓગણસાહમું. વિવેચન સાથે(મૌકિતક)	૧૮૭
૭ વિજ્ઞાન, ધર્મ ને તત્ત્વજ્ઞાન(રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૧૯૩
૮ પ્રશ્નોત્તર...(પ્રશ્નકાર-મુનિ મુગ્ધાનવિજયજી)	૧૯૭
૯ પરમેષિસ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંતસ્તોત્ર...(ભગવાનદાસ મન મુખભાઈ મહેતા)	૨૦૧
૧૦ સમભાવપ્રાપ્તિ જીવ કેવો હોય ?(મુનિ પ્રણવવિજયજી)	૨૦૪
૧૧ શ્રી મહાવીરસ્વામીના લવ ૨૭ કે ૨૮ ?(કુંવરજી)	૨૦૫
૧૨ તત્ત્વનિશ્ચયરૂપ ઓધિરત્તની હર્લભતા(મુનિ પ્રણવવિજયજી)	૨૦૬
૧૩ ચક્ષુવાળાના ત્રણ પ્રકાર(કુંવરજી)	૨૦૬

નવા સભાસદોના નામ

૧ શા ચંદુલાલ વીરુદાસ પાંચોગવાળા. દાલ મેમાણા. વાર્ષિક મેમ્બર	
૨ શા ગતિલાલ નગીનદાસ. મુંબઈ	"
૩ શા મંગળદામ લક્ષ્મીભાઈ વીરપુત્રવાળા. દાલ મુંબઈ	"
૪ આર. જી. કોહારી. મોલેરાજંદર	"
૫ શા મનુભાઈ લક્ષ્મીભાઈ ધડીવાળા. અમદાવાદ	લાઇફ મેમ્બર

શ્રી પચપ્રતિકમુદ્રક. મૂળ, મુગ્ધાની, ૧૪ ૭૬૦, કિંમત ૦-૬-૦, મો નમ્બરના રા. ૪૫)



પુસ્તકે ૫૮ અં } ભાદ્ર પદ { વીર સં. ૨૪૬૮
અંક ૬ હો } વિ. સં. ૧૯૮૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાવેળ)

શ્રી મહાવીર સ્તુતિ



શ્રી મહાવીર શ્રી અરિહંત, તુંહી શુભવંત તુંહી ભગવંત;
જૈન ધર્મનો તું પ્રીતિવંત, તુજ શુભ ગાવા અમને ખંત શ્રી૦ ૧
ન મળે તુમ સરિખો ભગવત, નિર્વિકારી શ્રી અરિહંત;
ધર્મતણા છો પાલણહાર, એહી ઉપદેશ છોવોને વારંવાર. શ્રી૦ ૨
પ્રસરાળ્યો અહિંસાતણો પ્રચાર, હિંસા અટકાવી કર્યો ઉદ્ધાર,
કાયાના છોડ્યાંતા મોહ, છવ માત્ર ઉપર નહી રોષ. શ્રી૦ ૩
સદશુભના પ્રભુ આપ ભંડાર, તેજતણા છો આપ અંખાર,
સેવા કરવા દુન્દ્રો તૈયાર, દેવ-દેવી મળી આવે સાર શ્રી૦ ૪
વાજતેગાજતે સરવે મળે, પ્રભુ જન્મમહોત્સવ મેરુપર્વતે કરે;
માવના ભાવે મનમાં ધણી, તુમ જુગ જુગ છવો ત્રિભુવન ધણી શ્રી૦ ૫
ધીર ! તું જગતનો તાત, સદ્બુદ્ધિ અમોને આપ;
હોજો મંગળ સધળે સ્થળે, નમી નમી રાયચંદ તુજને વિનવે. શ્રી૦ ૬

રાયચંદ મૂળજી પારેખ

આત્મભાવના પચ્ચીશી

એવો અવસર મારે ક્યારે આવશે, ક્યારે જઈશું જિનવર દેવ હજૂર ને;
આજા શ્રી જિનવરની શિર પર ધારીને, વિચરશું પરભાવદશાથી દૂર ને. એવો ૧

મોહ મહામદ છાક મને છકવે ઘણું, ઢાંક્યું જેણે જીવતાણું છે ભાન ને;
દૂર થશે ક્યારે ક્યારે એ જીવથી, પ્રાપ્ત થશે ક્યારે પોતાનું સ્થાન ને. એવો ૨

ભવાભિનંદિતા ને પુદ્ગલનંદિતા, દોષ દશાનો અનાદિ છે મુજ યોગ ને;
આત્માનંદદશા અમૃતના યોગથી, અળગો થાશે ક્યારે એ મુજ રોગ ને. એવો ૩

આર્ત શૈદ્રનું યુગ્મ અનાદિ કાળનું, જિગ્ચું છે મુજ આતમમાં વડલાવ ને;
ધર્મ શુક્લ અગ્નિના અતિથય જોરથી, ભસ્મીભૂત થઈ જાશે ક્યારે સાવ ને. એવો ૪

આશ્રવ પાંચ અનાદિ શત્રુ જીવના, હિંસા તેમાં સૌની મોટી જોત ને;
મૃષાવાદ ચોરી ને મૈથુન પરિશ્રદ, દૂર થશે ક્યારે મોહનું એ સેન ને. એવો ૫

દાન શીલ તપ ભાવ જિનેશ્વર ભાળિયા, અમને મળશે ક્યારે એનો યોગ ને;
પ્રત્યેક કરણી કરશું જિનવચને ગ્રહી, મિટાવીશું કળ કર્મતણા મહારોગ ને. એવો ૬

પ્રવચન માતા આઠે મુજ માતા થશે, આણા જિનની કરશે મુજ સહકાર ને;
ચરણ-કરણસિત્તરીઓ સહચારી થશે, વાસ કરીશું સંજમગુણ દરબાર ને. એવો ૭

સમવસરણ જિનવરનું જોશું કઈ પળે, સ્થાન કરીશું તસ પર્ષદ કઈ વાર ને;
વાણી શ્રી જિનવરની સુણવા કારણે, શરીર વાણી સ્વાન્ત થશે એક તાર ને. એવો ૮

કેવલજ્ઞાની મનપર્થવ ઓહી સુણિ, પૂર્વધર ને ગણધર લખિધવંત ને;
ગૌતમસ્વામી મુધર્મા જંખૂ સમા, મળશે ક્યારે મુજને એવા સંત ને. એવો ૯

શ્રી જિનવરની પાસે સંજમ આદરી, થઈશું ક્યારે અવ્યન્તર અણગાર ને;
મન વચ કાયા રતનત્રયી રટતું હશે, નાસી જાશે ક્યારે દોષ અઢાર ને. એવો ૧૦

ગીતારથ શુભવરનું ચરણ આદરી, વિચરશું વિક્રયા ચારેથી દૂર ને;
સર્વ કાળ સ્વાધ્યાય સખા થઈનેવળી, ધ્યાતા થઈશું ધર્મધ્યાનનું પૂર ને. એવો ૧૧

બાહ્ય અવ્યન્તર મંચી મુજ દરે યશે, પ્રશમ સુધાનું કરશું ક્યારે પાન ને;
સર્વ સંસારી સંયોગો દૂરે કરી, ગિરિશુદ્ધામાં ધરશું ધ્યારે, ધ્યાન ને. એવો ૧૨

કાળ અનાદિ ચોટી સંજ્ઞા ચારની, અળગી થાશે મુજ આતમથી સાવ ને;
નંદન મુનિ જીવજિનેશ્વરવીરના, સરખી તપસ્યા ભવઅગ્નિમાં નાવ ને. એવો ૧૩

રૂપ ગન્ધ રસ રૂપર્થ શબ્દના વૃન્દનો, બાહ્ય અવ્યન્તર ત્યાગ યશે કઈ વાર ને;
ગન્ધુકુમાર મુકેશલ મેનારજ મુનિ, જેવા થઈ જાનું કોધાદિ ચાર ને. એવો ૧૪

કાકદિ નયરીના ધત્તો મુનિવરા, ધત્તો શાલી મુનિવર મેઘકુમાર ને,
 બાહુબલી ને ઢંઢણ ણંધક ત્યાગીઆ, જેવાં મત પાળીશું નિરતિચાર ને. એ૦ ૧૫
 વનવગડે વીતરાગ મુનિના વૃન્દમાં, પ્રેતવનોમાં કરશું ક્યારે ધ્યાન ને ?
 શત્રુ મિત્ર સુખ દુઃખમાં સમભાવી થઈ, સર્વે કાળ રહીશું કાકિસગ્ગ એકતાન ને. એ૦ ૧૬
 અપૂર્વકરણ ગુણકાણું ક્યારે પામશું, ક્ષપકચ્છેલીનો કરશું ક્યારે સ્વાદ ને;
 સહનનંદ સ્વભાવદશા મળશે કદા, યથાચ્ચાતનો મેળવશું આહ્વાદ ને. એ૦ ૧૭
 જન્મ અમોને જ્યારે જ્યાં ત્યાં જે મળે, પણ મળજો અપુનર્જન્ધક ભાવ ને;
 સુખ દુઃખને સહવાની સાચી ધીરતા, સોહપદનો રટન થજો આરાવ ને. એવા૦ ૧૮
 અનિત્ય અશરણ આદિ બારે ભાવના, મૈત્રી પ્રમોદ આદિ ભાવના ચાર ને;
 પંચ મહાવ્રતકેરી પણવીશ ભાવના, ભાવીને ઉતરશું ક્યારે ખાર ને ? એવા૦ ૧૯
 પાંચસો ત્રેસઠ લેદ જિનેશ્વર ભાળિયા, ચાર ગતિના છ કાયકેરા સર્વ ને;
 સૂક્ષ્મ બાદર ત્રસ ને થાવર છવને, ત્રિવિધ ખામણા કરશું મૂકી ગર્વ ને. એવા૦ ૨૦
 મરણ બધાં મારાં જિનવર જપતાં થજો, સિદ્ધ નિરંજનકેરું મળજો ધ્યાન ને;
 સૂરિ વાચક ને મુનિવરથી નિર્યામણા, જિનવાણીમાં લાગી જતજો તાત ને. એ૦ ૨૧
 સિંહ સમો થઈ સંજમ આરાધું સદા, સત્ય ભાવ મન વચ કાયા ને થાય ને;
 કપૂરથત્રી પણ આતમ ઉત્તજવળતા વધે, ક્ષમા પ્રમુખ દશ મળે મનસુખદાયજો. એ૦ ૨૨
 જિન ઉત્તમ પદ પદ્મતણી સેવા મળે, રૂપ નિરખવા રોજ મળે જિનરાજ ને;
 શાસન કીર્તિ કસ્તૂરી ખુશનો મળે, ચિન્તામણિ સમ મળે ગુરુમહારાજ ને. એ૦ ૨૩
 વીર વીર વીતરાગ પ્રભુના નામનો, પ્રતિરોમમાં થઈ જાજો મુજ વાસ ને;
 સિદ્ધિસુખની વાંછા વિણ વાંછા બધી, મુજ સ્વાન્તેથી થઈ જાજો તસ નાશ ને. એ૦ ૨૪
 વિનય જિનેશ્વર સંઘતણા મળજો મુને, ભક્તિ મળજો મુનિવર શ્રી જિનદેવ ને;
 સુન્દર શાસન મળજો શ્રી વીતરાગનું, ભવભવ મળજો જિનચરણોની સેવ ને. એ૦ ૨૫

મુનિ ચરણવિજયજી

શ્રી પર્યુષણ પર્વ

(રાગ-એર ગયા વળી વેર ગયા, વળી કાળા કેર ગયા કરનાર.)

અનેક સાલ આવી ને આવે, વર્તમાનકાલીન વરતે,
 ધર્મરાધન ધ્યાન મુધરીએ, પામી આર્થ ક્ષેત્ર ભરતે;
 મનુષ્ય જન્મ મોંઘેશે મળિયો, સુકૃત્યો કરી સફળ કરે,
 પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરે ૧

કરણ કરાવણ ને અનુમોદન, સરીખા ફળ નીપજવે છે,
શક્તિ જીનશક્તિનો વિષય, વિચાર અતિ ઉપજવે છે;
છતી શક્તિએ વાહ વાહ કરીને, વાવરતાં વિત્ત ચિત્ત ન ડરો,
પુન્યવંત પર્થુપણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૨

દાન અલય સુપાત્રે દીધું, કીર્તિ ઉચિત અનુકંપા જેહ,
સ્વદારા સંતોષી જનીને, શીલ વ્રત ઉપર રાખો નેહ;
કડીણ કર્મ જપાવા કારણ, તપ તપવા નિત્ય નિયમ ધરો,
પુન્યવંત પર્થુપણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૩

ભવનાશની જ ભાવના ભાવો, સદા શુભ કરણી અનુસરીએ,
સુદેવ સુશુર સુધર્મ ઉપર, શ્રદ્ધા રાખી શીઘ્ર તરીએ;
ધર્મ પ્રાસાદનો પાયો સમક્ષિત, મજબૂત મેળવી આદર કરો,
પુન્યવંત પર્થુપણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૪

ઉભય ટંક આવશ્યક કરવું, સામાયિક સમતા સારી,
પર્વ દિવસે પૌષધ કરવો, આતમને એ ઉપકારી;
દેવ દર્શન શુરુ વંદન પરચખાણ, કરી સંસાર તરો,
પુન્યવંત પર્થુપણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૫

ઉપધાન ને ઉજમાણું અઘાઇ-મહોત્સવ ગહુવિધ કીણએ,
લક્ષ્મીની ગતિ અધિર વિચારી, નરભવ લાહો લીણએ;
શાસનના વરઘોડા સારા, કાઢીને પર પ્રીતિ વરો,
પુન્યવંત પર્થુપણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૬

પાઠશાળામાં લણવું ગણવું, વિનયી ધર્મ વિદ્યા વરજો,
દેવ શુરુની ભક્તિ કરીને, પુન્ય ભંડાર પૂરો ભરજો;
રાગ દ્રેવ ઓછા કરી રહેતાં, ફેરો ભવોદધિ ન ફેરો,
પુન્યવંત પર્થુપણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૭

અરસપરસ જમાવો જમજો, ખંત ધરી સદુ નરનારી,
દેણી સરખી રેણી રાખવી, ઉભય લોકમાં હિતકારી;
આરાધના ઉત્તમ અંતિમ કરી, પંડિતમરણ સગાધિ મરો,
પુન્યવંત પર્થુપણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૮

દયાલુકારી દક્ષસૂત્રને, સાંભળી કર્ણ પવિત્ર કરો,
હૃદ અહમ અહમ ગાત્રપાત્ર, તપસ્યા ફેડી આદરો;
ચૈત્યપ્રવાહી યાત્રા વિધિએ, કરવા વડાલયકી વિચરો,
પુન્યવંત પર્થુપણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૯

શ્રી સકળચંદ્ર ઉપાધ્યાયકૃત
શ્રી શાંતસુધારસકુંડની સંજ્ઞાય
[અનુવાદ સાથે]

શાંતસુધારસ કુંડમાં, તું રમે સુનિવર હંસ રે;

ગારવ-રેણુશું મત રમે, મૂકજે તું શિથિલ સુનિ સંગ રે. શાંતં ૧

ભાવાર્થ:—હું સુનિરાજ હંસ ! હંસ સર્માન કૃત્યાકૃત્યનો ભેદ સમજનાર ! તું શાંતસુધારસથી ભરેલા કુંડમાં (સરોવરમાં) સ્નાન કરજે-રમજે. ગારવ-રસગારવ, ઋદ્ધિગારવ ને સાતાગારવ તદ્રૂપ રેણુમાં-ધૂળમાં સ્ત્રીશ નહીં અને શિથિળાચારી સુનિનો સંગ કરીશ નહીં. એનો સંગ કરવાથી તને શિથિળાચારીપણું પ્રાપ્ત થશે. ૧.

સ્વહિત કર મ કર ભવપૂરણા, મ કર તું ધર્મમાંહિ કુંદ રે;

લોકરંજન ઘણું મત કરે, જાણતો હોઈ એમ સુગ્ધ રે. શાંતં ૨

હે સુનિ ! તું આત્મહિત કર. નિષ્કળ ભવ પૂર્ણ ન કર. ધર્મનાં કાર્યમાં તું કોધ ન કર. લોકરંજન પણ જાહુ ન કર. લોકો ગદા સુગ્ધ છે એમ તું ન જાણ. ૨.

જો યતિવર થયો જીવડો, પ્રથમ તું આપને તાર રે;

આપ સાથે સુનિ જો તર્યો, તો પછી લોકને તાર રે. શાંતં ૩

હે જીવડા ! જો તું શ્રેષ્ઠ સુનિ થયો છે તો તું પ્રથમ તારા આત્માને તાર. હે સુનિ ! જો તું પોતે તરે-તર્યો છુ એમ ખાત્રી આત્માની સાક્ષીએ થાય તો પછી તું બીજાને તારજે. ૩.

તુજ ગુણવંત જાણી કરી, લોક દીયે આપણા પુત્ર રે;

અશનવસનાદિ ભરી દીએ, ખોટું-મ ધર સુનિસુત્ત રે. શાંતં ૪

હે સુનિ ! તને ગુણવંત જાણીને લોકો પોતાના પુત્રોને સોંપે છે અને અત્રપાન તેમ જ વસાદિવડે તને ભરપૂર કરે.છે માટે તું ખોટું સુનિપણું ધારણ કરીશ નહીં. ૪.

નાણુંસણચરણગુણ વિના, તું કિમ હોઈશ સુપાત્ર રે;

પાત્ર જાણી તુજ લોક દીયે, મ ભરીશ તું નિજ પાત્ર રે. શાંતં ૫

પર પ્રાણીના પ્રાણ, પોતાની સરોળા જે જન ધારે છે,
પુન્યગંધ પવિત્ર કરીને, અશુભ ગતિને વારે છે;
સુખલાલ સર્જન જન સહુ સમજે, જેન ધર્મ જગમાં છે ખરો,
પુન્યવંત પર્યુપણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૧૦

હે મુનિ ! જ્ઞાન, દર્શન ને આરિત્રક્ય શુષ્ક વિના તું સુપાત્ર શી રીતે થઈ શકીશ ? લોકો તો તને પાત્ર બાણીને અન્નવસ્ત્રાદિ આપે છે તો તું તેના વડે તારા ગાત્રને-શરીરને ફેગટ ભરીશ નહીં-ભારે કરીશ નહીં; પરંતુ એ અન્નાદિથી પોષાયેલા શરીરવડે પરોપકાર કરજે-સાધુધર્મ તું શ્રેષ્ઠ પ્રકારે પાલન કરજે. ૫.

મુધી સમિતિ શુપતિ નહીં, નહીં તપ એપણા શુદ્ધિ રે; .
મુનિશુણ્વંતમાંહી મૂળગો, કિમ હોયે લઘિધ ને સિદ્ધિ રે. શાંત ૬

હે મુનિ ! જેવી જોઈએ તેવી શુદ્ધ સમિતિ ને શુપ્તિ તારામાં નથી, શુદ્ધ તપ નથી, શુદ્ધ-દોષ રહિત એવી એપણા નથી. શુણ્વંત મુનિમાં તું મૂળથી ગણાય છે, પરંતુ તેથી તને લઘિધ કે સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ કેમ થશે ? એ તો શુદ્ધ સમિતિ, શુપ્તિ, તપ વિગેરે હોય તો જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ૬.

વ્યાપ માંડ્યો ઘણો શુણ્ક વિના, ભૂરિ આડંબર ઈચ્છ રે;
ઘર તજી માન માયા પડ્યો, કિમ હોયે સિંહગતિ રીચ્છ રે. શાંત ૭

હે મુનિ ! તેં મુનિપણમાં શુષ્ક વિના ઘણો વ્યાપાર આદર્યો અને ઘણો આડંબર પણ ઇચ્છ્યો-કર્યો, ઘર તજ્યું પણ પાછો માન ને માયામાં પડ્યો, એટલે હે રીચ્છ ! તુચ્છ ! તને સિંહ સદૃશ ગતિ-તેના જેવું સામર્થ્ય ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ? ૭.

ઉપશમ અંતરંગે નહીં, હોયે તુજ શયણ આચાર રે;
નતિશુતિ પૂજ તું અભિલખે, મ કર આણુમાની પર ખાર રે. શાંત ૮

તારા અંતરંગમાં ઉપશમ-શાંતભાવ નથી, તારા આચાર શયણ એટલે દોષવાળા છે, છતાં તું નતિ, શુતિ ને પૂજ અર્થાત્ તારી નમસ્કાર, સ્તવના અને પૂજ થાય એમ ઇચ્છે છે, પણ તને તારા આચાર ઉપરથી અણુમાને-ન માને તેના પર ખાર-દોષ કરીશ નહીં, કારણ કે શુષ્ક વિના તારા ઇચ્છેલા નમસ્કારાદિ લોકો કેમ કરે ? ૮.

ઉદરભરણાદિ ચિંતા નહીં, સ્વજન મુત કલત ઘરખાર રે;
રાજચૌરાદિક ભય નહીં, તો હિ તુજ શિથિળ આચાર રે. શાંત ૯

હે મુનિ ! તારે ઉદર ભરવાની ચિંતા નથી, તેમ જ સ્વજન, મુત્ર, શ્રી અને ઘરખાર વિગેરે નથી કે જેની સંભાળ રાખવી પડે અથવા પોષણ કરવું પડે. વળી રાજાનો કે ચોર વિગેરેનો ભય નથી, છતાં તું શિથિલાચારીપણે રહે છે-શુદ્ધ આચારવાળો થતો નથી. ૯.

વિવિધ મુખ દેખીને લોકના, તું દિશ્યુ ચિતે મુનિરાજ રે ?
તું જનાવર્જનાદિક પડ્યો, ચૂક મા આપણું દાજ રે. શાંત ૧૦

હે મુનિરાજ ! લોકોના અનેક પ્રકારના મુખો દેખીને તું મનમાં મુંઝવિ પાડે છે ? ગ્રેની આહવાન કરે છે ? તું તો લોકોનું આપર્જન કરવામાં-તારે વશ કરવાના

પ્રયત્નમાં પડ્યો છો, પણ હે મુનિ ! તું પોતાના આત્માનું કાર્ય ચૂકીશ નહીં-
તારું આત્મ-આરાધન કર્યા કરજે. ૧૦.

આપણું પારકું મમ કરે, મૂક મમતા પરિવાર રે;
ચિત્ત સમતારસે સીંચજે, મ કર બહુ બાળ વિસ્તાર રે. શાંત ૧૧

હે મુનિ ! તું 'આ મારા ને આ પારકા' એવો લેદલાવું છોડી દે, તારા
પરિવાર ઉપરની મમતા મૂકી દે-તણ દે અને તારા ચિત્તને સમતારસવડે
સીંચજે-તેમાં સ્નાન કરાવજે અને સસારની બાળનો વિસ્તાર કરીશ નહીં.
તેને સકેલજે-જો વિસ્તારતો જઈશ તો પાછળથી સકેલવી ભારે પડશે ૧૧.

લોક સત્કાર પૂજે સ્તવે, મુજ મિલે લોકના વૃંદ રે;
મુજ જસ નામ બહુ વિસ્તરે, ધરો અભિમાન મુનીંદ રે. શાંત ૧૨

હે મુનિ ! તું તારા મનમાં એવું અભિમાન ન કરીશ કે લોકો મને સત્કારે-
મારો સત્કાર કરે, પૂજા કરે, સ્તવના કરે, મારી પામે લોકોના સમૂહ લેખા મળે
અને મારો યશ બહુ વિસ્તાર પામે. આ બધી તારી કલ્પના નિર્ર્થક છે, કારણ
કે ગુણ વિના તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી. એ અભિમાન ત્યાગ્ય છે. ૧૨.

પૂર્વ મુનિ સારિખી નહી ફીસી, આપણી લંબિધ ને સિદ્ધિ રે;
અતિશય પણ તેહવા નહીં, તોહી તુજ માન એ બુદ્ધિ રે. શાંત ૧૩

હે મુનિ ! પૂર્વે યદ્ય ગયેલા મુનિમહારાજ જેવી આપણામાં-તારામાં લંબિધ
ને સિદ્ધિ નથી, તેમજ તેવા અતિશય પણ નથી છતાં પણ માન મેળવવાની બુદ્ધિ
તને થાય છે એ આશ્ચર્ય છે ૧૩.

પૂર્વે પ્રભાવિક મુનિ હુવા, તેટલો નહીં તુજ તોલ રે;
આપ હીણું ઘણું ભાવજે, મુખે ઘણું ઘણું મત બોલ રે. શાંત ૧૪

પૂર્વે અનેક પ્રભાવિક મુનિરાજો થઈ ગયા છે, તેમના જેવો તારો તોલ-તારું
વજન નથી, તેથી તું પોતાનું હીનપણું મનમાં સમજજે-આત્મનિંદા કરજે. તારે મોઢે
ઘણું ઘણું આત્મપ્રશંસારૂપ બોલીશ નહીં, તેથી તો ઉલટી વારી નિંદા થશે. ૧૪.

નિઅડી કઠી જે જન રંછયા, વરા કર્યા બહુ જન લોક રે,
પૂંઠ દીધે ન તે તાહરા, ગૃહી મુનિ નાતરુ શેક રે. શાંત ૧૫

હે મુનિ ! તે નિઅડી એટલે કપટ-પ્રપંચ કરીને જે લોકરંજન કર્યું છે
અને બહુ લોકોને વશ કર્યા છે પણ તારી પૂંઠ થતાં તે તારા નથી એમ સમ-
જજે, કારણ કે ગૃહી (ગૃહસ્થ) ને મુનિનું નાતરું એટલે સંબંધ ફેક છે-મિથ્યા
છે-હોઈ શકે નહીં એવો છે એમ સમજ લેજે. ૧૫.

ગુરુપ્રસાદે ગુણહીનને, હુએ અછે ગુણમુદ્ધિ રે;
તું ગુણમત્સરી મત હુએ, કર નિજ જીવ એ શુદ્ધિ રે. શાંત ૧૬

હે મુનિ ! શુભકારાજની કૃપાથી શુભહીનને પણ શુભની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. તે જોઈને તું શુભનો-શુભીનો મત્સરી-ધૃવ્યાળુ ન થઈશ. તું તારા આત્માને એવો શુદ્ધ કરશે-એવી શુદ્ધિ મેળવશે કે જેથી તને શુભકૃપાથી તેવી ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય. ૧૬

સંયમ યોગ મૂકી કરી, વશ કર્યાં જે જનલોક રે;

શિષ્યશુભક્રિત પુસ્તકકાર્યા, અંતદીએ સાનવિણુ શોક રે. શાંત ૧૭

હે મુનિ ! સંયમયોગને વિસારી દઈને અર્થાત્ સંયમના યોગથી મૂકી જઈને તેં જે જનોને વશ કર્યાં છે અને શુભક્રિત ગતાવીને શિષ્ય ને પુસ્તકોથી ભરપૂર બન્યો છે પણ તે સઘળું ખરી સાન એટલે સમજણ વિના અંતે શોક આપે છે- શોક ઉપદ્રવ કરે છે. ૧૭

પરમ સમતા મુખજલધિમાં, સુરનર મુખ એક બિંદુ રે;

તેણે તું સેવ શમવેલડી, મૂકી દે અવર સખ ધંદ રે. શાંત ૧૮

પરમ સમતાના મુખરૂપી સમુદ્રમાં દેવોના અને મનુષ્યના મુખો તો એક બિંદુ માત્ર છે, તેથી હે મુનિ ! તું ઉપશમરૂપ વેલડીને સેવ અને બીજા બધા ધંધ-ધાંધલ છોડી દે. એક ઉપશમની પ્રાપ્તિ થશે તો પછી સમતા સંબંધી સર્વ મુખની પ્રાપ્તિ થશે. ૧૮

એક ક્ષણ વિશ્વ જંતુ પરે, તું ધરે જીવ સમભાવ રે;

સર્વ મૈત્રી મુદ્ધાપાનથી. સકળ મુખ સન્મુખે લાવ રે. શાંત ૧૯

સર્વ જગત જંતુ ઉપર તું હે જીવ ! એક ક્ષણવાર પણ ખરા સમભાવને ધારણ કર, એટલે સર્વ જીવો સાથેની મૈત્રીરૂપી અમૃતના પાનથી તું સર્વ પ્રકારના મુખને સન્મુખ લાવી શકીશ. ૧૯

અદ્ય શુભવંત શુભ રંજીએ, દીન દુઃખી દેખી દુઃખ ઝૂર રે;

નિર્ગુણી દ્વેષ વિરતિ રહી, સકલમુનિ મુખ ચિત્ત પૂર રે. શાંત ૨૦

અદ્યશુભી છતાં અન્યમાં શુભો દેખીને રાજી થતા અને અન્ય અનેક દીન-દુઃખી જીવોને દુઃખવડે ઝૂરતા દેખીને દયા લાવતા તેમ જ નિર્ગુણી ઉપર પણ દ્વેષનો ત્યાગ કરતા એવા હે મુનિ ! તું મુનિના સર્વ મુખોથી ચિત્તને ભરપૂર બનાવી શકીશ. (આમ સકળચંદ્ર મુનિ કહે છે) ૨૦

અનુવાદક-કુંવરજી

* આ સગ્રાપ શ્રાવણના અંકમાં (મુજ) આપેલ છે, પરંતુ એક જાંધુની પ્રેરણાથી આ અંકમાં તે અર્થ સાથે આપેલ છે. તેની મૂળ ગાથામાં એક બે જગ્યાએ મુદ્ધારો કરવો પડ્યો છે તે મેળવવાથી સમજાશે. આ મત્સરાવમાં ખામ મુનિગણને મારે ઉપદેશ છે, પરંતુ તેમાંથી મુનિપદ પામવાને આદતના મર્વે જીવોએ સાર પ્રદણ કરવા યોગ્ય છે.

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

(૨)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૪૫ થી)

ઈદ્રભૂતિના છાત્રો પેઢી કેટલાકના હાથમાં પુસ્તકો શોળી રહ્યાં હતાં, કેટલાએકે હાથમાં કમંડલુ રાખ્યું હતું, અને કેટલાએકે હાથમાં દર્ભ રાખ્યા હતા. આવા પ્રકારના પાંચસો શિષ્યો તેની સાથે ચાલતાં ચાલતાં તેની આ પ્રમાણે ગિરુદાવળી બોલી રહ્યા હતા. “હે સરસ્વતીકંઠાભરણુ! એટલે સરસ્વતી છે કંઠનું આભૂષણ જેનું એવા આપ છો. હે વાદિમદગંજન! એટલે આપ વાદીઓના મદને ઉતારનારા છો! હે વાદિતરંગમૂલનહસ્તિન! એટલે વાદીઓરૂપી વૃક્ષોને ઉખેડી નાખવામાં હાથી જેવા આપ છો, હે વાદિગજસિંહુ! એટલે વાદીરૂપી હાથીનો નાશ કરવામાં સિંહુ જેવા આપ છો, હે વિજિતાનેકવાહ! એટલે જીતેલા છે અનેક વાદ જેણે એવા આપ છો, હે વિજાતાગિલપુરાણુ! એટલે જાણેલા છે સમગ્ર પુરાણ જેણે એવા આપ છો, હે કુમતાન્ધકારનલોમણે! એટલે કુમતરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવામાં સૂર્ય જેવા આપ છો, હે વિનતાનેકનરપતિ! એટલે નમેલા છે અનેક રાજાઓ જેને એવા આપ છો, હે શિષ્યીકૃતબૃહસ્પતિ! એટલે શિષ્ય જેવો બનાવ્યો છે બૃહસ્પતિને જેણે એવા આપ છો, હે સરસ્વતીલખ્ધ-પ્રસાદ! એટલે સરસ્વતીથી મળેલો છે પ્રસાદ જેને એવા આપ છો! એવી રીતે ગિરુદાવલીથી ગજવી દીધેલ છે દિશાઓ જેમણે એવા પાંચસો શિષ્યોથી પરિવરેલો ઇન્દ્રભૂતિ ચાલતોચાલતો વિચારવા લાગ્યો કે-“અરે! આ ધીઠા માણસને આવું તે શું સૂઝયું કે તેણે સર્વજ્ઞ હોવાનો આડંબર કરીને મને છ'છેલ્યો! જેમ સર્પને લાત મારવા દેડકો તૈયાર થાય, બીલાડાની દાઢ પાડવા ઉંદર મહેનત કરે, ઔરાવણને પ્રહાર કરવા બળદ ઇચ્છે, પર્વતને પાડી નાખવા હાથી ચત્તન કરે અને કેશરીની કેશવાળી ખેંચવા સસલો તૈયાર થાય તેમ મારા દેખતાં આ વાદી વળી લોકોની આગળ પોતાનું સર્વજ્ઞપણું પ્રસિદ્ધ કરે છે! એ તેની કેવી મૂર્ખાઈ? અહો! આણે તો વાયરાની સામે ઊભા રહી અગ્નિ સળગાવ્યો અને શરીરના મુખ માટે કોંચાને આલિંગન કર્યું (ચોળ્યો). ઠીક છે, પણ એથી શું થયું? તેનો આવો ખોટો ઘમંડ ક્યાં સુધી ટકવાનો છે? હું હમણાં જ જઈ તેને વાદમા નિરુત્તર (મૌન) કરી નાખું છું. આગીઓ જીવડો ત્યાં સુધી જ ચળકાટ મારે અને ચંદ્રમા પણ ત્યાં સુધી જ પ્રકાશને ફેલાવે કે જ્યાંસુધી સૂર્યનો ઉદય ન થયો હોય, પણ સૂર્યનો ઉદય થતાં તો ક્યાં આગીઓ અને ક્યાં ચંદ્રમા? જાને જરૂર નિસ્તેજ (કીકા) થઈ જાય છે.

મદોન્મત્ત હાથી વનમાં ત્યાંસુધી જ ગર્જના કર્યા કરે છે કે જ્યાં સુધી કેસરીની ગર્જના ન સાંભળે. અથવા મારા ભાગ્યથી જ આ વાદી આવી પહોંચ્યો છે,

મારે શી રીતે રક્ષણ કરવું ? ખરેખર, હું અહીં ન આવ્યો હોત તો જ હીક હતું, કારણ કે સમગ્ર જગતને છતનાર હું. આ એકને છતવા માટે ન આવ્યો હોત તો તેમાં મારો માનહાનિ શી થવાની હતી ? એવો તે કોણ મૂર્ખ હોય કે એક ખીલી માટે આખા મહેલને પાકવાની ઇચ્છા કરે ? અહો ! મારું વગરવિચાર્યું સાહસ કેવું ? અરે ! મારી દુર્બુદ્ધિ કેવી કે હું આ જગદીશના અવતારને છતવા આવ્યો ? હું આ તેજસ્વી મહાસાની પ્રભુની આગળ કેવી રીતે બોલી શકીશ ? અરે ! બોલવું તો હર રહ્યું, પરંતુ એમની પાસે પણ કેવી રીતે જઈ શકીશ ? અત્યારે તો હું પૂરેપૂરો સંકટમાં સપડાયો છું, હે શંકર ! મારા યશનું રક્ષણ કરજો. કદાચ લાગ્યોદયથી અહીં મારો જય થાય તો હું ત્રણે જગતમાં પંડિતશિરોમણિ કહેવાઉં ” વિગેરે ચિંતવતા ઇન્દ્રભૂતિને શ્રીજિનેશ્વર પ્રભુએ અમૃત જેવી મધુર વાણીથી નામ અને ગોત્ર જણાવવાપૂર્વક બોલાવ્યો કે—“ હે ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ ! તું અહીં ભલે આવ્યો. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુની વાણી સાંભળી તે પુનઃ વિચારવા લાગ્યો કે—“ અરે ! આ શું મારું નામ પણ બાણે છે ? અથવા બાણકથી લઈને વૃદ્ધ સુધી ત્રણે જગતમાં વિખ્યાત મારા નામને કોણ ન બાણે ? સૂર્ય વળી કોઈથી છાનો હોય ? પણ આને હું ત્યારે જ સર્વજ્ઞ માનું કે જો તે મારા મનમાં રહેલા શુભ સંશયને પ્રકાશિત કરે. ” આ પ્રમાણે ચિંતવતા ઇન્દ્રભૂતિને મથન કરતા સમુદ્રના જેવા અથવા ગંગાના પૂર જેવા, અથવા આદિપ્રજ્ઞના ધ્વનિ જેવા ગંભીર ધ્વનિથી શ્રી મહાવીર પ્રભુએ કહ્યું કે—“ હે ઇન્દ્રભૂતિ ! તમને એવો સંશય છે કે ‘ આત્મા છે કે નહિ ? ’. આ સંશય તમને પરસ્પર વિરુદ્ધ અર્થને જણાવનારા વેદ-વાક્યોને વાંચવાથી થયો છે.

“ વિજ્ઞાનઘન એવૈતેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુત્થાય

તાન્યેવાઙ્ગુ વિનશ્યતિ, ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ ” इति

ઉપરના વેદવાક્યથી તમે બાણો છો કે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી. તેનો અર્થ તમે આ પ્રમાણે કરો છો:—[વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે વિજ્ઞાનોનો સમુદાય જ [એવૈતેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુત્થાય] આ ભૂતોમાંથી ઉત્પન્ન થઈને [તાન્યેવાઙ્ગુ વિનશ્યતિ] પાછો તે ભૂતોમાં જ લય-વિનાશ પામે છે; [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ] તેથી પરલોકની સંજ્ઞા નથી; અર્થાત્ પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ ભૂતો શરીરરૂપે પરિણમ્યા હોય, ત્યારે શરીરરૂપે પરિણમેલા એ પાંચ ભૂતોમાંથી ‘ આ ઘડો છે, આ ઘર છે, આ મનુષ્ય છે. ’ ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાનનો સમુદાય ઉત્પન્ન થાય છે; પણ આત્માને માનવાવાળા જ્ઞાનનો આધાર જે આત્મા નામનો પદાર્થ માને છે તે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી, કેમ કે પાંચ ભૂતોમાંથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી જ્ઞાનનો આધાર પાંચ ભૂતો માનવા બેઇએ. જેમ

મદિરાના અગોમાંથી મદશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ શરીરરૂપે પરિણુમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી જ્ઞાનશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. આવી રીતે શરીરરૂપે પરિણુમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી વિજ્ઞાનનો સમુદાય ઉત્પન્ન થઈને, પછી જ્યારે શરીરરૂપે પરિણુમેલા તે પાંચ ભૂતોનો વિનાશ થાય છે ત્યારે તે વિજ્ઞાનનો સમુદાય પણ જલમાંથી ઉપજેલા પરપોટાની પેઠે તે ભૂતોમાં જ લય પામે છે. આવી રીતે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી, તેથી પ્રેત્યસંજ્ઞા એટલે પરલોકની સંજ્ઞા નથી અર્થાત્ મરીને પુનર્જન્મ લેવો પરતો નથી; કેમ કે જ્યારે આત્મા નથી તો પછી પરલોક કોનો ? માટે અહીંથી મરીને કોઈ પરલોકમાં જતું નથી અને પરલોકથી અહીં કોઈ આવતું નથી.

“હે ઇન્દ્રભૂતિ ! વળી તું માને છે કે—ઉપર પ્રમાણે વેદવાક્યનો અર્થ યુક્તિથી પણ કીક લાગે છે, કેમકે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી આત્મા જણાતો નથી એટલે આત્મા દેખવામાં આવતો નથી, તેમ સ્પર્શાદિના અનુભવથી જણાતો નથી; સૌ આત્મા છે તેની શી સાબિતી ? જો આત્મા હોય તો જેમ ઘટપટાદિ પદાર્થો જણાય છે તેમ જણાવે જોઈએ. જો કે પરમાણુઓ પણ અપ્રત્યક્ષ છે, છતાં તેના ઘટ વિગેરે પદાર્થો કાર્યરૂપે પરિણુમેલા પ્રત્યક્ષ જણાય છે; તેથી પરમાણુઓ માનવા જ જોઈએ. પરંતુ આત્મા તો તેવા કાર્યરૂપે પણ પરિણુમેલો પ્રત્યક્ષ જણાતો નથી. અનુમાનથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, કેમકે અનુમાન પ્રત્યક્ષ-પૂર્વક જ પ્રવર્તે છે. એટલે હેતુનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થયું હોય તો તે સાધ્યને સાબિત કરે. અહીં ક્યાંતે એ કે-જેણે પહેલા રસોડા વિગેરે ઠેકાણે ધૂમાડા અને અગ્નિનો સંબંધ પ્રત્યક્ષ દેખ્યો હોય તે માણસ પર્વત પર ધૂમાડો નીકળતો દેખી પહેલાં પ્રત્યક્ષ જાણેલા ધૂમાડા અને અગ્નિના સંબંધને સંભારે છે કે-રસોડાના ક્યાંતે (રસોડા વિગેરે સ્થળે) પૂર્વે (પહેલાં) જ્યાં જ્યાં ધૂમાડો હોય ત્યાં ત્યાં અગ્નિ દેખ્યો હતો, તે પ્રમાણે આ પર્વત પર ધૂમાડો દેખાય છે તેથી; અગ્નિ હોવો જોઈએ. આવી રીતે પ્રત્યક્ષપૂર્વક અનુમાન થાય છે. આત્માની સાથે તો કોઈનો પણ સંબંધ પ્રત્યક્ષથી જણાતો નથી, તો પછી આત્માની સિદ્ધિ અનુમાનથી કેવી રીતે થઈ શકે ? આગમથી પણ આત્માનો નિશ્ચય થઈ શકતો નથી, કેમકે કોઈ શાસ્ત્ર જણાવે છે કે આત્મા છે અને કોઈ શાસ્ત્ર જણાવે છે કે આત્મા નથી. આવી રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ અર્થને જણાવતા શાસ્ત્રોમાં કશું સાચું અને કશું જૂઠું ? ઉપમાન પ્રમાણથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, કેમકે ઉપમાન પ્રમાણ તો નજીકના પદાર્થમાં સાદૃશ્ય બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે છે. જેમ ગાયને ઝાળખનાર માણસ જંગલમાં ગયો હોય ત્યાં રોજ નાગના જંગલી પશુને દેખી તે માણસને સાદૃશ્યબુદ્ધિ થાય છે કે જેવી ગાય હોય તેવો આ પશુ છે, પણ જંગલમાં આત્મા જેવો તો કોઈ પદાર્થ દેખાતો નથી, તો પછી કોના જેવો આત્માને માનવો ? આવી રીતે કોઈ પણ પ્રમાણથી આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, તેથી આત્મા નથી એમ માનવું જોઈએ. વળી ધી, દ્રવ્ય વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થ વાપરી શરીર પુષ્ટ બન્યું

હોય, તો તેમાંથી સતેજ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે એમ અનુભવીએ છીએ, માટે માનવું જોઈએ કે શરીરરૂપે પરિણુમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી જ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે; તેથી જ્ઞાન એ પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભૂતનો ધર્મ છે, પણ આત્માનો ધર્મ નથી અને તેથી સાબિત થાય છે કે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી. વળી તું આ પ્રમાણે પણ માને છે કે-જે કે 'વિજ્ઞાનઘન' ઇલાહિ વેદપદોથી તથા પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, તેથી આત્મા નામનો પદાર્થ ન માનવો જોઈએ. પરંતુ 'આત્મા છે' એમ જણાવનારાં બીજાં વેદવાક્યોને દેખીને તું સંશયમાં પડ્યો છે કે 'આત્મા છે કે નથી?' પરંતુ હે ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ! તારો આ સંશય અધુક્ત છે, કેમ કે—

“ વિજ્ઞાનઘન એવૈતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય
તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ, ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ ”

એ વેદવાક્યનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી એ વાક્યનો અર્થ તું જે ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ નથી. પણ એ વાક્યનો અર્થ આ પ્રમાણે છે, સાંભળ-[વિજ્ઞાનઘન યવ] વિશિષ્ટ જ્ઞાન એટલે જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ તે વિજ્ઞાન કહેવાય, તે વિજ્ઞાન સ્વરૂપવાળો આત્મા [પ્તેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય] જેયપણે પ્રાપ્ત થયેલા આ પૃથ્વી વિગેરે ભૂતોથી, અથવા ઘટ પટ વિગેરે ભૂતોના વિકારોથી-‘ આ પૃથ્વી છે, આ ઘટ છે, આ પટ છે ’ ઇત્યાદિ પ્રકારે તે તે ભૂતોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થઈને, [તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ] તે ઘટ વિગેરે ભૂતોના જેયપણે અભાવ થયા પછી આત્મા પણ તેઓના ઉપયોગરૂપે વિનાશ પામે છે, અને બીજા પદાર્થના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સામાન્ય સ્વરૂપે રહે છે. તેથી [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] આવી રીતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે આત્મા ન રહેલો હોવાથી તે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી. અર્થાત્-આત્માના દરેક પ્રદેશે જ્ઞાન-દર્શનના ઉપયોગરૂપ અનંતા પયયિ રહેલા છે, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયથી આત્મા કથચિત્ અભિન્ન છે; એટલે વિજ્ઞાનમય આત્મા હોવાથી ‘વિજ્ઞાનઘન યવ’ એટલે વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપ જ છે.

ન્યારે ઘટ પટ વિગેરે ભૂતો જેયપણે પ્રાપ્ત થયા હોય ત્યારે તે ઘટ-પટાદિ-રૂપ હેતુથી ‘ આ ઘટો છે, આ વસ્ત્ર છે ’ ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગ (પર્યાય)-રૂપે આત્મા પરિણુમે છે, એટલે તે તે વિજ્ઞાન પયયિ ઉત્પન્ન થાય છે; કારણ કે આત્માને તે ઉપયોગરૂપે પરિણુમવામાં તે ઘટાદિ વસ્તુનું સાપેક્ષપણ છે. પછી ન્યારે ઘટ-પટાદિ વસ્તુ વચ્ચે આંતરું પડી જાય, અથવા તેઓનો અભાવ થાય, અથવા બીજા પદાર્થમાં મન આદ્યું જાય ત્યારે કોઈ પણ કારણથી આત્માનો ઉપયોગ તે વસ્તુથી ખસી જાય છે, અને બીજા પદાર્થમાં ઉપયોગ પ્રવર્તે છે, ત્યારે પહેલાં જે ઘટ-પટાદિ પદાર્થો જેયપણે હતા તે

પદાર્થો જ્ઞેયપણે રહેતા નથી, પણ બીજા જે પદાર્થોમાં ઉપયોગ પ્રવર્ત્યો હોય તે પદાર્થો જ્ઞેયપણે પ્રાપ્ત થાય છે. આવી રીતે જ્યારે તે ઘટ-પટાદિ પદાર્થો જ્ઞેય-પણે રહેતા નથી ત્યારે આત્મા પણ ‘આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે.’ ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગમાં રહેતો નથી, એટલે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે રહેતો નથી. તેથી જ વેદ-વાક્યમાં કહ્યું છે કે-‘ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ’ એટલે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી. આત્માના ત્રણ સ્વભાવ છે-જે પદાર્થતું વિજ્ઞાન પ્રવર્તતું હોય તે વિજ્ઞાન પર્યાયરૂપે આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે, તે સમયે પહેલાંના પદાર્થના વિજ્ઞાનપર્યાય નષ્ટ થયેલા હોવાથી તે પહેલાંના વિજ્ઞાન પર્યાયરૂપે આત્મા વિનશ્વરરૂપ છે, અને અનાદિ કાળથી પ્રવર્તેલી વિજ્ઞાનસંતતિની અપેક્ષાએ દ્રવ્યરૂપે આત્મા અવિનશ્વર છે. આવી રીતે પર્યાય નયની અપેક્ષાએ આત્મા ઉપજે છે અને વિનાશ પામે છે અને દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે.

“વળી હે જોતમ ઇન્દ્રભૂતિ ! પ્રત્યક્ષથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થાય છે. જે તને ઘટ પટ વિગેરેનું જ્ઞાન હૃદયમાં સ્ફુરે છે, તે જ્ઞાનરૂપ જ આત્મા છે; કેમ કે અભેદ નયની અપેક્ષાએ જ્ઞાન આત્માથી અલિપ્ત છે, તેથી આત્મસ્વરૂપ જ છે. જ્ઞાન તો દરેકને પોતાના અનુભવથી સિદ્ધ હોવાથી સ્વપ્રત્યક્ષ જ છે, અને જ્યારે જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે તો પછી તે જ્ઞાનથી અલિપ્ત એવો આત્મા પણ પ્રત્યક્ષ જ છે એમ કેમ ન મનાય ? વળી ‘હું બોલ્યો, હું બોલું છું, હું બોલીશ’ ઇત્યાદિ પ્રકારે ત્રણે કાળના વ્યવહારમાં ‘હું’ એવી જે પ્રતીતિ થાય છે તે પ્રતીતિથી પણ આત્મા પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે. જો તું આત્માને નહિ માને તો ‘હું’ શબ્દથી કેને ગ્રહણ કરીશ ? કદાચ ‘હું’ શબ્દથી શરીરને ગ્રહણ કરવાનું કહે, એટલે ‘હું બોલ્યો’ ઇત્યાદિ તેવી પ્રતીતિ શરીરને થાય છે એમ કહે, તો મૃતકને પણ ‘હું બોલ્યો’ ઇત્યાદિ પ્રતીતિ થવી જોઈએ, કારણ કે તે મૃતક અવસ્થામાં પણ શરીર તો છે જ, છતાં મૃતકને પ્રતીતિ થતી નથી, તેથી માનવું જોઈએ કે ‘હું બોલ્યો, હું બોલું છું’ ઇત્યાદિ પ્રતીતિ શરીરથી જુદા એવા શરીરોને (શરીરને ધારણ કરનાર આત્માને) થાય છે, અને તે આત્મા છે. વળી જેના શુણ્ણ પ્રત્યક્ષ હોય તે શુણ્ણ પણ પ્રત્યક્ષ જ મનાય છે. સ્મરણ, ઇચ્છા, સંશય વિગેરે શુણ્ણો દરેકને પોતાના જ અનુભવથી પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે, તેથી તે શુણ્ણોનો આધાર આત્મારૂપ શુણ્ણ પણ સ્વપ્રત્યક્ષસિદ્ધ માનવો જોઈએ. તે સ્મરણ, ઇચ્છા, સંશય વિગેરે શુણ્ણોનો આધાર શરીર તો ન જ કહેવાય, કારણ કે જેવા શુણ્ણ હોય તેવો જ તેઓનો શુણ્ણ હોવો જોઈએ. તે શુણ્ણો અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ છે, અને શરીર તો મૂર્ત અને જડરૂપ છે; આવી રીતે અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ શુણ્ણોનો આધાર જડરૂપ એવું શરીર કેમ સંભવે ? માટે અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ એવા તે શુણ્ણોનો આધાર-શુણ્ણ અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ એવો આત્મા જ સ્વીકારવો જોઈએ. તથા અનુમાનથી પણ આત્માની સિદ્ધિ યર્થ થકે છે. તે આ પ્રમાણે-જે ભોગ્ય હોય તેના ભોજના અવશ્ય હોય છે. જેમ ભોજન

વસ્ત્ર વિગેરે લોભ્ય પદાર્થો છે, તો તેનો લોભતા મનુષ્ય છે; તેમ શરીર પણ લોભ્ય છે, તો તેનો લોભતા શરીરી હોવો જોઈએ; અને તે આત્મા છે. વળી આગમથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકે છે. જુઓ, વેદમાં જ કહ્યું છે કે—

‘સ ધૈ અયમાત્મા જ્ઞાનમયઃ તે આત્મા જ્ઞાનમય છે.’ વળી ‘દદદ-દમો દાનં દયા ઇતિ દકારત્રયં યો વેત્તિ સ જીવઃ, દદદ એટલે દમ, દાન અને દયા એ ત્રણ દકારને જે બાણ છે તે જીવ છે.’ આ વેદવાક્યોથી પણ આત્મા છે એમ સિદ્ધ થાય છે. વળી તું જે માને છે કે—‘ધી દ્વધ વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થો વાપરી પુષ્ટ બનેલા શરીરનું ચૈતન્ય સતેજ અનુભવાય છે, તેથી ભૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરમાંથી તે ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે.’ આ પણ તારું માનવું ઠીક નથી, કારણ કે—એ વખતે પુષ્ટ થયેલું શરીર ચૈતન્યને સહાયક બને છે, પણ શરીર માત્ર સહાયક થવાથી તે શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ માની શકાય નહિ. જેમ અગ્નિવડે સુવર્ણમાં દ્રવતા થાય છે, તે દ્રવતા થવામાં અગ્નિ સહાયકારી છે; પણ એથી એમ તો ન જ કહેવાય કે અગ્નિમાંથી દ્રવતા ઉત્પન્ન થઈ, પરંતુ એમ જ મનાય છે કે સુવર્ણમાંથી દ્રવતા ઉત્પન્ન થઈ અને તેથી તે દ્રવતાધર્મ સુવર્ણનો છે; તે પ્રમાણે ચૈતન્ય સતેજ થવામાં પુષ્ટ શરીર મદદગાર બને, તેથી એમ ન જ કહેવાય કે શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થયું, પરંતુ તે ચૈતન્ય આત્મામાંથી પ્રકટ થાય છે, અને તેથી તે આત્માનો ધર્મ છે. વળી ઘણા માણસો પુષ્ટ શરીરવાળા હોવા છતાં તેમનું જ્ઞાન થોડું હોય છે અને ઘણા કૃશ શરીરવાળા હોવા છતાં તેમને જ્ઞાન ઘણું હોય છે, એમ આપણે ઘણી વાર અનુભવીએ છીએ. તેથી પુષ્ટ શરીરવાળાને ઘણું જ્ઞાન હોય છે એવો નિયમ ક્યાં રહ્યો? અને જ્યારે એવો નિયમ રહ્યો નહિ ત્યારે શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ કેવી રીતે મનાય? વળી શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થતું હોય તો મૃત્યુ થયા પછી પણ શરીર તો છે, તો તે મૃતકને ચૈતન્ય કેમ થતું નથી? વળી જેનો વિકાર થતાં જેને વિકાર થાય તેનું તે કાર્ય કહેવાય. એટલે તેમાંથી તે ઉત્પન્ન થયું કહેવાય. જેમ સફેદ તાંતણીથી બનેલા વસ્ત્રને લાલ રંગથી રંગીએ, તે વખતે તાંતણા પણ લાલ રંગના થઈ જાય છે, તેથી મનાય છે કે તાંતણાથી વસ્ત્ર બન્યું. પણ શરીર અને ચૈતન્યમાં તેમ અનુભવાતું નથી, કેમકે—ગાંડા થઈ ગયેલા માણસનું ચૈતન્ય વિકાર પામેલું હોય છે, છતાં તેનું શરીર તો પ્રથમ જેવું જ હોય છે, તે શરીરમાં કાંઈ વિકાર દેખાતો નથી; તો પછી શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ કેવી રીતે મનાય? વળી જેની વૃદ્ધિ થતાં જેની વૃદ્ધિ થાય તેથી તે ઉત્પન્ન થયું કહેવાય. જેમ માટી ઘણી હોય તો ઘડો મોટો થાય છે, તેથી મનાય છે કે માટીમાંથી ઘડો થાય છે; પણ શરીર અને ચૈતન્યમાં તેવું અનુભવાતું નથી, કારણ કે હજારો યોજનના શરીરવાળા માછલાઓને જ્ઞાન ઘણું થોડું હોય છે, અને તેઓથી નાના શરીરવાળા મનુષ્યોનું જ્ઞાન તેઓથી વધારે હોય છે. આવી રીતે કોઈ પણ પ્રકારે ‘ભૂતોના

સમુદાયરૂપ શરીરમાંથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે ' એમ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી માટે માનવું જોઈએ કે-શરીરથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી, પણ શરીરથી જુદા એવા કોઈ પદાર્થથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે પદાર્થ આત્મા છે. હે ઇન્દ્રભૂતિ! આ પ્રમાણે 'વિજ્ઞાનઘન૦' ઇત્યાદિ વેદપદોથી તથા પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી 'આત્મા છે' એમ ખરેખર સાબિત થાય છે. વળી—

“ક્ષીરે ઘૃતં તિલે તૈલં, કાષ્ઠેઽગ્નિઃ સૌરમં સુમે ।

ચન્દ્રકાન્તે સુધા યદ્વત્, તથાત્માઙ્ગમતઃ પૃથક્ ॥ ૧ ॥”

જેમ દૂધમાં ઘી, તલમાં તેલ, કાષ્ઠમાં અગ્નિ, પુષ્પમાં સુગંધ અને ચન્દ્રકાન્તમણિમાં અમૃત રહેલું છે તેમ શરીરથી જુદો એવો આત્મા પણ શરીરમાં રહેલો છે. ૧.

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી ઇન્દ્રભૂતિને આત્માનો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેમને નિર્ણય થયો કે 'આત્મા છે.' એ સંશય નષ્ટ થતાં ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિએ પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે તેજ વખતે પ્રભુની પાસે પરમ-ઉદ્ધાસથી સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણરત્નોની ખાણ જેવી દીક્ષા લીધી.

ગણધરપદ અને ચાર જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ—

શ્રી ઇન્દ્રભૂતિએ પોતાનો સંદેહ દૂર થવાથી પચાસ વર્ષ પૂરા થયા બાદ એકાવનમા વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૧ ના દિવસે પૂર્વભાગમાં સંયમ અહણ કયું. (એ પ્રમાણે બાકીના દસ પ્રાક્ષણોએ પણ પોતાનો સંશય દૂર થવાથી તેજ દિવસે ઇન્દ્રભૂતિની માફક દીક્ષા અહણ કરી.) અહીં એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે પોતપોતાનો સંદેહ દૂર થતાં શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ વગેરે પ્રાક્ષણોની મિથ્યા પરિણતિ પણ દૂર થઈ અને સમ્યક્ત્વની પરિણતિ પ્રકટ થઈ. પ્રભુએ લાયક બાળી તેમને ગણધરપદવી આપી અને મસ્તક ઉપર વાસશેષ દર્શ્યો. એટલે એજ વખતે તેઓ બધા સમ્યગ્દર્શન ઉપરાંત ચાર જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મનઃપર્યવ)ના ધારક બન્યા. ખરેખર પ્રભુના વાસશેષનો પ્રભાવ અલૌકિક હોય છે. યોગજ વખત પડેલાં જેઓને સમ્યગ્જ્ઞાનની ગંધ પણ ન હતી, જેઓ મિથ્યાજ્ઞાનરૂપી કાદવમાં ખૂતેલા હતા અને તેથી તેઓ પ્રભુને ઉદ્દેશીને 'ઇન્દ્રજાલીયો' વગેરે વગેરે ગણાઈ દહેતા હતા, તેઓ યોગજ વખતમાં આવા જ્ઞાની બન્યા અને ઉચ્ચ કોટિમાં મૂકાયા. ખરેખર, સત્પુરુષોના સમાગમ પણ નિશ્ચયે અપૂર્વ લાભને આપે છે.

આ. શ્રી વિજયપત્રસૂરિ

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

૫૬ ઓગણસાઠમું

અનુસંધાન પૃ. ૧૪૦ થી

રે. ત્યારપછી પદનો આગળનો અર્થ સીધો અને સરળ છે. હે પ્રભુ! હે શુદ્ધાત્મા! હવે તો હું તારે શરણે આવ્યો છું, હવે મારે તારું જ કામ છે, મારી સંસારદશા ખલાસ થઇ ગઇ છે અને તેથી રાગ, દ્વેષ વિગેરે કોઇ મનોવિકારો મને ધક્કો મારે એવી સ્થિતિ જ રહી નથી. આત્મામાં જ્યારે ચેતનધર્મની મરતી આવે છે ત્યારે એના સ્થિતિ અને એના સંવ્યવહારમાં ભારે મોટો ફેરફાર થઇ જાય છે. સંસારદશામાં—બહિરાત્મદશામાં એ વર્તતો હોય ત્યાં સુધી તો રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મધ્યા, ક્લહ, મૃયાવાદ, દભ વિગેરે મનોવિકારો એને ચારે તરફથી ધક્કા મારી એને ઢીલો બનાવી દે છે, એને માલ વગરનો પરાધીન બનાવી મૂકે છે, પણ જેવો આત્મા મનોવિકારના કળગમમાંથી તરત જ છટકે છે કે તેને રાગદ્વેષજન્ય ધક્કાઓ લાગતા જ નથી.

અહીં 'પ્રભુ' એટલે શુદ્ધ આત્મા સમજવો, અસલ આદર્શ આત્મતત્ત્વના ધ્યેયે પહોંચવાનું છે. એ ધ્યેય નજર સન્મુખ રહે તેને 'પ્રભુ' નું સ્થાન આપવું ઉચિત છે. જેવા થવું હોય તેને નજર સન્મુખ રાખવામાં આવે, એનું ધ્યેય ૫૬ વારંવાર ધ્યાવવામાં આવે ત્યારે જ તેવા થવાના માર્ગનું સેવન થઇ શકે છે અને ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયની એકતા થાય ત્યારે જ સાચી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે; એટલે અહીં શુદ્ધાત્માને પ્રભુ તરીકે ઉદ્દેશીને કહે છે કે—'હે પ્રભુ! હું તમારે શરણે આવ્યો છું, મારે ખરો આધાર તમારા સિવાય કોઇનો નથી અને તમારા ટેકા પર મને એટલો બધો વિશ્વાસ છે કે હવે મને રાગ દ્વેષ કોઈ પ્રકારનો ધક્કો મારે એવો ભય રહેતો નથી.' જ્યારે એક માણસને અન્ય તરફથી શ્રીક લાગતી હોય છે ત્યારે તે કોઈના રક્ષણ તથા જાય છે અને તે રક્ષણકર્તાના શરણાગતના પાલનપણામાં પૂર્ણ વિશ્વાસ હોય તો પછી એને ભય આપનાર તરફથી ભવિષ્યમાં થવાની ઉપાધિની ચિંતા રહેતી નથી. સંસારમા રખડતા મલિન આત્માને અત્યાર સુધી કષાય વિગેરે મલિન બાવોથી વારંવાર ધક્કા લાગતા હતા. એ જરા ઉઁચો આવવા જાય ત્યાં કાંતો અભિમાનથી, ગૌરવથી કે દંભથી કે એવા બીજા મનોવિકારથી એ પડી જતો, એની પરિણતિમાં મોટો ધક્કો લાગી જતો અને એ પાછો સંસાર તરફ સરી જતો. પણ હવે તો એણે પોતાનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે, પોતાનું સાચું સ્થાન પીછાંચું છે, પોતાનું ધ્યેય સદૃશ્ય છે અને એ શુદ્ધ ભાવ સાથે પ્રેમ લગાડી એમાં જ પોતાનું સર્વસ્વ-પણું સ્વીકાર્યું છે, એટલે એના અંતરાત્મભાવમા નિર્ણય થઇ ગયો છે કે હવે બહારના મનોવિકારો તરફથી કોઇ જાતનો માર પડવાનો સંભવ નથી. એની આત્મદશા જગેલી હોઇ એને પતનની ચિંતા રહી નથી, એનામાં હૃદયબળ ખૂબ જગેલું હોઇ, એની ગૂંચવણો મોટે ભાગે ખલાસ થઇ ગઇ છે અને એવા પ્રભુશરણમાં એને પૂરતો વિશ્વાસ ખેસી ગયો છે. આવા સંયોગોમાં કદાચ કષાયનો ઉદય થઇ જાય તો તેથી પણ એને ધક્કાનો ભય

રહેતો નથી. એ કપાયની પરિણતિ યવાની સાથે એનામાં આત્મગતિ પશુ થાય છે અને એને લાઇને એ ઉદયમાં આવેલા કપાયોને નિષ્કળ બનાવી દે છે.

એક પ્રાણજીવન પર પ્રીતિ લગાડવાને પરિણામે શુદ્ધાત્મભાવ પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્ન નિશ્ચયને અંગે એનામાં રાગદ્વેષના ધક્કાની ખીક જતી રહે છે, એટલું જ નહિ પણ એ બહારના સર્વને-સર્વ બહિરાત્મ મનોવિકારોને આહ્વાન (ચેલેન્જ) કરીને અને હાથ ઊંચા કરીને જોરપૂર્વક કહે છે કે-‘ હવે તમારાથી જે થાય તે કરી લો. ’ હવે મને એક એવા તરવની પ્રાપ્તિ થઇ છે અને મારો પ્રેમ એક એવા પ્રભુ-પરમાત્મા પ્રત્યે લાગ્યો છે કે જેથી તમારો ભય દૂર નાસી ગયો છે, તેથી તમને હાથ ઊંચા કરીને આહ્વાન કરું છું કે ‘ આવો, તમારું જોર હોય એટલું વાપરી નાખો અને થાય તે કરી લો. ’ મનોવિકાર બહુ આકરી ચીજ છે, એ ન દેખાય કે ન કહી શકાય તેવી જગ્યાએથી ધૂસી જાય છે અને અંદર દાખલ થયા પછી પુષ્કળ ખુવારી ફેળવી દે છે. અતિ વિશિષ્ટ જ્ઞાનીને લેશ માત્ર અભિમાન થઇ જાય તો મહાપાત થઇ જાય છે, કામદેવ એક બાણ ફેંકે તેને વશ પડી જવાય તો મેળવેલ સર્વ પ્રગતિ પર ફટકો પડે છે અને મોઢા મનોવિકારો તો મોટું ધમસાણુ કરી મૂકે છે.

પશુ જ્યારે શુદ્ધાત્મદશા જાગૃત થાય છે, આંતરપ્રેરણા અસાધારણુ જોર કરે છે, પ્રગતિના માર્ગથી પાત યવાના પ્રસંગો પર વિજય મેળવવાનું આત્મધન પ્રાપ્ત થઇ જાય છે અને અસાધારણુ આત્મવિશ્વાસ સાંપડે છે ત્યારે એને મનોવિકારોનો-રાગદ્વેષ કપાયોનો ભય હઠી જાય છે અને એના આત્મબળથી એ પોકારીને-હાથ લાંબા કરીને એ સર્વને કહે છે કે-‘ હવે તેને આંતરિક શત્રુનો ભય નથી, તેઓમાં હોય તેટલું જોર તેઓ પશુ વાપરી લે, તેનો સામનો કરવા પોતે તૈયાર છે. ’

પોતે કોણુ છે ? આ દષ્ટ જગત શું છે ? તેનો અને પોતાનો સંબંધ કેટલો છે ? કેટલો વખત રહેવાનો છે ? આ સર્વ બાબતનો વિચાર કરી તેમાં ત્યાગ કરવા યોગ્ય અને આદરવા યોગ્ય ભાવોનો વિવેક કરી તેની સાથેના પોતાના સંબંધની ચોખ્ખટ એક વાર આ પ્રાણી કરી નાખે અને તદનુસાર પોતાનો જીવનક્રમ ગોઠવી નાખે તો પછી એને દુનિયાની ઓશિયાળ તો મટી ગયેલી હોય જ છે, પણ આંતરરિપુનો ભય પણ નાશ પામે છે. જીવન સફળ કરવા માટે ભગવાનને સરણે જવાની જરૂર છે અને ભગવાનનું સરણુ એટલે શુદ્ધાત્મદશાની પ્રાપ્તિની વાત સમજવાની છે. બહારના ભગવાન તો માત્ર આદર્શ પૂરો પાડે છે, બાકી આપણા ખરા ભગવાન-પ્રભુ તો અંદર બેઠા છે. એને મુખ્ય સિંહાગને મિરાજમાન કર્યા એટલે જાવની બાવઠ બાંગી જાય છે, સંસારના ફેરા મટી જાય છે અને શુદ્ધ આત્મજાગૃતિ આંતર ઉત્તમદશા પ્રકટ થાય છે.*

* આ ગાથાનો અર્થ પં. શ્રી મંબીરવિજયજી મંજિએ લખાવ્યો છે તે તદ્દન જુદા પ્રકારનો છે. ઉપર અર્થ લખ્યો છે તે મને એક નોટ-ટીપ્પો મળ્યો હતો તેને આધારે તૈયાર કરેલ છે. પં. શ્રી મંબીરવિજયજીએ કરેલ અર્થ વિચારવા લાયક હોઇ તે પણ અદો તોળી લીધો છે. ઉપર મૂળમાં કરેલ અર્થ આગળપાછળનો મંબંધ વિચારનાં વધારે મેળ ખાતો હોય

૧) ૩. જ્યાંસુધી ચિત્તમાં રાગદ્વેષ વિગેરે હોય છે ત્યાંસુધી તેમાં શુદ્ધાત્માનું પ્રતિબિંબ અથવા આત્માનુભવ પડતા નથી, યતા નથી અને તેથી તેવા ચિત્તવાળાઓનું સ્થાન સંસાર જ છે. ઉપર ઉપરની ગમે તેટલી ક્રિયાઓ કરવામાં આવે, પણ મનની અંદરના રાગ, દ્વેષ જ્યાંસુધી ગયા નથી ત્યાંસુધી ચિત્ત-મન તો અપરાધી જ છે અને અપરાધી મનનું-અપરાધી આત્મતત્ત્વનું સ્થાન સંસાર જ છે. મનમાં આત્મતત્ત્વની જાગૃતિ ન થાય અને સ્થૂળ સંસારના વિષયભોગમાં કે રાગ, દ્વેષ, કષાય, નોકષાયની પરિણતિમાં મન ભટક્યા કરે ત્યાંસુધી તે ગમે તેટલી મોટી વાતો કરે, પણ એનું સ્થાન સંસાર જ છે, એનું કોડાંગણ સંસાર છે, એની રમણશ્રમિ સંસાર છે, એનો પ્રસાર સંસારમાં જ છે અને પ્રગતિ સંસારને વધારનાર જ છે.

‘મન एव मनुष्याणां कारणं बंधमोक्षयोः’ મોક્ષનું કે સંસારબંધનનું કારણ મન જ છે. આ તો જાણીતી વાત છે. મન સંસારવાસનામા પ્રસાર કરે ત્યારે તે ‘અપરાધી’ ગણાય છે, કારણ કે એમાં ‘મજ’ ભરેલો છે અને મજવાળા મનનો અપરાધ ઉઘાડો છે. આનું સંસાર મનુષ્ય મન હોય ત્યારે તે સંસારને વધારે છે, અનેક પ્રકારના કર્મોને આત્મા સાથે જોડી દે છે અને અનેક પ્રકારની વિક્રિયા કરી એને સોનાના કે લોહના બધનમાં વધારે મજબૂત કરતું જાય છે. આવા પ્રકારના મનનું સ્થાન સંસાર જ છે, એ સંસારને વધારે છે અને રખડપટ્ટીમાં વધારે બળ આપે છે, જોર આપે છે અને પ્રસાર કરી આપે છે. જ્યાંસુધી મનમાં રાગદ્વેષ છે ત્યાંસુધી તેમાં શુદ્ધ આત્મદશાનું પ્રતિબિંબ કદી પડતું નથી, એમાં આત્માનુભવના શુદ્ધ દર્શન યતા નથી અને એના માલિકની ખરી પ્રગતિ યતી નથી.

એમ મને લાગ્યું છે. પં. શ્રી ગંભીરવિજયજીના અર્થ પ્રમાણે ‘લુગ્ન’ માં ‘ન’ નકામો છે. (આ ‘ન’ ને નકામો માનવાની જરૂર નથી. ન બહુવચનનો પ્રત્યય છે અને તેથી તે ઠીક જ છે. ‘ન’ નો અર્થ નિષેધાત્મક થાય છે તે લેવાની અત્રે જરૂર નથી.) હે પ્રભુ! હું તો તમારે શરણે આવેલ છું, માટે રાગદ્વેષાદિ કામનો મને હવે ધક્કો લાગે તેમ નથી. અને એ ઔરતમ્ એટલે જે રાગદ્વેષાદિ છે તેમને ખે હાથ જોડ્યા કરીને કહું છું કે ‘જ’ કર હી સકો’ એટલે જખ મારીને રહો, એટલે શાંત પડ્યા રહો. અર્થાત્ સત્તામાં રાગદ્વેષાદિને રહેવું હોય તો રહી શકશે, પણ ઉદયમાં નહિ રહેવા દઉં-આ પ્રમાણે સમતા રાગાદિકને કહે છે. આ અર્થમાં ‘કરહું’ નો અર્થ ‘કરો’ એમ થાય છે.

‘જક’ જેવો શબ્દપ્રયોગ ગુજરાતીમાં નથી. ‘જખ મારવી’ નો અર્થ પસ્તાવો કરવો અથવા વાંકા રહીને ડેકાણે આવવાનો થાય છે. એટલે તમારે હજી પણ વાંકા યમને રહેવું જ હોય તો અંદર પડ્યા રહો. સમતા અત્યારે જોરમાં આવી ગઇ છે એટલે આ પ્રમાણે મોલો છે.

આ પ્રમાણે અર્થ કરવામાં ‘આયો’ ના પુર્વિલગ પ્રયોગને વાધો આવે છે, સમતા અને ચેતનના પ્રયોગની બેળસેળ થાય છે અને અર્થ તાણી ખેંચવો પડે છે. પૂજ્ય પંચાસજીએ કરેલ અર્થ પણ વિચારવા યોગ્ય હોય અત્ર તેને સ્થાન આપ્યું છે. રાગદ્વેષાદિને જોર કરીને કહેવાની સ્થિતિમાં સમતા આવે તે ઘણી સુંદર પણ આકરી વાત છે, ઉદયમાં ન આવવા દેવાનો નિશ્ચય પ્રશંસાપાત્ર છે, પણ એ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવી ઘણી મુશ્કેલ છે એ પણ સાથોસાથ ધ્યાનમાં રહે.

એટલા માટે અંતે આત્માનો વિજય તો એના આત્મિક ભાવમાં જ છે. એ જ્યારે અંતરાત્મદશામાં વર્તતો હોય છે ત્યારે એને કાષ્ઠનાથી ડરવાનું રહેતું નથી અને પછી તો એનામાં એટલું જોર આવી જાય છે કે એ વિકારોને કહી દે છે કે 'તમારાથી થાય તે કરી લો.' આ રિયતિ ક્યારે પ્રાપ્ત થાય છે તે જ્ઞાનમાં રાખવું. જ્યારે ચેતન માત્ર આત્મભાવમાં વર્તે, જ્યારે જીવન દુઃખથી લોકો એને માટે કાંઈ વાત કરે તો એ તો માત્ર બકવાટ કરે છે એવું કહેવાની એનામાં હિંમત આવી ગઈ હોય, જ્યારે એ મજવાળા મનને ઝાળખી શકે છે અને સાફ મન પર ભાત પાડી શકે છે એમ સમજતો હોય છે એટલું જ નહિ પણ એવા પ્રકારનું મન કરવાની, મન પર અસાધારણ કાબૂ મેળવવાની એનામાં આંતરશક્તિ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ હોય છે ત્યારે જ્ઞાતિભાવ અને શુદ્ધાત્મભાવ વચ્ચે એકતા થાય છે, પછી એની દશા તદ્દન જુદા પ્રકારની થઈ જાય છે, પછી એ વ્યવહાર અને નિશ્ચય વર્તન વચ્ચે સમન્વય કરી શકે છે અને પછી જગત વ્યવહારની ઉપરવટ જઈ ખરી આંતરવિમૂલિતિનું પાન કરતાં મન પર ભાત પાડતો જાય છે અને ચેતનને અવિરત આનંદ આપી વિરહકાળનો છેડો નજીક લાવતો જાય છે.

આ સર્વ પરિરિયતિ નીપજવવા માટે ચેતનને નિહર કરવાની જરૂર છે. અંદર જ્યારે 'અભયતા' પ્રાપ્ત થઈ જાય, એટલે માર્ગ સરળ થઈ જાય છે, દુનિયાની આશા મરી જાય છે, વ્યવહાર પ્રથમ પ્રાપ્ત કરવાની દશાનો છેડો આવે છે અને એટલું થયું એટલે જાણીતો માર્ગ તો સીધો અને સ્પષ્ટ છે માટે 'ઈદ જન રાવરો થકો'—આ જન-દુ પોતે તમારાયથી છું, તમારામય છું, તમારી સાથે અબેદભાવે વર્તનાર છું. એમ થયું જોઈએ અને એ માટે એ દશા પ્રાપ્ત કરવાની ખૂબ તાલાવેલી અને તમજા આવવી જોઈએ.

કષાયો કે મનોવિકારોને બરાબર સમજવા જોઈએ, તેઓ અસાવધ અવરથામાં ભારે આક્રમણ કરી ઘૂસી જનારા છે તે સમજવું જોઈએ અને આ આંતરવિકારોથી જેમ ગમરાવાની જરૂર નથી તેમ તેની સાથે દીક્ષાપણાથી કામ લેવા જેવું નથી. અનંત શક્તિનો ચેતન આત્મદશામાં વર્તે ત્યારે એનો માર્ગ જરૂર મોકળો થાય છે એની ના નથી, પણ એ માર્ગે દૃઢ નિર્ણય, પૂર્ણ આત્મશ્રદ્ધા અને યોગો પર અસાધારણ સંયમની જરૂર છે અને એ જ અંતરાત્મભાવ છે, એ જ પ્રાણજ્વન પર એકાંત શ્રેમ છે અને એ જ દુનિયાના અભિપ્રાય તગ્ની બેદરકારી છે. ખૂબ પ્રયામ કરીને આ રિયતિ મેળવવા યોગ્ય છે અને મેળવ્યા પછી જમાવવા યોગ્ય છે અને જમાવ્યા પછી અનંતકાળ સુધી જવવા યોગ્ય છે. બાકી 'ઈદ જન રાવરો થકો'—એવું વચન બોલવાની લાવકાન પણ સાધારણ રીતે આવતી નથી અને આવી છે તેમ માને તે દળ અંતર્ધર્મોને બરાબર મનન્યા નથી. એ દશા અશક્ય નથી, સુરેલ છે, પણ ચીવટથી સુમાખ્ય પણ છે. એ દૃઢની વચ્ચે એના સંબંધમાં વિદરવા જેવું છે અને એ દશા પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંસુધી નિરંતર નથી એ નિરંતર જ્ઞાનમાં રાખવા યોગ્ય છે.

મોક્ષિક



વિજ્ઞાન, ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાન

(Science, Religion and Philosophy)

હિંદુસ્તાનના મહાન તત્ત્વવેત્તા સર સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણના The Reign of Religion in Contemporary Philosophy—‘આધુનિક તત્ત્વજ્ઞાનમાં ધર્મનું સામ્રાજ્ય’ નામના પુસ્તક ઉપરથી મંદિષ્ઠિ અવતરણ આ લેખમાં કરવામાં આવેલ છે. તેમાં વિજ્ઞાન, ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનને અંગે દર્શાવેલ મનનીય વિચારો જૈન ધર્મ અને જૈન દર્શનને કેટલે અંશે અનુકૂળ અને કેટલે અંશે પ્રતિકૂળ છે તેની વિચારણા સુઘ વાચકવર્ગે કરવાની છે. વખત મળશે તો મારા વિચારો પણ દર્શાવવા ઉમેદ છે.

તત્ત્વજ્ઞાન એટલે શું? સદ્વસ્તુના અંતિમ સ્વરૂપનો (Ultimate nature of reality) શુદ્ધિદ્વારા પદ્ધતિસર અભ્યાસ. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો વિષય પણ સદ્વસ્તુનો પદ્ધતિસર અભ્યાસ છે, પણ તેમાં સદ્વસ્તુના સમગ્ર અંશનો સમાવેશ થતો નથી. વિજ્ઞાન સત્પદાર્થના અમુક અંશોને વિચારણામાં લે છે, જ્યારે તત્ત્વજ્ઞાન-અનુભવજ્ઞાનમાં આવતા સંપૂર્ણ સત્પદાર્થને વિચારણામાં લે છે. વિજ્ઞાનની જુદી જુદી શાખાઓ છે; જેવી કે રસાયનવિદ્યા, પદાર્થવિદ્યા, જીવનવિદ્યા, માનસવિદ્યા વિગેરે. આ બધા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રોના પરિણામોનો એકંદર સમૂહ માત્ર કરવામાં તત્ત્વજ્ઞાનની મર્યાદા પૂરી થતી નથી, પરંતુ જુદા જુદા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રોના નિર્ણયોનો સમન્વય કરવો, અનુભવમાં આવતા જુદા જુદા વિરોધોનું મંદોધન કરવું, મંદધ વિનાના દેખાતા વસ્તુના ભાવોને વ્યવસ્થિત એકત્રતામાં ગોઠવવા, સદ્વસ્તુના દરેક અંશોને મહત્ત્વ કરી સમન્વય કરવો-આ તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય છે. વિજ્ઞાન-શાસ્ત્રી વસ્તુના જુદા જુદા ગુણો તથા ભાવોનો પદ્ધતિસર અભ્યાસ કરે છે; પ્રયોગદ્વારા તેમાંથી નીકળતા નિર્ણયો નોંધે છે, પણ અનુભવજ્ઞાનમાં આવતું વસ્તુનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ તેના વિષયની બહાર રહે છે. જગતમાં દેખાતી અમુક વસ્તુ પ્રથમ દર્શને કબૂલ રાખી વિજ્ઞાન આગળ આવે છે, ત્યારે દેખાતી અમુક વસ્તુ સદ્ છે કે કેમ તેની વિચારણા તત્ત્વજ્ઞાન કરે છે. દા. ત. પ્રકૃતિ (matter) જગતમાં સત્સ્વરૂપે છે એવું સ્વીકારી વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર આગળ આવે છે, ત્યારે તે દેખાતી વસ્તુ પરમાર્થપણે સદ્ છે કે કેમ તેની વિચારણા તત્ત્વજ્ઞાનને કરવાની રહે છે. એટલે તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના વિષયોમાં ફેર છે પણ અભ્યાસની પદ્ધતિ તો બંનેમાં સરખી છે. શુદ્ધિ અને તર્ક ઉપર બંનેનો અભ્યાસ અવલંબે છે.

વસ્તુનું મૂળસ્વરૂપ જાણવા જેમ તત્ત્વજ્ઞાન મથે છે તેમ ધર્મ પણ મથે છે, પણ બંનેના ધ્યેયો જુદા છે. આત્માની મુક્તિ ધર્મશાસ્ત્રનું ધ્યેય છે, સત્યની શોધ તત્ત્વજ્ઞાનનું ધ્યેય છે. બંનેમાં પોતાના ધ્યેયને પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગો જુદા જુદા છે. જો કે બંને ધર્મો વચન-આગમ માત્રને પ્રમાણ માનતા નથી પણ જ્ઞાનબ્યાનથી ઉદ્ધભવેલ અંતરજ્ઞાન (Intuition) ને પ્રમાણભૂત માને છે, છતાં ધર્મના મોટા ભાગના અનુયાયીઓ તો વચનને જ પ્રમાણ માને છે, અંતરજ્ઞાનદશા જાગૃત કરવા ભાગ્યે જ યત્ન કરે છે. એટલે તત્ત્વજ્ઞાન જ્યારે શુદ્ધિ ઉપર વધારે ભાર રાખે છે ત્યારે ધર્મ શ્રદ્ધા ઉપર

મદાર બાંધે છે; પરિણામે ધર્મવૃત્તિ તારિવકવૃત્તિને દગ્ધાવી દે છે. આવી ધર્મવૃત્તિથી ભાવના જન્યત થાય છે, પણ માનસિક સ્વતંત્રતા હણાય છે. જ્યારે તત્ત્વચિંતક વિચારણા કરે છે-દક્ષીણે કરે છે ત્યારે ધર્મોપરુષ શ્રદ્ધાથી માની લઇ તે પ્રમાણે વર્તે છે અને જીવન ચલાવે છે. ધર્મ મનુષ્યની ભાવનાઓને પોષે છે, તેથી તેના અનુયાયીઓ તત્ત્વજ્ઞાનના અનુયાયીઓ કરતાં ઘણા વધારે હોય છે, લૌકિક ધર્મ ઉપરનો ભાવ તત્ત્વજ્ઞાનના દ્વિતીય નુકસાનકર્તા છે. જે સિદ્ધાંત બુદ્ધિગમ્ય ન હોય તે સિદ્ધાંત વિચારશક્તિને ક્ષાસ કરનાર છે. તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયમાં શ્રદ્ધાનની દબલગીરી માંડાં પરિણામ લાવે છે. 'ધૃષ્ટર જગત્કર્તા છે' આવા ધર્મના મંતવ્યનું બુદ્ધિ અને તર્કથી સમર્થન ન થતું હોય તો તેનો વિરોધ કરવો એ તત્ત્વજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર છે. ન્યાય અને તર્કશાસ્ત્રના નિયમોથી ધર્મની માન્યતાઓની જો ચકાસણી ન થાય તો જુદા જુદા ધર્મોની જુદી જુદી અનેક વિરોધવાળી માન્યતાઓ ઊભી રહે અને સત્ય અને જ્ઞાનનો વિકાસ રુધાય. સ્વતંત્ર વિચારણા એ સત્ય શોધવાનો સાચો માર્ગ છે. હાલના જમાનામાં તત્ત્વજ્ઞાન અને ધર્મનો પણ દુરુપયોગ રાજ્યો પોતાના સ્વાર્થ માટે કરે છે, આવી ખૂનખાર લડાઇ સામે યુરોપના તત્ત્વવેત્તાઓ કે ધર્મોપરુષો શબ્દ પણ બોલતા નથી. ઊલટા પોતાના રાજ્યની નીતિનો બચાવ કરવા નીકળે છે. ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનની આથી વધારે અધોગતિ શું હોઈ શકે? તત્ત્વચિંતનમાં સત્યની શોધ આપણું ધ્યેય છે અને તેમાં તર્કશાસ્ત્ર (Logic) રસ્તો બતાવનાર છે. કોઈ અવહારિક વચ્ચેના માર્ગે દાહવો તે તત્ત્વજ્ઞાનનું શમ નથી. લાજ મેળવવો કે કીર્તિ મેળવવી તેની તેને પરવા નથી. તેનું તો એક જ ધ્યેય હોય છે કે સત્ય શોધવું અને અમલપનો પ્રતિષ્ઠાર કરવો. ખરો તત્ત્વવેત્તા સત્યનો ઉપાસક હોય છે અને સત્ય સિવાયની બીજી કોઈ વસ્તુને તે કિંમત વિનાની ગણે છે. સત્ય શું છે તે કહેવાથી બીજા ખુશ થાય કે નારાજ થાય તેની તત્ત્વવેત્તાને પરવા ન જોઈએ. જગતની મોટામા મોટી આશા માનસિક સ્વતંત્રતા ઉપર છે.

તત્ત્વજ્ઞાનની વિચારણામાં બુદ્ધિને અગ્રસ્થાન આપવામાં આવે છે તેનો અર્થ એવો કરવાનો નથી કે પરંપાર્ય-સત્ય શોધવામાં આત્માની બીજી શક્તિઓની ઉપેક્ષા કરવાની છે. આત્માને જેની વિચારવાની શક્તિ (reason) છે તેની જ ભાવના ને ઇમ્પાશન (Emotion and will) છે. બુદ્ધિ, ભાવના અને ઇમ્પાશન યથા સમય અનુભવનો. બુદ્ધિદારા સમન્વય કરવો તે તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રયાસ છે, પરંતુ ભાવના અને ઇમ્પાશન મળતા અનુભવને મત્ત માનતા પહેલાં તેના પૂરના કારણે શોધવાનો તત્ત્વચિંતકને પ્રયાસ કરવાનો રહે છે, ધર્મની ભાવનાને પણ તારિવક બુદ્ધિની કમેડીમાં ઉતરવું પડે છે. તત્ત્વજ્ઞાન અનુભવ ઉપર રચાયેલું હોવું જોઈએ, પણ અનુભવ ઉપર રચાયેલ તત્ત્વજ્ઞાન (empiricalism) ને ફક્ત ઇન્દ્રિયદાતા દેખાતા બદિર્જગતના અનુભવને જ લક્ષમાં લે, અને વસ્તુના ઉદાગ્રમાં રહેલ સત્યની કંપેક્ષા કરે તો, તે અનુભવજ્ઞાનવાદ વાસ્તવિક નથી. ખરા અનુભવવાદમાં તો દરબાજા જગતના ભાવોનો જોટલો સમાય થાય છે તેટલો જ તેના બીજરમાં રહેલ પાર્થિક ભાવનાઓનો સમાય થાય છે. બદારની વસ્તુઓને પરમ મત્ત માનવામાં આવે તો જડવાદ આવે છે, ફક્ત ભાવનાઓને મત્ત માનવામાં આવે તો શ્રદ્ધાવાદ અને વચનપ્રમાણવાદ આવે છે. 'અનુભવ' એ ગંદિય શબ્દ છે. વિજ્ઞાનવાદી પણ અનુભવજ્ઞાનને પ્રમાણ

માને છે; પણ તેની મર્યાદા અહિંજગત-રૂપ પૂરતી જાય છે. આદિમક તત્ત્વ-જ્ઞાતાની વિચારણાનો તેમાં સમાવેશ થતો નથી. અધ્યાત્મની વિચારણા ધર્મનો વિષય થાય છે. પ્રકૃતિના નિયમોની વિચારણા વિજ્ઞાન કરે છે, જ્યારે આત્માની મુક્તિની વિચારણા ધર્મ કરે છે. વૈજ્ઞાનિક નિયમોને અંધમેસતા પદાર્થજ્ઞાનના અભ્યાસથી વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી સંતોષ માને છે, જ્યારે મનુષ્યોનાં હૃદયોની લાગણીઓ અને ભાવનાઓના અભ્યાસથી ધર્મને સંતોષ મળે છે. અંતરમાથો અને અહિંસાનો અનુભવજ્ઞાનમાં સરખા આવે છે, માટે ભૌતિક વસ્તુને ધર્મે અસત્ ન માનવી જોઈએ, તેમ વિજ્ઞાને આત્મિક વસ્તુને અસત્ ન ગણવી જોઈએ. તત્ત્વજ્ઞાનની વિચારણામાં તો સમગ્ર અનુભવ એટલે ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક આવે છે. નિરીક્ષણું વિજ્ઞાનનું માધન છે, ધ્યાન ધર્મનું સાધન છે. નિરીક્ષણ અને ધ્યાન અને તત્ત્વજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં આવે છે. વાસ્તવિક અનુભવજ્ઞાનવાદ (radical empiricism) માં અનુભવમાં આવતા સમગ્ર જ્ઞાનના ત્રિપદનો સમાવેશ થવો જોઈએ. તેમાં ધાર્મિક શ્રદ્ધાનો, નીતિની ભાવનાઓ અને આધ્યાત્મિક અનુભવોને અહિંજગતની રચના-આકાશના તારા અને પૃથ્વીના પડની વિચારણા જેટલો જ અવકાશ આપવો જોઈએ.

બીજા અનુભવની માફક ધર્મ પણ તત્ત્વજ્ઞાનની પરીક્ષાનો વિષય છે. બુદ્ધિથી મનુષ્ય સ્વભાવનો જે અંશ પ્રતીત થાય છે તેથી વધારે જોડો અંશ ધાર્મિક શ્રદ્ધાથી પ્રતીત થાય છે. ધર્મ આગમપ્રણીત મંતવ્યો રજૂ કરે છે અને મનુષ્યની ભાવનાઓ ઉપર તેની સાર્વભૌમિક આધાર રાખે છે. જ્યારે તત્ત્વજ્ઞાન તેની કિંમત તાકિલે બુદ્ધિથી આંકી નક્કી કરે છે. જીવન પ્રત્યે મનુષ્યોમાં જુદી જુદી વ્યવહારવૃત્તિઓ હોય છે. ધર્મ એક વૃત્તિ છે. નાસ્તિકતા બીજી વૃત્તિ છે; જડવાદ ત્રીજી વૃત્તિ છે. કોઈ ઈશ્વરને માને છે, કોઈ ઈશ્વરને માનતા નથી, કેટલાકને ઈશ્વરના અસ્તિત્વ વિષે પ્રમાણિક શંકાઓ હોય છે. મનુષ્યની આ જુદી જુદી વૃત્તિઓની સમાલોચના કરવી તે તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય છે. બુદ્ધિજન્ય ન હોય એવી કોઈ ધાર્મિક માન્યતાને તત્ત્વજ્ઞાન સ્વીકારતું નથી. ધાર્મિક વૃત્તિને સાચા માનથી તત્ત્વજ્ઞાન તુલ્ય છે, છતાં બુદ્ધિની સખત પરીક્ષામાં પસાર થયા વિના તે સ્વીકારવા ના પાડે છે.

તત્ત્વજ્ઞાન એક શુદ્ધ તર્કવાદી નથી, કલ્પિત સિદ્ધાંતોનો વાદ કરનાર નથી, પણ જીવનને સ્પર્શતા સિદ્ધાંતોનું ચિંતન કરનાર છે. નીતિ અને ધર્મનાં મંતવ્યો તત્ત્વજ્ઞાનની વિચારણામાં બંધનકર્તા નથી એવું તત્ત્વજ્ઞાન કહે છે, તેનો એવો અર્થ નથી કે નીતિ અને ધર્મના સિદ્ધાંતોને તત્ત્વજ્ઞાન સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. ગમે તેમ, તો પણ આપણે જીવવા માટે વિચાર કરીએ છીએ, વિચાર કરવા માટે જીવતા નથી. તત્ત્વજ્ઞાનના વિચારો માણસના જીવન અને વર્તન ઉપર અસર કરે છે, ધર્મનો અંતિમ આધાર તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર છે, માટે ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનને જુદા ન કરવા જોઈએ. ધાર્મિક મંતવ્યો તાત્ત્વિક વિચારણાને અનુકૂળ હોવા જોઈએ. તત્ત્વજ્ઞાનને ધર્મ સાથે અનુરૂપ કરેલા કરતાં ધર્મને તત્ત્વજ્ઞાન સાથે અનુરૂપ કરવો તે હિતકર છે. આપણા ધાર્મિક મંતવ્યોને તાત્ત્વિક વિચારણાનો આધાર ન મળતો હોય તો તેના આધાર માટે આપણી લાગણીઓ, ઇચ્છા, પ્રવૃત્તિ અનુભવ, અથવા અંતરજ્ઞાન (intuition) ને ન સોંધવા જોઈએ, ધર્મ આપણી ઇચ્છા-પ્રભાવોનો નહિ પણ બુદ્ધિજન્ય હોવો જોઈએ.

તત્ત્વજ્ઞાનના વિકાસ સાથે ધર્મમાં ફેરફાર થયા છે, એટલે ધર્મની સામાન્ય લાગણીઓ સત્ય પારખવાના સાધનો છે એવું માની લેવું વ્યાજબી નથી. ધાર્મિક વિકાસના ઇતિહાસમાં જે મહાન ફેરફારો થયા છે તેના મુખ્ય કારણોમાં ધર્મને શુદ્ધિગમ્ય કરવાના મનુષ્યના પ્રયાસ છે. જે ધાર્મિક સંપ્રદાયને તત્ત્વજ્ઞાનનો આધાર નથી તેનો હાસ થતો જાય છે. ધર્મમાં રહેલ શુદ્ધિગમ્યતા અને વિરોધાભાવ સંપ્રદાયના પ્રચાર, વિકાસ અને જીવન માટે આવશ્યક છે, અગ્નિઆદિ ભૂત તત્ત્વોને દેવ માનવાની જગલી લોકોની ભાવનાથી શરૂ થયેલ, ચરાચર જગતને વ્યાપી રહેલ એક પરમતત્ત્વ સુધી પહોંચેલ ભાવનાના બીજ મનુષ્યસ્વભાવમાં સત્ત્વ શોધવાની વૃત્તિમાં રહેલ છે. ખરું તત્ત્વજ્ઞાન ખરા ધર્મમાં પરિણમે છે. કારણ અંતમાં શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનમાં કંઈ વિસંવાદનો સંભવ નથી.

પરમસત્ય (reality) યોગીને અને જ્ઞાનીને ભુદા ભુદા આકારમાં પ્રલસ્ય થાય છે, પણ અંતમાં તો જાને એક રૂપ જ થવા જોઈએ; ખરા ધર્મને ખરા જ્ઞાન સાથે એકતા અને સુમેળ હોવા જોઈએ. તત્ત્વજ્ઞાન તેના ખરા સ્વરૂપમાં ધર્મમય થશે, અને ધર્મ તેના ઊંડા રહસ્યોમાં તત્ત્વમય થશે.

ધર્મનો પાયો શ્રદ્ધા છે અને તત્ત્વજ્ઞાનનો પાયો તર્ક અને શુદ્ધિ છે એવું જે કહીએ છીએ તેનો અર્થ એવો નથી કે ધર્મની કંઈ કિંમત નથી. માણસને કેળવવામાં, ઉચ્ચ જનાવવામાં અને તેના ધર્મો રાજગારની જગજગમાંથી કેટલેક અંશે શાંતિ આપી આગળ વધારવામાં ધર્મ મદદગાર થાય છે. દુઃખી આત્માને મનની શાંતિ અને હૃદયનો દિવાસો આપવામાં ધર્મ એક સુગંધીદાર લેપડું, અથવા મગજતંતુને સ્વચ્છ કરનાર આપઘનું કામ કરે છે. ધર્મોએ કેટલીક વખત જડ નાખેલ સત્તાનો અને ખોટા રીત-રિવાજોનો સામનો કરેલ છે. કેટલીક વખત ધર્મને નામે અનેક અત્યાચારો પણ થયા છે. તેનું કારણ એટલું જ છે કે માણસો અધર્મમાં ખરાખોટાનો વિચાર કરતા નથી. મત્ત્વ શોધવાનો તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રયાસ વ્યવહારમાં પણ દિલકર્તા છે, કારણ કે સત્ય માણસની શુદ્ધિને સતોષ આપે છે. વ્યગ્ર અને અસ્તવ્યસ્ત દેખાતા જગતમાં આશા-તૃષ્ણાથી યુક્ત માણસો ભાગે જ હોય છે. તેમાંથી છૂટવા આપણે ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનને શરણે જઈએ છીએ. આ જગત માણસની ભાવના પ્રોત્સાહને અપૂર્ણ જણાય છે. તે માટે માણસ પૂર્ણતાની શોધમાં ધર્મને શરણે આવે છે. તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર રચાયેલ ધર્મ જ માણસને સતોષ આપે છે. વિચારસંકલિત મનુષ્યનો સ્વભાવ છે અને તેમાંથી તત્ત્વ શોધવાની પ્રેરણા ઉદ્ભવે છે. ધર્મજીવનથી ઉચ્ચ કક્ષામાં આવેલ વિચાર કરનાર માણસને જગતના પ્રશ્નો અપરિચિત બુદ્ધિઓ ન બને ત્યાં સુધી તેને નિરાંત વળતી નથી, માણસ ફક્ત રાજદારી પ્રાપ્તિ નથી, પણ તત્ત્વચિંતક અને ધર્મપરાયણ પ્રાણી છે, સ્વભાવથી જ તેનામાં તાત્ત્વિક વૃત્તિ રહેલી છે. પશુની માફક ફક્ત ચાલતા પ્રવાદમાં રહી ઇન્દ્રિયોનાં સુખો ભોગવવામાં માણસને સતોષ નથી; પણ પરમાત્મતત્ત્વના પ્રકાશથી પોતાના જીવનને ઉત્તમજવા માણસમાં સતત અંતરપ્રેરણા થાય છે. આ બધી દેખાતી વસ્તુઓમાં સત્ય શું છે તે પૂછવા વિના માણસ જીવી શકતો નથી.

જીવનમાં આધવજી દોરી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—મુનિ મુજ્જાનવિજયજી)

પ્રશ્ન ૧—અહીંદ્રીપની બહારના જ્યોતિષી દેવો અહીંદ્રીપમાં કોઈ કારણે આવે છે ? અને તે કોઈ મનુષ્યને ઉપદ્રવ કરે છે ?

ઉત્તર—તીર્થ કરના જન્માદિ કલ્યાણક્રમસંગે ત્યાંના સૂર્યચંદ્રાદિ જ્યોતિષીના ઇંદ્રો અહીં આવે છે, તેથી જ ‘ઇંદ્ર અસંખ્ય કરે સેવા’ એમ કહેલ છે. અસંખ્ય ઇંદ્રો જ્યોતિષીના જ છે ત્યાંના જ્યોતિષી દેવો અહીંના મનુષ્યોને ઉપદ્રવ કરવા આવતા હોય એમ બાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૨—કોઈ પંથ મંત્રનો જે હજાર જાપ કરવો હોય તેને માટે વીશ નવકારવાળી ગણીએ તો જાપની સંખ્યા વધે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—વધે એમા વિરોધ જેવું નથી, જોછો થવો ન જોઈએ.

પ્રશ્ન ૩—ધર્મી જીવોને સમકિતદષ્ટિ દેવ ઉપસર્ગ કરે ?

ઉત્તર—ન કરે સમકિતદષ્ટિ દેવો કોઈને પેણ પ્રાપ્તિ ઉપદ્રવ કરતા નથી.

પ્રશ્ન ૪—અંતરદ્રીપતા યુગલિકો મિથ્યાદષ્ટિ જે હોય ?

ઉત્તર—સમકિતદષ્ટિ ને મિથ્યાદષ્ટિ બંને પ્રકારના હોય

પ્રશ્ન ૫—ત્રેશઃ ચલાકા પુરુષોનું કોઈ પ્રકારના ઉપધાતથી મૃત્યુ થાય ?

ઉત્તર—ઉપધાત લાગે પણ અકાળે મૃત્યુ ન થાય, આયુ પૂર્ણ થયે જ મૃત્યુ પામે; કારણ કે તેમનું આયુષ્ય અનપવર્તનીય હોય છે.

પ્રશ્ન ૬—નારદ દીક્ષા લેય ?

ઉત્તર—દીક્ષા લેય, કેવળજ્ઞાન પામે ને મોક્ષે પણ જાય

પ્રશ્ન ૭—સિદ્ધાચળ ઉપર ત્રેવીશ તીર્થ કર આવ્યો ને નેમિનાથજી થોડેથી પાછા વળ્યા એમ કહેવાય છે તે ખરાબર છે ?

ઉત્તર—એ દંતકથા છે. શાસ્ત્રાધારવાળી વાત નથી

પ્રશ્ન ૮—દશ પ્રકારના કૃત્ત્યવૃક્ષોમાં મધાંગ જાતિના કૃત્ત્યવૃક્ષો છે તે યુગલિકોને મદિરા આપે છે ને યુગલિકો પીવે છે તે ખરાબર છે ?

ઉત્તર—ખરાબર છે, પરંતુ તે મદિરા જેવી સ્વાદુ ને પ્રવાહી હોવાથી મદિરા કહેવાય છે તે અભક્ષ્યમા ગણેલી મદિરા જેવી ત્રસજીવસસક્ત હોતી નથી

પ્રશ્ન ૩૧—યુગલિક ક્ષેત્રમાં જિનચૈત્યાદિ ધર્મના સાધનો હોય ?

ઉત્તર—ન હોય. અસી, મપી, કૃષી ન હોય તેમ ધર્મના સાધન પણ ન હોય. માત્ર વિષયકષાયની મંદતા હોવાથી તે દેવગતિ પામે છે.

પ્રશ્ન ૩૨—યુગલિયાઓ આ ભરતક્ષેત્રમાં અવસર્પિણીના પેલા, બીજા, ત્રીજા આરામાં શત્રુજય તીર્થની યાત્રા કરતા હશે ?

ઉત્તર—એને યાત્રા કરવાપણું નથી. વળી શત્રુજય ઉપર તે કાળે ચૈત્યાદિ કાંઈ ન હોય-તેથી શેની યાત્રા કરે ?

પ્રશ્ન ૩૩—યુગલિયાને જાતિસ્મરણ ને અવધિજ્ઞાન હોય ?

ઉત્તર—જાતિસ્મરણ હોય. નવું સમકિત પ્રાપ્તે જાતિસ્મરણાદિથી જ પામે છે. અવધિજ્ઞાન ન હોય

પ્રશ્ન ૩૪—અવધિજ્ઞાની ને અવધિદર્શનીની જેમ વિભંગજ્ઞાનવાળા રૂપી પદાર્થોને જાણે દેખે ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વ સંયુક્ત હોવાથી જ વિભંગજ્ઞાન કહેવાય છે, પરંતુ તેના વિષય અવધિજ્ઞાનીની જેમ રૂપી પદાર્થોને જાણવા દેખવાનો છે.

પ્રશ્ન ૩૫—અવધિજ્ઞાન ને વિભંગજ્ઞાન ગર્ભાવાસમાં થાય છે તે બધા જીવોને થાય કે કોઈકને જ થાય ? અને તે ક્યારે થાય ?

ઉત્તર—ગર્ભાવાસમાં નવું અવધિજ્ઞાન કે વિભંગજ્ઞાન થવાનું જાણ્યું નથી. પરમવથી લઈને આવે તેને હોય. એ જ્ઞાન કોઈક જીવને જ હોય. એની સંખ્યા અતિ અલ્પ જાણવી.

પ્રશ્ન ૩૬—મુનિરાજને વંદણા ૧૦૦૮ વાર લખવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એ એક જાતની લખવાની પ્રણાલિકા છે. એ સંખ્યાનું કોઈ ખાસ કારણ જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૩૭—હોળીમાં કેટલાક મારવાડી ભાઈઓ દેરાસરમાં ગુલાલ ઉડાડે છે, પ્રભુ ઉપર પણ ઉડાડે છે એ બ્યાજખી છે ?

ઉત્તર—એ રિવાજ અજ્ઞાનજન્ય છે. ઉચિત નથી.

પ્રશ્ન ૩૮—નવતત્ત્વ પ્રકરણના કર્તા કોણ ?

ઉત્તર—અનેક વિદ્વાનોએ નવતત્ત્વ રચ્યા છે. તેનો સંગ્રહ છપાયો છે. ખાસ તત્ત્વાર્થાધિગમ ગ્રંથ નવતત્ત્વને માટે જ છે.

કુવંરજી

શ્રી પરમેષ્ઠિં સ્તોત્ર

અરિહંત સ્તોત્ર

(૯)

(અનુસંધાન ગત વર્ષના ૫૪ ૪૧૦ થી)

ઉપર શ્રીગિનનું આમત્વ વીતરાગતાને આભારી છે એમ ધ્યાન્યુ. હવે વીતરાગતાનું વિશેષ વર્ણન કરે છે.—

આમર છંદ

રાગ-રંગ લાગતો ન જેહ વીતરાગને,
જ્યુ સ્ફટિક નીરુપાધિ લે ન ઉપરાગને;
નિર્મલા અવસ્થિતા ત્યજે ન શુદ્ધ મૂર્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૬

શબ્દાર્થ—જે વીતરાગને રાગનો રંગ લાગતો નથી, જેમ નીરુપાધિક સ્ફટિકને ઉપરાગ લાગતો નથી તેમ; અને તેથી નિર્મલ અવસ્થિત શુદ્ધ મૂર્તિને જે છોડતા નથી, એવા તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રીઅરિહંત દેવને હું વંદું છું.

વિવેચન—

વિગતો રાગો यस્ય સ વીતરાગઃ । જેનો રાગ ગયો છે તે વીતરાગ, એવા વીતરાગને રાગનો રંગ લાગતો નથી; કારણ કે રાગાદિષુ પરભાવ ઉપાધિનો-વિભાવનો તેમણે સર્વથા પરિત્યાગ કર્યો છે. અને સ્ફટિકનું દષ્ટાંત ધરાવે છે. પુષ્પરૂપ આલો ઉપાધિ હોય તો તે પુષ્પના વર્ણની ઝાઝ-છાયા-ઉપગમ સ્ફટિકમાં પડે છે; પણ તેની આલો ઉપાધિના અભાવે તેની દોષ પણ છાયા તેમાં પડતી નથી, જેમ સ્ફટિક પોતાના નિર્મળ સ્વભાવમાં અવસ્થિત રહે છે તેમ વીતરાગને પણ રાગાદિ આલો ઉપાધિષુ પરભાવ વિગત થયા છે, દૂર થયા છે, તેથી તેની છાયા-રંગ-વર્ણિકા તેમને સ્પર્શતી નથી; તે તો પોતાના નિર્મળ શુદ્ધ વ્યવસ્થિત આત્મસ્વરૂપમાં જ અવસ્થિત રહે છે, મૂર્ત-અગદ સહજતત્ત્વસ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયા છે, શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વામી બન્યા છે.

“જહ ફલિહમણી સુદ્ધો જ સયં પરિણમદ રાયમાર્દિહિ ।”

एवं णाणी सुद्धो ज सयं परिणमद रायमार्दहि ॥”

—શ્રી કુંદકુંદાચાર્યશ્રીપ્રણીત શ્રીસમયસાર

“જેમ નિર્મલતા રે રત્ન સ્ફટિકતણી, તેમ જ જીવ સ્વભાવ.”

“જેમ તે રાતે રે ફૂલે રાતડું, રયામ ફૂલથી રે રયામ.”

—શ્રીમાન યશોવિજયશ્રીવિરચિત સવાસો ગાથાનું સ્તવન

“ ન ચ રાયદોસમોહં કુલ્લદિ ણાણી કસાયભાવં વા ।

સયમ્પણો ન સો તેણ કારગો તેસિં ભાવાણં ॥ ” —શ્રી સમયસાર

અર્થાત્—

“ યથોક્ત વસ્તુસ્વભાવં જાનન્ જ્ઞાની શુદ્ધસ્વભાવાદેવ ન પ્રચ્ચવતે, તતો રાગદ્વેષમોહાદિભાવૈઃ સ્વયં ન પરિણમતે, ન પરેણાપિ પરિણમ્યતે, તત્તત્કોત્કીર્ણેક-શાયકસ્વભાવો જ્ઞાની રાગદ્વેષમોહાદિભાવાનામકર્તૈવેતિ નિયમઃ ॥ ”

—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીકૃત ટીકા

“ યથોક્ત વસ્તુસ્વભાવને જાણતા જ્ઞાની શુદ્ધ સ્વભાવથી પ્રચ્ચુત થતા જ નથી; તેથી રાગ-દ્વેષ-મોહ આદિ ભાવે સ્વયં પગિણમતા નથી, પરથી પણ પરિણમાવાતા નથી; તેથી ટોકોટીણું એક સાચકસ્વભાવી જ્ઞાતી રાગ-દ્વેષ-મોહાદિ ભાવોના અકર્તા જ છે, એમ નિયમ છે. ”

“ શુદ્ધ સ્વાર્હવાદ નિજ ભાવ ભોગી નિજે, તેહ પરભાવને કેમ ચાખે ? ”

—તત્પરગી મુનિવર્ય દંવચંદ્રજી

એવી તે વીતરાગસ્વરૂપ વિશ્વની વિશિષ્ટ અને શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ છું. હવે વીતરાગતાના કારણભૂત મમતા બતાવે છે:—

જે સમાન, સ્વર્ણ-લોહ વાંચી-ચંદનાદિમાં,

નિદનાર વંદનાર શત્રુ મિત્ર આદિમાં;

ઊચ-નીચ રાય-રંક ના ગણે વિભક્ષિતને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૩૭

શબ્દાર્થ:—જે સ્વર્ણ કે દેહ પ્રત્યે, વાંચીયા છેદનાર કે ચંદનથી વિલેપનાર પ્રત્યે, નિદનાર કે વંદનાર પ્રત્યે, શત્રુ કે મિત્ર પ્રત્યે મમાન છે, અને ઊચ-નીચ, રાય-રંક આદિ વિભાગને જે ગણતા નથી-એના તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિદંતદેવને હું વંદુ છું.

વિવેચન—

શ્રી વીતરાગને મર્વત્ર મમભાવ વર્તે છે. સોનું હોય કે દેહું હોય તે જાને તેને મન મગખા છે. જાને પુદ્ગલસ્વરૂપ છે.

“ રજકણ કે ઋદ્ધિ પૈમાનિક દેવની, સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ જો. ”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

કોઈ વાંચીયા છેલ કરે તો તે ખીજતા નથી, કે કોઈ ચંદનથી વિલેપન કરે તો તે રીજના નથી, રાય કે તેખેનો તેમણે સર્વથા પગિદાર કર્યો છે.

કોઈ કોઈ વચનોથી નિંતા કરે કે કોઈ મધુ વચનોની પ્રશસ્તિપૂર્વક વંદન કરે, તે જાનેમાં તેમને પ્રિયાપ્રિય કે દયાનિષ્ઠ ભાવની ઉત્પત્તિ થતી નથી, તુલ્ય ભાવ જ વર્તે છે. શત્રુ દોષ કે મિત્ર દોષ, જાને પ્રત્યે તે સમભાવભાવો વહે છે.

હૈય-નીચનો, રાપ-રંઠનો વિભાગ-ભેદ તે ગણતા નથી. તેમને તો સર્વ આત્મા પ્રત્યે સમદ્રષ્ટિ જ હોય છે.

“શત્રુ મિત્ર પ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા, માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો;
જીવિત કે મરણે નહિ ન્યૂનાધિકતા, ભવ મોક્ષે પણ વર્તે શુદ્ધ સમભાવ જો.

—અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“માન અપમાન ચિત્ત સમ ગણે, સમ ગણે કનક પાપાણ રે;
વંદક નિંદક સમ ગણે, એવો હોય તું જાણ રે.
સર્વ જગજંતુને સમ ગણે, સમ ગણે તુલ્યમણિભાવ રે.
મુક્તિ સ સાર ખેડુ સમ ગણે, મુણે ભવજલનિધિ નાવ રે.”

—શ્રીમાન્ આનંદધનજી

“ધન્ય તે મુનિવરા રે, જે ચાલે સમભાવે;
ભવસાયર લીલાએ ઉતરે, સંયમ ઠિરિયા નાવે. ધન્ય૦”

—શ્રીયશોપિજ્યજ્ઞકૃત સાઠાત્મજ્ઞો ગાથાનું સ્તવન

“નિજ સત્તાએ શુદ્ધ સહુને લેખતા હો લાલ;
પરપરિણતિ અદ્વેષપણે ઉવેખતા હો લાલ.”

—મુનિવચ્ શ્રીદેવચંદ્રજી

એમ સર્વત્ર સમભાવ બળને જેણે વીતરાગપણું સાધ્યું છે એવા તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ અરિહંતને હું વંદું છું.

હર્ષ શોક સુખ દુઃખ દંદ્રોથી અતીત જે,
નિર્વિકલ્પ બોધરૂપ પ્રાણને પ્રતીત જે;
જે ધરે સમાધિવંત નિત્ય સામ્યવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૮

શબ્દાર્થ:—હર્ષ-શોક, સુખ-દુઃખ આદિ દંદ્રોથી જે અતીત છે-પર છે; નિર્વિકલ્પ બોધસ્વરૂપ જે પ્રાણજનને પ્રતીત-મણીતા છે; અને જે નિત્ય સમાધિવંત સામ્યવૃત્તિ ધારણ કરે છે,—એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ અરિહંતને હું વંદું છું.

વિવેચન—

જ્ઞાની વીતરાગને ઇષ્ટસંયોગ કે અનિષ્ટવિયોગથી હર્ષ ઉપજતો નથી, ઇષ્ટવિયોગથી કે અનિષ્ટસંયોગથી ખેદ-શોક યતો નથી, ઈદ્રિયજન્ય બહિરંગ સુખ-દુઃખની મિથ્યા કલ્પના તે કરતા નથી, શુભાશુભ વિષયોનું પ્રિયાપ્રિયપણું તેઓને હોવાું નથી, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના દંદ્રોથી-પરસ્પર વિરોધીભાવોથી તે પર હોય છે, અતિક્રાંત હોય છે.

સમભાવપ્રાપ્તિ હવે કેવો હોય ?

પ્રિય અને અપ્રિય એવા ચેતન અને અચેતન પદાર્થમાં જેનું મન મોહ પામતું નથી તે મમભાવને પ્રાપ્ત થયેલો છે, એમ જાણવું. કોઈ પોતાના હાથવતી ગોશીર્ષચન્દનનું વિલેપન કરે કે કોઈ વાસવાથી છેદન કરે તો પણ જનને મા સમાનવૃત્તિ હોય ત્યારે સર્વોત્તમ સમભાવ પ્રાપ્ત હોય છે કોઈ પ્રમત્ત યદ્દને સ્તુતિ કરે કે કોઈ ગુસ્સે યદ્દને અપમાન કરે તો પણ જેનું ચિત્ત તે જનનેમાં સંગ્રમ વતે છે તે સમભાવમાં મગ્ન છે પ્રયત્નથી થતા અને કૃત્રેશજનક એવા રાગાદિની ઉપામના શા માટે કરવી ? તેને બદલે વગર પ્રયત્નને મળી શકે એવા અનેક ખાવા યોગ્ય, ચાટવા યોગ્ય, ચૂસવા યોગ્ય અને પીવા યોગ્ય એમ ચાર પ્રકારના સુખ આપનારા મનોહર પદાર્થોમાં સમભાવનો આશ્રય કરવો યોગ્ય છે, ખાવા યોગ્ય, ચાટવા યોગ્ય ને ચૂસવા યોગ્ય પદાર્થોથી વિમુખ ચિત્તવાળા યોગીઓ પણ સમભાવરૂપ અમૃત વારંવાર પીવે છે આમાં કંઈ શુભ નથી તેમ કોઈ શુભ રહસ્ય નથી, પરંતુ અગ્નિ અને બુદ્ધિમાનોને માટે એક જ ભવિષ્યાધિને શમન કરનાર સમભાવરૂપ ઔષધ છે જેનાથી પાપીઓ પણ ક્ષણમાત્રમાં શાશ્વત પદ પામી શકે છે તે આ સમભાવનો પરમ પ્રભાવ છે જે સમભાવ પ્રાપ્ત થતા રત્નત્રય મદ્ધણ થાય છે અને જેના વિના નિષ્ફળતા પામે છે તે મહાપ્રભાવયુક્ત સમભાવને નમસ્કાર કરું છું (ભગવાન હેમચદ્રમુગ્ધિ) મર્વ શાસ્ત્રના રહસ્યને જાણી પોકાર કરીને કહું છું કે આ લોક અને પગલોકમાં મમભાવથી બીજી કોઈ સુખની ખાણ નથી જ્યારે ઉપમર્ગો આવી પડે છે અને મૃત્યુ સામે ઊભું હોય છે ત્યારે તે કાળને ઉચિત મમભાવથી બીજી કંઈ પણ ઉપયોગી નથી ગગદ્વેષાદિ શત્રુઓનો નાશ કરનાર મમભાવરૂપ આત્માજ્ઞની લક્ષ્મી ભોગીને પ્રાણીઓ શુભ ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી જો આ મનુષ્યજન્મ સફળ કરવો હોય તો અમર્યાદ સુખથી પૂર્ણ મમભાવને પ્રાપ્ત કરવામાં જરા પણ પ્રમાદ ન કરવો. સુનિપુણ્યવિજયજી

તે તો નિર્વિકલ્પ બોધસ્વરૂપ-જ્ઞાનસ્વરૂપ, રોકાતકીર્ણ શુદ્ધ એક જ્ઞાનસ્વભાવી છે એમ મહામતિ પ્રાગજ્ઞનોએ પ્રતીત કર્યું છે, સુનિશ્ચિત કર્યું છે

તે યોગની ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકાને, આકર્ષી પગદંડિને, પરમ મમાધિયોગને પ્રાપ્ત થા છે, અને સદા ય માગ્યભાવને-મમતાભાવને ધારણ કરે છે.

“દૃષ્ટિ આકર્ષી સાર સમાધિ, નામ પરા તમ જાણું છું;
આપસ્વભાવે પ્રવૃત્તિ પૂરણ, શાંતિ મમ બોધ વખાણું છું.”

—શ્રીયોગવિજયજીકૃત યોગદૃષ્ટિ સમજાવ

એવા પરમ મમાધિવત મમભાવભાવી શ્રીીનગમ જે વિશ્વની વિશિષ્ટ-એવિશ્વનિ છે તેને દુઃ વદુ છું. (અપૂર્ણ)

—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા

શ્રી મહાવીરસ્વામીના ભવ ર૭ કે ર૮?

શ્રી સત્તતિશતસ્થાન પ્રકરણમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના ૨૭ ભવો પૈકી પાંચમા ભવમાં કૌશિક નામે બ્રાહ્મણ ત્રિદંડી અને છઠ્ઠે ભવે સુધર્મ દેવલોકે દેવ થઈ પછી અસંખ્ય ભવ-ભ્રમણ કર્યું એમ કહેલ છે. આગળ ૨૧ મે ભવે સિંહ થઈ, ૨૨ મે ભવે ચોથી નરકે જઈ, બહુ ભવભ્રમણ કરી ૨૩ મે ભવે મૂકાનગરીમાં પ્રિયમિત્ર ચઢી થયા એમ કહેલ છે.

શ્રી કદપસ્ય મુદ્રોદિકામાં પાંચમા ભવે કૌશિક બ્રાહ્મણ ત્રિદંડી થઈ, ભવભ્રમણ કરીને છઠ્ઠે ભવે પુષ્પ નામે બ્રાહ્મણ યવાતું જણાવેલ છે. એ પ્રમાણે એક ભવ ઘટવાથી ૨૦ મે ભવે સિંહ ને ૨૧ મે ભવે ચોથી નરકે, પછી ૨૨ મે ભવે સામાન્ય મનુષ્ય થઈ, પુણ્યકર્મ ઉપાર્જન કરી ૨૩ મે ભવે મૂકા રાજધાનીમાં પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી થયા એમ કહેલ છે.

સત્તતિશતસ્થાન પ્રકરણમાં છઠ્ઠો ભવ દેવલોકનો કહ્યો છે અને ૨૨ મો સામાન્ય મનુષ્યને ભવ કહ્યો નથી એટલે છેવટે ભવની સંખ્યા ૨૭ ની થઈ રહે છે.

શ્રી ત્રિપદ્ધિશલાકાપુરુષ ચરિત્રના પર્વ દશમામાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના પૂર્વના ભવોમાં ઉપર પ્રમાણે છઠ્ઠો ભવ સૌધર્મ દેવલોકનો કહ્યો નથી અને ૨૨ મો ભવ સામાન્ય મનુષ્યનો કહ્યો છે. તે ભવમાં તેણે શુભ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું જેથી ૨૩ મે ભવે ચક્રવર્તી થયા એમ કહેલ છે.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર રત્નાકર ગ્રંથમાં ૯૨ મા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહેલ છે કે-મહાવીર પ્રભુ ૧૯ મે ભવે ત્રિપૃથ વાસુદેવ, ૨૦ મે ભવે સાતમી નરકે, ૨૧ મે ભવે સિંહ, ૨૨ મે ભવે ચોથી નરકે, ત્યારપછી અસંખ્ય ભવભ્રમણ કરીને શ્રી દેવભદ્રમૂરિકૃત શ્રી વીરચરિત્રને અનુસારે ૨૩ મે ભવે રથનુપુરનગરે પ્રિયમિત્ર રાજા, વિમળા રાણી, તેના પુત્ર વિમળશ્રી નામે થયા. તેને રાજાએ રાજ્ય આપ્યું. એકદા વનમાં કોડા કરવા જતાં પાસમાં બંધાયેલ હરણને છોડાવ્યો. એ અનુકંપાગુણવડે તેમજ ભદ્રિકપણાવડે મનુષ્યનું આયુષ્ય આપ્યું. પ્રતિ દીક્ષા ગ્રહણ કરી, ઉમ્મ તપ કરી, ચક્રવર્તી પદવીને યોગ્ય એવું પુણ્ય ઉપાર્જી, મહિનાની સંલેખના કરી મરણ પામીને ૨૪ મે ભવે પશ્ચિમ મહાવિદેહ ક્ષેત્રે મૂકાપુરીમાં ધનંજય નામે રાજા, ધારિણી રાણી, તેના પુત્ર પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી થયા. ત્યાંથી ૨૫ મે ભવે દેવપણું પામી ૨૬ મે ભવે નંદનમુનિ થયા. તે ભવમાં તીર્થંકરનામકર્મ નિદ્રાચિત્ત કરી ૨૭ મે ભવે દશમા દેવલોકે દેવ થયા ને ૨૮ મે ભવે શ્રી મહાવીર પ્રભુ થયા. આ પ્રમાણે ભવ ગણતા ૨૮ થાય છે આમાં ત્રિપૃથનો ભવ ૧૯ મો કહ્યો છે ને ઉપર જણાવેલા મે ગ્રંથમાં ૧૮ મો કહ્યો છે. આમાં છઠ્ઠો સુધર્મ દેવલોકનો ભવ ગણેલ હોવાથી ત્રિપૃથનો ભવ ૧૯ મો થયેલ છે.

આ બાબતનો નિર્ણય બહુશ્રુત કરે તે પ્રમાણ.

કુવંદન



રાજ્ય, ચક્રવર્તીપણું કે મન્દ્રપણું પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ નથી, પણ બોધિની પ્રાપ્તિ અત્યંત દુર્લભ છે એમ શ્રી જિનપ્રવચનમાં કહ્યું છે. સર્વ જીવોએ બધા ભાવો પૂર્વે અનંતવાર પ્રાપ્ત કર્યા છે, પરંતુ તેને કદાપિ બોધિની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, તેથી જ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. સર્વ જીવોને અનંત પુદ્ગલપરાવર્ત વ્યતીત થયા, પરંતુ જ્યારે કંઈક ન્યૂન અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્ત સંસાર બાકી રહેતાં આયુ સિવાયના સાત કર્મની રિચિતિ અનંતકોટકોટી સાગરોપમની બાકી રહે ત્યારે કોષ્ઠક જીવ અનિચ્છેદથી ઉત્તમ બોધિરત્ન પામે છે અને ખીજા જીવો યથાપ્રવૃત્તિકરણથી અંચિતી મર્યાદામાં આવેલાં છતાં પાછા વળે છે અને પુનઃ સંસારમાં ભમે છે. કુશાસ્ત્રશ્રવણ, મિથ્યાદષ્ટિનો મંગ, કુવાસના અને પ્રમાદશીલતા એ બધા બોધિના વિરોધી છે. જે કે ચારિત્રની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે, તો પણ બોધિ પ્રાપ્ત થયે ચારિત્રની સફળતા છે, અન્યથા નિષ્ફળતા છે. અલગ્યો પણ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરી ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યશ્યાના બળે નવમા ઐવેયક સુધી જાય છે પણ બોધિ ન હોવાથી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. જેને બોધિરત્ન પ્રાપ્ત થયું નથી તે ચક્રવર્તી હોવા છતાં પણ રંક જેવો છે, પરંતુ જેણે બોધિરત્ન પ્રાપ્ત કર્યું છે તે રંક પણ ચક્રવર્તી કરતાં અધિક છે. જેમને બોધિરત્ન પ્રાપ્ત થયેલ છે તે જીવો સંસારમાં ક્યાંય આસક્ત થતા નથી, પરંતુ મમત્વ રહિત થઈને એક માત્ર મુક્તિમાર્ગની જ ઉપાસના કરે છે. જેઓ પરમપદ પામ્યા છે, પામશે અને પામે છે તે બધા બોધિ પામીને જ તે પામી શકે છે માટે બોધિની જ ઉપાસના કરો. મુનિ પુણ્યવિજયજી

અક્ષુવાળાઓના ત્રણ પ્રકાર.

(એકે ચક્ષુવાળા, બે ચક્ષુવાળા, ત્રણ ચક્ષુવાળા)

ચક્ષુના બે પ્રકાર દ્રવ્યચક્ષુ ને ભાવચક્ષુ-દ્રવ્યચક્ષુ તે ચર્મચક્ષુ અને ભાવચક્ષુ તે જ્ઞાનચક્ષુ.

अथ यक्षुवाणा ते विशिष्टं ज्ञानं विनाना यमं यक्षुवाणा.

ये यक्षुवाणा ते यम्यक्षुवाणा ते विशिष्ट अवधिमानवाणा देवादि.

ત્રણ ચક્ષુવાળા તે ચર્મચક્ષુ, પરમશ્રુતરૂપ ચક્ષુ અને અવધિગ્ઞાનરૂપ ચક્ષુ અથવા મનઃપર્મવગ્ઞાનરૂપ વિશિષ્ટ ગ્ઞાનચક્ષુ છેને હોય તે.

કેવળજ્ઞાનીને કેવળજ્ઞાનને કેવળદર્શનરૂપ બે ચક્ષુવાળા જાણવા. તેમને ચર્મચક્ષુ છે પરંતુ તેનો ઉપયોગ ન હોવાથી તે ચક્ષુને ગણવા નથી. દ્રવ્યચક્ષુની અપેક્ષાએ તો તેમને પણ ત્રણ ચક્ષુવાળા કહેવાય.

પ્રથમના ત્રણ એકવાળા ઉગ્રસ્થ હોયો સમજવા. તેમને જીતવાનાવરણ, અવધિવાનાવરણ અને મનઃપર્થવવાનાવરણના સુયોપશમથી તે તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય ત્યારે પરમચુત ને અવધિવાન અથવા મનઃપર્થવવાનાવાળા મુનિ બે અથવા ત્રણ ચક્ષુવાળા હોવાય છે. બીજા ચૌરદિવ વિગેરે હોયો એકચક્ષુવાળા હોવાય છે. એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય ને ત્રીન્દ્રિય હોયો ચક્ષુ વિનાના છે. કુવંદરુ

જૈન જનતાને જાહેર વિજ્ઞાપિતિ

સદ્ગત શ્રી. સારાભાઈ મગનભાઈ મોદીની ઉદાર સખાવતથી શરૂ કરવામાં આવેલ
“ઉચ્ચ અભ્યાસ શિષ્યવૃત્તિ ફંડ” તથા “લોન સ્કોલરશીપ ફંડ”ને ટેકો આપો.

સદ્ગત શ્રી. સારાભાઈ મોદીએ ઇ. સ. ૧૯૨૪ માં ઇ. ૩૧૦૦૦)ની સખાવત જાહેર
કરીને અંગ્રેજી ચોથા ધોરણથી અંગ્રેજી માતમા ધોરણ સુધી તેમજ હિસાબી જ્ઞાન, હોરપીટલ
એસીસ્ટન્ટ, મીડવાઇઝ, નર્સિંગ, ટ્રેનીંગ સ્કૂલ વિગેરે લાઇનમાં લખુતા વિદ્યાર્થીઓને તથા વિદ્યા-
ર્થીનીઓને નાનીમોટી મદદ લોનરૂપે આપવાની યોજના શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય મારફત
શરૂ કરી હતી. આ ફંડ “શ્રી. સારાભાઈ મગનભાઈ મોદી લોન સ્કોલરશીપ ફંડ”ના નામથી
ઓળખાય છે અને એ ફંડદાર તા. ૩૧-૫-૪૨ સુધીમાં વ્યાજ અને પાછી મળેલી રકમ મળી
કુલ રૂ. ૫૭૬૯૦-૨-૯ ખરચાયા છે અને ૪૨૫ વિદ્યાર્થીઓને મદદ આપવામાં આવી છે.

એવી જ રીતે જુદી જુદી કોલેજોમાં લખુતા વિદ્યાર્થીઓને નાની મોટી સિબ્સિડિટીઓ
આપવાના હેતુથી ઇ. સ. ૧૯૩૨ માં સદ્ગત શ્રી. સારાભાઈ મગનભાઈ મોદીએ શ્રી મહા-
વીર જૈન વિદ્યાલયને રૂ. ૩૭૦૦૦)ની રકમ અર્પણ કરી હતી અને તે રકમનું “શ્રી
સારાભાઈ મગનભાઈ મોદી ઉચ્ચ અભ્યાસ શિષ્યવૃત્તિ ટ્રસ્ટ” નામ રાખવામાં આવ્યું હતું.
આ યોજના મારફત વ્યાજ અને પાછી મળેલી રકમ મેળવતાં તા. ૩૧-૫-૧૯૪૨ સુધીમાં
કુલ રૂ. ૫૪૫૦૭-૮-૦ ની લોનરૂપે રૂ. ૨૧૪ વિદ્યાર્થીઓને મદદ પહોંચાડવામાં આવી છે.

હવે આ બંને ફંડો ખલાસ થયા છે. આ બંને યોજનાની કેટલી બધી ઉપયોગિતા છે
તેનો ખ્યાલ આજે મદદની માંગણી માટે આવી પડેલી ઢગલાબંધ અરજીઓ ઉપરથી સર્વ
કોષને આવી શકે તેમ છે. નાનો સરખો આર્થિક ટેકો આપવાથી આ બંને યોજનાદારા અનેક
વિદ્યાર્થીઓ મેટ્રિકની પરીક્ષા પસાર કરી શકેલ છે અને જુદી જુદી લાઇનમાં પ્રવેશ કરીને
પોતાનો ઉદાર સાધી શકેલ છે. ફંડ ખલાસ થવાના કારણે ચાલુ વર્ષમાં ૯૮ વિદ્યાર્થીઓની
અરજીઓ પાછી ઠેલવી પડી છે. લખુનારાની સંખ્યા વર્ષપ્રતિવર્ષ વધતી જ જાય છે અને તેમને
મદદ આપવાના સાધનો બહુ જ અદ્ય છે. સદ્ગત શ્રી સારાભાઈ મોદી મોટી મોટી રકમો
આપીને જે સમાજોપયોગી યોજનાની શુભ શરૂઆત કરી ગયા છે તેને જરૂરી આર્થિક જળસિંચન
કરીને ચાલુ રાખવી, એટલું જ નહિ પણ વધારવી એ તેમની માફક ગરીબાઇમાંથી સારી
સ્થિતિએ પહોંચેલા શિક્ષિત બંધુઓની તેમજ કેળવણીની કદર કરતા શ્રીમાતાની ખાસ કુરબ
છે. આ કાર્ય માટે હાલ તુરત એક પંચવર્ષીય યોજના હાથ ધરવામાં આવી છે. પાંચ વર્ષ
સુધી દર વર્ષે એકસ રકમ આપવાની કક્ષુલાત આપનાર સંસ્થાઓ તથા સદ્ગૃહસ્થોના નામ
નોંધવા અને એ રીતે એકત્ર થયેલી રકમદારા પ્રસ્તુત યોજના પાછળ રહેલું વિદ્યાર્થીઓને
મદદ આપવાનું સેવાકાર્ય ચાલુ રાખવું એવો પ્રબંધ કરવામાં આવ્યો છે. જૈન જનતા
પ્રસ્તુત યોજનાને નાનામોટા ફાળાવડે ટકાવી રાખશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં દર વર્ષે આ બંને ફંડોના કાર્યનો
સવિસ્તર અહેવાલ આપવામાં આવે છે. આ વિગતિ ધ્યાનમાં લેતાં જે કોષ સંસ્થાઓ કે
સદ્ગૃહસ્થોની ઇચ્છા થાય તેણે નીચેના ફંડો પાંચ વર્ષ સુધી પ્રત્યેક વર્ષે મન વધે તેટલી
રકમની કક્ષુલાત લખી જણાવવા કૃપા કરવી.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય. } માતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા } આં. મંત્રીઓ.
ગોવાલીપાટેકરોડ, મુંબઈ. } અંદુલાલ સારાભાઈ મોદી }

શ્રી સિદ્ધદેવ જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૮ ના અશાઠ માસની પત્રિકા



ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ:—આ માસમાં સામાયિક, આઠમ આદ્ય પ્રતિક્રમણ, ગુરુવંદન, દર સોમવારે વ્યાખ્યાનશ્રવણ વિગેરે નિયમ મુજબ યોજવામાં આવ્યા હતાં. અશાઠ શુદ્ધિ ૧૪ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓ યાત્રાએ ગયા હતા. અશાઠ વદિ ૧૩ ના રોજ બધાએ સાથે આયંજિલ તપ કર્યું હતું.

આવક :—	રૂ. આ પા.	રૂ. આ. પા.
શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ	૧૪૭-૦-૦	શ્રી કેલવણી ફંડ ૧૨-૪-૦
શ્રી લોજન ફંડ	૫૩૦-૪-૦	શ્રી દે. સાધારણ ફંડ ૮૧-૭-૦
શ્રી સ્વા. ટ્રસ્ટ ફંડ	૨૫૦૬-૦-૦	શ્રી દેરાસર ફંડ ૧૦૨-૪-૦
શ્રી વાર્ષિક મદદ ફંડ	૧૩૬-૦-૦	શ્રી આંગી ફંડ ૧૦૧-૦-૦

જમણવાર:—૧. શેઠ ત્રિભુવનદાસ જાણી જાવનગર

૨. શેઠ પાનાચંદ નવલચંદ સુરત

લેટ:—કમળાબેન અમરચંદ નારીક, તોરણ-ચંદરવો-પુંડીયું જોડ ૧. જ. સિ. વાટકી ૧, રકેળી ૧. બાઈ કેસર તે શેઠ દેવચંદ કલ્યાણીની પુત્રી ગામ પ્રભાસપાટણ, ઘઉં રુણી ૧. લોગીલાલ અમૃતલાલ ઝવેરી મુંબઈ, ભુના કપડાં ૪૫. શા. ગુલાબચંદ નાથાલાલ મહેસાણા, જ. સિ. મોટો વાટકો ૧.

મુલાકાત:—ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ મુંબઈ, શેઠ જયુભાઈ નથુભાઈ, અમદાવાદ, ગાંધી પ્રાણીવન હરગોવિંદ મુંબઈ, ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ મુંબઈ, શાહ વીરચંદ મેલાપચંદ સુરત, ભનીબેન ધીરજલાલ પાનાચંદ શ્રોફ અમદાવાદ, અમરચંદ કુંવરજી શાહ, કપુરબેન પિતાંબરદાસ કુંડલા.

દિલગીરી:—ઉક્ત સંસ્થાના એક ટ્રસ્ટી અને શુભેચ્છક સંધનપુર-નિવાસી શ્રી ગિરધરલાલ ત્રિકમલાલ શેઠનું અવસાન થતાં તે અંગે શોકસભા ભરી મહુમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છી હતી અને દિલગીરીદર્શક ઠગવ મહુમના સગવડાલા પર મોકલ્યો હતો.

મોંઘવારી અને મુરકેલીબર્યા સમયે ઘોડું દાન પણ અનેકગણું પુન્ય આપે છે. આપ ઘોડામાંથી ઘોડું આ સંસ્થાને આપી મુપાત્રદાનનો દ્વાવો જરૂર લેશો.

બે સભાસદ બંધુનો ખેદકારક સ્વર્ગવાસ.

૧. રાધનપુરનિવાસી શેઠ ગિરધરલાલ ત્રિકમલાલ

સામાન્ય સ્થિતિમાં જન્મી તેઓ આપણે આગળ વધ્યા હતા. મુળપ્રખાતે શેઠ તરીકે તેમણે સારી સુધાસ ફેલાવી હતી અને સને ૧૯૩૭ તથા ૧૯૩૮માં તો તેઓ ખજારને પોતાના હાથમાં રમાડ્યા શક્તિશાળી બન્યા હતા. તેઓ સ્વભાવે મિલકતો ધાર્મિકવૃત્તિવાળા અને શ્રદ્ધાળુ હતા. તેમને તીર્થસ્થળોનો સારો શોખ હતો તેથી તીર્થયાત્રાઓ કરતા હતા. ઉપનાત કેળવણીની સંસ્થાઓ પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવતા હતા અને ક્ષેત્ર કૌશલ બાલાકૃષ્ણ-પાલીતાણા વિગેરે સંસ્થાઓના તેઓ ટ્રસ્ટી અને સહાયક હતા સમાના કાર્યોથી અત્યંત સહાનુભૂતિ આજીવન સભાસદ થયા હતા. તેઓ ૫૧ વર્ષની વયે વાસ પામ્યા છે અમો તેમના ત્રણ પુત્રો, બે પુત્રીઓ અને તેમના ધર્મપત્ની વિગેરે રસ્તેહીઓને અંતઃકરણથી દિવાસો આપતા સ્વર્ગસ્થના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ મહુમના માનમાં મુળપ્રખાતે શેઠખજાર બંધુ રાખવામાં આવેલ અને રાધનપુરમ ખજારો બંધુ રહ્યા હતા.

૨. શા છોટાલાલ હીરાચંદ-ભાવનગર

આ મૂળ ગોધાનિવાસી બંધુ સ્વભાવે માયાળુ, ધાર્મિક વૃત્તિવાળા અને ઉદાર હતા સભા પ્રત્યે તેમને સારો પ્રેમ હતો અને સમાના કાર્યોમાં રસ ધરાવતા હોય તેઓ આજીવન સજ્ય થયા હતા. તેઓ થોડા દિવસની બીમારી બોગની શ્રાવણ વદિ ૬ ને શુક્ર રોજ સંજે ૧૧ વર્ષની વયે સ્વર્ગવાસી થયા છે તેઓના પુત્ર અને અપચંદ તથા પુત્રી બેન વિગેરેને દિવાસો આપતા સ્વર્ગસ્થના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ અને તેમના પડોસના શુભ પગલે આથી ધર્મકાર્યોમાં સદા પ્રયત્નશીલ રહે તેમ ઇચ્છીએ છીએ

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

૧૯૧૫ પશુના ૩૦ વર્ષના વિકારનું ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ સાથે વર્ષુન, ૧ વરયાના ૧૨મા વર્ષના વિકારનું વર્ષુન, ઉપમગોની હડીકત તથા ક્રમસર ચો સ્થળો સાથે, ૧૨મા વર્ષના તપનું, વિરત્ત લીરટ, ઉપમગોની નોંધ વિગેરે મુદ્રસપશુના ૩૦ વર્ષનું મક્ષિત ચરિત્ર-આ લઘુ બ્રહ્માં દાખલ કરવામાં આ ઉપરાંત એજ પરમાત્માના સત્તાવીસ ભવના તથા પચ કંથાણુકના મોટા બબ્બે દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની છુકે તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખામ છે. કિંમત ચાર આના ગણી છે આમટી નકલ મગાવનારને ઓછી કિંમતે નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પગલે પડે તો વધારે નકલો મગાવી પુરુષ જવા પ્રસંગે પ્રમાવના કરો. આ બ્રહ્મ લખવા વિગેરેનો પ્રવાસ સભાના પ્રમુખ શ્રીપુત્ર આજીવજીએ કરેલો છે.

અવશ્ય મંગાવો

ઘટાડલી કિંમત

વિશ્વપરંપરાવિહારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક શ્રીપાળ રાજનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન પાળક પણ લાભ્યેજ અભણ હશે, તે શ્રીપાળ મહારાજનો રાસ ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસની જોળીમાં ઘેર ઘેર વંચાય છે. આ રાસમાં સિદ્ધચક્રના માહાત્મ્યનું વર્ણન સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે. તેમ જ પ્રસંગે પ્રમંથે હિતશિક્ષાઓ પણ આપવામાં આવી છે. આસો માસ નજીક આવતો હોવાથી સૌ કોઈ તેનો છુટ્થી લાભ લઈ શકે તે માટે પાકા પૂઠાના રોપલ આઠ પેશ મા ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામાં આવી છે. આ પુસ્તક રામ ઉપરાત નવપદજીના ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ, સ્તાવિત્રી, નવપદજીની પૂજાઓ તેમ જ તેના ઉત્તમજ્ઞાનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે જનતા પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપરાંત પાકું પાઈડિંગ કરાવવામાં આવ્યું છે. પ્રમંથને અનુરૂપ ચિત્રો પણ સ્થળે સ્થળે આપવામાં આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને લાભ આપે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઆ ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૭-૦ જુદું.

૨૬ કાગલ પર છપાએલ શ્રીપાળ રાજના રામની ફેટલીક કોપીઓ પણ અમારી પાસે છે, તે જોઈ કિંમતે આપી દેવાની છે. તેમાં પણ પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો આપવામાં આવેલ છે. ૩૪૦ પૃથ્થવાળા આ રાસની કિંમત ઘટાડીને સવા રૂપીઆને બદલે ચૌદ આના ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦ લખો-

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થંભ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૧-૨-૨-૨૧-૨૧ કુલ રૂ. ૧૧૧ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેળા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે. આ ગ્રંથ અજોડ છે. આવો વર્ષનાં દિવસપ્રમાણ વ્યાખ્યાન-વાળો ખીજો કોઈ મંથ નથી. ભાષાંતર પણ સગલ ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રયાસ બહુ મારો કર્યો છે.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ કથા ભાષાંતર ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર મંપૂર્ણ આવે છે. આ પણ એક અપૂર્વ અને અજોડ ગ્રંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૮૧ છે. ચોથા ભાગ તરફ ને મંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધવિરજીની સૂરિય ઘણું વિનાશથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. આરે ભાગ બેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૧ ના રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે. જરૂર મળે તો મંથિ.

મુદ્રક: શાહ મુલાખચંદ જલ્દજાર્મ-શા મહેલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાજાપીઠ-ભાવનગર

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ



પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૭ મો



વીર સંવત્ ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૯૮

આશ્વિન

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

સાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટલ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું
અંક ૭ મો

આગ્નિન

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧ ક્ષમાપના (પદ)	(પરી રાયચંદ મૂળજી)	૨૦૭
૨ શ્રી મહાવીર જન્મ (પદ)	(કવિ બાલચંદ હીરાચંદ)	૨૦૮
૩ આત્મા ને દેહાદિ પદાર્થની ભિન્નતા	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૨૦૮
૪ આત્મનિર્દાગર્ભિત શ્રી સીમંધર જિન વિનતિ	(સં. મુનિ પુણ્યવિજયજી)			૨૦૯
૫ જયવંત વીરશાસન (પદ)	(રાજમલ ભંડારી)	૨૧૧
૬ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ ૬૦ મું વિવેચન સાથે...			(મૌકિક)	૨૧૨
૭ ગણધરકંપલતા (ગૌતમસ્વામી ૩)	(આ. વિજયપદ્મસરિ)	૨૧૮
૮ શ્રી ભાવનગરના મૂળ મંદિરની પ્રતિષ્ઠાતિથિનો નિર્ણય. બે પ્રાચીન સ્તવનો-અર્થ વિવેચન સાથે	(કુંવરજી) ૨૨૬
૯ પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર—શા. વાડીલાલ રામજી—નોધશુભર)	૨૩૦
૧૦ પ્રશ્નકાર—ભાઈ ઝવેરચંદ છગનલાલના પ્રશ્નોના ઉત્તરો		૨૩૧
૧૧ પ્રભાવિક પુરુષો (શય્યભવસ્વામી ૬)	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્કસી)	૨૩૨
૧૨ પુસ્તકોની પહોંચ	(કુંવરજી) ૨૩૭
૧૩ નીતિકારક હિતવચનો...	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૪૧
૧૪ ભૂલનો સુધારો	(કુંવરજી) ૨૪૨

નવા કાર્તિકી જૈન પંચાંગ

ચેત્રીને બદલે કાર્તિકી જૈન પંચાંગ અને છપાવીએ છીએ તે આસો વદિમાં બહાર પડશે અને કાર્તિક શુદ્ધ બીજે બહાર પડનારા આકાશ અંક સાથે વહેંચવામાં આવશે. કાર્તિક માસમાં શુદ્ધ ૬ નો કાય છે, નવું વર્ષ સંવત ૧૯૯૮ નું શુદ્ધ ૧ સોમવારે શરૂ થશે. જાનપંચમી શુદ્ધ ૫ શુક્રવારે છે. અક્ષાષ્ટ શુદ્ધ ૭ શનિવારે શરૂ થશે.

નવા સલામ્મદોનાં નામ

૧ શા. કાંતિલાલ મનલાલ ભાવનગર	લાઈક મેમ્બર
૨ શા. દકમચંદ હીરાચંદ	" "
૩ શા. મણિલાલ દુર્લભજી	" "
૪ શા. નાનાલાલ પ્રેમચંદ	" પદ્મેલા વર્ગના મેમ્બર



પુસ્તક ૫૮ સુ' } આશ્વિન { વીર સં. ૨૪૬૮
અંક ૭ મો } { વિ. સં. ૧૮૮૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

ક્ષમાપના

મનવા દેહ મળ્યો માનવનો, સદ્ગુણ કરી લેને આજે;
નહીં મળે કરી અવસર આવો, પ્રભુ પૂજન કરી લે આજે. ૧
વરસનું સરવૈયું મેળવો સહુ સાથે, વેર-ઝેર તણ દીઝોને આજે;
ચતુર થઈ કાં ખોટા ખાઓ છો? ક્રોધ માન માયાને છોડો આજે. ૨
નમન કરવા સહુ ચાહોને સાથે, પર્વ પર્ચયણ છે આજે;
જેમ પ્રભુ જેવા જાલપ્રહારચારીનું, હોતે પૂજન કરીએ આજે. ૩
કામ ક્રોધ લોભ મોહ ફર કરીને, ખમો ખમાવો સહુ સાથે;
યાવત ખમીને ક્ષમાને આપજો, ખમતખામણ કરો શુભ ભાવે. ૪
ધીરે કરી મન-વચ-કાયા ને દષ્ટિ, દોષો અદારે બંધ કરવા આજે;
ક્ષણભંશુર નથી દેહનો ભડકો, માયા-મમતાને ફર ફેંકો આજે. ૫
માન-માયાનાં પાસમાં પડવાથી, નથી સૂઝતો રસ્તો આજે;
પર્યખખાણુ મત ન ઉઠ્યે આવે, તો કર્મનાં બંધન કેમ જાયે? ૬
નામ સાચું છે શ્રી મહાવીરનું, લક્ષિત કરો તેની શુભ ભાવે;
યાવત શરણું સાચું શ્રી વીરનું, સંસાર-નાવ તરવા કાળે. ૭
જૂઠો નહીં ચતુર હો ચેતન! કેટલું કહું હું તને આજે?
હું હું સેવક હાસ તમારો, કહે સમ્યક ક્ષમા આપો આજે. ૮

પારિખ સમ્યક મૂળજી

શ્રી મહાવીર જન્મ

કવિ બાલચંદ હીરાચંદ દરબારી

આવો આવો વેગે આવો આજ મહોદય ધર્મતણો;
 સંજ્ઞન મનમાં આનંદોર્મિ કોલાહલ સંચાર ઘણો. ૧
 મગધ દેશમાં કુંડપુરીમાં નૃપ સિદ્ધાર્થ ઘરે આવ્યો;
 ત્રિશલા કૂખે દિવ્ય ધુરંધર જગદોદ્ધારક નર લાવ્યો. ૨
 પતિતોદ્ધારક દીન જનોનો આત્મોદ્ધારક એ આવ્યો;
 જગનો તારક દુઃખ નિવારક સાર્થવાહ જગનો આવ્યો. ૩
 દયાદિવાકર હિંસાતમનો એહ નિવારક છે આવ્યો;
 સમતા સુમતિનો સંસ્થાપક નરકુંજર સહુને લાવ્યો. ૪
 ક્ષમા દયા જલ સુગંધ લરીને સિંચન સહુ દિશિમાં કર્યો;
 અશુચિ નિવારી શુભમતિ ધારી સ્નેહે ભવ-સિંધુ તર્યો. ૫
 પુષ્પલતાઓ ! સુગંધ કુસુમો વિવિધ રંગના પ્રભુ ચર્યો;
 ધરવા માલણુને બહુ આપો હાર ગુંથવા આભરણો. ૬
 વિવિધ મનોહર સ્વાદયુક્ત દૂળ વર્ધમાન આગળ ધરવા;
 વૃક્ષો ! યાઓ સન્ન વીંજણ પર્ણ ગુચ્છના યમ હરવા. ૭
 કવિઓ ! આવો ભાટ ઠાઠ શાબ્દિક રચના મનહર કરવા;
 પ્રતિભા બગે કાવ્ય અલંકૃતિ સુંદર કંઠ વિષે ધરવા. ૮
 ગોરી ! ગાઓ લગી લગી તાલી પાડી રાગ વિવિધ ગાઓ;
 ગર્ભવો ચોટા ચોટાને આનંદોર્મિ ઉલ્લાસવો. ૯
 નાટક ખેલ મનોરંજક બહુ તાલબદ્ધ સહુ કો ખેલો;
 ઉત્સવ ઘર ઘર સત્વર, માડો ખેલ ચિત્તથી સહુ ટાળો. ૧૦
 સાધુ સન્ન મન સંત મહંતા ત્રિશલા ધર વેગે આવો;
 જગના તારક વીર પ્રભુના દર્શ કરી શુણુને ગાવો. ૧૧

આત્મા અને દેહાદિ પદાર્થોની સિન્નતા (ભેદજ્ઞાન)

આત્માથી દેહાદિ પદાર્થોના અન્યત્વરૂપ ભેદ રપટ પ્રતીત થાય છે. દેહાદિ પદાર્થો હન્દિયમાલ છે અને આત્મા અનુભવગોચર છે. જો આત્મા અને દેહાદિ પદાર્થોનું અન્યત્વ છે તો શરીરને પ્રદારાદિ યનાં કુઃખ કેમ થાય છે ! એ સંકો કરવા યોગ્ય નથી, કાણ કે જેઓને શરીરોમાં ભેદબુદ્ધિ નથી, તેઓના દેહને પ્રદારાદિ યનાં આત્માને પીડા થાય છે, પરંતુ જેઓને દેહ અને આત્માનું ભેદજ્ઞન થયું છે તેઓના દેહને પ્રદારાદિ યનાં સ્વપરનો ભેદ ભણે દોષથી તેના આત્માને પીડા થતી નથી. નમિરાભણિને આત્મા અને દેહનું ભેદજ્ઞાન થયું હતું તેથી મિદિલા નગરી જગતી સાંભળીને તેને થયું કે મારું કંઈ જનનું નથી. જો જો છે તે મારું નથી. મુનિ પુણ્યવિજયચંદ

આત્મનિંદાગર્ભિત શ્રી સીમંધરસ્વામીને

વિનંતિ

શ્રી સીમંધર સાહિબા હ, શરણાગત પ્રતિપાળ;
સમરથ જગજન તારવા હ, કર માહરી સંભાળ. ૧

કૃપાનિધિ સુણ મોરી અરદાસ, હું ભવોભવ તુમચો દાસ, કૃપાં
તારો છે વિશ્વાસ કૃપાનિધિ, પૂરો અમારી આશ. કૃપાં સું ૨

હું અવશુણનો રાશિ છું હ, તિલ તુપ નહિ શુણ લેશ;
શુણીની હોડી કરું હ, એહિજ સળળ કલેશ. કૃપાં સું ૩

મત્સર ભય કે લાલચે હ, કરતા કિરિયા લેશ;
તે પણ પરજન રંજવા હ, ભલો ભજન્યો વેશ. કૃપાં સું ૪

છઠ્ઠા શુણદાણા ધણી હ, નામ ધરાવું રે સ્વામ;
આગમ વયણે જોવતાં હ, ન ગયો કપાય ને કામ. કૃપાં સું ૫

રસના રામા ને રમા હ, એ ત્રણ પાતક મૂળ;
એહની અહોનિશ ચિંતના હ, કરતાં ભવ થયા ધૂળ. કૃપાં સું ૬

વ્રત મુખપાઠે દુઃખરી હ, દિવસમાંહિ કેઇ વાર;
લહીને તુર્ત વિરાધતાં હ, નાણી શંકા લગાર. કૃપાં સું ૭

ધૂળતણા દેવળ કરે હ, જેમ પાવસમાં રે બાળ;
જો ભૂલા મુખ એમ વદે હ, તેમ વ્રત મેં કર્યા આળ. કૃપાં સું ૮

આપ અશુદ્ધ પરને કર્યા હ, દેઈ આલોચણ શુદ્ધ;
માસાહસ પંખી પરે હ, પાડું કંદે મુદ્ધ. કૃપાં સું ૯

અછતા શુણ નિસુણી મને હ, હરખું અતિ સુવિશેષ;
દોષ છતાં પણ સાંભળી હ, તસ ઉપરે ધરું દ્રેષ. કૃપાં સું ૧૦

પરિભવ પરપરિવાદના હ, પરે પરે દાખું રે પાપ;
નિજ ઉત્કર્ષ કરું ધણે હ, એહી જ મુજ સંતાપ. કૃપાં સું ૧૧

નિશ્ચય પંથ ન જાણીઓ હ, વ્યવહરીઓ વ્યવહાર;
મદમસ્તે નિઃશંકથી હ, યામ્યો અસદાચાર. કૃપાં સું ૧૨

સમય સંઘયણાદિ દોષથી હ, નાવે શુકલધ્યાન;
સુહણે પણ નવિ આવીઓ હ, નિરાશંસ ધર્મધ્યાન. કૃપાં સું ૧૩

આર્ત રોદ્ર ગિહું અહનિયે હ, સેવાકાર ખવાસ;
મિથ્યારાજા જિહાં હોયે હ, તૃષ્ણા લોભ વિવાસ. કૃપાં સું ૧૪

જિનમત વિતથ પ્રરૂપણાં છ, કીધી સ્વારથ ખુદ્ધિ;
 જાડયપણાના ભેરથી છ, ન રહી કાંઈ શુદ્ધિ. કૃપાં સું ૧૫
 હિંસા અલીક અદત્તશું છ, સેવ્યાં ત્રિવિધ કુશીલ;
 મમતા પરિગ્રહ મેળવી છ, કીધી ભવની લીલ. કૃપાં સું ૧૬
 અક્રિય સાથે જે ક્રિયા છ, તે નાવે તિલભાત;
 મદ અજ્ઞાન ટળે જેહથી છ, તે નહિ નાણની વાત. કૃપાં સું ૧૭
 દરિસણુ પણ ફરસ્યા ઘણા છ, ઉદરભરણુને કામ;
 પણ તુમ તત્ત્વ પ્રતીતશું છ, ન ધરું દર્શન નામ. કૃપાં સું ૧૮
 સુવિહિત ગુરુબુદ્ધે લોકમાં છ, હું વંદાવું આપ;
 આચરણા નવિ તેહવી છ, એ મોટો સંતાપ. કૃપાં સું ૧૯
 મિથ્યા દેવ પ્રશંસીઆ છ, કીધી તેહની રે સેવ;
 અહારજીવના વયણની છ, ન ટળી મુજને ટેવ. કૃપાં સું ૨૦
 કેરે ચિત્ત ચૂના પરે છ, ધર્મકથા મેં કીધ;
 આપ વંચી પર વંચીઆ છ, એકે કાજ ન સિદ્ધ. કૃપાં સું ૨૧
 રાતો રમણી દેખીને છ, જેમ અણનાથ્યો સાંઠ;
 ભાડ ભવાયાની પરે છ, ધર્મ દેખાડું માંઠ. કૃપાં સું ૨૨
 ક્રોધ દાવાનળ પ્રગળથી છ, જિગે ન સમતાવેલ;
 માન મહીધર આગળે છ, ન ચલે ગુણનદી રેલ. કૃપાં સું ૨૩
 માયા સાપણુ પાપણી છ, મન ખીલ મૂકે નાંહિ;
 કોમળ ગુણને તે ડસે છ, લોભ વિલાસ અથાહી. કૃપાં સું ૨૪
 ધર્મતણે દંભે કર્યા છ, પૂર્યા અર્થ ને કામ;
 તેહથી ત્રણ ભવ હારીઓ છ, જોધિ હોય વળી વામ. કૃપાં સું ૨૫
 વચ્ચ પાત્ર જન પુસ્તકે છ, તૃષ્ણા કીધી અનંત;
 અંત ન આવ્યો લોભનો છ, દહું કેતો વૃતંત ? કૃપાં સું ૨૬
 કદમ્બાકદમ્બ વિચારણા છ, રાખી કાંઈ ન શંક;
 અનેપણીય પરિભોગથી છ, રૂઢ્યો ચઢગતિ જિમ રંક. કૃપાં સું ૨૭
 હવે તુમ ધ્યાન સનાયતા છ, આડો વાળ્યો રે આંક;
 કરુણા કરીને રાખીએ છ, મત ગણને મુજ વાંક. કૃપાં સું ૨૮
 મુજને દહેતાં નાવડે છ, નાણે જે તુજ દીક;
 હું અપરાધી તાદરે છ, ખમજો અવિનય ધીક. કૃપાં સું ૨૯
 તુમે જિગ જાણો જિમ કરો છ, હું નવિ જાણું રે કાંય;
 દ્રવ્ય ભાવ સવિ રાગના છ, જાણો સર્વ ઉપાય. કૃપાં સું ૩૦

जयवन्त वीरशासन ।

प्रभु महावीर जिनशासन, जगत जयवन्त कहलाया ।
 नहीं सम इसके सानी तो, नजर कोई और ही आया ॥ १ ॥
 अहिंसा सत्य का तत्त्व, जगत में इसने फैलाया ।
 इसी कारण से ही झंडा, जगत में इसका फहराया ॥ २ ॥
 लिया था धर्म का ठेका, पशुवध यज्ञ में करते ।
 और देते पास स्वर्गों की, उसीको शिघ्र हटवाया ॥ ३ ॥
 हुई थी पुन्यभूमि यह, नरक हो हवसी उस युगमें ।
 बड़ी थी वृत्ति पैशाची, उसे विध्वंस करवाया ॥ ४ ॥
 हृदय से येही चाहते थे, निवासी सर्व भारत के ।
 कोई यहां वीरवर आकर, हटादे सर्व यह माया ॥ ५ ॥
 रसातल जाती है नैया, हमारी मात भारत की ।
 रवि-सा नंद त्रिशला के, प्रभु महावीर जंच आया ॥ ६ ॥
 दशा को देखे भारत की, हृदय करुणा से भर आया ।
 हटाउं भार भारत का, मिटाउं पाप जो छाया ॥ ७ ॥
 धुरन्धर यज्ञयागों के, शिरोमणि श्रेष्ठ कहलाया ।
 उन्हीं का मान मर्दन कर, रसिक शासन का बनवाया ॥ ८ ॥
 प्रकट कर सत्यरवि को फिर, सभी मिथ्यात्व हटवाया ।
 अहिंसा ही परम धर्म का, जगत में राज फैलाया ॥ ९ ॥

राजमल भंडारी-आगर

हुं ओं नमो ताडरं ए, नाम मात्र निरधार;
 आव जन मे ते क्युं ए, तिष्ठथी लहुं लवपार. कृपा० सु० ३१
 माता सत्यकी नंदनो ए, द्रुममणी राणी कंत;
 तात त्रैयांस नरेशरु ए, विचरता लगवत. कृपा० सु० ३२
 चित्तमांही अवधारशे ए, तोडे केती वात ?
 लही सहाय तुमारडी ए, प्रगटे शुभ अवदात कृपा० सु० ३३
 परमचुरुष परमेशरु ए, प्राणधार पवित्र;
 पुरुषोत्तम हितकार तुं ए, त्रिभुवन जनना मित्र. कृपा० सु० ३४
 ज्ञानविमल शुभथी लहो ए, भारा मननी हुंश-
 पूरी शिशु सुणीओ करे ए, मुज मानससर हंस. कृपा० सु० ३५
 स. मुनि पुण्यविजय

મહાન્ યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ સાઠમું અંતરાત્મદશાના ગુંજન

(ગગ-સારંગ)

અબ મેરે પતિ ગતિ દેવ નિરંજન, ભટકું કહા કહા સિર પરકું;
કહા કરું જનરંજન. અબ૦ ૧

ખંજન દુગન દુગ ન લગાવું, ચાહું ન ચિતવિત અંજન;
સજન ઘટ અંતર પરમાત્મ, સકલ દુરિત લયલજન. અબ૦ ૨
એહિ કામગવિ એહિ કામઘટ, એહિ સુધારસ મંજન;
'આનંદધન' પ્રભુ ઘટવન કે હરિ, કામ મતંગ ગજગંજન. અબ૦ ૩

૧. હવે તો મારા સ્વામીનાથ મારો આધાર છે, મારા દેવ છે, મારા મળ વગરના (નાથ) છે (હવે) (જ્યાં ત્યાં) શા માટે ભટકતી ફરું ' શા માટે માથું ફાડું ' અને શા માટે લોકોને રાજી કરું ?

૨. ખજન પક્ષી જેવી ચંકાર આપને (પરમાત્મસ્વરૂપ જોવા માટે) ન લગાવું અને ચિતવું ધન ચિતવન છે તે કાળજીની પણ ચાહના ન કરું; (કારણ કે) સર્વ પાપ અને લાપતે દૂર કરવાવાળા સજન-મહાપુરુષ પરમાત્મા (મારા) શરીરની અંદર બિરાજમાન થયેલા છે, મજબૂત થઈને (મોક્ષ જવા માટે) ખેડા છે.

૩. એ (ઘટની અંદર ગહેલા પરમાત્મા) કામદુષા ગાય છે, એ જ કામઘટ છે અને અમૃતરસમા સ્નાન પણ એ જ છે, મારા શરીરરૂપ વનમા રહેલા મિંદ પણ એ જ છે અને કામદેવરૂપ મદોન્મત હાથીને અક્રુશમા રાખનાર પણ એ જ છે.

વિવેચન—અંતર આત્માની માથે પરિચય થઈ જાય, બાહ્ય ભાવ ખરેખર ત્યાગવા યોગ્ય છે એવી હૃદયમા જમાવટ થઈ જાય અને પરનો ત્યાગ કરી સ્વના આદરનો દૃઢ નિર્ણય થઈ જાય ત્યારે હૃદયની અદર એક જાતનું મરતપણું આવે છે. કોઈ વખત અધુધારી મદદ આવી પડે ત્યારે મનની નિર્જાળતા તો ઊઠી જ જાય, પણ અંદરથી ખરેખર જોમ જાગી ઊઠે છે, તે વખતે અંદગના સાચા ભાવો ઉદ્ગારરૂપે નીકળી પડે છે. આવો હૃદય ગુંજારવ આપણે બેતાલીશમા પદમાં અનુભવ્યો હતો. ' અજ હમ અમર ભયે ન મરેગે ' આવી વાત માધારજી ચેતનથી થઈ ચકતી નથી, દુનિયાની ધમાલમાં લપટાપલા ચેતનને એની કદપના પણ આની ચકતી નથી. અને એવા મનોરાત્મમાં વિહાર કરવાની ચંધ પણ મોટે ભાગે નજરમાં આવતી નથી.

અમાધારજી આત્મમસ્તી બતાવનાર પૂતી યોગીની વિઝૂતિ જેવું આ પદ છે એવી મસ્તીને વર્ણવનાર પણ ભાગ્યે જ જોવામા આવશે, એવી મસ્તીને માણનાર તો તેથી પણ

ઓછા છે અને છતાં આ ભવ્ય મનોરાજ્ય વિચારતાં એ જરૂર ઇચ્છવા યોગ્ય અસાધારણ આત્મવિભૂતિ છે એમ લાગ્યા વગર નહિ રહે. શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ યોગિરાજે જ્યેષ્ઠ ત્યારે તેમને અપૂર્વ આનંદ થયો અને તે વખતે શુદ્ધ ચેતનાએ વિશુદ્ધ ચેતનરાજ પતિને અમે જે ઉદ્દગારો કાઢ્યા તે આપણે પ્રથમ વિચારી જઈએ. પછી એ ઉદ્દગારને આત્મ-વિકાસમાં શું સ્થાન છે તે પર હેવટે ચર્ચા કરશું.

૧. ચેતનાનો પતિ સાથે મેળાપ થયો, એનો વિરહકાળ લાંગર્યો, એની મોટામાં મોટી ઇચ્છા પૂરી થઈ અને એને નાથનો મેળાપ થયો. તે શુદ્ધ આત્મવશા-વિશુદ્ધ ચેતના કહે છે કે હવે તો મારા નાથ એ જ મારો સાચો આધાર છે. મારે ગમે તેવી અગવડ-અઘડણ હોય તો તે વખતે મારે શ્રીમ્ કોઇની સલાહ કે સહાયની જરૂર નથી, મારો કુલ આધાર મારા નાથજી છે.

૧. અખ=હવે, હવેથી મેરે=મારે પતિ=સ્વામી ગતિ=હાલવા ચાલવાની શક્તિ, આધાર, આશ્રય દેવ=પ્રભુ નિરંજન=મળ રહિત ભટકું=રખકું કહા=શા માટે સિર=માથું પટકું=રેડું કહા=શા માટે જનરંજન=લોકોને ખુશી કરવા	લાખી આખ છે જેને તેના ઉપર દગ=આખો ચાહું=ઇચ્છું લગાવું=લગાડું, મિલાવું, મેળવું ચિતવન=વિચાર કરવો તે ચિતવિત=ચિતવું ધન, ચિતવન ચિતવું ધન છે અંજન=આંજણ, કાંજળ મજન=હિતમ જન સંજન=સંજન થયેલા. તૈયાર થયેલા ઘટ અંતર=શરીરની અંદર. અંતર્વામી પરમાત્મ=પરમાત્મા. સકલ=સર્વ. ભવ=ખીક દુરિત=પાપ, દારિદ્ર્ય. ભંજન=દૂર કરવાવાળા,	ભાંગવાવાળા. ૩. એહિ=એજ, ઘટ. અંતર રહેલા પરમાત્મા. કામગવિ=કામદુધા ગાય. કામઘટ=કામકુંડ, કામકળશ સુધારસ=અમૃતરસ. મંજન=સ્નાન કરવું તે. આનંદધન પ્રભુ=આનંદ સમૂહના સ્વામી. ઘટ=શરીર, હૃદય. વન=જંગલ-તેના, તેમાં હરિ=સિંહ. કામ=કામદેવ. મતંગ=મદોન્મત, મગે=હાથી. ગંજન=(તેને) છતનાર, હરાવનાર, હડાડનાર, અંકુશમાં રાખનાર.
---	--	---

પાઠાંતરો:—

૧. જનરંજન સ્થાને 'જિનરંજન'
૨. 'ચિતવિત' સ્થાને 'ચિતવન' 'સંજન' સ્થાને 'સંજન' 'દુરિત' સ્થાને 'દુરિત્ત.'
૩. 'કામગવિ' સ્થાને 'કામગદ' 'કામ' સ્થાને 'કાંમ' લખે છે. 'મતંગ' સ્થાને 'મત'

શુદ્ધ નયની અપેક્ષાએ આત્મા અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય, ઉપયોગ આદિ અનેક ગુણોથી ભરેલા છે અને ચેતનાને જ્યારે જ્યારે જરૂર પડે છે ત્યારે ત્યારે તેનો પતિરાજ સાથે અભેદ હોઈ એ જ એની ગતિ છે. પતિપ્રિય પતિવ્રતા સ્ત્રીને અતે સર્વ બાબતમાં ગતિ તો એના પતિ જ હોય અને પતિરાજમાં એટલા ગુણો ભરેલા છે કે એમાં ફેરફાર થાય જ નહિ. એ મારા નાથ એ જ મારી ગતિ છે, એ જ મારા દેવ છે અને કોઈ પણ પ્રકારના મેલ વગરના એ મારા નિરંજન નાથ છે.

દેવતત્ત્વમાં મલિનતા ન હોય ત્યારે તે તરફ ખરો ભાવ આવે છે. અંજન એટલે મય, કાળજી. મારા નાથ તો કોઈ પણ પ્રકારના મળ-મેલ વગરના છે, એનામાં કોઈ વાતની કમીના નથી, એ મારા પ્રાણપતિ છે, મારા દેવ છે અને મારા આધાર છે.

અથવા ખીજી રીતે જોઈએ તો ચોગિરાજે આત્માનું ખરેખરું સ્વરૂપ જોયું ત્યારે તેમને અપૂર્વ આનંદ થયો અને તે આનંદમય સ્થિતિમાં નિશ્ચય નયને આગળ કરીને તેઓએ આ આખા પદમાં કવન કરેલું ઉદ્ગાર પ્રવચન ગાઈ નાખ્યું. તે કવે છે કે : મેં મારું આત્મસ્વરૂપ અનુભવ્યું છે અને તેથી મને માલૂમ પડે છે કે મારો આત્મા જ મળ રહિત છે, તેમાં અસત્ત્વ રૂપે કર્મરૂપ મળ નથી અને તેથી તે નિરંજન છે, તેમ જ તે દેવ છે, કારણ કે લોકલોકને પ્રકાશ કરે તે દેવ કહેવાય અને તે મારા પતિરાજનો સ્વભાવ જ છે (અનંત જ્ઞાનમય હોઈ લોકલોકપ્રકાશનું દેવકાર્ય તે કરે છે) અને મારો કુલ આધાર છે. આ અસાધારણ ઉચ્ચ કોટિના ઉદ્ગાર ચેતન પોતે કાઢે તો તેમાં પણ વાંધો નથી.

આ પ્રમાણે હોવાથી હું હવે જ્યાં ત્યાં શા માટે આંટા મારું ? પ્રાણી પોતાના દેવને શોધવા અનેક સ્થાને જાય છે, દરેકજ દેવદર્શન કરવા મંદિરે જાય છે, તીર્થોએ ભટકે છે, કેટલાક એને નદી સમુદ્રને કાંઠે શોધે છે, કોઈ એને ઊંચા કુંગરની ટાંચે શોધે છે. પણ મારા પતિ પોતે જ દેવ છે, પોતે અશરીરી છે, પોતે મળ રહિત પવિત્ર છે અને પોતે આનંદમય છે, તો મારા દેવને શોધવા હું જ્યાં સારું ક્યાં ભટકું ? એને બદલે શોધવા જવા પડે તેમ નથી. અને એને મળવા કે શોધવા માટે જેની તેની પાસે માયું પડકયું પડે તેમ નથી, શીર ઝુકાવયું પડે તેમ નથી, મસ્તક નમાવયું પડે તેમ નથી.

લોકોનું રંજન કરી તે દ્વારા આત્મપ્રગતિ સાધવા શા માટે પ્રયત્ન કરું ? જન-રંજન કરતાં 'જિનરંજન' પાઠ એક રીતે વધારે બધાએસતો છે. હું જિન-પ્રભુને રીજવ્યાં પણ શાં માટે પ્રયત્ન કરું ? મારા ચેતનરાજ મારામાં એકા છે, મારી અંદર છે, હું પોતે જ છું. તો પછી આ જ્યાં સારું ક્યાં આંટા મારવાને બદલે મારા હૃદયમગ્નમાં સ્થપાયલા મારા દેવાધિદેવ ચેતનરાજને હું શા માટે ન રીજવું ? જેને શોધવા હું મંદિરે મંદિરે આંટા મારું છું, ધામનાં ધામ ફરું છું અને જોમને ચરણે માયું નમાવું છું તે મારી બદલે નથી, તે મારામાં જ છે, મારી અંદર છે, મારામય છે, હું જાને જ છું. આ સંબંધમાં આનંદમયજીએ પોતે જ લખ્યું છે:-

હાડત હાડત હાડત હાડિયા, લેતી મનની રે દાંડ. જિનેશ્વર૦

પ્રેમ પ્રતીત વિચારો કંકરી, ગુરુગમ લેજ્યો રે જોડ. જિનેશ્વર૦

દોડી દોડીને દોડ્યો, જ્યાંસુધી મનની દોડ પહોંચી શકી ત્યાંસુધી દોડી ગયો અને તે શા માટે ? પ્રભુને શોધવા માટે, પણ એ તો પ્રેમમય છે તારી નજીક જ છે, તારામા જ છે તેને શોધવા માટે દોડાદોડ કરવી પડે તેમ નથી માત્ર એને ઓળખવા માટે સુરુ ગમની જરૂર પડે તેમ છે આત્માની આરી સ્થિતિ ખતાવનાર એ જ યોગિગજના અન્ય અનેક કથનો છે તેમાના નમૂના બે ત્રણ અહીં જોઈ લઈએ —

ખ ધ મોખ નિહુચૈ નહિ, યુન નિશ્ચે સાર અનત;
અચલ અખાતિત દેખતુ હો, પ્રેમ શરીર લખંત.

x

x

x

નિજ સરૂપ નિશ્ચય નય નિરખૂં, શુદ્ધ પરમપદ મૈરો;
હુ હી અકલ અનાદિ સિદ્ધ હૂં, અજરન અમર અનૈરો

x

x

x

ખ વ મોખ નહિ હુમરે કબહી, નહિ ઉપપાત વિનાસ;
શુદ્ધ સરૂપી હુમ સખ કાલે, ધ્યાનસાર પદ વાસ.

આવા અનેક રાચણોથી આત્મગજનુ સાચુ સ્થાન આનંદધન મહાગજને ખતાવ્યું છે શ્રી સાતિનાથ લગનાનના મતવનમા અનેક યોગની વાત કર્યા પછી બોલી નાખે છે —

અહો અહો હુ મુજને ઝહુ, નમો મુજ નમો મુજ રે

આ રીતે પોતે પોતાને જ નમવાની વાત કોને સૂઝે ? ક્યારે સૂઝે ? અને એ વાત જોને સૂઝે તેને પછી જ્યાં ત્યાં બટકવાનું રહેતું નથી, ગમે ત્યાં શીર પટકવાનું રહેતું નથી અને પોતાને જે જોઈએ છે તે અદર જ છે ધટ અતગમા જ છે એનો એને અનુભવ થઈ જાય છે અને એ કક્ષાએ પહોંચેલા યોગિગજને પછી જિનરજન કગવા માટે જ્યાં ત્યાં બટકવું પડતું નથી યોગસિદ્ધાસન પર ચેતનરાજ બેઠા હોય બધા ભાવનાની સુવાસ ચોમેર બહેમતી હોય, અનત આત્મનાદના ગુણગ્વ ચાલતા હોય, અજપાગપનો અતર ઉચ્ચાગ જનમતો જતો હોય, ખ્યાતા ધ્યાન અને જ્યેષ્ઠની એમતા થતી જતી હોય ત્યાં પછી અનેક સ્થાને દેવને શોધવા જવા પડતા નથી સાડગ્રીશમા પદમા જે યોગમા ચિત્ત પરોનવાનું જણાવ્યું છે તે યોગપ્રાપ્તિ થઈ જાય અને યોગસિદ્ધાસન પર યોગજમાન થઈ જવાય એટલે એવું સ્થાન ધણુ વધી જાય છે દેવ સિદ્ધાસને બેસે યોગીના ધંદ હોય તે યોગ સિદ્ધાસને બેસે, અને યોગીનું સ્થાન દેવના સ્થાન કગતા ધણુ ઉચ્ચ હોઈ ત્યારપછી એ કસિ(શાકન)મા તો ન જ આવે

યોગની આ મહત્તા છે આનંદધનજીની શૈલીની આ વિશિષ્ટતા છે 'આત્મારામ ગમ' છતાનો આ મહાન દ્વાવો છે એમા કોઈને નિશ્ચયનયુની વાસ આવે તો તેનો જવાબ એક જ શક્ય છે કે જે અધિકારીને ઉદ્દેશીને આ વાત કરી છે તેને જ્યાં ત્યાં બટકવાનું ન હોય કે ગમે ત્યાં માથું પટકવાનું ન હોય જેણે પોતાના પતિદેવ નિગ જનનો આશ્રય લીધો છે, જેને પતિ સિવાય બીજી વસ્તુ તરફ આકર્ષણ નથી, જેને પુદ્ગલનો પગભય

બરાબર સમજાઈ ગયો છે, જેને અંતર્યામી તરફથી સંધિ જવાબ મળી શકે છે એને જ્યાં ત્યાં માથું મારવું પડે નહિ, મંદિરે મંદિરે બટકવું પડે નહિ, તીર્થે તીર્થે ગમન કરવું પડે નહિ અને ગમે તેની પાસે રોટલાં રડવાં પડે નહિ.

વ્યવહાર અને નિશ્ચયનો સમન્વય કરવો, બંને વચ્ચે દેખાતો વિરોધ ટાળવો અને બંને વિશુદ્ધ માર્ગમાંથી પોતાના અધિકાર અમાણે પોતાનો માર્ગ શોધી લેવો એ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને ખાસ કરીને નયજ્ઞાનથી સુવાસિત થયેલ બુદ્ધિનો વિકાસ છે અને બુદ્ધિ કે અભ્યાસના પ્રસંગે ન હોય તેને નૈસર્ગિક રીતે પણ આ રિયતિ પ્રાપ્ત થાય છે. એ દશા પ્રાપ્ત થઈ ન હોય અને વ્યવહાર માર્ગોનો ધ્વંસ કરવા વૃત્તિ યથા આવે તો કાષ્ઠ વાર બંનેમાંથી બ્રહ્મ થવાનું બને છે; પણ એ અતિ ઉપયોગી વિષયની ચર્ચા કાષ્ઠ પ્રસંગે કરવા જેવી છે અને અન્યત્ર જરૂર કરવાની ઇચ્છા છે. અહીં વાત કહેવાની એ છે કે-આત્મા પોતે જ દેવ છે, એ વાત એ અત્યારસુધી ભૂલી ગયો હતો, હવે એ પોતાને ઓળખતો થયો છે એટલે એને પોતાની ઓળખાણ માટે બીજાને રાજી રાખવા પડે તેમ નથી, બીજા આંટા મારવા પડે તેમ નથી, બીજા એને આપી દેશે એવી ગેરસમજાતી હતી તે હવે તેનામાં રહી નથી અને આવા સંયોગોમાં એની વિશુદ્ધ ચેતના પોતાનો કુલ આધાર નિરંજન દેવ પર છે અને એનું જ પોતે ધ્યાન કરે છે અને જ્યાં ત્યાં ફેરા ખાવાની જરૂરીઆત નથી એ વાતનો સ્વીકાર કરે છે. આ બાવ સમજતાં એક વાતનો ખ્યાલ રાખવો; યોગીની આ બબ્બેદશા છે, અતિ ઉન્નત આત્મસંપત્તિ છે અને એને પ્રાપ્ત કરવાનો આદર્શ જરૂર રાખવા ગોચર છે, પણ એ બે ચાર યોગીની વાતો કરવાથી યોગપ્રાપ્તિ પોતાને થઈ છે એમ માની લઈ વ્યવહારને વિમારી મૂકવાની બૂઠામાં પડવા જેવું નથી.

શુદ્ધ ચેતનાની આ દશા ખૂબ સમજવા યોગ્ય છે, દોડદોડ કરવા યોગ્ય નથી, ધરમાં દટાયેલ પુછાને સમજવા યોગ્ય છે અને એનો ખ્યાલ બરાબર ન આવે તો વિશિષ્ટ પુરુષો ગુરુમહારાજનો આશ્રય કરી તેની પાસેથી એ પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન કરવા યોગ્ય છે. બાકી જેઓ અધિકાર વગર નિશ્ચય માર્ગનો આશ્રય કરી એસે અથવા વગર લાપકાતે પ્રગત માની વ્યવહાર ક્રિયા મૂકી દે તેની શી દશા થઈ છે તે એને જરૂર કરવાથી સદજ સમજાઈ જાય તેવું છે, જેઓ નિરાશંબન ધ્યાનની અવસ્થાએ પહોંચ્યા વગર આશંબનને મૂકી દે છે તેઓ બંનેમાંથી બ્રહ્મ થાય છે, કારણ કે નિરાશંબનત્વની દૃઢ તેમણે પ્રાપ્ત કરી નથી અને ચાલુ પ્રવાદ ઊડી દેવાને પરિણામે તેઓ આખા દિવસમાં આત્મતત્ત્વ વિચારવાનો કે પરમાત્માને કાંઈ નહિ તો દૃષ્ટિ સમીપ રાખવાનો પ્રસંગ પણ દૂર કરી મૂકે છે અને તેમની રિયતિ આત્મપ્રગતિને અગે ખાસ પસંદ કરવા યોગ્ય નથી એ વાત સમજી રાખવી. આ વાત અત્રે કહી છે તે ચેતનમાં ઉતરી ગયેલા, સ્વપરનો ભેદ મમજનાર અને બાહ્ય ભાવને તથા અંતર આત્મતત્ત્વ યોગીનાર માટે છે. આત્મસ્વરૂપની સંવેદન થાય અથવા તેને પ્રાપ્ત કરવાની ઊંડી માગી તમજા થાય ત્યારે જ આવા અંતરના ઉદ્ગાર નીકળી પડે છે. એ ભાવને સમજીને પચાવવા જેવો છે અને જેમ બંને તેમ એટલા પ્રમાણમાં જમાવવા જેવો છે. એ બાવ જેમ સદજ પ્રાપ્ત થાય તેવો નથી.

તેમજ અપ્રાપ્ય પશુ નથી. એ ભાવ નિશ્ચય નયનો આશ્રય કરે છે એમ કહી તેવી સાર વસ્તુ દૂર કરવા યોગ્ય નથી, તેમજ એ સામાન્ય વાતો કરવાથી પ્રાપ્તિ થઇ જાય તેવો ભાવ છે એમ મનને મનાવી લેવા યોગ્ય નથી. આગલા પદમાં બતાવ્યું કે 'મહાજન રાવરો થકો.' આવું જ બોલી શકે તેમ હોય, એવા ઉદ્દગારમાં જરાપણ દંભ કે માયા ન હોય, જેને બાહ્ય પરિણતિમાં ભાગ લેતાં અંદરથી કમકમા આવતા હોય, જેને ચેતન અને ચેતના વચ્ચે અભેદ સમજાયો હોય, જેને આવના આત્મિક જીવન સંમુખ થઈ હોય અથવા થતી જતી હોય, જેને દુનિયાની પ્રશંસા કે અભિપ્રાયની દરકાર ન હોય, એવી ઉન્નત જીવને એનો અંતર્ભાવ ચેતનરાજ ખરો પતિ છે, એ એની ગતિ છે, એ એનો આશરો છે, એ એનો દેવ છે અને એ એનો મેલ કે દોષ વગરનો આદર્શ છે. એવા વિશુદ્ધ માર્ગે ચઢેલા આત્મજ્યોત જગાડનાર મહાપુરુષને પછી દેવની શોધમાં મંદિરે મંદિરે ભટકવું પડતું નથી અને જે તે ઉંમરમાં કે પગમાં માથું નમાવવું પડતું નથી કે એને લોકરંજન કરી નામના મેળવવી પડતી નથી. એનાં મનોરાજ્યો જ એનેરાં હોય છે.

આવા ચેતનની ચેતનાને આ ગુનરવ છે, આ ગર્ભરવ છે, આ શાંત પશુ મક્કમ નિશ્ચય છે અને આ એનો અવિચલિત આદર્શ છે. જનરંજન અને જિનરંજન. બન્ને પાકો એક રીતે સમીચીન છે. આ દશાએ જે પ્રાણી પહોંચેલ હોય છે તે પછી જનરંજન ઇચ્છતો નથી, એને એની પરવા કે આહના રહેતી નથી. એને લોકો માન આપે કે એને માટે ખરાબ બોલે એની દરકાર આ દશાનો પ્રાણી ભાગ્યે જ કરે, અને વસ્તુતઃ ખરું છે કે 'જનુ મનરંજન ધર્મનું, મૂલ ન એક બદામ.' લોકો પાસે વાહવાહ બોલાવવા માટે કરેલ ધર્મ કે સ્વીકારેલ ક્રિયામાર્ગની વસ્તુતઃ કાંઈ કિંમત નથી. આત્મપ્રગતિની નજરે એ શૂન્યમાં પરિણમે છે. લોકો તમારી વાહવાહ બોલે, પાંચમાં પૂછાવા યોગ્ય તરે યાઓ, સભામાં તમને અમરંધાન મળે, પણ ત્યાં એનો છેડો આવી જાય છે. ચેતનની સાચી તરફ પ્રગતિની નજરે જોઇએ તો એવા ધર્મની કે એવી ક્રિયાની કાંઈ કિંમત નથી. આવા પ્રગત આત્માને જિનરંજનની આહના કે જરૂર પણ રહેતી નથી. એ સમજે છે કે જિન ભગવાન પોતે તો રાગદ્વેષ રહિત છે, એને રંજન કે વિરાગ હોય નહિ અને એ તો માત્ર તેના આદર્શ સ્થાનને યોગ્ય છે અને ત્યાં તે જિરાજમાન થયેલ છે. એને રંજન કરવાનું હોય નહિ અને એ રંજન થાય પણ નહિ. આ રીતે બન્ને પાક સમીચીન જણાય છે. આત્મા પોતે પરમાત્મા નિશ્ચય નંબમતે હોઇ આ અર્થ જુરાજર સમજાય તેવો છે.

આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલી જઇ, બીજે ભટકતાં જ્યારે પોતાપણ પામે છે ત્યારે તેને જેવા પ્રકારના વિચારો આવે છે તે એત્ર (આ પદમાં) સ્પષ્ટ દર્શાવ્યા છે અને તે ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે. એ દષ્ટિ આત્મામાં રાખી એ જ લક્ષમાં આપણે આગળ વધીએ.

(સાધુ)

મોક્ષિક

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

(૩)

ગણધરપદ ને તીર્થંકરપદનો ટૂંક વિચાર

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૮૬ થી)

તીર્થંકર પદ સિવાયના બીજા બધાં પદોમાં ગણધરપદ પ્રધાન છે. અનેક ગ્રંથો ઉપર સરલ ટીકા બનાવનાર અને સરસ્વતીના વરદાનવાળા આચાર્ય શ્રી મલ્લ-ગિરિજા મહારાજે પંચસંગ્રહની ટીકામાં કહ્યું છે કે—“ કપાયની મંદતાવાળા અને સમ્યગ્દર્શન સહિત છતાં મોહરૂપ તિમિરથી-ઢંકાયેલા નેત્રવાળા, જે બિચારા સંસારીજીવો, આશ્ચર્ય છે કે મહાદેદિષ્યમાન, શ્રી તીર્થંકરના ધર્મરૂપી દીપક હયાત છતાં અનેક કપાયાદિ સ્વરૂપ કાટાઓથી ભરેલા સંસારમાં આચડે છે. ” આવી ભાવદયાથી પ્રેરાઈને જે ભવ્યજીવો સર્વ જીવોને ઉદ્ધારવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ તીર્થંકરનામકર્મ બાંધે છે. અને એ પ્રમાણે સ્વજનવર્ગનો ઉદ્ધાર કરવાની ભાવના ભાવનારા અને તે પ્રમાણે વર્તનારા ભવ્ય જીવો ગણધરપદને બાંધે છે. મહાપુણ્યશાલી જીવો જ આ સ્થિતિને પામી શકે છે, તેથી તેમની રૂપસંપદા પણ બીજા જીવો કરતાં ચઢિયાતી હોય છે, એટલે આહારક ચરીરના રૂપસૌંદર્યથી પણ ગણધરદેવોનું રૂપ અધિક (ચઢિયાતું) હોય છે અને તેથી ચઢિયાતું રૂપ શ્રી તીર્થંકર પ્રભુનું હોય છે. અહીં જાણવા જેવી દ્રાવશાંગી રચનાની બીજા છેવટે જણાવશું, કારણ કે તે કલ્પ અગિયારે ગણધરોનો એકસરખો હોય છે.

શંકિત, ગુણો, તપ અને ગુરુભક્તિ—

સર્વ ગણધરોમાં શ્રી ગૌતમ ગણધર મહાપ્રભાવશાલી ગણાય છે, કારણ કે તેઓશ્રી અનેક પ્રભાવિક લાબધઓના નિધાન હતા. સાથેસાથે તેઓ નિરભિમાન પણ તેટલા જ હતા, તે આનંદ શ્રાવકના અવધિજ્ઞાનની બાળતમાં પોતાની બૂલ જણાતા તેમજ તેને ‘ મિચ્છામિ દુક્કઠ ’ દીધો તે ઉપરથી જાણી શકાય છે. આવી જગ્યા હરે પહોંચ્યા છતાં તેઓને ગુરુભક્તિમાં અપૂર્વ પ્રેમ હતો. ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવામાં તેઓ આનંદ અનુભવતા હતા અને ખરી મોટાઈ પણ તેમાં જ સમજતા હતા. વસ્તુતત્ત્વનો નિષ્ઠક નિર્ણય મેળવવા, સાથે, બીજાઓને બોધ પ્રમાણે માટે અને સ્વશિષ્યોનો શ્રદ્ધાગુણ વધારવા માટે પણ શ્રી ગૌતમ મહારાજે વારંવાર પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવને અનેક પ્રશ્નો પૂછ્યા છે અને તેથી જ શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં ૩૬ હવ્તર વાર શ્રી ગૌતમ મહારાજનું નામ આવે છે. આવા પ્રકારની પ્રશ્નોટ્તરીને અપૂર્વ બોધદાયક જાણીને શ્રી શ્યામાચાર્યભગવંતે શ્રી પ્રજાપતા-સૂત્રમાં પણ એ શેલી કાયમ રખી છે. અજ્ઞાદારી પદની વાનકી અને નિકાસિત દેશને તોડવાનું અપૂર્વ સાધન સમાપ્રધાન તપશ્ચર્યા છે એમ ગ્રંથોને શ્રી ગૌતમ

સ્વામી છઠ્ઠને પારણે છઠ્ઠ કરવારૂપ આકરી તપશ્ચર્યા પણ કરતા હતા; છતાં તેઓનું શરીર મહાતેજસ્વી અને પુષ્ટ દેખાતું હતું.

કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની શકા અને તેનું નિવારણ—

પૃથ્વ્યપાનગરીના શાલ અને મહાશાલ નામના રાજપુત્રોએ, પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવની દેશનોથી વૈરાગ્ય પામીને પોતાના ભાણેજ ગાગલીને રાજ્ય મોંઘીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. તેઓ અગિયાર અંગો લંબ્યા અને ગીતાર્થ જાન્યા. પછી ગાગલીકુમારાદિને પ્રતિબોધ કરવા માટે પ્રભુની આજ્ઞા લઈને શ્રી ગૌતમસ્વામીની સાથે તે બંને (શાલ-મહાશાલ) પૃથ્વ્યપાનગરીમા પધાર્યા ત્યાં ગાગલી રાજ્યએ ગણધર શ્રી ગૌતમ મહારાજની દેશના સાંભળી, વૈરાગ્ય પામી, સ્વપુત્રને રાજ્ય સોંપી, માતાપિતા સહિત શ્રી ગૌતમસ્વામીની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી પછી સપરિવાર ગૌતમસ્વામીજી પ્રભુ વીરની પાસે આવતા હતા ત્યા રસ્તામાં સંસારની અનિત્યતા વિચારતાં, ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢતા પાચેને કેવલજ્ઞાન થયું. આ બીના પ્રભુ શ્રી વીરની પાસે આવ્યા બાદ પ્રભુશ્રીના કહેવાથી જ્યારે શ્રી ગૌતમમહારાજે બાણી ત્યારે તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે ‘શું મને કેવલજ્ઞાન નહિ થાય ?’ આ વાતનો ખુલાસો દેવોએ કર્યો કે—“આજે જ પ્રભુએ ફરમાવ્યું છે કે ‘જે લબ્ય જીવ સ્વલબ્ધિવડે અષ્ટાષ્ટ પર્વત ઉપર જઈને જિનેશ્વરોને વદન કરે તે આત્મા તે જ લવે સિદ્ધિપદને પામે’ ” એ પ્રમાણે સાંભળીને તેઓ પ્રભુની આજ્ઞા લઈ ચારણલબ્ધિથી વાયુ જેવા વેગથી અષ્ટાષ્ટ પર્વત ઉપર ચઢી, તીર્થવંદના કરી, અશોકવૃક્ષની નીચે બેઠા. ત્યાં વજ્રસ્વામીના જીવ તિર્યગ્નૃલક દેવને સંસારની વિચિત્રતાગર્ભિત દેશના સાંભળાવી છેવટે તે દેવને શકાશીલ બાણીને પુઠ્ઠરીક અને કંઠરીકનું દધાન્ત કહી તેને નિઃસંદેહ બનાવ્યો.

પંદરમો તાપસોને દીક્ષા, ભોજન અને કેવલજ્ઞાન—

રાત ત્યાં રહી તેઓ સવારે નીચે ઉતરવાની તૈયારી કરતા હતા ત્યારે પહેલા, બીજા ને ત્રીજા પગથિયે પૂર્વે આવેલા પદ્મસો તાપસો ગૌતમસ્વામીની (પર્વત ઉપર ચઢતા હતા તે વૃષભતરી) અપૂર્વ શક્તિ જોઈને આશ્ચર્ય પામીને “ઉપરથી તેઓ ઉતરશે ત્યારે તેમના શિષ્ય થઈશું” આવા ઈરાદાથી તેમની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. એટલે જ્યારે ગૌતમસ્વામીને આવતા જોયા ત્યારે તેઓએ દીક્ષાની પ્રાર્થના કરી. ગૌતમસ્વામીએ ગદ્યા તાપસોને દીક્ષા આપી, પછી ગદ્યા પ્રભુની પામે જવા ચાલ્યા. વચમા એક ગામ આવ્યું ત્યાં શ્રી ગૌતમસ્વામીએ અક્ષીણમહાનસી લબ્ધિના પ્રભાવે એક પાત્રમાં થોડી ખીર છતા ગદ્યા તાપસોને તૃપ્ત કરી વિસ્મય પમાડ્યા. એ પદરમો તાપસોમાથી પાંચસોને આહાર કરતાં, પાંચસોને પ્રભુની પ્રાતિહાયોદિ શ્રદ્ધિ જોતા અને પાંચસો તાપસોને પ્રભુનાં દર્શન થતાની સાથે જ કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થયું. આ વાતની શ્રી ગૌતમસ્વામીને ખબર ન હોવાથી

તેમણે તાપસોને કહ્યું કે—“હે મુનિવરો ! તમે પ્રભુને વંદન કરો !” ત્યારે પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવે કહ્યું કે—“હે ગૌતમ ! આ બધા કેવલી છે, તેથી તેમને વંદન કરવાનું ન કહેવાય.” એમ સાંભળી તરત જ શ્રી ગૌતમમહારાજે કેવળી તાપસોને પ્રમાણ્યા. ધન્ય છે શ્રી ગૌતમસ્વામીના નમ્રતા ગુણને !

ફરીને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની શંકા અને તેનું સમાધાન—

આ અવસરે ફરી શ્રી ગૌતમસ્વામીએ વિચાર્યું કે “જરૂર હું આ ભવમાં મુક્તિમાં જઈશ નહિ; કારણ કે મેં જેઓને દીક્ષા આપી તેઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા અને હું ન પામ્યો.” એટલે પ્રભુએ પૂછ્યું—“હે ગૌતમ ! તીર્થ કરાનું વચન સાચું કે મિથ્યા કલ્પના કરનાર દેવોનું વચન સાચું ?” આ પ્રશ્નનો શ્રી ગૌતમે વિનયથી જવાબ આપ્યો કે—“હે પ્રભુ ! નહીં તીર્થ કરનું વચન સત્ય છે.” પ્રભુએ ગૌતમને આશ્વાસન પમાડવા માટે વધુમાં કહ્યું કે—“હે ગૌતમ ! આમ અધીરતા કરીશ નહિ. લાંબા કાળના પરિચયથી તને મારી ઉપર હઠ પ્રશસ્ત રાગ છે, તે હર, યતાં જ તને કેવલજ્ઞાન થશે.” ગૌતમસ્વામીને પ્રભુના આ વચનથી શાંતિ થઈ.

શ્રી ગૌતમમહારાજ મહાવીરદેવની પાસે, બહુ દૂર નહિ અને બહુ પાસે નહિ તેમ ઉભડક પગે વિનયપૂર્વક બેસતા હતા, અને ધર્મધ્યાનવડે પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મનને સ્થિર રાખતા હતા. તેમજ સંયમ અને તપવડે આત્માને નિર્મલ બનાવી રહ્યા હતા. ગૌતમજોત્તમા જન્મેલા; સાત હાથની કાયાવાળા, સમયતુરસ્ત સંસ્થાનના ધારક અને વજ્રપલનારાય સંઘયણુવાળા શ્રીગૌતમસ્વામી મહાતપસ્વી, શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યના પાલક તેમજ વિપુલ તેજોદેશ્યાને ધારણ કરનારા હતા. વળી તેઓ શૌદ્ધ પૂર્વના જ્ઞાતા, ચાર જ્ઞાનના ધારક અને સર્વાક્ષરસયોગોના જલણકાર હતા, છતાં તેમને જ્યારે જ્યારે જિજ્ઞાસારૂપ સંશય થાય ત્યારે ત્યારે વિનયપૂર્વક કયા કારણોથી કંથુ કર્મ બંધાય ? કર્મથી મુક્ત થવાનો શો ઉપાય ? તેમજ “ચલમાળે ચલિયે” બાબતો વગેરેના શ્રીમહાવીર પ્રભુને પ્રશ્નો પૂછી તેનો ખુલાસો મેળવતા હતા. પ્રભુને પ્રશ્નો પૂછવાનો હેતુ—

આ પ્રશ્નો એ શંકા થાય કે—શ્રી ગૌતમસ્વામી તો દાદશાંગીના રચનાર અને ચાર જ્ઞાનના ધારક હોવાથી સર્વજ્ઞ જેવા હતા, તો પછી પ્રભુદેવને તેઓથી પ્રશ્નો પૂછે એમ કેમ બને ? આના ઉત્તરમાં સર્વાનુયોગમય-પંચમાંગ શ્રી ભગવતીસૂત્રના ટીકાકાર પૂન્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી અભયદેવસૂરિ જણાવે છે કે—(૧) ઉદયમાં વર્તતા જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોના પ્રતાપે છત્રસ્યજીવોને અનુપયોગ બાવ (ઉપયોગ દક્ષિતપણું) હોય છે તેથી, અને (૨) જાણતાં છતાં પોતાના જ્ઞાનના સંવાદ (નિર્જય) માટે એટલે બળનારા ગ્રિધ્યો એમ બન્ને કે શ્રી ગૌતમસ્વામીજી પ્રભુદેવના વચનોને અનુસારે જ પદાર્થોનું સ્વરૂપ જણાવે છે.

આ ઇરાદાથી, (૩) વળી બીજાએને યોગ પમાડવા માટે, (૪) સ્વશિષ્યોને ગુરુના વચન ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા થાય એવા ઇરાદાથી અને (૫) સૂત્રરચનાની વિધિ સાચવવા માટે—એમ પાંચ કારણોમાંના કોઈ પણ કારણથી શ્રી ગૌતમ મહારાજ પ્રભુને વારંવાર પ્રશ્નો પૂછતા હતા.

કેશી ગણધર સાથેનો પ્રસંગ—

શ્રીગૌતમસ્વામીમાં અપૂર્વ વિનય ગુણ વસ્યો હતો, શ્રી કેશી ગણધર મહારાજ એ પ્રસંગની સાક્ષી પૂરે છે. ત્રેવીશમાં તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરંપરામાં થએલા, ત્રણ જ્ઞાનના ધારક, મહાધરંધર, શ્રી કેશી ગણધર મહારાજ અને શ્રી ગૌતમમહારાજ એક વખત શ્રાવસ્તી નગરીની નજીકના પધાર્યા. ત્યાં શ્રીકેશી ગણધર તિન્દુક વનમાં પધાર્યા અને શ્રી ગૌતમ ગણધર કોષ્ઠક નામના ઉદ્યાનમાં રહ્યા હતા. એટલે જ્યેષ્ઠકુળનું માન સાચવીને વિનયનિધાન શ્રી ગૌતમ મહારાજ કેશી ગણધરને મળવા પધાર્યા. શ્રી કેશી મહારાજે તેમનું યોગ્ય સન્માન સાચવ્યું. માહોમાંહે એકબીજાએ સુખશાતાના સમાચાર પૂછ્યા અને બંને પૂજ્ય પુરુષો ઘણા જ ખુશી થયા અવસર ભેટને શ્રી ગૌતમગણધરે કેશી ગણધરના મહામતોની સંજ્યા, ચેલક અચેલક ધર્મ ઇત્યાદિ બાળતોના તમામ પ્રશ્નોના શાંતિપૂર્વક, મીઠી ભાષામાં ઉત્તર આપ્યા, જે સાંભળી શ્રી કેશી ગણધર ઘણા ખુશી થયા. દેવાદિની સલાને પણ આ વાત સાંભળી ઘણો જ આનંદ થયો. પછી શ્રી કેશીગણધરે “આપથી મહાજ્ઞાની અને ગાંભીર્યાદિ ગુણવત્તોના સમુદ્ર છે” એમ સ્તવીને શ્રી ગૌતમ મહારાજની પાસે પંચ મહામંત્રરૂપ ધર્મ અંગીકાર કર્યો આ પ્રસંગમાંથી યોગ એ મળે છે કે સરલતા અને કઠાઝઘડ રહિત સ્વભાવ એ બે મુખ્ય ગુણોથી મોટાઈ મળે છે મોટા પુરુષોના શુદ્ધ વર્તનની છાપ શિષ્યાદિવર્ગની ઉપર અવશ્ય પડે છે, કારણ કે વડીલોના સદ્વર્તનમાં જ ભવી છવોનું અને આશ્રિત સમુદાયનું હિત સમાએણું હોય છે.

દ્વાદશાંગીની રચના—

પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે ચૌદ વિદ્યાના પારગામી, ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દર્શનવાળા શ્રી ગૌતમ મહારાજ (આદિ ૧૧ ગણધરો) સર્વે લબ્ધિનિધાન હતા. ગુણ પ્રત્યયિક જે શક્તિ તે લબ્ધિ કહેવાય, તે લબ્ધિઓના સ્વરૂપ સાથે નામો દૂકામાં આ પ્રમાણે જાણવા

બુદ્ધિ લબ્ધિના ૧૮ ભેદો

૧. કેવલજ્ઞાનલબ્ધિ—જ્ઞાનાથી લોકલોકમાં રહેલા તમામ દ્રવ્યોદિ જણાય છે.
૨. મનઃપર્યવજ્ઞાનલબ્ધિ—જ્ઞાના પ્રતાપે મનના ભાવ (વિચાર) જણાય છે.
૩. અવધિજ્ઞાનલબ્ધિ—આથી આત્મા રૂપી દ્રવ્યોનું જ્ઞાન મેળવી શકે છે.

૪. બીજબુદ્ધિલબ્ધિ—આનાથી પૂજ્ય શ્રી ગણધરાદિ મહાત્માઓ સૂત્રનો એક અર્થ સાંભળે, તો પણ બુદ્ધિબળથી ભણ્યા વગર ઘણા અર્થો કરવાને સમર્થ થાય, આખા ગ્રંથનું રહસ્ય સમજી ન્તય અને સૂત્રરચના કરી શકે.
૫. કોષબુદ્ધિલબ્ધિ—જેમ કોષારની અંદર રહેલું ધાન્ય વિખરાય નહિ, તેમ આ લબ્ધિવાળા મહાત્માઓ ભણેલું ભૂલે નહિ.
૬. પદાનુસારિણીલબ્ધિ—આથી જેનો અભ્યાસ કર્યો નથી, તથા જે સાંભળવામાં પણ આનંદ નથી એવા સૂત્રનું એક પદ સાંભળીને તે સૂત્રના પહેલા પદથી માંડીને છેલ્લા પદ સુધીનું જ્ઞાન થાય. (આના ત્રણ લેદો છે. ૧. અનુશ્રોતપદાનુસારિણી, ૨. પ્રતિશ્રોતપદાનુસારિણી અને ૩. ઉભયપદાનુસારિણી.)
૭. સંભિન્નશ્રોતોલબ્ધિ—આ લબ્ધિના પ્રભાવે સ્પર્શનાદિ પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને કોષ પણ એક ઇન્દ્રિયથી જાણી શકાય. જેમ આંખથી વસ્તુનું રૂપ જોવાય તેમ આ લબ્ધિવાળા મહાત્માઓ ગમે તે ઇન્દ્રિયથી પદાર્થનું રૂપ જોઈ શકે. એ પ્રમાણે શબ્દાદિ ચારેમાં પણ સમજવું.
૮. દૂરાસ્વાદન સામર્થ્ય—આ લબ્ધિથી દૂર રહેલી વસ્તુનો સ્વાદ જાણાય.
૯. દૂરસ્પર્શન સામર્થ્ય—આ લબ્ધિથી દૂર રહેલી વસ્તુના સ્પર્શનું જ્ઞાન થાય.
૧૦. દૂરદર્શન સામર્થ્ય—આ લબ્ધિથી દૂર રહેલી વસ્તુ જોઈ શકાય.
૧૧. દૂરઘ્રાણ સામર્થ્ય—આ લબ્ધિથી દૂર રહેલી વસ્તુના ગંધનું જ્ઞાન થાય.
૧૨. દૂરશ્રવણ સામર્થ્ય—આ લબ્ધિથી છેટેનો શબ્દ સંભળાય.
૧૩. દશપૂર્વીપાતુ—આથી દશ પૂર્વોનું જ્ઞાન મેળવી શકાય. આ લબ્ધિવાળાને નિશ્ચયે સમ્યક્દર્શન હોય છે. બુદ્ધિ સાક્ષીપાઠ “અદ્વય દસ ય અમિત્રે નિયમા સમ્મંતુ સેસપ મયણા ।”
૧૪. ચતુર્દશપૂર્વીપાતુ—આથી વિશાલ તત્ત્વમંજ્રાદિ ગર્ભિત-૧૪ પૂર્વોનું જ્ઞાન મેળવી શકાય.
૧૫. અષ્ટાંગ મહાનિમિત્ત કૌશલ્ય—આથી બુદ્ધા બુદ્ધા નિમિત્તોદ્દાર શુભાશુભનો ચોક્કસ નિર્ણય કરી શકાય.
૧૬. પ્રજ્ઞાત્રમણપાતુ—જેમ ચૌદપૂર્વી અર્થની પ્રરૂપણા કરે તેમ આ લબ્ધિવાળા વિશિષ્ટ બુદ્ધિના પ્રભાવે છતાં તત્ત્વોના અર્થની પ્રરૂપણા કરી શકે.
૧૭. પ્રત્યેકબુદ્ધપાતુ—અને, ૧૮. વાદીપાતુ—

ક્રિયા વિષયક લઙ્ઘિના યે પ્રકાર

૧ ચારણપણુ અને ૨ આકાશગામી પણુ—તમા ચારણલઙ્ઘિના જ ધારણ અને વિદ્યાચારણ એવા બે લેદા છે. જ ધારણલઙ્ઘિ-આ લઙ્ઘિના પ્રભાવે સૂર્યના કિરણોની મદદથી એક જ ઉત્પાતે. (કદાગે) તેરમા કચકવરદ્રીપ સુધી તિચ્છી (વાંકી) ગતિ કરી શકાય. પાછા ફરતાં બે ઉત્પાતે સ્વસ્થાને આવે અને ઊર્ધ્વગતિમાં મેરુપર્વત ઉપર જવા આડે ત્યારે એક જ ઉત્પાતે પાંડુકવન પર જાય, અને પાછા ફરે ત્યારે એક ઉત્પાતે નંદનવનમાં આવે અને બીજા ઉત્પાતે સ્વસ્થાને આવે. વિદ્યાચારણલઙ્ઘિ-વિદ્યાચારણ સુનાધર નંદીશ્વરદ્રીપ સુધી સૂર્યના કિરણ આદિના આલંબનથી જઈ શકે છે. તેઓ બે ઉત્પાતે નંદીશ્વરદ્રીપે જાય અને પાછા ફરતાં એક જ ઉત્પાતે સ્વસ્થાને આવવા સમર્થ થાય છે; અને ઊર્ધ્વગતિ કરે ત્યારે મેરુની ઉપર જતાં પહેલા ઉત્પાતે નંદનવનમાં અને બીજા ઉત્પાતે પાંડુકવનમાં જાય. ત્યાં ચૈત્યવદનાદિ કરી પાછા ફરે ત્યારે એક જ ઉત્પાતે સ્વસ્થાને આવી શકે.

પ્રશ્ન—જ ધારણને પાછા ફરતાં વધારે વખત લાગે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—જ ધારણ સુનિચ્છાને પાછા ફરતાં લઙ્ઘિની શક્તિનું ઓછાપણું સંભવે છે માટે વધારે વખત લાગે છે, અને જ ધાના જલથી તેઓ ગતિ કરે છે, માટે પાછા ફરતાં જવાના પરિશ્રમને લઈને પણ તેમ (વધુ વખત) સંભવે છે અને વિદ્યાચારણ સુનિચ્છાને તેમ નથી. તેઓ તો વિદ્યાના બળે ગતિ આગતિ કરે છે. પાછા ફરતી વખતે તેમની વિદ્યા સતેજ હોય, તેથી સમય ઓછો લાગે છે.

ચારણલઙ્ઘિના જલચારણાદિ બીજા પણ અનેક લેદો સમજવા.

આકાશગમનલઙ્ઘિ—આથી પર્યંકાસને બેઠા બેઠા અથવા કાયોત્સર્ગાદિ સ્વરૂપે, પગ ઉપાડ્યા વિના અદ્ધર આકાશમાં ચાલી શકાય છે.

૩. વૈક્રિયલઙ્ઘિના અનેક લેદો છે. તે આ પ્રમાણે—અણિમાં, લઘિમાં, ગરિમાં, મહિમાં, પ્રામિ, પ્રાકામ્ય, ઇશિલ, વશિલ વગેરે.

૪. તપોલઙ્ઘિના ઉચ્ચ તપસ્યાલઙ્ઘિ વગેરે સાત લેદો છે.

૫. જળલઙ્ઘિ—૧ મનોજલીપણુ, ૨ વચનજલીપણુ અને ૩ કાચજલીપણુ એમ જળલઙ્ઘિ ત્રણ પ્રકારે જાણવી.

૬. ઔષધિલઙ્ઘિના લેદો—૧ આમયૌષધિલઙ્ઘિ, ૨ ખેલૌષધિલઙ્ઘિ, ૩ જલૌષધિલઙ્ઘિ, ૪ મલૌષધિલઙ્ઘિ, ૫ વિમુઠૌષધિલઙ્ઘિ, ૬ સર્વૌષધિલઙ્ઘિ.

૭. આશીવિપલઙ્ઘિ, ૮ દષ્ટિવિપલઙ્ઘિ.

૯. રસલઙ્ઘિના ક્ષીરાશ્રવ, મધ્વાશ્રવ, અમૃતાશ્રવ, ધૃતાશ્રવ વગેરે ૬ લેદો સમજવા.

૧૦. ક્ષેત્રલઘ્નિના બે લેદ--૧ અક્ષીણમહાનસીલઘ્નિ અને ૨ અક્ષીણમહા-
લયત્વલઘ્નિ. શ્રી ગૌતમ મહારાજને અક્ષીણમહાનસીલઘ્નિ પણ હતી આ લઘ્નિના
પ્રભાવે તેમણે એક પાત્રમાં ગ્હેલી થાકી ખીરથી પંચ ૧૫૦૩ તાપસોને પારણું
કરાવ્યું હતું શ્રી ગૌતમસ્વામીએ બીજીલઘ્નિના પ્રતાપે ખાંદે અ ગોની રચના કરી
આ રીતે બીજા ૧૦ ગણધરો પણ કરે છે

હાલિક ખેડૂતનો પ્રસંગ તથા પૂર્વ સંસ્કારોનું પ્રાગલ્ભ્ય—

યશ્વ્યાતમા કહ્યા મુજબ શ્રી ગૌતમ મહારાજે (ત્રિપૃષ્ઠલવના સારથીએ)
જે સિંહને મરતી વખતે આશ્વાસન આપ્યું હતું તે સિંહ મરીને અનેક લવ
ભમી ખેડૂત થયો હતો. તેને જોઈને પ્રભુ શ્રીવીરે કેવલજ્ઞાનથી બચ્યું
કે--મે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના લવમાં આને મારેલ હોવાથી મારી ઉપર તેને જો કે
દ્રેષ છે તો પણ તેનો હું ઉદ્ધાર કરું તેથી મહાવીર પ્રભુએ ગૌતમ ગણધરને
કહ્યું કે-- હે વત્સ ! આ સામે ખેતરમાં ખેડ કરતા ખેડૂતને પ્રતિબોધ કરવા ના !
એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામીએ ત્યા જઈ તેને ઉપદેશ આપ્યો અને દીક્ષા દીધી
પછી તેને સાથે લઈને ગૌતમ ગણધર પ્રભુની પાસે આવ્યા પ્રભુને જ્ઞેતાંની
સાથે જ તેને ઠેપ જગવાથી વેપ મૂકીને તે ખેડૂત ચાલ્યો ગયો

અહીં સંસ્કારનો સિદ્ધાંત સમજવા જેવો છે જેવા સંસ્કાર આ લવમાં પડ્યા
હોય તેવા સંસ્કારને લઈને છવ લવાતરમાં જાય છે. પાછલા લવના સંયમાદિની
આરાધનાના ઉચ્ચ સંસ્કારના પ્રતાપે જ શ્રીવજ્રસ્વામી આદિ મહાપુરુષોને નાની
ઉંમરમાં પણ સંયમઆધનાનો ઉત્તમ અવસર મળ્યો હતો. સાથે સાથે એ
પણ યાદ ગળવું કે--પાછલા લવમાં ખરાબ સંસ્કાર પડ્યા હોય તો તેવા જ
સંસ્કારનો ગોથાલા વિગેરેના દૃષ્ટાંતે લવાતરમાં અનુભવ થાય છે. હાલિકના પૂર્વ-
(દ્રેષ)ના અશુભ સંસ્કારોએ જો કયું તેથી તે પ્રભુ વીરને જોઈને
સંયમ છોડી નાશી ગયો.

શ્રીવીરનિર્વાણ અને શ્રી ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ—

શ્રીગૌતમ મહારાજે પચાસ વર્ષની ઉંમર વીત્યા બાદ એકાવર્તમાં વર્ષે દીક્ષા
ગ્રહણ કરીને ત્રીશ વર્ષ સુધી એટલે ૮૦ વર્ષની ઉંમર થઈ ત્યાં સુધી છમસ્થ
ભાવે પ્રભુ શ્રીવીર પચ્ચાત્માની જેવા કરી અને આત્માને નિર્મલ કર્યો. ૮૧ મા
વર્ષના પ્રાગલભા તેમને કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થયું તે પ્રમંજની બીના દૃઢમાં આ
મગાણું છે--પોતાનો નિર્વાણમગ્ધ નજીક જાણીને પ્રભુ શ્રીમહાવીરદેવે “ ગૌતમને
મારી ઉપર અત્યંત ગમ છે, માટે મારાથી દૂર થશે તો જ તેને કેવલજ્ઞાન
થશે. ” એમ જાણીને શ્રીગૌતમને નજીકના કોઈક ગામમાં રહેના દેવશર્મા નામના
બ્રાહ્મણને પ્રતિબોધ કરવા જવાની આજ્ઞા કરાવાવી તે પ્રમાણે ત્યા જઈ તેને

પ્રતિબોધ પમાડી પાછા ફરતા રસ્તામાં તેમણે પ્રભુનો નિર્વાણ કલ્યાણક માટે આવેલા દેવોના કહેવાથી પ્રભુ શ્રી મહાવીરના નિર્વાણના સમાચાર જાણ્યા. તેથી તેમને અમદ્ધ બેદ થયો અને તે સ્તબ્ધ થઈ ગયા તેઓ ગિત્ર હૃદયે “મહાવીર” “મહાવીર” શબ્દનો મોટે સ્વરે બપ કરવા લાગ્યા પછી “વીર” “વીર” એમ બોલતાં, બોલતાં કંઈ અને તાણ સુકાવા લાગ્યા. એટલે છેવટે એકલો “વી” શબ્દ જ બોલવા લાગ્યા પોતે દ્વાદશાંગીના બહુકાર હોવાથી “વી” શબ્દથી શરૂ થતા અનેક સ્તુતિવાચક શબ્દો તેમને યાદ આવ્યા, છેવટે વીતરાગ શબ્દની વિચારણા કરતા તેમણે જાણ્યું, કે-પ્રશસ્ત સ્નેહ પણ મોક્ષ પામવામાં વિધન કરે છે, એમ જાણી શ્રીગૌતમ મહારાજ વિચારવા લાગ્યા કે- ‘ખરેખર હું ભૂલ કરું છું. પ્રભુ તો વીતરાગ છે એમને મારી ઉપર રાગ હોય જ શેનો? ખરેખર હું જ મોહમાં પડ્યો છું. મારા આ એકપક્ષી સ્નેહને ધિક્કાર છે. હું એકલો છું મારું કોઈ નથી તેમ હું કોઈનો નથી’ એમ વૈરાગ્ય લાવના લાવવાપૂર્વક ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિવાળા શ્રી ગૌતમસ્વામી લોકલોકપ્રકાશક કેવલ-જ્ઞાન પામ્યા વ્યાજબી જ છે કે-મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવર્તેલા લભ્ય જીવોને વજની સાંકલ સમાન કોઈ પણ હોય તો તે એક સ્નેહ જ છે સવારે ઈન્દ્રાદિક દેવોએ શ્રી ગૌતમસ્વામીના કેવલજ્ઞાનનો મહિમા કર્યો

અનંશન અને નિર્વાણની પ્રાપ્તિ—

। સર્વજ્ઞ શ્રી ગૌતમસ્વામીજી જાર વર્ષો સુધી જગતીતલની ઉપર વિચરી, ઘણું લભ્ય જીવોને પ્રતિબોધીને અતિમ સમયે શ્રી રાજગૃહી નગરીની બહારના વૈભારગિરિ ઉપર આવ્યા અને ત્યાં પાદપોષગમન અનંશનમાં એક મહિનાના ઉપવાસ કરી, સુધર્માસ્વામીને ગણ મોપીને, દર વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું થતા બાકીના ચારે અઘાતી કર્મોનો ક્ષય કરી, અવ્યય અવ્યાબાધ સુખમય મુક્તિપદને પામ્યા વર્તમાન ચોવીશીના ચોવીશ તીર્થ કરેના બધા ગણધરોમાં શ્રી ગૌતમ ગણધર મહાપ્રભાવશાલી ગણાય છે તેમના ક્ષમા, નમ્રતા, સરજના લબ્ધિસ પત્તા આદિ-અનેક ગુણોથી આકર્ષાઈને શ્રોસ ધ દીવાળીના દિવસે ચોપડામાં શારદા પૂજન કરતી વખતે “શ્રી ગૌતમસ્વામીની લબ્ધિ હોજી” એમ લખે છે અને કાર્તિક શુદ્ધ એકમના દિવસે સવારમાં તેમના સ્તોત્ર ગસ વિગેરે ગણે છે-સાલગે છે એવા મહાશુરશ્રી ગૌતમસ્વામીજી શ્રી મંધન કલ્યાણ કરે

શ્રી ભાવનગરમાં મુખ્ય જિનમંદિરની

પ્રતિષ્ઠાતિથિનો નિર્ણય

અંશાઠ માસના જૈનધર્મપ્રદર્શનોમાં એક લઘુમંદિરની જાસોમી વર્ષગાંઠ એ મયાળાનો લેખ આપેલો છે. તેમાં મુખ્ય જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠાનો સંવત વિગેરે જાણવામાં આવ્યા નથી એમ લખેલ છે અને લઘુ જિનમંદિર સૌથી પ્રાચીન છે એમ જણાવ્યું છે, પરંતુ હાલમાં શ્રી પાટણથી લોજક મોહનલાલ ગિરધરલાલે એક સ્તવન પ્રાચીન પ. શ્રી જિનવિજયજીનું કરેલું અને સં. ૧૮૩૧ માં એક પ્રતમાં લખાયેલું મોકલ્યું છે તે ઉપરથી મૂળ જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૭૬૩ ના મોહ વદિ પાંચમે (આપણા પોસ વદિ પાંચમે) થયાનું જણાવેલું છે. તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે મૂળ મંદિર જ પ્રાચીન છે અને ચોવીશીવાળું લઘુમંદિર ત્યારપછી પાંચ વર્ષે એટલે સં. ૧૭૬૮ માં થયેલ છે. આ સ્તવન અમે નીચે પ્રગટ કર્યું છે તે ઉપરથી ઉપર જણાવેલી હકીકત સત્ય સાબિત થશે.

શ્રી શાશ્વતરપાર્થનાથાય નમઃ

ભાવનગર મંડન શ્રી આદિજિન સ્તવન

આવો આવો ને રાજ, સહિયર સરખી રોળી;

ધણે સંસારે ભમતાં પામ્યાં, નરસવ સુકૃત ઓળી. આવો ૦ ૧

સમંકિત દાંતન કરી સુખ પાવન, આજસ ઉલ ઉતારી;

પ્રવચન પાણી અંગ પખાળી, મિથ્યા મેલ નિવારી. આવો ૦ ૨

દેશવિરતિ શુચિ ચીવર પહેરો, જિનથુતિ હાર સોહાવો;

સંમુખ ભાવે તિલક બનાવો, આણ સીસ ચઢાવો. આવો ૦ ૩

મૈત્રી ભાવન કનક કચોળી, સુદિતા કેસર ઘોળી;

ઉપશમ સરસ ખરાસને ભેળી, પ્રભુ પૂજે રંગ રોળી. આવો ૦ ૪

ભાવનગરમાં આદિમ અરિહા, આત્મ અભેદે નિરખ્યો(ખો);

વસ્તુ સ્વભાવે ચેતન સત્તા, સહુમાં સરખી પરખો. આવો ૦ ૫

વીરથી પંજીસય સિત્તેર વરસે, જાવડ પુણ્ય વિલાસી;

તેણે સિદ્ધાયણ ઉપર થાપ્યા, મૂળનાયક મુહરાસી. આવો ૦ ૬

અનુક્રમે ભાવનગરમાં દેવળ, સુદર સ્વર્ગ વિમાન;

ઘોઘામાંથી તે પ્રભુ આળી, થાપ્યા મુગુણ નિધાન. આવો ૦ ૭

લાઘા, લાંબાસુત, સુવિવેકી, કુંવરજી, કુળદીવા; જિનશાસન પરભાવક; આવક, ધુમ્મકણ ચિરંજીવો. આવો ૮. જનસંહાયે સંઘ મનોરથ; ચૈત્ય સરાડે ચઢીઓ; સત્તર ત્રાણ મહાવાદ પંચમી; જિયો અંખર અડીઓ. આવો ૯. પ્રભુ પૂજથી પ્રભુ પદ પાવે; ઇલી ભમરી ન્યાયે; સદ્ગુરુ ભમાવિજય સુપસાયે, સેવક જન ગુણ ગાયે. આવો ૧૦. સ્તવનનો ભોવાથ

સરખી વયવાળી હે સખીઓ! તમે આવો, આવો. (આપણે પ્રભુ-ગુણ ગાઈએ) કારણ કે આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં સુકૃતશ્રેણીરૂપ-ધણી સુકૃતના સંચયથી આ નરભવ પ્રાપ્ત થયો છે. ૧

હવે પ્રાતઃકાળનું કૃત્ય કહે છે કે-સમકિતરૂપ દાંતણ કરીને મુખને પાવન કરો. આજિસ-પ્રમોદને તજવારૂપ ઉલ ઉતારો. પછી પ્રવચન-જિનશાસનની આરાઓરૂપ જળવડે શરીરને પંખાળીને પવિત્ર કરી શરીર ઉપરથી મિથ્યાત્વરૂપ મેલ ઉતારો. ૨.

પછી દેશવિરતિ શ્રદ્ધણ કરવારૂપ પવિત્ર વસ્ત્રો પહેરો અને પરમાત્માની સ્તુતિ કરવારૂપ હાર કંઠમાં ધારણ કરો. પછી શાસનની સન્મુખ શહેવારૂપ તિલક ભાળમાં કરો અને પ્રભુની આજ્ઞા મસ્તકે ચઢાવો. ૩. પછી મૈત્રી ભાવનારૂપ સુવર્ણની કચોળીમાં-વાટકીમાં સુદૃઢતા (પ્રમોદ) ભાવનારૂપ કેશરને ઘોળીને તેમાં ઉપશમરૂપ ખરાસ લેળવો અને પછી તેનાવડે પરમાત્માની પૂજા કરો. ૪

ભાવનગર શહેરમાં આદિમ અરિહા-પ્રથમ તીર્થ કર શ્રી ઋષભદેવને આત્માના અભેદપણે જુઓ; કારણ કે વસ્તુસ્વભાવે ચેતનની સત્તા સર્વ જીવમાં સરખી છે. ૫

વીર પરમાત્માથી ૫૭૦ વર્ષે પુણ્યવિલાસી-પુણ્યને ભોગવનારા શ્રી જીવહંશાએ શ્રી સિદ્ધાચળ ઉપર સુખના રાશિતુલ્ય મૂળનાયક ઋષભદેવ સ્થાપન કર્યા. અનુક્રમે ભાવનગરમાં સ્વર્ગના વિમાન તુલ્ય દેરાસર ણ ધાયું ત્યારે ગોધાળ દરથી લાવીને સુશુણનિધાન એવાં તે પ્રભુને મૂળનાયકપણે સ્થાપન કર્યા. ૬-૭

આ પ્રતિષ્ઠા શેઠ લાઘા લીંગાના પુત્ર કુળમાં દીપક સમાન શેઠ કુંવરજીએ કરી અને જિનશાસનની પ્રભાવના કરી. એ ઉત્તમ આવક ધુવના મંડળની જેમ ચિરંજીવ થાઓ. તે શેઠની સહાયવડે ચૈત્ય બાંધવાનું કામ સરાડે ચઢ્યું અને સત્તરશે ત્રાણના મહા વદિ પાંચમે આકાશને અડે-સ્પર્શે તેવું જિનમંદિર તૈયાર થયું અર્થાત્ તેની પ્રતિષ્ઠા તે તિથિએ થઈ. ૮-૯

પરમાત્માની પૂજા કરવાથી લભ્ય જીવો એજ જેમ ભમરીનો બ્યાનથી ભમરી ધાય છે તે પ્રમાણે પ્રભુના પદને-સ્થાનને-તીર્થ કરપણને પામે છે. આ પ્રમાણે સદ્ગુરુ શ્રી ભમાવિજયજીના પસાયથી-તેમની કૃપાથી તેમના સેવક (શિષ્ય) જિનવિજયે પ્રભુના રણવૃત્તિ જ્ઞાન કદ્યું છે. ૧૦

આ સ્તવનના કર્તા પંચાસ જિનવિજયજીએ વર્તમાન ચોવીશીના ચોવીશ તીર્થ કરોના સ્તવનરૂપે જો ચોવીશીઓ તેમ જ વીશ વિહરમાન જિનના સ્તવનરૂપ એક વીશી બનાવી છે. વીશીના છેલ્લા સ્તવનમાં કહ્યું છે કે- 'સત્તર નંદ્યાસી-રાજનગર ચઉમાસી, મુનિ દીપવિજયના કહેણથી કરી વીશી.' એટલે સંવત ૧૭૮૯માં એમણે વીશી બનાવી છે ઉપરજણાવેલી પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૭૯૩ માં થઇ છે એટલે આ પ્રતિષ્ઠા વખતે તેઓ હયાત હતા. એ પ્રસંગે અથવા ત્યારપછી પણ તેમણે લાવનગરમાં આવીને શ્રીઆદીશ્વર પ્રભુના દર્શન કરીને આ સ્તવન બનાવ્યું હોય એમ જણાય છે.

આ સ્તવનમાં વીરપ્રભુથી ૫૭૦ વર્ષે જાવડશાએ સિદ્ધાચળ ઉપર ઉદ્ધાર કર્યાનું અને મૂળનાયકપણે શ્રીઋષભદેવની પ્રતિમા સ્થાપન કર્યાનું કહ્યું છે, તે વીર-પ્રભુથી ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમ રાજાનો સંવત શરૂ થયો ને તેના સંવત ૧૦૮ માં જાવડશાએ ઉદ્ધાર કર્યો છે એમ શત્રુજય મહાત્મ્ય વિગેરેમાં કહ્યું છે તેથી વર્ષ લગભગ મળતા આવે છે. ત્યારપછી અનુક્રમે એ પ્રતિમા ક્યા ગઇ ને ક્યાં રહી તે કંઈ જાણવામાં આવ્યું નથી, ફક્ત સંવત ૧૭૬૩ માં પ્રતિષ્ઠા વખતે ગોધાથી આ પ્રતિમા લાવીને પધરાવ્યાનું કહ્યું છે એટલે લાવનગરમાં બિરાજતા આદીશ્વર પ્રભુ તે સિદ્ધાચળમાં જાવડશાએ મૂળનાયક તરીકે બિરાજમાન કરેલા તે જ હોવાનું નીકળે છે. આવા નાના બિણ મૂળનાયક કેમ હોય ? એવી શંકા ઉત્પન્ન થઇ શકે તેવું છે, પરંતુ તેનું નિરાકરણ આપણાથી થાય તેમ નથી.

પ્રતિષ્ઠાની તિથિ તો માહ વદિ ૫ એટલે આપણા પોપ વદિ ૫ છે. વર્ષગાંઠ એ પ્રમાણે પોપ વદિ પાચમે જાહુ વર્ષોથી થતી જ આવે છે.

આ સ્તવન સ. ૧૮૩૧ માં લખેલી એક પ્રત ઉપરથી ઉતારીને મોકલ્યાનું ભોજક મોહનલાલ ગિરધર લખે છે એટલે તે પણ પ્રતિષ્ઠા થયા પછી થોડા જ વર્ષોમાં લખાયેલું જણાય છે.

આ મુખ્ય દેરાસરમાં એક ઘટ છે તેની ઉપર 'સં. ૧૮૧૭ ના માગચર ગુદિ ૧ મે શેઠ કુંવરજી લાધાએ ખાંધ્યો છે' એવો લાખામાં લેખ છે.

શહેરના મધ્ય ભાગમાં રાજમહેલની પાસે જ આ જિનમંદિર બંધાણું છે તે શેઠ કુંવરજી લાધાનું રાજમાન્યપણું સૂચવે છે. લાવનગર શહેરના દિલ્લાની સાથે જ આ જિનમંદિરની શરૂઆત થયેલી જણાય છે. લાવનગર શહેર સંવત ૧૭૭૬ માં વસ્યું ને આ જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૭૮૩ માં થઇ છે તેની વચ્ચેના ૧૪ વર્ષ જિનમંદિર બંધાવવામાં બ્યતીત થયા જણાય છે.

લાવનગરમંડન શ્રીઆદીશ્વરજિન સ્તવન (ખીનું)

(ગગ દેશાખ તથા વેલાઉત)

લાવનગરમાં બેટીએ, વિમળાચળ સામી;

આણંદી આદિમ પ્રભુ, નિજ સપદ રામી. ભાગ ૧

ધ્યેયપણે ત્રિહુ લોકમાં, ધ્યાતાને પ્યારા;
જળ ભાજન રવિ બિંબશુ, નિશ્ચયથી ન્યારા. ભા૦ ૨

ધ્યાતા ધ્યેયપણું ભજે, ધ્યાનાંતર બ્રાજે;
હંસી ભમરી સંગતિ, ભમરી થઈ રાજે. ભા૦ ૩

સંસારી સિદ્ધાત્મા, થાય પાપ પખાળી;
રસવેધી કંચન યથા, ત્રાંબુ મળ ગાળી. ભા૦-૪

સંગી રંગી અનાદિનો, તણું કર્મ મિયોગી;
અખમાવજ્ય જિનરાજથી, હોય અચળ અયોગી. ભા૦ ૫

ઈતિ શ્રવણજિન સ્તવન. સંવત ૧૮૩૧ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૧૩ શે લખેલ તે ઉપરથી જિનશુભગાયક (લોજક) મોહન ગિરધરે લખ્યું છે શ્રીપાટણ

આ સ્તવનનો અર્થ

જે પ્રભુ વિમળાચળમાં સ્વામી એટલે મૂળનાયકપણે બિરાજતા હતા તેને ભાવનગરમાં લેટીએ તે આદિમ પ્રભુ આનંદી-સહજાનંદી છે અને પોતાની સંપત્તિને-આત્મસંપત્તિને પામેલા છે, તેમાં આરામ કરનારા છે. ૧

તે પ્રભુ ત્રણે લોકના જીવોને ધ્યેયપણે વર્તે છે અને ધ્યાતા એવા લગ્ય જીવોને પ્યારા છે જળના ભાજનમાં સૂર્યનું પ્રતિબિંબ પડે તે સૂર્ય જેવું દેખાય પણ નિશ્ચયથી ન્યારું જ છે-ગુદુ જ છે તેમ ભવ્યાત્માઓના હૃદયમાં તે (પ્રભુ) વર્તે છે પણ નિશ્ચયથી ન્યારા છે. ૨.

ધ્યાતા ધ્યેય એવા પરમાત્માને ભજવાથી ધ્યેયપણુંને એજ જેમ ભમરીની સંગતથી ભમરી થઈ જાય છે તેમ પામે છે. અને ધ્યાનાંતરપણે (તેરમે શુભકાણે) શોભે છે. સંસારી જીવો પાપને પખાળીને-કર્મભજને-ફર કરીને જેમ ત્રાંબુ તેમાંથી રસવેધી રસવડે મેલ નીકળી જવાથી કંચનપણુંને પામે છે તેમ સિદ્ધાત્મા થાય છે. ૩-૪.

અનાદિ કાળથી સંસારનો સંગી અને તેનો રંગી-તેમાં રંગાયેલો આત્મા જે ત્રણ યોગવાળો છે તે કર્મોને તણને ક્ષમાનો વિજ્ય કરનારા જિનરાજની સેવાથી અચલ ને અયોગી થાય છે અર્થાત્ સિદ્ધાવસ્થાને પામે છે. ૫.

છેલ્લી કહીમાં કર્તાએ પોતાનું ને પોતાના શુરુતું (ક્ષમાવિજય ને જિનવિજય) નામ સૂચવેલ છે.

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—શા. વાહીલાલ સમજી-નોંધણીવદર.)

પ્રશ્ન ૧—રાધ. પડિક્કમણામાં સિદ્ધાચળના ચૈત્યવંદનને પ્રસંગે શ્રી આદીશ્વર પ્રભુ, પુંડરીકસ્વામી અથવા અન્ય તીર્થોના ચૈત્યવંદનાદિ કહી શકાય ?

ઉત્તર—એ પ્રસંગ ખાસ સિદ્ધાચળનો જ હોવાથી આદીશ્વરપ્રભુ, પુંડરીકસ્વામી, રાયણપગલા વિગેરેના ચૈત્યવંદનાદિ કહેવાય, કારણ કે તે બધા સિદ્ધાચળના અંગભૂત છે. સ્તવન બીજા તીર્થનું કહેવું હોય તો પ્રથમ સિદ્ધાચળનું કહીને પછી વધારા તરીકે કહેવું. ચૈત્યવંદનને સ્તુતિ તો સિદ્ધાચળના જ કહેવા.

પ્રશ્ન ૨—સામાયિક પ્રતિકમણાદિ ક્રિયા કઈ દિશા સંમુખ રહીને કરવી ?

ઉત્તર—એને માટે દિશાનો નિર્ધાર નથી. આરે દિશા તરફ કરી શકાય.

પ્રશ્ન ૩—પ્રતિકમણમાં સજ્જાય એક જ જણ બોલે કે વધારે માણસો સાથે બોલી શકે ?

ઉત્તર—સજ્જાયમા પ્રાચે મુનિરાજના ઉપસર્ગાદિની અથવા વૈરાગ્યની હકીકત હોય છે, તેથી તે એક જણ મધુર સ્વરે શાંતિથી બોલે ને બીજા સાંભળે તે જ વધારે યોગ્ય છે. સ્તવનમાં પ્રભુપ્રાર્થના હોય છે તેથી તેમાં વધારે જણ સાથે બોલે તો વાધો જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૪—પ્રતિકમણ કે સામાયિકમાં તમાકુ સુંઘાય ?

ઉત્તર—ન સુંઘાય.

પ્રશ્ન ૫—રાધ પડિક્કમણ બોલા બોલા કરવું જોઈએ કે બેસીને યાય ?

ઉત્તર—પાંચે પ્રતિકમણમાં જોટલી ક્રિયા ચૈત્યવંદનાદિ બેસીને કરવાની છે તે સિવાયની બધી ક્રિયા બોલા રહીને કરવી જોઈએ. જે બેસીને કરે છે તેને તેટલા પૂરતો દોષ લાગે છે.

પ્રશ્ન ૬—દેરાસરમાં મીમંધરસ્વામીનું કે સિદ્ધાચળ આદિ તીર્થોનું સ્તવન બોલી શકાય ?

ઉત્તર—મીમંધરસ્વામીનું બોલાય. તીર્થોનું ન બોલાય અને તિથિઓનું તો પ્રતિકમણાદિમાં જ બોલાય.

પ્રશ્ન ૭—પ્રતિકમણમાં કોઈ પણ કાર્યોત્સર્ગમાં છીંક આવે તો તે કાર્યોત્સર્ગ ફરીને કરવો પડે ?

ઉત્તર—દુઃખક્ષય કર્મક્ષયના કાર્યોત્સર્ગમાં છોડ આવે તો તે ફરીને કરવો પડે એમ બાલુવામાં છે.

પ્રશ્ન ૮—ન્યુરોપેરોનો બુકના પૂંકા માટે ઉપયોગ થઈ શકે ?

ઉત્તર—એમાં વિરોધ લાગતો નથી. જૈન ન્યુરોપેરોનો તેમાં ઉપયોગ ન કરવો. જૈન માસિક ન્યુરોપેર પર વિગેરે પસ્તીમાં વેચવા નહીં, વધારે થાય તો જળશરણ કે ભૂમિશરણ કરવા.

(૨)

(પ્રશ્નકાર:-ભાઈશ્રી ઝવેરચંદ છગનલાલ-સુરવાડા)

તેમના પ્રશ્નોના ઉત્તરો જ લખ્યા છે.

ક્ષાયિક સમકિત જીવે શી રીતે ને ક્યારે કેવી સ્થિતિમાં પામે ? તે આ પ્રમાણે-દર્શનમોહનીય કર્મની સાત પ્રકૃતિનો સર્વથા ક્ષય કરે ત્યારે જીવ ક્ષાયિક સમકિત પામે છે, પરંતુ તેની પ્રાપ્તિ જિનેશ્વરના કાળમાં જ અને મનુષ્યને જ થાય છે. તે જો અબદ્ધ આયુષ્ય હોય તો તે જ ભવમાં મોક્ષે જાય. અને બદ્ધાયુષ્ય હોય તો દેવ કે નારકીનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો ત્રીજે ભવે અને યુગલિક મનુષ્ય કે તિર્યંચનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો ચોથે ભવે મોક્ષે જાય. કૃષ્ણ કે દુષ્પસહસૂરિની જેમ કોઈ જીવ પાંચમે ભવે પણ મોક્ષે જાય. મનુષ્ય કે તિર્યંચનું અસંખ્યાત વર્ષનું (યુગલિકનું) આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો જ ક્ષાયિક સમકિત પામે છે. સંખ્યાત વર્ષનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો ક્ષાયિક સમકિત પામતા જ નથી, વળી તે સમકિતના પ્રસ્થાપક-શરૂ કરનાર મનુષ્ય કહ્યા છે, પરંતુ સાત પ્રકૃતિ ખપાવવાનું અપૂર્ણ રહ્યું હોય તો નિષ્ઠાપક-ક્ષાયિકને પૂર્ણ કરનાર ચારે ગતિમાં લાભે છે, અર્થાત્ ચારે ગતિમાં જઈને તેને પૂર્ણ કરે છે.

અરુપર્ય સંબંધી હકીકત વિવાદશ્રુત છે તેથી તેનો નિર્ણય તમારે કોઈ આચાર્ય પાસેથી લેવો.

કૃષ્ણ વાસુદેવ અવિરતિ હતા, પરંતુ મૌન એકાદશીનું આરાધન કર્યું હતું. અવિરતિ સમકિતદષ્ટિ જીવ કાંઈ પણ વિરતિ કરી જ ન શકે એમ ન સમજવું. અત્યારે બહોળે ભાગે સમકિત પામ્યા પિનાના જીવો હોય છે, તેઓ પણ મત-તપ-જપ વિગેરે વિરતિ સ્વીકારે છે. ચોથા શુભઠાણાવાળા અવિરતિ જીવો રીતસર શ્રાવકના બાર મતો ઉચ્ચરે નહીં એટલે તે અવિરતિ કહેવાય. બાકી વિરતિના અંગની કાંઈ પણ ત્યાગાદિ ક્રિયા ન જ કરે એમ ન સમજવું. કુંવરજી

પ્રભાવિક પુરુષો

કશ્યપભવસ્વામી (૧)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૦ થી)

“વૃત્સ મનક ! મધ્યાહ્ન કાળ વીતી ગયાને લગભગ સાતેક ઘટિકા થઈ ચૂકી છતાં હજી તું સુસ્ત દશામાં કેમ પડી રહ્યો છે ? રોજ તો લોજન પછી માત્ર અર્ધો કલાક આરામ લીધો ન લીધો ને તરત જ અભ્યાસ કરવામાં લીન થઈ જતો, વળી પાઠશાળામાં જવા સારુ બે વાગ્યામાં ઘર છોડતો અને આજે તો એ ચાલુ કંમથી તદ્દન ઊલટી રીતે વર્તી રહ્યો છે. આચાર્યે કંઈ કપકો તો નથી આપ્યો ને ? અથવા તો શરીર અસ્વસ્થ બન્યું છે કે શું ? શાળામાં જવા માંડ્યા પછી આટલા વર્ષોમાં હું પહેલી જ વાર તારામાં આ જાતનો પ્રમાદ અને ચહેરા પર નિસ્તેજતા જોવા પામી છું.”

“માતૃશ્રી ! તારી વાત સો એ સો ટકા સાચી છે. એ પાઠશાળાને અને મારા એ નિત્યક્રમને, મેં આજે છેલ્લા રામરામ કહ્યા છે.”

“પણ ! એનું કંઈ કારણ ? બ્રાહ્મણના હીકરાને જ્ઞાનાર્જન વિના ચાલે જ નહીં. ‘વિદ્યા વિનાના નર પશુ સમાના’ એ લોકોક્તિ લાગુ તો સૌને પડે છે, છતાં દિનવર્ગને તો ખાસ.”

“બર્યો એટલું બસ છે. મને આજે પડી રહેવા દે. પ્રશ્નો પૂછી કંટાળો ન

આપ. રોજ મને તારી વાતમાં રસ પડતો હતો પણ આજે એથી ઊલટું દુઃખ થાય છે.”

“પુત્ર ! આમ અકળાર્થ ન જા, જે કંઈ બન્યું હોય તે મને ખરાબર કહે. તે જાણ્યા વગર ઉપાય શી રીતે થાય ? આચાર્યને કહેવા જેવું હશે તો તેમને પણ કહી શકાશે. બાકી આજે તળિયત સારી ન હોય તો ભલે પાઠશાળાએ ન જતો. સવારે તો જઈ આવ્યો છો અને બપોર પછીનો એકાદ પાઠ જશે તો એમાં કંઈ ખાસ હાનિ નથી થવાની.

“મનક ! મારા વહાલા બાલુડા ! આજે તું મારા પ્રત્યે આવા ઉદ્વેગજનક વચનો શા સારુ બોલી રહ્યો છે ? કેવી આશાઓવડે મેં તને ઉછેર્યો છે એ મારું મન સમજે છે. આપણા કુળની કીર્તિ બનીબની રહે અને શ્વસુરની અંતિમ આશા પૂર્ણ થાય એ જોવા સારુ તો હું સંસારના કપરા સંયોગોને પણ ગળી ગઈ છું. તને વિદ્વાન જોવાના મને ડોડ છે. પિતામહની માફક વેદ-માર્ગના એક સુસ્ત અનુયાયી તરિકે તારી પ્રતિષ્ઠા આર્યગણમાં જામે અને નાલંદાના શ્રીધરશાસ્ત્રી માફક તું પણ એક મદ્દાપંડિત બને એ જોવા હું

ઉત્સુક છું, તેથી જ તારા અભ્યાસ પાછળ વધારે કાળજી રાખું છું. ધન તો છે, એની ખાસ તૃષ્ણા નથી. તું વિદ્વાન થઈ એક પુરાણા વંશનું નામ દીપાવે એવી મારી ચિરકાળસંચિત અભિલાષા છે. અત્યાર સુધીના તારા ચીવટભર્યા અધ્યયનથી એ પૂર્ણ થવાની આશા પણ બંધાઈ હતી. પણ અચાનક આજે શું બન્યું કે તું પહેલાનો ‘મનક’ જ નથી એમ લાગે છે. થોડા વર્ષ—અરે ગણત્રીના વર્ષ બોકી છે એટલા ખાતર લણવાના કાર્યને તિલાંજલિ દેવા તત્પર બન્યો છે, એવું તે તને શું થયું છે કે નથી તો પૂર્વવત્ વિવેકથી વાત કરતો કે નથી તો ગમગીન બનવાનું કારણ બતાવતો ? તારું આ વર્તન જોઈ હું તો તદ્દન હતાશ થઈ ગઈ છું. મારી આશાનું બહો જડમૂળથી ઉન્મૂલન થઈ ગયું છે. કોઈ શત્રુએ મારી ગોદમાંથી મારા ખ્યારા બાળકને ખુટવી લીધો હોય એવું મને લાગી રહ્યું છે, માટે બાઈ ! જે કંઈ મનદુઃખ થયું હોય તે મને શાંતિથી સંભળાવ.”

“માતાજી ! આજના બનાવે મારું સર્વ સાત-ભાત ભૂલ્લાવ્યું છે. માતા ! બધું સહન થાય પણ ‘નળાપા’નું સંબોધન તો ન જ સહી શકાય ?”

“બાલુડા ! તારા રોગનું કારણ સમજાયું. તું ગભરાઈશ નહિ. એનું નિવારણ મારા હાથમાં જ છે, પણ મને જરા કહી સંભળાવ કે તને ‘નળાપો’ કેવો કહ્યો ? અને શા કારણે કહ્યો ?”

“સવારની શાળાનો વખત પૂર્ણ થતાં અમે સૌ વિદ્યાર્થીઓ ઘર તરફ પાછા ફરતા હતા. બાલોચિત ઠઠ્ઠા-મશ્કરી ચાલુ હતી. મધ્યાહ્નનો સૂર્ય તપવાને વાર હતી એટલે માર્ગે પણ મુખે કપાતો હતો ત્યાં, એકે કહ્યું કે—‘આચાર્ય આ મનક પ્રતિ પક્ષપાત દાખવે છે.’ બીજાએ ઉમેર્યું કે—‘વાત સાચી છે. આચાર્ય અને મનકના દાદા વચ્ચે ગાઢ દોસ્તી હતી. બાકી મનકને શું વધારે આવડે છે કે વારંવાર આપણા સર્વમાં રોજ ગુરુજી એના વળાણ કરે છે ?’ મેં કહ્યું—‘મિત્રો ! આ રીતે ગુરુદેવના અવર્ણવાદ ન બોલો. વિનાકારણ તેમના જેવા વિદ્વાન ઉપર પક્ષપાતનો આરોપ ન મૂકો. તમે બરાબર પાઠ કરી લાવતા હો તો ઠપકાનું કારણ ન રહે. તમારી પાછળ તેમને રોજ લોહીઉકાળો કરવો પડે છે તે ન ઘાય.’ એક વિદ્યાર્થી બોલ્યો—‘અમે બધા ઠોક ને તું એકલો આવડતવાળો ! મિત્રતાના નાતાથી જ આચાર્યે તારા જેવા ‘નળાપા’ ને આટલો ચઢાવી લીધો છે !’

મેં કહ્યું—‘જરા સંભાળીને બોલ મને ‘નળાપો’ શા ઉપરથી કહે છે ?’

તેણે કહ્યું કે—‘તારો બાપ હોય તો બતાવને ? આખું ગામ જાણે છે કે તું જન્મ્યો તે પૂર્વેના તારો બાપ કાંઈક ચાલ્યો ગયેલ છે, એટલે જ્યાં લગી તું તારો બાપ નહીં બતાવે ત્યાં લગી અમે તો તને ‘નળાપો’ કહેવાના.’

“માતાજી ! માત્ર મારી વાત તો

આટલી જ છે, પણ ત્યારથી જ મારું અંતર વલોવાઈ જાય છે. જાણે બેઠો છતાં આંખો મને જાણું લાગ્યું નથી ! બિછાના પર લેટ્યો છતાં આંખ મળી નથી. કેવલ એક જ વિચાર મગજને કોરી રહ્યો છે. મેં મારા બાપને જન્મ્યા પછી આટલા વર્ષોમાં એક પણ વાર જોયા નથી. તારા મુખે એ સંબંધમાં કંઈ સાંભળ્યું પણ નથી. ઘણીએ વાર તેં દાદાનું નામ સંભાળ્યું છે પણ મારા પિતાના સંબંધમાં એક હરફ પણ નથી ઉચ્ચાર્યો. કેવા સંજોગોમાં તે ગયા છે તેની વાત પણ કરી નથી. આ દુઃખ સહ્યું કેમ જાય ? એની મૂંઝવણમાં હું પડ્યો છું ત્યારથી જાણે મારું જીવન જ પલટાઈ ગયું છે.”

માતા બોલી—“બસ કર દીકરા ! હું તારા શોકનું કારણ સમજી ગઈ. વત્સ ! તારા પિતા સંબંધી વ્યતિકર હું ઉકેલવા ઇચ્છતી નહોતી પણ આજે ઉકેલું છું.”

“બાલુડા ! તું ‘ નજાપો ’ નથી તારા પિતા આજે મોજુદ છે કેવા સંજોગોમાં એ ચાલી ગયા અને શા કારણે આ ભૂદેવો એમના ગમન પાછળ બનાવટી જાળ રચે છે એ તું મૂળ વાત જાણીશ એટલે સહજ સમજાશે.

“તારા દાદા પ્રજાને વેદાંતી ને કર્મ-કાંડી પ્રાણજીવતા. પ્રતિષ્ઠા વંચીતાર ચાલી આવતી હતી અને લક્ષ્મી એની સખીરૂપે હતી. બાળપણથી જ તારા પિતા લાડકોડમાં ઉછરેલા છતાં તેમાં અવ-ગુણનું નામ નહોતું. અધ્યયનમાં એણે

હોવાથી થોડા સમયમાં વેદજ્ઞાનપારંગત બન્યા. એક જૈનધર્મી વણિક જોડે તેમની ગાઢ મિત્રતા થઈ. ઉભય વચ્ચે કેટલીય વાર ધર્મચર્ચા ચાલતી. પરસ્પર દલીલો થતી. એના પરિણામે કહો કે જોડા અભ્યાસના અનુશીલનથી કહો પણ તારા પિતાને યજ્ઞ-યાગ પર અપ્રીતિ જન્મી-જીવતાં પ્રાણીના બળિદાનવાળી એ ક્રિયા સાચી ન લાગી. વળી વેદમાં દર્શાવેલ ‘નિયોગ’ પદ્ધતિ પણ નૈતિક નજરે દોષ-પૂર્ણ જણાઈ. જાતે સત્ત્વશાળી આત્મા-સત્યના ઉપાસક એટલે પોતાની એ માન્યતા કોઈથી છુપાવતા નહીં. કેટલીય વાર કહી નાંખતા કે—

‘ યજ્ઞ ’ એટલે શાસ્ત્રિય દ્વિધિની ઓથે માંસ ખાવાનું પર્વ અને ‘ નિયોગ ’ એટલે બ્યભિચાર સેવવાની સ્વતંત્રતા. ‘ અપુત્રસ્થ ગતિર્નાસ્તિ ’ જેવા વચન પર તેમને જરા પણ શ્રદ્ધા નહોતી. એક વાર હું બહારના ભાગમાં હતી તે વખતે બાપ દીકરા વચ્ચે અંદરના કમરામાં જે વાતચિત થઈ તે આજે પણ મને યાદ છે. સસરાજી બોલ્યા—‘ જો ને ભાઈ ! તને પરણ્યાને લગભગ પંદર વર્ષો વીતી ગયા છતાં પુત્રમુખ જોવાનો પ્રસંગ ન લાભ્યો. પુત્ર વિના શ્રાદ્ધ કોણ કરે અને સ્વર્ગ-પ્રાપ્તિ તો અપુત્રીયાના ભાગ્યમાં સંભવે જ શાની ? માટે તું ફરીથી લગ્ન કર. ’

‘ પિતાજી ! તમે સમજી ગયાં આ શું બોલો છો ? પ્રાણજી એટલે ‘ પ્રાણચર્ય ’નું મૂર્તિમંત સ્વરૂપ. ’ જ્ઞાન-અર્જન અને

પરમાર્થ કાર્ય એ એનો જીવનમંત્ર. એ સંસાર માણે પણ હરગીજ રાચીમાચીને નહીં. પુત્ર હોય તો જ સ્વર્ગ મળે એ હંગમ વાત છે. તમારું શ્રાદ્ધ કરનાર તો હું બેઠો છું, બાકી મારા શ્રાદ્ધની મને શ્રીકર નથી. નામ કંઈ પુત્રોથી નથી રહેતું. જો કામ સારા કરીએ તો જગતમાં જીવ્યા લેખે ગણાય. બાકી કોના વંશ અચળ રહ્યા છે? એક પ્રેમાળ ને શીજવતી પ્રિયાના સાચા રનેહને લાત મારી કેવલ સંતાન-આશાથી હું તેની સામે બીજી પત્ની લાવી શોકયતું સાલ જીભું કરું; કિંવા આ ઉમરે એકે જિગતી કળિનેા લવ બગાડું એ કહી પણ બનનાર નથી. જો પુત્રનો યોગ સર્જિત હશે તો તમારી આ પુત્રવધુનો જોજો અવશ્ય ભરાશે. વાન-પ્રસ્થ થવાનો સમય સમિપ લાસતો હોય ત્યાં આપ ગૃહસ્થાશ્રમના પાઠ પઢવાની સલાહ આપો એ ઉચિત કેમ લેખાય?'

“એ પછી ઘરમાં ફરીથી કેઈ વાર બીજા લગ્ન કરવાની વાત નીકળી નથી મારી સાથેનો તારા પિતાનો રનેહ પણ પૂર્વવત્ ચાલુ જ રહ્યો. આજે પણ સંભારું છું ત્યારે મારું હૃદય ભરાઈ જાય છે. સંસાર-જીની અભિલાષા પૂરી થતી નિરખવાની ઈચ્છા જોર ન કરતી હોત તો ક્યારનીએ હું તેમની સમિપ પહોંચી ગઈ હોત.

“એક વાર મહેશના પિતા અહીં આવી જ્યૈનદર્શન માટે ગમે તેમ બોલતા હતા અને તીર્થંકર વર્ધમાનસ્વામીને માટે કહેતા હતા કે ‘આપણા પૂર્વના ગૌતમ

ગોત્રી ઇંદ્રભૂતિ આદિ લાઈએને તેમજ સુધર્મ-પ્રભાસ મળી અગિયાર પંડિતોને પોતાની વાક્યાતુરીથી લોજવો લઈ, વૈદિક ધર્મથી પરાહુમખ બનાવી વર્ધમાનસ્વામી-એ એકદમ મુંડી નાંખેલ છે. સાથે સાથે એ બધાના વિદ્યાર્થીઓને પણ સાધુ બનાવી દીધેલ છે. કેઈના માળાપની અનુમતિ મેળવવા પણ થોડા નથી. નિર્જંથોનો માર્ગ વિચિત્ર અને અવ્યવહાર છે. એ ત્યાગ પર ભાર મૂકી ગૃહસ્થાશ્રમનો મૂળથી ઉચ્છેદ કરનારા છે. તમારો આ શય્યબલવ એના વણિકમિત્રના છંદે ચઢી આપણા સનાતનધર્મની પ્રચલિત વિધિઓમાં છીંડા શોધવા લાગ્યો છે. આ કંઈ ઠીક થતું નથી. એ નાસ્તિકવાદીઓના ફંદમાંથી જલ્દી છૂટે તો ઠીક છે, નહિ તો આપણામાંના કેટલાક એનો બહિષ્કાર કરવાનું ધારે છે.”

“એ વેળા તારા પિતાએ ધીરજથી જોજસભરી વાણીમાં જે ઉત્તર આપ્યો હતો તે આજે પણ મારી સ્મૃતિમાં રમી રહેલ છે.

‘કાકાશ્રી! તમારા બહિષ્કારની વાતથી ડરી જાય એ બીજા. આવું અગડંગ-ડમ્ સમજાવી તમે કદાચ તમારા મહેશને ભરમાવી શકશો પણ મને નહીં જ. યુક્તિથી જે વાત ટકી શકે તેને જ હું તો ગ્રહણ કરનારો. તમે કહો છો તે પ્રમાણે પણ જ્યારે તમારા અગ્રેસર વિદ્વાનો મહાવીરના પંથમાં લાળી ગયા ત્યારે ક્યાં તો તમારી. માન્યતાઓમાં વિકળતા છે કિંવા એ મોટેરા-

મેમાં નળળાઈ હતી. એ બે વાતમાંથી એક થી સહજ પૂરવાર થાય છે સામે મહેને ભુરકી નાંખે પણ એ સામે ટકવા કારુ સ્વસત્ત્વ તો ફારવણું જ જોઈએ. ઓછા જ એ જોરબુલમથી મુંડી નાંખવાના હતા. ખાકી મારા મિત્રના મુખે એ બતાવ મેં જે રીતે સાંભળ્યો છે એ જોતાં તો શ્રી મહાવીરની પ્રણાલિકા ન્યાય-યુક્ત છે. દરેકના મનમાં રહેલા સંશયનું છેદન કરી, ખૂદ વેદવાક્યોના પૂરાવા આપી નિરુત્તર કરવામાં અપૂર્વ શક્તિ દાખવી છે પચાસ વર્ષના ઇંદ્રભૂતિને, કેની રજા લેવાની હતી? શું એ વાનપ્રસ્થ અવસ્થાથી દૂર હતા? અને વિદ્યાર્થીઓ તો બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાં હતા. ખાકી એ કેવલજ્ઞાની મહાવીરને દરેક વાતનું જ્ઞાન જ્યાં હસ્તામલકવત્ હતું ત્યાં અન્યને પૂછવાની કે સંમતિ જાણવાની વાતનું પ્રયોજન ન જ સંભવે. કેવળ કાદવ ઉડાડવાની વૃત્તિ છોડી દઇ દેશકાળ મુજબ સુધારણા કરો તો જ ટકી શકશો. ‘બાળાવાક્ય’ પ્રમાણુમ’ વા ‘પીછે સેં ચલી આતી હું’ નો યુગ વહી ગયો છે.’

સસરાજીએ કહ્યું—‘જવા દો એ ચર્ચા-એક જ વાક્ય યાદ રાખો કે ‘સ્વર્ગમેં નિધનં થેયઃ, પરધર્મો મયાવહઃ.’

“વહાલા અર્બક! તારા પિતા સંબંધી આવા કેટલાય પ્રસંગો મારી ચક્ષુ સામે રમે છે. એથી મારી છાતી ફુલાય છે. પણ યજ્ઞના અંતિમ દિને એ ચાલ્યા

ગયા તે ગયા જ. ત્યારપછી કંઈ સમાચાર તેમના તરફથી નથી. કર્ણોપકર્ણ સાંભળ્યું છે કે એ જૈનધર્મના મોટા આચાર્ય બન્યા છે. ત્યારથી મેં ગાંઠ વાળી છે કે હવે તે પાછા ફરી રહ્યા! એમનામાંથી સ્નેહ ને સ્વધર્મ બંને લુપ્ત થયા છે.

“તે ગયા ત્યારે હું ગર્ભવતી હતી. મહેશનું કુટુંબ એ વાત જાણે છે એમ નહીં પણ સારી દિવજ્ઞાતિ પણ એ જાણે છે.” દાદાજીની મરણપથારીથી આરંભી યજ્ઞના અંતિમ દિન સુધીનો વૃત્તાન્ત એ પછી મનકે જ્યારે માતાનાં મુખદ્વારા સાંભળ્યો ત્યારે એના ચક્ષુ ખુલી ગયા, ગમગીની ઓસરી ગર્ભ અને પોતાને ‘નળાપો’ કહેવા પાછળ ભૂદેવ-ગણનો કેવો છળ છે તે સ્પષ્ટ જણાયો. ‘પાડાના વાંકે પખાલીને ડામ દેવાની વૃત્તિ’નું જળનું દર્શન થયું. એકાએક આત્મજાગૃતિ થઈ.

મનકે જોલ્યો—“માતા! સંચમાત્ર ગમ-રાવાની જરૂર નથી. સાચને આંચ આવતી જ નથી ગમે તેમ કરી એ સાધુ થયેલા પિતાને હું એક વાર અહીં તેડી લાવી આં લોકોના મોઢા જરૂર બંધ કરીશ.”

“દીકરા! તારી ઉમર કય? તું એમને ક્યાં શોધીશ? મને ખાતરી હતી કે તું વાત સાંભળી જાલ્યો નહિ રહે પૂરું બાળીને પછી શોધવા જતો.”

“માતા! એ નહીં બને. તારી પવિત્રતા પહેલી; પછી બીજી સર્વ.” ચોકસી

પુસ્તકોની પહેાંચ

૧. શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર-સંસ્કૃત ગદ્યખંધ. શ્રી વર્ધમાનસુગ્રિત સંસ્કૃત પદ્યખંધ ઉપરથી પડિત પામે તેનું ગદ્ય કંગવીને આચાર્ય શ્રી વિજયલાલવણ્યસુરિની શિષ્યા સાખીજી દર્શનશ્રીની શિષ્યા માધી દિવ્યશ્રીની પ્રેરણાથી પ્રકાશક શા નાગરદાસ પ્રાગજી, અમદાવાદ, દોશીવાડાની પોળનાળાએ પ્રગટ કરેલ છે. કિંમત રૂ. ૫) ખાસ વ્યાખ્યાનમા વાચવા લાયક અપૂર્વ ચરિત્ર છે પદ્યખંધનુ ગદ્યખંધ કંગવવાથી સરલતા થયેલી છે

૨. શ્રી જિનધર્મલક્ષિકાચનમાળા. દ્વિતીય વિભાગ—(ધાર્મિક શ્લોક-મંત્રહ) સુમારે એક હજાર શ્લોક ને ગાથા અર્થ માથે આપેલા છે કેટલાક શ્લોક ને ગાથા કહણ અર્થવાળા હોવાથી શાસ્ત્રી પાસે લાખાતર કરાવેલ છે સમઢ બહુ સારો કર્યો છે. મુનિ મહારાજ અવકાશનો ઉપયોગ આવા કાર્યમા કરે તો બેરડો ઉપકાગ થાય જુદા જુદા વિષયના શ્લોક ને ગાથાઓ હોવાથી તેના વિષય પણ જણાવ્યા છે અનુક્રમણિકા પણ સાગે આપી છે. પ્રવાસ સ્તુત્ય છે કિં ૩૧ ૪) વધારે હોવાથી લાભ લેનારા વધારે મળવા મુશ્કેલ છે. ઓછી કિંમતે જ વધારે ખપે છે મત્રાહક ૫ શ્રી કચનવિજયજી મહારાજ.

૩. શ્રી યશોવિજય વાચક ગ્રંથસમ્રહ—શામનસમ્રાટ આચાર્ય શ્રી વિજય નેમિસૂરીશ્વરના વિદ્વાન શિષ્ય આચાર્ય શ્રી નિજયોદયમૂર્તિના અત્યત પ્રવાસથી તૈયાર કરવામા આવેલા ૬ ગ્રંથો ને પાચ સ્તોત્રો કુલ ૧૧ વસ્તુનો અપૂર્વ સમ્રહ છે. પ્રાગભમા પાતજલ યોગદર્શનની ઉપાધ્યાયે કરેલી વ્યાખ્યાનો ગ્રંથ છે પૂગ પ્રવાસનુ આ કૃણ છે. પ્રકાશક શ્રી અમદાનાદ જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભાના કાર્યવાહક શેઠ હર્શજીલાલ મૂળચંદ. કિંમત લખી નથી ખામ ઉપયોગી સમ્રહ છે.

૪. શ્રી અષ્ટાક્ષિકા વ્યાખ્યાન—કર્તા શ્રી ક્ષમાકવિજીજી પ્રગટકર્તા વીકૃતજી હીંગલાર હસરાજ, ગમનગર—કિંમત આઠ આના પૃષ્ઠ ૨૧ ના પ્રમાણમા વધારે છે. પર્યુષણ પર્વના પ્રથમના ૩ દિવસમા વાચના યોગ્ય છે

૫. શ્રી યોગશાસ્ત્ર (અનુવાદ સહિત) આખા યોગશાસ્ત્રના શ્લોકોનુ ગુજરાતી ભાષાતર ગપાદક ખુશાવદાસ જગજીવનદામ ન્યાયતીર્થ મત્રાહક શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય—કુંબજ. પ્રાતે પૃષ્ઠ ૩૦ માં આ ગ્રંથમા આવેલી કથાઓ સક્ષિપ્તમા આપવામા આવી છે. છેવટે યોગશાસ્ત્રના શ્લોકોનો અકાગદિ ક્રમ આપેલો છે. કિંમત આઠ આના અભ્યાસ કરનારાઓને ઉપયોગી છે.

૬. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર—વોલ્યુમ ૧, પાર્ટ ૧ (હંમેશી) અર્ધમાગધી, ગુજરાતી, સંસ્કૃત ભાષામા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનુ જીવનચરિત્ર ઉપવખ્ત થાય છે, પરન્તુ એક માત્ર ઈંગ્લીશ ભાષા જ જાણુનાગઓને ખાસ ઉપયોગી થઈ શકે તેવા હેતુથી આ. શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય મુનિ ગ્લનપ્રકાશવિજયે આ પ્રવાચ કર્યો છે સમગ્ર જીવનચરિત્રને ચાર વોલ્યુમ અને તેના વિકાગોમા વહેચી નાખવામા આવ્યુ છે પહેલા વોલ્યુમમા પૂર્વના છત્રીશ ભાગ, બીજા વોલ્યુમમા સત્તાવીશમો ભાગ, ત્રીજા વોલ્યુમમા ગણુ-

ધરવાદ અને ચોથા વોલ્યુમમાં સ્થવિરાવલી આપવાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. પહેલા વોલ્યુમના પહેલા આ વિભાગમાં પૂર્વના પંદર ભવોનું વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે. રોયલ આકેપેશ ૨૪૦ પૃષ્ઠ. અંચની કિંમત રૂ. અઢી. પ્રકાશક-શ્રી જૈન અંચ પ્રકાશક સભા-અમદાવાદ. પ્રયાસ સ્તુત્ય છે.

૭. આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસુરિપ્રણીત અર્થ, ભાવાર્થ વિગેરે યુક્ત જૈન કવિશ્રી પદ્માનંદવિરચિત વૈરાગ્ય શતક વિગેરે ચાર અંથોનો સંગ્રહ. આવૃત્તિ બીજી. આર્થિક સહાયક શા. લક્ષ્મીચંદ પ્રેમચંદ-સંપલ્લપુર. પ્રકાશક શ્રી જૈનઅંચ પ્રકાશક સભા-અમદાવાદ. પૃષ્ઠ ૬૪૨ પાકા બાઇન્ડિંગવાળી આ બુકમાં આપેલ વસ્તુઓ ખાંસ ઉપયોગી છે. સંગ્રહ સારો કર્યો છે. કિંમત લખી નથી.

૮. શ્રી ખંભાત શાંતિનાથ પ્રાચીન તાડપત્રીય જૈન જ્ઞાનભંડારનું સૂચીપત્ર-પ્રકાશક મોહનલાલ દીપચંદ ચૌહાની વિગેરે. ગદ્ય પ્રયાસપૂર્વક તૈયાર કરેલ છે. એથી ઉપયોગી પુસ્તકો લખ્ય થઈ શકે તેમ છે.

૯. શ્રી નવકાર મહામંત્રકલ્પ-(નવકારના પ્રાચીન મંત્રોનો સંગ્રહ.) સંપાદક ને પ્રકાશક ચંદ્રનેમલજી નાગોરી, માદડી (મારવાડ). કિં. રૂ. ૧૫ બુકના પ્રમાણમાં વધારે છે, મંગ્રહ કરવાનો પ્રયાસ સારો કર્યો છે.

૧૦. શ્રી પાતંજલ યોગદર્શન ઉપર યોગાનુભવસુખસાગર તથા શ્રી હરિભદ્ર-આચાર્યકૃત યોગવિશિષ્ટ ગુર્જર ભાષાનુવાદ સાથે. વિવેચનકાર આચાર્ય ઋદ્ધિસાગરસુરિ. યોગના અભ્યાસીને તેમજ અભ્યાસ કરવાના ઇચ્છકને ખાસ વાંચવા તેમજ વિચારવા યોગ્ય છે. પ્રયાસ ધણો કર્યો છે. કિંમત લખી નથી. મળવાનું ઠેકાણું શ્રી બુદ્ધિમાગરસુરિ જૈન જ્ઞાન-મંદિર-વીંછપુર. (ગુજરાત).

૧૧. માધુકરી-(પ્રવચનો કથા વિગેરેનો સંગ્રહ) પ્રકાશક આ. શ્રી વિજયદાનસુરિ જૈનજ્ઞાનમંદિર, પ્ર જયંતિલાલ બેચરદાસ દોશી, માવરકુંડલા. કિંમત ચાર આના.

૧૨. અમલુ ભગવાન મહાવીર-વોલ્યુમ ૪ થું, પાર્ટ ૧ (ઇંગ્રેજી) ઉપર જણાવી ગયા. મુજબ સ્થવિરાવલીના આ વિભાગમાં અગિયારે ગણધરોનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર, ત્યારબાદ જંબૂસ્વામી, પ્રજવસ્વામી તેમજ શયંભવસુરિનું વૃત્તાંત છે. ૨૦૦ પૃષ્ઠવાળા પાકા બાઇન્ડિંગના આ અંચની કિંમત રૂ. અઢી. લેખક મુનિરાજ શ્રી રત્નપ્રભાવિજયનો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે. પ્રકાશક જૈન અંચપ્રકાશક સભા-અમદાવાદ.

૧૩. શંખેશ્વર મહાતીર્થ-ભાગ પહેલો-બીજો. લેખક ને સંગ્રાહક મુનિરાજ શ્રી જયંતવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી દીપચંદ બાડીયા-શ્રી વિજયધર્મસુરિ જૈન અંચમાળા-ઉત્તરજેન (માળવા) કિંમત રૂ. ૧-૪-૦. આ બુકમાં શું શું છે તે લખતાં પણ વિસ્તાર થઈ ગયેલ તેમ છે, લેખકનો પ્રયાસ અત્યંત છે, અનેક શિલાલેખોની નકલો ઉતારાવીને તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરીને ઉપારણું તે માધારણ વાન નથી. બીજા પણ મંરકૃત, માગંધી ને ગુજરાતી ગદ્ય ને પદ્યમાં શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ સંબંધી જે જે રચનાઓ થયેલી છે તેનો ઉપાયેલ ને

વગર છપાયેલો સંગ્રહ કર્યો છે. બીજી હકીકતો પણ બહુ આપી છે. લાંબા વખતના એક સરખા પ્રયામનું પરિણામ છે.

૧૪. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર—કર્તા ઇતિહાસવેત્તા પં. કદાચ વિજયજી ગણિ. પ્રકાશક શ્રી કં. વિં. શાસ્ત્રસંગ્રહ સમિતિ—અમૃત. કિં. ૩૧. ૩) પ્રસ્તાવના બહુ વિસ્તારથી લખી છે. આ છુકમાં બે ખંડ છે. પ્રથમ ચરિત્રખંડમાં ત્રણ પરિચ્છેદ છે. પૃષ્ઠ ૨૧૦ છે. બીજા પરિશિષ્ટખંડમાં છ પરિચ્છેદ છે તેમાં પૃષ્ઠો ૧૪૦ રોક્યા છે અને ઘણી હકીકતોનો સમાવેશ કર્યો છે. ૪૨ વર્ષના શ્રમણપર્યાયમાં વિહારને અંગે ઘણી ખાખતો આપેલી છે. પરિશિષ્ટમાં ઘણી ખાખતો વિસ્તારથી આપી છે. દિશાકુમારીકૃત જન્મોત્સવ, ઇંદ્રકૃત જન્મોત્સવ, સમવસરણી રચના વિગેરે કેટલીક ખાખતો બહુ સંકોચથી નામ માત્ર જ લખી છે. બીજી પણ કેટલીક જરૂરી ખાખતોનો ગમે તે કારણથી સંકોચ કર્યો છે. કાંઈક સ્વતંત્રતા વાપરી હોય એવો ભાસ થાય છે. લેખક વિદ્વાન હોવાથી પ્રાચે આવરક સૂત્રનો પ્રાચીન ટીકા વિગેરેનો આશ્રય વધારે લેવામાં આવ્યો છે એમ જણાવે છે. આખી છુક વાંચવાથી મહાવીરચર્યામીના જીવનને અંગે ઘણો પ્રકાશ પડે તેમ છે. ગણધરવાદ અને પ્રણુ સાથે થયેલા પરિભ્રમણો, પાર્શ્વપત્યમુનિઓ અને અન્ય મુનિઓ તથા આવકાના પ્રશ્નોત્તર બહુ વિસ્તારથી આપેલા છે. દિંદી ભાષામાં આવું પ્રકાશન આ પ્રથમ જ છે.

૧૫ પાલીતાણામાં ઉરકેરણી ફેલાવવાના સાગરાનંદજીના પ્રયાસ.

૧૬. આ. શ્રી રામચંદ્રસૂરિજીને સણસણતો જવાબ.

આ ખંડે છુક વાંચતાં અમને અંતઃકરણમાં થયેલો ખેદ અહીં શું દર્શાવીએ ? કેવળ કર્મબંધનાં કારણો શરૂ કર્યાં હોય એમ લાગે છે.

૧૭. નિત્યજિનશુભણિમાળા (ભાગ ૨ નો.) પૂજ્યપાદ આ. શ્રી નીતિ-વિજયજીપ્રણીત રતવનાદિનો સંગ્રહ. પૃષ્ઠ ૧૪. કિંમત રાખી નથી. સંગ્રાહક આ. શ્રી વિજયકુમુદસૂરિજીના શિષ્ય મુનિ મેરુવિજયજી.

૧૮. સાધુ સાધ્વી યોગ્ય આવશ્યક ક્રિયાના સૂત્રો ને વિધિઓ—ગુજરાતીમાં, પ્રકાશક મુનિ દોલતવિજયજી જૈન જ્ઞાનકાંડારના વ્યવસ્થાપકો. કિંમત ત્રણ આના. કેટલીક અશુદ્ધિ રહેલી છે.

૧૯. જીવચિત્રાર પ્રકરણ, પદ્યબંધ, અનુવાદ ટિપ્પણીઓ યુક્ત—અનુવાદક મુનિ-રાજશ્રી દસવિજય, મૂલ્ય બે આના. પ્રયાસ સત્ય છે.

૨૦. સદ્ગુણાનુરાગી શ્રી કર્પૂરવિજયજી લેખસંગ્રહ ભાગ છઠ્ઠો—પ્રકાશક શ્રી કર્પૂર-વિજયજી રમારક મહિતિ-મુખ્ય. આ વિભાગમાં શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશમાં છપાયેલા ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત જ્ઞાનસાગર (૩૨ અષ્ટક) ના સામાન્ય અર્થ, વિશેષ અર્થ, વિવેચન સહિત પ્રમટ કરવામાં આવેલ છે. ઉપાધ્યાયજીનો પોતાનો કરેલ અર્થ પણ આપ્યો છે. અષ્ટકના અભિલાષી માટે આ છુક ખાસ ગ્રહણ કરવા લાયક છે. કિંમત છુકના પ્રમાણમાં ઓછી રાખી છે. કાચા પૂંકાના અચાર આના ને પાકા પૂંકાના બાર આના પૃષ્ઠ ૫૮૦.

૨૧. શ્રીરત્નશેખરચુક્રિત દિનશુદ્ધિદીપિકા-વિરત્ત વિવેચન સહિત તથા મુનિ દર્શનવિનયકૃત વિદ્યેપ્રભા અને ગુરુણી મહાગજશ્રી સૌભાગ્યશ્રીજીતું જીવનચરિત્ર. કિં. ૩૧. ૨-૮-૦ મંપાદક મુનિ જ્ઞાનવિજય. જ્યોતિષના પ્રેમવાળાને માટે ઉપયોગી છે. કિંમત વધારે છે.

૨૨. શ્રીઆર્હુદાસ ચરિત્ર-લેખક મુનિશ્રી શિવલાલજી મહારાજ. પ્રકાશક છબીલદામ હજીયંદ કોઠારી, જામનગર (હાલ ભાવનગર). કિંમત રાખી નથી. ચરિત્ર વાંચવા યોગ્ય છે. અંદર સમકિતને લગતી તેમ જ બીજી કથાઓ બહુ અમરકારક છે.

૨૩. મારી કપ્પયાત્રા-લેખક વિદ્વાન મુનિગજશ્રી વિદ્યાવિજયજી ઘણા પ્રથમપૂર્વક તૈયાર કરેલ આ યાત્રાવૃત્તાત ઘણા ફેટા માથે પ્રગટ કરવામા આવેલ છે. વાંચવા યોગ્ય છે. તેમાથી ઘણું જાણવાનું મળી શકે તેમ છે. કિંમત આઠ આના બહુ ઓછી રાખી છે. પ્રથમ પછુ આ મુનિગજે મેવાડયાત્રા ને સિંધયાત્રા બહુ મુંદ્ર લખેલ છે. કમાયેલી કલમથી લખાયેલ છુક માટે વધારે થુ લખતુ ? પ્રકાશક દીપચંદજી બાઠીયા-ઉજ્જૈન (માળવા.)

૨૪. ધર્મધીર ઉપાધ્યાયજી સોહનવિજયજીની જીવનરેખા-લેખક કૃલચંદ હરિચંદ દોશી. મહુવાકર. પ્રકાશકે શ્રીઆત્માનંદ જૈન સભાના મંત્રીઓ-મુખ્ય. કિંમત રાખી નથી. ભેટ મળે છે. આચાર્ય શ્રીવિજયાનંદસૂરીશ્વરના પટ્ટધર આચાર્ય શ્રીવિજયવલ્લભ-ચરિતા શિષ્ય ઉપાધ્યાય સોહનવિજયજી જેઓ આ. શ્રી લલિતવિજયજીના ગુરુભાષ હતા તેમના આ જીવનચરિત્રમા ઘણું જાણવા, મનજવા ને અનુસરવા જેવું મળે તેમ છે. પ્રથમ હિંદીમાં છપાયેલ ચરિત્રનો આ કેટલાક વધારા સાથે ગુજરાતી અનુવાદ છે.

૨૫. નેચર ક્યોર યાને કુદરતી ઉપચાર-લેખક ગોપાળજીભાઈ ભગવાનદાસ મહેતા. પ્રકાશક વિનયચંદ ગુલામચંદ શાહ બી એ. મહોદય અધમાળા ભાવનગર. કિં. ૩૧. ૨) આ છુકમા એટલી બધી ઉપયોગી બાબતોનો સમાવેશ કર્યો છે કે જો તેને બરાબર મનજીને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો જરૂર લાભ થવાનો મંભવ છે. અત્યારે ઇંગ્લિશ દવાના મોદમા પડેલા બંધુઓ માટે આવા કુદરતી પ્રયોગોની ખામ જરૂર હતી. આ છુકમાં લખ્યા પ્રમાણે ઉપચાર કરનાર વૈદની આવશ્યકતા છે. આવી છુકનો વધારે ફેલાવો થવાની જરૂર છે પ્રકાશકનો પ્રયામ સ્તુત્ય છે. તેઓ આવા ઉપયોગી અને જનમમાજમાં મંકાર પાડે તેવા પુષ્પો બદાર પાડી રહ્યા છે. અભિપ્રાયો પછુ સારા મળ્યા છે. ખામ કરી ઘરમા વમાવવા લાયક ખૂક છે.

૨૬. શ્રી મુનિમુદ્રતસ્વામી ચરિત્ર-સિદ્ધિદાયક મંત્ર અને સ્તોત્ર સંગ્રહ સાથે. પ્રકાશક મંગળદામ ત્રિકમદામ ઝવેરી. પ્રયામ મારો કર્યો છે. ફેટા પછુ ઘણા આપ્યા છે. કિં. ૩૧. ૪) ગખી છે. આ છુકમા બે પ્રાચીન તીર્થોની ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ જાણવા જેવો છે. બીજો વિભાગ મંત્રમિત્રને માટે ખામ ઉપયોગી છે. એકંદરે મંથની મંકવના મારી છે.

૨૭-૨૮-૨૯ સ્તવન મંત્રાલ-સજ્જાપ-સંગ્રહ અને ભગવતી સ્તવની ગાદુલી સમદ. રચયિતા પં. ઉદયવિજયજી. પ્રકાશક બે છુકના શાહ. મોતીલાલ જમજીવનદામ-ભુનાગઢ. ત્રીજીના કુપચંદ સામજી કોઠીયા. કિંમત પદેવીના ત્રણ આના, બીજીના ચાર આના, ત્રીજીની લખી નથી. આ બીજી આશ્વિનમા કેટલોક મુધારો-વધારો કર્યો છે.

નીતિકારક હિતવચનો

૧. નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી શ્રી શ્રીપાલરાગ રાજ્યઋદ્ધિ પામ્યા છે. નવકાર મંત્રનું ફલ મહાન છે, તેથી દરરોજ નવકારનું અવશ્ય સ્મરણ કરવું.

૨. દાન આપવાથી જેવા હાથ શોકે છે તેવા સોનાનાં કડાં કે કંકણ પહેરવાથી શોકતા નથી અને મધુર ને પ્રિય વચન બોલવાથી જેવું મુખ શોકે છે તેવું તાંબૂલ (પાન). ખાવાથી શોકનું નથી.

૩. દયા જાળવી, પ્રીતિકારક વચન બોલવું, વિનય કરવો, દાન દેવું અને ખીજના સદ્ગુણોને ગ્રહણ કરવા એ અમૂલ્ય વર્તીકરણ મંત્ર છે.

૪. નિરંતર શ્રવણમાં રમણ કરવું, શ્રોત્ર, ચક્ષુ, શ્રાણ, રસ અને સ્પર્શ એ પાંચ ઇન્દ્રિયોને દમવી અને સત્ય વચન બોલવું એ જ ખરેખરું ધર્મનું રહસ્ય છે.

૫. પ્રહમ્યર્થનું ખંડન ન કરવું, ખરાબ મનુષ્યની સોજત ન કરવી અને ગુરુના વચનનું ઉલ્લંઘન ન કરવું—એ ત્રણમાં જ યતિધર્મનો પરમાર્થ છે.

૬. શુદ્ધિતમ્ જલના પરપોટા જેવું છે, લક્ષ્મી અસ્થિર છે, દેહ ક્ષણભંગુર છે તેમ જ કામભોગ તુચ્છ અને ધણું જ દુઃખના હેતુભૂત છે.

૭. સંસારમાં સર્વે જીવો દેવતા થાય છે, મનુષ્યો થાય છે, તિર્થંચો થાય છે અને નરકની જ્વાલામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે એ જ આશ્ચર્યકારક છે.

૮. માતા મરીને સ્ત્રી થાય છે, સ્ત્રી મરીને માતા થાય છે, બહેન મરીને સ્ત્રી થાય છે, સ્ત્રી મરીને દીકરી થાય છે અને દીકરી મરીને માતા થાય છે—આવું સંસારનું સ્વરૂપ છે.

૯. ધન ધરમાં જ, રહી જાય છે, ખાંધેલો સમગ્ર સ્મરણભૂમિમાંથી પાછો ફરે છે, દેહ લસીભૂત થાય છે; માત્ર જીવ એકલો જ પરભવમાં જાય છે અને કરેલાં કર્મોને ભોગવે છે.

૧૦. શાન્તિ સમાન કાષ્ઠ તપ નથી, સંતોષ જેવું કાષ્ઠ સુખ નથી, તૃષ્ણા જેવી કાષ્ઠ વ્યર્થ નથી અને દયા જેવો બીજો કાષ્ઠ ધર્મ નથી.

૧૧. સુખ-દુઃખ-ચડતી-પડતી-લાભ-અલાભ-જીવનું અને મરવું એ સર્વે કર્મવડે પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી આ બાબતોને ધૈર્યવાન પુરુષો હર્ષ કે શોક કરતા નથી.

૧૨. દાન, શિવલ, તપ અને બાવ આ ચારે પ્રકારનો ધર્મ પોતાના હિતાર્થે ફરી ફરીને કરવો; કારણ કે એ પરભવમાં જવાજ દેનારી પોતાની ખાસ ઉપયોગી મૂડી છે.

૧૩. લક્ષ્મી અતિ પ્રીતિકારક લાગતી હોય-પણ તે અનીતિ કરીને મેળવવી નહીં; કારણ કે અનીતિનાં ફળ ભોગવવાં આકરાં છે.

૧૪. કડું વચન-ફૂડી સુદ્ધિ-કૃપણતા અને કુટિલતા-એ ચાર મોટા દુર્ગુણો બ્યારે દૂર થશે ત્યારે જ ખરેખરા ધર્મની પ્રાપ્તિ થશે.

૧૫. જેમ સારા વૈદ્યના કહેવા પ્રમાણે ચાલવાથી વ્યાધિનો નાશ થાય છે તેમ જ યુસ્તના વચન પ્રમાણે ચાલવાથી જન્મમરણરૂપ ભાવવ્યાધિનો નાશ થાય છે.

૧૬. આ સંસાર અતિ કષ્ટથી ભરેલો છે. કર્મસંતતિ અતિ બલવાન છે કે જેના વળથી વિચક્ષણ માણસો પણ મરીને એકન્દ્રિય થાય છે.

૧૭. એવો અપૂર્વ જન્મ કોઈ નથી કે જેને ભવપરિપાટીમાં ભ્રમતાં જીવોએ અનેક વાર હણ કરીને મૂક્યો ન હોય.

૧૮. સંસારમાં જન્મ-જરા-મરણ-રોગ અને શોકને લીધે સુખ નથી, તેમ છતાં મેથ્યાત્વથી અંધ થયેલા જીવો શ્રી જિનેશ્વરના ઉત્તમ ધર્મને કરતા નથી.

૧૯. સાચું સુખ મેળવવાની ઇચ્છા હોય તો પરમાત્માના શાસનને સ્વીકારો અને તેના કલા પ્રમાણે સદ્વર્તન શરૂ કરો.

૨૦. જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બેના મેળાપથી જ મોક્ષ છે તેથી જ્ઞાન મેળવો અને સત્ ક્રિયા કર્યો કરો.

મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી



બૂલનો સુધારો

૧. 'નવા ઉત્પન્ન થતા જીવને ઓગળાહાર પ્રથમ સમયે જ હોય' એમ 'જૈન ધર્મ પ્રકાશ'માં લખેલ છે, પરંતુ લોકપ્રકાશમાં 'બીજી શરીરપર્યાપ્તિ પૂરી થયા પછી લોભાહાર થયો છે.' એટલે શરીરપર્યાપ્તિ પૂરી થતા સુધી ઓગળાહાર મંભવે છે.

અપર્યાપ્તિ જીવોને ઓગળાહાર જ હોય એમ ત્યાં જણાવેલ છે. શ્રી પત્રવણાસૂત્રના આહારપદમાં જોએ પર્યાપ્તિ પૂરી થતા સુધી ઓગળાહાર કહેલ છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

૨. શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ વ્યા ૬૦ માંના બાષાંતરમાં ઉત્તરનર પંચુત્તરનો અર્થ 'શલાકા પુરુષપણું ને નારદપણું' એવો કર્યો છે તે બરાબર નથી. એનો અર્થ 'ઉત્તમ નર-શલાકા પુરુષાદિપણું અને પચુત્તર શબ્દે પાંચ અનુત્તર વિમાનતું દેવપણું' અભગ્ય જીવો ન પામે' એવો છે. મૂળમાં ઉત્તર શબ્દ છે તે ઉત્તમ સમજવો. આની ઉપરની ગાથામાં પણ પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવો કલા છે, પરંતુ તે ગાથા બીજા રચણની હોવાથી પુનરુક્તિ નથી. જુઓ ઉ. પ્રા. ભાગ ૧ લો પૃષ્ઠ ૩૦૨.

ઉ. પ્રા. ના વ્યાખ્યાન પદમાંમાં કૃષ્ણવાસુદેવ ૪૮ સાગરોપમ પછી તીર્થંકર થવાના એમ લખ્યું છે તેનો મેળ ખાતો નથી. કૃષ્ણના પાંચ ભવનો તેટલો કાળ યદ્ય શક્યો નથી.

૩. જૈ. ધ. પ્ર. પુ ૫૮, અંક છઠ્ઠામાં પ્રશ્ન ૧૨ માંના ઉત્તરમાં ચક્રવર્તી દેશવિરતિપણું પામે એમ લખેલ છે. શ્રી ત્રિ. ય. પુ. ચ. ૫૨ ૧લા માં ભરતચક્રીને શ્રાવક થવાનું લખ્યું છે, પરંતુ દીર્ઘપ્રકાશ ૫. આનંદસાગર મણિના પ્રશ્ન ત્રીજાના ઉત્તરમાં લખે છે કે-ત્રિવિદ્યસાક્ષા પુરો ગૃહસ્થપણમાં વિરતિવાળા સાંભળ્યા નથી' એટલે દેશવિરતિપણું તેને સંબંધનું નથી. કુ'વરજી



જીવન - કલ્પ



કુદરતી ઉપચાર

પ્રખ્યાત અમેરિકન 'ફીજીકલ કલ્ચરીસ્ટ'

બર્નાર્ડ મેકફેડન શું કહે છે ?

**NO DOCTORS-MEDICINES & SUCH HUMBUGS !
GO BACK TO NATURE !**

તહાત્મા ગાંધીજી શું કહે છે ?

હું અંતઃકરણથી કુદરતી ઉપચારોમાં માનું છું "

આવું ઉત્તમ કુદરતી જીવન જીવવાના ભોમીચારૂપે આ ઉપચારોની પુસ્તક
ડૉ. બે જ ફક્ત ખર્ચાને આપના ઘરમાં વસાવો ! અને દર વર્ષે રૂ. ૨૦૦-
૫૦૦ બચાવો ! આ પુસ્તકમાં એવા એવા અનેક કુદરતી ઉપચારો
ખતાળ્યા છે કે તેના પ્રયોગોથી ગુમાવેલી તંદુરસ્તી પાછી
મેળવશો, અને સૂચવેલા કુદરતી નિયમો પ્રમાણે જીવન
જીવવાથી દરદનો પડછાયો ય ઘરમાં નહિ પડે. બીજા કોઈ
કરતા ત્હમેજ એક-ત્હમને પોતાને વધુ સમજી શકો.
એટલે ત્હમેજ ત્હમારા સાચા ડૉક્ટર બનો !

૩૨૫ પૃષ્ઠ, ઉંચા એન્ટીક કાગળ પર મુંદર છપાઈ, પાકું બાઈન્ડીંગ,
કલરીંગ મુંદર ચિત્ર સહિત લેટેસ્ટ

મૂલ્ય રૂ. બે ફક્ત (પોસ્ટ અલગ)



ફોન, ૪૭૪

પ્રકાશક : વિનયચંદ ગુલાબચંદ ગાહુ બી. એ.

શ્રી મદોદય ગ્રંથમાળા, દાણાપીઠ-સાવનગર.

નેચર ક્યોર ઊર્ફે કુદરતી ઉપચારમાં

શું શું હકીકતો છે.

૧. અકુદરતી ખોરાક.
૨. અજીર્ણ (કૌનિક અજીર્ણ).
૩. અનાજ. ૪. અપવાસ.
૫. અદુષ્ટ મિલન (જાતિય મિલન).
૬. અસાધ્ય નામદાંત્ર.
૭. અંદરના અવયવો અને તેનું કામ.
૮. આકાશ. ૯. આચમન.
૧૦. આત્મસંતા. ૧૧. આત્મતાન.
૧૨. આરામ અને ઊંઘ.
૧૩. આંખ અને કાનનો દુઃખાવો.
૧૪. આંતરડાનો દુઃખાવો.
૧૫. ઊંઘ અને આરામ. ૧૬. ઉધરસ.
૧૭. એકપુટ ડીસીઝ (દર્દો).
૧૮. એંબ્રોમીનસ વેટ બેન્ડેજ.
૧૯. ઑડિનરી સન બાય.
૨૦. ઑડિનરી હીપ બાય. ૨૧. કડોળ.
૨૨. કમ્પ્રાઇન્ડ બાય.
૨૩. કમ્પ્રાઇન્ડ બાય ફોર ચીફ્ટન.
૨૪. કમ્પ્રાઇન્ડ વૉર્કિંગ બાય.
૨૫. કમ્પ્રાઇન્ડ સન. બાય.
૨૬. કાળજીનું ચક્રવર્તુ.
૨૭. કુદરતી આપરેશન- (દર્દ).
૨૮. કુદરતી ખોરાક.
૨૯. કુદરતી સંતા. ૩૦. કુર્સીંગ મેચડસ.
૩૧. કુર્સીંગ વેટ પેક બાય.
૩૨. કુર્સીંગ વેટ બેન્ડેજ.
૩૩. કેકસ જનાવવાની રીત.
૩૪. કોમા બાય. ૩૫. કોલેરા.
૩૬. ક્યોરેટીવ-નેચર ક્યોર.

૩૭. કૌનિક અજીર્ણ.
૩૮. કૌનિક ડીસીઝ.
૩૯. ખામીવાળા ખોરાક.
૪૦. ખાવામાં અકુદરતી રીત.
૪૧. ખાંડ અને ચા.
૪૨. ખોરાક અને ગર્દાઈ.
૪૩. ખોરાકના નિયમો.
૪૪. ખોરાકના શુદ્ધિય.
૪૫. ખોરાક અને તેની પસંદગી.
૪૬. ખોરાક માટે મનુષ્યની ફરજ.
૪૭. ખોરાક માટે સામાન્ય સાવચેતી.
૪૮. ખોરાક લેવાનો ટાઇમ.
૪૯. ગરમી અથવા ચાંદી.
૫૦. ગંદવાડ. ૫૧. ગર્ભલોગ.
૫૨. શુદ્ધિદ્રવ્યના ખાસ વ્યાધિઓ.
૫૩. શુદ્ધ ભાગોની સંભાળ.
૫૪. ધર્મ. ૫૫. ધા. ૫૬. ઘી.
૫૭. ચા અને ખાંડ.
૫૮. ચાંદાં (હાથપગમાં).
૫૯. ચાંદી અથવા ગરમી.
૬૦. ચાંદી અને પ્રમેદ સામે રક્ષણ.
૬૧. ચાંદી અને પ્રમેદના ઉપાય.
૬૨. ચોક્કસ અને પવિત્ર ખોરાક મેળવવાના ઉપાયો.
૬૩. ચોખા અથવા ભાત. ૬૪. છૂપાં દર્દો.
૬૫. જાનિય રોગો અને કારણો.
૬૬. જીવન એ જ વીર્ય.
૬૭. જીવનશક્તિ. ૬૮. જીવનનાં સાધનો.
૬૯. ઝેર (ચારીરિક).

૭૦. ટૉનિક એનીમા.
 ૭૧. ટૉનિક હૉલ બાય.
 ૭૨. ટ્રૅક બાય. ૭૩. ટ્રીટમેન્ટના નિયમો.
 ૭૪. ટ્રીટમેન્ટના પ્રોગ્રામનું લીસ્ટ.
 ૭૫. ડીરટ્રક્ટીવ (ડીસીઝ).
 ૭૬. તન્દુરસ્તી. અને દર્દ.
 ૭૭. તન્દુરસ્તીની મંદતા.
 ૭૮. તન્દુરસ્તી અને મર્દાઈ.
 ૭૯. તન્દુરસ્તીના પાંચ ખોરાક.
 ૮૦. તાવ. ૮૧. તેજ (પ્રકાશ).
 ૮૨. તેજ. ૮૩. ઓટ કલીનીંગ.
 ૮૪. દમ, હાંફણ; શ્વાસ.
 ૮૫. દર્દ અને અપવાસ.
 ૮૬. દર્દ ઉત્પન્ન કરનાર.
 ૮૭. દર્દ ઉત્પન્ન કરવાનું કારણ.
 ૮૮. દર્દ એ કુદરતી આપરેશન.
 ૮૯. દર્દના ત્રણ રહેજ.
 ૯૦. દર્દ મટાડવાના ઉપાય.
 ૯૧. દર્દોની સારવાર, દર્દ દેવાધીન.
 ૯૨. દવાની શક્તિ.
 ૯૩. દવા માટેના મત (નેચર ક્યૉરના).
 ૯૪. દીવાનાપણું કે નર્વસનેસ.
 ૯૫. દીવાનાપણું, વાઈ, હીસ્ટીરીયા.
 ૯૬. દુઃખાવો (આંખ-કાન-માથાનો).
 ૯૭. દૂધ. ૯૮. ધનલાભ.
 ૯૯. ધનલોકનો જામનો.
 ૧૦૦. નપુસ્કતાનાં કારણો અને તેના ઉપાય.
 ૧૦૧. નબળા અને બાળક દર્દોએ માટે પ્રયોગનું પ્રોગ્રામ.
 ૧૦૨. નર્વસનેસ કે દીવાનાપણું.
 ૧૦૩. નામદર્દી.
 ૧૦૪. નામદર્દી નોતરનારાં પરચુરણ કારણો.
 ૧૦૫. નામધારી દર્દો. ૧૦૬. નારિતકતા.
 ૧૦૭. નિદ્રા અને આરામ.

૧૦૮. નેચર ક્યૉર.
 ૧૦૯. નેચર ક્યૉરના સામાન્ય નિયમો.
 ૧૧૦. નો બ્રેક-ફાસ્ટ પ્લાન.
 ૧૧૧. પાંચ મહાભૂત. ૧૧૨. પાણી.
 ૧૧૩. પીસમીલ-કોલ્ડ બાય.
 ૧૧૪. પુરુષાતન અને લગ્ન.
 ૧૧૫. પુરુષાતન હણુનાર આદતો અને કારણો.
 ૧૧૬. પુરુષનું વીર્ય અને સ્ત્રીનું રજ.
 ૧૧૭. પેટમાં દુઃખાવો.
 ૧૧૮. પ્રકાશ અને હવા.
 ૧૧૯. પ્રદર અને સ્વપ્નધાત.
 ૧૨૦. પ્રમેહ અને ચાંદીના ઉપાય.
 ૧૨૧. પ્રમેહ અને ચાંદી સામે રક્ષણ.
 ૧૨૨. પ્રમેહ અને તેના પ્રકાર. [કારણો.
 ૧૨૩. પ્રમેહ કે ચાંદી ગુહોદ્દિય પર જ થવાનાં
 ૧૨૪. પ્રમેહ થવાનાં કારણો.
 ૧૨૫. પ્રમેહનાં ઉપાયો.
 ૧૨૬. પ્રમેહનાં ચિહ્નો અને સૂચના.
 ૧૨૭. પ્રિવેન્ટીવ-(નેચર ક્યૉર).
 ૧૨૮. પૃથ્વી. ૧૨૯. રૂળ. ૧૩૦. રૂળાહાર.
 ૧૩૧. રૂળ, ફૂલ, પાન (અનાજ વિગેરે).
 ૧૩૨. ફૂલ સ્તીમ બાય.
 ૧૩૩. ફોતરાં યુલું અને છુંસા માટે સૂચના.
 ૧૩૪. ફોરીન મેટર. ૧૩૫. જયાવના સાધનો.
 ૧૩૬. બાય ફોર ચીફ્ટન.
 ૧૩૭. બાળક દર્દો માટે ટ્રીટમેન્ટનું પ્રોગ્રામ.
 ૧૩૮. બિનજરૂરી ખોરાક.
 ૧૩૯. બૂખ. ૧૪૦. મંદવાડ.
 ૧૪૧. મન અને સ્વભાવ. ૧૪૨. મરડો.
 ૧૪૩. મર્દાઈ અને આત્મજ્ઞાન.
 ૧૪૪. મર્દાઈ અને ખોરાક.
 ૧૪૫. મર્દાઈ અને તન્દુરસ્તી.
 ૧૪૬. મર્દાઈ અને માનસિક નબળાઈ.
 ૧૪૭. મર્દાઈ માટેના સામાન્ય નિયમો અને સૂચના.

૧૪૮. મર્દાઈ મેળવવાની રીત.
 ૧૪૯. મરણલો. ૧૫૦. માઈકલ મન બાથ.
 ૧૫૧. માઈકલ હીપ બાથ.
 ૧૫૨. માટીના પ્રયોગો.
 ૧૫૩. માતા પિતાની ફરજ.
 ૧૫૪. માથાનો દુઃખાવો. ૧૫૫. માસ્ટરશેશન.
 ૧૫૬. માંસ આદિ ખોરાક.
 ૧૫૭. મિલન (જાતિય મિલન).
 ૧૫૮. મિલન (જાતિય મિલન) ની અકળતા.
 ૧૫૯. મિલન (જાતિય મિલન) ની સફળતા.
 ૧૬૦. મેથડસ.
 ૧૬૧. મેથડસના પ્રયોગો વાપરવાના નિયમો.
 ૧૬૨. મેથડસના સાધનો. ૧૬૩. મેવો.
 ૧૬૪. મુખ્ય નિયમો (નેચર કંપોરના) કાન્ય રૂપે.
 ૧૬૫. રાધલુકિયા. ૧૬૬. રીએક્શન પાવર.
 ૧૬૭. રોટરી. ૧૬૮. પુનીટી ઓફ હીસીક
 ૧૬૯. પુરેશીટીસ. ૧૭૦. યોનિ.
 ૧૭૧. લગ્ન માટે લાયક પુરુષાતન.
 ૧૭૨. લોકલ સ્ટીમ બાથ.
 ૧૭૩. લોહી અને વીર્ય. ૧૭૪. લોહીનાં તરવો
 ૧૭૫. વનસ્પતિ અને ફુટ.
 ૧૭૬. વાઈટલ ઓર્ગનસ.
 ૧૭૭. વાઈટલોઈડીંગ સન બાથ.
 ૧૭૮. વાઈ, હીરટીરીયા, દીવાનાપણું.
 ૧૭૯. વાઈ. ૧૮૦. વાઈ રહી જવું.
 ૧૮૧. વિષ્કોટક.
 ૧૮૨. વિધવાસના (સ્ત્રીઓની).
 ૧૮૩. વીર્ય અને લોહી.
 ૧૮૪. વીર્ય એ છવન છે.
 ૧૮૫. વીર્યસ્ખલન. ૧૮૬. વીહીનો કંખ.
 ૧૮૭. વૈકસીનેશન. ૧૮૮. વૈકોંગ સન બાથ.
 ૧૮૯. વાઈગ મેથડસ.
 ૧૯૦. વ્યોમ પાવર. ૧૯૧. શક્તિ.

૧૯૨. શાક. ૧૯૩. શારીરિક ઝેર.
 ૧૯૪. શારીરિક તન્દુરસ્તી.
 ૧૯૫. શારીરિક સાયન્સ માટે ખાસ સૂચના.
 ૧૯૬. શીતળા.
 ૧૯૭. શીતળાના દર્દોની સારવાર.
 ૧૯૮. સંકળ મિલન (જાતિય મિલન).
 ૧૯૯. સંતતિ નહિ થવા માટે પુરુષની જવાબદારી
 વધારે હોવાનાં અગમ્ય કારણો અને તેનું
 ૨૦૦. સંસારસાધી કઈ રીતે શોધવો ? [હિપાય
 ૨૦૧. સામી અને સામાન્ય નામદર્શક.
 ૨૦૨. સામાન્ય નિયમો (નેચર કંપોરના).
 ૨૦૩. સામાન્ય નિયમો અને ખાસ સૂચના
 (મર્દાઈ માટે).
 ૨૦૪. સામાન્ય સરકત દર્દો માટે ટ્રીટમેન્ટનું
 પ્રોગ્રામ.
 ૨૦૫. સારવાર દર્દોની દર્દ દેવાધીન.
 ૨૦૬. સીક બાથ. ૨૦૭. સીવીલીઝેશન.
 ૨૦૮. સુકા મેવો. ૨૦૯. સેનીટોરીયમ.
 ૨૧૦. સેલ્ફ. ૨૧૧. સોળ (હાથપગમાં).
 ૨૧૨. સ્પષ્ટિકર્મવિરુદ્ધ સંયોગ.
 ૨૧૩. સ્ટીમુલેટીંગ વેટ પેક.
 ૨૧૪. સ્ટીમુલેટીંગ વેટ બેન્ડેજ.
 ૨૧૫. સ્ટેજ (દરદાના). ૨૧૬. સ્ત્રીની પસંદગી
 ૨૧૭. સ્ત્રીઓની વિધવાસના.
 ૨૧૮. સ્ત્રીવતા ગુણો.
 ૨૧૯. સ્ત્રીનું રજ અને પુરુષનું વીર્ય.
 ૨૨૦. સ્પાઈનલ બાથ.
 ૨૨૧. સ્વપ્રધાત અને પ્રેર.
 ૨૨૨. સ્વભાવ અને મન. ૨૨૩. સ્વાદ.
 ૨૨૪. સ્વામ, દમ, હાંફણ. ૨૨૫. સ્વા, પ્રકાશ.
 ૨૨૬. હાથ પગમાં ચાંદાં તથા સોળ.
 ૨૨૭. હાંફણ, દમ, સ્વામ.
 ૨૨૮. હીરટીરીયા, વાઈ, દીવાનાપણું.
 ૨૨૯. હોટ સ્ત્રીઓ.

અને મારી બા

તમારે શા માટે વાંચવું જોઈએ?

બાળકોને મારવા-પીટવાની અને એ રીતે એમને ભણાવવાની અથવા મુંઢારવાની વાત કોઈને ગળે ઉતરે એવી નથી. એ જમાનો પુરો થયો છે. બાળકો, નિર્મળ પ્રેમ, વાત્સલ્યના ભૂખ્યાં હોય છે. સૂર્ય ને ચંદ્રનાં કિરણ જે પ્રમાણે વનસ્પતિને રૂપ, રસ, ગંધ આપે છે તેમ માતાપિતાનો રૂનેહ બાળકોના દિલમાં ઉત્સાહ, સ્ફુર્તિ, સદ્ભાવ જગાડે છે. વધારે પડતા ક્રોધ અને મમતાથી બાળકોનો વિકાસ રૂંધાઈ ન જાય તે પણ માતાપિતાને જ જોવું પડે છે. માતાપિતાએ જ આ પુસ્તક વાંચવું જોઈએ એમ નહિ—દરેકે દરેક સ્ત્રી પુરૂષે આનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. સંતતીને કેળવવી અથવા ધરવી એ સામાન્ય વાત નથી. પ્રયોગો તો પાર વિનાના થયા છે અને થાય છે. પરંતુ “હું અને મારી બા”માં માતા જે રૂનેહથી, મમતાથી ઔદાર્યથી પોતાના બાળકને ધરે છે તે જો સમજાય અને ઘેર ઘર તેનો પ્રચાર થાય તો સંસ્કાર-વિકાસ માટે કુલ નહીં તો કુલની પાંખડી જેવો પણ પ્રયત્ન કર્યો ગણાશે. ધંધાની કે કમાવાની દ્રષ્ટિ આમાં નથી રાખી. સાફ સાહિત્ય, ગુજરાતી વાચકોના હાથમાં જાય અને ઘરગણુ બને એ જોવાની આકાંક્ષા છે. આપની શાળાઓમાં ખાસ વાંચન અથવા અભ્યાસના ગ્રંથ તરિકે તેની પસંદગી કરવામાં આવે તો પુસ્તકનો પ્રચાર થાય અને જે હેતુથી આવું સાહિત્ય પ્રકટ કરવાની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરી છે તે સાર્થક થાય.

આવેલ અભિપ્રાયોમાંથી કેટલાંક:—

જન્મભૂમિ—

સાવ નાનકડું પુસ્તક! આરંભ થાય છે બાલશ્રવનના સામાન્ય સંસ્મરણોથી, પણ જેમ જેમ એ સંસ્મરણોની માળા ગુંથાતી જાય છે તેમ તેમ એમાંથી ચારિત્ર્યની મુગ્ધ અને સત્યનું સૌંદર્ય પ્રસરવા માંડે છે; નવલકથા નથી, વાર્તા નથી છતાંયે એમાં ચિત્તને દલાવી જાય એવા પ્રબળ સંસ્કારો પ્રાપ્તનાર કલાચિત્રોનો તોડો નથી. ચિત્તનનો આ મંથ નથી, છતાં શુદ્ધિને પંથુ હૃદયની ભાષા વાંચવી જ પડે એટલી પ્રબળ વિચારધારા પ્રસંગચિત્રોમાંથી ઝરે છે. વાર્તા હોત તો પાત્રાલેખન ઉપર ધન્યવાદ ઉચ્ચારી દેત; સ્વામી બા ને બાપુજી સ્વામીના નાનો વાર્ષિક ફેટલા શ્રવંત આખ સામેજ મળે બધું બની રહ્યું છે. ભારતવર્ષના ફેટલા ફેટલા કુટુંબોની કથા, લાગે છે! પ્રેમ-ત્યાગ-ચારીત્ર્ય સત્યનીશાની કથા આ નાનકડા પુસ્તકમાં સંધાગોલી છે! આવા પુનિત રમણો પામનાર ને ઉચ્ચારનાર ધન્ય છે. અગાગં એ સૌને હૃદયરે વંદન છે. વય અને અનુભવથી પકવ યયેલી માનવ પોતાના ચારિત્ર્યનું ઉચ્ચ

અવલોકન કરે છે અને એનાં મૂળ શોધવા માટે જીવનના ઉત્તર તરફ દૃષ્ટિ મારે છે. આજે મહાન દેખાતી સ્વભાવની સિદ્ધિઓના ખીજ ક્યાં છે તેની શોધ થાય છે અને અત્યંત ગરીબીમાં કેવળ આત્માનું અમૃત પાછને જ ઉછેરનારી માતાની મૂર્તિ નજર સામે આવે છે. સદાય પ્રેમની છાયા પાથરતા પિતાની પ્રતિમા ખરી થાય છે અને ઢગલાબંધ સંસ્મરણોની સાંકળ જોડાઈ જાય છે. એ સંસ્મરણ આમાં મુક્યાં છે. લેખક, પ્રકાશક, પ્રસ્તાવના લેખક સૌ કહે છે કે આ સ્ત્રીસમાજને ઉપયોગી પુસ્તક છે. અમે એમાં અમારી સંમતિ આપીએ છીએ, પરંતુ સાથે ઉમેરીએ છીએ કે આ પુસ્તક માતાઓ માટેજ નથી. તેઓ આ નહિ વાંચે તો એમનાં પ્રેમ ઝરણુ મુકાઈ જશે નહીં. વાંચશે તો જ્ઞાન અવશ્ય પામશે, પરંતુ જે પુત્રો હોય, પુત્રીઓ હોય તે તો આ અવશ્ય વાંચશે. કેણુ પુત્ર કે પુત્રી નથી? પોતાનાં માતાપિતાના અનેક પ્રેમઝરણું તેઓ જે નવા યુગના આંખ આંજી નાખતા પ્રકાશમાં, જીવનના તોફાનમાં કે મૂસીબતોમાં, સ્વાર્થમાં કે મોહમાં નહિ જોઈ શક્યા હોય તો આ પુસ્તકની દિવ્ય દૃષ્ટિદ્વારા જોઈ શકશે. આવું બહુમૂલ્ય પુસ્તક યુગરાતને આપવા માટે લેખક-પ્રકાશકને અમે અભિનંદન પાઠવીએ છીએ.

નવરચના—

આ આખું પુસ્તક નિર્મળ માતૃપ્રેમનાં કાવ્ય જેવું છે. એમાં જે અનુભવો મુકાયા છે તે હૃદયસ્પર્શી છે. એમાં માતા પ્રત્યેની ભક્તિ છે, કુટુંબ પ્રત્યેની સમતા છે, સમાજ પ્રત્યેના ઋણાનુભાવ છે અને દેશ પ્રત્યેની ફરજનો ખ્યાલ છે. અને આ બધામાં ક્યાંય અયગમણ નથી. એક સત્રની માફક જીવનમાં આ બધા શુભો વણાયેલા દેખાય છે. માતા તરફથી, પિતા તરફથી જે સંસ્કારો, જે જ્ઞાન, જે ચારિત્ર્ય વારસામાં મળ્યા તેનું આમા હૈયાને હલાવી મૂકે તેવું આવેખન છે. સ્મરણોની દારમાળા આગળ ચાલે છે અને આપણને સમાજજીવનના વિવિધ દૃશ્યો નજર આગળ દેખાય છે. ગરીબાઈમાં ઊછરીને ઊભા થતા બાળકમાં મા પોતાના ચારિત્ર્યની નિષ્ઠાથી જે સંસ્કારો વારસો આપતી જાય તે અદ્ભુત છે. એમાં ક્યાંય સંસ્કારની, ચારિત્ર્યની ગરીબાઈ દેખાતી નથી. દરેક જણે આ પુસ્તક વાંચવું જોઈએ એમ કહીશ તો તમને લાગશે કે હું અતિરેક કરી રહ્યો છું. પણ આમાં જે માનવતા છે, જે નિર્મળ પ્રેમની સરવણી વહા કરે છે તે અદ્ભુત છે. આમાં માતાના વાતસલ્ય અને આત્મભોગમાથી શાંત, મર્મસ્પર્શી ભાવ નીતયો છે. આમાં સત્યનું સાંદર્ય છે.

પ્રલછાપ—

આ પુસ્તકમાંનો એક એક પ્રસંગ એટલે માતાના વાતસલ્યની ઔદાર્યનો અને સંસ્કારનો એક એક નવલંક જીવન-પ્રસંગ. પુત્ર પ્રત્યેના નર્પા વાતસલ્ય-પ્રેમમાં જ માતાના એ શુભોની મર્યાદા આવી જતી નથી. એ માતા પાસે તો અવ્યક્ત એવું એક પુત્ર-વંશતરનું સંસ્કારધન પડેલું હતું. એ સંસ્કાર ધનમાં જેમ ફૂલની મૃદુતા છે તેમ વજ્રની કઠોરતા પણ રહેલી છે. 'મારો પુત્ર કાયર થઈને ખૂણે બસાઈ ખેસે' એ માતાને મન મોટામાંમોટી નામોશી હતી. પ્રસંગો પણ ક્યાંય બહારથી ઉઠાવેલા કે ચમત્કૃતિ આણવા ગોઠવી રાખેલા નહિ પણ રોજના મૃદજીવનમાં બનતા સાદા સીધા અને સર્વસામાન્ય છે. એવા સામાન્ય પ્રસંગો, અને આર્થિક દુરવસ્થાને કારણે

બીજી થતી મુશ્કેલીઓમાંથી મૂઢના વ્યવહારને સરળ બનાવતી, પુત્રોને નીતિનું ધક્કર આપતી માતા આજના ભાંગતા જતા મૂઢજીવનને તો ઉત્તરવળ માર્ગદર્શક સમી છે.

મુંબઈ સમાચાર—

બાળકોમાં સંસ્કાર રેડવા અને સારી મૂઢકેળવણી આપવા ઇચ્છતા માથાપો તેમજ માથાપ થવાના હોય તે યુવકો અને યુવતીઓએ વાંચવા જેવું છે. બાળકમાં નાનપણથીજ સારા સંસ્કાર પડ્યા હોય તો તેનું પરિણામ રૂઢું આવે છે. આ પુસ્તકમાં એ સંસ્કાર કેવી રીતે પડે તે માતા અને પુત્ર વચ્ચે થતી વાર્તા રૂપે સમજાવવામાં આવ્યું છે. માથાપોએ બાળકને નાનપણથી કેવી તાલીમ આપવી જોઈએ અને ગરીબ અને ખાલી ઘર કેમ ચાલી શકે તે આ પુસ્તક વાંચનારને જરૂર સમજશે.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ—

આપણા નિત્ય-જીવનના પ્રસંગોને આ લઘુ પુસ્તિકામાં સુંદર ઓપ આપી શકવામાં આવ્યા છે. બાળકને આ પુસ્તિકાના વાંચનથી નીતિના બોધપાક તેમજ સારા સંસ્કાર મળે તેમ છે. નવલિકાના રૂપમાં રા. મુશીલની કલમથી લખાયેલ હોઈ પુસ્તક વાંચવા લીધા પછી પડતું મૂકવાનું મન થતું નથી. ખાસ કરીને પાકશાળામાં બાળકો તથા બાળાઓને ઇન્તમ તરીકે આ પુસ્તકો વહેંચવા પ્રયત્ન થાય એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ—

આ પુસ્તક જેમ સહજ, સુલભ અને સ્વાભાવિક ઉપયોગી છે તેમ તેમાં માતૃસ્નેહની જાંખી પણ છે. નવલકથા તરીકે પણ તેમાં સુંદર સંકલના છે. પ્રકાશકે પોતાનાં નિવેદનમાં સંસ્કારની જે ઉપયોગીતા બતાવી છે તે પણ આ પુસ્તકના વાંચનથી જણી શકાય તેવું છે. પ્રકાશકે પોતે પણ શિક્ષણ પામેલ હોવાથી તેમણે લખેલું નિવેદન વાંચવા જેવું જણાયું છે. આ સર્વેને વાંચવા ભલામણ કરીએ છીએ. કિંમત બાર આના યોગ્ય છે.

જૈન—

માતા એટલે એક સંસ્કાર. પુત્ર-ધક્કરનું સંસ્કારધન, કોઈ પણ ગરીબ કે ગ્રીમંતે માતાને સાંપરી શકે છે. પોતાની ગરીબ ‘આ’ સ્થામના જીવનને આત્મ-ધનથી કેવું ગૌરવવંતું બનાવે છે, તેની સુંદર શૃંગારી આ પુસ્તિકાના એક એક પ્રકરણમાં કરવામાં આવી છે જીવનના સામાન્ય પ્રસંગો અને નિત્ય વ્યવહાર તરફ સંસ્કારની દૃષ્ટિએ માતા કાળજીમંત્રી ઉછેરથી પોતાના પુત્રનું જીવન કેટલું ઉચ્ચ બનાવી શકે છે તેના સાદા અને સદૃશસાધ્ય પ્રસંગો આમાં સુંદર રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. કુટુંબને નંદનવન સમું બનાવવાની પ્રેરણા પાતું આવું બનોયું સાદિત્ય બહુ જ આપ પ્રણાલ્યમાં મળે છે. લેખકને અને પ્રકાશકને આવી સુંદર વાની પીરસવા બદલ ધન્યવાદ આપતા હૃદયીએ છીએ કે સંસ્કાર પ્રેમી દરેક કુટુંબ આની એક પ્રત અવસ્ય પસાવે.

લેખક : રા. મુશીલ.

શ્રી મહોદય એ થમાળા, હાલ્દીપીઠ—ગાવનગર.

પ્રકાશક : વિનયચંદ ગુલામચંદ શાહ બી. એ. મૂલ્ય બાર આના (પેન્ટ ચલક)

શ્રી પંચપ્રતિકમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

અમારી સભા તરફથી ઉપર જણાવેલી ખૂફ ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી મુંદર પાકા બાઇન્ડીંગથી બંધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિકમણ ઉપરાંત નવ સ્મરણ, તમામ પદ્યખખાણો, તમામ વિધિઓ, અનેક ચૈલવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તથા સન્મઝાઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ખૂફના પૃષ્ઠ ૩૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી હાલ કાગળની મોંઘવારીને લઈને બીજા ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સગવડને માટે તેમ જ વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે સૌ અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે કિંમત નકલ સોના રૂ. ૩૫) ગખવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્સલથી ઓછા ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છૂટક નકલની કિંમત છ આના. પોસ્ટેજ સવા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણના ૩૦ વર્ષના વિહારનું ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ માથે વર્ણન, હવસ્યા-વસ્યાના ૧૨૧ વર્ષના વિહારનું વર્ણન, ઉપસર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળો માથે, ૧૨૧ વર્ષના તપનું વિસ્તૃત લીસ્ટ, ઉપસર્ગોની તોંધ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થ-પણના ૩૦ વર્ષનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર-આ લઘુ ખૂફમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એ જ પરમાત્માના સત્તાવીસ જીવન તથા પંચ કલ્યાણકના મોટા બખ્ખે સ્તવનો દાખલ કર્યાં છે. આ પ્રમાણેની ખૂફ તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. મામટી નકલ મંગાવનારને ઓછી કિંમતે આપશું. નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પચંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રભાવના કરો. આ ખૂફ લખવા વિગેરેનો પ્રયાસ સભાના પ્રમુખ શ્રીકૃત કુંવરજી આણંદજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર બાપાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે. કલિકાવસર્વશ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું બાપાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

- ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીઋષભદેવ, અજિતનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીસંભવનાથથી શ્રીમુનિશ્વરનાથ સુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું. જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦
- ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેના ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦
- ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ખહારગામ માટે બાર અંક ને હોટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું
અંક ૮ મો }

કાર્તિક

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯ }

અનુક્રમણિકા

૧ સામાન્યજિનસ્તવન	(એન. બી. શાહ)	૨૪૩
૨ પ્રભુપૂજન મહિમા-પદ	(રાજમય ભંડારી)	૨૪૪
૩ મૈત્રી લાવના-પદ	(મદ્દગત મન્નિત્ર કર્પૂરવિજયજી)	૨૪૫
૪ નગતની કુટિલ દષ્ટિ-પદ	(કવિ શ્રી બાલચંદ હીગચંદ)	૨૪૬
૫ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ સાકમું-વિવેચન સાથે	(ગૌકિતક)	૨૪૭
૬ દષ્ટિપૂર્ન ન્યસેત્ પાદમ્	(વકીલ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૨૪૮
૭ શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ અથની વિશિષ્ટતા	(કુંવરજી)	૨૪૭
૮ કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા (ગ. જીવરાજભાઈ ઓષવજી દોશી)		૨૪૯
૯ કૃષ્ણવાસુદેવ ક્યારે તીર્થંકર થશે ?	(કુંવરજી)	૨૬૫
૧૦ તત્ત્વાર્થસૂત્ર-સાનુવાદ...	(મુનિશ્રી રામવિજયજી)	૨૬૬
૧૧ પ્રશ્નોત્તર...	(પ્રમુખકાર મુનિ સુતાનિવજયજી)	૨૭૦
૧૨ પ્રભાવિક પુરુષો (શશ્યંભવસ્વામી ૭) (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકમી)		૨૭૪

નવા કાર્તિકી જૈન પંચાંગ

જોધપુરી શ્રીધર શિવલાલના ચંડાંશુચંદુ પંચાંગને આધારે પચાસ વર્ષ ઉપગંતથી ચાલી આવતી પ્રજાલિષ્ઠ પ્રમાણે નિર્ધારિત અને પર્વ પાળવામા પૂરતી મગવડ આપનારા પંચાંગ નવા વર્ષના છપાવીને બહાર પાડ્યા છે. ૨૫૦ પૃષ્ઠ પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી કાર્તિકવિજયજીનો સુંદર ફોટો મુક્યો છે. કામળના બાવ બાદુ તથી ગયા હાવાથી કિંમત ૭ પાછને બાદ્યે નવ પાછ રાખેલ છે. સો નકલના રૂ. ૪) ગળ્યા છે.

નવા સલામ્મદોનાં નામ

૧ દોશી કાર્તિકાલ મંજળામ. ગોધન.

વાર્ષિક ગેમ્બર

૨ શા. જીવરાજ બીજાભાઈ, બારનગર, દાસ મુંબઈ.

"

૩ શા. કાર્તિકાલ માણેચંદ, બારનગર.

"

ઈસ્વીસન ૧૯૪૨-૪૩

શાકે ૧૮૬૪-૧૮૬૫

દિવસનાં ચોધડીયાં

રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	ક્રાળ
ચલ	ક્રાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
લાભ	શુભ	ચલ	ક્રાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	ક્રાળ	ઉદ્દેગ
ક્રાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ
શુભ	ચલ	ક્રાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ
રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	ક્રાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત
ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	ક્રાળ

ત્યાગ કરવાનાં બાવીશ અભદ્ય

૧-૪ મધ્ય, મહિર, માખણ ને માંસ ન ખાવા ૫-૬ કાચી માટી ને કાચું મીઠું ન ખાવાં. ૭-૧૧ ગ્રસ છવોથી વ્યાસ પાચ ભજિયાં ફળ ન ખાવાં ૧૨-૧૩ કરો ને બરફ ન ખાવા ૧૪ કેઈ ભલતુ વિધ ન ખાવુ. ૧૫ રાત્રિસોત્તન ન કરવું. ૧૬ કંદેશળાદિ અનવકાચ ન ખાવા ૧૭ રીંગણા વસેરે ખલ્લુખી ન ખાવાં ૧૮ તુચ્છ ફળ ન ખાવાં ૧૯ અભદ્યો ફળ ન ખાવાં. ૨૦ ઘાસી તથા અલિતરસ ન ખાવાં. ૨૧-૨૨ ભોગ અને નિદ્રા ન ખાવાં.

કાર્તિકી જે



સાનોદારક
પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિ

કાર્તિક શુદિ ૧

સર્વોદય ૬-૪૨

સર્વોસ્ત ૬-૦

કાર્તિક વદિ ૧

સર્વોદય ૬-૫૧

સર્વોસ્ત ૬-૨

માગશર ૨૭-૧

સર્વોદય ૭-૦

સર્વોસ્ત ૬-૨

માગશર ૩-૧

સર્વોદય ૭-૭

કાર્તિક-૨૯			માર્ગશરિષ-૩૦			પોષ-૨૯			માઘ-૩૦			ફાલ્ગુન-૨૯			ચૈત્ર-૩૦		
શુદિ ૧ નો ક્ષય વદિ ૪ બે ગુરુ-શુક્ર વદિ ૧૩ નો ક્ષય			વધવટ નથી			શુદિ ૬ નો ક્ષય શુદિ ૧૦ બે શુક્ર-શનિ વદિ ૧૪ નો ક્ષય			શુદિ ૧૩ બે શુધ-ગુરુ વદિ ૭ નો ક્ષય			વદિ ૧૨ નો ક્ષય			શુદિ ૭ બે રવિ-મેઘ વદિ ૬ નો ક્ષય		
તિથિ	વાર	તારીખ	તિથિ	વાર	તારીખ	તિથિ	વાર	તારીખ	તિથિ	વાર	તારીખ	તિથિ	વાર	તારીખ	તિથિ	વાર	તારીખ
૧૦/૧૦	સોમ	૫/૧૧	૧૧/૧૧	મંગળ	૬/૧૨	૧૨/૧૨	ગુરુ	૭/૧૨	૧૩/૧૨	શુક્ર	૮/૧૨	૧૪/૧૨	રવિ	૯/૧૨	૧૫/૧૨	સોમ	૧૦/૧૨

श्री प्रभुपूजन-महिमा

(बाड़ीया कीर्तन)

प्रभुपूजन से जय अयकार है ।

नहीं पूजा वहां अन्धकार है ॥ एक ॥

साखी—पूजन जगमें सुरमणि, पूजन है कल्पवृक्ष ।

श्रद्धासे पूजन करो, फिर देखो परतक्ष ॥

यह सर्व विघन हरनार है ॥ प्रभु० ॥ १ ॥

साखी—कामकुम्भ पूजा कही, पूजा नवे निधान ।

कर्म-काष्ठने काटघा, पूजन एक महान ॥

यह चाँछित सभी पूरनार है ॥ प्रभु० ॥ २ ॥

साखी—मयनासुन्दरीने किया, सिद्धचक्रका ध्यान ।

नवपदकी पूजन करी, पाया परम निधान ॥

यह कुष्ट विडारनहार है ॥ प्रभु० ॥ ३ ॥

साखी—सती ड्रौपदीने करी, पूजन यह श्रीकार ।

शातासूत्रमें कहा, यही श्रेष्ठ अधिकार ॥

सभी सृजोमें भी अधिकार है ॥ प्रभु० ॥ ४ ॥

साखी—भेजी प्रतिमा अभयकुंवरने, आर्द्रकुमारके पास ।

देख हुआ उस समय उसीको, जातिसमरण पास ॥

प्रभु प्रतिमा ही साधन महान है ॥ प्रभु० ॥ ५ ॥

साखी—पूजक पूजन से बने, पूज्य बराबर धार ।

प्रभुपूजा जहां है नहीं, रहा वहां अन्धकार ॥

नहीं शंका ही इसमें लगार है ॥ प्रभु० ॥ ६ ॥

सागी—प्रभुमन्दिर प्रभुमूर्तिसे, रहा है जगमें धर्म ।

जहां मन्दिर मूर्ति नहीं, वह भूले धर्मका मर्म ॥

जड़की पूजा जो कहते गयार है ॥ प्रभु० ॥ ७ ॥

सागी—तीर्थक्षेत्रोंमें देखो, सुन्दर घातावर्ण ।

पवित्र आत्माने हुये, जगमें पावन तीर्थ ॥

बिना तीर्थ के गर्भ मशार है ॥ प्रभु० ॥ ८ ॥

सागी—फोटु लगकर नारीका, जाता है वहां ध्यान ।

प्रभु प्रतिमासे क्यों नहीं? होत स्मरण भगवान् ॥

यही भेद हृदय मशार है ॥ प्रभु० ॥ ९ ॥

સાક્ષી—મેદભાવકો દૂર કર, કરના તત્ત્વચિત્તાર ।
 વિન સાધન છબસ્થકા, હો કેસે ઉદ્ધાર ॥
 હોતા સાધનસે મી ઉપકાર હૈ ॥ પ્રમુઁ ॥ ૧૦ ॥

સાક્ષી—સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ સે લલા, વિશ્વધર્મકા સાર ।
 સાધનકી સવ શ્રેષ્ઠતા, કરતે હૈ સ્વીકાર ॥
 યેહી રાજકી સવસે પૂકાર હૈ ॥ પ્રમુઁ ॥ ૧૧ ॥

રાજમલ મંડારી-આગર (માલવા)



૨૫૦ સદ્ગુણાનુરાગી મુનિ કપૂરવિજયજીવિરચિત અપ્રસિદ્ધ

મૈત્રી ભાવના

(દોહરા)

ૐ અહિં અરિહંત પ્રભુ, મહાવીર જિનદેવ;
 વર્તમાન શાસનપતિ, સારે ભવિજન સેવ. ૧
 મૂળ ગુણે કમથી ચહે, તેમાં પ્રથમ ઉદાર;
 ભાવે મૈત્રી ભાવના, દ્વેષ કપાય નિવાર. ૨

જૂસણા છંદ-(પુન્ય કર પુન્ય કર-એ રાગ.)

મૈત્રી કર મૈત્રી કર જગતના જીવથી, સર્વ નિજ મિત્ર છે સાચ જાણી;
 બોધિનો રોધ કરનાર ત્યજી કોધને, ધર ક્ષમા ક્ષણિક સંયોગ જાણી. ૧
 કોઈ તુજ શત્રુ નથી એમ નિશ્ચયથી, માન મનમાં મૂળા માન મૂકી;
 જીવ વટકાયના વધતણા કાર્યમાં, હર્ષ ધરે તેહ શિવમાર્ગ ચૂકી. ૨
 ધર્મનો સાર છે એટલો શાસ્ત્રમાં, જે પ્રતિકૂલ તને તેમ પરને;
 તેહવા યોગ ત્રિક કરણ ત્યજી દંડને, તે સુધર્મે વર્ણીય મોક્ષવરને. ૩
 કોઈ જીવ મનથી વચન કાચાથી, દુઃખ ન પામે કદી પાપ કરીને;
 દોષથી મુક્ત થઈ શાંતિ સર્વ સ્થળે, સર્વ પામે ચિદાનંદ વર્ણીને. ૪
 સર્વ જીવ તત્ત્વથી હો મુખી સર્વદા, ચિત્ત વિષે ભાવના મૈત્રી ભાવી;
 જૈન સેવક ચહે ભાવ અદ્વેષથી, દે કૃપાદૃષ્ટિ છે ઘટ લેવી. ૫

* શ્રુતાં ધર્મસર્વસ્વં, શ્રુત્વા ચૈવાડવધાર્યતામ્ ।

આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ, પરેણાં ન સમાવરેત્ ॥

જગતની કુટિલ દૃષ્ટિ

યસ્યાસ્તિ વિત્તં સ નરઃ કુલીનઃ, સ પण्डितः स श्रुतिमान्गुणज्ञः ।
स एव वक्ता स च दर्शनीयः, सर्वे गुणाः कांचनमाश्रयन्ते ॥१॥

ભલે ખરો છે અકુલીન હીન
શ્રીમંત તેથી ગણવો કુલીન
ભલે ખરો મૂર્ખશિરોમણિ છે
શ્રીમંત જે પંડિત બાણવો તે. ૧

ભલે પૂરો અક્ષરશત્રુ હોય
શ્રીમંત શાસ્ત્રજ્ઞ તદા ગણાય
ભલે ન બાણે શુણ્ણેશ જેહ-
શુણ્ણ તં હોય ધનાઢ્ય જેહ. ૨

ભલે ન બુદ્ધિ અતિ મૂઢ હોય
શ્રીમંત વક્તા પણ તં ગણાય
ભલે કુરૂપી તમ ભિલ્લ જેવો
શ્રીમંત છે મુંદર ઈંદ્ર જેવો. ૩

બધા શુણ્ણો કાંચનમા વસે છે
તેના જ પાસે જઈને રહે છે
એવી વહે છે બલ લોક ગંગા
કાંઈક બાણે વિરલો શુભાંગા. ૪

ભલે ખરો છે કુલવાન સુશીલ,
ગરીબ તેથી અકુલીન હીન;
ભલે ખરો પંડિત મુજ્ઞ હોય,
ગરીબ તે મૂર્ખ ખરો ગણાય. ૧

શાસ્ત્રજ્ઞ તે હોય ભલે રસજ્ઞ,
ગરીબ તેથી ગણવો જ અજ્ઞ;
શુણ્ણ ને ગૌરવ બાણનારો,
ગરીબ તેથી જગમાં અકારો. ૨

વક્તા અને જે સમયજ્ઞ બુદ્ધ,
ગરીબ તેથી ગણવો અબુદ્ધ;
સ્વરૂપ કાંતિ મનમોહકારી,
ગરીબની તે ગણવી અકારી. ૩

મોહાંધતા છે જનદૃષ્ટિમાંડે,
અંબાઈ છે કાંચન મોહમાંડે;
તેથી જણાયે ઊલટી અધૂરી,
દરેક વસ્તુ વિપરીત પૂરી. ૪

અંતર્મુખી જે શુભ દૃષ્ટિ સારી, તે કેળવો મોહ વિદારનારી;
સ્વરૂપ સાચું પ્રગટે જ તેથી, આનંદ આત્મા વરશે જ જેથી. ૧
આત્માનુભૂતિ ન દેદાપિ ધાય, વિશ્વાત દૃષ્ટિ વિષ્ણુ ના જણાય;
નિધાર દૃષ્ટિ તજવી ત્વરાથી, સાચું નિહાળો નિજ રૂપ તેથી. ૨

દ્રવિ-બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ સાઠમું અંતરાત્મદશાના ગુંજન

(ગતાંક ૫૪ ૨૧૭ થી શરૂ)

૨. પરમાત્મસ્વરૂપ સમજવા માટે ખંજન પક્ષીના જેવી લાંબી આંખો લગાવું નહિ. ખંજન પક્ષીની આંખો મોટી અને લાંબી હોય વધારે શક્તિવાળી હોય છે અને તેથી તે વધારે દૂર, વધારે સારું અને વધારે સ્પષ્ટ જોઈ શકે છે. મારી આંખો આવી લાંબી કે તીક્ષ્ણ કરીને મારે મારા આત્મસ્વરૂપને જોવાની જરૂર નથી, કારણ કે આ સ્વરૂપ જોવા માટે આંખની જરૂર જ નથી. કાંઈ વસ્તુને દૂરથી જોવી હોય તો આંખને તીક્ષ્ણ કરવી પડે છે, તીક્ષ્ણ કરતાં તે લાંબી થાય છે. ખંજનની આંખ લાંબી હોય છે તેથી તે વધારે દૂર જોઈ શકે છે. આવી સ્થૂળ આંખ આત્મસ્વરૂપ જોવા માટે લગાવવાની જરૂર નથી, કારણ કે એ સ્થૂળ આંખે દેખાઈ શકાય તેવી વસ્તુ નથી.

વળી એ પરમાત્મસ્વરૂપ સમજવા માટે આંખમાં કાજળ પણ ન આંખું અથવા એ (કાજળ) મેળવવાની આહતા પણ ન કરું. ચિત્ત એટલે મનનું ધન ચિંતવન છે. અનેક બહારની વસ્તુને એ ચિંતવ્યા કરે છે અને રાગદ્વેષાદિ મળને વધાર્યા કરે છે. હું તો મારા આત્મસ્વરૂપને જ જોઉં અને આ મળ-કાજળની આહતા જ છોડી દઉં, કારણ કે સર્વ પાપ અને ખીકને દૂર કરવાવાળા મંત્રજન-સંજનન મહાપુરુષ મારા અંતરઘટમાં જ ખિરાજમાન થયા છે, હવે મારે એને શોધવા માટે આંખ લાંબાવવી પડે તેમ નથી કે આંખ લાંબાવવા માટે-તેનું તેજ વધારવા માટે અંજન આંજી તેને વધારે સખળ કરવાની જરૂર પડે તેમ નથી. આ પ્રમાણે સરલ અર્થ થાય છે અને તે પં. 'શ્રી ગંભીરવિનયજીએ લખાવ્યો છે. તેમના મતે ખંજન પક્ષીની આંખ ઘણી ચક્રાર હોય છે. એવા ખંજન પક્ષીના જેવી ચક્રાર આંખો છે એવા નિર્દોષ સ્વામી પર-નિજ સ્વરૂપ પર મારી આંખો લગાવું-દૃષ્ટિ લગાવું અર્થાત્ નિજ સ્વરૂપમાં જ દૃષ્ટિ દઈ છું. અહીં 'દગન' શબ્દને બને સ્થાને બહુ-વચનમાં વાપર્યો છે. પદચ્છેદ કરીને તેમથી 'ન' ને જુદો પાડવાની જરૂર રહેતી

પદ ૬૦ મું—

(રાગ-સારંગ)

અખ મેરે પતિ ગતિ દેવ નિરંજન, બટકું કહા કહા સિર પટકું;

કહા કરું જનરંજન. અખ૦ ૧

ખંજન દગન દગ ન લગાવું, આહું ન ચિતવિત અંજન;

સંજન ઘટ અંતરે પરમાત્મ, સકલ દુરિત ભયભંજન. અખ૦ ૨

એહિ કામગવિ એહિ કામઘટ, એહિ સુધારસ મંજન;

'આનંદધન' પ્રભુ ઘટવન કે હરિ, કામ મતંગ ગજગંજન. અખ૦ ૩

નથી. વળી એર રૂપના ચિંતવનને હું ચાહું નહિ, એટલે આત્માના રૂપને જ જોઈ. એમણે જાણેલ પુસ્તકનો 'ચિંતવન' પાઠ કાયમ રાખી 'અંજન' ને રાગાદિક આંજણ-મેળ-મસતો અર્થ લીધો છે. આ અર્થ પણ બરાબર લાવ આપે છે.

ટપાકાર અર્થ જુદી રીતે કરે છે. આ પરમાત્મસ્વરૂપ અવગ્રોહવા અથવા મારા પોતાના તે જ્યેષ્ઠ અને મારી વચ્ચે અભેદ હોવાને કારણે તે મારા જ્યેષ્ઠ જોવા માટે મારી આંખોને ખંજન પક્ષીની આંખ સાથે મેળવું નહિ. મતલબ એ છે કે-ખંજનની આંખ નિર્મળ ને સાંખી-મોટી છે તેવી મારી આંખો હો એવી ઇચ્છા કરું નહિ, તેમજ મારી આંખમાં અંજન આંજવાની પણ ઇચ્છા કરું નહિ, તેમજ વિચાર પણ ન કરું. મારા આત્મામાં રહેલ પરમાત્મસ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ કરવા માટે ખંજન પક્ષી જેવી આંખ ન વાંછું, તેમજ અંજન પણ ન વાંછું. એટલે કહેવાની વાત એ છે કે-કોઈ કાળે સ્વરૂપ અપ્રકટ હોય તો પ્રકટ કરવા માટે અથવા કોઈ વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા થાય ત્યારે તે મેળવવા માટે પ્રયાસ કરવામાં આવે છે અને તેનાં સાધનો તરફ લક્ષ્ય દોરે છે; આત્મારૂપી ગુપ્ત વસ્તુ જે પોતાના શરીરમાં જ છે અને જે પોતે જ છે તેને મેળવવા અનેક પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. યજ્ઞ, યાગ, પૂજા, પ્રજાવના, તીર્થજનન, જપ, તપ, ધ્યાન એમ અનેક પ્રકારે આત્માની ઓળખાણુ યા પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તે લક્ષમાં લઈ જેમને આત્માનું સ્વરૂપ જણાયું છે એવા યોગીશજ કહે છે કે-હવે મારે સારાં નેત્રની અથવા કોઈપણ પ્રકારના અંજનની જરૂર રહી નથી, કારણુ સમસ્ત પાપો અને કાયનો નાશ કરનાર પરમાત્માને મેં મારા શરીરમાં જ સત્ત્વ થયેલા-મોક્ષ જવાને તૈયાર થયેલા જોવા છે.

સ્વરૂપ અપ્રકટ હોય ત્યારે તેને પ્રકટ કરવાને અંગે કેટલીક ભ્રાંતિઓ હોય છે. ખંજન જેવા નેત્ર અથવા આંજણુ તે વખતે ઇચ્છવામાં આવે છે. એમ થાય છે કે ઉન્નતવળ હૃદય અને નેત્ર દશે તો ચિત્તપકર જોણને પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રકટ કરીશ. આ આખી ભ્રાંતિ છે તે જતી રહે. તદાકાર વૃત્તિ પ્રકટ થઈ તેથી કાર્યકારણભાવને અભેદ જણવા, જ્ઞાન દર્શન આત્મા અભેદ છે એવો પરમાત્મ એટલે પરમાત્મા મારા શરીરરૂપ ઘટ-અંતરમાંહે સંજન એટલે મનજ યજ્ઞને તરે કાળે મારો આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપી છે જ અને તે સકલ પાપ અને કાયને દૂર કરનાર છે. આ પ્રમાણે અર્થ ટપાકારે કર્યો છે. તેમાં માત્ર ભાષાફેર કરી અત્ર નોંધી લીધો છે.^૧

ટપાકારનો અર્થ પાકાંતર સાથે વધારે મેળ ખાપ છે. એમાં નિરંજન પતિશજના આશ્રયનો જે લય શરૂ કર્યો છે તે વધારે જોસતો આવે છે. આવો વિશુદ્ધ આત્મા સર્વ પ્રકારના પાપ અને કાયને બાંધી નાખનાર છે એ વાત તો જાણે અર્થમાં બરાબર છે.

૧. 'અંજન' અને 'મનજ' એ પાઠ દોષ પં શ્રી ગ્રંથીરતિજ્ઞ ગણી મંજનનો અર્થ સંત જન-વિલમ માખમ કરે છે. માગ માખસ આ શરીર-ધરતી અંદર રહેલ એવા પરમાત્મા તે સર્વ પ્રકારના બધને બાંધનાર છે માટે બાંધને શું કરું ? આ અર્થ પણ બંધબેગનો થાય છે.

પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય, અથવા એનો પતિદેવ તરીકે સ્વીકાર થાય એ પરિસ્થિતિ સર્વ દોષનો નાશ કરનાર છે, એ સ્થિતિમાં દુરિતની સાથે સંબંધ રહેતો નથી અને એમાં ઇહલોક ભય-પરલોક ભય કે જંગલના પશુ આદિનો ભય રહેતો નથી, આવા મારા અંતરમાં રહેલા પરમાત્મા મારા પતિ છે, એ મારા આધાર છે, એ મારા નિરંજન દેવ છે, એને પ્રાપ્ત કર્યા પછી મારે ત્યાં ત્યાં લટકવાનું કે શીર ઝુકાવવાનું રહેતું નથી. જગૃત આત્માવાળા વિશુદ્ધ યોગિરાજ કહે છે કે આવા પ્રકારની પરમાત્મસ્વરૂપની 'તદાકાર વૃત્તિ જગૃત યથેલી હોઈ હવે મારે સારાં નેત્રની અથવા કાંઈપણ પ્રકારના અંજનની જરૂર રહી નથી, કારણ કે સમસ્ત પાપો અને ભયનો નાશ કરનાર પરમાત્માને મેં મારા શરીરમાં જ સજ્જ થયેલા-મોક્ષ જવાને માટે તૈયાર થયેલા દીડા છે. એ પરમાત્મા કેવા છે?' ત્યાં ઘટ-અંતરમાં ખેડા ખેડા શું કરી રહ્યા છે? તેની વાત કરતાં હિંમતરૂપે છેવટે નીચે પ્રમાણેની ઉક્તિ સુકતકંઠે કહી નાખે છે તે આખા પદનું સ્વરૂપ બતાવે છે.

૩. 'કામદુધા ગાયની કલ્પના એવા પ્રકારની છે કે-એને ઘરમાં બાંધી હોય' તો સર્વ મનોવાંછિત પૂરા થાય છે. કામદુધા ગાયનું વર્ણન અનેક કથામાં આવે છે. એ ગાય પોતે જ સર્વ વસ્તુઓ આપે છે કે સારા પગલાની હોઈ એને ઘર આંગણે બાંધવાથી સર્વ ઇચ્છિત વસ્તુ મળે છે એ વિચારવાનું રહે છે-એની સ્પષ્ટતા નથી થતી. કામને ત્યાં નસીબ-વંતી ગાય કે પંચકદયાણુ અથ્થ આવે ત્યારે તેની ઐદિક સંપત્તિ ઉત્તરોત્તર જામતી અને વધતી જાય છે. ગમે તેમ હોય, પણ કામદુધા ગાય સર્વ ઐદિક ઇચ્છિત આપે છે એ પ્રચલિત માન્યતા પર અત્ર ભાર છે. ઘટની અંદર રહેલ પરમાત્મા સર્વ મનોવાંછિતને પૂરનાર છે અને તેથી તેમને કામધેનુ કહેવામાં આવે છે, તેને કામ-ઇચ્છા પૂરનાર ગાયની ઉપમા જરાબર આપી શકાય તેમ છે.

'કામઘટ'—એવી જ કલ્પના કામઘટ-કામકળશની છે. એ પ્રાપ્ત થઈ જાય તો તેની પાસે જઈ જો વસ્તુ માગે તે અંદરથી હાથ ધાલીને લઈ શકાય, તે ત્યાં પડી જ હોય એટલે પ્રાપ્ત થઈ જાય. આ કામકુલ-કામઘટ-કામકળશ પણ કામધેનુ ગાયની કક્ષામાં આવે છે. વગરપ્રયત્ને તૈયાર વસ્તુઓ-કપડાં, ધન, ધાન્ય, સંપત્તિ મળી આવે તે આવા ઇચ્છાપૂરક પદાર્થો છે.

એવી જ કલ્પના 'કદંબજુષ્ઠ' ની છે. એની નીચે જાણ રહી માગે તે વસ્તુ ઝાડ પરથી પડે. એમાં રોટલી કે દાળ ભાત શાક તૈયાર મળતાં હશે કે કાચાં તેની ખજાર નથી, પણ સ્થૂળ વસ્તુ તેમાંથી તરત ઊતરી આવે છે તેવી પ્રાચીન માન્યતા છે. તેવો જ ચિત્રાવેલીનો વેલો કાંઈ ધડાના ગળા પર બાંધ્યો હોય તો તેમાં ઘી કે તેલ ભરેલ હોય તેમાંથી ગમે તેટલું કાઢતા જાઓ, પણ તે ભરેલું જ રહે. આ હકીકત જરાબર હશે કે નહિ, પારસમણિની કે 'ફિશોસોફર્સ' સ્ટોન ની વાસ્તવિક હયાતિ હતી કે નહિ એના

૧. 'કામદુધા' નો શબ્દપ્રયોગ મારો છે, કોપમાં એને 'કામદુધા' કહે છે. મારો પ્રયોગ પ્રચલિત લોકભાષાનો છે.

ગુણદોષમાં ઊતરવાનું આ સ્થાન નથી. પ્રચલિત લોકમાન્યતાનો સ્વીકાર કરી યોગિરાજ કહે છે કે પરમાત્મસ્વરૂપ એ મારી નજરે તો લોકો જોને કામઘેનું કે કામઘટ માને છે તે જ છે, કારણ કે તેનાથી મારાં મર્વ મનોવાંછિત ફળે છે, મળે છે, પ્રાપ્ત થાય છે.

આત્મદર્શન થવું મુશ્કેલ છે, પણ થયા પછી કોઈ વાતની કમીના રહેતી નથી. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ થાય એટલે સમ્યગ્જ્ઞાન થાય, પછી સમ્યચરિત્રપ્રાપ્તિમાં પ્રગતિ થાય અને આત્મદર્શનનો અનુભવ થાય એટલે પ્રાણી ધન્ય અને કૃતકૃત્ય બને છે, એ અહમોંદ્ર કરતાં પણ ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે, અને પછી અતીવ લક્ષપતિનું સ્થાન સ્વતઃ મળી જાય છે. આ અંતરાત્મદર્શા ઉચ્ચ ચારિત્રમા પ્રગતિ થયા પછી અપ્રમત્તદશામાં જ રાકય છે એટલે એવા વિશિષ્ટ આત્માનો અનુભવ એ ખરેખર અપૂર્વ આનંદનો અવસર છે. એની સર્વ ઈચ્છાઓ પૂરી થઈ ગઈ છે અથવા સ્મૃતિ ઇચ્છાઓ પર એણે વિજય મેળવ્યો છે એટલે એને રોમ રોમ શાંતિ થાય છે એ અમૃતરસનું સ્નાન છે, અમૃતરસમાં કુળવાપણું છે, અમૃતરસથી શરીરને તરબોળ કરવાપણું છે.

સ્નાનગૃહમાં સ્નાન કરવું, સુંદર નિર્મળ જળમા કુળકી મારવી એ લ્હાવો છે. અગાઉ મોગલ શહેનશાહના નિવાસસ્થાનોમા ભવ્ય સ્નાનગૃહો હતાં. આરસની ભૂમિકા, નિર્મળ જળ, વ્યવસ્થિત પ્રકાશના માધનો વ્યવહાર નજરે ખૂબ શાંતિ આપનાર સગવડ ગણાય છે. એ ગમે તેવી મખત ગરમીના વખતમાં ઠંડક આપનાર આનંદ છે. તેમાં જળ સ્થાને અમૃત ભરેલું હોય ત્યારે એ કુળકીમાં વધારે મોજ આવે. આત્માનુભવ અને આત્મદર્શન અમૃતરસમા કુળકી મારતા જેવી બાહ્ય શાંતિ આપે તેવી ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારની અંતર શાંતિ આપનાર છે, એ વાત અનુભવે સમગ્રતઃ તેવી છે, કીધી કથી જાય તેવી નથી. આવી રીતે આ આત્મદર્શન સર્વ ઇચ્છા પૂરનાર કામકુષા કે કામકુંભ છે અને શાંતિની દૃષ્ટિએ એ અમૃતસરોવરમા અવગાહન તુલ્ય છે. આવો 'ઘટ અંતર પરમાત્મ' નો અદ્વિત્ય ભક્તિમા છે. આવા મારા પતિદેવ, કર્મભળ વગરના મારા નાથ મારો સર્વ આધાર છે, મારો આચરો છે, મારા પ્રાણ છે અને એ મારા નાથ તો ઇચ્છા પૂરનાર અને સુખારનાનની શાંતિ આપનાર પરમ સત્ત્વ હોવા ઉપરાંત એ મર્વ આત્મિક આનંદનો મમ્મદ દોષ મારા અંતરઘટના સિદ્ધ છે.

એક મોટા ઝાડી કુંગર નદીનાળા ટેકરાખાડાવાળા વિસ્તૃત જંગલની કલ્પના કરીએ. એમાં અનેક પશુ પક્ષી રહે છે, એક બીજાનો શિકાર કરે છે. તેમાં દાથીઓ છે, તેતર છે, કામડા છે, શિયાળ છે, પેટા છે-અનેક પ્રાણીઓ છે. તેમાં એક ફેરારિમિંદ છે. આખા જંગલમાં તે એકલો છે, સર્વનો ઉપરી છે, મર્વ પ્રાણીઓ ઉપર તેનો દુકમ આવે છે. તેને કદી એમ લાગતું નથી કે પોતે એકલો છે, એને પોતાની શક્તિનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ છે, એ પોતાનું છે. અને તેમાં પોતાનું વિગિટ વર્ગસ્વ ખરાબર સમજે છે, એની તાલમા અટોલપણ, એના વિચારપદમાં મહત્ત્વપણું અને એના વર્તનમાં ભવ્યપણું મારાદર્શક હોય છે.

એ નાનકડો હોવા છતાં મોટા હાથીનો મદ ઉતારી નાખે તેવી તેનામાં શારીરિક શક્તિ હોય છે. હાથીઓને હડાવનાર આ બળવાન મિહરાજનું રાજ્ય જેમ આખા જંગલમાં પ્રવર્તે છે તેમ મારા ઘટ-અંતરમાં આનંદધન પ્રભુ સિંહદેવરૂપે બેઠા છે. એનો સાક્ષાત્કાર મને થઈ ગયો છે, તેથી મારા આનંદનો પાર રહ્યો નથી. એ આનંદધન પ્રભુ જે મારા અંતર-વનના સિંહ છે તે કામદેવરૂપ હાથીનું ગંજન કરનાર છે, કામને અંકુશમાં રાખનાર છે અને એ મારા પતિ છે, એ મારા દેવ છે, એ મારી ગતિ છે, એ મારો આધાર છે. હવે મારે જ્યાં ત્યાં ભટકવાની કે ગમે તેના પગ પર મસ્તક શુકાવવાની આવશ્યકતા રહી નથી. આ સત્જન-ઘટ-અંતરમાં રહેલ પરમાત્મ પ્રાપ્ત કરવાના અત્યારનાં સર્વ વલણમાં છે અને એની પ્રાપ્તિ થાય તો અનેક પ્રકારની દોડાદોડ, ખાલી ધામધૂમ અને નકામાં આટોફરા મટી જાય છે.

આ આખું પદ સંતુષ્ટ થયેલી ચેતના અથવા વિશિષ્ટ પદે આરોપિત કરેલ સુમતિ બોલે છે. જેને સ્વાત્માનુભવ થયો હોય તે જ આવા બલ્ય વિચાર કરી શકે. નિશ્ચય નયને પકડવા જતાં બ્યવહારને બૂલવો ન જોઇએ તે જેટલી અગત્યની વાત છે તેટલી જ અગત્યની વાત એ છે કે-બ્યવહારમાં આખા બલ સુધી એકઠા ઘૂંટવામાં પડી ન રહેવું ઘટે. આની સાથે પોતાની યોગ્યતા ન હોય તેટલી પ્રગતિ કરી નાખો છે એવી આત્મ-વચના કરી વિશેષ પ્રકારની લાચકાત પોતામા ધારી લેવામાં આવે તો પ્રગતિ અટકી જાય છે. આવા પ્રકારની સાંકડી થયેલી પરિસ્થિતિમાં અથવા નાનકડી ફેડીમાં આવી ચેતનનો વિકાસ કરવાનો છે. એને માટે અભિમાન, ગૌરવ, આત્મપ્રશંસા વિગેરે અનેક ચીકા મનોવિકારો પશુ જીતવા પડે છે અને એને પ્રગતિ કરતાં જો આત્મવચના યથ જાય તો પ્રગતિને બદલે પશ્ચાદ્ગતિ પશુ યથ જાય છે.

અહીં ચેતનરાજને કામદેવરૂપ હાથીનો મદ ઉતારનાર કહ્યો છે એમાં ભારે અનુભવ-દર્શન દેખાય છે. ખીજા મનોવિકારો કરતાં કામદેવ-અનંગનો વિકાર ભારે. આકરો છે. એ સમજી લાગતા પ્રાણીને પ્રથમ વિદ્વજ બનાવે છે, પછી પરવશ બનાવે છે અને છેવટે એને માણસાઇમાંથી દૂર કરી વિવેકહીન કરી મૂકે છે. એને આધીન પડેલો પ્રાણી અનેક પ્રકારના એનચાળા કરે છે, ખંડાનાં કાઢે છે અને આખો વખત દુર્ધ્યાનમાં પડી રહે છે. મોટા દેવો પશુ એનાથી બાનભૂલા થઇ ગયા છે, અનેક ઉત્તમ ઋષિઓને એણે એકાંતમાં પાપાચારી બનાવ્યા છે, મોટા પદસ્થોને અને જ્ઞાનીને એણે પગ તળે કચરી નાખ્યા છે અને રાવણ જેવા રાજાઓનાં સિંહાસન ડોલાવ્યાં છે. નવકુળમાં એના જોરની અસર તળે કેટલીક જ્ઞાતિઓ ખલાસ થતી ચાલી છે, કૌલેજકન્યાને એણે ભમતી-રખાતી કરી દીધી છે અને એની પાછળ અનેક ષ્ણચારી વિદ્યાર્થીઓના શિયળોના માનસિક કે સ્થૂળ પાત કરાવ્યો છે. એની અસર વગરનું એક પશુ નાટક કે સિનેમા લોકપ્રિય થઇ શકતું નથી એ વાતની યોગ્યચોગ્યની ચર્ચામાં ઉતરવાનું આ સ્થાન નથી, પણ એ હકીકત છે એમ સ્વીકાર કર્યા વગર ચાલે તેમ નથી.

આવો કામદેવરૂપ ગાંડો હાથી, ભારે તેનો મદ ઝરે અને એ પોતે મસ્ત બને ત્યારે અનેકને ફેંકી દે, ઘરખાર તોડી નાખે અને આખા શહેરમાં ખૂસરાણુ મચાતી મૂકે એવા

તોફાની હાથી ઉપર અકુશ તુલ્ય માગ અતરધરમા રહેલ મિહ મારા પતિ છે, માગ નાથ છે, માગ અતર્થમી છે, મારા દેન છે અને મારુ સર્વસ્વ છે એને માટે હુ જે કરું તે ઓછું છે, જે ન કરું તેટલી માગી ઓછાશ છે એ માગ છે, મારી પાસે છે, મારી માથે છે—પારે હવે હુ જ્યા ત્યા શામાટે બટકું ? એને ગોધવા માટે બહાર જવાની જરૂર નથી, જ્યા ત્યા આટા માગવાની આવશ્યકતા નથી, ગમે ત્યા માથા પટકવાની ઉપયુક્તતા નથી

હાથીને ગજન કરવું એટલે હાથી પર અકુશ રાખવો એ એક વાત છે અથવા હાથીને નમાડી મૂકવો એ મીઠી વાત છે જે વનમા આવો આનંદધન પતિ બેઠો હોય ત્યા હાથી આવે જ નહિ અને આવે તો મિહની એક ગર્જના માલગી જીભી પૂછડીએ નાસી જાય આવા માગ હૃદયવનના મિહ-માગ નાથ-માગ દેવ ગુપ્ત હતા તે હવે પ્રગટ સ્વરૂપે વિતાજમાન યજ્ઞ ગથા છે એટલે હવે મારે જ્યા ત્યા દેવને શોધવા જવું પડે તેમ નથી પરમાત્મ દર્શન થાય, આત્માનંદનો અનુભવ થાય, સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થાય એટલે આ પદમા તૃણવેળી દશાનો અનુભવ થાય છે આવી ઉમિત મામાન્ય લેખકને અશક્ય છે, વિદ્વાન્ લેખકને દુશ્કર્ય છે અને એની શક્યતા માત્ર યોગીઓને જ છે સાક્ષાત્કાર દર્શાવગ કે એના ગમે જાણવા વગર એવા વચન નીકળે નહિ યોગીના ઘર તો જુદું જ છે, એનો ગમપ્રવાહ અનેરો છે, એનો આત્માનુભવ અલગ છે અને એનો આખો વર્તનપ્રવાહ જ અનેરો છે શુદ્ધ ચેતનની વિશુદ્ધ ચેતનાના આ ઉદ્દગાર કહીએ કે એ ચેતનાને ઓળખનાર યોગિગજનો આ આત્મોદ્દગાર કહીએ—એને ગમે તે અભિધાન કે ઉપાધિ આપીએ પણ એ અલગ ચીજ છે, મહાન્ હવન ગ છે, અકલ્પ આત્મવિલાસ છે

વ્યવહાર નિશ્ચયો સમન્વય કરવાની ખામ શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે અને તે જોને ન હોય તે કોઇ વાગ પ્રમણામા પડી જાય છે અહીં તો ગસાયણ લાડું છે એને વિભિન્ન ઉપયોગમા લેતા આવડે તો બળ, વૃદ્ધિ, પુષ્ટિ અને વૃદ્ધિ કરે છે અને એની માથે કુપર્ય યજ્ઞ જાય તો એ આખે શરીરે ટૂંકી નીકળે છે પણ એ ટૂંકી અને મગ્મ નીસગણી ય મળી જાય તો અનેક પર્યાયના ટપાની સિખરે પહોંચી જવાય છે અને ત્યા અનતકાગ મોજ માણે ઠ રીધો રસો લાગે છે, પણ રાજમાર્ગ છે આ બન્નેનો સમન્વય કરવામા બાર મોજ આવે તેમ છે, માટે દવ તો જોને આ નિરજન નાથ મન્યા હોય ઓળખાયા હોય, પરિચયમા આન્યા હોય તેજો એને બગબગ ઓળખી એનો પરિચય પધારવો એને હૃદયમર્વસ્વ માનવું અને પછી મર્વ દૃગિત અને લયનો નાશ કરનાર એ અતર પરમાત્મમય થતા પ્રાપ્ત કરવા

આવા ચેતનનાશને ઓળખ્યા અને એની માથે એકાંત મામલા કરી, એનામા થવા એટલે બેઠો પાગ છે આધિનાધિનો નાથ છે અને જગતજાગતની ઉપવટ જાજ મર્વ દર્શયી મુખ યજ્ઞ લોખને રડે રાસ છે એ પટ-અતરમા ગદસ પરમાત્મને ઓળખ્યો એ/સે જઈને ઓળખ્યા, મર્વ વરગુઓ ઓળખી મર્વ જાવો જાણ્યા અને માખને દગાજો અવી બગજી દોમર્વા આ પરમાત્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર મુચનના પદ જે આનંદપરિચયી નીક-નુછ તે વ્યજ કરનાર મહાન્ આત્માને મન્ય છે, એમા બનાવેલ દસા પ્રાપ્ત કરવાની

વિચારણા પળ ધન્ય છે અને એ ભવ્ય કલ્પના પચાવવાના પ્રસંગની પ્રાપ્તિ પશ્ચ જીવન-સફળતાની દૃષ્ટિએ ધન્ય છે.

અહીં જે દશા વર્ણવી છે તેનો ભાવ યશોવિજય ઉપાધ્યાય શ્રીપાળના રાસની ચોથા ખંડની અગિયારમી ઢાળમાં લાખ્યા છે. 'મહાપીર જિનેશ્વર ઉપદિશે, તુમે સાંભળજો ચિત્ત લાઈ રે; ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંતરૂપી થાય રે. મહાપીર જિનેશ્વર ઉપદિશે' આ પ્રમાણે કહીને પછી પોતાનો આત્મા જે અરિહંત છે, મિદ્ધ છે, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને માધુ છે, એટલું જ નહિ પણ એ જ દર્શન છે, એ જ જ્ઞાન છે, એ જ ચારિત્ર છે અને એ જ તપ છે એમ જતાવતાં એમાં 'ભેદ'નો 'છેદ' કરવાની હકીકત કહી છે. એની પીછાન ધાય તો બેડો પાર છે.

આત્મસ્વરૂપનું તીવ્ર સંવેદન થાય અથવા તેને પ્રાપ્ત કરવાની ઊંડી સાચી તમન્ના થાય ત્યારે જ આવા અંતરના ઉદ્ઘારો નીકળી પડે છે, એ ભાવ નમજીને પચાવવા જેવો છે અને ખૂબ જમાવવા જેવો છે. એમા નિશ્ચય નયનો આશ્રય છે એવી વાત કરી એ ભાવથી વંચિત રહેવા જેવું નથી. નિશ્ચય અને વ્યવહારને વિરોધ નથી એ વાત સમજાય અને બંને વચ્ચે સમન્વય સાધતા આવડે ત્યારે જ કામ થાય તેવું છે એ વાત મનમાં બરાબર સમજાવી અને જે ભવ્ય દશામાં 'ઇહ જન રાજરો થકો' એવું બોલી શકે તેને જાગૃત કરવા પ્રયત્ન કરવો એ દુનિયાના ચાલુ ચિલાથી જુદી વાત લાગે, પણ અતે તેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કર્યા મિત્રાય રસ્તો નથી એ વાત બરાબર વિચારી, ધ્યાના અને ધ્યેયની એકતા વિચારી આ ભાવ સમજવો અને સમજીને વ્યવહાર નિશ્ચયની ગૂંચવણમાં પડી ન જતાં એની ઉપર તરી આવવું, એમ થાય ત્યારે જ કંઈ રસ્તો થાય તેમ છે એ વાત મન પર લાવવી અને અત્ર વણવિલી વિશિષ્ટ દશાની જીવનમાં એક વાર ઝાખી થઇ જાય તો પછું એની સફળતા છે એ વાત મનમાં બરાબર સમજી રાખવી. એ દશામાં કામદુધા કે કામકુંભનો ભાવ થઇ જાય અને મનઃકામના દુન્યવી મટી, આત્મિક થઇ જાય એટલે સર્વ કર્તવ્ય થઈ ગયું અને ઇચ્છિત આવી મળ્યું એમ જાણવું.

આવા મારા પતિદેવ છે, એ મારા પ્રાણ છે, એ મારો આધાર છે, એ મારું જીવતર છે અને એ મારું સર્વસ્વ છે. આ પતિરાજ જે ઇન્દ્રવનના સિંહ છે એને કામદેવરૂપ હાથીને અંકુશમાં રાખનાર છે તેના ઉપર સર્વસ્વની ભાવના કરવાની અત્ર વાત છે, શુદ્ધ દશા પ્રાપ્ત કરવાની-પ્રકટ કરવાની ભાવના છે અને તે ભાવ આદર્શ રૂપે રજૂ કરી સુદામ બાળત બહાર કાઢવામાં યોગિરાજે કમાલ કરી છે એ વાત અન્યત્ર જતાવવામાં આવશે, પણ અત્ર સમજી રાખવા જેવી છે.^૧

મૌકિક

૧. આ પદનો ભાવ સમજવામાં પ્રાચીન ગુજરાતી દબો અને મિત્રની તોંધ મળેલી છે તેથી વિવેચન કરવામાં ધણી સગવડ થઇ છે અને કાંઈક વધારે ચર્ચેલા વિસ્તારનું કારણ પણ તે છે.

દષ્ટિપૂતં ન્યસેત્ પાદમ્

દષ્ટિથી પવિત્ર થયેલ જગ્યાએ પગ મૂકવો જોઈએ

આપણા ગુર્જર સાહિત્યમાં અગ્રથાન ધરાવતા સુપ્રસિદ્ધ 'પ્રસ્થાન' શાસિકનું ઉપર મુજબનું અનુભવસિદ્ધ, વ્યવહારનિપુણ અને ધર્મદષ્ટિને પશુ પુષ્ટિ આપતું સૂત્ર ખાસ પ્રેરણાદાયી હોઈ વિચાર અને વર્તનની શુદ્ધિ માટે ઘણી રીતે ઉપયોગી થઈ પડે તેવું છે. અનેક દષ્ટિએ તેની વિચારણા કરતાં મનુષ્યજીવનને ઉચ્ચ અને ભાવનાશીલ બનાવે તેવા અવનવાં રહસ્યો તે આપણી આગળ પ્રગટ કરે છે અને પરિણામે જીવનને સાર્યક કરવામાં તે ઘણી રીતે મદદગાર થઈ પડે છે. પ્રત્યેક ભાવનાશીલ મનુષ્ય આર્થ સંસ્કૃતિની ઉચ્ચ અને ઉદાત્ત ભાવનાપૂર્ણ વિચારસરણીને અનુસરતો હોવાથી ઐહિક જીવનમાં વધેષ્ટ સુખ-સમવડ મેળવવા માટે પ્રયત્નશીલ હોય છે, એટલું જ નહિ પણ પારલૌકિક જીવન પણ પુણ્યબળના પ્રતાપે સુખપૂર્ણ અને દુઃખ ગહિત બની રહે એવી ભાવના સેવતો જણાય છે. આર્થ સંસ્કૃતિના વાતાવરણમાં ઉછરેલો મનુષ્ય આ ભવ તેમ જ પરભવની ચિંતા સેવતો જણાય છે.

એકલા આર્વાક-નાસ્તિક મતવાદીઓને બાલુ ઉપર રાખીએ તો આપણા ભારત-વર્ષમાં પ્રાચીન કાળથી ચાલતા આવેલા જુદા-જુદા તમામ દર્શનોના અનુયાયીઓ પરમ વિવેકશુદ્ધિથી જીવ અને અજીવ, આત્મા અને તેને ધારણ કરી રહેલ શરીરની આત્મતિક ભિન્નતા સ્વીકારે છે-આત્મતત્ત્વ માટે જડ-પુદ્ગલ એકબીજાથી તદ્દન ભિન્ન હોવાના મતને પુષ્ટિ આપતા દષ્ટિગત થાય છે; અને તેથી જ ઐહિક તેમજ પારલૌકિક જીવનની સુધારણા માટે યથાશક્તિ પ્રયાસ કરતા જણાય છે.

આદર્શજીવન જીવી જતાવવાની ભાવનાવાળાએ પોતાનું વર્તન શુદ્ધ-નિર્દોષ અને અગ્નિ પ્રાણીઓને કોષપણ પ્રકારની પીડા ઉપગમ્યા સિવાયનું રાખવું જોઈએ, શુભ્રાદક રક્તિથી નાના-મોટા સજીવોની પોતાના જીવનપ્રદેશમાં પ્રાણ-પ્રતિષ્ઠા કરવી જોઈએ અને તમામ પ્રકારના દુર્ચ્વોથી બચી જવા પ્રયાસ કરતા રહેવું જોઈએ. પોતાની ચારે બાજુ શુદ્ધ-પવિત્ર વિચારોનું વાતાવરણ જાળવી રાખનાર મનુષ્ય જ વિચારશુદ્ધિના પ્રતાપે શુદ્ધ વર્તન નજાવી શકે છે.

સામાન્ય રીતે પ્રત્યેક મનુષ્યનું વર્તન તેની વિચારસૃષ્ટિને અનુરૂપ જ હોય છે અને તેથી જ પ્રથમ દરજ્જે વિચારશુદ્ધિની જરૂરીયાતને આગળ કરવામાં આવે છે. તેના ઉપર જેટલો બાર મુદ્દાએ તેટલો ઓછો જ છે. ધર્મશાસ્ત્રનું મનનપૂર્વક અવગાહન, સંત-પુરુષોનો સમાગમ અને શુશ્રૂષા-વિચારશુદ્ધિ માટે ઘણી રીતે મદાપકારક થઈ પડે છે. શુદ્ધ-સાત્ત્વિક-પવિત્ર વિચારોનું અવતરણ જ્યારે જીવન અને વર્તનમાં થાય છે ત્યારે જ કંઈક ઔરવ ધારણ કરવાનું ધારણ ઉપરિચય થાય છે.

આટલા ઉપોદ્દાન પછી ઉપર જંજાવેલ સૂત્રનું વિવેચન કંઈક ભોધપ્રદ અને રમખમ થઈ પડતા મંભવ છે. માર મૂત્રની અર્ધમંબીરતાનો વિચાર કરતાં-તેને અનુમરતા નીચે મુજબના સૂત્રોનું આપણને મુચન થાય છે.

‘સત્યપૂતં ઘટેત્ વાક્યમ્ । વિવેકપૂતં આચરેત્ કાર્યં । ઉપયોગપૂતં જીવેત્ જીવનં ।

ઉપરના સૂત્રોનો અનુક્રમે નીચે મુજબ બાવાર્થ થાય. દષ્ટિથી પવિત્ર થયેલ જગ્યાએ પગ મૂકવો, સત્યથી પવિત્ર થયેલ વાક્ય એટલે સત્ય વચન જ બોલવું, પ્રત્યેક કામ વિવેકદષ્ટિપૂર્વક કરવું અને જીવન ઉપયોગપૂર્વક જીવવું.

આ બધા સાદા અને સરલ વાક્યો મહામૂલી શિખામણના નિધાન જેવા છે અને તે સાર્વત્રિક જીવન વલન કરવાની બાવનાવાળાને એટલા બધા ઉપયોગી અને બોધપ્રદ છે કે તેને માટે જોઈતું લખીએ તેટલું આછું જ છે.

સુઠ વિચારક બંધુએ બધી બાબતોનો-ચારે બાજુનો વિચાર કરીને જ બરાબર જોઈ તપાસીને પોતાનો પગ મૂકવો જોઈએ-આગળ કમ કારવું જોઈએ. પગ ઉપકર્તાની સાથે જ એકદમ દીર્ઘદષ્ટિપૂર્વક, જયણાપૂર્વક વિચાર કરી લેવો જોઈએ કે જે જગ્યાએ પગ મૂકવાનો છે તે જગ્યા શુદ્ધ, પવિત્ર, ખાડાખડિયા વગરની છે કે ખાડાખડિયાવાળી જવાકુલ ભૂમિ છે? જૈનદષ્ટિ અન્ય કોઈ દષ્ટિ કરતાં આ વિચાર ઉપર વધારે ભાર મૂકતી જણાય છે. પ્રત્યેક કાર્ય ઉપયોગપૂર્વક-જયણાપૂર્વક કરવાનું અહિંસાને પ્રધાન પદ આપતી જૈનદષ્ટિ ફરમાવે છે. દષ્ટિથી પવિત્ર થયેલ જગ્યાએ ઉપયોગ અને જયણાપૂર્વક પગ મૂકનાર મનુષ્ય સંભવિત બાવી શારીરિક ઇગતથી તેમજ જીવહિંસાથી પોતાને બચાવી શકે છે એટલું જ નહિ પણ ઇચ્છિત કાર્યસિદ્ધિમાં સફળતા મેળવી શકે છે. સો ગળણે ગળીને પાણી પીનાર, હજાર બાબતોનો વિચાર કરીને કોઈ નવાં કાર્યનો કે સાહસનો આરંભ કરનાર મનુષ્ય વ્યવહારકુશળની ગણનામાં મૂકાય છે. ભવિષ્યમાં આવી પડનાર મુશ્કેલીઓ અને આફતોનો ખ્યાલ કર્યા સિવાય, તેના સામના માટેની જરૂરપૂરતી પૂર્વતૈયારી કર્યા સિવાય, ઇચ્છિત કાર્યસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જોઈતી તમામ સાધન-સામગ્રી તૈયાર રાખ્યા સિવાય કાર્યનો આરંભ કરનારને ઘણી વખત પીછેહઠ કરવી પડે છે, આરંભેલ કાર્ય અધૂરું મૂકવું પડે છે અને તેના પરિણામે પશ્ચાત્તાપની પરંપરા વેકવી પડે છે; જ્યારે તેનાથી વિપરીત રીતે બધી બાબતોનો વિચાર કરીને કાર્યનો આરંભ કરનાર પોતાનાં કાર્યથી ચનાર સિદ્ધિ મેળવી શકે છે અને વિજય તથા ફતોહના આનુષંગિક અપૂર્વ આનંદને અનુભવે છે.

પગ મૂકવા માટેની જગ્યા હરેક રીતે પોતાને અનુકૂળ, સમવડભરી અને લાભકારક હોય તો જ પ્રથમની જગ્યાએથી પગ ઉપાડવો તેમાં જ વ્યવહારદક્ષ પુરુષની કુશળતા અને ડહાપણ રહેલાં છે. પગ મૂકવા માટેની જગ્યાનો વિચાર બરાબર કરી જેવા સિવાય પગ ઉપાડવો તેમાં નરી બાલીશતા અને અજ્ઞાનતા જ છે. એક જગ્યાએ શાંતિથી નોકરી કરી કંઈક ઓછા પગારે પણ સુખેદુઃખે પોતાના જીવનનો નિર્વાહ કરતા હોઈએ તેવા પ્રસંગે ઓછા પગારના કે ખીન કંઈ કારણથી અસંતુષ્ટ ભાવ ધારણ કરી, ખીજ કોઈ સારી નોકરીનું સ્થાન નક્કી કર્યા સિવાય ચાલુ નોકરીનું રાહનામું આપી દેનાર મનુષ્યને આપણે

મૂર્ખની જ ગણનામાં મૂકી દઇએ છીએ, કારણ કે ઉપરનું સૂત્ર આપણને સુરપટ બોધ આપી રહેલ છે કે અનુકૂળ પગ મૂકવાનું રયાન નક્કી કરીને જ આપણે પગ ઉપાડવો અને તે અનુકૂળ જગ્યાએ મૂકવો.

નાનામાં નાનું અગર મોટામાં મોટું-પ્રત્યેક કાર્ય યોગ્ય વિચારપૂર્વક જ, પુખ્ત વિચાર કરી જોયા બાદ હાથ ધરવું એટલે તે સહેલાઇથી પાર પડી શકે. યોગ્ય વિચાર કયાં વગર-મદમા કાગ કરનાર પુરુષ ધણે ભાગે પાછો પડે છે. તેવા કાસ્સામાં ગમે તેટલી હિંમત કે બહાદુરી પણ કંઈ કામ લાગતી નથી. ક્ષતિહાસના અભ્યાસકો તેમજ મદાપુરુષોના જીવનચરિત્રોના વાચકો ઉપરની દલીલની પુષ્ટિમાં મંખ્યાબંધ દાખલા રજૂ કરી શકે તેમ છે. આવા બધા દાખલાઓ કરતાં પણ જીવન-વ્યવહારના પ્રસંગોમાં આપણને જે જાતિ-અનુભવ થતો હોય છે તેથી ધણું ધણું જાણવાનું અને શિખામણ લેવાનું મળી રહે છે અને બાકી જીવનમાં તે બધું ધણું જ ઉપયોગી થઇ પડે છે.

અનુભવની શાળામાં તે બગબર ધડાય છે અને પોતાનું બાવી જીવન ધણું જ ઉચ્ચ અને ઉત્કૃષ્ટ જનાવવાની અનેક તક સાંપડે છે. કોઇ કાર્યસિદ્ધિમાં ક્વચિત્ નિષ્ફળતા મળે તો પણ તે નિષ્ફળતા કવિષ્વની કારકીર્દી માટેની યોગ્ય તૈયારી કરી લેવામાં અનેક પ્રકારના બોધપાઠો પોતાની સાથે લેતી આવે છે. અમુક કાર્યસિદ્ધિ કરવા જતાં-કયા કયાં કેવા પ્રકારની ભૂલો આપણાથી જાણ્યે અજાણ્યે થઇ ગઇ તે કેવી તજવીજથી અટકાવી શકાઈ હોત તે બધી જાણતની મતલ વિચારણા કરી લેવી જોઈએ. યોગ્ય વિચાર અને મનનપૂર્વક કાર્ય કરનાર માણસ કદાચ પાછો પડે તો પણ તે નિરાશ થતો નથી, પરંતુ બાકી જીવનના ઘડતર માટે તે નહું બળ મેળવી લે છે અને પ્રત્યેક કાર્યમાં વધારે પ્રમાણમાં વિચાર કરી લેવાની ટેવવાળો થઇ જાય છે.

વિચારીને કાર્ય કરનારને તેમાં કદી પરતાવાનું કારણ રહેતું નથી તેમ પ્રસિદ્ધ ગુર્જર કવિ દલપતગમના શબ્દો 'વિચારીને ચાર ઉચ્ચાર વાણી' એ સૂત્ર અનુસાર વર્તનારને પણ પાછા પ્રકાષણ રહેતું નથી. સો ગળજો ગળાને પાણી પીનારનું જીવન અન્ય જનોને આદર્શરૂપ થઈ પડે છે. યદ્ યદ્ આચરતિ શ્રેષ્ઠઃ, તદેવ દુરો જનઃ-શ્રેષ્ઠ પુરુષો જે જે કાર્ય કરે છે તેમનું અનુકરણ જ અન્ય જનો પણ કરતા હોય છે અને તેથી જ ગુરુ પુરુષોને પોતાનો કાર્યપ્રદેશ નક્કી કરી લેવામાં વિચારજ્ઞાની જરૂર રહે છે.

આ લેખમાં આગળ કહેવામાં આવેલા બધા મુદ્દો અનુભવપૂર્ણ અને શિક્ષણાયક હોવાથી તેને અનુસરનાર સજ્જન પોતાના તેમજ અન્ય જનોના આત્માને દિનકર તેમજ ક્ષમાજીક થાય છે સત્ય વચન બોલનાર તેમજ વિવેકપૂર્વક કાર્ય કરનાર અને ઉપયોગ-પૂર્વક જીવન ગુજારનાર મહાનુભાવ પુરુષનું જીવન કોઇ અનેરી જ બાબ પાડે છે. આવા સજ્જન-ભાવનાથીલ પુરુષનું જીવન મર્વત-પાડે જાણી જીવનની સુવાસ અને મીઠાઇને ફેલાવી ગદેલ હોય છે. ક્રમશઃ જીવનક્રમમાં તે આગળ જ વધતો જાય છે અને તેનું પ્રમાણ

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ગ્રંથની વિશિષ્ટતા

આ ગ્રંથ શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિનો રચેલો છે. તે મૂળ ગ્રંથમાં સ્થંભ ૨૪ અને એકેક સ્થંભમાં ૧૫-૧૫ વ્યાખ્યાન એમ કુલ ૩૬૦ વ્યાખ્યાનો છે. તે ગ્રંથ અમે મૂળ ચાર ભાગમાં અને ભાષાંતર પાંચ ભાગમાં છપાવેલ છે. ભાષાંતરની તો આવૃત્તિઓ પણ થયેલી છે.

આ ગ્રંથના પ્રથમ વ્યાખ્યાનની શરૂઆત ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી કરી છે. એટલે કાગણ વદિ અમાસે ૩૬૦ દિવસ અને ૩૬૦ વ્યાખ્યાનો પૂર્ણ થાય છે. દરરોજ એકેક વ્યાખ્યાન વાંચે તો એક વર્ષે આ ગ્રંથ પૂરો વંચાઈ રહે છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા આપેલી છે, એટલે આ ગ્રંથ કથાનો પણ ભંડાર છે. તે કથાઓના નામ પાંચમા ભાગની પ્રાંતે અક્ષરાનુક્રમે આપ્યા છે તેથી જે કથા કાઢવી હોય તે સહેલાઈથી નીકળી શકે છે. વિશેષમાં આ ગ્રંથ ક્રમસર વાંચતા જે પર્વતિથિ આવે તે તિથિએ તે પર્વતિથિનું વ્યાખ્યાન આપેલું છે.

દૃષ્ટાંત તરીકે—

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૧૦૪ મે દિવસે અશાઠ શુદ્ધિ ૧૪ આવે છે, તેથી ૧૦૪ મું વ્યાખ્યાન ચોમાસી વ્યાખ્યાન છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૧૪૭ મે દિવસે પર્યુષણ પર્વ બેસે છે તેથી તેના પ્રથમના ત્રણ દિવસે વાંચવા માટે આ ગ્રંથમાં ૧૪૭-૪૮-૪૯ એ ત્રણ વ્યાખ્યાન પર્યુષણ અષ્ટાદ્ધિકાના છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૨૧૦ મે દિવસે દીવાળી પર્વ આવે છે તેથી ૨૧૦ મું વ્યાખ્યાન દીવાળી પર્વનું છે અને ૨૧૧ મે દિવસે નવું વર્ષ બેસે છે તેથી ૨૧૧ મું વ્યાખ્યાન બેસતા વર્ષને લગતું છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૨૧૫ મે દિવસે જ્ઞાનપંચમી આવે છે તેથી ૨૧૫ મું

સાધ્ય તરફ હોઈ સાધ્યની વધારે ને વધારે નજીક જનો જણાય છે. આત્મનઃ પ્રતિ-
કૂલાનિ, પરેષાં ન સમાચરેત્—પોતાના આત્માને જે કંઈ પ્રતિકૂળ-અનિષ્ટ-પીડાકારક
જણાય તેવું કંઈપણ સંજન પુરુષ અન્ય જનોને કહીપણ કરતા નથી અને તેમાં જ તેની
સંજનતા અને મહાનુભાવતા છે. અદિસા-સત્ય-અસ્તેય-બ્રહ્મચર્ય-અપરિગ્રહપણું વગેરે
સદ્ગુણોથી આવા સંજન પુરુષો પોતાના સદ્વર્તનને ઓપ આપતા રહે છે અને આ
લેખમાં જણાવેલ સૂત્રોને પ્રતિદિન પોતાની મનુષ્ય રાખી-પોતાના જીવનના કાર્યપ્રદેશ
સાથે તેને વણી લઈ પોતાના શુદ્ધ ચારિત્ર્યકર્તવ્ય કાર્ય (character building)
આગળ ધપાવે જાય છે અને તેમાં જ સ્વપર હિત અને કલ્યાણ સમાયેલા છે.

વકીલ ન્યાયસંદ લક્ષ્મીચંદ—સાદરા

વ્યાખ્યાન સૌભાગ્યપંચમીનું છે અને ૨૨૫ મે દિવસે કાર્તિકી પૂનમ આવે છે તેથી ૨૧૫ મું વ્યાખ્યાન કાર્તિકી પૂર્ણિમાનું છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૨૫૧ મે દિવસે મૌન એકાદશી આવે છે તેથી ૨૫૧ મું વ્યાખ્યાન મૌન એકાદશીનું છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ફાગણ શુદ્ધિ સાતમ ૩૩૭ મે દિવસે આવે છે તેથી ૩૩૭ મું વ્યાખ્યાન રોહિણી પર્વનું આપવામાં આવ્યું છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ફાગણ શુદ્ધિ પૂર્ણિમા ૩૪૫ મે દિવસે આવે છે તેથી ૩૪૫ મું વ્યાખ્યાન હોલિકા પર્વનું આપવામાં આવ્યું છે.

ઉપર પ્રમાણે આ ગ્રંથમાં ચૌમાશી ચૌદશ, પર્યુષણ પર્વ, દીવાળી, બેસતું વર્ષ, સૌભાગ્ય પંચમી, કાર્તિકી પૂનમ, મૌન એકાદશી, રોહિણી ને હોલિકા એમ કુલ નવ પર્વના વ્યાખ્યાન આવેલા છે.

રોહિણી તપ જે દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તે દિવસે ઉપવાસ કરીને ૭ વર્ષ ને ૭ માસ પર્યંત કરવામાં આવે છે અને તેની શરૂઆત પ્રાયે વૈશાખ શુદ્ધ ત્રીજે (અક્ષય તૃતીયાએ) રોહિણી નક્ષત્ર આવે છે ત્યારથી કરવામાં આવે છે. આ ગ્રંથમાં તેનું વ્યાખ્યાન ફાગણ શુદ્ધિ ૭ મે આપેલ છે તેનું કારણ સમજાતું નથી. મુંગર્ધમાં છપાયેલ પર્વોની કથામાં પણ તેનું કારણ આપેલ નથી. સાત વર્ષ ને સાત માસની સંખ્યા ઉપરથી ફાગણ શુદ્ધિ ૭ મે આપવામાં આવ્યું હોય એમ જણાય છે.

મુંગર્ધમાં છપાયેલી પર્વોની કથામાં આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલી પર્વોની કથાઓ ઉપરાંત મેરુતચૌદશીની કથા, ચૈત્રી પુનમની કથા, અક્ષય તૃતીયાની કથા ને પોષદશમીની કથા એમ ચાર પર્વોની કથા વધારે છે અને આ ગ્રંથમાં આપેલી પર્વોની કથાઓ પૈકી બેસતા વર્ષની ને કાર્તિકી પૂનમની કથા એમાં નથી.

આ ગ્રંથ એટલા માટે અજોડ છે કે આવેલ વર્ષના દિવસ પ્રમાણ વ્યાખ્યાનો-વાળો ખીજો કોઇ ગ્રંથ નથી. આ ગ્રંથના પ્રથમના ૬૧ વ્યાખ્યાનોમાં તેા સમક્ષિતના ૬૭ બોલનું વર્ણન અને તેના ઉપરની કથાઓ છે. ત્યારપછીના ૧૦૪ વ્યાખ્યાનમાં એટલે ૧૬૫ મુખીના વ્યાખ્યાનમાં આવકના બાર વ્રતનું સ્વરૂપ અને તેના ઉપરની કથાઓ વિગેરે છે; અને ત્યારપછીના ૧૯૬ વ્યાખ્યાનોમાં અનેક વિષયો લીધા છે તે દરેક વિભાગમાં આપેલી અનુક્રમણિકા ઉપરથી સમજી શકાય તેમ છે વિસ્તાર ચર્ચાવાના કારણથી અહીં આપેલ નથી.

એકંદર વ્યાખ્યાન ૩૬૧ છે. મુનિગજને વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા માટે ખાસ ઉપયોગી ગ્રંથ છે. મૂળ ગ્રંથ છપાયેલ તે અત્યારે અલભ્ય છે. તેની આવૃત્તિ બે ભાગની અમદાવાદમાં થયેલી છે પરંતુ તે પણ અત્યારે પ્રાયે અલભ્ય છે.

કુંવરજી

કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા

— જીવનના આધારના દોશી —

જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો—

કાળ સંબંધી વિચારણા કરતાં પહેલાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન (metaphysics) ના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો કયા કયા છે તે જાણવાની જરૂર છે. જૈન તત્ત્વજ્ઞાન સત્ (reality) ને ઉત્પાદ, વ્યય, પ્રોવ્યાત્મક માને છે, ઉત્પાદવ્યયપ્રોવ્યાયુક્તમ્ સત્ (તત્ત્વત્ સૂત્ર ૫, ૨૯), કૂટસ્થ માનતું નથી. એટલે સત્ કૂટસ્થ (static) નથી, પણ પરિણામી (dynamic) છે. ખીણું દ્રવ્યને ગુણપર્યાયવાણું માને છે. ગુણપર્યાયવદ્ દ્રવ્યમ્ (તત્ત્વત્ સૂત્ર ૫, ૩૭) એટલે પર્યાયો દ્રવ્યથી ભિન્ન નથી તેમ દ્રવ્ય પર્યાય વિનાનું નથી. ત્રીણું ગુણપર્યાયો દ્રવ્યના પરિણામી છે—દ્રવ્યના ભાવો છે, દ્રવ્ય પર્યાયરૂપે જ પરિણમે છે. એટલે એક જાતના દ્રવ્યમાંથી અન્ય જાતના પર્યાયો થઈ શકતા નથી; એતન એતનરૂપે પરિણમે છે, અએતન અએતનરૂપે પરિણમે છે પણ અએતન એતનરૂપે પરિણામ પામતું નથી; અર્થાત્ પુદ્ગલ- (matter) માંથી જીવની ઉત્પત્તિ સંભવતી નથી. પદાર્થમાત્ર સત્ત્વ, દ્રવ્યત્વ, પરિણામીત્વ ધર્મવાળો છે. એવા ધર્મ વિનાનો કોઈપણ પદાર્થ સદ્વસ્તુ નથી.

આ મુખ્ય સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને કાળતત્ત્વની વિચારણા કરવાની રહે છે.

કાળતત્ત્વની આવશ્યકતા—

વસ્તુમાં જે ફેરફાર થાય છે, વસ્તુના ભાવો સતત બદલાયા કરે છે તે સૂચવનાર તત્ત્વ કાળ છે. સિનેમાની ફિલ્મ ઉપર અમુક ચિત્રો પડેલા હોય છે, જો તે ફિલ્મને મશીનથી ગતિ આપવામાં ન આવે તો magic lantern-એણક લેન્ટર્નથી જોવામાં આવે તેવું એક સ્થિર ચિત્ર દેખાય, પણ ફિલ્મમાં પડેલ ચિત્રોને જુદા જુદા ભાવોવાળા બતાવવાને ફિલ્મને ચંત્રથી ગતિ આપવી પડે છે; તે પ્રમાણે જગતની વસ્તુમાં પૂર્વાપર જુદા જુદા ભાવો જોવામાં આવે છે તેને વ્યક્ત કરવાને ગતિ આપનાર કાળ તત્ત્વની જરૂર છે. તે ગતિ આપનાર તત્ત્વ કાળ છે. જૈન તત્ત્વજ્ઞાન dynamic reality પરિણામી સત્ માને છે. એટલે ફેરફાર- (change) સૂચક કાળતત્ત્વ આવશ્યક છે. જે તત્ત્વજ્ઞાનમાં સતત કૂટસ્થ માનવામાં આવે છે તેની વિચારણામાં કાળ સદ્વસ્તુ નથી. વેદાંત જેવાં પુરુષાર્થતત્ત્વોમાં કાળ અને ક્ષેત્ર- (time and space) ને પરમાર્થ રીતે અવાસ્તવ (unreal) માનવામાં આવે છે. દૃઢકામાં વસ્તુને પરિણામી માનવામાં આવે છે ત્યાં કાળ આવશ્યક વસ્તુ છે.

જૈન દર્શનમાં કાળતત્ત્વને આવશ્યક માનેલ છે. દરેક વસ્તુની તાત્ત્વિક વિચારણા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને આશ્રીને કરવામાં આવે છે. જૈનદર્શનમાં છ દ્રવ્યો માનેલ છે. તેમાં કાળ પણ આવે છે. એટલે તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ તેમજ આગમની દૃષ્ટિએ કાળતત્ત્વની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે.

તત્ત્વની વિચારણામાં કાળની આવશ્યકતા માન્યા પછી કાળતત્ત્વનું સ્વરૂપ જોવાનું રહે છે, કાળતત્ત્વના સ્વરૂપના સંબંધમાં જૈનદર્શનમાં મતભેદ જોવામાં આવે છે.

કાળતત્ત્વના સ્વરૂપ અંગે આગમમાં મતભેદ—

આ મતભેદના બીજા આગમમાં જોવામાં આવે છે. શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં એક એવું વિધાન છે કે:—“કરૂણં મંતે ! દ્વચ્ચા પળ્લતા ? ગોયમા ! છ દ્વચ્ચા પળ્લતા, તં જહ્વા-ધમ્મત્થિકાપ અધમ્મત્થિકાપ આમાસત્થિકાપ જીવત્થિકાપ પુગ્ગલત્થિકાપ અદ્ધાસમય ।” “ભગવંત ! કેટલા દ્રવ્યો પ્રરૂપેલા છે ? ગૌતમ ! છ દ્રવ્યો પ્રરૂપેલા છે, તે આ પ્રમાણે:—ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય અને અદ્ધા-સમય ।” શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં બીજું એવું વિધાન છે કે:—“કિમિદં મંતે ! કાલેત્તિ વુચ્ચત્તિ ? ગોયમા ! જીવા ચેવ અજીવા ચેવ ॥” હું ભગવંત ! કાળ કેને કહેવાય છે ? ગૌતમ ! જીવો અને અજીવો જ કાળ છે અર્થાત્ જીવ અને અજીવના પર્વાય જ કાળ છે. એટલે ભગવતીસૂત્રમાં છ દ્રવ્યો બતાવ્યા છે અને તેમાં અદ્ધા-સમયને એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય ગણાવેલ છે. તે જ સૂત્રમાં બીજો ઠેકાણો કાળને જીવ અને અજીવના રૂપ પર્વાયરૂપે વર્ણવેલ છે. કાળને અંગે આગમમાં વિરોધ પડતા જે વચનો છે તેમાંથી આ મતભેદ જાણી શકાય છે, પણ તેનો અર્થ એવો થઈ શકતો નથી કે કાળતત્ત્વ (Time-element) ની અસ્તિત્વતાને અંગે વિરોધ છે, જે વિરોધ છે તે કાળના સ્વરૂપને અંગે છે. એક ઠેકાણે કાળને સ્વતંત્ર દ્રવ્ય બતાવવામાં આવે છે, બીજો ઠેકાણો કાળને જીવ અજીવના પર્વાયરૂપે બતાવેલ છે.

દિગમ્બર આશ્નાયમાં કાળનું સ્વરૂપ—

દિગમ્બર આશ્નાયમાં કાળને સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માનેલ છે એટલું જ નહિ પણ કાળના અણુઓ માનેલ છે; જે કાળના અણુઓ લોકાકાશના દરેક પ્રદેશમાં છૂટા છૂટા પડેલા માનવામાં આવે છે. સ્વેનામ્બર આશ્નાયમાં જ્યાં કાળને સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માનવામાં આવે છે ત્યાં પણ કાળના છૂટા છૂટા અણુઓ માનેલ નથી પણ ધર્માસ્તિકાય વગેરેની માફક એક અખંડ-અભિજ દ્રવ્ય માનેલ છે, અને તેના ભેદો પરાપાધિક ગણેલ છે. “સ્વતઃ સોડ-મિથઃ પરોપાધિકં ભેદમાવચ્છતે” (ત. સૂ. ૪, ૧૫ ની ટીકા) કાળના અતિમ વિભાજને સમયનું નામ આપવામાં આવે છે, જે સમય અવિભાજી પરમ નિરુદ્ધ અને નિપ્રદેશ છે. સ્વેનામ્બર આશ્નાય પ્રમાણે સમયોની ગાન્યતા તૂટેલ માગાના છૂટા પેરા-એસ મોનીઓ જેવી નથી, પણ એક માળામાં ગોઠવાએલ એક બીજાને સંબંધ રાખતા મોતીઓ જેવી છે. સમયો વચ્ચે પરિજામીભાવનો સંબંધ છે. વર્તમાન સમય પૂર્વના સમયનું કારણ છે અને કિતર સમયનું કારણ છે સમયનો નિરન્વય ઉત્પાદ કે વ્યય નથી.

કાળ તત્ત્વને અંગે ત્રણ વ્યુત્પત્તિ માન્યતા—

આ ત્રણ મતંત્રો:—(૧) કાળતત્ત્વ છૂટા છૂટા પડેલા અણુઓનું બનેલ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે. (૨) કાળ એક અખંડ દ્રવ્ય છે, અને તેમાં સમય વગેરે જે ભેદો પાડવામાં આવે છે તે પરાપાધિક છે; (૩) કાળ દ્રવ્ય નથી, પણ જીવ અજીવના પર્વાય છે. આ

ત્રણે મંતવ્યોની તાર્કિક દૃષ્ટિએ વિચારણા કરવામાં આવે છે. પહેલાં મંતવ્ય પ્રમાણે કાળ દ્રવ્ય જુદા જુદા સોકાકાશમાં પડેલા કાળના અણુઓનો સમૂહ થાય છે. તે અણુઓ અથવા ક્ષણોને વસ્તુ સદ્ભાવ (objective reality) છે. ક્ષણો અનુરસ્યુત (Interpenetrating) નથી, પણ ક્ષણોનો સમૂહ Juxta-positional પાસે પાસે ગોઠવાઈને બનેલો છે. છૂટા છૂટા પડેલા કાળના અણુઓમાં પરસ્પર પરિણામીભાવ પણ સંભવતો નથી. ત. સ. ૫, ૨૨ ના ભાષ્યમાં બતાવેલ છે કે સર્વભાવાનાં ચર્તના કાલાશ્રયા, એટલે વસ્તુના જુદા જુદા ભાવો કાળને આધીને છે. આ મંતવ્ય પ્રમાણે કાળના ક્ષણોને આશ્રીને જુદા જુદા ભાવો events થાય છે, અને કાળના અણુઓ વચ્ચે જે કાળકૃત (temporal) સંબંધ છે તે સંબંધને લઈને વસ્તુના ભાવો વચ્ચે કાલિક સંબંધ થાય છે. આ માન્યતામાં બે સંબંધો માનવા પડે છે; ભાવોનો ક્ષણી સાથેનો એક સંબંધ અને ક્ષણો ક્ષણો વચ્ચેનો પરત્વાપરત્વનો બીજો કાલિક સંબંધ. આ માન્યતા પ્રમાણે કાળનાં અણુઓ-સમયો કે ક્ષણો વાસ્તવ બને છે અને તેનો સમૂહ સોકામાં કહેવાતો કાળ ઔપચારિક અવાસ્તવ બને છે. પાતંજલયોગદર્શનમાં ૪, ૨૨ સૂત્રના ભાષ્યમાં એક જ વર્તમાન ક્ષણને વાસ્તવ ગણે છે. ક્ષણોનો સમૂહ જેને સોકામાં કાળ કહેવામાં આવે છે તેને વસ્તુશૂન્ય having no objective reality અને કાલ્પનિક કહ્યો છે.

દ્વિગંભર મતની સમાલોચના—

કાળકૃત બેદોનું કારણ કાળદ્રવ્યના છૂટા છૂટા અણુઓને આશ્રીને છે એવી ઉપરની Theory માનવામાં કેટલાક દોષો આવે છે. જેમ વસ્તુમાં સમયે સમયે પરિવર્તન બેવામાં આવે છે તેમ વસ્તુમાં એક સ્થિર અંશ પણ હોવામાં આવે છે. માણસમાં ક્ષણે ક્ષણે પરિવર્તન થાય છે, છતાં અમુક વ્યક્તિત્વ (Identity) તો રહે છે. બાળ-અવસ્થામાંથી વૃદ્ધત્વ પામતાં કુંવરજીભાઈમાં પચાસી સતત બદલાયાં છતાં કુંવરજીભાઈત્વ તો ધ્રુવ રહે છે. નહિ તો જૂતકાળની ઈર્ષ સ્મૃતિ ન રહે એટલે કાળદ્રવ્યના છૂટા છૂટા અણુઓની માન્યતામાં તો બૌદ્ધોનો ક્ષણિકવાદ આવે. જોનાના અનેકાંતવાદનો શોષ થીવ, ક્ષણિકવાદનો દોષ દાળવા માટે જો છૂટા છૂટા ક્ષણોને એક બીજા સાથે સંકળાયેલા અનુરસ્યુત માનવામાં આવે, અને એક અભિન્ન કાળદ્રવ્યના અંશો માનવામાં આવે તો ક્ષણો અવાસ્તવ (unreal) હોય અને અભિન્ન દ્રવ્ય જ વાસ્તવ બને, જે થીયરી સ્વતંત્ર છૂટા છૂટા વેરાએલ કાળના અણુઓની માન્યતાને અમંગત થાય છે. દ્વંકોમાં તાર્કિક દૃષ્ટિએ કાળના સ્વતંત્ર છૂટા છૂટા અણુઓની થીયરી વાસ્તવિક જણાતી નથી.

કાળ અભિન્ન તત્ત્વની બીજી માન્યતા—

હવે કાળદ્રવ્યને અભિન્ન માનવાની થીયરીની વિચારણા કરીએ. આ થીયરી પ્રમાણે કાળદ્રવ્ય ધર્માસ્તિકાય વગેરેની જેમ અખંડ છે. કાળદ્રવ્ય સત્ત્વ દ્રવ્યત્વ અને પરિણામીત્વ છે. સમયો તેના પર્યાય છે, પર્યાયરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે અને વ્યય પામે છે; સ્થાિર દ્રવ્યરૂપે ધ્રુવ રહે છે, સમય સમય વચ્ચે પરિણામીભાવ છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને

આકાશ જેમ બીજા દ્રવ્યોના ગતિ, સ્થિતિ અને અવગાહનના સહકારી-અપેક્ષા કારણ છે, તેમ કાળ બીજા દ્રવ્યોનું પરિણતિ સહકારી કારણ છે. આકાશ જેમ બીજા દ્રવ્યોનો આધાર છે અને પોતાનો પણ આધાર છે, તેમ કાળ બીજા દ્રવ્યોનું પરિણતિ સહકારી કારણ છે અને પોતાની પરિણતિનું કારણ છે. પરિણમવાની શક્તિ તો દ્રવ્યોમાં પોતામાં છે, કાળ તો તેમાં મદદગાર થાય છે; જેમ જોવાની શક્તિ તો ચક્ષુઓમાં રહેલ છે, બહારનો પ્રકાશ તો વસ્તુ જોવામાં મદદગાર થાય છે. સમય, આવલિકા, ધટિકા, દિવસ, રાત્રિ વગેરે કાળના ભેદો જે લોકોમાં પ્રસિદ્ધ છે તે કાળદ્રવ્યમાં પરમાર્થરૂપે નથી પણ બીજા દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ માનવામાં આવે છે. મંદગતિએ એક પરમાણુ આકાશના એક પ્રદેશમાંથી બીજા પ્રદેશમાં અતિક્રમણ કરે તેને સમય કહે છે, અતિશીઘ્ર ગતિથી ચાદ રાજલોકમાં તેટલા જ વખતમાં અતિક્રમણ કરે તો તે વખત પણ એક સમય જ છે, અર્થાત્ સમય, આવલિકા વગેરે કાળદર્શક માપો સાપેક્ષ છે, નિરપેક્ષ નથી, બ્યવહારમાં છે, વસ્તુમાં નથી.

તેમાં આવતા વિરોધોની સમાલોચના—

કાળદ્રવ્યને સમસ્ત લોકાકાશમાં અભિન્ન, અખંડ વ્યાપી રહેલ માનવામાં કેટલાક વિરોધો આવે છે. કાળ બીજા દ્રવ્યોની પરિણતિનું સહકારી કારણ છે, બીજા દ્રવ્યો સમસ્ત લોકાકાશને વ્યાપીને રહેલ છે, એટલે કાળ અને બીજા દ્રવ્યો વચ્ચે સતત સંબંધ હોવાથી વસ્તુના એક જ જ્વલિતા ભાવો હોઈ શકે, વિજ્ઞાતીય ભાવો ન થઈ શકે, અને તેમ થાય તો પ્રસક્ષ દેખાય છે તેનું વિધવિધ ભાવોની ધટનાવાળું જગત ન હોઈ શકે, અને વિધવિધ જિભા યતા ભાવોના ખુલાસા માટે જો કાળના અંશોમાં વિજ્ઞાતીયતા (Intrinsic differentiation) માનવામાં આવે તો કાળનું અખંડ અભિન્નપણું પારમાર્થિક ન રહે, અને કાળના અંશો જ વાસ્તવ થાય અને તેનો અનેશો સમૂહ-કાળ કાર્પનિક-વસ્તુત્થ્ય અને ને એમ કહેવામાં આવે કે દ્રવ્યમાં જ જુદા જુદા ભાવો ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે અને તેથી જ જુદા જુદા ભાવો બને છે તો પછી પરિણતિના કારણ માટે જુદું કાળદ્રવ્ય માનવાની જરૂર ન રહે, સ્વયં પરિણામ પામતા દ્રવ્યોની પરિણતિ માટે કાળ-દ્રવ્યને અપેક્ષા કે મદકારી કારણ માનવું તે પણ તાર્કિક દૃષ્ટિએ સંગત જણાતું નથી, એટલે પછી કાળ દ્રવ્ય જ બિડી જાય છે અને શ્રવ્ય અજીવના પર્યાયોને જ કાળ-સૂચક માનવાના રહે છે, કાળ-દ્રવ્યને આ પ્રમાણે ઉમ્મીદો દેતાં કાળના રપટ સિંગો, વર્તના, પરિણામ, પરત્વાપરત્વનો કામ ખુલાસો થઈ શકતો નથી; અને દ્રવ્યમાં સ્વયં પરિણામ પામવાની શક્તિ ઉપરાંત કાલિક સંબંધ ઉત્પન્ન કરવાની પણ શક્તિ છે એવું માનવાનું રહે છે, તે પણ જુદામત નથી. કારણ કે કાલે તેના ઉપાદાન કારણ મદરવ હોતું નેહ્યે. જો દ્રવ્યમાં કાલિક બેદ ન હોય તો તેના કાર્યમાં કાલિક બેદ કેમ મંબવે? એટલે કાળ દ્રવ્યને મગરત લોકાકાશવ્યાપી અભિન્ન માનવામાં દેખાતા વિરોધો આવે છે.

આધુનિક વિજ્ઞાનને આધારે સમન્વય—

આધુનિક વિજ્ઞાન અને તેનો આધાર સમજને તત્ત્વજ્ઞાનની જે વિચારણા

કરવામાં આવે છે તેમાં આ દેખાતા વિરોધનો સમન્વય કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. કાળતત્ત્વની વિચારણામાં જે ગુંચવાડો થયો છે તેનું કારણ એવું છે કે જગતમાં રહેલ પદાર્થો લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઝડપ એવા ત્રણ પરિમાણવાળા છે. લોકાકાશ પણ તેવું ત્રણ પરિમાણ-લંબાઈ પહોળાઈ અને ઊંચાઈવાળું છે. તે પ્રમાણે કાળદ્રવ્યને પણ લોકાકાશવ્યાપી રહેલું, હોવાથી ત્રણ પરિમાણવાળું કલ્પવામાં આવે છે. આ માન્યતા બુલભરેલી છે. કાળને એક જ પરિમાણ (dimension) છે, જે લંબાઈ પહોળાઈ અને ઝડપવાળું નથી, પણ ભુદા ચોથા પ્રકારનું છે. પૌદ્ગલિક પદાર્થો ત્રણ પરિમાણવાળા હોય છે. આપણી બુદ્ધિ પણ પૌદ્ગલિક શરીરને સંબંધ રાખતી હોવાથી ત્રણ પરિમાણવાળા પદાર્થોને મહશ્વ કરી શકે છે. ચોથા ભુદા જ એક પરિમાણવાળા કાળતત્ત્વને મહશ્વ કરી શકતી નથી. આવું ચોથું પરિમાણ કેવી રીતે હોઈ શકે તેનો વિચાર કરીએ. પેડી કપાટ જેવા નિર્જીવ પદાર્થો જોઈએ તો તેમાં લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઝડપ છે, પણ જગત આવા સ્થિર પદાર્થોનું બનેલું નથી. જગત તો ક્ષણે ક્ષણે બદલાતા બાવોવાળું છે, એટલે વસ્તુમાં જેમ ઉપર નીચેપણું, કાયા જમણાપણું અને આગળ પાછળપણું (front and back) છે તેમ પહેલાં પાછળપણું (Before and after) છે. એટલે આ પરિણામી (dynamic) જગત ત્રણ પરિમાણવાળું નથી પણ ચાર પરિમાણવાળું (of four dimension) છે, જે ચોથું પરિમાણ કાળને લક્ષ્યે છે. ચોથા ભુદા જ પરિમાણવાળા કાળદ્રવ્યનો ચિતાર આપવો સુશકેલ છે. ચિતાર આપતાં જ તેની આકૃતિ કલ્પવી પડે છે અને તે આકૃતિને દિશામાં મૂકવી પડે છે. નદીના પ્રવાહ જેવો કાળનો પ્રવાહ છે એવું કલ્પતા નદી જેમ અમુક દિશામાં વહે છે તેમ કાળ પણ અમુક દિશામાં વહન કરતો હોય તેવી કલ્પના ઊભી થાય છે. તેવી કલ્પનામાં કાળ અને દિશા એકરૂપ બની જાય છે, અને તેવો કાળ અવારતત્વ ઔપચારિક થાય છે. જગતરૂપી ચક્ર કાળરૂપી પોઇન્ટ-ગિન્દુ ઉપર ફરે છે તે જ ગિન્દુમાં પુનરાવર્તન કરવાની શક્તિ છે અને તેથી સતત કાળની ધારા વહે છે, જે ધારા તિર્યગ્ગતિવાળી નથી પણ ઊર્ધ્વ-ગતિવાળી છે એવી કાંઈક કલ્પના કાળદ્રવ્યને સમજવાને કરવાની રહે છે. જેમ ભૂમિતિમાં લંબાઈ પહોળાઈ વિનાના એક ગિન્દુના પુનરાવર્તનથી પહોળાઈ વિનાની પણ લંબાઈવાળી રેખા (line) થતી કલ્પવામાં આવે છે તેમ લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઝડપ વિનાની એક ઊર્ધ્વગતિવાળી રેખા કાળદ્રવ્ય માટે કલ્પવામાં આવે તો કાળતત્ત્વ સંબંધે કાંઈક આપણને ખ્યાલ આવે. શાસ્ત્રમાં પણ કાળને ઊર્ધ્વગામી રેખા (perpendicular)-વાળું અને ક્ષેત્રને તિર્યગ્ગામી (horizontal) હોવાની કલ્પના કરેલ છે. ક્ષેત્રની જેમ કાળ extensive magnitude વાળો નથી, પણ ગતિની જેમ intensive magnitude અંતર્ગત વિસ્તારવાળો છે. જેમ ગતિને (motion) સમજવા માટે આપણે દિશા કલ્પીએ છીએ તેમ વાસ્તવિક કાળની કલ્પના માટે અંતર્ગત વિપુલતાની કલ્પના કરવી પડે. કાળના એક એક પોઇન્ટ-સમયમાંથી બીજા બીજા પોઇન્ટ-સમય પરિણામ પામે છે અને તે પોઇન્ટ ઉપર સંમારચક ફરે છે. આમચન્દ્ર સર્વભૂતાનિ, ચંત્રાકુદાનિ

માયયા આવો ખ્યાલ આપવાને ભગવદ્ગીતામાં કાળને આ રૂપકથી વર્ણવ્યો છે. ઉપર પ્રમાણે લોકાકાશ અને કાળદ્રવ્ય જુદા જુદા પરિમાણવાળા હોવાથી લોકાકાશમાં રહેલ દ્રવ્યો સાથે કાળદ્રવ્યને સતત સંબંધ હોવા છતાં પદાર્થોમાં સમતીયજ્ઞ ભાવો યદ્ય શકે અને વિગતીય ભાવો ન યદ્ય શકે એ દલીલ વ્યાજબી નથી. બીજું જુદા જુદા ભાવોનું કારણ તો દ્રવ્યમાં રહેલ અંતર્ગત વિગતીયતા છે. કાળ તો દ્રવ્ય ને ભાવરૂપે પરિણુમાવવાવાળું ફક્ત સહકારી અપેક્ષા કારણ છે. પંખી પોતાની શક્તિથી આકાશમાં બેઠે છે. આકાશ તો ફક્ત તેને બેઠવામાં એક medium સાધન પૂરું પાડે છે, એટલે સહકાર આપે છે.

કાળતત્ત્વની જગતની વ્યવસ્થા માટે આવશ્યકતા—

પરિણામ પામવાની શક્તિ દ્રવ્યમાં જ છે, તો પછી કાળદ્રવ્ય જુદું માનવાની જરૂર રહેતી નથી, એવી બીજી દલીલ હિસાબમાં આવે છે. સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં આ દલીલ વ્યાજબી જણાતી નથી. દ્રવ્યોમાં પરિણામ પામવાની શક્તિ છે, પોતાની મેળે પરિણામ પામે છે, પણ જગતમાં જે કાળકૃત સંબંધ (temporal relation) છે તે સંબંધ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ પણ દ્રવ્યમાં છે એમ માનવું વધારે પડતું છે. જગતમાં કાળકૃત સંબંધ છે. જૂતકાળમાં થએલી બીના ભવિષ્યમાં થતી નથી. ભવિષ્યમાં બનવાની બીના જૂતમાં બની જતી નથી. એટલે જગતના જુદા જુદા ભાવોમાં (events) જે ક્રમ (order) છે તેનું નિયમક તત્ત્વ બીજા દ્રવ્યોથી ભિન્ન હોવું જોઈએ, તે તત્ત્વ કાલ છે. જગતમાં એ પ્રકારની વ્યવસ્થા (harmony-order) જોવામાં આવે છે. એક ક્ષેત્રકૃત અને બીજી કાળકૃત, આકાશમાં જે ગ્રહો, નક્ષત્રો, તારાઓ રહેલા છે તે અમુક અમુક અંતરે વ્યવસ્થામાં રહેલા છે. જે આકાશમાં રહેલ આ પદાર્થોને વ્યવસ્થામાં રાખનાર જુદું તત્ત્વ ન હોય તો જગતમા અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિ (chaotic-condition) થઈ જાય. જૈન દર્શનમા ગતિ અને સ્થિતિના નિયમક તત્ત્વો તરીકે ધર્માસ્થિતકાય અને અધર્માસ્થિતકાય બતાવ્યા છે. ગતિ અને સ્થિતિ કરવાની શક્તિ તો દ્રવ્યમાં જ છે. તેને વ્યવસ્થામાં રાખનાર ધર્માસ્થિતકાય અને અધર્માસ્થિતકાય છે.

ધર્માસ્થિતકાય અને અધર્માસ્થિતકાયનું સ્વરૂપ પણ હાલના વિજ્ઞાનને અજ્ઞમ છે. તેના પરિમાણ (dimensions) પણ જુદા જુદા કેમ ન હોય ? જેમ ભૌતિક જગત- (physical world) ને ક્ષેત્રમાં-વ્યવસ્થામાં રાખનાર ધર્માસ્થિતકાય અને અધર્માસ્થિતકાય નામના ભિન્ન દ્રવ્યો જૈન ધર્મમાં બતાવ્યા છે, તેમ કાળકૃત ક્રમના નિયમન માટે સ્વતંત્ર દ્રવ્યની આવશ્યકતા છે તે દ્રવ્ય કાળદ્રવ્ય છે. વસ્તુના મર્લાંશી જ્ઞાન માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી વિચારણા કર્યા જૈન ધર્મનું ફરમાવે છે તે પણ કાળદ્રવ્યને એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય મિલક કરે છે.

(અપૂર્ણ)

કૃષ્ણ વાસુદેવ ક્યારે તીર્થંકર થશે ?

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદના વ્યાખ્યાન-અઠાવનમામાં પ્રાંતે કહેલ છે કે 'કૃષ્ણ વાસુદેવ ત્રીજી નરકે ગયા છે ને ત્યાંથી નીકળીને આવતી ચોવીશીમાં ખારમા તીર્થંકર થવાના છે.' અહીં કાંઈને શંકા થાય કે- 'ત્રીજી નરકમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સાત સાગરોપમનું કહ્યું છે ને નેમિનાથથી આરંભીને આવતી ચોવીશીના ખારમા તીર્થંકર અમમ નામે થાય ત્યાંસુધીનું આંતરું ૧૬ સાગરોપમનું થાય છે તો પછી સાત સાગરોપમના એક લવમાં તેટલો કાળ કેમ વ્યતીત થાય કે જેથી કૃષ્ણ નરકથી નીકળીને તીર્થંકર થઈ શકે ?' આને ઉત્તર ઉપદેશપ્રાસાદમાં આપ્યો છે તેમાં શંકા પડવાથી જણાવવાનું કે-તે સંબંધી અસલ લખેલી પ્રતમાં તપાસ કરતાં એક પ્રતમાં ૪૬ સાગરોપમ પછી થવાનું લખ્યું છે પરંતુ તદુપરાંત લખ્યું છે કે- 'ખીજી ગણત્રીએ સોળ સાગરોપમ સાધિક કહેલ છે.' આટલો પાઠ એક લખેલી પ્રતમાં ન હોવાથી અને તેની ઉપરથી જ મૂળ ને ભાષાંતર છપાયેલ હોવાથી શંકાને સ્થાન રહે છે, પરંતુ ૪૬ સાગરોપમની હકીકતની ઉપેક્ષા કરીને * ૧૬ સાગરોપમની વાતને સ્વીકારતાં x એ અંતર ઘરાળર મળી રહે છે. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યકૃત ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ ચરિત્રમાં અને શ્રી વસુદેવહિંડીમાં કૃષ્ણના પાંચ લવ કહેલા હોવાથી સાત સાગરોપમ નરકમાં વ્યતીત કરી, મનુષ્ય થઈ, પાંચમા દેવલોકે ત્રણ સાગરોપમના આયુએ ઉત્પન્ન થઈ, ત્યાંથી ચ્યવીને ખારમા અમમ તીર્થંકર થશે. આ પ્રમાણે હોવાથી વિરોધ રહેતો નથી.

શ્રી વસુદેવહિંડીમાં કહ્યું છે કે- 'કૃષ્ણ ત્રીજી નરકમાંથી નીકળી, આ ભરત-ક્ષેત્રમાં શતદ્વાર નગરમાં મંડલિક રાજા થઈ, દીક્ષા ગ્રહણ કરી, તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કરીને, વૈમાનિક દેવ થઈ, ત્યાંથી ચ્યવી ખારમા અમમ નામે તીર્થંકર થશે.' આ પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવ શુદ્ધ શ્રદ્ધાગુણથી ભવનો પાર પામશે.

લખેલી બે પ્રતમાં પણ ફેરફાર ને ઓછોવત્તો પાઠ છતાં એક પ્રત ઉપરથી આ સંબંધની શંકા દૂર થાય છે.

* તથા દ્વિતીયગણનયા ચ પોઢશસાગરાંતરં સાધિકં ।

x શ્રી નેમિનાથજી અને આવતી ચોવીશીમાં ખારમા તીર્થંકર થનારાં શ્રી અમમસ્વામીનું અંતર ૧૬ સાગરોપમ સાધિક જ થાય છે.

જો ખારમાને બદલે ૧૩ મા તીર્થંકર થવાના હોય તો આંતરું ૪૬ સાગરોપમનું મળે છે, પરંતુ ક્ષાયિકસમક્રિતી કૃષ્ણ પાંચમે ભવે જ મોક્ષે જવાના હોવાથી તે બની શકે તેમ નથી. વળી એ વાતને શ્રી અમમચરિત્રમાં અસત્ય જ કહી છે.

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રમ્-સાનુવાદમ્

સૂત્રકાર:—વાચકવર ઉમાસ્વાતિ ગણિ

અનુવાદકાર:—મુનિશ્રી રામવિજયજી

અનુવાદકારેત્તું મંગલ

હરિગીત છંદ

સ્ત લનપતિ શ્રી વામાનંદન પાર્શ્વજિન વંદન કરું,
દશપૂર્વધર શ્રી ઉમાસ્વાતિ પૂજ્ય વાચક અનુસરું;
શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ ચરણે અમૃતપદ છે સુખકરું,
તત્ત્વાર્થસૂત્ર અનુવાદ રચતાં રામ કહે મંગલ વરું ॥ ૧ ॥

॥ પ્રથમ અધ્યાય ॥

સૂત્ર-સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ॥ ૧ ॥

અનુવાદ:—મુક્તિ-મંદિર ગમન કરવા માર્ગ વીરે ઉપદિશ્યો,
શ્રવણ કરીને લબ્ય જીવે હૃદયમાંહે સદૃશ્યો;
સાચી શ્રદ્ધા જ્ઞાન સાચું ચરણ સાચું આદરો,
શિથિલ કરીને કર્મબંધન મુક્તિમાર્ગ સંચરો ॥ ૨ ॥

સૂત્ર-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્ ॥ ૨ ॥

તન્નિર્ગાદિધિગમાદ્વા ॥ ૩ ॥

અનુવાદ:—તત્ત્વજૂત પદાર્થકેરી રચિ અંતર વિરતરે,
એ શુદ્ધ દર્શન પ્રકટ થાતાં ભવિક ભવથી નિસ્તરે;
શુદ્ધ સમકિતપ્રાપ્તિનાં એ કારણો સૂત્રે કહ્યાં,
સ્વભાવ ને ઉપદેશે શુરનો જેથી જીવ દર્શન લઘ્યાં ॥ ૩ ॥

સૂત્ર-જીવાજીવાશ્રવણ્યસંવરનિર્જરામોક્ષાસ્તન્યમ્ ॥ ૪ ॥

અનુવાદ:—જીવ અને વર્ણી અજીવ એ બે જોય તત્ત્વો જાણવા,
બંધ આશ્રવ હેયભાવે જાણી બંને ત્યાગવા;
તત્ત્વ સંવર નિર્જરા ને મોક્ષ તત્ત્વને આદરો,
શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય એ વ્રણ જાણી ભવસાગર તરો ॥ ૪ ॥

સૂત્ર-નામસ્થાપનાદ્રવ્યમાવતસ્તદ્વ્યાસઃ ॥ ૫ ॥

અનુવાદ:—નામ સ્થાપન દ્રવ્ય ભાવે સાત તત્ત્વ વિચારવા,
નિરોપ સંખ્યા ચાર કહી છે સર્વ ભાવે ભાવવા;
દ્રવ્યથી જીવ દ્રવ્ય નથી ને છે વર્ણી ઉપચારથી,
શુરગમદારા જ્ઞાનધારા જાણવી જાહુ પ્યારથી ॥ ૫ ॥

સૂત્ર-પ્રમાણનયૈરધિગમઃ ॥ ૬ ॥

અનુવાદઃ—જીવ આદિ સાત તત્ત્વો પ્રમાણ-નયથી ધારતા,
જ્ઞાન તેનું થાય સુંદર વસ્તુતત્ત્વ વિચારતા;
અનન્ત ધર્મ ધારી વસ્તુ અનેક લેટે જે ગ્રહે,
કહેવાય તો પ્રમાણ ને નય એક લેદને સદહે ॥ ૬ ॥

સૂત્ર-નિર્દેશ-સ્વામિત્વ-સાધના-ધિકરણ-સ્થિતિવિધાનતઃ ॥ ૭ ॥

સત્સદ્વ્યાક્ષેત્રસ્પર્શનકાલાન્તરભાવાલ્પવહુત્વૈશ્ચ ॥ ૮ ॥

અનુવાદઃ—નિર્દેશ ને સ્વામિત્વ બીજું ત્રીજું સાધન બાણવું,
અધિકરણ ચોથું સ્થિતિ ને વળી વિધાન છઠ્ઠું ભાવવું;
સાતમું સત્પદપ્રરૂપણા આઠમું સંખ્યા કહ્યું,
ક્ષેત્ર સ્પર્શન કાલ અતર ભાવ તેરમું સદહ્યું ॥ ૭ ॥
અલ્પબહુત્વ ચૌદમું છે જ્ઞાન સમ્યગ્ બાણવા,
પ્રમાણ ને નયના પ્રમાણે સર્વ લેદો ભાવવા;
આ ચૌદ પ્રશ્ને જ્ઞાન સાચું મેળવી મુક્તિ વરે,
ઋણભાવે જીવ ભાવો ભાવતા ભવ નિસ્તરે ॥ ૮ ॥

સૂત્ર-મતિશ્રુતાવધિમનઃપર્યાયકેવલાનિ જ્ઞાનમ્ ॥ ૯ ॥

તત્ત્વમાણે ॥ ૧૦ ॥ આદ્યે પરોક્ષમ્ ॥ ૧૧ ॥

પ્રત્યક્ષમન્યત્ ॥ ૧૨ ॥

અનુવાદઃ—મતિજ્ઞાન પહેલું શ્રુત બીજું ત્રીજું અવધિ બાણવું,
મન-પર્યાય જ્ઞાન ચોથું હેલું કેવળ માનવું;
જ્ઞાન એ જ પ્રમાણ છે ને સેદ જે તેના કહ્યા,
પરોક્ષ ને પ્રત્યક્ષ મતિશ્રુત પ્રથમે, ત્રણ બીજે લઘ્યાં ॥ ૯ ॥

સૂત્ર-મતિઃ સ્મૃતિઃ સંજ્ઞા ચિન્તાગમિનિબોધ હત્યનર્થાન્તરમ્ ॥ ૧૩ ॥

અનુવાદઃ—મતિતણા પર્યાય નામો અનેક અન્યે પાઠવ્યા,
મતિ સ્મૃતિ સંજ્ઞા ચિન્તા આભિનિષાધિક તે કહ્યા;
શબ્દથી અન્તર થતો પણ અર્થથી અંતર નહિ,
વિષય ચાહુ કાળનો જે ગ્રહે તેહી મતિ કહી ॥ ૧૦ ॥

સૂત્ર-તદિન્દ્રિયાગ્નિન્દ્રિયનિમિત્તમ્ ॥ ૧૪ ॥

અવગ્રહેહાપાયધારણાઃ ॥ ૧૫ ॥

અનુવાદઃ—મતિજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ માટે કહ્યા છે જે કારણો,
ઇન્દ્રિય કારણ પ્રથમ છે ને મન તે બીજું સુણો;

તે જ્ઞાનના છે આર લેદો અવગ્રહ-છહા વળી,
અપાય ને છે ધારણા ને બુદ્ધિ માધે નિર્મળી ॥ ૧૧ ॥

સૂત્ર-बहुबहुविधक्षिप्रानिश्रितासंदिग्धध्रुवाणां सेतराणाम् ॥ ૧૬ ॥

અનુવાદ:-અત્પ બહુ બહુવિધ એકવિધ ક્ષિપ્ર ને અક્ષિપ્ર છે,
અનિશ્રિત નિશ્રિત સશય-ચુક્ત ને વિચુક્ત છે,
ધ્રુવ ને અધ્રુવગ્રાહી એમ બારે લેદને,
છએ ગુણી ગુણે આરે થાશે લેદ બે અઠ્ઠાસીએ ॥ ૧૨ ॥

સૂત્ર-अर्थस्य ॥ ૧૭ ॥ व्यञ्जनस्यावग्रहः ॥ ૧૮ ॥

न चक्षुरनिन्द्रियाभ्याम् ॥ ૧૯ ॥

અનુવાદ:-આ મર્વ લેદો અર્થના છે મુણે વ્યજનના હવે,
નયન ને મનના વિના તે થાય એમ જ્ઞાની કહે,
બહુ આદિત બારને ઇન્દ્રિય આરે ગુણતા,
પર્યાયના બે લેદ બીણ વ્યજન અવગ્રહના થતા ॥ ૧૩ ॥

વિશેષ:-ઉત્પાતિકી ને કાર્મિકી વળી કહી પારિણામિકી,
વૈનયિકી એમ આરે બુદ્ધિ મતિભાણે સગ્રહી,
ત્રણ શતક ઉપર ચાગ દશક લેદ સર્વે મેળવે,
નદીસૂત્રે જ્ઞાન વિષયે મતિના કહ્યા તે કેળવે ॥ ૧૪ ॥

સૂત્ર-श्रुतं मतिपूर्वं द्वबनेकद्वादशमेदम् ॥ ૨૦ ॥

અનુવાદ - શ્રુતજ્ઞાન બીણુ મતિપૂર્વક બાણુ બે લેદથી,
અગણાહ ને અગવાણુ છે મર્વ એ દૂર દોષથી,
અનેક લેદો છે પ્રથમના ને બીજાના બાર છે,
આચાર આદિ અગ ઉત્તગધ્યયન આદિ બાહ્ય છે ॥ ૧૫ ॥

સૂત્ર-द्वित्रिषोडशभिः ॥ ૨૧ ॥ तत्र भगवत्प्रत्ययो नारकदेवानाम् ॥ ૨૨ ॥

यथोक्तनिमित्तः पद्विकल्पः शेषाणाम् ॥ ૨૩ ॥

અનુવાદ - બે લેદ અધિજ્ઞાન છે બવથી થતુ પહેલુ કહ્યુ,
બીણુ ગુણપ્રત્યય પ્રથમ તે નાગરી દેવે લત્યુ;
દાયોપચમળી નીપતે નિર્ચય નરને તે બીણુ,
પદ્ લેદ તેના અનુભાગી-આદિ તે અવધિ ત્રીણુ ॥ ૧૬ ॥

સૂત્ર--ऋजुरिष्टलमती मनःपर्यापः ॥ ૨૪ ॥

विशुद्धप्रतिपाताभ्यां तद्विशेषः ॥ ૨૫ ॥

અનુવાદ:—ઋણુમતિ ને વિપુલમતિ એમ મન:પર્યવ છે દ્વિધા,
વિપુલમતિમાં શુદ્ધિ વધતી જાય નહિં પાછું કદા;
શુદ્ધિ ઓછી ઋણુમતિમાં આવી આશ્ચર્ય જાય એ,
એમ જો વિશેષે ભેદ જો છે જ્ઞાન ચોથું જાણીએ. ॥૧૭॥

સૂત્ર—વિશુદ્ધ-ક્ષેત્ર-સ્વામિ-વિષયેભ્યોઽવધિમન:પર્યાયયોઃ ॥ ૨૬ ॥

અનુવાદ:—વિશેષતા છે આર, ચોથા અને ત્રીજા જ્ઞાનમાં,
(૧) શુદ્ધિ વિશેષે જ્ઞાન ચોથે, અદ્વપશુદ્ધિ અવધિમાં;
(૨) ક્ષેત્ર નાનાથી લઈને જાણે પૂરા લોકને,
જ્ઞાન ત્રીજું, ચોથું અઢી દ્વીપવર્તી ચિત્તને. ॥૧૮॥
(૩) અવધિ પામે, છવ ચારે ગતિના શુભ ભાવથી,
જ્ઞાન ચોથું મુનિ પામે ખીજા અધિકારી નથી;
(૪) કેટલાક પર્યાય સાથે સર્વ રૂપી દ્રવ્યને,
જાણે અવધિ મન:પર્યવ ભાગ તદનન્તો થહે. ॥૧૯॥

સૂત્ર—મતિશ્રુતયોર્નિબન્ધઃ સર્વદ્રવ્યેષ્વસર્વપર્યાયેષુ ॥ ૨૭ ॥

રૂપિષ્વધેઃ ॥ ૨૮ ॥ તદનન્તભાગે મન:પર્યાયસ્ય ॥ ૨૯ ॥

અનુવાદ:—મતિ ને શ્રુતજ્ઞાન સર્વે દ્રવ્યને જાણી શકે,
સર્વ પર્યાયો નહિં પણ પરિમિત પર્યાય એ;
રૂપીમાં ગતિ અવધિની પર્યાયની તો અદ્વપતા,
તેના અનન્તા ભાગમાં છે મન:પર્યાવશ્રાદ્ધતા. ॥૨૦॥

સૂત્ર—સર્વદ્રવ્યપર્યાયેષુ કેવલસ્ય ॥ ૩૦ ॥

અનુવાદ:—દ્રવ્ય ને પર્યાય સર્વે જાણે ત્રણે કાળના,
જ્ઞાન પંચમ કહ્યું કેવળ સર્વજ્ઞ સ્વામી તેહના;
કોઈથી રોકાય નહિં ને જાય નહિં આજ્ઞા પછી,
એ જ્ઞાન મળતાં કર્મ ઝરતાં મુક્તિ પામે શાશ્વતી. ॥૨૧॥

સૂત્ર—एकादीनि भाज्यानि युगपदेकस्मिन्नाचतुर्भ्यः ॥ ૩૧ ॥

અનુવાદ:—એક સાથે એક આત્મા આર જ્ઞાનો ય ધરે,
પહેલું, ખીજું, ત્રીજું, ચોથું પણ જાણવી ભજના ખરે;
પૂર્વના હોય જ્ઞાન નિશ્ચે પછીના રહેતે છતે,
નહિં પાંચ જ્ઞાનો એક સાથે રહે સૈદ્ધાન્તિકમતે ॥૨૨॥

સૂત્ર—મતિશ્રુતાવધયો વિપર્યયથ ॥ ૩૨ ॥

સદસતોરવિશેષાદ્ યદ્વૃલ્લોપલબ્ધેરુન્મત્તવત્ ॥ ૩૩ ॥

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર :- મુનિ સુજ્ઞાનવિજયજી)

પ્રશ્ન ૧—દેવો મૂળ શરીરે મનુષ્યલોકમાં આવે ?

ઉત્તર—દેવો મૂળ શરીરે કોઈ સ્થાનકે જતા નથી.

પ્રશ્ન ૨—દેવતાઓ અહીં ઉત્તરવૈક્રિય કરીને આવે ત્યારે પણ નેત્ર વીંચાય નહીં, ચાર અંગુળ જમીનથી ઊંચા રહે વિગેરે ચિહ્નો તો તેમાં હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—ઉત્તરવૈક્રિયમાં પણ તે જ પ્રમાણે હોય.

પ્રશ્ન ૩—અચક્ષુદર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી જીવને શું અનુભવાય ?

ઉત્તર—નેત્ર વિનાની ણીજી ચાર ઇંદ્રિયોની પ્રાપ્તિ ન થાય અથવા પ્રાપ્ત થયા છતાં કાર્ય ન કરી શકે-વિનાશ પામે એ તેવું કાર્ય સમજવું.

પ્રશ્ન ૪—પાંચ નિદ્રા આત્માના કયા ગુણને હણે છે ?

ઉત્તર—ચાર દર્શનાવરણી તો આત્માને દર્શન ગુણની પ્રાપ્તિ થવા દેતા નથી અને પાંચ નિદ્રા તો પ્રાપ્ત થયેલ દર્શન ગુણને હણે છે અને તે સર્વઘાતી પ્રકૃતિ છે.

અનુવાદ:- મતિ શ્રુત ને અવધિ એ ત્રણ અજ્ઞાનરૂપે થાય છે,
મતિ શ્રુતઅજ્ઞાન ને વિભક્તિ એમ બોલાય છે;
ખોટા ખરાનો ભેદ ન લહે વિના વિચારે આચરે,
જેમ ગાંડાની પ્રવૃત્તિ તેમ અજ્ઞાનો કરે. ॥૨૩॥

સૂત્ર—નૈગમસદ્ગ્રહવ્યવહાર્જુસૂત્રશબ્દા નયાઃ ॥ ૩૪ ॥

આદ્યશબ્દો દિવિમેદૌ ॥ ૩૫ ॥

અનુવાદ:- ખીજી અપેક્ષાનો વિરોધ કર્યા વગર અવબોધ ને,
ધાય તે દહેવાય નય તે પાંચ ભેદે જણાય છે;
નૈગમ અને સૂક્ષ્મ વળી વ્યવહાર ઋણસૂત્રને,
શબ્દ ત્રણ ભેદ યુક્ત નૈગમ ભેદદ્વય સંયુક્ત છે. ॥૨૪॥

इति धीमदुपाण्यायोमास्यानिवाचकवरविरचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्रविशारद-कवि-
रत्नाचार्य-ध्रीमद्विजयाभूतसूरीभ्यरचरणकमलयमलध्रमर-मुनिवर्यधीराम-
विज्ञपविरचितानुयादसंकलितः प्रथमोऽध्यायः ॥



પ્રશ્ન ૫—પાંચ નિદ્રામાં વધારે હાનિકારક કયું છે ?

ઉત્તર—નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલાપ્રચલા ને થીણુદ્ધિ એ ત્રણ વધારે હાનિકારક છે. ઉદયમાં પાંચમાંથી એક હોય છે, એક સાથે બે હોતી નથી.

પ્રશ્ન ૬—ચૈત્યવંદનમાં જિનવંદન કરવાનું છે તેમાં મુનિવંદનની ગાથા ‘જાવંત કેવિ સાધુ’ કેમ દાખલ કરેલ છે ?

ઉત્તર—એ ગાથામાં કહેલ સાધુ પંચપરમેષ્ઠીમાં ગણેલાં છે તે છે, તેથી તે ગાથા કહેવામાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૭—સમકિતદષ્ટિ મિથ્યાદષ્ટિની અનાચરણીય કરણીને નિંદે તો તેથી દોષ લાગે ?

ઉત્તર—ન લાગે. કરણીની નિંદા કરાય, કરનારની નિંદા ન કરવી.

પ્રશ્ન ૮—પ્રતિક્રમણમાં પચ્ચખ્ખાણુ ભાગતાં પચ્ચખ્ખાણુની ‘આરા દેશોણ’ બોલે છે તે ખરાખર છે ?

ઉત્તર—ખરાખર નથી. ‘આદેશ દેશોણ’ એમ બોલવું ભેદએ.

પ્રશ્ન ૯—આવતી ચોવીશીના ચોવીશે પ્રભુ ગિરનાર ઉપર સિદ્ધ થશે એમ કહે છે તેવું કયા ગ્રંથમાં કહ્યું છે ?

ઉત્તર—શત્રુજય મહાત્મ્ય વિગેરેમાં કહેલ છે. એક સ્થળે ચોવીશમાંથી બાવીશ પ્રભુ ગિરનારે મોક્ષે જશે એમ કહેલ છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય. જીએ ગિરનાર તીર્થનેા ઇતિહાસ.

પ્રશ્ન ૧૦—ભરતક્ષેત્રમાં યતા તીર્થંકરોતું શાસન મધ્યખંડમાં જ હોય કે બીજા પાંચ ખંડોમાં પણ હોય ?

ઉત્તર—એક દક્ષિણ બાજુના મધ્ય ખંડમાં જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૧—જિનકલ્પી મુનિને શુભસ્થાનક કેટલા સંભવે ?

ઉત્તર—છઠ્ઠું સાતમું જ સંભવે. બીજા શુભઠાણા સ્થવિરકલ્પી થયા પછી ફરસી શકે.

પ્રશ્ન ૧૨—પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળાને કેટલા શુભઠાણા સંભવે ?

ઉત્તર—છઠ્ઠું સાતમું જ સંભવે.

પ્રશ્ન ૧૩—કયા કયા શુભઠાણે કયા કયા સમુદ્ધાત સંભવે ?

ઉત્તર—શુભઠાણે સમુદ્ધાત ઉતારેલા વાંચ્યા નથી, તો પણ બુદ્ધિ અનુસારે આ પ્રમાણે જાણવા:—

સમુદ્ધાત—વેદના, કપાય, મરણ, વૈકલ્ય, તૈજસ, આહારક ને કેવલી.
આ સાતમાંથી પહેલે ગુણકાણે આહારક ને કેવળી વિના પાંચ હોય.

બીજે ગુણકાણે મરણ યતું હોવાથી મરણ સમુદ્ધાત સંભવે છે.

ત્રીજે એકે ન હોય (આ વિચારણીય છે.)

ચોથે, પાંચમે ઉપર જણાવેલ પાંચ હોય.

છઠ્ઠે સાતમે આહારક સહિત છ હોય.

આઠમે, નવમે, દશમે, અગિયારમે વેદના ને મરણ બે સમુદ્ધાત હોય.

બારમે એકે ન હોય. તેરમે કેવળી સમુદ્ધાત હોય.

ચૌદમે ગુણકાણે એકે ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૪—એક સમયે બે લેશ્યા હોય ? અને એક સમયે શુભાશુભ બંને પ્રકારના કર્મ બાંધે ?

ઉત્તર—લેશ્યા એક જ હોય. કર્મ તો સમયે સમયે સાત આઠ બાંધે છે તે અપેક્ષાએ શુભાશુભ બાંધે એમ કહી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૫—મુખમાંથી નીકળતા લાપાવર્ગજ્વાના પુદ્ગળોની આકૃતિ કેવી હોય ?

ઉત્તર—તેની આકૃતિ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—ઔદારિક શરીર, ઔદારિકશરીરનામકર્મ ને ઔદારિક વર્ગજ્વાનો સંબંધ કેવી રીતે સમજવો ?

ઉત્તર—ઔદારિક શરીર તિર્થંચ ને મનુષ્યગતિના છવોને હોય છે તે ઔદારિકશરીરનામકર્મના ઉદયથી છવ ઔદારિક શરીર પ્રાપ્ત કરે છે. ઔદારિક શરીર બાંધવા માટે છવ ઔદારિકવર્ગજ્વાને ગ્રહણ કરે છે. એ પ્રકારે એ ત્રણેનો સંબંધ સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૭—એક સાથે પાંચમાંથી કેટલા ચારિત્ર હોય ?

ઉત્તર—અનેક મુનિને સામાયિક ચારિત્ર એકસું હોય, હેદાપસ્થાપનીય ગ્રહણ કરે ત્યારે બે હોય અને તે પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે ત્યારે ત્રણ સાથે હોય. ત્રણથી વધારે એક સાથે ન જ હોય. દશમા ગુણકાણે સૂક્ષ્મ-સંપરાય અને ૧૧-૧૨-૧૩-૧૪ એ ચાર ગુણકાણે યથાખ્યાત ચારિત્ર હોય. તેની અંતર્ગત સામાયિક ચારિત્ર સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૮—રાત્રિપોષધવાળાને પોસદ પાર્યા અગાઉ જિનમંદિરે જવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—જરૂર હોય એમ જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—માર્ગાનુસારીપણું ક્યારે હોય ?

ઉત્તર—સમકિતપ્રાપ્તિની અગાઉ હોય. એક પુદ્ગળપરાવર્ત સંસાર બાકી રહે ત્યારે હોય.

પ્રશ્ન ૨૦—ગુરુની સ્થાપના સામે છતાં વાંદણા દેતાં સાધુ અને શ્રાવકો મુહુપત્તિ ઉપર અને ઓઘા ઉપર ગુરુચરણની સ્થાપના શામાટે કરે છે ?

ઉત્તર—ગુરુચરણે હાથ અડાડવાની વૃત્તિથી તે સ્થાપના કરવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૧—૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિના સમૂહરૂપ કાર્મણ્યશરીર ચર્મચક્ષુથી દેખાતું નથી, પરંતુ તે રૂપી છે તો તેની આકૃતિ કેવી હોય ?

ઉત્તર—જીવના ઔદારિક ને વૈક્રિય શરીરની જેવી આકૃતિ હોય તેવી કાર્મણ્ય શરીરની આકૃતિ પણ જાણવી.

પ્રશ્ન ૨૨—કાર્મણ્યશરીર ને કાર્મણ્યશરીરનામકર્મ એ એક છે કે બુદ્ધ છે ?

ઉત્તર—કાર્મણ્યશરીરનામકર્મ એ ૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિઓ પૈકી એક પ્રકૃતિ કાર્મણ્યશરીરના કારણરૂપ છે અને કાર્મણ્યશરીર તો ૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિઓના સમૂહરૂપ છે.

પ્રશ્ન ૨૩—સાંભળ્યું છે કે યૌદ્ધમે ગુણઠાણે શુક્લલેશ્યા ઝાલરના રણકાર તુલ્ય હોય છે એ બરાબર છે ?

ઉત્તર—યૌદ્ધમું ગુણઠાણું અલેશી છે, ત્યાં લેશ્યા હોતી નથી; પરંતુ તેરમા ગુણઠાણે તે લેશ્યા હોય છે તેના રણકાર તુલ્ય યૌદ્ધમે ગુણઠાણે કહી હોય તો વિરોધ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૨૪—પ્રતિક્રમણમાં ચોલવંદન કર્યા પછી ‘ ઇચ્છાકારી સમસ્ત શ્રાવક વંદું. ’ એમ કેટલાક કહે છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણગર્ભિતુમાં એ પ્રમાણે કહેવાનું કહેલ છે તેથી તેમ કહેવામાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૫—દેવતા ઔદારિક વર્ગણા શ્રદ્ધણ કરીને ઔદારિક શરીર બનાવે કે વૈક્રિયવર્ગણા શ્રદ્ધણ કરીને બનાવે ?

ઉત્તર—ઔદારિક શરીર તો ઔદારિક વર્ગણાનું જ બને, તેમાં વૈક્રિયવર્ગણા ઉપયોગમાં ન આવે.

પ્રશ્ન ૨૬—અષ્ટાપદ પર્વત ભરતક્ષેત્રના કયા ખંડમાં હતો ?

ઉત્તર—મધ્યખંડમાં જ હતો.

હતો તે હવે વસતીમાં પાછો ફરી રહ્યો છું. આજે જ કુદરતી રીતે એકલો છું, નહિતો સાથે જે ત્રણ શિષ્યો હોય જ. તારે જે કહેવાનું હોય તે નિઃશંકપણે કહી નાંખ. અત્યારના જેવી તક મુનઃ નહીં સાંપડે. જે કે સંસારની એ રામ-કહાણી પર મેં તો કાયમને સારું હડતાળ ફેરવી છે છતાં તું બ્યારે ચાલીચલાવીને આવેલ છે અને રક્તનો સંબંધ ધરાવનાર સંતાન છે ત્યારે તને નિરાશ ન કરવો એ મારી ફરજ ગણાય.”

“વડિલશ્રી ! ભૂલ્યો, આચાર્ય મહારાજ ! અવિનય થતો હોય તો માફ કરશો પણ મારે ૨૫૯ કહેવું જોઈએ કે આ રીતે ઉતાવળથી પ્રવ્રજ્યા થઇજી કરવામાં આપે મારી માતાને ગંભીર અન્યાય કર્યો છે. આપ તો મોટા આચાર્ય જની પૂજ્યો છો પણ અમારી સ્થિતિ કદાહી જની છે. બ્રાહ્મણોએ અમને બહુ હેરાન કર્યા છે.”

“વત્સ ! દિનેના મોટા સમુદાયને પવિત્ર એવી આ શ્રમજીવનકૃતિ પ્રત્યે અસંખ્યા છે. મારું આ ગમન તો નિમિત્ત માત્ર છે. ઈર્ષ્યા દર્શાવવા માટે કોઈને કોઈ હીંડો તેઓ યોગ્યતા જ ફેરે છે. હું કહું છું કે તારીમાતા પતિપરાયણ સતી શ્રી છે અને તું મારું જ ફરજદ છે દેવીજોના બોલવાથી સત્યને આંચ આવતી નથી.

“પૂત્ય પિનાશ્રી ! આપનો વાત સો ટચના મુવર્ણ મૂળી છે. મને પણ વિદ્યાગુરુએ ‘સત્યમેવ જયતે’ નો જ

મુદ્રાલેખ ધારણ કરવાનું કહ્યું છે છતાં સામાન્ય જનસમૂહની દૃષ્ટિ તે જ વ્યવહારમય હોય છે. તેથી મારી માતાને નિર્દોષ ઠરાવવા માટે આપની શોધમાં હું નીકળ્યો છું. હું બહુ ફર્યો છું. આખરે આજ આપનો મેળાપ થવાથી એળધેા પ્રયાસ સફળ થયો છે. હવે આપ એક વાર મારી સાથે રાજગૃહીના એ પ્રદેશમાં પધારી અમ મા-દીકરા ઉપર ઉપકાર કરો. આપનાં આગમનથી જ એ ભૂદેવોના પેટનું પાણી હાલી ઉઠશે. અને એમણે ચલાવેલા દંડનાટકની અંતિમ ઘડીઓ ગણાશે.”

“વત્સ ! તારી માતૃબક્તિથી મને આનંદ થાય છે. હૃદયની સરળતા નિરખી ‘વત્સજોત્ર’માં તારા સરખો વંશજ પાકવા બદલ હર્ષ થાય છે. જે ચોમાસું માથા પર ન હોત તો જરૂર તારી વાત સ્વીકારત પણ હવે તો જે કંઈ જને તે મૌનએકાદશી પછી જ જને. પ્રભુશ્રી વર્ધમાનની આજ્ઞા મુજબ વર્ધાનકૃતમાં શ્રમણો એક સ્થાને જ વાસ કરે છે.”

મનક-“તો પછી હું પણ આપની પાસે જ એટલો કાળ વ્યતીત કરીશ. આપને લખે જ પાછો ફરવાનો મેં નિરધાર કર્યો છે.”

સૂરિ-“મનક ! અમારી મંડળીમાં અમારા સરખો સ્વાંગ સંખ્યા સિવાય રહી શકાતું નથી. તારી ઇચ્છા મારી માફક સાધુ થવાની અને જ્ઞાનાર્જનમાં જીવન વ્યતીત કરવાની છે ? સંસારના પ્રલોભનો પર વિરાગ આવ્યો છે ?”

“ પૂજ્ય પિતાશ્રી ! માતાના શીર પરથી ખોટો આદેશ દૂર કરવો એ પ્રથમ કાર્ય અને આપ જેવા પાસે રહી જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવી એ બીજું કાર્ય એ સિવાય મારી અન્ય કંઈ અભિલાષા જ નથી. ”

મનકનો જવાબ શ્રવણ કરતાં આચાર્ય શય્યભવસ્વામીને પ્રથમ તો આશ્ચર્ય ઉદ્ભવ્યું. આટલી નાની વયમાં વીતરાગદેવતા સંયમ તરફ આવું વલણ એ પૂર્વજવળી પુન્યાઈ સિવાય દ્વિજસંતાનમાં ન જ સંભવે. તરત જ તેઓશ્રીએ શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂક્યો. સરળ હૃદયી મનકનું આયુષ્ય માત્ર છ માસનું જ ભૂતું. સાથોસાથ માનવજીવન સફળ કરવાનો યોગ પણ ભૂતો. એ જે હેતુ અર્થ નીકળ્યો હતો તે હેતુ એના દ્વારા પૂર્ણ થવાનો ન દેખાયો. મૌન એકાદશી આવતા પૂર્વે જ એ ફાની દુનિયાનો ત્યાગ કરવાનો ભાવિભાવની પ્રજાળતા ! ક્ષણમાત્ર આયુ ન વધારી શકાય એવી શકેન્દ્રને પ્રભુ શ્રીવીરે કહેલા કથનની યથાર્થતા ભિડીને આખે વળગી ટૂંકો સમય છતાં મનક ઇચ્છિત કાર્ય સાધી શકે તેવી રીતે કામ લેવાનો મનમાં કાર્યક્રમ નિયત કરી આચાર્યશ્રી બોલ્યા—

“ મનક ! તો પછી મારી સાથે ઉપાશ્રય તરફ ચાલ. તારી ઇચ્છા છે એટલે પ્રમજ્જ્યા આપવામાં વાધો નથી, છતાં આપણા વચ્ચે અહીં થયેલી વાતચિત કિંવા સંસારી નજરે હું તારો પિતા છું એ વાત તારે જરાપણ સંભારવી નહીં; અગર કોઈને કહેવી પણ નહીં. અરિહંતદર્શન-

માં વૈયાવચ્ચનું કળ મહાન્ જતાવ્યું છે. ‘ સેવાધર્મો પરમગહનો યોગીનામપ્યગમ્ય મ્. ’ જેવા નીતિસૂત્રો તારા બાળવામાં હશે જ. બે સાધુઓ બાણે કે આ ગુરુપુત્ર છે તો એ અણમૂલા લાભથી તું વચિત રહે, માટે મારી સલાહ પ્રમાણે વર્તવામાં લાભ છે. એક તરફ એ તપસ્વી અને ચારિત્રસંપન્નોની સેવા-એમનો સત્સંગ અને બીજી તરફ મુનિધર્મનું રહસ્ય સમજવનાર અપૂર્વ જ્ઞાનમાં રમણુતા થશે એટલે તારો બેડો પાર. ”

મનક—“ પિતા અને પૂજ્ય ગુરુ, એમ ઉભયપદધારી આપ જે કહો છો તે મારે કળૂલ છે. માત્ર મારી જનનીવાળી વાત સ્મૃતિપટમાંથી અદૃશ્ય થવી ન બેઠએ— એ તરફ આપશ્રીના કદમ એક વાર અવશ્ય થવા બેઠએ એટલી જ પ્રાર્થના. ” પછી મનક સહિત આચાર્ય ઉપાશ્રયે આવ્યા

પટ્ટશિષ્ય એવા યશોભદ્રજીને દીક્ષા-વિધિને અગે સૂચના આપી, નવિન શિષ્યને પ્રાથમિક તૈયારી કરાવવાની ભલામણ કરી, પોતે આવશ્યકવિધિમાં લીન થયા

પછી સૂરિએ ચૌદપૂર્વમાંથી નિચોડરૂપે નવનીત સમા દશવૈકલિકસૂત્રની રચના કરી. દ્વધમાંથી જેમ માળણ કાઢવામાં આવે તેમ એ સૂત્રની સામગ્રી જુદા જુદા પૂર્વોમાંથી આચાર્યશ્રીએ ઉદ્ધરી હતી એટલે દશવૈકલિકસૂત્ર સાથે જ નવનીત-સ્વરૂપ હતું. એ તૈયાર કરવામાં મનકની આયુઅવધિ નિમિત્તરૂપ હતી. ચૌદપૂર્વધર આ પ્રકારની રચના કારણ-સફલાવે કરી શકે છે. દશવૈકલિકસૂત્રનું સર્જન કરી

- 22-23-24-25. Bhāṣa Rahasya Prakaraṇa Satika-Yoga
Vimiśika Vyākhyā-Tattva Viveka-vivarana Sameta
Kupadrīṣṭanta viśadikaraṇa Prakaraṇa-Niśabha-
kte svarūpato dūṣitatva vicāra Prakaraṇa (भाषारहस्य
प्रकरण सटीक-योगविशिकव्याख्या-तत्त्वविशेकविवरणसमेत-
कूपदृष्टान्तविशदीकरणप्रकरण-निशामक्ते स्वरूपतो दूषितत्व-
विचारप्रकरण) Upādhyaya Shree Yaśovijayaji ... 2- 0-0
26. Jñānārṇava Prakaraṇa (ज्ञानार्णवप्रकरण मूलं) ... 0- 4-0
- 27-37 Shree Yaśovijaya Vācaka Grantha Sangraha-
Pātanjala Yoga-darśana Vivaranadi 11 granthas
(श्री यशोजिजयवाचकग्रन्थसंग्रह-पातंजलयोगदर्शनविवर-
णादि ११ ग्रन्थो) ... 2- 0-0
38. Dharma Parikṣa Savivaraṇa (धर्मपरीक्षा सविवरण)
Upādhyaya Shree Yaśovijayaji ... 4- 0-0

Works in Preparation

1. Jñānārṇava Satika (ज्ञानार्णव सटीक) ... and
2. Anekānta Tattva Vyavastha (अनेकान्ततत्त्व व्यवस्था) and
3. Utpāda-Vyaya-Dhrauṇya Siddhi (उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य-
सिद्धि) Upādhyaya Shree Yaśovijayaji ...
4. Sammati Tarka Prakaraṇa Satika Second Part
(सम्मतिर्तक प्रकरण-सटीक-द्वितीय भाग) ...
5. Pratima Śataka Brihaṭṭika (प्रतिमाशतक बृहट्टिका) ...

To Be Had From:—

Sheth Ishvardas Mulchand
Kikā Bhat Pole—Ahmedabad.

Uniform with the Present Volume

Ready for Sale

Śramaṇa Bhagavān Mahāvira
Vol I Part I

Contents —Chapter I Introduction, Chapter II Su-deva-
Su-guru, Su-dharma Chapter III Samyaktva-Mithyatva, Chapter
IV. First Previous Bhava-Nayasara-Acquisition of Samyaktva.
Chapter V Second Previous Bhava Chapter VI Third Previous
Bhava-Mariel. Chapter VII 4th to 15th Previous Bhavas.
Royal Octavo 4+29+212 Pages Price 2-8-0 Foreign 5/6 n. One
Dollar Fifty Cents U. S. A

Śramaṇa Bhagavān Mahāvira.

Vol II Part I

Contains the Text, English Translation, etc of 116 Sūtras
of Kalpa Sūtra.

Contents:—Chapter I Conception-Vision of Dreams-Description of Indra-Kartika Śeth Kathā. Chap. II Śakra-stava (Cont.) Ten Strange Events-Birth in high and low families-Red-Chamber of Trisāla-devī. Description of first four Great Dreams-Chapter III Remaining Ten Dreams-Explanation of Dreams-Night-vigil-Siddhartha rising up in the morning-Going for exercise-bath etc-Calling for interpreters of dreams. Assembly-hall-Arrival of interpreters of Dreams-Story of 500 Warriors-Chapter IV Explanation of the fruit of dreams Increase of gold and wealth in the palace of Siddhartha-Steadiness of foetus-Lamentations of Trisāla-Resolve of Vardhamāna Kumāra not to renounce the world during the life-time of his parents-Quickening of foetus-Nourishing of the foetus-Birth of Śramaṇa Bhagavān Mahavīra. Chapter V Horoscope. Chapter VI Celebration by Indras and gods-Abhiśoka (anointing) by Indras and gods on Mount Sumeru.-Celebration of birth-festival by Siddhartha. Chapter VII Early life-Naming-Playing with boys-Molestation by a piśāca Going to school-Youth-Marriage-Death of parents-Chapter VIII Dikṣā. Royal Octavo, 19+290 Pages. Price Rs Three Foreign 7/6 s. Two Dollars U S. A.

Śramaṇa Bhagavān Mahāvīra.

Vol IV Part I

—, *et al.* 2011a, 2011b, 2012

STHAVIRAVALI

Contents:—Bhagavan Śrīman Indrabhūti Gautama-Gaṇa-
dhara Agnibhūti-Gaṇadhara Vayubhūti—Gaṇadhara Vyakta-
Gaṇadhara Śrīman Sudharma Swami-Gaṇadhara Maṇḍit-Gaṇa-
dhara-Maurya-putra - Gaṇadhara-metarya - Gaṇadhara-Prabhāsa-
Sthavira Ārya Jambu Swami-Sthavira Ārya Prabhava Swami-
Sthavira Ārya Śāyambhava Sūri. Royal Octavo Pages 209
Price 2-8-0 Foreign 5/6 One Dollar Fifty Cents. U. S. A.

IN PREPARATION

Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīra

Vol I Part II

Contents:—Sixteenth Previous Bhava-Viśvabhūti Muni-
Seventeenth Bhava-Eighteenth Previous Bhava-Tripriṣṭha
Vasudeva-Nineteenth, Twentieth, Twenty-first, Twenty-Second
Previous Bhavas-Twenty-third Previous Bhava Priyamitra
Cakravartin-Twenty-fourth Previous Bhava-Twenty-fifth
Previous Bhava Mahāmuni Nandana Muni-and Twenty-sixth
Previous Bhava.

Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīra

Vol II Part II

Contents:—Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīr's "Vihāra" during
the twelve years and a half previous to his acquisition of
Kovalā Jñāna-Acquisition of Kovalā Jñāna near Rijuvālikā
River-Samavasaraṇa-Dikṣa of eleven Gaṇadharas (chief disciples)-
Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīr's Vihāra during thirty years after
the acquisition of Kovalā Jñāna Nirvāṇa-Kovalā Jñāna to
Gaṇadhara Bhāgavān Indrabhūti Gautama (Śrīman Gautama
Swāmī)-Ten chief Śravakas of Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīra.

Social, political, and religious condition of the people of
Bhāratavarṣa during the time of Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīra-
Jainism in Royal Families Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīr's
Relations with other Royal Families-Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīra
as a religious preceptor-Jaina Philosophy-Jaina Siddhantas-
Jaina System of Logic-Mahāvīra and Buddha etc.

Appendix 1 Birth-place of Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīra.

Appendix 2 Date of Birth of Śramaṇa Bhāgavān Mahāvīra.

To be had from:—

Ahmedabad: New City Printing Press Dhalgarwad-near
Pankoro Naka Ahmedabad.

Bhavnagar: Shree Jain Dharma Prasāraka Sabha
Shree Atmanand Sabha.

Bombay: Shree Sarasvati Pustaka Bhandara-Pandit Bhūlalal
Kalidas, Laxmi Nivas Panjrapole Lane, Bombay 4.

Lahore: Motilal Banarsidas, Booksellers and Publishers
Said Mitha Bazar, Lahore, Punjab.



એક ધર્મિષ્ઠ સલાસદનું બેદકારક પંચત્ય ભાઈશ્રી મણિલાલ હઠીસંગ

ભાવનગરનિવાસી આ બધુ માત્ર ૧૦-૧૨ દિવસના બાધિથી આસો શુદ્ધિ ૧૧ ની રાત્રે સુમારે ૬૯ વર્ષની વયે પંચત્ય પામ્યા છે એમનો અભાવ થવાથી સભાએ એક દીર્ઘદષ્ટિવાળા માયા સલાહકારને શુભાચ્છે છે. એમની ખામી પૂરાય તેમ નથી. એ બધુ અનેક પ્રકારના ત્યાગવાળા, દૃઢ નિશ્ચયવાળા, ધર્મચુસ્ત અને નિઃસ્પૃહ સંત્ય વિચારને જણાવનારા હતા. મહા પ્રત્યે પૂરા સદ્ભાવવાળા હતા. બધુ વર્ષોથી લાંબું મેઝબર થયેલા હતા એમના પુત્ર ધનસુખરાય તથા તિલકરાય વિગેરે સ્વજનવર્ગને અમે અત કરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને એમના આત્માને શાંતિ ધૃષ્ટીએ છીએ આ જગતના છવેને એક વાર જવુ એ તો નિશ્ચય છે પરંતુ તેમ કંઈલાક છતીને જાય છે તેમાંનાં આ એક બધુ હતા.

અવવય મળાવો

ઘટાડેલી કિંમત

વિદ્યપરંપરાવિદારક શ્રી સિદ્ધચંદ્રારાધક

શ્રીપાળ રાજનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન બાળક પણ જાગ્યેજ અભણ હશે. તે શ્રીપાળ મહારાજનો રાસ ચેત્ર તથા આશ્વિન માસની ઝોળીમા ઘેર ઘેર વચાવ છે આ રાસમા સિદ્ધચંદ્રના માહાત્મ્યનુ વર્ણન સુંદર રીતે કરવામા આવ્યુ છે. તેમ જ પ્રસંગે પ્રસંગે દિતશિક્ષાઓ પણ આપનામાં આવી છે. સૌ કોઈ તેના છૂટથી લાલ લછ શકે તે માટે પાકા પૂઠાના રોયલ આઠ પેશ સાધનના ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામા આવી છે. આ પુસ્તકમા રામ ઉપગત નવપદજીના ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ, સ્તોત્રો, નવપદજીની પૂજાઓ તેમ જ તેના ઉજમણાનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીનડે તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે આ પુસ્તકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપગન્ત પાકું બાઈડિંગ કરાવવામા આવ્યુ છે પ્રસંગને અનુરૂપ ચિત્રો પણ રચેજ રચે આપનામા આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને હાલમા બે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઆ ગણનામા આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૭-૦ જુદુ.

૨૬ કાગલ ૫૦ છપાએલ શ્રીપાળ રાજના રામની કેટલીક કૅપીઓ પણ અમારી પાસે છે તે ઝોળી કિંમતે આપી દેવાની છે તેમા પણ પ્રસંગને અનુરૂપ ચિત્રો આપવામા આવેલ છે ૩૪૦ પૃઠનાળા આ રાસની કિંમત ઘટાડીને મત્ર રૂપીઆને બદલે ચૌદ આના રાખવામા આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦ લખો—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી સામાયિક ચૈત્યવંદન સૂત્ર

સામાયિક લેવા પારવાની વિધિ તથા ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ સહિત નવા અધ્યાય કરનાર બાળક બાલિકાઓ માટે અમે નવી આટલિ છપાવીને બહાર પાડી છે કિંમત માત્ર નવ પાઈ સો નકલના રૂ. ૪) બાળવયના બધુ જાગવી શકે તેવા પુઠા વિગેરે કરીને ઉપયોગી બનાવવામા આવી છે. લખો—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

અમારી સભા તરફથી ઉપર જણાવેલી ખૂંડ ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાઠ્ય બાઈન્ડિંગથી બંધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત નવ સ્મરણ, તમામ પચ્ચપખાણો, તમામ વિધિઓ, અનેક મૈત્રવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તથા સત્ત્રાપો વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ભુકના પૃષ્ઠ ૩૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી હાલ કાગળની મોઢવારીને લઈને બીજા ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સગવડને માટે તેમ જ વિશેષ પ્રયાગ નિમિત્તે મો અગર તે તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે નકલ સોના રૂ. ૩૫) ગણવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્સલથી ઓછા ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છૂટક નકલની કિંમત ૭ આના. પોસ્ટેજ સહા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સક્ષિત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણાના ૩૦ વર્ષના વિદ્યાર્થી ક્રમસર ચોમાસાના રથજ સાથે વર્ણન, હથથા-વરથાના ૧૨૫ વર્ષના વિદ્યાર્થી વર્ણન, ઉપમર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના રથજો માથે, ૧૨૫ વર્ષના તપનુ વિરત્ત લીરટ, ઉપમર્ગોની નોંધ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થ-પણાના ૩૦ વર્ષનું સક્ષિત ચરિત્ર-આ લઘુ ભુકમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે ઉપરાંત એ જ પરમાત્માના ચત્તાવીશ ભવના તથા પંચ કલ્યાણક્રમના મોટા બખ્ખે સ્તવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની ખૂંડ તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખામ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે આમટી નકલ મંગાવનારને ઓછી કિંમતે આપણું નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પસંદ પડે તે વધારે નકલો મંગાવી પ્રકાશના કરો. આ ભુક લખના વિગેરેનો પ્રવાસ સભાના પ્રમુખ શ્રીયુત કુવરજી આજુજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર લાખાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦: વિભાગ ૫

આ આખા મંથન દસ પર્વ છે. કલિકાલમર્ગેશ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે અને તેનું લાખાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે

૧) પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીમદ્ભગવદેવ, અગ્નિતનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૨-૪-૦૦

૨) બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪. શ્રીમદ્ભગવાદેવ શ્રીમુનિસુવતરાશી સુધીનાં ચરિત્રો કિં રૂ. ૩-૪-૦૦

૩) ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૫-૬. શ્રી રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦૦

૪) ચોથો ભાગ-પર્વ ૭-૮. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૦-૦૦

૫) પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦. શ્રી મહાવીર જિન સચિત્ર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેચા લેનાર પાત્રોથી રૂ. ૧૧-૮-૦૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું મનજનુ

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ



પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૯ મો

વીર સંવત ૨૪૬૮

શ્રી જોગદાસે સમારક મસા

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૯

માર્ગશીર્ષ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

સાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું } માર્ગશીર્ષ { વીર સં. ૨૪૬૯
અંક ૬ મા } { વિક્રમ સં. ૧૯૨૬

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર-સંસ્કૃત. (કવિ બાલચંદ હીરાચંદ)	૨૭૮
૨ શ્રી ત્રિરાવલા પાર્શ્વનાથ છંદ... (મંત્રાદ્યક-મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૮૦
૩ લાલુવા યોગ્ય ... (કુંવરજી)	૨૮૨
૪ શ્રી ગણધરકથલતા-અગ્નિભૂતિ ને વાયુભૂતિ ગણધર (આ. વિજયપદ્મચરિ)	૨૮૩
૫ શ્રાવકધર્મના અધિકારીનાં લક્ષણો ... (કુંવરજી)	૨૮૮
૬ ટાળ (Timo) સંબંધી વિચારણા (રા. જીવરાજભાઈ ઓષવજી દોશી)	૨૮૯
૭ મોક્ષાર્થિના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનવૃદ્ધિ: કાર્યા ... (વકીલ ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૨૯૫
૮ દંકુ ને ટચ... ... (કુંવરજી)	૩૦૦
૯ એક મિત્રનો પત્ર ... (કુંવરજી)	૩૦૧
૧૦ પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર-મુનિ વિશુધવિજયજી)	૩૦૨
૧૧ " ... (પ્રશ્નકાર-સા. મનલાલ કંકુચંદ)	૩૦૩
૧૨ પ્રભાવિક પુરુષો-આચાર્ય યશોભદ્રચૂરિ (મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્કી)	૩૦૫
અવધાર કોશરથ: ૨ (૨૦૩-૨૦૪) ... (મૌકિતક)	૩૧૨

નવા કાર્તિકી જૈન પંચાંગ

પૂર્વપુરુષોની ચાલી આવતી પ્રજાલિકા પ્રમાણે સંગ્રહાયેલું પંચાંગને આધારે પાણવાની તિથિઓ અને પર્વોને સુચવનાર પંચાંગ પંચાવન વર્ષથી અમે પ્રગટ કરીએ છીએ. તે પ્રમાણે આ વર્ષે પશુ તૈવાર કરી બહાર પાડવામાં આવેલ છે. કી. ૦-૦-૯ સો નકલના રૂ. ૪-૦-૦ ટપાલ ખર્ચે અલગ.

નવા મહામહોનાં નામ

૧. શા. કાનિવાવ લક્ષ્મીકાન્થ	બાવનગર.	લાઈફ મેમ્બર
૨. શા. પોષટલાલ દમચંદ	મુંબઈ.	પહેલા વર્ગમાંથી લાઈફ મેમ્બર
૩. શા. મંગળદામ લક્ષ્મીભાઈ	નિમનપુરવાળા દાલ મુંબઈ.	" "
૪. શા. રનિલાલ વીરવદામ	પાચોગ.	" "
૫. વાર્તા કૃત્તેચંદ મનલાલ	તળાગ.	પહેલા વર્ગના મેમ્બર
૬. બાવમાર નિમેવનદામ બેચરામ	બાવનગર.	" "

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः

जैन धर्म प्रकाशः

पुस्तक ५८ भुं } मार्गशीर्ष { वीर सं. २४९८
अंक ६ मे। } वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (सुश्रवणे)

श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथस्तोत्रम् ।

उपजातिवृत्तम् ।

श्रीपार्श्वनाथं भुवि सुप्रसिद्धं, वैदर्भदेशे सुविशालकीर्तिम् ।
अस्पृष्टभूमिं सुयथार्थनामं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ १ ॥
विभूषितं श्रीपुंरमध्यभागं, पातालगर्भगृहसंस्थितं यः ।
अनेकभक्तार्पितभक्तिपुष्पं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ २ ॥
लङ्कापतेर्वाहुविभूषितं य-द्विभवं जिनेन्द्रस्य सुभूतकाले ।
चमत्कृतिर्यस्य जने प्रसिद्धं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ३ ॥
वाराणसी यस्य सुजन्मभूमि-र्वामाकुले सूर्य इव प्रदीपः ।
पूज्यं मनोवाञ्छितपूरकं तं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ४ ॥
फणीन्द्रविस्फारितमातपत्रं, सुशोभितं सुंदर इयामवर्णम् ।
आकुष्टभक्तालिमुखारविन्दं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ५ ॥
सत्योपदेष्टा कमठस्य पार्श्वो, मन्त्रामृतेनोद्धरितः फणीन्द्रः ।
सुरेन्द्रसंपूजितदेवदेवं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ६ ॥
धर्मोपदेष्टा भुवि भाविकानां, तीर्थंकरः संघविधायको यः ।
धर्मस्य संस्थापकधर्ममूर्ति, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ७ ॥
भक्तस्य घाञ्छा भुवि भाग्यलक्ष्मी-र्विधायको यः परमार्थसिद्धेः ।
मोक्षस्य दाता परमं पवित्रं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ८ ॥

बालचंद हीराचंद-मालेगाम

શ્રી હરાવલા પાર્શ્વનાથ

છંદ

હરાઉલામંડણુ જિનપાસ, તું ત્રિભુવનપતિ લીલાવિલાસ;
 સુણી વિનતિ છોડો ભવ-પાસ, તું છે દેવ હું તારો દાસ. ૧
 ગિહુંગતિમાંહિ ગાઠો રૂથ્યો, માનવભવ લાધો મુઝ રૂથ્યો;
 મહિમંડલે છ દરિસણુ હુઆ, બોલે વચન સર્વ જુજુવા. ૨
 એક ભવો ભવ દાંઈ નિગમો, નિત ઉઠી પ્રભુજીને નમો;
 એક ભણે ઇશ્વર દેવતા, મનોવંછિત લહીએ સેવતા. ૩
 એક ભણે સવિ છંડો દેવ, એક જ સેવો સૂરજ દેવ;
 એમ બોલ બોલે છે ભવ્ય, એક ભણે જઈશું જ્યાં જશ. ૪
 જગતમાંહિ મેં જોયા ઘણા, બોલ સહુ થાપે આપણુ;
 ધર્મતણો હું અરથી થયો, દેવપરીક્ષા કરવા ગયો. ૫
 પોહત્યો હરિમંદિર ધસમસ્યો, કૌતુક દેખી હિયડે હસ્યો;
 નારી સાથે બેઠા દેવ મોઝાર, છેક દીઠા ભુવન મઝાર. ૬
 મુજ મૂરખ મન ચીની વચ્ચી, દેવ થયા તો નારી કીસી?
 બેઠા દીઠા જોડલા જીણુ વાર, હું લાગ્યો નવિ રહ્યો લગાર. ૭
 હરિના ભુવનથકી નીકળી, ગયો ઇશ્વરને દેહરે વળી;
 મૂરતિ થિલુ ઉપર દીઠી નવિ, એક જલધારી લોંછ ઠવી. ૮
 તે ઉપર માંડ્યો આકાર, તે કહેતા આવે લાજ અપાર;
 તાય ભક્તિ કિમ કરીએ દેવ, પૂજી પ્રણમી કીજે સેવ. ૯
 ચતુરપત્તે મેં ચિંતવ્યો તામ, પાયપખે કીહાં કરું પ્રણામ?
 અંગપખે નવી નિરખે લગાર, કંઠ વિના કીમ ઠવીએ હાર? ૧૦
 નાકપખે કિહાં ધૂપ ધૂપણું? આવા દેવ શું ઇશ્વરપણું?
 અલવેગું ઇશ્વર પરિહરી, હાથડે વળી વિમાસણુ કરી. ૧૧
 મૂરજ દેવ સહુકો કહે, તે તો આપદા ઘણેરી સહે;
 દિવસમાંહિ ભિગે-આયમે, જન્મ મરણનાં દુઃખ નિગમે. ૧૨
 જશ રસમ દેવી દેવતા, દીઠા ચેલ્ય સવિ છેકા ભલા;
 રિંચા દરે દરાવે ઘણી, કિચ્છી જોલગ કીજે તેહતણી. ૧૩
 દેવ ન દેખ્યો તેહવો ઠાય, જેને સોચે મુખ-સંપત્તિ હોય;
 મુજ મન આરતિ એહ જ ઘણી, લેઓ તિહાં સાચુ ભણી. ૧૪

ઇમ પૂછ્યો જિનશાસનસાર, જિન ચૌવીશી મુગતિ દાતાર;
 પૂરવ પુણ્યે પ્રગલ્બો કર્મ, દયામૂળ જાણીએ જિનધર્મ. ૧૫
 મુગતિતણો મને લાધો માર્ગ, પાર્શ્વપ્રભુ ધરું આપની આશ;
 ચિન્તામણિ મળિયો મુજ આજ, તુમ નામે મુજ સરિયા કાજ. ૧૬
 તોરા ગુણનો પાર નવિ લહું, તુજ તુલ્ય ખીજો નહીં કરું;
 અવર દેવ તુમ અન્તર ધણો, ભુગતે બોલ વિચારી લણો. ૧૭
 જેવડો અન્તર વ્યંતર ઇન્દ્ર, જેવડો અન્તર તારા ચન્દ્ર;
 જેવડો અન્તર બૂપતિ દાસ, નથી હીનને લીલ વિલાસ. ૧૮
 જેવડો અંતર લુણ કપૂર, જેવડો અંતર ખજુઆ સૂર;
 જેવડો અંતર સરસવ મેર, જેવડો અંતર ઉવટ^૧ સેર.^૨ ૧૯
 જેવડો અંતર સિંહ શિયાલ, જેવડો અંતર ગોલ વિઆલ;
 જેવડો અંતર મયગલ ઉંટ, જેવડો અંતર પુણ્યવંત પુટ. ૨૦
 જેવડો અંતર ળગલા હંસ, જેવડો અંતર કાનડ^૩ કંસ;
 જેવડો અંતર રાવણુ રામ, જેવડો અંતર ઠામ કુઠામ. ૨૧
 જેવડો અંતર બાજર ઝૂર, જેવડો અંતર કાયર શૂર;
 જેવડો અંતર રાણી દાસ, જેવડો અંતર દહીં ને છાશ. ૨૨
 જેવડો અંતર રાવણુ બોર, જેવડો અંતર માણસ ઢોર;
 જેવડો અંતર મૂરખ ને જાણુ, જેવડો અંતર ખર ને કાંણુ. ૨૩
 જેવડો અંતર અમૃત ને વિષ, જેવડો અંતર જળ ને ખીર;
 જેવડો અંતર કોયલ^૪ કાક, જેવડો અંતર સુખડ ને સાગ. ૨૪
 જેવડો અંતર મણિ ને કાચ, જેવડો અંતર સુડો ને આસ;
 જેવડો અંતર કાંચન ને લોહ, જેવડો અંતર કસ્તૂરી ને મેવ.^૫ ૨૫
 જેવડો અંતર ગોળ ને ગળી, જેવડો અંતર તરુ ને સળી;
 જીમ રચણાયર ને છીલરુ, કામકુલ કીહાં કીંકરુ. ૨૬
 જેવડો અંતર છે અનેક, ધર્મી ધર્મ મન ધરો વિવેક;
 ચડતે ઓઠે જિનવર જોય, પડતે અવર દેવ સૌ હોય. ૨૭
 ચિહું દિશિ ચોવટ ને ચોસાલ, ત્રિભુવનનાયક દેવ દયાલ;
 તુમ લેલ્યો અવર નહિ નમું, અમૃત લહી આછણુ કેમ જમું? ૨૮
 પામ્યો કદપ વિષયનો સાથ, તો અવર નહિ ચાહું હાથ;
 તું દીઠો નયણે જગદીશ, અવર દેવ કેમ નામું શિથ? ૨૯
 તું વિણ લવસાગર રડવડ્યો, મદ મચ્છર માયામાં પડ્યો;
 એવી વિનતિ કરું તુજ બહુ, કર્યાં પાપ તે જાણો સહુ. ૩૦

તવ નિશ્ચે નિંદા પરિહાર, અવર દેવના બોધ્યાં આચાર;
 રાય મ ધરજો કોઈ લગાર, દેવ ખરા જે મુગતિ દાતાર. ૩૧
 અવર માહરે સખલા જોય, તુમ સરિખા મુજ દેવ ન કોય;
 સેવ્યો આપે શિવપદ ઠામ, ત્રણ કાળ તસ કરું પ્રણામ. ૩૨
 અમીરસ સરખો મીઠો આજ, તું દીઠો નયણે મહારાજ;
 એ કારણ મુજ વંછિત દુખ્યો, દુર્ગતિનું દુઃખ ફરે ટલ્યો. ૩૩
 તુજ નામે સવિ સકટ ટળે, ભૂત પ્રેત વ્યન્તર નહિ છળે;
 નિશ્ચે નામે વિષમ વિકાર, તુજ નામે નિત જયજયકાર. ૩૪
 તપગચ્છનાયક અવિચલ ચંદ, શ્રી લક્ષ્મીસાગર સૂરીન્દ;
 શિષ્ય સોમદેવસૂરિ સાર, શ્રી સોમસુન્દર વર ગેણુધાર. ૩૫
 સમયરત્ન બિન પંડિતરાય, તે સહિ ગુરુના પ્રણુમી પાય;
 તુ સ્તવિયો ત્રિભુવનનો ધણી, પૂરો ઈચ્છા એક મનતણી. ૩૬
 કદિ રમણી નવિ માણું રાય, કોટલ વિદ્યા મંત્ર અકાય;
 એક જ આવાગમન નિવાર, તું લવસાગર પાર ઉતાર. ૩૭
 હું આવ્યો શરણે તુમ તણો, રાખો મન ઉલટ આપણો;
 મુનિ લાવણ્ય એહ છદ લણે, તુમ તુકે નવનિધિ ઘર આંગણે. ૩૮
 આ છરાઉલા પાર્શ્વનાથનો છંદ પ્રાચીન પ્રતમાંથી લખ્યો છે. કર્તા
 મુનિ લાવણ્યવિજયજી છે. સવત ૧૮૮૬ ના અશાઠ વદ ૭ ખુધવારે
 લખેલ છે. આ છંદમા મિશ્રલાપા એટલે મારવાડી અને ગુજરાતી છે.
 સ પાદક મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

જાણુવા યોગ્ય

૧. શ્રી ધનેશ્વરમુરિકૃત રાત્રુંજયમાહાત્મ્યમાં કહ્યું છે કે-શ્રી વીરપદમાત્માના
 નિર્વાણથી ૩ વર્ષ ને માઝગ્રાહ માસે ચોથો આરો પૂરો યજ્ઞ પાંચમો આરો
 જેમને ત્યારપછી પાંચમા આગના ૪૬૬ વર્ષ ને ૪૫ દિવસે વિક્રમ રાગ્નનો
 મંત્ર પ્રવર્તમે એટલે કુલ ૪૬૬ વર્ષ ને દશ માસે વિક્રમરાગ્નનો સંવત પ્રવ-
 તમે. અપૂર્ણને પૂર્ણ માનીને ૪૭૦ વર્ષ કહેવામાં આવે છે.

૨ નિર્વાણ એટલે શુ ૧ જેમ દીપકના પાત્રમાંથી તેલ અને ખતી બને
 મર્ચા બળી જવાથી દીપક જુગાધ જાય છે-નિર્વાણ પામી જાય છે તેમ તેજસ-
 કાર્મણ યરીરૂપ તેલ અને આયુર્ધર્મના ઉદ્ધરણ ખતી મર્ચા બળી જવાથી
 સંસારમા ફરીને ન આવવારૂપ રિયતિને પામવું તે નિર્વાણ કહેવાય છે.

૩. શ્રી કપાલદેવને બને આયજમાં મામમામી દક્ષિણા જે વૃષભ
 લંછન તરીકે દત્તા, એમ શ્રીમદ્વાયગ્રંથમાં કહ્યું છે.

૨. અગ્નિભૂતિ ગણધર

મગધ દેશના ગોળરગામમાં ગૌતમગોત્રના વસુભૂતિ બ્રાહ્મણ અને પૃથ્વી માતાના પુત્ર શ્રી અગ્નિભૂતિનો જન્મ વૃષભ રાશિ અને કૃત્તિકા નક્ષત્રમાં થયો હતો. તે મહાબુદ્ધિશાળી હોવાથી મોટી ઉંમરે પણ ચૌદ વિદ્યાના પારગામી ગન્યા હતા. તેમને ‘કર્મ’ છે કે નહિ ? એ બાબતનો સંશય હતો. તેમને પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવની પાસે જવાનો પ્રસંગ કઈ રીતે ઉપસ્થિત થયો ? તથા સંશય કઈ રીતે દૂર થયો ? વગેરે બીના ટૂંકામાં આ પ્રમાણે છે—

ઈન્દ્રભૂતિને દીક્ષિત થયેલ સાલળી તેમના બીજા ભાઈ અગ્નિભૂતિ વિચારવા લાગ્યા કે—“કદાચિત્ પર્વત પીગળી જાય, હિમનો સમૂહ સળગી ઊઠે, અગ્નિની જ્વાલાઓ શીતળ થાય, વાયરો સ્થિર થઈ જાય, ચન્દ્રમામાંથી અંગારા વરસે અને પૃથ્વી પાતાલમાં પેસી જાય, તો પણ મારો ભાઈ હારે જ નહિ.” પોતાના મોટાભાઈ ઈન્દ્રભૂતિ શ્રી જૈનેન્દ્રી દીક્ષા અંગીકાર કરે, તેમાં જરા પણ શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ નહિ રાખતા તે અગ્નિભૂતિ લોકોને વારંવાર પૂછવા લાગ્યા, પરંતુ જ્યારે લોકોના મુખથી સાંભળી તેને નિશ્ચય થયો કે શ્રી ઈન્દ્રભૂતિએ દીક્ષા લીધી જ છે ત્યારે તે ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“તે ધૂર્તે જરૂર ઈન્દ્રભૂતિને છેતરી લીધો જણાય છે પરંતુ હું હમણાં જ જઈ તે ધૂર્તને છતી લઉં અને માયાપ્રપંચથી પરાજિત કરેલા મારા વડીલ ભાઈને પાછા લઈ આવું.” આ પ્રમાણે વિચાર કરી, અગ્નિભૂતિ પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે જલ્દી શ્રી મહાવીરદેવની પાસે આવ્યા. શ્રી મહાવીર પ્રભુ તેને તેના ગોત્ર અને નામ કહેવાપૂર્વક બોલાવી તેના મનમાં રહેલા સંદેહને પ્રગટ કરી બોલ્યા કે—“હે ગૌતમગોત્રીય અગ્નિભૂતિ ! તને એવો સંશય છે કે—‘કર્મ છે કે નથી ?’ આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ અર્થને જણાવતા વેદપદો વાંચવાથી થયો છે—કર્મનો નિષેધ કરનાર વેદવાક્ય આ છે—

“પુરુષ ઇવેદં મિં સર્વં યદ્ ભૂતં યચ્ચ માન્યમ્” ઇત્યાદિ ।

“આ વેદપદોથી તું એમ સમજ્યો કે કર્મ નથી. તેનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[પુરુષ ઇવેદં-મિં સર્વં યદ્ ભૂતં યચ્ચ માન્યમ્] એટલે આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતન વિગેરે પદાર્થસ્વરૂપ જે ભૂતકાળમાં થયેલું છે અને જે ભવિષ્યકાળમાં થવાનું છે, તે સર્વ પુરુષ જ છે એટલે આત્મા જ છે. અર્થાત્ આત્મા સિવાય કર્મ, ઈશ્વર વિગેરે કાંઈપણ નથી. મનુષ્ય, દેવ, તિર્યંચ, પર્વત, પૃથ્વી વિગેરે જે જે વસ્તુઓ દેખાય છે તે સર્વ આત્મા જ છે, આત્મા સિવાયની એક

પણ વસ્તુ નથી. આ વચનવડે ‘ સર્વ વસ્તુ આત્મા જ છે. ’ એમ જણાવેલું હોવાથી ‘ કર્મ નથી ’ એમ તને નિર્ણય થયો છે. હે અગ્નિભૂતિ ! વળી તું માને છે કે— ઉપર પ્રમાણે વેદપદોનો અર્થ સુક્ષિતથી પણ ઠીક લાગે છે, કેમ કે આત્મા અમૂર્ત છે, તેને મૂર્ત એવા કર્મવડે અનુગ્રહ (લાભ) અને ઉપધાત (હાનિ) શી રીતે સંભવે ? જેમ અમૂર્ત એવા આકાશને મૂર્ત એવા ચંદનથી વિલેપન થતું નથી અને શસ્ત્રથી તેનું ખંડન પણ થતું નથી; તે પ્રમાણે અમૂર્ત એવા આત્માને કર્મથી અનુગ્રહ કે ઉપધાત કેમ થઈ શકે ? માટે કર્મ નામનો પદાર્થ નથી, પણ વળી કર્મની સત્તા જણાવનારાં બીજાં વેદપદો દેખીને તથા લોકોમાં પણ કર્મની પ્રસિદ્ધિ જોઈને તું સંશયમાં પડ્યો કે કર્મ હશે કે નહિ ?

“ પરંતુ હે અગ્નિભૂતિ ! તારો આ સંશય અયુક્ત છે, કારણ કે—“ પુરુષ પવેદં મિં સર્વેં યદ્ મૂતં યચ્ચ માવ્યમ્ ” એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી તું એ વેદપદોનો અર્થ જે ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ થતો નથી. તેનો ખરો અર્થ આ પ્રમાણે છે, સાંભળ—[પુરુષ પવેદં મિં સર્વેં યદ્ મૂતં યચ્ચ માવ્યમ્] એટલે આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતન સ્વરૂપ જે ભૂત-દાળમાં ધયેલું છે અને લવિષ્યદાળમાં થવાનું છે તે સર્વ આત્મા જ છે. આ વેદપદોમાં આત્માની સ્તુતિ કરી છે, પણ આત્માની સ્તુતિ કરવાથી ‘ કર્મ નથી ’ એમ સમજવાનું નથી. વેદવાક્યો ત્રણ પ્રકારના હોય છે—કેટલાક વેદવાક્યો વિધિ અર્થને જણાવે છે, કેટલાક વેદવાક્યો અનુવાદ અર્થને જણાવે છે, તેમાં સિદ્ધપદાર્થનું કહેવું, તે અનુવાદ કહેવાય, અને કેટલાક વેદવાક્યો સ્તુતિરૂપ અર્થને જણાવે છે. જેમ—‘ સ્વર્ગકામોઽગ્નિદોષં જુહુવાત્. ’ એટલે સ્વર્ગની ઈચ્છાવાળો અગ્નિહોત્ર દોષ કરે. ’ ઇત્યાદિ વાક્યો વિધિરૂપ અર્થને જણાવે છે. ‘ દ્વાદશ માસાઃ સંવત્સરઃ. ’ એટલે બાર મહિનાનું એક વરસ થાય. ’ તથા ‘ અગ્નિરુષ્ણઃ. ’ એટલે અગ્નિ ગરમ હોય. ’ ઇત્યાદિ પદો લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવા પદાર્થોનો અનુવાદ કરે છે. કેટલાક વેદવાક્યો સ્તુતિ અર્થને જણાવે છે, જેમ—

“ જલે વિષ્ણુઃ સ્થલે વિષ્ણુઃ-વિષ્ણુઃ પર્વતમસ્તકે ।

સર્વભૂતમયો વિષ્ણુઃ-સ્તસાદ્ વિષ્ણુમયં જગત્ ॥ ૧ ॥ ”

“ જલમાં વિષ્ણુ છે, સ્થલમાં વિષ્ણુ છે, પર્વતના શિખર પર વિષ્ણુ છે અને સર્વ ભૂતમય વિષ્ણુ છે; તેથી સમગ્ર જગત્ વિષ્ણુમય છે. ”

આ વાક્યથી વિષ્ણુનો મહિમા જણાવ્યો છે, પણ તેથી વિષ્ણુ સિવાયની બીજી વસ્તુઓનો અભાવ સમજવાનો નથી. જેમ આ વાક્યથી આખા જગતને વિષ્ણુમય કહેવા છતાં, આ વાક્ય વિષ્ણુનો મહિમા જણાવનાર હોવાથી વિષ્ણુ સિવાયની બીજી વસ્તુઓનો અભાવ સમજવાનો નથી; તેમ ‘ જે ધર્મ અને જે ધર્મે તે સર્વ આત્મા જ છે. ’ એ વેદપદોથી આત્માનો મહિમા જણાવ્યો છે, પણ

તેથી 'આત્મા સિવાય કર્મ નથી' એમ સમજવાતું નથી. વળી જે તું માને છે કે—'અમૂર્ત એવા આત્માને મૂર્ત એવા કર્મવડે અનુચ્છ અને ઉપધાત કેમ થઈ શકે?' એ પણ તારું માનવું અશુદ્ધ છે, કેમ કે—જ્ઞાન અમૂર્ત છે, તેને મૂર્ત એવા બ્રાહ્મી વિગેરે ઔપધોવડે તથા ધી, દૂધ વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થોવડે અનુચ્છ થતો દેખીએ છીએ; વળી મદિરા, વિષ વિગેરે પદાર્થોવડે જ્ઞાનને ઉપધાત થતો પણ દેખીએ છીએ; માટે અમૂર્તને પણ મૂર્ત પદાર્થના સંબંધથી અનુચ્છ અને ઉપધાત સંલવે છે એમ માનવું જોઈએ. વળી જો કર્મ ન હોય તો જગતમાં એક સુખી અને બીજો દુઃખી જણાય છે. એક શેઠ બીજો ચાકર બને છે ઇત્યાદિ પ્રકારે પ્રત્યક્ષ જણાતી જગતની વિચિત્રતા કેમ સંલવે? રાજા અને રંક, એવા ઉચ્ચ-નીચના જે ભેદ (દરક, તફાવત) જોવામાં આવે છે તેમાં કાંઈ પણ કારણ હોવું જોઈએ, અને તે કારણ શુભ-અશુભ કર્મ જ છે એમ જરૂર માનવું જોઈએ. વળી જે જે ક્રિયા કરાય છે તેનું ફળ અવશ્ય મળે છે. દાન વિગેરે શુભ ક્રિયાઓ છે, અને હિંસા વિગેરે અશુભ ક્રિયાઓ છે; તે શુભ અને અશુભ ક્રિયાઓનું કાંઈ પણ ફળ અવશ્ય મળવું જોઈએ, અને તે ફળ શુભ-અશુભ કર્મ છે. કારણ કે—અહિંસાદિ શુભ ક્રિયા કરવાથી શુભ કર્મ બધાય છે, અને અશુભ ક્રિયા (હિંસા વગેરે) કરવાથી અશુભ (પાપ) કર્મ બધાય છે.

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી અગ્નિભૂતિને કર્મનો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેને નિર્ણય થયો કે 'કર્મ છે.'

જો પ્રમાણે તેમનો સંશય દૂર કરીને પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવે તેમને પાંચસો શિષ્યો સાથે, ૪૭ મા વર્ષની શરૂઆતમાં વૈશાખ શુદ્ધ અગિયારશે દીક્ષા આપી અને ગણધરપદે સ્થાપ્યા. તેઓ ત્રિપદી સાંભળીને બાર અંગોની રચના કરવામાં સમર્થ થયા. અતુર્ગાની એવા શ્રી અગ્નિભૂતિ ગણધર છદ્મસ્થપણામાં ૧૨ વર્ષ રહ્યા એટલે ૫૮ વર્ષ વીત્યા બાદ ૫૯ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા. ૧૬ વર્ષ સુધી કેવલીપર્યાય આરાધી, ૭૪ વર્ષનું આયુ પૂરું કરી વૈભારગિરિ ઉપર પાદપોષગમન અનશન કરવાપૂર્વક માસદ્વપણ કરી, તેઓ નિર્વાણ પામ્યા. તેમના સંધયણ, દેહ, રૂપ વગેરેની બીના શ્રી ઇન્દ્રભૂતિના ચરિત્ર પ્રમાણે સમજવી.

૩. શ્રી વાયુભૂતિ ગણધર.

ત્રીભ ગણધર મહારાજ તે પહેલા અને બીજા ગણધરના સગા ભાઈ થાય, તેથી માતાપિતાનાં નામ પૂર્વની માફક જાળવવાં. તેમનો જન્મ તુલા રાશિમાં ને સ્વાતિ નક્ષત્રમાં થયો હતો. તેઓ ચૌદ વિદ્યાના પારગામી બન્યા હતા. તેમને "આ શરીર છે તે જ આત્મા છે કે શરીરથી અલગ આત્મા છે?" એવો સંશય

હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના સમાગમથી તે સંશય દૂર થયો. તે બીના દુઃકમાં આ પ્રમાણે બાબુવી—

ઇન્દ્રભૂતિ અને અગ્નિભૂતિને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી ત્રીજા લાઇ વાયુભૂતિએ વિચાર્યું કે—“ જોના ઇન્દ્રભૂતિ અને અગ્નિભૂતિ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે, તેથી હું પણ તેમની પાસે જઈ અને મારે સંશય પૂછું. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે વાયુભૂતિ પોતાના પાંચસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે પ્રભુ પાસે આવી. પ્રભુએ તેને ગોત્ર અને નામ જણાવવાપૂર્વક બોલાવ્યા કે “ હે ગૌતમ વાયુભૂતિ ! તને એવો સંશય છે કે ‘ આ શરીર છે એ જ આત્મા છે કે શરીરથી અલગ આત્મા છે ? ’ આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદવાક્યોથી થયો છે. તે વેદવાક્યો આ પ્રમાણે છે—

“ વિજ્ઞાનઘન એવૈત્તેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાઽનુવિનશ્યતિ ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ ”

“ આ વેદવાક્યથી તું બંધ છે કે-શરીરથી ભિન્ન એવો આત્મા નથી, પણ શરીર એ જ આત્મા છે. આ વાક્યનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે વિજ્ઞાનનો સમુદાય જ [પ્તેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુત્થાય] આ પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભૂતોમાંથી ઉત્પન્ન થઇને [તાન્યેવાઽનુવિનશ્યતિ] પાછો તે ભૂતોમાં જ લય પામે છે; [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] તેથી શરીર અને આત્માની ભિન્ન સંજ્ઞા નથી. અર્થાત્ શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી વિજ્ઞાનનો સમુદાય જ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી વિજ્ઞાનનો આધાર પાંચ ભૂતો જ છે, પણ આત્માને શરીરથી પૃથક્ માનવાવાળા અન્ય મતાવલંબીઓ જે વિજ્ઞાનનો આધાર આત્મા નામનો પદાર્થ શરીરથી પૃથક્ માને છે તે આત્મા નામનો પદાર્થ શરીરથી પૃથક્ નથી. જેમ મદિરાના અંગોમાંથી મદ્યશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. આવી રીતે શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી વિજ્ઞાનનો સમુદાય ઉત્પન્ન થઇને, પછી જ્યારે શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોના વિનાશ થાય છે ત્યારે, તે વિજ્ઞાનનો સમુદાય પણ જલમાં પરપોટાની જેમ તે ભૂતોમાં જ લય (વિનાશ) પામે છે. આવી રીતે ભૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થતું હોવાથી તે ચૈતન્યનો આધાર શરીર છે, તેથી લોકો જે આત્મા શબ્દથી બોલે છે તે આત્મા શરીર જ છે, શરીરથી ભિન્ન આત્મા નથી તેથી જ વેદવાક્યમાં કહ્યું છે કે—‘ ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ ’ એટલે શરીર અને આત્માની પૃથક્ સંજ્ઞા નથી, પણ શરીર એ જ આત્મા છે.

જો ‘ ભૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે ’ એમ જણાવનારાં બીજા વેદપદો કેળી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે-શરીર એ જ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે ? ”

“આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે, એમ જણાવનારાં નીચેનાં વેદપદો છે—

“સત્યેન લભ્યસ્તપસા હોષ બ્રહ્મચર્યેણ નિત્યં જ્યોતિર્મયો હિ શુદ્ધો,
યં પશ્યન્તિ ધીરા યતયઃ સંયતાત્માનઃ ॥”

“[સત્યેન લભ્યસ્તપસા હોષ બ્રહ્મચર્યેણ નિત્યં જ્યોતિર્મયો હિ શુદ્ધો] એટલે હ્રમેશાં જ્યોતિર્મય અને શુદ્ધ એવો આ આત્મા સત્ય, તપસ્યા ને બ્રહ્મચર્યવડે જણાય છે; [યતયઃ પશ્યન્તિ ધીરા સંયતાત્માનઃ] એટલે તે આત્માને ધીર અને સંયમી સાધુઓ દેખે છે. આ વેદપદોથી જણાય છે કે આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે.

“આ પ્રમાણે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી સંશય થયો છે કે “શરીર એ જ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે?” પરંતુ હે વાયુભૂતિ! તારો આ સંશય અશુદ્ધ (ગેરવ્યાજબી) છે, કેમ કે—‘વિજ્ઞાનઘન’ એ વેદવાક્યનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી તું એ વાક્યનો અર્થ જે ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ નથી પણ એ વાક્યનો અર્થ સ્યાદાદિ શૈલીએ આ પ્રમાણે છે. સાંભળ—

“[વિજ્ઞાનઘન ઘ્વ] જે વિશિષ્ટ જ્ઞાન એટલે જ્ઞાનદર્શનનો ઉપયોગ તે વિજ્ઞાન કહેવાય, વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપ જ આત્મા [ઇત્યેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુદાય] જોયપણે (જ્ઞાનના ઉપયોગરૂપે) એટલે જાણવા યોગ્યપણે પ્રાપ્ત થયેલા આ પૃથ્વી વિગેરે ભૂતોથકી અથવા ઘટ, પટ વિગેરે ભૂતોના વિકારોથકી ‘આ પૃથ્વી છે, આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે’ ઇત્યાદિ પ્રકારે તે તે ભૂતોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થઈને, [તાન્યેવાઽનુવિનશ્યતિ] તે ઘટ વિગેરે ભૂતોનો જોયપણે અભાવ થયા પછી આત્મા પણ તેઓના ઉપયોગ(પર્યાય)રૂપે વિનાશ પામે છે, અને બીજા પદાર્થના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સામાન્ય સ્વરૂપે રહે છે. [ન પ્રેત્યસંઘાઽસ્તિ] આવી રીતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે આત્મા ન રહેતો હોવાથી તેની પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી; અર્થાત્ આત્માના દરેક પ્રદેશે જ્ઞાન-દર્શનના ઉપયોગરૂપ અનંતા પર્યાયો રહેલા છે, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયથી આત્મા કથંચિત્ (અલેહનયની અપેક્ષાએ) અભિન્ન છે, એટલે વિજ્ઞાનમય છે. જ્યારે ઘટ-પટ વિગેરે ભૂતો જોયપણે પ્રાપ્ત થયા હોય ત્યારે તે ઘટ-પટારૂરૂપ હોયથી ‘આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે’ ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગરૂપે આત્મા પરિણમે છે, કારણ કે આત્માને તે ઉપયોગરૂપે પરિણમવામાં તે ઘટારૂપે વસ્તુનું સાપેક્ષપણું છે. પછી જ્યારે તે ઘટ-પટારૂરૂપ ભૂતોનું આંતરું પડી જાય અથવા તેઓનો અભાવ થાય, અથવા બીજા પદાર્થમાં મત ચાલ્યું જાય ઇત્યાદિ કોઈ પણ કારણથી આત્માનો ઉપયોગ બીજા પદાર્થમાં પ્રવર્તે છે ત્યારે, પહેલાં જે ઘટ-પટારૂરૂપ પદાર્થો જોયપણે હતા તે પદાર્થો જોયપણે રહેતા નથી, પણ બીજા જે પદાર્થોમાં ઉપયોગ પ્રવર્ત્યો હોય તે પદાર્થો જોયપણે પ્રાપ્ત થાય છે. આવી રીતે જ્યારે ઘટ-પટારૂરૂપે જોયપણે રહેતા નથી, ત્યારે આત્મા પણ ‘આ

ધડો છે, આ વસ્ત્ર છે ' ઈત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગરૂપે રહેતો નથી. તેથી જ વેદવાક્યમાં કહ્યું છે કે—' ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ, ' એટલે જીવ પદાર્થનો (જ્ઞાન) ઉપયોગ થાય તે વખતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી. આવો અર્થ હોવાથી સ્પષ્ટ સમજાય તેમ છે કે શરીરથી અલગ આત્મા નામનો પદાર્થ છે."

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી વાયુભૂતિને 'શરીર એ જ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે?' એવો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો. તેમને નિર્ણય થયો કે આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે.

આ રીતે પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવના સમન્તવવાથી તેમનો સંદેહ દૂર થતાં ૫૦૦ શિષ્યો સહિત, પૂર્વે કહેલી તિથિએ, ૪૨ વર્ષનો ગૃહસ્થપર્યાય વીત્યા બાદ, તેમણે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી. ૧૦ વર્ષ છદ્મસ્થપણામાં રહી, ૫૩ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ સર્વજ્ઞ થયા. ૧૮ વર્ષ કેવલીપણે વિચરી ૭૦ વર્ષનું સર્વાયુ પૂરું કરીને પ્રભુની હયાતિમાં તેઓ નિર્વાણ પામ્યા. બાકીની જીના પૂર્વની માફક જાણવી.



શ્રાવકધર્મવિધિ પ્રકરણમાં દર્શાવેલ—

શ્રાવકધર્મના અધિકારીનાં લક્ષણ

૧ બહુમાન. ૨ વિધિપરતા અને ૩ ઉચિત વૃત્તિ.

૧ બહુમાનના પાંચ લિંગ-(ચિહ્ન)—

૧ ગૃહીધર્મ કથાપ્રીતિ. ૨ ગૃહીધર્મનિદા અશ્રવણ. ૩ નિદાકારક પર અનુકંપા. ૪ સવિશેષ જ્ઞાનેચ્છા. ૫ પ્રસ્તુત ધર્મે ચિત્તનિવેશ.

૨ વિધિપરતાના પાંચ ચિહ્ન—

૧ ધર્મદાતાર ગુરુનો વિનય. ૨ યોગ્ય કાળે ધર્મશ્રવણ—ચૈત્યવંદનાદિ કરણ. ૩ ધર્મશ્રવણાદિ પ્રસંગે ઉચિત આસન. ૪ ચૈત્યવંદનાદિમાં ઉચિત ધ્વનિ (ઉચ્ચાર). ૫ સ્વાધ્યાયમાં સતત ઉપયોગ.

૩ ઉચિત વૃત્તિના પાંચ ચિહ્ન—

૧ સર્વજનવલ્લભત્વ. ૨ અનિર્દિત કર્મ (વ્યાપાર). ૩ વિપત્તિમાં વીરતા-અદ્વેષ. ૪ યયાશક્તિ ત્યાગ-તપસ્યાકારક. ૫ ધર્મવિષયે મુગ્ધ લક્ષણ.

આવા લક્ષણવાળાને શ્રાવકધર્મનો અધિકારી માનીને તેને શ્રાવકધર્મ આપવો, તે સિવાયનાને આપે તો સિદ્ધાંતવિરોધના સમન્વી. અં ૦ કુંવરજી



કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા

રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી

(ગતાંક પૃ. ૨૫૪ થી ૨૬૨)

કાળ જીવ અજીવનો પર્યાય છે તે ધિયરીની વિચારણા—

હવે કાળની વિચારણામાં ઊભી યથેલી ત્રીજી ધિયરી તપાસીએ. આ ધિયરી પ્રમાણે કાળ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય નથી પણ જીવ અને અજીવનો પર્યાય માત્ર છે. શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં 'હે ભગવન્ ! કાળ કોને કહેવાય ?' તેના ઉત્તરમાં કહ્યું છે "જીવા ચેવ અજીવા ચેવ" જીવ અને અજીવો જ કાળ છે. અર્થાત્ જીવ અને અજીવના પર્યાય જ એટલે જીવ અજીવની પરિણતિ માત્ર કાળ છે. જીવ અજીવ દ્રવ્યથી જુદું કાળ દ્રવ્ય નથી. જૈનદર્શન પ્રમાણે દરેક દ્રવ્ય શુણ્ણપર્યાયવાળું છે. દ્રવ્યમાં સ્વતઃ પરિણામ પામવાની શક્તિ છે. પરિણામ પામવાને બહારની કોઈ જાતની શક્તિની જરૂર નથી. જૈનદર્શન સતને પરિણામી માને છે, ફૂટરથ માનદું નથી, એટલે પરિણતિ (change) તો જૈનદર્શન પ્રમાણે જગતનો મુખ્ય નિયમ છે. પરિણતિસૂચક તત્ત્વ કાળ છે; એટલે જગતને પરિણામી માન્યા છતાં કાળ-તત્ત્વને ન માનવું તે પ્રથમ દર્શને નવાઈ જેવું જણાય, પણ વધારે વિચાર કરતાં પરિણતિ બતાવનાર કાળતત્ત્વને સ્વતંત્ર ન માનવામાં જૈનદર્શનના સિદ્ધાંતમાં ગાંધ આવતો નથી; કારણ કે જૈન સિદ્ધાંત પ્રમાણે દરેક દ્રવ્ય એક self-sufficient unit સ્વાવલંબી એકમ છે, તેના સ્વભાવમાં જ તેના વિકાસ પામવાના નિયમો રહેલા છે. તેના વિકાસ માટે બીજા કોઈ દ્રવ્યની કે શક્તિની જરૂર નથી. દરેક દ્રવ્યમા સ્વયં પરિણામ પામવાનો સ્વભાવ છે. એટલે પરિણામ પામવાને માટે કાળ જેવા સ્વતંત્ર દ્રવ્યની અપેક્ષા રહેતી નથી, કાળસૂચક વર્તના, પરિણામ, પરત્વ, અપરત્વ આદિ લિંગો પણ દ્રવ્યની સ્થિતિ વિશેષાપેક્ષ છે, કાળકૃત નથી. સમય, ધડી, રાત, દિવસ, વર્ષ વગેરે તો માણસોએ પોતાના વ્યવહાર માટે ઊભા કરેલા કાળ માપવાના સાધન છે. વસ્તુમાં કાંઈ સમય, ધડી કે રાત્રિ-દિવસ નથી.

રાત દિવસ વગેરે કાળ માપવાના સાધનો કૃત્રિમ છે, સાપેક્ષ છે—

લંબાઈ માપવાને માણસોએ ઇંચ, ફુટ, વાર વગેરે સાધનો ઊભા કર્યાં છે તે પ્રમાણે વખત માપવાના આ કૃત્રિમ સાધનો ઊભા કર્યાં છે. એ માપો વસ્તુશૂન્ય છે, અર્થાત્ તેને objective reality નથી. હાલની સાયન્સની શોધખોળને પરિણામે તો સેકન્ડ, મિનિટ, કલાક વગેરે પણ સાપેક્ષ છે. આ પૃથ્વી ઉપર પણ જુદે જુદે સ્થળે રાત્રિ-દિવસ સરખા નથી. જુદા જુદા ગ્રહોને જુદી જુદી ગતિ હોવાથી પૃથ્વી ઉપરના રાત્રિ-દિવસના પ્રમાણના ત્યાં રાત્રિ-દિવસો નથી. ગ્રહો અને નક્ષત્રોની ગતિ (velocity) ઉપર સમયની લંબાઈ ઘટકાઈતો આધાર છે. પૃથ્વીથી દશગણી વધારે ગતિવાળા ગ્રહમાં રહેનાર માણસને સરખાવીએ તો, તેઓ જેટલો વખત જીવ્યા હોય તે સંબંધમાં, પૃથ્વી ઉપરના માણસને શરીરનો જેટલો ધસારો લાગે તેથી દશગણો ઓછો ધસારો દશગણી ગતિવાળા ગ્રહમાં રહેનારને લાગે, એટલે આપણી પૃથ્વીનો માણસ એંશી વર્ષનો ધરડો લાગે ત્યારે ત્યાંના તેટલો જ વખત

અવેલ માણસ આઠ વર્ષનો છોકરો લાગે. પ્રકાશ (light) ની ગતિ એક સેકન્ડમાં એક લાખ છામી દળદ માઇલની છે; તેટલી ગતિથી ફરનાર ક્ષેત્રમાં કાળ એક સરખો બની ન્ય છે. ત્યાં સમય (duration) છે પણ સમયમાં sequence-ક્રમભાવ નથી. ત્યાં વખત conceptual બુદ્ધિજન્ય થાય છે, પણ perceptual દેખાય તેવો રહેતો નથી. એટલે ત્યાં માત્ર duration સમય રહે, પણ sequence-ક્રમભાવ ન રહે.

સિદ્ધશિલામાં કાળનું સ્વરૂપ—

લોકાકાશના અગ્રચાતે આવેલ સિદ્ધશિલા જેવા ક્ષેત્રમાં કાળ સરખો વહે છે એવું જે શાસ્ત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે તેનો શું આ વૈજ્ઞાનિક ખુલાસો નથી? દૂંધમાં ત્રીજી ચિપરી પ્રમાણે કાળ જેવું જીદું દ્રવ્ય નથી, દ્રવ્યમાં જ પરિણતિની શક્તિ રહેલ છે. સમય ધડી વગેરે કહેવાતો કાળ તો માણસોએ જોમો કરેલ છે. વસ્તુના સ્વભાવમાં નથી અને સમયની લંબાઈ વગેરે તો અન્ય કારણોને લીધે જ છે.

દ્રવ્યકાળ—

જૈન આચાર્યોએ આ કાળને દ્રવ્ય કાળ કહ્યો છે. શ્રી સિદ્ધસેનગણિ ત. સ. ૫, ૩૮ ની વૃત્તિમાં કાળના આ સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે. દ્રવ્યકાળ એટલે દ્રવ્યમેવ કાલઃ દ્રવ્ય એ જ કાળ અદ્વાકાળ પણ દ્રવ્યકાળથી જીદો નથી એમ ખતાવે છે. વિશેષાવશ્યકમાં પણ કાળના મેદોમાં પહેલો દ્રવ્યકાળ કહ્યો છે, તે દ્રવ્યકાળને વર્તનાદિ રૂપ અને દ્રવ્યનો અંતરંગ કહ્યો છે. દ્વવસ્સ વસ્તુના જા સ દ્વવકાલો; જં વસ્તુનાદ્વવ્વો વસ્તુરણસ્થંતરં મયો કાલો । દ્રવ્યની જે વર્તના તે દ્રવ્યકાળ, દ્રવ્યની અનર્થાન્તર્જૂત એટલે દ્રવ્યથી જીદો ન હોવાથી દ્રવ્યની અવ્યન્તર રહેલ. (વિ. આ. ૨૦૨૭, ૨૦૩૨) એટલે શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં જીવ અને અજીવના પર્વાય જ કાળ છે એવું જે વિધાન છે તેને પૂર્વાચાર્યોએ દ્રવ્યકાળ તરીકે વર્ણવ્યો છે. આ દ્રવ્યકાળની દ્વે સમાલોચના કરવાની રહે છે.

સ્વતંત્ર કાળતત્ત્વની આવશ્યકતા—

કાળતત્ત્વની વિચારણામાં મુખ્ય સવાલ એ ઉપરિચિત થાય છે કે જગતમાં કાળકૃત જે ક્રમ (order) છે તે શાને આધારે છે. જે કાળને અલ્પરૂપ કે અભિન્ન દ્રવ્યરૂપ ન માનવામાં આવે અને બીજા દ્રવ્યમાં થતા ફેરફારોને કાળ માનવામાં આવે તો આપણે માનવું જોઈએ કે દ્રવ્યમાં પરિણામ પામવાની જે શક્તિ છે તે શક્તિમાં જ કાળના ક્રમની વ્યવસ્થાના બીજ રહેલ છે. પહેલી અને બીજી ચિપરી પ્રમાણે કાળને અલ્પ અથવા અભિન્ન દ્રવ્ય માનવામાં આવે ત્યાં દ્રવ્યનો મંબધ કાળ સાથે રહ્યો છે, કાળમાં કાલિકે ક્રમ ગયો છે, જગતમાં આવે કાળના ક્રમમાં વ્યવસ્થિત ગોઠવાઈ ગયા છે. પણ જે કાળને જીદું દ્રવ્ય ન માનવામાં આવે, પરિણિનું કારણ દ્રવ્યમાં રહેલ શક્તિને માનવામાં આવે, તો કાલિકક્રમ પણ દ્રવ્યની શક્તિમાં અંતરંગ માનવાનો રહે. તાર્કિક બુદ્ધિને આ માન્યતા મંજૂત નહોતી નથી. દ્રવ્યમાં પોતાના મળનીય પર્વાયો પરિણમાવવાની શક્તિ તો દોાય, પણ વિગતનીય કાળક્રમ પરિણમાવવાની શક્તિ દોવાનું માનવું મુશ્કેલ છે. ક્ષેત્રકૃત ક્રમ માન્યતા મારે જેમ ધર્માસ્થિતકાય અને અધર્માસ્થિતકાય નામના તરવો સ્વીકારવામાં આવ્યા છે, તેમ કાળકૃત ક્રમ

સાચવવા માટે સ્વતંત્ર કાળતત્ત્વ શું કામ ન સ્વીકારવું? શ્રી સિદ્ધસેનગણી પશુ ત. ચ. ૫, ૪૮ ની ટીકામાં લખે છે કે **एवमेव नयः सकलवस्तुसद्भावप्रतिपादनायाक्षमः** । દ્રવ્ય જ કાળ છે એમ માનનાર નય સકલ વસ્તુના સદ્ભાવને પ્રતિપાદન કરવા શક્તિમાન નથી. શ્વેતાંબર આચાર્યમાં કાળની વિચારણા દ્રવ્યકાળ અને અદ્વાસમયને ઉદ્દેશીને થયેલ જોવામાં આવે છે. કાળતત્ત્વની સ્વતંત્ર વિચારણા ઓછી થયેલ જણાય છે, દ્રવ્યકાળ અને અદ્વાકાળની વિચારણા હવે પછી કરવામાં આવશે એટલે તે વિષે વિશેષ કહેવામાં આવતું નથી.

કાળ ઔપચારિક નથી, પણ પરમાર્થ છે—

ટૂંકમાં કાળતત્ત્વ ઔપચારિક છે, પરમાર્થરૂપે નથી એવી માન્યતા જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને સંગત નથી. કાળને અંગે શાસ્ત્રમાં જે મતભેદ છે તે કાળતત્ત્વના અસ્તિત્વને અંગે નથી, પણ કાળના અંતિમ સ્વરૂપને અંગે છે. નિશ્ચય નયની દૃષ્ટિએ જોતાં કાળતત્ત્વ અનાદિ નિધન છે. ત્રણ પરિમાણુવાળા ખીજા દ્રવ્યોથી લુદ્ધ યોગ્ય પરિમાણુ- (of fourth dimension)વાળું છે; જગતમાં ખનતા વિધિવિધ લાવો (events)ના ક્રમનું નિયામક છે અને વિશ્વમાં જે કાળકૃત વ્યવસ્થા જોવામાં આવે છે તેનું કારણ છે.

દ્રવ્યકાળ અને અદ્વાસમય

દ્રવ્યકાળ અને અદ્વાસમય—

શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં જીવાસ્તિકાય વિગેરે પાંચ દ્રવ્યો સાથે અદ્વાસમયને છઠ્ઠું દ્રવ્ય ખતાવેલ છે, એટલે આચાર્યોએ અદ્વાસમયના સ્વરૂપને અંગે વિસ્તૃત વર્ણન કરેલ છે. અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે અદ્વાસમયનો અર્થ અદ્વાકાળ કરવાનો છે, તેમાં સમયનો અર્થ કાળનો અંતિમ વિભાગ એક ક્ષણ કરવાનો નથી. વિશેષાવશ્યકમાં કાળના ભેદોમાં દ્રવ્યકાળ સાથે અદ્વાકાળને ખતાવ્યો છે, અદ્વાસમય કહ્યો નથી અદ્વાસમય એટલે અદીદીપમાં વર્તેલા સમય-વખત-કાળ એ પ્રમાણે યદ્ય શકે છે. સમયનો અર્થ અહીં ક્ષણ-કાળનો અંતિમ વિભાગ, એ પ્રમાણે લેવામાં આવે તો જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના મૂળ સિદ્ધાંતને હાનિ પહોંચે. કારણ અદીદીપમાં એક સમય જ (moment) વારંતવ થાય, અને સમયનો ખનેલ સમૂહ-કાળ અવાસ્તવ ખને, એટલે દ્રવ્યમાં રહેલ ધ્રુવતાના અંશને કાંઈક કાળકૃત આધાર ન રહે માટે અદ્વાસમયનો અર્થ અદીદીપમાં વર્તેલા કાળ-વખત એ પ્રમાણે કરવો જોઈએ.

અદીદીપની માન્યતા પ્રાચીન આર્યાવર્તમાં ભૂગોલ, ખજોલને અંગે જે પ્રચલિત જ્ઞાન હતું તેને આશ્રીને જૈનદર્શનમાં પણ થયેલ જોવામાં આવે છે. હાલના ખગોલ ભૂગોલ વિજ્ઞાની વૈજ્ઞાનિક શોધખોળો પછી અદીદીપની કે લુદ્ધ લુદ્ધ દીપો, ખડો અને સમુદ્રોની જૂની માન્યતા પૂનર્વિચારણા માંગે છે તેમ મેરુપર્વતની આસપાસ ચંદ્ર સૂર્ય ફરે છે, તેને લપ્પને રાત્રિ દિવસો વિગેરે કાળવાચક ફેરફારો થાય છે, તે માન્યતા પણ નવા સાયન્સ પ્રમાણે સંગત થતી નથી. એટલે અદીદીપમાં વર્તેલા કાળની તાત્ત્વિક ચર્ચા હાલમાં ખદુ ઉપયોગી રહેતી નથી.

અદીદીપમાં વર્તેલા સમયની પર્યાલોચના—

વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વ, અપરત્વ વિગેરે લિંગોવાળો કાળ અદીદીપમાં વર્તે છે એવું શાસ્ત્રમાં કહેલ છે. તત્ત્વાર્થ ૩ (૫-૨૨) વર્તના પરિણામઃ ક્રિયા પરત્વા-

પરત્વે ચ કાલસ્ય, અદો દ્વીપની બહાર તેવો કાળ વર્તતો નથી. અદોદ્વીપમાં દ્રવ્યની વર્તનાદિ પરિણતિ કાળને આશ્રીને છે, તો પછી વર્તનાદિ પરિણતિ અદોદ્વીપ બહારના ક્ષેત્રોમાં નથી એમ કાં તો માનવું પડે, અથવા તેવી પરિણતિ કાળને આશ્રીને નથી, પણ બીજા કારણને લીધે છે એમ માનવાનું રહે. અદોદ્વીપ બહાર કાળપરિણતિ નથી એવું કહેવાય નહિ, ત્યાં પણ કાળ વર્તે છે, પરિણામીભાવ અને પરત્વ અપરત્વ પણ છે. ત્યાં પરિણતિ નથી એવું કહેવામાં આવે તો ત્યાંના પદાર્થો પરિણામી મટીને કૂટરથ જતી જાય, અને જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના મુખ્ય સિદ્ધાંત પરિણામીભાવને હાનિ પહોંચે. જો અદોદ્વીપ બહાર પરિણતિનું કારણ દ્રવ્યમાં જ રહેલ માનવામાં આવે, કાળને પરિણતિનું સદ્ધકારી કારણ પણ ન માનવામાં આવે, તો અદોદ્વીપમાં પણ પરિણતિનું કારણ દ્રવ્યમાં જ રહેલ માનવું જોઈએ. કાળને આશ્રીને માનવાની શી જરૂર ? અદ્વાકાળની વિચારણામાં આચાર્યોએ આ માન્યતામાં તાર્કિક અસંગતતા (Logical inconsistency) જોયેલ છે; એટલે શ્રી સિદ્ધસેનગણિને ત. સુ. ૫-૨૨ ની વૃત્તિમાં કહેવું પડેલ છે કે-ધર્માદિપરિણતિમાત્રં કાલસ્તદન્યો વા, તત્ર પ્રથમપક્ષે સિધ્ધસાધ્યતા, તદન્યપક્ષેऽપિ ન દ્વોષઃ । એટલે અદ્વાકાળને દ્રવ્યની પરિણતિ માત્ર માનો કે જુદો માનો તેમાં પહેલા પક્ષમાં અમારી સિદ્ધસાધ્યતા છે અર્થાત્ અમે ઇચ્છીએ તે પ્રમાણે થાય છે, અને બીજા પક્ષમાં પણ દોષ નથી અર્થાત્ બે પક્ષમાંથી કયો પક્ષ નિશ્ચયકારક છે એવું તેઓશ્રી કહી શકતા નથી. ત. સુ. ૫-૩૬ ની વૃત્તિમાં શ્રી સિદ્ધસેનગણિ જણાવે છે કે અદ્વાકાળ દ્રવ્યકાળથી જુદો નથી:-સોડયમસ્દા-કાલઃ સમયાદિઃ સમયક્ષેત્રપ્રતિવક્ષો દ્રવ્યકાલાત્ ન વ્યત્તિરિચ્યતે । એટલે તે નય પ્રમાણે અદ્વાકાળ દ્રવ્યકાળથી જુદો નથી.

વ્યવહાર કાળ, તેના માપવાના કૃત્રિમ સાધનો:-

વ્યવહારમાં કાળ માપવાનાં અનેક સાધનો છે. ઘડી પળથી કાળની ગણતરી થાય છે; સૂર્યચંદ્ર નક્ષત્રોની ગતિ ઉપરથી કાળ ગણવામાં આવે છે; દાહમાં વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ પરમાણુઓની ગતિ-દિશા ઉપરથી કાળની સૂક્ષ્મ ગણતરી કરવાના યંત્રો ઊભા કર્યાં છે. તે જપા કાળ માપવાના માત્ર સાધનો છે, કાળના સ્વરૂપ નથી. કાળ તત્ત્વમાં રહેલ નથી, વસ્તુમાં રહેલ નથી. દ્રવ્યકાળની ચર્ચામાં ઉપર જતાવ્યું છે તેમ તે જપા માપનોથી કાળની જે ગણતરી કરી શકાય છે તે માપેલ-અન્ય વસ્તુ ઉપર આધાર રાખતી (relative) છે. પૃથ્વી ઉપરના જુદા જુદા ભાગોમાં અને પૃથ્વી સિવાયના બીજા ગ્રહોમાં તે જ સાધનો દ્વારા કાળની માપણી કરતાં કાળ એકબરખો થતો નથી, એક સેકન્ડમાં પ્રકાશ (light) ની ગતિ (velocity) ૧૮૬૦૦૦ માઈલની સર્વ ક્ષેત્રમાં સરખી છે, એટલી વધતી અમે તે ગતિથી જગત ગ્રહો કે નક્ષત્રોવાળા ક્ષેત્રમાં પ્રકાશની ઉપર જતાવેલ ગતિ મરખી જ રહે છે. એટલે ગતિ માપવાનું આ માપ નિરપેક્ષ, એકાંત absolute છે. તેવું કાળ માપવાનું મર્વ ક્ષેત્રમાં મરખું રહે તેવું આ માપ વિજ્ઞાનને હજુ મળ્યું નથી. એવા કાળ માપવાના નિરપેક્ષ માપ (absolute standard) સિવાય, કાળની માપણી બધી પ્રજાનો માપેલિય relative છે, પરિબ્રામે દેવલોક અને નારકામાં જે મોટા મોટા

આયુષ્યો, શાસ્ત્રમાં જતાં છે તે પણ વિદ્યાનની દૃષ્ટિએ સાપેક્ષિત છે. દેવસોકમાં એક દેવનું આયુષ્ય એક લાખ વર્ષનું ગણાતું હોય તે કદાચ મનુષ્ય લોકના હજાર વર્ષના સમય-વખતથી પણ ઓછું હોય, કારણ કાળની ગણતરી નિરપેક્ષ નથી, પણ ક્ષેત્રની-સ્થાનની ગતિને આશ્રિત છે. કાળદ્રવ્ય અને અસ્તિકાય—

કાળદ્રવ્ય અસ્તિકાય નથી તેની વિચારણા:—

પાંચ દ્રવ્યો અસ્તિકાય જતાં છે. કાળને અસ્તિકાય કહ્યો નથી. તે સવાલ હવે વિચારવાનો રહે છે. ત. સૂ. ૫, ૧ ની વૃત્તિમાં અસ્તિકાયનો અર્થ વિસ્તારથી ચર્ચવામાં આવ્યો છે, કાયશબ્દ: ઉપસમાધાનવચ: પ્રદેશાનામવચવાનાં ચ સામીપ્યેનાન્યોન્યાનુવૃત્ત્યા સમ્યગ્મર્યાદયા ધારણમવસ્થાનમુપસમાધાનમ્ એટલે પ્રદેશો અને અવયવોનો પાસે પાસે એકબીજાને અનુવૃત્ત સરખી મર્યાદામાં સંબંધ તે ઉપસમાધાન. અનુવૃત્તિ એટલે એક બીજા વિભાગોનો interpenetration; વિભાગોનો અનુસ્યુત સંબંધ. સમૂહની માન્યતા બે રીતે કરવામાં આવે છે, (૧) a whole containing parts. (૨) a whole made up of parts. જેમાં ભાગો રહેલા છે એવો એક સમૂહ અને જે ભાગોથી બનેલો છે તેવો બીજો સમૂહ. ઘર જુદા જુદા ભાગો એકઠા કરીને બનાવેલ એક સમૂહ છે. આકાશ જુદા જુદા પ્રદેશવાળો એક સમૂહ છે. એકમાં parts out of parts એટલે ભાગોમાં ભાગો છે. બીજામાં parts within parts વિભાગોની બહાર વિભાગો છે. જીવ, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશ અખંડિત દ્રવ્યો છે. તેના અંશો જુદા પડી શકતા નથી પુદ્ગલનો રક ધ જુદા જુદા અણુઓથી બનેલો સમૂહ છે. તેમાં એકતા નથી. તેમાંથી વિભાગ છૂટા પડી શકે છે. શ્રી સિદ્ધસેનગણિએ અસ્તિકાય શબ્દમાં કાયનો અર્થ કરવામાં પ્રદેશ અને અવયવોનો અન્યોન્યાનુવૃત્તિભાવ (Interpenetration) કાયમી હોવાનું જતાવેલ છે; એટલે શ્રી સિદ્ધસેનગણિ કાયને ભાગોમાં ભાગોવાળો સમૂહ (a whole containing parts) માને છે. એક જીવને આશ્રીને તેમજ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશને આશ્રીને આ અર્થ ખરાબર છે, પણ જીવો અને પરમાણુઓના સમૂહને આશ્રીને અન્યોન્યાનુવૃત્તિભાવ અધ્યક્ષતા નથી. જીવરાશિમાં જીવો અન્યોન્યાનુવૃત્તિભાવથી રહેલા નથી, એમ માનવામાં આવે તો જૈન દર્શનનો અનેકાત્મવાદ (plurality of selves) નષ્ટ થાય. વેદાંતનો એકાત્મવાદ આવે. પુદ્ગલમાં પણ તેનાં ભાગો, અણુઓ એક બીજાને અનુસ્યુત રહેલા નથી પણ પાસે પાસે રહેલા છે. એટલે પુદ્ગલાસ્તિકાયમાં પણ કાય શબ્દનો અર્થ અન્યોન્યાનુવૃત્તિભાવ થઈ શકતો નથી. તત્ત્વાર્થના ભાષ્યમાં “કાયગ્રહણ પ્રદેશાવયવવહુત્યાર્થમ્” એટલે જે સમૂહમાં પ્રદેશો અને અવયવો ધણ છે તેને કાય કહેવો એટલું જતાવ્યું છે. તે પ્રદેશો અને અવયવો અન્યોન્યાનુવૃત્તિથી રહેવા નોંધ્યો એવું ભાષ્યકારનું કહેવું નથી. આસ્તનો અર્થ—

અસ્તિકાયમાં અસ્તિશબ્દ અસ્તિત્વ જતાવવા મૂકવામાં આવ્યો છે. સત્માં કૌંચ છે તે સૂચકે અસ્તિ શબ્દ છે. અને કાય શબ્દથી સત્માં રહેલ ઉત્પાદ અને વ્યવહારી સૂચના થાય છે એવું શ્રી સિદ્ધસેનગણિ વૃત્તિમાં જણાવે છે.

કાળદ્રવ્ય અસ્તિકાય કેમ ન કહેવાય ?

કાળ એક અસ્તિકાય નથી તે અત્યવ્ય હવે તપાસવાનું રહે છે. શ્રી ભગવતીસૂત્રમા કાળને અસ્તિમાય કહ્યો નથી. અદ્વાસમન શબ્દમા મમયતો અર્થ અદીદીપમા રહેલ એક પગમ સૂક્ષ્મ અવિભાગી સમય માનવામા આવે તો કાળ અસ્તિકાય નથી કારણ સમયો ક્ષણે ક્ષણે બદલાતા હોવાથી તેનો મુદ્દાય બની શકતો નથી તેમા તો વર્તમાન મમય (the spacious present) એક જ પરમાર્થરૂપે રહે છે અને અતીત અનાગત મમયોનો મુદ્દાય તો ઔપચારિક બને છે પાતજલ યોગદર્શનમા (પાદ ૩, સૂ ૫૨) ક્ષણોનો સમાહાર બનતો નથી તેથી તેમા કહેવાતા મમાહારને-કાળને વસ્તુશૂન્ય અર્થાત્ *unreal* કહ્યો છે અવિભાગી પગમ નિરૂદ્ધ એમ મમયરૂપી કાળ તેમા પ્રદેશ ન હોવાથી અસ્તિકાય કહી શકાય નહિ, પણ જો કાળને અખંડ અભિન્નપરિણામી દ્રવ્ય માનવામા આવે તો અન્યાન્યાતુ-વૃત્તિભાવથી રહેલ પ્રદેશોવાળો મુદ્દાય ગણવો જોઈએ અર્થાત્ તેમા અભિન્ન કાળ દ્રવ્યને અસ્તિકાય ગણી શકાય. શ્રી મિદ્ધસેનગણિ ત મૂ. ૫, ૨૯ ની વૃત્તિમા લખે છે કે બ્યન-દાગમા અને આગમમા પાચ અસ્તિકાય કહ્યા છે તેટલા ઉપરથી જ કાળની અસ્તિકાયતા ન બની શકે એમ કહેવું તે વ્યાજબી નથી ન ચૈત્તાવતૈવાસ્યાસ્તિકાયતા ઉપહોતું શક્યા, એટલે શ્રી સિદ્ધમેન કાળદ્રવ્યની અસ્તિકાયતા અશક્ય છે એવું માનના જણાતા નથી કાયની વિજ્ઞાનશાસ્ત્રને આધારે સમાલોચના—

અસ્તિકાય શબ્દમા કાયનો અર્થ *magnitude* વિસ્તૃતા યાય છે. આપણે ક્ષેત્રમા પથારણે વસ્તુને વિસ્તારવાળી કહીએ છીએ, એટલે વિસ્તૃતાની આપણી કલ્પના ક્ષેત્રને ઉદ્દેશીને છે, આ પ્રકારના વિસ્તૃત પદાર્થને of *extensive magnitude* દિશામા પથગણેન વિસ્તારવાળો કહેવાય છે, પણ વિસ્તાર જેમ ક્ષેત્રને ઉદ્દેશીને હોય છે તેમ અતર્થત પણ દોષ શકે જોને *intensive magnitude* કહેવામા આવે છે.

ધ્યાનમાં આત્મઅતર્થુષ યથા આત્માના અનેક ભાવો પ્રતીત યાય છે જેમ જેમ અતર્થુષ જોઈએ તેમ તેમ આત્મામા ભુદા ભુદા ભાવો જણાય છે આ પ્રકારનું અતર્થુષ આત્મદર્શન વિસ્તારવાળું છે પણ તે વિસ્તાર મૂર્તતાવાળો નથી અતર્થત વિપુલતાવાળો (of *intensive magnitude*) છે તે પ્રમાણે કાળને પણ અતર્થત વિપુલતાવાળો માનવાનો છે તત્ત્વજ્ઞાની પેરી લખે છે કે *temporal processes are not merely extensive magnitudes, like velocity it has intensive magnitude*. દૂશમાં કાળ શબ્દનો અર્થ *magnitude* (વિસ્તૃતા) કહેવામા આવે અને વિસ્તૃતા અતર્થત (*intensive*) પણ દોષ છે એવું માનનામાં આવે તો મળેને પણ એક અસ્તિકાય of *intensive magnitude* માં માનવામા વિજ્ઞાન કે તકનીકે દોષ આવેનો નથી. કાળને આશ્રમમા અસ્તિકાય કહ્યો નથી તે ક્ષેત્રમૂળ વિસ્તૃતાની અપેક્ષાએ કહ્યો નથી પણ અતર્થત વિપુલતાની દૃષ્ટિએ તો તેમા પણ અસ્તિકાય માનવામા દોષ જણાવે નથી, માટે જ શ્રી મિદ્ધસેને ૧૬૫ છે કે આશ્રમમા પાચ અસ્તિકાય કહ્યા છે તેટલા ઉપરથી જ કાળદ્રવ્યની અસ્તિકાયતા નકારી વ્યાજબી નથી.

(અપૂર્વ)

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

આ માસિકના મુખપૃષ્ઠ પરનું ઉપરનું સૂત્ર પ્રત્યેક સુઝ વાંચકનું ધ્યાન રહેજે ખેમે છે. તેનો ભાવાર્થ તદ્દન સરલ છતાં પણ ઘણો જ અર્થગંભીર અને રહસ્યપૂર્ણ હોઈ મુમુક્ષુ જને તેનું પ્રતિદિન રટણ કરતા રહી હમેશાં તેનો અમલ કરતા રહેવાની જરૂર છે. ‘મોક્ષના અર્થ પુરુષે હમેશાં જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવી જોઈએ’ એ રીતે તેનો શબ્દાર્થ ઘટી શકે છે.

જૈનદૃષ્ટિએ-કૃતસ્નકર્મક્ષયો મોક્ષઃ એ શબ્દોથી મોક્ષની ટૂંકી વ્યાખ્યા થઈ શકે-સકલ કર્મના ક્ષયને મોક્ષ કહી શકાય. આત્મા-નાના મોટા પ્રત્યેક જીવનો આત્મા અનાદિ કાળથી અનેક પ્રકારના કર્મોથી સંકળાયેલો-બંધાયેલો હોવાથી, તે તમામ પ્રકારના કર્મોનો સર્વાંશે ક્ષય-નાશ થતા તે આત્મા મુક્ત દશાને પામે છે એટલે તે આત્માનો મોક્ષ થાય છે અર્થાત્ આત્મા પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત કરે છે જુદી જુદી તમામ આર્થ મંરૂતિ મુખ્યત્વે વૈદિક, બૌદ્ધિક કે જૈન ઉપર જણાવેલા અર્થને માન્ય ગણે છે.

મુક્તદશા-પરમાત્મસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉપર જણાવેલ જુદી જુદી મંરૂતિઓ બંધે જુદા જુદા માર્ગો અને સાધનોને પોતપોતાની સાપ્રદાયિક દૃષ્ટિએ આગળ કરતી હોય છતાં પણ મુક્ત દશાની કલ્પના તો બધી મંરૂતિઓની એક જ પ્રકારની છે મુક્તદશા પ્રાપ્ત કર્યા પછી-સાદિ અનંતકાળ સુધી એટલે મુક્તદશાની શરૂઆતથી તે અનંતકાળ સુધી મુક્તાત્માને-પરમાત્મદશાએ પહોંચેલા આત્માને-સમ્યક્દાનદમય સ્થિતિમા જ રહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે.

વિષયાભિલાષી-પુદ્ગલજ્ઞાનની જીવેને સમ્યક્દાનદનો સાચો ખ્યાલ આવવો ઘણો જ મુશ્કેલ છે. શાસ્ત્રવિશારદ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ પણ આ અનુપમેય વસ્તુનું વર્ણન સહસ્ત્ર જિહ્વાથી કરવા ઉત્તુક્ત થાય તો પણ તેમનાથી તે યથાતથ પૂરેપૂરું થઈ શકે તેમ નથી. તેની માથે સરખાવી શકાય તેવી કોઈ વસ્તુ ચોદ ગળલોકમા અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી. જ્ઞાની મહાત્માઓને પણ આવી અગમ્ય-અર્પી વસ્તુનું વર્ણન “નેતિ-નેતિ” શબ્દોથી જ કરવાનું રહે છે. જ્ઞાની પુરુષો પોતાની સર્વ શક્તિઓ ફોગવીને-જનકલાણુ નિમિત્તે તેનું વર્ણન કરવા પ્રયાસ કરે તો પણ જડ-શુદ્ધિ પુરુષોની સમગ્રશક્તિમા ઉચ્ચ કોટીની બ્રાહ્મશક્તિ- (grasping power) નો ઉપયોગ કર્યા છતાં પણ આવું મુશ્કેલ છે.

શાસ્ત્રવિશારદ-યુગપ્રધાન શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી પોતાના ૩૨ મા મોક્ષાષ્ટકમા નીચે મુજબના શ્લોકોથી આપણને મોક્ષનું સ્વરૂપ સમજાવે છે.

કૃતસ્નકર્મક્ષયાન્મોક્ષો, જન્મમૃત્ય્વાદિવર્જિતમ્ ।

સર્વવાધાવિનિર્મુક્ત, एकान्तसुखसङ्गतः ॥ ૧ ॥

यन्न दुःखेन संभिन्नं, न च भ्रष्टमनन्तरम् ।

अभिलाषापनीतं यस्तज्જ્ઞેયં પરમં પદમ્ ॥ ૨ ॥

x

x

x

અપરાયત્તમૌત્સુક્યરહિતં નિષ્પ્રતિક્રિયમ્ ।

સુખં સ્વાભાવિકં તદ્વ નિત્યં મયવિવર્જિતમ્ ॥ ૭ ॥

પરમાનન્દરૂપં તદ્ગીયતેડ્વૈવિવક્ષ્યજૈઃ ।

હત્યં સફલકલ્યાણરૂપત્વાત્સામ્પ્રતં હ્યદઃ ॥ ૮ ॥

સંવેદ્યં યોગિનામેતદન્યેષાં શ્રુતિગોચરઃ ।

ઉપમાભાવતોડ્વ્યક્ત-મભિધાતું ન શક્યતે ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થ—જન્મમરણાદિ રહિત, કોઈપણ પ્રકારની બાધા વિનાના એકાન્ત સુખ-આનંદ-યુક્ત મોક્ષ, સદૃશ કર્મના ક્ષયથી પ્રાપ્ત થાય છે. (૧) જે પદ-રચાન દુઃખમિશ્રિ નથી, જે ઉત્પલ થવા પછી કદી ક્ષીણ-નષ્ટ થવાનું નથી, જે સદૈવ હૃદયથી રહિત છે તે પરમ પદ-મોક્ષ ગમજનું. (૨) મોક્ષમાં સુખ તદ્વત સ્વતંત્ર, ઉત્સુકતા-આકાંક્ષા-અધીરાઈ રહિત, કોઈ પ્રકારના વિદ્વિ વિનાનું, સ્વાભાવિક, નિઃ-ત્રૈકાલિક અને ભયમુક્ત છે. (૩) આથી જૈનેતર વિદ્વાનોએ પણ મોક્ષસુખને પરમાનંદરૂપ કહ્યું છે. આ રીતે સદૃશ કલ્યાણરૂપ હોવાથી તે જ સાંપ્રત-યુક્ત-ષ્ટ છે. (૮) માત્ર કેવળીઓને તે સુખ અનુભવગમ્ય છે જ્યારે બીજાને તે શ્રવણગમ્ય છે. વળી એવી એકે ઉપમા નથી જેથી તેને સ્ફુટ કહી શકાય. (૯)

ઉપરનો ભાવાર્થ એટલો સરળ, સ્પષ્ટ અને સુહૃદિગમ્ય છે કે તેનું સવિસ્તર વિવેચન કરી લેખ લખાવવાનું યોગ્ય જણાતું નથી. પરમપદ-અક્ષયધામ-પરમાત્મસ્વરૂપ-શિવસુખ-અનંતરામર સ્થિતિ-પરમાનંદરૂપ-એકાન્ત સુખમય સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે સા કોઈ સિદ્ધ જનો પોતાના આંતરપ્રદેશમાં ઉત્કટ ભાવના રાખે છે, પરંતુ તે કંઈ તથા-પ્રકારના સતત ઉદ્વેગ, જ્ઞાન, તપ-જપરૂપ અનેક પ્રકારની શાસ્ત્રવિહિત ક્રિયા અને શુદ્ધ હૃદયપૂર્વકના પ્રયાસ ગિવાય પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ નથી. અનેકાનેક મહાન ધર્મધુરંધર પુરોહિતા ઇવનચરિત્રોના અવ્યાસથી આપણને સુવિદિત છે કે મોક્ષપ્રાપ્તિ એ સામાન્ય નજરે ઘણી જ દુર્ધર્ષ ધરના છે. મોક્ષમાર્ગ પ્રત્યેના પ્રયાણમાં ક્રમશઃ આગળ વધ્યે જનાર બાડવીર પુરોહિતે પણ અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો-પરીપક્ષો અને મુશ્કેલીઓ સહન કરવાની દોષ છે અને કેટકેટલા અંતરાયો, પ્રત્યાધાતો અને વિષાતક તેમજ મંતાપજનક બંધોનો સામનો કરવાનો રહે છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે-સાખ્ય વસ્તુની શિદ્ધિ માટે ચાત્રકારોએ જે જે અનેક પ્રકારની માધન-સામગ્રીના ઉપયોગ માટે આપણને ફરમાન કરેલ છે તે તમામ સાધનો પ્રથમ તો આપણને મુરપટ અને હૃદયજન્ય યવા જ્ઞેષ્યો અને તેમ થવા જાદ તે તે માધનોના ઉપયોગ માટે આપણે ખરે પગે-અતુલ બળથી પ્રયાસ કરવા માટે સતત ઉદ્વેગથીલ જનવું જ્ઞેષ્યો.

અક્ષયધામ અને મોક્ષસુખની સામાન્ય રીતે મોટી મોટી વાતો કરનારા ધણા મનુષ્યો નજરે પડે છે, પરંતુ તત્ત્વદર્ષી અને યોગી પુરોહિતો નજરે તે કેટલું કટમાખ્ય છે અને તેની પ્રાપ્તિ માટે કેટકેટલા બંધો કરવા પડે છે, કેવા કેવા માધનોનો કેવી કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો પડે છે તેનો સાચો ખ્યાલ વિરલા મનુષ્યોને જ દોષ છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ પાડી

જેન દૃષ્ટિએ તેમ જ અન્ય આર્થ સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ મુક્તાત્માને પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણં પુનરપિ જનનીજટરે શયનં । ની પરિસ્થિતિમાં અટવાવાનું રહેતું નથી. જન્મ-જરા-મરણનો અંત આવે છે. દેહ ધારણ કરવાપણું રહેતું નથી. મુક્તાત્માઓ-સિદ્ધતા છવો-સદૈવ સ્વસ્થ જ હોય છે. તેઓ સદૈવ પોતાના જ્ઞાનાનંદમાં જ લયલીન હોય છે. તેમને આ લોક કે પરલોકના છવોની કાંઈ પડી નથી. સકળ કર્મોના ક્ષય થયેલા હોવાથી મુક્તાત્માને નવા કોઈ પણ પ્રકારના કર્મબંધનું કારણ રહેતું નથી. ભવબીજના અંકુરોને જન્મ આપનાર રાગ-દ્વેષાદિ દોષો તેમના સર્વથા ક્ષય થયેલા હોવાથી આ સંસારચક્રમાં તેમના ભવબ્રમણનો અંત આવેલો હોય છે. મુક્તાત્માઓને ફરી પાછા જન્મ-જરા-મરણ અને ભવબ્રમણ રહેતા હોય તો પછી તેમની મુક્તદશાનો કંઈ અર્થ જ નથી.

મુક્તાત્માની ઉપર મુજબની નિશ્ચિત પરિસ્થિતિ છતાં પણ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના ચોથા અધ્યાયના નીચે મુજબના શ્લોકોને કંઈ રીતે ઘટાવવા તે એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે.

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય, ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ! ।

અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય, તદાત્માનં સૃજામ્યહં ॥ ૭ ॥

પરિત્રાણાય સાધૂનાં, વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય, સંભવામિ યુગે યુગે ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થઃ—હે ભારત ! જ્યારે જ્યારે ધર્મની હાનિ તથા અધર્મનો વધારો થાય છે ત્યારે ત્યારે હું આત્માને સર્જું છું; તથા સાધુજનોના રક્ષણ માટે, દુષ્ટ કર્મ કરનારાઓના વિનાશ માટે તથા શુદ્ધ ધર્મની સ્થાપના માટે યુગે યુગે હું પ્રકટ થાઉં છું.

ઉપરના ભાવાર્થમાં જણાવ્યા મુજબ પરમ લોકકલ્યાણની ભાવના, સાધુપુરુષોનું સંરક્ષણ, દુષ્ટ કર્મ કરનારાઓનો વિનાશ અને શુદ્ધ ધર્મની સ્થાપના વિગેરે ઉત્તમોત્તમ શુભ ભાવનાયોગ્ય હેતુઓ માટે પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત થઈ ચૂકેલ મુક્તાત્માને પણ આ સંસાર-ચક્રની ઘટમાળમાં યુગે યુગે જન્મ ધારણ કરવાની ફરજ પડતી હોય તો પછી મોક્ષની સાર્થકતા જ ક્યાં રહી ?

મુક્તાત્માને બધા કર્મોના સર્વથા ક્ષય થઈ ગયો હોય છે એટલે ક્યા કર્મના પ્રતાપે તેમને ફરી જન્મ ધારણ કરવાપણું રહે તે સમજી શકાતું નથી. જેમને પોતાને માટે કે બીજા કોઈને માટે કંઈ પણ કરવાપણું ન રહેલું હોય તેમને જન્મ-મરણના ફેરામાં પાછા શા માટે અટવાતું પડે ?

આપણે આગળ કહી ગયા તે મુજબ જ મોક્ષનું સાચું સ્વરૂપ સમજવાનું હોય તો પછી તેમાં ફરી જન્મ-મરણની ક્યાયરો બીજી ફરવાનો શું અર્થ ? આર્થ સંસ્કૃતિની શુદ્ધ ભાવના ધરાવતા તમામ દર્શનો તો મોક્ષના સ્વરૂપને ઉપરના જ અર્થમાં માન્ય રાખે છે, આ લોકમતવાદીઓ જ આ બધા દર્શનો કરતાં જુદા પડે છે.

વૈદિક, બૌદ્ધિક અને જૈન સંસ્કૃતિ પ્રમાણે જ્યારે મોક્ષનું સ્વરૂપ જન્મ-મરણના અભાવના પરિણામરૂપે સમજવામાં આવતું હોય તો પછી ઉપર કહેલ શ્લોકોનું સ્વરૂપ કઈ રીતે ઉકેલવું ?

જૈનદષ્ટિ મુજબ તો દિવિતથી એટલું જ કહી શકાય કે ઉપરોક્ત મ્લેકિકામાં જન્માવેલ હેતુઓ માટે કોઈ મહાનુભાવ પુરુષો પોતાનું જીવન સાર્થક કરતા જણાતા હોય તો તેમને મુક્તદશામાંથી આ દુનિયામાં ઉતરી આવેલા હોવાનું માની લેવા માટે આપણે તૈયાર નથી. પુણ્યબળના પ્રતાપે આવા મહાનુભાવ પુરુષોને ધણી સારી દશા-સ્થિતિ આવતા હવમાં-દેવે પછીના હવમાં પ્રાપ્ત થાય અને સંવર તેમજ નિર્જરાના પ્રતાપે સકળ કર્મનો ક્ષય થતાં પરમાત્મદશા કે મુક્તદશા પણ પ્રાપ્ત થાય એ બનવાનું જ છે, પરંતુ મુક્તદશા-માંથી તેઓ આ દુનિયામાં ઉતરી આવ્યા હોય એમ માનવાને કોઈપણ પ્રકારનું સબળ અને વાસ્તવિક કારણ જણાતું નથી.

વીતરાગ દશામાં રહેલ મુક્તાત્માઓને લોકકલ્યાણ માટે પણ આ દુનિયામાં આવવાનો-જન્મ ધારણ કરવાનો અવકાશ જ (Scope) કંઈ રીતે હોઈ શકે ? આ દષ્ટિએ વિચાર કરતાં ગુર્જર માસુર સદ્ગત રમણભાઈના મત મુજબ-યુગે યુગે ચબ્દોને બદલે ક્ષણે ક્ષણે ચબ્દો ગોઠવીએ-અને ત્યારે ત્યારે-જે જે ક્ષણે-ધર્મની ઝાંતિ અને પાપનો પ્રચાર તેમજ અંત-સાધુપુરુષોને પીડા ઉપરિચિત થવાના-હદ ઉપરાંત વધી જવાના પ્રસંગો આવી પડે ત્યારે કુદરત (nature) ની જ કંઈક સુખદ ઘટનાથી આપોઆપ મહાનુભાવ પુરુષોનો આવિર્ભાવ થઈ પડે અને જનસમુદાયમાં શાંતિનું વાતાવરણ ફેલાવા પામે. વળી એવી પણ ઘટના કરી શકાય કે પાપકર્મમાં રચ્યાપચ્યા રહેનાર પાપી આત્માઓનો અંતઃગત્તા (conscience) તો ક્ષણે ક્ષણે તેમને ડંખતો જ હોય છે અને પહેલે ધડાકે તો તેમને પણ પાપકર્મમાં આગળ-વધવા જતાં કંઈ અટકાયત જ કરે છે, પરંતુ પાપ-ચામતાઓની પ્રબળતા શુદ્ધ અંતઃકરણના અવાજને-અંતઃસત્તાના ધ્વનિને દાબી દે છે, છતાં પણ આખરી વિજય તો ન્યાયનીતિપૂર્ણ શુભ પ્રવૃત્તિનો-શુદ્ધ પ્રવૃત્તિનો જ છે.

ઉપરના વિવેચનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સર્વ કોઈ ભરી જીવોનું સાધ્ય મોક્ષપ્રાપ્તિ જ હોય છે અને અનેક દષ્ટિએ વિચાર કરતાં તે ઉપયુક્ત જ જણાય છે. દેવે એ જ વિચાર કરવાનો ગ્રંથ છે કે આમાં ઉત્તમોત્તમ સાધ્યની સિદ્ધિ માટેના સાધનો કયા કયા અને તેની કઈ રીતે પ્રાપ્તિ થઈ શકે અને સાધનોની પ્રાપ્તિ થતા સાધ્યની સિદ્ધિ માટે-મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે તે સાધનોનો કઈ રીતે ઉપયોગ કરવો ?

રાષ્ટ્રકારોએ કેવલ નિઃસ્વાર્થ રૂઝિયા-પરમાર્થયુક્તિથી લોકકલ્યાણની ભાવનાથી મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે-સાધ્યરથાને પહોંચવા માટે લુદા લુદા અનેક સાધનો અને રસ્તાઓની યોજના કરેલી છે. લુદા લુદા વિચારના-નીસરણીના નીચા-ઊંચા પગથિયા ઉપર ઊભેલા મુમુક્ષો જનો-મોક્ષાર્થે જન્મ પ્રાપ્તિઓ માટે તેમના યથારિચત અધિકાર મુજબ આ જમા સાધનોની યથાનય ઉપયોગિતા સ્વયઃ મિદ જણાય છે. શ્રીમાન્ દરિદ્રસંસ્કર મહારાજ પોતાના અટકમાં નીચે મુજબના મ્લેકથી આ દખીકને પુષ્ટિ આપતા જણાય છે.

અધિકારીયદાષ્ટાએ, ધર્મમાધનસંમ્યતિઃ ।

સ્વાધિપ્રતિજ્ઞિયા નુચ્યા વિશેયા ગુણદોષયોઃ ॥

ભાવાર્થ:—રોગના ઉપાયોની વ્યવસ્થા સમી શાસ્ત્રોમાં (કહેલી) ધર્મના સાધનોની વ્યવસ્થા (તેમના) ગુણુદોષની બાબતમાં અધિકારીની અપેક્ષાએ જાણવી.

આ બધા સાધનોમાં પ્રત્યેક ધર્મશાસ્ત્રો જ્ઞાનની જ મુખ્યતા પ્રતિપાદન કરતા જણાય છે. પ્રત્યેક બાબતમાં તે તે વસ્તુના જરૂરી જ્ઞાન વગર કોઇપણ મનુષ્યથી એક પણ ડગલું આગળ ભરી શકાતુ નથી. જ્ઞાનેન ઢીના: પશુભિઃ સમાના એ સર્વમાન્ય સૂત્રઅનુસાર જ્ઞાન વગરના મનુષ્યોને પશુની જ કોટીમાં મૂકી દેવામાં આવેલ છે. જ્ઞાનની જ તરતમતા અને મહત્વતા ઉપર મનુષ્યજીવનનો મુખ્ય આધાર રહેલો છે. આમ છતાં પણ આ જ્ઞાન તદ્દન શુદ્ધ જ્ઞાન હોવું જોઈએ નહિ. એકલા જ્ઞાનમાત્રથી જ કોઇપણ વસ્તુની સિદ્ધિ નથી અને તેથી જ જ્ઞાનક્રિયામ્યાં મોક્ષઃ એ સૂત્ર આપણને ફરમાવે છે કે એકલું જ્ઞાન તદ્દન પાંગળું છે અને એકલી ક્રિયા તદ્દન અધ છે, પરંતુ બંનેના યોગથી જ્ઞાનપૂર્વકની ક્રિયાથી જ મનુષ્ય, સંસાર-વ્યવહારમાં તેમ જ ધાર્મિક અવ્યુત્થાનમાં યથેચ્છ ગતિ કરી શકે છે—પ્રગતિમાં આગળ વધે જાય છે. સામાન્ય જીવનવ્યવહારમાં જ્ઞાનની વૃદ્ધિ જે રીતે, કાર્યસિદ્ધિમાં—આર્થિક પ્રાપ્તિમાં—સુખ સગવડ અને માનમરતબામાં વધારો કરવામાં—સાધનોની વિપુલતાનો વિસ્તાર વધારવામાં ઉપયોગી થઇ પડે છે તેવી જ રીતે ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં મુમુક્ષુ જનોને—મોક્ષાર્થી પ્રાણીઓને પણ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ સાધ્ય વસ્તુની મિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવામાં અનેક રીતે ઉપયોગી થઇ પડે છે,

મૂળ સ્વરૂપે આત્મા અનંત જ્ઞાનનો ધારક—જ્ઞાનમય જ છે, પરંતુ અનેક પ્રકારના કર્મોના આવરણોને લીધે—કર્મોની પ્રબળતાના પ્રમાણમાં આત્માની જ્ઞાનશક્તિ રુદાક્ષ-દંકાક્ર ગયેલ છે એટલે જ્ઞાનાવરણીય કર્મોના ક્ષયોપશય પ્રમાણે જ્ઞાનશક્તિમાં વધારો થતો રહે છે, પરંતુ એ હાથ જોડી બેસી ગેહવાદી—ભાગ્ય અને ભવિતવ્યતા ઉપર આધાર રાખી નિષ્ક્રિય સ્થિતિમાં મુગ્ધપણે વખત ગુમાવવાથી જ્ઞાનવૃદ્ધિ થઇ શકતી નથી. તે માટે સતત અતુલ બળથી—સદા ય ઉત્સાહથી પ્રયાસ કરતા રહેવાની જરૂર છે.

જ્ઞાનવૃદ્ધિ માટેના આવા પ્રયાસમાં જેટલું વધારે બળ આપણે દેડી શકીએ તેટલું રેડવાની જરૂર છે અને તે આપણા ઐદિક તેમ જ પારલૌકિક લાભમાં પરિણમે તેમ છે.

ઐદિક લાભમાં જ વૃદ્ધિ માની લેનારાઓ જે રીતે જ્ઞાનવૃદ્ધિના કાર્યમાં રચ્યાપચ્યા—મથગૂલ રહે છે અને જેટલી હદે જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરી શકે છે તે જોતાં સહેજે ખ્યાલ બાંધી શકાય છે કે પારલૌકિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે—મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે મુમુક્ષુ જનોએ કેટલી બધી જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવી જોઈએ ? અને તે વસ્તુ બગાળર ખ્યાનમાં રાખીને જ ઉપરના સૂત્રકારે આપણને પ્રતિદિન જ્ઞાનવૃદ્ધિ કર્યે જ જવાતું ફરમાન કરેલ છે.

ઐદિક વિષયોમાં જ્ઞાનવૃદ્ધિ કર્યે જનારાઓ—દ્રવ્યપ્રાપ્તિ નિમિત્તે યા તો કીર્તિની લાલમાં ખાતર અગર તો પોતાના હૃદયના સંતોષ માટે કે શોખ ખાતર જે તે વિષયોના પારગમી બનવાનો (experts) પ્રયાસ કરી રહ્યા હોય છે અને તેમાં એટલા બધા તક્ષીન થઈ જાય છે કે દેહં પાત્તયામિ વા કાર્યં સાધયમિતું સૂત્ર આગળ કરીને તેઓ શૂન્ય—તરસ—શારીરિક શ્રમ—તકલીફ કે દ્રવ્યના ભોગનો પણ પરવા કરતા નથી. અવનવી શોધખોળોમાં તેઓ રાતદિવસ મગ્ની રહેલા હોય છે. પાપ—પુણ્ય કે ધર્મ—અધર્મનો પણ તેમને કંઈ દિસાવ

નથી દાનરો મનુષ્યોનો ગદાર કરી સીધો એક તડાકે અને તેટલા વખતમા યષ્ટ શકે તેવા શસ્ત્રો અને વિદાતક વસ્તુઓની ગોધ-ખેળ પાછળ મજા ગહે છે શ્રમજીવીઓના ભોગે, મનુષ્યો પોતાના શારીરિક શ્રમથી જે ઉત્પાદન કરી શકે છે તે યાત્રિક મદદથી ઉત્પન્ન યષ્ટ શકે તેવી ગોધો આ યાત્રિક યુગમા યષ્ટ ગહેત છે અને વૈજ્ઞાનિક વિષયોમા જમાનો યાત્રિક ઝડપે જે રીતે આગળ વધી ગહેલ છે તે બધી બાબતોનું વિસ્તારથી વિવેચન કરવાનું આ સ્થાન કે પ્રમગ નથી, છતાં પણ મહેલાઈથી સમજી શકાય તેમ છે કે આવા નધા પ્રયાસોને પાશ્વૈકિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે-ધર્મશુદ્ધિથી ધાર્મિક વિધિ-વિધાનો અને કાર્યપ્રણાલિકામા વાળવામા આવે તેવા પ્રકારના જ્ઞાનની વૃદ્ધિ મુમુક્ષુ જનો માટે ઘણી દિલકર અને લાભદાયી છે

જ્ઞાનસ્ય ફલં ચિરતિ. એ મહાસૂત્ર અનુસાર-જે જ્ઞાનપ્રાપ્તિથી-જ્ઞાનના ફળ રૂપે-વિગ્નિ પામી શકાય, દેહાધ્યાય મટી વર્ગગ્ય ગગની જમાવટ કરી શકાય, વિષયાભિયાસને સ્થાને અત્મમ્ભાસ સાધી શકાય તેવા જ્ઞાનની મોક્ષાર્થી પ્રાણીને ખાસ કરીને જરૂર છે અને તેવા ભવ્ય પ્રાણીએ તે પ્રમગની જ્ઞાનની જ પ્રતિનિધિ વૃદ્ધિ કયે જમાની ગહે છે રાત્રે સૂતી વખતે યા તો એક મામ કે છેવડ વગમની આખરે ભાવનાશીલ-મુમુક્ષુ મનુષ્યે વિચારી જવું જોઈએ કે આવા ઉપયોગી જ્ઞાનમા તે કેટલી વૃદ્ધિ કરી શક્યો છે ? જે કંઈ વૃદ્ધિ યષ્ટ થઈ છે તેના કળ્તા વધારે વૃદ્ધિ યષ્ટ થઈ હોત કે કેમ ? અને તે કેવા ઉપાયોથી યષ્ટ થઈ હોત ? તે બધી બાબતોનો અનેક દૃષ્ટિથી વિચાર કરી લઈ ભવિષ્યને માટે સુધરિત નિર્ણય કરી લેવાની જરૂર છે અને તે નિર્ણય મુજબ કાર્યક્રમની વ્યવસ્થા કરી લેવી જોઈએ. પ્રથમથી જ-અગાઉથી જ જે મહાનુભાવ પુરુષો પોતાના જીવનભગનો કાર્યક્રમ સુવ્યવસ્થિત રીતે નક્કી કરી તે મુજબ આગળ ધપે જાય છે તેઓ જ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી-સાધ્ય નજીક પહોંચવા ભાગચાળી યષ્ટ શકે છે વકીલ ન્યાયલય લક્ષ્મીચંદ-સાદરા

દૂંકું ને દય.

૧ નેપોલીયનની ડીક્ષનેરીમા અશક્ય શબ્દ જ નહોતો અર્થાત્ તે કોઈ પણ કાર્ય અશક્ય માનતો નહોતો

૨ એ વિદ્વાને પોતાની લોકમા અગ્રિય એવી બુક અપાયપ ઉપડી ગયાનું કહ્યું ત્યાં બીજાએ મનુ કે તેને ત્યાં ખાતર પડ્યું હતું

૩ નિયમિતતા જરૂરની છે પણ તેની હદ હોવી જોઈએ અનુકૂળતા અનુસાર તેમા ફેરફાર કરવો જોઈએ

૪. મવાઈ બાદ મુરત્તે બેઠવું એ અવશ્યતાનું સૂચક છે, પરંતુ તેમા પન્નિશ્ચિનિનો વિચાર કરવો જોઈએ

૫ ' થોડું લખ્યું પણ મને લાગ્યું ' એનો તાત્પર્ય વિચારો

૬ એક કવિ કહે કે- ' હું કવિતા કેમ કરું છું તે જાણું છું ? ' બીજાએ ઉત્તર આપ્યો કે- ' બીજી કાંઈ મૂઝવું નથી માટે '

૭. આપણી આંખ સામે ક્યું ચુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે ? ઉત્તર-કપાયથી છતાં-
યેલાઓનું વાગ્યુદ્ધ.

૮. આપણા પર કારભાર ચાલે છે કે કરભાર ?

૯. છરી પર તડબુજ પડે કે તડબુજ ઉપર છરી પડે પણ કપાય તો તડબુજ જ
એ યાદ રાખવું.

૧૦. લડાઈ એ રાજપુરુષોના ગુન્હાની શસ્ત્રક્રિયા છે.

૧૧. બુદ્ધિવાદના આ જમાનામાં પરપ્રાંતોનું થોડકાળંધ સાહિત્ય વિવેક-
વિચાર વિના અહીં ઉતર્યું જ નય છે.

૧૨. એશીઆને લડાઈના પરિણામ કરતાં સુલોહના પરિણામનો ભય વધારે છે.

સં. કુંવરજી

એક મિત્રનો પત્ર

એક સંજ્ઞન પોતાના મિત્ર પ્રત્યે લખે છે કે-તમારો પત્ર લખતાં પ્રારંભમાં તમને શું વિશેષણ લખવું ? તેનો વિચાર કરી સૌજન્યસુધાસાગર ! એમ લખ્યું પણ પછી તેના અર્થનો વિચાર કરતાં તે વિશેષણ તો વધારા પડતું લાગ્યું એટલે સાગર શબ્દ કાઢીને કુંડ શબ્દ લખ્યો. તેના અર્થનો પણ વિચાર કરતાં તેમાં અતિથયોક્તિ લાગી, કારણ કે સુધાને કુંડ તો સ્વર્ગલોકમાં હોય છે અને તેની રક્ષા અથવા સેવા દેવો કરે છે એટલે તો શબ્દ કાઢી નાખી ણિંદુ શબ્દ લખ્યો. ણિંદુ પણ કેવું ? સૌજન્ય સુધાનું કે જે એક ણિંદુથી પ્રાણી અમર થઈ નય છે. અહીં અમર એટલે મૃત્યુ ન પામે એવો અર્થ નહીં પણ દીર્ઘ કાળ સુધી નિરોગીપણે જીવે તેવો અર્થ. આવી સ્થિતિવાળા દેવોને આપણે અમર કહીએ છીએ, જો કે તે પણ મૃત્યુ તો પામે જ છે.

હવે આ વિશેષણ ગરાગર છે કે કેમ ? તેનો વિચાર કરતાં એમ ઠીક લાગ્યું કે તમે કેવા વિશેષણને યોગ્ય છો ? તે આપને જ પૂછવું. આનો જવાબ લખવામાં આત્મપ્રશંસાની ભીતિ ન રાખશો, કારણ કે આ વિચારણા તો આપણી બેની વચ્ચેની જ છે, બહારમાં મૂકવાની નથી.

પત્રના લેખકો વિશેષણો તો ગૃહસ્થોને તેમજ મુનિરાજ વિગેરેને ઘણા લખે છે, પરંતુ તેનો અર્થ વિચારતા હોયએમ જણાતું નથી. જે વિચારતા હોય તો ખુશામતની ટેવ ન હોય એવા બંધુઓ અણુઘટતા વિશેષણો ન લખે. આ તો સામાન્ય વાત થઈ.

સૌજન્ય-સંજ્ઞનતા એ તો અપ્રતિમ ગુણ છે. એ ગુણ ધારણ કરનારને ધન્યવાદ આપવો જોઈએ. એવા મિત્રો પરસ્પરના આત્માનું હિત ચિંતવે છે અને એકબીજાને ગુણીયક બનાવે છે. લાગ્યથાળીને જ એવો મિત્ર મળે છે.

કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:-મુનિ સુખોદધિવિજયજી)

(અનુસંધાન પૃ. ૨૭૩ થી)

પ્રશ્ન ૨૭—જીવને દ્રવ્યક્રિયાની જરૂર ક્યાં સુધી હોય ?

ઉત્તર—છઠ્ઠે સાતમે ગુણઠાણે વર્તે ત્યાં સુધી હોય.

પ્રશ્ન ૨૮—યુગલિકો માંસાહારી હોય ? ઉત્તર—ન જ હોય.

પ્રશ્ન ૨૯—તિર્યચ યુગલિક કઈ ગતિમાં જાય ? ઉત્તર—દેવગતિમાં જ જાય.

પ્રશ્ન ૩૦—યુગલિકને જાતિસ્મરણજ્ઞાન શા નિમિત્તે થાય ?

ઉત્તર—એના નિમિત્ત અનેક હોય—ખાસ નિમિત્ત જાણ્યા નથી.

પ્રશ્ન ૩૧—પ્રતિક્રમણમાં ઉપધાન કરેલ શ્રાવકને ખીજાનું કહેલું વંદિત્તુ કદ્યે ?

ઉત્તર—વંદિત્તુ ખીજે કોઈ ખોલે તો તે વખતે ઉપધાનવાળો મનમાં બોલ્યા કરે.

પ્રશ્ન ૩૨—વંદિત્તા સૂત્રના કર્તા કોણ ?

ઉત્તર—આવશ્યકસૂત્રમાં વંદિત્તુ કહેલ છે તેથી તે ગણધર મહારાજની કૃતિ છે.

પ્રશ્ન ૩૩—નિયાણું કરનાર પહેલે ગુણઠાણે જ હોય ?

ઉત્તર—એનો નિયમ નથી. એાયા વિગેરે ગુણઠાણે વર્તતા પણ નિયાણું કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૪—કઈ ગતિના જીવ વિશેષે દેવગતિમાં જાય ?

ઉત્તર—દેવ કે નારકી તો દેવ જાય નથી. તિર્યચ ને મનુષ્ય જાય છે.

મનુષ્ય તો સંખ્યાતા જ છે ને દેવગતિમાં તો સમયે સમયે અસંખ્યાતા ઉપજે છે ને મ્યવે છે, તેથી મોટો ભાગ તિર્યચગતિનો જ સમજવો.

પ્રશ્ન ૩૫—અભવ્ય જીવ શા હેતુથી ચારિત્ર ગ્રહણ કરે ને પાળે ?

ઉત્તર—સાંસારિક મુખની અભિલાષાથી લેય ને પાળે.

પ્રશ્ન ૩૬—આવતી ઉત્સર્પિણીના સર્વાનુભૂતિ નામના પાંચમા તીર્થંકર

કાર્તિક શેઠના જીવ કદ્યા છે તે કયા કાર્તિક શેઠ સમજવા ?

ઉત્તર—અત્યારે સૌધર્મેન્દ્ર છે તે ન સમજવા; ખીજા સમજવા. અન્યત્ર

હકેતુના જીવ કદ્યા છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

પ્રશ્ન ૩૭—કાઉસગ્ગ કરતાં મુદ્ધપત્તિ કયા હાથમાં રાખવી ?

ઉત્તર—જમણા હાથમાં રાખવી.

પ્રશ્ન ૩૮—ત્રીએ ઉપાધ્યયની જેમ ઘરે પ્રતિક્રમણ કરતાં અંસાર-

દાવાની ત્રણ સ્તુતિ એક સાથે બોલી શકે ?

ઉત્તર—બોલી શકે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—શા. મગનલાલ કુંકુચંદ—સાલડીવાળા)

પ્રશ્ન ૧—કાળી છરી અણાહારી છે કે કેમ ?

ઉત્તર—પ્રકરણરત્નસંગ્રહ લાગે તેમાં અંગે અણાહારી વસ્તુઓના નામોનું લિસ્ટ આપ્યું છે તેમાં તે નામ નથી.

પ્રશ્ન ૨—લીંબડાના પાંચે અંગ અણાહારી કહે છે તેના નામ જણાવશો.

ઉત્તર—ઉપર જણાવેલી છુકમાં લીંબડાના પાંચ અંગ આ પ્રમાણે અણાહારીમાં કહ્યા છે—૧ મૂળ, ૨ છાલ, ૩ કાષ્ઠ, ૪ પત્ર અને ૫ મહોર.

પ્રશ્ન ૩—ત્રિકુળા ગૌમુત્ર સિવાય અણાહારી ગણાય ?

ઉત્તર—એત્રણ વાના સમભાગે હોય તો ગૌમુત્ર સિવાય પણ અણાહારી ગણાય.

પ્રશ્ન ૪—હીમેજ એકલી પણ અણાહારી છે ? ઉત્તર—અણાહારી છે.

પ્રશ્ન ૫—ચૌદ પૂર્વે મૂળ કઈ ભાષામાં હતા ?

ઉત્તર—ચૌદ પૂર્વ સંસ્કૃત ભાષામાં હતા.

પ્રશ્ન ૬—તીર્થંકરના વર્ષોદાન વખતે દેવો જે દ્રવ્ય લાવે છે તે લેતાં તેમને અદત્તાદાનનો દોષ લાગે ?

ઉત્તર—ન લાગે, કારણ કે જેના સ્વામી મૂળથી નાશ પામી ગયા હોય તેવું દ્રવ્ય જ તે લાવે છે.

પ્રશ્ન ૭—તિર્યંચને શુભપ્રત્યયી અવધિજ્ઞાન થયાનું કદાંત આપશો.

ઉત્તર—હલ્લ વિહલ્લના સેચનક હસ્તીને વિભંગજ્ઞાન થયું હતું એવા ગીત્ત કદાંતો પણ છે.

પ્રશ્ન ૮—શુરુવંદન કરતાં ‘ભાતપાણીનો લાલ દેનેછ’ એ વાક્ય યોગ્ય અવસરે જ બોલાય કે કાયમ બોલાય ? ઉત્તર—યોગ્ય અવસરે જ બોલાય.

પ્રશ્ન ૯—પ્રેસાતી શુરુવંદન કરતી વખતે ‘ભાતપાણીનો લાલ દેનેછ’ એમ બોલી શકે ?

ઉત્તર—પ્રેસાતી માટે એકાસણું કે આંબેલ કરવા માટે આવેલા આહાર-માંથી તે વહોરાવી શકે છે તેથી બોલી શકે.

પ્રશ્ન ૧૦—સ્થાપનાછને વંદન કરતાં ભાતપાણીનો લાલ દેનેછ એમ બોલાય ?

ઉત્તર—ન બોલાય.

પ્રશ્ન ૧૧—પાર્શ્વનાથની સ્તુતિમાં ‘ સાકર સેતી તરણા લેતી, મુખે પશુ ચાવતી ’ એમ કહેલ છે તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—એ વિશેષણ પ્રભુની વાણીની મીઠાશને અંગે આપેલ છે. તેનો અર્થ એ છે કે—પ્રભુની વાણીની મીઠાશ જોઈને સાકરે તો તેને, ચોટેલા તરણાને મિથે મોઢામાં તરણું લીધું ને પશુની જેમ ચાવવા લાગી. આ હકીકત સાકરને તરણા ચોટેલા હોય છે તેને અંગે સમજવી.

પ્રશ્ન ૧૨—શ્રી વીરપ્રભુના સ્તવનમાં કહ્યું છે કે—‘તે કેમ પરમુર આદરે, ને પરનારી વશ રાખ્યા રે.’ તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—એના પ્રથમતા એ પદમાં એ કહ્યું છે કે—હો પ્રભુ ! અમે તમારા ગુણની ગોષ્ઠીમાં રાગપૂર્વક રાખ્યામાખ્યા છીએ. એવા અમારી જેવા મનુષ્યો પરનારીમાં હુબ્ધ થયેલા એવા અન્ય હરિહરાદિ દેવને કેમ આચરે-અંગીકાર કરે ? અર્થાત્ ન જ કરે.

પ્રશ્ન ૧૩—વદિતાસૂત્રની ૪૩ મી ગાથામાં ‘અમ્બુકૃતિઓમિ’ કહેલ છે તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—શ્રી વદિતાની ૪૩ મી ગાથામાં અમ્બુકૃતિઓમિ કહેલ છે તેનો અર્થ ‘હું કેવળીના કહેલા ધર્મની આરાધના માટે અબ્યુત્પિત-ઉદયમવંત થયો છું’ એવો છે એટલે તે ગાથા બોલતાં બિલા થવું.

પ્રશ્ન ૧૪—કેટલાક કહે છે કે—ત્રણ સામાયિક ભેજા લેવાય એ વાત જગજગર છે ?

ઉત્તર—જરાજગર નથી. એક સાથે એક સામાયિક જ લેવાય.

પ્રશ્ન ૧૫—પ્રતિક્રમણમાં બાદીના વખતમાં નવકારવાળી ગણીએ તો તે પ્રાયશ્ચિત્તમાં વાળી શકાય ?

ઉત્તર—વાળી ન શકાય જરાજગર શુદ્ધ ઉચ્ચાર સાથે પ્રતિક્રમણ કરનારને ટાર્કમ બચતો જ નથી, એ ધરી યાય જ છે.

પ્રશ્ન ૧૬—એાથા કર્મઅંધમાં અંશી પંચેન્દ્રિયને અપર્યામાવર્યામાં ચક્રુ દર્શનનો નિષેધ કર્યો છે અને (૬૨) માર્ગજ્ઞામાં અપર્યામાને ચક્રુદર્શન ગણાવ્યું છે. આવા બે મન એક જ કર્મઅંધમાં કેમ હોઈ શકે ?

ઉત્તર—આનો ખુલાસો મુખલાલજીના કરેલા એાથા કર્મઅંધના બાળાં-તરમાં ગાથા ૧૭ મીના અર્ધમાં કરેલ છે ત્યાંથી જોઈ લેવો.

પ્રભાવિક પુરુષો

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ

“ અહા ! કેવું રમણીય સ્થળ છે ? સુંદર સુવાસ પથરાય રહી છે ? તરફ ચંપાતું વૃક્ષ તો સામે જ વૃક્ષ, પેદી બાજુ આશોપાલવ તો ભેર અશોક જાણે દ્વારપાળ સમા છે. એ બધા કેવળ પરમાર્થભાવે ધાને આશ્રય આપે છે અને પોતાના બેરંગી પુષ્પોનો વરસાદ વરસાવી એ તાર્થા અતિથિઓનું મધુરું સ્વાગત છે. એ કુસુમોની મીઠી પરાગ ગમે સંતમ હૃદયોની પીડા ક્ષણવારમાં ! ફરી લે છે અને એને સ્થાને રેની કોઈ અનેરી અને અવર્ણનીય રીતો પ્રસારી દે છે. માનવી ઘડીભર ની આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિને તો રી જાય છે પણ એ સાથે પોતાને પણ જાય છે ! સાથે જ વિશ્વમાં ઉઘાનો ! આશમો એ વિશાળ નગરોના બહિ-
 ! આવેલા સાક્ષાત નંદનવનો જ છે.

“ મારા પર જે સંકટની હારમાળાએ ઈ ફરી છે અને એક પછી એક કરતાં વેજ્યસ્થલો ઊભા કરતી એ આગે-
 કરી રહી છે એમાં મૂંઝાઈ ગયેલ મારા માને જે કંઈપણ નિરાંત વળી હોય ત્વળ અત્યારે જ અને આ સ્થાનમાં જ.
 “ અરે ! પેલું વળી શું સંભળાય

છે ? આવા રમણીય ઉદ્યાનમાં-ધીમી ગતિએ કૂચકદમ કરતાં પ્રાતઃકાળમાં-કોઈ સંત વ્યાખ્યાન કરી રહ્યા જણાય છે. ચાલ જવડા ! એવો લાભ અચાનક સામે આવ્યો છે તો મેળવું. મહાત્માના જે ચાર શબ્દો કેટલીક વાર જવનપટ્ટો કરી નાખવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે પિતાશ્રી વારંવાર કહેતા હતા કે-‘ પોતાના વ્યવ-
 સાયમાંથી ગમે તે રીતે થોડો સમય કાઢી મહાત્માની વાણી શ્રવણ કરવી. ’ એમ કરવાથી અપૂર્ણ લાભ થયાનાં દૃષ્ટાન્તો શાસ્ત્રમાં મોજુદ છે રોહિણીયા ચોરના જવનમાં જે પરિવર્તન છેલ્લા તળકે આવ્યું એ શ્રી મહાવીરદેવની દેશનાને આભારી હતું. પ્રભાવ જેવો બહારવટીઓ ચોર મટીને આચાર્ય બન્યો એ શ્રી જંબ-
 કુમારની વાણીનો જ પ્રતાપ છે ”

મહાત્માના મુખમાંથી ઉપદેશ-
 સારતાનો પ્રવાહ અસ્ખલિત ગતિએ વહી રહ્યો હતો. શ્રોતાઓ એકચિત્તે એનું પાન કરી રહ્યાં હતાં.

“ સંસારતો એકાદા નગરની બાજોળે આવેલા મુસાફરખાના જેવો છે. મુસાફર-
 ખાનામાં જેમ વટેમાર્ગીઓ-પથિકો માર્ગ-
 નો પરિશ્રમ ઉતારવા-વિશ્રાન્તિ મેળવવા થોભે છે તેમ આ સંસારમાં પણ જવો

પૂર્વકૃત કર્મોના પરિપાક લાવવા જન્મે છે. મુસાફરખાનામાં આવનાર મુસાફરો નથી તો એક જાતિના હોતા કે નથી તો એક ગામના હોતા એમના વ્યવસાયો પણ વિવિધ પ્રકારના હોય છે અને એ કારણે રોકાણનો સમય પણ ઓછોવત્તો હોય છે. સંસારવાસી જીવોનું પણ એવું જ વિચિત્રતાલયું વર્તન હોય છે. કોઈ સુખી તો કોઈ દુઃખી; થોડા શ્રીમંત તો બીજા વળી તદ્દન રાંક; કોઈના જન્મ સમયે સાકર વહેંચાઈ હોય તો અમુકના જન્મકાળે ભાગ્યે જ પૂરા ચાર માનવી ફાળવે હોય ! કર્મરાજના પ્રપંચનો પાર પૂર્ણજ્ઞાની સિવાય બીજો કોઈ પામી શકતો નથી. આ સંસારરૂપી મુસાફરખાનામાં જુદી જુદી ગતિથી આવેલા જીવો પોતાની પૂર્વસંચિત મૂકીના પ્રમાણમા બાંધેલ આયુષ્યની મર્યાદા મુજબ ઉછરે છે, મોટા થાય છે અને જાતજાતના વ્યવસાય આરંભે છે; પણ એ બધાનો સમાગમ સમુદ્રમાં તરતાં લાકડા જેવો છે. યથા કાષ્ટં ચ કાષ્ટં ચ સમેયાતાં મહોદયૌ । સમેયાતાં દાયનો જ તદ્યત્ ભૂતમમાગમઃ ॥

મહાસાગરમાં પાણીના જોરે વિગ્ન વિગ્ન દિશામાંથી ધકેલાઈ આવેલા લાકડાંઓ એકઠાં થાય છે, થોટો સમય સાથે તરે છે અને પુનઃ પવનનો ધક્કો લાગતાં જુદી જુદી દિશામાં ફરેલાઈ જાય છે ! તેવું જ પરિણામ મુસાફરખાનામાં થોભેલા મુસાફરોનું છે, અને તેની જ દયા સંસારવાસી જીવડાઓની છે !

‘થતાં દરખારનો ડંડો, રહે નવ ગર્વ ખંડોનો !’ કર્મરાજનું ફરમાન છૂટ્યું કે બાજી અધૂરી મૂકી ચાલી નીકળવું જ પડે. આટલા સારું જ્ઞાની પુરુષો વારંવાર ચેતવણી આપે છે કે—

“ મહાતુલાવો ! એમાં (સંસારના વિલાસોમાં) મૂંઝાયા વગર એનો સદાને માટે અંત આણવાના ઉપાયમાં ચિત્ત લગાવો જ્યાં સતત ‘જન્મવું અને મરવું’ એ રૂપી અરહટ્ટધટ્ટી ચાલ્યા કરે છે એનાથી છૂટકારો મેળવવો હોય તો આત્મસ્વરૂપની ઝાંખી કરો. માનવજીવન બીજાના દૂષણ શોધવામાં ફિવા આપાતરમણીય વિલાસોમાં વ્યતીત ન કરતાં ‘હું કોણ છું ?’ ‘ક્યાંથી આવ્યો છું’ અને ‘મેં શી કમાણી કરી ?’ એ પ્રશ્નોના સાચા ઉત્તર મેળવવામાં ખર્ચો સાચી દિશામાં પ્રયાસ કરનાર આત્મા જ આ સંસારના કારમા બંધનોને કાયમને સારું ફગાવી દેવા સમર્થ થાય છે. એકલી માનવગતિ જ એ પ્રકારનો પુરુષાર્થ ફેરવવા માટે ઉમદા સાધનરૂપ છે. આત્માને સમ્યગ્જ્ઞાન લાધતાં જ એની પ્રગતિ થવા માંડે છે અને કપાય પર પૂર્ણ કાળ આવતાં પ્રગતિનો પારો મધ્યગિંદુએ પહોંચે છે ‘ઉચ્ચમેન દિ સિચ્યન્તિ કાર્યાણિ’ કાર્યસિદ્ધિ સાચી દિશામાં ઉઘમ કરવાથી જ થાય છે, તેથી હે આત્માઓ ! પુરુષાર્થ ફેરવો. પોતાની આસપાસના સંજોગો જોઈ યથાશક્તિ મન-નિયમ આદરે અને સતત એ પાછળ લક્ષ્ય રાખ્યા કરો.”

સંતપુરુષની દેશના સમાપ્ત થઈ. પર્વદામાંથી કેટલાકે ઊભા થઈ જાવજીવ સુધી પ્રશ્નચર્ચા મત પાળવાના શપથ લીધા. કેટલાકોએ શ્રાવકધર્મનાં ચિહ્નરૂપ ગાર મત ગ્રહણ કર્યાં. બીજાઓએ ઓછાવત્તા મતપાલનના પચ્ચંબાણ કર્યાં. આ જાતના નિયમ લેવામાં કેવળ નર-નારીનાં વૃંદ હતાં એટલું જ નહિ પણ કેટલાક નાની વયના બાલુડાઓ અને બીલતી કળી સમી બાળાઓ પણ હતી. ધર્મ એ ઇજારાની વસ્તુ નથી. એને વયના બંધન નડતા નથી. એ તો જે પાળી શકે એને માટે છે.

જોતજોતામાં ઉપરની વિધિ ધયા ગાદ માનવમેદની વિખરાવા માંડી અને મહાત્માની પ્રાસે માત્ર કેટલાક ગણત્રીના શ્રમણાદિ રહ્યા ત્યારે એક વ્યક્તિએ નજીક આવી, હસ્તદ્વય જોડી નમ્રભાવે પ્રશ્ન કર્યો—

“સંત મહારાજ ! હમણાં આપે જેમને બાધાઓ આપી તે સર્વ આ સંસારનો પાર પામવાના કે ? એ સર્વને આપ ધર્માત્માઓ માનો છો કે ? આ જાતના દેખાવ પાછળ એમના અંતરમાં શું ભર્યું છે એનો ખ્યાલ આપને છે ખરો ?”

આગંતુકના આ પ્રશ્ને આચાર્ય શ્રીની નજર તેના પ્રત્યે સચોટ રીતે કેદિત કરી. સવાલો પાછળ જે વેધક દષ્ટિ નાચી રહી હતી અને હૃદયના ઊંડાણમાં જે આગ પ્રજ્વળતી હતી એ અનુભવી ગુરુએ સાચે સહજ પારખી લીધી. વ્યક્તિના કપાલ પર ઘડીબર

એમની આંખો ઠરી રહી. આવા વિચિત્ર પ્રશ્નો શ્રવણ કરી પેલા શ્રમણાદિ, તો ઠરી ગયા. સૂરિ સામે આવેા પ્રશ્નકાર એમણે પ્રથમ જ લાલ્યો. પ્રશ્ન પાછળની ધગશ પિછાનવામાં અશક્ત એવા તેમણે એનો અવિનય જરૂર પિછાન્યો અને એ માટે ઉપાલંભ દેવા આરંભ કરે તે પૂર્વે જ દીર્ઘદર્શી આચાર્ય નમ્રપણે બોલી ઊઠ્યા.

“દેવાનુપ્રિય ! અહીં નજીક આવ. તેં જે પ્રશ્નો પૂછ્યા છે એ જોતાં તું આ સ્થાનનો વતની છે અને મત લેનાર માનવીઓના સમાગમમાં મારા કરતાં વધારે આવેલો છે એ વાત હું સહજ અનુમાની શકું છું જોલ, મારું અનુમાન ખરું છે કે નહીં ?”

“હા સાહેબ ! આપનું અનુમાન તદ્દન સાચું જ છે.”

તો જરા આગળ સાંભળ —

“તારા પ્રશ્નનો યથાર્થ ઉત્તર કેવલ જ્ઞાની જ આપી શકે, કેમ કે પ્રત્યેક આત્માના હૃદયમાં સમયે સમયે કેવા ભાવો રમણ કરે છે એ જાણવાની શક્તિ એવા વિશિષ્ટ જ્ઞાની સિવાય બીજામાં હોતી નથી, છતાં એ મહાપુરુષોએ શ્રુત-જ્ઞાનનો જે માર્ગ દોરી જતાઓ છે એના અભ્યાસથી હું એટલું કહી શકું કે એ સંબંધમાં મારો જે જવાબ મળશે તેનાથી તને અવશ્ય સંતોષ થશે.

“જો બાધાઓ ગ્રહણ કરનાર આત્માઓ સાચા દિલથી જ પોતે ગ્રહણ કરેલ

પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન કરશે તો પોતાની પૂર્વ કાળની માઠી કર્મણી માટે તેમને જરૂર પશ્ચાત્તાપ થવાનો. એથી કર્મોની નિર્જરા થવાની. નવા કર્મોનો બંધ અટકી પણ જવાનો અને પ્રગતિ ચાલુ રહેવાની. બલે એની ચાલ ધીમી રહે પણ પરિણામ તો જાવના પારમાં આવવાનું જ. તારા પ્રથમ પ્રશ્નનો આ ઉત્તર.

“જીન પ્રશ્નના જવાબમાં જણાવવાનું કે આજે તેઓ બલે ધર્મીભાના બિરુદને સોભાવવાની શક્તિ ન ધરાવતા હોય છતાં નિશ્ચય કરે તો એ પદની પ્રાપ્તિ અશક્ય નથી. પુરુષાર્થને કંઈ જ અપ્રાપ્ય નથી. કારણવશાત્ ઉન્માર્ગનું એવન ધર્મ જાય કિંવા પાપના પંકમાં હાથ બોળી દેવાય તેથી એ દુષ્કર્મ કાયમને માટે આત્માને ચોંટી જ જાય છે એમ નથી. પાપી સદાને માટે પાપી રહેવા સંજ્ઞાયેલો નથી.

‘નિમિત્તવાચી આત્મા, મન મોહન મેરે’ એ વાક્યમાં ઘણું રહસ્ય છુપાયેલું છે. સમ્પૂર્ણજ્ઞાનનો પ્રકાશ હૃદય-ગુહામાં પધરાવાથી કે સદગુરુના સમાગમથી અધર્મી ગણાતા આત્માઓ પણ ધર્મ-માર્ગે ચઢી જઈને આત્મશ્રેય સાધે છે.

“હેલો પ્રશ્ન દેખાવનો છે પણ એની અસરથી મોડાઘણા પ્રમાણમાં તો સૌ દોષ લેવાયેલું દોષ છે જ આડંબર, દંબ કે ટોંગ એ માયાકાળીએ મોઠ વેંતા પામ્યા છે. એમાં સમજી ગણાતા માનવીઓ પણ દુષ્ટાઈ લય છે ત્યાં સામાન્ય જનતાની શી વાત કરવી ?

પણ જે આત્માઓ એ કષાયનું સ્વરૂપ યથાર્થપણે પિછાનીને વર્તે છે, અને સતત કાળજીથી કાર્ય આચરે છે તે એના પાશમાંથી જલ્દી મુક્ત થઈ શકે છે.”

“શુરુદેવ ! આપે મારા પ્રશ્નોનું જે રીતે પ્રથક્કરણ કર્યું છે તેથી મને ખરેખર સંતોષ થયો છે. બાધા લેનારમાંના કેટલાક પર મને સખત ગુસ્સો હતો. મારું વૃતાંત સાંભળવાથી આપને એની પ્રતીતિ થશે. ‘મધુ તિષ્ઠતિ જિહ્વાગ્રે, હૃદયે તુ હલાહલમ્’ જેવું તેમનું વર્તન જોતાં જ મેં તેમની સામે ઉપરના પ્રશ્નો કર્યા છે. આપશ્રીની સચોટ ને મધુરી વાણી શ્રવણ કર્યા પછી જેમનું હૃદય પવિત્ર ન બને તે ખરેખર ધરતીને બારરૂપ લેખાય. તેમાંના કેટલાકનો તો વ્યવસાય જ તેમની ધાર્મિકવૃત્તિ અંતરની છે કે ઉપરછઠ્ઠી છે એ કહી આપે છે. એ બધા આડંબરથી વ્રત માટે બિલા થયા ત્યારે મને પ્રથમ તો એમના જીવન જાહેર કરવાનો ઉભરો ચઢી આવ્યો હતો પણ આપ સરખા મદાતમાંની મુદ્દા જોતાં જ એનો જોટ થયો. તેથી જે થાય તે માન-પણે જોવાનો નિશ્ચય કરી ઉભરો શમાવ્યો, પણ આપે તેવું પ્રથક્કરણ કરી મારી આત્મદષ્ટિ સતેજ દરી, એટલે મારું એ વલણ દવે બદલાઈ ગયું છે. ‘પોતાની ગાંઠના સાબુથી પારકો મેલ ધોવાને બદલે પોતાનો જ મેલ ધોવા માંડ.’ એ આપનું ટંકશાળી વચન મારા અંતઃ-કરણમાં આરપાર બિતરી ગયું છે.

“ મહારાજ સાહેબ ! મારો જન્મ
 ભક્તિમંત વશિકૃતકુળમાં થયો છે. મારા
 જન્મસમયે અમારા કુટુંબ પર લક્ષ્મી-
 દેવીના ચારે હાથ હતાં એમ કહું તો
 ખોટું ન કહેવાય, પણ હું પૂરો પાકટ
 વયમાં આવ્યો ન આવ્યો ત્યાં તો દેવ
 રૂપો ! સૌ પહેલાં શીળી છાંયડી સમી
 જનેતા પરલોકને પથે પડી અને પછી તો
 યમરાજે અમારા ઘરનું ગારણું છોડ્યું
 જ નહીં. પિતાશ્રીના માથે સ્વજનના
 મૃત્યુથી એક પછી એક એમ ઘા પડતાં
 જ ગયા. વણજમાં પૂરું લક્ષ્ય દમ્બ ન
 શક્યા. ભાગીદારે તકનો લાભ લીધો.
 સંપત્તિકાળના સાથીદારો પણ હાથતાળી,
 દેવાનું ન ચક્યા. એ રીતે લક્ષ્મીદેવી
 રૂઠી, અર્થાત્ સૌ જાતની લીલાલહેર જોત-
 જોતામાં કરમાઈ ગઈ. ભર્યા-ભાદર્યા
 કુટુંબમાં વિપત્તિથી ઘસિત થયેલ અને
 અકાળે વૃદ્ધત્વ પામેલ પિતા, એક વિધવા
 ભગિની અને ત્રીજો હું-યશપાલ રહ્યા.
 નામ યશપાલ છતાં વડિલના યશનું
 પાલન કરવા શક્તિવંત નિવડું તે પૂર્વે
 વંશ-વાડી વેડફાઈ ગઈ. આગરુ સાચ-
 વવા પિતાશ્રીએ ગધું આપી દીધું
 અને લેણદારોને ઘર પહોંચી આપ્યું.
 વિપત્તિના વાયરા જ્યારે શમ્યા ત્યારે
 પિતાશ્રી તથા મેં હિસાબકિતાબ તપા-
 સવા માંડ્યા ત્યારે જણાયું કે જે ખોટ
 આવી છે એ કોઈ ધંધાને અંગે નહીં
 પણ અમારા ભાગીદારે તેમ જ પિતાશ્રી
 સાથે ગાઠ સંબંધ રાખતા જે મિત્રોએ

ધરાદાપૂર્વક સાથે મળી કરેલી ઉચાપતને
 આભારી છે. પણ એમાંનો એક પણ
 હવે સામું જોતો નથી. બીજા એક
 ગૃહસ્થ પાસે ધન હોવા છતાં લેણું
 આપવાના અખાડા કરે છે. મારી બહેનના
 શ્વસુર દીકરો મરી ગયો એટલે સંબંધ
 પરવારી ગયા એમ માની મારી ભગિની
 પોતાની જ પુત્રવધુ સાથે સંબંધ ધરાવતા
 નથી. અરે ! તેણીના હકના નાણા પણ
 આપતા નથી. જગત જાણે છે કે સ્ત્રી-
 ધન પર હક વિધવાનો જ ગણાય, છતાં
 એ મહાશયને રકમ કાઢવી પડે એટલે
 દલીલ કરે છે કે નારીના હાથમાં નાણું
 આવે તો એ વંઠી જાય. એ તો માત્ર
 રોટલાની જ હકદાર લેણાય. આમ અમારી
 સાથે પ્રભાશ્રિકપણા પર કાતર ચલાવી,
 કેવલ ધનના મોહમાં ફસી, પરભવ
 કે કર્મવિપાક વીસરી જઈ, ધર્મ-નીતિથી
 વિરુદ્ધ આચરણ કરનાર મહાશયોને મત
 અહણુ અર્થે જાણી થયેલી મંડળીમાં
 ધર્મભાઓનો સ્વાંગ સજી આગેવાની
 કરતાં નિહાળ્યા ત્યારે સાચે જ મારું
 લોહી તપી આવ્યું. એ બગ ભકતોને
 પુલ્કા કરવાની સાગિતીઓ મારે શોધવા
 જવી પડે તેમ છે જ નહીં.

“ ઘર ઘરાણું રાખનાર શેઠના તકા-
 દાએ તો મારા પિતાનો જીવ લીધો.
 દોકડાનું બ્યાજ ચઢાવનાર એ શેઠ પારે-
 વાની જાળ છોડાવવામાં ધર્મ માને પણ
 બ્યાજમાં આની સરખી ન ઘટાડે. હકતો
 ન ભરાયો હોય તો કડવા વયનોની વર્ષા

જ વર્ષાવે. પોતાની પૂર્વ સ્થિતિ તો ભૂલી
જાય પણ સ્વામીભાઈનો નાતો પણ
યાદ ન આવે. કેવળ મુખમાં અને
સાહેબીમાં જેણે જીવનનો મોટો ભાગ
વીતાવ્યો હતો એવા મારા પિતાથી આ
ત્રાસ સહ્યો નહોતો જતો. એક તરફ આ
ચિંતા, બીજી બાજુ નિર્વાહની ચિંતા—એ
ઉભય વચ્ચે એમનું જીવન ભીંસાતું
ચાલ્યું. ગર્ભ દીવાળીએ તેમને પણ
જીવનદીપક બુઝાઈ ગયો !

“મહારાજ સાહેબ ! છેલ્લા દાયકામાં
મેં આવું ઘણું જોયું છે. એ ઉપરથી વ્રત-
નિયમ માટે તેમજ કહેવાતા ધર્માત્માઓ
માટે મારા દિલમાં કોઈ ભુદી જ ગંગા વહે
છે. કદાચ જગત એને ઊલટી ગંગા કહે
તો નવાઈ નહીં, પણ મારે આપ સમક્ષ
સાચું જ કહેવું જોઈએ કે ધર્મના છાયા
હેઠલ મને તો એ બધા દંભી-ધર્મઠગો
ને ગગભગતો જણાય છે. આપનો અચા-
નક યોગ ન સાંપડ્યો હોત અને ગીડી
વાળી ધ્રુવ કરવાનો પ્રસંગ ન લાધ્યો
હોત તો, એ માંહેલાં કેટલાકની જીવાદોરી
તોડવામાં હું લયલીન બન્યો હોત. એટલો
ગુસ્સો પિતાના મૃત્યુ પછી મને એમના
ઉપર આવ્યો હતો ”

“યશપાલ ! ધીરો પડ, શાંત થા
એવું બનવા નથી પામ્યું એટલા તારા

દિવસ પાધરા ગણાય. વેરનો બદલો
પ્રતિવેરથી કોઈ કાળે નથી વળી શકતો.
એમ કરવા જતાં તો કેવળ કર્મબંધ ને
ભવબ્રમણ જ વધે છે. વૈરીને સાચી રીતે
જીતવો હોય તો એના પ્રત્યે પ્રેમ કરવો
ધટે. ગુસ્સાને ત્યજી દઈ, સમતાતું બને
શરણ લેવું જોઈએ વિપરીત આચરણ
કરનાર વ્યક્તિ તો નિમિત્તમાત્ર છે પણ એ
બધું કરાવનાર તો જ કર્મો છે અને એ જ
જીવતા સાચા શત્રુઓ છે એમ સમજવું ધટે.
આત્માને, જોગબનાર વીરાઓનો આ
ધોરી માર્ગ છે. એ દ્વારા જ મુક્તિ-
મંદિરના દ્વાર ખુલે છે. તું ધારે તો એ
કંઈ અઘરું નથી. ઘડી પૂર્વે તે જ્યારે
પોતાને જોગબવાનો નિરધાર કર્યો છે તો
એ બંધાને હૃદયથી માફી આપ. એમના
પ્રત્યેનું વૈમનસ્ય વિસારી મેલ. સંસાર-
વાસનાને તિલાંજલિ આપ. ‘જગતના
કાચના નેત્રે ખરી વસ્તુ નહીં ભાસે’ એ
સાચું ગાનો જ્ઞાનીનાં વચનોનું શ્રવણ
કરી, તદનુરૂપ વર્તન રાખી, માનવ-
જીવનને સફળ કરવા વીતરાગભાષિત
ધર્મનું જ શરણ લે. ”

“ગુરુજી ! મને એ પ્રિય છે. મારી
બહેનની રજા લઈ આવું ત્યાં મુધી આપ
અહીં સ્થિરતા કરશો. ” (આવું)

ચોકરી

—૭૭૬૬—

ખામ ખામ આપણા અનામના પુરોષમાં આવના મનુષ્યમંદારના પ્રમંથે અને
દિશમાં ચાલતી અનેક પ્રકારની ઉપાધિને પ્રથમે કેમ જનવું દીક છે ! તેનો પૂરતો
વિચાર કરશો. પ્રમાદમાં ન રહેશો.

વ્યવહાર-કાશિકા

લેખક-મૌકિતક

(૨૦૩)

જે માણસ આ દુનિયાની દરેક ચીજ ખોઈ ખેંચવાને લોગે, પોતાની આખર કે જીવનને લોગે પણ, પોતાના 'મુદ્દા' (નિયમ) ને છોડતો નથી, તે સત્તારીલ માણસ છે, એનો પ્રત્યેક શબ્દ ચિરંજીવ થાય છે અને એની પાછળ આવનારી દુનિયા એને માન આપે છે, સત્કારે છે, પૂજે છે.

નિયમ કે ધોરણ વગરનું જીવન એ હોકાયત્ર વગરના વદાણ જેવું છે જીવનના ધ્યેય મુકરર કરી તે ધોરણ અનુસાર કાર્યક્રમ મુકરર કરવાની પ્રત્યેક વ્યક્તિને જરૂર છે. એક વાર ધોરણ મુકરર થાય એટલે તે પ્રમાણે જીવનના મુદ્દા બંધાય છે. એમાં સંયમ, લાગ અને આત્મવિશ્વાસના નિયમો આવે, એમાં સહ અહિંસાના નિયમો આવે, એમાં શ્રદ્ધાચર્યા કે અચર્યાના નિયમો આવે, એમાં ગમે તે ધ્યેયને સાધનાર નાના મોટા મુદ્દાનું સમીકરણ અને એકીકરણ આવે. જે જીવન વેડફી નાખવું ન હોય, એને એજે જવા દેવું ન હોય, એમાંથી સાર કાઢવો હોય તો જીવનક્રમના નિયમો જેમ અને તેમ જલદી નક્કી કરી નાખવા. જીવનને ક્રમસર, ધોરણસર અને મર્યાદાની અંદર ચલાવવા માટે પહેલી તકે આ મુદ્દા મુકરર કરી લેવાની જરૂર છે. આ રીતે જીવનક્રમના મુદ્દા મુકરર કરવાને પરિણામે જીવનમા સરખાઈ આવે છે, સંયોદતા આવે છે અને મરલતાનો પૂર્ણ અનુભવ થાય છે. પછી અવ્યવસ્થિત કાર્ય થતું નથી.

નિયમ તો માણસ સારા જ કરે છે. કાંઈ ચોરી, લપાડી કે લૂંટફાટ કરવાના ધોરણ રચતા નથી, પરંતુ જે પ્રાણી વિચારપૂર્વક ગોઠવેલા મુદ્દાઓ પર ચાલે છે અને ગમે તેટલા ભોગે પણ એ નિયમોને વળગી રહે છે એ ખરો માણસ છે. અને ધન જા્ય કે ધર જા્ય, આખર જા્ય કે જીવન જા્ય-પણ જે એ પોતાના નિયમથી ચલિત થતો નથી તો એ ખરો મનુષ્ય ગણાય છે, એનો પડતો ખોલ લોકો ઉપાડી લે છે, એની અનિચ્છા છતાં લોકો એને માન આપે છે, એના જીવતાં મંદિરો બંધાય છે અને મરણ પછી એની પ્રતિમા પૂજાય છે. આવા નિયમને વળગી રહેનારના ભોગો અને એના તરફની જનતાની ભક્તિ આપણે આ યુગમાં નજરે જોઈએ છીએ અને પૂર્વ કાળના હરિશ્ચંદ્ર, રામ વિગેરેનાં જીવનો આપણે વાંચ્યાં-વિચાર્યાં છે. આવું તાલગદ્દ નિયમાનુસારી જીવન એ સાચું જીવન છે, સફળ યાત્રા છે, માર્ગદર્શક બતી છે, સ્વપરકલ્પાણું કરનાર દષ્ટાંત છે. એ જીવનની બલિહારી છે. એ જીવનને માન મળે, એનાં ચરણમાં માનધાતાનાં શિર ઝૂકે, એના પ્રત્યેક પ્રવચન પર જનતા વારી જાય એ સર્વનું કારણ નિયમોને સ્વીકૃતી અનુસરનાર, ગમે તે ભોગે મુદ્દાની પકડ ઢીલી ન કરનાર આત્મનિર્ણય છે.

"He who does not desert his principles when threatened with the loss of every earthly thing, even to the loss of reputation and life, is the man of power, is the man whose every word endures, is the man whom the after-world honours, reveres and worships." (26-3-41)

(૨૦૪)

(મામાનો) ખનખ ન્વલાવ, ગેરમમલુતી, કંલેશ, ગણગણાટ, કંકેશતા,
ખનખ લાગણી અને પ્રાસાદ રહિતપણું-એ સર્વનો
સાર્વજનિક ઉપાય ' હસવું ' -હાન્ય છે.

એનો પ્રયોગ કરો એટલે એક દહાસા ૯૯૯ વાગ તો પીડા પતી જશે. મામો માણુમ ચીકણી તમારી સામે હોઠ દગારી ગ્લો હોય, તમારો મિત્ર મોડો આવવાથી તમે તેને માટે કાઈ કાંઈ ધારી બેસો હો, બાકાઓ, મિત્રો કે સ્ત્રી માથે વકામ થયો હોય, તમને ગણગણ કર્યા કરે તેવો ગેક કે નોક મળી ગયા હોય, મામો માણુમ એવદેવ બોલતો હોય, તમારી હિમ્મત કે પ્રમાણિકતાના બદલામાં મામો તમારું વાકું બોલતો હોય કે મન્યતા વા વિવેક તેનામાથી નાશ પામી ગયો હોય-આવું આવું જીવનમાં તો અનેક વાગ બને છે, અનેક વાગ જાણે આ દુનિયા કે ઘર છોડી કોઈ જગનમાં કે પરત પર નાસી જઈએ એવું થઈ આવે છે, જાણે ધરતી ખાવા ધમતી હોય, જાણે ધરનાં કે પોતાના માણુમો પાગડા થઈ બેસા હોય, જ્યારે આપણો જાણીતો જગ આપણું નાનકડું વર્તુલ આપણી પાસે ' ત્રાય જગદીશ ' પોકારી ગ્લો હોય, જ્યારે આપણી સાચી વાત કે નુક વર્તનના બદલામાં આપણી અણધરતી નિંદા થઈ રહી હોય, જ્યારે સામા ગમજી માણુમો પણ આપણને વગરમન્યે આપણી મામે આગળી ચીંધી ગ્લા હોય ત્યારે આપણે શું કરવું ? ઘર છોડી પગદેશ જવું કે સન્યાસ લઈ સર્વની રમ લીધા વગર ગુપ્ત પ્રવાસે ચાલ્યા જવું કે બીજા મક્તા કે નિંદના હોય તેની જેવા આપણે પણ થઈ જવું અને ગામ કે અગવદારની જમાતમાં આપણો ન નગ નોધારી દેવો ?

આનો બહુ મારો ગમમાણુ ઉપાય છે, બહુ કારગત ઉપચાર છે, મ્હી ખોટું ન પડે તેવું ઔષધ છે તમે એવે પ્રસંગે જગ ગમ ખાઈ જાઓ, જગ હસી પડો, જરા દળવા થઈ જાઓ અને મજા લુઓ, ગેરમમલુતી દૂર થઈ જશે, વિરોધી ખરીઆણા પડી જશે, વાકું બોલનારા ચરમાઈ જશે અને માં મારા વાના થશે. હસવું એ તો અગળ જાણ છે, સ્મિત કરવાથી વાત દગારી પડી જાય છે અને તમે ઉરકેગયા નદિ એટલે મામાના ધા ખાલી જાય છે ગમ ખાંધી એણે તો જગત જીત્યું મમજવું અને વખતમગ દમના આવડ્યું એને જાણતો ગગ ફેરવતા આવડો. તમે જો ગબીગ થઈ જાઓ, મોટું ચલાવી દો કે જેમ તેમ બોલી નાખો તો નાટક આગળ વધે અને પછી ભાગ્ય મોતી મધાવ નદિ અને મધાવ નો પણ તેમાં તડ તો જરૂર મ્હી જાય. કુશળ માણુમે અવા મદરવના કે મૂચરજના પ્રમંગે દળવા થઈ જવાની ટેર પાડતી. એમ કરનામાં રવમાન જવું નથી અને આપણે નજગા માખાપના ફગદંદ છીએ એમ કરવું નથી એ તો અપીનો મામનો છે, અને એવે પ્રમંગે જાણ ફેરવી જાણે તે અતિ જાણને પોતાની છગી સે છે. એવા દમવાનો ચમત્કાર છે, એમાં બારે શક્તિ છે તેમ જ ફોદની ચારી રહેતી છે આનાદ કુશળ માણુમ જ એવે વખતે દરમી જાણે.

The almost universal remedy for bad temper, misunderstanding, quarrels, grumblings, enmities, ill-feeling, ungraciousness is laughter. Try it and it is bound to cure that the trouble will vanish. (6-5-41)

જૈનગંધુઓ માટે સસ્તી લોજનવ્યવસ્થા

વર્તમાન સમયમાં અનાજ વિગેરેની મોંઘવારીના કારણે સામાન્ય સ્થિતિના જૈનગંધુઓને ખાનપાનની અત્યંત મુશ્કેલી જણાતાં મેતા લગવાનંલાલ ગોપાળજી તથા શ્રી પ્રાગજીભાઈ રણછોડે તેના નિવારણ માટે યોગ્ય પ્રયત્ન કરવાનો નિર્ધાર કરીને દરરોજ બે ટંકના બે આના લઈને અત્રે લાવનગરમાં આલતી વારૈયા ધરમશી ઝવેરભાઈ સ્થાપિત જૈન લોજનશાળા ઉપર ચીડીરૂપે પાસ આપવો અને લોજનશાળાને તેટલી રકમ ઉમેરીને પૈસા આપવાની ગોઠવણ લોજનશાળાના કાર્યવાહકો શેઠ દેવચંદભાઈ દામજી વિગેરેની સાથે કરી અને તેને માટે રૂંડ શરૂ કર્યું. તેમાં આવેલી રકમો આ સાથેના હિસાબમાં ખતાવવામાં આવી છે. રૂંડની શરૂઆત થતા ૪ સં. ૧૯૬૮ ના અશાઠ શુદ્ધિ ૫ થી એ પ્રમાણેના પાસ આપવાની શરૂઆત કરી અને જેટલા પાસ દનિયાના અપાય તેમાં તે રકમ પૂરતી બીજી રકમ ઉમેરીને લોજનશાળાના વ્યવસ્થાપકને આપવાનું શરૂ કર્યું. તેના હિસાબ અશાઠ શુદ્ધિ ૫ થી આસો વદી ૭ સુધીનો આ નીચે પ્રથમ આપવામાં આવ્યો છે. ત્યારપછી સં. ૧૯૬૯ નો આપેલો છે. હવે તે કાર્ય શરૂ છે અને શરૂ જ રાખવાની તેના કાર્યવાહકોની ઇચ્છા વર્તે છે. આશા છે કે-આવા જૈન ગંધુઓને સારી રીતની રાહત આપનારા ખાતાને યોગ્ય સહાય આપવાનું ઉદારદિલના ગૃહસ્થો લક્ષમાં લેશે. શાસ્ત્રમાં સ્વામીવાત્સલ્યનો જે પરમ લાલ કહ્યો છે તે આ વ્યવસ્થાથી મળી શકે છે. દિનપરદિન અનાજ વિગેરેની મોંઘવારી થયા છતાં લોજનશાળાના કાર્યવાહકોએ પ્રથમનો કશર કાયમ રાખ્યો છે તે માટે તે ખાતાના કાર્યવાહકોનો આભાર માનવામાં આવે છે.

શાહ હેમચંદ ચતુર્ભુજે જે ગંધુની બે આના પણ આપવાની શક્તિ ન હોય તેને ફ્રી પાસ આપવા માટે રૂા. ૧૦૦) બીજા આપ્યા છે. તે રકમમાંથી તેવા ફ્રી પાસ પણ આપવામાં આવે છે.

વર્તમાન સમયમાં બીજી ગંધી ખાળતો કરતાં સ્વામીભાઈને રાહત મળે તેવા કાર્યમાં સહાય આપવાની વિશેષ આવશ્યકતા જણાય છે, તેથી તેને માટે ફ્રીને પણ વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

ઉપર પ્રમાણેની વ્યવસ્થાથી સાડાત્રણ માસ દરમિયાન ૬૭૭૫ જૈનગંધુઓએ આ ખાતાનો લાલ લીધો છે.

આ ખાતાના ઉપજ ગર્જનો હિસાબ શેઠ ડાસાભાઈ અલેચંદની પેઢીમાં રાખવામાં આવ્યો છે. તેથી આ સંબંધી સહાય આપનારાઓએ શેઠ ડાસાભાઈ અલેચંદની પેઢીના નામ પર રકમ મોકલવી અગર પત્રવ્યવહાર કરવો.

જૈન લોજનશાળામાં લોજન સંબંધી સારી વ્યવસ્થા છે એમ તેનો લાલ લેનારાઓ કહે છે.

૪

- ૧૦૦) શેઠ જાદવજી નરશીદાસ
 ૧૦૦) શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ
 ૧૦૦) શા. કેશવલાલ લક્ષ્મીચંદની ધર્મ-
 પત્ની બાઈ સમરત
 ૧૦૦) શેઠ ગોવિંદજી વીઠ્ઠલદાસ
 ૧૦૦) શેઠ નારણજી ભાણાભાઈ
 ૧૦૦) શા. પ્રાગજીભાઈ રણછોડ
 ૧૦૦) શેઠ લોગીલાલ મગનલાલ
 ૧૦૦) શેઠ હેમચંદ ચતુર્જી-મુંબઈ
 ૧૦૦) શેઠ પરમાણુદાસ રતનજી-

ભાવનગર

- ૨૫૧) શેઠ હાથીભાઈ ગુલાબચંદં કચ્છ-
 વાળા-મુંબઈ
 ૧૦૧) શેઠ છોટાલાલ મગનલાલ-ભાવનગર
 ૧૦૦) શેઠ છોટાલાલ હવણદાસ
 ૨૦૦) શેઠ દલસુખભાઈ હીરાચંદ-મુંબઈ

સંવત ૧૯૯૯

૪

- ૯૦૪૮ પાછલા વર્ષનો વધારો
 ૧૦૦) એક ઉદારદિલ ગૃહસ્થના. કાર્તિક વ.
 ૩. ૬. મેતા ભગવાનલાલ ગોપાળજી
 ૧૦૦૪૮

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.
 કુંવરજી આણંદજી
 ભાવનગર.

ઉ

- ૮૬૦) સં. ૧૯૯૮ ના અશાઠ શુદ્ધ પથી
 આસો વદ ૭ સુધીના પાસથી
 આવેલા તે ઉપરાંત રૂ. ૮૬૦) =
 લોજનશાળામાં આપ્યા તે-
 ૮૪૬૧૧૮ પાસ ૬૭૭૫ ના આપ્યા તે
 ૧૩૧૫૪૫૫૫ને અંગે વધારે ખર્ચના
 ૯૦૪૮ વર્ષ આખરે બાકી રહ્યા છે.

૧૭૬૪૧

તથા જમે

- ૧૦૦) શેઠ રણછોડદાસ મોનજી-મુંબઈ
 ૧૦૦) શા. નાનાલાલ હરિચંદની ધર્મ-
 પત્ની બાઈ મણિ
 ૧૨૧ છૂટક મદદના આપ્યા છે
 ૧૭૬૪૧

ઉ

- ૧૧૮૧ આસો વદ ૮ થી કાર્તિક શુદ્ધ ૮
 સુધી પાસ ૯૪૮ અપાણા તેના
 ૩૫) લોજનશાળાના માણસોને બેસતા
 વર્ષની બોણીના. શેઠ દેવચંદ
 દામજી હથુ
 ૪૫) પાસ બુક તથા પેગ્રેવેટના છપા-
 મણના

૧૯૮૧

મેતા ભગવાનલાલ ગોપાળજી
 શા. પ્રાગજીભાઈ રણછોડ
 કાર્યવાહક.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૮ ના આવણ તથા ભાદ્રપદ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—જાને માસમાં રિવાજ મુજબ પ્રભુપૂજા, સામૌયિક, દેવસી તથા પચ્છી પ્રતિક્રમણ, શુરવંદન તથા તલાટી દર્શન વિગેરે થયેલ છે. પચુષણના આઠે દિવસે દરમિયાન સવાર સાંજ પ્રતિક્રમણમાં સૌ વિદ્યાર્થીઓ ભેડાયા હતા કદપધર, તેલાધર તથા સંવત્સરીના દિવસે લગભગ સહુને ઉપવાસ હતા. હુમેશાં સઘળા વિદ્યાર્થીઓ વ્યાખ્યાનશ્રવણ માટે સુપ્રિ. તથા ગૃહપતિ સાથે ગામમાં જતા હતા. સંવત્સરીને દિવસે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી આનંદસાગરજીના શિષ્યને બારસા સૂત્રના વાંચન અર્થે આશ્રહથી સંસ્થામાં બોલાવતાં તેઓ આવ્યા હતા. રા. રા. શ્રી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી તથા શ્રી જયુભાઈ નથુભાઈ ઝવેરી પચુષણ દરમિયાને અત્રે રહ્યા હોવાથી ધાર્મિક ક્રિયા તથા તપને ઉછરંગ વિશેષ રહ્યો હતો.

આવક:—

આવણ

ભાદ્રપદ

રૂ. આ. પા.

રૂ. આ. પા.

શ્રી. જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે

૫૬-૦-૦

૨૬-૧૨-૦

શ્રી વાર્ષિક મદદ ખાતે

૦-૦-૦

૧૧-૦-૦

શ્રી ભોજન ફંડ ખાતે

૦-૦-૦

૧૬૯-૦-૦

શ્રી સ્વા. ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે

૦-૦-૦

૨૫૧-૦-૦

શ્રી આંગીપૂજા ફંડ ખાતે

૨૫૧-૦-૦

૦-૦-૦

શ્રી દેરાસર સા. ખાતે.

૦-૦-૦

૧૦૧-૭-૦

જમાણવાર:—

૧. શેઠ ત્રિભુવનદાસ ભાલુજી

ભાવનગર.

૩ શેઠ પાનાચંદ નવલચંદ

સુરત.

૩ ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ

ભાવનગર.

(ઉપરાંત તેમના તરફથી પાણ્ય પણ થયું હતું.)

૪. શેઠ મોતજી વસનજી

પોરબંદર.

૫. શાહ કુંવરજી મૂળચંદ

ભાવનગર.

૧ શેઠ પ્રદર્શન:—સંસ્થાના આદ્ય સહાયક અને સંચાલક શેઠ નરેન્દ્રભાઈ દાસ ભાણજી ભાવનગરવાળાના ધર્મપત્ની શ્રી સુરજબેન માસખમણની તપશ્ચર્યા કરતાં અને ગુજરી જવાથી વિદ્યાર્થીઓ તથા સ્ટાફમાં સૌ દિલગીર થયા હતા. સ્વર્ગસ્થના આત્માને શાંતિ મળે તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

પર્યટન:—ચાલુ માસમાં દર સાલ મુજબ સઘળા વિદ્યાર્થીઓને શેત્રુંજી નદીએ ન્હાવા તથા ફરવા લઈ જવામાં આવ્યા હતા.

ભેટ:—બેન પાલી હકમચંદ-બેરવા બૈરાંની જોડ ૧, શેઠ માંગીલાલ મૂળચંદ-પાલીતાણા બરણીચુરમુ મણુ ૧૧.

ગાંધી જયંતિ:—ડી.એ.ટી.ંગ સોસાયટીની ચાલુ મિટીંગ ઉપરાંત બાદરવા વદિ ૧૨ ના રોજ મિટીંગ ભરી “ ગાંધીજીના જીવન-કાર્ય ” વિષે જુદા જુદા વક્તાઓએ સંભાષણ કરેલ.

મોંઘવારી તેમજ યુદ્ધથી ઉપસ્થિત થયેલા આ વિષમ સમયમાં શ્રીમંતો અને દાનવીરો તરફ સંસ્થા મીટ માંડી રહી છે. તેઓ નાણાની મૂરછા જતી કરી જરૂર સારી રકમ આ સંસ્થાને મોકલે તેવી આશા રાખીએ છીએ.

એકે સલાસદત્તુ' ખેદકારકે પ'ચત્વ

શા. પાનાચંદ પીતાંબરદાસ-શીહોર.

શીહોગનિવાસી આ બધું ઘણું વર્ષોથી સભાના મે'અર હતા. આશરે સાઠ વરસની ઉંમરે આ બધું ગત આસો માસમાં પચત્તન પામ્યા છે. સભા તરફ સારી લાગણી ધરાવતા હતા. ધર્મપરાયણ હતા. અમે તેમના કુટુંબીજનોને તથા પુત્ર-પુત્રીઓને દિવાસો આપીએ છીએ અને તેના આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

અવશ્ય મગાવો

ઘટાડેલી કિંમત

વિશ્વપરંપરાવિદ્યારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક

શ્રીપાળ રાજનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન બાળક પણ લાગેજ અગ્નણ હશે. તે શ્રીપાળ મહારાજનો રાસ ચૈત્ર તથા અખિન માસની ઓળીમાં ઘેર ઘેર વંચાય છે. આ રાસમાં સિદ્ધચક્રના મહાત્મ્યનું વર્ણન સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ પ્રસંગે પ્રસંગે દ્વિતશિક્ષાઓ પણ આપવામાં આવી છે. સૌ કોઈ તેના છૂટથી લાલ લઈ શકે તે માટે પાકા પૂઠાના રોચક આઠ પેટ સાધજના ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામાં આવી છે. આ પુસ્તકમાં રામ ઉપરાત નવપદ્ધતિ ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ, સ્તોત્રો, નવપદ્ધતિ પૂજાઓ તેમજ તેના ઉજમણાનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપરાંત પાકું બાઈડિંગ કરાવવામાં આવ્યું છે. પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો પણ રચે રચે આપવામાં આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને હાલમાં બે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઆ ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૭-૦ જુદુ.

૨૬ કાગલ પર છપાયેલ શ્રીપાળ રાજના રાસની કેટલીક કોપીઓ પણ અમારી પાસે છે, તે ઓછી કિંમતે આપી દેવાની છે. તેમાં પણ પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો આપવામાં આવેલ છે. ૩૪૦ પૃથ્વાળા આ રાસની કિંમત ઘટાડીને સવા રૂપીઆને બદલે ચૌદ આના ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦ લખો-

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી સામાયિકે ચૈત્યવંદન સૂત્ર

સામાયિક લેના પારવાની વિધિ તથા ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ સહિત નવા અભ્યાસ કરનાર બાળક બાળિકાઓ માટે અમે નવી આવૃત્તિ છપાવીને બહાર પાડી છે. કિંમત માત્ર નવ પાક. સો નફલના રૂ. ૪) બાળવયના બધું જાણી શકે તેવા પૂંકા વિગેરે કરીને ઉપયોગી બનાવવામાં આવી છે. લખો-શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

અમારી સહા તરફથી ઉપર જણાવેલી જૂઠું ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાકા બાઈન્ડિંગથી બંધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત નવ રમરણ, તેમામ પચ્ચખખાણો, તેમામ વિધિઓ, અનેક ચૈલવદંતો, રતવનો, સ્તુતિઓ તથા સંજ્ઞાઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. પુકના પૃષ્ઠ ૩૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અને તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી તેમજ હાલ કાળગીની મોંઘવારીને લઈને બીજા ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી મંગલને માટે તથા વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે એ અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે નકલ સોના રૂ. ૩૫) રાખવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્સલથી ઝાઝા ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છૂટક નકલની કિંમત ૭ આના. પોસ્ટેજ મવા એ આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સક્ષિત જીવનચરિત્ર

કેવળાપજ્ઞાના ૩૦ વર્ષના વિદ્યાર્તુ ક્રમસર ચોમાસાના રથળ સાથે વર્ણુન, જગત્સા-વચનાના ૧૨૧ વર્ષના વિદ્યાર્તુ વર્ણુન, ઉપસર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના રથળો માથે, ૧૨૧ વર્ષના તપત્તુ વિસ્તૃત લીસ્ટ, ઉપસર્ગોની નોંધ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થ-પજ્ઞાના ૩૦ વર્ષનું મક્ષિત ચરિત્ર-આ લઘુ પુસ્તકમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એ જ પરમાત્માના મતાવીશ જીવના તથા પંચ કર્યાણકના મોટા બખ્ખે રતવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની જૂઠું તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. મામટી નકલ મંગાવનારને ઝાઝી કિંમતે આપશું. નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પમંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રજાવના કરો. આ પુસ્તક લખવા વિગેરેનો પ્રયાગ મહાના પ્રમુખ શ્રીયુત કુંવરજી આણુદજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર લાખાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦: વિભાગ ૫

આ આખા મંથમાં ૬૪ પર્વ છે. કલિકાવસર્ગથી શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ દૃષ્ટિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અને તેનું લાખાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીમદ્બલદેવ, અગ્નિનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમદ્બલનાથથી શ્રીમુનિમુનરવામી મુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું. જૈન ગમાવજી ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ એવા તેનાર પાંચેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ તેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુડું સમજવું.

मोक्षायेना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।



श्री

जैन धर्म प्रकाश



पुस्तक ५८ अं

अंक १० भा

वीर संवत् २४९६

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

विक्रम संवत् १९८८

चाप

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

लावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગાદારગામ માટે ૧૧૨ અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ સું અંક ૧૦ માં	પોષ	{ વીર સં. ૨૪૬૯ વિક્રમ સં. ૧૯૯૯
-----------------------------	-----	-----------------------------------

અનુક્રમણિકા

૧. સંવત્સરી પર્વકા માહાત્મ્ય	(રાજમલ ભંડારી)	૩૧૩
૨. શ્રી જંબુકુમાર આખ્યાન	(અમીચંદ કરશનજી)	૩૧૪
૩. બાલુવા યોગ્ય	(કુંવરજી)	૩૧૬
૪. શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ ૬૧ સું વિવેચન સાથે ...	(મૌકિતક)	૩૧૭
૫. શ્રી શલ્યધરકદ્ધલતા (વ્યક્ત અને સુધર્મા) ૪-૫ (આ. વિજયપદ્મસૂરિ)		૩૨૩
૬. શ્રી તત્ત્વાર્થ સૂત્રમ્ સાનુવાદમ્ અધ્યાય ણીજો... (મુનિશ્રી રામવિજયજી)		૩૨૭
૭. સ્વરૂપ સમયની દેશવિરતિનું અનરૂપ કૃણ	(કુંવરજી)	૩૩૧
૮. શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર અંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર (૧૦) ...		
... .. (ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખલાલ)		૩૩૨
૯. પ્રત્યોત્તર ... (પ્રજ્ઞકાર-ભાષા મંગળદાસ કંકુચંદ સાલડી) (કુંવરજી)		૩૩૬
૧૦. કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા (૩) (રા. જીવરાજભાષા ઓષવજી દોશી)		૩૩૮
૧૧. પ્રત્યાધિક પુરુષો-આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ (ભોદનલાલ દીપચંદ ચૌધરી)		૩૪૨
૧૨. એક નીહર પત્રકારનું જોદકારક પંચત્વ (તંત્રી)		૩૪૮

નવા સભાસદોના નામો.

૧. મોર દેવચંદ કલ્યાણજી.	પ્રભામપાટળ દાલ મુંબઈ.	ભાષક મેગ્ગર
૨. દોશી અમૃતલાલ કાળીદામ B. A.	ભામનગર	"
૩. શા. પંચુદાસ માવજી	ભાવનગર.	વાર્ષિક મેગ્ગર.

સુધારો.

માગ્ગર મામતા અંકમાં શા. રતીયાપ વીલદાસ પાંચોરાનું નામ ભાષક મેગ્ગર તરીકે લખેલ છે. પણ તે શા. રતીયાપ નગીનદામ માળુમાયાળા દાલ મુંબઈ તે પ્રભાવે સુધારીને પામ્યું.

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः

जैन धर्म प्रकाश.

पुस्तक ५८ भुं
अं १० मे।

चोष

{ वीर सं. २४६८
वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धि कार्या । (भुद्राक्षेण)

संवत्सरी पर्वका माहात्म्य ।

रामाओ और रामो सचे, भूलाकर चैरभावों को ।
यही अहंघीति है, इसी परे गौर कर लेना ॥ १ ॥
अनादि काल से आतम, भटकता चैरभावों में ।
यही कर्मों का बन्धन है, इसी को ही मिटा देना ॥ २ ॥
किया मम साथ में उसने, रहूं रामोश कैसे में ।
शुकाउंगा मेरा बदला, अरे ! बदला बदल देना ॥ ३ ॥
करे उपकार पर उपकार, तो ताज्जुब नहीं इसमें ।
बिना उपकार के करते, वही ताज्जुब समझ लेना ॥ ४ ॥
करे अपराधगर कोई, तो कारण जानना उसका ।
बिना कारण नहीं तुम भी, कहीं अपराध कर लेना ॥ ५ ॥
बिना कारण के कोई कार्य, होता है नहीं जगमें ।
हुवा कारण पेदा क्यों ? , विवेकी बन परख लेना ॥ ६ ॥
कीसी पर प्रेम जगता है, कीसी पर द्वेष होता क्यों ? ।
परम्परा है यही भव की, यही कारण समझ लेना ॥ ७ ॥
नहीं ऐसा कुटुम्ब देखा, जहां नहीं क्लेश होता हो ।
मगर कुछ दीर्घदर्शी बन, क्षमा का पाठ पढ़ लेना ॥ ८ ॥
क्षमा है वीर का भूषण, नहीं कायर क्षमा करते ।
विवेकी सुझ बन कर के, सभी जन को क्षमा लेना ॥ ९ ॥
संवत्सरी पर्व का महातम, कहाता श्रेष्ठ ही इससे ।
बिनयवंत राज तुम होकर, क्षमा लेना क्षमा देना ॥ १० ॥

राजमल भंडारी-आगर

શ્રી જંબૂકુમાર આખ્યાન.

(ભેખ રે ઉતારે રાગ ભરથરી—એ રાગ)

સરસ્વતી માતને પ્રણમીને, સદ્ગુરુ લાગું છું પાય છું;
શુભ ગાઉં જંબૂકુમારના, લાવ ધરી મનમાંય છું.

ધન્ય ધન્ય જંબૂકુમારને ૧

નગરી રાજગૃહી સોહામણી, બાર યોજન વિસ્તાર છું;
શ્રેષ્ઠિક નામે ભૂપાળ છે, મંત્રી અભયકુમાર છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૨
ઋષભદત્ત વ્યવહારિયો, નગરમાંહિ ધનવંત છું;
ધારણી નામે અર્ધાંગના, દ્વિલદ્રા શુભવંત છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૩
સુખ સંસારના વિલસતા, ગર્ભ રહ્યો શુભ દિન છું;
સુપન જોયું જંબૂવૃક્ષનું, જન્મેયો પુત્ર રતન છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૪
જંબૂકુમાર નામ સ્થાપિયું, સ્વપ્નતથે અનુસાર છું;
અનુક્રમે યૌવનવય પામિયો, હુઓ શુભ લંકાર છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૫
ગ્રામાનુઆમે વિચરતાં, આઠ્યા ત્યાં સોહમસ્વામ છું;
નગરજનો આડ્યા વાંદવા, સાથે જંબૂ ગણધામ છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૬
લવિક જનોના હિતતણી, દેશના દે છે ગણધાર છું;
ચારિત્ર ચિંતામણિ સમું, લવદુઃખ વારણહાર છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૭
દેશના સુણી જંબૂ રીઝીયા, ગુરુને કહે કરજોડ છું;
ચારિત્ર આપીને મુજને, પૂરો માહરા કોડ છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૮
અનુમતિ લઈ માતતાતની, આવો જંબૂકુમાર છું;
આજ્ઞા વિનાનું ચારિત્ર તે, ક્ષણતું નથી નિરધાર છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૯
ગુરુ વાંદી ઘેર આવિયા, પામી નવ વૈરાગ છું;
માત પિતા પ્રત્યે વિનવે, કરવા સંસારનો ત્યાગ છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૧૦
ચારિત્ર પંથ છે દોહીલો, મત છે ખાંડાની ધાર છું;
લપુવય છે વત્સ તમતલું, કેમ પળશે પંચાચાર છું? ધ૦ ધ૦ જં૦ ૧૧
એકલવિદારે વિચરવું, રહેવું વન ઉદ્યાન છું;
ભૂમિસંધારે પોદવું, ધર્મનું ધરવું ધ્યાન છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૧૨
પાય અણવાળે ચાલવું, કરવું દેશ-વિદેશ છું;
નિરસ આહાર સેવો મદા, પરિસદ દેગ સહેશ છું? ધ૦ ધ૦ જં૦ ૧૩

જાંબુ કહે ગાતણ સુણો, એ સંસાર અસાર છ;
 તન ધન જોળન કારમું, જાતાં નવ લાગે વાર છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૪
 મધ્યાહ્ન કાળે લેવા ગોચરી, જવું પડે શ્રાવકને ઘેર છ;
 ઘર ઘર ફરી ફરી નગરમાં, વહોરવા નિરસ આહાર છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૫
 આગ્રહ કરીને માતા કહે, પુત્ર પરણો શુભ નાર છ;
 યૌવનવય મુખ લોગવી, પછી લેજો સંયમ સાર છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૬
 માતપિતાએ આગ્રહ કરી, પરણાવી આઠ નાર છ;
 જળથી કમળ જેમ લિપ્ત રહે, તેમ એ જાંબુકુમાર છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૭
 કંધને કહે આઠે કામિની, સ્વામી સુણો અરદાસ છ;
 અમૃત સ્વાદ તણ દર્ધ, કોણ પીએ કહો છાશ છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૮
 પરણીને સ્વામી શું પરિહરો, હાથ મેળ્યાનો સંબંધ છ;
 પછી રે કરશે સ્વામી ઓરતો, જેમ કીધો મેઘ મુર્છીદ છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૯
 રામે સ્ત્રીતાને વિજોગડે, ઘણા રે કર્યા સંગ્રામ છ;
 છતી રે નારી સ્વામી કાં તજે, કાં તજે ધન ધામ છ? ધ૦ ધ૦ જાં ૨૦
 ચારિત્ર વેણુકવળ સમું, તેમાં નહિ કાંઈ સ્વાદ છ;
 લોગ સામગ્રી ગ્રહણ કરી, લોગવો લોગ હે નાથ છ? ધ૦ ધ૦ જાં ૨૧
 લોગ તે રોગ અનાદિનો, પીડે આતમરંગ છ;
 તનથી તે દોષ ટાળવા, ચારિત્ર છે શુભ સ્વાંગ છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૨
 કિંપાક ફળ અતિ કુટંગ, ખાવાં તે લાગે મિષ્ટ છ;
 વિષ પસરે જ્યારે અંગમાં, થાય છે ત્યારે અનિદ્રે છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૩
 દીપ લઈ નિજ હાથમાં, કોણ અંપાવે કૂપ છ;
 નારી તો છે વિષ-વેલડી, વિષ ફળ વિષય વિરૂપ છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૪
 એવું જાણી તમે પરિહરો, સંસારની માયાજળ છ;
 સાચો રનેહ જો હોય તો, સંયમ લેશે થઈ ઉત્સાહ છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૫
 એવે સમે પ્રભવો ત્યાં આવિયો, પાચશે ચોરો સંગ છ;
 વિદ્યાએ તાળાં ઉઘાડિયાં, ધન લેવાને ઉમંગ છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૬
 જાંબુના નવપદ ધ્યાનથી, ચંક્યા તે સર્વ દાંલ છ;
 સ્થંભની પેઠે સ્થિર રહ્યા, પ્રભવો પામ્યો અચંલ છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૭
 પ્રભવો કહે જાંબુસ્વામીને, આપો મને વિદ્યા એહ છ;
 જાંબુ કહે મુજ ગુરુ કને, છે વિદ્યાનું ગેહ છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૮
 પાંચશે ચોરોને ખુઝવ્યા, ખુઝવ્યા તાત ને માત છ;
 સાસુ સસરા નારી ખુઝવ્યા, સંયમ લેવાને જાત છ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૯

પાંચશે સતાવીશશું, પરવર્યા જંબૂકુમાર છું;
 ચૌદમ ગણધરની કને, ચારિત્ર લીધાં સુખકાર છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૩૦
 વીશમે વરસે શ્રીવીરથી, યથા છે સુગ્રધાન છું;
 ચૌદ પૂર્વ અવગાહીને, પામ્યા છે કેવળજ્ઞાન છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૩૧
 વરસ ચૌસઠ પદવી ભોગવી, સ્થાપીને પ્રભવસ્વામી છું.
 અષ્ટ કર્મનો ક્ષય કરી, પહોંચ્યાં છે શિવપુર ધામ છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૩૧
 ઘણાં ધર્મગ્રંથો વાચીને, બનાવી છે આ સજગાય છું;
 મુરદંદુ દહે ભવિ સાંભળો, ગાતાં ભવદુઃખ નય છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૩૨
 અમીચંદ કરશન છું શેઠ

જાણુવા ચોગ્ય

૧. કેટલાએક બધુઓ ચિંતામણિ રત્ન, કામઘટ, કામધેનુ, ચિત્રાવેલી, પારમમણિ, કલ્પવૃક્ષ, દક્ષિણાવર્ત શંખ વિગેરે વાહિત આપનાર વસ્તુઓને અમત્ માને છે અથવા તેને માટે શંકા કરે છે, પરંતુ તે વસ્તુઓ બધી પૂર્વકાળે હતી. આ કાળ વિષમ હોવાથી તે બધી મળતી નથી, પરંતુ તેમાંથી કેટલીક વસ્તુઓ આ પાચમા આરામા પશુ લભ્ય થાય છે. પેયકુમાર મંત્રીને ચિત્રાવેલી અને કામઘટ મળ્યા હતા. રૂપવતી વેલ પશુ મળી હતી. ધર્મરત્ન-પ્રકરણમા જયદેવ શ્રેષ્ઠપુત્રને ચિંતામણિ રત્ન મળ્યાનું કહ્યું છે. ધનગેડને ચિત્રાવેલી મળ્યા છતાં તેણે તથા દીધાની દફીકેત આરવતની પૂજામાં પાચમા મળતી પૂજામા આવે છે. વઢવાણમાં એક ગૃહસ્થને ત્યાં કામધેનુ જેવી ગાય હતી, તેના પ્રભાવે તેને ત્યાં સુખમંપત્તિ અપૂર હતી. આ બધી દફીકેતનો માર એ છે કે એ બધી વસ્તુઓ હતી અને કોઈ કોઈ અસારે પશુ હોવા મંભાવ છે, પરંતુ તે ભાગ્યવંતને જ મળે છે એટલે તે વસ્તુ અમત્ છે એમ કહેવું કે માનવું નહીં.

૨. બળભદ્ર પાંચમા દેવલોકમાં દેવ યવા પત્રી અવધિતાવડે મૂખ્જને ત્રીજી નરકમા ઉપજેલા તળી ત્યાં જરાને ઉત્સેક થયા, પરંતુ તેના કલ્પ મંત્રથી સાક્ષત પુરુષકમા લખેલા મૂત્રો કરવામા ૮૨૦૦૦ વર્ષો ગીતી ગયા. પત્રી તે મૂખ્જના છવ પામે ત્રીજી નરકમાં ગયા. આ પ્રમાણ શ્રી ઉપદેસ-પ્રામાદમા વ્યાખ્યાન ૧૭૩ માં કહ્યું છે.

૩. જામિનામણિ ચેતવંદનની પ્રથમની એક ગાથા જા. થી ગૌતમ-સ્વામીની બનાવેલી છે, એમ થી ઉત્તરાધ્વન સુતના રસમા અધ્વનમાં થી ગૌતમસ્વામીએ અષ્ટપદ ઉપર દરેલી સ્તુતિ આપી છે તેમાં એક જ ગાથા છે તે ઉપરથી મિદ્ર થાય છે, પછી તે બદ્ધમુત દહે તે પ્રમાણ.

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ એકસઠમું મનામણું

(રાગ જયજયવંતી)

મરીસું તુમતે જી કહા,
દૂરીકે હોને 'સ બેરી રે. મરી૦ ૧
ફોસે દખ મરી, મનસા દુઃખ ધેરી રી;
બકે સંગ ખેલો સો તો, જગતકી ચેરી રી. મરી૦ ૨
શિર છદી આગે ધરે, ઓર નહીં તેરી રી;
આનંદધનકી સોં, જો કહું છું અતેરી રી. મરી૦ ૩

૧. મારા સોગન ખાધને કહું છું કે—મારાથી દૂર રહેવાનું જેણે આપને કહ્યું હોય તે ખરેખર (આપની) સાચી શત્રુ (વેરણ) છે.

૨. (તમને) રીસાયલા દેખીને મારી મનીષા (મારું મન) તો દુઃખથી ઘેરાઈ ગયેલ છે અને જેની સાથે તમે ખેલ ખેલી રહ્યા છો, તે તો દુનિયાની ભોંડી-ચુલામડી-દાસી છે.

૩. પોતાનું માથું કાપી આગળ ધરે (તે તમારી સમજણી), ખીજ તમારી નહિ. અને હું આપને આનંદધનના સોગન ખાધને કહું છું કે હું તદ્દન જીદા પ્રકારની જ છું. માચી વાત પ્રતિષ્ઠા ઉપર કહું છું કે હું તો એક નોખી વહત જ છું.

૧. મરીસું=મારાસોગનખાધને કહું છું. મારા સમ છે. તુમતે=તમારાથી. જી=જે કોઈએ, જેણે કોઈએ. કહા=કહ્યું હોય. દૂરીકે=દૂર દૂર, છેડે હોને=ચવાને. સ=તે. મરી=દુઃખન, વેરી.	દુઃખ=પીડા(થી) તરફ વીંટ- જાઈ જાય છે. ધેરી=ઘેરાઈ જાય છે, ચાર બકે=જેની. [ખાણુ બકે સંગ=જેની સાથે. સંગ=સોખત. ખેલો=રમો, લહેર ઉડાવો છો. જગતકી=દુનિયાની. સો=ને. ચેરી=ભૂંડી, ભોંડી, (હિંદી શબ્દ) ૩. શિર=માથું. છદી=કાપી. આગે=આગળ, પૂર્વે.	આગે ધરે=અર્પણ કરી દે, સામે ધરે. ઓર=ખીજ. તેરી=તારી, તમારી. આનંદધનકી સો=આનંદ ધનના સોગન ખાધને, તમારા સમ મારી વાત તદ્દન સાચી છે. જો કહું=હું જે કહું છું કહું છું=કહું છું. હું=હું પોતે અથવા અતેરી=જીદી, અલગ, અનન્ય, અસાધારણ નોખી વહત (વસ્તુ).
---	---	--

૧. શુદ્ધ પતિમક્તા આર્થ લાવનાવાળી પત્ની રખડુ પતિને વિનવે છે, સમજાવે છે, એને પોતાને ઘેર આવવા અને જ્યાં ત્યાં રખડતા અટકાવવા વિનવે છે. એતનાને એતું સર્વસ્વ પતિ છે અને રખડુ પતિને એની કાંઈ કિંગન નથી, એટલું જ નહિ પણ એ એને બોલાવતો પણ નથી. વિરહી સ્ત્રીના વિલાપ આપણે ૪૧ માં પદમાં વિચાર્યો, એ જ પદમાં વિરહકાળ વખતે શુદ્ધ એતનાની દશા કેવી થાય છે તેતું વિગતવાર વર્ણન વિચાર્યું,^x પતિને મળવા માટે એને અનેક પ્રકારનાં વલખાં ભારતી આપણે ૩૩ માં પદમાં વિચારી ગયા, ૪૭ માં પદમાં વિરહકાળમાં એની ઝુરણાઓ તપાસી જોઈ (પૃ. ૫૦૯-૫૨૨), પતિમેળાપ માટેની એની આતુરતા તેત્રીસમા પદમાં જોઈ (પૃ. ૩૨૧) અને ૧૬ માં પદમાં એને પતિની રાહ જોતી વિચારી ગયા (પૃ. ૧૪૬), અહીં એ પતિની સામે ખડી થઈ એની પોતાની પવિત્રતાની ખાત્રી આપે છે અને જે રખડુ વેશ્યા-વારસીની પાછળ પતિરાજ પડ્યા છે તેનો તો તેણે (પતિરાજ) પરિચય પણ કરવો ઉચિત નથી એ વાત રપટ્ટ શબ્દોમાં જણાવે છે અને એ વાત કહેવાના જોમમાં બે વખત તો સોગન ખાય છે. એક વાર પોતાના અને એક વાર આનંદધનના-પતિરાજના.* ગુજરાતી ભાષામાં જ્યારે વાતની ખાત્રી આપવી હોય અને મામાને ચોક્કસ બરોસો પાડવો હોય ત્યારે ' આપને ગળે હાથ મૂકીને કહું છું, મારા પોતાના સોગન આપને કહું છું ' વિગેરે શબ્દો બોલવાનો રિવાજ છે તેમ મારવાડી હિંદીમાં ' મેરી મું ' ' આનંદધનકી સોં ' બોલવાનો રિવાજ છે. એનો વિશેષ અર્થ કરવા જેવો નથી, માત્ર ખાત્રી આપવાના વચન તરીકે બાર મૂકી બોલવાની એ એક પ્રચલિત રીતિ છે એ અર્થમાં એ વાક્યપ્રયોગ સમજવાનો છે. આ અર્થ પ્રચલિત મારવાડી ભાષા બોલનારને સુગ્રાહ્ય છે અને તેના જાણકારે (પં. ગંબીર-વિજયજીએ) લખાવ્યો છે

હું જાણું છું કે મારા ઉપર આપનો વિશ્વાસ ન રહે તે માટે તેઓ મારા સંબંધી આપની પાસે અનેક માત્રી જૂઠી કે જાળતી વાતો કરે છે, અને આપની નજરમાં દલકી પાડતા ગમે તેવી વાતો જોડી કાટે છે અને જાણે આપના પર એ રખડુ સ્ત્રીઓ વારી જતી હોય અને આપને જ ચાહતી હોય તેવું ખતાવી તે તમારું મારું કરનારી છે એવું

x આનંદધન પદરતનાવળી, ભાગ ૧ લો. પૃ. ૪૨૩ થી ૪૪૨.

* શુદ્ધ એતના પોતાના એતનરાજ પતિને કહે છે કે આપને જે કાંઈએ મારાથી દૂર રહેવા માટે કહું હોય તે આપના ખરેખર દુરમન છે એમ આપ જાણજો. આપની પાસે અનેક મનોવિકારો આવે છે, અનેક નિભાવો આવે છે અને પરબાવમાં સહચારનાગ પ્રમંજો આવે છે, તેઓ આપને સમજાવે છે કે આપ જોજ માણી સો, ઇન્દિય ભોગો ભોજતી સો, ઘરિર બોલન પન મ પતિ મળા છે તેનો લાગ લામ લો અને મારાથી દૂર રહો, મારે ઝોંઝાવે પણ ન આવો, મારે મરિરે પણ ન પધારો. આતું કહેનાર તમારો દુરમન છે, તમારું અદિન કરનાર છે.

જતાવે છે, પણ આપને ખાત્રી આપું છું, મારા સોજન ખાધને કહું છું કે મારાથી દૂર રહેવાની આપને વાત કરનાર ખરેખર આપની વેરી છે, દુશ્મન છે અને આપને મહા-વાતનામાં ઉતારનાર છે, જેને અત્યારે આપ પોતાની માત્રી ખેડા છો તે ખરેખર આપની નથી અને અત્યારે આપની પાસે મને એ નકામી ગણાવી, રસકસ વગરની સાધુડી બતાવે છે-એ સર્વ વાત ખોટી છે. ખરે વખતે હું કોણ છું, કેવી કુળવાન છું, કયા ખાનદાનની છું તે આપ વિચારો અને આપ જાણો કે મારે માટે આપના કાન કરડનાર ખરેખર આપની દુશ્મન છે, આપનું અહિત કરનાર છે, આપને ચક્રભ્રમણમાં ચકરાવે ચડાવનાર છે.

આપને સંસારમાં રખડાવનાર, આપને પરભાવમાં રમણ કરાવનાર, આપને ઇન્દ્રિય-ભોગોમાં મોજ મણુવનાર, આપને કષાયને ચકરાવે ચડાવનાર, આપને ગર્વમાં કુલાવી ફૂગા બનાવનાર કુમતિ આપની હિતેશુ નથી, આપની પ્રેમાળ પત્ની નથી, આપના ઉપર એકાંત નજર મારી આપનામાં રત થયેલી તે આપની ભાર્યા નથી-તે આપ વિચારો.

૨. આપ મારાથી દૂર રહો ત્યારે તો હું વિરહતાપમાં બળીગળી જઈ છું, એ વાત તો દૂર રહો, બાળ્યએ રહો, એ વાતનો આપ વિચાર ન કરો, પણ આપ મારાથી રીસાયા છો, મારા ઉપર શુરસે થયા છો, અને મારી માથે બોલતા નથી એટલી વાતથી પણ મારી મનીષા દુઃખથી ઘેરાઈ જાય છે. તમારા મુખ ઉપર રીસનો દેખાવ જોતાં મારું મન દુઃખી થઈ જાય છે અને મને મારું જીવતર નકામું લાગે છે. એટલે આપને આટલા રિસાયલા પણ જોઈ ન શકનારનો આપ તરફ કેવો પ્રેમ હશે, આપનું આકર્ષણ અને મન કેહું મોટું હશે તેનો આપ ખ્યાલ કરો.

'રીસ'ના સંબંધમાં બે પ્રકારની હકીકત આવે છે. અદારમાં પ્રથમ ચેતનાને રિસાયલી બતાવી ચેતનરાજ તેને મમજીવે-મનાવે એવી સૂચના કરી છે. (૫ ૧૬૧) અને તેમ કરવામાં વચ્ચે કોઈ દલાલ કે ચોવટીઓ ન ગમે એવી પણ ભલામણ કરી છે અને અહીં ચેતના પતિમહારાજની સામે જોઈ છે ત્યારે કહે છે કે તમને-પતિરાજને રિસાયલા જોઈ છું ત્યારે મારું મન દુઃખથી ઘેરાઈ જાય છે. આ બન્ને પ્રકાર, ઉચિત છે. ત્યારે ચેતનરાજ તદ્દન પારકે ઘેર રખડતા હોય ત્યારે તેને સલાહ આપવી પડે કે રિસાયલી ચેતના જે તમારા ઘરની સાચી સ્ત્રી છે તેને તમે જાતે મનાવો અને ત્યારે ચેતનરાજ ચેતના સન્મુખ થાય, પણ હજી ડામાડેળ રિયતિમાં હોય, જરાજરામાં વિભાવમાં ચાલ્યા જતા હોય, વળી કોંઈ વાર સન્મુખ ભાવમાં આવતા હોય ત્યારે ચેતના એને મમજીવે કે તમને, કોઈ કોઈ વાર મારાથી રિસાયલા જોઈ છું ત્યારે મારું મન દુઃખથી ભરાઈ જાય છે, મને કાઈ ચૂંચું નથી, મને મારો આધાર છેડ દેનો હોય એવું લાગે છે. આ બન્ને પરિસ્થિતિ વિકાસમાર્ગની ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થા બતાવે છે.

પછી એ પતિરાજને કહે છે કે-આપ જેની માથે અત્યારે ખેલ ખેલી રહ્યા છો તે તો જગતની લોડી છે, એ તો ઘેર ઘેર ભટકનારી વેશ્યા છે, તમે અત્યારે કુમતિમાં રાચી રહ્યા છો, મારો સંગ છોડી વારંવાર એને સંગે ચાલ્યા જાઓ છો, એની સાથે હો ત્યારે

તમને આનંદ આવે છે, એના આકર્ષણમા તમને પ્રેમ આવે છે, એની માથે નાચવામા તમને ગગ આવે છે અને એને બહવાવવામા આપને તનમનાટ થાય છે. પણ હું તો તમાગી છું, તમાગમય છું, તમાગ ધરની દારી છું, તમારામા જીવનમર્વસ્વ અર્પણ કરનારી છું અને એ તો ઘેર ઘેર ભટકનારી, એક ખાડામાથી બીજા ખાડામા નાખનારી ગુલામડી છે, એ કાષ્ટની યદ્ધ નથી અને કદી આપની યવાની નથી. એને મન આપ પતિદેવ નથી, જીવનઆધાર સ્વામીનાથ નથી, સૌભાગ્યલક્ષ શિરછત્ર નથી, એ આપને ગણુકાગતી નથી, આપની વાછા કગતી નથી, આપના વિગે અકળાતી નથી, આપના મેળાપે મલકાતી નથી, છતા જગતની લોડી સાથે આપ ખેલ ખેલો છો, ગંગારાગની છોજો ઉડાપો છો અને આપ તેમા રસ લો છો, આપના જીવનનું એમા માર્થિક માનો છો અને આપની મર્વ સ્થૂળ માનસિક શક્તિએને એમા એકત્રિત કરી સ્થાપો છો. આ વાત મેળવગરની છે, અર્થ વગરની છે, પશ્ચિમાને શૂન્યતામા લઈ જનારી છે

હું આપને વિચિત્રિ કરી વિનવું છું કે આપ જગ વિચાર કરો. આપ એવી ઘેર ઘેર ભટકનારીને શું જોઈને વળગી રહ્યા છો ? શા માટે એને વળગતા મળ્યો છો ? શા માટે એ તમને ગડદાપાટુ મારે કે તમને ચક્રમમળુમા રખાડાવે છતા એની માથે નાચ નાચો છો, ખેવ ખેવો છો અને એમા જીવનગમની લ્હાણ માનો છો ? આપ સમંલું છો, વિચાર કરો તો મારુ શું છે અને માય કયા છે તેની તુવના કરી શકો તેટલી શક્તિવાળા છો અને વિવેકમિત્રની માથે હા તો આખા જગતના ફેમલા કુરવાની આવશનવાળા છો જગ વિચાર કરો મારી વાતમા ઉડો પ્રવેશ કરો તમાગ જેવાને તે મારો પરિચય ઘટે કે આવી ગુલામડી અને ન્યા ત્યા ભટકનારી પપ્પાગના માથે પગિચ ઘટે ? જગ ઉડા ઉતરી વિચારો અને હું કાણ છું ? આપના તરફ કેવી અનન્ય ભક્તિભાળી છું અને આપની આખ જગ લાલ દેખતઃ મારા વિચારપદમા કેવી મૂલવણ થઈ આવે છે તે આપ જરા નિગાદમા લો

‘ દારી ’ અથવા ‘ એગી ’ ની પ્રથા સત્તગમી ગદીમા દિંદમા બદ્દ મોટા પાપા પર ચાલતી હતી. દારી અથવા દામનું લેવાણું લેવાણું થતું, એની કિંમત ખોલાતી, એની ગણના જનાવગની પેઠે મખ્યામા થતી અને મોટા માણુમેને ઘેર દાનરો દામ દાગી રહેના. મગન કે મગસીઆ દીકરીને દાવળે કરે અથવા આણું વગાવે ત્યારે તેમા સારી મખ્યામા દારીઓ માથે આપે આ દારીને પોતાના જીવન પર કાષ્ટ જનનો અંકુશ ન હોય. એને ન્યા લેમે અગર મોકલે ત્યા પેગ, માય, બકરાની માફક એને જવાનું હોય. એનું શિયળ એના દામમા નદિ, એની લીવચાવ એના કમળમા નદિ, એની મુઝ અભિપાયા પૂરી પાડાનું એને દામ નદિ. આવી દારીઓ જેવી કુખતિના દામમા પતિગાજ પડ્યા છે અને એને પોતાની માની યોદ્ધા છે એ શુદ્ધ ચેતનાને મન મોકલો રિપય છે

અથવા ‘ એગી ’ નો અર્થ જરવા પળ થાય છે. જે નેનો પ્રેમ કરવા પડેમા આપે તેની તે ઘોડો વખત થાય, તેને દાવમાવ જનાવે, તેની પામે નાચ કરે, તેને માન મળાવે

અને પાનની પદીઓ આપે લે, પણ એને હૃદયનો ભાવ ન હોય, એનામાં પ્રેમ જેની સ્ત્રી ન હોય, અત્તનો ઊમળકો ન હોય. આવી પૃથ્વી જેવીની સાથે પતિરાજ ખેલ ખેલી રહ્યા છે એટલે ચેતનાને તો ઊઝળાટ થાય તેમાં નરાધ નથી હવુએ વધારે ખાત્રી ભરેલી સમજવડ કરતા આગળ કહે છે —

૩ જ્યારે ખરો અનસર આવી પડે ત્યારે પોતાનું માથું કાપીને આગળ ધરે— તમારા હાથમાં આપે તે ખરેખરી તમારી કહેવાય મીઠી મીઠી વાતો કરે તેમાં શું બળુ ? હસવા ખેલવામાં ભાગ લે તેમાં મોટી વાત શી ? નાચવા કૂદવામાં ધમાલ કરી મૂકે તેમાં વળુ શું ? જ્યારે જરૂર પડે અથવા સકટ આવી પડે ત્યારે પોતાના જીવને જોખમે જે પડખે ઊભી રહે, જ્યારે ચારે દિશાઓ કે વિદિશાઓ બધ ચઢ ગઈ હોય, સળ ન સૂઝતી હોય અથવા સકટ કે આપત્તિના વાદળ ચારે તરફથી ચઢી આવતા દેખાતા હોય તે વખતે જે પડખે ઊભી રહે—મદ્દ કરે તે જ પોતાની ગણાય સુખના અનસરે તો અને સગા થવા આવે છે, પણ અડીભડી વખતે જે ઊભા રહે તે જ સાચા મગા કહેવાય

આપ જેની સાથે અત્યારે ખેન ખેલી રહ્યા છો તે આવા પ્રકારની નથી એ તો તમારા બાહ્ય વૈભવમાં માણુનારી છે, પણ ખરો અવસર આવશે ત્યારે ખસી જનારી છે તે વખતે તમને અત્યંત મોટા વિમાસણમાં પાડી જનારી છે એ ખરેખરી રીતે તમારી છે નહિ, તમારી ચઢ નથી અને કદી ચવાની પણ નથી, અને હું તો આનંદધનના સોગન ખામને-આપને ગળે હાથ મૂકીને કહું છું, આપના પર બરાબર હકીકત કમાનના ભાર મૂકીને કહું છું કે હું પોતે તદ્દન જીવ પ્રકારની છું એ જેરી છે તેનાથી તદ્દન જુદી જ જાતની છું, જુદી જ જાતની છું અને અલગ તરેહની છું (આ વાત વાગ-વાર બાર મૂકીને કહેવાનું કારણ એ છે કે આત્મારાજને એ સંબંધમાં અનેક વખત કહેવામાં આવ્યું, એમના વિરહના કંઠળાટ ગાયા, એમના વિના નિદ્રારહિત અનેક ગતો પસાર કરી, પણ એ તો પારકે ઘેર બટક્યા જ કરે છે અને એને પોતાનું કોણ છે અને પારકું કોણ છે, તેના સાચો ખ્યાલ થયો નથી, થતો નથી અને એ રાહબાટ પર આવતા નથી)

મોટે મોટા નાથ ! ચેતનગજ ! મારા પ્રાણપતિ ! જોણે આપને મારાથી દૂર રહેવાનું સમજાવ્યું હોય, જે આપને મારી નજીક ન આવવા આપને ભરમાવી ગયેલ હોય તે ખરેખર આપની દુશ્મન છે તમે મને મનને (જોળખો) મારા મનમાં આપને મારું કેટલું દુખ થાય છે તે આપ વિચારો. આપને જરા રીસાવલા જોઈ છું ત્યાં મારા મનમાં શુંનું શું ચઢ જાય છે તે આપ તપાસો અને આપને ખાત્રીથી કહું છું કે હું તો આપની ખાતર મારું માથું કાપીને આગળ ધરું તેવી છું અને આપ અત્યારે જેને પોતાની માનો છો તે તેની નથી હું તો તદ્દન ખીજ જાતની જ છું આપ આ વાત બરાબર સમજી મારો સ્વીકાર કરો, મને પોતાની ગણો અને જે આપને સમારમાં રજાવાવનાર છે, જે ઘેર ઘેર બટકનાર છે, જે ન્યા ત્યાં માથું માગનાર છે અને જેના તેના ટુકડા ખાનાર છે તે જાતની સુવામડીને આપ છોડી દો

શિરચ્છેદનો ભાવ એકાકીભાવ કરવાનો જણાય છે. જે પોતાની જાતનો પૈત્રિમાં લય કરી નાખે, જે પતિને પોતાનું મર્વસ્વ સમજે અને જે અડીભરીને વખતે ગમે તેવા ભોગે પડખે બેસી ગ્રહે તે સાચી પતિપગાયણ સતી માધ્વી પત્ની કહેવાય. ગમે તેને ત્યાં ગત દિવસ ભટક્યા કરે તે આવી શુદ્ધ પ્રેમી સ્ત્રી ન હોઈ શકે અને આપ જોને અસારે ચાલી રહ્યાં છે તે અવસર આવે ત્યારે તમારે માટે માથું આપે તેવી નથી. એને તો પુદ્ગળાનંદી થઈ મોઢે માથુવી છે, આપને ચારે ગતિઓમાં રખડાવવા છે અને તે જ વખતે અનેકને બારણે ભટકવું છે. આવી રખડું વેશ્યામાં આપ મોઢ કરી રહ્યા છો અને તમારે માટે જીવ પડકી આપનારને આપ ઓળખતા પણ નથી. આ અર્થમાં શિરચ્છેદ શબ્દ વપરાયો છે. આનંદધનના વિગ્રહ ગાતાર, એને પોતાને મંદિરે પધારવા વિચારી કરનાર અને એની અનેક પ્રસંગે રાહ જોઈ એસનાર ચૈતના અત્યારે પતિની સન્મુખ ખડી થઈ ગઈ છે, પતિ એની નજીક આવ્યા છે, અનાદિનો વિગ્રહકાળ ટળવાની મંજાવતા મળી છે, તેવે વખતે પોતાની માત્રી ઓળખાણ આપવા મારુ આ પ્રકારની મનામણા શુદ્ધ ચૈતના કરે છે અને પતિ પોતાની બરાબર પિછાન કરે તેટલા માટે તેને બાર મૂકીને-ભોગન ખાઈને પ્રતીતિ આપે છે.

એકનીશમાં પદમાં ત્યાં (કુમતિને ઘેર) શુ છે અને અર્ધો (સુમતિને ઘેર) શું છે તેનો ખ્યાલ દુગ્ધી કેઈ જાણીકારે આપ્યો છે. આ પદમાં ચૈતના પોતે પતિની સામે બેસી ગ્ધી તેને પોતાના પ્રેમની-પાતિવ્રત્યની ખાત્રી આપે છે અને પોતે તદ્દન 'અનેગી' જુદી જ જાતની છે તે વાત બાર મૂકીને કહે છે. પતિ દૂર હોય ત્યારે વિરહનાં ગાન ગાનાર પતિની ગન્મુખ કેટલી મજબૂતાથી છતાં મક્કમપણે વાત કરે છે તે જોવા જેવું છે વિભાવ-દના છોડી ગદગ આતમભાવ ગન્મુખ ચૈતન આવે ત્યારે એના મનમાં જે આદરદ્રોહદ માય, ધડોળ એને ચૈતના ગન્મુખ જવા ઇચ્છા થાય, ધડોળ વળી પોતે સંસાર તરફ દોરી પડે એ વખતે મનમાં ગડગયલ થાય ત્યારે આંતરતરવોમાં જે મોટે ફેરફાર થાય છે તે વખતે યત્ના વિચારોનો ખ્યાલ આ પદમાં આપ્યો છે. ચૈતનને હજુ શુદ્ધ ચૈતનાની ઓળખ બરાબર થઈ નથી, એ મારી છે એવો ભાગ માત્ર થયો છે, મનડું બ્યારે ત્યારે પરબારમાં-પુદ્ગળમાં રાચવા લસ્યાઈ જવું હોય છે, છતાં અંદર પ્રકાશ જગમો થયો હોય છે. તે વખતે રવમાં અને પગમાં રમણ કરતો ચૈતન જે અયોક્કમ પણ રપટ દશા અનુભવે છે તેનું અનુચિતમણ છે. આ જ્યજ્યવર્તી રાગમાં ચૈતનાનું ગાન ચીર જન્યૂતિ આપે તેવું ભવ્ય અને હૃદયને સીધી અસર કરે તેવું માર્મિક છે. અને એના બારમાં પ્રવેશ કરના મોત્ય છે.

આ પદનો બાર વિચારમાં એક વાત ઊંચે ખાત્રીમાં રાખવાની છે; ચૈતન અને ચૈતનનો અસામીબર છે. ચૈતનની જ ચૈતના છે, માત્ર એનો શુભ આગિત થયેલો છે અને ત્યારે એનામાં દશાપયો થાય અને પરબારની દુઃખના એનામાં જગમી જલ્લ અને એ પોતાને ઘેર બારનો માય, રરમજીમાં રમ જમાવનો થાય ત્યારે આ પદના માનમાં મોટા જાન તેને થાય છે. એ પણ પ્રજનદશા પૂતી તો ન કહેવાય, પણ માથુ અવધાર-

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૮૮ થી)

૪. શ્રી વ્યક્ત ગણધર

આ શ્રી વ્યક્ત ગણધર મહારાજ, કોલ્હાક ગામના રહીશ અને ભારદ્વાજ ગોત્રીય પિતા ધનમિત્ર અને માતા વારુણીના પુત્ર હતા. તેમનો જન્મ મકરરાશિ અને શ્રવણ નક્ષત્રમાં થયો હતો. તેમને “પાંચ (પૃથ્વી આદિ) ભૂત છે કે નહિ ?” તે વિષે સંદેહ હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના સમાગમથી તે સંશયને દૂર કરીને તેઓ નિઃસંદેહ બને છે. તે બીના ટૂંકામાં આ પ્રમાણે છે.

ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરેને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી ચોથા વ્યક્ત નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—“જેના ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે શિષ્યો થયા તે મારે પણ પૂજનીય છે, માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં અને મારો સંશય દૂર કરું.” આ પ્રમાણે વિચારી તે વ્યક્ત નામના બ્રાહ્મણ પોતાના પાંચ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે—“હે વ્યક્ત ! તને એવો સંશય છે કે ‘પાંચ ભૂત છે કે નહિ ?’ આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસના વેદપદોથી થયો છે—

“સ્વમોપમં વૈ સકલમ્, इत्येष ब्रह्मविधिरञ्जसा विज्ञेयः ।”

આ વેદપદોથી તું જાણે છે કે—પાંચ ભૂત નથી. તેનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[સ્વમોપમં વૈ સકલમ્] એટલે પૃથ્વી, જલ વિગેરે બધું જગત્ સ્વપ્ન જેવું જ છે. જેમ સ્વપ્નમાં સુવર્ણ, રત્ન, સ્ત્રી વિગેરે દેખીએ છીએ, પણ ખરી રીતે તે કાંઈ હોતું નથી તેમ પૃથ્વી, જલ વિગેરે ભૂતોને દેખીએ છીએ, પણ ખરી રીતે તે પદાર્થો નથી, બધું સ્વપ્ન જેવું જ છે. [इत्येष ब्रह्मविधिरञ्जसा विज्ञेयः] એટલે આ બધું જગત્ સ્વપ્ન જેવું જ છે એ પ્રમાણે આ બ્રહ્મવિધિ શીઘ્ર જાણી લેવો એટલે ભાવવો. આ વેદપદોથી તું જાણે છે કે પૃથ્વી વિગેરે ભૂતો નથી. પણ વળી—‘પૃથ્વી દેવતા, આપો દેવતા। એટલે પૃથ્વી દેવતા છે,

દશા કરતાં ખૂબ આગળ પડતી દશા છે એ વાત ધ્યાનમાં રહે. સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રહે કે વિચાર બતાવનાર ચેતન તથા વિનિમિ કરનાર ચેતનાનો હજી એકીભાવ થયો નથી, એટલે અંતર તૂટ્યું છે, પણ અંતરાત્મદશા પૂરી અમી નથી, કે અનાદિત નાદ થયો નથી. આટલી સ્પષ્ટતા લક્ષ્યમાં રહેવાથી પદનો ભાવ સમજવામાં વધારે મોજ આવશે.

મૌક્તિક

જલ દેવતા છે ' ઇત્યાદિ વેદપદોને પૃથ્વી જલ વિગેરે ભૂતોની સત્તા જણાવનારાં દેખી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે—' પાંચ ભૂત છે કે નથી ? ' પરંતુ હે વ્યક્ત ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે—' આ સકલ જગત્ સ્વપ્ન જેવું જ છે. ' એ વેદપદો આત્મસંજ્ઞાથી ચિંતવન કરતાં સુવર્ણ, સ્રી વિગેરેનો સયોગ અનિત્ય છે એમ સૂચન કરનારા છે. સુવર્ણ, ધન, પુત્ર, સ્રી વિગેરેનો સયોગ અસ્થિર છે, અસાર છે, કટુ વિપાક આપનારો છે, માટે તેઓ ઉપરની આસક્તિ ત્યજીને મુક્તિના સુખ મેળવવા માટે યત્ન કરવો; એમ વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ માટે બોધ આપનારાં એ વેદપદો છે, પણ એ પદો ભૂતોનો નિષેધ સૂચવતાં નથી. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી વ્યક્તને પાંચ ભૂતોનો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો—તેમને નિર્ણય થયો કે પાંચ ભૂતો છે.

એ પ્રમાણે તેમનો સંદેહ દૂર થવાથી ૫૦૦ શિષ્યો સહિત તેમણે પ્રભુ શ્રીવીરની પાસે શ્રી ઇંદ્રભૂતિજીની માફક ૫૧ મા વર્ષની શરૂઆતમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી, શ્રી અગ્નિભૂતિની માફક ૧૨ વર્ષ છાત્રસ્થ પર્યાય પાળી ૬૨ વર્ષની ઉંમર વીત્યા બાદ ૬૩ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ કેવળજ્ઞાન પામ્યા. ત્રીજા ગણધરની માફક ૧૮ વર્ષ સુધી કેવલીપણે વિચરી, પ્રભુ શ્રીવીરની હયાતિમાં સર્વાયુ ૮૦ વર્ષનું પૂર્ણ કરી મુક્તિપદને પામ્યા. બાકીની બીના પૂર્વની જેમ જાણવી. આ રીતે ચોથા ગણધરની બીના ટૂંકામાં જાણાવી.

૫. શ્રી સુધર્માસ્વામી ગણધર

આ પાંચમા ગણધર સુધર્માસ્વામીજી કોદંતાક ગામના રહીશ અને અગ્નિ-વંશયાચન ગોત્રમાં જન્મેલા હતા. એના પિતાશ્રી ધનમિત્ર વિપ્ર અને માતા ભદ્રિકા દત્તા. કન્યારાશિ અને (પ્રભુ શ્રી વીરપરમાત્માનું) જે જન્મનક્ષત્ર હતું તે) ઉત્તરાશ્વાશુની નક્ષત્રમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. કુશાશ બુદ્ધિના પ્રભાવે તેઓ ઔદ વિદ્યાના પારંગત થયા. તેમને એવો સંશય હતો કે “ જે પ્રાણી જેવો આ જીવમાં હોય, તેવો જ તે (પ્રાણી) પરભવમાં થાય (જન્મે) કે બીજા સ્વરૂપે થાય ? (જન્મે). ” તે સંશય પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના સમાગમથી કઈ રીતે દૂર થાય છે ? તે બીના ટૂંકામાં આ પ્રમાણે જાણવી—

શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે ચારે જાણુને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી પાંચમા સુધર્મા નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—“ જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે ચારે જાણુ શિષ્ય થયા, તે માટે પણ પૂજ્ય જ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં અને મારો સંશય દૂર કરું. ” આ પ્રમાણે વિચારી સુધર્મા બ્રાહ્મણ પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—“ હે સુધર્મા ! તને એવો સંશય છે કે—‘ જે પ્રાણી જેવો આ જીવમાં હોય તેવો જ પરભવમાં થાય કે બીજા સ્વરૂપે જન્મ પામવું હશે ? ’ આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસના વેદપદોથી થયો છે—

“ પુરુષો વૈ પુરુષત્વમશ્રુતે, પશવઃ પશુત્વમ્ ”

‘ ધત્યાદિ વેદપદોથી તું જાણે છે કે-’ જે પ્રાણી જેવો આ લવમાં હોય છે તેવો જ પરલવમાં થાય છે. તે પદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે- [પુરુષો વૈ પુરુષત્વમશ્રુતે] પુરુષ મરી ગયો છતો પરલવમાં પુરુષપણાને પામે છે, [પશવઃ પશુત્વમ્] ગાય વિગેરે પશુઓ મરી ગયા છતાં પરલવમાં પશુપણાને પામે છે. અર્થાત્ મનુષ્ય મરીને પાછો પરલવમાં મનુષ્ય જ થાય, પણ દેવ પશુ વિગેરે બીજા સ્વરૂપે ન જ થાય. હે સુધર્મા ! વળી તું માને છે કે-ઉપર પ્રમાણે વેદપદોનો અર્થ યુક્તિથી પણ ઠીક લાગે છે, કેમકે જેવું કારણ હોય તેવું જ તેનું કાર્ય સંભવે છે. જેમ શાલિના બીજાથી શાલિના જ અંકુરો ઉત્પન્ન થાય, જણ તે શાલિના બીજાથી ગોધૂમ (ઘઉં) નો અંકુરો ન જ ઉત્પન્ન થાય; તેમ મનુષ્ય મરીને પાછો પરલવમાં મનુષ્ય જ થવો જોઈએ, પણ મનુષ્ય મરીને પરલવમાં પશુ શી રીતે થાય ? આ પ્રમાણે વેદપદોથી તથા યુક્તિથી તું જાણે છે કે-જે પ્રાણી જેવો આ લવમાં હોય તેવો પરલવમાં થાય છે. પણ વળી ‘ જ્ઞાતો વૈ એપ જાયતે યઃ સપુરીયો દહ્યતે-એટલે વિદ્યા સહિત જે મનુષ્ય જળાય છે તે શિયાળ થાય છે. ’ અર્થાત્ કોઈ મરી ગયેલો પુરુષ વિદ્યાયુક્ત હોય, તે વિદ્યા સહિત મનુષ્યને દહન કરવામાં (જાળવામાં) આવે તો તે મનુષ્ય પરલવમાં શિયાળ થાય છે. આ વેદપદોથી જણાય છે કે મનુષ્ય પરલવમાં શિયાળ પણ થાય છે તેથી ‘ જે પ્રાણી આ લવમાં જેવો હોય તેવો જ પરલવમાં થાય ’ એવો નિયમ ન રહ્યો. આ પ્રમાણે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ લાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે. પણ હે સુધર્મા ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે- ‘ પુરુષો વૈ પુરુષત્વમશ્રુતે, પશવઃ પશુત્વમ્ ’ એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી. તેનો અર્થ તું ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ થતો નથી. તે વેદપદોનો અર્થ આ પ્રમાણે છે, સાંભળ- પુરુષ મરી ગયો છતો પરલવમાં પુરુષપણાને પણ પામે છે, અને પશુઓ મરી ગયા છતાં પરલવમાં પશુપણાને પણ પામે છે; એટલે જે મનુષ્ય ભદ્રક પ્રકૃતિવાળો હોય, વિનય સરળતા વિગેરે ગુણોવડે યુક્ત હોય, તે આ લવમાં મનુષ્ય સંબંધી આયુષ્યકર્મ બાંધીને મરી ગયો છતો પાછો મનુષ્યજન્મ પામે છે. વળી જે પશુઓ માયા વિગેરે દોષયુક્ત હોય, તેઓ આ લવમાં પશુ સંબંધી આયુષ્યકર્મ બાંધીને મરી ગયા છતાં પરલવમાં પાછા પશુજન્મ પામે છે. અર્થાત્- સારાં કર્મ કરનારો મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય થાય, અને દુષ્ટ કર્મ કરનારો પશુઓ મરીને પશુ થાય; અને ધર્મિષ્ઠ મનુષ્ય વિગેરે જીવો દેવાદિ ગતિને પણ પામે છે. આવી રીતે કર્મની અપેક્ષાએ મનુષ્ય અને પશુઓની ગતિ સૂચવી છે, પણ એ વેદપદો એવો નિશ્ચય સૂચવતાં નથી કે-મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય જ થાય અને પશુઓ મરીને પશુઓ જ થાય. આવી રીતે કરેલાં કર્મ પ્રમાણે મનુષ્ય અને પશુઓની ગતિ જણાવી છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-આજ્ઞવાદિ ગુણયુક્ત

મનુષ્ય ફરીને પણ મનુષ્ય જન્મ મેળવે છે, પણ પાપી મનુષ્ય મરીને પશુ અથવા નારકી પણ થાય છે. વળી માયાદિ દોષયુક્ત પશુ ફરીને પણ પશુજન્મ મેળવે છે, પણ ભદ્રક પરિણામી પશુ મરીને મનુષ્ય અથવા દેવ પણ થાય છે. આવી રીતે પ્રાણીઓની ભિન્ન ભિન્ન ગતિમાં ઉત્પત્તિ કર્મને આધીન છે, અને તેથી જ પ્રાણીઓનું વિવિધપણું દેખાય છે. વળી જે તું માને છે કે-જેણું કારણ હોય તેના સરખું જ કાર્ય સંભવે છે, એ પણ તારું માનણું ઠીક નથી; કેમ કે છાણુ વિગેરેમાંથી વીંછી વિગેરેની ઉત્પત્તિ દેખીએ છીએ, તેથી કારણથી વિસદ્દશ એટલે વિચિત્ર પણ કાર્ય સંભવે છે. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી સુધર્માને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો.

પ્રભુ શ્રી મહાવીરે આ પ્રમાણે સંશય દૂર કર્યો, જેથી તેમણે પણ પહેલા અને ચોથા ગણધરની માફક એકાવનમા વર્ષની શરૂઆતમાં પોતાના ૫૦૦ શિષ્યો સાથે પ્રભુની પાસે દીક્ષા લીધી. શ્રી સુધર્માસ્વામીની યાગતમાં શ્રી શત્રુજય માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે કે-આદીશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાથી શ્રી પુંડરીક ગણધરે સવા લાખ શ્લોકપ્રમાણ શ્રી શત્રુજય માહાત્મ્ય બનાવ્યું હતું. તે ઘણું વિશાળ હોવાથી અદ્ય છવિત અને અદ્ય બુદ્ધિવાળા છવેના ઉપકારને માટે પ્રભુ શ્રી મહાવીર દેવની આજ્ઞાથી ગચ્છનાયક શ્રી સુધર્માસ્વામી ગણધરે તેને દૂંકું કરીને ૨૪ હજાર શ્લોકપ્રમાણ બનાવ્યું. ત્યારબાદ કાળાન્તરે શીલાદિત્ય રાજાની વિનંતિને ધ્યાનમાં લઈને આચાર્ય શ્રી ધનેશ્વરસૂરિ મહારાજે તેથી પણ નાતું દશ હજાર શ્લોકનું શત્રુજય માહાત્મ્ય બનાવ્યું.

સુધર્માસ્વામીજી મહારાજ પહેલા ઉદયના ૨૦ આચાર્યોમાં મુખ્ય યુગપ્રધાન થયા. યુગપ્રધાન મહાપુરુષો (પ્રાયઃ) એકાવતારી હોય છે. શ્રી સુધર્માસ્વામીએ ૪૨ વર્ષ (બીજા દશે ગણધરે કરતા અધિક સમય) મુધી છન્નસ્થપણું લોગવ્યું. તેમાં તેઓ ૩૦ વર્ષ મુધી પ્રભુ શ્રી વીરપરમાત્માની સેવામાં રહ્યા અને ૧૨ વર્ષ મુધી શ્રી ગૌતમ મહારાજાની સેવામાં રહ્યા. ૯૨ વર્ષ વીત્યા બાદ ૯૩ વર્ષની ઉંમરે તેઓ દેવલરાજ પામ્યા. ૮ વર્ષ મુધી કેવલીપણે વિચરી શ્રી જંબૂસ્વામી આદિ ઘણા બધા છવેને પ્રતિબોધી, ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં વૈભારગિરિ ઉપર માસિક અનરાજ કરી પ્રભુ શ્રી વીરના નિર્વાણથી ૨૦ વર્ષે મુક્તિપદ પામ્યા. બાકીની બીના પૂર્વની માફક જતાવવી. આ પ્રમાણે પાંચમા ગણધરની બીના દૂંકામાં જણાવી. (ચાલુ)

આ. શ્રી વિજયપદસરિહ



શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રમ્-સાનુવાદમ્

સૂત્રકાર:—વાચકવર ઉમાસ્વાતિ ગણિ

અનુવાદકાર:—મુનિશ્રી રામવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૬૯ થી)***

વિષય:—પાંચ ભાવ અને તેનું વિવરણ.

સૂત્ર—ઔપશમિક-ક્ષાયિકૌ ભાવૌ મિશ્રથા ।

જીવસ્ય સ્વતત્ત્વમૌદયિક-પારિણામિકૌ ચ ॥ ૧ ॥

દ્વિનવાષ્ટાદશૈકવિંશતિત્રિભેદા યથાક્રમમ્ ॥ ૨ ॥

સમ્યક્ત્વચારિત્રે ॥ ૩ ॥

જ્ઞાનદર્શનદાનલાભભોગોપભોગવીર્યાણિ સમ્યક્ત્વચારિત્રે ચ ॥ ૪ ॥

જ્ઞાનાજ્ઞાનદર્શનદાનાદિલબ્ધયશ્વતુસ્ત્રિવિપશ્ચભેદાઃ સમ્યક્ત્વચારિત્ર-
સંયમાસંયમાશ્ચ ॥ ૫ ॥

ગતિકપાયલિઙ્ગમિથ્યાદર્શનાજ્ઞાનાસંયતાસિદ્ધત્વલેશ્યાશ્વતુશ્વતુરુપેકૈ-
કૈકપદ્મભેદાઃ ॥ ૬ ॥

જીવભવ્યામવ્યત્વાદીનિ ચ ॥ ૭ ॥

અનુવાદ:—જીવના સ્વતત્ત્વરૂપ જે ભાવ તે પાંચ જ કહ્યા,
ઉપશમ અને ક્ષાયિક ત્રીજો મિશ્ર એ જીવમાં રહ્યા;
જીવ ને વળી અજીવમાં રહેનાર ભાવો જે લાણ્યા,
ઔદયિક ને પારિણામિક એમ પાંચે સદેશા. ॥ ૧ ॥
ઉપશમતણા જે લેદ ને નવ લેદ ક્ષાયિક ભાવના,
અઢાર લેદો મિશ્રના એકવીશ ઔદયિકતણા;
ત્રણ લેદ પંચમ ભાવના સવિ લેદ મળી ત્રેપન થતા,
અનુક્રમે એ લેદને હવે સૂત્રકર્તા ભાષતા. ॥ ૨ ॥
સમક્રિત અને ચારિત્ર ઉપશમ મોહના ઉપશમવડે,
નવ લેદ ક્ષાયિકતણા કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શને;
વળી દાન લાભ લોગ ઉપલોગ વીર્ય વિદ્યો પાંચ એ,
સમ્યક્ત્વ ને ચારિત્ર-ક્ષાયિક-ભાવ એહ જ ગ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૩ ॥
મિશ્રભાવે ચાર જ્ઞાનો-અજ્ઞાન ત્રણે જાણવા,
ત્રણ દર્શન દાન આદિ-અન્તરાય પાંચે માનવા;
સમ્યક્ત્વ ને ચારિત્રના જે લેદ દેશ ને સર્વથી,
અઢાર લેદો નીપજે એમ ધારિત્તિ કર્મપ્રપંચથી. ॥ ૪ ॥

ગતિ ચાર ચાર કપાય ત્રણ લિંગ એક મિથ્યા દર્શનમ્,
અજ્ઞાન અવિરતિ ને અસિદ્ધિ એક એક જ સમ્ભવતમ્;
છ લેહ લેશ્યાતણા સર્વે-મળી એકવીશ થાય છે,
ઉદય આવે જીવને વળી અજીવ રૂપ મનાય છે. ॥ ૫ ॥
જીવત્વ ને ભવ્યત્વ ત્રીજું અભવ્યત્વ જીવમાં,
પરિણામ રહે તે કારણે ત્રણ લેહ પંચમ ભાવના;
પુદ્ગલતણા પરિણામ બહુવિધ શાસ્ત્રમાંહે વર્ણવ્યા,
પરિણામ વિરહિત ગગન આદિ સર્વદા સરળા કહ્યા. ॥ ૬ ॥

વિષય:—જીવનું લક્ષણ અને ઉપયોગના લેહો.

સૂત્ર—ઉપયોગો લક્ષણમ્ ॥ ૮ ॥ સ દ્વિવિધોઽષ્ટચતુર્ભેદઃ ॥ ૯ ॥

અનુવાદ:—ઉપયોગ લક્ષણ જીવનું બે લેહ તેના (ઉપયોગના) બાણવા,
સાકાર નિરાકાર તેમાં આઠ લેહ છે સાકારના;
નિરાકારના છે ચાર લેહો તે ભાવવા બહુ ભાવથી,
ભવિ ભવ્ય ભાવે બને નિરાકારી તે નિશ્ચયથી. ॥ ૭ ॥

વિષય:—જીવના વિભાગ અને સંસારી જીવના લેહપ્રલેહો.

સૂત્ર—સંસારિણો મુક્તાશ્ચ ॥ ૧૦ ॥ સમનસ્કાઽમનસ્કઃ ॥ ૧૧ ॥

સંસારિણસ્રસાઃ સ્થાવરાઃ ॥ ૧૨ ॥ પૃથિવ્યમ્બુવનસ્પતયઃ સ્થાવરાઃ ॥ ૧૩ ॥

તેજોવાયુ દ્વીન્દ્રિયાદયશ્ચ ત્રસાઃ ॥ ૧૪ ॥

અનુવાદ:—જીવ સંસારી અને સિદ્ધિતણા એમ દ્વિવિધા,
મનયુક્ત ને મન રહિત એમ બે લેહ સંસારી મતા;
સંસારીના વળી લેહ બે ત્રસ અને સ્થાવર બાણવા,
પૃથિવી પાણી વનસ્પતિ એ ત્રણ સ્થાવર માનવા. ॥ ૮ ॥
ત્રસતણા બે લેહ છે અગ્નિ પવન એ ગતિવડે,
ત્રસ બાણવા ગતિ નવ કુદે સ્વેચ્છાએ તેમજ સ્થાવરે;
ઇચ્છા પ્રમાણે ગમન કરતાં જીવને ત્રસ બાણીએ,
દ્વિ-ઇન્દ્રિયાદિ જીવ સર્વે ત્રસમહિં પિછાળીએ. ॥ ૯ ॥

વિષય:—પાંચ-ઇન્દ્રિયો-તેના લેહ-પ્રલેહો અને નાગો તથા મન-નોઇન્દ્રિય
અને તે સર્વના વિષયો.

સૂત્ર—પદ્મેન્દ્રિયાણિ ॥ ૧૫ ॥ દ્વિવિધાનિ ॥ ૧૬ ॥

મિષ્ટર્ણુપકરણે દ્રવ્યેન્દ્રિયમ્ ॥ ૧૭ ॥

સર્વપ્રયોગો માત્રેન્દ્રિયમ્ ॥ ૧૮ ॥ ઉપયોગઃ સ્પર્શાદિપુ ॥ ૧૯ ॥

સ્પર્શન-રમન-ગ્રાણ-ચતુઃ-શ્રોત્રાણિ ॥ ૨૦ ॥

સ્પર્શ-રમ-ગન્ધ-વર્ણ-શુદ્ધાસ્તેષામર્યાઃ ॥ ૨૧ ॥

શ્રુતમનિન્દ્રિયસ્ય ॥ ૨૨ ॥

અનુવાદ:—સ્પર્શત રસન ને દ્રાણુ ચક્ષુ શ્રોત્ર-ઈન્દ્રિય પાંચમી,
દ્રવ્ય ને વળી ભાવઈન્દ્રિય, એમ સવિ ગણે કહી;
નિર્વૃત્તિ ને ઉપકરણ રૂપ 'દ્રવ્યઈન્દ્રિય' બાણીએ,
લઘિ ને ઉપયોગ ભાવેન્દ્રિય શુદ્ધ પિછાણીએ. ॥ ૧૦ ॥
સ્પર્શ-રસ-ગન્ધ-રૂપ-શબ્દો પાંચ અર્થો ગ્રાહ્ય છે,
ઈન્દ્રિયવડે ઉપયોગથી તે વિષયરૂપે માન્ય છે;
મન અનિન્દ્રિય બાણુનું શ્રુતજ્ઞાન તેનો વિષય છે.
શરીરમાં સર્વત્ર મનના પુદ્ગલો વ્યાપેલ છે. ॥ ૧૧ ॥

વિષય:—કોને કેટલી ઈન્દ્રિયો હોય તેનું વિવરણ:—

સૂત્ર—વાયવન્તાનામેકમ્ ॥ ૨૩ ॥ કૃમિપિપીલિકાઞ્મરમનુષ્યાદી-
નામેકૈકવૃદ્ધાનિ ॥ ૨૪ ॥ સંજ્ઞિનઃ સમનસ્કાઃ ॥ ૨૫ ॥

અનુવાદ:—પૃથ્વી-જલ-વાયુ-અગ્નિ-વાયુ પાંચ એકેન્દ્રિય કહ્યા,
શબ્દ કેડા કૃમિઆદિક બેઈન્દ્રિય સદૃશ;
તે-ઈન્દ્રિય કીડી કુન્થુ ઞ્મર આદિ અહિરિન્દ્રિયો,
પંચેન્દ્રિયો છે મનુજ આદિ મનસંયુત તે સંજ્ઞિયો. ॥ ૧૨ ॥

વિષય:—ગતિ અને વિગ્રહગતિની બાણવા યોગ્ય હકીકતો:—

સૂત્ર—વિગ્રહગતૌ કર્મયોગઃ ॥ ૨૬ ॥ અનુધ્રેણિ ગતિઃ ॥ ૨૭ ॥ અવિગ્રહા
જીવસ્ય ॥ ૨૮ ॥ વિગ્રહવતી ચ સંસારિણઃ પ્રાક્ ચતુર્મ્યઃ ॥ ૨૯ ॥
એકસમયોઽવિગ્રહઃ ॥ ૩૦ ॥ એકં દ્વૌ વાઽનાહારકઃ ॥ ૩૧ ॥

અનુવાદ:—વિગ્રહગતિમાં યોગકાર્મણુ દ્વૈતા એક જ માનીએ,
સરલ રેખા અનુસારે ગતિ જીવની બાણીએ;
શિવગતિમાં ગમન કરતા જીવની સીધી ગતિ,
વિગ્રહ-અવિગ્રહ એમ બન્ને સંસારી જીવમાં સમ્ભવિ. ॥ ૧૩ ॥
ત્રણ વિગ્રહ થાય જીવને વક્રગતિમાં છેવટે,
સમયમાત્રે ઋણુગતિથી જીવ ખીન્ને ભવ ગ્રહે;
અનાહારક દશા જીવની એક વા બે સમયની,
ઋણુગતિમાં અનાહારક દશા જીવ પામે નહિ. ॥ ૧૪ ॥

વિષય:—જન્મ અને યોનિના ભેદો અને તેના સ્વામી:—

સૂત્ર—સમ્મૂર્છનગર્ભોપપાતા જન્મ ॥ ૩૨ ॥ સચિત્તશીતસંવૃતાઃ સેતરા
મિત્રાથૈકશસ્ત્રોનયઃ ॥ ૩૩ ॥ જરાયવ્વન્દ્યોતજાનાં ગર્ભઃ ॥ ૩૪ ॥
નારકદેવાનામુપપાતઃ ॥ ૩૫ ॥ શ્લેષાણાં સમ્મૂર્છનમ્ ॥ ૩૬ ॥

અનુવાદ:—સંમૂર્છન ને ગર્ભ વળી ઉપપાત એમ ત્રણ રીતિએ,
જન્મ પામે છવ તેનું સ્થાન યોનિ જાણીએ;
નવ લેદ યોનિના સચેતન ને અચેતન એ બીજી,
મિથ્ર, ઠંડી, ગરમ ને શીતગરમ, એ મિથ્રે છઠ્ઠી. ॥ ૧૫ ॥
વિકસિત અને સ ક્રોધવાળી, સંવૃતવિવૃત નવમી છે,
નવ યોનિઓ એ સર્વ પ્રાયે અશુભ પુદ્ગલવાળી છે;
જરાયુજ અંડજ ને પોતાજ જન્મ પામે ગર્ભથી,
સુર નારકી ઉપપાતથી ને અન્ય સર્વ સમૂર્છમી. ॥ ૧૬ ॥

વિષય:—શરીરના પાંચ પ્રકારે ને તેનું વિવરણ:—

સૂત્ર—ઔદારિક-વૈક્રિયાઽઽહારક-તૈજસ-કાર્મણાનિ શરીરાણિ ॥ ૩૭ ॥
પરંપરં સૂક્ષ્મમ્ ॥ ૩૮ ॥ પ્રદેશતોઽસદ્વ્યયેયગુણં પ્રાક્ તૈજમાત્ ॥ ૩૯ ॥
અનન્તગુણે પરે ॥ ૪૦ ॥ અપ્રતિઘાતે ॥ ૪૧ ॥ અનાદિમંસ્વન્યે
ચ ॥ ૪૨ ॥ સર્વસ્ય ॥ ૪૩ ॥ તદાદીનિ માજ્યાનિ યુગપદેકસ્યા-
ચતુર્મ્યઃ ॥ ૪૪ ॥ નિરુપમોગમન્ત્યમ્ ॥ ૪૫ ॥ ગર્મસમ્મૂર્છનજમા-
યમ્ ॥ ૪૬ ॥ વૈક્રિયમૌપપાતિકમ્ ॥ ૪૭ ॥ લઘ્વિપ્રત્યયં ચ ॥ ૪૮ ॥
શુભં વિશુદ્ધમવ્યાઘાતિ ચાહારકં ચતુર્દશપૂર્વધરસ્યૈવ ॥ ૪૯ ॥

અનુવાદ:—શરીર ઔદારિક વૈક્રિય અને આહારક ત્રીણું,
જઠરમા જે રહે તૈજસ કહ્યું કાર્મણ પાંચમું;
ઉત્તરોત્તર સૂક્ષ્મ પામે તૈજસ સુધીના ત્રણ કદા,
પ્રદેશથી અગણિતગુણા અન્તિમ જે અનંતા લદ્યા. ॥ ૧૭ ॥
વગર પ્રતિઘાતે કરે ગમનાગમન સર્વજ્ઞ જે,
સમ્બન્ધ કાળ અનાદિનો છે આત્મ સાથે એ વિષે;
સર્વ સસારી છવો એ જે શરીર ધરે સદા,
વિકલ્પથી હોય ચાર શરીરો એક સાથે એકદા. ॥ ૧૮ ॥
ઉપભોગ ગુણ દુઃખનો નથી કાર્મણ શરીરમાં સર્વથા,
ઉત્પત્તિ આદારિકતાથી ઠંડી ગર્ભ સમૂર્છન તથા;
ઉપપાનથી ઉપજે શરીર વૈક્રિય વળી લઘ્વિપદે,
શુભ શુદ્ધ અવ્યાઘાતી ત્રીજો એકપૂર્વો મુનિવટે ॥ ૧૯ ॥

[વિષય:—કેને કેટલા વેદ હોય તે:—

સૂત્ર—નારકમમ્મૂર્છિનો નપુંમકાનિ ॥ ૫૦ ॥ ન દેવાઃ ॥ ૫૧ ॥

અનુવાદ:—શરીરની આદૃતિવટે ત્રણ વેદ પ્રકટ જણાય છે,
પુરુષ સ્ત્રીને નપુંમક એમ વેદ ત્રણ ગતાય છે;

નપુંસક વેદે સદા હોય નારકી ને સમ્ભૂર્તિમો,
નહિ વેદ ત્રીજો દેવતાને ત્રણ વેદ યુત ખીજા જીવો. ॥ ૨૦ ॥

વિષય:—આયુષના પ્રકાર અને તેના સ્વામી:—

સૂત્ર—ઔપપાત્તિકચરમદ્રેહોત્તમપુરુષાઽસંખ્યેયવર્ષાયુષોઽનપવર્ચાયુષઃ ॥૫૨॥

અનુવાદ:—શરીરના સંયોગવાળા કાળને આયુ કહ્યું,
ઘટે તે અપવર્તનીય ને ઘટે નહિ તે ખીજું લહ્યું;
અનપવર્તનયુક્ત જીવિત ધરે નારકી દેવતા,
ચરમશરીરી પુરુષ ઉત્તમ ને અસંખ્ય સમાયુષા ॥ ૨૧ ॥

इति सङ्ग्रहकारवाचकप्रवरश्रीमदुमास्वातिविरचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्रविशारद-
कविरत्नाचार्य श्रीमद्विजयामृतसूरीश्वरपादपद्मपरागास्वादरागपद्मदमुनि-
रामविजयविरचित-गूर्जरभाषानुवादसङ्कलितो द्वितीयोऽध्यायः ॥

સ્વરૂપ સમયની દેશવિરતિનું અનલ્પ ફળ

પરદેશી રાજાને તેમનો ચિત્ર અમાત્ય કેશી ગણધર પાસે લઈ ગયા. રાજાએ તેમને પુણ્ય, પાપ તથા પરભવની સાગિતી માટે અનેક પ્રશ્નો પૂછ્યા. કેશી ગણધરે આપેલા ઉત્તરોથી તેને સંતોષ થતાં તેણે કેશી ગણધરને વંદના કરી અને શ્રાવકનાં બાર વ્રત ગ્રહણ કર્યાં.

ગુરુઉપદેશથી અંતઃકરણમાં દૃઢ અસર ધયેલી હોવાથી તેને સંસારની અસારતા સમજાણી ને ઉદ્ધારીન લાવ પ્રગલ્બો એટલે અત્યંત કામાતુર એવી તેની સૂર્યકાંતા રાણીને પોતાના સ્વઅંદ વિહારમા રાજા કાસડપ લાગ્યો, તેથી તેણે તેને વિષ આપ્યું. રાજા સમજી ગયા પણ રાણી ઉપર કોપ ક્રિયિત પણ ન કર્યો એકાંતમાં ડાલના સંધારા પર બેસી ચાર શરણ અંગીકાર કરી સર્વ જીવને ખમાવી પરમાત્માનું સ્મરણ કરતાં કરતાં વ્રત ગ્રહણ કર્યા પછી ૩૬ મે દિવસે—તેરમા છઠ્ઠને પારણે પંચત્વ પાત્રી પ્રથમ દેવલોકમાં સૂર્યાલ વિમાનમાં સૂર્યાલ નામે મહર્ષિક દેવ થયા.

માત્ર થોડા દિવસની દેશવિરતિનું તેને મહાફળ મળ્યું. પછી તેણે શાશ્વતા ચૈત્યમાં પૂજા કરી અને પરમાત્માના સમવસરણમાં આવી પ્રભુ પાસે ગૌતમસ્વામી વિગેરે મુનિઓને દેવ સંબંધી નૃત્ય ગતાવવાની આજ્ઞા માગી. પ્રભુ મૌન રહ્યા એટલે તેણે આજ્ઞા માનીને ૧૦૮ દેવકુમારો ને ૧૦૮ દેવકુમારિકાઓ વિકુર્વી અપૂર્વ નાટક ગતાવ્યું અને સ્વસ્થાને ગયા.

તેના ગયા પછી ગૌતમસ્વામીએ તે દેવને આટલી ઋદ્ધિ શાથી પ્રાપ્ત થઈ ? તે પૂછ્યું. પ્રભુએ તેના પૂર્વ જીવનું વર્ણન કર્યું તે સાંભળી અનેક ભવ્ય જીવો પ્રતિભોધ પાગ્યા.

આ સૂર્યાલ દેવનો અધિકાર શ્રી રાયપસેણી સૂત્રમાં ઘણા વિસ્તાર સાથે છે.

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અંતર્ગત

અરિહંત સ્તોત્ર

(૧૦)

હવે સમત્વનો મહિમા નિર્દેશ છે —

આમર છંદ

જેની સન્નિધાન હિ સ પ્રાણી નમ્ર થાય છે,
જાતિવૈર સર્પ ને નકુલના બુલાય છે;
ફૂર ક્રોધિલા વિરોધીઓ ભજે પ્રશાતિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વદુ એ વિભૂતિને. ૩૯

શબ્દાર્થ:—જેની મમીપમા દિસાઓર પ્રાણી પણ નમ્ર બની જાય છે, સર્પ ને નોળિયા જેવાના આજન્મ વૈર પણ બુલાઈ જાય છે, ફૂર ક્રોધીલા વિરોધીઓ પણ અત્યંત શાંતિ પામી જાય છે,—એવી તે વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું

વિવેચન—એમ કહેવાય છે કે પગ્મ શુણ્યાતિશયવત વીતરાગ ભગવંતના સન્નિધાનમા સિદ્ધ-વ્યાધ આદિ નિસર્ગથી દિસક નૃત્તિવાળા પ્રાણીઓ પણ નમ્ર થઈ જાય છે, દીસા ધેમ જેના-ગરીબડી ગાય જેવા બની જાય છે સાપ ને નોળિયો, હંદર ને બિલાડી, શ્વાન ને માર્ગરૂ છત્યાદિ જે જન્મથી જ વૈરી છે, એવા જીવો પણ પોતાના સદ્જન્મમા વૈરને પણ વિસરી જાય છે ફૂર સ્વભાવી, ક્રોધથી હમધમતા વિરોધીઓ પણ પગ્મ પ્રશાત બની જઈ અવિરોધભાવને ભજે છે.

આમ ભગવત વીતરાગદેવનો કોઈ એવો જ અતિશયવંત મહાપ્રભાવ પરિસ્ફુરે છે કે તેની સદ્ગુણ છાયામા અત પ્રવેશ કરતા જીવોનો દુષ્ટ ભાવ ગળી જાય છે અને શિષ્ટભાવ ઉપજે છે ભગવત જિનદેવની આગપાસનું વાતાવરણ પણ એટલું બધું પ્રશાંતિમય અવર્તી ગ્દે છે, ચાંતિત્વ એવું તો માત્રાન્ત્ય જામી જાય છે કે તેના આદિત્ય-ચંદ્રોનો પ્રભાવ ચેતન તો સુ, જલમૃદિ પર પણ પડે છે. મુનિ પતંજલિ કહે છે—

“ અદિસાપ્રતિષ્ઠાયાં તત્સન્નિધૌ ધૈરનાદાઃ । ”—યોગશાસ્ત્ર

“ અદિમાની પ્રતિષ્ઠા થતા તેની સન્નિધિમા વૈર નાશ થાય છે ”

આ અદિમાની પગ્મ પગકાદા તો શા અદિહંતમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે, તે જ પૂરેપૂરું પગ્મ અદિમાજ દોષ છે, કારણ કે શુદ્ધ આત્મરસપની જ્યાં સેસ પણ દિમા-માત નથી, એવું શુદ્ધ જગત્પદિમક રસપ તેમનામા પ્રતિષ્ઠિત થયું છે એમ્મે એવા અરેખગ મહાત્માનગમ નિર્મલ મુનીશ્વરોનો આવો ખાલ પ્રભાવ પડે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.

“નિજ નિજ પરિણતિ પરિણામે, ભાવ અહિંસક એમ.”

“એમ અહિંસકતામયી, દીઠા તું જિતરાજ;

રક્ષક નિજ પર જીવને, તારણતરણ જહાજ”

—મુનિવચ્ શ્રી દેવચંદ્રજી

એવા તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતદેવને હું વંદું છું.

હવે સમત્વ સ્થિરતાતું દષ્ટાંત દ્વારા સમર્થન કરે છે:—

સ્થાણુ જાણું જાનુ જેહના કવચિત્ મૃગો ધસે,

જેની પાસ પાસ પાસ વ્યાધ ને અજા વસે;

ધન્ય એવો જેનો અદ્ભુત પ્રભાવસ્ફૂર્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૦

શબ્દાર્થ:—જેના ગોઠણને સ્થાણુ-ઝાડનું હું જાણી કવચિત્ મૃગલાં ધસે છે, જેની પાસે વ્યાધ ને જરૂરી પાસપાસમા વસે છે, એવી જેની અદ્ભુત પ્રભાવસ્ફૂર્તિને ધન્ય છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—સમત્વમાં સ્થિત શ્રી વીતગમ એટલા બધા પ્રશમરસમાં નિમગ્ન થઈ ગયા હોય છે કે તેમની નિમગ્ન શાંત અવસ્થા જોઈને, મૃગલાં જેવા અત્યંત કરપોક ગણાતા નિર્દોષ પ્રાણીઓ પણ, કવચિત્ તેમના ગોઠણ જાણે ઝાડના ફાંકાં હોય એવું માની, ત્યાં ખજવાળ મટાડવા પોતાનું માથું ધસે છે. વાધ ને જરૂરી એક આરે પાણી પીએ અથવા પાસે પાસે જલા પણ રહે, તે સામાન્યપણે દુર્ધટ-અસંભાવ્ય મનાય છે. તથાપિ વીતરાગની સંનિધિમાં તે પણ નિર્વેરભાવે-પ્રેમભાવે પાસે પાસે સ્થિતિ કરે છે. એટલું જ નહિ પણ ગાય વ્યાધશિશુને ધવડાવે, અથવા વ્યાધી ગૌઆલને સ્તનપાન કરાવે, સિંહ હાથીની સાથે જેલ કરે-પરસ્પર પ્રેમપૂર્વક પંપાળે, છત્યાદિ વાત્સલ્યસૂચક અનેક અદ્ભુત પ્રસંગો તત્ત્વ દૃશ્યમાન થાય છે. એવું સુંદર તાદરશ વર્ણન કવીશ્વરોએ અનેક સ્થળે કર્યું છે. જેના મહાપ્રભાવની પુષ્પ-પાંખડીરૂપ આવા વ્યતિકરો બને છે, તે સમત્વપરિણત અદ્ભુત આત્મદશાનો મહિમા મહામુનીશ્વર નિર્ઘ્રંથોએ અત્યંત ઉલ્લાસભાવે ગાયો છે:—

“ઘન્યોઽસિ ત્વં યદિ તનુરિયં લઘ્વઘોઘે મૃગીમિ-
ર્દંઘારણ્યસ્થલકમલિનીશઙ્કચાલોક્યતે તે ॥”

“દૂરાઠ્ઠતપોઽનુમાવજનિતજ્યોતિઃ સમુત્સર્પણૈ-
રન્તસ્તત્ત્વમદઃ કથં કથમપિ પ્રાપ્ય પ્રસાદં ગતાઃ ।

વિથગ્ધં હરિણી વિલોલનયનૈરાપીયમાના ચને,
ઘન્યાસ્તે ગમયન્ત્યચિન્ત્યચરિતૈર્ધીરાશ્ચિરં વાસરાન્ ॥”

—શ્રી ગુણસદ્રસ્વામીજીકૃત શ્રી આત્માનુશાસન

અર્થાત્—બોધ પ્રાપ્ત થયે, જો આ તારી કાવાને મૂળલીઓ વળી ગયેલ વનસ્પતિની કમલિનીની શકાથી જોઈ ગ્હે, તો તું ધન્ય છે ।

દૂરાંદ્ર—અત્યંત ઉચ્ચ જુમિકાને પામેલા તપતા પ્રભાવે ઉપજેલી જ્યોતિના પ્રસરણોવડે કુમે કરીને આ અન્તતત્ત્વને પ્રાપ્ત થઈ, જે પ્રમાદ-પ્રસન્નતા-આત્મશાંતિ પામી ગયા છે, એવા તે ધન્ય ધીંગ પુરુષો વનમા, હાંધીના અંચલ નેત્રોથી વિશ્રાન્ધપણે-વિશ્વાસયુક્તાપણે નિઃશંક નિર્ભયપણે પીવાતા મતા, અચિન્ત્ય ચરિતોવડે, ચિરકાળ પર્મ ત દિવસો નિર્ગમે છે.

આમ જેનો અદ્ભુત પ્રભાવ સ્ફુરાયમાન હોય છે, એવા તે સમત્વસ્થિત વીતરાગ પગ્મ ધન્ય છે ! એવી તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ અરિહંત દેવને હું વંદું છું.

આવું સમત્વ, મમત્વ ગયે પ્રગટ્યુ છે તે સૂચવે છે—

‘આ ન હું ન મારું આ’ વિવેક એમ આદરી,

જે ત્યજી મમત્વને સમત્વમા સ્થિતિ કરી;

ગાગને અરુપસ્થ પામ્યા ઉદાસીનત્વને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વદ્ધ એ વિભૂતિને. ૪૧.

શબ્દાર્થ:—‘આ હું નથી ને આ મારું નથી,’ એમ વિવેક આદરીને, મમત્વને ત્યજી સમત્વમા સ્થિતિ કરી, જે ગાગને અરુપસ્થ એવું ઉદાસીનપણું પામ્યા છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટશ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વદ્ધ છું.

વિવેચન—દેહ અને દેહાશ્રિત અન્ય ભાવે, તેમજ અખિલ વિશ્વના સમસ્ત ધર્મ પદાર્થો તે હું નથી, હું તો તે સર્વથી મર્વયા અતિગ્રિહાત-ત્યારે શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા છું. તે મર્વ દ્રવ્યો પરકીય-પારકા છે, મારો આત્મીય ભાવ તો શુદ્ધ એક શાપક-ભાવ જ છે એ મર્વ બાહ્ય ભાવો મારા નથી ને હું એતો નથી હું તે હું છું, પર તે પગ છે હું તે પગ નથી, પગ તે હું નથી તે સર્વ પરભાવ મયોગ સંબંધે છે, તાદાત્મ્ય મંગલ નથી, ક્ષીણનીગત્ત એક ક્ષેત્રાવશાદ છતાં વિવિક્ત છે-મર્વયા ભિન્ન છે. છત્પાદિ પ્રકારે પ્રથમ વિવેક સ્ફુરે છે, એ દ પિતાન પ્રગટ્યુ છે.

“एक एव भगवानयमात्मा, ज्ञानदर्शनतरंगसरंगः ।

मयंमन्यदुपकल्पितमेतत्, व्याकुलीकरणमेव ममत्वम् ॥”

—શ્રી વિનયવિજયશુક્ત શાંતમુધારસ

“भद्रमिणो गतुं सुद्धो, संसृज्जणणमहमो सदाकूषी ।

णवि मरिय मज्झ किंचिदि, अण्णं परमाणुमित्तिपि ॥”

—શ્રી કૃદકૃદાચાર્યશુભ્રણીત શ્રી સમયસાર

“एगोहं नस्थि मे कोह, नाहमग्रस्त यस्मह ।

एगो मे तामधो अण्णा, जाणदंसणसंजुओ ॥”—આપવચન

“શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્ય ધન, સ્વયં જ્યોતિ મુખધામ;
બીજું કહીએ કેટલું? કર વિચાર તો પામ.”

—શ્રીમદ્ રાજન્યંદ્રજીવિરચિત શ્રી આત્મસિદ્ધિ

“આપણો આત્મભાવ જે, એક ચેતનાધાર રે;
અવર સવિ સાથ સંધોગથી, એ નિજ પરિકર સાર રે.
શાંતિબિન એક મુજ વિનતિ.”

—શ્રી આનંદધનજી

આમ સાચો વિવેક પ્રગટે છે, એટલે વસ્તુતત્ત્વનું યથાર્થ જ્ઞાન થતાં, પરવસ્તુ પ્રત્યેનો મમત્વ ભાવ ઓસરી જાય છે, પરમાં આત્મબુદ્ધિ નષ્ટ થાય છે અને મમતા જાય છે, એટલે સમતા આવે છે, કારણ કે મમતા ને સમતાનો એકત્ર સ્થિતિ ધટતી નથી; જ્યાં સમતા છે ત્યાં મમતા નથી. મમતા છે ત્યાં સમતા નથી. અને જ્યાં સમતા આવે છે, ત્યાં રાગાદિને અસ્પર્શ્ય-રાગાદિ સ્પર્શો ન શકે એવું ઉદાસીનપણું પ્રગટે છે. આ ઉદાસીનપણાનો અર્થ મમજવા જેવો છે, અને તે શ્રી. મનઃમુખભાષ્ય કીરત્યંદ્ર મહેતા શ્રી શાંતમુધારસની મુખમુદ્રામા અહુ મુદ્રપણે ઘટાવ્યો છે:—

“ઉદાસીનનો અર્થ gloomy કે melancholy moodમાં લઇ જવાનો નથી. જ્ઞાનીઓ ઉદાસીનતાને સમદષ્ટિ, મધ્યસ્થતા, ઉપેક્ષા કહે છે, વ્યુત્પત્તિ (etymological meaning) અર્થથી એ સિદ્ધ થાય છે.

ઉત્=જીએ, જગત્તા ભાવથી જીએ, તે દેખાય તેમ તેથી પર, અલગ, નિરાળા, નિર્લેપપણે આસ્=ખેસવું.

ઉદાસ્=જીએ, જગત્તા ભાવથી જીએ, તે ભાવ દેખાય તેમ તેથી પર, અલગ, નિરાળા, નિર્લેપ રહીને ખેસવું.

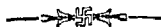
“આવી સ્થિતિને જ્ઞાનીઓ ઔદાસીન્ય-ઉદાસીનતા કહે છે.”

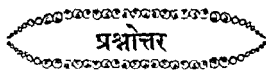
—શ્રી મનઃમુખભાષ્યકૃત શાંતમુધારસ વિવેચન

આમ વિવેક પ્રગટાવી, મમતાને હટાવી, સમતાને સ્વાધીન કરી, જે રાગાદિને અસ્પર્શ્ય એવું ઉદાસીનપણું પામ્યા છે, તે વિશ્વનો વિશિષ્ટશ્રેષ્ઠ વિશ્વતિદેવ શ્રી અરિહંત દેવને હું વંદું છું.

(અપૂર્ણ)

૩૧. ભગવાનંદાસ મનઃમુખભાષ્ય મહેતા





પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ મંગળદાસ કંકુચંદ-સાલડી)

પ્રશ્ન ૧—રાઈપડિક્કમણામાં કુસુમિણુ દુસુમિણુના કાઉસગ્ગના ચાર લોગસસ કયાં સુધી ગણવા ? ઉત્તર—ચંદેસુ નિમ્મલયરા સુધી ગણવા.

પ્રશ્ન ૨—વંદિતુ બોલતાં કેટલી ગાથા બાકી રહે ત્યારે ઊભા થવું ?

ઉત્તર—સાત ગાથા બાકી રહે ત્યારે ઊભા થવું.

પ્રશ્ન ૩—સકળતીર્થ ક્રદ્ધા પછી કે પહેલાં કાંઈ મંગલિકકારી છંદાદિ બોલાય ?

ઉત્તર—ન બોલાય, જે બોલવું હોય તે બે ચૈત્યવંદન કર્યા પછી બોલવું.

પ્રશ્ન ૪—રાઈપડિક્કમણામાં છેલ્લા બે ચૈત્યવંદનમાં ઉત્તરાસન બેઠાંએ કે નહીં ?

ઉત્તર—એ પડિક્કમણાનું ઉપકરણ જ નથી તેથી પડિક્કમણામાં ન નખાય.

પ્રશ્ન ૫—પોસાતીએ દેરાસરમાં ચૈત્યવંદનના પ્રારંભમાં ઇર્વાવહી પડિક્કમતા તરાસન રાખવું કે નહીં ? ઉત્તર—ન રાખવું, ચૈત્યવંદન કરતાં રાખવું.

પ્રશ્ન ૬—દેરાસરમાં ઇર્વાવહી પડિક્કમ્યા પછી ગમણાગમણે આલોવવા કે નહીં ?

ઉત્તર—દેરાસરમાં ન આલોવવા.

પ્રશ્ન ૭—પડિક્કમણમાં સૂત્રો બોલવા માટે ઘીને બદલે સામાયિક બોલવા તે ઠીક કે નહીં ?

ઉત્તર—કેટલીક જગ્યાએ બોલાય છે, પરંતુ સામાયિકની સંખ્યા વધી જવાથી તેટલા સામાયિક ઘણા કરી શકતા નથી, તેથી ચાલુ રિવાજ ઘી બોલવાનો છે તે જ ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૮—મદાવીર પ્રભુનો ગર્ભવાસ નવ માસ ને સાડાસાત દિવસનો હશે છે તે કેવી રીતે ઘટે ?

ઉત્તર—સાત દિવસ જ ગણવાના છે. સાડાસાત દિવસ સૂત્રશૈલીએ હોલે છે, એમ ખુલાસો કરેલો છે.

પ્રશ્ન ૯—પ્રભુની સાથે દીક્ષા લેનારા અન્ય મુનિઓ વચ્ચવાળા હોય કે વચ્ચ વિનાના હોય ?

ઉત્તર—વચ્ચવાળા હોય.

પ્રશ્ન ૧૦—સાધુ સાધ્વીને માટે વચ્ચ ધારણ કરવાની પ્રથા પ્રાચીન છે કે અર્વાચીન છે ?

ઉત્તર—પ્રાચીન છે; અર્વાચીન નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—પોસાતીને દરેક વખત નાપરવાતું કહેવું કે એક વખત કહેવાથી ચાલી શકે ?

ઉત્તર—આહારપાણી, કુંડી તેમજ વસ્ત્રાદિ જુદી જુદી વસ્તુ વાપરવા માટે જુદી જુદી વખત કહેવું. એક જાતની વસ્તુ માટે વારંવાર ન કહેવું.

પ્રશ્ન ૧૨—અગાસેજતા આવતાં વાપરેલ કામગીરી ક્યાં સુધી વાળી ન શકાય ?

ઉત્તર—એ જાણત સાધુને પૂછીને તે કહે તેમ કરવું.

પ્રશ્ન ૧૩—સામાયિક, પોસહ, પ્રતિક્રમણાદિમાં છોકરાઓ પાટલુન કે લેંઘો વાપરી શકે ?

ઉત્તર—ન વાપરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૪—પોસાતી માટે જનાવેલ આહારાદિનો દોષ પોસાતીને લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—ન લાગે એમ મારું માનવું છે, કારણ કે એને આધાકર્મીનો ત્યાગ નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—સામાન્ય પોસાતી સાંજે પડિલેહણ વખતે સુઠ્ઠિસહિયંનું પચ્ચ-ખખાણુ કરી શકે ?

ઉત્તર—કરી શકે, એવી પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૬—પોસાતી સાંજે દેવવંદન કર્યા પછી દેરાસર દર્શન કરવા જઈ શકે ?

ઉત્તર—ન જઈ શકે. એવી પ્રવૃત્તિ પણ નથી.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રી મહાવીરસ્વામીએ પ્રાક્ષણને દેવદૂધ વસ્ત્ર આપ્યું તે આપી શકાય ?

ઉત્તર—તીર્થંકર કલપાતીત છે તેથી તે આપે તેમાં વિરોધ ન ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૮—સવારના પચ્ચખખાણુ કયારથી ક્યાં સુધી લઈ શકાય ?

ઉત્તર—એ ઘડી દિવસ જિગ્યા અગાઉથી, જે પચ્ચખખાણુ કરવું હોય તેનો ટાઈમ વ્યતીત થયા પહેલાં લઈ શકાય.

પ્રશ્ન ૧૯—શુરેવંદન સવારના કયારથી ક્યાં સુધી કરી શકાય ?

ઉત્તર—દિવસ જિગ્યા અગાઉએક ઘડીથી માંડીને સંધ્યા કાળ સુધી કરી શકાય ?

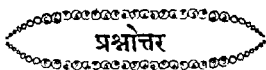
પ્રશ્ન ૨૦—દરરોજ પોસહ કરનારે જધા આદેશો, માગવા ભેંઈએ કે જોછા આદેશ મગાય ?

ઉત્તર—સજ્જાય સંદિસાહુનો આદેશ ન માગતાં ‘સજ્જાયમાં છું’ એમ કહે. ખીજા જધા આદેશ માગવા ભેંઈએ.

પ્રશ્ન ૨૧—જિનપૂજા કરીને પોસહ કરવાનું પંડિત શ્રીવીરવિજયજીએ ૧૧મા જાતની પૂજામાં કહ્યું છે તે જરાબર છે ?

ઉત્તર—એમણે કહ્યું છે તે આધારવાળું છે, તેવી પ્રવૃત્તિ પણ છે, કેટલાક પૂજા કર્યા વિના પણ પોસહ કરે છે.

કુંવરજી



(પ્રશ્નકાર—ભાઈ મંગળદાસ કંકુચંદ-સાલડી)

પ્રશ્ન ૧—રાઈપડિક્કમણામાં કુસુમિણુ દુસુમિણુના કાઉસગ્ગના ચાર લોગસસ કયાં સુધી ગણવા ? ઉત્તર—ચંદ્રેસુ નિમ્મલયરા સુધી ગણવા.

પ્રશ્ન ૨—વંદિતુ બોલતાં કેટલી ગાથા બાકી રહે ત્યારે બોલા થવું ?

ઉત્તર—સાત ગાથા બાકી રહે ત્યારે બોલા થવું.

પ્રશ્ન ૩—સકળતીર્થ કઢ્યા પછી કે પહેલાં કાંઈ મંગલિકકારી છંદાદિ બોલાય ?

ઉત્તર—ન બોલાય, જે બોલવું હોય તે બે ચૈત્યવંદન કર્યા પછી બોલવું.

પ્રશ્ન ૪—રાઈપડિક્કમણામાં છેલ્લા બે ચૈત્યવંદનમાં ઉત્તરાસન જોઈએ કે નહીં ?

ઉત્તર—એ પડિક્કમણાનું ઉપકરણ જ નથી તેથી પડિક્કમણામાં ન નખાય.

પ્રશ્ન ૫—પોસાતીએ દેરાસરમાં ચૈત્યવંદનના પ્રારંભમાં ધર્યાવહી પડિક્કમતા તગસન રાખવું કે નહીં ? ઉત્તર—ન રાખવું. ચૈત્યવંદન કરતાં રાખવું.

પ્રશ્ન ૬—દેરાસરમાં ધર્યાવહી પડિક્કમ્યા પછી ગમણાગમણે આલોવવા કે નહીં ?

ઉત્તર—દેરાસરમાં ન આલોવવા.

પ્રશ્ન ૭—પડિક્કમણમાં સૂત્રો બોલવા માટે ધીને બદલે સામાયિક બોલવા તે ઠીક કે નહીં ?

ઉત્તર—કેટલીક જગ્યાએ બોલાય છે, પરંતુ સામાયિકની સંખ્યા વધી જવાથી તેટલા સામાયિક ઘણા કરી શકતા નથી, તેથી ચાલુ રિવાજ ધી બોલવાનો છે તે જ ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૮—મહાવીર પ્રભુનો ગર્ભવાસ નવ માસ ને સાડાસાત દિવસનો કયો છે તે કેવી રીતે ઘટે ?

ઉત્તર—સાત દિવસ જ ગણવાના છે. સાડાસાત દિવસ સૂત્રશૈલીએ કહેલા છે, એમ ખુલાસો કરેલો છે.

પ્રશ્ન ૯—પ્રભુની આંધે દીક્ષા લેનારા અન્ય મુનિઓ વચ્ચવાળા હોય કે વચ્ચ વિનાના હોય ?

ઉત્તર—વચ્ચવાળા હોય.

પ્રશ્ન ૧૦—સાધુ આધીને માટે વચ્ચ ધારણ કરવાની પ્રથા પ્રાચીન છે કે અર્વાચીન છે ?

ઉત્તર—પ્રાચીન છે; અર્વાચીન નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—પોતાનીને દરેક વખત વાપરવાનું કહેવું કે એક વખત કહેવામાં આવી શકે ?

ઉત્તર—આહારપાણી, કુંડી તેમજ વસ્ત્રાદિ જુદી જુદી વસ્તુ વાપરવા માટે જુદી જુદી વખત કહેવું. એક જાતની વસ્તુ માટે વારંવાર ન કહેવું.

પ્રશ્ન ૧૨—અગાસે જતા આવતાં વાપરેલ કામળી ક્યાં સુધી વાળી ન શકાય ?

ઉત્તર—એ જાળત સાધુને પૂછીને તે કહે તેમ કરવું.

પ્રશ્ન ૧૩—સામાયિક, પોસહ, પ્રતિક્રમણાદિમાં છોકરાઓ પાટલુન કે લેંઘા વાપરી શકે ?

ઉત્તર—ન વાપરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૪—પોસાતી માટે જનાવેલ આહારાદિનો દોષ પોસાતીને લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—ન લાગે એમ મારું માનવું છે, કારણ કે એને આધાકર્મીનો ત્યાગ નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—સામાન્ય પોસાતી સાંજે પહિલેહણ વખતે સુંઠિસહિયનું પચ્ચ-જખાણુ કરી શકે ?

ઉત્તર—કરી શકે, એવી પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૬—પોસાતી સાંજે દેવત્રંદન કર્યા પછી દેરાસર દર્શન કરવા જઈ શકે ?

ઉત્તર—ન જઈ શકે. એવી પ્રવૃત્તિ પણ નથી.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રી મહાવીરસ્વામીએ બ્રાહ્મણને દેવદૂધ વસ્ત્ર આપ્યું તે આપી શકાય ?

ઉત્તર—તીર્થ કર કલ્પાતીત છે તેથી તે આપે તેમાં વિરોધ ન ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૮—સવારના પચ્ચજખાણુ કયારથી ક્યાં સુધી લઈ શકાય ?

ઉત્તર—એ ઘડી દિવસ જગ્યા અગાઉથી, જે પચ્ચજખાણુ કરવું હોય તેનો ટાઇમ વ્યતીત થયા પહેલાં લઈ શકાય.

પ્રશ્ન ૧૯—શુભવંદન સવારના કયારથી ક્યાં સુધી કરી શકાય ?

ઉત્તર—દિવસ જગ્યા અગાઉએક ઘડીથી માંડીને સંધ્યા કાળ સુધી કરી શકાય ?

પ્રશ્ન ૨૦—દરરોજ પોસહ કરનારે જધા આદેશો માગવા જોઈએ કે એાછા આદેશ મગાય ?

ઉત્તર—સજ્જાય સંદિસાહુનો આદેશ ન માગતાં ‘સત્તજાયમાં છું’ એમ કહે. બીજા જધા આદેશ માગવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૧—જિનપૂજા કરીને પોસહ કરવાનું પંડિત શ્રીવીરવિજયજીએ ૧૧મા મતની પૂજામાં કહ્યું છે તે જરાબર છે ?

ઉત્તર—એમણે કહ્યું છે તે આધારવાળું છે, તેવી પ્રવૃત્તિ પણ છે, કેટલાક પૂજા કર્યા વિના પણ પોસહ કરે છે.

કુંવરજી



પરિણામ એટલે ચેતાની ગતિને વિરોધ ન આવે તેવો વિદ્યાર. જેમ વનરપતિના એક અંકુરામાંથી કાળ, પત્ર, પુષ્પ, ફળ વિગેરે મૂળ દ્રવ્યને વિરોધ ન આવે તેવા, મૂળ દ્રવ્યની ગતિનો ત્યાગ ન કરે તેવા દેગ્ધારો થાય છે. કેરી કાચી હોય છે ત્યારે લીલી હોય છે, ધીમે ધીમે પાકે છે ત્યારે પીળી થાય છે, આ દેગ્ધાર ક્રમેક્રમે જ અર્થાત્ લુદા લુદા સમયમાં જ થાય છે તે ઉપરથી એવું અનુમાન થાય છે કે એક વસ્તુના ચિત્રવિચિત્ર પરિણામનું જે નિયામક કારણ છે તે કાળ છે, અને તે કાળતત્ત્વમાં પ્રતિવિશિષ્ટ કાર્ષ પ્રસવ કરવાની શક્તિ છે.

ક્રિયા અને પરત્વઅપરત્વ પણ કાળના સૂચક લિંગો છે. ક્રિયા એટલે ગતિ, પદાર્થની ગતિ એટલે રિયત્વંતર ક્રમેક્રમે જ થાય છે. જે ક્રમ કાળદ્રવ્યની માન્યતા વિના સંભવી શકતો નથી. પરત્વ અપરત્વ એટલે આગળ પાછળપણું (before and after), નવા જૂનાપણું તે પણ કાળનું સૂચન કરે છે.

દૂકામાં વસ્ત્રમાં જે વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વઅપરત્વ જોવામાં આવે છે તે કાળદ્રવ્યના સૂચક લિંગો છે.

(૩) કાલચેત્યેકે । સૂત્રની ચર્ચા—

તત્ત્વાર્થસૂત્રમા કાળની ચર્ચાને અગે ત્રીલું સૂત્ર પાંચમા અધ્યાયનું ૩૮ મું છે. દિગંબર આશ્નાયમા આ સૂત્ર કાલચ્ચ એટલું જ છે. એટલે કાળના સ્વરૂપને અગે જે મતભેદ મેવેતાંબર આશ્નાયમાં છે તેવો મતભેદ દિગંબર ગ્રંથોમાં નથી. તેમાં કાળદ્રવ્યને સ્વતંત્ર દ્રવ્ય તેના બધા આચાર્યો માને છે. શ્રી સિદ્ધસેનગણ્ધિ દીકામાં આ મતભેદનો ખુલાસો એવો કરે છે કે આ મતભેદ નવાપેક્ષિત છે અર્થાત્ લુદી લુદી દૃષ્ટિબિંદુનું કારણ છે. ઉપર ચર્ચામાં બતાવેલ છે તે પ્રમાણે આગમમાં આ મતભેદના બીજ છે. શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં અદ્વામમયને છઠ્ઠા દ્રવ્ય તરીકે એક ટેકાણે બતાવેલ છે, બીજે સ્થળે જીવ અને અજીવના પર્વાવોને જ કાળ કહેલ છે. આ વિષયનું સવિગતર વર્ણન આ સૂત્રની વૃત્તિમાં શ્રી સિદ્ધમેન ગણિએ કરેલ છે. દીકાકાર સ્વતંત્ર કાળને કાળદ્રવ્ય કહે છે. જીવ અજીવના પર્વાવરૂપ કાળને દ્રવ્યકાળ કહે છે. અને આગમમાં બતાવેલ અદ્વામમય તે દ્રવ્યકાળથી બિતરિક્ત નથી એવો ખુલાસો કરે છે.

(૪) સ્વોડનન્તસમયઃ । સૂત્રની ચર્ચા—

કાળને અંમે યોથું સૂત્ર અધ્યાય ૫-૨૬ ઉપર પ્રમાણે છે. બાધકાર પ્રતિપાદન કરે છે કે:—
 મ ઘૈષ્વ કાલોડનન્તસમયઃ । તથૈક યય । ચર્તમાનસમયઃ, અતીતાનાગતયો-
 સ્વાનન્ત્યમ્ ॥

આ કાળ અનંત સમયવાળો છે, તેમાં વર્તમાન સમય એક જ છે, અતીત તથા અનાગત સમયો અનન્ત છે. ત્રીકાકાર કહે છે કે—ત્યારે કાળ દ્રવ્યવિશેષ છે ત્યારે પરિણામી છે, શુદ્ધ પર્વાવયુક્ત છે. સમયો કાળના પર્વાવ અર્થાત્ અવયવો છે, કાલાવયવ—સમય બાહ્ય અર્થાત્ કાર્ષણિક નથી, પણ પારમાર્થિક છે. કાળ દ્રવ્ય છે એટલે આકાશની જેમ મપ્રદેશ છે. તે કાળદ્રવ્યને અડીકોપમાં વર્તેલો એક પ્રદેશ સમય લક્ષણવાળો અદ્વામમય છે. અદ્વા સમયને કાળદ્રવ્યને અંતિમ વિભાગ માનવાથી તે સમય પરિણામ વિનાનો—અવયવ

વિનાનો થઇ જાય છે. અને અપરિણામી થાય તો તે સમયનું દ્રવ્યત્વ જાય છે અને દ્રવ્યત્વ જાય તો અદ્વાસમય એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય રહેતું નથી. ફક્ત કાળદ્રવ્યનો કાલ્પનિક ભેદ થઇ જાય છે. ટીકાકાર સ્પષ્ટ કહે છે કે જોકે સમય (અદ્વાસમય) દ્રવ્ય અને કાળથી અનવયવ છે પણ ક્ષેત્ર અને ભાવથી સાવચડ છે:—

एकस्य समयस्य कालकृता देशा न सन्त्येव, यथा कालकृतदेशैरनवयव एवं द्रव्यकृतदेशैरपीति, क्षेत्रतो भावतश्च सावयव एव कहेवानुं तात्पर्यं એવું જણાય છે કે—જો કે સમય સમય વચ્ચે દ્રવ્યકૃત અને કાળકૃત quantitative અને temporal ભેદ નથી. પણ ક્ષેત્રકૃત અને ભાવકૃત spatial અને quantitative ભેદ છે. સમયમાં ભાવભેદ માનવામાં ન આવે તો પદાર્થમાં ક્રમેક્રમે જુદા જુદા ચિત્રવિચિત્ર પર્યાયો થાય છે તે સંભવી શકે નહિ. સૂત્રના છેવટના ભાગમાં કાળ અસ્તિકાય કઇ અપેક્ષાએ ન કહી શકાય અને કઇ અપેક્ષાએ કહી શકાય તેની ચર્ચા કરેલ છે.

ટૂંકામાં ચારે સૂત્રોની ટીકામાં ટીકાકારે ધણા વિસ્તારથી જુદા જુદા દૃષ્ટિબિંદુથી કાળના સ્વરૂપની તાત્ત્વિક ચર્ચા કરેલ છે. આવી તાત્ત્વિક વિસ્તૃત ચર્ચા બીજા આચાર્યોએ કરેલ મારા જોવામાં આવેલ નથી. તત્ત્વના જિજ્ઞાસુએ ચારે સૂત્રો ઉપરની ટીકા સંભાળ અને ખાંતથી વાંચવી જોઈએ એવી મારી ભલામણ છે.

ચારે સૂત્રો અને તે ઉપરના ભાષ્યની સમીક્ષા કરતાં હું એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યો છું કે—

(૧) સૂત્રકાર અને સ્વોપદ્ધાભાષ્યકાર શ્રી ઉમાસ્વામિ મહારાજ કાળને એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માનતા હતા.

(૨) જીવ અને અજીવનો પર્યાય માત્ર કાળ છે એવી ઉમાસ્વામિ વાચકશ્રીની માન્યતા જણાતી નથી.

(૩) તત્ત્વાર્થ સૂત્ર કે ભાષ્યમાં અદ્વાસમયનો કોઈ ટેકાણો ઉદ્દેશ્ય જોવામાં આવતો નથી. એટલે ફક્ત અદીદીપમાં કાળ-સમય છે અને બીજા લોકના ભાગમાં કાળ નથી એવો ભેદ વાચકશ્રીએ કરેલ જોવામાં આવતો નથી.

(૪) કાળના છૂટા છૂટા અણુઓ હોવાનો નિર્દેશ-સૂત્ર કે ભાષ્યમાં નથી, એટલે કાળના છૂટા છૂટા અણુઓ હોવાની કિંબંધર આમ્નાયની માન્યતાને તત્ત્વાર્થસૂત્રથી ટેકો મળતો નથી.

(૫) જેમ આકાશને એક અખંડ દ્રવ્ય માની તેના અનંત પ્રદેશો કહ્યા છે, તેમ કાળને એક અખંડ દ્રવ્ય માની તેના અનંત સમયો માન્યા જણાય છે.

ઉપરના મમમ વિવેચનને પરિણામે સુઘ વાચકવર્ગ જોઇ શકશે કે કાળનું સ્વરૂપ નક્કી કરવું કેટલું મુશ્કેલ છે, શાસ્ત્રકારોએ પણ કાળતત્ત્વનું જુદી જુદી દૃષ્ટિએ જુદું જુદું સ્વરૂપ ગતાવ્યું છે. હાલના વિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનના મારા વાંચન પ્રમાણે જૈન-દર્શનમાં ગતાવેલ કાળના સ્વરૂપને મમજગતવાનો યતિક્રિયિત પ્રયાસ કર્યો છે. તેમાં જૂલ થવા સંભવ છે. જૈનદર્શનમાં રસ લેનારા વિદ્વાન પુરુષો આ વિષયમાં વિશેષ પ્રકાશ નાંખી શકે એવી મારી ઉમેદ છે. કિં યદુના ?

પ્રભાવિક પુરુષો

૨. આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ(૨)

દૂરેકે ભાષામાં કહેવતો-સમસ્યા-
ઓ અથવા તો દુઃકા અક્ષરોમાં સમાવવામાં
આવેલી રહસ્યપૂર્ણ જાણતો દૃષ્ટિગોચર
થાય છે. ભલે એતું પ્રમાણ સરખાઈવાળું
ન હોય. એને કાળના જાંઘન નડતા નથી
અર્થાત્ યુગ બદલાવા છતાં પણ એમાં
જે અણમૂલો ઉપદેશ સંગ્રહિત કરવામાં
આવેલો હોય છે એ વર્તમાનકાળવાળાને
ભૂતકાળ ભેટલો જ ઉપયોગી નિવડે છે
અને બવિધ્ય માટે પાત્ર એની અગત્ય
ઓછી નથી અંકાતી અલગત એ દુઃકા
સરી કહેલીઓમાં તરતમતા સંભવે છે.

બરપર્ષદામાં એક ચોર આવે છે
પરમાત્મા મહાવીરદેવ પોતાની મધુર
ગીરામાં ઉપદેશની વર્ષા વરસાવી રહ્યા છે.
ચોરનું આગમન એકાદા સંશયના હેઠન
અર્થે બચેલું છે પણ સંશય બરસભામાં
પૂછવાની એ દિંમત ન કરી શક્યો. કર
ભેડીને એટલું જ દમ્બરી ગયો-યા, સા!

જાની બગવંતને કંઈ જ અનુષ્ઠુ
નહોતું. ચાદ રાજકોકના બાવોને કેવલ-
જાનરૂપી દર્શનમાં સમયે સમયે અવલોક
નાર એ નિશ્ચિતએ પ્રશ્નકારનો ઉત્તર
માર્મિક રીતે જ આપ્યો અને તે શબ્દો
આટલા જ મા, મા આમ 'મા મા મા
મા' રૂપ ગાર અક્ષરોમાં એક રહસ્ય-
પૂર્ણ કિસ્મો ઉઠેવાઈ ગયો.

દૂર શા સારુ જવું? શુરુ-ચેલાનો
નિમ્ન દુહો તો જગમશદુર છે.

પાન સડે, ઘોડો અડે,
વિદ્યા વિસર જાય;
અંગારે રોટી જળી,
કહો ચેલા કયું થાય?

ઉત્તરમાં-‘કિરાવે નહીં તો’ એટલા
જ શબ્દો.

સાહિત્યના મહાસાગરમાં આવી
સમસ્યાઓ અથવા લોકપ્રચલિત ઉક્તિઓ
સુપ્રમાણમાં બરેલી છે. ચાલુ વાર્તાપ્રવા-
હમાં એ સંજોગી ઉલ્લેખ એટલા પૂરતો
કરવો પડ્યો કે કેટલીક વાર માર્મિક
શબ્દોમાં બહુ રહસ્યપૂર્ણ વાતો સમાયેલી
હોય છે એ મહત્વનો મુદ્દો લક્ષ્યમાં રહે.

‘વહેતા પાણી નિર્મળા’-સરિતાનાં
જળ તળાવ કે કૂવાનાં પાણી કરતાં
વધારે ચોખ્ખા ગણાય છે એતું કારણ
એના સતત વહેવાપણામાં કદપી શકાય.
આમ તો એ કહેલી વ્યવહારિક વાત-
સૂચક મનાય પણ એ જ નિયમ ઘમણના
છવન સાથે ગાડો સંજોગ ધરાવે છે.
વહેતાં નીર માફક તેમનો વિહાર પ્રવર્તતો
દાય તો જ એ ચોબાસપદ છે. જાની
પુરુષોએ એમાં જ મેય ભેદ નિયત કર્યું છે
કે ચોમાસાના કાળ મિવાય મુનિઓએ
એક રાજો વધુ સમાય રહેવું નહીં આ

મહત્વના કાનૂનને અવગણનાર સાધુ પોતાના આરિત્રને ઝાંખ લગાડે છે અને કેટલીક વાર રાગદશાના તીવ્ર બંધનોમાં જકડાય છે, એ જેમ અનુભવનો વિષય છે તેમ એની ઇશારારૂપ નોંધ પાતા-પુસ્તકે પણ સાંપડે છે.

પૂર્વધર મહાત્મા શચ્ચંભવજી આ વાત સારી રીતે પિછાનતા હતા. મૌન એકાદશી વીતી જવા છતાં કારણવશાત્ તેઓ વિહાર કરી શક્યા નહોતા પણ આજે રાઈ પડિછમણ પૂરું થતાં જ પદ્મ-શિષ્ય યશોભદ્રજીને વિહાર માટે તૈયારી કરવાની સૂચના આપી હતી. મુનિજણ ‘વહેતાં પાણી નિર્મળા’ના ઉમદા બોધપાઠથી માહિતગાર હતો; છતાં વિનીત શિષ્ય મનકના સ્વર્ગગમન પછી આટલો જલદી વિહાર થશે એવું ધારતો નહોતો. થોડા દિવસો સ્વર્ગસ્થ આત્મા નિમિત્તના ઉત્સવમાં પસાર થઈ જશે એમ ઘણાની ધારણા હતી. ખુદ પદ્મ-શિષ્ય યશોભદ્રજીને એકાદ બે જાગતની શંકાના સમાધાન કરવાના બાકી હતાં. શુરુ સાથેના વિહારમાં એ ઘઈ થકે તેમ હતું પણ આજની આરા તેમને ઉદ્દેશીને કરાયેલી હોવાથી, સહજ કદ્દપી શકાતું હતું કે આચાર્યશ્રી આ સ્થળમાં હજી થોભવાના છે. આ રીતે વિહારની તૈયારીમાં મશગૂલ છતાં મુનિવૃંદમાં એક પ્રકારની લાવી કાર્યક્રમની અસ્થિરતા હતી. યશોભદ્રજી તો ગોચરી પછીના આરામની માર્ગપ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા.

એ સમય સ્વશંકાનિરસન માટે એમને વધુ યોગ્ય જણાયો હતો.

વાચકને આશ્ચર્ય થાય એવું તો નથી છતાં વાર્તાના સંબંધ સાંધવા પૂરતું અત્રે કહેવું ઘટે કે ગયા અંકમાં જે યશપાલની વાત કહેવામાં આવી છે તે પોતે જ કથાનાયક યશોભદ્રસૂરિ છે.

શચ્ચંભવસૂરિના ઉપદેશથી જેની હૃદય-શુદ્ધાતું ઢાંકણ ખુલી ગયું છે અને જેને આ સંસાર ઝેર સમાન લાગ્યો છે એવો યશપાલ પોતાની મોટી બહેન પાસે દીક્ષા લેવાની રજા મેળવવા સારુ ઘેર પાછો ફરે છે.

સંસારની વાસના વિલક્ષણતાથી ભર-પૂર છે. દુઃખના ઢગલા વચ્ચે પણ માનવ-હૃદયને ત્યાગની વાત એકદમ ગમતી જ નથી. મોહરાજની જાળમાં ફસાયેલ જીવો એટલી હદે ઘેન-નિદ્રા અનુભવતા હોય છે કે એમના અંતરમાં જેટલો રાગનો પ્રવેશ સુલભ છે તેટલો વિરાગનો ફલ્લભ છે. યશપાલના જીવનમાં કદની પરંપરા સિવાય શું હતું ? વિધવા ભગિનીની જિંદગીને સંસારજન્ય વિલાસના કાંટે ચઢાવતાં સુખનું પદ્મ તદ્દન ખાલી લેખાય છતાં બ્યારે ભાઈના મુખેથી ઉદાનમાં પધારેલા સૂરિપુંગવ શચ્ચંભવજી પાસે પ્રવ્રજ્યા લેવાની વાત સાંભળી ત્યારે તેણી એકદમ બોલી બીડી—

“ભાઈ ! તારી વય સંયમ લેવાની નથી. નિર્ઝંઘજીવન એ કંઈ શુભાળ પાધરેલા માર્ગ જેવું નથી કે મીઠી

સુવાસ અનુભવતાં એ પર વિગરી શકાય. ડગલે ને પગલે પરિપક્વ ને ઉપસર્ગોડી કાંટા એ માર્ગ પર પધરાયેલા છે તને પિતાશ્રી પેલી સન્નિધિમાં બોલતા હતા એ લીંટી યાદ નથી ? ”

‘ સંયમ પંથ અતિ આકરો,
વ્રત છે ખાંડાની ધાર. ’

“ ભગિની ! તમે કહો છો એવો એ માર્ગ હોય તો ય ત્યા જવામાં વાધો શું છે ? અહીં આપણા માટે કયા છત્ર-પલ્લવો ઢાળેલાં છે ? પૂજી મહેનત કરવા છતાં પેટભર અન્ન મળે છે ખરું ? અને એ શાંતિથી ખાવાનું આપણું ભાગ્ય પણ કયા છે ? દિ’ ભગ્યે કોઈની ગવ આવી જ છે ને ! આજે જ્યારે લેણદારોનું દેવું પૂરેપૂરું અપાર્થ જવાથી એ આ તરફ આવતા અટકી ગયા છે ત્યારે તારા પેલા સાગરીયા કયા જ પયા દે છે ? ”

“ લાઇ ! સંસારમાં તો એમ જ ચાલે એ કહેતા ભલા ને આપણે સાબળતા બતા. દુઃખ કંઈ સદાને માટે રહેવાનું નથી તું દવે મમજીએ ધયો છે એટલે કાલે સવારે મુખ જોવાના વારો આવશે ‘ પુરુષના નમીત્ર આડું પાદડું ’ એ તો ખુટયા માટે તો તાર ન લાગે. પિતાના વંશનો વંચો કાયમ ન્દે અને તું મુખી ધર્મ ઘર માટે એ જોવાની મારી અભિલાષા છે ”

“ મોટી જડન ! તમારી અભિલાષા આ યગપાલ પૂરે એવો યોગ જણાતો નથી. ત્યાં સાત પેઢીથી એકધારા ચાલ્યા આવતા નામોનો અંત આવે છે ત્યાં

તમે ‘ ઘઉં ખેતમાં ’ જેવી વાત કરો છો ! ગામમાં પેસવાના ફાંફાં છે ત્યાં પાવને ત્યાં ઊના પાણી જેવી આશા તમોને વ્યર્થ નથી જણાતી ? માંડ પેટનો ખાડો પૂરાય છે ત્યાં તમને ઘર ઊલું કરવાના કોડ થાય છે એ ગધું વૃથા છે. હું તો સંસારમાં દેખાતી આળપપાળથી કંઠે આવી ગયો છું. નામ કોના રદ્યાં છે ? માને કે થોડાકનાં નામો આજે ઇતિહાસને પાને નોંધાયેલા છે કે જન-સમૂહની સ્મરણપોથીમાં યાદ કરાય છે તો એ કોઈ વંશ-વારસને આભારી નથી એની પાછળ તો આત્માઓના સુદૃત્યોની-પરમાર્થે ગાળેલા ઇવનની લાખી કયા હોય છે હું જે માર્ગનો વાત કરું છું તેનાથી જાત્રે કાર્યો સધાય તેમ છે એ જ્ઞાનાર્જન કરી શુદ્ધ ચારિત્રનું પાલન કરવામાં આવે તો તમે જે નામના, દીર્ઘિ કિંવા વશઉદ્યોતની વાત કરી તે સહજ સધાય છે અને વધારામાં આત્મ-શ્રેય થાય છે આ ભવ ને પરભવ-જાત્રે મુધરે છે જ્યારે આપણે પરમાર્થપથે પળેલા પ્રવાસીઓ જેવા કે-ગજસુકુમાળ, ઇલાચીકુમાર, અનાચીમુનિના ઇવનના પાના ફેરવીએ છીએ ત્યારે સદેજે માલૂમ પડે છે કે એમાં અગ્રપદે ભાગવતી દીક્ષા ન નિગિતતરૂપ બનેલ છે આત્મ-દૃષ્ટાણના ઇચ્છક માટે એ જ એક ધોરી-માર્ગ છે મુરકેલીઓ અને મુશીબનો શેમા નથી ? એ જોઇ જે બડકે છે તે કાયર ગણાય છે અને એનો જે પાર પામે છે તે મૂરવીર કહેવાય છે.

“ વહાલી સ્વસા ! તારી અટકાયત પાછળ મારા પ્રત્યેનો સ્નેહ કામ કરે છે એ હું સમજું છું, પણ એનું સુકાન ફેરવવાની જરૂર છે. મને આ સંસાર પર તિરસ્કાર તો કેટલાક સમયથી ઉદ્ભવ્યો હતો જ. એમાં મહાત્માની આજની દેશનાએ સાચો વિરાગ જન્માવ્યો છે, માટે તમે મને એ મહાપુરુષના સહવાસમાં વસવાની હસ્તે મુખડે અનુજા આપો. એ રીતે જ મારા પ્રત્યેનો સ્નેહ દાખવો. મારા કટ્યાણની દિશાના દ્વાર ખોલો. મન જ્યાં ચાંટ્યું ત્યાં વિલંબ કરવો નિર્વર્ધક છે.”

“ પ્યારા ભાઈ ! તો પછી હું કેના આધારે રહું ? સાસરીયાની કેવી નજર છે એ તો તું જાણે છે. તારા અવલંબને તો હું રહેલી છું. પિતાશ્રી કેના ભરોસે આપણું જન્મને મૂકી ગયા ? ”

“ વહાલી બહેન ! સ્વાધ્યાય કરતાં કેટલી ય વાર તમે બોલો છો—‘ કેના છોરું, કેના વાછરું, કેના માથ ને ખાપ ’ એ લીટીનો અર્થ વિચારશે તો તુરત સમજાશે કે આ સંસારમાં કોઈ કોઈનું નથી. દરેક પોતાની કર્મસંચિત મૂંડી પર જીવે છે. તમે મારા આધારની વાત પર મુસ્તાક રહેતા હશે પણ કાળની નોંધમાં કેણે જોયું છે કે એની અવધિ કેટલી છે ? શીરછત્ર ચાલ્યા ગયા છતાં આપણું જીવન નશ્વરું કે નહીં ? તેમ હું પ્રમજ્જ્યા લઈશ તેથી તમારું ગાહું અટકી પડવાનું નથી. જ્યારે ક્રીડી-મંકોડી જેવા પોતાના પેટ ભરી શકે છે તો તમારા સરખી

અનુભવી અને સહનશીલતાની મૂર્તિને એમાં કંઈ જ મુશ્કેલી નહે તેમ નથી જ.”

“ યશપાલ ! જો તારો ચારિત્ર લેવોનો નિરધાર જ છે તો મારી હવે રોકડોક નથી. હું પણ તારી માફક પ્રમજ્જ્યા સ્વીકારીશ. ફક્ત તારા પ્રત્યેના સ્નેહ-તાંતુ પર હું જીવન નભાવતી હતી તે પણ આજે જ્યારે તૂટવા બેઠો છે ત્યારે કંઈ આસક્તિથી હું પ્રતિદિન જાળતી ભટ્ટીમાં શેકાયા કરું ? ચાલ, ભાઈ ચાલ, પરમાત્મા મહાવીરદેવના પવિત્ર માર્ગનું અવલંબન લઈ આ માયાપાશ પર કાયમનો કાપ મૂકીએ. એ દેવાધિદેવના ચરણે આ દેહને ધરીએ.”

ઉભય આત્માએ આ રીતે આચાર્ય શ્રી શબ્દબલજનો સાથ મેળવ્યો. મનોરમ ઉદ્યાનમાં આસોપાલવની શીળી છાંયડીએ જન્મે જીવેએ વેશપલટો કર્યો અને સાથેસાથ હૃદયપલટો પણ કર્યો. યશપાલ મટી યશોભદ્ર બનેલ એ નવીન સાધુ સ્થવિરની દેખરેખ હેઠળ જ્ઞાનાર્જનમાં પ્રગતિ કરવા લાગ્યા. એની ભાગિની સાધ્વી-ગણમાં જૂતકાળને ભૂલી જઈ, કર્મોના ક્ષય અર્થે નવનવા તપઅનુષ્ઠાનમાં રક્ત જતી. આચાર્યશ્રી થોડા દિવસમાં આ સ્થળનો ત્યાગ કરી અન્ય દિશામાં વિહરવા લાગ્યા.

યશોભદ્રનો સિતારો જલ્દીથી ચમક્યો. ધનપ્રાપ્તિમાં એનો નંબર ભલે છેલ્લો રહ્યો પણ વિદ્યાના અર્જનમાં એ મોખરે આવ્યા. સરસ્વતી દેવીના સંપૂર્ણ આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થતાં દ્રંક સમયમાં એ

વિદ્વાન્ શિષ્યવૃંદમાં અગ્રણી ગન્યા. સૂરિમહારાજે એની શક્તિની પિછાન કરી એને પદ્મશિષ્યત્વ માનવતું પદ સોંપ્યું. જગતમાં જેની કદર નહોતી તે શય્યાલવ-સૂરિના હાથમાં જતાં સાચું ગૌરવ પામ્યો.

ગોચરીનું કાર્ય આટોપાઈ જતાં આચાર્યશ્રી ઉપાધ્યયમાં યોડા આંટા મારી, આસન પર ડાળા પડ્યો જરા આડા થયા. કાળવેળા અભ્યાસ માટે નિષિદ્ધ ગણાય છે એટલે ખીલ મુનિઓ પણ યથોક્તદશની આગેવાની હેઠળ ગુરુ સમિપ હાજર થયા. આવતી કાલના વિહાર અંગે સૂચના મેળવવાનો આશય તો હતો જ પણ એ ઉપરાંત શંકા નિવારણ કરવાનું કાર્ય પણ હતું; એટલે એ શંકાની બાબત ઉપાડતાં યથોક્ત બોલ્યા કે—

“પૂજ્ય ગુરુદેવ! આપ તો યુતધર છો. આપની પ્રત્યેક કરણી આગમને અનુ-સરીને જ ચાલવે. મારા જેવા લઘુ શિષ્યને એ માટે વિચારવાપણું ન જ હોય છતાં સ્વર્ગસ્થ મનક મુનિના પ્રસંગને અંગે બે બાબત એવી બની છે કે એ સંબંધમાં મારે આપશ્રીનો ખુલાસો મેળવવો જોઈએ. તે વિના દુઃસ્વગત શંકા ટળી શકે તેમ નથી. કાલે શ્રવારે મારો વિહાર છે એટલે આજ આપો તો એ શંકા સ્ખૂટકું.”

“યથોક્ત! તારી પ્રત્યેક શંકાનું નિવારણ કરવું એ મારો પ્રથમ ધર્મ છે, કેમ કે જે મદસ્તવનું સ્થાન દાસ દું ધરાવું છું તેનો પછીનો અધિકારી તું છો. બાકી બીજાગ ધર્મનો ખૂબી જ એ છે કે નાની

મોટી દરેક બાબત બુદ્ધિતુલાએ તોળી-અંતરમાં બરાબર ઉતારી-પછી જ એના અમલમાં દૃઢચિત્ત બનવું. હરકોઈનો શંકાનો ઉકેલ કરવો એ આચાર્યનો ધર્મ છે. ત્યાં સુધી આત્મામાં શંકા-કાંક્ષાદિ દોષો હોય છે ત્યાં સુધી સાચું સમ્યક્ત્વ પમાતું નથી. જૈનદર્શનમાં અંધશ્રદ્ધાને જરા પણ સ્થાન નથી.”

“ગુરુદેવ! મનકમુનિ જેવા વિનીત શિષ્યનો ભક્તિ તો સહુને યાદ રહી લાય તેવી હતી અને એનો વિરહ પણ કેમે કરી ભૂલાય તેવો નથી છતાં ‘મરણં પ્રકૃતિઃ’ જેવા રહસ્યનો ઘુંટડો ગળનાર આપ સરખા યૌદ્ધપૂર્વીને એ વખતે અશ્રુપાત થાય એ શું યોગ્ય છે? ‘મરનારાને રૂવે માનવી’ એ કવિ-ઉક્તિ પ્રાકૃત જનસમૂહ માટે ભલે સાચી હોય પણ જેઓ ‘સેનારા પણ જનારા છે’ એવું સ્પષ્ટપણે સમજે છે તેવા જ્ઞાનીઓની આંખ એવે સમયે પણ ભીની ન થવી ઘટે એ શું સાચું નથી? મનકમુનિ કરતાં પણ વધુ વિનયી અને હીક્ષાપર્યાયે સ્થવિર એવાતા પરલોકપ્રયાણથી આપની પાંપણ ભીની નથી બની તો આ વેળા આમ કેમ બન્યું?”

“વળી આપણા મુનિપણાનો ધર્મ આહારની પ્રાર્થના વેળા કે ક્ષેત્ર પાવન કરવાના આમંત્રણ પ્રસંગે ‘વર્તમાન યોગ’ દેવતાનો. હારણવશાત્ નિશ્ચિત સમય કે નિર્ણીત ક્ષેત્ર નહીં થયું પણ હોય છતાં એકાદા દુષ્ટને એની વાત ન કહેવાય. એ જો મર્માદા ગણાય તો

પછી મનકસુનિને મૌનએકાદશી પછી રાજગૃહી તરફ વિહાર કરવાનો નિશ્ચય જણાવેલ એ કયા હેતુને આભારી છે ? આપ સરખાને પ્રમાદ ધવા સંભવ નથી એટલે ઉભય જાળતમાં અવશ્ય કંઈ ઉંડું કારણ છુપાયેલ છે, એ જ શંકા કરાવનાર છે તો આપશ્રીને ઉચિત જણાય તો એની યોજાવટ કરશે.”

“સાધુ, સાધુ, યશોભદ્ર ! તારી નજર લાંબે સુધી પહોંચી છે અને તે યોગ્ય પણ છે. પરિસ્થિતિનું બારીકાઈથી અવલોકન કરનારની ચક્ષુ બહાર એક રીતે મહત્ત્વ ધરાવતી આ વાત ન જવી જોઈએ, અને તે નથી ગઈ એ જાણી આનંદ થાય છે. સાંભળો—મનકસુનિ એ મારો શિષ્ય હતો પણ સંસારના સંબંધથી મારો પુત્ર પણ હતો.”

કલ્પનામાં પણ એકાએક ન ઉતરે એવું ઉપરતું કથન શ્રવણ કરતાં જ સર્વ સાધુઓ આશ્ચર્યમાં મગ્ન થયા. આચાર્ય શુશ્યંભવે પોતાનો પૂર્વનો ઇતિહાસ ટૂંકામાં કહી સંભળાવી ચાલુ બનાવ સહ અંકોડા સાંધ્યા અને આગળ ચલાવ્યું.

“એની ભાવના એક જ હતી કે એની માતૃશ્રીના કપાળે ભૂદેવોદ્ધારા ચોંટાડવામાં આવેલ જોડું કલંક જઘ્નીથી દૂર થવું ઘટે. એટલે જ મારે મૌનએકાદશી પછીનો રાજગૃહીનો વિહાર નિર્ણીત કરવો પડેલ. એ ખાત્રી મળ્યા પછી એણે મારી પાસે દીક્ષા લીધી. દ્વિજના કુળમાં જન્મનાર આટલી ત્વરાએ જોધ પામે એ જોઈ મેં જ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂક્યો.

મને એનું આયુષ્ય અદ્ય જણાયું. નિર્ણીત દિને એ જીવતો હશે કે કેમ એ પણ શંકાનો વિષય બન્યો. આવો સરલ-જીવ માનવભવ પામ્યાનું સાર્થક્ય કરી જાય એ હાર્દિક તમન્નાથી પ્રેરાઈ પૂર્વોમાંથી દશવૈકાલિક સૂત્રનું મેં અવતરણ કર્યું અને તેનો અભ્યાસ એને ખંતથી કરાવ્યો. મારા સંબંધની વાત ગોણ રાખી તમારા સરખા સંતોની શુશ્રૂષાનો સંપૂર્ણ લાભ અપાવ્યો. આમ જ્ઞાન અને ક્રિયા એ ઉભયનો યોગ મેળવી આપ્યો.”

“સાહેબ ! અમને કહ્યું હોત તો અમે પણ શુરુપુત્રનો ઉચિત વિનય સાચવતને ?”

“એ સાચું, પણ એ જે ટૂંકા સમયમાં સાધી શક્યો છે તે ન સધાત, આજે તો એ માનવદેરો સફળ કરી ગયો. હોહીનો સંબંધ એટલે જ અવસાનકાળે અશ્રુપાત થયો. જરા પણ નબળાઈ જોતાં મોહરાજ હુમલો કરી દે છે મારી જાળ-તમાં પણ એમ જ કહેવાય.”

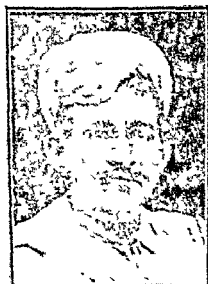
યશોભદ્ર—“પૂજ્યશ્રી ! મારી શંકાના વાદળો ભેદાઈ ગયા. આપશ્રીના ખુલાસાએ સારા ય પ્રસંગને શું ખલાખલ કરી દીધો. મનકસુનિને આપેલ વચનની પૂર્તિ અર્થે જ આપે વિહારની દિશા રાજગૃહી નક્કી કરી; અને ભૂદેવવર્ગની વિપરીત માન્યતા ભૂંસવાની જવાબદારી આપે મારે શીરે મૂકી. એ કારણે વિહારમાં આપ પાછળ રહેવાના છો ?”

“દેવાનુગ્રિય ! તારું અનુમાન સાચું છે.”

ચોકસી

એક નીડર પત્રકારનું ખેદકારક પંચત્વ

આ સલાના આજીવન સસામદ અને નીડર પત્રકાર તરીકે પ્રખ્યાતિ પામેલા શેઠ દેવચંદભાઈ દામજી ૬૧ વર્ષની વયે માગસર શુદ્ધિ ૭ ને મોમવારના રોજ સ્વર્ગવાસી થયા છે. મદ્દગત મૂળ કુંડલાના પરંતુ ધણા વર્ષોથી જાવનગરના વતની બન્યા હતા. વિ. મં. ૧૯૩૮ માં તેમનો જન્મ થયો હતો અને માત્ર ચૌદ વર્ષની લઘુવયમાં જ તેમણે નવદારિક બોને ઉપાડી લીધો હતો. આત્મ-જ્ઞાન અને કુશળતાને અંગે એક પછી એક ક્ષેત્રમાં વિકાસ માધી તેઓ "જૈન" માપ્તાદિક તથા આનંદ પ્રેમના સ્વનાંત્ર માલિક બન્યા હતા. "જૈનવિજય" "તરંગતરણી" "જૈનશુભેચ્છક" "વીરાશ્રીમાળાદિનેચ્છુ" "વૈષ્ણવમાયાર" અને છેવટે "જૈન" પત્રનું સંસ્કરણને અંશરૂપે તેમના મામથર્મ, માદગ, સમયમૂલકતા તેમજ સદનશીલપણને અંગેજ "જૈન" પત્ર જૈન સમાજનું મુખપત્ર બની બેતાલીશ વર્ષ જેટલું દીર્ઘપુષ્પ બોમવવા મઘર્થ બન્યું છે.



પત્રકારના જીવનમાં ધણા ઝંઝાવાતો અનુભવવા પડે છે મદ્દગતે શુભજ્ઞ, ડેઘરીલાજી વિનેરે તીર્થંતરણના પ્રમથે કાષ્ઠની પજ મેદમાં દલાવા વિના સત્ત્વ પરિવિચિતિ અને જૈનસમાજની કર્ત્ત્વદષ્ટિ નિર્મોહ રીતે મદ્દકરી નતાવાગાઓ માથે લડન ચલાવી હતી. તેમની માદિવ્યોપામના પજ મદ્દર હતી અને અત્યાગ પર્વત "જૈન" પત્રની બેરજોસ તેનો તાલ પુગવો છે. મ. માલિક સંવમાં પણ તેમણે અંશુપાન

કર્ષો હતો અને સમાજ-સુધારામાં રમ ધરાવતી શ્રીમતી જૈન સ્વેચ્છાન્દ્રસના અધિવેશનોમા ઉત્સાહનેર ભાગ લઈ તેના દરાવોનો પોતાના પત્ર-દારા પ્રચાર કરતા. આ ઉપરાંત સ્થાનિક મંડળો-માં પણ તેમનો દિસ્સો સારા પ્રમાણમાં રહેતો.

અત્રેના વડવા જૈન મિત્રમંડળદારા યોગ્યએક "શ્રીસમેતશિખર જૈન સ્પેરેયલ ટ્રેન" વખતે મદ્દગતે અવિરત શ્રમ, કાર્પકુશળતા, અદમ્ય ઉત્સાહ

તથા મનરંજન કરવાનો શક્તિથી ૭૦૦ જેટલા જૈન યાત્રાળુઓને સાદ દિવસ પર્યંત દીર્ઘ મુગાફની મુખપૂર્વક દરાવી હતી આ ઉપરાંત તેમના જીવનનું પ્રશંસનીય કાર્ય ને સ્થાનિક "વા. ધ. જ. સ્થાપિત જૈન ભોજન-શાળા" છે. તેના જન્મ-કળથી તેઓ તેના સંકેટરી હતા. તેને વ્યવસ્થિત અને મંગીન કાર્ય કરતી બના-

વવા તેમણે પૂરેપૂરી જહેમત ઉઠાવી હતી અંધમાં પણ તેઓ અમણી કાર્યકર હતા અને આ મનાના પ્રત્યેક કાર્યોમાં રમપૂર્વક ભાગ લેતા. એક દેવચંદભાઈના અવમાનયો જૈન મમા-જને એક મારા પત્રકારની અને સ્થાનિક મંથને તથા મંથ્યાઓને સાન કાર્યકરની ખોટ પડી છે. અમે તેમના આશિર્વાદ, રોકડી રર્થ તથા મુખ્યત્વે બાર્થ મુલાખચંદ, દરિયાવ તેમજ જમનાદ સને નિવામે આપવા મથે મદ્દમના મર્થને વધુ ઉજવળ જનાવવા, તેમના પુદ્ગપથકે ચાલવા, વિરેષ ને વિરેષ મુકુનનાં કાર્યો કરવા પ્રેરણા કરી મદ્દગતના અત્માની શંતિ મુજીએ હોએ.

વિઘ્નપરંપરાવિહારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક

શ્રીપાળ રાત્નનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન બાળક પણ બાગ્યેજ અન્નપાત્ર લેશે. તે શ્રીપાળ મહારાજનો રાસ ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસની યોજીમાં ઘેર ઘેર વંચાય છે. આ રાસમાં સિદ્ધચક્રના માહાત્મ્યનું વર્ણન સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે. તેમ જ પ્રસંગે પ્રસંગે દિતશિક્ષાઓ પણ આપવામાં આવી છે. સૌ કોઇ તેના છૂટથી લાભ લઇ શકે તે માટે પાકા પૂકાના રાયલ આઠ પેજ સાષ્ટકના ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામાં આવી છે. આ પુસ્તકમાં રાસ ઉપરાંત નવપદજીના ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ, સ્તોત્રો, નવપદજીની પૂજાઓ તેમ જ તેના ઉત્તમણાનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપરાંત પાકું બાઈડિંગ કરાવવામાં આવ્યું છે. પ્રસંગતે અનુરૂપ ચિત્રો પણ સ્થળે સ્થળે આપવામાં આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને હાલમાં બે રૂપીઆનો દાઢ રૂપીઓ ગણવામાં આવેલ છે. પોરટેજ ૦-૭-૦ જુદું.

શ્રી સામાયિક ચૈત્યવંદન સૂત્ર.

સામાયિક લેવા પારવાની વિધિ તથા ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ સહિત નવા અભ્યાસ કરનાર બાળક બાળિકાઓ માટે અમે નવી આવૃત્તિ છપાવીને બહાર પાડી છે. કિંમત માત્ર નવ પાઈ. સૌ નક્કલના રૂ. ૪) બાળવયના બંધુ જીજ્ઞાસી શકે તેવા પૂંકા વિગેરે કરીને ઉપયોગી બનાવવામાં આવી છે. લખો—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-લાવનગર.

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે, જેમાં સ્થંભ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૦-૨-૨-૨૦-૨૦ કુલ રૂ. ૧૧૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ ભેગા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦) લેવામાં આવે છે. આ ગ્રંથ અજોડ છે. આવો વર્ષનાં દિવસપ્રમાણ વ્યાખ્યાનવાળો બીજો કોઇ ગ્રંથ નથી. ભાષાંતર પણ સરલ ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રયાસ બહુ આરો કર્યો છે.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. આ પણ એક અપૂર્વ અને અજોડ ગ્રંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિગણીનું ચરિત્ર બહુ વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩) છે. ચારે ભાગ ભેગા ભેગા પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે.

શ્રી પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

અમારી સભા તરફથી ઉપર જણાવેલી બૃહ ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાકા બાઇન્ડિંગથી બધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત નવ સ્મરણ, તમામ પચ્ચપ્પાણી, તમામ વિધિઓ, અનેક ચૈલપદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તથા સંબંધીયો વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. બુકના પૃષ્ઠ ૩૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી તેમજ હાલ કાગળની મોંઘવારીને લઈને ખીબ ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સગવડને માટે તથા વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે સો અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે નકલ સોના રૂ. ૩૫) રાખવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્સલથી ઓછા ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છટક નકલની કિંમત છ આના. પોસ્ટેજ સવા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણના ૩૦ વર્ષના વિદ્યાર્તુ ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ માથે વર્ણન, હંદરથા-વરથાના ૧૨૫ વર્ષના વિદ્યાર્તુ વર્ણન, ઉપમર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળો સાથે, ૧૨૫ વર્ષના તપત્તુ વિસ્તૃત લીસ્ટ, ઉપસર્ગોની નોંધ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થ-પણના ૩૦ વર્ષનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર-આ લઘુ બુકમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એજ પરમાત્માના સત્તાવીસ ભવના તથા પંચ કલ્યાણકના મોટા બળ્લે સ્તવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની બૃહ તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. સામગ્રી નકલ મંગાવનારને ઓછી કિંમતે આપશું. નમ્રતાની નકલ મંગાવો ને પમંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રલાવના કરો. આ બુક લખવા વિગેરેનો પ્રયાસ સભાના પ્રમુખ શ્રીયુત કુંવરજી આણંદજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર લાખાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦: વિકાગ ૫

આ આખા મંથમાં દસ પર્વ છે. કલિકાલસર્ગ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું લાખાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

- ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીકૃષ્ણભદ્ર, અજિતનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦૦
- ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમંદાવનાયથી શ્રીમુનિસુતતરવાળી સુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦૦
- ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું. જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૧-૮-૦૦
- ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૦-૦૦
- ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીર જિન સર્વિસર્ગ ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૨-૮-૦૦

પાંચે બાજની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ માપ છે. તેના પાંચે ભાગ ગોચા લેનાર પામેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.



श्री

जैन धर्म प्रकाश



पुस्तक ५८ भु

अंक ११ भा

वी० सं० २४६८

श्री जैन धर्म प्रकाश

विक्रम सं० १९८८

माह

अगस्त—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

लावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું
અંક ૧૧ માં }

માહ

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૨૯ }

અનુક્રમણિકા

૧. ધીમહાવીરસ્તોત્રમ્ ... (બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ) ૩૪૯
૨. શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તવન (સંત્રાં-મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજય) ૩૫૦
૩. શ્રી ગણધરકલ્પલતા : શ્રી મંડિત, મૌર્યપુત્ર અને અકંપિત ગણધર
... (આ. શ્રી વિજયપદ્મચુડિ) ૩૫૩
૪. બલુવા ચોગ્ય ... (કુંવરજી) ૩૫૮
૫. તત્ત્વન્યાયવિભાકરની સમાલોચના (ગ. જીવરાજભાઈ ઓષવજી દોશી) ૩૫૯
૬. વીરવિલાસ (૬-૭) ... (મૌકિતક) ૩૬૨
૭. સિકંદરનું મૃત્યુ ... (ઉપદ્રુત) ૩૬૭
૮. એક વિદ્યુપી બાઈના વિચારોમાં સુધારણા ... (કુંવરજી) ૩૬૯
૯. પ્રશ્નોત્તર (પ્રશ્નકાર:-ભાઈ પુંગલાલ અમથાલાલ-આગ્રેવ) (કુંવરજી) ૩૭૦
૧૦. શ્રી વીરપ્રભુ અને જોતમસ્વામી વચ્ચે થયેલ પ્રશ્નોત્તર ...
(જોતમપૃષ્ઠામાંથી) ... (મંમોહક-અમીચંદ કરશનજી શેઠ) ૩૭૪
૧૧. પ્રભાવિક પુરુષો : શ્રી યથોગદ્રસૂરિ (૩) (મોહનલાલ દીપચંદ મોહરી) ૩૭૫

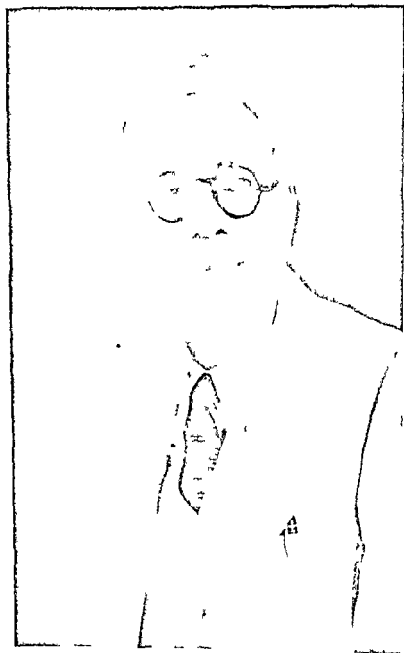
નવા સલાસદોના નામો

- | | | |
|--|--------|----------------|
| ૧. શેઠ રમણીલાલ બોગીલાલ | ભાવનગર | લાઠક મેન્ગર |
| ૨. ડૉ. જસરંતરાય શ્રીજયંદ શાહ M. B. B. S. | " | " |
| ૩. કાનિલાલ જાદવજી મહેતા | માહુગા | " |
| ૪. અંજલાલ જાદવજી મહેતા | " | " |
| ૫. રૂદ્ર અનાપરાય વનમાળી | ભાવનગર | વાર્ષિક મેન્ગર |
| ૬. શાહ અમૃતલાલ મોહનલાલ | " | " |

શ્રી અદ્વાર પાપરથાનકની સન્નિધાય અર્થ સહિત

ઉપાખ્યાય શ્રી મયોવિજયજીની રચેલી આ મન્ત્રાષ્ટો એટલા જાણીતા અને પ્રસિદ્ધ છે કે તેને એક મંત્રની ઉપમા આપી શકાય તેમ છે, અર્થ પૂજા અમરકાંડક લાગામાં લખાયો છે, વંચિતોમાં ખાસ અમર ફળ કરે તેમ છે, નવ કારમની લોક છે, પ્રજાવનારના માટે ખાસ ઉપયોગી છે, દોમન માત્ર જળ આના, નકલ એના રૂ. ૧૭)

સભાના નવા પેટ્રન—



શેડ લોગીલાલભાઈ મગનલાલ,
મેનેજર-મહાલક્ષ્મી મિલ્સ લિમિટેડ-જાવનગર

શેઠ ભોળીલાલભાઈ મગનલાલ

આદ્યસિક્ષવૃત્તિથી આગળ વધી જૈનસમાજમાં પોતાની સુવાસ ફેલાવનાર સગ્ગુણોમાં ભાઈ શ્રી ભોળીલાલભાઈની ગણતરી અગ્રપદે થાય છે. વિ. સં. ૧૯૪૩ માં હીસાકે પગાત સાધારણ કુટુંબમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. સને ૧૯૦૪ માં માત્ર માસિક ૫૬૨ રૂપિયાના પગારથી મિલમાં કારીગર તરીકે જોડાયા હતા, પરંતુ એકનિષ્ઠા, કાર્યદક્ષતા અને અપૂર્વ જ્ઞાંતને પરિણામે ક્રમે ક્રમે આગળ વધી તેઓ અત્રેની માતળર ગણાતી મહાલક્ષ્મી મિલનું સફળ રીતે સંચાલન કરી રહ્યા છે.

સને ૧૯૨૨ માં જ્યારે અત્રે મહાલક્ષ્મી મિલનું સ્થાપન કર્યું ત્યારે તેના શ્રેયોદ્ધારને સ્વપ્ને પણ જ્યાલ ન હતો કે માત્ર આઠ વર્ષના અદ્ય ગાળામાં પોતાની દોષાયેલી સમગ્ર મૂડી પાછી મળી જશે અને સારી જેવી મૂડી નફામાં મળશે આ હકીકત જ ભાઈ શ્રી ભોળીલાલભાઈની અનન્ય વિદ્યાસાધવાની અને વ્યાપારદક્ષતાની કુનેહ દર્શાવવાને પૂરતી છે.

તેમનો સૌથી ગણનાપાત્ર ગુણ વિશ્વાસ મેળવવાનો અને વિશ્વાસ કેળવવાનો છે. તેમનો મીલનસાર સ્વભાવ પહેલી જ તકે સૌ કોઈને આકર્ષી લે છે અને તેથી જ તેઓ પોતાના સમગ્ર સ્ટાફમાં અત્યંત પ્રિય થઈ પડ્યા છે ગરીબોનું હિત તેમને હૈયે વસ્યું છે અને ગયે વર્ષે અધ્યાગ પરિશ્રમથી એક લાખ રૂપિયા લંગભગનું ફંડ કરી “માનવગદન સમિતિ”ની સ્થાપના કરી હતી. હવે પણ તે દિશામાં તેમનો શુભ દાનપ્રવાહ ચાલુ જ છે.

તેઓ ફક્ત વ્યાપારમાં જ સ્થાપત્યા રહે છે એટલું જ નહિ જાનું આર્થિક અને ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં પણ પોતાની એવા અર્પી રહ્યા છે. ધાર્મિક પાત્રનપોષના ઉપપ્રમુખ, વનિતાવિદ્યામળી કાર્યવાદક સમિતિના સભ્ય અને અનાપચંદ ગોવિંદજી વિલના દસ્તી છે. આ ઉપરાંત કાર્યવાદક મીલ અનર્સ એંગ્લોએશિયનના ઉપપ્રમુખ, નિર્ણયકારના આનન્દી દુસ્સ, જિનદાન ધર્મદાસની પેટીના દોહિયાળા, કદગર્જિ અને તમાના દીપરી પ્રતિનિધિ અને તમાન તીર્થ કમિટી તથા જોગલગાળાના આનંગલ કાર્યકર છે તેમની વિવિધ સેવાઓથી આકાંક્ષા ભાવજન્ય એટલે તેમને નવ્ય ધાનસમાના મહત્ત્વળાઓ છે.

આપ સગ્ગજન, ઉનાદિવ અને દેવગુરુશ્રીશાસ્ત્ર સમગ્રદયે જાણી મારવાથી આકાંક્ષા સમાના પેદનપદને સ્વીકાર કર્યો છે ત તમા અમેને જનિશય આનંદ માર છે પરમાત્મા તેમને દીર્ઘાયુ તથા અને આનંદાદાની મધોનાથ આનંદાદાના કાર્યો કરવા મદા ઉપદેશ ને ને જ અભ્યર્થના.



पुस्तक ५८ भु }
अंक ११ भो }

भा६

{ वीर सं. २४६६
{ वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्रावेण)

श्रीमहावीरस्तोत्रम् ।

(उपजातिरुत्तम्)

श्रीनेत्रशलेयं चरमं जिनेन्द्रं, सिद्धार्थपुत्रं जिनवर्धमानम् ।
त्रैलोक्यसंपूजितदेवदेवं, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ १ ॥
वाल्मेयऽपि निर्भीकबलान्वितो यो, हस्तेन दूरीकृतभूभुजङ्गः ।
विद्यागुरोर्मार्गसुबोधको यो, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ २ ॥
मातापिताभक्तिभृतः सुपुत्रः, स्वर्गागमे जातविरागवृद्धिः ।
निवृत्तिमार्गे कृतनिश्चयो यो, वीरं जिनेन्द्रं प्रणमामि नित्यम् ॥ ३ ॥
युद्धः स्वयं यो पथिकोऽपवर्गे, कर्मारिनिर्दालनबुद्धिरेषा ।
वीरोऽज्वलो मेरुरिव प्रदीर्घो, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ४ ॥
परम्पराकर्मविनिर्मिता सा, दुःशोपसर्गादिमिषेण भुक्ता ।
गाम्भीर्यधैर्यादिगुणैर्विजेता, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ५ ॥
उद्धारिता चन्दनयालिका सा, तपस्विनी साधुसुभक्तियुक्ता ।
कर्मारि जित्वा विजितो जिनेन्द्रो, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ६ ॥
दग्धं मलं कर्मविनिर्मितं च, जाता तनुः काञ्चनकान्तवर्णम् ।
तीर्थकरो वन्दितपादपद्मं, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ७ ॥
गणाधिपा गौतममुच्यवृन्दाः, संस्थापिता धर्मविधायकाश्च ।
विनिर्मितं मङ्गलमन्दिरं च, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ८ ॥

हिराचन्द्रधनुर्बालचन्द्रः ।

શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તવન

સરસ્વતી વચન ઘો મરસ્વતી માતા, બોલીશ આદિ જ્ઞસિ વિષ્ણુમાતા;
 અંતરીક્ષ ત્રિભુવનનો ધણી, પ્રતિમા પાર્શ્વજિનેશ્વરતણી. ॥ ૧ ॥
 લંકાધણી જે ગવણુ ગાય, તેદતણો બનેવી કહેવાય;
 ખગદ્ગણુ નામે ભૂપાલ, અહનિશિ ધર્મતણો છે ઢાળ. ॥ ૨ ॥
 સદ્ગુરુ વચન મદા મન ધરે, તિન કાળ જિનપૂજ કરે;
 મૌન આખડી ધરી છે એમ, જિનપૂજા વિણુ જન્મતા નેમ. ॥ ૩ ॥
 એક દિવસ અતિ ઉલટ ધરી, ગજ-રથ-ધોડા-પાયક તુરી;
 ચશો રેવાડી બહુ મંચર્યો, સાથે દેહરાસર વિસર્યો. ॥ ૪ ॥
 દેગમર રહ્યું ચિંતે ધર્યું, વિણુ દેરાસર કર્યું કિર્યું?
 ગયતણે મન એહ આખડી, જિન પૂજ્યા વિણુ નહિ સુખડી. ॥ ૫ ॥
 ચશો દિવમ દમ બાર ધડી, પ્રતિમા વિણુ લાગી ચટખરી;
 કરી એકકાં વેણુ ને જાણુ, ભાવની સાથે કીધો તાણુ. ॥ ૬ ॥
 નહિ એક શીજી આસની, પ્રતિમા નવો નીપાછ પાર્શ્વની;
 તે કરતા નવિ લાગી વાર, ચાપ્યો મહામંત્ર નવકાર. ॥ ૭ ॥
 પંચ પ્રમેયી ધરી મન ધ્યાન, ચાપી પ્રતિમા સુધે ધ્યાન;
 દેરાસર દેખી મન દર્યો, પ્રતિમા દેખી મન ઉલર્યો. ॥ ૮ ॥
 આગ્યો ગમન કરી અધોલી, બાવનાચંદને ભરી ક્યોલી;
 પૂજી પ્રતિમા લાગ્યો પાય, મનિ-દરખ્યો ખરદૂપણુ રાય. ॥ ૯ ॥
 એક વેણું ને બીજો છાણુ, પ્રતિમાજીનો કર્યો આકાર;
 પ્રતિમા દેખી દયડો કરે, મધ મહિત ભજા બોજન કરે. ॥ ૧૦ ॥
 નેદજ વેળા તેદજ ધડી, પ્રતિમા વજ્રતણી પરિ જડી;
 ધર્મો રાગ ચિન્તા કરે, આશાતના રખે કાઢ કરે. ॥ ૧૧ ॥
 ખણે કરી ખરદૂપણુ ભૂપ, લેછ પ્રતિમા રાખી જલદૂપ;
 ગયો કાળ જલમાદિ ધણો, પ્રતિમા પ્રગટી તે પજી સુજો. ॥ ૧૨ ॥
 એલગપુર એલગદે રાય, કુટ્ટી છે ગમનની કાય;
 ન્યાયવંત નવિ દરે લોક, પૃથ્વી વર્તે પુન્ય શયોગ; ॥ ૧૩ ॥
 ગયતણે ચિર મોટો રોમ, રપણી ભર નિદાનો વિયોગ;
 રોમ રોમ કીડા મચરે, મંદર રાણી મર્વે બોગવે. ॥ ૧૪ ॥
 નેદ કીડાના તેદજ દામ, તે તિલાં પાછા આવે મતમ;
 તેદ નરિ નવે તેદને દાય, તતખીજી રાય અચેતન રાય. ॥ ૧૫ ॥
 ગય મણી મંદર ભોગવે, કર્યો દિન દોદિસા નિગમે;
 એક વાર દનદિચિખ કર્યો, રથે ગય રેવાડી ચમો. ॥ ૧૬ ॥

સાથે સમરથ છે પરિવાર, પાદાત્યનીક ન લહું પાર;
 જાતાં બાણ મથાલે થયો, મોટી અટવીમાં એ ગયો. ॥ ૧૭ ॥
 ચાકચો રાજ વડ વિશ્રામ, દીકી છાયા અતિ અભિરામ;
 લાગી તૃષા નીર મન વસ્યો, દીકો જળલ પાણી ભર્યો. ॥ ૧૮ ॥
 હાય પાય મુખ ધોયા વલી, લીધો પાણી ગલને ગલી;
 કરી રેવાડી પાછો વસ્યો, વહિલો જઈ પટરાણી મથ્યો. ॥ ૧૯ ॥
 પટરાણી રણિયાયત યષ્ઠ, ધરકો રાજ પોત્યો જઈ;
 આવી નિદ્રા રચણી પડો, પાસે રહી પટરાણી વડી. ॥ ૨૦ ॥
 હાય પાય મુખ નિરખે જામ, તે કીડા નવિ દેખે તામ;
 રાણીને મનિ કૌતિક વસ્યો, દિવડે જેને કારણ કીસ્યો. ॥ ૨૧ ॥
 જાગ્યો રાજ આલસ મોડી, પૂછે રાણી બે કર જોડી;
 સ્વામી કાલે રચવાડિ જીહા, હાય પાય મુખ ધોયો ડિહાં. ॥ ૨૨ ॥
 રાજ કહે રાણીજી સુણો, અટવી પન્થ છે અતિ ધણો;
 એ જલ કારિણ છે અનિ ધણો, સ્વામી કારજ સરશે આપણો. ॥ ૨૩ ॥
 મેં પ્રીત્યો પ્રભુ તુજ સમેત, આપણિ જનસ્યું વડ સકેત;
 રચ જોતરીયા તુરંગમ બેલ, રાય રાણી આલ્યા બહુગેલ. ॥ ૨૪ ॥
 આવ્યો રાજ વડને તીર, ભર્યો માન સરોવર નીર;
 હરખી રાણી હયડે રંગ, રાજ અંગ પખાલે અંગ. ॥ ૨૫ ॥
 ટબ્યો કુષ્ટ ને વાળ્યો વાન, દેહ યષ્ઠ સુવણું સમાન;
 આવ્યો રાજ એલગપુરી, મંડપ ઝોતસવ આનંદ ભરી. ॥ ૨૬ ॥
 ગલિ ગલિ તલીયા તોરણ ખાર, કરે વધામણ માણિક્ય માલ;
 ધર ધરથી આવે બેટણા, દાન અમોલિક દીજે ધણા. ॥ ૨૭ ॥
 પડહો અમારીતણો નિરધોષ, રાયરાણી મન થયો સંતોષ;
 સખમજ્જમિ ઢાલ્યો પલંગ, તિહાં બેઠો રાજ મનરંગ. ॥ ૨૮ ॥
 યુઆ ચન્દન દૂર કપૂર, વાસે અગર મહકે ભરપૂર;
 નિદ્રાભરી સુપન ધસ્યો લહે, જાણે અમર કોઈ આવી કહે. ॥ ૨૯ ॥
 અતિ ઊંચા કરી અંબ પ્રમાણ, નીલો ધોડો નીલો પલાણ;
 નીલો ટોપ નીલા હચિયાર, નીલ વરણ નીલો અસવાર. ॥ ૩૦ ॥
 સુણ રે એલગપુરના ભૂપ, જીહા જળ દીકો ત્યાં છે દૂપ;
 પ્રકટ કર વહેલો તું યષ્ઠ, તિહાં પ્રતિમા મારી છે સહી. ॥ ૩૧ ॥
 કરી મલોખાની પાલખી, દૂપમાહિ મૂકે સનમુખો;
 કાચા તાંતણા હાથે ધરી, તેણે હું આવીશ બેસી કરી; ॥ ૩૨ ॥
 તેહ દહાડાના જાયા જોહ, રયે વાજડા જોતરીયા તેહ;
 પુઠે મ જોષશ તું મુઝ બાણી, શિખામણ દીજે છે ધણી. ॥ ૩૩ ॥

ધર્યો સુપન લક્ષ્મી ગયો રાય, પ્રદ હિયો હરખ્યો મન માય;
 કરી સન્નિધ જે જીમ કહી, તવ આવ્યો વડ પાસે વહી. ॥ ૩૪ ॥
 તે જલ સમીપે આવ્યા જામ, પ્રકર્યો કૂપ અવિચલ અભિરામ;
 બાર્ષી નીર મંગાજલ જીર્યો, હરખ્યો રાજા હયડે હર્યો. ॥ ૩૫ ॥
 કરી મલોખાની પાલખી, માણિક મોતી જડી નવ લખી;
 બાંધી તાંતણે મેલી તે કામ, આવી બેઠા ત્રિભુવન સ્વામ. ॥ ૩૬ ॥
 પાર્શ્વ પધાર્યા કંઠે કૂવા, ઓતસવ મેર સમાણા હુવા;
 જોતરીયા જોડે વાજડા, ખેડયા વિષુ તે ચાલે છડા. ॥ ૩૭ ॥
 ગાયે કામિની કરે કલોલ, વાજે ભુંગલ બેરી દોલ;
 પોદી મનમાં બારે બારી, પાલખી છે મલોખાતણી. ॥ ૩૮ ॥
 રાજા મન આવ્યો સદેહ, કિમ પ્રતિમા આવે છે એહ;
 વાંછી દષ્ટિ કરે આરંભ, તવ પ્રતિમા ત્યાં રહિ ધીરસ્તંભ. ॥ ૩૯ ॥
 રાજા લોક ચિન્તાતુર થયો, એ પ્રતિમાએ રચાનિક કર્યો;
 સુનધાર શિલાવટ સાર, તેડી આવ્યા જગવિખ્યાત. ॥ ૪૦ ॥
 આસસ અંગતણો પરિહર્યો, વેગે શ્રી જિનમદિર કર્યો;
 શિલાવટ તવ રંગરસાલ, કીધો જિનપ્રાસાદ વિશાળ; ॥ ૪૧ ॥
 ખગલડંડ તોરણુ ધિરચંભ, મંડપ મોટા નાટારંભ;
 પચાસણુ કીધો ધોળો જોલ, તિહાં પ્રતિમા નવિ બેસે તેલ. ॥ ૪૨ ॥
 અંતરીક્ષ જીઓ એટલે, અસવાર નીચે જાય તેટલે;
 રાય રાણી મળી છે જોડ, ખરચે દ્રવ્યલણી મન કોડ. ॥ ૪૩ ॥
 સમદણુ બેઠા શ્રીપાસ, એલગરાય મન પોતી આશ;
 પૂજે પ્રભુને હજેવે અગર, શ્રીપુર નામે વમાવ્યો નગર. ॥ ૪૪ ॥
 આવે રાંધ ચઉદિશીતણા, મંડપ મહોત્સવ માંડે ધણા;
 લાખેણી પૂજા પ્રભુની કરે, મોટા મનોરથ મુકત બેરે. ॥ ૪૫ ॥
 રાજા રાજલોક કરે કામની, જોલગ મારે સદા સામિની;
 મેવક મેવ કરે ધરજેન્દ્ર, પદ્માવતી આવે આજુદં. ॥ ૪૬ ॥
 આરતિ રીપક મંગલમાલ, ભુંગલ બેરી કાકઝમાલ;
 જાજ લગે મદુ એમ જ દહે, એક દોરો પ્રભુ જીયા રહે. ॥ ૪૭ ॥
 આગે તો જાતો અસવાર, જીતાં છે એલગરાય અવતાર;
 જે જિમ જાપ્યું તેમજ મદી, વાન પરંપર સદ્ગુરુ કદી. ॥ ૪૮ ॥
 સુખી આદિ ચાચો મન રલી, નિરખ્યું તે જાળે કેવલી;
 અમમેન ગાન અવનંમ, વામા રાણી કુશીએ લંમ. ॥ ૪૯ ॥
 વામા રાણી ઉચરી અવનાગ, હરને સ્વામી સેવક માગ;
 સંવન પમર છાંયીએ વખાણ, મહિ વૈશાખતણે દિન જાણ. ॥ ૫૦ ॥

શ્રી ગણધરકંઠપલતા

(૬)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૨૬ થી)

૬. શ્રી મંડિત ગણધર

છટ્ટા ગણધર શ્રી મંડિતમહારાજ વાસિષ્ઠગોત્રના મૌર્યગામના રહીશ વિપ્ર શ્રી ધનદેવ અને માતા શ્રી વિજયાદેવીના પુત્ર હતા. તેમનો સિંહ રાશિ અને મઘા નક્ષત્રમાં જન્મ થયો હતો. બૃહસ્પતિને પણ છુતે એવા બુદ્ધિવંત હોવાથી તેઓ થોડા સમયમાં ચૌદ વિદ્યાના પારગામી થયા. તે હમેશાં ૩૫૦ શિષ્યોને લણાવતા હતા. તેમને ળંધ મોક્ષની ગાળતમાં સંદેહ હતો. તેને પ્રભુ શ્રી મહાવીરસ્વામી કંઈ રીતે દૂર કરે છે તે બીના ટૂંકામાં આ પ્રમાણે છે.

પૂર્વોક્ત રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે પાંચે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી છટ્ટા મંડિત નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—“જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે પાંચે જણ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્યજ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જઈ અને મારો સંશય દૂર કરું.” આ પ્રમાણે વિચારી મંડિત બ્રાહ્મણ પોતાના સાડાત્રણ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેને કહ્યું—“હે મંડિત ! તને એવો સંશય છે કે—‘આત્માને કર્મનો બંધ તથા કર્મથી મોક્ષ છે કે નહિ ?’ આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ લાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“સ एष विगुणो विधुर्न वध्यते संसरति वा मुच्यते ।

मोचयति वा न वा एष, बाह्यमभ्यन्तरं वा वेद ॥”

“ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે—આત્માને કર્મનો બંધ કે કર્મથી મોક્ષ નથી. તે પદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[સ એષ] એટલે તે આ આત્મા [વિગુણો] સત્ત્વ, રજસ્ અને તમોગુણ રહિત, [વિમુઃ] સર્વવ્યાપક છે, તે [ન વધ્યતે] કર્મથી બંધાતો નથી, એટલે શુભ અથવા અશુભ કર્મના બંધન રહિત છે, [ન સંસરતિ વા] સંસારમાં પરિબ્રમણ કરતો નથી; કેમ કે કર્મના બંધ-

ઉલ્લટ અક્ષયત્રીજે થયો, ગાયો પાર્શ્વ જિનેશ્વર જ્યો;
બોલે કવિના બેડી હાથ, અંતરીક્ષજ પાર્શ્વ સુનાય. ॥ ૫૧ ॥
હું સેવક છું તાહરો સ્વામ, હું લીનો પ્રભુ તારે નામ;
મુનિ લાવણ્યસમય કહે મુદા, તુમ દરિશન વાંચું છું સદા. ॥ ૫૨ ॥

આ રતપન પ્રાચીન પ્રતમાંથી લીધું છે. આમાં લાખા મારવાડી, મેવાડી અને ગુજરાતી એમ ત્રણ જણાય છે. સંગ્રાહકઃ મુનિ વિદ્યાનંદવિજય



વાળાને સ સારમા પરિબ્રમણ કરવાનું હોય, પણ આત્મા કર્મના બંધનથી રહિત છે, તેથી તે સ સારમા પરિબ્રમણ કરતો નથી, [ન મુચ્યતે] આત્મા કર્મથી મૂકાતો નથી, કેમકે જેને બંધ હોય તેને તે બંધથી મુક્ત થવું સંભવે, પણ આત્માને કર્મના બંધનો અભાવ હોવાથી તે કર્મથી મૂકાતો પણ નથી, [મોચ્યતિ વા] વળી આત્મા કર્મ વિગેરેનો દર્તા ન હોવાથી બીજાઓને કર્મથી મૂકાવતો નથી [ન વા ણ્ય યાદ્યમમ્યન્તરં વા વેદ] વળી આ આત્મા પોતાથી ભિન્ન એવા મહત્ અહંકાર વિગેરે બાદ્ય સ્વરૂપને તથા અભ્યંતર એટલે પોતાના સ્વરૂપને જાણતો નથી આ પ્રમાણે વેદપદોથી તું જાણે છે કે-આત્માને બંધ કે મોક્ષ નથી, પરંતુ આત્માને બંધ અને મોક્ષ જણાવનારા બીજા વેદપદો દેખી તું મંશયમા પડ્યો છે કે-આત્માને કર્મનો બંધ અને કર્મથી મોક્ષ છે કે નહિ ? આત્માને બંધ અને મોક્ષ જણાવનારા નીચેના વેદપદો છે—

“ ન હિ વૈ સશરીરસ્ય પ્રિયાઽપ્રિયયોરપહૃતિરસ્તિ, અશરીરં વા વસન્તં પ્રિયાઽપ્રિયે ન સ્પૃશતઃ । ”

“ [ન હિ વૈ સશરીરસ્ય પ્રિયાઽપ્રિયયોરપહૃતિરસ્તિ] શરીર સહિત એટલે મમારી આત્માને સુખ અને દુઃખનો અભાવ નથી જ, એટલે સમારી આત્માને સુખ અને દુઃખ લોગવવા જ પડે છે, કેમ કે તેણે સુખ-દુઃખના કાણુભૂત શુભ અને અશુભ કર્મો બાધેલા હોય છે [અશરીરં વા વસન્તં પ્રિયાઽપ્રિયે ન સ્પૃશતઃ] શરીર રહિત એટલે મુક્ત થયેલા અને લોકના અગ્રભાગમા વસતા આત્માને સુખ-દુઃખ સ્પર્શ કરતા નથી, કેમકે તે મુક્તાત્માને સુખ-દુઃખના કાણુભૂત કર્મ હોતા નથી આ વેદપદોથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે-આત્માને બંધ અને મોક્ષ છે આવી રીતે યજુર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમા પડ્યો છે, પણ હે મહિન ! આ તારો મંશય અયુક્ત છે, કેમકે— ‘ સ ણ્ય વિગુણો વિમુર્ન વષ્યતે સંસરતિ યા મુચ્યતે । મોચ્યતિ યા ન વા ણ્ય યાદ્યમમ્યન્તરં વા વેદ ॥ ’ એ વેદ પદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી તે પદોનો અર્થ જેવો તું ઉપર મુજબ દે છે તેવો તે પદોનો અર્થ યતો નથી તે વેદપદોનો ખરો અર્થ આ પ્રમાણે છે, આભગ- [સ ણ્ય વિગુણો વિમુ] વિશુદ્ધ એટલે હ્રસ્વપદ્માના શુભ સહિત એવા, અને વિભુ એટલે કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપે સર્વવ્યાપક એવો તે આ આત્મા, અર્થાત મુખ્યાત્મા [ન વષ્યતે] કર્મથી બંધાતો નથી, એટલે શુભ અને અશુભ કર્મના બંધન રહિત છે, કેમ કે તે મુક્તાત્માને કર્મબંધનના કાણુભૂત નિમ્યાદર્શન વિગેરેનો અભાવ છે અને [સંસરતિ યા] સ સાગ્ગા પરિબ્રમણ કરતો નથી, કેમ કે કર્મના બંધનવાળાને સ સારમા પરિબ્રમણ સંભવે, પણ મુક્તાત્મા કર્મના બંધનથી રહિત છે, તેથી તે સ સાગ્ગા પરિબ્રમણ કરતો નથી, [મુચ્યતે] કર્મથી મુક્તો નથી, કેમ કે તે મુક્તાત્માને કર્મનો બંધ જ નથી તો પછી કર્મથી

મૂકાવાનું હોય જ ક્યાંથી ? કારણ કે જેને કર્મજાંઘ હોય તેને તે કર્મના જાંઘથી મૂકાવાપણું સંભવે, આ રીતે મુક્તાત્માને કર્મના જાંઘનો અભાવ હોવાથી તે કર્મથી મૂકાતો નથી; [મોચયતિ વા] વળી મોક્ષે ગયેલો જીવ બીજાઓને ઉપદેશ દેતો નથી, તેથી બીજાઓને કર્મથી મૂકાવતો નથી. વળી તે મુક્તાત્માને સંસાર સંજાંથી સુખ હોતું નથી, તે કહે છે—[ન વા ણ્ણ વાલ્લમમ્મ્યન્તરં વા વેદ] આ મુક્તાત્મા પુખ્ત, ચદન વિગેરેથી થતા બાહ્ય સુખને તથા અભિમાન વગેરેથી થતા આંતરિક સુખને—આ પ્રમાણે જન્મે પ્રકારનાં સાંસારિક સુખને અતુલવવારૂપે જાણતો નથી, એટલે તે સાંસારિક સુખને ભોગવતો નથી. આવી રીતે મુક્ત થયેલા આત્માનું સ્વરૂપ જણાવનારાં એ વેદપદો છે, પણ સંસારી આત્માને તો કર્મનો જાંઘ અને કર્મથી મોક્ષ (છૂટકારો) હોય જ છે.”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી મંડિતને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો.

પ્રભુ શ્રી મહાવીરે તેમનો સંદેહ દૂર કરવાથી તેમણે ૫૪ મા વર્ષની શરૂઆતમાં ૩૫૦ શિષ્યો સાથે પ્રભુની પાસે દીક્ષા લીધી. તેઓ ગણધર પદવી પામ્યા હતા અને દ્વાદશાંગીના રચનાર હતા. તેઓ છન્દસ્થપણામાં ૧૪ વર્ષ સુધી રહ્યા હતા એટલે ૬૮ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા. કેવલીપણે ૧૬ વર્ષ સુધી વિચરી, ૮૩ વર્ષનું સર્વાયુ પૂર્ણ કરી, પ્રભુની હયાતિમાં જ તેઓ સુશ્રીપદને પામ્યા. બાકીની બીના પહેલા ગણધરની માફક સમજી લેવી.

૭. શ્રી મૌર્યપુત્ર ગણધર

આ મૌર્યપુત્ર ગણધર મહારાજા કારકપગોત્રના મૌર્યગામવાસી, મૌર્ય પ્રાદ્યક્ષના પુત્ર હતા. તેમની માતાનું નામ વિજયાદેવી હતું. તેઓનો જન્મ વૃષભ-રાશિમાં મૃગશીર નક્ષત્રમાં થયો હતો. તેઓ ચૌદ વિદ્યાના પારગામી હતા અને ૩૫૦ શિષ્યોના અધ્યાપક હતા. તેમને “ દેવો છે કે નહિ ” એવો સંશય હતો. તે પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવ કઈ રીતે દૂર કરે છે, તે બીના દૃઢામાં આ પ્રમાણે છે.

પૂર્વોક્ત રીતે ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે જાણે જાણે દીક્ષિત થયેલા સાંભળી સાતમા મૌર્યપુત્ર નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—“ જે પ્રભુના ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે જાણે જાણે શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે; મારે હું પણ તેમની પાસે જઈ અને મારો સંશય દૂર કરું. ” આ પ્રમાણે વિચારી મૌર્યપુત્ર પોતાના સાડાત્રણસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—“ હે મૌર્યપુત્ર ! તને એવો સંશય છે કે-દેવો છે કે નહિ ? આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“ કો જાનાતિ માયોવમાન્ ગીર્વાણાન્ ઇન્દ્ર-યમ-વરુણ-કુવેરાદીન્ ”

ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે દેવ નથી. તે વેદપદોનો અર્થ તું આ

પ્રમાણે કરે છે—ઈન્દ્ર, યમ, વરુણ અને કુબેર વિગેરે માયા જેવા દેવોને કોણ જાણે છે ? અર્થાત્ ઇન્દ્રાદિ દેવો માયારૂપ છે, જેમ માયા—ઈન્દ્રજલમાં ખરડું વસ્તુસ્વરૂપ કાંઈ હોતું નથી તેમ દેવો પણ વસ્તુગતે ખરી રીતે છે જ નહિ. વળી તું વિચારે છે કે—નારડીઓ તો પરતંત્ર અને દુઃખથી વિહ્વલ હોવાથી અહીં આવી શક્તા નથી; તેથી તેઓને પ્રત્યક્ષ દેખવાનો કોઈ પણ ઉપાય ન હોવાથી શાસ્ત્રોમાં કહેવા મુજબ ‘નારડીઓ છે’ એમ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ. પણ દેવો તો સ્વતંત્ર અને પ્રભાવશાલી હોવાથી અહીં આવવાને સમર્થ છે, છતાં તે દેવો દૃષ્ટિગોચર ન થતા હોવાથી જણાય છે કે દેવો નથી. પણ વળી દેવની હુમ્મતી જણાવનારાં ખીજાં વેદપદો દેખીને તું સંશયમાં પડ્યો છે કે—દેવો છે કે નથી ? દેવની સત્તા જણાવનારાં આ વેદપદો—‘સ एष यज्ञायुधी यजमानोऽञ्जसा स्वर्गलोकं गच्छति’ । એટલે યજ્ઞરૂપ છે આયુધ—હથિયાર જેને એવો તે આ ધનુષ્માન જલ્દી સ્વર્ગલોક એટલે દેવલોકમાં જાય છે. આ વેદપદોથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે દેવો છે, કેમ કે જો દેવ ન હોય તો દેવલોક ક્યાંથી હોય ? આવી રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે દેવ છે કે નથી ? પરંતુ હે મૌર્યપુત્ર ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમ કે અહીં સમવસરણમાં આવેલા આ દેવોને તું અને હું પ્રત્યક્ષ દેખીએ છીએ. વળી ચન્દ્ર—સૂર્યાદિ જ્યોતિષ્ક દેવોનાં વિમાનોને તો દરેક લોકો પ્રત્યક્ષ દેખે છે. જો દેવો ન હોય તો એ વિમાનો કેમ દેખાય ? વેદપદોમાં દેવોને જે માયા સદૃશ કહ્યા છે તેથી દેવોતું અનિત્યપણું સૂચવ્યું છે. એટલે મોટા આયુષ્યવાળા દેવો પણ આયુષ્ય પૂરું થતાં મૃત્યુ છે, તેથી ખીજા પદાર્થોની જેમ તેઓ પણ અનિત્ય છે, માટે દેવપણાની આકાંક્ષા ન રાખતાં શાશ્વતા એવા મોક્ષપદની જ આહવા રાખવી તથા સાધના કરવી જોઈએ. એ પ્રમાણે દેવોતું અનિત્યપણું સૂચવીને પ્રાણીઓને ધર્મ સાધવાનો ભોધ આપ્યો છે; પણ એ વેદપદો ‘દેવો નથી’ એમ જણાવતા નથી. દેવો સ્વતંત્ર અને પ્રભાવશાલી હોવા છતાં અંગીતકાર્યાદિમાં વ્યક્તતા, દિવ્ય ગ્રેમ, વિપદમાં આસક્તિ વિગેરે કારણોથી તથા મનુષ્યલોકના દુર્ગંધથી તેઓ અહીં આવતા નથી, પણ તીર્થંકરોના કલ્યાણક વખતે મદાપુરુષોના પુણ્ય પ્રભાવથી આકર્ષાઈને ભક્તિથી, અને પૂર્વભવની પ્રીતિથી, તેમજ પૂર્વભવના દેવ વિગેરે કારણોથી દેવતાઓ અહીં આવે છે. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી મૌર્યપુત્રનો સંશય નષ્ટ થયો. તેમને નિર્ણય થયો કે દેવો છે. સંશય નષ્ટ થતાં પોતાના આરાત્રણો શિષ્યો સાથે ૬૫ વર્ષની ઉંમરે તેઓ દીક્ષિત બની ગણધર ગયા. સર્વ લખિધનિધાન એવા તેઓ ૧૪ વર્ષ ઉપવૃત્તપણામાં રહ્યા. એટલે ૭૯ વર્ષ થીલ્યા બાદ ૮૦ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ દેવગણના પામ્યા. ૧૬ વર્ષ સુધી દેવલીપણે વિચરી સર્વાયુ (૬૫+૧૪+૧૬) ૯૫ વર્ષનું પૂર્ણ કરી પ્રભુની દયાતિમાં શ્રેયેશી અવસ્થા અનુભવીને તેઓ નિર્વાણપદને પામ્યા. બાકીની બીજા પૂર્વની માફક ગમજવી.

૮. શ્રી અકંપિત ગણધર

આ આઠમા ગણધરમહારાજ ગૌતમગોત્રના, પિતા દેવ પ્રાક્ષણ અને માતા જ્યંતીના પુત્ર હતા. તેઓનો મકરસાથિ, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં જન્મ થયો હતો. ત્રીજી બુદ્ધિના પ્રભાવે છએ દર્શનનાં શાસ્ત્રો લાણીને તેઓ મહાસમર્થ વિદ્વાન્ થયા હતા. તેઓ ૩૦૦ શિષ્યોને લણાવતા હતા. તેમને ‘નારકીઓ છે કે નહિ?’ એવો સંશય હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના પ્રસાદથી તે કંઈ રીતે દૂર થાય છે? તે બીના દૂંધામાં આ પ્રમાણે છે.

પૂર્વોક્ત રીતે ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે સાતે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી આઠમા અકંપિત નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—‘જેના ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે સાતે જણ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં, અને મારો સંશય દૂર કરું.’ આ પ્રમાણે વિચારી અકંપિત નામના પંડિતજી પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—‘હે અકંપિત ! તને એવો સંશય છે કે—નારકી છે કે નહિ ? આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—“ ન હિ વૈ પ્રેત્ય નરકે નારકાઃ સન્તિ । ” ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે નારકી નથી, તે વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—પ્રેત્ય એટલે પરલોકમાં નરકને વિષે નારકી નથી, એટલે કોઈ પણ પ્રાણી મરીને પરલવમાં નારકી થતા નથી. વળી તું માને છે કે—ચન્દ્ર-સૂર્યાદિ દેવો તો પ્રત્યક્ષ જણાય છે. વળી મનુષ્યો કોઈ દેવની માનતા માને છે, તો કેટલાકને તે માનેલી માનતાનું ફળ મળતું દેખીએ છીએ; આ પ્રમાણે માનતા વિગેરેનું ફળ દેખવાથી અનુમાનથી પણ જણાય છે કે દેવો છે. પણ નારકી તો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી કે અનુમાન પ્રમાણથી પણ જણાતા નથી, તેથી નારકી નથી. પણ વળી “ નારકો વૈ ય જાયતે યઃ શૂદ્રાન્નમજ્ઞાતિ ” એટલે ‘જે પ્રાક્ષણ શૂદ્રનું અનાજ ખાય છે તે નારકી થાય છે.’ આ પદોથી નારકી છે એમ જણાય છે. આવી રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે નારકી છે કે નથી ? પરંતુ હે અકંપિત ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે “ ન હિ વૈ પ્રેત્ય નરકે નારકાઃ સન્તિ ” એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી. તે પદોનો ખરો અર્થ આ પ્રમાણે છે—પરલોકમાં નરકને વિષે નારકીઓ નથી, એટલે પરલોકમાં નારકીઓ મેરુ વિગેરેની જેમ શાશ્વતા નથી, પરંતુ જે પ્રાણી ઉત્કૃષ્ટ પાપ ઉપાર્જન કરે છે તે મરીને પરલવમાં નારકી થાય છે. આ પ્રમાણે તે વેદપદોનો અર્થ છે. અથવા નારકી મરીને દુરીથી અનંતરભવે નારકીપણે ઉત્પત્ત થતા નથી. એ પ્રમાણે તે વેદપદોનો અર્થ છે, પણ એ વેદપદો ‘નારકી નથી’ એમ જણાવતા નથી. નારકીઓ પરવશપણથી અહીં આવી શકતા નથી, પરંતુ ક્ષાયિક જ્ઞાનવાળા સર્વજ્ઞભગવંતો તો, તે નારકી-

એને પોતાના જ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ દેખે છે. છઠ્ઠરથીને અનુમાનથી નારકીની પ્રતીતિ થઈ શકે છે, તે આ પ્રમાણે—જેમ પ્રાણી ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યનું ફળ અનુત્તર દેવપણે ઉત્પન્ન થઈને લોગવે છે, તેમ ઉત્કૃષ્ટ પાપ કરનાર પ્રાણીને તે ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ફલ પણ અવશ્ય લોગવવું જ પડે, અને તે તીવ્ર અને નિરંતર દુઃખ લોગવવારૂપ ફલને નારકીપણે ઉત્પન્ન થઈને લોગવે છે. કદાચ તું કહે કે—ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ફલ તિર્યચના લવમાં અથવા મનુષ્યના લવમાં પણ લોગવી શકાય, કેમ કે ઘણા તિર્યચોને અને મનુષ્યોને અતિશય દુઃખી દેખીએ છીએ; તો તે વચન પણ ઠીક નથી, કેમ કે તિર્યચ અને મનુષ્ય લવમાં તીવ્ર અને નિરંતર દુઃખ હોતું નથી; તેમને દુઃખ વધારે હોય તો થોડું પણ સુખ હોય છે. વળી નારકીઓને જેનું તીવ્ર દુઃખ કહ્યું છે તેનું દુઃખ તિર્યચ અને મનુષ્ય લવમાં હોતું નથી, ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ફલ તો તીવ્ર અને નિરંતર દુઃખ લોગવવું એ જ છે; મારે માનવું જોઈએ કે—ઉત્કૃષ્ટ પાપ કરનારો પ્રાણી મરીને નારકી થઈ તીવ્ર અને નિરંતર એવાં દુઃખો લોગવે છે. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી અકંપિત બ્રાહ્મણને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો. તેમને નિર્ણય થયો કે નારકી છે. સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના ગ્રણ સો શિષ્યો સાથે તે જ વખતે મહાવીરદેવની પાસે ૪૯ મા વર્ષની શરૂઆતમાં દીક્ષા લીધી અને તંઓ ગણધર પદવી પામ્યા. નવ વર્ષ છઠ્ઠરથપણે રહી તેઓથી ૫૮ મા વર્ષની શરૂઆતમાં કેવલજ્ઞાન પામ્યા. ૨૧ વર્ષ સુધી ધ્યાનાતીત સ્વરૂપે વિચરી, ઘણા ભવ્ય ઇલોને મોક્ષમાર્ગના મુસાફર બનાવી સર્વાધુ (૪૮+૬+૨૧) ૭૫ વર્ષનું પૂર્ણ કરી પંચમ (મોક્ષ) ગતિને પામ્યા. જાકીની જીના શ્રી ઇન્દ્ર-ભૂતિચત્રી માફક બાણી.

આ. શ્રીવિજયપદમસુરિ

જાણવા યોગ્ય

૧. અમુક ગાથાનું પ્રતિક લઈને કેટલાક બંધુઓ તીર્થંકરને અતિરમરણુ ગાન હોવાનું કહે છે પરંતુ શ્રી મલ્લવશિરિહ મહારાજ આચર્યક મૂલની ગાથા ૧૮૯ ની દીક્ષામાં કહે છે કે—અતિરમર એટલે અત્રિપાતિ એવા મતિ, મૂળ ને અવધિરૂપ ત્રણ ગાનરૂડે પુનઃ સમજાવા. જે દેવલોકમાંથી ભગવંત આવવાના હોય તે દેવલોકમાં જેનું હોય તેટલું અત્ર-મ્યુત અગમિતાન ભગવંતને દોષ છે.

૨. દોહરિધિના બપોલ મારે મલ્લવશિરિહએ શ્રી આચર્યક દીક્ષાના પાને ૧૯૫ મે મારે શાપારૂડે ૩૬ કાર કલા છે. દીક્ષામાં તેનો વિરનાર છે તે ખાસ જાણવા યોગ્ય છે.

૩. પૈય વિદરમાનના નામ વિગેરે ૨૧ કાજા બતાવનાર એક પ્રકરણની ભેખિત પ્રત બાવનજન્ના બંદારમાંથી નીકળી છે. તેનું બાપાંતર અમે ‘શ્રી ભૈનધર્મપ્રકાશ’ પુ. ૫૫ માંના અંક પાંચમાં આપ્યો છે તે વિદરમાન મિત્રને અમે ખાસ જાણવા યોગ્ય છે. કુંવરજી

તત્ત્વન્યાયવિભાકરની સમાલોચના

આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિઠ્ઠલજીવસૂત્રિજીએ રચેલ તત્ત્વન્યાયવિભાકર સ્વોપન ટીકા સાથેનો અથ અભિપ્રાય માટે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક મહાને મળ્યો છે આખા અથનું મમત્ર અવલોકન કરવા માટે મને સોપતા એક અપૂર્વ અથ જોવામા આવે છે આ ૧૭ અને પૂર્વાચાર્યોના અથોનું દોહન કરી જૈનદર્શનના તત્ત્વજ્ઞાનનો મનોશી સાર સગલ મરકૂત ભાષામા ન્યાયપુત્ર મર ગોઠવી મૂકવામા આવેન છે જૈન તત્ત્વજ્ઞાન ॥ ફટલાક વિષયો જેવા કે અનેકાતવાદ, સ્યાદ્વાદ, જ્ઞાનવાદ, પ્રમાણુવાદ, જીવઅજીવવાદ, કર્મવાદ વિગેરે ગહન હોવા છતાં, વાદ પ્રતિવાદના આડબગ રિતા, પૂર્વાચાર્યોએ જુદા જુદા દૃષ્ટિબિંદુથી સૂક્ષ્મ ભુદ્ધિએ વિચારણા કરી, પ્રતિસ્પર્ધી દર્શનોના મતબોધોની તુલનાત્મક પરીક્ષા કરી જે મિદ્ધાતો (conclusions) અત્યાગ સુધીમા નક્કી કર્યા છે તે મિદ્ધાતો આ અથમા અચકારે મૂકેલ છે ખીજ દર્શનોની જેમ જૈન દર્શન પણ ધીમે ધીમે ફૂલેલ-ફૂલેલ અને વિશ્લેષ છે આ અથમા છેવટના ફક્ત સિદ્ધાંતો પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યા છે, એવું કાંઈ નથી અગત્યના સવાલોને ચર્ચવામા પણ આવેલ છે, જુદા જુદા આચાર્યોના મતબેદ પણ બતાવેલ છે અને વેદાત મીમાંસા, માખ્ય, ન્યાય આદિ દર્શનોની માન્યતાથી જુદા પડવાના કારણો પણ બતાવવામા આવ્યા છે, એટલે જૈન દર્શનના અભ્યાસી માટે આ મહત્વનો અથ છે

અથને ત્રણ વિભાગમા વહેચેલ છે તત્ત્વાર્થસૂત્રની પદ્ધતિ પ્રમાણે સૂત્ર, ભાષ્ય અને ટીપ યોજેલ છે તત્ત્વાર્થસૂત્રમા પહેલું સૂત્ર સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ છે તેને મદલે સમ્યક્થદ્ધાસંચિચરણાણિ મુક્ત્યુપાયા સૂત્ર મૂકેલ છે અને પછી સમ્યક્ શ્રદ્ધા, સમ્યક્ અવિત્ત અને સમ્યક્ અજ્ઞાનું અથના ત્રણ વિભાગમા વિવરણ કરેલ છે દરેક વિભાગમા જુદા જુદા વિષયોના પાંચ વિભાગ પાડેલ છે, જેને પ્રથમકિરણ દ્વિતીય કિરણાદિ નામ આપેલ છે પહેલા વિભાગમા સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ બતાવી, જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, મવર, નિર્જગ, બંધ અને મોક્ષ એ નવ તત્ત્વોની પ્રરૂપણા કરી તેના લક્ષણ, ભેદ, પ્રભેદ વિગેરેની સવિસ્તર તાર્કિક દૃષ્ટિએ પ્રરૂપણા અને ચર્ચા કરેલ છે આ ભાગમા જીવે દ્ર યોનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે, પુણ્ય અને પાપ તત્ત્વ ૧૧ વિચારણામા કર્મનું સ્વરૂપ, કર્મના ભેદો વિગેરેનું આગમ પ્રમાણે વર્ણન કરેલ છે આશ્રવ તત્ત્વની વિચારણામા આશ્રવના હેતુ હિંસા અમત્ય, સ્તેય, અલ્પહનચર્ચ, પગિત્રહ વિગેરેનું શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ વિવરણ કરેલ છે. મેનર તત્ત્વના વિવેચનમા ચૌદ ગુણુચાનનું અવિસ્તર વર્ણન આપેન છે, અને સમિતિ ગુપ્તિ વિગેરેનું સ્વરૂપ બતાવી પરીપહોનું વર્ણન કરેલ છે નિર્જગ તત્ત્વની વિચારણામા તપ અને જ્ઞાનનું સ્વરૂપ બતાવેન છે બધના વિષયમા કર્મની પ્રકૃતિ, સ્થિતિ વિગેરેનું દિગ્દર્શન કરાવેલ છે મોક્ષતત્ત્વમા મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવી માર્ગણાનું વિવેચન કરેલ છે, અને લેસ્યાઓનું સ્વરૂપ બતાવી સિદ્ધના લિંગની ચર્ચા કરેલ છે

ખીજા ભાગમા જ્ઞાનનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે તેમા મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન વિગેરે જ્ઞાનના

સાધનોનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ જાણી, જ્ઞાનના પ્રાપ્તિમાર્ગ અતાવનાર પ્રમાણ્યજ્ઞાનની મીમાંસા કરેલ છે જેમાં જૈન ન્યાય, નય, સામજીગી, અનેકાંતવાદ વિગેરે વાદોની ચર્ચા કરેલ છે.

ત્રીજા ભાગમાં ચરણચરણાનુયોગ અતાવેલ છે. પંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ અતાવેલ છે, બાર બાવનાઓનું વર્ણન કરેલ છે, લોકસ્વરૂપનું વર્ણન કરેલ છે અને ચારિત્ર અલ્પચરનાર-ચારિત્રીઓના પુણ્ય અકુશ વિગેરે બેદોનું વર્ણન કરી અંચળી સમાપ્તિ કરેલ છે.

ઉપરના અવલોકનને પરિણામે જણાશે કે-જૈન દર્શનના અભ્યાસીને જૈનદર્શન અને જૈન ધર્મના લિખિત તત્ત્વો-અંશોનું જ્ઞાન મેળવવાની સંપૂર્ણ સામગ્રી આ ગ્રંથ પૂરી પાડે છે. એટલે આ ગ્રંથનો લાભ જૈનસમાજ અને જૈનેતર તત્ત્વજિજ્ઞાસુ વર્ગ અવશ્ય લેશે એવી અમારી માન્યતા છે.

આ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્રની શૈલીને અનુલક્ષીને રચાયેલ છે. તત્ત્વાર્થસૂત્રના સૂત્ર રચનાર શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચક છે, ભાષ્ય સ્વોપક છે કે કેમ તે વિવાદનો વિષય છે, અને ટીકાકાર શ્રી સિદ્ધસેન ગણિ જુદા આચાર્ય છે. સૂત્રકાર શ્રી ઉમાસ્વાતિ અને ટીકાકાર શ્રી સિદ્ધસેન ગણિ વચ્ચે લગભગ આઠશે દજન વર્ષનું અંતર છે. સદરહુ આઠશે હજાર વર્ષમાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન માદિત્યમાં ધણી મહત્વનો વિકાસ થયેલ હતો. એટલે તત્ત્વાર્થસૂત્રના ટીકાકારને, મુત્રોનો અર્થ પાછળના તત્ત્વજ્ઞાનના વિકાસને અનુરૂપ કરવાને કેટલેક રચેલે શ્રમ પડ્યા તેવામાં આવે છે. તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં નવની વિચારણામાં ઉપર અતાવેલ ટીકાકારની મુશ્કેલી ઘટતરી આવે છે.

આ પુસ્તકના દર્તા શ્રી વિજયલક્ષ્મિસુરિજીને આ મુશ્કેલી નડેલ નથી. તેઓપ્રીએ પૂર્વાચાર્યોના મથોનું અવણુ, મનન અને નિદિધ્યાસન કરી વસ્તુતત્ત્વનો નિર્ણય કરી તેનું લક્ષણ બાંધી સૂત્ર રચેલ છે, તેનો દૂકાણમાં સ્ફોટ કરવાને ભાષ્ય કરેલ છે, અને વિશેષ સ્પષ્ટતા ટીકામાં કરેલ છે. એટલે આ ગ્રંથના વાચકવર્ગને માટે ધણે અંશે સરલતા થયેલ છે.

આ ગ્રંથમાં કર્તાએ મુત્રો રચવામાં અને પદાર્થના લક્ષણ બાંધવામાં નવીનતા દાખલ કરેલ છે. આ નવીનતા કેટલાક મુત્રોમાં પ્રચલિત જણાતી નથી, દાખલા તરીકે પહેલા મુત્રમાં સમ્યક્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ને બદલે સમ્યક્ધર્માલંચિચરણાણિ મુક્ત્યુપાયાઃ મુદ્ધ છે. મુત્રમાં થયેલ આ નવીનતા બગબર જણાતી નથી. પ્રથમ તો મમ્યક્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ એ સૂત્ર સર્વસામાન્ય સ્થાપિત પ્રમાણ્યવાક્ય છે. પૂર્વાચાર્યોએ તેમાં ફેરફાર કર્યો નથી. જૈનધર્મમાં જન્મ નવકારમંત્ર આધિપત્ય બોગવે છે તેમ જૈનતત્ત્વજ્ઞાનમાં આ સૂત્ર સામાન્ય બોગવે છે. બીજા દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર શબ્દો જેટલા વ્યાપક છે તેટલા શ્રદ્ધા, સંવિત્ અને ચરણ શબ્દો વ્યાપક નથી. દર્શન હજુ જ્ઞેનું-ધાતુ ઉપરથી થયેલ છે. તેનો અર્થ પર્મની વિચારણામાં શ્રદ્ધાન યથ શકે છે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનની વિચારણામાં માણાવકાર Intuition પણ યથ શકે છે, જ્ઞાન શબ્દમાં જ્ઞાન મેળવવાના દારો-મનિજ્ઞાન વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે તેમ પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાનનો પણ અમાત્ર થાય છે. સંવિત્ શબ્દનો તેનો અર્થ નીકળી શકે કે કેમ તે જણવામાં નથી. ચારિત્ર

શબ્દ સામાન્ય શબ્દ છે. તેમાં આત્માને લક્ષીને કરેલ દરેક શુદ્ધ આચરણનો સમાવેશ થાય છે. ચરણ શબ્દ જૈન પારિભાષિક છે, અને જૈનધર્મના સાધુવર્ગના ચરણચરણને સૂચવનાર છે. મોક્ષમાર્ગઃ એક વચન છે, મુક્તિઉપાયોઃ બહુવચન છે. એકવચનને બદલે બહુવચન કહેલ છે, તે પણ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ બરાબર જણાતું નથી. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રની એકાત્મતા નિશ્ચય નથ પ્રમાણે મુક્તિનું કારણ છે તેમાં જે બેદ બતાવેલ છે અને ઉત્તરપૂર્વનો લાભ બતાવેલ છે તે વ્યવહારદૃષ્ટિથી છે.

ખીણું આ ગ્રંથ તત્ત્વન્યાયનો છે. એટલે સંપ્રદાય ધર્મની ભાવના કરતાં તત્ત્વની ભાવનાને પ્રધાનતા આપવી જોઈએ, શ્રદ્ધા ધર્મની ચર્ચામાં જોટલી અગત્યતા ધરાવે છે તેટલી તત્ત્વની ચર્ચામાં તેની અગત્યતા નથી. આવા તાત્ત્વિક ગ્રંથો એકલા જૈનો માટે નથી, પણ તત્ત્વ-સત્ય શોધવાની વૃત્તિવાળા દરેક જિજ્ઞાસુઓ માટે છે; માટે તાત્ત્વિક ગ્રંથોમાં સાંપ્રદાયિકતાને બંને તેટલું જોણું સ્થાન આપવું જોઈએ. ઉપર જે યત્નિચિત્ ચર્ચા કરેલ છે તે તત્ત્વચિંતકની દૃષ્ટિએ કરેલ છે. ગ્રંથનું ગૌરવ જોણું કરવાનો તેમાં લેશમાત્ર ઉદ્દેશ નથી.

જૈન દર્શનનો સર્વાંશી આ ગ્રંથ પાઠશાલાઓ અને વિદ્યાલયોમાં ધાર્મિક અભ્યાસમાં દાખલ કરવા જોવો છે. તેમાં એક મુશ્કેલી જોવામાં આવે છે કે સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસીઓ જૈનસમાજમાં જોછા છે. યુનીવર્સિટીઓમાં પહેલાં સંસ્કૃત ભાષાને જે ઉચ્ચ સ્થાન આપવામાં આવતું હતું તે જોણું થયું છે, અને હિંદી તથા માતૃભાષાઓને અગત્યનું સ્થાન આપવામાં આવે છે, માટે આ ગ્રંથમાંથી અમુક અમુક વિષયો સુટી કાઢી તેનું હિંદી ભાષામાં અવતરણ કરવામાં આવે તો ઉચ્ચ કેળવણી લેતા જૈન વિદ્યાર્થીઓને ધણું ઉપયોગી થઈ શકે. આવા તત્ત્વના ગ્રંથોને સમજાવનાર શિક્ષકો પણ મળવા મુશ્કેલ છે. કોલેજોમાં અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થીઓને વિજ્ઞાન અને પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનની તુલનાત્મક શૈલીથી જૈન તત્ત્વજ્ઞાન બતાવવામાં ન આવે તો અભ્યાસમાં રસ ઉત્પન્ન થવો મુશ્કેલ છે. છતાં એટલું તો જોઈએ કે કહી શકાય કે આ પુસ્તક શિક્ષક અને શીષ્યનારાઓને પૂર્ણ માર્ગદર્શક થશે.

પુસ્તકની કિંમત રૂપિયા પાંચ રાખવામાં આવેલ છે. હાલના મોંઘવારીના સમયમાં કિંમત કોઈ રીતે વધારે નથી, ઉલટી છપાવવાના ખર્ચના પ્રમાણમાં જોઈ જણાય છે, છતાં કોઈ શ્રીમંત શ્રદ્ધાળુ જૈન ગૃહસ્થને જ્ઞાનની પ્રભાવના કરવાનો ઉપદેશ આપવામાં આવે અને તેવા ગૃહસ્થ ઉદાર મદદ આપે તો કિંમત જોઈ કરવા જેવું છે. કારણ જૈન સમાજમાં પૈસા ખર્ચો આવા પુસ્તકોનો મંત્ર કરનાર અથવા વાંચનાર જોછા ગૃહસ્થો છે.

છેવટે આ મહારાજ શ્રી લઘ્વિસૂરીશ્વરજીએ, જૈન દર્શનનો સતત મર્મગ્રાહી અભ્યાસ કરી, આ અપૂર્વ ગ્રંથ સંસ્કૃત ભાષામાં રચી જનતા સમક્ષ અર્પણ કર્યો છે તે માટે સૂરીશ્વરજીને અમે અભિનંદન આપીએ છીએ, અને આવા ગ્રંથનો અભ્યાસ જૈન અને જૈનેતર બધુઓ કરે એવી અમારી દાર્દિક અભિલાષા છે.

જીવરાજભાઈ જોધવજી દોશી-ભાવનગર

વીરવિલાસ

(૧)

કરપી ભૂડા સંસારમાં રે.

‘ કરપી ’ એટલે કૃપણ પોતે ખાવ નહિ, ખીજને ખાવા દે નહિ; પોતે વાપરે નહિ, ખીજને વાપરવા દે નહિ; પોતે ભોગવે નહિ, ખીજને ભોગવવા દે નહિ. આવા કૃપણ સોઝે દુનિયામાં ધણા હોય છે, એનો જીવન પર ખ્યાલ અતિ મકુચિત હોય છે, એની દૃષ્ટિ અતિ પામર હોય છે, એની નજર અધોગામી હોય છે, એ સર્વ વસ્તુનો નાશ થઈ જવાનો છે, ટાંકને ખાવાપીવા પણ ગ્રહેવાનું નથી અને મૂર્ખ લોકો વિચાર કર્યા વગર મળેલ લક્ષ્મી વાપરી નાખે છે કે આપી દે છે એવા એવા વિચાર કરી નાહકનો બળી મરે છે. પાગલાને ત્યાં થતી સુદર ગોસાઈ, મહેમાનોનું સ્વાગત કે સારા અવમરે થતા ખર્ચને જોઈ એને ઉકળાટ થાય છે, એને સર્વ જગુ જ દેખાય છે અને પોતાની પાસે ઓછી વધતી કે અઢળક ધનમપત્તિ હોય તેનો જગ પણ ઉપયોગ ન કરતા એને મડાગાંઠ આધીને વળગી રહે છે આવેલ સપત્તિને ઝોળખતો નથી, મળેલ તકનો એ લાભ લેતો નથી અને કરમમાં લખ્યું હોય તે રાજ્ય ઐશ્વિકની લક્ષ્મીને જાણી પાડે એટલી લક્ષ્મી પોતાની પાસે હોય તો પણ મમ્મણુ શેઠની પેઠે એ તો તેલ ને ચોળા જ ખાય છે અને અધારી ગાંઠએ નદીમાંથી લાકડા ખેંચે છે.

આવા મનુષ્યનો જીવન તરફનો ખ્યાલ ભારે અરપણ હોય છે. ધન શા માટે બેશું કરવું, કેને આપવું, જેને આપવામાં આવશે તે આભાર પણ માનશે કે નહિ એનો ખ્યાલ ન કરતા મમત્વશુદ્ધિએ એ તો સમ્રાટ કરવામાં જ સમજે છે માઠ સીતેર વર્ષની વય થઈ ગઈ હોય, ઊંઠગ થવાની આશા ન હોય, લાગીજીવો એના અવમાનની ગદ જોઈ બેઠા હોય તો પણ ચમડી તૂટે પણ દમડી ન છૂટે એવા એના હાલદવાય હોય છે. લગભગ દાય દઈ બેઠે, કળાટ કરે, બે પૈમાના લાભ ખાતર મામાને હાનરો સંકડોનું નુકમાન કરતાં જેની પાતી યડકે નહિ, તે અતે દા તો મદાગા મર્યાં જોઈ બેસે છે, વ્યમનમાં ચડી જઈ આખી મિમ્મન ફનાશીઆ કરે છે અથવા એટલી અજવરિયત રિયતિમાં દાય ધમનો ચાલો જાય છે કે તેની પાછળ વકીલ દ-બારમાં ન્યાકોતો ઊડે છે અને આખું એગ્રેટ ફનાશીઆ રૂઝ જાય છે તેમાંની બાગતમાં ‘ માખીઓએ મધ કીધું, ન ખાધું ન શન દીધું, ભૂટનારે ભૂટી લીધું રે આ જીવ જોતે. ’ આ દલપતગમની ઉક્તિ સામી પડે છે અને ઉપજોન કે શન ન કરનાગના ધનનો અતે નાશ થાય છે એ સુભાષિત નજરે અનુભવવાનો તેને કે દુનિયાને શખસો માપડે છે.

જીવનમાં કે ન જીવ ની મરખાઈ નહિ, ખાવાનું દેશણું નહિ, કાંઈ દીપ (૬૬ શલો)

૧. ચોમા અગ્ની પૂજામાં અતગવકર્મની પૂજા બીજી

ભગવવા આવે તો ગરીબાઈથી ‘શક્તિ નથી’ એવું દયામણું ચહેરું કહેવાનો શીરસ્તો ધગવ નાર આવા પ્રાણીનું નામ પણ દુનિયા પ્રભાતના પહોળા લેતા અચકાય છે અને નામ ઝાંઝ કાઢે લેવાઈ જાય તો ‘આજ ખાનાનું મળશે નહિ’ એવી આગાહીનું વિમાસણ કરતા જોવામાં આવે છે, છતાં આ ભાષણીનું મન જરા પણ પવળતું નથી, એની ગાંઠ છૂટતી નથી એની ઉડાઉગીર દુનિયા તરફની વફાતમાં ઘટાડો થતો નથી અને એના તેલ કે ચોળા કામવાના કામમાં પણ એને અભિમાનનો પાર હોતો નથી.

આવા કરપીને ભૂડો કહેવો એ વધારે પડતી વાત નથી એ તો સાદો શબ્દ છે એવા મનુષ્યને કોઈ મિત્ર હોતું નથી, એને સગામજાથી જેવી કોઈ વસ્તુ હોતી નથી, એને સમાજમાં સન્માન મળતું નથી અને એની નજીક જવાની કોઈને ઇચ્છા થતી નથી ધનનું આશ્રુ શાસ્ત્ર તે નિર્દોષ બનાવી દે છે ધનનો ઉપયોગ ન થાય તો એ સડી જાય છે, ખસી જાય છે, વેડફાઈ જાય છે તે એ જાણતો નથી અને ધન ગમે તે કારણે ચાલી ગયા પછી તેના મનમાં જે વિમાસણ થાય છે તે વિચારતા ત્રાસ થાય તેવી પરિસ્થિતિ કદાપી શકાય છે, માટે કરપી-કૃપણને ભૂડો કહ્યો છે ભૂડો એટલે ખરાબ, તુચ્છતાને પાત્ર અને બ્યવહાર દૃષ્ટિએ અધમ કોટિમાં મૂકાય તેવો મનુષ્ય સમજવો જેને જીવતા સન્માન નહિ, જેના મરતા અરેરાગી નહિ અને ચાલ્યો જાય તો દુનિયાનો ભાર ઓછો થયો એવી ગણના જેને માટે થાય તેવા જીવનને ‘ભૂકુ’ કહેવું એ તદ્દન સમુચિત વાત છે

કૃપણ પ્રાણી માને છે કે ધન ખગચતા ખૂબી જશે એને ખગર નથી હોતી કે નદીના વહેતા પ્રાણી જ નિર્મળ રહે છે, ખાળોચિયુ ભરેલું ગહે તો એમાં જીનાત થઈ જાય છે અને અતે એમાં ગંધ લાગુ પડી જાય છે ધન વાપર્યો ઘટતું નથી, આપનાની ઓછું થતું નથી, મારા કામમાં અર્થવાધી પ્રિતાય પામતું નથી એ તો વાતણી છે, એકના એકનીશ થાય છે બગાળર પ્રેમ અને અતગ રસ હોય તો એકના હજાર લાખ કે કરોડ થાય ખાકી કોઈની સાથે ધન જતું નથી, કોઈને ગાસડી બધાવવામાં આવતી નથી અને છેક છેલ્લો ઘડીએ કરેલ ધનનો વ્યય તો જળતું ઘર કૃષ્ણાર્પણ કરવાની કોટિમાં આવે છે, માટે આપના પ્રમાણમાં અર્થ ગણવો, પોતાના મોજશોખ ઓછા કરવા અને પારકાના લાભ માટે વિવેકપૂર્વક કરેલ ધનની વાતણી જરૂર ક્ષણતી થાય છે એ વાત નિગતર સ્મરણમાં ગણવી

ખાકી આવેન હપત ન ઓળખનાર ધન ખોષ બેસે ત્યારે પરતાવો કરે એ અર્થ વગરની વાત છે મોડી મોડી સમજણ આવે એ તો ખાલી મનમાં બધા કરનાર હાય વગળ છે, સમજણ વગરની ગરમી કાઢવાના ચાળા છે, ધન પરના અમાધારણ મોહને દાખ વનાર ખ્યાલો ભામાં છે આવતો દિવસ જાણનાર, પરાયે ધનનો વિવેકપૂર્વક સંકુપયોગ કરનાર, ગ્રામપણે ધનનો વિનિયોગ મનાગના મનમાં જે આનંદ થાય છે તેનું વર્ણન કરવું મુશ્કેલ છે, એને બદલે વોકો નામ લેનામાં પણ અપશુકન સમજે નામ લેનાઈ જાય તો ચૂકી નાખે અને આનંદ ઉત્સાહ કે પ્રેરણા વગરના જીવનને અતે દગલા મૂકી જાય તો તેમાં ધનમમતાનો એક વધારે ખરાબ દાખલો બેસાડી જવા ઉપરાંત કાંઈ ફગ બેસતું નથી અને ઉઘાડે દાંથે ચાલ્યા જતી વખતે હારેલ જુગારીની દશા સાધ્ય હોય તો અનુભવની પડે છે

કેટલાક માણસો દાન કરી જ શકતા નથી. કપિલા દાસીને શ્રેણિક રાજાએ દાન આપવાની ફરજ પાડી ત્યારે તે કહી ઉઠી અને એને હાથે ચાટવો ખાંધી એની પાસે દાન આપવાની ફરજ પાડી ત્યારે એ કહી ઉઠતાં બોલતી રહી કે- 'આ તો શ્રેણિક રાજાનો ચાટવો દાન આપે છે, હું નહિ.' આ દાન ન આપનારનો અંતિમ ગુન્હાનો દાખલો છે. પણ છતી મુઠીએ, પૂરતી અનુકૂળતા છતાં કાંઈ ન આપી શકનારના ઘણા દાખલા જોવામાં આવ્યા છે અને એમના ધ્યેય વગરના જીવનને માટે અત્યંત ધૂણા ઉત્પન્ન કરનાર વાતાવરણ વચ્ચે તેઓના જીવન પરવેના ખ્યાલો માટે દયા ઉત્પન્ન કરનાર કિસ્સાઓ નજરે પડ્યા છે.

(૭)

* રંગ રસિયા રંગ રસ બન્યો, મનમોહનજી;

કોઈ આગળ નવિ કહિવાય, મનકું મોહું રે મનમોહનજી.

વેધકતા વેધક લહે, મનમોહનજી;

બીજા બેઠા વા ખાય, મનકું મોહું રે મનમોહનજી.

આ દીવના લયમાં ગવાતી પૂજનો આલાપ અદ્ભુત છે, એમાં કાંડિયારાસની ધૂમ જામતી હોય, નોખતના અવાજ સાથે કાંડિયાના દેહારા બોલતા હોય, કાંસીની ઝૂકમાં ઘડકા પડતાં હોય અને ગાનાર ગવરાવનાર એકરમથી રમઝટ મચાવી ગલા હોય ત્યારે કંઠાના એક એક ટેકા માથે અંતરમાં રંગ રસ જાગી જાય છે, રમનો કસ ઊંડો જીતરતો જાય છે અને અંતર આત્મા અપૂર્વ રસમાં રમજસ યજ્ઞ જાય છે. સાત સાત પૂજા ગાઇ આવ્યા પછી, ઇશ્વરદાસીને સોનારૂપાને સોગંઠે શેત્રજ રમતા કહી આવ્યા પછી, ચક્રોના મુરોયા ઘંટનો અવાજ ગાઈ આવ્યા પછી, પાર્શ્વનાથ પરમાત્મા અને કમઠ વચ્ચેના મંગાપણ નાદ મોંઝળી આવ્યા પછી અને મેઘમાળાનો વગસાદ, પ્રભુના કંઠ સુધી પાણી અને ધરજોઈતું જરવાદીત વર્ષાવ્યા પછી ન્યારે એ મર્વની ઉપર આ રમશેખર ચઢે છે ત્યારે હમલેલ પણ જાગી જાય છે, ઊંધતા પણ બેઠા યજ્ઞ જાય છે અને પ્રત્યેક ઠણકા માથે એતનરાજ રમાનુભવ કરે છે.

ત્યારે પૂજા એ શી વસ્તુ છે ? 'ચિત્તપ્રસન્ને રે પૂજનકૃણ કહું' એ આત્મ-વિલાસમાં શો ચમત્કાર છે, 'સાચી બડતે માહિયા, રીઝો એક વેળા' બોલનાર પોતે જ કેવી રીતે રીઝી જાય છે, સાહેબા આવીને રીઝવનાર નથી, પણ અંતરમાં બેઠેલો 'માદેબો' જ રીઝવાનો છે એ વાનનો માધ્માત્કાર થાય છે. કાંસીની એ રૂંક જેણે જોય હોય, અંતરના એ ઘડકા જેણે અનુભવ્યા હોય, દીવની એ રમઝટ જેણે ઝીલી જાણી હોય તે જ મમત રે વેધક પ્રાણી હોય તે જ વેધકપક્ષ પામે છે, એમાં જેનાં તેનાં જન્મ નહિ. બીજા તો ગંધાવેદ માપતા જાય ત્યાં ગંધાને જોવાની વાત તો જાણ પર ગદી. પણ આશ્ચર્યના રૂનાં ચક્રર જેઈ પોતે જ ચક્રરમાં પડી જાય અને જાણ કે નિહાનને હાથ આડવાની દિમંત પણ ન કરે.

પણ એ રસ અંતર આત્મા જ સમજે, એ જ એનો અનુભવ કરે, એ જ એનાથી અંતરમાં તૃપ્ત થઈ જાય, એ જ અંદરથી સાક્ષાત્કાર કરે, એ જ એના વિલાસમાં મગ્ન થઈ જાય, એ જ એના નાદમાં ઘેલો થઈ જાય અને એ જ અવ્યક્ત કે વ્યક્ત સુખનો અનુભવ કરે. એ વાતનું કોઈ પાસે વર્ણન ન કરી શકાય, એ વાત કોઈને કીધી-કથી ન જાય, એ વાત માટે ભાષામાં શબ્દ નથી, કોશમાં પર્યાય નથી, કાવ્યમાં ભેદકણું નથી, શબ્દમાં સામર્થ્ય નથી. એ તો અંદર બેઠેલો 'સાહેબો' અનુભવે અને અંતરમાં ડોલે, અંતરમાં ઘનગનાટ પામે અને અંતરના ઊંડા રસમાં રેલાઈ જાય. આવો અનુભવ જીવનમાં એકાદ વાર કર્યો હોય તો ફેરો સફળ છે, આંટા સાર્યક છે, પ્રયત્નનું પરિણામ છે, અનનુભૂતનો સાક્ષાત્કાર છે. ઘણું નિષ્ફળ પ્રયત્ન થાય તો ચિંતા નથી, કામ તો જરૂર રસ્તાસરનું છે, પ્રયાસ સીધા માર્ગ પર છે અને એક વાર આવી જમાવટ અંતરંગ રાત્નમાં થઈ જાય તો બેડો પાર છે.

આવી જમાવટ માર્ગી આવૃત્તિ નથી, પણ અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત છે અને પ્રયત્ને સાધ્ય છે. મુરકેલીથી ગહરાવાનું કારણ નથી, કારણ વગર પ્રયાસે કે અદ્ય પ્રયાસે મળેલ વસ્તુનું મૂલ્ય નથી, પરંતુ એકાદ વખત પણ જો આ ચિત્ત પ્રસન્ન થાય, અંદરથી આત્મા ચલુગણી ઊઠે અને રસ રંગ જામી જાય તો બેડો પાર છે, માર્ગ સુલભ છે અને સાધ્ય સન્મુખ પ્રયાણ છે.

આ પ્રાણીએ અકળ પ્રયાસ તો અનેક વખત કર્યા છે, પણ તેથી મૂંઝાવાનું નથી. એક વાર વેધકતા પ્રાપ્ત થઈ અને રાધાવેધ સાધવાનું બની આવ્યું તો વરમાળા લઈને (મોક્ષ) સુંદરી ભીમી જ છે. પણ એમાં હૃદયનો દૃઢ સંકલ્પ ભેદ્ય છે, અંદરના ઘનગનાટના ચમકારા ભેદ્ય છે, અંતરનો આદર ભેદ્ય છે અને તાન સાથે તાનની મેળવણી કરવી ભેદ્ય છે. અનન્ત ગીતવાદ્ય એ સૂત્ર બરાબર ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. તેના ભાવને આ વિષય સાથે સીધા સંબંધ છે.

હકીકત એમ છે કે પૂજન કરવાનું મન કરે ત્યાં અમુક અંશે ફળપ્રાપ્તિ થાય છે, સાધન એકઠાં કરે ત્યારે તેથી વધારે થાય છે, ચાલવા માંડે ત્યારે તેથી વધારે થાય છે, એમ ઉત્તરોત્તર પ્રકાર બતાવી છેવટે જણાવ્યું છે કે ગીત વાગ્ગીતમાં અનંતગણું ફળ થાય છે. આ સૂત્રમાં બહુ રહસ્ય છે. પ્રાણીને જેવી એકાગ્રતા સંગીતથી-ગીત વાગ્ગીતથી થાય છે તેવી બીજા અન્ય પ્રસંગોથી ભાગ્યે જ થાય છે. તલાલીનતાનો પાકો અનુભવ સંગીતની અંદર જરૂર દેખાય છે. માથુસ ત્યારે ગાનની લે'માં પડી જાય છે ત્યારે એ આખી દુનિયાને ભૂલી જાય છે, એને ખાવાપીવાનું સંજ્ઞા નથી, યાદ પણ આવતું નથી અને એ તો એની લે'માં ચાલ્યો જ જાય છે અને ખરો આંતર આનંદ-સ્વાત્માનંદ અનુભવે છે. આ વાત સંગીતમાં થોડો પણ રસ લેનાર જણી સમજી શકે તેવી છે. રાવણને ગાન કરતાં તીર્થંકરનામકર્મ બંધાયું તેવું રહસ્ય સંગ્રહવા જેવું છે. વાત બે ધડીની જ છે, પણ એણે વૃત્તા તારને સાંધી દીધો, ભાવની જમાવટ ચાલુ રાખી અને એકાગ્રતાને હીલુપ આવવા ન દીધી.

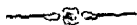
પૂજની ધૂન એ તો અજગ વસ્તુ છે. સામસામે સરખા માનાર હોય, સરખા ઝીલનારા હોય અને સાથે સંગીતનો સાજ નિષ્ણાતના હાથમાં હોય ત્યારે ખરી જમાવટ થાય છે અને એ ધડી આત્મા આંતર આનંદને અનુભવે છે, પોતાની સર્વ અંગત આજ-પંપાળ વિસરી જવાય છે, સર્વ ઇદ્રિયો એકતાન અનુભવે છે, એક રસ યષ્ઠ જાય છે અને અન્ય સર્વને બૂલી જાય છે. આવો અનુભવ જીવનમાં એકાદ વખત યષ્ઠ જાય તો પશુ દ્રવ્યપૂર્ણ માટે કરેલ સર્વ પ્રયાસો કે અર્થેલ દ્રવ્ય, લીધેલ તરફી કે વાપરેલ શક્તિ સર્વ વસ્તુ યષ્ઠ જાય છે; તેટલા માટે જ 'દ્રવ્ય તે ભાવનિભિત્ત' હોય એવું મૂલ્ય છે. વારતવિક રીતે વિચારીએ તો ધણા તો નકામા આંટા (કેરા) જ હોય છે પણ શુદ્ધ માર્ગે હોય અપેક્ષા સફળ છે, પણ એક વાર જે રાધાવેષ સંધાઈ જાય તો જીવન ધન્ય છે, પ્રયાસ સફળ છે અને સાધ્યનું સામિપ્ય છે; માટે જે અને તો રંજરસ જગાડવા પ્રયત્ન કરવો, એ જામે એ માટે સાધનો એકઠાં કરવાં અને એ સાધી જાય તો પ્રયાસનું ફળ એવું છે એમ માનવું.

૩૬

તો પછી વિચારવાનું શું રહે છે ? ચિત્ત પ્રસન્ન થાય, રસરંગ જામે, અંતરાત્મા વિદ્યાન પામે અને અપૂર્વ આનંદનો અનુભવ થાય એવું વાતાવરણ તો જરૂર જમાવવું. એ કાષ્ઠની પાસે વર્ષા ની શકાય તેવા આનંદને માણવાના કાંઈ તો જરૂર કરવા અને પાદ રાખવું કે વાતાવરણ શુદ્ધ હોય, સાધનો અત્યુચ્છ હોય અને પરિસ્થિતિ પાકવાના કાંઈ પર આવી હોય તો એ ધડીમાં કામ સાધી શકાય તેમ છે અને રાધાવેષ સાધવામાં તો પૂરી પાંચ સેકન્ડ પણ લાગતી નથી. નીચે તેડની કદાચ હોય, ઉપર આંક ચઢ આડાં અવળાં ફરતાં હોય, મધ્યે રાધારાણીની પુતળી રચાપેલી હોય, અને સામે ધનુષ્યબાણ પજાં હોય-માત્ર હાથમાં ધનુષ્ય લેવાનો તાકાત હોય અને ગણતરી પાકી અને શીઘ્ર હોય તો એમાં કાંઈ વખત લાગતો નથી. સર્વ હિપાધિ, આંટાકેરા અને એક ખાડામાંથી બીજામાં પડવાની આડતમાંથી જ્યારે માટેનો આ આનંદપ્રદ, સીધો અને સરળ માર્ગ છે. એને વેંકટે પ્રાણી જરૂર મેળવી શકે છે. જિંદગીમાં આવો આંતર પ્રભાદ એકાદ વાર તો કરી જુઓ. એ બીજાને ન કહેવાય તો તેનો વાંધો નથી, પણ ભારે મોજ માણુશો અને જનરક્તન પ્રગતિ યષ્ઠ જરો તેમજ આખો માર્ગ દેખાઈ આવશે. વેષ સાધવાની પૂર્ણેન્દ્રિયા વિના વા તો ધણીવાર ખાધી, દવે તો દિવસને બે દાયમાં પકડી એક વાર રાધાવેષ સાધી લો. જલ્દી કે આવો અવસર ફરીફરીને નહિ મળે, આવી જોમવાઈ વારંવાર નહિ મળે, આવી તકનો લાભ લેવાનું વારંવાર નહિ બને; માટે જામત યાઓ અને રસરંગ જમાવો.

કર્તાએ આ પ્રસંગને બદલ કિંમતી માની તેને માટે સાધમાન યષ્ઠ જવાની પ્રેરણા કરી છે. જેને પ્રમતે જે માધમાન યષ્ઠ જાય છે તે જરૂર રાધાવેષ સાધવાનુભવ કામ પ્રદ કરી શકે છે.

મૌખિક



સિકંદરનું મૃત્યુ

(સિકંદર પલંગ પર સૂતેલો છે એક ણાળુ નોકર ચાકર ઊભા છે. ખુરશી ઉપર હકીમ બેઠેલો છે. એક ણાળુ વજીર તથા સેનાપતિ ઊભા છે. સર્વની આંખમાં આંસુ છે.)

સિકંદર—(મૂર્છાવસ્થામાંથી જાગતાં) આખી દુનિયાને જેણે વિજયોની પરંપરાથી આશ્ચર્યચકિત કરી નાંખી હતી તે સિકંદરને માટે આજે જમરાજનાં તેડાં આવી રહ્યાં છે. જેની મરણ મુજબ, એક વખત આખું જગત નૃત્ય કરતું હતું તે મહત્વાકાંક્ષીને આજે લગવાનનાં દ્વાર દેખાડવા ચોપાસ કરતા યમ-દૂતો અધીરા બન્યા છે !

હકીમ—મહારાજ ! મહારાજ ! આપ બહુ બોલો નહિ. બોલવાથી આપની તબિયતને ધક્કો પહોંચશે લો, આટલી ઔષધિ પી જાઓ.

સિકંદર—ઔષધિ ! હા.....હા.....(લય'કર અટ્ટહાસ્ય કરે છે) મરવા પડેલા માનવી મજબૂત થતા હશે ? જે દીપકમાં તેલ ખૂટ્યું, જેની વાટ સદંતર ખલાસ થઈ જવા આવી, તે દીપક ફરી કદિ પ્રગટે ? હકીમજી ! હવે એ ઔષધિ આપની પેટીમાં મૂકી દો

મને અત્યારે વિચાર આવે છે કે મેં આ દુનિયાની અદ્ભુત સંપત્તિ લેગી કરી તેનું હવે શું થશે ? મેં શું કરવા લેગી કરી ? એ મારી છે ? સુરા અને સુંદરીઓ મારી સાથે આવશે ? મેં મારી ભૂમિભૂખ સંતોષવા અનેક નિર્દોષ મનુષ્યોના લોહી રેડ્યા અને એમના એ રુધિરનાં મેં પાન કર્યા પણ એ ભૂમિ મારી સાથે આવશે ? મારી મહત્ત્વાકાંક્ષાએ મને અંધ બનાવ્યો, મેં અનેક નાનાં ભૂલકાંઓને તેમના માતૃપિતા-વિહોણાં કર્યા, મેં અનેક વહાલસોથી પત્નીઓના પતિનાં પ્રાણ હર્યા. એ બધું ધન, દોલત, કીર્તિ, ભૂમિ મેળવવા માટે કર્યું. હું એમાંથી શું મારી સાથે લઈ જઈશ ? ધન, દોલત મેં જેમ ખીજાના લૂંટ્યાં તેમ મારા કોઈ લૂંટ્યો. જેમ મેં અનેકની જન્મભૂમિને શુભામ બનાવી તેમ મારી માતૃભૂમિને પણ કોઈ શુભામ બનાવશે, અને કીર્તિ !! મારી કીર્તિ રહેશે એક મનુષ્યલક્ષક તરીકે—એક નરરાક્ષસ તરીકે, કે જેની રુધિરપિપાસા રુધિરના સમુદ્રમાં સ્નાન કરવા છતાં પણ તૃપ્ત ન થઈ ! અને એ પણ ક્યાં શાશ્વત રહેવાની છે ? જેમણે આખી દુનિયાનું સર્જન કર્યું, જેમણે આખી સૃષ્ટિનું નિયમન કર્યું, એવા જગતનિયંતાને લોકો પોતાના સ્મૃતિપટમાંથી હડસેલી દે છે, તો હું તો કોણ ? એ નિરંજન નિરાકારના અદ્વય અણનું એક અદ્વય અણ ! આહ ! આહ ! હકીમજી ! વજીર ક્યાં છે ?

વજીર—આ રહ્યો, નામદાર !

સિકંદર—માગ અ તકાળની ઘડીઓ ગણાય છે. તમે મારી એક અતિમ ઇચ્છા છે તે પૂર્ણ કરશો ?

વજીર—મહારાજ ! આપ એવું ન બોલો. લગવાન સઘળા સારા વાનાં કરશે

સિકંદર—હું લગવાનની કૃપાને લાયક રહ્યો નથી. લગવાન જ મને મારા અયોગ્ય તેમજ ગેરવાજબી કૃત્યોનો બદલો આપવા હાર્દિક આમત્રણ આપી રહ્યો છે. તેના આમત્રણનો અસ્વીકાર હું કેવી રીતે કરી શકું ? આ સિકંદરે આખી ધગને પોતાના પગની લાતોથી ધૂળવી હતી, આખા નસોમડળને ગર્જનાથી ભરી દીધું હતું. એના પગ જ્યાં જ્યાં પડતા એ ભૂમિ એની થતી પરાજય તો એ મમજતા જ નહોતો. એ જ સિકંદર આજે મોત પર ફત્તેહ નથી મેળવી શકતો. મને હવે મારું આખું શરીર પશ્ચાત્તાપની ભઠ્ઠીમાં શેકાતું લાગે છે, મને હવે ઈર્ષક શાંતિ મળે છે. મને પ્રભુને—મારા અતસમયે યાદ આવેલા એ પ્રભુને હવે માગ અન્યાયી, અમાનુષી અને અઘોર કૃત્યોનો જવાબ આપવા જવા દો. (એક ડચકુ ખાય છે) ભુઓ ! ભુઓ ! આ યમદેવનો રથ હ કારાતો આવે છે, મને બોલાવે છે. મારા પ્રિય વજીર ! મરવા પછી મારી કફનયાત્રા કાઢો ત્યારે મને એક પાલખીમાં મુનાડને, અને મારા જ ને હાથો (હાથો પહોળા કરે છે) આમ પહોળા ગળને, જેથી ભવિષ્યમાં મારો દાખલો લઈ કોઈ ગર્વા ધ ણનેલો મહત્વાકાંક્ષી છવડો ભૂમિ છતવાની લાલસાને કારણે, સાર્વભૌમત્વ મેળવવાની પ્રણામ ઇચ્છાને કાગળે અનેકતા છવેને તારાજ ન કરે. પોતાની શક્તિ-સામર્થ્યનો દુરુપયોગ ન કરતા મનમાર્ગે વાળે ! મારી શિષ્યામણ અયોગ્ય લાગશે, અને કહેશે કે આ તો એક દારૂડિયો દારૂ ન પીવો બેઘએ એવી શિષ્યામણ આપતો હોય એવું લાગે છે, પણ હું તેમને માત્ર એટલું જ જણાવું છું કે દારૂડિયાને પણ છેવટે પોતાના દુર્ગુણો લાન થાય છે, તે પોતાના પાપના પ્રાર્થાશ્વત્તરૂપે દારૂ ન પીવાની શિષ્યામણ આપે એમાં શી નવાઈ ? તે તો દારૂના અવશુભ સમજેલો મારે જ એવી શિષ્યામણ આપે છે.

આહા..... ! આહા..... ! મારો દાળ નજીક આવે છે ! પ્રભુ ! માગ પશ્ચાત્તાપ ઉપનંદી કોઈ બોધ હો તો સારું ! મર્વને માગ છેલ્લા પ્રણામ.

(સિકંદર મૃત્યુ પામે છે)

ધનંજય ૨. શાહ

(માગજીવન ૧૯૪૨ ના દિવાળી અઠમંથી ઉપ્પત)

એક વિદુષી બાઈના વિચારોમાં સુધારણા

તા. ૩-૧-૪૩ ના 'સમયધર્મ' પાક્ષિકમાં 'એક વિદુષી બાઈના વિચારો' એ મથાળાવાળો લેખ આવેલો છે. તેમાંનાં ઘણા વિચારો ધ્યાન આપવા લાયક છે અને સભ્યતા સાથે લખેલા છે; પરંતુ તેમાં 'શ્રીજ્ઞતિને નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય ન બોલાય અને સંસ્કૃત ભાષા ન શીખાય એમ કહેલ છે છતાં તે સકલાર્હત્વ વિગેરે સંસ્કૃત સૂત્રોને સ્મરણો શીખે છે ને બોલે છે તેથી વદતોવ્યાઘાત થાય છે' એમ લખ્યું છે, પરંતુ તેમાં સમજદેર થાય છે. શ્રીજ્ઞતિને માટે બારમા અંગનો-દૃષ્ટિવાદના અભ્યાસનો નિષેધ છે કે જેમાં ચૌદ પૂર્વનો સમાવેશ છે. નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય, વિશાલલોચન, વરકનક અને નમોઽર્હત્ એ ચાર વસ્તુ પૂર્વમાંથી અક્ષરથા: ઉદ્ધરેલ હોવાથી તે લખવાનો અને બોલવાનો નિષેધ છે. પ્રથમના બેને બદલે સંસાર-દાવાની ત્રણ સ્તુતિ બોલાય છે તે સંસ્કૃત નથી પરંતુ સમસંસ્કૃત છે એટલે સંસ્કૃતમાં ને પ્રાકૃતમાં બંને ભાષામાં તે શબ્દો તેવા રૂપમાં જ છે. વળી તે પૂર્વમાંથી ઉધૃત નથી, શ્રી હરિભદ્રસૂરિની બનાવેલી છે.

શ્રીજ્ઞતિને સંસ્કૃત લખવાનો નિષેધ જૈનશાસ્ત્રમાં એકાંતે છે જ નહિ. વર્તમાનમાં અનેક સ્ત્રીઓ સંસ્કૃત વ્યાકરણાદિ લખે છે ને અનેક સંસ્કૃત ગ્રંથો, ચરિત્રો, ટીકાઓ વાંચે છે એમાં કોઈ વિરોધ બતાવતું નથી.

બાળ, સ્ત્રી, મંદ ને મૂર્ખના ઉપકાર માટે મૂળ સિદ્ધાંતો ૧૧ અંગ વિગેરે પ્રાકૃતમાં રચેલા છે એ કહેવામાં શ્રીજ્ઞતિની હીનતા બતાવી નથી. બાળ, મંદ ને મૂર્ખમાં પુરુષ જ્ઞતિ પણ આવી જાય છે, માટે એ શ્લોક શ્રીજ્ઞતિની હીનતા સૂચવનાર છે જ નહીં, તેથી તેવી શંકા ન કરવી.

જૈનશાસનમાં અનેક બાળતમાં સ્ત્રીનું સ્થાન પુરુષ પ્રમાણે જ કહેલ છે. પુરુષ કરતાં તેનો આત્મા હીન નથી, પરંતુ સ્ત્રીપણું પ્રાપ્ત થવું તે પુષ્કળ પાપરાશિનું પરિણામ છે એ વાત બરાબર ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. અત્યારે વિચાર કરીને જોશો તો જણાશે કે શ્રીજ્ઞતિને ધર્મારાધનની ખામીવાળા અનેક કારણો ઋતુસાવ, ગર્ભ-ધારણ, બાળપ્રસવ, બાળઉછેર વિગેરે રહેલા છે-તેનું નિવારણ થઈ શકે તેમ નથી.

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે શ્રીજ્ઞતિ તુચ્છ હૃદયવાળી, કપટથી ભરેલી, ઘણા અભિમાનવાળી, નિર્દયતાવાળી, ઇદ્રિયોની ચપળતાવાળી તેમજ ઉચ્ચ કક્ષાની વસ્તુને નહીં જીવવી શકે એવી હોય છે તેથી તેને અતિશયવાળા અધ્યયનો અને દૃષ્ટિવાદ (બારમું અંગ) લખવાનો નિષેધ કરેલો છે. આ વાત ખાસ અનુભવ ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય તેવી છે.

કુંવરજી

(પ્રમુખ—ભાઈ પુનલલ અમથાલાલ-આજેલ)

પ્રશ્ન ૧—કાંઠે બાંધેલા ઘડિયાળને ચામડાનો પટ્ટો હોય તે રાખીને જિન-
પૂત થઈ શકે ?

ઉત્તર—ન થઈ શકે. સામાયિકમાં રાખી શકાય.

પ્રશ્ન ૨—તીર્થંચ કે મનુષ્યમાંથી અનંતર તીર્થંકર થાય ?

ઉત્તર—ન થાય. નારદી ને દેવતા બેમાંથી જ આવેલ થાય.

પ્રશ્ન ૩—જિનપૂત દિવસે ક્યાંસુધી થાય ?

ઉત્તર—સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી થાય. રાત્રે ન થાય.

પ્રશ્ન ૪—પાલીતાણે ભાતામાં વાપરવાની કહેલી રકમ બીજા તીર્થે ભાતામાં
વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—ન વાપરી શકાય. જે તીર્થે વાપરવાની કહી હોય ત્યાં જ વપરાય.

પ્રશ્ન ૫—પાશ્વિક અતિચાર કેણે ને ક્યારે બનાવ્યા છે ?

ઉત્તર—તે જાણવામાં નથી, પરંતુ આપણા પૂર્વપુરુષોએ પ્રમાણ કરેલ
હોવાથી તે પ્રમાણભૂત છે.

પ્રશ્ન ૬—પાશ્વિક અતિચાર શા માટે બનાવ્યા ?

ઉત્તર—પાશ્વિક પ્રતિક્રમણમાં પાંચ આચાર અને બાર વ્રત સંબંધી પંદર
દિવસમાં લાગેલા દોષ વિસ્તારથી વિચારીને—ચાદ કરીને આજોવવા માટે બનાવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૭—દિગંધરી જિનપ્રતિમાની પૂજા શ્વેતાંધરી કરી શકે ?

ઉત્તર—ન કરી શકે.

પ્રશ્ન ૮—ગ્રાવક દક્ષસૂત્ર મૂળ કે ટીકા વાંચી શકે ?

ઉત્તર—ન વાંચી શકે. બાળાવબોધ વાંચી શકે.

પ્રશ્ન ૯—ઐરવત દોત્રની ચોવીશીના તીર્થંકરના નામ શું ?

ઉત્તર—પાંચ ભરત ને પાંચ ઐરવત એ દશે દોત્રની અતીત, અનાગત ને વર્ત-
માન—એમ ત્રીસે ચોવીશીના નામ અને છપાવેલી તીર્થંકર નામાવળીમાંથી જોશે.

પ્રશ્ન ૧૦—સુધર્માસ્વામી વીરપ્રભુના નિર્વાણ પછી કેટલે વર્ષે સિદ્ધ થયા ?
તેમનું આયુ કેટલું હતું ?

ઉત્તર—વીરપ્રભુના નિર્વાણ પછી બાર વર્ષે ગૌતમસ્વામી સિદ્ધ થયા અને
ત્યારપછી આઠ વર્ષે એટલે વીર પ્રભુથી વીશ વર્ષે શ્રી સુધર્માસ્વામી સિદ્ધ થયા છે

તેમનું આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું હતું, તેમાં ૫૦ વર્ષ ગૃહસ્થપણે, ૪૨ વર્ષ મુનિપણે અને ૮ વર્ષ કેવળજ્ઞાનીપણે જાણવા.

પ્રશ્ન ૧૧—ગૌતમસ્વામીને લીલા રંગનો કપડો હોય ?

ઉત્તર—ન હોય. ક્રોધએ ચિત્રમા કર્યો હોય તો ભૂલ છે, સ્વેત કપડો જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૨—જિનમંદિરનાં દ્વાર અલંગ હોય ?

ઉત્તર—ન હોય રાત્રિએ બાંધ કરવાં જ જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૩—દર માસે કાયમ શુદ્ધિ ૫ નો ઉપવાસ કરનાર ભાદ્રપદ શુદ્ધિ પાંચમે ઉપવાસ ન કરે તો ચાલી શકે ? તેને શુદ્ધિ ૪-૫ નો છઠ્ઠ કરવાની જરૂર પડે ?

ઉત્તર—શક્તિ હોય તો છઠ્ઠ કરે, નહીં તો શુદ્ધિ ૪ ના ઉપવાસથી ચાલી શકે. શ્રી મેનપ્રશ્નમાં એવો ખુલાસો આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૪—ક્રોધપણ અઠાઈ વિગેરે મોટી તપસ્યા કરતાં વચ્ચે શુદ્ધિ ૫ આવી જતી હોય તો જ્ઞાનપત્રમી કરનારને તે ગણાય કે આગળ ઉપવાસ કરી આપવો પડે ?

ઉત્તર—ગણી શકાય, બીજો કરવો ન પડે.

પ્રશ્ન ૧૫—ઉપધાન જથ્થાનું કેટલા વર્ષની ઉમ્મરવાળો કરી શકે ?

ઉત્તર—આઠ વર્ષથી વધારે વયવાળો કરી શકે એમ જાણવામાં છે.

પ્રશ્ન ૧૬—ઉપધાન વહેનારને ઉપધાન વહ્યા પછી કાયમ કાંઈ કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર—ઉપધાનની સમાપ્તિ થયે ઉપધાન વહેવરાવનાર મુનિરાજ કેટલાક નિયમો કરાવે છે તે પ્રમાણે કરવું જોઈએ. સામાન્ય રીતે બની શકે તો સચિત્તનો ત્યાગ અને એક કે બે ટંક પ્રતિક્રમણ કરવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૭—પોસહમાં કાચું ઘી ખપે કે નહીં ?

ઉત્તર—ખપે. ઉપધાનના પોસહમાં નિવિધાતું કરેલું જ ખપે.

પ્રશ્ન ૧૮—પોસહવાળાને માત્રું કરવા જતાં ડંડાસણ ક્યારે રાખવું જોઈએ ?

ઉત્તર—રાત્રે રાખવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૯—રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી શ્રાવક નિદ્રા લઈ શકે ?

ઉત્તર—છૂટા શ્રાવક માટે નિષેધ જણાયો નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—શ્રાવક પ્રતિક્રમણમાં બાળકને રોતું હોય તો છાતું રાખી શકે ?

ઉત્તર—ન રાખી શકે. એ ક્રિયા કરી શકાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૨૧—મુનિ કલ્પસૂત્રનું વ્યાખ્યાન વાંચતાં વચ્ચે ધર્મોપદેશ આપી શકે ?

ઉત્તર—ચાલતા વ્યાખ્યાને ન આપે, પણ પોરિસી લખાવી હોય ત્યારે પ્રસંગોપાત ઉપદેશ આપે.

પ્રશ્ન ૨૨—પોસહવાળા વરસાદમાં માતું કરવા કે પરઠવવા જઈ શકે ?

ઉત્તર—ખાધા વધારે થઈ હોય તો અશક્યપરિહાર તરીકે જઈ શકે, તેની આલોચણા લે.

પ્રશ્ન ૨૩—પોસહ ઉચ્ચાર્યા પછી રાઈપ્રતિક્રમણ કરનાર છેવટના બે ચૈત્યવંદનો ન કરે તો ચાલી શકે ?

ઉત્તર—કરવા જ બેઘએ એમ જાણવામાં છે.

પ્રશ્ન ૨૪—પોસહમાં પડિલેહણ કરતાં વચ્ચે વડીલનું એક વજ્ર પડિલેહવામાં આવે છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એ શુરુ સ્થાપનાચાર્ય પડિલેહે તે સ્થાનકે વડિલના જહુમાન માટે પડિલેહવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૫—પોસહમાં દેવવંદન કરતી વખત સભ્રાચ કહેતી વખતે ઉત્તરાસન કાઢી નાખવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—ઉત્તરાસન નાખવાનું દેવવંદન વખતે જ કહેલું છે, તેથી તે સિવાયની બીજી ક્રિયામાં ઉત્તરાસન ન રખાય.

પ્રશ્ન ૨૬—સામાયિક ને પોસહમાં શુરુની વાસશેપવડે પૂજા થાય ?

ઉત્તર—કરવાની પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૨૭—કન્યાનું વાગ્દાન કરવામાં આવ્યું છે એટલે શું ?

ઉત્તર—વેશવાળા ક્યું છે એવો એનો અર્થ છે.

પ્રશ્ન ૨૮—જ્ઞાનપંચમીના દેવવંદન કરતાં કાઉસ્તગ્ગ પંદણવત્તિયાએ વિગેરે કદીને કસાય છે તે એક નવકારનો કરવો કે એક લોગસ્તનો કરવો ?

ઉત્તર—એક લોગસ્તનો કરવાનું તેની વિધિમાં કહેલ છે તે પ્રમાણે કરવો.

પ્રશ્ન ૨૯—ચારે નિઠાયના દેવમાં પ્રજ્ઞાચારી દેવ કે દેવી હોય ?

ઉત્તર—પ્રજ્ઞાચાર્ય અદ્વલ કદેલ કોઈ દેવદેવી ન હોય. તેને કાયમ અવિરતિના ઉદય હોવાથી તે વિરતિ કરી શકતા નથી (પાળે છે ખરા).

પ્રશ્ન ૩૦—એક ઈંદ્ર ચ્યવે અને બીજે ઉપજે ત્યારે પ્રથમની ઈંદ્રાગ્નીએ તેની સાથે પતિપણે વર્તે કે કેમ ?

ઉત્તર—નર્તે. દેવો માટે કાયમ એવી પ્રવૃત્તિ જ છે. એમાં પરપુરુષ તરીકે ગણના છે જ નહીં.

પ્રશ્ન ૩૧—પ્રથમના બે દેવલોકની જગ્યા ત્યારપછીના દેવલોકમાં કાયમેવીપણું છે ?

ઉત્તર—નહી. પ્રથમના બે દેવલોકમાં જ છે.

પ્રશ્ન ૩૨—ઈંદ્રોને ઇંદ્રાણીએ ક્યા દેવલોક સુધી હોય ?

ઉત્તર—એ દેવલોક સુધી જ હોય. ત્યારપછીના ઇંદ્રોને ન હોય. ભવનપતિ, વ્યંતર ને જ્યોતિષીના ઇંદ્રોને હોય.

પ્રશ્ન ૩૩—સાત ક્ષેત્રમાં દ્રવ્ય વાપરે તે સુપાત્રદાન કહેવાય ?

ઉત્તર—કહેવાય; પરંતુ ખાસ કરીને તો શ્રાવક, શ્રાવિકા, સાધુ ને સાધ્વીને આપે તે જ સુપાત્રદાન કહેવાય.

પ્રશ્ન ૩૪—ગણિપદ ને પંન્યાસપદની શરુઆત ક્યારથી થઈ ને શા કારણે થઈ ?

ઉત્તર—શ્રી વિશ્વયસિંહસૂરિના શિષ્ય પં. શ્રી સત્યવિશ્વજીથી થઈ જણાય છે. મુખ્ય પાટે આચાર્યો હોવાથી જુદા પાડવા માટે આ પદવી વધારે જાહેરાતમાં લાવેલ છે.

પ્રશ્ન ૩૫—આંખેલ ને નીવીના તપમાં દાંતે તમાકુ ઘસી શકાય ?

ઉત્તર—ન ઘસાય. એકાસણા તથા બેસણામાં ઘસી શકાય.

પ્રશ્ન ૩૬—એકાસણાના ખીડી પીવાય ? પીવે તો શું દોષ લાગે ?

ઉત્તર—ન પીવાય પીવે તો એકાસણાને અંગે સચિત્તસેવનનો દોષ લાગે છે.

પ્રશ્ન ૩૭—સાતે નરકમાં કેટલા કેટલા નરકાવાસા છે ?

ઉત્તર—૩૦-૨૫-૧૫-૧૦-૩-પાચે બિણા એક લાખ ને પાંચ. એમ ક્રમશઃ સાતે નરકના મળીને કુલ ૮૪ લાખ નરકાવાસા જાણવા.

પ્રશ્ન ૩૮—આરે નિકાયના દેવોનું જઘન્ય આયુ કેટલું હોય ?

ઉત્તર—ભવનપતિ ને વ્યંતરમાં દશ હજાર વર્ષનું, જ્યોતિષીમાં પદ્યોપમના આઠમા લાગતું ને વૈમાનિકમાં એક પદ્યોપમનું હોય.

પ્રશ્ન ૩૯—ચક્રેશ્વરી દેવી ક્યા પ્રભુની અધિષ્ઠાત્રિકા છે ?

ઉત્તર—શ્રી ઋષભદેવસ્વામીની છે.

પ્રશ્ન ૪૦—શત્રુજય ઉપર ચોમુખજીના આગલા ભાગમાં એક કળર છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એક સીપાઈએ શત્રુજયના કાર્ય માટે ભોગ આપેલો તેની કળર તે વખતના જૈનોએ જરૂર ધારીને કંદેલી સાંભળી છે.

પ્રશ્ન ૪૧—અચિત્ત પાણીમાં કાળ વ્યતીત થયા અગાઉ ચૂનો નાખે તો પછી તે પાણી પીવા કે વાપરવામાં દોષ લાગે ?

ઉત્તર—ચૂનો નાખેલ પાણી પીવાય નહીં, વાપરી શકાય. તે વાપરવાથી દોષ લાગતો નથી.

કુંવરજી



વીરપ્રભુ અને ગૌતમસ્વામી વચ્ચે થયેલ પ્રશ્નોત્તર

પ્રશ્ન—હે પ્રભુ ! કેવાં કર્મ કરવાથી મનુષ્ય નિર્ધન, નિર્વંશી અને નિષ્કુળ દશા લોગવે છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય અહોનિશ પરધનનું હરણ કરનાર છે તે મનુષ્ય નિર્ધન દશા લોગવે છે, જે મનુષ્ય અન્યની થાપણ ઝાળવે છે તે મનુષ્ય નિર્વંશી રહે છે અને જે મનુષ્ય ગર્ભની ઘાત કરે છે અથવા કરાવે છે તે મનુષ્ય નિષ્કુળ દશા લોગવે છે.

પ્રશ્ન—હે પ્રભુ ! કેવાં કર્મ કરવાથી વેશ્યા, વિધવા અને નપુંસકનો અવતાર લોગવો પડે છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય ધર્મની દુગંછા કરે છે તે તેવાં કર્મથી વેશ્યા થાય છે. શિયળમત લઈને લોગ લોગવે તો તેવાં કર્મ કરવાથી વિધવા થાય છે, અને જે મનુષ્ય વેશ્યાનો સંગ કરે છે તે મનુષ્ય નપુંસક થાય છે. ..

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી રહેલો ગર્ભ ગળી જાય છે અને કેવાં કર્મ કરવાથી પીડીબર્યા વર આપ્યા જાય છે.

ઉત્તર—કુણાં કુણાં કુળ તેમજ કૂલ તોડવાથી રહેલો ગર્ભ ગળી જાય છે અને પરજીવનો ઘાત કરવાની મન, વચન અને કાયાથી પ્રેરણા કરે તેવાં મનુષ્ય પીડીબર્યા આપ્યા જાય છે.

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી હુંઠા, પાંગળા અને અંધદશા લોગવે છે ?

ઉત્તર—અપંગ મનુષ્યને ભેદ તેની મશ્કરી કરે છે તે જીવ હુંઠા અને પાંગળા થાય છે. અને જે મનુષ્ય પરજીવની આંખો કાઢે છે અગર કઢાવે છે તે અંધદશા લોગવે છે.

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી શોક્યપણું લોગવું પડે છે અને કેવાં કર્મ કરવાથી કલંક ચઢે છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય વેર કરે છે અને વિજેગ પડાવે છે તેને શોક્યપણાનો અવતાર લોગવો પડે છે અને જૂઠી સાક્ષી પૂરવાથી કલંક ચઢે છે.

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી વિપધરનો અવતાર આવે છે અને કેવાં કર્મ કરવાથી જશદીન થાય છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય ક્રોધી હોય છે તે વિપધર થાય છે અને જે મનુષ્ય સગમાં સ્થોપસ્થો રહે છે તેનો જીવ જશદીન થાય છે.

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી જીવ નિગોદમાં ઉપજે છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય અત્યંત મોદને વશ થાય છે તે જીવ નિગોદમાં ઉપજે છે.

(આગુ)

અમીચંદ કરશનજી શેઠ

પ્રભાવિક પુરુષો

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ(૩)

“અરરર! આજે ઊઠ્યો ત્યારથી આમ અપશુકનની હારમાળા કેમ રચાતી આવે છે ? હે શંભુ-ભોજાનાથ ! તારું શરણ ચાહું છું. આ દાસ પર-આ ગરિબ વિપ્ર રાજરામ પર મીઠી નજર રાખજે.”

સ્વતઃ ઉપરના શબ્દો, ઉચ્ચારી રહેલ પ્રાણી પંડિત રાજરામ દેહાથમાં કમંડલુ લઈ સરિતા તરફ પગલા માંડી રહ્યો હતો ત્યાં એકાએક સામેથી આવતાં આઠ દશ નિર્જીવોને જોયા, તરત જ એના મનમાં અપશુકન થયાની આંધિ ચઢી આવી અને ભાવી અંમંગળની આશંકાથી તે પાછો ફર્યો.

પંડિતજી આમ તો વહેલી સવારે ઊઠતાં અને જે ઘડી દહાડો ચઢતા પૂર્વે તો સંધ્યા આદિ નિત્યકર્મથી પરવારી, ઘરના એટલે બેસી મોઢેથી ચંડીપાઠ ભણવો શરૂ કરતા. વચમાં જતાં આવતાં નર-નારી સહ વાર્તાલાપ પણ કરી લેતા; પરન્તુ ગઈ રાતે ગૃહિણીએ તારુણ્યમાં પ્રવેશતી ઢીકરીના લગ્ન સંબંધી વાત કાઢી ઉઝગરો કરાવે. એમાં દ્વિજ મહાશયને કન્યાદાનના ખર્ચની ચિંતાએ ઉમેરો કર્યો. માંડ પાછલી રાતના આંખ મળી એટલે રોજ કરતાં ઊઠવામાં કલાક મોડા પડ્યા. સફાળા ઊઠ્યા ને કમંડલુ તથા સ્નાન કરી ગદલવાના વસ્ત્ર લઈ

જેવા ઘર બહાર પગ મૂકે છે તેવી જ વિધવા મહિયારી દૂધના પૈસાની ઉઘરાણી કરતી સામી મળી. માંડ એને વાયદો કરી જ્યાં શેરીના નાકે આવ્યા ત્યાં સામેથી આવતાં નિર્જીવો જોયા. એકાએક મથાળે ટાંકેલા શબ્દો બોલી જવાયા; શુકન ફેરવવા સારુ પાછાં પગલાં ભરતા ગયા અને અસ્ફુટસ્વરે લવતા ગયા:

“ભારી અપશુકન ! ઊગતી સવારે આ નાસ્તિકો ક્યાંથી અહીં ફૂટી નીકળ્યા ? વર્ણોમાં અગ્રેસર ગણાતા બૂદ્ધેવાની વસતિમાં તેમનાં પગલાં થયા એ કળિ-યુગની જ બલિહારી ! શિવ શિવા !”

પંડિતજી પાછા ફર્યા તેથી કંઈ ગામનું કે માર્ગનું તંત્ર સ્થંભી ન જ ગયું. બધાને કંઈ શુકન-અપશુકનની નહોતી પડી. આ ગામ રાજગૃહી નગરીથી બહુ દૂર નહોતું છતાં કહેવું જોઈએ કે અહીં ચુસ્ત વેદાંતી પ્રાણીઓની વસ્તી સવિશેષ હોવાથી શ્રમણોનું આગમન ભવલે જ થતું. વિતંડાવાદમાં ધાળણેપ કરવાની જેમને ટેવ નથી અને પ્રેમભાવે ઉપદેશ દઈ જેમણે સ્વકલ્યાણ સાધવા સારુ જ યતિવેશ ધારણ કર્યો છે એવા શ્રમણો આ સ્થાનને ઉગરભૂમિ સમ અવગણી અહીં થોડ્યા સિવાય રાજગૃહીમાં પહોંચતા અથવા નાલંદાના ચર્ચાધામમાં

રહેવાનું વધુ પસંદ કરતાં; કેમકે ત્યાં વિવિધધર્મી પડિતો વચ્ચે વિધવિધ પ્રકારની ચર્ચાઓ ચાલતી પણ એ સર્વ યુક્તિપુરસ્સર થતું હોવાથી જાણવાનું ઘણું મળતું અને ખોટો કાળશ્લેષ નહોતો થતો.

મનમાની કીર્તિ મેળવેલ આ નાના ગામમાં એકાએક દશેક શ્રમભૂતાનું આગમન થયું અને તે પણ ચઢતા પ્રહરે ! પંડિત રાજરામને તો કેવળ અપશુકનને ભાસ થયો પણ એટલે એઠેલા અને બારીએ બિભા દાતણ કરતાં કેટલાક બૂદેવોના પેટના તો પાણી હાલી બિથ્યાં ! જોત-જોતામાં બે ત્રણ જુવાનીઆ મુનિગણ પાસે આવી પહોંચ્યા અને એમાંના એકાદ બટક-ગાલા યુવાને તો સ્મિત કરતાં કહ્યું કે—

“તમે શું એટલી હદે બૂખાળવા ઇ ગયા છો કે આટલા જલ્દી રોટલા કેમરાવવા હાલી નીકળ્યા ?”

કરુણાચંદ્ર મનક ઉડાવતો બોલ્યો:—

“બાઈ છેલશંકર ! એમના પેટના ખાડાથી જ તારી વાત પુરવાર થાય છે પણ એ જાપડાએને કપાંધી ખગર હોય કે-આ વાસ તો ચુસ્ત વેદાંતીઓનો છે.

‘દસ્તિના તાત્વમાનોઽપિ ।

ન ચન્દેન્ જનમંદિરમ્ ॥’

અર્થાત્ આમેયો ગાંટો થયેલ હાથી આવતો દોય અને એનાથી દણ્ડાવાનો બય ધોખો દોય છતાં નજીકમાં જો નીનોનું મંદિર દોય તો રક્ષણ સાઠ એમાં ન જવું એવું શદ્દાપૂર્વક માનનારા દિલોનો આ આવાસ છે.”

ત્રીજો યુવાન વયમાં નાનો હતો છતાં દક્ષ હતો. એનું નામ ભદ્રશંકર હતું. પોતાના જોડીદારોની આવી મશ્કરી એને ગમી નહીં. હજી તો એ વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં હતો છતાં જે કંઈ અધ્યયન અત્યાર સુધીમાં એણે કર્યું હતું તે ઉપરથી એટલું તો તે સારી રીતે સમજતો હતો કે-કોઈની પણ નિંદા કરવી એ મોટું દુષણ છે. અભ્યાગત કિંવા અતિથિ પ્રત્યે વિવેકપૂર્ણ વર્તન દાખવવું એ ગૃહસ્થીનો શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે. કોઈપણ ધર્મના સંત-સાધુની મનક ઉડાડવામાં મોટું અકલ્યાણ સમાયું છે. પોતાના સાથીદારોને ઉપાસંભ દેતાં એણે ઉચ્ચાર્યું કે—

“મિત્રો ! સાધુપુરુષોની આવી મનક આપણને શોભતી નથી.” પછી અંજલિ જોડી મુનિમંડલી તરફ ફરી વિનમ્ર સ્વરે પોતાના મિત્રોના દોષોની ક્ષમા યાચતો બિલો રહ્યો આગમનનું પ્રયોજન જાણવા આતુર જાન્યો. સાધુ-મંડલીમાંથી જ્ઞાન, ચારિત્ર અને વયમાં જે વૃદ્ધ હતા એવા એક પ્રતાપશાળી સ્થવિર ભદ્રશંકર પ્રતિ મીઠા માંડતા બોલ્યા કે—“દેવાણુપ્રિય ! ક્ષમા એ તો અમારા સાધુપુરુષના દશ પ્રકારના ધર્મમાં અગ્રસ્થાન ભોગવે છે. પરમાત્મા મદાવીરહેવના અમે ઉપાસક છીએ. અમેને સંયમના સ્વાંગ સન્નવતા સૌ પ્રથમ એમ જ કહેવામાં આવે છે કે-આ સંસારમાં ક્ષેત્ર આત્માઓ કર્મ-નટના દોરવ્યા ચિત્રવિચિત્ર જેલ જેલ્યા કરે છે અને કપાયલોકીના પ્રપંચમાં

પૂરાયા થકા સ્વચ્છંદપણે વાણીવિલાસ કે વર્તન કર્યા બંધ છે એટલે તેમના તરફથી સંયમપથે વિચરનાર આત્માઓને કદર્યના થવાનો સંભવ ઉધારો દેખાય છે, પરંતુ એવા જનોદ્વારા થતાં ઉપસર્ગો સમતાથી સહન કરવાનો ધર્મ સંયમપથના પધિકોનો છે. ‘ક્ષમા વીરસ્ય મૂષણમ્’ એ સૂત્ર સામે રાખજો. ભાઈ! સાધુના લક્ષણ સૂચવતું આ પદ અમારી નજર સામે સદૈવ હોય છે—

સાધુ નામ તે સાધે કાયા,
પાસે ન રાખે કંપીની માયા;
લેવે એક, દેવે ન દો,
ઉસીકા નામ સાધુ કહો.

કર્મરાજને પરાભવ આપવા મેદાને પડેલા અમો કેવળ કંચનકામિનીના ત્યાગી છીએ એટલું જ નહિ પણ સદા અંતરમાં એક વીતરાગદેવનું જ સ્મરણ કર્યા કરીએ છીએ અને દેવે ન દો એટલે નથી તો કોઈને આશીર્વાદ કે શ્રાપ આપતા. પરિપક્વ સહન કરવાની પ્રતિજ્ઞાવાળા અમોને તમારા મિત્રોની મજાકથી માહું નથી લાગ્યું. એ વેળા મનમાં એજ વિચાર રમી રહ્યો હતો કે દ્વિજવંશમાં ઉત્પન્ન થનાર—સદા જ્ઞાનાર્જનમાં રક્ત રહેનાર—આ તરુણો પાસે કર્મરાજ કેવા વિચિત્ર વેશ ભજવાવે છે! કેવા નાચ નચાવે છે!”

સ્થવિરની અર્ધગંભીર, ઓજસ્વી અને મીઠી વાણી સાંભળી પેલા જીવાનો શરમથી નીચું જોવા લાગ્યા અને ભદ્ર-શંકર તો સંતામાં જ્ઞાન અને સમતાનો

આવે સુંદર યોગ ભેઈ આશ્ચર્ય પામ્યો. વિદ્વતાની સાથે ગર્વ તો ઘણી વાર ભેડાયેલો જ હોય છે. પંડિતોની સાઠ-મારી એણે કેટલીએ વાર નજરે નિહાળી હતી. નહીં જેવી વાતમાં ત્રટકી પડતાં ‘ત્રવાડીઓ’ કે સહેજ કચુરમાં દુષળા પડતાં ‘દુવેણીઓ’ પોતાના મહોદ્દામાં જ વસતા હતા અને વારે-કવારે વાગ્યુદ્ધ ચલાવી પ્રાપ્ત કરેલ પંડિતાઈના પ્રદર્શન ભરતા હતા, એ સર્વનો વિચાર કરતાં આ શ્રમણોનું વર્તન નિરાશું જણાયું. એમનો વધુ પરિચય કરવાની ઇચ્છા સહજ જન્મી. એટલે નમ્ર વાણીમાં પૂછ્યું કે—

“મહારાજ! આ તરફ પધારવાનું શું પ્રયોજન છે? જો આપ આહાર મેળવવાના ઇચ્છુક હો અને એ સારુ આ શેરીને પસંદ કરી હોય તો એમાં આપને નાસીપાસ થવાનું છે, કેમ કે અહીં વ્યાકરણમાં આવતાં પેલા દ્વંદ્વો જેવું છે—

અહિનકુલમ્ । મૂષકમાર્જારમ્ । એ ભેડકાઓ જેમ જન્મવૈરી ગણાય છે તેમ અહીંના ભૂદેવોને શ્રમણો દેખ્યા ગમતા નથી. જો વસતિ(ઉતારા)ની શોધમાં આ તરફ આવી ચડ્યા હો તો મારી સાથે ચાલો, હું આપને અહીંથી થોડે દૂરના મહોદ્દામાં લઈ જઈ જ્યાં વૈશ્યો-વ્યવહારિકો—વસે છે અને અતિથિધર્મ સાચવવા સદૈવ તત્પર હોય છે. વ્યવસાય-રક્ત એ વર્ગ સૌ કોઈને દાન દે છે. ત્યાં નથી જ્ઞાનના આડંબર કે નથી મારા-તારાના મતાંતર. કેવળ દાનધર્મ અશ્રયદ

ધરાવે છે. ‘ પેટવરામાંથી પુન્યવરો કરવો ’ એ જ એમનો જીવનમંત્ર છે. ”

“ યુવાન ! તારા જેવા સંતાનોથી દ્વિજકુળ સાચે જ ગૌરવવંતું છે. વર્ણમાં મોખરે આવતી એ સમાજમાંથી ધુરંધર વિદ્વાનો પાક્યા છે; અને વિશ્વમાં પોતામાં રહેલી અપ્રતિમ વિદ્યાનો વિસ્તાર પાથરી ગયા છે અને હજુ પણ પાથરી રહ્યા છે. અલગત, એમ કરવા સારું દેશ-કાળને પિછાનવાની જરૂર છે તેમ ‘ સાચું તે માત્ર ’ એ મંત્રને પોતાનો દરી ભૂતકાળના જમજનક વમળમાંથી જહાર નીકળવાની દિગ્ગત કરવી પડે છે-એવા એ સમ્યંભવ ભટ્ટ જે એ આ ગામના વતની હતા તે અમારા ગુરું છે અને તેમના સંસારી-પણાના પત્ની અહીં વસે છે તેમને સદેશો પહોંચાડવા સારું આ સ્થાનમાં અમારું આગમન થયું છે. અમારા સાધુ-ધર્મના નિયમ અનુસાર અહીંનિશની આવશ્યક ક્રિયા અને રાઇ પ્રતિક્રમણ કરીને સૂર્યોદય થયા પછી જ અમે વિચરી શકીએ છીએ એ વિધિ પૂર્ણ કરવામાં જરા વધુ દિવસ ચડી ગયો. અમારી ધારણા એવી છે કે જે સદેશાનું કાર્ય જલ્દી આરોપામ્લત્ય તો રાજગૃહી અહીંથી જલ્દી દૂર ન ડોવાયી, વિદાર ચાલુ રાખી મધ્યાહ્ન પૂર્વે ત્યાં પહોંચી જઈએ. તેથી જ અમારા પુસ્તક અને પાત્રો સહિત વિદાર કરવાના સ્વાંગમાં સહિત જળી આ તરફ આવ્યા છીએ ”

બાદશંકર-સાહેબ ! સમ્યંભવભટ્ટ

આ શેરીના વતની છે એ સાચું છે તેમ એ સાધુ જની ગયા એ પણ મારી જાણમાં છે. એમને મળવા તેમનો પુત્ર મનક કેટલા મહિનાઓ પૂર્વે ગયો છે પણ તેના કંઈ સમાચાર નથી. લોક-વાચક પ્રમાણે ભટ્ટજીએ તેને પણ સાધુ ગનાવી દીધો છે એ શું સાચું છે ? પતિથી એકાએક ત્યજીદી લલના-માત્ર જાળકના આધારે જીવન નભાવતી-કંઈ આશાના કિશ્કીરચતી એવી એ અજાણના એક આધાર સમા-ગલત્ર જાળકને મળવા આવતાં સાધુ જનાવવો એ શું વ્યાજબી છે ? અહિંનતનો ધર્મ આ જાતની આજ્ઞા આપે છે ? મારો અભ્યાસ વધારે નથી છતાં જે કંઈ જાણવામાં આવ્યું છે તે ઉપરથી જૈનધર્મ વિનયપ્રધાન કહેવાય છે અને માતા-પિતાની આજ્ઞા વિના પુત્રને દીક્ષા અપાતી નથી એવો તેનો નિયમ છે. દીક્ષા આપવા સંબંધી ઘણા કાનૂન પણ છે. ”

બાદશંકરના આવા અકસ્માતિક પ્રશ્નથી મંડળીના કેટલાક સાધુઓ અન્યથામાં પડી ગયા ! સ્થવિરજીનો ઇસારો થતાં એક દક્ષ સાધુ ત્રિષ્ટ વાણીમાં જવાબ આપતાં બોલ્યા—

“ પ્રિય યુવક ! તારો પ્રશ્ન વાસ્તવિક છે. ઊંડતી અફવાઓએ જન્માવેલ ક્યુનરમાં સત્ય શું છે એ દર્શાવવા ખાતર ગુરુદેવે એમના આ પટ્ટશિષ્ય યશોભદ્રજીને આ તરફ વિદાર કરાવ્યો છે. અન્યારમુખી સ્થવિર સાયેના વાર્તા-

આસપાસના સંજોગોની પૂરતી ચકાસણી કરવી. પૂર્વાચરનો સંબંધ અવલોકવો. પેલા ઉભય પ્રક્રમણે તો તરત જ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. જીન નરનારીઓ ઝટપટ કપડાં પહેરી નાણે વાદસલામાં જ જયશ્રી વરવા જતા હોય એમ મનકના ઘર તરફ વળ્યા. અપશુકનની ચિંતામાં પાછા વળેલા ભૂદેવ રાજરામ દોષ નવા શુકન ભેષ નદી પ્રતિ પ્રયાણ કરવાની પણ અવલોકી રહ્યા હતા ત્યાં તો સામેથી ભદ્રશંકર અને પાછળ મુનિમંડળને નિહાળ્યું. એ ભેટાં જ એમની તો છાતી બેસી ગઈ. નાણે કોઈ ચુટું પાતક થઈ ગયું હોય ને ઉપાલંભ હોય એમ રાડ પાડી બિલ્લા.

“અધ્યા ભદ્રિકા! આ શું કરી બેઠો? ‘ત્રિપાડી’ અને ‘ચતુર્વેદી’ જેવા મુલીન દિગ્ગેના વસવાટવાળા, પવિત્ર ભૂદેવોના મહોદ્ધામાં આ મલિન વસ્ત્રધારી નાસ્તિકોના પગલા કરાવ્યા. ધરતી અભગ્રવી. હરિ! હરિ! ઘેર કળિયુગ આવ્યો! એ વિના પ્રાણજનો દીકરો ચાલી ચલાવી આવું નિંદા આચરણ કરે! દણ્ડ અર્ધોથી જ પાછો ફર. નહિ તો વાત વધી પડશે અને ભોયા જેવું થશે. પ્રજાપુત્રો ને રૂઢો તો પ્રલયકાળનો ભીલજી વાયુ વાના વિલંબ નહીં ધાય!”

ભદ્રશંકર નાનો હતો છતાં ધમંડી ભૂદેવોની પ્રકૃતિથી માહિતગાર હતો; એટલે એણે રાજરામની ચીચીયારીને મચક આપી નહીં અને મુનિવર્ગને પણ એકાદા શયિલના પ્રલાપ સમ એ સર્વ ગણી પોતાની પાછળ જરા પણ ફોલ પામ્યા વગર આવવાનું ચાલુ રાખવા જણાવ્યું.

ભેટભેટામાં એ બધા એક વિશાળ મકાન સમીપે આવી પહોંચ્યા. મકાનની બાબુમાં થોડી છૂટી જગ્યા હતી ત્યાં પૂણા પર તુલસીના છોડ વાળ્યા હતા અને વચમાં એક એટલો બાંધેલો હતો ત્યાં મંડળી બિલી રહી. ભદ્રશંકરે સાંકળ ખખડાવી, મનકની માતાને હાકલ કરી.

“ગંગા મા, એ ગંગા મા, ખારણા ઉઘાડો.” પરિચિત સ્વર મુણતાં જ સ્વેત વસ્ત્ર પરિધાન કરેલી ગંગાએ બારીએ ભેળું. ભદ્રશંકર સાથે સાધુઓને ભેટાં જ તે મ્હોં ફેરવી પાછી ફરી અને બારી વાસી દીધી. ભદ્રશંકરે પુનઃ હાકલ કરતાં કહ્યું કે—“તમારા મનકને લાવ્યો છું. મહેરબાની કરી સત્વર કમાડ ખોલો.”

“મારો મનક આવ્યો? ક્યાં છે?” એમ પોતારતી ગંગાએ દાર ખોલ્યા.

ચોકડસી

ખાસ વિદ્વાસિ—આપારના અનાજ અને વસ્ત્રની આંગણવાસીના વખતમાં દરેક ગ્રામના આજેવાંએ ભેમજી થોમસે નાની કોઈ જગ્યામાં પોતાની કબજો મુપયોગ કરવો મોમ છે. આ મુપયોગ દાર નેથી સર્વેના અરસ્ય કરશે.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૮ ના આસો તથા સં. ૧૯૯૯ ના કાર્તિક-માગશર
માસની પત્રિકા

ધામિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, આઠમ-ચૈદશ પ્રતિકમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ થયેલ છે. વેકેશનને લીધે આસો માસમાં વિદ્યાર્થીઓ વતનમાં ગયા હતા. સં. ૧૯૯૯ કા. શુ. ૧ ના રોજ સંસ્થાના દેરાસરમાં નવસ્મરણનો પાઠ કર્યો હતો કા. શુ. ૫ ના રોજ સંસ્થાની “કાંતિલાલ-લાય-બ્રેરી”માં જ્ઞાનરચના કરવામાં આવી હતી. આ દિવસે દરેક વિદ્યાર્થીએ એકાસણું કર્યું હતું. માગશર શુ. ૧૧ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓએ આયંબિલ કર્યું હતું.

સિદ્ધાચલ યાત્રા:—કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ તથા માગશર શુદ્ધિ ૧૪ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓ શ્રી સિદ્ધાચલની યાત્રાએ ગયા હતા.

આયંબિલના તપ માટે:—સમઢીયાળાવાળા શાહ હીરાચંદ પાનાચંદે (હાલ સોનગઢ) ચાલુ વર્ષમાં સંસ્થામાં આયંબિલ કરવા આવનાર માટે આયંબિલની તથા પારણાના ખર્ચની રકમ આપી છે. તેમણે કુલ રૂ. ૬૦૦) સુધીની મદદ આપી છે.

આવક:	સં. ૧૯૯૮ આસો	સં. ૧૯૯૯ કાર્તિક	માગશર
શ્રી સ્વા. ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે રૂ.	૧૭૫૬-૦-૦	૧૨૫૩-૦-૦	—
શ્રી દૂધ ફંડ તિથિ ખાતે રૂ.	૦-૦-૦	૨૦૨-૦-૦	—
શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ રૂ.	૧૮૯-૦-૦	૩૩૬-૧૨-૦	૧૨-૦-૦
શ્રી ભોજન ફંડ રૂ.	૬૬૩-૦-૦	૫૩૨-૦-૦	૧૬૬-૦-૦
શ્રી વાર્ષિક મદદ ફંડ રૂ.	૧૧૬-૦-૦	૧૧-૦-૦	—
શ્રી આંગી ફંડ રૂ.	૩૦૩-૦-૦	૧૦૧-૦-૦	—
શ્રી મકાન ફંડ રૂ.	૨૫૦૧-૦-૦	—	—
શ્રી દેરાસર ફંડ રૂ.	૧૧૮૯-૦-૦	૬-૪-૦	—
શ્રી કાપડ ફંડ રૂ.	—	—	૧૭૨-૮-૦
શ્રી દેરાસર સાધારણ રૂ.	૧૧૧-૦-૦	૩૧-૪-૬	—

નૂતન વર્ષ બોણી:—સંસ્થા પ્રત્યેની શુભેચ્છા અને લાગણીથી પ્રેરાઈને શ્રી મુંબઈના ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. હજારેકની બોણી મળી છે. ભાવનગરમાંથી રૂ. ૪૫૮) શીહોરમાંથી રૂ. ૪૦) તથા પાલીતાણામાંથી રૂ. ૫૮) ની બોણી મળી છે.

મોંઘવારી બોનસ:—યુદ્ધના કારણે મોંઘવારી ઘણી વધી છે. શુજરાનની મુશ્કેલી પણ વધી છે. આથી નવેમ્બર ૧૯૪૨ થી સંસ્થાના સ્ટાફના સઘળા માણસોને પગારના સાડાળાર ટકા મોંઘવારી બોનસ આપવાનું શરૂ કરેલ છે.

મુલાકાત:—સંસ્થાની સ્થા. કમીટીના પ્રમુખશ્રી ચતુર્ભુજભાઈ મોતીલાલ ગાંધી કાર્તિક શુદ્ધિ ૧ ના રોજ મુલાકાતે પધાર્યા હતા. ભાવનગરથી શ્રી અમરચંદભાઈ કુંવરજી શાહ એક દિવસ નિરીક્ષણ અર્થે આવી ગયા. શ્રી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી પણ યાત્રાએ આવી મુલાકાત લઈ ગયા.

જમણુ:—૧. શેઠ છગનલાલ ભાણુજી	જામનગર	કાર્તિક માસ.
૨. શેઠ હનુમાનસીંગજી લક્ષ્મીચંદજી	કલકત્તા	"
૩. શાહ રતિલાલ હીરાચંદ	રાજકોટ	"
૪. દલાલ રતિલાલ જમનાદાસ	અમદાવાદ	"
૫. શેઠ જીવણલાલ જેઠાલાલ	મુંબઈ	માગશર
૬. કપાસી ગોકળદાસ શિવલાલ	ચુડા	"
૭. શેઠ ડુંગાજી હિંદુજી	પહાડી	"

લેટ:—શેઠ છગનલાલ ભાણુજી તંબોળી-જામનગર. મેશુજી શેર ઠર, શેઠ જયુભાઈ નથુભાઈ સોનેરી વરણની થોકડી ૧, ગામ-અમદાવાદ, શેઠ ડુંગાજી હિંદુજી-પહાડી મોહનયાળ મણુ ૧૧૧, તથા દૂધપાક, પુરી, ચેવડો વિગેરે.

મુલાકાત:—ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ-મુંબઈ, શેઠ વાલજી લધાભાઈ-મુંબઈ, શેઠ ઝવેરભાઈ કાળીદાસ-વડોદરા, શાહ હીરાચંદ પાનાચંદ તથા શાહ રતિલાલ હીરાચંદ-રાજકોટ, શેઠ દામોદર ત્રિલુવનદાસ-મુંબઈ, ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ-મુંબઈ, શેઠ મનશી લખમશી-મુંબઈ, શેઠ હાથીભાઈ ગલાલચંદ કચ્છ-મુદ્રાવાળા-મુંબઈ, શેઠ પ્રાણલાલ મકનજી-મુંબઈ, શેઠ દેવચંદ કદ્યાણુજી મુંબઈ, શાહ અમરચંદભાઈ કુંવરજી-ભાવનગર, અ. સૌ. ચંદનબેન તથા લીલાવતી બેન દામોદી-શાંતાદ્રુજ

નમ્ર અપીલ

આસણ મોંઘવારીનું આ વર્ષ કોઈને અનળ્યું નથી. એક સો વિદ્યાર્થી-ઓનો ૬ મેગનો બોજન-ખર્ચ અમણા ઉપરાંતનો થયો છે. પુન્યબળે શ્રીમંત થયેલા અને દયા તથા સ્વદર્મો બંધુઓ પ્રત્યેની લાગણીથી સભર એવા બાઈઓ પર આભારી નજર કરે છે કે તેઓ તેમની લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરી આગકોના આગીવાંદ મેળવે. એક ટંક, એક દિવસ અથવા એક ટંક કે બે ટંકની નિધિ આપી સિદ્ધદેવમાં સ્વામિવાસલ્યનો લાભ લઈ મકાય છે. આશા છે કે દાનરીસે ધાતું લખ્યું વધુ ગણી વાંચશે અને અમારી અપીલનો યોગ્ય જવાબ આપશે.

શ્રી પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

અમારી સહા તરફથી ઉપર જણાવેલી ખૂંડ ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાકા બાઇન્ડિંગથી બધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત નવ સ્મરણ, તમામ પચ્ચપ્પાણો, તમામ વિધિઓ, અનેક ચૈલવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તથા સંજ્ઞાઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. બુકના પૃષ્ઠ ૭૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી તેમજ હાલ કાગળની મોંઘવારીને લીધે ખીન ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સગવડને માટે તથા વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે સો અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે નકલ સોના રૂા. ૭૫) રાખવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્સલથી ઓછા ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છટકે નકલની કિંમત ૭ આના. પોસ્ટેજ મવા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણાના ૩૦ વર્ષના વિદ્યાર્થી ક્રમસર ચોમાસાના રથજ સાથે વર્ણન, હરિયા-વરયાના ૧૨૫ વર્ષના વિદ્યાર્થી વર્ણન, ઉપસર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના રથજો સાથે, ૧૨૫ વર્ષના તપનું વિસ્તૃત લીસ્ટ, ઉપસર્ગોની નોંધ વિગેરે તેમજ જુદરથ-પણાના ૩૦ વર્ષનું મક્ષિત ચરિત્ર-આ લઘુ બુકમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એજ પરમાત્માના મતારીયા ભવના તથા પંચ કથાબુકના મોટા બબ્બે સ્તવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની ખૂંડ તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખામ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. સામગ્રી નકલ મંગાવનારને ઓછી કિંમતે આપશું. નનુતાની નકલ મંગાવો ને પર્મદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રલાવના કરો. આ બુક અખવા વિગેરેનો પ્રવાસ મલાના પ્રમુખ શ્રીધુત કુંવરજી આજુજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર .

પર્વ ૧ થી ૬૦ : વિભાગ ૫

આ આખા પ્રથમા દય પર્વ છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રગટ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીકપત્તદેવ, અગ્નિતાપ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમંભવનાથથી શ્રીમુનિસુવતરવાગી સુધીનાં ચરિત્રો કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ થું. કૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ થું. શ્રી મહાવીર મિત્ર સવિસ્તર ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૨-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ બેગા લેનારે પામેથી ના. ૧૧-૮-૦ ભેરામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું મમજરું.

શ્રી ક્રીષ્ણ દેવળી ચરિત્ર.

આ મંડૂન ૫૫૫૬ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધિનિ છે. ચરિત્ર પછું સમિક છે. બાબરનાં વચિત્રા દાખલ છે. કિંમત રૂપીયો એક. પોસ્ટેજના પાંચ આના. આખરિય વર્ષમાં તપના ખાદ્ય અને પ્રજાત મમજવા માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

કુદરત કદ મુલાખમદ લલુભાર્થ-થી મનોદય પ્રિન્ડિય પ્રેમ. શાહાપીઠ-ભાવનમર

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનશુદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ



પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૧૨ મા

વીર સંવત ૨૪૧૯

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

વિક્રમ સંવત ૧૯૮૯

ફાલ્ગુન

પ્રગટકર્તા

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

જાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ રૂ. }
અંક ૧૨ મો }

ફાલ્ગુન

{ વીર સં. ૨૪૬૯
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૯

અનુક્રમણિકા

૧. સુલતાના પાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન ... (સુનિ શ્રી વિનયવિજયજી) ૩૮૧
૨. શ્રી વિહરમાનજિનસ્તોત્ર ... (સ. આ. શ્રી વિજયવલિતસંગિજી) ૩૮૨
૩. શ્રી ગણધરકલ્પલતા : અચલબ્રાતા, મેતાર્ય ને પ્રભાસ ગણધર
... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ) ૩૮૩
૪. વીરવિલાસ (૮) ... (મૌકિતક) ૩૯૦
૫. એક શ્રેષ્ઠપુત્રનાં વિચારો ... (કુંવરજી) ૩૯૨
૬. સ્થાવરોનો સંવાદ ... (મહેતા ચંપકલાલ ભોગીલાલ) ૩૯૫
૭. ધર્મમે દેવ્યંત્રી પ્રાપ્તિ ... (રાજમદ ભંડારી) ૩૯૬
૮. પ્રત્યોત્તર ... (પ્રમકાગ-શા. મંગળદામ કુંકુચદ-ભાલડી) ૩૯૭
- ... („ શા. કવેરચંદ છગનલાલ-મીયાગામ) ૩૯૮
૯. શ્રી પરમેષ્ઠિસ્તોત્રાતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર (૧૧) ... (ડૉ. ભગવાનદામ મન સુખભાઈ મહેતા) ૪૦૦
૧૦. પુસ્તકોની ખસોચ ... (કુંવરજી) ૪૦૩
૧૧. સમયની અગત્યતા ... (સુનિ વિદ્યાનંદવિજય) ૪૦૬
૧૨. વાર્ષિક વિવિધાનુક્રમણિકા ... ૪૦૮

નવા સભાસદોના નામો

મેડ સુલાખચંદ દેવચંદ	ભાવનગર	લાઈફ મેમ્બર
ચાલ તિલકરાય મણિલાલ દહીમંગ	ભાવનગર	વાર્ષિક મેમ્બર
ચાલ મગમણી કવરાજ	„	„

શ્રી અદાર પાપસ્થાનકની સત્ત્રાયા અર્થ સહિત

ઉપાખ્યાય શ્રી વર્માવિજયજીની રમેલી આ ગત્યાર્થો એટલા બધા રહ્યપથી બગપૂર છે કે તેને એક મંથની ઉપમા આપી શકાય તેમ છે. અર્થ ૫જી અમરકારક બારામાં સમાયે છે. વાચકો આમ અક્ષર દ્રષ્ટિ કરે તેમ છે. નવ ફારમની બુદ્ધ છે. પ્રકાવના ૧૨મા માટે ખાસ ઉપયોગી છે દીમત માત્ર ત્રણ આના, નક્કસ મોના મા. ૧૭)

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः

जैन धर्म प्रकाश.

पुस्तक ५८ अं } . ईश्वरुन { वीर सं. २४६८
अंक १२ मे। { वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्रालेख)

सुलताना पार्श्वनाथ जिनस्तवन

सर्वथा

संवत् तेरसें साठ की साले, अलाउद्दीन द्विडी से आया;
पाटणु सर कर सिद्धपुर आया, इद्रमाह के तोड दीया १
वहां से चल कर पार्श्वनाथ के, मंदिर पर हुमला किया;
देव नागेन्द्रने प्रगट होय कर, णादशाह को हठा दीया. २
सेवक लोके नवाणु प्रकारी, पूजन लावथी शङ्क कीछे;
दीपक राग पढता की साथे, नवाणु इशानार्थ हुछे. ३
णादशाह जोला अरे सेवको, दीपक कैसे प्रगट हुओ ?
सुलताना पार्श्वनाथ ओ छे, यमत्कार से अजण हुओ. ४
हाथ जेड कर णादशाह जोला, मंदिर मैने गहु तोडा;
पार्श्वनाथण देव गडा है, अरज करत हुं गडा गडा. ५
अंधाको बक्षु देता है, पांगलजनको पाछे दीओ;
रोगी को निरोगी करत है, शरणागत को शरण दीओ. ६
ध्यान धरुं मैं साथे भनूं से, सेवको आशा लारी;
संकट दुःख सण हूर करत छे, पार्श्व यक्ष छे यमत्कारी. ७
संवत् ओगणीश नवाणु साले, पोष शुद्धि औदश लारी;
शुरु विकासविजयण साथे, दर्शन थयां भहालारी. ८
दास विनयतो सेवक तुम्हारा, सुणु लो प्रबुल अर्ज भोरी;
दर्शन करतां यह छित्कां, लावणी यह सारी जेरी. ९

—मुनि विनयविजयण

॥ श्रीविहरमानजिनस्तोत्रम् ॥

श्रेयांस वत्ता जननी तु सत्यकी, वृषस्तु चिन्हं दयिता तु रुक्मिणी ॥
 जंबूविदेहाभरणस्य यस्य, सीमंधरं तं सततं स्मरामि ॥ १ ॥
 माता सुतारा सुदृढः पितरस्य, प्रियंगुमाला ललनाधिनाथः ॥
 गजध्वजो धर्मधुराधुरंधरः, सार्वः श्रिये मे भवताद् युगंधरः ॥ २ ॥
 सुग्रीवसुनुर्विजयाजयप्रदः, सुमोहिनीमोहितमानसांभुजः ॥
 मृगांकतुल्याननभृन्मृगांकभृत्, श्रीवाहुसार्धः शिवसंपदे वः ॥ ३ ॥
 भूतदया श्रीनिसदस्य सार्धं, मुदः प्रदः किंपुरुषाधिनाथः ॥
 सन्मर्कटांको विहरन् विदेहे, जीयात्सुवाहुः कदलीसुवाहुः ॥ ४ ॥
 श्रीदेवसेनातनयो नयेन, युक्तः सदानंदितदेवसेनः ॥
 दिनेश्वरांको जयसेनयाऽर्च्यो, जिनोऽभिजातो जयतात् सुजातः ॥ ५ ॥
 सुमंगला मंगलमालिकाप्रदः, स्वयंप्रभोश्चित्रविमोर्विभूतिदः ॥
 प्रियसेनापतिः शशिलांछितकमो, महाविदेहे जयताज्जिनेश्वरः ॥ ६ ॥
 क्षयभाजिननामकतीर्थनायकः, स्फुटं च कीर्त्याश्रितराजनंदनः ॥
 जनितो वरवीरसेनया, हरिचिह्नस्तु जयावतीश्वरः ॥ ७ ॥
 यस्य माता मंगलावती सती, मेघराजतनयस्य वर्त्तते ॥
 अंगना विजयवत्यमीप्सिता-ऽनंतवीर्यजिनराट् द्विपथ्यजः ॥ ८ ॥
 सूरप्रमः सूर्यसमप्रतापः, श्रीनागसुनुर्विमलाधिनाथः ॥
 भद्रो महाभद्रकरोऽयमांकः, श्रीघातकीपंडविदेहसार्धः ॥ ९ ॥
 चंद्रलाछनधरो वरनेद-सेनयानत इनोऽस्ति विशालः ॥
 यस्य सा विजयवत्यभिधाना, यस्य सो विजयभूमिपतिश्च ॥ १० ॥
 गरस्यतीपधरथस्य नंदनः, शहादितो घञधरो जिनेश्वरः ॥
 पिनायुतर्थाविजयवत्युद्व्यं, श्रीघातकीपश्चिमसद्विदेहे ॥ ११ ॥
 चंद्राननधद्रममानतोयं, वस्मीकचंदो वरवीप्रदीपः ॥
 लीलावतीशो मृगमध्यजोऽस्ति, पद्मावतीसुनुवरो वरधीः ॥ १२ ॥
 पद्मांभारुत्प्रेणुकया प्रभूतः, सुगंधयाच्यो जिनचंद्रपाटुः ॥
 देशधितानंदनृपप्रमोदकत्, धीपुष्करार्धे विजयागुदारः ॥ १३ ॥
 धीभुजंगमगयंतमाधये, धीमहाघलनृपस्य नंदनम् ॥
 पद्मलाछनधरं वरगंध-मेनया नतपदं महिमामार्ज ॥ १४ ॥
 ईश्वर मदननंदनेश्वरं, पालिनं च गुपशोऽप्यलांबया ॥
 चंद्रलाछनधरं गलसेन-नंदनं मुदितचंद्रपतीशं ॥ १५ ॥

નેમિપ્રભુઃ પુષ્કરભૂષણં ચ, શ્રીવીરરાજોત્તમસેનયોશ્ચ ॥
 તનૂરુદ્ધઃ સૂર્યલાંછિતાંઘ્રિઃ, સન્મોહનીશો જયતાજિનેન્દ્રઃ ॥ ૧૬ ॥
 સદ્ધાનુમત્યા જનિતો જિનેન્દ્રઃ, શ્રીવીરસેનો હતમોહસેનઃ ॥
 શ્રીભૂમિપાલક્ષિતિપાલવાલો, મહાવૃષાંકો વરરાજસેનઃ ॥ ૧૭ ॥
 દેવ્યા ઉમાયાશ્ચ સુદેવરાજ-સ્તનૂદ્રવો મે વિતનોતુ ભદ્રમ્ ॥
 શ્રીમાન્ મહાભદ્રજિનાધિરાજં, શ્રીસૂર્યકાંતાધિપતિર્ગાંકઃ ॥ ૧૮ ॥
 સ્ફુરદશાદેવયશાજિનેશઃ, શ્રીસર્વભૂતેઃ ક્ષિપિતાભિભૂતિઃ ॥
 ગંગાપ્રસૂતઃ શશિભૃત્ સુપદ્મા-ચતીશ્વરો રાજતિ પુષ્કરાશ્ચ્યે ॥ ૧૯ ॥
 શ્રીરાજપાલતનયં પુષ્કરભૂષણં, કનીનિકાવાલકં ત્વજિતવીર્યં ॥
 શ્રીરત્નમાલાચિતપાદપદ્મં, સ્વસ્તિકચિદ્દં મુદા સ્તવીમિ ॥ ૨૦ ॥
 જંબૂદ્વીપમહાવિદેહતિલકાશ્ચત્વાર આઘા જિના-
 શ્ચાન્યે ધાતકિલ્બંડમંડનતમા અષ્ટૌ જિનાધીશ્વરાઃ ॥
 અન્યેષ્ટૌ ઘરપુષ્કરાર્દ્ધવસુધાપીઠે વિહારક્રમં,
 કુર્યંતો રચ્યંતુ તે મમ મહાનંદોત્સવં શાશ્વતમ્ ॥ ૨૧ ॥
 इत्येवं पितृमातृलक्ष्मललनानामप्रधाना जिनाः,
 सर्वे पंच सुवीप्रहेमविमलाम्भोजैश्चरन्तो भुवि ॥
 विख्यातास्तु महाविदेहकेषु च मया भक्तिप्रकर्षान्नुता-
 स्ते सर्वे मम दर्शयन्तु सततं सहर्षानं पावनं ॥ २२ ॥
 ॥ इति श्री विहरमानविंशतिजिनस्तवणम् ॥

સ શાહક-આ. શ્રી વિજયસલિતસૂરિશ

* ખીજ નકલ ન મળવાથી અશુદ્ધ રહેલ છે.

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૨૬ થી)

૯. શ્રી અચલબ્રાતા ગણધર

આ નવમા ગણધર મહારાજ કોશલા (અયોધ્યા) નગરીના રહીશ, હારિત
 ગોત્રના પિતા શ્રીવસુ બ્રાહ્મણ અને માતા નંદાના પુત્ર હતા. મિથુન રાશિ અને
 મૃગશીર નક્ષત્રમાં તેઓ જન્મ્યા હતા સાંખ્ય, ઘૌડદર્શનાદિ સર્વ શાસ્ત્રોના
 તેઓ પારગામી હતા, તેમજ તેઓ ૩૦૦ શિષ્યોના અધ્યાપક હતા. તેમને
 ' પુણ્ય પાપ છે કે નહિ ' એવો સદેહ હતો. પ્રભુ મહાવીરદેવના પસાયથી તે
 કંઈ રીતે દૂર થાય છે ? તે ખીના દુકામાં આ પ્રમાણે બલુવી—

પૂર્વોક્તા રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે આઠે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી નવમાં અચલબ્રાતા નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—‘ જે પ્રભુ વીરના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે આઠે જણ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જઈ અને મારો સંશય દૂર કરું. ’ આ પ્રમાણે વિચારી પંડિત અચલબ્રાતા પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે—“ હે અચલબ્રાતા ! તને એવો સંશય છે કે-પુણ્ય અને પાપ છે કે નહિ ? આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“ પુરુષ एवेदं मि सर्वं यद् भूतं यच्च माव्यम् । ”

“ આ વેદપદોથી તું જાણે છે કે-પુણ્ય-પાપ નથી. તે વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતનમય પદાર્થસ્વરૂપ જે ધ્યુ’ અને જે ધ્યે તે સર્વ પુરુષ જ છે એટલે આત્મા જ છે; અર્થાત્ આત્મા સિવાય પુણ્ય-પાપ નામના પદાર્થ નથી. પણ વળી ‘ પુણ્યઃ પુણ્યેન કર્મણા, પાપઃ પાપેન કર્મણા -પુણ્યકર્મ એટલે શુભ કર્મ કરીને પ્રાણી પુણ્યશાળી થાય છે અને પાપકર્મ એટલે અશુભ કર્મ કરીને પાપી બને છે. ’ એ વેદપદોથી પુણ્ય-પાપની સત્તા જણાય છે. આવી રીતે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે ‘ પુણ્ય-પાપ છે કે નથી ? પરંતુ હે અચલબ્રાતા ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમ કે ‘ પુરુષ एवेदं मि सर्वं यद् भूतं यच्च माव्यम् -એટલે આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતન પદાર્થસ્વરૂપ જે ભૂતકાળમાં ધ્યુ’ અને ભવિષ્ય કાળમાં ધ્યે તે સર્વ આત્મા જ છે. ’ એ વેદપદોમાં આત્માની સ્તુતિ કરી છે, પણ તેથી પુણ્ય-પાપ નથી એમ સમજવાનું નથી. જેમ ‘ વિष्णुमयं जगत् ’ ઇત્યાદિ વેદપદોમાં આખા જગતને વિષ્ણુમય કહ્યું છે; પણ એ વેદપદો વિષ્ણુનો મહિમા જણાવનારાં છે, તેથી વિષ્ણુ સિવાયની બીજી વસ્તુનો અભાવ સમજવાનો નથી; તેમ ‘ જે ધ્યુ’ અને જે ધ્યે તે સર્વ આત્મા જ છે ’ એ વેદપદોમાં આત્માનો મહિમા જણાવ્યો છે, તેથી ‘ આત્મા સિવાય પુણ્ય-પાપ નથી ’ એમ સમજવાનું નથી. વળી દરેક પ્રાણી જે સુખ-દુઃખ અનુભવે છે તેનું કાંઈ પણ કારણ અવશ્ય હોવું જ લેખ્યું, કેમ કે કારણ વિના કાર્ય સંભવે નહિ, અને તે કારણ તરીકે પુણ્ય-પાપને જરૂર માનવા જ લેખ્યું.

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી અચલબ્રાતાને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો. તેમને નિર્જય થયો કે પુણ્ય-પાપ છે. સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે તે જ વખતે પરમાત્મા પાસે ૪૭ મા વર્ષની શરૂઆતમાં દીક્ષા લીધી અને ગણધર પદવી પામ્યા. ૧૨ વર્ષ છત્રસ્થપણામાં રહી ૫૬ મા વર્ષની શરૂઆતમાં દેવગજાન પામ્યા. ૧૪ વર્ષ સુધી કેવડીપદે વિચરી સર્વાયુ ૭૨ વર્ષનું પૂર્ણ કરી સના-તન શાંતિમય સિદ્ધિપદને પામ્યા. બાદીની બીના પ્રથમ ગણધરની માફક જલજીવી.

૧૦. શ્રી મેતાર્ય ગણધર

આ મેતાર્ય દશમા ગણધર વચ્ચે દેશાન્તર્ગત તુંગિક નામના ગામમાં રહેનાર કૌડિન્ય ગોત્રના પિતા દત્ત પ્રાક્ષણ અને માતા વરુણદેવાના પુત્ર હતા. તેમની જન્મરાશિ મેઘ હતી અને તેમનું જન્મનક્ષત્ર અશ્વિની હતું. તેઓ મહા-સમર્થ પંડિત અને ૩૦૦ શિષ્યોના અધ્યાપક હતા. તેમને ‘ પરલોક છે કે નહિ ’ એવો સંશય હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના પસાયથી તે સંશય કઈ રીતે દૂર થયો ? તે બીના ટૂંકામાં આ પ્રમાણે જાણવી—

પૂર્વોક્ત રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે નવે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી દશમા મેતાર્ય નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—‘ જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે નવે જણ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે; મારે હું પણ તેમની પાસે જઈ, અને મારો સંશય દૂર કરું. ’ આ પ્રમાણે વિચારી મેતાર્ય પંડિત પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે—‘ હે મેતાર્ય ! તને એવો સંશય છે કે—પર-લોક છે કે નથી ? આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“ વિજ્ઞાનઘન એવૈત્તેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાઙ્ગુવિનશ્યતિ, ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ । ” આ વેદપદોથી તું જાણે છે કે પરલોક નથી. એ વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—

[વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે વિજ્ઞાનનો સમુદાય જ [એત્તેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય] આ પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભૂતોમાંથી ઉત્પન્ન થઈને [તાન્યેવાઙ્ગુવિનશ્યતિ] પાછો તે ભૂતોમાં જ લય પામે છે. [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ], તેથી પરલોકની સંજ્ઞા નથી. અર્થાત્ પાંચ ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે અને જ્યારે પાંચ ભૂતો વિનાશ પામે છે ત્યારે તે ચૈતન્ય પણ જલના પરપોટાની જેમ તે ભૂતોમાં લય પામે છે. આવી રીતે ચૈતન્ય એ ભૂતોનો ધર્મ છે, અને ભૂતો નષ્ટ થતાં તે ચૈતન્ય પણ વિનાશ પામે છે, તેથી બીજી ગતિમાં જવારૂં પરલોક નથી. પણ વળી ‘ સ્વર્ગકામોઽગ્નિદ્વેજં જુહુવાત્ ’—એટલે જે સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળો હોય તે અગ્નિહોત્ર હોમ કરે તથા ‘ નાર્કો વૈષ જાયતે યઃ શૂદ્રાન્નમશ્નાતિ ’—એટલે જે પ્રાક્ષણ શૂદ્રનું અન્ન ખાય છે તે નારકી થાય છે. ઇત્યાદિ વેદપદોથી પરલોકની સત્તા જણાય છે; કેમ કે જે પરલોક ન હોય તો અગ્નિહોત્ર કરનારો સ્વર્ગમાં કેમ જઈ શકે ? તથા શૂદ્રનું અન્ન ખાનારો પ્રાક્ષણ નારકી પણ કેવી રીતે થઈ શકે ? આવી રીતે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે—પરલોક છે કે નથી ? પરંતુ હે મેતાર્ય ! તારો આ સંશય અસુકૃત છે, કેમકે— ‘ વિજ્ઞાનઘન૦ ’ એ વેદવાક્યનો અર્થ તું સમજ્યો નથી તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—[વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ તે વિજ્ઞાન કહેવાય, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપ જ

આત્મા [एतेभ्यो भूतेभ्यः समुत्थाय] જેયપણે એટલે જાણવા યોગ્યપણે પ્રાપ્ત થયેલા આ પૃથ્વી વગેરે ભૂતોયકી, અથવા ઘટ, પટ વિગેરે ભૂતોના વિકારોયકી 'આ પૃથ્વી છે, આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે' ઇત્યાદિ પ્રકારે તે તે ભૂતોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થઈને [तान्येषांनुविनश्यति] તે ઘટ વિગેરે ભૂતોના જેયપણે અભાવ થયા પછી આત્મા પણ તે પદાર્થોના ઉપયોગરૂપે વિનાશ પામે છે, અને ખીન્ન પદાર્થના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સામાન્ય સ્વરૂપે રહે છે. [न भेत्यसंज्ञाऽस्ति] આવી રીતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે આત્મા ન રહેલો હોવાથી તે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી. આ વેદપદોથી ઘટપટાદિ ભૂતોની અપેક્ષાએ આત્માના ઉપયોગની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ સૂચવેલ છે, પણ તેથી ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ સમજવાનું નથી. ચૈતન્ય એ ભૂતોનો ધર્મ નથી, પણ આત્માનો ધર્મ છે. આત્મા દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે, અને તેથી આત્મા પરલોકમાં જાય છે તથા પરલોકથી આવે છે. આત્મા અનંતા છે. જે આત્માએ જેવાં કર્મ કર્યાં હોય તે અનુસારે તેને ગતિ મળે છે."

આ પ્રમાણે પ્રભુ શ્રી મહાવીર પરમાત્માનાં વચનો સાંભળી પંડિત મેતાર્થને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેમને નિર્ણય થયો કે પરલોક છે. સંશય નષ્ટ થતાં તે પોતાના ગ્રજુ સો શિષ્યો સાથે તે જ વખતે પ્રભુ પાસે ૩૭ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લઈ ગણધર પદવી પામ્યા. ૧૦ વર્ષ છત્રસ્થપણામાં રહી, ૪૭ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તે કેવલી થયા. ૧૬ વર્ષ કેવલીપણે વિચરી છેવટે ૬૨ વર્ષનું સર્વાયુ પૂર્ણ કરી, જન્મજન્મસાદિ ઉપદ્રવરહિત ધરમપદને પામ્યા. ખાડીની ખીના પ્રથમ ગણધરની માફક જાણવી.

૧૧. ખાતમુનીશ્વર શ્રી પ્રભાસ ગણધર

રાજગૃહી નગરીમાં કૌશિન્ય ગોત્રમાં જન્મેલા જલ નામના બ્રાહ્મણ રહેતા હતા. તેને અતિભદ્રા (અતિજલા) નામની સ્ત્રી હતી. તેમને ત્યાં કર્કસારી અને પુષ્પ નક્ષત્રમાં એક પુત્રનો જન્મ થયો. તેનું નામ પ્રભાસ પાડયું. તે અનુક્રમે સર્વ શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત ગન્યો. આ શ્રી પ્રભાસ બ્રાહ્મણ ૩૦૦ શિષ્યોના અધ્યાપક હતા. તેમને " મોક્ષ છે કે નહિ " એવો સંદેહ હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના પસાયથી તે દર્શી રીતે દૂર થયો ? તે ખીના દૂકામાં આ પ્રમાણે જાણવી—

પૂર્વોક્ત રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે દસે જળને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી અગિયારમા પ્રભાસ નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—' જોના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે દસે જળ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે; મારે હું પણ તેમની પામે જાઉં અને મારો સંશય પૂડીને દૂર કરું.' આ પ્રમાણે વિચારી તે પ્રભાસ પંડિત પોતાના ગ્રજુ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યો. પ્રભુએ તેમને દર્શું કે—" હે પ્રભાસ ! તને એવો સંશય છે કે— "મોક્ષ છે કે નહિ ? " આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ બાસના વેદપદોથી થયો છે—

“જરામયં વા યદગ્નિહોત્રમ્ ॥”

ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે મોક્ષ નથી. તે વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—જે અગ્નિહોત્ર તે જરામયં એટલે યાવજીવ કરવો, અર્થાત્ અગ્નિહોત્રની ક્રિયા આખી જિંદગી સુધી કરવી અગ્નિહોત્ર ક્રિયા કેટલાક જીવોને વધતું કારણ અને કેટલાકને ઉપકારનું કારણ હોવાથી દોષમિશ્રિત છે, તેથી અગ્નિહોત્ર કરનારને સ્વર્ગ મળે છે, મોક્ષ મળતો નથી. આવી રીતે કૃત્ત સ્વર્ગરૂપ જ ફલ આપનારી ક્રિયાને આખી જિંદગી સુધી કરવાનું કહેલું હોવાથી મોક્ષરૂપ ફલ આપનારી ક્રિયા કરવાનો કોઈ કાળ રહ્યો નહિ, કેમ કે આખી જિંદગી સુધી અગ્નિહોત્ર કરનારને એવો કયો કાળ બાકી રહ્યો કે જે કાળે તે મોક્ષના હેતુભૂત ક્રિયા કરી શકે? તેથી મોક્ષને સાધનારી ક્રિયાનો કાળ ન કહેવો હોવાથી જણાય છે કે મોક્ષ નથી. પણ વળી—

“દ્વૈ બ્રહ્મણી વેદિતવ્યે, પરં અપરં ચ । તત્ર પરં સત્યજ્ઞાનમ્, અનન્તરં બ્રહ્મેતિ ॥”

“[દ્વૈ બ્રહ્મણી વેદિતવ્યે] એટલે બે પ્રશ્ન જાણવાં, [પરમ્ અપરં ચ] એક પર અને બીજું અપર. [તત્ર પરં સત્યજ્ઞાનમ્] તેમાં પરપ્રશ્ન તે સત્યજ્ઞાન જાણવું, [અનન્તરં બ્રહ્મેતિ] અને અનંતર પ્રશ્ન એટલે મોક્ષ જાણવું એ વેદપદોથી તથા “સૈષા ગુહા દુરવગાહા—એટલે સંસારને વિષે આસક્ત એવાં પ્રાણીઓને આ સુધ્ધિરૂપી શુદ્ધ દુરવગાહ એટલે પ્રવેશ ન થઈ શકે એવી છે.” ઇત્યાદિ વેદપદોથી મોક્ષ સત્તાની હયાતિ જણાય છે

આવી રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે “મોક્ષ છે કે નથી?” પરંતુ હે પ્રભાસ ! તારો આ સંશય અયુક્ત છે, કેમકે—“જરામયં વા યદગ્નિહોત્રમ્” એ વેદપદોનો ખરો અર્થ તું સમજ્યો નથી. તે વેદપદોમાં જે “વા” શબ્દ છે તે અપિ એટલે ‘પણ’ અર્થવાળો છે, તેથી એ વેદપદોનો અર્થ એમ થાય છે કે—યાવજીવ સુધી પણ અગ્નિહોત્ર હોમ કરવો, અર્થાત્ જે કોઈ સ્વર્ગનો અર્થો હોય તેણે આખી જિંદગી સુધી પણ અગ્નિહોત્ર કરવો, અને જે કોઈ મોક્ષનો અર્થો હોય તેણે અગ્નિહોત્ર છોડીને મોક્ષસાધક ક્રિયા પણ કરવી, પણ દરેક પ્રાણીએ અગ્નિહોત્ર જ કરવો એવો નિયમ નથી. આ પ્રમાણે ‘અપિ’ શબ્દનો અર્થ છે. કહેવાનું તાર્પણ્ય એ છે કે—જેને કૃત્ત સ્વર્ગની ઇચ્છા હોય તેણે તો આખી જિંદગી સુધી અગ્નિહોત્ર કરવો, પણ જે લગ્નજીવો મોક્ષના અર્થો હોય તેમણે તો અગ્નિહોત્ર ન કરતાં મોક્ષસાધક ક્રિયા જરૂર કરવી જોઈએ ” આ પ્રમાણે તો વેદપદોનો અર્થ હોવાથી મોક્ષસાધક ક્રિયાનો પણ કાળ કહ્યો જ છે, માટે મોક્ષ છે શુદ્ધ જ્ઞાન, દર્શન અને આસ્ત્રિવડે જ્યારે સર્વ કર્મોનો નાશ થાય ત્યારે તે મળે છે. આ પ્રમાણે પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવનાં વચનો સાંભળીને પ્રભાસ પંડિતનો સંશય દૂર થયો. તેમને નિર્ણય થયો

કે મોક્ષ છે. સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે તે જ વખતે પ્રભુ મહાવીર દેવની પાસે ૧૬ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લીધી અને ગણધરપદ પામ્યા. ૮ વર્ષ છદ્મસ્થપણમાં રહી, ૨૪ વર્ષની ઉંમર વીત્યા બાદ ૨૫ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા. ૧૬ વર્ષ સુધી કેવલીપણે વિચરી સર્વાંશુ ૪૦ વર્ષનું પૂર્ણ કરી પ્રભુની હયાતિમાં તેઓ સંપૂર્ણ આત્મરમણતા ગુણથી ભરેલ મોક્ષપદને પામ્યા.

x

x

x

આવી રીતે ગૌતમ ગોત્રના શ્રી ઈન્દ્રભૂતિથી માંડીને પ્રભાસ પંડિત પર્યંત અગિયારે જણાએ પોતાના ચુસ્માલીસ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ શ્રીમહાવીરદેવની પાસે દીક્ષા લીધી. તે મુખ્ય અગિયાર મુનિવરોએ ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રૌવ્ય—એટલે દરેક પદાર્થો ઉત્પન્ન થાય છે, નાશ પામે છે અને દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે, એ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી ત્રિપદીનું સ્વરૂપ જાણી ચૌદ પૂર્વ સંહિત દ્વાદશાંગીની રચના કરી અને પ્રભુએ તેમને ગણધરપદે સ્થાપ્યા. આ રીતે તેમણે દ્વાદશાંગીની રચના કર્યા બાદ પ્રભુ મહાવીરદેવ તેમને તીર્થની અનુજ્ઞા કરે છે, તે વખતે શકેન્દ્ર દિવ્ય ચૂલોનો ભરેલો વજ્રમય દિવ્ય થાળ લઈને પ્રભુની પાસે ઊભા રહે છે. ત્યારપછી પ્રભુ રત્નમય સિંહાસનથી ઊઠીને ચૂલ્હીની સંપૂર્ણ મુદ્રિ ભરે છે. તે વખતે ગૌતમ વિગેરે અગિયારે ગણધરો માથું જરા નીચું રાખીને અનુક્રમે પ્રભુની પામે ઊભા રહે છે, અને દેવો વાનિત્રના ધ્વનિ, ગાયન વિગેરે બંધ કરી મૌન રહ્યા છતા સ્વસ્થ ચિત્તે સાંભળે છે. પછી પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવ કહે છે કે—“ગૌતમને દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયવટે તીર્થની અનુજ્ઞા આપું છું.” એમ કહી, પ્રભુએ પ્રથમ શ્રી ગૌતમસ્વામીના મસ્તક ઉપર ચૂલ્હી નાખ્યું, પછી અનુક્રમે નામ ગ્રામે ઉપરનો પાક બોલીને બીજાઓના મસ્તક ઉપર પ્રભુ ચૂલ્હી નાંખે છે, એટલે દેવોએ ગણ દર્શિન થઈ તે અગિયારે ગણધરોની ઉપર ચૂલ્હી, પુષ્પ અને મુગધી પદાર્થોની વૃદ્ધિ કરી. ત્યારપછી પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવે શ્રી મુદ્ધર્માસ્વામીને મુનિ-સમુદાયમાં અગ્રેસર સ્થાપી તેમને શ્રમણગણની અનુજ્ઞા આપી કારણ કે—તે દીર્ઘ આયુષ્યને ધારણ કરનાર હતા. વિશેષ બીના શ્રીવિશેષાવરયકાદિ અંધોમાંથી જાણવી.

બબ્બસ્યો અપૂર્વ તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલી આ ગણધરકલ્પલતાને યથાર્થ સમજીને વિભાવદયાને દૂર કરે, નિજગુણરમણતામાં આગળ વધીને પરમાનંદ-મય મુદ્ધિના મુખ પામે. આ અંતિમ ભાવના જાણવીને આ શ્રી ગણધરકલ્પલતા પૂર્ણ કરું છું.

તપોગચ્છાધિપતિ શાસનસમ્રાટ્-શ્રિચક્રચક્રવર્તિ-જગદ્ગુરુ-પૂજ્યપાદ-પરમોપ-કારો-આચાર્યવર્ષ શ્રી વિજયનેમિશ્રીચર ચરણકિરણને યાજ્ઞ વિજયપદમ્ભરિએ અમ-દાવાદમાં વિ. સં. ૧૯૮૮ના ફાગુ મુદિ પાંચમે આ શ્રી ગણધરકલ્પલતાની રચના કરી.

અંક	નામ	સંશય.	શિષ્ય પરિવાર	જન્મ-મજૂમિ	જન્મ નક્ષત્ર	જન્મ ગણિ	પિતા	માતા	ગોત્ર.	ગૃહસ્થ પૂર્વાય	હૃદય પૂર્વાય	સર્વા-યુગ્મ.
૧	ઈદ્રભૂતિ	હવનો.	૫૦૦	મગધ દેશમાં ગોળગ ગામ	નૃપેશ	દૃશિક	વસુભૂતિ	પ્રમિલી	ગૌતમ	૫૦	૩૦	૬૨
૨	અગ્નિભૂતિ	કર્મનો	"	"	કૃતિકા	દૃષલ	"	"	"	૪૬	૧૨	૭૪
૩	વાયુભૂતિ	શરીરથી હવ છૂટો નથી	"	"	સ્વાતિ	ઉલા	"	"	"	૪૨	૧૦	૭૦
૪	વ્યગ્ર	પ્રયજ્ઞનો	"	કાશિક	શ્રવણ	મકર	ધનમિત્ર	વારુણી	ભારદ્વાજ	૫૦	૧૨	૮૦
૫	સુધર્મા	જે અહીં જેવો હોય તે મરી તેવો થાય	"	"	ઉત્તરાશ્લેષ્ઠી	કન્યા	ધર્મિભલ	ભદ્રિલા	અગ્નિ-વૈશ્યાપન	૫૦	૪૨	૧૦૦
૬	મહિત	અથ ચોક્ષનો	૩૫૦	ગોર્ધ	મધા	સિંહ	ધનદેવ	વિજયદેવી	વાશિષ્ઠ	૫૩	૧૪	૮૩
૭	મૌર્યપુત્ર	દેવનો	"	"	મૃગશીર	દૃષલ	મૌર્ય	"	કાશ્યપ	૬૫	૧૪	૯૫
૮	અકપિત	નારકનો	૩૦૦	મિથિલા	ઉત્તરઘાતા	મકર	દેવ	નયતી	ગૌતમ	૪૮	૯	૭૮
૯	અમલજાતા	પુરુષપાપનો	"	કાશલાનગરી	મૃગશીર	ગિયુન	રસુ	નદા	હારિત	૪૬	૧૨	૭૨
૧૦	મેતાર્	પરલોકનો	"	વન્જમાતુલિક	આશ્વિની	મેષ	દત્ત	વરુણદેવી	કૌડિન્ય	૩૬	૧૦	૬૨
૧૧	પ્રભાસ	નિર્વાણનો	"	રાનગૃહી	પુષ્ય	કર્ક	બલ	અતિભદ્રા	"	૧૬	૮	૪૦

નીચેની યાગનો અગિયારે ગણધરેની એક સરળી સમજી. — સ્વધર્મ-વજ્રમળનારાય, સ્વધર્મ-સમચ્ચરક, દેહવાર્ણ-સુવર્ણ જેવો, રૂપસ પદાન્તરિકર દેવથી ઓછી અને આહારક શરીરથી અધિયાત્મી, દીક્ષાસમય-વૈશાક શુદ્ધ ૧૧ના દિવસનો પૂર્વભાગ પહેલા ભૂ પ્રકરનો, સોન-ગૃહસ્થપણે ચોદ વિધાના પારગામી અને દીક્ષિતપણે દ્વાદશાગી ગણિપીટકના ધારક અને છવટે કેવળગાની થયા, નિર્વાણ-રાનગૃહી નગરીમા વૈભાગિરિ પર્વત ઉપર, સામક્ષપણે કરવાપૂર્વક પાદપોષગમન અનશનથી મોક્ષે ગયા. ઈદ્રભૂતિ ને સુધર્મા સિવાયના ૯ ગણધરે પ્રભુની હયાતિના જ મોક્ષે ગયા.

વોરવિલાસ

(૮)

કરણ કરાવણ ને અનુમોદન, સરીખાં ફળ નિપજાયો.

જાને કરવું, ખીન પાસે કરાવવું અને કરનારની અનુમોદના કરવી, પ્રશંસા કરવી, તેનું મધ્ય આંકવું, તેની ખૂઝ જાણવી એમાં કોઇ વખતે સરખાં-ફળ પણ મળે છે. એ આત્મિક વિદ્યાના વિચિત્ર પણ વિશિષ્ટ અનુભવ છે. સાધારણ રીતે કરાવનાર કરતાં કરનારને વધારે લાભ મળવો જોઈએ અને ધણુંખરું તેમજ જાને છે અને વાતની પ્રશંસા કરનારને તદ્દન સામાન્ય લાભ મળવો ઘટે અને જાને છે પણ તેમજ, પણ કર્મબંધનમાં રસગંધનો આધાર માનસિક દશા-આંતરવર્તના પર રહે છે, તેથી કોઇ વાર અનુમોદના કરનારની દશા એટલી બધી જિંચા પ્રકારની થઇ જાય છે કે એના અનુમોદનના ભરમાં એ પણ ભારે આંતરજ્વરે બતાવી શુભ કર્મબંધન કરે છે. અને કોઈ વાર તો કરનાર કરતાં પણ વધારે સારાં કર્મોના યોગ અનુમોદના કરનાર સાંધી શકે છે.

એક ધનવાન સુંદર સંસ્થા અંધાવે કે ઉગ્રમણું કરે કે સંધનમણુ આપે, પણ તેને તે પ્રમગે માનપત્ર લેવાનું મન થઇ જાય કે પાઘડી બાધવાની લાલમા થઇ જાય અને એક સામાન્ય માણુએ એની ઉદારતાની દૂર બેઠા પ્રશંસા કરે તો ચોક્કસ સંયોગમાં અનુમોદના કરનારની શુભ કર્મસંગતિ વધારે સારી થવાની પણ સંભવે છે. આ રીતે કરનાર, કરાવનાર અને અનુમોદના કરનારની ફળપ્રાપ્તિમાં વધારોઘટાડો થવાના અનેક પ્રસંગો કદીપી શકાય તેવું છે.

પણ ચોતાની પાસે લાખો રૂપિયા હોય અને છતાં પાછ પણ ન ખરમતાં ખીનની ઉદારતાની અનુમોદના કરવાને પરિણામે કરનાર જેટલું ફળ મેળવવાની આશા ગમે તો તેમાં તે ભૂલ કરે છે. જની શક્તિએ કોઇ ન કરવું અને માત્ર અનુમોદનાને પરિણામે કાર્ય કરનારના જેટલા ફળની આશા મળવી એમાં આત્મવચનના થઇ જાય છે અને ત્યાં 'સરીખા ફળ' ની આશા ખોટી છે. એક સરખાં કાર્યની જોગવાઈ કે જરૂરીઆત ન હોય તો પ્રશંસામા વાધો નથી પણ છતી શક્તિ અને અનુકૂળતાએ માત્ર અનુમોદનાથી મતોય માની અર્થિચિત્કર થવું પોતાય નહિ; બાકી સાગં કાગની પ્રશંસા તો જરૂર કરવી ઘટે. પણ તેને તેનાં કાર્યની પ્રેરણા મેળવવા માટે ચીવટ દોની જોઈએ-અને અશક્તિ ખરેખર હોય તો તેના પ્રમાણિક રવીકાર માટે દોની ઘટે.

જ્યાં ચોક્કસ મયોમોમાં કરનાર, કરાવનાર અને અનુમોદના કરનાર 'સરીખાં ફળ' મેળવી શકે છે એ રાત જાદુ આદર્શ લાગે છે. જાને તે કરવું, ન જાને તો ખીન પાસે કરાવવું અને પોતે જ દો હોય તો આગે રવાં રવા કરનારની પ્રશંસા કરી, ચોતાની અશક્તિ કે ખીનઅનુકૂળતા માટે બેદ મરગે અને કાર્યનાં કામમાં માગાં ખોરાં વિષ્ણુ જિમાં ન કરનાં, અથવા તેને કામ કરવામાં અમુક અગ્રવ કે અપેક્ષા રાગે એની કલ્પનાવજની પાછળ ખોટી

ટીકા ન કરતાં, સારાં કાર્યની પ્રશંસા જરૂર કરવી. કરનારનો અંદરનો આશય તો તે જાણે કે, માની, જાણે-એની તારે શી પંચાત છે? અને એ તારું કામ પણ નથી. તારે તો જે થાય, તે આજીવન જોવાનું છે અને જેટલે અંશે કાંઈ પણ કાર્ય આત્મિક ઉન્નતિને કરનારું હોય, જનતાના દુઃખ દર્દે ઓછાં કરનાર કે મુખસંગવડમાં વધારો કરનાર હોય તેટલે અંશે તારું કામ તો તેનું ગૌરવ વધારવાનું જ છે. વાત ન સમજાય તો બેસી રહેવું, વિચાર કે અભિપ્રાય ન આપવો અને મૌન રહી પોતાનું કાર્ય કરવું, પણ એને મોટાઈ, શોષાઈ કે કિતાબ જેતાં દશે એવી તેવી વાત કરી સામાની વાતને ઢીલી ન કરી. નાખવી. એવી રીતે વાત ઢીલી કરવામાં રચને કે પરને લાભ નથી.

કાંઈ મંથેગોમાં કરનાર, કરાવનાર અને અનુમોદન કરનાર એક સરખો લાભ મેળવી શકે છે, એટલે ગરીબ કે મધ્યમ સ્થિતિના માણસોને પણ ગભરાવું પડતું નથી. કાંઈ સ્વામી-વાસાધ્યની પ્રેરણા કરે, તો કાંઈ પીરમવામાં લાગ લે, કાંઈ તેટલું પણ ન અને તો કરનારને ધન્ય માને; મોટી સાહિત્ય સંસ્થાનું સ્થાપન કરીશ એમ ધારે. કાર્ય થાય તેટલી શક્તિ કે તેટલાં સાધન ન હોય તો બે ઇંટ પોતાની નાખે અને કાંઈ નહિ તો ફર રહી કરનારને ધન્ય માને. આમા આત્મવંચના કે સ્વશક્તિગોપન ન હોય તો કાંઈ કોઈ વાર કરનાર જેટલો લાભ લઈ શકાય છે. આના પર એક સુંદર હકીકત પં. વીરવિજયજીએ બેઠી દીધી છે. વાત એમ છે કે-બળદેવ ખૂબ રૂપવંત હોઈ દીક્ષા લીધા પછી વિશેષતઃ જંગલમાં રહેતા હતા, કારણ કે એમનાં સુંદર રૂપથી એમને વસતિમાં ઓપરીપહ થતો હતો જંગલમાં એક દરણુ પૂર્વ-સંસ્કારથી મુનિદાનનો રાગી થયો. એ દાન આપનારને શોધી મુનિને ચોળપટ્ટો પકડી તેને દાન આપનાર પાસે દોરી જાય. એક વખત એક કઠિયારો રથકાર હોઈ રથનાં લાકડાં માટે ઝાડની ડાળ કાપવાનું કામ કરતાં ડાળી કાપવાનું કામ થોડું કરી અધૂરું મૂકી તે જ ઝાડ નીચે બાત ખાવા બેઠો. પેલો મૃગ બળદેવ મુનિને ત્યાં વહોરવા લાઈ આવ્યો. આવા રૂપવંત મુનિને મહાન ત્યાગી બોલે રથકારે પોતા પાસેથી ભોજન ગ્રહણ કરવા વિનંતિ કરી. મુનિએ દાન લીધું, રથકારે આપીને પોતાના આત્માને ધન્ય માન્યો. વાચા વગરનો દરણુ પોતાની દાન આપવાની અશક્તિ માટે ખેદ કરતાં રથકાર કઠિયારને ધન્ય માનતો અનુ-મોદના કરતો રહ્યો. આ વખતે અકસ્માત બન્યો. અર્ધ કાપેલી ડાળ તૂટી પડી. તેની નીચે બળદેવ મુનિ, રથકાર કઠિયારો અને અનુમોદના કરતો દરણુ આવી ગયા અને ડાળના વજનથી દયાઈ કચરાઈ મૃત્યુ પામ્યા. ત્રણે પાંચમાં દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

આમાં મુનિનું શુભ ધ્યાન અને સ્વચ્છ ત્યાગ, કઠિયારનો દાનપ્રભાવ અને વાચા વગરના મૃગની અનુમોદના એક સરખાં રૂળે નીપજવી શકી. દરણુ પાસે દાન દેવાની વસ્તુ હોત અને છતાં તે શક્તિ દયાવી ખાલી લાવના લાવતો હોત તો કદાચ એની સ્થિતિ બુદ્ધિ થાત. અનુમોદનામાં આંતરપ્રેમ, સાચી ખુશ અને નિર્લેખ પ્રશંસા હોય તો તેમાંથી પણ સારું પરિણામ નીપજવી શકાય છે એ વાત ખૂબ વિચારવા યોગ્ય છે. અને તો સારું કામ કરવું, ન અને તો અન્ય પાસે કરાવવા પ્રેરણા કરવી અને કરે તેની બલિ-હારી માનવી, તેનું બહુમાન કરવું, તેની પ્રશંસા કરવી. દૂધમાંથી પોરા કાઢવાની ટેવ ન

એક શ્રેષ્ઠીપુત્રના વિચારો

એક નાના સરખા શહેરમાં કાળુ નામે શેઠ રહેતો હતો. તે ખેડૂત વિગેરેમાં ધીરધાર ધરતો હતો. તેને એક પુત્ર હતો તે અમદાવાદ જેવા શહેરમાં અભ્યાસ કરવા ગયો હતો. સારી રીતે અભ્યાસ કરીને તેમજ સત્સંગતિના લાભ લઈને ૫-૭ વર્ષે તે પોતાના વતનમાં આવ્યો, તેને ઉદ્દેશીને તેના પિતાએ કહ્યું કે—

“ભાઈ ! આપણી સ્થિતિ પ્રથમ તો બહુ નરમ હતી, પછી કાંઈક ઉઘમ વિગેરે કરીને બે પૈસા મેળવ્યા, તેનાવડે ધીરધાર કરીને એકના બમણા મોગણા કરીને તેમ જ અલણ ખેડુ વિગેરેને ભૂલાવીને બે પૈસા વધારે મેળવ્યા. તેને અંગે કેટલાકની ઉપર જસિઓ કરાવવી પડી, ઘર ને ઘરવકરી વેચાવવી પડી, કાળા ધોળા પણ કરવા પડ્યા ત્યારે હવે આવી સ્થિતિ થઈ છે. પ્રથમ મને જે લોકો કાળીઓ નામથી સંબોધતા હતા તે હવે કાળુભાઈ શેઠ કહે છે. હું પાંચમાં પૂછાઉં છું. મારી સલાહ લેવા કેટલાક આવે છે આ બધા લક્ષ્મીદેવીના પ્રતાપ છે. આ બધું તારે માટે કર્યું છે. હવે તો તું પરણ અને તારે ઘેર પુત્ર પુત્રી થાય એટલે તેને જોઈને હું જાઉં તો મારી સફળિતિ થાય, બાકી લક્ષ્મી તો સાથે કોઈ પણ લઈ જતું નથી.

“આને આપણા મુનીમની સાથે કેશવ પટેલને ત્યાં જા. તેની પાસે ત્રણ સો રૂપિયા લેણા છે. તે વાચકા કર્યા કરે છે ને કાંઈ આપતો નથી, તેથી જો આને કાંઈ ન આપે તો તરત જ દાવો દાખલ કરજે.”

પુત્રને પિતાની વાત સાંભળીને ઘણો ખેદ થયો. તે મુનીમની સાથે કેશવ પટેલને ત્યાં ગયો. ત્યાં જઈને જોયું તો તેના ઘરમાં એક પણ સારી ચીજ ન હતી. ઓંચોના શરીર ઉપર ફાટ્યાતુલ્યા કપડા હતા. સૂવા માટે પાથરવાની વસ્તુ નહોતી. કેશવ પટેલની મા વૃદ્ધ હતી તે જોયે તેમ પડી હતી તે શ્રેષ્ઠીપુત્રને આવેલો જોઈ માંડ

ગમચી અને આવો અવમર ફરી ફરીને મળતાર નથી એમ વિચારી અને તેટલું કરી છટકુ, ખીંગન પામે કંગવત્રું અને કરે તેને ચોગ્ય માન આપી તેને અભિનંદન આપવું. માગ કાર્યનો આ મદિમા છે કે તે કરનાર અને કરાવનારને તો લાભ જરૂર આપે છે, પણ તેની પિછાન કરનાર કે તેના વખાણ કરનારને પણ લાભ આપે છે. અને વિશિષ્ટ મયોમેમા તો કેટલીક વાર કરનારના જેટલો જ લાભ અપાવે છે અને કોઈ વાર કરનારમા માનની આર્મણ દોષ કે દંભનો દેખાવ દોષ તો નિર્જેળ પ્રશંસા કરનાર ખૂદ કામ કરનાર કરના પણ વધારે લાભ ખાટી જાય છે કામ કર્યા વગર દૂર બેઠા બેઠા દાસ પદ ચલાવ્યા વગર કામ કરનાર જેટલો લાભ મેળવવો એમાં અક્રમ, આવડન તેમજ મરણનાનો મરાસ રહે છે અને આમ કર્યું કર્યુંને મુરર દોષ ખાસ વિચારણા અને અમલ માંજે છે અને ન જને તો મીન તો જરૂર માગે છે.

મીનિક

માઠ ઊઠી અને તેની પાસે આવી જોજો પાથરીને બોલી કે-‘ભાઈ ! મારા દીકરા ઉપર દાવો-ફરિયાદ કરીશ નહીં. અમારે તમારાં રૂપિયા દૂધમાં ઘાલીને દેવા છે, પણ બે વરસ નબળા આવવાથી ભરી શક્યા નથી. ઘરમાં ખાવા માટે અનાજ નથી,’ કાલે શું ખાશું તેના ઠેકાણા નથી. મારો દીકરો તો કાંઈ બોલી શકે તેમ નથી. ડોરની આમ કહે છે તવામાં કેશવ પટેલની ૫-૭ વરસની દીકરી તેના બાપા પાસે આવીને બોલી કે ‘બાપા ! તમે કેમ દિલગીર છો ? મેં ઘાઘરી માગી માટે ? તમે દિલગીર થશો નહીં. હું ઘાઘરી નહીં માગું, ફાટેલી ઘાઘરીથી ચલાવી લઈશ.’ આવા તેના કાલાકાલા વચનો સાંભળી શ્રેષ્ઠપુત્રે તેને પોતાના જોખામાં બેસાડીને કહ્યું કે-‘દીકરી ! તારી વાસ્તે ઘાઘરી ને ચુ દડી બેઠે આવશે.’ તે બોલી કે-‘મારા બાપા ક્યાંથી લાવશે ? તેની પાસે પૈસા ક્યાં છે ?’ શ્રેષ્ઠપુત્ર પદ્મકુમારે કહ્યું કે-‘હું મોકલીશ.’ ત્યારે કેશવ બોલ્યો કે-‘મારે ખાતે માડીને મોકલશો. મારે કોઈનું હરામનું ભેતું નથી.’ પદ્મકુમારે કહ્યું કે-‘તેની તારે ચિતા ન કરવી’ પછી તેની બધી સ્થિતિ બેઠને તે પોતાના પિતા પાસે આવ્યો. પિતાએ પૂછ્યું કે ‘શું કરી આવ્યો ?’ તે કહે કે-‘કાંઈ કરવા જેવું નહોતું’ તેથી પાછો આવ્યો.’ શેઠ બોલ્યો કે-‘એમ પૈસા નહીં વધે. આવી દયા કરશો, તો ભિખ માગશો.’ આવું સાંભળી ન શકવાથી પદ્મકુમારથી રહી શકાયું નહીં, તેથી તે બોલી ઉઠ્યો કે-‘પિતાશ્રી ! આપની બધી વાત સાંભળીને મને બહુ ખેદ થયો છે. જો કે આપ તો પિતા હોવાથી મારે પૂજનિક છો, પરંતુ આપની આજ સુધીની બધી કૃતિ સારા માણસને ઘટે તેવી નથી. આપે આ બધું-કાળાધોળા કે અપ્રમાણિકપણું મારે માટે કર્યું હોય તો તેમાં ભૂલ થઈ છે. આપે મેળવેલા પૈસામાં હું ખેડૂતોનું ને ગરીબ માણસોનું લોહી ભેળું છું. હું એવા પૈસાને ઇચ્છતો નથી. હું અનીતિ કે અપ્રમાણિકપણું કરીને શ્રીમંત થવા ઇચ્છતો નથી. મારે તમારી મેળવેલી સંપત્તિ અગ્રાહ્ય છે. આપ તેનું ગમે તે કરશો. મારે એવો વારસો ભેતો નથી. હું તો અમદાવાદ જેવા શહેરમાં જઈશ અને પ્રમાણિકપણે ઉદ્યમ કરી જે મળશે તેમા આનંદથી ગુજરાન ચલાવીશ. હું ગૃહવાસ ચલાવી શકું તેવો થઈશ ત્યારે જ સ સાર માંડવાનો વિચાર કરીશ. આવાં મારાં વચનોથી આપ ખેદ ન કરશો. જો તેમાંથી સાર ગ્રહણ કરી શકો તો કરશો; નહીં તો આપનું કલ્યાણ થજો. હું તો કેશવ પટેલની સ્થિતિ બેઠને કંપી ઊઠ્યો છું. આખું વરસ તન તોડીને મહેનત કરનારના ઘરમા ખાવા અનાજ પણ ન હોય તેનું કારણ શું ? તેનું કારણ તેના ધીરનારાઓની અનીતિ છે, પરંતુ યાદ રાખશો કે એવી અનીતિથી મેળવેલ દ્રવ્યથી કોઈનું શ્રેય થયું નથી ને થવાનું નથી. પાછલાં ભવનું પુણ્ય હોય ત્યાંસુધી કાંઈક ઠીક દેખાય પણ અંતે ધૂળની ધૂળ સમજશો.”

પુત્રની આવી સમજપૂર્વકની વાત સાંભળીને શેઠ વિચારમાં પડી ગયા. તેને લાગ્યું કે-‘પુત્ર કહે છે તે વાત સાચી છે. આજ સુધી હું અંધારામાં રહ્યો હતો. આજે એણે મારી આંખ ઊઘાડી છે, મારું-કર્તવ્ય સમજાવ્યું છે. જો પુત્ર મારો વારસો લેવા

ન ઈચ્છે તો એ લક્ષ્મી શા કામની છે ? પુત્ર વિના મારી જિંદગી પણ શા કામની છે ? મેં તો એની આશામાં ને આશામાં આટલી જિંદગી કાઢી છે. હવે એ જેમ કહે તેમ કરવું એ જ યોગ્ય છે. ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણવામાં જ સાર છે, શ્રેય છે ને તેમાં જ કલ્યાણ છે.’

આમ વિચારી તેણે પોતાના પ્રિય પુત્ર પદ્મકુમારને કહ્યું કે-“તે ‘કહી’ તે બધી વાત મને સાચી લાગી છે. આજ સુધીની કૃતિનો આજે મને પ્રસ્તાવો થાય છે, તો હવે તું કહે તેમ કરવા હું તૈયાર છું. મારે માટે તારે ખેદ ન કરવો. મારે કરવા જેવો માર્ગ તું બતાવ કે જેથી મારી પાછલી જિંદગી સુધરે.”

પદ્મકુમારે કહ્યું કે-“જો તમને ખરેખરો પ્રસ્તાવો થયો હોય તો પ્રથમ તો અત્યારે જેની જેની પાસે લેણું હોય તે બધું તેને બોલાવીને તેમની રૂબરૂમાં માંડી વાળો. આપે તેનું ઘણું બાધું છે. તદુપરાંત જેને બાપ હોય તેને વગર વ્યાજે ધીરો અને તેને અન્ન વસ્ત્ર પૂરા પાડી તેનો ને તેની સંતતિનો આશીર્વાદ લ્યો. ભુજો ! એમ કરવાથી તમારો આત્મા કેટલો પ્રસન્ન થાય છે ? અને લોકમાં પણ તમારી કેટલી સાચી વાહ વાહ બોલાય છે ?”

કાળુબાઈ શેઠ પુત્રના કહેવા પ્રમાણે તરત જ એ કામ કરવા માંડ્યું. લોકો તો આશ્ચર્ય પામી ગયા કે આ કાળુબાઈ શેઠ એકાએક બદલાઈ કેમ ગયા ! પછી તો અદાવતની ઇચ્છાવાળા તેની પાસે આવવા લાગ્યા. શેઠ તેને ચથાયોગ્ય મદદ કરવા લાગ્યા. આમ થવાથી પાપની કમાણીવડે પણ પુણ્ય ઉપાર્જન થવા માંડ્યું. આવા પુણ્યકાર્યથી તેની લક્ષ્મી તો ચારે બાજુથી ઊભરી વધવા માંડી અને પદ્મકુમાર પણ શાંતિથી ત્યાં નહો. ગામના અનેક શ્રીમંતોને સાચો માર્ગ બતાવી તેણે તેમને સાચે માર્ગે ચડાવ્યા, જેથી તે ગામની દશા પણ બદલાઈ ગઈ અને દરેક માણસ સાચા મુળને અનુભવ કરવા લાગ્યો.

પદ્મકુમારે પદોપકારનાં તેમજ જનસેવાનાં કાર્યો કરવા માંડ્યાં. પ્રમાણિકપણે પાપ સંવિત ધ્યાપાર કરવા માંડ્યો. ગરીબો ઉપર તો તેની અનુકંપા ઉછળી રહી. ગામમાં પણ લોકો તેનું અનુકરણ કરવા લાગ્યા. ખેડૂતોની સ્થિતિ સુધરી ગઈ. તેઓ પૂરતો પ્રયાસ કરીને ધાન્ય ઉત્પત્ત કરવા લાગ્યા અને અત્ત વસ્ત્ર મૂખી થયા. આ દશાંત અનુકરણીય છે.

જંને દિનશિશા ચંદ્રણ કરવી છે નેને માટે તો આવા અનેક દશાંતો છે. મારી ઈચ્છા અગરો અગરો તેના દશાંતો આપવાની છે. આશા છે કે તેના પર વાચકનર્મ જરૂર ધ્યાન આપશે.

કુંવરજી

સ્થાવરોનો સંવાદ

૧) પૃથ્વીકાવ્ય:—જગતમાં મારા જેવો ઉપકાર કોણ કરે છે ? હું હોવાથી જગતમાં ધાન્યની ઉત્પત્તિ, ઘર બાંધવામાં મારી જરૂર, ધાતુઓની ઉત્પત્તિ મારાથી, જગતના લારને વહન કરનાર પણ હું, દરેક પ્રકારના કાચ પણ મારાથી ઉત્પન્ન થાય-વાસણ જેવી ચીજ માંજવામાં પણ મારી જરૂર, કહો મારો કેટલો ઉપકાર ?

અપ્પકાવ્ય:—મારા જેટલો ઉપકાર જગતમાં કોઈનો નથી, ઘર બાંધવામાં તમારી જરૂર ખરી પણ મારી મદદ વગર તમારી કાંઈ કિંમત નથી. ધાન્ય વાવ્યા છતાં હું ન હોઉં તો તેની ઉત્પત્તિ થાય નહિ કાચની બનાવટમાં તથા વાસણ માંજવામાં દરેકમાં તમારે મારી મદદ લેવી જ-ભેદ્ય છે, છતાં પણ એક ગુણ મારામાં એવો છે કે જગતનાં પ્રાણી મારા સિવાય જીવી જ શકે નહિ કહો તમારા કરતાં પણ મારો ઉપકાર વધારે કે નહિ ?

તેજકાવ્ય:—પૃથ્વીકાવ્ય અને અપ્પકાવ્ય ! ઝઘડો છોડો, તમે બન્ને જગતને ઉપકાર કરો છો છતાં હું ન હોઉં તો તમારી કુટી, કોડી જેટલી પણ કિંમત નથી. જુઓ જગતના અધકારમાં મારી જરૂર, સોનીને, હુવારને દરેક કારખાનામાં મારી જરૂર, અરે ! જગતના દરેક પ્રાણીને, મારા વગર ચાલે જ નહિ. તમારા બન્નેની ઓળખાણ મારાથી જ છે. કારણ ધાન્યને પકાવવું હોય ત્યારે ચૂલાની જરૂર-પાણીની જરૂર એટલે તમે બન્ને એકઠા થયા પણ હું હોઉં ત્યારે તે પકાવી શકાય અને જગત તેના આધારે જીવે. કહો કોનો ઉપકાર વધારે છે ?

વાડકાવ્ય:—તમારાં વાદવિવાદમાં મારે પણ કાંઈક બોલવું ભેદ્ય છે. તમે ત્રણે જણા જગતમાં ઉપકાર કરી રહ્યા છો પણ તમારી બહેરાત મારાથી જ છે. ભલે તમે જગતને ઉપકાર કરતા હો; પરંતુ તમારો જીવનરૂપે જીવનશક્તિ ધારી રાખવા હું અનન્ય મદદગાર છું અને તે રૂપે તમે જીવી શકો છો. તમે મારાથી જીવ્યા એટલે જગત તમોને પૃથ્વી, અપ્પ, તેઉરૂપે ઓળખતું થયું, પણ હું જ ન હોત તો તમોને ઓળખત કોણ ? એટલે મારા જેટલો ઉપકાર જગતના પ્રાણી-ઓને બીજા કોઈનો નથી.

વનસ્પતિકાવ્ય:—રહેવા દો અભિમાન કોઈનું છાજતું નથી અને છાજશે પણ નહિ તમોને ગર્વ આવેલ છે પરંતુ તે કાચી ઘડી પણ રહી શકવાનો નથી. સાચાને સાચી રીતે સમજાય ત્યારે ગર્વ ગળી જાય છે. સાંભળો, હું જગતને શું ઉપકાર કરું છું તે ટૂંકામાં કહું. હું રોગીને નિરોગી કરું છું. ક્રીડીથી માંડી કુંજર સુધીના જીવોને તેમજ મનુષ્યોને હું જ જીવાડું છું. માગ એક શરીરથી અનંત જીવોની રક્ષા કરું છું પૃથ્વી, અપ્પ, તેઉ કે વાઉ બધાય પોતપોતાની શક્તિ ચલાવો છો પણ હું જ ન હોત તો તમારી શી કિંમત ? પૃથ્વીને અપ્પની મદદ, તે બન્નેને તેઉની

મદદ-એમ પરસ્પર મદદ લેતાં આવે છે, પરંતુ મારાવડે જ તમે ઉજળા છે કારણ હું હતી ત્યારે પૃથ્વીનું વાવેતર, પાણીની પણ કિંમત મારાથી, તેઉં પણ હું હતી તેથી કામમાં આવી. આપણે જીવ્યા ન હોત તો વાઉંની પણ શી કિંમત ? એટલે પરસ્પર એકબીજાનો સરખો જ ઉપકાર જગત ઉપર છે; માટે ગર્વ છોડો. વળી તમારા કરતા મારામાં ઊંઘવું, લગવું, ભય પામવું, રડવું, હસવું એવા અનેક પ્રકાર પચેન્દ્રિય જેવાં છે, જે જોઈ પચેન્દ્રિય પણ ખુશી થાય છે. એટલે તમારા કરતાં પણ આનંદ હું વધુ પમાડું છું. [અહીં પોતપોતાને સ્થાને ભય છે.]

મહેતા ચંપકલાલ ભોગીલાલ-પેથાપુર

ધર્મ से धैर्य की प्राप्ति ।

સવર ફા નતીજા સદા અચ્છા હોગા ।

સવર જો કરેગા સુખી ઘોઢી હોગા ॥ ૧ ॥

મલા યાહેગા તો મલા ઉસકા હોગા ।

ઘૂસ યાહેગા તો ઘૂસા ઉસકા હોગા ॥ ૨ ॥

યહી ધર્મ નીતિ વતાતી હૈ હમકો ।

ધર્મ સે હી ધીરજ રતન પ્રાપ્ત હોગા ॥ ૩ ॥

ધર્મ કે મરમ કો પ્રથમ હી પરખના ।

ધર્મ નામ જગમેં અનેકોં ફા હોગા ॥ ૪ ॥

ધર્મ જગમેં સચ્ચા કહાતા હૈ ઘોઢી ।

રદા જીસમેં મૂલ દયા ફા હી હોગા ॥ ૫ ॥

દયા ધર્મ સે જો અલંકૃત હુવે હૈં ।

અઢી પાસ મેં યહ રતન ધૈર્ય હોગા ॥ ૬ ॥

મલે ફર્યો ? ન આવે યાહે ફૈસા સંકટ ।

રહેંગે નહીં ન ફમી હાય ! હોગા ॥ ૭ ॥

પિયારે ધર ફરકે ધીરજ રતન સે ।

હમી ધૈર્ય ચલ સે શમન ઉસકા હોગા ॥ ૮ ॥

અગર મુગ ય જ્ઞાન્તિ જો જીવન મેં યાહો ।

ધરો ધૈર્ય તો રાજ જ્ઞાન્તિ ફા હોગા ॥ ૯ ॥

રાજમલ મંદારી-આમર (માલવા)

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—શાહ મંગળદાસ કંકુચંદ—સાલડી)

પ્રશ્ન ૧—શ્રીપાળ રાજા કયા પ્રભુના વખતમાં થયા છે ?

ઉત્તર—શ્રી મુનિમુવ્રતસ્વામીજીના વખતમાં થયા છે.

પ્રશ્ન ૨—કલંકી રાજા સં. ૧૯૧૪ માં થયાનું કહે છે તે ખરાબર છે ?

ઉત્તર—એ જાણતમાં નિર્ણય થઈ શકતો નથી.

પ્રશ્ન ૩—સવારના પ્રતિક્રમણમાં પચ્ચખખાણુ કર્યા પછી ગુરુ પાસે પચ્ચખખાણુ લેવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—પચ્ચખખાણુ સવારે પ્રતિક્રમણમાં, પછી દેરાસરે દર્શન કરતા પ્રભુ પાસે, પછી ગુરુવંદન કરવા જતા ગુરુ પાસે—એમ ત્રણ વખત લેવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૪—ભરત તથા ઐરવત ક્ષેત્રમાં કાળ સરખો વર્તે ?

ઉત્તર—પાંચ ભરત ને પાંચ ઐરવત દશે ક્ષેત્રમાં એક સરખો કાળ જ કાયમ વર્તે એમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૫—દશે ક્ષેત્રમાં તીર્થ કરોની પાંચે કલ્યાણકની તિથિઓ એક જ હોય ?

ઉત્તર—એક જ હોય. અતીત, અનાગત કાળમાં પણ કલ્યાણકની તિથિઓ તે જ હોય પણ ક્રમ ઉત્ક્રમ સમજવો. એટલે અવસર્પિણીમાં ૨૪ માં પ્રભુની જે તિથિઓ હોય તે ઉત્સર્પિણીમાં પહેલા પ્રભુની સમજવી.

પ્રશ્ન ૬—ગૌપધમાં કાળવખતના દેવ કયારે વાંદવા ?

ઉત્તર—પ્રભાતના રાઈ પડિછમણું કરીને, મધ્યાહ્નના મધ્યાહ્ને અને સાંજના પ્રતિક્રમણ કર્યા અગાઉ વાંદવા.

પ્રશ્ન ૭—દશ ક્ષેત્રોમાં સાધુ-શ્રાવકનાં ત્રતો વિગેરે સરખા હોય ?

ઉત્તર—એક સરખા જ હોય.

પ્રશ્ન ૮—પતાસા ચોમાસામાં અલક્ષ્ય ગણાય છે ? ઉત્તર—ગણાતા નથી.

પ્રશ્ન ૯—તીર્થકરનામકર્મ જાંધવુ અને નિકાચિત કરવું તેમાં ફેર છે ?

ઉત્તર—જાંધવું તે દળિયા મેળવવાં, નિકાચિત તો પાછલા ત્રીજે ભવે જ થાય એટલે પછી ત્રીજે ભવે તીર્થકર થાય. તેથી પહેલા નિકાચિત ન જ થાય.

પ્રશ્ન ૧૦—વીશ સ્થાનકના આરાધનથી જ તીર્થકરનામકર્મ જાંધાય ?

ઉત્તર—વીશમાંથી એક, જે કે તેથી વધારે સ્થાનકોના સેવનથી જ તીર્થકરનામકર્મ જાંધાય, પરંતુ તે વીશમાં ધર્મારાધનના બધા પ્રકારો આવી જાય છે; કોઈ બાકી રહેતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—રાવલે અષ્ટાપદ પર્વત પર તીર્થંકરનામકર્મ બાંધ્યું એટલે શું સમજવું ?
ઉત્તર—એનો ખુલાસો ઉપર આવી ગયો છે.

પ્રશ્ન ૧૨—આગામી ચોવીશીના તીર્થંકરો અત્યારે ક્યાં છે એમ જાણતાંયું છે તે અત્યારે એટલે વર્તમાન કાળે સમજવું કે કેમ ?

ઉત્તર—એમ જ સમજવાતું છે. તીર્થંકરો ક્યાંથી આવીને થશે તે એમાં જાણવાનું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—તીર્થંકરનામકર્મનો ઉદય ક્યારે સમજવો ?

ઉત્તર—પ્રદેશઉદય તો બાંધ્યા પછી અંતર્મુદ્ધર્તે શરૂ થાય છે, પરંતુ વિષા-કોદય તો કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી સમવસરજીમાં બેસી દેશના આપે ત્યારે થાય છે. જન્મથી જે તેમની ભક્તિ થાય છે તે બીજી પુણ્યપ્રકૃતિનો ઉદય સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૪—તીર્થંકરના સાધુ-સાધ્વી શ્રાવક-શ્રાવિકાની સંખ્યા કેવી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર—તીર્થંકર કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરે છે ત્યારથી સમજવી. પ્રભુ પામે જે દીક્ષા ગ્રહણ કરે તે તેના સાધુ-સાધ્વી ગણાય, અને પ્રભુ પામે શ્રાવકના ઋણ ઉચ્ચરે તે તેના શ્રાવક-શ્રાવિકા ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૫—લાઠીચેરીમાંથી વાંચવા માટે પુસ્તક લાભ્યા પછી તેમાં કાંઈ લખી શકાય ?

ઉત્તર—સુધારી શકાય, બગાડી ન શકાય.

પ્રશ્ન ૧૬—દેરાસરના ઘીથી દીપકપૂજા ચાય ?

ઉત્તર—જે દેરાસરના ઘીથી તૈયાર ગળેલો દીપક ઉતારો તે દીપકપૂજા કરી કહેવાય. તે બદલ વર્ષ દિવસે કાંઈક દેરાસરમાં આપવું યોગ્ય છે, બાકી ઘરનાં લાવેલા ઘીથી દીપકપૂજા કરે તે વધારે ઉત્તમ છે.

પ્રશ્ન ૧૭—પૌષધમાં પ્રભાવના વહેંચી શકાય ?

ઉત્તર—બીજું ન વહેંચાય, પુસ્તક વહેંચી શકાય.

(૨)

(પ્રમાણ—શા. ઝવેરચંદ હગનલાલ-મીયાંગામ (મુરવાડાવાળા)

પ્રશ્ન ૧—અવ્યવહારરાશિ ને વ્યવહારરાશિ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—સૂક્ષ્મ વસ્તુસ્થિતિશાય તે અવ્યવહારરાશિ ને બીજા જીવોનો સમૂહ તે વ્યવહારરાશિ જાણવી.

પ્રશ્ન ૨—નિગોદ એટલે શું ?

ઉત્તર—એક મરીમાં અનંતા જીવો હોય તે નિગોદ કહેવાય. તેના સૂક્ષ્મ અને બાહ્ય એવા બે ભેદ છે.

પ્રશ્ન ૩—તેટલા જીવો અહીંથી મોક્ષે જાય તેટલા જીવો અવ્યવહારરાશિમાંથી નીકળીને વ્યવહારરાશિમાં આવે એવા નિયમ છે ?

ઉત્તર—એવી ત્રિકાળ વ્યવસ્થા છે.

પ્રશ્ન ૪—જો એમ વ્યવસ્થા હોય તો જેટલા જીવો સિદ્ધમાં જાય તેટલા અવ્યવહારરાશિમાં ઘટે કે કેમ ?

ઉત્તર—એટલા જીવો ઘટે, પરંતુ અવ્યવહારરાશિમાં એકેક નિર્ગોદમાં એટલા અનંતા જીવો છે કે અનંતા કાળથી તેમાંથી જીવો નીકળે છે, છતાં એક નિર્ગોદનો અનંતનો લાગ, ઘટ્યો છે.

પ્રશ્ન ૫—અસદ્ધ માંદગીના વખતમાં પૂર્વે કરેલા નિયમોને અંગે સબ-સમાહિવત્તિયાગારેણ આગારનો ઉપયોગ થઈ શકે ?

ઉત્તર—થઈ શકે એટલા માટે જ તે આગાર છે ને કોઈપણ નિયમ લેતાં એ આગાર રખાય છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ ક્યારે કરવો તે વિચક્ષણનું કામ છે. વળી આરામ થયા બાદ તેને માટે શુરુ પાસે આલોચણ લેવી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૬—પર્વતિથિએ લીલોતરીના ત્યાગવાળાને પાકી કે કાચી કોઈ વનસ્પતિ ન ખપે કે કેમ ?

ઉત્તર—જાને ન ખપે લીલું દાતણ સૂકાણું ન હોય તો તે પણ ન ખપે.

પ્રશ્ન ૭—દેરાસરમાં દર્શન કરવા જતા હાથમાં કે ગજવામાં જે ખાંવાની વસ્તુ રહી ગઈ હોય તે બહાર આવ્યા પછી ખવાય ?

ઉત્તર—ન ખવાય એને માટે પાચ અલિંગમ જળવવાના કહ્યા છે, તેમાં સચિત્ત શબ્દે લક્ષ્ય પદાર્થ બધા બહાર મૂકવા એમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૮—ગરમ કપડા દિશાએ જતાં વાપર્યા હોય કે ઋતુવંતી સ્ત્રીએ વાપર્યા હોય તે બિનપૂજામાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—ધોયા વિના ન વપરાય.

પ્રશ્ન ૯—ઋતુવંતી સ્ત્રીના વસ્ત્રાદિને અડી જવાથી સ્નાન કરવું જ પડે કે તે વિના માત્ર પાણી છાંટવાથી શુદ્ધિ થાય ?

ઉત્તર—પાણી છાંટવાથી શુદ્ધિ ન થાય.

પ્રશ્ન ૧૦—ઘાસલેટ તેલનું ક્ષનસ ઋતુવંતીએ અડેલ હોય તો તે વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—એમાં બાધક જણાતો નથી.

પ્રશ્ન—રેલ્વે ટ્રેનમાં તેમજ યાત્રા નિમિત્તની સ્પેશીયલ ટ્રેનમાં ઋતુવંતી સ્ત્રીને અંગે ઘણી ઉપાધિ થવાનો સંભવ છે, તેથી તેમાં શું કરવું ?

ઉત્તર—તેમાં બની શકે તેટલો વિવેક, જાળવવો. અશક્યપરિહારમાં બીજું શું કહી શકાય ?

કુંવરજી



ગોધન ગજધન અશ્વધન, ઔર રત્નધન સ્નાન ।

જવ આવે સંતોષધન, સવ ધન ધૂલ સમાન ॥

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અરિહંત સ્તોત્ર

(૧૦)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૩૫ થી ૩૪૨)

આમ ઉદાસીનત્વ આદિ ગુણ પ્રગટ્યા તેનું આધ્યાત્મિક મૂળ કારણ કહે છે:—

આમર હંદ

પારકું બધું ત્યજી દીધું સ્વનું મહી લીધું;
દીર્ઘ પૌદ્ગલિક ઋણ ચૂકતે કરી દીધું;
પ્રાપ્ત જે પરમેશ્વરા સ્વ સદ્ગરા મહર્દિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૨

શબ્દાર્થ:—જેણે પારકું બધું ત્યજી દીધું અને પોતાનું બધું મહી લીધું છે, તેમજ જે પોતાની સદ્ગરા મહાઋદિને પામેલા પરમેશ્વર છે, એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ અરિહંત ભગવંતને હું વંદું છું.

વિવેચન:—ભગવંત જિનદેવે સમસ્ત પરવસ્તુનો, પરગુણનો, પરભાવનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો છે, શુદ્ધ આત્માથી અતિરિક્ત એવા સર્વ અન્ય ભાવનો-વિભાવનો પરિહાર કર્યો છે, અને પોતાનું જે કેવલ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ તેનું મહત્ત્વ કહ્યું છે. આમ દીર્ઘકાળનું-અનાદિકાળનું જે પુદ્ગલ કર્મ મંબધી ઋણ-દેવું હતું તે તેમણે ચૂકવી આપ્યું છે, અને પોતાનું સદ્ગરા પરમેશ્વરપણું સંસ્થાપિત કર્યું છે. આ લોકમાં પણ જેમ કોઈ પોતાનું દેવું ચૂકવી આપી પોતાની મમ્મદિ ગતિએ, તે સદ્ગરા આસામી-ઐશ્વર્યવંત ગણાય છે; તેમ પ્રજા પણ પોતાનું કર્મ-ઋણ ફેરીને, પોતાની જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણમંપત્તિને પ્રાપ્ત થયા છે, એટલે એમનું મહત્ત્વ પરમેશ્વરપણું કહેવું મર્વથા યુક્ત છે.

“જેના કર્મ અનંતા પ્રગટ્યા, જે નિજ પરિભૂતિ વરિષો;
પરમાત્મ જિનદેવ અમોહી, જ્ઞાનાદિક ગુણ દરિયો.”
“એવો ઇન્દ્ર દેવ, જિણે ઇન્દ્રતા દો નિજ અદ્ભુત વરી,
નિંદાભાવની રાત્રિ, આવિભાવિ દો સહુ પ્રગટ કરી.”
“તું તો નિજ સંપત્તિ ભોગી, હું તો પરપરિભૂતિના યોગી.”
“જિણે પૂરણ તત્ત્વ નિપાયા, દ્રવ્યાસ્તિક નય ઠહરાયા;
પર્યાપ્તસ્તિક નયસયા, તે મૂલ સ્વભાવ સમાયા જે.”

—મુનિવર્ય શ્રી દેવચંદ્ર

“જિન સોહી હૈ આતમા, અન્ય હોઇ સો કર્મ.”

“જિન છે આત્મસ્વરૂપ.”

“પામ્યા શુદ્ધ સ્વભાવને, છે જિન તેથી પૂજ્ય.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“ચાર કર્મ ધનધાતીનો વ્યવસ્થે ન્યાં,
ભવના બીજતણે આત્મ તિક નાશ જો;
સર્વભાવ જ્ઞાતા દષ્ટા સહ શુદ્ધતા,
કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનંત પ્રકાશ જો.”

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ? ”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“પૂરણ રસીઆ હો નિજ ગુણ પરસનો, આનંદધન મુજમાંહિ.”

—શ્રી. આનંદધનજી

આમ જેણે અનાદિકાળની અનંત કર્મબંધને પરમ આત્મપરાક્રમથી—આત્મવીરત્વથી
લીલામાત્રમા ફગાવી દઈ, સમસ્ત પરભાવના બંધનમાંથી આત્મદ્રવ્યને વિમુક્ત કરી, પોતાની
ચાનાદિ ગુણસંપત્તિ પ્રગટાવી છે, અનંત આત્મત્રાદિ વ્યક્ત કરી પરમેશ્વરપણું પ્રસિદ્ધ કર્યું
છે, એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદું છું.

આ જ ભાવની પુષ્ટિરૂપે ભગવંતની સ્મરણતા કહે છે—

અન્ય દ્રવ્યમા પ્રવૃત્તિ સર્વથા વિછોડીને,

આત્મદ્રવ્યમાં જ તેહ સર્વકાળ જોડીને,

સ્વસ્થ જે પરાત્મ પામિયા પરા નિવૃત્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૩

શબ્દાર્થ:—પદ્મવ્ય પ્રત્યેની પ્રવૃત્તિ સર્વથા છોડી દઇને, અને તે પ્રવૃત્તિને આત્મ-
દ્રવ્યમાં જ સદાય જોડીને, સ્વસ્થ એવા જે પદ્માત્મા પદ્મ નિવૃત્તિને પામ્યા છે,—એવા તે
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ જિનદેવને હું વંદું છું.

વિવેચન—અનાદિકાળથી આ જીવને પદ્મવિભૂતિનો ગંગ લાગેલો હતો, પરદ્રવ્યના
સંસર્ગનિમિત્તથી તે પરભાવે પશુપ્રાણી પરભાવનો કર્તા-ક્રોધતા બની, પુદ્ગલભોગમા ગચ્છતો
રહી ચતુર્થાંતિમય સમાગમાં સંસરતો-ગૂઝતો પોને પોતાને જ દંડ-મગ્ન દેતો હતો.

“પરપરિણામિકતા દશા જે, લહિ પર કારણભોગ;

ચેતનતા પરગત થઇ જે, ગચ્છી પુદ્ગલ ભોગ.”

“અશુદ્ધ નિમિત્તે એ સંસરતા, અત્તા કત્તા પરસો.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્રજી

પ્રભુનો આત્મા પણ પૂર્વે આ જ પ્રકારે પરભાવમયસર્ગના અશુદ્ધ નિમિત્તથી સંસરતો
હતો; પણ અનાદિના વિસ્મૃત થયેલા આત્મસ્વરૂપનું જેવું તેમને જ્ઞાન થયું, દેહાદિથી

બિન્ન ચૈતન્યમય આત્માને જાણ્યો-વેણો-અનુભવ્યો, કે તરત જ તેમની પરભાવ પ્રત્યેની પ્રવૃત્તિ ઓસરી ગઈ-વિરામ પામી ગઈ, અને તે સ્વભાવ ભાણી વળી. આમ આત્મકાર્યની સિદ્ધિ પ્રત્યે વીર્યસ્ફુરણા યતાં, જે બાધકકારક હતા તે બધા ય સાધકમાં પલટાઈ ગયા. એટલે પૂર્વે જે આત્મા અશુદ્ધ એવા પરનિમિત્તથી પરભાવનો કર્તા-ભોક્તા તથા સંસર્તા થતો હતો, તે જ હવે શુદ્ધ ભાવના નિમિત્તથી, ધરનો કર્તા-ભોક્તા તથા ભાવયુક્ત થયો, 'આત્મગત આત્મા રમતાં નિજ ધર મંગલ થયું', 'રામ ધામ આવીને વસ્યા,' શુદ્ધ ચેતનાના સ્વામી-'પિયુ નિજ ધર પધાર્યા,'

“દીઠો સુવિધિ જિજ્ઞુસ, સમાધિરસે ભર્યો હો લાલ;
ભાસ્થો આત્મસ્વરૂપ, અનાદિનો વિસર્યો હો લાલ.”

“કાર્યરુચિ કર્તા થયે રે, કારક સવિ પલટાય-રે દયાલરાય !
આત્મમગતે આત્મ રમે રે, નિજ ધર મંગલ થાય-રે દયાલરાય.”

“શુદ્ધ નિમિત્ત રમે જળ ચિદ્રધન, કર્તા ભોક્તા ધરનો.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્ર

“અથવા નિજ પરિણામ જે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ;
કર્તા ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ.”

—શ્રીમદ્ શ્રી રાજચંદ્રપ્રણીત આત્મસિદ્ધિ

આમ આત્મસ્વભાવની આત્યંતિક સ્થિતતા થઈ, એટલે પ્રભુ 'સ્વસ્થ'—સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતિ કરનારા થયા; પરભાવની જે આકુલતા હતી તે મટી ગઈ તે નિરાકુલતા પ્રાપ્ત થઈ. આ નિરાકુલ સ્વસ્થતા જ વારતવિક-પારમાર્થિક સુખનું લક્ષણ છે, તેથી તે પરમાત્મા પરમ સુખરૂપ આત્માનંદમય નિર્વૃત્તિ પામ્યા. દેહ છતાં નિર્વાણસુખને પામ્યા, એમ જે અગ્રે કહ્યું છે તે સુખ છે. કારણ કે—

“સધળું પરવશ તે દુઃખલક્ષણ, નિજ વશ તે સુખ લલિયે.”

“આપ સ્વભાવે પ્રવૃત્તિ પૂરણ, શશિ સમ બોધ વખાણું.”

“સર્વ શત્રુ ક્ષય, સર્વ બોધ લય, પૂરણ સર્વ સમીકાણ;
સર્વ અર્થ યોગે ગુણ તેહથી, અનંત ગુણ નિરીકાણ.”

—શ્રી યશોવિજયજીવૃત યોગદર્શિ સંજ્ઞાય

“સર્વ કાળનું છે ત્યાં જ્ઞાન, દેહ છતાં ત્યાં છે નિર્વાણ;
બવ છેવટની છે એ દશા, રામ ધામ આવીને વસ્યા.”

—મહાત્મજ્ઞા શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

આમ સ્વભાવમાં પ્રવૃત્ત, સ્વસ્થ, પરમ નિર્વૃત્ત પરમાત્મપદને જે પામ્યા છે, એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ એક વિશૂનિસ્વરૂપ શ્રી જિનદેવને હું વંદું છું. (અપૂર્ણ)

ૐ૦ ભગવાનદાસ મનઃસુખલાધ મહેતા

M. B. D. S.

પુસ્તકોની પહેાંચ

૧. પ્રસ્તાવિક દુહાસંગ્રહ—સંગ્રહક શ્રીમાન મુનિરાજ શ્રી ગુલાબવિજયજીના શિષ્ય મુનિ મણિવિજયજી મહાગજ. દુહા ૪૫૯ નો સંગ્રહ ધણો ઉપયોગી કર્યો છે. વાચતા ને વિચારતા ધણી હિતશિક્ષા મળે તેમ છે પ્રવાસ સ્તુત્ય છે કિંમત રાખી નથી. પ્રતાકારે છે. પ્રકાશક—શ્રી બોરગામ—શ્રી જૈન સઘ.

૨. સમ્યક્ત્વશુદ્ધિવિષયે શ્રી આરામનંદન કથા—મસ્કૃત પદ્યબંધ. શ્લોક ૪૦૪ ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. મંગ્રાહક મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજીના શિષ્ય મુનિ ગૌતમવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી બોરગામ સઘ જૈનસંઘ કિંમત રાખી નથી પ્રતાકારે છે. પ્રકાશક—શ્રી બોરગામ—જૈન સઘ

૩. શ્રી રચણચુડરાયચરિયમ્—સશોધક—આચાર્ય શ્રી વિજયકુમુદસરિ. પ્રકાશક—શ્રી ખલાત તપગચ જૈનસઘ તથા શેક મૂળયદ જુલાખીદાસ આચાર્યદેવશ્રી નેમિત્ર દ્ર-વિગચિત પ્રાચીન તાડપત્રીય માગધી ગાયાત્રી—અથાગ્ર ૩૦૮૧. પ્રતાકારે પાના ૬૭. પ્રવાસ અત્યંત સ્તુત્ય છે. આવા અપૂર્વ તાડપત્રીય ગ્રંથોનું પ્રકાશન આ રીતે શુદ્ધ કરીને થવાની જરૂર છે. પરાપકારી મુનિરાજશ્રી નિત્યવિજયજીના શિષ્ય ૫. વિનયવિજયજીના શિષ્ય ૫. મણિવિજયજીનો ફોટો આપેલ છે. શ્રી લીંચ (તામે મેમાણા) ૫. મણિવિજયજી ગ્રંથમાળાના સરક્ષક પાસેથી મળી શકશે.

૪. શ્રી ઉપમિતિસારસમુચ્ચય—મશોધક આચાર્યશ્રી વિજયકુમુદસરિ પ્રકાશક મોહનલાલ દીપચંદ્ર ચોકસી તથા શાહ છોટાલાલ પોપટલાલ ખંભાત. આચાર્યદેવ શ્રી વર્ધમાનસરિજી ઉદ્ધૃત પ્રાચીન તાડપત્રીય ગ્રંથ સંસ્કૃતગદ્યબંધ અથાગ્ર ૧૫૨૬. કિંમત રાખી નથી. મળવાનું ઠેકાણું ઉપર પ્રમાણે.

૫. મહોપાધ્યાય શ્રી લાનુચંદ્રગણિચરિતમ્—શ્રી સિદ્ધિચંદ્રગણિચરિચિત સંસ્કૃત પદ્યબંધ. ચાર પ્રકાશના મળીને શ્લોક ૭૪૯. પ્રકાશક—વાપી જૈન યુવકમંડળ ખાસ વાંચવા લાયક છે. પ્રકાશક પાસેથી ભેટ મળશે.

૬. સૂર્યસહસ્રનામસ્તોત્ર—શ્રી લાનુચંદ્રગણિચરિચિત ૫૪ ૮. પ્રકાશક વિગેરે ઉપર પ્રમાણે

૭. શ્રીઅનંતનાથચરિત્રાદુષ્ટૃતમ્ પૂર્ણષ્ટકમ્—મપાદક—આચાર્ય શ્રી વિજયસંભ-ભદ્રસરિ. પ્રકાશક—શા ગયચંદ ગુલાબચંદ શ્રી અગ્રહારી, પોસ્ટ બીનાડ (ગુજગલ). મસ્કૃત પદ્યબંધ. અથાગ્ર ૧૮૭૦. ખામ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે.

૮. શ્રી વીતરાગસ્તોત્ર—કલિકાળસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યવિરચિત. શ્રી પ્રભાનંદસરિ-કૃત વિવરણ અને શ્રી સોમદેવગણિકૃત ચૂલ્લિયુક્ત સપાદક—આ શ્રી વિજયરામચંદ્રસરિના શિષ્ય મુનિ કાલિવિજયજી પ્રકાશક—શ્રી કેસરનાથ યાનમદિરના સરચાપક મંધવી નગીનદાસ

કરમચંદ. કોં રા. ૧૧૧ હાલમાં કરાવેલ છે. સંપાદકનો પ્રયાસ પ્રશંસાપાત્ર છે. સાઘંત લક્ષ્યપૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે.

૯. શ્રી ભગવતી સૂત્રની ગહુલી સંગ્રહ—પ્રકાશક—કુલચંદ શામજી ડોરડીયા—મુબમ્. ગચ્ચિતા-૫. શ્રી ઉદયવિજયજી. કિંમત ગણી નથી.

૧૦. શ્રી જૈનનિત્યપાઠસંગ્રહ અને જિનપૂજનવિધિ—સંપાદક—સારાભાઈ મણિલાલ નવાળ. પ્રકાશક—શ્રી મેવરાજ પુસ્તક ભંડાર. મૂલ્ય છાર આના. અનેક સ્તોત્રો તથા છદો વિગેરેનો ઘણો ઉપયોગી સંગ્રહ કરેલો છે. બીજી પેઠી પૃષ્ઠ ૩૩૪. પઠનપાઠન કરવા લાયક છે.

૧૧. શ્રી કપૂરવિજયજી લેખસંગ્રહ ભાગ ૬ કો—પ્રકાશક—કપૂરવિજયજી રમારક સમિતિ—મુબમ્. કિંમત અગિયાર આના. ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત જ્ઞાનસાર અષ્ટક રર નો સ્વોપદ્ય ભાવાર્થ, અનુવાદ, તેમજ વિવેચનયુક્ત. શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશમાં જુદે જુદે વખતે પ્રગટ થયેલા અષ્ટકોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે કાઠિન સોલપેજી પૃષ્ઠ ૫૭૨ માં અલંન ઉપયોગી ને આત્મહિતકારક છે જરૂર મંગાવો ને વાંચો.

૧૨. શ્રી શારદા-લક્ષ્મી જૈનપૂજન વિધિ—પ્રકાશક—શ્રી વર્ધમાન જૈન જ્ઞાનમન્દિર-ઉદેપુર. કિંમત અડધો આનો જરૂર મંગાવો ને તેમાં લખ્યા મુજબ વિધિતું આચરણ કરો.

૧૩. બુક્તિના મંદિરમાં—લેખક મહીપતરાય જાદવજી શાહ. પ્રકાશક—યોગેશ (ભક્તિ મંડળ). કિંમત આઠ આના. દેશહિતેચ્છુએ વાંચવા લાયક છે.

૧૪. જીવનવાટ—લેખક મહીપતરાય જાદવજી શાહ. પ્રકાશક—કીરીટકુમાર (પ્રગતિ કાર્યાલય). કિંમત બાર આના. પાંચ નવલિકાનો સંગ્રહ છે. વાંચતા આનંદ આવે તેમ છે.

૧૫. શ્રી પંચજ્ઞાનપૂજા—આ. શ્રી વિજયવપદસૂરિકૃત. પ્રકાશક—શ્રી જૈન મંથ પ્રકાશક મથા-અમદાવાદ. કિંમત ગણી નથી. કૃતિ નવીન છતાં ખામ ભણાવવા જેવી છે.

૧૬. સતસમાગમ—લેખક—ગોપાળજી ઓધવજી હમ્મર. પ્રકાશક—સ્વ. શેઠ મંગળ-દામ જેઠંગભાઈના કુટુંબી જનો કિંમત ગણી નથી ખામ વાંચવા લાયક છે અને મદુપરેશથી ભરપૂર છે

૧૭. શ્રી સમસ્તમરણસ્તવ—પૂર્વાચાર્યવિરચિત—શ્રી સમયસુંદરજીકૃત દીક્ષા સદિત. પ્રકાશક—શ્રી જિનદત્તચરિત્રાનભંડાર—મુગત, ૭ ગોપીપુરા. દીક્ષા ધણી મરણ અને સુંદર બનાવી છે આ માન રમઝો પેઢી શ્રી ઉવમગ્ગદર, નમિત્રણ અને અજિતચાંતિ સ્તવ. તપમંચમાં મણવામાં આવતા સાત સમરણમાં છે તે જ છે. ઉપગંત લઘુ અજિતચાંતિસ્તવ ગ્રાયા ૧૭, ૨ તં જયકે જ્યે તીર્થ ગ્રાયા ૨૬, ૩ ભવરહિયં ગ્રાયા ૨૧, ૪ શ્રી સ્થંબન પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર (સિદ્ધભવ દગ્ધ નામનું) ગ્રાયા ૧૪. ઉપાધ્યાય શ્રી સુખમાયરજીના ઉપદેશથી શ્રી હોપી વિગેરે યદુગ્તા આવકોની મદાયથી પ્રગટ થયેલ છે.

૧૮. શ્રી પંચોવિજય જૈન ગુરુકૃપા રત્નમંડાલના અંક—પ્રકાશક શ્રી યશો-વિજયજી જૈન ગુરુકૃપા માર્ગવાદો. આ અંક પંજો સુંદર બનાવ્યો છે. તેના પહેલા

વિભાગમાં કેટલાક લેખો છે અને બીજા વિભાગમાં ગુરુકુલનો ઇતિહાસ આપેલો છે. ફાટા ધણા આપેલા છે. પ્રયાગ સ્તુત્ય છે. અંકને રૌચક ને રમ્ય બનાવ્યો છે.

૧૯. વનસ્પત્યાહાર—પ્રકાશક—જીવનરામ મકનજી ભટ્ટ વિગેરે. પ્રયાસ ધણો મારો કરેલ છે. અહિંસાના ઉપાસકોને ખાસ વાંચવા લાયક છે.

૨૦ રમા—શરદ્દ્યાબુક્ત, અનુવાદક માણેકલાલ ગો. બેશી. પ્રકાશક—ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધીરોડ—અમદાવાદ. ૬: શંભુલાલ જગસી. કી. રા. ૨) બુક ખાસ વાંચવા લાયક છે.

૨૧. શ્રીકૃષ્ણ—(જૈનકથાગત) તથા ગીતાના પ્રારંભ ઉપર એક સમીક્ષમાણુ દૃષ્ટિ. લેખક—ન્યાયવિશારદ ન્યાયતીર્થ મુનિ શ્રી ન્યાયવિજયજી. પ્રકાશક—જૈન પુસ્તકાલય—જમખંભાલીયા. ૫૪ ૧૬ ની આ બુકમાં લેખકે શુદ્ધિબ્યાપાર સારો કર્યો છે.

૨૨. શ્રાવક કર્તવ્ય—પ્રયોજક મુનિરાજશ્રી નિરંજનવિજયજી. બીચીશ પેજ ૫૪ ૨૦૮. શાસ્ત્રીટાઇપ, હિંદી ભાષા. શ્રાવકોને માટે બહુ ઉપયોગી છે. કર્તાનો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે. પ્રકાશક—શ્રીતેગિઅમૃતખાંતિનિરંજનગ્રંથમાળા કિંમત છ આના. પ્રાપ્તિસ્થાન—શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા, પાંજરાપોળ—અમદાવાદ.

૨૩. શ્રી સ્વાધ્યાયપુષ્પમાળા—પ્રકાશક—શ્રી વિજયદાનચૂરિ જૈનજ્ઞાનમંદિર—સાવર કુંડલા. સંપાદક—મુનિરાજશ્રી કનકવિજયજી. આ બુકમાં શ્રી યોગશાસ્ત્ર, બી જ્ઞાનસાર અને શ્રી હરિભદ્રસૂત્રિત અષ્ટક પ્રકરણ—આ તથા મૂળ ગ્રંથોનો સંગ્રહ કર્યો છે. પ્રાપ્તિસ્થાન—જયંતિલાલ બેચરદાસ દોશી, સાવર કુંડલા.

૨૪. શ્રી તીર્થોદ્ધારક આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજીની જીવનપ્રભા—પ્રયોજક—કુલચંદ હરિચંદ દોશી, મહુવાકર. પ્રકાશક—શ્રી નીતિવિજય સેવાસમાજ, રામજાની પોળ—અમદાવાદ. જુદા જુદા ૨૮ પ્રકરણો પાડીને લેખકે ચરિત્રનું ગ્રંથન બહુ જ સારી રીતે કરેલું છે. બુક વાંચવા લાયક છે. એમાંથી અનેક દ્વિતશિક્ષાઓ મળી શકે તેમ છે. પ્રાંતે પરિશિષ્ટમાં તેમના શિષ્યો—પ્રશિષ્યોની નામાવળી વિગેરે આપી છે તેમજ કેટલાક ફાટા પણ આપેલા છે.

૨૫. શ્રી ભાવનગરના જરથોસ્તિયોના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ—લેખક—કુરામજી મનચેરજી ગજ્જર. શહેર ભાવનગરના પારસી અંબુમન તરફથી છપાયેલ ગોદ્ડન ન્યુબિલી વૉલ્યુમે. સદરહુ પુસ્તકમાં શહેર ભાવનગરમાં ધંધાર્થે અને તોડરી અર્થે આવેલ પારસી ગૃહસ્થો અને પારસી કુટુંબોની હેલ્થા પચાસ વર્ષની તવારીખ આપવામાં આવેલ છે. ભાવનગર રાજ્યના મહારાજાઓ અને દીવાનોના ફાટાઓ સાથે અગ્રગણ્ય પારસી ગૃહસ્થોના સુંદર ફાટાઓ મૂકવામાં આવેલ છે. એક નાનકડી પણ મંપીલી અને પેતાના ધર્મ પ્રત્યે માન ધરાવતી કોમ કોઈ પણ સ્થળે કેટલો પ્રભાવ પાડી શકે છે તેનો આ પુસ્તકમાં જ્વલંત દાખલો છે. જૈન જોવી જુદા જુદા દર દરના દેશોમાં રહેતી કોમે આવા એકસેપીના દાખલાનું અનુકરણ કરવા જેવું છે.

સમયની અગત્યતા

ચલાચલે ચ સંસારે ધર્મ એકો હિ નિશ્ચલઃ ।

સંસારને વિષે બધી વસ્તુઓ ચલાયમાન છે પણ ધર્મ એક જ નિશ્ચલ છે. આ કિંમતી યોધની ઉપર ઘણા જ થોડા મનુષ્યો વિચાર કરે છે, મમય થોડો છે-કાર્ય કરવાનું ઘણું છે. કાળ પોતાનું કાર્ય કર્યો જાય છે. તમે તેનો મદુપયોગ કરો છો કે કાળને નિર્ઘર્ષ એકાગ્રમમા, મોજમજમા, પાગડા નિદ્રા કરવામાં ગુમાવો છો તે કાળ જોતો નથી, પણ તમારું લવિષ્ય તે કાળ ઉપર ગ્રહેલું છે. આવેલી તક ફરીથી મળતી નથી. જગતના મનુષ્યોનું કલ્યાણ કરવા ઈચ્છનાર પુરુષે એક ક્ષણ પણ આળસમા ગુમાવવો ન જોઈએ મનુષ્યને જો કીર્તિ મેળવવી હોય તો મર્યાદા કરવામા મન્યા ગ્રહેવાની જરૂર છે. આયુષ્ય ઘણું દૂર છે આવતી કાલનો ઇશને વિશ્વાસ નથી કહ્યું છે કે- કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે મો અમ; અમ કા સુકા કબ્જ કરેગા, પ્રાણ જાયગા તબ્જ. ' મરી પછી શું જનશે તે કોઈ કહી શકતું નથી કાળને ઊડાડવા માટે ગત દેકવામા આવે તેવી રીતે આ મનુષ્યજનમરૂપી ગત નિર્ઘર્ષ પ્રમાદમા અને ભોગવિલાસમા ગુમાવવામા આવે છે. અફસોસ ! આ મનુષ્ય-જનમનુ માર્થક શેમા ગ્હુ છે તેની કેટલા થોડા મનુષ્યને ખબર છે ? હીંગ, માણેક, મોતી કગ્તા પણ આ અમૂલ્ય મમય નિર્ઘર્ષ ગુમાવવો તેના કગ્તા વધારે ગોકર્જનક શું હોઈ શકે ?

આગમએ જ મનુષ્યોના શરીરમા ગ્રહેલો મોટો શત્રુ છે. કેટલાક માણસો એવા હોય છે કે પોતાના આપદાના મિલકત ઉપર બેઠા રહે છે અને કેટલાક પોતાની કરેલ કમાણી ઉપર આગમથી બેઠા રહે છે પણ તે દ્રવ્ય ક્યા સુધી ચાલવાનું છે ? તેનો વિચાર કગ્તા નથી અને અમારીને માટે પૈમા કવી કિંમતી વસ્તુ છે તેનો વિચાર કગ્તા નથી. તેની જ રીતે ઘણા માણસો જિંદગી પૂરી થતા સુધી વખતની કિંમત કગ્તા નથી એવા માણસો વખતને નકામો વધી જવા દે છે, અને જ્યારે જિંદગીરૂપી દીવામાથી તેલ ખૂટી જવા આવે છે ત્યારે તેમને સુગ્ર આવે છે કે-અરે ! મેં મારી જિંદગીનું કાષ માર્થક કર્યું નહિ. પણ " પાકે ઘડે કાશ ચડે નહિ " તેમ આયુષ્યનો મોટો ભાગ આળસ અને પ્રમાદમા ગાળા પછી એસી કુટોવાન નિર્મૂળ કરવાનું કહી કોઈ ધારે, તો તે જનતું નથી અને જે બેઠીઓ તેમને પોતાના અમ ઉપર પોતાની ગણપ્રીતિથી જડી દીધી હોય છે તેથી આખર અવરણએ તેનાથી છતી શકાતું નથી. જો ધન ગણ હોય તો ઉલોગરડે પાણુ મેળવાય, જ્ઞાન ગુપ્ત થયું હોય તો અભ્યાસવડે તાણુ કરાય, તદુગતી જગડી હોય તો કડા પાળવાથી જાને દરા કરવાથી દાસ્ય પાછી કેકાણે લાસી શકાય, પણ મર્યાદા મમય તે તો મર્યાદા જ, તે કોડી રૂપે પાકો લાસી શકતો નથી, વખત કેટલો કિંમતી છે તેનો જો તમે અગત્ય વિચાર કરો તો તમને અમયપાલક થવાનું મન થશે અને નિર્જોત કરેલું કામ નિમેદે વખતે કરવાની ટેવ પડશે જે મનુષ્ય અજીવધારીએ પશ્ચો પશ્ચો નિશ્ચિંત-તાથી અને આનંદ સાથે કહી શકે કે તેના દિવસો પરાપકારાર્થે પમાર થાય છે-તેનો સમય આગમમાં નહિ પણ જનમેવામા તેમાર ધર્મકાર્યમા પમાર થાય છે અને પોતે જન્મ્યો ત્યારે દુનિયા જે ગિષનિમા હતી તે કરતા, પોતાના જીવનથી દુનિયાને કાષપણ રીતે

વધારે સારી સ્થિતિમાં મૂકી શક્યો છે. તે જ મનુષ્યનું જીવન સાર્થક છે અને તેણે જ પોતાના સમયનો સદુપયોગ કર્યો છે એમ કહી શકાય.

હે આત્મન ! બિંહ, જન્યત યા, સૂતા સૂતા અનંત કાળચક્રો આત્યા ગયા, છતાં ચોરાશીના ચક્રનું પરિભ્રમણ તેવું ને તેવું જ રહ્યું છે. બિન્દગી બહુ ભોખમમાં છે, પડછાયાના મિથથી કાળ-મૃત્યુ દરેક પ્રાણીની પાછળ ક્યાં જ કરે છે. તે ક્યારે પકડશે ? તેની કાંઈને અગાઉથી સજ્ઞ પડતી નથી; વળી તેનાથી જમી જવાનો ઉપાય પણ નથી તો પ્રમાદ શા માટે કરે છે ? ધડી બે ધડી રહેવાનું છે, તેમાં, લક્ષ્મી કે લલનાદિની મરતાનીમાં મરત શા માટે થાય છે ? જે પોતે મુસાફર જ છે અને મુસાફરી કરવા નિકળેલ છે; તે એક ઠેકાણે સ્થાયીભાવની શાંતિ ક્યાંથી પામી શકે ? માટે આત્મન ! તૈયાર થા, ભવિષ્યનું જાતું નેટલું બધાય તેટલું બાંધી લે. આગળ જતા તને કોઈ પણ જાત-પાણી દેવા આવે તેમ નથી. જો તું ખાલી હાથે જઈશ તો તને મહાવિટબણા ભોગવવી પડશે છાણના કીડાની જેમ તારો કોઈ ભાવ પણ પૂછશે નહિ. પ્રિય વણિક ! લક્ષ્મી ભોગવવા જતાં અન્યાયથી અલગ રહેજે. તારી ખોટી ખુમારીમાં ને ખુમારીમાં ગંગીઓનાં ગળાં ન દબાઈ જાય તેની સાવચેતી રાખજે. તારા પુણ્યની પ્રજાળતાથી બલે લક્ષ્મીની તીજોરી તર થાય પણ સાથે પાપનો બંડાર પણ ભરાઈ જાય તેવું ન કરજે. બલે લક્ષ્મી જડ કે ચપલ હોય પણ તેનો સન્માર્ગે વ્યય કરી એકની અનંતગુણી કરવા ચૂકીશ નહિ. નહીં તો તેમાંની એક ખોટી જદામ પણ પરલવમાં તારા ઉપયોગમાં આવે એમ ધારીશ નહીં. લક્ષ્મીના લોભીઆઓની માખીઓની જેમ ગતિ થાય છે—“ માખીઓએ મધ કીધું, ન ખાધું ન દાન દીધું, લૂટારાએ લુટી લીધું રે... પાખર પ્રાણી ! ” લક્ષ્મીના લાભ-ટોટાના સરવૈયા સાથે પુણ્ય-પાપનું પણ કોઈ વખત સરવૈયું કાઢી નફા-નુકશાનીને વિચાર કરજે. વેપાર કરવા આવ્યો છે માટે વિચારપૂર્વક વેપાર કરી ઉચ્ચ સ્થિતિએ જઈ સુખી થજે પણ જોડતો વેપાર કરી મૂળ મૂડી ગુમાવી ઊંઘડો દરિદ્ર થઈ દુઃખી થાય તેવો વ્યાપાર ન કરજે. કોઈને દુઃખી જોઈ તેનો અનાદર કરીશ નહિ પણ તેના પર સ્નેહ નજર રાખજે. સુખી અને દુઃખી સૌ પોતપોતાના પુણ્ય અને પાપથી થાય છે તારા પણ પુણ્ય ખૂટી જશે તો તેવી સ્થિતિ ભોગવવી પડશે માટે ગર્વની ગાઠમાં ન બંધાજે. કહ્યું છે કે— પીપળા પરથી પાન ખરી પડે છે ત્યારે કુંપળીઓ હસે છે તે વખતે પડતા પાન કહે છે કે—અમારી જેવી તમારી પણ દશા યશે, એટલે મરણદશા દરેક જીવોને થવાની જ છે. હસતી એવી વડની નવી કુંપળીની પણ એવી જ દશા થવાની છે. મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે અને ઉત્તમ વીતરાગદેવનો ધર્મ મળ્યો છે, આવું ચિન્તામણિરતન મળ્યા છતાં જોઈ દેવું તે તો ભિખારીના દશાત જેવું સમજવું. તો ચિન્તામણિરતન હાથ ચડ્યું છે માટે પ્રમાદ મૂકી શુભેચ્છા મફળ કરો ગઈ લક્ષ્મી પાછી મળે છે પણ ગયો અવસર પાછો મળવો મુશ્કેલ છે. જો તમારી પાસે લક્ષ્મીનું બળ હોય તો તે સુમાર્ગે વાપરી સફળ કરો અથવા વિદ્યાબળ કે તનબળ હોય તો તેને શુભ કાર્યમાં જોડી સનેજ અને સફળ કરો.

સુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ મું.

(સંવત ૧૯૬૮ ના ચૈત્રથી ૧૯૮૬ ના ફાગણ માસ સુધીની)

વાર્ષિક અનુક્રમણિકા

પદ્યવિભાગ.

૧ આત્મહિત પદ	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧
૨ પેટકી વેઠ	(રાજમલ ભંડારી)	૨
૩ ઉપદેશક પદ	(ઉપા. યશોવિજયજી)	૨
૪ છટ્ટી અશ્વત્થિ ભાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩
૫ દિવ્ય પ્રભાત	(કોઠારી ચીમનલાલ જીવરાજ)	૧૫
૬ દિનકારક દુહા	(સં. સ્વ. સ. ક. વિ.)	૨૬
૭ શ્રી યુતદેવતા રત્નિ-સંસ્કૃત	(મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૩
૮ શ્રી અનુભવ પચ્ચીશી-દુહા	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૪
૯ ઉપદેશક દુહા	(" ")	૩૫
૧૦ જૈનધર્મપ્રકાશ ચિરાયુ હો	(રાજમલ ભંડારી)	૪૬
૧૧ શ્રી વીતરાગાદ્ય-સંસ્કૃત	(મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૬૯
૧૨ શ્રી વીરગિત વિર્નાત	(ઝવેરચંદ જગનલાલ શાહ)	૭૦
૧૩ હરણાદ્ય	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૭૧
૧૪ ત્યાગરત્નિ	(દુર્લભજી ગુલાબચંદ શાહ)	૭૨
૧૫ શ્રી સાંતિનાથ રત્નિ	(રાજમલ ભંડારી)	૧૦૧
૧૬ કાળનાંડવ	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૧૦૨
૧૭ બાર મનના દુહા	(સુખલાલ રવજીભાઈ શાહ)	૧૦૩
૧૮ અગાનીને બોધ ન થાય. પદ ૨	(અમૃતલાલ માવજી શાહ)	૧૦૬
૧૯ પ્રજ્ઞ પ્રાર્થના	(અમીચંદ કરસનજી મેઠ)	૧૩૨
૨૦ શ્રી અગ્નિનાથ પ્રજ્ઞા આરતિ	(રાજમલ ભંડારી)	૧૩૩
૨૧ આત્મશુદ્ધિ ભાવના	(આ. શ્રી વિજયપદ્મશરિ)	૧૩૪
૨૨ દાંતસુધારકમંડુની સન્નિધાય	(મં. મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૧૩૫
૨૩ શ્રી મહાવીરગિતગુનિ	(રાવચંદ મૂલજી શાહ)	૧૭૧
૨૪ આત્મ-આવના પચ્ચીશી	(મુનિશ્રી ચરણવિજયજી)	૧૭૨

૨૫ શાંતસુધાગસ કુંડની મનઝાય-માર્થ	(અનુવાદક-કુંવરજી)	૧૭૫
૨૬ પર્યપથ્ય પર્વ	(સુખલાલ રવજીભાઈ શાહ)	૧૭૭
૨૭ ક્ષમાપના	(રાયચંદ મૂળજી શાહ)	૨૦૭
૨૮ શ્રી મહાવીરજન્મ	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૨૦૮
૨૯ આત્મા ને દેહાદિ પદાર્થની કિત્તતા	(મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી)	૨૦૮
૩૦ આત્મનિર્દાગર્ભિન શ્રી સીમંધરજિનવિનવિતિ	(")	૨૦૯
૩૧ જયવંત જિન શામન	(રાજમલ ભંડારી)	૨૧૧
૩૨ સામાન્ય જિન રતવન	(એન. બી શાહ)	૨૪૩
૩૩ પ્રજુપૂજન મહિમા	(રાજમલ ભંડારી)	૨૪૪
૩૪ મૈત્રી ભાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ)	૨૪૫
૩૫ જગતની કુટિલ દષ્ટિ	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૨૪૬
૩૬ શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર-સંસ્કૃત	(" ")	૨૭૬
૩૭ શ્રી ગિરારિલા પાર્શ્વનાથ હંદ	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૮૦
૩૮ સંવત્સરી પર્વકા માહાત્મ્ય	(રાજમલ ભંડારી)	૩૧૩
૩૯ શ્રી જંબૂકુમાર આખ્યાન	(અમીચંદ કરશનજી શેઠ)	૩૧૪
૪૦ શ્રી મહાવીર સ્તોત્ર-મસ્કૃત	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૩૪૯
૪૧ શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તવન	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૫૦
૪૨ શ્રી સુલતાના પાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન	(શ્રી વિનયવિજયજી)	૩૮૧
૪૩ વીશ વિહરમાન જિન સ્તોત્ર-સંસ્કૃત	(એ. આ. શ્રી વિજયલક્ષિતસુરિ)	૩૮૨
૪૪ ધર્મસે ધૈર્યકી પ્રાપ્તિ	(રાજમલ ભંડારી)	૩૯૬

ગદ્યવિભાગ

૧ મહાન્ યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત	૫૬ ૫૭ મુ.	વિવેચન સાથે (મૌકિતક)	૭
૨ " " "	૫૬ ૫૭ મુ.	(ચાલુ)	૪૧
૩ " " "	૫૬ ૫૮ મુ.	"	૭૮
૪ " " "	૫૬ ૫૮ મુ.	(ચાલુ)	૧૦૭
૫ " " "	૫૬ ૫૯ મુ.	"	૧૩૭
૬ " " "	૫૬ ૫૯ મુ.	(ચાલુ)	૧૮૭
૭ " " "	૫૬ ૬૦ મુ.	"	૨૧૨
૮ " " "	૫૬ ૬૦ મુ.	(ચાલુ)	૨૪૭
૯ " " "	૫૬ ૬૧ મુ.	"	૩૧૭
૧૦ શ્રી સિદ્ધચંદ સ્તોત્રે ઉપાખ્યાય સ્તોત્ર સ્પષ્ટાર્થ યુક્ત (આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ)			૧૨
૧૧ " " સાધુપદ તથા દર્શનપદ સ્તોત્ર			૩૬
૧૨ " " શ્રી જ્ઞાન, આરિત્ર, તપપદ સ્તોત્ર			૭૩
૧૩ " " સ્પષ્ટાર્થ			૧૦૪

૧૪ શ્રીશાંતિનાથના સ્તવનમાં કર્તાએ કરેલો પરમાત્માસાથે પોતાનો મુકાબલો (કુંવરજી)	૧૬
૧૫ વિદ્યાવ્યાસંગ	૧૭
૧૬ પ્રશ્નોત્તર,	પ્રશ્નકાર-(ભાઈ દેવચંદ કરસનજી) ૧૮
૧૭ " "	" (ભાઈ દેવચંદ કરસનજી) ૫૨
૧૮ " "	" (શા. જગનલાલ દેવચંદ) ૫૪
૧૯ " "	" (ભાઈ દેવચંદ કરસનજી) ૮૪
૨૦ " "	" (મુનિ સુદાનવિજયજી) ૧૯૭
૨૧ " "	" (શા. વાડીલાલ રામજી) ૨૩૦
૨૨ " "	" (શા. ઝવેરચંદ જગનલાલ) ૨૩૧
૨૩ " "	" (મુનિ સુદાનવિજયજી) ૨૭૦
૨૪ " "	" (મુનિ વિશુધવિજયજી) ૩૦૨
૨૫ " "	" (શા મંગળદાસ કંકુચંદ) ૩૦૩
૨૬ " "	" (શા મંગળદાસ કંકુચંદ) ૩૩૬
૨૭ " "	" (શા. પુળલાલ અમથાલાલ) ૩૭૦
૨૮ " "	" (શા. મંગળદાસ કંકુચંદ) ૩૯૭
૨૯ " "	" (શા. ઝવેરચંદ જગનલાલ) ૪૯૮
૩૦ તાર્વિક અને બોધક વચન મંત્રદ (મુનિ પ્રુષ્પવિજયજી)	૨૩-૧૧૯
૩૧ પ્રભાવિક પુરુષો	(મોહનલાલ દીપચંદ ચૌક્સી)
	આ. શ્રી શમ્યંભવસુત્રિ (૧) ૨૫
૩૨ " "	" (૨) " ૬૩
૩૩ " "	" (૩) " ૯૬
૩૪ " "	" (૪) " ૧૨૫
૩૫ " "	" (૫) " ૧૬૪
૩૬ " "	" (૬) " ૨૩૨
૩૭ " "	" (૭) " ૨૭૪
૩૮ " "	આ. શ્રી યશોભદ્રસુત્રિ (૧) " ૩૦૫
૩૯ " "	" (૨) " ૩૪૨
૪૦ " "	" (૩) " ૩૭૫
૪૧ શ્રી જ્ઞાનધર્મપ્રકાશ	(મૌનિક) ૩૦
૪૨ પરમતત્ત્વવિજ્ઞાના ને અમભાવવૃત્તિ (વક્રીય ન્યાસચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૪૩
૪૩ આધારીશીના વ્યાધિને પ્રમત્તે થયેલી વિચારણા (કુંવરજી)	૫૦
૪૪ શીશીગ્રંથુના આનંદાદિ દશ આવકેતુ' અમાનતવ	" ૫૧
૪૫ મંથરવૃક્ષકલક-સાર્ય	(મુનિ પ્રુષ્પવિજયજી) ૫૭
૪૬ વીગવિલાસ (૪)	(મૌનિક) ૫૯
૪૭ " (૫)	" ૧૧૮

૪૮ વીરવિલાસ (૬-૭)	(મૌકિક)	૩૬૨
૪૯ " (૮)	"	૩૬૦
૫૦ હિતકારી વચ્ચે	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૬૧-૧૨૩
૫૧ ત્રણ સમકિત ચારે ગતિમાં હોય	(કુંવરજી)	૭૭
૫૨ પાંચ ઇન્દ્રિયોના ૨૯ ભેદ	"	૮૩
૫૩ સમ્યક્ત્વવિચાર	(મુનિ પુષ્પવિજયજી)	૮૬
૫૪ જૈનશાસ્ત્રાનુમાર જૈનમાન્યતા	(કુંવરજી)	૯૨
૫૫ નિત્યોત્સવ	(રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૯૩
૫૬ શ્રી પ્રશ્નોત્તરસાધ્વશતકમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(કુંવરજી)	૧૧૨
૫૭ શ્રી વિશેષશતકમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	"	૧૧૫
૫૮ એક લઘુમંદિરની ૨૦૦ મી વર્ષગાંઠ	"	૧૧૭
૫૯ મહાપુરુષોની આચરણા તે આજ્ઞા જ છે	"	૧૧૮
૬૦ મનોમંથન	(મોહનલાલ હરિચંદ શાહ)	૧૨૨
૬૧ વ્યવહારકૌશલ્ય (લેખ ૨ : ૨૦૧-૨૦૨)	(મૌકિક)	૧૩૦
૬૨ " (લેખ ૨ : ૨૦૩-૨૦૪)	"	૩૧૧
૬૩ શ્રી ગણધર્મકલ્પલતા	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ) (૧)	૧૪૧
૬૪ " શ્રી ગૌતમસ્વામી (૨)	"	૧૮૨
૬૫ " " (૩)	"	૨૧૮
૬૬ " અગ્નિભૂતિ ને વાયુભૂતિ (૪)	"	૨૮૩
૬૭ " વ્યક્ત ને સુધર્માસ્વામી (૫)	"	૩૨૩
૬૮ " મંડિત, મૌર્યપુત્ર, અકંપિત (૬)	"	૩૫૩
૬૯ " અચલભ્રાતા, મેતાર્ય ને પ્રભાસ (૭)	"	૩૮૩
૭૦ શ્રી પ્રશ્નોત્તરપ્રદીપમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(કુંવરજી)	૧૪૬
૭૧ શ્રી પ્રશ્નોત્તરરત્નાકરમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(કુંવરજી)	૨૪૬
૭૨ સાધુસંસ્થાને તેની ઉપયોગિતા	(વકીલ ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૧૫૨
૭૩ દેહાધ્યાસીને (અશુચિ ભાવના)	(આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસુરિ)	૧૬૦
૭૪ યુવાન સ્ત્રીપુરુષોને સાથે અભ્યાસ કરાવવો હિતાવહ છે ?	(કુંવરજી)	૧૬૨
૭૫ પ્રશ્નમગતિની ટીકાઓ	"	૧૬૩
૭૬ વિજ્ઞાન ધર્મ ને તત્ત્વજ્ઞાન	(ગ. જીવગજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૧૬૩
૭૭ પરમેશ્વી સ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર (૬-૧૦-૧૧)	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા)	૨૦૧-૩૩૨-૪૦૦
૭૮ સમભાવપ્રાપ્ત જીવ કેવા હોય ?	(મુનિ પુષ્પવિજયજી)	૨૦૪
૭૯ શ્રી મહાવીરસ્વામીના ભવ સત્યાવીર કે અઘ્નાવીર	(કુંવરજી)	૨૦૫
૮૦ તત્ત્વનિશ્ચયરૂપ ઓધિરત્નની દુર્ભાગતા	"	૨૦૬

૮૧ ચક્ષુવાળાના ત્રણ પ્રકાર	(કુંવરજી)	૨૦૬
૮૨ શ્રી ભાવનગરના મૂળમંદિરની પ્રતિષ્ઠાતિથિનો નિર્ણય કરનાર		
એ પ્રાચીન રત્નનો અર્થ-વિવેચન યુક્ત (કર્તા પં. ગિનવિજયજી) (સં. કુંવરજી)		૨૨૬
૮૩ નીતિકારક હિતવચનો	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૪૧
૮૪ આત્મા અને દેહાદિ પદાર્થોની ભિન્નતા	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૨૦૮
૮૫ દ્વિષ્ટિપૂત ન્યસેત્પાદમ્	(વકીલ ન્યાસચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૨૫૪
૮૬ શ્રી ઉપદેશપ્રામાદ ગ્રંથની વિશિષ્ટતા	(કુંવરજી)	૨૫૭
૮૭ કાળ મબઘી વિચારણા	(રા. જીવગજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૨૫૯-૨૮૯-૩૩૮
૮૮ કૃષ્ણવાસુદેવ ક્યારે તીર્થ કર ચશે ?	(કુંવરજી)	૨૬૫
૮૯ તત્વાર્થસૂત્ર માનુષ્ય અધ્યાય ૧ સો. અધ્યાય ૨ નો (મુનિ ગમવિજયજી)		૨૬૬-૩૨૭
૯૦ શ્રાવકધર્મના અધિકારીના લક્ષણો	(કુંવરજી)	૨૮૮
૯૧ મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા	(વકીલ ન્યાસચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૨૯૫
૯૨ દુંકું ને ટચ	(કુંવરજી)	૩૦૦
૯૩ એક મિત્રનો પત્ર	"	૩૦૬
૯૪ સ્વસ્થ સમયના દેશવિગતિનું અનુષ્ઠાન	"	૩૩૧
૯૫ મિકેટનું મૃત્યુ (ઉદ્ધૃત)	"	૩૬૭
૯૬ શ્રી વીગમેશુ અને ગૌતમસ્વામી વચ્ચે થયેલા પ્રશ્નોત્તર (અમીચંદ કરમનજી શેઠ)		૩૭૫
૯૭ તત્ત્વન્યાયવિભાકરની મમાલોચના	(રા. જીવગજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૩૫૯
૯૮ એક વિદ્યુતીઆઇના વિચારોમા સુધારણા	(કુંવરજી)	૩૬૯
૯૯ એક ઐશ્વરીપુત્રના વિચારો	"	૩૯૨
૧૦૦ સ્થાવરોનો સવાદ	(મહેતા ચપકલાલ બોગીવાસ)	૩૯૫
૧૦૧ મમયની અમરપના	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજય)	૪૦૬

પેશ વિભાગ જુદા ગણતાં લેખ ૨૦૮

૩. પ્રકીર્ણ

૧ નવું વર્ષ	(કુંવરજી)	૪
૨ ૨૧. આનંદશક્રભાઈ	(મુશીલ)	૬૮
૩ બ્રહ્મનો સુધારો		૧૦૦-૨૪૨
૪ પૂન્ય પ્રવર્તક થી દાનિવિજયજીનો સ્વર્ગરામ		૧૭૦
૫ પુરુષોની પદોચ્ચ	(કુંવરજી)	૨૩૭-૪૦૩
૬ જાજ્ઞવા યોગ	"	૨૮૨-૩૧૬-૩૫૮
૭ એક નીકર પત્રકારનું ખેડકારક પચત	(તત્ત્વ)	૩૪૮

પેશ વિભાગ જુદા ગણતા લેખ ૧૧

ગ્રંથ વિભાગના મળીને લેખો ૧૬૩,